

D. PAUL GOTTLIEB WERLHOF.

nat. 1699. denat. 1767.

Liebe sc. Lipsiæ

PAVLI GOTTLIEB WERLHOFII

M. D. REGIS MAGNAE BRITANNIAE IN AVLA HANNOVERANA OLIM CONSILIARII ET ARCHIATRI, ACADEMIAE NATVRAE CVRIOSORVM, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARVM LONDINENSIS, GOETTINGENSIS, TEVTONICAE GOETTINGENSIS, LIPSIENSIS, HELMSTADIENSIS, OECONOMICAE ZELLENSIS ETC. SOCII

OPERA MEDICA

COLLEGIT ET AVXIT

J. E. WICHMANN

M. D. AVLAE HANNOVERANAE MEDICVS REGIVS, SOCIETATIS REGIAE SCIENT. GOETTING. CORRESP. NATVRAE CVRIOSORVM BEROLINENSIS SODALIS.

PARS I.

HANNOVERAE

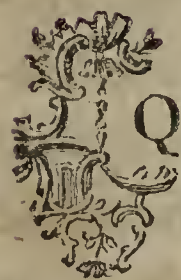
IMPENSIS FRATRVM HELWINGIORVM. cIↃ IↃ CC LXXV.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VIRO ILLVSTRI
EXCELLENTISSIMO

JOANNI PRINGLE

AVGVSTISSIMAE MAGNAE BRITANNIAE REGINAE ARCHIATRO, COLLEGII MEDICI LONDINENSIS ET EDINBVRGENSIS SOCIO, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARVM LONDINENSIS, GOETTINGENSIS, HARLEMENSIS ET EDINBVRGENSIS MEMBRO ETC.

Quod jam ante quinquennium TIBI promiſeram, *Vir illuſtris*, tandem *Tibi* mitto, opusculum amici *Tui*. Promiſſo autem quod prius non ſteterim, id quidem unice illius bibliopolæ incuriæ tribuas velim, qui primus hæc *Werlhofii* opera prelo ſubjicere pollicitus erat, poſt tot annorum vero moram, fidem tam male liberavit, ut præſtantiorem eligere alium mea ipſius publico data fides requireret. Scriptorum *Werlhofii* & præcipue Commercii norici, cui obſervata utiliſſima inſeruit, eam eſſe raritatem, *Tu* ipſe, *Vir illuſtris*, & quilibet lector haud ignoratis, ut nullibi amplius, nec apud bibliopolas Germaniae veneant; novam itaque editionem absque ullo omnino additamento argumentorum dignitas & utilitas ne-

ceſſa-

ceſſariam reddere videbatur. Simpliciter tamen recuſa illa ſiſtere non potui, quin ſimul animadverſiones ex ipſius autoris praxi clinica natas ſubjungerem. Pleraque ex illis, quæ vel addita, vel, rarius, deleta a me in opere ipſo fuerunt, ex ore autoris hauſi ad ægrorum lectos, vel ex litteris ad me inter exteros verſantem datis, partim quoque a medicis fide dignis teſtibus, quibus frequentius cum autore fuit colloquium vel commercium epiſtolicum, accepi. Ingenti autorum, præſertim neotericorum, nube augeri potuiſſent plurima quæ in ipſo opere occurrunt, meaque ipſius experientia corroborari; at temperare mihi a compilationis pruritu, & *Werlhofiana* ſola exhibere ſatius duxi, quam mea. Iisdem rationibus ductus nec omittenda putavi, quæcunque ex autoribus minus claſſicis vel vbi locus per ſe communis nulla aliorum autoritate indigebat, autor ſæpe citavit; pura enim *Werlhofiana* quam mutila ſiſtere lectori, aut ſuperflua reſcindere malui. E ſilentio, quo theorias autoris de elemento aereo elaſtico, de influxu ſiderum in C. H. de fluido nerveo &c. præterii, ne judices velim, me iisdem ſemper album calculum adjicere, vel ignoraſſe, quæ poſt primam operum editionem e lectione recentiorum ad refutandas ſæpe vel ſtabiliendas illas aliasque hypotheſes in medium proferri potuiſſent. Quot quæſo obſervatis augeri potuiſſet e. g. hiſtoria naturalis Corticis ejusque egregius ad ſphacelum uſus, utilitas Camphoræ atque infinita alia? Sic pariter officii ratio po-

ſtulare

ſtulare non videbatur, ut litem illam inter autorem & *Gœlikium*, vel illam inter *Habnium* ortam, novis pluribusque documentis, ſi qua ſuperſunt, componerem; qui enim legere amant, vel me tacente jam ita exhauſta eſſe argumenta non ignorabunt, ut, quoad variolarum antiquitates, nemine fere excepto omnes jam a *Werlhofii* partibus ſtare videantur; quoad Corticis vero uſum, experientiam quotidie plures incredulos de argumenti robore convincere. Ne textum mole ſuperarent notæ per ſe jam ſatis numeroſæ, quæcunque forſan tractatui de febribus vel de variolis addi potuiſſent lectu digniores, referre ad commercium noricum in ſecunda operis parte malui, ubi major & comodior notis locus erat; omnes vero quæ aſteriscum præfixum gerunt ſunt additamentum novæ hujus editionis. Ubicunque in notis citantur paragraphi illius commercii noribergenſis, intelligendum ſemper eſt Excerptum huic ipſi editioni annexum. Optaram, ut ex autoris inſigni litterarum commercio cum ægrotis medicisque totius fere Germaniæ aliarumque regionum diſſitarum, plures morborum hiſtorias & reſponſa exhibere *Tibi* aliisque lectoribus potuiſſem, prouti feci cum litteris *Saalmanni* &c. in fine opusculi ſubjunctis; ſed partim epiſtolarum ejusmodi paucæ, proh! dolor, ſupererant, partim mancas continebant & hiulcas ægrorum narrationes, nec unquam fere aliud reſponſum *Werlhofius* reliquit, niſi quod uno vel altero caractere, medicamentum commendatum denotante, illis ipſis epiſtolis

ſub-

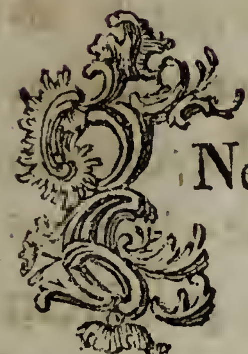
ſubjecerat. Præterea vero ne litteram quidem manu ſua ſcriptam conſervavit. Vides, quanti pretii ſit theſaurus epiſtolarum, quem *Hallerus* a *Werlhofio* amico ſuo intimo ſcriptarum conſervat, eo ardentioribus defatigandus precibus, ut boni publici cauſſa, eas ſequente parte Commercii epiſtolici propediem publici juris faciat, ob infinitam argumentorum diverſorum multitudinem lectu ſane digniſſimas, hujusque ipſius operis ſupplementum quaſi referentes. Quod reliquum eſt, non potui, *Vir illuſtris*, quin publica hac occaſione gratum meum in *Te* animum ſignificarem, quod, præter multa alia amicitiæ *Tuæ* ſigna, benevole mecum communicaveris, quæ per litteras vel ex ore *Werlhofii* acceperas autoris praxin illuſtrantia. Vale mihique fave. Dabam Hannoveræ. Mens. Martii MDCCLXXV.

MEMO-

MEMORIA WERLHOFII.

Negotii difficultatem probe perſpicio, ſi pro recolenda *Werlhofii* memoria elogium mihi ſcribendum eſſet, quale in coetu eruditorum recitare de tanto viro ſolent panegyriſtæ; ſuppeteret enim major rerum & meritorum quam verborum copia; ſiquidem non tenue ſolum hiſtoriæ filum pertexendum, ſed imago hujus viri, eloquentiæ floribus ornanda, atque vivis coloribus depingenda eſſet, ut arte peritis aeque jacturæ magnitudo innotesceret, ac lectoribus non medicis vita ejus & morum exemplum debito appareret nitore. Ut pro dignitate, diſerte ſatis, eoque ſcribendi genere hæc omnia fiant, quo *Heynii*, *Schroekhii*, *Erneſtii*, *Thomaſii* excellunt, virium mearum imbecillitatem haud ſufficere pariter ſentio. Multos præterea ejusmodi quid de

 Werl-

Werlhofii vita jam ante me moliri memini, quod repetitionem ſuperfluam reddere poſſit. Verum enimvero quum panegyriſtæ vices gerendi neque animus neque copia ſit, minor ideo quoque erit, (præſertim cum memoria hæc viventem non reſpiciat) in quam ſæpe incurrunt Elogiorum ſcriptores, a partium ſtudio raro alieni, Adulationis ſuſpicio. Nunquam enim eo enthuſiasmi procedendum eſſe putavi ut quæcunque *Werlhofii* ſint in admirationem rapiant, laudibus ſemper evehenda; ea potius eligenda e vita ejus mihi ſumſi, quæ medicum ſiſtunt, qualis fuerit ad lectum ægrorum. Atque hæc de viro perenniori memoria digno, nec reiterari ſatis, licet partim jam dicta, nec commendari ad imitandum exemplum poſſe viſa ſunt, ſed eo majori jure ejus manibus me illa debere, eoque facilius lectores ſinceriori pietatis affectui daturos eſſe confido, quo propenſior plerumque diſcipulorum erga præceptores eſſe affectus iſte ſolet. Biographus, qualem habuit *Boerhaavius*, qualem *Ruyſchius*, quique merita præcipue in rempublicam medicam enumeraverit, nondum contigit *Werlhofio;* ſi hæc ergo æque vivis coloribus adumbravero, ut ſimul dignus videatur autor præſertim medicis, quem imitentur, voti compos ero.

Natus eſt *Paulus Gottlieb Werlhof* Helmſtadii anno 1699. Patre Profeſſoris juris ibidem munus agente. Quot ſpecimina præcocis ingenii exhibuerit juvenis — quam cito exhauſerit 20. annorum ſpatium emenſus ea omnia, pro quibus 30. vix ſufficiunt aliis — quibus ſcientiis mature imbutus, quasve linguas addidicerit, fuſius narrarem, niſi majoris momenti merita referenda haberem, quæ virum ætate provectiori reſpiciunt; ſufficiat dixiſſe,

Werl-

Werlhofium curſum ſtudiorum medicorum iniiſſe a. 1716. in eadem, ubi natus erat, academia. *Meibomio* & L. *Heiſtero* non ſolum ut præceptoribus ibidem uſus eſt, ſed eo amicitiæ vinculo magnæ ſpei diſcipulum amplexus eſt uterque, ut ad ægrorum lectos ſecum adducerent. Non neglexit ſimul inſtitutionem medicam *Spieſſii* & *Boetticheri* profeſſorum. Sed non ſubſtitit, ubi ſueto more curſu medicinæ academico ſe defunctos, exhauſtisque prælectionibus academiæ totum ſe eruditionis campum emenſos eſſe ſibi perſuadent plerique. Solidos nimiosque jam in ſcientiis, quibus ætas juvenilis erudiri ſolet, fecerat progreſſus, quam ut ſcire ſe aliquid, vel ſatis, autumaret. Tranſiit enim poſt indefeſſos 5 annorum labores academicos Peinam, oppidulum vicinum, non tam medicinam quam experimentum quaſi facturus, num præceptorum dogmata magno naturæ libro confirmata reperirentur, atque ſcepticismum tam parum dedecere eruditum putavit, ut potius veræ ſapientiæ ſit initium. Tunc demum elapſo 2 annorum ſpatio, quum regulas cathedræ experientiæ conformes vidiſſet, Helmſtadium reverſus, doctoris honores rite adeptus eſt, ſpecimine inaugurali de ſecta methodica veterum, eruditionis vaſtæ pleniori, quam quæ expectari ab autore juniori ſolet. Exteras gentes adeundi atque extra patriam peregrinandi deſiderio vel conſuetudini per temporis inopiam ſatisfacere non licuit, negotiis clinicis nimis obſtricto, quamprimum academiæ valedicens Peinam ſe iterum conferret. Mirari eo magis ſubiret, quod linguas ſic dictas viventes eleganter doctus fuerit, ut v. g. gallica & anglica inſtar vernaculæ pro colloquio & commercio epiſtolico uteretur, niſi ſtupendæ feliciſſimæquæ memoriæ præſidio inſtructum eum fuiſſe conſtaret, cujus ope ad veram polyhiſtoriam

& eruditionem univerſalem aſpirare ipſi præ aliis licebat, atque totius litteraturæ ambitum complecti non ſolum ſed in quibusdam ejusdam partibus excellere. Patet enim cuilibet ejus ſcriptorum lectori, philologicam eorum partem ſæpe aeque magnam eſſe ac medicam; callebat autem præter dictas linguas, etiam illas orientis (medicis hodiernis, qui *elegantiores* nominari geſtiunt, inauditum, ac inſolitum!) adeo ut præter id quod ex tractatu de Variolis liquet, in epiſtolam quandam divi Pauli præ cæteris difficiliorem annotationes conſcripſerit admiratione dignas; Ob germanicæ vero linguæ peritiam, quam conſcripto integro libro poematum abunde declaravit, in ſocietates varias teutonicas, Lipſienſem, præſide *Mosheimio* (1736.), Göttingenſem (1740.), Helmſtadienſem (1750.) receptus ſit *).

Prope nimis oppidulum illud, ubi *Werlhofius* primam praxin exercebat, ab Hannovera diſtat, quam ut merita ejus diu hic loci ignota laterent. Anno hujus ſeculi 25. ſub auſpicio miniſtri ſtatus de *Bernſtorf* & conſilio archiatri de *Hugo* Hannoveram profectus eſt, atque huic quidem, quem præceptorem ad ægrorum lectos comitabatur, pluries grata mente faſſus eſt, ſe felicem ac citum in praxi ſucceſſum debere. Urbs *Werlhofii* patria & academia Helmſtadienſis, quantam ex *Werlhofii* tranſitu in aliam regionem, fecerit jacturam ſero dolens, profeſſoris munus ipſi 1729. obtulit, ut præceptori

*) Nec deferbuit hic, quo in linguas addiscendas ferebatur, eximius ardor, ultimis vitae annis; αυτοδίδακτον ſvecici ſermonis notitiam ſibi comparare Lexici *Mölleriani* ope, *Bergiique* tractatus de balneo, ne aetatis quidem anno 64. infra dignitatem ſuam ratus.

ceptori *Spieſſio* ſuccederet, ſed noſter jam recuſans, aulae hic loci medicus electus eſt, ſicque ſedem figens quotidie novis obrutus eſt negotiis, ut brevi tempore cives medicum mirarentur, non urbis, non electoratus ſolum, ſed diſſitarum regionum — qui non tantum noſtro, ſed & Daniae regi, (1746.) Hafniam vocatus, auxilium ferebat, inſigniendus ibidem, ſi placuiſſet diutius morari, archiatri aliisque titulis, prouti a pluribus aliis Germaniae principibus & jam 1731. ad opem ferendam principi *Auguſto Wilhelmo* arceſſitus erat Brunſvigam, pariter archiatri titulo & munere ornandus, niſi ſatius duxiſſet Hannoveram revertere & e longinquo tantum huic principi a conſiliis eſſe. Ex eo tempore, quicquid in numeroſiſſima praxi notatu dignum occurrebat, vel pro tractatu de febribus eo tempore epidemicis, caeterisque ſcriptis conſcribendis conſervavit, vel inſeruit commercio illi Noribergenſi, operi utiliſſimarum obſervationum pleniſſimo, ſed interruptas ex parte labor eſt, quum anno ſaeculi 42. in expeditione rhenana, quam prœlium Dettingenſe nobilitavit, regis noſtri ejusque filii ſanitati praeeſſe, exercitumque ſequi juſſus eſſet, archiatri nomine ornatus. Ab exercitu redux, praeter Profeſſoris munus ab academia Helmſtadienſi ipſi oblatum & idem a Roſtochienſi deprecatus eſt, nec niſi conſiliis ſuis & abſens ſymbolam contulit ad celebritatem illam, ad quam poſtea univerſitas Göttingenſis evecta eſt, quamvis pluries & a condita ſtatim hac academia profeſſoris provincia ipſi pateret.

Si applauſus adeo generalis aegrotantium & eruditorum magnarum virtutum indubitatum ſignum dicendum eſt, ſi non ab aegrotis ſolum, vndique confluentibus verum etiam medicis ipſis,

& quidem bene audientibus, in consilium vocari, — si scriptis simul, omnium consensu vera eruditione plenis, innotuisse, magni & veri medici signum est, nescio sane, num quis unquam mortalium majori jure major medicus dicendus sit, ac tot tantaque merita juncta habuerit. Haec vero potissimum e consuetudine cum aegrotis innotuerunt; non enim scriptis solummodo sed nomini potius practici consumatissimi honores debuisse videtur membri recepti quos societates variae, Naturae Curiosorum, regia scientiarum Göttingensis 1751. aliæque in eum contulerunt. Sedulus autem scriptorum Werlhofianorum lector haud facile diffitebitur, tantopere illa regulis, monitis practicis, atque observationibus fida experientia nisis, referta esse, ut satis legi nequeant ab illis qui aegrorum salutem quaerunt, vel quos nostra adhuc aetate praejudicata contra Corticis usum opinio occupat, *Senaci*, *Elleri* &c. imitatoribus, atque in genere dubium sit, utrum linguarum peritia, an argumentorum profunda notitia, majorem admirationem mereatur. Nec negabit forte quisquam lectorum, *Werlhofium* in depingendis morbis eorumque symptomatibus *Pringlii* acumine, *Huxhami* sagacitate, *Sydenhami* in observando rigore, *Hoffmanni* in narratione candore & ingenuitate eminere, quae omnia nisi satis ex tractatu de febribus & variolis constarent, ex insigni illo thesauro observationum, quas cum commercii norici autoribus communicavit, haecque nova operum editio iterum recusas sistit, abunde confirmarentur. Eo magis id mirum videbitur illis, qui *Werlhofium* omnia haec tantae doctrinae documenta primis 36. aetatis suae annis exhibuisse, nec quidquam postea prelo subjecisse, meminerunt. Quae non praestiturus fuisset & extra patriam, si vegetam Fr. *Hoffmanni*,

vel

vel *Morgagni* ſenectutem attingere ipſi contigiſſet! vel ſi numeroſae praxeos 40 annorum fructus uberrimos publici juris facere inſtar *Meadii* monitorum, per tempus licuiſſet! Legatum ſane haud minus utile futurum poſteris, quam quod *Doverus* e totidem annorum praxi reliquit. Sed ab otio hoc litterario exteris praecipue utili magis magisque quotidie eum abſtraxerunt aſſidui circa aegrotantes labores. Parcus nimium & modeſtus ſuorum meritorum ipſe praeterea aeſtimator erat, quam ut aliis ſcripta utilia fore ſibi perſuaderet, artis ſimul principiis ac ſtupendae memoriae praeſidiis adeo fiſus eſt, ut ſibi ipſi nihil inde commodi emergere poſſe putaret, ſi quid in poſterum chartae mandaret. Sunt autem edita ſcripta *Werlhofii* eriſtica de Variolis, de laude febris &c. praeſertim controverſia illa, quae inter *Gœlikium*, adverſarium κακοέπεια notum, & autorem noſtrum, morum mollitie ab illo tantopere diverſum obverſabatur, luculentum ſimul documentum pro iis quibus per litteras vel ſocietatem cum *Werlhofio* jungi non contigit, inſignis manſuetudinis & urbanitatis, qua in vita uti in ſcriptis pollebat. Caeteroquin citationum ambiguitas, adagia, atque innumeræ παρέκβασες, in tractatu de febribus præcipue obviæ, explicandæ aliquo modo videntur ex genio & more ævi in quod *Werlhofii* aetas incidit, juxta quem corradendi & compilandi quæcunque alii autores de eodem argumento diſſeruerant, ea ingraveſcebat neceſſitas, ut eruditi nomen non mereri videretur qui ea omitteret; ſæpe etiam varietate aliqua tædium lectorum amoliri, vel per deſerta locaque inculta peregrinantibus alia florum amœnitate conſpicua quaſi monſtrare juvat. Qui autem lubrico atque vulgari praxeos fundamento autoris famam niti, atque inventorum gloriæ defectum illi exprobrare

brare audent, illos quidem penitus latet, quantum fuerit ejus in rempublicam medicam meritum largior Corticis ad ſoporoſas febres uſus. Hic enim in aureo opere de febribus primo ſtabilitus, quamvis Italis quibusdam jam antea notus, inventum certe novum conſiderandum eſt non ſolum ad febres illas pernicioſas ſed & infinite plures alios morbos intermittentium typi expertes. Et quis quæſo adeo poterit eſſe hebetis ingenii, ut poſt hanc ipſam detectam vel confirmatam veritatem innumeros homines æterno ſopore antiqua methodo ſepeliendos, nec ulla medentium ope antea expergefactos, vitæ jam redditos eſſe, infitias ire poſſit? Num quis unquam majori jure materiam medicam novo & quidem ſpecifico remedio locupletaſſe dicendus eſt? Num e maximis anatomicorum inventis, vel phyſiologorum ſubtiliſſimis hypotheſibus, comparari illi ob redundantem inde immediate in conſervationem hominum utilitatem practicam poſſe ullam putas? Cum Cortice ſane, ejusque quotidie magis confirmata utilitate, ſi unquam alibi, nomen & honos *Werlhofii* manebunt.

Quicquid temporis præſentium & abſentium ægrorum querelæ relinquerent *Werlhofio*, id omne ad annum usque 34. impendere conſuevit exarandis his ſcriptis, vel & poſtea lectioni cujuscunque argumenti librorum, ultimis vitæ annis ſimul conjugii exoptati dulcedine ſerioſorum negotiorum tædia leniens atque liberorum conſuetudine. Recreatio enim, aliisque otium dictum, noſtro erat receſſus a laboribus publicis, & in genere tantum mutatio laboris; lectio vero tam diverſi argumenti librorum, quam alii pariter laborem ſæpe dicunt, ipſi pro refocillandis viribus, in itineribus & ad

ægro-

ægrorum lectos fractis inserviebat, sicque absens interdum inter ægrotos suos versatus est, seria de eorum morbis cogitans, ab ægris discedens illos non reliquit, siquidem non tam ut medicus sed verus amicus, non lucri caussa sed vero in eos amicitiæ ardore, salutisque desiderio ductus illos vidit; nec unquam adversus collegas, vel ex academiis demum reduces cœcutientes & scientia longe inferiores id sibi sumsit ut contemtu eos prosequeretur. Ad ægrorum lectum simul cum alio in consilium vocatus, utpote in praxi versatissimus, solitis adeo altercationibus nunquam ansam dedit, improborum invidiosorum vel arrogantium hominum esse ducens, a præjudicata opinione tantillum recedere, vel alterius sententiæ subscribere nolle, ubi de vita hominis agitur. Si contradicere, hucusque exhibita remedia rejicere, methodum adhibitam damnare, aegri periculum urgens necessarium reddebat, id omne absque fastidiosa arrogantia ita exposuit collegis, ut minus dissentientem viderent, quam suasorem, cujus consilia amica non futilibus theoriis, vel inanibus verborum ampullis, ostentationis gratia, scatebant, sed unice e praxi clinica numerosissima desumta erant, ideoque summa statim fide digna. Paullatim hac ratione præceptor evasit omnium cum quibus in eadem urbe praxin exercebat, omnium animos sibi devincire annisus, nulli fere invidiam movens, ab omnibus adamatus, summoque honoris cultu exceptus. Habebat præterea in ipsa voce singulare aliquid, quo primo statim ingressu ad animum cujuscunque aditum sibi patefaciebat, vultusque simul præ se ferens eximiam ingenuitatem, fiduciam sibi primo aspectu conciliabat sanorum & aegrorum. In genere vero caracteris praecipuum momentum erat haud fucata probitas humanitate & perspicaci judicio juncta,

 quod

quod hominum perfecta notitia acuerat, ut Werlhofium penitus nosse non videantur, qui medicum & eruditum eum venerantur, longe majoris momenti meritis sane splendebat – erat vir probus. Haeque egregiæ cordis virtutes, quibus veritatis & religionis acerrimus sensus accedit, omnes ipsi adeo naturales erant, totiesque eas absque affectatione & ostentatione insciis plurimis exseruit, ut evidenter satis pateret, fontem earum esse purum. Mendico quondam monetam auream inscius porrigens, (prouti ardentissima in egenos & pauperes flagrabat misericordia) ei ipsi cum paullo post errorem monstrasset hic, ob rarum honestatis exemplum iterum eandem monetam largitur conscius. Autoritate v. g. vel potestate haud carebat, qua in Agyrtas, Circumforaneos aliamque medicorum viliorem plebem animadvertere, atque e republica nostra plantas hasce parasiticas radicitus evellere poterat, sed suo ipsius fato quemlibet relinquere, quam innatam sibi humanitatem lædere maluit; ita ut, qui nævum in vita autoris deprehendisse sibi videntur iniqui censores, quum distractionis ejusmodi vel neglectæ attentionis plura exempla excitant, ignaros esse oporteat, his ipsis maculis eo magis lumen enitere.

E maximis *Werlhofii*, qua medici, meritis erat procul dubio evitatio farraginis & simplicitas in componendis formulis medicis, a sesquipedalibus superioris aevi tantopere diversis, quæ simul penitioris simplicium notitiæ in genere testis esse solet. Naturam parentem in hac simplicitate & parsimoniæ principio circa componendi artem imitatus amplectebatur eo magis remedia polychresta & quam maxime fieri poterat, sibi ipsi experta usuque probata. Quum vero unius hominis non esse intelligeret, omnia experiri, cavendum ma-

xime

xime esse ipsi videbatur, ne nimis multa & nova experiendo nihil experiretur. Attamen nec illi assentiebatur nimiæ quorundam affectationi paucitatis, qua 10. forte plus minus ex omni medicæ materiæ penu medicamenta simplicia aut singulariter composita indicationibus omnino omnibus sufficere reputantur, ceteris auxiliis quasi in exilium missis (tr. de febr. Epicrisis). In plures pharmacopoeias sic receptæ extant autoris compositiones, unguenti ad scabiem mercurialis, Electuarii sic dicti mundificantis &c. Medicamenta nova, quibus nostra ætate praxin medicam locupletarunt multi, ideo non oscitanter contemsit aut damnavit statim invidiosorum vel morosorum hominum more, qui in praxi consenuerunt, atque ad omnes omnino morbos experta ipsis satis esse remedia sibi persuadent adeo ut de novis ne quidem legant; at nec prius illis applausum vel usum in praxi concessit quam utilitatis vel usus innoxii saltem plures prostarent notæ, Mercurii sublimati in siphilitide, Arsenici in intermittentibus, aliorumque exemplo, ubi experimentorum repetitionem periculi plenam non solum judicavit, sed cognita jam methodo tutiori, inutilem. Maluit enim scepticismi semper quam credulitatis vel superstitionis reus videri. Quamvis enim incredibili aviditate arriperet perlegeretque quæcunque de inventis medicis scripta in publicum prodirent, sic dictos tamen elegantiores neutiquam imitatus est, quibus nova unice arrident, quique arroganter veterum æstimatores aliosque ut novi plane inscios despiciunt. Interim e systematibus novis, (utpote a partium studio maxime alienus) nullum sibi præ aliis elegit, nisi quod experientiæ congruum videret; nullius sectæ adsecla in nullius theoriam juravit, quamvis autores ipsos Boerhaavianismi, Hoffmannianismi debito honore

ſuſpiceret. Sic & v. g. pathologiæ animatæ noſtra potiſſimum aetate in medium denuo a magni nominis viris prolatæ incredulus parum fidei præſtitit, parum ſaltem utilitatis inde in praxin ipſam redundare ratus. Quæ ultimis vitæ ejus annis ad acutos & variolas præſertim invaluit methodus frigidior, inter eam quoque & regimen calidum media quaſi via eoque cum moderamine inceſſit, ut neque vappido aere includeret aegros, ſtragulisque ſepeliret, ſed aeque minus in ipſo morbi varioloſi ſtadio critico, liberiori, pluvioſo & hiberno aeri exponeret, e refrigerio ſolo indeque impedita perſpiratione quotidie mala per ſe nata videns, quorum complicationem cum morbo jam præſente haud immerito metuebat.

Medicaſtrorum eſſe ſolet, magna promittere, de remediis miracula jactitare, vel & Arcanorum nomine credulis vendere ſua compoſita. Adeo id genus hominum, ſentinam medicorum, eorumque, divitias corradendi, malas artes averſatus eſt *Werlhofius* ut licet ſæpe ſperaret, nunquam tamen eorum more ſalutem promitteret, arcanorum vero infenſiſſimus oſor exiſteret. Nec pro ardentiſſimo quo in genus humanum, præcipue ægrotantes, flagrabat, amore aliter poterat, juxta quem nihil omnino noverat, quod non ſtatim in hominum ſalutem impendere anniteretur. Ignotum id erat principi cuidam Germaniæ, ab autore olim, incaſſum multis aliis medicis in conſilium vocatis, a tænia liberato; nam poſt obitum *Werlhofii* miſit, qui a cognatis arcana emeret. Maxima ſcilicet facilitate & ingenuitate communicavit coram & per litteras, quicquid ex ingenti cum ægrotis conſuetudine circa morbum quendam rariorem vel difficilem rogabant alii, ſicque methodus ejus ad Hydrophobiam,

ſen-

ſententia de Uva urſi, Cicuta &c. deſcriptæ extant, ut minus itaque mirum videri debeat, methodum Werlhofianam evaſiſſe non ſolum ob rationes adductas ſed ob ſucceſſus felicitatem, ab anno fere ſeculi hujus 30. methodum totius Germaniæ, imperiorum quodammodo adjacentium atque novam quaſi aeram medicam conſtituere. Haud parum contulit ad hanc methodi Werlhofianæ famam inſignis illa comitas qua has ipſas litteras utiles exaravit, ab his enim uti ab alloquio & conſilio excluſit neminem, nec vilioris ſortis homines, ſed re ipſe illis ſuccurrere data occaſione non recuſavit quamvis innumeris & ſane pluribus diſtrictus eſſet negotiis, quam multi ex hodiernis medicis, quos opulentiores ægros præ egenis ſeligere, horumque curam parvi facere haud pudet. Vidimus qui pauperum æque ſqualida domicilia, ac regis palatium intrabat, nec, quia regem adeundi copia ipſi erat, inferioris ſortis ægris ſuppetias ferre infra dignitatem ſuam exiſtimabat. Ad litteras autem religioni ſibi duxit, reſponſum in ſequentem diem differre, plerumque niſi eadem hora, ſaltem eodem die quo illas acceperat reſponſum ſcribens, ſæpe quidem ob temporis penuriam, laconicum at nihil quod ad rem faceret omittens. E domo ſua, ægrotantibus innumeris quotidie quaſi obſeſſa, ab hora inde quinta matutina, quemlibet dimiſit hilarem, ſaltem ſolatio inſtructum.

Præter adducta, attento ſcriptorum *Werlhofii* lectori methodi medendi inſigne quoddam momentum occurret, in chronicis nimirum attenta expectatio, temporis opem magis poſtulans, quam feſtinanter mutatis ſæpe medicaminibus medelam urgens, antequam violenter ageret ipſiusque mali aggreſſum moliretur, licet ejus eſſet ſagacitatis, ex ingenti tot annorum experientia potiſſimum natæ,

ut, si quis unquam mortalium, primo statim examine morbi genium perspectum haberet. Aureæ illius regulæ Hippocraticæ bene memor: quamdiu per morbi indolem & humanæ artis imbecillitatem prodesse satis medicina non potest, id maxime cavendum nobis esse, saltem ut ne noceat, persuasus simul erat, eum curare nescire, qui nesciat expectare, atque festinationem periculosam esse, (de febr. epicris.) Timidum sic vocare posses, quod plus metueret, quam promitteret, – at morborum insidias timebat, non remedia, hicque ipse sinistri morbi exitus metus commovit potius ut heroica eligeret. Cautus igitur & providus magis quam timidus dicendus *Werlhofius* esset, si quis timiditatem pro ignorantiæ filia habet, atque prudentiam a timiditate distinguere nescit. Quanquam lenioris medelæ & securitatis huic studio in genere addictus ægrotantium tormina præter necessitatem augere moleste sedulus nollet, otiosum morborum spectatorem dicere tamen nefas foret, qui ad Variolas, ad Dysenteriam opio, ad retentionem lotii febre stipatam terebinthina, ad phthisin pulmonalem balsamicis, ad molimina mensium & hæmorrhoidum dolorifica aloeticis utebatur. Pro ea ipsa, qua erat – non dicam timiditate, sed prudentia, insitionem v. g. quidem variolarum raro suasit, licet infinita felicissimi successus exempla ipsi nota essent, interim nec dissuadendam putavit, sed consensit quum a cognatis provocaretur, hacque ratione insitionem direxit in infantibus quamplurimis.

Sunt medicis – & boni moris, in usu sæpe medicamenta quædam inania, vel innoxia, quæ vel molestis aegrorum postulatis satisfaciendo, vel morbi verum caracterem expectando, partim

ubi

ubi nihil temere nisi remediorum diæteticorum ope moliendum est, partim etiam ne nihil dedisse videantur, exhibere solent; aquis destillatis, vel syrupo inerti tinctis, pillulis e micis panis & ejusmodi aliis, credulis ægrotis nonnunquam imposuisse eosque sanasse novimus medicos veros. Ex eorum classe fuisse *Werlhofio* videntur, quæ v. g. in puerperio naturali & felicissimo, ut importuno muliercularum desiderio satisfaceret, propinare consuevit, vel moderatus adeo acidorum mineralium imo & dulcificatorum, s. Spiritu vini dilutorum, usus, Tincturæ Coralliorum, Salis Viperarum dicti, Spiritus Salis dulcis atque nonnullorum aliorum, ut mirari haud semel subierit, quod vero juvandi scopo *Werlhofium* sagacissimum illa dedisse sibi persuadeant creduli sequaces. Bezoardicis vero, nauseosis illis animantium excrementis, fimo & cineribus, lapidibus pretiosis jam e longo tempore fidem denegavit, nec unquam ea formulas ejus ingredi memini. Sed anticipare hic non decet, quæ suo loco notarum forma passim in ipso opere præsertim P. II. data occasione uberius dicentur.

Qui medici, ipsos ægrotantium lectos adeuntis, aeris injuriis in urbe & itineribus quotidie obnoxii, sanorum coetui rarissime sese immisentis, nec somni interrupti molestias ægre ferentis, negotia penitius considerat, haud mirabitur, *Werlhofium*, quævis artis suæ incommoda summo gradu expertum, quamvis summum Medicum, a morbis tamen ipsum haud immunem fuisse. Podagræ primum insultum 1734. passus, quicquid ipsi ars præsidii suppeditabat, in usum quidem vocavit, ita ut & sub plurium annorum perfecta a vino abstinentia, lacticiniis potissimum juxta legum

Grei-

Greiſelii rigorem veſceretur; at cœli inclementiæ poſtea rurſus ſueto more, ab hora inde matutina VII. quotidie per ſex horas continuas expoſitus, pedibusque per plateas obambulans atque domum tandem rediens a querulis ægrotis ita obſeſſus ut tempus ſæpe pro prandio deficeret, ſero doluit, quod ſpes quam per rigorem diætæ fovebat, fore ut διάθεσις podagrica in effectum moleſtum haud erumpat (Commerc. noric. §. 13.) falleret ipſum, aliosque. Præter pleuritidem enim, aliaque læviora mala, pedibus ſubinde laboravit, donec ex inſidiis tandem (1764.) prorumpens morbus ſenem, ob ineluctabilem phthiſin filii ſui natu majoris, mœrore confectum ita affligeret, ut juxta ipſius ſententiam, ex materie podagrica ad medullam ſpinalem retrograda in hemiplegiam degeneraret, moleſto ptyalismo ſtipatam, & adverſus electiſſima quælibet rebellem, nec conſilio amicorum, *Halleri*, *Swietenii*, *Leyſeri* &c. ſanabilem. Non impedivit tamen, quo minus ægrotis ipſe æger per plateas claudicans, linguæ gravitate, tremulaque manu opem ferret. Mentis enim vigorem, animique vires parum fregit chronicus morbus, capitisque officium adeo liberum reliquit, ut ſanctam hanc tantæ doctrinæ ac virtutis ſedem impugnare, initio, nefas quaſi ducere atque recuſare videretur, donec tandem ultimis vitæ menſibus, reſolutis ulterius nervis, labes illa medullæ ſpinali illata ad encephalum ipſum aſcenderet. Lecto adfixus id minus doluit, quod pateretur, quam quod amicis ægrotantibus ſueta ſua aſſiduitate auxilium ferre non poſſet. De ſua interim vita jam deſperans aliorum tamen vitæ & ſanitati adhuc conſulere anniſus eſt, & cum manus jam menti obtemperare penitus recuſaret, officiumque pro exarandis conſiliis denegaret, quicquid conſiliorum ſalutarium calamo excipere poterant

cognati,

cognati, ingenti adhuc abſentium multitudini utilitati conduxit. Nec obſcurum videbitur, quanti ſanitatem *Werlhofii* æſtimaverint cives, quum & Judæi more inſolito, durante ipſius morbo, publice in templo pro recuperanda illa preces funderent. Mortem diu antea prævidit, quum ſpem ex optatis quidem ſolis natam alii foverent minus perſpicaces, quam boni. Fragilitatis humanæ vero quotidie tot viderat exempla, ut inexpectatum nihil ſibi accidere religionis præſidiis munito, vel legis naturæ neceſſitatem ſe infringere poſſe arbitraretur; placide pacataque mente expiravit d. 26. Julii 1767. Nec principes nec academiæ pro elogio *Werlhofii* præmia obtulerunt, effectuum quos ſalutari ejus doctrinæ debebant immemores. Monumentum ipſi non poſuerunt cives, quamvis conſervata innumerorum ſalute ac ſanitate haud minus illo dignus videatur, quam quilibet exercitus dux occiſo ingenti hominum agmine, & negative tantum conſervata aliorum ſalute. Interim minus hoc ingratitudini, quam rei in Germania & hac urbe novitati tribuendum videtur, ubi nec incolas pudet civem æque magnum *Leibnitzium*, occulta & incerta terra tegi.

CONTENTA.

P. I.

P. II.

DISSER-

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE

MEDICINA SECTAE METHODICAE VETERIS

EIVSQVE VSV ET ABVSV.

HELMSTADII D. VII. MAII cIↃ IↃccxxiii.

A

Artem longam, vitam vero breuem eſſe, haud immerito conqueſtus eſt Hippocrates. Tanta quippe eſt omnium ad medicinam abſoluendam pertinentium rerum copia & varietas, vt omnibus illis ſigillatim perdiſcendis, vnius hominis vita vix ac ne vix quidem ſufficiat. Premebat iam hæc difficultas antiquiſſimos medicorum, & ſequentium quoque temporum *empiricos*, dum licet non intellectis, aut neglectis rerum cauſſis, in ſola remediorum inuentione atque adplicatione tantam, manifeſta obſeruatione, inueniebant diuerſitatem, vt vnius, immo plurium mortalium, per omnes vitæ annos collecta experimenta pro ſanandis morbis haud ſufficere facile agnoſcerent. Neque omnium, quotquot fuerunt, *dogmaticorum*, qui rationem & cauſſas experientiæ diverſo modo iunxerunt, ratiocinia artem ita exhaurire docuerunt, vt, vel poſt immenſos ſtudiorum labores, nihil amplius addiſcendum ſupereſſe videretur. Nihilominus aliquando, poſt multorum ab ortu medicinæ ſæculorum decurſum, ſurrexerunt medicorum aliqui, id ſibi demum operis relictum exiſtimantes, vt, quum artem ab imperfectione ac difficultate, tum diſcentes a laborum immenſitate, facto compendio, liberarent. Hi *methodicorum* nomine, a methodo ſeu via ad artem breuiore, quam iactabant, ducto, a reliquis ſeſe medicis, per aliquot ſæcula, non ſine aliqua laude & adſeclarum co-

pia, diſcriminarunt. Quamuis vero tandem, ſplendida dogmaticorum quorumdam fama & eminentia, illius ſectæ famam nomenque obſcurauerit, & denique penitus extinxerit, quasdam tamen ipſorum doctrinas a pluribus, inter recentiores, medicis, quamuis vel alio ſæpe nomine, vel alia ſub explicatione, in vſum reuocatas eſſe, cuilibet conſideranti & comparanti facile adparet.

Quare haud indignum inaugurali diſquiſitione argumentum ſelegiſſe mihi videor, quum medicinam ſectæ methodicæ, veterem quidem illam, ſed aliqua ex parte paſſim renouatam, ſub examen vocare conſtitui. Hiſtoriam huius ſectæ primo breuiter exponam, deinde dogmata eius & medendi methodum delineabo, vſus denique aut abuſus iſtorum modeſtum ſubiuncturus examen.

SECTIO I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV SECTAE METHODICAE.

§. I.

Floruit Romæ, tempore Pompeii & Cæſaris, magni nominis medicus *Aſclepiades* (a), qui noua quidem ac ſingularia plura, de morbis morborumque cauſſis, ab aliorum dogmaticorum opinionibus aliena docuit, dogmatici tamen medici nomine inſigniri conſueuit. Philoſophiam hic ſectabatur illi parum abſimilem, quam Democritus, Leucippus, Epicurus docuerunt, vbique in doctrina naturali πορȣς και ὀγκȣς, ſpacia & moleculas, crepans, e quibus, ſub certa proportione, omnia corpora conflata iudicabat, quæ inde συγκριματων ſiue compoſitionum adpellabat nomine. Hæc principia multa cum ſubtilitate ad medicam adplicabat artem, &, quod primum erat, ſanitatem humani corporis omnem in ſymmetria

(a) *v. de eo ex* Celſo, Plinio, Galeno, Cælio Aureliano aliisque *collecta teſtimonia apud.* Conring. *introd. in art. med. c. III.* §. 12. *&* Schelhammer. *ibid. in not. ad cap. II.* §. 8. Daniel. Clericum *hiſtor. med. P. II. l. III. c.* 4. *ſqq.* Barkhaus. *hiſtor. med. dial. XII.*

tria seu conuenientia, morbos vero in ametria, seu defectu conuenientiæ pororum cum particulis, quas continent, vel quibus naturaliter transitum concedunt, collocabat. Fieri nempe censebat morbum, si quacunque de caussa, vel pororum, vel molecularum vitio, ipsæ hæ moleculæ aut plus iusto in poris retardarentur, aut per illos debito maiori copia elaberentur.

§. II.

Quamuis autem Asclepiades singulares differentias quamplurimas operose deduxerit, & ad praxin adplicauerit, alicui tamen ex pluribus eius discipulis, *Themisoni Laodiceo*, singulares obseruationes & subtiliora ratiocinia penitus visa fuerunt superuacua, modo generales solum morborum κόινοτητες siue communitates, atque in primis laxitas vel adstrictio, siue fluxus vel retardatio obseruarentur, vt laxa stringentibus, stricta laxantibus sanari queant (b). Medicinam hic itidem Romæ exercuit, Cæsaris & Augusti ætate, & variis iam editis scriptis, in senectute demum methodum illam inuenit, vel mortuo Asclepiade in lucem edidit. Fuit sane insignis famæ medicus, quod vel ex ipso satyrico Iuuenalis versu, quo ægros, vno auctumno a Themisone occisos, inter res fere innumerabiles collocat, eleganter a Clerico colligitur. Neque tamen eius auctoritas inter ipsos methodicos ea fuit, vt in eius verba iurauerint, sed ipsum potius variorum errorum, ipsiusque methodum imperfectionis arguerunt (c), quamuis magna pars sententiarum, quæ erroneæ a methodicis reputantur, ante constructam methodum scriptis fuerit consignata. Duos quoque medicos *Proculum & Eudemum* Cælius Aurelianus, ex consuetis sua ætate methodi legibus confutat (d), quamuis illos, expressis verbis, Themisonis sectatores, id est, vt Clericus vult, discipulos seu auditores, nominet.

Ad

(b) v. Clericus *P. II. l. IV. sect. I. c.* 1. Schelh. *l. c.* Celsus *præf. l.* 1. Plinius *histor. nat. l. XXIX. cap.* 1. Prosper. Alpin, *de medic. method. l. I. c.* 2. 3.

(c) *v. quæ infra de Thessalo dicentur.* Cæl. Aur. *l. I. c.* 1. *l. IV. c.* 1. *l. V. c.* 2. *tard. & passim alibi.*

(d) *Chron. l. III. c.* 8. *ac. II. c.* 38. *III. c.* 11. 12. 16.

Ad Themiſonis circiter ætatem ab aliis, ab aliis vero ad Galeni æuum refertur *Caſſius* iatroſophiſta, celebris medicus, cuius adhuc ſuperſunt *problemata*. Quamlibet vero hunc *b. Conringius* noſter ad methodicos referat (e), aliud tamen ſentiendum merito videtur, quum iſte neque a quoquam veterum methodicus dicatur, neque ipſius ratiocinia cum methodica ſecta concordent (f).

§. III.

Celſi quidem ætate methodici, Themiſone auctore, ita iam florebant, vt peculiarem ex præcipuis iam tum conſtituerent ſectam. Novum tamen ipſis acceſſit robur, quum, imperante Nerone, *Theſſalus Trallianus* præſcriptam a Themiſone methodum, auctam quidem & aliquantum mutatam, ſibi penitus glorioſe vindicauit, & ingenti cum iactatione, omniumque aliorum medicorum contemtu, ac dignis Machiauello medico artificiis, caput extulit. Is, quamquam plura volumina, eruditionis forte oſtentandæ, & reliquorum medicorum ſententias confutandi cauſſa, conſcripſit, medicam tamen artem, intra ſex menſium ſpatium, diſcipulos ſuos e ſe edoceri, blandiente iactatione gloriatus eſt. His ille artibus tam inſigne nomen eſt promeritus, vt non ſolum cum ipſo imperatore haberet commercium, ſed ut in monumento etiam publico ἰατρονίκης, id eſt, medicorum victor ſuperbe fuerit deſignatus (g). Eadem vero ratione partim famam, partim contemtum arti atque methodo conciliauit. Magna enim illa, quam præ ſe tulit, docendi artem facilitas, adeo pluribus viſa fuit commoda, vt & multos, & magna ex parte indoctos nactus fuerit diſcipulos, quorum ope Theſſali nomen methodus ipſa, partim cum laude, partim cum vituperio, per orbem diſperſa fuere. Abſoluiſſe medicinam quibusdam dicitur Theſſalus (h). Neque tamen religioni ſibi duxerunt, ab eius placitis deſciſcere, ſequentium temporum methodici. Quilibet potius

(e) *loc. cit.*

(f) *v. præter ipſa problemata*, Cleric. *p. II. l. III. c.* 11. *add. tamen* Conring. *de medic. Hermet. l. I. c.* 9.

(g) *v. de his* Galenus *meth. l. I. c.* 1. *ſqq.* Plin. *l. XXIX. c.* 1. Cleric. *l. c. c.* 2. Alpin. *l.* 1. *c.* 2.

(h) *Introd.* Galeno *adſcripta c.* 4.

tius eruditior, pro ſuo ingenio, mutabat doctrinas, ac nouam veluti ſectam, a Theſſalia diuerſam, inſtituere, vel ſaltim hanc corrigere adfectabat, forte ne cum indoctis Theſſali diſcipulis confunderetur.

§. IV.

Neque igitur cum maioribus, vel etiam inter ſe conſentiebant methodici, in ipſis tamen fundamentis parum forte a ſe inuicem abludentes (i). Sic præter eos, qui epiſyntheticos, aut qui electicos ſeſe nominarunt, de quorum principiis, & num recte methodicis accenſeantur, parum conſtat (k), diſſenſiſſe maxime dicuntur, *Olympicus Mileſius* (l) *Menemachus Aphrodiſeus* (m) & *Soranus Epheſius* (n). Hos inter Traiani & Adriani tempore maximam nactus eſt gloriam *Soranus*, qui primum Alexandriæ deinde Romæ medicinam docuit & fecit, multisque libris locupletauit, quorum fragmenta paſſim exhibet admirator & ſectator eius perpetuus Aurelianus.

§. V.

Hic ille eſt *Cælius Aurelianus* Siccenſis Afer, cuius præcipue ſcripta aliqua, methodicæ doctrinæ, libri nempe *de morbis acutis* ſiue *celeribus & chronicis* ſiue *tardis*, ad Bellicum diſcipulum latino ſermone perſcripti (o), ſuperſunt. Stilus mirificus, atque inepta explicatio, vſusque illitteratus vocum quarumdam Græcarum & Græciſmorum non ſatis probare videntur, quod *Reineſius* (p) exinde cenſet, eum nempe quinto demum poſt Chriſtum natum ſcripſiſſe

(i) *Introd. l. c.*

(k) v. Cleric. *l. c. c.* 13. Barkhaus. *dial. XII.* Almelou. *ad. Cœl. l. II. c.* 1. *&* 10 *acut.*

(l) *cuius diſcipulus* Apollonides Cyprius *præceptor fuit* Juliani, *de quo infra.*

(m) *cuius nomen iam apud* Celſum *l. X. c.* 9. *legitur.*

(n) *v. de eo præter* Cælium Aurelianum, Suidas, *reliqui modo adlati.*

(o) *vt mirum adeo ſit eum* a Baglivo *prax. med. l. II. c.* 8. §. 2. *inter Græcos referri.*

(p) *var. lect. l. III. c.* 10.

ſiſſe ſæculo, quum homo Afer & Græce & Latine male doctus fuiſſe non nequiuerit. Sorani potius, vel alicuius ex eius diſcipulis, auditor, Galeni forte æqualis, vel parum ab eo ætate diuerſus fuiſſe videtur (q). Sorani Græca ſeſe in latinum transſcribere ipſe paſſim fatetur Cælius: quum tamen de ſuo ſæpe aliquid addat, mirum ſane videretur, quod, quum omnium fere veterum dogmaticorum ſententias acriter perſtringat, ſolius Galeni, acerrimi methodicorum hoſtis, opiniones intactas reliquerit, ſi tanto tempore Galeno fuiſſet inferior. Ex pluribus medicis, qui ad Galenum vsque inter methodicos floruerunt (r), e primariis fuit *Julianus*, qui, Galeni ætate, Alexandriæ doctrina & ſcriptis medicinam coluit, atque aduerſus quem, Hippocratis aphoriſmorum operoſum impugnatorem, ſingularem defenſionem ſcriptam reliquit Galenus, vnde eſt, quod illius quoque, æque ac Olympici, aliorumque a Galeno confutatorum, quædam habemus fragmenta. Ad hanc circiter, vel, ſi ex ſtilo iudicare licet, inferiorem etiam (s) ætatem pertinere videtur *Moſchion*, a Cælii Aureliani praxi parum diuerſus, methodicus, cuius περι γυναικειων παθων Græcus ſupereſt liber, Sorano certe, quem (t) adducit, ætate inferior, niſi, quod Clericus (u) coniicit, ſcriptor antiquior, in ea quam habemus editione, a recentiori interpolatus eſt, quum præterea ſpecifica quædam, immo ſuperſtitioſa, remedia & experimenta, contra methodicorum morem, commenpet.

§. VI.

Eo vsque, hoc eſt ad Antonini Pii & Seueri cæſarum tempora, quibus Galenus vixit, & vltra, per trecentos circiter annos, inter odia & contradictiones reliquorum medicorum, Romæ & Alexan-

(q) v. Conring *de ſcript. ſæc.* 2. *c.* 4. Cler. *l. c. c.* 5. *ſqq.* Fabric. *bibl. lat. l. IV. c.* 12. *conf. teſtimonia de illo in editione eius* Almeloueeniana *collecta, &* Bagliuus *l. c.*

(r) *collegerunt quæ veteres* Galenus, Plinius, Cælius *de illis dixerunt* Cleric. *l. c. c.* 12. Alpinus *c.* 2. 3. Barkh. *dial.* 8.

(s) v. Geſner, *in not. ad Moſchion. ap.* Iſrael. Spachium *p.* 25. *Gynæciorum.*

(t) c. 151.

(u) l. c. c. 13.

xandriæ maxime, ſed & paſſim per prouincias floruerat medicina methodica. Poſtea vero, increſcente ſenſim Galeni aliorumque dogmaticorum auctoritate, decreſcere cœpit, neque tamen, niſi diu poſt, omnino extincta eſſe videtur. Etenim exſtant etiamnum duo ſcriptores ſæculi, vti creduntur, a nato Chriſto quarti exeuntis, ſatis inſignes, qui, ſi ſcripta intueamur, iſtius ſectæ methodo, licet haud adeo exquiſita, imbuti fuiſſe haud immerito iudicantur. Alter eſt *Vindicianus*, *comes archiatrorum* Valentiniani, quem titulum *epiſtola* ejus *de medicina ad Valentinianum* inter *medicos veteres* ab *Aldo* editos typis expreſſa, præ ſe gerit. Alter *Theodorus Priſcianus* in eadem Aldi editione nominatur, quod nomen etiam Baſileenſis huius ſcriptoris editio, addito archiatri titulo, retinet, quum alia Argentinenſis eum *Octauianum Horatianum* archiatrum ſalutet. Proſtant ejus *libri quatuor*, *primus* ἐυποριστων, ſecundus *de morbis acutis & chronicis*, tertius *de mulierum morbis*, quartus *de phyſica ſcientia:* quorum vltimus empiricis & ſuperſtitioſis magis remediis, quam naturalibus refertus eſt doctrinis. *Vindicianus* quidem, quem hoc libro præceptorem iactat Theodorus Priſcianus, vnde principiorum ſimilitudinem coniicere licet, in illa, quam diximus, epiſtola multo faſtu turgida, varias methodicorum ſententias amplectitur. Quod ſi recte omnia ſeſe habent atque genuina ſunt, ad haud exiguum culmen adſcendere, ea ætate, methodice ſectæ licuit, quum ipſum archiatrorum comitem, hoc eſt, controuerſiarum inter medicos primarios conſtitutum iudicem (x), a ſuis habuerit partibus. Alter *Theodorus Priſcianus*, libro præſertim ſecundo & tertio præcipua methodicorum principia vbique crepat: quamuis in ſingularibus ſæpe a priſcis recedat, neque tam curioſe quam Cælius methodi legibus inhæreat, eclectici minus eruditi nomine forte haud indignus. Interea, & fratrem *Timotheum* & filium *Euſebium*, quibus libros ſuos inſcripſit ſectam eandem haud ſtatim interire paſſos eſſe, probabile eſt (y).

§. VII.

(x) v. Caſſiod. *form. archiatr. & ibi in comment.* I. H. Meibom. *n.* 2. 37. Cleric. *P. III. l. II. c.* I.

(y) v. Cleric. c. 13, *Lindenius renouatus* Merklini *titulo Octauianus Horatianus & reliquis.* I. A. Fabricius *bibl. lat.* l. IV. c. 22. §. 4.

§. VII.

Præter hos, iis ſequentibusque temporibus, de methodicis ſilet hiſtoria medica, niſi quod medici quidam, in primis *Aetius*, in opere medico Græco ex priſcis contracto, veterum methodicorum multam eamque paſſim ſatis honorificam faciant mentionem. Sæculo demum vndecimo *Gariopontus* quidam, ſcholæ ſalernitanæ medicus, libro, qui *paſſionarius Galeni* inſcribitur, ob varia ex Theodoro Prisciano exſcripta, & cum aliorum laciniis qualitercunque conſuta, inter methodicos referri a quibusdam promeruit (z).

§. VIII.

Tandem quum in medicorum ſcholis penitus fere methodicæ medicinæ oblitterata eſſet memoria, *Proſper Alpinus*, profeſſor Patauinus, vir eruditus multisque ſcriptis clarus, libro *de methodica medicina* anno cIↃIↃcxi. edito, iſtius ſectæ patrocinium atque inſtaurationem, quaſi poſtliminio, in ſe ſuſcepit. Easdem hoc libro, quas methodici, communitates pro fundamento ponit, obſeruationes & ratiocinia dogmaticorum cum illis coniungit, & ad methodicorum placita accommodat; cauſſasque & curationes omnium morborum, proprio magis ingenio, ex ipſis methodi legibus, quam ſtudio & inquiſitione, ex methodicorum ſcriptis eruit atque proponit. Quamlibet tamen pro ſtabilienda hac ſecta anxie laborauerit eamque iuuentuti ſtudioſæ ſedulo commendauerit *Alpinus*, haud vllum nihilominus ex eius diſcipulis, qui ſeſe pro methodico geſſerit, reperire licet. Hæc igitur ſecta, quamuis iterum reſuſcitata, cum ſuo inſtauratore ſtatim rurſus exſpiraſſe cenſenda videtur. Neque tamen omnes ſimul veterum methodicorum ſententias ex medicorum animis deletas eſſe, plurima recentiorum ſcripta omnium manibus trita abunde teſtatum faciunt, qua de re deinceps, vbi prius ipſam methodicorum medicinam delineatam dederimus, vberius dicendi erit locus. Illud tantum hic addo, medicos recentiores eſſe varios, eosque inſignes, qui, dum per ſolidarum partium tenſionem vel flacciditatem, aut fluidarum coagulationem vel diſſolutionem, morborum ori-

(z) v. Cleric. *c.* 13. *& ibi adducti auctores.*

origines vbique explicant, ipſi ad ſtrictum & laxum methodicorum prouocare, atque ita illi ſeſe ſectæ aliquo modo addicere, conſueuerunt (aa).

SECTIO II.

DE PRINCIPIIS METHODICORVM.

§. I.

Diſſenſum, non a reliquis ſolum medicis, ſed & a ſe ipſis inuicem, plurimum adfectaſſe methodicos, paullo ſuperius iam innuimus. Sic Theſſalus, non a priſcis ſolum medicis omnibus, ſed & ab ipſo Themiſone, Cælius vero Aurelianus tum a dogmaticis atque empiricis omnibus, tum ab ipſo Themiſone ac Theſſalo ad contemtum vsque identidem recedit. Iſte vero contradicendi pruritus dubias maxime facit iſtius ſectæ doctrinas, quarum ſingulares, ſecundum ſingulos doctores, varietates, ob plerorumque ſcriptorum interitum, curatius exquirere non licet. Interea, quum præcipua eius ſectæ fundamenta, apud dogmaticos ſcriptores paſſim diſſperſa, cum Aureliano præſertim, deinde etiam cum aliis, quos ſuperſtites habemus, ſic ſatis concordent methodicis; nos hoc loco ſectæ illius, de medicina eiusque theoria & praxi, placita, ſine curioſa diuerſitatum diuinatione generatim proponemus.

§. II.

Finiebant vero medicinam, quaſi viam quamdam, ſeu μεθοδον eſſe, eorum, quæ in morbis communia ſunt, contemplatricem (a). Volebant illam eſſe & euidentem, & facilem. Quare miſſis difficilioribus obſcurioribusque omnibus, ex obſeruatione rerum quarumdam euidentium pluribus morbis communium, quas κοινοτητας, ſiue com-

(aa) *v.* Bagliu. *prax. med. l. II. c.* 8. §. 2. Almelou. *in adnot. ad Cæl. ac. l. I. c.* 6.

(a) v. Celſ. *præf.*

communitates vocabant, ad pauca omnes morbos referebant genera, hinc ex ſignis in ſenſus incurrentibus, cuiusque genus morbi determinabant: ſumta exinde indicatione, ſingulæ morborum ſpeciei communiter deſtinata remedia ſingulis quoque morbis partim diæta, partim medicamentis, partim etiam manuum operatione opponere conſueuerant (b). Hinc partes methodi proprie dicendas puto tres, pathologiam nempe, ſemeioticam & therapeuticam, cui diæta, pharmacia & chirurgia miniſtrarunt.

§. III.

Quamuis vero doctrina hæc in generalioribus maxime conſiſteret, attamen præter *materiam medicam*, *anatomen* quoque ac *phyſiologiam* partium humani corporis pro iſtius æui ratione diſcere non neglexerunt methodici, vt cognito partium ſitu, connexione ac functione, ſignorum primo, deinde etiam diætæ, ac denique curationum quoque cognitioni opitularentur, ſicubi τοπικα ſeu localia, quæ vocant, adhibenda eſſent adiutoria (c). Subtiliora vero & obſcuriora a methodi legibus aliena judicabant, niſi quod, ſcientiæ vel diſputationum cauſſa, in illa aliqui incumberent, qua ratione etiam philoſophicas diſciplinas, & aliarum ſectarum doctrinas medicas, doctioribus methodicorum familiares fuiſſe conſtat. In generali vero doctrina phyſiologica, ſupra memoratam Aſclepiadis de συγκρίμασι, ſiue compoſitionibus, retinuerunt ſententiam. Julianus nempe, ne varias aliorum deſcriptiones a Galeno confutatas (d) memorem, moderatum, & iuſta menſura in modo dictis συγκρίμασι conſtantem contractionis & diffuſionis, id eſt, ſtricturæ & laxitatis ſtatum ſanitatem, quicquid vero ab iſta mediocritate recedit, morbum eſſe pronunciauit (e).

§. IV.

(b) v. Galen. *de ſect. ad introducendos c.* 6.

(c) v. Moſch. *c.* 1. 23. Theod. Priſc. *l.* 4. *ſub fin. & alibi paſſim*, Cælius Aur. *ſub ſingulis fere titulis.*

(d) *v. meth. l.* 1. *c.* 7.

(e) Galen. *aduerſ. Julian. c.* 3.

§. IV.

Ducunt hæc me ad ipſum methodi fundamentum *pathologiam.* Conſiderabant ibi partim morborum *naturam* & eſſentiam, partim *tempora* & *magnitudinem*, partim etiam aliquo modo *ſubiectum*, quod dicimus, *cauſſasque* & *ſymptomata.* *Naturam* morborum internorum fere omnium, ſaltim eorum, quos diæta ſola ac mitioribus remediis externis cenſebant curabiles, vnice ad laxitatem aut adſtrictionem referebant, quam rem quoque raritatis aut denſitatis, fluxionis aut retardationis nomine, variisque aliis græcis latinisque vocabulis expreſſiſſe, apud Galenum, Cælium, aliosque paſſim leguntur. Præcipuum hoc erat methodi fundamentum, ita tamen ex ipſorum mente accipiendum, vt morbi aliqui etiam ex parte adſtricti atque ex parte laxi, & mixti adeo, eſſe crederentur, ſed diverſo aut tempore, aut loco, aut exceſſu (f). Hinc ortæ ſunt *primæ* & præcipuæ morborum *communitates*, vt *laxi*, *ſtricti*, & *mixti* morbi ſingulas conſtituerent claſſes.

§. V.

Alterum de natura morborum dogma ad chirurgiam maxime, deinde etiam ad internos quosdam morbos, per ſimilitudinem, ſpectat, dum nempe morborum quorumdam eſſentiam in eo collocarunt, quod aliquid manifeſto *alienum* ſit in corpore, cui non conſueta alias methodo, ſed ſola alienitatis, vt Cælii vocabulo vtar, ablatione mederi poſſint. Eſſe vero aliquid in corpore alienum iudicabant, vel *extrinſecus*, quod peregrinum dicere ſolemus, vel *intrinſecus*, quod cum ipſa corporis ſubſtantia ſit coniunctum. Ita ſpinas, aut tela corpori infixa, extrinſecus aliena dicebant: quorſum etiam lumbricos, calculos, dentes corruptos, fœtus mortuos, pus ruptis introrſum vlceribus erumpens, aquas hydropicorum conſuetæ methodo non cedentes, & ſimilia, immo ipſas etiam manifeſtas primarum viarum impuritates retuliſſe videntur, id quod curationes inſolitæ, a Cælio, Priſciano & Moſchione talibus oppoſitæ confirmant. *In-*

(f) v. Proſper Alpinus, *de medic. method. l. II. c.* 13.

Intrinſecus aliena eſſe volebant primum *loco*, quorſum pertinent herniæ, luxationes, fracturæ, vulnera recentia, quæ inciſuræ ſiue diuiſionum nomine vocabant (g), quo etiam aliqua ex parte hæmorrhagiæ internæ referebantur. Deinde alia ipſis aliena intrinſecus erant *magnitudine*, hoc eſt, in corpore abundabant: vti verrucæ, cancri, ſphaceli, abſceſſus & his ſimilia. Alia denique intrinſecus aliena dicebant *defectu*, quemadmodum mutila, fiſtulas, vlcera caua & eiusmodi plura. Natæ hinc ſunt *alteræ communitates*, *chirurgicæ* dictæ, quæ morbi ſpecies continent quatuor, eas nimirum, vbi aut extrinſecus, aut vel loco, vel magnitudine, vel defectu aliquid intrinſecus in corpore eſt alienum (h).

§. VI.

Præter morborum naturam conſiderabant etiam pro ratione *temporum* & *magnitudinis*, breuitatem morbi aut longitudinem; acceſſionem, remiſſionem, aut intermiſſionem; principium, incrementum, ſtatum, declinationem & finem; defectum a ſanitatis ſtatu grauiorem vel leuiorem; morbi denique facilem ſtabilemque curationem, vel pertinaciam eius aut recidiuas. Emergunt hinc *tertiæ* methodicorum *communitates*, *temporum* & *magnitudinis*, quæ tamen non peculiarem conſtituunt ſpeciem, ſed potius ad curationes priorum ordinandas moderandasque in conſiderationem vocantur (i): niſi quod morbi longi, atque ex methodi licet lege curati, pertinaces tamen, recidiuisque & exacerbationibus obnoxii, ad ſingularem claſſem relati eſſe videantur. In his ſcilicet morboſam plane eſſe carnem, & neſcio quam pororum & συγκριμάτων a iuſto compoſitionis modo ſtatuebant aberrationem, adeo vt & ſtricto, & laxo, & mixto generi adſcriptis morbis, extra acceſſionis tempus, vnius generis adhiberent curationem, *metaſyncriticam* ſiue recorporatiuam ipſis dictam, de qua deinceps plura dicendi erit locus (k).

§. VII.

(g) v. Cæl. *chron. l. II. c.* 12. §. 145. *ſeqq.*

(h) *v. præter* Cælium, Priſcianum & Moſchionem, Galen, *de opt. ſect. c.* 30. *introd. c.* 4.

(i) *v. introd. c.* 2. Alpin. l. I. c 2.

(k) v. Cæl. *chron. l. I. c.* 1.

§. VII.

Ratione *ſubiecti*, quod vocamus, & hominem & partem eius ægrotantem aliquo modo conſiderabant. Quamuis enim temperamentorum, ætatum, ſexus, & partis morbidæ cognitio nihil a generalibus, quas ex natura morbi deducebant, indicationibus diuerſum indicare diceretur: hæc omnia tamen, partim ſcientiæ cauſſa, partim vero maxime, ſi in dignoſcendis, præcauendis, aut ſanandis eorum more morbis commodi aliquid præſtarent, idemtidem obſeruaſſe leguntur. Non autam abſtruſam illam veterum de temperamentis ſectabantur doctrinam; ſed virium ſolum, & propenſionis ad certos morbos habebant rationem. Sexus quoque & ætatis (l) diverſitas iisdem de cauſſis non potuit ab ipſis omnino negligi. Accedit, quod ſigna morborum ſpecialia, harum rerum conſiderationem aliquam, requirerent, vnde de mulierum præcipue morbis varii ſcripſere methodici (m). Curioſiores partium adfectarum diſtinctiones parum curabant: vbi tamen illæ & manifeſtæ ſatis, & in admouendis ipſi loco remediis vtiles viderentur, earum obſeruationem haud negligebant (n), præſertim ſi in alia parte laxum, in alia vero ſtrictum obtinere morbum, iudicarent. Immo & morborum ex conſenſu oriundorum apud illos factum legitur diſcrimen (o). Hæc omnia quidem nouam non fecerunt morborum ſpeciem. Eſt tamen ſimilis quædam differentia generalior, quæ prioribus illis ſubiici omnino nequit. *Animi* nempe & *corporis* morbos ab inuicem ſepararunt methodici, quippe de quibus Iulianus integro libro ſeparatim ſcripſit (p), & quorum Cælius quoque interdum innuit diuerſitatem (q).

§. VIII.

(l) v. Alpin. *l. II. c.* 6.

(m) v. Cæl. *l. II. c.* 1. *Chr.* §. 28. Theod. Prisc. *l. III.* Moſchion *de muliebr. adfect. ubi etiam de infantibus agitur.*

(n) v. Cæl. *l.* 1. *c.* 8. *ac.* §. 53. *l. II. c.* 10 §. 65. *l. III. c.* 1. §. 4. *& paſſim.*

(o) Cæl. *ac. l.* 1. *c.* 4. §. 43.

(p) v. Galen. *aduerſ. Julian. c.* 3.

(q) *v. c. vbi de phrenitide, mania, hydrophobia & ſimilibus, item de mollibus, agit.*

§. VIII.

Cauſſas morborum & *ſymptomatum* in προκαταρκτικας ſive antecedentes & συνεκτικας ſiue continentes partiebantur (r). Inter antecedentes, omiſſis, quæ clare noſci non poterant, euidentes ſpectabant ſolas. Primo quidem illas ponebant loco, quæ ex diætæ errore trahunt originem, æſtum nempe, frigus, vinolentiam, indigeſtionem, curſum vehementem, medicaminum abuſum, & quicquid manifeſto modum exceſſerit. Iſta vero omnia corpori non immanere putabant, ſed producto morbo ceſſare, atque adeo ad ſolam ſpectare præcautionem, neque vllam exinde in curatione oriri poſſe diuerſitatem (s), niſi forte, vbi in primis maxime viis aliquid manifeſto noxium adhuc adſit, quod vel inedia, vel blando vomitu, aut clysmate tollendum arbitrarentur (t). Seiunctim ſpectabant cauſſas venenatas, ſed præſeruandi potius, quam curandi intentione, vnde ſingularem morborum venenatorum claſſem ſiue *communitatem* προφυλακτικην vocare conſueuerunt. Quando enim ingeſtum corpori venenum manifeſtam iam intulerat noxam, tunc non ad venenum amplius, ſed ad morbi, ex ſua hypotheſi, naturam reſpiciebant (u): quamuis alii methodicorum hanc προφυλακτικην κοινοτητα ad curationes etiam extendiſſe videantur (x). Continentes autem cauſſas, quibus præſentibus adeſſe, creſcentibus increſcere, ceſſantibus ceſſare morbus dicebatur, obſcuras dubiasque & ſcitu inutiles iudicabant, niſi quis, doctrinæ cauſſa, aliarum ſectarum dogmata perſcrutari velit. Ipſas enim κοινοτητας cauſſarum habebant loco (y). Quicquid præter ea in veterum pathologia aut minus euidens, aut ad methodi indicationes minus vtile videbatur, illud etiam medicinæ haud putabant inferendum.

§. IX.

(r) v. Dioscor. *de medica mater. l. VI. c.* 35. Galen. *in Julian. c.* 6.

(s) v. Dioſc. *ibid.* Cæl. *l. II. c.* 13. §. 87. *ac. & paſſim.*

(t) v. Cæl. *l. I. c.* 10. §. 74. *ac. l. III. c.* 21. *princ. vbi de cholera agit. add. Chr. l. V. c. vlt. ſub fin.*

(u) v. Cæl. l. III. *c.* 16. §. 35. *ex quo loco patet, eum* προφυλακτικην *morborum communitatem omnino admiſiſſe, quod* Clericus *l. IV. Sect.* 1. *c.* 6. *in dubium vocat. add. quæ paullo ante ex eodem de cholera adduximus & ac. l. I. c.* 4. §. 44.

(x) *v. Introd. c.* 30.

(y) v. Gal. *de opt. ſect. c.* 15. Cæl. *ac. L. III. c.* 6. §. 64. *& pluribus locis.*

§. IX.

Semeioticam ſiue ſignorum doctrinam colebant quam curatiſſime, neque facile quemquam ex priſcis habemus, Cælio hac in re magis curioſum (z). Scilicet, ex ſignis euidenter in ſenſus incidentibus, ad communitates ſuas quemuis reducebant morbum, & ſingulos quoque morbos, quorum curationes ſeparatim docere conſueuerant, diligenter ab inuicem diſtinguebant. Quod ad primarias attinet morborum claſſes, vbicunque, vltra naturalem & conſuetam conſtitutionem, conſtricta, dura, tenſa, ſicca, tumens aut etiam dolens aliqua adparebat corporis pars, ibi ſtricturæ adeſſe dicebatur morbus. Vbi vero e contrario plus iuſto molle, flaccidum aut lubricum alicubi erat corpus, aut vbi præcipue debito copioſior liquidorum fiebat egeſtio, ibi laxam conſtituebant morbi ſpeciem, naturalem tamen vel criticum humorum effluxum probe a morboſo diſcernendum docentes (aa). Mixtum vero vocabant morbum, ſicubi complexa vtriusque generis ſeſe proderent ſigna. Chirurgicarum communitatum morbi in exterioribus corporis partibus poſiti, vel in oculos incurrebant, vel conſuetis apud alios chirurgos internoſcebantur indiciis. Vermes vero, calculos, vomicas & ſimilia per ſigna medica diligenter eruebant. Neque temporum, magnitudinis, & virium ratione quicquam, præter accuratam in ſymptomatum & pulſus obſeruatione ſollicitudinem, ſingulare habuiſſe videntur. Morbos tamen metaſyncriſi curandos exinde collegerunt, ſicubi longis & ſæpe recrudeſcentibus morbis conſuetas methodi leges haud ſatisfacere viderent. Animi morbos eos ipſis creditos fuiſſe arbitramur, vbi mentis alienatio, aut παθήματα ſeu adfectiones, vel ſolæ, vel cum corporis aliquo morbo iunctæ hominem adfligunt. Partium ſingularum morbos ex manifeſta loci vel functionis læſione; cauſſas procatarcticas tam vulgares, quam venenatas, interrogatione, vel accurata rerum circumſtantium obſeruatione, exquiſiuerunt (bb).

§. X.

(z) *v. inſigne hac de re elogium* Bagliu. *prax. med. l. II. c.* 8. §. 2.

(aa) *v.* Cæl. *ac. l. II. c.* 36.

(bb) *exemplum vid. ap.* Cælium *acut. l. I. c.* 4. §. 4.

§. X.

In *therapeutica* tandem ſiue practica medicinæ parte ex ipſis communitatibus naſcebantur indicationes, ſecundum quas deinde ipſa debebant ſeligi curationis præſidia, & eius euitari impedimenta. Tam in *diæta*, quam in *remediis*, quid laxaret, quidve ſtringeret, experientia duce percontabantur: quid autem exinde cuilibet morborum generi opponendum iudicauerint, clarius deinceps ex curationis methodo patebit. Neque vero alios manifeſtos medicaminum aut diætæ in corpore effectus, incaleſcentiam, refrigerium, exſtimulationes motuum, purgationes, diureſin, ſudores, vomitus, ſoporem & ſimilia non obſeruaſſe cenſendi ſunt. Sedulo potius, cautionum cauſſa, ad hæc omnia attendebant, idque præcipue habebant curæ, vt, quid minus quidve magis acriter vehementerque operationem ſuam exerceret, dignoſcere, & eorum aliquid pro neceſſitate adhibere, exceſſus vero cauere poſſent. Specificas tamen certis partibus aut morbis opitulandi virtutes (cc), & ſubtiles de modo, quo agerent remedia, ſpeculationes aut parum curabant, aut nihil.

§. XI.

Quod iam ad ipſas primo primarias attinet *indicationes: ſi* vt Celſi verbis vtar, *corpus adſtrictum eſt, digerendum eſſe, ſi profluuio laborat, continendum, ſi mixtum vitium habet, occurrendum ſubinde vehementiori malo* exiſtimabant. Quod ad temporum attinet communitates, quorſum & febres maxime ſpectant, in particularibus exacerbationum temporibus morbi acceſſio per abſtinentiam, quantum fieri poſſet, a cibo & potu, ac blanda lenimenta; remiſſio per refectionem & generoſiora paullo remedia; intermiſſio plenaria, virium cauſſa, per refocillationem ſollicitam, præſeruationis vero gratia, modo per exquiſitam ſolum diætam, modo, in chronicis pertinaciter exacerbari ſolitis, per acriorum vehementiorumque ſiue

(cc) *Attamen, ne de* Moſchione *&* Priſciano *dicam, ipſe* Cælius *in paralyſi caſtoreum commendat: add. quæ infra* §. *XVI. dicentur.*

ſiue metaſyncriticorum remediorum cautum & ordinatum vſum, curanda ipſis videbatur, vt nempe ita morbidus cum ſano commutaretur corporis habitus: quamuis illa chronicorum morborum pertinaciæ in remiſſione etiam opponere ſæpe iudicauerint neceſſum. Inter generalia totius morbi tempora principium, præter conuenientem ægri collocationem, & pauca leuamina inediam ad tertium vsque, ni quid obſtaret, diem (dd) indicabat, vel, vt conſtricta digererentur, vel ne cruditates in primis viis hærentes, aut ſumto cibo accedentes, ſanationi obicem ponerent. Deinde vero tertia die, conſtantibus adhuc principio morbi viribus, immo, ſi neceſſum videretur, intra primum triduum, generoſius aliquod concedebant remedium. Alias poſtea, ſed, ni magnitudo morbi validius quid expoſceret, mitiores ad ſtatum vsque, per incrementa adhibendas iudicabant medelas, donec, conſiſtente morbo, blandis ſolum mulciminibus ſymptomata mitigare, declinante vero, mali reliquias audacius paullo aggredi, ac denique, refectis viribus, ad priſcam victitandi rationem redire, liceret. Hoc quidem omne ad acutos maxime, deinde etiam ad chronicos morbos, eorumque præcipue exacerbationes, ſpectabat. Iſtas autem indicationes magnitudo morbi & ægroti robur ita moderabantur, vt ob magnitudinis rationem, modo mitiora, modo potentiora & diætæ & pharmaciæ & chirurgiæ adhiberent auxilia; roboris vero reſpectu, ſemper quidem, quam licere videretur, blandiſſime agerent, ſed & neque ſine virium refectione medicaminum vſui inhærerent. In doctrina de partibus præcipue adfectis, animi quidem morbi mitigationes morales; corporis vero partes maxime patientes, communibus morborum ſpeciebus debita, ſed ſuo loco adplicanda, poſcebant remedia. Venena omnis generis ſui indicabant ex corpore eliminationem, antequam certi generis morbus ſeſe exinde oſtenderet. Reliquæ cauſſæ procatarcticæ, exacerbationum vel recidiuæ vitandæ gratia, ſedulo cauen-

(dd) *Hoc triduum & interdum ipſam tertiam diem* διατριτον, *vel primam* διατριτον, *vocarunt: deinde a tertio die ad quintum, ſecunda, a quinto ad ſeptimum, tertia* διατριτος, *& ſic deinceps, numerabatur. v.* Cleric. l. IV. *Sect.* 1. c. 2.

cauendae iudicabantur. Symptomata morbis accedentia non aliam, nisi exquisitis diaetae regulis & generalibus indicationibus consonam, vrgere credebantur curationem, morbo quippe funditus persanato, sua sponte euanitura. Chirurgicae denique communitates id indicare dicebantur, vt, quod alienum esset, auferretur. Quod nempe extrinsecus esse diximus alienum, secundum methodicos perfectam sui eductionem, vel medica vel chirurgica ope perficiendam, exposcit; quod loco alienum est, restitutionem in proprium locum atque si diuisio adsit, coniunctionem; quod alienum magnitudine censetur, modo praecisionem, modo diuisionem, qua liquidum superfluum educatur; quod denique defectu alienum dicitur, deficientis supplementum, vel vacui repletionem, desiderat. In his vero etiam temporum, magnitudinis, virium, partiumque rationem fuisse habitam non dubitamus.

§. XII.

His subnixi indicationibus, tam in morbis acutis, quam in chronicorum exacerbationibus, eadem procedebant *methodo*, generali tantum, laxitatis vel stricturae, obseruata diuersitate (ee). Id vero, securitatis gratia, sola peragebant diaeta, & externo, nisi alienum quid simul intra corpus adesset, remediorum vsu, atque omnem sedulo vitabant in vtriusque generis subsidiis excessum. In *laxis* quidem morbis locum primo omnium frigidiorem, obscuriorem, nec nimis amplum pro collocando aegroto partim eligebant, partim arte faciebant, dum praecipue flabellis, & aquae frigidae adspersione, aeris conciliabant refrigerium: consperso quoque foliis myrti, vitis, quercus, & similibus sine graui odore adstringentibus, conclaui. Cauebant etiam molles atque amplos lectos, quibus dissolui corpora arbitrabantur. Quieti & somno magis, quam motui & vigiliis, indulgere iubebant aegros. Si quid manifesto erat in ventriculo alienum, siue corruptum, id, constantibus principio morbi viribus, prolecto per aquam tepidam & digitum in fauces immissum

(ee) Cael. *ac. l. I. c.* 5. §. 45. *Chr. l.* 1. *c.* 1. §. 18.

ſum vomitu, eliciebant (ff). Neque cibum vel acceſſio, vel indigeſtionis metus, ante tertium facile permittebant diem, niſi ſumma refectionem poſtularet debilitas, quippe quia ſub acceſſione nihil facile nutrire credebant methodici: quamuis alias ſtricturam magis ſoluere crederetur inedia, vnde eſt, quod adſtrictione præualente, ſcrupuloſius ſemper fuerit obſeruata διατριτος. Acceſſionis vero vi in laxitatis morbis cibum prohibente, odoramentis potius, quæ ſubadſtringerent, ex pane cum aceto, & ſimilibus, vires recreabant. Ligabant deinde articulos & tenacibus inunctionibus illinebant corpus; hinc oleum frigidum, aquam frigidam, ſuccos vel decocta plantarum adſtringentium ori, capiti, collo, variisque partibus, in primis fluxione maxime laborantibus, adhibebant. Paucam aquam frigidam paullatim potui dabant, vel, ſi eam aliquis ferre nequiret, impenſe calidam, quam, imitatione velut vſturæ, partium perficere denſitatem iudicat Cælius (gg). Labantibus viribus cibos dabant, ſed indolis ſubadſtringentis, neque tamen acris, aut copia vel qualitate coctu difficiles. Cucurbitas quoque cum multa flamma variis infigebant partibus, ſed ſine ſcarificatioue, maxime vero ventri, ſi cibi vomitu reiicerentur. Immo ſi faſtidientes ægrotos ob debilitatem nutrire neceſſum putarent, clyſteres quoque nutrientes, ſed neque acres, neque e laxantibus paratos, iniiciebant, vel cataplasmata aut emplaſtra ex alimentis compoſita corpori adplicabant (hh). Laxitate corporis & ſudoribus vrgentibus, inſpergebant ſubtiles adſtringentium medicaminum pulueres, vel eos in vnguento aut cataplasmate adhibebant. Immo pro magnitudine morbi ad gallas, acaciam, alumen & ſimilia deueniebant fortiter ſtringentia. In ſolutionibus enim vires ægrorum magnitudinemque morbi magis, quam tempora, pro determinando illarum rerum vſu reſpexiſſe videntur. Neque tamen niſi in declinatione, cibos paullo fortius adſtringentes: cydonia, grana mali punici, oliuas conditas & ſimilia, ac vinum

(ff) Cæl. *ac. l. III. c.* 21. §. 198. *chr. l. III. c.* 2. §. 32. *ſq.*

(gg) *chr. l. III. c.* 2. §. 31. *vbi de ſtomachica paſſione agit.*

(hh) v. Cæl. *l. II. ac. c.* 37. §. 216.

num denique austerum, commendarunt, quibus postremo, resumtis demum viribus, & persanato morbo, balnea consueta, ad laxantium magis classem spectantia subiunxerunt (ii).

§. XIII.

In *adstrictis* vero morbis loco mediocriter calido, lucido, & amplo lectoque molliori reponebant ægrum, omnimodam ad primum vsque triduum præcipiebant inediam, & tertio demum die generosum venæ sectionis adhibebant præsidium: nisi illi debilitas, huic vero morbi magnitudo vel celeritas, alium poneret modum. Excitabant etiam interdum ob manifestas cruditates vomitum (kk). Postea vero alternis, nisi vires aliud coegerint, diebus, & remissionis quidem tempore, quam fieri posset paucum, & qui sine acrimonia humectaret laxaretque, præberi volebant cibum. Post venæ sectionem aqua aut oleo dulci calide perluebant os, fouebant etiam iisdem aut perungebant corpus, per varias hinc inde partes, vel etiam vnguenta, decocta, aut cataplasmata emollientia admouebant. Aluo iusto diutius obstructa, clysterem iniiciebant emollientem, neque acrem, sub altera præcipue diatrito. Postea cucurbitas scarificatas, hirudines, aut scarificationes simplices, quum in progressu morbi venæ sectionem timerent, laxationis gratia, variis vario remissionis tempore adhibebant partibus: sub ipso enim particularis accessionis impetu omnem euacuationem, tamquam generosius remedium, reformidabant. Hæc vbi cum fomentis, cataplasmatibus, & cibo alternis diebus dato, ad statum vsque prosecuti essent, in ipso statu solis fotibus, vel similibus, grauissima leuare studebant symptomata, a cibo quoque & potu ægrum abstinentes. Accedente declinatione, gestationem in lecto pensili, blande & æqualiter moto, instituebant, non neglectis cucurbitis, sed pauca cum flamma, &, ne sanguine deficeret corpus, sine scarificatione ad-

(ii) v. Cælius *de cardiacis, de cholera, de hæmorrhagiis.* Mosch. c. 136. Theod. Prisc. *l.* 3. *c.* 7. *vbi de hæmorrhagia matricis & aliis locis compluribus.*

(kk) v. Cæl. *chr. l. IV. c.* 7. §. 95. *vbi de colica loquitur.*

adhibitis, quibus cerota ſeu emplaſtra emollientia ſubiungebant. Hinc, procedente declinatione, ſenſim ad paullo fortiores geſtationis & deambulationis procedebant motus, & ſenſim ſenſimque plures ſolidioresque cibos, & vinum, ac denique balnea, conualeſcentibus concedebant. Id vero etiam memorandum ſupereſt, quod in principio morborum adſtrictorum, vbi tumorem vel viderent, vel ex dolore iudicarent, ſymptomatibus nondum vehementibus, ipſa adſtringentia vſurpauerint medicamina. Eo enim tempore laxam potius partem, quæ humorum adfluxu in tumorem eleuaretur, ſtringendo roborandam eſſe putabant (ll).

§. XIV.

Ex his quoque *mixtorum* morborum facile adparet curatio, nempe in iis moderatius vſurpabant omnia, præualentis maxime morbi, deinde etiam partis alterutro malo adfectæ, habita ratione (mm).

§. XV.

In malis *inueteratis & ſæpe exacerbari ſolitis* μετασυγκρισιν indicari diximus, quam & μεταποροποιησιν & recorporationem vocarunt. Certo hanc inſtituebant ordine, quem κυκλον, περιοδον, ſeu circulum metaſyncriticum dicebant, præmiſſa virium refectione, quam ἀναληπτικῷ ſeu reſumtiuo dicto peragebant circulo.

Fiebat autem *reſumtiuus* hic *circulus* victu primo tenuiſſimo, deinde copioſiore, ſolidiore, & lautiore magis magisque ſenſim præbito, vbi etiam, pro huius ratione, leniorem primo, deinde vehementiorem, lento graduum ordine, præcipiebant motum, ita vt geſtationes, vectationes, deambulationes, lectiones elata voce faciendæ, curſus, luctationes, ſaltus, pro vehementiæ diuerſitate, ſibi

(ll) *v. de his omnibus* Cæl. *acut. & chr. l. I c.* 1. *vbi de phrenitide & cephalalgia agit ac alibi paſſim.* Moſchion *c.* 129. Priſc. *l.* 3. *c.* 2. *vbi de ſuffocatione matricis.*

(mm) *v.* Cæl. *de pleuritide, de phthiſi & ſæpe alibi.*

bi inuicem ſubordinarentur. Sub lectionis etiam vſu, veterum more, certos artis lectione ſe exercendi magiſtros, ſiue Φωνασκους adhibebant, ne de gymnaſticæ artis præceptoribus dicam.

Tum demum varios, *metaſyncriſin* inducendi cauſſa, exquiſito ordinis rigore præcipiebant *circulos*. Initium facere conſueuerant a victu ex ſalſamentis aliisque acrioribus, quem δριμυφαγιαν dicebant. Alter circulus peragebatur vomitu, quam radicibus raphani cum aceto, vel aliis remediis acrioribus comeſtis, & ſuperingeſta aqua tepida, digito faucibus inſerto, aliquoties excitabant. Hinc leniora primo, deinde fortiora, extrinſecus adhibebant remedia. Radebant ad ruborem vsque caput, medicamenta acria modo corpori integro, modo ſingulis partibus, aut ſenſuum organis, adſperſione, iniectione, ſternutamento, dropace, ſinapiſmo & ſimilibus adplicabant modis. Carbonum igne, ſolis æſtu, vel arena feruente, veluti torrebant corpus, quæ res παροπτησις & ἡλιωσις apud illos audiebat. Aquam primo modice calidam, dein frigidam, vehementi impetu ſeu κατακλυσμῳ adfundebant, cucurbitas ſiccas, cum multa flamma partibus corporis infixas, ſubito rurſus auellebant, & quæ his ſunt ſimilia; ita tamen, vt remotas primum a mali ſede partes, deinde ſenſim propiores, vexare plerumque ſolerent. Perſeuerante nihilominus morbo, vomitum hellebori albi radicibus, aut ſemel, aut ſi opus viſum fuerit, iterum iterumque audebant prouocare. Quod ſi neque huic morbus cederet remedio, tunc mineralium aquarum balneis, vel ſiccis vaporationibus, mutatione aeris, ac nauigatione & natatione, in primis maritima, rem denique conficere conabantur.

Si his ita fientibus paroxyſmus ingrueret, vel laxitas aut ſtrictura alicubi excederet, ſepoſita tantiſper metaſyncriſi, ad ſolita confugiebant remedia.

Omnibus hiſce rebus moderamen certum certamque pro ευφορια diætam curatiſſime obſeruandam præſcripſerunt: quæ omnia ſigil-

ſigillatim recenſere ſuperſedeo, ne actum agere, & quod Viri Cl. Clericus & Barkhauſius iam fecerunt, integras Cælii paginas excerpere atque huc traducere cogar (nn).

§. XVI.

Quam animi morborum curatio requirebat prudentiam moralem, eleganter ab ipſis atque varie, pro re nata, adplicari ſolitam legimus. De indicationis *prophylacticæ* exſecutione parum eſt, quod dicamus, niſi quod vomitum aqua tepida excitatum (oo), interdum etiam lac, pinguia iuſcula (pp), aut quicquid morbos a veneno aliquo in corpus adſumto metuendos præcauere, manifeſta conuicti eſſent experientia, præſeruandi intentione commendaſſe videantur.

§. XVII.

Chirurgicarum, quas dicebant, communitatum indicationes, eam artis partem haud adeo poterant reddere breuem ac facilem, quum, verbi cauſſa, ſingulos fere magnitudinis morbos, ſub communibus licet exciſionis vel diuiſionis indicationibus collocatos, ſua tamen neceſſario premat in operationibus difficultas (qq). Sic etiam, ob vermes expellendos, ſingularium anthelminticorum; ob hydropicas aquas euacuandas, purgantium & diureticorum; ob fœtum mortuum & ſimilia ex vtero eliminanda, pellentium; ob pus corpore educendum, eorum medicaminum vſum, quæ eius per ſingula loca elapſum adiuuarent, & plura his ſimilia, addiſcere debuiſſe methodicos, ex Cælii, Theodori, & Moſchionis de eiusmodi malis curandis doctrina, facile patet. Omittimus conſulto ſingularia plura, de eorum medicina & ſententiis apud viros doctiſſimos, *Clericum*,

(nn) *v. præter* Cælium, Moſchionem, Priſcianum, *ſingulis fere morborum chronicorum titulis* Paul. Aegin. *de re medica l. III. c.* 63. 68. *l. V. c.*3. Cleric. *l. IV. ſect. I. c.* 11. Barkh. *Dial. VIII. add.* Wedel. *exercit. philol. dec. II. exerc.* 5.

(oo) Cæl. *l.* 3. *c.* 21. *ac princ.*

(pp) *id. l.* 3. *c.* 16. §. 136.

(qq) *Exemplo ſint plurimæ* Cælii *cautiones de paracenteſeos in hydrope adminiſtratione l. III. c.* 8. *chr. & quæ paſſim de muliebribus morbis, qui chirurgia opus habent, referuntur a* Moſchione & Theodoro Priſciano.

ricum, *Barkhausium* & *Alpinum* collecta, dum ex aduerso varia ab his omissa, vel alio consilio tradita, suo ordine proponere studuimus.

§. XVIII.

Denique vt cautiones quasdam methodicorum practicas adhuc addam, metuebant maxime medicamenta purgantia omnia, diuretica, sudorifera, narcotica, clysteres acriores, cauteria, laryngotomiam, venae sectiones repetitas, vel sub lingua, aut ad animi deliquium vsque institutas. Vinum non nisi cautissime, & ob magnam virium debilitatem, ante morbi declinationem concedebant aegris. Immo omnes acres, & quae cum vehementia aliqua agerent, medelas, ibi tantum, vbi summe videbatur necessarium, atque tunc etiam haud sine exquisitis ordinis refectionisque cautionibus, suscipiebant. Omnes omnino vitandos docebant in diaeta aeque ac medicina excessus, neque aegritudini debitam cum consueta commutabant victitandi rationem, aut a remediorum vsu plane desistendum putabant prius, quam morbum, sine recidiuae aut alius noxae metu, penitus persanatum esse, certo haberent persuasum.

SECTIO III.
DE PRINCIPIORVM METHODICORVM VSV ET ABVSV.

§. I.

Quum, delineato sectae methodicae systemate, in vsum atque abusum inquirere animus sit, qui hodieque inde in artem medicam redundare queat, tanta mihi se offert rerum dicendarum copia, vt, ne disquisitio haec in nimiam excrescat molem, omissis pluribus, aliqua tantum capita seligere atque indigitare cogar.

§. II.

Primo quidem illud se ostendit artem medicam hypothesibus subiiciendi, & breui methodo includendi, studium, quo recentiorum

rum quoque plurimos laboraſſe, quis neſcit? Nimis ſane maturate methodici, nondum ſatis obſeruationibus & experimentis exculta arte, ad hypotheſes condendas feſtinarunt. Immaturus etiam his temporibus eſt, omnium generatim morborum explicationibus curationibusque deſignandis ſufficientes hypotheſes ſtruendi, labor. Quantum enim eſt, quod neſcimus! Pluribus adhuc dubiis inuoluta, & neque ſenſibus neque ratione ſatis perueſtigata ſunt, ſubtiliorum maxime corporis humani partium natura, functio, & morbi. Ingens ſæpe, non inter varias ſolum morborum ſpecies, ſed inter eosdem & ſpecie & nomine morbos, ſimilibus fere ſymptomatibus ſtipatos, intercedit diuerſitas. Notamus illam habita ratione hominum ægrotantium, quorum diuerſiſſima eſt conſtitutio; ratione cauſſarum, quæ vnius rei poſſunt eſſe plures; ratione ſymptomatum, quorum primaria, primo ſæpe intuitu, videntur minutiora; ratione aeris, eiusque conſtitutionis maxime epidemicæ, quæ mirum quantum morbos variat; ratione denique reliquæ diætæ, & ipſius curationis imperitæ, quibus, inconſulto ſæpe medico, morbus peruertitur. Nouæ ſæpe oboriri obſeruatæ ſunt ægrotationes: nouæ ſingulorum hominum ἰδιοσυγκρασίαι, & inſoliti medicaminum effectus fuerunt notati. Quæ omnia & olim, & nunc etiam, breuitatem facilitatemque artis impedire, & ingentes parere errores, ſi ad præceptæ hypotheſeos rigorem omnia cogere aliquis velit, neceſſe eſt. Aliquando quoque, vbi manifeſtæ diuerſitatum obſeruationes vel inuitorum hypotheſeos alicuius conditorum perſtringunt oculos, aut praxin hi exercent a theoria ſua longe alienam, aut nouas ſubinde, methodicorum more, prioribus, tamquam aſyla ignorantiæ, adiiciunt atque ſuperſtruunt hypotheſes, ſeu communitates. Sed metus etiam tunc eſt haud inanis, ne errores erroribus augeant, & diuerſitatum clariſſimarum copia coacti homines propoſitarum ſententiarum tenaces, aſtronomorum Ptolemaicorum inſtar, ad decimum vsque cælum, opinionum ſuarum accumulent commenta. Obſeruationes potius accuratis augeamus obſeruationibus, atque hinc, ſecundum rectæ ratiocinandi artis moderamen, veras ſtudeamus eruere morborum cauſſas, & ſingulares differentias, vt ita, ſimilitudine ac

ac diſſimilitudine ſingulorum morborum curate obſervata, vtiliſſimæ illi arti, qua per ἀναλογίαν ſiue comparationem morborum curationes exquiruntur, iuſtum ponere queamus modum.

§. III.

Laxitatis & conſtrictionis, raritatis item & denſitatis, frequens etiamnum in medicorum ſcholis, ſub aucti & imminuti fibrarum toni, coagulatorum item & diſſolutorum humorum, vel ſimili titulo, fit mentio, dum ipſa mediocritas æquilibrii & iuſtæ conſiſtentiæ nomine venit. Neque id iniuria, modo non, methodicorum more, alia ſolidarum diuerſarumque fluidarum corporis partium vitia, cauſſæque ſolutionis & ſtricturæ, ac diuerſa earum diuerſis in locis ratio, a conſideratione & curatione morborum nimium remoueantur. Scilicet, quemadmodum ſanitas corporis noſtri viui in blanda partium & functionum integritate & harmonia, ita morbus in moleſta partium vel functionum læſione aut perturbatione conſiſtit. Partes corporis aliæ ſolidæ dicuntur, aliæ fluidæ, quarum ſingulæ certam iuſtamque, naturali rerum ſtatu, habent κρᾶσιν, ſiue compagis, toni, & mixtionis rationem, σύγκρισιν forte haud male, methodico loquendi more, nominandam. Quæ ſicubi moleſtam patiatur mutationem, tunc morbum adeſſe dicimus. Functiones vero, ſeu actiones, ac ſenſus in corpore omnes; progreſſus, ſecretiones, egeſtiones humorum, & quæ ſunt reliqua, perficiuntur motu, qui & naturalem fluidarum partium fluorem, & debitum in ſolidarum partium tono, eiusque συστολῇ & διαστολῇ requirit æquilibrium ac mediocritatem. Quandocunque igitur fluidæ quidem partes, moleſta vel fluxione vel retardatione, ſolidæ autem vel contractione vel relaxatione, præter ſolitam naturæ rationem, laborant, tunc itidem morbum adeſſe pronunciamus. In omnibus quidem humani corporis morbis, ſi paucos, ad chirurgiam maxime ſpectantes, excipias, eiusmodi quædam adparet, vel laxatis, vel ſtrictis vltra modum fibris, motuum aberratio, quamuis illa a κράσεως humorum vitio, vel tamquam ſymptoma a morbo, vel tamquam morbus a cauſſa, ſæpiſſime dependeat: dum & ipſi ex aduerſo motus, κράσεως humorum læſio-

læſiones, viciſſim idemtidem producunt. Recte igitur ad vtriusque generis mala ſedulo attendunt recentiorum plerique (a), &, ſi qui ſunt, qui ad alterutrum reſpiciunt ſolum, illi a recto tramite aberrare haud immerito iudicantur.

§. IV.

Minus quoque, quam decet, circumſpecti fuerunt methodici, quando confuſis ſolidorum fluidorumque diuerſiſſimorum vitiis, & præteruiſis rerum cauſſis, in immodico quoque fluxu curando ad laxitatem, in adſtrictione vero vel obſtructione ad ſtricturam, ſtatim tantummodo reſpexerunt, quippe cum certiſſimum ſit, diarrhœas, hæmorrhagias, aliaque profluuia vehementiora, rarius per ἀτονιαν ſiue laxitatem effuſis, quam expreſſis per conſtrictionem fibrarum irritarum humoribus, contingere, vt adeo ſublata cauſſa irritante, relaxando potius tenſiones, & reſoluendo ſpasmos, quam claudendo elabentibus humoribus viam, medicina adferatur malo. E contrario, quum ſtricturæ morbi, quo ſpasmi maxime referuntur, a debilitate ſeu ἀτονιᾳ neruoſi generis ſæpe ſæpius contingant, vel ſaltim eiusmodi debilitatem poſt ſe relinquant, vnde & recidiuis, & aliis porta aperitur malis, dubium non eſt, quin blande ſtringentia atque ita roborantia, in intermiſſione ac declinatione maxime eiusmodi malorum, & præſeruationis cauſſa, præ relaxantibus debeant vſurpari: vt taceam paralyticas ſimilesque obſtructiones, roborantium potius & exſtimulantium, quam laxantium medicaminum vſu, plerumque ſanabiles. Neque illos ſatis conſiderarunt partium conſenſus, quibus fit, vt, per alterius partis conſtrictionem humoribus aliorſum delatis, altera ſæpe relaxetur, quemadmodum frigore conſtricta cute, diarrhœa, aluo vero adſtricta, cutis in ſudorem reſolutio, frequenter contingit. Tantum enim abeſt, vt ad talia

(a) *Conſentiunt hac in re, tum qui* animam *rationalem & naturales & morboſos ſapienti conſilio producere ac regere exiſtimant* motus: *tum qui iſtos omnes ex artificioſiſſimo humani corporis* mechaniſmo *deducunt, quam controverſiam hic non eſt excutiendi locus.*

talia ſatis attenderint methodici, vt potius omnium partium ſimilia vitia, ſimili diæta, ſimilibusque remediis externis ſanari, methodi cauſſa, falſo ſuppoſuerint, vnde in plurimos non potuerunt non incidere errores. Ea qua tumores in principio curabant ratio, vt, roborata extrinſecus per adſtringentia remedia parte, grauiorem humorum impedirent congeſtionem, haud quidem penitus reiicienda videtur, ſi eo vsque a methodicis receſſeris, vt, ipſa mali cauſſa aliis ſimul remediis ſublata, non habeas quod metuas, ne prohibita vno loco materies aliorſum, grauiori forte cum periculo, propellatur. Neque vero non videbant methodici, & obſtructiones & fluxiones interdum eſſe ſalutares, vel maius certe damnum eas inſequi, ſi in alteram partem vi coegeris naturam. Hinc ad aperiendam, in acutis febribus, aluum lento feſtinare ſolebant gradu. Hinc manifeſtas primarum viarum cruditates, ſub ipſis fluxionum morbis, blando eliminabant vomitu. Hinc & criticas leniter promouebant magis, quam impediebant, egeſtiones. Hinc denique, quam leniſſime fieri poſſe putarent, omnes, & acutos maxime, tractabant morbos, ne quam nempe corpori vim inferrent: quamuis nihilominus, cauſſarum maxime incuria, in omnibus illis rebus, minorem, quam decebat, adhibuerint ſollicitudinem.

§. V.

Laudandum ſane illud eſt ſecuritatis & lenioris medelæ ſtudium, ſuis tamen terminis omnino includendum. Exquiſita illa, qua exceſſum omnem ſedulo caueri, & regulas diætæ etiam minutiſſimas obſeruari volebant, diligentia, attentionem ſane & prudentem meretur imitationem. Aeris in morbis moderamen, vel non attendit vulgus, vel male plerumque inſtituit: vbi prudens adeo perquam neceſſaria eſt medici moderatio. Quantam vbique frigoris & caloris permutatio intempeſtiua inferat noxam, notius eſt, qnam vt exemplis probari mereatur. Cognitum quoque eſt, vt alia prætercam, quam in morbis dolore alui, pectoris, aut articulorum cruciantibus, frigidior aëris intemperies exaſperet malum. Ita etiam in feruente nimium ſanguinis motu, caloris externi metuendus

dus eſt abuſus, ne diſſolutis iſto vltra modum humoribus, & citata ſanguinis circulatione, interioribus tenerioribusque corporis humani partibus, cum periculo, intrudatur morbida materies, quæ, ſub blanda aeris moderatione, tutius longe atque tranquillius per congruentes elabi potuiſſet vias. Exquiſita victus, apud veteres, in morbis præſertim acutis ratio, noſtro profecto tempore immerito ſæpe negligitur. Cibos non niſi paucos facilesque coctu in morbis dandos, & qui ad curationem aliquid ipſi quoque conferant: paroxyſmi tempore, vbi vix ſub morboſis motibus bene procedere poteſt digeſtionis negotium, & in primo morbi principio, vbi crudis plerumque ſuccis primæ viæ abundabant, aut nullos, aut, ſi vires maxime cogant, tenues præbendos eſſe cibos, recte ſane docebant methodici. Illud autem generale tridui tempus, breuitatis & methodi potius cauſſa ſtatutum eſſe videtur, quam quod, regulæ inſtar, omnibus omnino ægrotis eſſe poſſit. Virium certe in primis probe habebant rationem, quas, neque dato intempeſtiue, aut iuſto copioſiori ſolidioriue cibo obrui, neque denegato vltra modum nutrimento exhauriri debere, merito exiſtimabant. Immo vbi viribus, ab egeſtionum præcipue copia, vel prægreſſa inedia, elanguidis neceſſarium iudicabant eſſe alimentum, dum ingens interim nauſea, aut præcluſa faucium via, cibum ore exhibendum prohiberet, clysmata tantiſper aliquantum nutrientia iniicere, haud inepte conſueuerant. Quamuis enim hæc, quum, iuuentis vaſis lacteis, noua nutritionis negotio lux fuiſſet accenſa, explodere non dubitauerint medicorum complures; obſeruatæ tamen in ipſis poſtea craſſis inteſtinis lacteæ venæ, ab abſurdi crimine enemata iſta liberarunt. Eorum igitur irriſores medici ſuo quoque comprobarunt exemplo, quam ſit ad errores pronum, ſi, nondum comparata ſufficienti obſeruationum copia, ad hypotheſes ſtatim ſtruendas properemus. Accedit quod, ſi vel maxime ab inteſtinis craſſis lactea abeſſent vaſa, alii tamen exinde in reliquum corpus tranſitus concedi neceſſario deberent, quippe quum fæcum ibi diutius ſtagnantium exſiccatio abunde oſtendat, aliorſum illarum deferri humiditatem. Illa quoque & laudanda eſt, & imitanda, methodicorum cura, qua, exantlato morbo, non ſtatim

ſtatim ægrotantium adpetitui, in nimios vel noxios ſæpe cibos ferri ſolito, indulgere, ſed ſenſim ſenſimque potius ſoliditati & copiæ ciborum aliquid addere, & lento demum gradu ad priſcam viuendi rationem conualeſcentes reducere, ſolebant. Vinum, in morbis præſertim cum febri acuta iunctis, recte ſæpiſſime prohibuiſſe cenſendi ſunt. Viribus tamen valde exhauſtis, & eo, quod ad morbi impetum exſuperandum neceſſarium eſt, fatiscente robore, explorato pulſu, & probe expenſis rerum circumſtantium momentis, in eiusmodi morbis vini potum interdum auſi ſunt concedere, id quod, in malignis præcipue febribus, feliciſſime etiamnum aliquando imitamur. Quietis in mitigandis fluxionibus inſignem vſum ſæpe poſt methodicos notare licet. Motuum & exercitiorum pro εὐφοϱίᾳ, & ſub accurato reliquæ diætæ moderamine, ſuperato vel remiſſo morborum impetu, ſenſim per reſumtiuos, quos vocabant, circulos fieri ſolita augmenta, pro roborando corpore, exhauriendisque morborum reliquiis & præcauendis recidiuis, haud pœnitendam præſtare queunt opem. Simile quid de equitatione, aucto ſenſim motionis gradu, diu inſtituta, quæ tantopere ab Anglis præcipue recentioribus commendari ſolet, in plurium morborum exſtirpatione, haud ſine ratione prædicatur. Commendanda denique in diætæ ratione etiam eſt curioſa methodicorum, in animi adfectionibus cauendis atque remouendis, ſagacitas.

§. VI.

In ipſa vero remediorum adplicatione, nimium eos interna metuiſſe medicamenta, nemo non videt. Damnabant, vel nimis certe timebant, omnia per aluum purgantia, diuretica, ſudorifera, ſopientia, & quid non? partim quia plus iuſto ſuæ tribuebant methodo, vt tot medicamentorum vſum addiſcere neceſſum haud videretur; partim quod leniora, quæ ipſi ſecuritatis cauſſa maxime adfectabant, poſt eorum demum ætatem inuenta & notata ſint quamplurima; partim denique, quod validiora remedia, in ipſa morbi acceſſione periculoſa, in remiſſione vero inutilia eſſe, generatim nimis arbitrarentur. Inuenerunt tamen in aliquibus varios recentiori

æuo

æuo imitatores, adque id, ſi cautum tantummodo eiusmodi medicaminum vſum ſpectes, haud iniuria. Singula vero illa a varia morborum natura, cauſſa, loco, & tempore; ab ægroti hominis conſtitutione, viribus, ætate, ſexu, nunc indicantur, nunc prohibentur, nunc moderamen accipiunt, vt æque adeo imperiti ſit, vbique omnia damnare, & vel vbique, vel omnia promiſcue, commendare. Blandius præterea alia, alia vehementius, operationem exercent: immo ipſe operationem in corpore exercendi modus, quum principiorum, tum doſeos quoque ratione, ſæpe eſt varius. Leniora ſane & temperata plerumque ſufficiunt, vbi a fortioribus noxa haud raro eſt metuenda. Vt exemplis rem declarem, vſu hoc venit, quod ad purgantia attinet, in febrium acutarum & hecticarum principio, in diarrhœa & dyſenteria, in hyſtericis, & qui ſcorbutico, quod vocamus, laborant malo, immo in ipſis ſæpe alui obſtructionibus. Periculoſus ibi eſt & exaſperationes minatur acriorum pharmacorum ſtimulus, dum nihilominus inutilium, in primis maxime viis, humorum copia eiectionem ſui per aluum efflagitat, & leniori medicamine feliciſſime ſubducitur. Diuretica in nephriticis præcipue paroxyſmis requiruntur talia, quæ moderando irritationes, & ſpaſmis conſtrictas vias blande demulcendo, vrinam promouent, vbi acriora irritantia, dum nullus per vias adſtrictas conceditur exitus, grauem ſæpe perniciem minantur. A ſudoriferis calidioribus idem, quod ab ære nimis calefacto metuendum ſupra diximus, in acutis morbis quamplurimis inferri ſolet damnum, vbi temperatiora diaphoretica, pro morbi ratione, prudenter exhibita, omne ſæpe ferunt punctum. Quæ blande ſpasmorum & dolorum vehementiam temperant medicamenta, ſatisfaciunt plerumque, & violentioribus vno impetu ſiſtentibus ac ſtupefacientibus palmam præripiunt, dum hæc aut noxios in corpore retinent humores, aut periculoſam ſæpe fibris inferunt ἀτονιαν.

§. VII.

Neque vero plane iccirco ex medicina proſcribere fas eſt validiora quæuis remedia. Sunt enim morbi, quorum natura & magni

tudo, vel periculi velocitas, iusto tempore, talia exposcit, ne de singulari aliquorum hominum temperie dicam, quos leniora quæuis sæpe non satis adficiunt. Est vbi acriora purgantia sine nimiæ irritationis metu propinare licet, quando leniora non sine fructu solum, sed cum damno sæpe, exhibentur, dum vel materiem male mouent, neque promouent, vel certe iuuandi occasionem præterlabi patiuntur, cuius rei exempla sese ostendunt in mania, melancholia, apoplexia, & præcipue etiam in hydrope, vbi pariter diuretica validiora, prae mitioribus, plerumque habent locum. Interdum in morbis malignis epidemicis sola sudorifera potentiora, ipso praecipue morbi principio exhibita, profuisse fuerunt obseruata: interdum etiam, quod rarius est, rebus fere deploratis, in ipso maligni morbi statu, potens aliquod sudoriferum vel simul diureticum, ex ipsis mortis quasi faucibus aegrum eripuisse nouimus: quod etiam obseruauit *Screta* in febri castrensi maligna. Neque ipsa sistentia & sopientia validiora plane ex medicina profligare licet, quum tanta saepe sit fluxionum aut dolorum, vltra omnem tolerantiae modum, vehementia, vt vel summum periculum, vel ipsam aliquando mortem inferant, nisi potentius aliquod subito opposueris remedium. Plura singulorum non adfero exempla, vbique per omnem medicinae practicae ambitum obuia, modo solidas ex omnium momentorum comparatione eruere indicationes, vsumque remediorum ab abusu, & temeritatem aut timiditatem a prudentia, secernere meminerimus. Idem esto de externis illis, quæ methodicos damnasse diximus, generosioribus remediis iudicium, quorum singula, prudenter adhibita, suam in praxi habent vtilitatem, quamuis recentiorum aliqui eadem quoque ex medicina exsulare iubeant.

§. VIII.

Relegati vero etiam ex arte, atque obsoleti penitus videntur forte, mirifici illi methodicorum circuli metasyncritici, ad quos, tamquam ad supremum, in morbis rebellibus, prouocare solebant forum. Verum enim vero haud per omnia omnino nostræ ætatis ab-

abinde abludit medicina. Taceo remedia acria externa, quæ Galenus etiam, Dioſcorides, aliique, μετασυγκριτικα, methodicorum vocabulo, vocarunt, & quibus, æque ac recentiores, irritandi & reuellendi intentione, ſæpe fuerunt vſi. Omitto, agnitam a prudentiſſimis noſtri æui medicis, in morbis vel endemiis, vel domeſtico ſaltim aere ali ſolitis, peregre ſuſceptorum itinerum vtilitatem. Prætereo etiam παροπτησιν, cui parum abſimilia ſunt balnea laconica, vel quæ *Lentilius in iatromnematis* inter abſurda practica recenſet, curationum exempla, dum alium medicum leucophlegmaticos capite tenus piſtorio furno calefacto immittere, alium cephalæa laborantium caput ferramento ſartorio ſupra modum calefacto circumducere iuſſiſſe, refert. Id potius huc adducendum videtur, quod ſuos etiam recentiores medici habeant circulos, quos, ad plures diuerſasque chronicas ægritudines funditus exſtirpandas, commendant. Sic, vt alios taceam curſus, quos vocant, medicatos, referri huc poſſunt curationes, quæ per martialia, per mercurialia, & in primis per varias thermas, aut acidulas, peraguntur, quibus omnibus paſſim ſummi pæne, in pertinacium morborum medicina, tribunalis defertur honos. Magna ſane omnibus hisce ineſt, qua lenta iuſtæ circulationis obſtacula expediri, atque ita diuerſi morbi profligari queunt, penetrandi, reſoluendi, & motus promouendi virtus. Sed quemadmodum varia nimis ſunt, variisque in partibus hærent, impedimenta, ita etiam eadem, omnibus his remouendis, haud conueniunt præſidia. Inſignis vero eſt non ſolum illarum rerum omnium a ſe inuicem, ſed martialium quoque a martialibus, mercurialium a mercurialibus, & maxime thermarum a thermis, acidularumque ab acidulis, ſi naturam & effectus conſideres, diuerſitas: neque omnia illa, vel vllum ex omnibus, panaceæ morborum chronicorum iure ſuſtinet nomen. Cauendum igitur, ne, methodicorum inſtar, vbique ſtatim ad iſtorum aliquod, vel plura etiam per circulum, tamquam ad ſacram confugiamus anchoram, ſola iſta indicatione nixi: morbum eſſe chronicum ac rebellem, ideoque, quod exempli cauſſa dico, primo Marte, deinde acidulis aut thermis mitioribus, poſtea violentioribus, ac denique, niſi his ceſ-

ſerit, ſaliuatione ex Mercurio, tentandum. Non tam facilis eſt vera medendi methodus. Singuli morbi, ſinguli ægroti, peculiarem neceſſario atque ſollicitam poſtulant conſiderationem, quæ ad ſedulas de ſingularum medelarum natura & efficacia obſeruationes, prudenti ἀναλογισμῷ, diſtincte conferri debet. Hoc facto, ſi aliquod, ex πολυχρήστοις hiſce, proficuum fore collegeris remedium, tunc illius vtilitatem, & conuenienti moderamine, & alia ſubinde medicina, pro re nata, poteris adiuuare. Laudem tamen hic quoque meretur, exquiſita illa, diætam & εὐφορίαν obſeruandi, methodicorum diligentia, quam ſi eodem omnes, ex arte, imitarentur ſtudio, plures ſane felices, paucioresque infelices, eiusmodi curationum ſpectaturi eſſemus euentus. Plura quidem oſtendi poſſent, ex methodidicorum veterum principiis, partim commoda, partim detrimenta, ſed ne vltra modum mea ſeſe extendat diſquiſitio, aliqua ſolum, ſpeciminis loco, attuliſſe ſufficiat, dum reliqua vel in aliud tempus diffuſiori reſeruantur tractationi, vel prudenti aliorum meditationi & cenſuræ relinquuntur.

OBSERVATIONES
DE
FEBRIBVS

PRAECIPVE INTERMITTENTIBVS ET EX EARVM GENERE CONTINVIS DEQVE EARVM PERICVLIS AC REVERSIONIBVS PRAENOSCENDIS ET PRAECAVENDIS PER MEDELAM TEMPESTIVAM EFFICACEM ADAEQVATAM CANDIDE ET PERSPICVE PROPOSITAM

AD VIROS CLARISSIMOS ET EXPERIENTISSIMOS
AVCTORES
COMMERCII LITTERARII
NORIMBERGENSIS
QVI PROBLEMA PROPOSVERANT
DE
FEBRIBVS INTERMITTENTIBVS SOPOROSIS ET APOPLECTICIS

SCRIBEBAT
PAVL GOTTLIEB WERLHOF D.
MAGNAE BRITANNIAE REGIS ARCHIATER.

Neque hercule ſatis eſt ipſas tantum febres medicum intueri, ſed etiam totius corporis habitum, & ad eum dirigere curationem, ſeu ſuperſunt vires, ſeu deſunt, ſeu quidam mali affectus interueniunt.

Corn. Celſus. Lib. III. c. 6.

το καρωδες αρα γε πανταχȣ κακον;
annon ſoporoſus affectus vbique malus eſt?

Hippocrat. prorrhet. L. I. 63.

Hannoveræ, 1732. 1745.

PRAEFATIO AVCTORIS
AD PRIMAM EDITIONEM.

Nihil iam a pluribus annis in medicina facienda obuium magis fuit febribus intermittentibus, aliisque ex earum radice progerminantibus morbis. Inde eſt, quod fieri vix potuerit, quin medicus quilibet, in curatione ægrorum curioſus, obſeruauerit aliqua circa iſtud afflictionis popularis genus, aut meditatus ſit, haud omnino ſaltim indigna, quæ cum aliis, quos eadem cura ſollicitos habet, communicentur. Conſtitui equidem meæ etiam tenuitatis obſeruationes meditationesque in ſyſtema aliquod theoreticum & practicum colligere, quo doctrinam vniuerſam, vti meo quidem animo comprehenſa eſt, de iſto febrium genere, eiusque medelis, ordine pertractare, ac verum a falſo, probabile a certo, opinionem ab experientia, vtile ab inutili, proficuum a noxio, per ſingulas morbi & medicaminum ſpecies, æqua lance expenſas, discriminare allaborem. Attamen, & accurate elaborandi operis operoſum ſtudium, & ratio eius vitæ generis, cui memet obſtrinxi, retardare forſan diu ſatis poſſunt iuſti voluminis conſcriptionem, correctionem, editionem. Sunt vero obſeruata aliqua, & vberiori obſeruatione indies firmantur, de quibus alienam experientiam, pro propriæ confirmatione aut illuſtratione, exquirere dudum optaui, præſertim circa febres indolis magis periculoſæ, earumque ſigna & medicinam, circa vſum decantati illius corticis, febrium exterminatoris, & circa prænotionem & auerſionem reuerſionum, quas σκανδαλον antiquum medentum iure voces: ſicut ante corticem repertum quartana audiuit, in qua *Plinius* (l. 30. c. 11.) medicinam nihil propemodum pollere dixit. Accidit opportune, vt in elegantiſſimis illis ſche-

ſchedis Norimbergenſibus, quæ commercii litterarii nomine veniunt, problema aliquod de obſeruandis, prænoſcendis, curandis, febribus quibusdam intermittentibus ſubito exitioſis, proponeretur. Arrepta occaſione, epiſtolam ad illos fructuoſorum mercimoniorum negotiatores breuiter exarare inſtitui, forſan, ſi haud plane diſpliceret, ipſis commercii ſpeciminibus inſerendam. At cœptum ſemel opusculum in hanc, quam vides, lector, molem, vltra eorum ſchediasmatum ſpatium, inuitante ſenſim argumenti vbertate, excreuit. Nomen meum alieno velo tegere conſtitueram, dum aliquid vberius elaboratum darem, eoque conſilio tota iam opella ſcriptione & typis abſoluta erat: neque enim videbatur lectorum intereſſe, ſcriptorem noſci, modo quid ſcriptum eſſet pernoſceretur. Ita factitaſſe plures medicos obſeruationum ſuarum editores notum eſt: quos inter memorare lubet cl. *Dauinium* medicum aulicum Mutinenſem, qui, vt verbis collegæ eius, cl. *Torti*, vtar (ex therap. ſpecial. p. 241.) "lucubrationes in tutamen corticis Peruuiani, *He-*" *ctoreo* plane robore conflatas, ſub nomine *Hectoris a Valle*, tum la-" tino idiomate, tum Hetrusco, conſcripſit, easque a. 1708. proprio " velato nomine, tomo ſexto diarii litterarii Veneti, quod *galleria* " *di Minerua*, muſeum Mineruæ, inſcriptum eſt, voluit inſertas.„ Mentem mihi fuiſſe, ut nomen tantiſper ſileretur meum, præmoneo, ne obſcura legenti maneant dicta varia, occulendi auctoris cauſſa aliter paullo enuntiata, ac fuiſſet futurum, ſi nomen meum profiteri placuiſſet. Ipſos meos præceptores, amicosque & fautores alios, vel reticui, vel haud ſaltim ſatis pro animi mei propenſione commemoraui, ne vel exinde dignoſcerer: præcipue amantiſſimos meos in academia Iulia patria, vbi maxima vitæ ſtudiorumque meorum pars eſt exacta, doctores, quibus primitus debeo, ſi quid in me eſt, Brandanum *Meibomium*, Henrici, qui auunculus parentis mei fuit, filium, & Laurentium *Heiſterum*, vtinam diu bono publico ſuperſtites:

Quos mihi gratus ego, quos Iulia ducit honori
Grata ſibi, quos Phœbus amat, naturaque myſtas,
Doctaque poſteritas ſero venerabitur æuo.

Non

Non memoraui ceteros, qui vita iam functi sunt, quibus ego vero immortales gratias habeo, viros celeberrimos, *Bötticherum*, *Gakenholtzium*, *Spiessium*: & hunc quidem etiam in febrium per corticem Peruuianum curatione profitenda, & perficienda, magistrum inter præcipuos luculentum & felicem. Ei ego, quum fato sat prᴂmaturo viuis eriperetur, ante hoc triennium successor designatus, in procinctu eram, vt ad functionis vitæque academicæ in patria, iam vndecim annis relicta, exoptatas inde a iuuentute delitias, me reciperem: tunc vero, clementiæ regiæ nutu, collata aulici medici prouincia, in stabili heic sede retentus sum; sed in praxi inquieta, qua a studiorum dulcedine distineor. Quos, dum hic dego, fautores mihi gratulor eximios, & curationum consiliorumque amice socios sæpe habeo, medici nostrates omnes, viri incliti & peritissimi, laudandi mihi fuissent passim, nisi ciuitatem cum nomine meo lubuisset reticere. Neque nominatus mihi est ex his ipse, quem tamen sæpe (Sect. V. §. VII. Not. c. & passim) tecto indicaui nomine, vir supra laudes meas positus,

Ille & præsidium & dulce decus meum,

Augustus Iohannes *Hugo*, archiater regius, quo hic loci, vbi octauum nunc annum ago, præeunte, dirigente, iuuante, consulente, feliciores curationes, quas recensui, peractas ingenue fateor. Tecte alicubi (Sect. V. §. II. not. d.) allegaui socerum meum, Iohann. Andream *Plohr*, medicum ante paucos annos haud proletariæ doctrinæ, & famigeratæ praxeos: itemque duos archiatros heic olim illustres, quorum prior, Franciscus Iacobus *Kotzebue*, primus inter nostros præclaram cortice sanationem præstitit (Sect. V. §. 9. not. d.) alter, Brandanus Augustus *Conerding*, idem remedium, sub specierum cordialium anodynarum nomine (Sect. V. §. II. not. d.) & sulfur antimonii *Glauberianum*, (Sect. III. §. II. not. h.) sub purgantis catholici titulo, in officinam pharmaceuticam introduxit. Typis exscribi cœptum est opusculum fere simulatque conscriptum fuit; interuenientibus vero aliis atque aliis apud typographum impedimentis, in hunc vsque diem retardatum. Mora ista occasionem mihi præbuit,

buit, quintæ maxime, & poſtremæ ſectioni, quæ ſerius typis expreſſæ ſunt, inſerendi varia, quæ exquiſita ſcribendi methodus ad priores ſectiones, aliumue locum ablegari, aut pleniori operi rite diſpoſito relinqui iuberet. Optauit typographus, & votum eius ſecundarunt conſilia paucorum amicorum conſciorum, vt nomen denique meum præfigerem, ne quid perſpicuitati obſeruationum decederet, ſi & locus & auctor ignoraretur. Atque facile conieceram fore, vt neque diu, neque omnino, inter noſtrates certe, occultare me poſſem: & ideo fere domeſtica tantum litteris hiſce conſignaram obſeruationum exempla, quæ, ſi quid ex me quæratur, ita liceat explicare, vt digito monſtrare queam, & dicere: hic eſt. Prodeo igitur in lucem leuidenſis libelli auctor, nullo profecto, quod ſinceram conſcientiam teſtor, niſi eo cum animi voto ſcripti, vt, ſi per ingenii mei viriumque paupertatem liceret, merce aliqua haud plane reiicula, quantumuis exigua, commercium medicum augerem; vt quasdam noxias hominum opinationes, ſalutis ægrorum cauſſa, corrigerem apud æquos æſtimatores, vel hos præmunirem; & vt denique alienæ cordatorum virorum experientiæ trutina expendendum publice exponerem, quod ſedula pro virili attentione reperiſſe mihi videor. Febres præcipue propoſui intermittentes, & quæ ex earum genere periculum & reuerſionem minantur. Ab his indicari ſtatui remedium ληξιπυρετον certum: certum, inquam, quod non niſi vnum ars medica poſſidet. Huius deſcripſi præbitionem occaſionis electione tempeſtiuam, doſi vero, & continuatione, & accurato repetitionis ordine, efficacem & adæquatam. Non potui ſimul, quin idemtidem erroneas quorumdam perſuaſiones de febrium intermittentium indole perpetuo tuta, & quaſi ſacro ſancta, ſuſpicionesque, quibus id medicamen premitur, modeſte refellerem, ac huius demonſtrarem, ſub legitimo vſu, innocentiam, neceſſitatem, vtilitatem, & vniuerſalem fere aſſererem medicorum vere experientiſſimorum, a longo inde tempore, per regiones conſtitutionesque plurimas, ſtabilitum iis in rebus conſenſum: quem ſunt qui, ob diuulgata paucorum, leuibus ex cauſſis diſſentientium, vel diſſenſum affectantium, theoremata, effata, & ſchediasmata, & vagas ma-

maleuolorum aut aberrantium ſermocinationes, ſibi ita non perſuadent, vti re vera eſt. Obſeruationes potiſſimum generaliores, nempe quæ in plerisque ſimiliter laborantibus æque reſponderunt, annotaui, ſexcentorum exemplorum narratione, niſi ea ſuperuacanea eſſe & nauſeoſa videatur, roborandas. Particulares, quæ dicendæ viſæ ſunt, obſeruationes paſſim immiſcui, ſed eas ſolum, in quibus ſingulare aliquid a ceteris notatum eſt. Regulas ex obſeruationibus repetitis, & generatim ſimiliter ſuccedentibus conſtitui, &, quantum per breuitatis conſiliique rationem fieri potuit, diſtincte inculcaui, additisque exceptionibus limitaui. Repetii aliquoties, quæ apud multos ſemel dixiſſe ſuffecerit: dum lectores æque attentione munitos, & præcepta opinione vacuos, mihi non ſpopondi, neque per aphorismos, aut more mathematico, ſed ſtylo obſeruationum & epiſtolarum liberiori, ſcribere animus fuit. Interſperſi iudicia, experimenta, & amenitates, ex aliis auctoribus conquiſita; immiscui hic illic, data occaſione, alienas aliquo modo a proprio tractationis argumento, ſed itidem in experientia fundatas, annotationes medicas; adiunxi etiam, cum licita in rei publicæ litterariæ toto ambitu ſentiendi libertate modeſta, ſententias & coniecturas theoreticas: vt, varietate aliqua, tædium lectorum amolirer, quod argumenti ipſius ratio, & concinnitas deficiens, næuique ſtyli negligenter labentis, neque ab adſcitis ex ſequioris dictionis ſcriptorum commercio formulis caſtigati, creare facile poſſunt. Rari ſunt *Lommii*, *Borrichii*, *Bergeri*, quibus per praxeos medicæ turbas, per multas deſueſcendi purioris ſtyli cauſſas, per conſuetudinem cum pharmacopœorum lingua, & omnis æui auctoribus multifario ſermone vtentibus, intemeratum ſcriptionis nitorem ſeruare licet. Iſtorum vero defectuum, & tractationis haud exasciatæ, veniam impetraturum me apud benignos iudices ſpero, qui candorem obſeruatoris, quippe in medicis obſeruationibus præcipue ponderandum, æſtimauerint, (quo vno nomine commendatum me velim) & quibus loci huius, medico clinico negotioſi, ratio, meaque temporis penuria, haud fuerit ignota. Etenim, quod hi facile intelligent,

- - - hæc ego ſcripſi
Per breuis & dubiæ, rara interualla quietis,
Et curas inter, perturbantesque querelas,
Luteoli ad Leinæ ripas, vbi nocte diuque,
Et mentem & corpus ſtudio curſuque fatigans,
Huc illuc vocat ægra cohors: dum limpida longe
Flumina Permeſſi, doctæque beata cohortis
Otia proſpicio, quæ non mihi fecit Apollo.

Hannoueræ prid. Kal. Decembr. cIↄ Iↄ cc xxxII.

ELEN-

ELENCHVS.

Prooemium.

Occaſio ſcriptionis: commercium *Noribergenſe*: obſeruationes & problema de febribus intermittentibus ſoporoſis & apoplecticis.

Sectio prima
docet affectus notitiam, pericula, ſigna, cauſſas.

§. 1. Nomen affectus ſoporoſi febribus accidentis carus, ſiue ſubeth. Eius definitio, & differentia exigua ab apoplexia, lethargo ſeu veterno, cataphora, comate ſomnolento; item maior a vigili, catoche, catalepſi, ſuffocatione hyſterica & ſpasmodica, ſyncope. Febres ſyncopales. Permutatio affectuum ſoporoſorum.

§. 2. Exempla experientiæ alienæ antiquæ & novæ.

§. 3. Experientia propria ſub ſtatu epidemio nouiſſimo. Breuis hiſtoria eius ſtatus. Cauſſæ generales. Noxia paludum effluuia. Multitudo febrium inſolita, ingenium ambiguum.

§. 4. Securitas febrium fallax. Impoſtura & noxa remediis imputata, febribus etiam imputanda. Laudatæ ſecuritatis febrium moderamen. *Hippocratis* prognoſis rectius explicata. Tertianæ multis periculis expoſitæ. Quotidianæ periculoſæ. Quartanæ nimium laudatæ, difficillimæ, infidæ. Epilepſiam nonnunquam ſuſpendunt. Medela ſimilis vtrique apta. Quartanæ hibernæ metuendæ, ex obſeruatione *Hippocratis*, & aliorum. Morbus & mors *Kanoldi*.

§. 5. Hiſtoria, deſcriptio, & euentus febris cum caro. Carus in tertianis, quartanis, quotidianis, apoplexiæ ſimillimus. Paroxysmus tertius grauiſſimus. Tertianæ intermittentes malignæ. Obſeruationes de febre ſoporoſa generales & particulares. Partus in ipſo ſopore. Abſceſſus in femore & dorſo.

§. 6. Signa praenuntia medicum attentum poſcunt. 1. Somnus naturali profundior. 2. Vrina: frequens micturitio. 3. Sanguis vena emiſſus. 4. Hypochondriorum dolor. 5. Cardialgia.

§. 7. Cauſſae ad praenotionem cognitu vtiles. 1. Purgatio ſine indicatione. Cruditas, coctio, orgasmus, niſus naturae, attendenda in febribus. Puluis *Cornachini*. Scammonei benignitas & virtus febrifuga. Aquarum mineralium vis ſoporifera. 2. Remedia vel potulenta ſpirituoſa, febrifuga vulgi ſulfurea, calida, vaporifera, lac ſaepe coctum, vrina propria. 3. Diſpoſitio corporis, & proportio ad violentiam paroxyſmorum.

§. 8. Ingenium tertianarum epidemiarum biliosſum, ferox, capiti infenſum, ſaepe malignum. Symptomata comitantia & pediſſequa. Colica & cardialgia epidemia. Tubercula in cerebro. Serum lactis ad ſurditatem. Sopor in febribus bilioſis monſtrum alit. Cur *Emdæ* frequens? Cauſſa ad noſtrates applicata.

Sectio ſecunda
indicat curationem per remedium certum & opportunum tempeſtiuam.

§. 1. Indicatio vrgens ex ſignis notatis: febrim fugandam.

§. 2. Cortex Peruuianus per ſe tutiſſimus, & ſolus certiſſime febrifugus. Etymon nominis chinchina. Vis corticis in morbis variis: effectus circa profluuia ſanguinis & aluum: ſanitas poſt legitimum vſum firmior.

§. 3. Certa eius efficacia cum aliis comparata præſtantior. Laus eius num tem-

temporaria? Curatio febrium apud veteres dubia per remedia incerta, fordida, periculofa. Vulgus materiæ medicæ iudex & auctor vanus. Ingens catalogus fpecificorum laudatorum. Quorundam recentiorum imitatio affectata.

§. 4. Experientia circa alia febrifuga. Arfenici vfus temerarius. Salia. Febrifugum *Kergeri.* Oleum animale *Dippelii.* Eius vfus in epilepfia, paffione hyfterica, chorea S. Viti, cuius etiam cortex antidotus. Abforbentia terrea. Dofis magna horum, aliorumque remediorum. Cascarilla fpem fruftrans. Adftringentia. Adftrictio non exhaurit vim febrifugam. Lactis vfus in febribus. Lac afininum *Hoffmanno* mire laudatum, a *Stahlio* explofum. Remedia domeftica num cuiuis regioni fufficiant?

§. 5. Vfus corticis opportunus, vel fecus, in morbis variis. Febres corticem prohibentes. *Mortoni* error in nomine febris continentis. Exanthemata in intermittentibus. Hemitritaeus verus. Paroxyfmus. Morbi periodici ex cauffa non intermittente chronica. Febres intermittentes putridae. Morbi fpaftici, fluxionibus ftipati, chronici fine febre.

§. 6. Morbi chronici ex genere febrium intarmittentium. Febriles phthifes, cachexiae, hydropes, tympanitides, arthritides, icteri. Tabes Anglica. Vfus corticis in aetate infantili & puerili. Cauffae hydropis ex febribus. Succus ireos noftratis anthydropicus. Cortex diureticus. Subdolae febrium occultationes multifariae.

§. 7. Vfus corticis opportunus, vel fecus, in febribus ex genere intermittentium, intermittentibus veris, continuis, femitertianis nothis. Cautio circa vfum & abufum. Hemitritaeus verus praepediendus. Praemittenda, mifcenda, fubiungenda. Febres innoxiae, falutares, faciliores.

§. 8. Regula vfurpandi corticis prima ex praefcriptis fluens.

Sectio tertia
medicinam exhibet, tum habitu, & praeparatione corporis, tum electione, dofi, continuatione, efficacem.

§. 1. Neceffitas & opportunitas eius remedii in febribus foporofis. Carus vbique malus. *Galeno* fæpe obferuatus in febrium paroxysmis. Cortex ibi commendatus a *Ramazzino.* Cur interdum non profuerit? Feliciter in eodem cafu vfurpatus a medicis *Mutinenfibus*, item a *Lancifio.* Veficatoria. *Apinus* cortice profperrime vfus. Verum corticem adhibuiffe probatur, non cascarillam. Felix multorum medicorum experientia de efficacia illius in febribus foporofis.

§. 2. Methodus medendi in paroxysmo, & fi quid corticem prohibet. Euacuationes. Venæ fectio in febribus. In eius loco eligendo regulæ de reuulfione & deriuatione vtiles funt, fed non fufficiunt. Aqua benedicta *Rulandi.* Purgans catholicum *Glauberi.* Enemata febrifuga. Remedia excitantia alia. Purgatio ex ialappa, aut fcammoneo, hoc in cafu periculofa. Laudanum *Riuerio* laudatum παράδοξον. Nafturtium aquaticum foporem prohibens, & febrifugum. Eius femen emulfum. Potus theæ. Solutio acceffionis nimium imperfecta corticem prohibet.

§. 3. Corticis electio, diuerfa fpecies, indicia bonitatis præcipua odor & fapor. Cortex trunci, ramulorum, radicis, fructuum, ipfumque femen febrifuga, lignum vero fecus. Dignotio cascarillæ, chinchinæ fpuriæ, feu eleterii. Hæc mire a *Stahlio* laudatur, item a *Stiffero.* Febrifuga virtus exigua.

§. 4. Vfus electi corticis efficax, in fubftantia, dofi, tempore. Dofis minor alias vtilis, item maior vna ante paro-

paroxysmum, sed in hoc affectu non conuenit. Methodus *Talboriana.* Lintea post sudorem renouanda.

§. 5. Vsus continuandus. Eius sufficientis signa certo secutura. Cibatio post dosin remedii. Cubitus in lecto. Huius summa vtilitas in multis casibus. Purgantia cortici interposita, addita, subiuncta. Sanguinis sub medicatione fluxus naturales, adsueti, irregulares, morbosi.

§. 6. Symptomata emergentia. Haemorrhoides coecae, tenesmus, alui adstrictio. Lac sulfuris laudatum. Album Graecum ad haemorrhoides. Aurium tinnitus, surditas, temulentia, abscessus auris. Rheumatismus vagus calidus *Sydenhamio;* fixus frigidus nobis post febres obseruatus. Vsus exempl. de hyoscyamo. Tusses, dolores, diarrhoeae. Aquae *Emsanae* in diarrhoeis laudatae. Simarouba remedium nouum laudatissimum. Passiones hypochondriacae. Scorbutus, febris lenta. Aquarum mineralium virtus. Serum lactis *Hoffmannianum,* correctum, chalybeatum, medicatum.

§. 7. Exempla aliquot singularia curatarum febrium soporosarum: in corpore virilis aetatis impense corrupto; in sene septuagenario; in alio fere nonagenario; in grauida constitutionis tenerae & valetudinaria; in sexagenaria graui lapsu laesa; in sexagenario multis pathematibus prius afflicto. Exsiccatio fistulae lacrimalis antiquae. Vsus corticis internus ophthalmicus.

§. 8. Curatio imperfecta. Paucarum & minorum corticis dosium vsus & abvsus. Accusationes falsae aliis absoletis propediem similes futurae. Παρέκβασις de mali venerei indole, cura, remediis specificis. Eius complicatio cum febribus. Martyrologium antimonii, chinae, & religionis ab hac abhorrentis. Accusatio iusta ex vsu imperfecto. Culpa accusatorum. Infida aeque curatio per naturam, & alias medelas imperfectas. Febres faciliores pro ceterarum norma perperam habitae. Noxae curationis imperfectae cuiusuis, ipso recto vsu vnico saepe resarciendae, saepe vix sine eo. Petitio ad nos satis expertos.

§. 9. Regula pro corticis vsu secunda ex praemissis fluens.

Sectio quarta
de praenoscendis & praecauendis febribus recidiuis agit, & ostendit medelam, ordine & repetitione adaequatam.

§. 1. Febrium recidiuarum iustus metus ex morbi ingenio. Obseruatae omni aevo, quacunque methodo adhibita. Virtus vnicornu Groenlandici. Febres ad redeundum non pronae. Recursus earum, quae sine potenti medicina curatae sunt. Reuersiones post febrifugum remedium. Post curationem imperfectam quamuis febres recidiuae nothae. De reuocatione febris. Medela reuocatione tutior. Reuersiones post morbum subito periculosum: post morbum indolis diuturnioris. Remora reuersionum, & morbus longior, per culpam remedii. Error in continuatione inutili. Nimii remediorum febrifugorum vsus noxae.

§. 2. Febris recidiua ab ipsa febre saepius oritur. Thesis *Arabum* & *Campanellae*, febrim non esse morbum, a *Stahlio* renouata. Notio popularis & medica vocabuli morbus. Febris instrumentum naturae omni aeuo creditum. Consensus hac in re omnium medicorum; dissensus exigui momenti. Matura febrium fuga ab *Hoffmanno* defensa. Naturae errores & defectus. Paroxysmorum particularium crisis infida. Cur plures febres indolis chronicae redeant, quam acutae? Contagium intermittentium proprio corpori aliisque minatur.

natur. Febris febrim generat. Sententia *Stahlii* de paroxysmis ex consuetudine, & ibi adhibendo cortice.

§. 3. Problema & obseruationes de cita febris fuga reuersionem præpediente. Vsus, dosis, præparatio Martis. Vermes cucurbitini: folius. Aliæ præter corticem medelæ cito vsurpatæ pariter feliciores. Puluis *Cornachini*, & alia purgantia. Mistura simplex. De spiritu scorbutico *Drawizii*. Vsus eius in morbis variis, sigillatim in paralysi scorbutica, & apoplectica. Tenesmus hæmorrhoidalis sub corticis vsu. Vis salium volatilium ad præcauendos febrium reditus.

§. 4. Monitio de non præiudicando. Reuersiones faciliores, vel difficiliores morbo priori. Vis salium, & aquarum martialium, & lixiuiorum ad febres recidiuas. Aquarum mineralium sal volatile acidulum & medium. Obseruationes de reuersionum tempore. Tempus incertum ex caussis extraordinariis. Tempus certum ex morbi indole tertiana, quartana, quotidiana. Quotidianæ veræ. Harum cum quartanis conformitas. Monitum *Sydenhamii* de purgatione post corticem limitandum. Hæc, aliæque redituum caussæ pro temporis ratione efficaces, vel secus. Petitio ad obseruatores.

§. 5. Obseruationes alienæ concordes, de tempore febrium recidiuarum, & maxime de curatione ad eius normam instituenda.

§. 6. Methodus præcauendarum reuersionum. Febrium indoles επακμαστικη. Vsus corticis interpolandus. ὑστερεργια. Tempus repetitionis in tertianis. Dosis. Fortuita sanationum quarundam constantia, vt methodi *Talborianæ*, & similium. Puluis Berolinensis *du Closii*. Iterandæ repetitionis, & sufficienter factæ, indicium. Methodus *Tortiana*. Eius consensus nobiscum in præcipuis. Felicior aliquanto nostræ methodi in febribus soporosis successus.

§. 7. Methodus præcauendi reuersiones quotidianarum, quartanarum, erraticarum. Efficacia corticis ante paroxysmum dati. *Tortianum* inuentum nobile. Quartana in duplicem prona, anomala. periculosa. Febres mixtae.

§. 8. Regula tertia pro genuino corticis vsu ex praescriptis deducta.

Sectio quinta

subiungit aliqua de constantia effectuum, & methodi securitate.

§. 1. Constantia sanationis. Effatum graue *Brunneri*. De censura curationis in casu desperato. Absoluta nostra methodo fere certo non redit febris. Si etiam aliquando redeat, caussa est fontica, aut noua, nec remedium ideo culpandum, aut metuendum. Excusatione hac vix opus est.

§. 2. Experientia & consensus doctorum. Παραλογισμοι de corticis vsu recto noxio explosi. *Bœrhauius* de corticis vsu. Obstructiones viscerum quando hunc prohibeant? *Torti* elogia. Consensus medicorum nostratium, & exterorum per totum fere orbem.

§. 3. Dissensus quorundam apparens. Dissimulatio. Rationes politicae dissimulandi, carpendi, limitandi. *Machiauellus* medicus. Incongrua doseos censura. *Ramazzini* ad meliores partes transitus. Genuinum doseos moderamen.

§. 4. Praeparationis & expectationis laudatio nimis generalis. Remedii praeparatio inutilis. Expectare & corpus præparare iuuat sæpe, sæpe nocet. *Hoffmanni* ea de re iudicium explicatum. Opinio de motibus sine materia. Eius rei signum non datur. Cur redeant tandem ad corticem, qui eum reddunt suspectum. Excusationes eius vsurpati ex consuetudine naturae. Methodus naturalis dicta ad febres curandas laudata,

ta, ſed ſaepe non ſufficiens. Humectantia neceſſaria. Arſenicum ληξιπυρετον inſidum & incertum. Conſenſus eorum, qui circa corticem diſſentire videntur. Vera remedii, temporis, doſeos indicatio.

§. 5. De aliquorum medicorum diſſenſione vera, & haeſitatione. Fluctuatio *Ramazzini.* Haeſitatio *Geuderi.* Huius experientia de cortice, cum regulis elegantibus. Error medentium ſine medicinae culpa. Fundamenta diſſenſus. Spes de eo melior.

§. 6. Diſſenſus & haeſitatio quorundam non medicorum. Admonitio rationi & artis indoli congruens. Fallacia non cauſſae vt cauſſae. Noxae cenſurarum in remedia. Indoctiorum & inſipientum pſeudodoxia epidemia. Πολυπραγμοσυνη nociua.

§. 7. Experientia experientiae oppoſita. Experientia manca. Experientia vberrima *Bœcleri, Torti,* aliorum. Opusculum de impoſtura corticis perperam creditum alicuius eſſe ponderis.

§. 8. Abſoluta cura reliquiae neque a febre, neque a remedio metuendae ſunt. Materia febrilis μιασμα σηπονωδες exiguum: arte domabilis eſt. Effectus medelarum febrifugarum adaequatarum. Dubitatio mire vana, quo abeat materia febris per corticem curatae. Indicatio reuerſionem praecauendi ſaepe inutilis. Sufficit ei cortex. Febres aliter ac pro regulis noſtris recidiuae, praſertim annuae. Naturae febricitantis vis violenta & incertior, *Haruei* ars curandi per expectationem cum notis *Stahlii.* Cortex diuinum beneficium. Eius particulae facile digerendae & innocuae. Crocus martis antimoniatus. Morbus acutus ex quartana. *Pechlinus* de quartana ex morbo acuto funeſta. *Syluius* de tertiana epidemice exitioſa & recidiua.

§. 9. Medicamenti ſecuritas exemplis declarata. Non latet noxa ſub ſanitatis ſpecie. Febris ſoporoſae terror, & auerſio per citam medelam neceſſaria & felix. Vſus corticis tonicus & digeſtiuus ſine febre; idem poſt variolas vtiliſſimus; in infante annicula feliciter copioſus; ſenectus poſt eum vegeta; phthiſicus ſuperueniente & fugata febre curatus; lepidum longae & multae remedii aſſumtionis exemplum. Explicatio experientiae medici praeclari a *Junckero* laudatae. Cortex ad ſphacelum, cancrum, morbos alios.

Sectio ſexta

proponit obſeruationes, & coniecturas aetiologicas, de modo quo operatur medicamen, typisque, & periodis.

§. 1. Problema & coniecturae de modo, quo cortex operatur. Adſtrictio non ſufficit. Inquirenda prius quam decidatur. Coniecturae noſtrae.

§. 2. Vis ſpecifica. Remedii ſpecifici notio generalis. Diſſertatio de corticis vſu cauto & ſuſpecto *Sydenhamio* oppoſita.

§. 3. Dubitatio generalis de cauſſis febrium, typorum, & periodorum. Dictum argutum *Talborii.* Cauſſa temporum febrilium vniuerſalis.

§. 4. Obſeruationes communes de febrium ratione typica, & periodica. Regiones certarum febrium non feraces. Febres multiplices, mixtae, quintanae, octanae, nonanae, aliaeque. Horae ordinatæ. Tempus anticipandi & poſtponendi regulare. Ex tertio tertianae paroxysmo indicium: alterni paroxysmi, alternae hebdomades grauiores.

§. 5. Problemata & coniecturae de febrium, typorum, periodorum cauſſis. Frequentia febrium & ſimilitudo vniuerſalis. Elementum aereum in corpore humano num typorum cauſſa? Reſpiratio calefacit? Aer internus pars athmosphaerae. Oſcillatio eius periodica. Febres brutorum animantium. Differentia & materia ſpecifica ſingularum febrium. Materiae febrilis generatio &

motus. Typi conſtantia & mutatio. Quartanae finis criticus. Motus naturales quotidiani, tertiani, quartani.

§. 6. Explicatio opinionis de athmoſphaerae motu periodico febrium periodos moderante. Motuum athmoſphaerae typus. Fluxus & refluxus maris & aeris. Venti periodici. Aer febrilis fomitis motor. Obiectiones refutatae. Summa dictorum.

§. 7. Periodi in ſtatu ſano & morbis ſine febre. Periodus menſtrua naturalis in viris, feminis, brutis animalibus. Febris menſtrua medica. Fluxui menſtruo plethora non ſufficit. Non fit per rupturam ſeu vulnerationem. Vulneratio in ipſo puerperio non eſt naturalis. Culpa obſtetricum. Secundinae ſeparatio cautiſſime facienda. Prolapſus vteri. Secundina abortientium ſponte elabens. Cauſſa plerorumque puerperiorum infelicium. Febris miliaris puerperarum num a violenta laeſione vteri? Sine hac rara eſt. Intermittentem ſimulat. Non tolerat corticem, niſi quando declinauit. *Hoffmanni* methodus laudata. Emulſionum vtilitas. Eadem febris a laeſionibus neruorum & tendinum extra puerperium obſeruata. Signum puerperii ſalutariter terminandi ex ſecundina. Haemorrhagiae ex abortu ingentes, frequenter obuiae, ſed ſine violentia circa ſecundinas haud mortiferae. Sphaceli vteri, & febris miliaris cura, per remedia ad gangraenam abdomini impoſita. Menſtruus fluxus ab orgasmo materiae ſeminalis, & ſtructura corporis a virili diuerſa: periodus a periodo athmosphaerae. Mulieres barbatae. Cur animalia pleraque non patiantur menſtrua? Eunuchis haemorrhoides neceſſariae. Haemorrhoides a ſeminali materia vberius abundante, quam elaborata. Menſes, & molimina periodica ſine plethora. De abortibus notata. Reliquiae abortuum tempus ſtatum ſequuntur. Cauſſa iteratorum abortuum, malorum, haemorrhagiarum. Methodus praecauendi ea ſymptomata. Imperium ſolis & lunae in corpus humanum. Medicus naturae vniuerſi miniſter, humanae ſaepe dominus.

§. 8. Conſenſus practicus cum theoria mechanica & organica. Diſſenſus ab hac theoreticus. Vis animae in corpus, & viciſſim: etiam animae matris in corpus embryonis. Inſtrumenta animae mouentis, & corporeorum motuum, cui ſcopo eadem? Sanitas, aegrotatio, conualescentia, indicationes, mechanicae a deo ordinata. Animae vis occulta neque neceſſaria eſt, neque probabilis.

§. 9. Natura humana conſeruans, ſanans, errans, indicans, quid ſit? Corpus quomodo medico conſiderandum? Perquirenda prius quam principium vitale neceſſarium ſtatuatur. Motus & niſus omni materiae impreſſus, praeſertim liquoribus natura calidis. Corpus machina hydraulica & hydroſtatica. Nerui liquore ſubtiliſſimo, eoque elaſtico, turgentes. Controuerſia *Gœlickii* & *Burggrafii*. Corpus ab anima propria non formatum. *Stentzelii* refutatio theoriae *Stahlianæ*. & cenſura praxeos circa febres. Motus vitales ſine anima. Harmonia praeſtabilita demonſtrari nequit. Vnio mentis & corporis.

Epicriſis.

Aequa petitio, & prouocatio ad ſolam experientiam iudicem. Regulae nobis praeſcriptae. Remedia exotica neceſſaria. *Heiſteri* verum de corticis vſu effatum. Obſeruationes de mercurio vitae caeleſti *Klaunigii*. Simplex cortex praeparatis & compoſitis omnibus praeſtans, elogio *Ramazzini*. Arcana remediorum occultatio non excuſanda. Conſilium de ſcribendo opere pleniori.

PRO-

PROOEMIVM
AD AVCTORES COMMERCII
LITTERARII NORIBERGENSIS.

Quod cum orbe litterato, in emolumentum artis ſalutaris, & naturalis philoſophiæ, haud ita pridem inſtituiſtis commercium, *viri clariſſimi atque experientiſſimi*, id meum etiam plauſum, quanti is cunque eſt, in ſatis diſſita ab oris veſtris regione excitat. Lego relegoque, multa cum animi voluptate, neque ſine ſcientiæ acceſſione, ſchediasmata illa, doctrinæ, amenitatis, & elegantiarum plena. Et aliquoties animum induxi, vt qualemcunque ex mea experientia ſymbolam eo conferrem, quamuis forſan haud ſatis dignam, quæ reliquis immisceretur: quamquam vix vlla obſeruatio in arte medica eſt, quæ, ſincere annotata, non habere aliquid vtilitatis æquis æſtimatoribus videri poſſit. Medicinam facio in πολυανθρωπω Germaniæ mediterraneæ ciuitate, vbi obſeruatio-

 num

num faciendarum larga meſſis, publicæ editioni aptandarum parca eſt opportunitas, quippe muneris & praxeos negotiis obruto. Interim ſtudium meum in rei medicæ & ſcientiæ naturalis incrementum, & in vos, promotores eiusdem egregios, ſincere teſtor. Æqui igitur bonique conſuletis, ſpero, quod via, quam commercium veſtrum concedit, compendiaria vti ſuſtineam, & notationes quasdam meas, volante calamo breuiter lucubratas, circa febrium intermittentium, morbi a pluribus annis inſigniter graſſantis, indolem & medelam, vobis, ſi ita placet, patrocinantibus, in publicam lucem emittam. Occaſionem ei rei maxime præbuit problema aliquod, in laudatiſſimo illo commercio veſtro propoſitum, de ipſis febribus intermittentibus, quæ alioqui adeo tutæ reputari ſolent, infidis tamen aliquoties, immo exitialibus obſeruatis: vnde haud immerito de prænoscendis & auertendis earum periculis quæritur. Et mihi eiusmodi caſus obtigerunt haud pauci, & ſigna mihi eſſe puto, ex quibus ſuſpicio mali haberi poſſit, antequam ipſum ingruat, & medicinam afferri poſſe notaui, ſi tempeſtiue & efficaciter medicemur. Liceat ipſas a vobis editas hiſtorias, & problema exinde natum, propriis obſeruatoris veſtri verbis huc repetere, deinde vero affectus notitiam, prognoſin, & curationis adæquatæ methodum, pro tenuitate mea, explicare. In ſpeciminum veſtrorum aliquo (a) vir cordatus, qui nomen ſuum reticet, *de febre intermittente vera*, ſubito in *affectum ſoporoſum*, & ipſam *apoplexiam* mortiferam terminata, obſeruationes ſuas eleganter recenſet, & alienas expetit, & ſigna eius periculi prænuntia, medicinamque exoptat.

" *In praxi mea*, inquit, *quam per quindecim iam annos exerceo,*
" *non ſemel annotare licuit euentum quemdam, quem me apud ſcripto-*
" *res hiſtoriæ morborum vnquam legere non memini. Scilicet homines*
" *quinquagenarii & ſexagenarii, ſymptomatibus, vt videbantur, ordi-*
" *nariis febris intermittentis, vel quotidianæ, vel tertianæ, aut ſtata*
" *hora redeuntis, aut anticipantis, vel poſtponentis, primo horrore,*
" *dein æſtu, ſiti, aliisque affligebantur, nec aliud quicquam moleſtum,*
" *aut*

(a) Spec. XXIV. §. 3.

" aut periculosum ostendebant. In his, prout in aliis febre intermit-
" tente laborantibus feliciter consueui, febrem non statim medicamen-
" tis directe aggressus sum, sed potius aliquos, cum primo, paroxysmos
" sub regimine debito perferre suasi: praesertim cum, vt antea dixi,
" nihil ab ordinario febrium genio diuersum secum ferrent. Sed prae-
" ter omnem exspectationem factum est, vt post quartum, quintum, vel
" sextum paroxysmum, illo tempore, quo nouus horror accedere debeat,
" apoplexia insequens immedicabilis aegrum e medio sustulerit. Eius-
" modi casum praeterito mense in muliere quadam vidi, cum hac pecu-
" liari circumstantia, vt apoplexiam praecederet affectus soporosus, in
" ipso insultus febrilis articulo aegram corripiens. Hoc mense alia duo
" exempla, in aegris meae curae quidem non commissis, annotare licuit,
" qui apoplexia, sed absque soporoso affectu praegresso, mortui sunt.
" Prorsus nihil extraordinarium, & a genio febris intermittentis alie-
" num, nullumque signum tam funesti euentus praenuntium deprehen-
" dere licuit. Vulgus nostratium eiusmodi febres die Todten-Fieber
" appellat. Tam ad historiam morborum pleniorem reddendam; quam
" ad semeioticam illustrandam, consultum duxi, si aliis egregiis practi-
" cis haec proponerem, illosque humanissime rogarem, vt ad publicum
" commodum indicare velint, si forte illis similes casus obuenerint, mul-
" toque magis, si signum quoddam nouerint, ex quo vel certe, vel pro-
" babiliter, euentus praeuideri queat, vt vel mature obuiam iri, aut
" saltim prognosi artis nostrae existimatio
" seruari possit."

SECTIO PRIMA
DOCET AFFECTVS NOTITIAM, PERICVLA, SIGNA, CAVSSAS.

§. I.

Nomen, definitio, differentia affectus.

Febris *intermittens* eſt iſta, quæ proponitur, ægrotatio. Perniciofus, qui inopinato ſuperuenit, affectus *ſopor* eſt *profundiſſimus*, apoplexiæ nomine vocatus. Neque vero ipſa res noua eſt. *Carum* plerique auctores dicunt id ſymptoma, febribus ſat conſuetum, aut cum Arabibus *ſubeth*. (a). " Eſt autem carus " veterni (b) ſpecies, affectio ſoporoſa, lethargo maior, *apoplexia* " paullo minor, huic tamen valde *affinis*, vt *in ipſam* non raro *tran*" *ſeat*, cum reſpiratione tamen adhuc paullo liberiori. (c). Si ve" ro ſpirationem ita vehementer opprimat, vt quis vel magno cona" tu vix ſpirare poſſit, eorum exemplo, qui per grauem ſomnum " ſtertere ſolent, (d) apoplexia tunc affectio nominatur: (e) quam" uis

(a) Nomen hoc ſoporem omnem præter naturam profundum, præcipue carum, ſignificat. *Auicenn.* L. III. fen. 1. tr. 4. c. 1. *Caſtelli* lexicon. *Rondelet.* method. curand. morbor. c. 19. *Valesci de Taranta* philonium c. 10.

(b) Veternum etiam vocat *Amat. Luſitanus* cent. II. obſ. 27. in ſcholio, quod tamen nomen id proprie latinis ſonare videtur, quod Græcis ληθαργος eſt: quamuis & *Pechlin.* L. II. obſ. 20. lethargum mortiferum ex febre tertiana pro caro vocet, & *Aetius* eadem notione vtatur.

(c) Definitio eſt *Brunonis* in lexico *Caſtelliano.*

(d) Ita facile discriminantur hi affectus ſoporoſi a *ſuffocatione hyſterica* & *ſpasmodica*, vbi fauces veluti vinculo præſtrictæ ſentiuntur, cum metu præfocationis, quod ita ſæpe augetur, vt aliquo tempore plane non ſpirent ægrotantes. Sæpe etiam animo linquuntur, & ſenſibus deſtituuntur, dum tamen pulſus manere, immo vix mutari ſolet. Secus res habet in *ſyncope*, quæ neque ſuffocatio eſt, neque ſopor; ſed ingens animi deliquium, vbi ſubito omnes vires ſentiendi & mouendi labuntur, pulſus aboletur, aut ſumme fit debilis, facies cum gelido ſudore fœde pallet, velut hominis emortui, quæ in caro & apoplexia non ita mutatur, immo ſæpe magis rubet. Neque ergo hic loquimur de *febribus ſyncopalibus*, ſeu, quibus ſyncopes ſymptoma accedit, itidem perquam pericu-

"uis & ipſa interdum ſpiratio lædatur, ſi carus magnus eſt.„ (f) In hoc aliquam, licet exiguam, ſenſus tactus facultatem, ſi æger fortiter irritetur, remanere dicunt; non item in apoplexia: quam deinde etiam, ſi æger in vita maneat, paralyſis conſueuerit ſequi, ex caro non æque facile exſpectanda. (g) Differentia tamen omnino exigua eſt, & facile ſecum hi permutantur affectus, vti & nomina paſſim apud auctores etiam exquiſitiſſimos promiſcue vſurpata leguntur. *Cataphora*, (h) *coma* ſomnolentum, (i) & *lethargus*, quorum definitio apud eosdem auctores reperitur, minori gradu fere ſolum diſcrepant, (i) ſuntque itidem ſopores profundi, carumque & apoplexiam referunt, ſicubi incrementum mali inſigne fit: vnde ſine notabilis erroris metu confundi poſſunt. (k)

§. II.

periculoſis, quas aliquoties obſeruauimus, alibi tractandas, & de quibus, poſt *Galenum*, aliosque plures, ſingulari capite, obſeruationes enarrat *Reſtaurandus* in libello, quem vocat: Hippocrates de vſu chinæ chinæ c. 8. in *Blegny* zodiaco medico Gallico anno V. m. Iulio.

(e) Sunt verba *Caſtelli* in lexico.

(f) Teſte *Piſone* in lib. de cognoscendis & curandis morbis. pag. 88.

(g) add. *Galen.* in Hippocrat. de artic. comm. 2. item comm. 2. in prorrhet. & in aphor. 5. L V. & de loc. affect. c. 2. *Aetius* tetrabibl. L. VI. c. 5. *Foreſtus.* L. X. obſeru. 38. in ſcholio. *Willis.* pathol. cerebri c. 4. *Trincauelli* epiſt. p. 928. Lomm. obſeruat. L. II. *Gorræi* defin. med voce Κάρος. Proſp. *Alpinus* de medic. method. L. X. c. 5.

(h) *Galenus* l. 13. meth. med. apoplexiam, carum, catochen, omnesque affectus ſoporoſos, qui febrem comitem perpetuam non habent, hoc cataphoræ nomine complectitur. Eidem auctori magis ſigillatim in l. prorrhet. 32. & in 3. epid. cataphora comati συνώνυμος, vel paullo grauior eſt, & ad cari definitionem propius accedit. Dicuntur enim illa affecti omni ſenſu & motu priuari 1. de dieb. criticis c. 4.

(i) Euidentius diſcrepat *coma vigil*, vbi ægri ingenti quidem ad ſomnum procliuitate laborant, dormire tamen nequeunt, ſed ſenſum motumque vigiles ſeruant. Dormituriens vigilia eſt, quamuis vigilans ſopor dicatur. *Catalepſis* eodem ſæpe nomine vocatur, qua ægri correpti velut obrigeſcunt, &, oculis plerumque apertis, membris immotis, ſenſibus vel omnino, vel maximam partem, ſoporatis, ſed ſpiratione integra, eum ſitum ſeruant, quem habebant, quum corriperentur, vt videantur vigilare. *Catoche* & *catochus* pro catalepſeos ſynonymis habentur.

(k) *Proſp. Alpinus* l. c. "carus, inquit, differt a comate, quia coma-"toſi

§. II.

Exempla experientiæ alienæ.

Pertinet ergo huc, quod *Galenus* (a) memorat & defcribit, & deinde *Paulus Aegineta* refert, (b) & omnes fere auctores fuperioris ætatis repetunt, vbi de foporofis affectibus agitur: *carus frequenter febrium acceffionibus fuperuenit:* (c) id quod vberius explicat, &, in febribus acutis, & chronicis, quotidianis, femitertianis, quartanis, vel femel, grauiffimo cum periculo, vel iterum iterumque per periodos, contingere, docet *Aetius* (d). *Zacutus Lufitanus* (e) *apoplexiam*, *Auicennæ periodicam* dictam, eodem refert. *Alpinus* (f) carum febribus accidere folere, & plerumque femitertianarum aliarumque febrium acceffionibus fuperuenire indicat. *Lommius* (g) " carus, ait, notis lethargo perfimilis, febrim " non facit, fed fequitur, eamque non leuem,,, & alibi (h) acce- " dit febri cotidianæ dormiendi pæne inexpugnabilis neceffitas. " Omnis autem cotidiana ægerrime remediis cedit, tædii & periculorum

"tofi neque fenfu, neque motu pri- "uantur, & a lethargo, quoniam le- "thargum febris fubfequitur & carum "antecedit, & lethargici ftimulati "aliquid loquuntur, neque omnino "muti permanent; in caro vero ni- "hil, etiam ftimulati, dicunt.,, Id maxime lethargum diftinguit, quod febrem lentæ indolis, & ex fua natura, propriam habeat comitem, fine qua morbus proprie ita non vocatur: quum contra neque in caro, neque in comate, vbique, & ex proprio affectus ingenio, notetur febris, quamuis fæpiffime præcedat & comitetur.

(a) in 1. porrhet. comment. 2. §. 29.

(b) de re medica L. III. c. 9.

(c) Recte explicandum eft, quod in *Mangeti* biblioth. pract. T. I. p. 432. exftat, *carum effe fomnum fine febre*; quum, fæpiffime cum febre eum effe, omnium auctorum confenfus doceat, & ipfe vir celeb. pag. feq. "carus, inquiat, prognofis omnino "eft ominofæ, præcipue fi *febrem* "malignam, aliamque non iudicatam, "*adiunctam* habet.,,

(d) tetrabibl. II. ferm. 2. c. 3. Nomen adhibet *lethargi:* defcriptio vero apprime congruens caro eft.

(e) hiftor. morbor. princip. l. I. hift. 33. dubio 17.

(f) de medic. method. l. X. c. 5.

(g) obferu. medicinal. l. 2. p. 69.

(h) L. I. p. 18. fq. cotidianas vero plerasque *tertianas duplices* cenfet, adeoque cum noftris obferuationibus §. 5. confpirat.

" culorum plena." *Eugalenus* (i) multifariam & dilucide de hoc febrium ſymptomate agit. *Foreſtus* (k) haud abſimilia notat. *Bonetus* (l) *veterni* meminit ſingulorum febris paroxysmorum comitis. *Cl. Cohauſen* (m) febrium *ſoporoſarum* & *apoplecticarum* paſſim mentionem facit, & ex *Puerario* (n) ſtatum epidemium tertianum annotat, vbi non pauci ex affectione *ſoporoſa* perierint. *Mortonus* (o) *apoplexiam* inter ea proteïformis, vti vocat, febris intermittentis ſymptomata, vel ſchemata, refert, quibus præſentibus æger vnoquoque paroxysmo in vitæ discrimen adducitur: & idem auctor hiſtorias nonnullas affert, plures etiam pollicetur, capiti affecto de febre *apoplectica* & *paralytica* ſubiungendas. Referenda huc videntur, quæ *Ramazzinus* (p) de febribus tertianis malignis Mutinenſibus memorat, ſtupore & *aphonia* (q) accedente, exitioſis. Neque non huc quadrat *ſopor profundus*, quem *Syluius* (r) inter ſymptomata febris epidemiæ intermittentis Lugdunenſis, eiusque impenſé periculoſæ, enumerat. *Lanciſius* (s) febres tertianas perniciosas recenſet, ſemper in principio typum intermittentium ſeruantes, quinta plerumque die in continuum verſas, ſeptima, nona, vel raro vndecima, *cum graui ſopore*, (t) ſudore algido, vrinis tenuibus, parotidibus, in mortem terminatas, *priusquam opportuna inuenta eſſet medendi ratio.* (u) *Sydenhamius* (x) *de apoplexia* ſub certo

(i) de ſcorbuto p. 66. 199. 366.

(k) l. X. obſeruat. 39.

(l) in medic. ſeptentrion. paralip. ad l. V. ſect. 3. obſeru. 1.

(m) in archeo febrium fabro, præſertim p. 110.

(n) in notis ad *Burneti* theſaur. med. practic.

(o) pyretolog. exerc. 4. 5. 9. & ibi hiſtor. 25. 26.

(p) diſſ. de abuſu chinæ chinæ, operum p. 228. ſeq.

(q) Hoc vocabulum *Hippocrati* frequens, quod vocis priuationem notat, *apoplexiam*, catalepſin, ſyncopen, & id genus affectus, complectitur. v. *Caſtell.* in lexico, *Hollerius*, *Foeſius* ceterique Hippocratis interpretes.

(r) prax. med. append. 10. §. 37. 347.

(s) de noxiis paludum effluuiis l. II. epid. 1. c. 5.

(t) Eos, qui ita perierunt, *apoplectico modo* deceſſiſſe dicit l. II. epid. 1. c. 6.

(u) v. infra ſect. 3. §. 1.

(x) epiſt. 1. oper. p. m. 286. ſeq.

certo ſtatu epidemio febribus intermittentibus ſuperueniente, ſigillatim agit. *Gohlius* (y) caſum febris tertianæ, ſubito in *apoplexiam* & mortem deſinentis, enarrat. Plura, ſi vacaret, exempla ex medicorum commentariis cumulari poſſent. (z)

§. III.

Experientia propria ſub ſtatu epidemio nouiſſimo.

Similia mihi quoque, in ſenioribus præſertim, ſed & in iuuenilibus nonnunquam corporibus, obſeruare & lugere contigit in conſtitutione epidemia, qua, inde ab enormi illo calore æſtiuo annorum huius ſæculi XXVI. & VII. putrefactis paſſim & in vapores roriferos impuros exſolutis aquis, corporibus hominum putredine, partim etiam verminoſa, inquinatis, (a) & per varias ſui partes textura & ordine emotis, colliquefactis, incenſis, innumerabilis febrium copia multifarii typi vniuerſam fere Europam, & loca maxime

(y) act. medic. Berolin. dec. II. vol. 1.

(z) Huc ſpectant, quæ de febribus intermittentibus *comatoſis* paſſim leguntur: vt apud *Riuerium* prax. L. I. c. 2. & centur. II. obſeru. 26. *Amat. Luſitan.* L. II. obſ. 27. *Apinum* hiſt. febr. epid. obſeru. 8. *Williſium* de morbis conuulſiuis c. 8. p. 45. 53. & pathol. cerebr. c. 4. p. 120. in *miſcell. natur. curios.* dec. III. ann. 3. obs. 138. obſeruante *Raygero.* & ann. 7. & 8. obſeruante *Blauuio.* Tertianam cum *lethargo* notat *Pechlinus* L. 2. obſ. 20. *Reſtaurandus* c. 11. quod de cura hemitritæi per chinam chinæ agit, varias effert hiſtorias febris continuæ periodicæ ex intermittentium genere cum *ſopore* moleſto & fere *lethargico*, quam hemitritæum vocat. *Blegny* A. IV. m. Febr. obs. 19. ex tertiana primo ſimplici, hinc duplici, a febrifugo remedio neſcio quo exhibito, *ſoporem cataphoricum*, hinc mentis ſtuporem, tabem, & mortem obſeruauit. *Heluetius* in *recueil des methodes* p. 196. agit de febribus intermittentibus malignis, ſuperueniente *ſopore & reſpiratione difficili*, hoc eſt, caro in apoplexiam tranſeunte, ægrotos ſuffocantibus. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 751. ſtupiditatem, *comatoſum* affectum, & ceu leuem *apoplexiam* ſine ſtertore, ex febre recenſet. El. Rud. *Camerarius* ſcripſit diſſertationem de *apoplexia cum febre*, quam memorat *filius*, Alex. *Camerarius* in de corticis uſu ad icterum p. 2. Euolui poſſunt auctores ſub titulis *carus*, *coma*, *ſopor*, *febres cum variis ſymptomatibus*, in *Waltheri* ſilua medica, *Moroni* directorio, ſimilibusque collectionibus coaceruati.

(a) Leg. omnino immortalis libellus *Lanciſii* de noxiis paludum effluuiis. add. *Sponius* in *Blegny* Zodiaco a. 2. m. Ianuar. quæſt. 18. cur loca paludoſa & humida febrium ſint feracia?

the paludosa, infestauit, (b) immo nuperrime denuo, quamuis grassatio fatiscere tandem videatur. Hæc hiberno quidem tempore quotannis sopita quasi visa est, nisi quod quartanae & quotidianae passim perdurarunt, vel sub acutorum chronicorumue morborum inuolucro latitarunt reliquiæ materiæ febriculosæ. Primo vere magno numero emerserunt tertianæ, innoxiæ tunc vt plurimum, neque rebelles: mensibus æstiuis (c) & autumnalibus varii generis febres diuersa ratione grauiores apparuerunt, vel anomalias omnigenas, vel continuarum speciem induentes, vel in ipsas febres acutas, aut chronicorum morborum aliquem, degenerantes, vel truculentis symptomatibus comitatæ, quæ inter maxime omnium formidabile fuit, quod tum in continuarum, tum in verarum intermittentium paroxysmis interdum subito corripuit, veternus profundissimus, haud raro, sicubi accidit, perniciosus, & veræ apoplexiæ immedicabilis nomine dignus.

§. IV.

Securitas febrium fallax.

Est sane hæc res ex plurium censu, quæ laudibus febrium, dudum a *Mercato* (a), & nuper post alios a viro illustri *Jo. Godofredo Bergero* (b) suspectis redditis, modum ponere debent. Et viri quidem egregii, qui imposturas, vti loqui amant, & noxas remediorum febres fugantium perperam adhibitorum accusant, merito cauebunt, ne *imposturæ* (c) & *noxæ febrium* mentionem itidem facere obli-

(b) Sane insolita illa febrium multitudo solitos calculos magnopere turbauit, quos refert celeb. *Stahlius* in de infrequentia morborum personali thes. I. p. 11.

(c) *Hippocr.* epid. VII. cholericae, in-"quit, affectiones magis in *æstate* "fiunt, & febres *intermittentes*, & "quibus *horrores* accedunt: hae in-"terdum *malignæ* sunt.,,

(a) de febrium essentia, differentia, caussa, curatione L. VI. vbi signa & caussae perniciei metuendae egregie recensentur add. *Sennertus* de febribus. L. II. c. 18.

(b) peculiari differt. de laudibus febris suspectis.

(c) Prodibit forsan aliquando altera de hoc quidem argumento dissertatio, quae priori illi, de *impostura corticis Peruuiani*, sub cl. *Gœlickii* praesidio disputatae, iungatur: nisi malit au-

obliuiscantur. Facile alias discipulos lectoresue suos metu medicamentorum generosorum, & fiducia in medelas incertas fragilemque naturae virtutem, ita patientur decipi, vt, seu in statum epidemium endemiumue periculosiorem delati, seu corpora febrium minus secure patientia curantes, torturam inutilem, vel ipsam mortem ægrorum exspectare malint, quam certo aliquo, quod inuisum forte redditum fuerit, auerruncare medicamine. Laudes securitatis, quas antiqua experientia febribus intermittentibus vniuersim decreuisse putatur, ita omnino moderandas esse nemo prudens diffitebitur, vt non nisi tum conueniant, quando æger, vna cum adstantibus, & medentibus, officium facit, & ætas, & corporis habitus, & æris, aquarum, locorumque natura, & alii affectus comitantes, pro morbi vehementia, nihil metuendum esse commonstrant, neque morbus, ex quacunque caussa, a consueta sibi indole deflectit. Ad Hippocraticæ diætæ leges, pro nostri seculi moribus, vix centesimus ægrotantium se penitus adstringet, ac raro ægrotos, cum amicis, a primo morbi initio, & sub longioris durationis tædio (d), & confluentibus

ctor, quod perfacile ipsi, vel tironum cuiuis, fuerit, veterum declamatorum more, thesin inuertere, & *candorem seu probitatem corticis Peruuiani* simili stylo & paribus argumentis decantare, ne quem indoctiorem declamationes ludicrae decipiant. Credent tunc viri omni laude maiores, qui eo remedio vtuntur, imposturae maculam non sibi impudenter adspergi, sed ingeniosa fictione medicamentum pro persona aliqua haberi, quam, exercitii caussa, productis ex fallaci memoria, & sine probationis neruo, paucorum auctorum testimoniis, figuris rhetoricis, & variis lusibus circa artes dialecticas, luxuriante ingenio criminari, vel laudare audacter possis, nulla illorum seu iniuria, seu gloria, qui aegris propinant. Eodem olim praeside haud absimilis prodiit dissertatio, qua *corpus medicinæ mutilum* esse disputatur, *quia dentur chirurgi & pharmocopœi*, quos omnes ex orbe relegari praestet, lepidaque eam in rem suggeruntur consilia. Migrabit forte cum iisdem in Americam cortex Americanus, quod auctor dissertationis optat, nisi vtrumque consilium effectu destitui salus rei publicae iubeat.

(d) *Pechlin* L. II. obseru. 20. "Quod "si moram trahant *tertianæ*, qui au-"tumnalium *sæpe mos* est, hoc *sæpe* "cum iis coniunctum est *periculi*, vt "taedio morbi lentioris aegroti in "*diœta delinquant*, viuendique ordi-"ne morbi ακακιαν infament: itaque "in alium *plerumque* & deteriorem "morbum mutatur, qui tandem eti-"am, oppressis naturae viribus, *vitæ* "*finem* imponat.,,

tibus vndequaque consiliolis & censuris, τα δεοντα per omnia praestituros sperare licebit. Neque Cous vbique spirat aer, & alius locus alio, veluti annus etiam anno, morborum certis generibus minus securus est. Immo decantatus ille *Hippocratis* aphorismus (e), qui febres, quocunque modo intermittant, periculi expertes praedicere creditur, non solum naturam aphorismi, siue breuis regulae, habet, vt exceptionibus sit subiectus, sed & aliud plane, idque fere constanter verum, & nostra qualicunque experientia multoties confirmatum, & ad prognosin vtilissimum, edicere videtur, si integer legatur, quam quod eumdem, vti fieri solet, dimidiatum indicare apparet. "Febres, inquit senex Cous, non intermittentes, ξυνεχεες, "& tertio quoque die exasperatae, magis periculosae sunt: sicubi "vero quouis modo intermittunt, tunc iam abesse periculum appa-"ret.„ Hoc est, quando tertianae continuae in intermittentes mutantur, quocunque modo id fiat, etiamsi breuissima & vix obseruabilis intermissio sit, & vel quotidie, vel alternis diebus notetur, egregium est superati periculi indicium (f). Quid idem grauissimus auctor de chronicarum magis febrium secura & facili, si diis placet, indole senserit, ex eius scriptis abunde patet (g). Quae ex tertia-

(e) L. IV. aphor. 43. Coac. praenot. 116. sq.

(f) Ita non claudicat aphorismus vti vult *Sinapius* paradox. medic. P. III. p. 161. "sed probe cum veritate, & "cum iis constat, quae ipse censor "subiungit: intermittentes, inquiens, "saepius sunt periculi plenae, vt in "senibus quartana, item tertiana len-"ta puerperarum. Quot & quanti "denique moriuntur ex febre inter-"mittente, formaliter, qua tali!„ Neque enim de his sermo est Hippocrati, sed de continuis, qua talibus, quae deinde feliciter intermittunt.

(g) Exempli caussa sit historia epidemia L. III. sect. 3. "Multa, inquit, alia "passim vulgata sunt febrium genera, "tertianae, quartanae, quotidianae, "nocturnae, continuae remittentes, "diuturnae, erraticae, irrequietae, "inconstantes. Atque hae omnes "non sine multa perturbatione con-"tingebant. Plerisque enim alui "cum horrore turbatae erant, sudo-"res non critici, vrinae crudae. Plu-"rimis morbus erat longus. Neque "vero, nisi paucis, contigit, vt cri-"tice aliquis abscessus fieret. His "vero ipsis diuturna maxime iudica-"tio fuit, vti omnibus omnino diffi-"cilis, aut nulla, aut diuturna. At-"que illi pauci circa octogesimum "diem crisi defungebantur. Ceteros "plerosque febris ita deseruit, vti id "forte

tertianarum genere ſunt febres, tum legitimas (h), niſi optime curentur, tum maxime illegitimas (i), & τριταιοφυεων nomine apud antiquos inſignes, diuerſis periculis, & acutis, & chronicis, aegros exponere, ſatis inter medicos conſtat (k): quamuis id morbi alius ſuperuenientis, vel occulti, titulo tegere ſolcat vulgus, cui febres illas omnes innoxias eſſe debere falſo perſuaſum eſt: quemadmodum, ſi qua earum continua fit, vel grauius affligit, ardentis, aut ſemitertianæ, horrifico nomine manifeſtum diſcrimen excuſant, quibus morbi patrocinium ſuſcipere lubet. Quotidianas febres a *Galeno* (l), *Celſo* (m), omnique poſteriorum medicorum ſchola, periculi neutiquam expertes pronunciari, notiſſimum eſt. Quartanas ipſas forte aliqua ex parte curationis certæ ignorantia, quum, quod apud poetam eſt, medicina medelæ inſcia tacito dolore muſſaret (n), in glorioſum illud ſolium euexit (o), vt non tantum ſecuriſſimæ, verum

"forte fortuna tandem accidere potuit. Pauciores horum ex hydrope "mortui ſunt, ſine in lectum decubitu. Plures fuerunt, quos, praeter alias aegritudines, tumores oedematoſi excruciarunt, praeſertim "tabidos. Maximum autem & grauiſſimum malum, quodque plurimos morti dedit, phthiſis fuit.,,

(h) *Galenus* 1. ad Glauc. c. 8. in 1. epid. ſect. 3. comm. 8. in 2. de criſibus c. 3. docet tertianam exquiſitam ſeptem circuitibus iudicari, & non eſſe pernicioſam, ſi recte curetur: alias vero, annotante *Alpino* ſaepius mutatur in continuas, ardentes, malignas, colliquatiuas, hecticas, tabidasque, & has plerumque inſanabiles. Recte autem febrim eam curari negat, niſi diaeta omnino ſit exactiſſima, vbi multis de cauſſis aberratio facillima eſt.

(i) conf. infra §. V. nota (a) & ſupra hoc §. not. (d) (g) ſparſique paſſim ex Hippocratis, Galeni, ceterorumque graecorum, latinorum, arabum medicorum volumina aphoriſmi, eruditiorum per omnia ſaecula virorum obſeruationibus & ſcriptis confirmati.

(k) Proſp. *Alpinus*, medicus ſub initium ſuperioris ſaeculi ſummus, in de medicina methodica L. VI. c. 2. "tertiana notha, inquit, non ſeptem "circuitibus terminatur, ſed longe "pluribus, vt ſex menſibus perduraſſe "a multis fuerit obſeruatum; atque "ni cito tollatur, minatur lienis ob"ſtructionem, tumorem, cachexiam, "vel in continuam mutatur ſumme "pericuIoſam,,.

(l) I. ad Glauc. 8.

(m) L III. c. 15. ſub finem.

(n) *Meibomius*.

(o) conf. *Menapii* encomion febris quartanae, quod exſtat in *Dornauii* amphitheatro ſapientiae iocoſeriae. *Gellius* L. XVII. c. 12. refert, *Phauorinum*, infames materias laudare inge-

rum etiam, panaceæ instar aduersus morbos grauissimos, exoptabiles esse videantur: vt adeo Galli suo prouerbio, quo febres quartanas illis apprecantur, quos diris deuouere volunt, bene omnino contra animi sui sensa optare videri possint. Verum enimuero, ut tarditatem malignamque contumaciam (p) & lentas corporis corruptelas taceam, quas, multis de caussis, facillime inde nasci omnium sæculorum consensus testatur (q); verissime etiam edicit Hippocrates (r): "quartanas hibernas in morbos acutos transire sole-"re

geniose solitum, febris etiam quartanae laudes, *Platonis* auctoritate, & ludicris argumentis, celebrasse. Add. erudite notata a *Reies* in campo elysio iucund. quaestion. c. 71. vbi plane curiosum videtur, quod aliqui auctores obseruarunt, ope quartanae conspicuam corpori proceritatem, molemque aliquando giganteam, conciliari.

(p) Sunt verba *Dalechampii* ad *Plin.* L. VII. c. 50. oppido vera, quia duratio annua, vel certe semestris, breuissima olim visa est, morbo omnem prius medelam eludere solito. Octennem obseruauimus & curauimus ipsi.

(q) Conf. elegans *Pechlini* obseruatio L. II. 21. quartanae ideam & pericula exhibens. Inter vetustiores neruose dixit *Campanella* medicinal. L. II. c. 7. art. 4. "Quartana intermittens habe-"tur pro tutissima febrium, quamuis "longissima: contingit tamen *ple-"rumque ob tot febriles* circuitus, ha-"bitus *hecticus*: &, cum lien scirrhum "ob hanc febrem incurrit, aut can-"crosam dispositionem, *lethalis* est, "& *sæpe hydropem* affert,,.

(r) Locus egregius, plerumque neglectus, exstat Coac. praenot. 159. Idem quidem auctor quartanam non solum, ob longa interualla, toleratu facillimam, sed & febrium securissiamm dicit: quod in comparatione ad alias febres, praesertim ex tertianarum genere, intelligendum, & verum esse nouimus. Alibi epid. & 1. 6. eos, qui quartana afficiuntur, a *magno morbo* non capi obseruat. Ibi vero certissime epilepticas conuulsiones solas intelligit, quas morbum *magnum*, heroicum, herculeum, sacrum, vocabat, antiquitas. v. *Lang.* epist. medic. 25. 48. L. I. *Galenus* ad 6. epid. sect. 6. item in 1. epid. sect. 1. "longa quar-"tana *comitialem morbum* discuti te-"statur, sed lienosis esse valde incom-"modam, *compluresque* ipsorum ex-"inde factos *hydropicos* & *mortuos* se "vidisse,,. Ipsius *Hippocratis* aphor. 70. L. 5. & aliorum experientia, illud elogium eo vsque verum esse docet, vt epileptici, si in quartanam incidant, quam diu hac tortura laborant, alteri illi, nempe conuulsionibus epilepticis, tantisper non obnoxii esse soleant. conf. obseruatio *Crugeri* ephem. curios. dec. III. ann. t. obs. 148. Ex hac Hippocratis doctrina fulcrum obseruationibus recentiorum nascitur, de indole dispositionis febriculosae pertinacioris, & epilepticae, parum diuersa, & per sufficientem corticis vsum vtraque saepe curabili. *) Electuarium epilepticum

Fulleri

re (s).„ Sæpe id annotare nobis quoque licuit, pleuritide præsertim, & febre catarrhali, rheumatica, aut exanthematica, per hiemem populari. Immo perseuerauit passim in ipsis febribus acutis, exanthematicis, & inflammatione stipatis exquisitus quartanæ typus, suique paroxysmi intercessione grauia pericula induxit, vt semiquartanas haud immerito dicere queamus semitertianis quamuis rariores, attamen non minus perniciosas. Felicibus e contratrio ægris esse contigit, quibus prius adæquato remidio curata fuit quartana, quam in eiusmodi morbum acutum hibernum inciderunt.

Non diu est, quod, multo boni publici dispendio, doctissimus annalium physico medicorum Vratislauiensium collector *Kanoldus* quartana autumnali, quæ post mensem in febrim acutam cum purpura desiit, e viuis ereptus est (t): qui ipse febrium eiusmodi potiorem, quam corticis Peruviani, earum remedii vnice adhuc certi, innocentiam esse, opinatione sibi forte ferali, reputare solebat, hunc experiri non ausus (u).

§. V.

Historia, descriptio, & euentus febris soporosæ.

Ex tertianarum genere fuerunt omnes (a), in quibus id quidem, de quo agimus, febrium symptoma obseruauimus, vel obseruatum

Fulleri in pharmacop. extempor. descriptum ad magnos morbos magna praestat.

*) Nec raro Corticem ad hunc morbum in vsum vocavit autor, ea quidem ratione aegris exhibitum, quam sibi ad quartanas pro norma sumserat sequentibus describenda, addita plerumque cuilibet dosi Corticis, hoc est drachmae dimidiae, guttula una vel altera olei Cajeput. conf. Sect. II. §. IV. Not. e.

(s) *Fœsius* ad hunc locum notat: id, "vbi quartana diutius durat, ex vitæ "intemperantia contingere,„ *nulla tunc fere sperabili salute.* Saepe id verum esse videtur; sed plures longe caussas esse posse, euidentissimum est, & salutem tamen haud frustra speratam aliquoties vidimus, quamuis periculi plurimum semper subsit.

(t) v. eius monumentum in successoris dignissimi Cl. *Buchneri* praefatione, tentamini 28. eorumdem annalium praefixa, & quae inde in ipso commercio Norico excerpta sunt.

(u) v. tentam II. p. 303. sq. & passim.

(a) "Febres intermittentes malignas fre

uatum comperimus, ſimplices aliæ, aliæ, paroxysmo ſecundario adſcito, duplices, quamquam *Galenus* (b) ſoporem quotidianæ maxime proprium eſſe notat, & *Foreſtus* (c) carum ex quartana memorat. Tempus, quo id contigit, in tertium primariæ acceſſionis paroxyſmum, ſiue diem morbi quintum, aut, vbi acceſſiones valde anticiparunt, quartum ſueuit incidere: nonnullos ſerius afflixit. Fuit ſane hoc ipſius febris & paroxyſmi ſymptoma, qui, cum aliquo ſenſu conſuetorum motuum, iuſto tempore plerumque incepit, ſtatim deinde interdum, alias vero non niſi ſenſim, & cum incremento acceſſionis, ſopore illo accedente & increscente. Pulſus in plerisque frequens, in vnico per nouem ante mortem dies continuos apoplectico, tardiſſimus, in quibusdam exantlato quidem tempore paroxyſmi, non autem ipſo affectu ſoporoſo, naturalis, in multis durus fuit & intermittens. Verbis fere *Eugaleni* (d) eiusmodi acceſſionem deſcribere licet: *profundo ſomno, caro ſcilicet, correptus absque omni ſenſu ac motu iacuit, vt ne digitum haberet, quem dimoueret, & ſola reſpiratione a mortuo differret:* hæc autem plurimis ore hiante

"frequentiſſimas, ſed tertianas, obſeruaui. *Neucranz.* de purpura c. 25. "p. 413. Vt plurimum ex intermittentibus non alias, quam tertianas. "triplices ſiue duplices, obſeruare "malignas licet. H. *Meibom.* de febre maligna §. 14. Conſentiunt *Galenus* I. de criſ. 3. de typ. 4. & epid. 6. comm. 2. tit. 23. & ibi *Valleſius, P. Salius Diuerſus* de febre peſtilenti c. 10. *Claudinus* reſponſion. 7. *Minadous* de febr. malign. L. I. c. 22. *Reineſius* epiſt. medic. 2. *Rhodius* obſeru. 9. & 10. cent. I. *Sim. Pauli* digreſſ. de febre maligna p. m. 79. *El. Rud. Camerarius* de febre *tertiana maligna.* cel. *Alberti* de purpura cum febre complicata §. 12. recenſet & miratur eiusmodi malignitatis epidemiæ exemplum.

(b) De typ. 4. & *Foreſtus* L. X. obſeru. 39. exemplum habet *Moccha* conf. 48. fol. 71. add. *Dolæus* encyclop. med. L. IV. c. 7. §. 2.

(c) L. IV. obſeru. 39. comatoſum affectum apoplexiæ ſimilem obſeruauit ex quartana *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 751. & ſoporem cum conuulſionibus ante manifeſtatum veræ quartanæ typum *Schelhammer* de natura p. 275. *Stahlius* ſomnolentiam in quartanæ paroxyſmis innoxiam, neque cohibendam eſſe, notat in problem. de febrium theoria & therapia p. 19. quod cum grano ſalis accipiendum eſſe, res ipſa docet. "*Galenus* "ad II. aph. 1. quemadmodum, in"quit, ſomnus in acceſſionum decli"natione eſt vtilis, ſi iuuet ægrum, "ita, ſi ipſum læſerit, pernicioſus eſt.

(d) de ſcorbut. p. 366.

te ſingultim & cum ſtertore fiebat, quo maxime indicio apoplexiam a caro, gradu ad illam proximo, dirimere ſolent auctores (e). *Nullis* vellicationibus excitari atque reuocari ad ſe potuit, & ſi poſt *vellicationes, punctionesque*, vel poſt phlebotomias, ſcarificationes, ſternutamenta, clysmata acria, cauteria, *leuiter aliquando oculorum palpebras attolleret, ſtatim tamen rurſum illæ conniuebant*, interdum inæqualiter, vt altera ſemiclauſa appareret, vel manebant immotæ & apertæ ſine viſionis ſenſu. *Idque malum* quibusdam *in ſingulis febrium acceſſionibus recurrebat, iisque deſinentibus ſponte ſoluebatur, etſi obtuſiores tum quoque ſenſus viderentur, neque plane integri, ſed quodam quaſi ſtupore præoccupati:* paroxyſmo etiam deinde grauius indies affligere ſolito. Nonnullis prima ſtatim, vel altera talis acceſſio exitio fuit. Aliqui euigilarunt quidem finiendi paroxyſmi tempore, ſed durius longe quam ante hunc laborantes, magis alii, alii minus: continue febricitantes, ſomniculoſi, magno ſtupore, immo interdum veluti catoche ſeu catalepſi affecti, delirantes, anxie & aſſidue micturientes, motibus vel haud voluntariis, vel anxiis iactati, dextro latere interdum, tanquam ab hemiplegia, immoto, vel parum mobili. Hi vero ſub ingreſſum noui paroxyſmi plerumque ſopore iterum, immo ſæpe apoplexia inſanabili correpti, ſub eo ipſo, vel, quod paucioribus euenit, poſt aliquot demum dies, ſenſim exſpirarunt. Complures, mature ſatis aduocato medico, poſteaquam medicina & tempore excitati fuerunt, melioris & præcipue longioris remiſſionis, aut intermiſſionis, participes facti, medicamentis generoſis ab inſtante paroxyſmo & mortis periculo vindicati ſunt. Pauci ſine eiusmodi remediis, ſponte naturæ, poſt toleratos aliquot paroxyſmos ſoporoſos, ſub longo languore febris intermittentis, variorumque ſymptomatum, vel conualuerunt ſenſim, vel conſumti, aut relapſi, atque extincti ſunt.

Vni-

(e) v. ſupra §. 1. Alia ſigna differentiæ habet *Verzaſcha*, ſecundum quæ maxima certe ægrorum noſtrorum ita affectorum pars apoplectica vocari deberet: primo, quod carus ſenſim, apoplexia repente infeſtet, ſecundo quod in illo auditus cum aliis ſenſuum operationibus remaneat, ægerque punctus membrum contrahat, ſecus ac in apoplexia. exerc. de apoplexia §. 7.

Vnicum mihi viſum eſt exemplum in muliercula ſexagenaria, quæ quidem extra acceſſiones aliquantulum, poſt externa remedia, ſenſuum vigorem recepit, medicamenta vero nulla admiſit, & nihilominus tandem, diu miſere conflictata, rediit cum ſanitate in gratiam.

Etiamnum curo chirurgum, eiusdem ætatis, ruri degentem, qui non niſi emulſa, & remedia palato grata, acceptauit, & omnia nunc nauſeat, dum febriculam lentam continuam, tertio quoque die exacerbatam, ex grauiſſimo tridui ſopore, poſt tres fere hebdomades, reliquam habet.

Noui feminam, quæ in ipſo hoc veterno apoplectico, poſt adminiſtratam largam venæ ſectionem, & admotas cantharides, peperit infantem maturum quidem, ſed conuulſum ſtatim, & mortuum. Ipſa vero, lochiis abunde profluentibus, & enato ſupra femur abſceſſu carbunculi inſtar nigro & ſphaceloſo, ſub mea & chirurgi medicatione, tandem ſanitati reſtituta eſt. Eiusmodi abſceſſus in femore, vel dorſo, vel circa anum, ſæpiuſcule in febribus continuis & malignioribus, præſertim vbi affectus capitis & neruorum concurrunt, obſeruare licet: quæ res plebi indoctæ a longo in dorſum decubitu ſolum, **vom bloſſen durchliegen,** ſuboriri creditur, atque male ſæpe ac negligenter haberi ſolet.

§. VI.

Signa prænuntia.

Tam egregie hæ febres intermittentem, vel remittentem benignam, ſimulant, vt vix aliquo ex ſigno certo triſtis euentus prænuntiari poſſe videatur: præcipue, quum morbi ingenium generatim non videatur malignum, ſed potius innumeri, ſub eodem ſtatu epidemio, feliciter facileque, cum quauis medendi methodo, emergant, in quibus fere eadem omnia in principio notantur. Atque id

ipſum eſt, quod multos ita decipit (a), vt, quum vulgatum quoduis remedium, vel temerarium etiam molimen, feliciter in tot corporibus cedere videant, ibi etiam, ſuis ſiſi experimentis, vel naturæ & medelis incertis rem committere, vel vehementibus pharmacis & turbulentis auſibus ægros aggredi ſuſtineant, vbi ipſum hoc, de quo nobis ſermo eſt, ſymptoma, vel quodlibet aliud vere metuendum eſt periculum. Enimuero, cum haud paucis experientia probet exemplis, epidemiarum harum febrium cauſſam, ægros in varia diſcrimina, & in hoc etiam periculoſiſſimum ſymptoma ſenilium corporum plura, & iuuenilium non nulla, improuiſo adducere aptam natam eſſe; caute vtique, nec ſine aliqua formidine, ſub eiusmodi ſtatu epidemio, ſalubritatem & ſecuritatem febris credendam & prædicandam eſſe, conſtat. Expedit potius minutiſſima quæuis indicia probe vbique explorare. Si vsquam alibi, certe in hac fallaci benignioris morbi ſpecie, clinica praxi opus eſſe videtur: hoc eſt, vt, quantum fieri poteſt, ipſos ægros medicus domi illorum diligenter inuiſat (b), vel perito adiutore vtatur, neque indoctorum hominum relationibus, & vrinæ iudiciis incertis, fidem nimis adhibeat, vt potius totum corporis habitum rite intueri, & de tempore, modo,

(a) Appoſite ill. *Stahlius* de æſtu maris microcoſmici th. VIII. "eſt, in-"quit qui videt, aliisque narrat, vo-"muiſſe cum euphoria vnum patien-"tem; iam lex rogatur: *vomant om-"nes.* dictum factum. Forte legit in "antiquis: *quæcunque febris ſine ſu-"dore ceſſet, mala fide id facere. Su-"dent ergo quantocyus omnes,* vt in "perpetuum emaneat,,. Ita ſe res cum omnibus medelis habet. Ita argumentantur homines ignari a particulari ad vniuerſale, & aegros immaturis iudiciis & conſiliis in errorem ducunt: immo vbi, alio loco & tempore, aliam medicationem adhibet medicus, quam quae ipſis alibi viſa eſt ſuccedere, obſtrepunt medenti, vel clanculum obmurmurant, & ſuam experientiam crepant: ſed o quam pauperem!

(b) Nemo verorum medicorum timere debet acuta tela, quae in *platearum conculcatores* iaciuntur, & ſolos empiricos feriunt, in Stahlii de aeſtu maris microcoſmici, & in eiusdem illuſtris auctoris ſcriptis variis. Eſt omnino, vbi plateas conculcare, vel equis vehentibus conculcandas dare, medico etiam peritiſſimo neceſſarium ſit. Inexhauſtae doctrinae liber eſt, quem nobis per omnem aetatem attente perluſtrandum propoſuimus, neque perdiſcemus vnquam: *corpus humanum ægrotum ſingulare.*

modo, & menſura morbi, de ordine & periculis acceſſionum, iuſtos calculos inire poſſit. Huc illud quadrat,

- - - - *ſæpe exiguus mus*
Augurium tibi triſte dabit (c)

In omnibus, quotquot equidem vel vidi, vel compertos habeo, vbi hic, in quem inquirimus, affectus ſuperuenit, in primo vel ſecundo ſtatim paroxyſmo, ante tertium illum periculoſiorem, vel, vbi ſerius malum accidere debuit, in præcedentium acceſſionum aliqua, *profundiorem naturali ſomnum* obſeruatum eſſe cognoui. Grata ſæpe res fuit amicis, ſenſum febris blando ſopore falli perſuaſis. Inde vero multorum etiam per απυρεξιαν *ſenſus* veluti quodam *ſtupore* occupatos, vt neſcio quam capitis *ſtupiditatem* inſolitam conquererentur, poſt *Eugalenum* experti ſumus. In diverſis caſibus ille ſtatim ſomni periculoſioris prodromus ita ſopiuit ægrum, vt vel ægre, & cum delirio, vel plane non, ante finitum paroxyſmum vigil ſeruari potuerit: quantumuis poſtmodum ορθοςαδιως, immo vel ſani inſtar foris obambulans.

Memini mulieris viduæ nondum quinquagenariæ, quæ in publico ſub veſperam obuia facta me rogauit, vt ſe inſequenti die inuiſerem, quia febris paroxyſmum tertium exſpectaret. Hodie, inquit, egregie purgata ſum a medicamento ſub heſternam noctem ſumto. Acceſſi altero die, & quidem rurſum ocyus petitus, atque non ſolum impenſe febricitantem, ſed & apoplecticæ inſtar immobilem & ſtertentem reperi: neque expergefieri vllo modo potuit, ſed ſenſim elanguente reſpiratione & pulſu exſpirauit. Toto præcedente paroxyſmo blande dormire viſa erat, neque vigilias vrgere voluerant, qui adſtiterunt: neſcio, an potuiſſent.

Vrina craſſa, coloris intenſi, *ſubfuſci*, lixiuii, addo etiam in quibusdam ad nigrorem vergentis, & innatante quaſi *pinguedine* aliqua,

(c) *Fracaſtor*, de contagione L. I. c. 3.

qua, valde etiam fœtens (d), & præſertim cum *frequenti micturitione, & dyſuria aut ſtranguria*, prodiens, & tunc interdum naturali ſimilis, hoc præcipue ſymptoma, vel febricoſi Protei aliam mutationem minus ſecuram, præceſſit, & metuendam indicauit.

Sanguis, vena ſecta, floridus plerumque, & ſatis æquabilis, ſed cum *copioſiſſimo ſero virideſcente* prodiit: interdum *variegatos* colores oſtendit. Aliquoties ſeri pars viſcidior ſuperius in *liquamen gelatinæ inſtar* coierat, in *fornicem* quaſi eleuata, quum ſubtus pars ſeri, magis forte grauis, elaſtica, & fluida, cum intermixtis *grumis ſanguinis*, patellæ adhærentibus, fluctuaret. Vbi iam inflammationis metus adfuit, *cruſta* quaſi pleuritica apparuit. Aliquando *verminoſus* exiit ſanguis, ſeu corruptione *) vermiculos ingenuit, forma ſeminis cucurbitae (e), quos ibi vidit medicus.

Sutorem quemdam nuperrime hoc malo correptum & extinctum comperi, qui diu ante de dolore hypochondrii dextri per interualla conqueſtus erat: quae res, quum in alio etiam aegro ſimiliter ante aliquot annos notata fuerit, in memoriam reuocauit praedictionem Hippocratis (f): "*febres ex hypochondriorum dolore* obor-"tae *malignæ* ſunt in his το καρῶδες, *profundus ſopor*, peſſimum.,,

De *præcordiorum dolore* aliqui eum locum exponunt. Sed & haec res cum noſtris obſeruationibus conſpirat. Plures enim eorum, quos carus deinde corripuit, *cardialgia graui*, ictericorum & hepatitide laborantium inſtar, in praeeunte acceſſione afflicti fuerunt (g): ſymptomate oriundo ex notiſſimo conſenſu hepatis pro-fun-

(d) vermes per vrinam non quidem in hoc ſymptomate, ſed in illa colica, de qua ad §. ſeq. aliqua dicemus, aſcaridum forma, & alibi diuerſimode, vidimus. conf. celeb. *Clericus* hiſtor. lumbr. lator. p. 275. ſeqq. *Ruyſch.* theat. anatom. I. p. 54.

*) Quantumvis generationem æquivocam autor hic innuiſſe videatur, eum tamen neutiquam huic theoriæ ſubſcribere memini; multo minus *ſanguinem* illum *verminoſum* explicare valeo.

(e) conf. celeb. *Andry de la generation des vers.* c. 3. *Clericus* hiſtor. lumbr. p. 281. ſeqq. *Borellus* cent. 3. obſ. 4.

(f) Coac. prænot. II. 31.

(g) "*Claudinus* reſpons. 7. complures, "inquit,

fundius affecti, & ductuum biliariorum grauiter irritatorum, cum orificio ventriculi.

§. VII.

Caussæ ad prænotionem cognitu vtiles.

Plerumque, quod probe attendi velimus, sine expectata aut præstita coctione, & non bene iudicatis orgasmi & vergentis naturæ indicationibus, haud adeo generatim, vti vulgus arbitratur, in febrium intermittentium principio obuiis (a), *medicamentum* aliquod *purgans adsumtum* fuit, quod solum, sine vllo fere indicio praeuio, aliquos, primo vel secundo paroxysmo sequente sopori dandos, reliquit (b): quemadmodum innumeros febre duplicata, aut continua, aut lenta, aut pravis symptomatibus mulctauit. Neque iis tutum fuit, qui non nisi nauseam, lassitudinem, cephalalgiam, aut dorsi dolores, symptomata febris prænuntia, senserunt, aut nescio quas impuritates, sine indicatione, expurgari conseruationis caussa debere opinati sunt. Complures inde statim febre epidemia, eaque minus secura, immo ipsi huic symptomati exposita, correptos noui *). Neque tuta fuerunt blandiora ἀμεθόδως & promiscue data, licet febris, & biliosi humoris, & obstructionum, quasi alexipharmaca iactentur: rhabarbarum, ipecacuanha, puluis Cornachini

"inquit, febre *tertiana intermittente* "laborantes, propter febris malitiam "ex subsequente *cardialgia perditos* "*vidi.* „

(a) In mentem venit elegans locus ex *Patini* epist. select. volum. II. ep. 246. "vbi prælectionem academicam a se "habitam laudat, qua probauerit, in "febribus intermittentibus non esse "purgandum, nisi præsentibus signis "coctionis, & ostenderit, vnde illa "eruenda sint, quorum optimum sit, "morbi & symptomatum omnium "imminutio.„ Egregia & magni in praxi vsus, si recte applicetur, doctrina! quæ, iuuentuti studiosæ instillata, non potest non in vtilitatem multorum ægrorum concedere meliorem, quam laudationes, vel criminationes, morborum medelarumue indistinctæ. Sane purgatio omnis, præsertim in febribus sine signis repletionis a materia, quæ expurgari possit, vel cocta, vel turgente & ad primas excretionis vias prona, seu exitum frustra moliente, semper artis regulis aduersa fuit.

(b) Conf. *Pechlin.* eph. nat. cur. dec. I. ann. 9. & 10. obseru. 30. & nostra obseruatio particularis sexta, supra §. VI.

*) Obseruatio egregia, post *Werlhofium*

ni (c), pilulæ polychreſtæ, & quæ contra obſtructiones vocantur, aloe quouis modo parata vel correcta, ſolutio extracti panchymagogi cum mixtura ſimplici, ſalia cathartica, aquæ naturales purgantes (d): vbi præſertim purgationem, vt ſæpe ſolet, ſtrictior aluus inſecuta eſt. Vaniſſimum eſſe conſtat, quod aliqui prætexunt, priſcos medicos, cum regulas de purgatione ſcriberent, non niſi fortiſſima pharmaca nota habuiſſe, leniorum ignaros. Contrarium innumeris locis teſtantur *Hippocratis*, *Galeni*, *Aetii*, *Celſi*, *Cælii* & aliorum ſcripta *).

Aliis ægrotis, ante hoc ſymptoma, *remedia vel potulenta ſpirituoſa ſulfurea*, & quæ *bilem craſſiorem agitare* & ad *cerebrum rapere* apta ſunt, exhibita eſſe percepi. Spectant huc *remedia vulgi αντιπυρετικα* calidiora, aut caput ferientia (e), quae in morbo ſecuro, facili,

um in multis aliis epidemiis, uti neapolitana a *Sarcone* nuperrime adhuc confirmata.

(c) Puluis hic, alias comitis Warwici ac purgans febrifugum, haud immerito dictus, in febribus ſecurioribus, etiam non expectata coctione, vbi exitum fruſtra affectant humores abundantes, & morbi fomes ad primas vias tendit, ceteris purgantibus pluribus palmam præripit, & vel ſolus curationem abſoluit. v. M. *Cornachinus* ſingulari de hoc puluere tractatu, ſiue de methodo omnes affectiones ab humoribus ortas curandi. *Heluetius in recueil de methodes* duas tertias febrium eo ſanari memorat. "*Kergerus* de fermentatione p. 250. "Cornachini, inquit, puluerem præ "ceteris purgantibus feliciter adhi-"bui.„ Laudatur etiam a *Spigelio* de ſemitert. l. 3. c. 8. a *Fonſeca* in conſil. & aliis. In febribus quartanis popularibus egregie contuliſſe refertur a *Reineſio* epiſt. 58. conf. *F. Syluius* prax. L. I. c. 2. §. 43. ſeqq. de ſcammonei benignitate. add. de eius vi febres fugante pæne indubia experimentum *Dn. Cloſii* ap. *Blegny* zodiac. med. Gall. menſ. Octobr. obſeru. 2. ann. I.

(d) egregia in multis febribus chronicis medela; hac occaſione vero, ob metum etiam ſomnolentiae inde ipſis ſanis oboriri ſolitae, haud ſecura.

*) Hiſce rationibus procul dubio ductus, rariſſime, nec niſi urgente maniſeſta indicatione, uſui corticis praemiſit autor evacuantia in quacunque ſpecie febrium intermittentium, ſed corticem ſtatim per ſe, ne addito quidem granulo alius medicaminis exhibuit. Hancque methodum ad ultimos usque praxeos annos ſecutus eſt, quicquid *Senac* atque plures alii contradixerint. conf. Caution. med. I. §. XV.

(e) v. de oleis deſtillatis & natiuis, febrem intermittentem ſubito exitioſam reddentibus, obſeruatio *Hoyeri* in

facili, & ad fugam procliui conferre visa, inde vbique buccinatorum voce celebrantur, sed febrem difficiliorem incassum aggressa male irritant, non fugant.

Dum haec scripsi, ad hominem vacatus sum pauperem peregrinum, qui in officina coriarii laborando victitabat. Per tres hebdomadas nil nisi languorem & nauseam conquestus, variis taciturnus remediis, & *proprii lotii potu* vsus, caro tandem correptus est. Paroxysmo dudum finito vocatus, aegrum sine febre, sed valde stupefactum, & quasi balbutientem reperi. Rediit, antequam medicamenta dari potuissent, accessio, quae, post octo horarum durationem, per quatuordecim horas intermiserat. Tum vero cum febre continua, licet post horas XII. leuiter remittente, XXX. horarum spatio durans, perpetuo miserum sopore mersit.

Neque tamen negare ausim, sine eiusmodi erroribus, similem in corpore materiem, similesque motus ad translationem materiae anomalos, violentae febris impetu induci posse: vnde est, quod *proportionem violentiæ insultuum expectandorum, cum viribus corporis & valetudine reliqua*, probe conferre debet medicus. Enasci potest hoc praecipue malum vbi corpus *senile* est, vbi quod ex *cholerico melancholicum* esse, vel *scorbuto calido* laborare dixeris, *biliosum simul, & succis crassis, acribus, & ad putredinem vaporiferam pronis* plenum; *neruis* & *visceribus, cerebro* in primis ac *hepate, debilioribus* instructum; *mensium* & *hæmorrhoidum, aut aliorum excrementorum capiti minantium*, turbis *anomalis* obnoxium; *scabie* & *vlceribus male sanatis* corruptum; & *grauibus diætæ vitiis, crassos* simul & *vaporibus elasticis* mixtos succos ingenerantibus, bilis anomalias fouentibus, & robori viscerum insidiantibus, afflictum.

§. VIII.

in miscell. nat. cur. Dec. III. a. 3. obseru. 46. Singulare plane est, quod ibidem dec. III. a. 9. & 10. narratur "de vi lactis septuaginta septem vi-"cibus ebulliendo in pultem cocti & "die απυρεξιας exhibiti, vnde aegri in "profundissimum tridui fere sopo-"rem conciderint, deinceps sponte "euigilantes, & a febre sani. Inse-"curum si ita euentus respondet, re-"medium."

§. VIII.

Ingenium tertianarum epidemiarum biliosum, ferox, capiti infensum, & saepe mali moris.

Tertianæ epidemiæ non vernales huius constitutionis cum insigni bilis ferocia, toti corpori & capiti maxime infensa, infestare consueuerunt, & demonstratum profecto tum ipsæ dederunt caussæ procatarcticæ, tum sectiones quorumdam defunctorum (a), quas haud frequenter facere licet, tum etiam symptomata pleraque, bilis præcipue officinam, crasin, & directionem valde vitiatam. Comitata sunt eas, vel imperfecte curatas exceperunt, mala hinc præcipue oriunda plura: vomitiones enormes, anxietates intolerabiles, diarrhoeæ, dysenteriæ, cardialgiæ, colicæ (b), icteri, cachexiæ, hydro-

(a) Similia iis obseruauimus, quæ habet *Lancis.* de nox palud. effluu. L. II. epid. 1. c. 6. vbi eorum etiam sectiones recenset, qui *ex febribus apoplectico modo* decesserunt. add. *Boneti* sepulcretum L. IV. sect. 1. vbi multa exempla, & sectiones corporum, ex febribus intermittentibus defunctorum, collegit, etiam obseru. 44. *ex febre comatosa.*

(b) Inter febres grassantes, & ante, & post easdem, & cum ipsis, sæpenumero cardialgiam simul & colicam, anxietate, doloribus, vomitibus, & alui adstrictione, horrendum in modum grauem, obseruauimus. Aemula illius fuit, quam *Aegineta* & *Auicenna*, ætate quisque sua, epidemiam annotarunt, quamque diuersi auctores sub colicæ Pictonum, vinosæ, lithargyriatæ, saturninæ, metallicæ, & alii, minus distincte, sub scorbuticæ, hæmorrhoidalis, biliosæ, conuulsiuæ, arthriticæ, nominibus descripserunt. Endemie habetur Pictauiensibus in Gallia, Carinthiensibus, itemque variarum Germaniæ prouinciarum vini feracium incolis, quo nostrates referre non possumus. Metallurgis, pictoribus, figulis, & vel maxime iis familiaris est, qui vinis vtuntur, aut aliquando vsi sunt, lithargirii, vel bismuthi infectione, sine natiua bonitate, limpidioribus dulcioribusque: & tunc præsertim, quando febres biliosæ regnant, & viscera abdominis sanguine scorbutico, & ad hæmorrhoides prono, turgent. Obseruauimus, inquam, hanc colicam frequentissime, quæ, vt cetera symptomata hic taceamus, cerebro & neruis maxime fuit infesta, & conuulsiones, deliria, cœcitates, surditates, tremores, arthritides, pareses, syncopen, immo ipsum nonnunquam carum & apoplexiam induxit. Postquam ab exiguo pressionis cardialgicæ sensu sensim incrementa cepit, difficulter tolerabilis fuit, neque tamen ante quartum, a vomitionis insultu, diem medicamento facile soluenda. Tunc vero plerumque declinare cœpit, licet

hydropes, hepatitides, quæ veræ etiam haud adeo raræ fuerunt; seu phlegmonæ seu erysipelati (c) accenseas; pleuritides dextri præcipue lateris veræ & spuriæ, phthises, erysipelata præsertim in capite, rheumatismi arthritici, sincopæ, deliria quasi phrenitica, conuulsiones (d), surditates (e) & abscessus aurium, dextræ imprimis, qui frequenter obtigerunt.

Hoc ipsum, de quo heic mentio fit, soporis symptoma, ad cetera comparatum, quæ immensam hominum multitudinem inuaserunt, aliquanto rarius, haud male *Eugalenus* (f) monstri aliquid alere innuit, "quandoquidem, vti ait, bilis, cuius comes "tertiana esse solet, magis de sua natura αγρυπνιαν excitare nata "est, quam carum & soporem. Indigitat idem rationem (g), "& medendi regulam: plures, inquiens, Embdæ, vbi vehemens "hic morbus propter aerem humidum & crassum, aquasque salsas "& putridas est, ab hoc caro extinctos scio. Concurrit autem non-"nun-

cet interdum diutius, immo ad nonum vsque diem, excruciauit, plerumque postmodum ex sua indole eodem modo aliquoties, immo saepe saepius, recidiua. Historiam, euentum, signa, caussas, curamque, & diaetam, caute & sollicite instituendam, enarrare, & experimentis demonstrare, pars erit operis, quod molimur, de febribus, ceterisque ex earum prosapia morbis *).

*) quod quidem nunquam prodiit.

(c) Conf. ill. F. *Hoffmanni* de hepatitide vera rarissima, spuria frequentissima. *Bianchi* histor. hepat. p. 332. seqq. de phlegmone hepatis, p. 377. seqq. de hepatitide, & 422. de erysipelate hepatis.

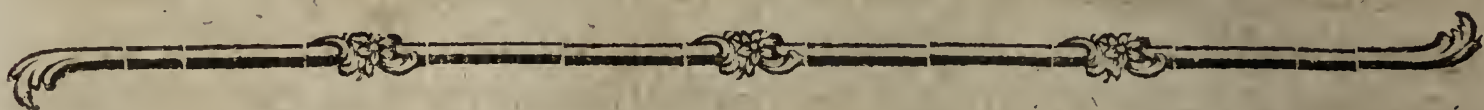
(d) Corpora duo puerilis aetatis, post febres conuulsionibus pertinacibus exanimata, exhibuerunt per anatomen in substantia cerebri tubercula dura, globulorum, quibus milites armantur plumbeorum fere forma, veluti, quae in phthisicorum pulmonibus reperiri, & in vlcera abire solent. Haec vero sine vlceratione, aut coloris a cerebro diuersitate, apparebant: qua de re alibi vberius.

(e) Ibi egregie se gessit continuata potio matutina & pomeridiana seri limpidi ex lactis libris duabus aut pluribus, per cremoris tartari drachmas forte duas aut simile sal acidum coagulatis. Extus profuit vel solum oleum amygdalarum amararum, mane & vesperi ad paucas guttas instillatum.

(f) p. 367.

(g) p. 292.

"nunquam cum febre intermittente hoc malum, quod iisdem quo-"que, quibus febris ipſa, ſignis, a melancholici humoris putrefa-"ctione, ſiue ſcorbuto, eſſe dignoſcitur, cuius hic ſomnus ſympto-"ma eſt. Curatur etiam iisdem, quibus febris, medicamentis, iux-"ta illud, quod ſublata cauſſa tolli quoque effectus dicitur.„ Enimuero, quod inter nos *natiua aeris & aquarum ratio* haud ita forte effectum dare queat, id *ſtagnatione*, *putrefactione*, *variaque mutatione* per *tempeſtates* & *ventos*, & ipſam maxime *ſingularium corporum naturam*, induci potuiſſe, triſtis experientia docuit.

SECTIO SECVNDA

INDICAT CVRATIONEM REMEDIO CERTO ET OPPORTVNO TEMPESTIVAM.

§. I.

Indicatio vrgens.

"Ergo quoties, ſub hoc ſtatu epidemio, in priorum paroxys-"morum aliquo, ægrum maxime ſeniorem vel debilem, ſopitum "præter naturam, aut cardialgia afflictum, ſed quae cum febris ac-"ceſſione declinauit, aut deinde ſtupore aliquo occupatum obſerua-"uimus, vel vrinae notauimus vitium, quale ſupra deſcriptum eſt, "vel ſanguinem vena eductum variegatum, putridum, ſero copio-"ſiſſimo, aut in liquamen ſpiſſius, aut cruſtam pleuriticam, nondum "tamen praeſente inflammatione, coagulato abundantem, cognoui-"mus, vel aegroti corporis, praeſertim inepto pharmaco turbati, "conſtitutionem ita, vti antea monitum eſt, comparatam, & hepa-"te maxime ac cerebro aegre affectam, iudicare licuit, vt, pro febris vehementia, vel hic ipſe, vel alius certe periculoſus affectus, iure ſuſpicandus eſſe videretur; toties nos de febre velociter fuganda

da (a) consilium iniuimus, quo subito instans periculum auerteretur, velut vrgente hanc rem indicatione prophylactica vitali (b).

§. II.

Cortex peruuianus per se tutissimus vti certissime febrifugus.

Neque voro vllum ex remediis, quae febrifuga audiunt, in tam ancipiti rerum statu, certum satis fidumque comperimus, praeter vnum illum corticem Peruuianum, siue Cinchinam (a), tantopere

(a) confer. verba *Eugaleni* §. proxime superiori notata. *Forest.* L. 10. obs. 39. n. "si carus febrem caussam "habeat, febris remediis curatur. "*Campanella* medicinal. L. VI. c. 4. "art. 9. Quoniam carus non est morbus a se incipiens, sed sequitur post "epilepsiam, et post febres diras, et "alias caussas, talia exhibebis reme- "dia, qualia iubent caussae.,,

(b) *Hippocr.* "Signa febris ingenio non "respondentia, abscessum nisi prae- "monstrent, malignitatem denotant.,, Coac. 145. v. quae §. praecedenti de monstrosa indole cari in tertianis monuimus. add. *Restaurand.* Hippocrat. de vsu chinae chinae c. 5. vbi ad hunc locum Hippocratis notat, *sopores* intelligi, aliasque, vt ait, frigiditatis soboles, quae, ni cito soluantur, malignitatem indicent.

(a) Dubium est, vnde barbarum corticis chinae chinae, quinae, quinquinae, kinkinae, nomen ortum ducat. Arborem *gannanaperide*, aut querango, ab incolis vocari constat, non, vti *Hermannus* vult, kinkina. *Quina* Americanis febrem designare *Blegnyus*, nescio vnde edoctus, coniicit, vnde alii quina quina febrim febris significare autumant. Similitudinem plantae Malabaricae, quae ab indis kina vocetur, allegat *Raius.* Ex regni *Quitensis*, quod corticis patria est, nomine corruptum vocabulum, aliqui putant. Nobis maxime probabilis fit, quae in indice pyretologiae *Mortoni*, & in *Boecleri* notis ad Hermanni cynos. mater. med. reperitur deriuatio, ab vxore comitis *del Cinchon*, proregis Mexicani, quae prima inter Europaeos hoc medicamine curata est, idque in nostrum orbem propagauit, vnde etiam alias puluis comitissae, &, minus barbare, *cortex Cinchina* vocatur. Nomen medicinae, Europaeis tunc ignotae, cum familiae illius nomine facile confundi, & radicis chinae, notae iam tunc, sed longissime patria & natura diuersae, titulo insigniri potuit, quae Gallis *esquine*, siue *sqine*, mutatis similiter consonis, sonat. Ob duorum horum medicamentorum diuersitatem, quae ab indoctis hominibus confunduntur, medici congruo magis *corticis Peruuiani*, quam chinae vel chinae chinae barbaro nomine, ipsum hoc remedium, de quo loquimur, discriminare solent, relicta Chinensi radici denominatione *chinae*, cui ob patriam melius quadrat, & semper data est, & ad distinctionem merito relinquitur.

re multis inuiſam, Eius vero virtus omnium manifeſtiſſima in reſtituenda ſubido œconomia corporis, horrendis ſymptomatibus per paroxyſmos turbata, excitare potius ad rectum vſum detegendum, vel confirmandum, & contra abuſus muniendum, cordatos medicos deberet, quam vt theoria vel hypotheſi nimis generaliter definiente, & imperfectis de modo agendi ideis, ad vituperandum hoc diuinæ prouidentiæ munus, & caſtrandam generoſo præſidio materiam medicam febribus medentem, ſeduci nos patiamur (b). Innumerabilibus (c) ſummorum medicorum per integrum fere ſæculum & vniuerſam Europam repetitis, & meis etiam multiplicibus experimentis, quæ primum ante rationis inuentionem inuenienda eſſe, apud *Celſum* dicitur, tam perſuaſum habeo, quam quod in toto artis medicæ ambitu maxime: remedii huius particulas humano corpori ſano, æque ac innocentiſſimum quoduis medicamentum moderate amarum & aromaticum ſubadſtringens, innocuas eſſe, nequaquam autem per ſe nociuas, aut venenatas: quæ vulgi fabula eſt, ex male intellectis doctorum quorumdam placitis, & obſtetricante aliquorum medicorum errore, vel etiam conſilio medicaſtrorum, Apolline inuito, nata & enutrita. Ad febres intermittentes, & quæ ex earum genere ſunt, vere adæquata, tuta, & certa efficacitate pollet, cui nihil adhuc ſuppar natura, vel ars æmula, exhibuit. Taceo æque fere certam & tutiſſimam ſaltim virtutem in morbis aliis ſine febre, ex viſcerum & neruorum debilitate, vermibus diuerſi generis, motibus circa ſecretiones & excretiones nonnullas anomalis, variorum corporis humorum, chyli præſertim, & bilis, & ſucci pancreatici, lentore, acore, & inertia, vel præcauendo orgasmo paroxyſtico. Enimuero in corpore ſano, cuiuſcunque ſit ætatis & temperiei, quantumuis ſat magnis, & diu repetitis doſibus adſumtus, vix vnquam motus naturales aut minuit, aut vltra naturam auget. Neque naturalia, aut neceſſaria ſanguinis profluuia ſiſti inde

(b) *Hippocrates* de arte: "Sunt, inquit, qui artem putant, reliquas artes turpiter inceſſendo dehoneſtare: "atqui id quidem, quod putant, non "conſequuntur. Mihi vero inuenire "aliquid eorum, quæ inuenta non"dum ſunt, aut ſemiperfecta ad fi"nem perducere, ſcientiæ votum ac "opus eſſe videtur.

(c) conf. infra ſect. V. §. 2.

de, aut vltra modum propelli solere obseruamus, quamquam enormia moderari (d), & moderata promoueri soleant. Vim blande emmenagogam, & simul tonicam, ipsis quibus menses fluunt, & puerperis, vrgente necessitate, sed & grauidis, rite obseruata ευφοϱια, habituque & textura corporis, innoxiam nobiscum obseruarunt alii, *Blegny* (e), *Mauriceau* (f), *Mortonus* (g), *Apinus* (h), *Freindius* (i), &, qui instar plurium sit, illustris *Bœrhaauius* (k), vt adeo merito suspicemur, mensium & hæmorrhoidum suppressionem, quam aliqui remedio tribuere amant, febri potissimum imperfecte curatæ deberi, qua sola id malum sæpissime inductum, cortice autem solo medicatum, nouimus. Pro neruorum sensu delicatiori, & potentiori sanguinis nisu, corporisque & materiæ forsan morbidæ habitu, aliquando retardari vel imminui, aliquando pelli vel augescere fluxum aliquem notamus, quod per se quidem tunc innoxium, & interdum vtile aut necessarium est, & facile medici, vsum & præparationem (l) moderantis, manu a quacunque noxa impediri potest, &

(d) illustr. *Mead.* de imperio solis & lunæ in corpus humanum c. 3. p. m. 384. add. de hæmorrhagiis dicta infra §. 5.

(e) *remede Anglois* p. 73.

(f) *Obseruations sur la grossesse & l'accouchement.* obs. 272. 697. & aliis.

(g) Exerc. I. c. 7. p. 51.

(h) Histor. febr. epid. p. 93. sq. & ab eo adductum *Ledelii* testimonium in ephem. nat. cur. Dec. III. a. 2. p. 60.

(i) Emmenolog. c. 11.

(k) de medicam. facult. P. 3. c. 18. add. cl. *Bianchi* histor. hepat. p. 636. seqq. item obseruatio de febre puerperæ periculosissima copioso corticis vsu primis diebus audacter curata apud *Schelhammer.* de natura. p. 248.

(l) Infusio præsertim vinosa, immo & aquea, & moderatius paratum decoctum, & extractum, vbi particulæ remedii magis terrestres seiunctæ sunt, blandissime sine vllo adstrictionis metu impellere solent mensium fluxum, sicubi remoram qualemcunque eidem per remedii substantiam, circa id tempus exhibitam, inicii posse vereamur, quod tamen penes pauciores constitutiones metuendum est. Hæc vero substantia ipsa sæpissime, præsertim in laxiori fibrarum habitu, & sanguine vappescente, vti in chlorosi, & languore febriculoso obseruatur, apprime promouet naturale profluuium, tono potentius restituto. Si quando præter morem fluxus nimius suboriri videatur, quem tamen remedium ipsum moderari continuato vsu consueuit, tunc a sanguinis missione, nitro, cascarilla, millefolio, similibus, ipsisque, vbi ex re videtur, anodynis, subsidium mutuari licet, id quod etiam de alui fluxibus medelam interturbantibus monitum esto.

& rite perſanato morbo ipſo nihil poſt ſe incommodi relinquere ſolet.

Ipſam alui adſtrictionem, quam timent aliqui, quia remedium adſtringens dici audiunt, vix ac ne vix quidem ſubtili ſua virtute tonica æque inducere aptus eſt cortex, ac vinum rubellum, moderate in potum ordinarium tot populis cedens, vel potio infuſi theæ & ſimilium, vel aromatum & condimentorum vſus ſolitus, vel cibus toſtus quicunque. Pro ægrotorum corporum, & materiæ morbidæ, eiusque motuum & directionis diuerſitate, modo ſoluit aluum veluti a pharmaco purgante adſumto (m), modo ſtringit aliquanto tempore, & tum, pro ευφοgια, vel moderari euacuationem, vel reſerare ſtricturam aliis remediis apte additis poteſt medicus, vel tempori & continuato vſui rem permittere. Plerumque enim, ſuperato ita morbo ipſo, ceſſat etiam illud ſymptoma, quemadmodum cetera omnia. Immo ſæpe ſæpius obſeruauimus, hominibus ad alui obſtructionem pronis corticis per morbos vſum feliciter ita contuliſſe, vt, peracta rite curatione, ab illa etiam moleſtia ſeſe liberatos ſenſerint.

Aduerſus febres, aliasque ægrotationes, recte adſumtus, poſt multorum etiam annorum reuolutionem nullam relinquit noxam. Immo potius, teſte *Mortono* (n) quem πgακτικωτατος *Brunnerus* (o) *practicorum coryphæum* (p) vocat, & teſte quotidiana experientia, "inde

(m) v. de corticis aliquanto adhuc recentioris vi natiua cathartica *Raius* hiſtor. plantar. L. 32. c. 9. p. m. 1797.

(n) Exerc. I. c. 7. pyretol. p. m. 54.

(o) De pancreate ſecundar. p. 101.

(p) Patet ex eius auctoris candidiſſimi ſcriptis & regulis practicis, vti ex ipſa felici praxi, iniquum pariter ac frigidum locum eſſe, quo, in diſſertatione Halenſi de corticis chinæ vſu febrifugo cauto & ſuſpecto, *Mortoni* nomen mali ominis eſſe dicitur, ob immerito imputatam prudentiſſimo medico doctrinam indiſtincti vſus corticis in omnibus febribus continuis: quum etiam, ſicubi errauiſſe æquo iudici deprehendatur, id non ſtatim in nominis dedecus traduci debeat. Legat ipſa viri ſcripta, legat integra, iudicet, & ſeligat, quisquis analogia practica vti nouit. Lectores non attenti, aut iudicio practico non vtentes, abſtineant velim ab vſu omnium obſeruationum practicarum, ne ſuos deinde lapſus & errores ſcriptoribus bene meritis, ſed male vſurpatis, imputandi occaſionem præbeant.

"inde ſæpe appetitus magis firmatus, concoctio alimentorum in "ventriculo reſtituta, generi neruoſo robur adiectum & habi-"tus corporis a ſtatu tabido in athleticum mutatus obſerua-"tur. Quot ego ipſe, inquit, poſt quatuor luſtra annorum & quod "excurrit, ab vſu corticis vegetos, & firma valetudine vtentes, vidi, "& magis athleticos, quam prius! Experientia reclamante, & rei "ipſius natura, neſcio quam omnipotentem conſtringendi & ob-"ſtruendi facultatem pharmaco huic ineſſe, commenti ſunt,,.

§. III.

Certa corticis efficacia cum aliis comparata.

Agnouit dudum veram hanc recte vſurpati corticis ſecuritatem, & certiorem ceteris remediis omnibus virtutem febrifugam, vir multiiugæ experientiæ Fr. *Hoffmannus*, qui, in propemptico ad diſſertationem de chinæ chinæ modo operandi, vſu, & abuſu, "me-"am, inquit, ſi interponere licet experientiam, ingenue & aperte "fateor, me inſigniſſimam non ſolum in febribus debellandis, ſed & "in aliis morbis expedite curandis, deprehendiſſe efficaciam, vt iure "illud omnibus huc vsque notis medicamentis anteferre non erubeſ-"cam. Plures ſane orco proximi hoc diuino auxilio ſeruati ſunt, "&, quos vel febres, vel ex illis alii propullulantes grauiſſimi mor-"bi, iam dudum neci dediſſent, illi, auſpicatiſſimo euentu, ſanitati "perfecte reſtituti ſunt. Immo mihi nullum ſimplex cognitum eſt, "quod tanta virtute polleat, vel ſimile efficere poſſit. Sunt, qui "ſurrogare ſtudent alia, ſed efficacia longe infeliciori, ſunt quædam "ſimplicia, quibus deus & natura ſingulare quid, & aliis non con-"ceſſum, tribuit (a). Atque certa hæc, & ſuo modo vere ſpeci-fica

(a) Add. Fr. *Redi* experim. nat. p. 143. ſqq. Celeb. M. B. *Valentini* in miſcell. nat. curioſ. Dec. III. a. 2. obſeruat. 123. polychr. exotic. diſſert. III. *Spon obſeruat. ſur les febrifuges* ap. *Raium* in hiſt. plant. de gannanaperide. *Ramazzin.* p. 218. opp. *Bœcler.* ad *Hermanni* cynos. mat. med. P. I. p. 204. ſeq. B. *Albinus*, diſſ. de febre quartana, poſtquam remedia ad febres celebriora propoſuit, ſalia, terrea, antimoniata, chamæmelum, chelidonium maius, plantaginem, coriandrum, pentaphyllum, aſarum, bardanam, chamædryn, carduum benedictum, verbenam, alumen, ſudorifera potentiſſima, ſtercus caninum, porcinum, anſerinum, bufonem, eiusque

fica, huius medicamenti efficacitas, non in hyperbolicis præconum laudationibus fundata, ſed ante oculos collocata, & manibus palpabilis eſt. Neque adeo locus eſt incongruenti paucorum cauillationi, qua hoc remedium hodie quidem florere dicunt, vti plura alia olim floruerint, iam oblitterata; poſteriori vero ætate obliuioni rurſum & contemtui datum iri. Florent adhuc florebuntque perpetuo medelæ vetuſtæ & recentes, quarum efficacia manifeſta eſt, & laus non opinioni, ſed experientiæ debetur. Quicquid vero primis forſan temporibus obiiciat metus aut hypotheſis, id in vmbras inanes euanescit, vbi, progrediente experimentorum lumine, vſus ab abuſu clarius diſtinguitur. Neque vero laudamus illum vulgarium medendi artificum neglectum, qui, veluti femellarum in veſtitu nouando ingenium eſt, remedia, vnius pluriumue ſæculorum experimentis comprobata, obſoleſcere plane, & vſu excidere patiuntur. Prudentiorum virorum indoles non ita variabilis, aut incuria eſt. Seruant omnia, veluti in theſauro accumulata, &, vbi quid negligenter habitum obſeruant, ſtudioſe ex vetuſtis loculis repetunt, &, iuſtum toti materiæ medicæ pretium ſtatuere allaborantes, tum ab encomiorum hyperbole, tum a nimii contemtus exinatione, quodlibet artis auxilium vindicare ſtudent. Manebit ergo eo magis ſua recte vſurpato cortici exiſtimatio, vti ceteris, quamuis paucis, ad certa morborum genera vere ſpecificis medicamentis, quæ antiqua recensue induſtria, aut felicitas, reperit, præſertim, vbi nihil adhuc per tot ſæcula inuentum eſt, quod, ſuffragante experientia, comparari mereatur, & paria pro ſcopis propoſitis æque certo præſtet, quamuis ſua aliarum medelarum minus certarum cuique laus merito maneat. Sunt, qui interrogant, ſi talia apud auctores legunt, vel dici audiunt: quid ergo veteres egerint ante repertum corticem, ſine

cor toſtum, opiata, immo *Bovvlii* experimento, quod apud *Raium* hiſtor. plant. L. 9. c. 8. deſcriptum eſt, *ipſam cicutæ radicem*. Poſtquam deinde diaphoreticis, ſanguinisque craſin reſtituentibus, juſtas præbuit laudes, th. 22. "optima ſunt, inquit, quæ "recenſui, ſed poſtquam chinæ chi- "næ innotuit, multum eorum pretio "& æſtimio deceſſit: licet enim op- "tima ſint, chinæ chinæ tamen æqui- "parari non poſſunt. Alia puto aliis "antecellere, prout ad corticis tex- "turam propius accedunt.,,

de quo tot febricitantes & olim conualescere debuerint, & nunc conualescant? Respondeo, quod res est: priscis medicis præstantioribus nequaquam ea insidebat fabula, quasi febres tardissime fugari, & plerumque naturæ permitti debeant, & ipsis remediis tutiores sint. *Hippocrates* (b), "si febris, inquit, tertianæ quarta occasio "prehendat, medicamentum deorsum purgans dato. Quo, si opus "non esse videatur, penthaphylli radicem exhibe. Si ne sic qui- "dem sedetur, trifolium & laseris succum propinato, vt sudet æger. Deinde quartanarum curationem tentandam docet purgationibus repetitis, semine hyoscyami, & mandragora, aliisque remediis, quibus febris fugari videbatur, & vomitu ex allio primum, deinde ex elleboro albo ipso: qua violentia incerta hodie opus non est. Plurimas vero antiqui curarunt febres securas, aut minus rebelles, quas etiamnum sæpissime remediis facilioribus antiquitus notis feliciter expugnamus, nisi satius esse videatur, dolores & anxietates certius leuare, quum tuto leuari possint. Eam methodum, quæ in huiusmodi morbis profuit, aut prodesse visa est, generatim omnibus febribus sufficere debere putarunt indoctiores & inexperti. Quando vero ægritudo cognitis & vsitatis medicamentis superior reperta est, id quod multoties accidit, tunc aliqui, speciosa excusatione,

te, febris, fecere deam, cæloque locarunt (c).

Iouem lapidem iurantes, quantumuis febris molestissima sit, bonam tamen, salutarem, & sacrosanctam esse, & artem fore sacrilegam, quæ illos motus reprimere anniteretur: caussam vero, nescio quam, cur bonus genius ita excandescat, non nisi longis lustrationi-

(b) L. 2. de morbis. add. *Galenus* 2. de differ. febrium. c. ult. 2. ad Glauc. c. 9. sqq. *Aetius* tum vbi de febribus agit, tum etiam titulo de lethargo, loco supra ad sect. I. §. 2. not. (c) cit. vbi soporem periculosum febribus, vt ait, quotidianis, semitertianis, quartanis, accidere solitum, & maturandam curationem, describit. Consentit, quicquid fere medicorum, ad corticis vsque inuentionem, de febribus scripsit.

(c) in thesauro inscriptionum *Gruteri* vocatur *febris magna sanctaque* diua. *Aelianus* L. XII. c. 11. *Valerius Maximus* & alii, templa deæ febri structa memorant, quam ideo colebant, ne noceret, quibus noxa comperta erat.

tionibus, multisque ægrorum ſuſpiriis, & patientia, poſſe expiari. Rediit ſæpius per naturæ temporisque benignitatem, per morbi ipſius incertam innocentiam, & per tolerantiam ægroto ſatis difficilem, ſanitas: quamuis ex aduerſo varii ſæpe caſus, multiplex diſcrimen, immo feralis exitus interceſſerit. Quare alii viri ſagaces & ſinceri, artis ſuæ hac in re penuriam agnoſcentes, & ingemiſcentes, totam rerum naturam pro virili perueſtigare ſategerunt, vt remedium certum edomandæ morbi pertinaciæ, & præcauendis periculis & reuerſionibus, reperirent. Hinc alia ex aliis experimenta per tot ſæculorum ſucceſſionem factitata ſunt, ambiguo cum ſucceſſu, vti in tentaminibus faciundis fieri aſſolet.

Per varios caſus artem experientia fecit (d).

Ex ipſo vulgo multi, impatientes expectationis conſolationisque medicæ, partim curioſe arripuerunt eas res, quæ, vbi aliqua febris tandem, quacunque ex cauſſa, forte ceſſauit, datæ vel factæ poſtremo fuerant, quippe quæ ſolæ & vere iuuiſſe reputantur; partim ingenia ſua & amicorum, cuiusque ſexus & ſortis, mire exercuerunt, vt artem ſæpe trepidantem labantemque nouo aliquo iterum atque iterum ſuffulcirent conſilio. Quodsi horum aliquod, qualibet de cauſſa, felici euentu beari viſum fuit, id laudibus in cælum, ſupra omnes deas febres, ſubito extulit genuinæ logicæ ignorantia. Hinc ingens remediorum de febribus triumphantium catalogus in materiæ medicæ doctrinam irrepſit, e quibus quota pars, & quo vsque, laudes adſcriptas certo & conſtanter tueatur, iudicium ſit penes

nes

(d) *Manilius.* Vide ſis, quæ paullo ſupra ex *Albino* adduximus, de ſtercorum, & bufonum, & venenatæ radicis cicutæ vſu ad febres, quæque *Hippocrates* de hyoscyamo & mandradora, & elleboro albo præcipit, & paſſim habent alii, præſertim *Paullini* pharmacopoea ſtercoraria, Dreck-Apotheke, & *Friccius* de virtute venenorum medica, vt medelas ſuperſtitione deteſtabiles prætercam. Hinc patet, ad quem vsque gradum, in tentaminibus audendis, horrendi febrium cruciatus, & pertinacia, & earum periculi formido, procedere fecerint hos, qui, certa medicina deſtituti, quaſi palpando in tenebris, remedium anxie anquirere opus habebant. Facile ergo, & tuto, & certo ſemper peragi poſſe febrium curam, cognitis per antiquiorem experientiam medicamentis, neque certiori aliquo opus eſſe, credat Iudæus Apella, non ego.

nes repetitam experientiam (e). Quod veteribus, vel inuitis, contigit, id hodie aliqui volentes imitari amant, qui medicamentum vnice certum sollicite subterfugere allaborant: nescio an militibus parum absimiles, qui hodie non nisi balistis, catapultis, arietibus, hostium munimenta impugnare, & Alexandri, Caesarisue, artibus bellicis militarem scientiam absoluere, conarentur: vel nautis, qui, abiecta acu magnetica, ceterisque recentioribus inuentis physicis, astronomicis, mechanicis, & hodiernis nauigationis commodis, ad veterum apparatum naualem redire, eorumque arti nauticae minus perfectae, in infido oceano, merces vitasque hominum committere auderent, forte ideo, quia etiamnum, partim tempestatum & scopulorum ineuitabilium iniuriis, partim hominum imperitia, aut negligentia, naufragia eueniunt.

§. IV.

Experientia circa alia febrifuga.

Nos, qui nullum eorum munerum, quibus etiam atque etiam artem ditauit deus, aspernandum esse existimamus, tum ipsum illum, quem ignari aliqui reformidant, corticem, tum pleraque, quae huic tuto (a) surrogantur, sine praeliminari opinionis iudicio, experti

(e) *Pechlin.* L. II. obs. 20. "Febris, vbi "altius insedit, specificis, quae vocant, "certandum, & siue attenuantibus, "siue figentibus medelis, fermenti fe"briculosi malignitas superanda. In "illa autem tam copiosa specificorum "commendatione, mirum est, tam "pauca esse, quae famam sustineant, "&, nisi noua quaedam, atque alia ex "aliis, medendi materiam instruerent, "pene desertas fore medicorum scho"las,,.

(a) Abhorremus insecura, & praecipue verum illud venenum *arsenicum:* quod haud immerito reprobant viri celeberrimi, *Stahlius* in obseruat. toto mense V. *Junkerus* conspect. medic. tab. 79. p. 654. item tab. 43. p. 1076. conspectus chemiae, cui egregio operi perficiendo vires & otium doctissimo viro apprecamur; & *Gohlius* act. medic. Berol. Dec. I. vol. III. p. 90. seqq. nescio autem, an hic, post aliquot visa exempla, *certissimum* febrifugum iure dicat. Multis tum per Belgium, tum per Germaniam, chirurgis temerariis cognitum & vsurpatum est periculosum hoc pharmacum, quod tamen saepe
- - *coruos delusit hiantes,*
forte, quia nescierunt artifices, quo vsque dosis veneni intendi & repeti possit, ne corpori pestis euadat. Frustra

perti ſumus: & laudabiles quidem effectus, variaque notabilia, vberius forſan aliquando referenda, reperimus. Ne de euacuantibus iam dicamus, de quibus conſtat, vnica ſæpe ſanguinis miſſione, vomitione, catharſi, plurimas febres ſuperabiles eſſe, prædicari merentur ſalia (b) diuerſa,

ſtra id datum aliquando his auribus ab ipſo, qui miniſtrauerat, percepi, his oculis vidi, & horrui. Infelix illa quorumdam a cortice Cinchina auerſatio, & nociui clamores contra tutiſſimum illud ἱερον πικρον, eiusque nauſeoſa præbia, ſeduxerunt audaculos quosdam homines, vt in ipſo veneno quærerent, quod & ſuauius ſit, & facile queat occultari, & ſimilitudinis cum illo cortice accuſari non poſſit, alexi pharmacum venenatæ quaſi multarum febrium pertinaciae, vt, quod apud *Auſonium* eſt,

ſi fata velint, bina
venena iuuent.

Meminerunt ex aliena experientia virium arſenici febrifugarum *Lemery Cours de Chim.* P. I. c. 10. *Wepfferus* in de cicuta aquat. c. 21. hiſtor. 13. ſchol. 3. & alii in *ephem. natur. cur. Dec.* 2. A. 3. p. 131. A. 5. p. 474. Item nuper I. I. M. M. P. P. (Io. Ignatius *Meyerus*,) Medic. Prof. Pragenſis) in eleganti libello teutonice ſcripto, ventriculi apologia pro oſtreis, des Magens Vertheidigung der edlen Auſtern: vbi pag. 69. medicos dicit non vereri arſenicum adverſus febrim exhibere, idque ſaepe adſtipulante experientia. Nullum vero ſcriptorum nouimus, qui propria laudare experimenta ſuſtinuerit, praeter *Michael. Friccium*, medicum Vlmenſem, qui tractatu *de virtute venenorum medica* ann. 1702. euulgato, vſum arſenici, praecipue febrifugum, toto capite 2. operoſe tueri, & aliquot ſe drachmas iam mendendo conſumſiſſe profiteri, auſus eſt. Valeant maligna pharmaca, & plena aleae, quum & magis exploratas, & ſecuriores medelas, quarum praebia, quoad opus ſit, augere & cotinuare poſſis, benigna largiatur natura! add. infra Sect. V. §. IV. not. k.

(b) In his ludit, vt ſolet, ſcriptor diſſertationis accuſatoriae de impoſtura corticis, quando triumphum ſibi ipſe decernit, vbi ne vmbra quidem victoriae apparet, ſi quis ſerius iudex, altera, vt aiunt, parte Petri *Rami* logicae vti velit, quae iudicium logicum, partem vſus *ſanæ rationis* praecipuam, docet. "Praeco- "nes, inquit accuſator, corticis ex "propria confeſſione facile conuinci "poſſunt, quod ne ipſi quidem ſoli- "dum quoddam ſubſidium in exotico "hoc antifebrili quaerant: cum *libe- "raliter concedant*, aliis etiam anti- "febrilibus, v. gr. arcano duplicato, "ſalibus abſinthii, cardui benedicti, "& centaurei minoris, tartaro vitrio- "lato, aliisque talibus, febres tertia- "nas percurari poſſe. Proinde *ſana "ratio* dictitat, illud vtique remedi- "um, quod altero *ſecurius ſolidius*, "id eſt, *fundamentaliter* magis ac *ra- "dicaliter* febrim *exſtirpat*, alteri, "quod eandem tantum ſupprimit, "vel paroxyſmum vnum vel alterum "ſuſpendit, anteponendum.,, Aequipollet huic experientiae & ratiocinio tota diſputationis dialectica, quam tamen, per ſaltum egregium, mathematico

diuerſa, acida (c), alcalia, media, quo febrifugum *Kergeri* (d) partim quidem terreum referimus, & nitrum, eiusque præparationes, & alumen, & præſertim alcalia ammoniaco ſociata, vnde elegans ſal volatile emergit. Ammoniacum etiam ſolum, multa iam olim experientia nobilitatum, doſi ad drachmam & vltra aucta, & ante

matico illo coronare placuit: Q.E.D. Sunt, quod mireris, homines, qui ſerio ſimiliter ratiocinantur. Muliercula quaedam pluſculos infantes ex variolis, ſponte fere conualituros, curari vidit, remediis adhibitis, aut nullis, aut minime generoſis, dum id medici *liberaliter concedunt*, immo ipſi praecipiunt. Jam ſe ſupra omnem doctorum ſcientiam ſapere rata, his fere indignatur, qui medicinam optant, huic morbo aut praecauendo, aut curando, certa efficacitate conſtanter adaequatam: quippe id ſe in eius cura inueniſſe ſibi perſuadens, non quod pueri in faba. Jam ſcire ſe credit medicamenta, quibus variolae omnes, benignae malignaeque, periculo plenae & vacuae, legitimae & anomalae, faciles & difficiles, tolerabiles vel ſecus, curari poſſint & debeant. Hanc ſolam methodum *ſecuram* & *ſolidam* reputat, & quae affectum *radicitus ex fundamento exſtirpet*. Caueat iam medicus, qui ab hac propter indicationes recedere audet, ne omnis in ipſum ipſiusque remedia culpa coniiciatur, ſi, ex quauis cauſſa, vel cicatrix minima poſt morbum relinquitur.

(c) V. *Syluius*, prax. med. append. tract. 9. §. 148. ſqq.

(d) Paratur terendo corallia rubra, & tantum cryſtallorum tartari ſenſim miſcendo, vt puluis aliquantum amaricans, & ſalinus, euadat. Ignorantiam huius rei, vti plurium aliarum, doctioribus notiſſimarum, fingere, & ſimulare videtur auctor diſſertationis paulo ſupra notatae, quum *Hoffmanni*, *Storchii* & aliorum ſcripta, & acta Vratislauienſis Germanica, in vulgus propalarint. Neſcio, cur tantopere miretur, & hyperbolicum putet, ſi qua praxi vtitur, quod doctiſſimus *Kergerus*, elegantibus hiſtoriis firmatum, obiter narrat, in de fermentatione ſect. III. c. 3. p. 247. ſeqq. "ſe, *quatuordecim* "*annorum ſpatio*, eiusmodi medica- "mine praecipiante ſalino, nulla alia "medela praeuia, neque expectata "coctione, quouis morbi tempore "dato, *febres plusquam mille*, in "quouis ſexu & aetate curaſſe.„ Numerus is, vbi populoſa eſt praxis, & febres populares ſunt, tot annorum ſpatio, per eſt mediocris, &, vbi haud ſunt difficiles, facile par ipſis eſt hoc remedium. Sola illæ ſæpe pauca expectatione curantur, ſi eiusmodi medelam nolis. Plures forte quotannis in cathedra ipſe auctor, vel præceptor auctoris, curat medicamentis haud efficacioribus. Neque ergo merebatur ob id narratum, quod legenti plane ſincerum apparet, vir meritiſſimus cauillationibus impeti, & impoſtoribus fucum facientibus accenſeri, cuiusmodi in eum floſculi liberaliter ſparguntur in dicta diſſert. §. 5. & 6. *) Conf. Caution. autoris medic. II. §. XXVIII. not. 2.

ante aliquot paroxyſmos repetita, doctiſſimi *Muyſii* & aliorum & noſtra experientia, ſæpe prodeſt, ea tamen etiam doſi incertum, vti cetera ſalia omnia. *Muyſius* ipſe corticis virtutem maiorem certioremque confirmat. Inter volatiliora tum camphora, tum oleum animale, quod *Dippelius* ex cornu cerui oleo fœtido parare fertur, & ex omnibus animantium partibus, antiquiori iam inuentione, fieri poteſt, ſi eo vſque ſpiritus arte chemica extenuetur, vt repetita quindecies, aut ſæpius, deſtillatione, nullas amplius fæces nigricantes poſt ſe relinquat, vſum non ſpernendum habet (e). Laude ſua haud indigna ſunt, ſed regulis de vſu & abuſu perquam ob-

(e) Hoc illud eſt medicamentum, de quo iactat *Dippelius* in vitæ animalis morbo & medicina, p. 78. ſeqq. omnes febres intermittentes vnica eius doſi profligari. add. diſſertatio de olei animalis viribus, præcipue in epilepſia, ſub præſidio celeb. Abr. *Vateri* disputata p. 27. Spes in febribus ſæpe fallit. In epilepſia aliisque affectibus ſpasmodicis effectus, qui liquorem cornu cerui ſuccinatum, ſimilesque ſpiritus volatiles, longe ſuperant, etiam nos prædicamus. Exhibuimus ad guttas XXX. vel XXXX. non vna ſolum aut altera doſi, quod raro, niſi forte verſus tempus paroxyſmi felicius fieri poſſit, efficax obſeruauimus; ſed quauis vespera vel aurora, per menſem integrum, quo facto, & inſequente ſomno placido, cum ſudore blando, interdum etiam ſternutatione forti, aliquot epilepticos ſatis vetuſtos curauimus, præmiſſis & ſubiunctis, quæ methodus indicabat, repetito etiam aliquoties ante lunæ vices remedio. Nihilominus haud ſemel fruſtra ita medicati ſumus, cauſſa forſan vel niſu naturæ, aut plane non, aut nondum ſuperabili. Hyſtericis ſpasmis, poſt rite vſurpatam per menſem limaturam martis, diuinum præſtitit auxilium. Miris illis motibus vigilantium haud voluntariis, quos, adolescentibus frequentes, *Sydenhamio*, aliisque placuit choreae S. Viti nomine ſalutare, quum, præmiſſa venæ ſectione, & diuturno ſatis vſu corticis Peruuiani, certiſſimæ ad hunc morbum antidoti, debilitas adhuc & ſpasmi leuiores ſupereſſent, cito, efficaciter, & conſtanter contulit *). v. de præparatione & effectibus huius remedii *Dippel.* l. c. add. diſſert. inaug. celeb. *Iunckeri*, ſiſtens obſeruationes practicas de medicina quadam efficaci in motibus naturæ exacerbatis, item annales Vratislauienſes tentam. 3. p. 561. ſqq. tent. 15. p. 661. ſqq. tentam. 21. p. 115. tentam. 32. p. 121. tent. 35. p. 134. & ſigillatim tent. 9. p. 261. ſeqq.

*) Utrum *Fulleri* Electuarium peruvian. epilepticum, ſupra laudatum anſam Werlhofio præbuerit, exhibendi Corticem & ad Choream S. Viti, an potius ipſius theoria, qua morbum hunc a nimio corporis incremento oriri exiſtimabat, neſcimus. Hoc quidem novimus, plurima, in hac ipſa urbe, ubi haud infrequens eſt mira-

obnoxia, abſorbentia & terrea varia (f), & quæ ex antimonio, marte & mercurio parantur, regulinæ, vel metallicæ ſubſtantiæ adhuc vtentia connubio: ſulfura & panaceæ antimonii, regulus medicinalis, ſeu febrifugum *Craanenii*, & puluis alexipharmacus *Rollwagii*, inde præcipue paratus, item crocus martis antimoniatus *Stahlii*, ipſe mercurius dulcis, panacea Gallorum, & his ſimilia plura. Vtilia præſtitit chamomilla, *Mortono* & *Pitcarnio* & vetuſtioribus laudata, centaurium minus, a celeberrimo *Valentino*, gentiana a *Ludouico* (g) & *Verloſchnigio*, cortex fraxini ab *Helluigio*, & *Lentilio*, qui gentianam feliciter addidit, cascarilla a *Goelikio* (h), varii cortices a variis (i), ab aliis alia, abſinthium, carduus benedictus,

mirabilis hic morbus, proſtare argumenta viva, quæ feliciſſimum hujus methodi ſucceſſum evincunt, ubi partim ſolus Cortex per plures menſes propinatus fuit, partim ope olei animalis *Dippelii* ſanatio perfecta, parvi licet illud noſtris temporibus æſtimet *Tiſſot* (Traité de l'Epilepſie. 1770. pag. 358.)

(f) Noui myropolam, qui ea ad vncias tres, vnica doſi, aqua diluta exhibet pro ſudore. Profuiſſe id in febribus raro comperi, materia potius male mutata & commota: vnde, quid iam certi ab his ſperandum ſit, augurari licet. Sanis, quibus ita ſudorem præcautionis cauſſa ciere placuit, innoxium fuit præbium ingens. In mentem hoc reuocat doſin *Bagliuianam* pulueris ſtomachici *Quercetani*, ſeu *Birckmanni*, quem Angli pulueremari compoſitum voant, ad drachmas quinque. prax. med. l. 1. c. 13. §. 6. Multa ſane laudata experimenta imitatoribus non ſuccedunt, & deinde ſpernuntur, quia doſes iuſtam ad morbi cauſſam proportionem non habent, profuturæ forte, ſi magis intenderentur: quod in priſcorum auctorum imitatione maxime locum habeat, quorum experientiæ ſæpe præmature fidem derogamus, præceptis imperfecte obſeruatis.

(g) qui tantillum nucis vomicæ addit, quod, nobis non exploratum, experientem fefeliſſe memorat *Boeclerus* in notis ad *Hermanni* cynoſuram.

(h) vel quisquis auctor eſt diſſertationis de impoſtura corticis, eius præſidio ſuffultæ: qui ſe magnopere decipit, ſi vere credit, quod dicit: "quemlibet ipſi facile largiturum eſ"ſe, cascarillam non parem tantum, "ſed longe tutiorem effectum intui"tu febris fugandae praeſtare, quam "verus cortex.„ Illam chinam ſpuriam in oppido quodam pro vera venditam nouimus, & medicum non opinantem, & largiter praeſcribentem, in febrium curatione deceptum eſſe. Haec erat vera impoſtura in cortice.

(i) Conf. *Helluig.* de quinquina Europaeorum cortice fraxini, §. 12., quæque ibi ex *Sponio*, *Rebequio*, *Tozzio*, *Muſitano*, & aliis adducuntur.

dictus, trifolium fibrinum, chamædrys, ſaluia, nux myriſtica, millefolium, & plura, partim æque ac ipſe cortex exotica, ex amaricantium, aromaticorum, adſtringentium, balſamicorum, anodynorum cenſu ſubſtituta. Varia his ſimilia ſuperſunt, velut nuces cupreſſi a *Lanzono*, gallæ a *Renealmo* ſurrogatæ, quæ vlteriori experientiæ reſeruamus. Fortiora ſtringentia alia, fruſtra aliis tentata, lubenter ſuperſedimus tentare: quippe vim febrifugam in adſtrictione ſola, qua tali, non conſiſtere, neque ea exhauriri, rerum natura atteſtante, conuicti (k). Ipſam quam communem, nempe ſudoriferum

(k) *Sydenhamium*, qui expertus negat, fortiſſima adſtringentia loco chinae adhibita, febres fugaſſe, refutat, & mire cautum fingit, ipſe non expertus, & experiri non auſus, auctor diſſertationis, propraeſide *H. Henrici* ex halenſi cathedra defenſae, de vſu corticis chinae febrifugo cauto & ſuſpecto §. 16. "Oportuit, inquit, optimum illum virum talia nimis parca manu vſurpaſſe, quum ſucceſſus ſatis ſuperque tentantibus reſponderat." Eſſe febrium remedia, ex adſtringentium fortiorum & debiliorum numero, quibus ſucceſſus non nunquam reſpondeat, nemo negat: ſed ea, quae cognita ſunt, longe cortice illo parum adſtringente minus certa & efficacia, neque digna eſſe, quae illi penitus ſubſtituantur, id eſt, quod expertiſſimo viro eo facilius credi meretur, quo certius eſt, multa ſtringendi robore manifeſtiſſimo pollere, in quibus virtus febrifuga aut obſcuriſſima, aut nulla eſt. Neque vllum in rerum natura medicamentum adeo ſimplex eſt, & vniformibus particulis conſtans, vt vnica tantum virtute, & ea quidem ſine diſtinctione in omnes corporis partes, tot momentorum nominibus diuerſas, operetur. Neque ergo ſaniorum logicam ſapit haec conſequentia, ſi dicas: hoc remedium, quod virtute febres reprimente ad miraculum vsque certa pollet, particulas habet adſtringentes, & dantur alia febrifuga, quae ſimilibus particulis inſtructa ſunt, & ex mea hypotheſi iis hominibus, qui mecum ſentiunt, neque contradicere ſciunt, aut multum diſputare nolunt, ex hac ſola qualitate effectus explicari, vti quidlibet ex quolibet, poteſt; ergo re ipſa, quidquid illud medicamentum agit, id adſtringendo agit, & id cetera, quæ æque aut magis adſtringunt, agere, pro adſtrictionis modulo, poſſunt & debent. Ecquid iam eſt a particulari ad vniuerſale, ab opinione ad naturam argumentari, ſi hoc non eſt? Stringentes particulas, cortice Peruuiano manifeſtiores, habet vitriolum, habet alumen, habent catechu, bolus Armenia, hæmatites, ſtypticæ ferri, cupri, plumbi propagines, vinum auſterum, ſpiritus vini fortior, fructus acerbi, combuſta pleraque, ac his contraria, acetum, & acidiora omnia, opium, pilulæ de cynogloſſo, ſtercus ſuillum, nux moſchata, cinamomum, thea, millefolium, & quæ vulneraria & diuretica putantur fere quæuis, rha-

ferum & febrifugum magnum *Hancokii*, & medicinam *Hoffmanni* vniverſalem, caute vſurpatam, feliciter explorauimus. Experti teſtari poſſumus, hanc in rem, virtutes laudabiles aquarum naturalium diuerſarum, particulis diuerſis, ſpirituoſis, ſulfureis, lixiuis, ſalſis, nitroſis calcariis, martialibus, ſeleniticis, aliisque pollentium, & ſinceriorum leuiorumque, & ſeri etiam lactis. Immo, quod παράδοξον *Eugalenus* & *Blancardus* iam notarunt, & variis locis in ephemeridibus curioſorum probatum eſt, ſunt febres ex intermittentibus, vbi ipſum lac vtiliter datur (l). Externa medicamenta

rhabarbarum, ipecacuanha, aloe, pilulæ polychreſtæ, & purgantia plura, & ſexcenta alia. Hæccine omnia, modo doſis non nimis parca ſit, æque febrim fugare dicemus, & iisdem laudibus criminationibusque, quibus chinam, afficiemus? Omnesne horum effectus a ſola adſtrictione deriuandos ex cathedra diſputabimus, & nihil in ſingulis ſingulare eſſe credemus, & diuerſum? Opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat. conf. Caution. med. II. §. XXIV.

(l) Præcipue aſininum in febriculis lentis, ſcorbuticis, quo intermittentium indoles degenerauit, & quæ pulmonibus maxime, lienique inſidiantur, haud ſpernendam vim habet, quam rem, poſt veterum obſeruationes, oſtenderunt *Meibomius* in de cura phthiſeos per lac, & *Hoffmannus*, tum variis medicinæ conſultatoriæ conſiliis, tum peculiari diſſertatione de mirabili lactis aſinini virtute, item de ſaluberrimo aquarum mineralium cum lacte connubio. Moderamine & explicatione opus habet iocus *Stahlii*, "qui non dubitaſſe ſe dicit, "interroganti: *quibusnam lac aſini-"num conueniat?* reſpondere: aſinis, "vtpote quibus ita a natura deſtina-"tum ſit, vt ſine illo vix educaren-"tur,,, & alia, quæ in notis ad ſatyram *Haruæi*, c. 6. p. 60. ſcribit, eaque, niſi valde fallor, *Hoffmanni*, olim collegæ, ſcriptis iam lectis. Numquid forſan etiam eiusdem priora opuſcula, quibus corticis Peruuiani laudes iam tum magnopere efferuntur, legiſſe putandus eſt doctiſſimus *Stahlius*, quando eas ex abuſu facili, & ſua theoria, vel nimium limitare e contrario aggreſſus eſt? Quæ in iisdem notis toto c. 7. de medicis aquariis, & de exiguo nimis vſu dicuntur, quem aquis ſalutaribus auctor tribuit, conferantur, ſi lubet, cum ſcriptis expertiſſimi *Hoffmanni* plurimis de aquarum mineralium virtute longe ſaluberrima, præſertim T. II. opusculorum phyſico medicorum collectis. Legi etiam poſſunt, quæ in iisdem notis ad *Haruæum* acriter in *cautelas* dicuntur, quod vocabulum vna pagina 217. toties fere præacute repetitur, quoties id in titulis conſuetis diſſertationum voluminumque *Hoffmannianorum* exſtat, ne alia haud abſimilia indicemus. Viros illos, vtrumque egregie doctum & meritum, eorumque diſcipulos, & theoria & praxi vix vnquam non habemus

menta diuerſa ſatis efficacia, thermas etiam, & aquæ dulcis balnea, ſileo, quæ ſuum ſæpe habent locum *). Id tamen hic ſincere teſtatum facimus, omnia illa, omnia, inquam, quantum adhuc reperire potuimus, quod ad certum & indubitatum effectum attinet, a cortice hoc exotico multis paraſangis exſuperari, neque ergo nobis ſufficere poſſe, aut debere, vbi magnum ſubitumue febrium ex intermittentium genere periculum timendum eſt. Probabile prudentibus quibusdam viris videtur, neceſſarium eſſe, quod, licet optabile ſit, attamen neque ratio phyſica vlla, neque prouidentiæ oeconomia experta probat, quodque ante diluuium fortaſſe verum fuit, poſtea amplius non eſt. Exiſtimant nempe, quamlibetcunque regionem ſibi ſuis medicamentis domeſticis ſufficere debere. Hoc ſi ita eſſet, tunc illud quidem remedium, quod ex noſtratibus æquiparari mereatur, longius ab Europæorum ingeniorum percontatione huc vsque per tot ſæcula diſſitum manſiſſe debet, quam vaſtus ipſe oceanus, & vltima India eſt. Et quid prodeſſet nobis ita occultatus a natura theſaurus, qui, licet indigena ſit, ſerius tamen innoteſceret eo, quem alieniſſima regio profert? Diuina prouidentia, cuius nos conſilia ignoramus, & morbis hominum & medicis, & regionum abundantiæ & commerciis, & artium ſcientiarumque incrementis, ſuos temporis ſortisque limites poſuit. Profert forſan Europa non vnum medicamentum, quod viribus corticem aut vincat, aut exæquet. Id vero, ſi quod eſt, ab oculis animisque noſtratium medicorum, licet circumquaque ſollicite quæritantium, tam remotum ad hanc vſque ætatem eſſe permiſit deus, quam quod remotiſſimum.

§. V.

bemus diſſentientes: vnde ex vna academia, præ aliis a ſtudioſa iuuentute frequentata, velut ſchisma medicum per Germaniam ſpargitur. Diſſenſiones doctorum theoreticas experientiæ vnanimi officere, & iuniores medicos turbare, nolim.

*) Inter externa, quæ rarioris in genere uſus penes autorem erant, nunquam veſtimenta illa in uſum vocavit, quæ in Anglia & iam in Germania uſurpantur, corticis pulvere referta (Barkwaiſtcoats); nec efficaciam corticis vel in pediluvio ad tertianam adhibiti viderat, majoris forte curioſitatis quam utilitatis exemplum. vid. *Alexander's* medical Eſſays 1774.

§. V.

Vſus corticis opportunus & tempeſtiuus, vel ſecus, in morbis variis.

Quemadmodum vero nihil eorum, quæ vel ſano corpori innocentia ſunt, vel certis morbis medentur, vniuerſim ita iuuat, vt nullam noxam, pro ratione morboſæ materiæ, motuumque ſub quibus miniſtratur, incaute adhibitum inferre poſſit, "neque quicquam "eſt, cuius virtutes nullo vitiorum confinio lædi queant,, (a); ita idem de hoc febrium domitore ſentiendum eſſe, ipſa eo magis dictat ſana ratio, quo manifeſtior in materiem motusque morboſos efficacia eſt: neque vnum remedium pro febrium omnium vnica ſolaque panacea habere licet, ceteris artis præſidiis ſusque deque habitis. Nocere potius, quam iuuare poſſe videtur in febribus naturæ continentis (b), præcipue ἐπακμαςικης, inflammantis, ſuppurantis, catarrhalis, niſi perquam benigna ſit, & fere intermittens, exanthematicæ acutæ (c), & quarum typus, nullo adhuc remedio ſpecifico reperto, ante ſui temporis decurſum eſt inſuperabilis: quamuis periodis quotidianis, vel vagis (d) intermittentium indolem men-

(a) *Plinius* in panegyrico.

(b) Quo vocabulo ſemper perperam vtitur *Mortonus*. Continentes enim febres, quas ipſe periodicas eſſe vult, συνοχοι ab antiquis dictæ, nullas habent periodos, ſed vno tenore progrediuntur. Quod ille his tribuit continuarum nomen, id ſigillatim συνεχεσι periodicis magis competit. Sed in verbis faciles eſſe decet, qui in re conſentiunt.

(c) Nihil tamen contra indicant, ſi febri ex intermittentium genere iungantur, purpura ſcorbutica, aut vrticatio: neque ſi intermittentibus, ſine febris continentis conſortio, purpura aut petechiae συμπτωματικως ſuperueniant: quod praecipue in ſtatu epidemio maligniori, & corporibus ſcorbuto corruptis, euenire notauimus, vbi tamen feliciſſime datus eſt cortex.

(d) v. *Ramazzinus* de abuſu chinae chinae oper. p. 229. ſq. (& ibi adducta exempla *Sydenham.* de nouae febris ingreſſu. opp. p. m. 665. ſq. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 748. *Morton.* pyretol. tract. III. c. 7. p. m. 54. *conſtit. epid. Vratisl.* miſcell. nat. cur. dec. III. ann. 9. & 10. append. conf. cl. *Cohauſen* toto. c. 11. ill. *Bergerus* in chinchina ab iniquis iudiciis vindicata §. 12. conf. & Caution. med. 1. §. XIII.

mentiantur (e) vel ex illarum genere per transmutationem natae ſint (f). Neque, ſi vel maxime ex acuta eiusmodi, & vera intermittente vel remittente febre admixta, dupplicatus morbus, qui verus hemitritæus eſt (g), appareat, corticem præbere licet, ante alterius febris, quæ alienæ indolis eſt, declinationem. (*) Idem vero acutorum morborum reliquiis exſtirpandis, & reſtituendæ transſpirationi inſenſibili, vtiliter adhibetur, & egregium naturæ robur addit, & lentæ tabificæque ægritudinis metum, & periculi reuerſiones, præcidere ſolet. Pertinet ad alienos ab vſu huius remedii morbos, grauis quilibet & increſcens paroxyſmus febris, etiamſi intermittentis, qui morbus eſt ſui generis celerrimus, cuius nondum repertum eſt remedium, quod præſentem tollat: quamlibet declinationis tempus, & minores neque metuendæ acceſſiones, vbi grauior deinceps alia timetur, & ruens hora vrget, contrarium vſui nihil indicent: præcipue, quia remedii doſis non eo ſtatim momento, quo adſumta eſt, quemcunque ſuum effectum exſerit, ſed, ineunte acceſſionis declinatione data, ſenſim digeri a natura, &, inſenſibili efficaciæ incremento, poſtmodum in vſum corporis conuerti, & manifeſte operari ſolet (h). Paroxysmis nocturnis aut erraticis, qui ex induratis alicubi glandulis, aut viſceribus, aut ex ſolo ſcorbuto, aut venerea labe, aut vlceratis externis vel internis corporis partibus, febrium intermittentium inſtar, naſcuntur, nihil cortex memorabile pro-

(e) Vnde abſceſſum exſpectandum monet *Hippocrates* in Coacis.

(f) *Morton.* exercit. 2. c. 1. p. 107. ſq. c. 5. p. 114. *Ramazzinus* p. 228. *Lanciſius* de nox. palud. effl. L. II. epid. 1. c. 8. ſect. 2. §. 1. *Bianchi.* p. 629. & paſſim.

(g) v. omnino *Spigelius* de ſemitertiana, operum T. II. *Boneti* ſepulcret. L. III. ſect. 1. obſ. 31. & ibi notae *Mangeti.*

(*) Neque vltimis ante mortem diebus mentem mutauit praeceptor quoad vſum Corticis in acutis-exanthematicis-continuis, licet aſſiduo legerit quae ſchola viennenſis detexerat, & in hac ipſa vrbe paſſim iam experientiae conformia ab aliis deprehendebantur. conf. §. V. ſect. II.

(h) In ipſo paroxysmo cortice vti iubent ill. *Lentilius* miſcell. med. practic. P. 1. p. 245. ſeqq. *Crugius* ephem. nat. cur. dec. 2. a. 10. obſeru. 2. ibid. dec. 3. a. 9. & 10. obſ. 52. *Blauuius*, cuius methodus elegans videtur, & plures alii.

prodeſt. Vbi autem febris epidemia ſe immiſcuit, hanc innoxie profligatam nouimus, dum alter morbus ſuis remediis, vel miſcendis, vel ſubiungendis, relictus eſt, nihilo aut facilius, aut difficilius ſanabilis, quam antea. Quae vlceribus viscerum, partiumque aliarum, & ſuppuratis tuberculis, morbisque tabificis, ſuperueniunt febres intermittentes verae, ſed putridae dictae ob corporis partium putredinem febricoſo fomiti αναλογαν, bene quidem tolerant corticem, & ſaepe pro leuamine, & protrahenda vita, expoſcunt; raro autem eodem conſtanter & penitus eradicantur: niſi vbi laeſio minus profunda eſt, & admixtis, aut interiectis, ex arte remediis aliis idoneis medicabilis, vel a materia forſan febrili originem ducit, & tunc etiam ante inſanabilem corruptelam mature curatur (i). Alias vero vix ac ne vix quidem alio medicamento, aut ſine hoc ipſo, curari ſolent, ſed *Hippocratis* (k) implere praedictionem, qui febres notat, licet maxime aliis ſecuras, tabidis tamen exitioſas. Nocere videtur cortex in morbis ſpaſticis & conuulſiuis continentibus, & augeſcentibus, eorumque ipſis praeſentibus & increſcentibus paroxysmis; quamuis, ſimulac remiſſiones notabiles vel intermiſſiones adſunt, ſi qua eſt mali cauſſa per naturae vel artis virtutem ſuperabilis, robur naturae addendo, lentorem corrigendo, noxios motus praeuertendo, & orgasmum in herba ſuffocando, egregie adiuuet. Immo iuuat ſaepe eos, qui ſtrictura ſpaſtica quarumdam partium particulari affecti ſunt, vbi praecipue ductus biliarii, pancreaticus, & villi ventriculi, & inteſtinorum, & tubuli renales, genusque vaſorum ſanguinem & lympham vehentium, & neruorum, praeſertim circa venae portae, & aortae deſcendentis, intra viſcera abdominis propagationem, tono nihilo minus laxiori laborant. In haemorrhagiis modum excedentibus placide moderandis, &, ſine praepotente, vltra tonum naturalem, adſtrictione compeſcendis, poſt plethoram imminutam, & ſpasmorum impetum reſolutum, extra nimii orgasmi tempus, praeſtat hoc remedium: niſi forte vulneratio grauis, vel viſce-

(i) v. omnino *Morton.* phthiſiol. L. 2. c. 10. p. 75. & c. 14. p. 125. ſqq. add. *Lentilius* iatromnem. P. 2. c. 27. p. 270. ſqq. & auctores ſub nota ſeq. (b) adducendi.

(k) epid. L. 1. ſect. 1.

visceris scirrhus, aut ingens infarctus, vel profunda nimis craseos sanguineæ resolutio, vel res toto genere aliena, subsit; quemadmodum vbi calculus, mola, secundina, aut abortus insuperabilis, exitum molitur. In alui fluxibus & vomitionibus, sub pari cautione, confert: vti sæpe nocet, si male cortex & solitarius adhibeatur, vbi, ob spasmorum & turgentis humoris ferociam, prodesse nequit (1). Neque vero in morbis chronicis, quorum specifica antidotus non est, ita prodesse solet, vt aliis magis interdum aptis remediis non cedat; licet ibi etiam haud minora sæpe præstet, quam blande tonica, & ἐκφρακτικα alia, quæ ipsa etiam febrifuga esse, experientia comprobauit.

§. VI.

Morbi chronici ex genere febrium intermittentium.

Quod si vero chronici affectus ex febrili materia nati, vel cum eadem adhuc misti sunt, vix est, quod cum corticis virtute comparari possit. Spectant huc, qui antiquitus (a) sæpe post febres notati sunt morbi, phthises (b), arthritides

(1) v. exemplum erroris *Talborii* empirici ap. *Blegny* p. 74.

(a) v. locus Hippocratis supra ad §. IV. not. (g).

(b) *Morton.* phthisiol. c. 12. p. 127. phthisin a nulla alia febre frequentius, quam ab intermittente, originem duxisse obseruauit, maxime vbi, ob efficacium medicamentorum neglectum, chronica euasit; ab eiusmodi autem phthisi plures solo cortice curatos, aliis medelis insanabiles: cuius rei etiam nos exempla varia vidimus. Sufficiant, quae adducit hic auctor l. c. item de phthisi ab arthritide & rheumatismo c. 2. de phthisi ab haemoptoe c. 5. *Brunnerus* de pancr. secund. l. c. *Valentini* de febre haemoptoica: idem in tract. de china china c. 2. §. 6. de phthisi asthmatica febrili: *Blakmore of consomption*, & quae inde de tabe Anglica excerpsit *Cohausen* c. 12. p. 98. Conferantur haec, & tota illa aurea phthisiologia *Mortoni*, quaeque tot ac tanti viri obseruarunt, & vetustus ille *Bennetus*, in theatro tabidorum, aliique corticis inuentione antiquiores Angli, de tabis inter suos magna frequentia, & caussis manifestis, clare docent, & experimentis vberrime demonstrant, cum illa obscure indigitari visa, certe non credibili, doctissimi *Stahlii* suspicione, qua nouum corticis inter Anglos vsum in partem culpae tabis adeo ibi frequentis accire velle, disputationis caussa, & nouitatum medicarum numerum augere quibusdam videtur, in *disputatione de nouitatibus medicis.* §. 53.

Quæ

des (c), cachexiæ, & ipſi tumores hydropici, præcipue humidi (d), ex male curata febre nati, vel eidem iuncti, etiamſi cortici ab ignara plebe, immo a medicorum quorumdam opinione, ſæpe imputentur. Eueniunt illa mala, vti olim, ita hodieque, poſt febres grauiores, & quia hodie pluribus, qui diu aut grauiter febricitarunt, tandem quocunque modo, apte vel inepte, aliquando cortex datur, turbæ ſtatim indoctæ pars huic medicamento, quod barbare nominare ſcit, rem imputat, quia veras cauſſas non intelligit, & inepta illa perſuaſio de febrium ſecuritate abſoluta viget, & quorumdam medentium opinio, vel vtilitas, vel ambitio, adſtipulatur. Atqui vero, quod viri experientes ſciunt, & ſinceri profitentur, præmiſſis vel additis, quibus opus eſſe, medendi methodus quemlibet peritum medicum docet, omnem ibi paginam iuuando implet cortex, vbi tot nociuis de noxa iudiciis male mulctatur. De phthiſi febrili ad aliorum obſeruationes plurimas dudum in publicum editas prouoco. De arthritide exemplum breuiter narrare lubet.

Femina aliquot vltra quadraginta annos nata, menſtruis ſemper paucis & anomalis vſa, habitu corporis aliquantum tumido, rarius appetens, nauſeoſa, & vomitibus bilioſis quouis fere mane inde ab octo annis infeſtata, & artuum doloribus vagis ſæpe exercita, ante hoc triennium & amplius curata erat corticis maxime ope, a febre tertiana haud ſecura, cum violentis motibus & continuitate. Mu-

Quæ male vſurpati corticis vitia, ex alienis & empiricis experimentis, vir ille acutiſſimus obſeruauit, ea quidam eius ſectatores, forte præter ipſius conſilium, ipſi remedio male imputant, & abutuntur illo pythagorico: *αὐτος ἐφα*.

(c) *Hippocr.* aphorism. 44. L. 4. "Qui "ex febre longa laborant, iis tumo-"res aut dolores in articulis oboriuntur.

(d) H. *Meibom.* de hydrope aſcite §. 50. "Febres intermittentes tertia-"næ, quotidianæ, quartanæ diu du-"rantes, ac ſi multum in iis bibant "ægri, nec tamen diaphoreſis & diu-"reſis recte ſuccedat, in cachexiam "& hydropem deſinunt, quod iam "tum ex Græcis Hippocrates, ex la-"tinis Celſus indigitauit, in his vero "ſeptentrionalibus locis experientia "frequens teſtatur, præſertim in ple-"beiis, qui medicamenta recte adhi-"bere non potuerunt, & in illis, qui "per febrifuga male tractati ſunt,"

Muliercularum conſiliis tunc turbata, vix ac ne vix quidem tam diu remedium ſumere voluit, quam ex vſu fuiſſet. Valuit tamen ſine febri meliuscule per biennium fere. Interea menſes per ætatem ceſſare incipiunt. Autumno ſuperioris anni corripitur, æque ac tum quidem plures, neque febrim antea neque corticem experti, continua febre, cum arthritide vaga, quam inepti ex ſequiori ſexu cenſores, corticem ipſum eſſe muſſitabant, ante biennium aſſumtum, cuius ſubſtantia adhuc in artubus hæreret. Quum per tres hebdomades, ſub diaphoreticorum & demulcentium remediorum vſu, & iuſto regimine, typum rite obſeruaſſem, quartanam duplicem ſubeſſe notaui. Satis igitur obſeruabilis remiſſionis occaſione arrepta, exhibeo corticem cum lumbricorum terreſtrium puluere, &, poſt profligatam febrem, addita ari radice, continuare, & per iuſta, vt deinde dicetur, interualla, diuerſis pro re nata formulis, in infuſo etiam denique vinoſo, repetere iubeo obſequioſam ægram. Euanuit inde perpetuo & febris & arthritis, redierunt lento gradu ſemel & iterum menſes, appetitus viget, vomitus matutinus omnino ceſſauit, habitus corporis viuidior eſt, membra maius robur habent, & vana femellarum ridentur iudicia (e).

Multos vidi ex aliorum impotentiorum remediorum vſu, interdum etiam methodico (f), cachecticos & hydropicos (g), & tympaniticos (h) quidem plerumque immedicabiles; nullum ex genuina corticis dandi methodo.

Hiſto-

(e) conf. *Morton.* phthiſiol. c. de phthiſi arthritica. *Liſter.* exercit. de arthrit. *Deidier.* diſſ. de arthritide. Eph. N. C. paſſim.

(f) H. *Meibom.* de febr. interm. epid. §. 37. "ſi diu durent febres intermittentes tertianæ & quartanæ, frequenter, fruſtra etiam contra nitentibus medicis, cachexiam, ſcorbutum & tandem hydropem difficulter curabilem, poſt ſe relinquunt,,. Scripta eſt ea diſſertatio anno clↄlↄc LXXVII. quum vix in iis oris cortex vſurparetur, quem poſtmodum ſummo illi viro feliciter in vſu fuiſſe, & ſcripta & diſcipuli, quorum plures nouimus, teſtantur.

(g) Conf. exemplum elegans in *Weisbachii* praxi Stahliana edit. nouiſſ. c. de hydrope: & plura apud *Reſtaurand.* in Hippocr. de vſu chinæ chinæ c. 12. & *Morton.* phthiſiol. P. II. c. 12. hiſtor. 3.

(h) Nuperrime demum in manus noſtras incidit diſſertatio παϱάλογος de corticis vſu noxio, quamuis recto, ſub

Hiſtoria *Rombergii*, medici campeſtris Palatini (i), "de legione pedeſtri, vbi ex quadringentis fere militibus, chirurgi ope, "profecto haud methodica, per ſimplicem chinam bis in die ad "drachmam & vltra datam, curatis, nullus non poſt aliquot doſes "hydropicus euaſit, cum omnimoda virium proſtratione, & poſt "breue tempus *redeunte febre*,,, dubium facit, num a febris ingenio, an a diætæ & potus vitiis, an ab inepta purgatione, medicaſtris conſueta in febribus, cachexiæ & hydropis matre, an ab omiſſis vel male inſtitutis, quæ indicabantur, euacuationibus, an ab imperfecta per remedium febrifugum medela, nocumentum illatum ſit, quod ab hac αμεθοδια, vti ab alia quauis, fieri poſſe, idemtidem experti concedimus: certe a legitima per corticem cura, & ab ipſo medicamento, morbus ortum non duxit. Curauit ipſe *Rombergius* horum militum plurimos per remedia maxime *purgantia valida* hydragoga, & aperitiua; multi vero, vbi malum altiores radices egit, curam peruerſam morte luerunt (k).

Hinc

ſub cl. *Gœlickii* præſidio defenſa. Ibi §. 10. puero quinquenni, poſt vnicam corticis doſin empirice datam, poſtera die tympaniticum abdominis tumorem ægerrime ſuperabilem obortum eſſe refert. Vnde is obortus ſit, ex manca illa hiſtoria diuinare non licet. Inde vero vaniſſimus ſtatim, ſine vllo alio argumento aut experimento, pronuntiatur aphoriſmus: "ætatem infantilem ac puerilem omnem a corticis vſu penitus "abhorrere, etiam recto. Ex vngue leonem! Contra arguunt virorum illuſtrium, quos paſſim pro recto corticis vſu teſtes aduocauimus, ſcripta & obſeruationes. Verbi cauſa v. *Lentilius* in eteodromo, p. 292. 302. 1349. *Sydenham.* in proceſſu morborum curandorum p. m. 724. *Wedelius* de morbis infantum c. 34. Mihi præſto ſunt hiſtoriæ plures, vbertim aliquando enarrandæ, vbi empiricas, immo methodicas, ſine cortice curationes, & febres ſponte naturæ ceſſantes, inſecutus eſt tympanites.

(i) miſcellan. natur. curioſ. Dec. III. A. 9. 10.

(k) Neſcio an totius rei, & diuerſi ſucceſſus, rationem ex *Sydenhamio* haurire liceat, cui profecto experientia & ratio aſſentit, eosque, qui regulam ſpernunt, infelicis ſæpe erroris arguit. Is auctor in de morbis acutis c. 5. p. m. 119. ſq. ſcribit: "raro *iuuenes* obſidet hydropspoſt febres intermittentes, niſi *catharticis* per febris decurſum ſæpenumero iteratis "eumdem accerſiuerint. Verum *aperientium & catharticorum vſu facile ſanatur, ſi modo recens eſt.* Ve-"rum-

Hinc iudicanda ſunt exempla, ſi qua ſunt, alia, vbi aliena culpa innocuæ medicinæ imputatur (l). Artem ipſam vel medelam quamuis ream facere quilibet poteſt, nocentem nemo; vbi artifices male medentes deliquerunt. In promtu mihi ſunt exempla propriæ experientiæ complura, vbi cachecticos, & hydrope ex imperfecta qualibet febris cura laborantes, iuſta methodo, & corticis inprimis aſſiduo vſu, feliciter ſanaui, rubore ſuffuſis amicis, qui id forte remedium eiusmodi malo præcipue noxium, vana perſuaſione ducti, pronuntiauerant.

Quarta nunc agitur hebdomas, quod medicum me adſciuit mulier agreſtis nondum quadragenaria, quæ a biennio quartanam tolerauit, & ab eo fere tempore afflicta fuit menſium obſtructione, & tumore hydropico, & dyſuria vrinæ lixiuæ. Ingentem in molem aſciticam abdomen ſenſim intumuerat, crura & femora cum dorſo aqua diſtendebantur, turgebat ipſa facies, inceſſum fere prohibebant moles corporis, reſpiratio anhela, & laſſitudo, typum febris ſeruabat immota, & medicaſtrorum, quos paſſim miſella conſuluit, σκανδαλον plane manebant hydrops & quartana. Mirum in modum imminutus eſt tumor, abdomine tantum non penitus ſubſidente, & femoribus valde emollitis, poſteaquam ter mane, ante paroxyſmum pomeridianum, aquas hydropicas eo die maxime turgen-

"rumtamen obſeruaui, *fruſtra eſſe,* "ſi quis eum hydropem *medicamen-* "*tis purgantibus* tollere conetur, *fe-* "*bre illa adhuc durante.* Febris enim "hoc pacto radices profundius agere "deprehendetur,, *non autem amouebitur hydrops.* Atqui *Rombergius* febrem poſt breue tempus his ipſis hydropicis rediiſſe notat, neque tamen de obſeruato methodi diſcrimine verbulum monet. add. *Spon.* in *Blegny* zodiaco a. 2. m. Ianuar. quæſt. 8. quam ob rem febricantibus pedes, manus, & vultus intumeſcant?

(l) conf. *Liſteri* exercit. de hydrope p. 2. vbi frequentiam hydropicorum, per Angliam tunc obſeruatam, a potibus ſpirituoſis & ſalſis ingurgitatis deriuare inſtituit, ceteras cauſſas ſuo tempore rariores eſſe oſtendens. Ibi vero etiam de febribus intermittentibus, a decennio tunc parcius graſſatis, "vbi, inquit, iis iam homines "afficiuntur, cito & tuto iam curari "ſolent notiſſimo remedio ex cortice "Peruuiano, ſine metu hydropiſeos "alicuius,,. Ipſe locus integer conferatur cum notatis a *Stahlio* nouitat. medic. §. 55.

gentes, aquæ benedictæ *Rulandi* (m) vncia una cum dimidia ανω καὶ κατω euacuauimus; erumpente etiam a tertio demum paroxysmo ſudore, qui antea ſemper ſuppreſſus manſerat, dum materia per ſingulos paroxysmos commota quidem fuit, ſed in hydropis augmentum ceſſit. Ab eo tempore vſa eſt ægra electario ex cortice Peruuiano, radice helenii, ſale ammoniaco, vitriolo martis, & rob iuniperi, eo cum ſucceſſu, vt febris fugata ſit, faciei viuidus redeat color, reſpiratio libera euaſerit, vrina limpidior, & longe potu aſſumto copiſior profluat, abdomen plane detumuerit, femora & crura indies magis detumeſcant, molimina menſium in dorſo & abdomine ſentiantur, neque dubitemus, quin continuato & repetito ad morem noſtrum remedio, integre & conſtanter conualitura ſit, quod in tot aliis ſimiliter laborantibus contigit. Deſiuimus iam primum cortice vti, & poſt eius vſum ſtatim copioſe, & cum ευφορια, & manifeſto tumoris decremento, coctos humores purgauimus ſucco ex iridis noſtratis recentis vnciis quatuor ſubtiliſſime raſis, & parum maceratis in aquæ fœniculi vnciis duabus, expreſſo, cum pauco ſaccharo: quod cuiusdam paſtoris ſacri remedium quaſi arcanum eſſe ſcimus, quo ille, diuerſimode forte mutatis per cinamomi aliusue aromatis pauxillum, odore & ſapore, famam multam, & pecuniam, & ægrorum ſæpiuscule ſalutem lucratus eſt, & hanc nos aliquoties lucrati ſumus, aliis ex arte medelis opitulantibus.

Proſtant paſſim apud auctores eiusmodi commatis obſeruationes. Sufficiat nunc vna viri ſummi, *Brunneri*, archiatri Palatini, qua, curato per copioſam a cortice diureſin hydrope, noxiæ ſtringendi facultatis crimen ab eo medicamine amoliri ſatagit (n). Idem eſto

(m) v. *Sydenham.* de hydrop. p. m. 617. quicquid experto obloquatur, qui amicus non fuit, *Liſterus* in de hydrope. p. 21. Id quidem remedium præ hydragogis ceteris tum conuenit, quando febris coniuncta eſt, quæ ceteris irritari ſolet. v. nota k.

(n) Ephem. nat. cur. nouiſſ. vol. I. obſeruat. 128. Add. aliæ fere ſimiles *Franci*, decur. 3. a. 7. & 8. obſeruat. 110. conf. *Reſtaurandi* Hippocr. de vſu chinæ chinæ c. 12. de curatione hydropis, ſuccedentis febribus ope chinæ chinæ. Celeb. *Boecler.* in not. ad

esto iudicium de *ictero*, quem, febrili similis fomitis indicia exhibentem, aeque fere certo, ac ipsas febres intermittentes, per corticem febrifugum tolli, peculiari dissertatione, & plurium obseruationum practicarum testimonio, haud ita pridem confirmauit cl. Alex. *Camerarius* (o), & nos iam ante decennium, & saepius deinde, & nuperrime rursum, comperimus. Ita sane affectus, ex febris intermittentis prosapia degeneres, sub statu epidemio febricoso frequentissimos, innumerabilibus modis fucum facientes, detracta per sagacis medici iudicium larua, solitarius cortex, vel apte mixtus, expedite ad sanitatem perducit: nisi aliquid nimis alienum sit, quod prohibeat vsum, vel tantisper suspendat. Homines vero ignari quid sit constitutio epidemia, quid febrium indoles versatilis,

— — — — *cui nomina mille,*
Mille nocendi artes (p),

vbi medicus aduersus illam, sub alius morbi specie occultam, remedium febri proprie dicatum prudenter adhibet, pro panacea id venditari frustra suspicantur.

§. VII.

Vsus opportunus, vel secus, in febribus ex genere intermittentium.

Febres quidem *intermittentes veras*, & quae vere *ex earum genere* solitario sunt, *continuas* omnes, vbi notabiles longasque satis remissiones habent, certo, tuto, & constanter, si quid aliud, sanat cortex, recte, mature, & tempestiue datus; nisi forte rarior loci, aeris, aut corporis constitutio alicubi obstet, cui tamen nullus dubitauerim, quin praeparatione & additione, vel praemissis aut subiunctis aliis adminiculis, feliciter accommodari possit. Pertinent etiam ad eius remedii ditionem *semitertianae nothae* (a), quae alienae

ad Hermann. cynos. mater. medic. "*plures*, inquit, hydrope febres, ab "empiricis & famulis chirurgorum "male curatas, insequente iam labo- "rantes, vbi tamen aliquid febrilis "adhuc suberat, hoc cortice a febre li- "beraui, & additis simul aliis seruaui.

(o) exercit. qua corticis vsus a febre ad icterum extenditur.

(p) *Virgilius*.

(a) v. *Restaurandi* Hippocrates de vsu chinae chinae c. 11. ill. *Lentilius* in eteodromo, vbi indices semitertianae curam indicant. *Mangetus* biblioth. phar-

alienæ indolis febrem admixtam non habent, *tertianæ continuæ duplices* potius nominandæ, quum non nisi ex duobus, vel pluribus, tertianæ febris paroxysmis compositæ sint, qui longitudine sua, vel exiguarum accessionum intercurrentium multitudine, impediunt, quo minus perfectam intermissionem persentiri liceat. Sæpissime sub hoc statu epidemio febrium, qui manifeste, verno certe & æstiuo & autumnali tempore, ex intermittentium indole fuit, febrem vel ab initio intermittentem, sed quæ duplicatis longisue paroxysmis in continuum typum degeneraret, vel statim etiam continuam, periodis tamen intermittentium epidemiarum similibus clare distinctam, obseruauimus. Tunc vero, vbi vel periculum, vel morbi difficilem tolerantiam timendi, ex horrendis accessionum symptomatis, morbi augmento, habitu corporis, & exemplis analogis, iusta caussa fuit, corticem secure semper & feliciter ex methodo dedimus: dummodo tempus *remissionis diuturnum satis*, & *perquam notabile*, & *sine grauioribus symptomatibus*, *inflammationis* factæ, aut *abscessus* fientis, aut *morbi alieni* commixti, vel exorti, signis fuit, & dum ipsi *paroxysmi* præcipui, in incremento & statu, *ad declinationem & interualla* mitiora comparati, insigniter grauius ægros afflixerunt (b). Huius modi generis fuisse videntur, quas hemitritæos, pestilentes, malignas, inflammatorias, continentes notarunt *Apinus* (c), *Heluetius* (d), *Mortonus* (e), *Lancisius* (f), alii-

pharmac. voce quinquina. Alii auctores complures semitertianæ vocabulo hac notione vtuntur. conf. Caution. medic. II. §. II.

(b) His, quæ tamen experienti obseruatu haud difficilia sunt, non obseruatis, & solo febris qualitercunque remittentis nomine pro indicatione sumto, incidere potest medicus in censuram haud iniquam *Freindii* comm. ad Hippocr. epid. p. 124. "Febre inualescente, & cerebrum "occupante, deliria, neruorumque "distentiones, si non accersi, saltem "haud arceri, experiuntur ii, qui in "febribus acutis nihil nisi *serpentariæ radicem*, *salemque* de *cornu* "*ceruino* & similia amant ingerere. "Idem accidere solet, vbi in *febribus* "*remittentibus corticem Peruuianum* "*importunius* adhiberi contigerit."

(c) in histor. febr. epidem. passim.

(d) *methode de guerir les fievres sans rien prendre par la bouche* p. 17. 25. & *recueil de methodes* p. 30. 145. seq.

(e) Exercit. II. c. 3. 8.

(f) L. II. epid. I. c. 9. §. 2.

aliique (g), quibus tamen corticis vſum ſalutarem repererunt (h). Certe vbi vere tales vel a principio fuiſſe vel progreſſu temporis iamiam euaſiſſe, febres, obſeruare datum eſt, nos quidem ab hoc remedio abſtinere, & tamquam febri acutæ & continenti mederi, ſatius eſſe duximus, donec forſan, declinationis tempore, naturam morbi ex intermittentium genere eſſe conſtet, & ſine formidine cura febrifuga inſtitui poſſit. Immo, in tertianis ad continentium, & malignarum indolem pronis, mature vſurpato cortice præpeditur, quo minus, accedente inflammatione, & typo continente, periculoſiſſimus morbus, hemitritæus verus, naſcatur, & tot circa cadauera obſeruationibus anſam præbeat, quot collegit *Spigelius* ante huius medelæ certæ inventionem (i). Qui abundant humores, vel cocti, vel ſi crudi etiam impetum vanum & haud ſufficientem ad excretionum loca faciunt (k), ante remedii vſum proſcribi debent. Vbi viſcera obſtructa & indurata ſunt, vbi morbi chronici complicantur, vbi humorum neque coctorum, neque turgentium, abundantia

(g) conf. *Bianchi* hiſt. hepat. p. 277. ſqq. 283.

(h) niſi forte infuſiones aqueæ temperatæ, extracta aquoſa, & enemata, quibus auctores illi experientiſſimi in eiusmodi caſibus vſi ſunt, etiam in febribus malignis, continentibus, inflammantibus, ſimilibusque, tuto vſurpari poſſunt, quod aliorum experientiæ committimus.

(i) v. eius opus egregium de febre ſemitertiana. De his omnibus plerique auctores, quos corticis vſum laudaſſe paſſim heic notauimus, plene & diſtincte ſatis egiſſe videntur, quos, qui evoluerit, & recte intellexerit, fere omnes conſentientes reperiet. v. præcipue *Tozzi* ad aphoriſmos Hippocratis, *Torti* therapeutica ſpecialis, *Lanciſii* de noxiis paludum effluuiis, *Bianchi* hiſtoria hepatis, *Heluetii recueil de methodes*, *Mortoni* pyretologia, *Pitcarnii* elementa medicinæ & diſſertationes, *Boerhavii* de cognoſcendis & curandis morbis & de viribus medicamentorum, *Bergeri* chinchina ab iniquis iudiciis vindicata, & idem de inflammatione, *Valentini* polychreſta exotica, *Cohauſii* archeus febrium faber.

(k) Doctrinam vniuerſam de *coctione*, *cruditate*, & *orgaſmo*, incomparabilis in arte medica vtilitatis, peculiari diſſertatione, operi *de febribus & morbis febrilibus* inſerenda, explicatam luculenter dare laborabimus. Verus eſt Hippocratis aphoriſmus: *cocta euacuanda ſunt, non cruda, niſi turgeant.* Atque is latiſſime patere, & ad ſingula euacuationum genera, pro ſingularum modulo, recte explicatus, accommodari debere videtur.

dantia est; tunc quæ aperiunt, præparant, coquunt, euacuant, præsertim κατ επικρασιν, vbi vtrumque præstatur, pro indicatione methodi, & periculi, vel præmittenda cortici, vel adiungenda, vel surroganda sunt (l). Neque vero vanum est, quod vulgo dicitur: plurimas esse *febres*, tum *intermittentes*, tum *continuas*, benignas plane, tutas, & innoxias, & tolerabiles, immo quasdam ex his vere *salutares:* nempe quæ repletum corpus euacuando subleuent, obstructiones viscerum sensim expediant, humores spissos atterant, &, cum sua ipsarum materie per paroxysmos despumante, ex corpore eliminent; neque vero vltra modum affligant, aut debilitent, neque humores & functiones magis magisque corrumpant, neque vllum periculi signum, pro aeris, corporisque, & morbi indole, αναλογως probe examinata, exhibeant. Sunt etiam ex earum numero, quas naturæ & expectationi omnino permittere verearis, plurimæ, quæ aliis præter corticem remediis, gratioribus forsan, cedunt. In his omnibus ad certam hanc antidotum statim procedere vel inutile foret, vel minus nonnunquam salubre; quamuis pleræque febres, per legitimum huius remedii vsum profligatæ, eadem, immo maiora sæpe, sanitatis emolumenta post se relinquant, quam quæ notari solent, vbi sola natura, vel remedium aliquod minus generosum, ægritudinem edomuit. Vsus vero ille adeo multis ægrotantium nauseosus est, totque opinionum commentis sæpe interturbatur

(l) cl. Elias *Camerarius* syftem. cautel. medic. p. 494, sq. "In intermittentibus, inquit, antequam primæ viæ expurgatæ sint, solutæque viscerum obstructiones, cauendum maxime monent a china chinæ, a præcipitantibus, & adstringentibus. Nota vero, quod si omnes viscerum obstructiones debeant esse expeditæ prius, vix vnquam possis accedere ad remedia antifebrilia, nec agere contra febrim. Sunt obstructiones illæ diversi generis, nec omnes impediunt corticis vsum, cui etiam non semper commode euacuans præmittitur remedium. Id vero sua quemlibet experientia facile docuerit: nec enim semper febres ferunt purgantia. Fortiora, vti in omnibus obstructionibus viscerum, sic maxime in intermittentibus, quæ ex obstructionibus sunt, damnum inferre dicuntur. Fortiora purgantia nunquam laudem merentur: intermittentes epidemicæ ab obstructionibus non fiunt, sed & mitia purgantia vix ferunt commode: hinc facilis recidiua."

batur, vt in facilioribus tutioribusque febribus aliarum medelarum virtutem ex arte experiri, quam ad facram hanc anchoram confugere, præftet. Nouerit medicus diftinguere affectus corticis virtute fuperabiles, ab his, qui eadem incaffum tentantur; nouerit febres faciles, genuinas, tutas, falubres, a difficilibus, degeneribus, infidis, noxiis (m) difcriminare; ita nec temere, nec timide curationem aggredietur, vbi temeritas potius eft metuendo morbo habenas mittere, quem certa, promta, & innocua medicatione refrænare poffis.

§. VIII.

Regula vfurpandi corticis prima.

Prima igitur huius remedii vfurpandi regula eft, quam hactenus explicauimus: "ne, noxio vel inutili conamine, ad alienos morbos, neque ad tutos, tolerabiles, & falutares, neque non attento tempore & corporis habitu adhibeatur; fed ad morbos congruentes, & ea quidem occafione, vbi ex arte datum, fecundum ἀναλογίαν experientiæ, nocere nequeat, prodeffe autem vel fpecifica, vel manifeftiori virtute poffit: præfertim vbi aliis medelis minus certis confidere, aut periculum imminens, aut intolerabilis ægri corporis cruciatus vetat."

SECTIO TERTIA

MEDICINAM EXHIBET TVM HABITV ET PRAEPARATIONE CORPORIS, TVM ELECTIONE, DOSI, CONTINVATIONE, EFFICACEM.

§. I.

Neceffitas & opportunitas eius remedii in febribus foporofis, & apoplecticis.

Huic profecto, de qua agimus, febri, formidandum affectum foporofum quouis modo minitanti, frænum cortice Peruuiano non

(m) conf. ill. *Stahlii* differt. de minore malo medico §. 42.

non iniicere, non fuimus ausi, quandocunque res adhuc satis integra fuit. Enimuero, quod in libelli huius fronte ex *Hippocrate* (a) scripsimus, quodque *Galenus* (b), ceterique interpretes, explicant & confirmant, carus, & sopor omnis *morbosus*, *vbique est malus*, &, *Foresto* (c) iudice, "semper grauissimus sopor est, qui in Charontis "cymbam mortales plerumque dimittit, siue primario & per se in-"cumbat, siue ex consensu & consortii lege adueniat (d).,, Malignas eiusmodi febres intermittentes vocat *Ramazzinus*, vbi vtilem corticis vsum fore judicat, si ab initio dignoscerentur. Mire sane circa hoc remedium fluctuauit vir doctissimus, inter admirationem & contemtum, laudationem vel nimiam & vituperium, commendationem & prohibitionem, fiduciam & metum, experientiam & opinionem, vsum & abusum, quem distinctionibus curiosis, & tentamentis, experimentisque minime adæquatis, moderari instituit, nihil tamen certi & eximii hac quidem in re præstitit, ceterum de arte medica immortaliter meritus. Posteaquam in his ipsis casibus ad vsum corticis exhortatus est lectores, "in tam graui, inquit (e), "ac subita tempestate, tamquam e graui somno excitati medici, cum "antea super utramque aurem obdormirent, nil tale expectantes in "febri-"lium morborum accessionibus*, in "quibus neque stimulantes, neque "ferientes, nedum inclamitantes, sen-"tiuntur ab ægris. Si ergo eiusmo-"di affectum carum appellaueris, dif-"ficilem vero excitatu constitutionem "seu *coma*, seu *cataphoram*, tunc "*nunquam quod coma sit, nedum quod* "*carus*, dicere oportet.,,

(a) Simpliciter Coac. 128. repetitur το καρῶδες πανταχȣ κακον.

(b) Hic in 1. prorrhet. comment. 2. §. 29. præter necessitatem se torquet, dum particulam ἄραγε pro interrogatione habet, quasi inquirendum moneat Hippocrates: annon vbique τὸ καρῶδες malum sit? Ait *Galenus*: quod si quemlibet somnum longiorem, & profundum, qui vel a vini potu, vel in quibusdam morbis, præsertim infantum, quasi critice, post vigilias longas eueniat, carum lubeat vocare, posse eum bonum aliquando dici. "Si vero, inquit, *morbosi* "*cari* alia genere fuerit affectio, af-"firmabimus το καρῶδες, *vbique ma-*"*lum* esse. Videtur *sæpius in febri-*"*lium morborum accessionibus*, in "quibus neque stimulantes, neque "ferientes, nedum inclamitantes, sen-"tiuntur ab ægris. Si ergo eiusmo-"di affectum carum appellaueris, dif-"ficilem vero excitatu constitutionem "seu *coma*, seu *cataphoram*, tunc "*nunquam quod coma sit, nedum quod* "*carus*, dicere oportet.,, Conf. locus Hippocr. de articul. ceterique sect. 1. §. 1. cit. item libellus de comate.

(c) Obs. L. X. 38.

(d) Hippocr. Coac. præn. 7. ῥίγεα κωματώδεα, *rigores soporosi, periculum minantur*.

(e) de abusu chinæ p. 228. in operibus.

"febribus, quæ cum frigore ac rigore accederent, absoluta infebri-"citatione postmodum subsequente, tumultuarie ad sacram ancho-"ram chinæ chinæ ad vncias in vino infusæ confugiebant, sed incas-"sum, paucos enim euasisse obseruaui.„ Sane eius rei, si ita plane se habet (f), caussa fuisse videtur vel *tumultuarius*, quem doctissimus vir notat, vsus, vel *vinosi infusi* vis subito periculo impar, & sopori arcendo minus apta, vel *tempus infusione & expectatione disperditum*, &, quod ipse auctor innuit, *non satis maturum* auxilium, ob morbi indolem non ab initio æstimatam. Nimirum ipse alibi (g) "hoc, inquit, præsidii genus in febribus periodicis miranda præstat, "ac præsertim in tertianis intermittentibus malignis.„ Verissima, ceteris paribus, apud nos comperimus, quæ, post mortem *Ramazzini*, eiusdem amicus *Lancisius* (h) docuit. "Duo, inquit, præsi-"dia huic malo comperta sunt vtilissima, vesicantia (i) nimirum, & "cortex

(f) Perperam istum abusum medicis Mutinensibus & inuidiose obiici, ac felicissimos ibi fuisse in febribus soporosis corticis effectus, tum peculiari aduersus *Ramazzinum* dissertatione, tum therapeutica speciali, in act. erud. Lipſ. 1716. p. 220. seqq. recensita, probauit archiater inclitus Fr. *Torti.*

(g) p. 799.

(h) L. II. epidem. 1. cap. 8. sect. 1. §.7. sect. 3. & passim.

(i) de his legi omnino meretur doctissimus *Freindii* commentarius 9. ad epid. Hippocr. p. 219. sqq. ibi p. 231. "in febribus, inquit, acutis tutum "maxime, atque expeditum auxili-"um præstant vesicantia, quæ qui-"dem, licet materiam febrilem a ce-"rebro potentissime auertant, fluxio-"nes tamen ceteras, sudorum præci-"pue, atque vrinæ, sæpenumero iu-"uant, saltem nullo vnquam modo "reprimunt. Neque in eo percurio-"sius est hærendum, vt semper ad "ægroti habitum aptentur: quæcum-"que enim fuerit corporis constitu-"tio, vtcunque siue bile, siue tenui "sanguine feruidior, si febris vltra "morem sæuierit, leuia incommoda "non tanti sunt, vt de vita interim "ipsa non simus solliciti. Sæpissime "enim in id discriminis res venit, vt "nihil, nisi a vesicantibus, spei reli-"quum sit.„ Deinde reiicit curiosas quasdam, & inter se non constantes *Bagliui* cautiones, viri docti & acuti, sed aphorismos condere nimium properantis, tum in ceteris operibus, tum in ipsa de vesicantibus dissertatione. Denique p. 233. "illud autem, ait, præ aliis commo-"di habet hæc euacuandi via, vt nun-"quam non tutissime in vsum duci "possit: ceterarum quippe ita per-"ficilis & lubrica ratio est, vt non-"nunquam eæ, vbi atrocior fuerit "morbus, non sine periculo tentari "possint.„ Hoc præsidium in nostro sane climate, nostro statu epidemio, sæpe vtilissimum, tutissimum semper, &

"cortex chinæ chinæ, quæ, opportune adhibita, iure ac merito apud "nos ſpecifica medicamenta perniciosarum, (nempe, quæ ſopore "apoplectico terminari cito ſolebant) febrium dici poterant, cum "ſalus multorum iisdem conſtiterit. Præſidium peculiare & ſpeci- "ficum experti fuimus chinam chinæ minime adulterinam, quæ ta- "men ante tertiam vel quartam diem,, vel certe antequam vim morbi vltra remedii virtutem incrementa ſumſiſſe exitioſis ſignis conſtaret, "in perniciosis tertianis exhibenda erat. Nam ſicubi "propter incuriam, vel ſerum medici aduentum, tardius propinaba- "tur, eius ſalus plerumque deſperanda,,. Io. Ludoficus *Apinus*, phyſicus Herſpruccenſis, deinde profeſſor Altorfinus, hiſtoriam fe- brium, annis ſuperioris ſæculi LXXXXIII. & LXXXXIIII. Herſpruc- ci & in vicinia epidemiarum, deſcripſit, easque notauit ex genere intermittentium, & ſua natura periodicarum (k), deinde vero ma- lignas, ſoporoſas, & exanthematicas, ſed cortice mature dato me- dicabiles. "Veriſſimus (l), inquit, eſt *Mortonus*, cum continuas "æque ac intermittentes cortice ſanari poſſe contendit, modo voce- "tur in principio medicus, ſenſibili adhuc comparente febris remiſſio- "ne, & æger a medicamento in tanta quantitate ſumendo non ab- "horreat. Legi (m) & relegi *Mortonianam* diatriben, &, quod "corticis Peruuiani vis antipyretica, in intermittentibus & remitten- "tibus, propria iam tum felicique mihi innotuiſſet experientia, co- "gitaui, an non æque ſalutariter in hisce malignis exhiberi poſſet, "dummodo, captata rite occaſione, ſtatim ab initio, doſi methodo- "que

&, quamuis in quibusdam paullo moleſtius, aut infructuoſum appa- ruerit, tamen innoxium omnino in- uenimus.

(k) De eiusmodi ſtatu epidemio, eoque ſolo, verba facere ſcriptorem egre- gium, non de omnibus omnis gene- ris febribus malignis patet facile cu- iuis, hiſtoriam & obſeruationes cu- rate intuenti. Neque igitur ad ip- ſius mentem iudicant, tum qui, ca- ſcarillam ibi ſe reperire putantes, eam, illius viri auctoritate, pro om- nium febrium malignarum alexiphar- maco explorant, tum, qui ipſas ob- ſeruationes & regulas *Apinianas* con- temnunt, vbi, quod hæ ſpondere vi- dentur, id in morbis diuerſi plane generis, neque a vero, neque a ſpu- rio cortice, effectum dari vident.

(l) hiſt. febr. epid. p. 70.

(m) p. 71.

"que conuenienti ægris propinaretur,,. Poſtea virtutem febrifugam manifeſtam corticis in iſtis febribus ita oſtendit efficacem, vt ex hac medicatione feliciter euenerit, quod, vt ait, "*Stahlius* ex nulla me-"thodo in febribus ſperet. Nos enim, inquit, 1) in hac epidemica "pleroſque ſcimus euaſiſſe, qui debite hac methodo vterentur, cum "illi, qui negligerent, numeroſa hinc inde redderent funera. 2) Com-"pertum habemus, arte tali ſic cicuratum eſſe malum, vt duratio il-"lius multo breuior eſſet. 3) Symptomata multo leuiora, quam ſi "morbus ſibi relictus eſſet. 4) Denique ſanctiſſime poſſum affirma-"re, non vna ſolum vel altera vice feliciter hanc rationem ceſſiſſe, "ſed conſtanter in quam plurimis voto noſtro & ægrorum reſpon-"diſſe,, (n). Taceo exempla dudum feliciter per corticem curati huius

(n) Si viri eruditi & vtriusque corticis vires experti, hæc, & libellum totum lectu digniſſimum, legerint attenti relegerintque, mirum eſt eſſe, qui non dubitent, *Apinum* caſcarilla, ſeu china ſpuria, non ipſo vero cortice vſum eſſe, quem vbique nominat, niſi quod ſemel obſcuram nominis caſcarillæ mentionem facit. Sunt tamen, quibus lubet, modo ſententiæ iſti ſuperſtruere coniecturas de viribus caſcarillæ, quæ experientiam teſtem non reperiunt, modo auctoris experimenta vanitatis arguere, quia ſibi non ſuccedunt, chinam ſpuriam pro vera vſurpantibus. Reiicit *Apinus* corticem ſtypticum & acerbum, quem & *Badus* & *Mortonus*, & ceteri reiiciunt. Eligit magis amaricantem, ſaporis nauſeabundi & ingrati, & qui guſtatus adſtrictionis ſenſum linguæ imprimat, quod verum corticem probe deſcribit; odore autem, qui in cascarilla ſine igne debilis eſt, grato aromatico præditum, & admodum fragrantem, quod *Blegny* aliique de vero cortice laudant; ſpecie externa tubulatum, qualis eſſe ſolet, ſi tenerior eſt; extus cinereum, graue china, quod vero cortici eſt frequentiſſimum; intus cinamomeo colore reſplendentem, quod fere rem omnem conficit, quia, quantum ego reſciui, is color & ſplendor in caſcarilla nunquam apparuit; aut ferrugineum, qualis etiamnum paſſim vulgatur, & quem, obſcure indigitato caſcarillæ nomine, *corticem nouum vocat, ſed ſapore, odore, ac reliqua forma prorſus eadem*, quod de noſtra caſcarilla falſiſſimum foret. Immo, ad vires reſpiciens, tres illas ſpecies, nempe ſtypticam acerbam, & alteram intus cinamomeam, & tertiam intus ferrugineam, vnius arboris proſapiam eſſe putat: quum tamen caſcarillæ vires, penitus diuerſæ, locum illi iudicio neutiquam faciant. Prouocat paſſim ad alios medicos, qui indubie china vera vſi ſint, quaſi idem, quod ipſe, ſenſerint & experti ſint, quod ad caſcarillam nullo modo quadrat. Neque video, cur, *Mortonum* imitaturus, diuerſiſſimum remedium elegiſſet. Caſcarillæ nomine Hiſpanis veram corticem Cinchinam venire

huius affectus cum febre ſoporoſi apud *Bonetum*, *Cohauſium*, *Mortonum*, *Camerarium*, *Sydenhamium*, *Puerarium*, *Raygerum*, *Reſtaurandum*, *Heluetium*, *Bianchium*, aliosque reperiunda (o). Idem remedium apud nos, & in multis Germaniæ locis, in præcauenda ſimiliter imminente pernicie, tot tamque conſpicua edidit vtiliſſimæ virtutis ſpecimina, vt ipſis etiam, qui contra ſenſerant dixerantque, & admirationem, & confeſſionem, & imitationem expreſſerit veritas, & manifeſta ceterarum medelarum imbecillitas, aut infida efficientia.

§. II.

Methodus medendi in paroxysmo & vbi quid contra corticem indicat.

Quum ad aliquem ægrotantium acciti ſumus ſigna ſupra memorata habentem, in paroxysmo quidem febris non admodum ſoporoſo nihil moliti ſumus, niſi quod remediis temperantibus & reficientibus, cum ſpiritu forſan volatili acido, & infuſo vel decocto theæ, tempus & ſitim fallere, calorem & putredinem moderari, ſoporem vero præcipue arcere, & criſin acceſſionis exeuntis rite promouere

re docent *Redi* experim. natur. p. 163. &, quem *Apinus* allegat, *Stiſſer*. febrium intermittent. conſid. noua. c. 16. Ipſe etiam *Apinus* nomina confundere, neque eam, quam nunc vocamus, caſcarillam bene noſſe videtur, quippe tunc vix cognitam: dum corticem verum, cuius odorem & ſaporem & vires dudum, vti dicit, expertus fuit, cum ſpuria illa confundere vix potuit. Vid. præſertim *Apini* præfatio & §. 40. 50. 51. Conf. infra ſection. huius §. 3. Chinam ſpuriam tunc adhibitam, & illi auctori intellectam, putant, alius ab alio ad putandum inducti, viri clariſſimi, *Bœclerus* ad Hermanni cynoſ. *Lentilius* eteodr. p. 1325. *Stahlius*, tum alibi, tum in collegio practico p. 702. ſqq. & 888. *Storchius* ibi in notis, *Iunckerus* in tabulis therapeut. p. 467. qui vterque effectum alibi non reſpondere dolent: quod in febribus intermittentibus, &, quæ ex earum genere ſunt, metuendis & pertinacibus, ſi cascarilla intelligenda eſt, etiam nos dolere, & ſuam viro experientiam, & illi ſtatui epidemio, relinquere cogimur. Ex aduerſo, ſi qua veri corticis ſpecie vſus eſt, quod mecum iudicant celeb. *Valentini* in hiſt. ſimplic. reform. *Zornius* in botanol. medic. aliique, reſpondet omnino multiplex per diuerſas regiones conſtitutionesque experientia ſummorum medicorum. conf. Excerpta e Commercio Norico §. XXIII. N. V. item §. XLIII.

(o) v. ſect. 1. §. 3.

mouere, ſategimus. Cantharides etiam cruribus admouere conſultum duximus, ita vt finiente paroxyſmo efficaciam exſererent, ſub cuius exitum, probe perpenſis coctæ, vel turgentis plenitudinis, & tendentis naturæ indiciis, quæ ex generali methodi lege huc transſcribere non opus eſt, euacuationem aliquam inſtituendam omittendamue præcepimus, quarum nullam vniuerſim & ex ſua natura indicat febris (a), multo minus cruditas, quam degeneres Hippocratis filii expurgandam vbique neceſſario eſſe populo perſuadent: id quod, ſine orgasmo, & naturæ niſu, vix niſi in longis, pertinacioribus, aut immobilibus febrium generibus, locum habet, vbi quaſi per *μετασυγκρισιν* medicari, aut *κατ ἐπικρασιν* partim coquere humores, partim euacuare debemus. In febribus ſane haud ſubito periculoſis præparationes multæ medicationesque præuiæ & licent, & indicantur, quas ob periculi velocitatem vitare iubemur, & quibus opus non eſt, vbi humores vel nimium mobiles ſunt, aut, ſi moueantur, faciliime aberrant. Legi merentur, quæ de catharſeos vſu & abuſu in febribus poſt alios nuper monuit cl. *Cohauſen* (b), & de venæ ſectione uiri doctiſſimi, *Ramazzinus* (c) & *Bianchius* (d). Sem-

(a) *Sydenhamius* epiſt. I. p. 387. de apoplexia ex febre intermittente, quan-"tumlibet, inquit, euacuationes omnes "cuiuscunque generis demum ſint, in-"dicari videantur, ad reuellendos a ce-"rebro humores, vt in apoplexia pri-"maria fieri ſolet; eædem tamen omni-"no omittendæ ſunt, vtpote quæ ori-"ginariæ huius ſymptomatis cauſſæ, "febri nempe intermittenti, prorſus "aduerſantur, ac proinde mortem ac-"celerant, quod ipſe noui,,. Moderamine tamen in his opus eſt.

(b) archei febrium fabri cap 5. integro. add. *Brunonis* remorae ac impedimenta purgationis, exercit. 3. *Werloſching* de curation. vernal. & autumn. c. 10. *Hecquet* de purganda medicina a curarum ſordibus.

(c) in conſtitut. epid. oper. p. 145. ſq.

(d) Hiſtor. hepat. p. 202. 228. 640. add. *Syluius* prax. med. append. tractat. 9. §. 167-178. tractat. 12. §. 676-688. *Stahlii* diſſert. de venae ſectione in morbis acutis, & in de febribus compoſitis ex acuta periodo §. 51. vsque ad finem: cui iungatur *Hoffmanni* medic. ſyſtem. T. III. ſect. 2. toto c. 9. vbi, vti hi duo viri docti perpetuo ſibi inuicem contrarii eſſe ſolent, de *Stahliana* ſententia ita p. 599. cenſet. "Miror ſane haud exigui no-"minis viros, venae ſectioni alias exi-"mie patrocinantes, confidentius ta-"men aſſerere, eamdem in omnibus "febribus acutis, benignis & malig-"nis, exanthematicis, vel minus ta-"libus, nunquam eſſe neceſſariam, "ſed ſemper fere noxiam, vnica tan-"tum

Semper heic respeximus ad metuendam ferociam instantis paroxysmi, & magnitudinem imminentis periculi, neque tempus necessario laudati corticis vsui per alia molimina præripi passi sumus, nisi ea omnino visa sunt necessaria, & quæ tantisper differri nequiuerint, donec a febri securum præstitissemus ægrum. Venæ sectione pro plethoræ, orgasmi, & virium modulo, plenitudinem minuere, stases, inflammationes, & raptus ad cerebrum præpedire, & orgasmo sanguineo naturæque nutui obsequi, in pluribus necessum fuit (e). Diuersitas nationum, regionum, diætæ, habitusque cuiusuis corporis singularis, & plethora vera, & orgasmus sanguineus generalis, & magis particularis in inflammatione, aut congestione, & magna illa indicatio iuuantium & non iuuantium sub statu epidemio communi, vel singularium corporum simili, pro morbi temporibus, hoc artis auxilium seu indicant, seu moderantur. Locum ostendunt excretionum naturalium ratio, & adsuetudo, & nisus naturæ bonus aut malus, qui, prout magis minusue facile aut secundari, aut auerti potest, modo propinquæ magis & connexæ, modo remotioris & diuersæ venæ sectione opus habet, prudentis & attenti medici sub moderamine (f). Neque ea subiuncto saltim cortice Peruuiano vn-

"tum synocha excepta, nec in hac "etiam absolute. Atvero & ratio & "constans experientia huic asserto re-"fragatur. Metastases vero sangui-"nis ad caput, circa tempora, venae "sectionem ciere, fallacia non caussae "vt caussae videtur. Eodem modo, "immo frequentius id euenit, vbi ve-"nae sectio omissa, quam vbi ad-"missa,,.

(e) Memorabilis est obseruatio *Ballonii* epid. L. 2. p. 267. "Nobilis, inquit, "vir febre tertiana laborabat. Medi-"cus, qui illi medebatur, vti erat "*αἱμοφοβος*, detractationem sanguinis neglexit. Quarto paroxysmo, ruptis "veluti venis, & facto impetu quo-"dam in partibus internis, tanta fo-"ras excretio sanguinis est consecu-"ta, vt eo ipso die illi obeundum fue-"rit,,.

(f) Vbi sanguis vel vera quantitate, vel pro lentoris impetusque proportione ad vasa viresque motrices, abundat, aut supra modum turget salutarem, tunc saepe quidem quaelibet vena cum fructu, aut sine noxa secatur, quum omnia confluant & conspirent, & naturae nisus medentium male distinguentium errores corrigat: vnde medicorum dissentientium prouocatio oritur ad experimenta felicia ex loco venae sectionis diuersissimo, in quouis morbo rerumque statu, quae contraria esse videantur. Non tamen corpus nostrum pro nuda machina tubu-

vnquam hoc rerum ſtatu nociua fuiſſe obſeruata eſt, neque illi tempus ademit, quippe quia incipiente paroxysmi declinatione ſtatim fieri potuit. Si qua per ſuperiora euacuatio indicata ſit, eam præcipue infuſi croci metallorum vncia circiter vna, medicamento, ſi ex indicatione eo vtamur, nequaquam violento, & quod, natura forſan inclinante, per inferiora etiam blande euacuat, neque deinceps

tubuloſa hydraulica haberi debet, vbi ſanguinem & humores velut meram & aequabilem vbicunque aquam, vaſa velut ſimplices canales, ſolo diametro & ſitu diuerſos, & aeque fere vbiuis & omni tempore penetrabiles, conſideremus. Neque ergo putandum eſt, perinde ſemper eſſe, quem venae ſectioni locum eligas, aut rem omnem facile ex generalibus de reuulſione & deriuatione regulis, in quolibet corpore ſingulari, quouis morbi ſtatu, decidi poſſe, nulla ſigillatim ratione habita tendentis, obſequentis, adiuuantis, renitentis naturæ, & ſenſus, roboris, directionisque, quæ in neruis & fibris diuerſimode notantur, & mobilitatis niſusque humorum, & laxitatis vel ſtricturæ viarum & expectandarum forte excretionum, & ingenii typique morbi cuiusuis, & analogiæ practicæ. Egregie leges reuulſionis & deriuationis oſtendit & applicauit v. cl. *Silva de l'uſage des differentes ſortes de ſaignées. Pariſ.* 1727. Attamen eruditiſſime ſcripta mantiſſæ practicæ locum relinquunt. Neque enim ſemper natura, & quouis tempore, quamuis etiam aberrare videatur, voluntati medici, a loco affecto ſanguinem in remota trahere, vel excretiones naturales reuocare ſtudentis, obſecundat. Sæpe, vbi contra nitente natura, & morbi indole ac tempore, reuellere aliorſum molitus fueris, male irritabis materiem, niſusque eius pertinaces pertinaciores etiam atque etiam reddes: ſæpe quoque, vbi difficulter amoueri ſe patitur humor ſanguineus in partem aliquam altius incumbens, fruſtra omnino eris, ſi venam in parte diſſita ſeces, niſi ingentem forte copiam emittendo vim inferre poſſis. Neque ſpernendum eſt doctiſſimi, qui contra cl. *Siluam* diſputat, *Hecqueti* ea de re monitum in *obſeruations ſur la ſaignée du pied* §. 17. "Medicus, inquit, "vbi morbum curare aggreditur, gna-"rus eſſe propenſionis, & conſenſus, "& communicationis, quæ varia va-"ſis humores vehentibus competunt, "& medicationes ſuas ad hanc nor-"mam moderari debet, ita vt nihil "moueat, niſi quæ euacuare debet, & "per eas vias, quæ maxime conue-"niunt. Neque enim quidquam tan-"topere timendum ipſi eſt, quam ne "quid humoris excitet, aut in motum "agat, quod irritare periculoſum ſit. "Nam haud quæuis materia iter a "medico monſtratum ſequitur, vbi id peregrinum eſt. Plura de his omnibus, & pro virili accurate, ex legibus mechanicis, hydraulicis, & hydroſtaticis, ad anatomen & ad experientiam propriam & alienam collatis, diſquirere animus eſt, vbi de ſanguinis miſſionis vſu & abuſu in febribus agemus. Eædem leges competunt aliis euacuationis, deriuationis, reuulſionis præſidiis. Conf. Excerpta e Commerc. Norico. §. XL. & LIX.

ceps adſtringit, & velociter ſatis operatur, & in febribus & ſoporoſis affectibus curandis commendabile eſt, finito paroxysmo inſtituimus, quod incipiente, forte aliquando vtile futurum, auſi non ſumus. Tenerioribus dedimus ſulfur antimonii *Glauberi*, quod auctor (g) panaceam, & purgans catholicum ſeu vniuerſale iactat, ſcilicet, quod per vias excretionum omnium, pro niſu naturæ, ſine violentia operetur: quamuis plerumque vomitus aliquot blande proritet, vbi ad grana tria, quatuor, vel vltra datur (h). Aluum, vbi id requirebatur, vel pulpa tamarindorum lactis ſero ſoluta, ſalibus laxantibus, aut ſimili remedio ſoluimus, quod neque feruorem & raptus peruerſos, neque ſtrictam deinde aluum inducere ſoleat; vel enemata ſolum iniecimus (i) largiter nitroſa, aut, pro re nata, acriora,

(g) V. eius pharmacop. ſpagir. p. 20. ſeqq.

(h) Cel. F. *Hoffmannus* in notis ad *Poterii* pharmac. ſpagir. p. 560. hoc remedium inſigniter laudat, nomine panaceæ *Conerdingianæ* a *Conerdingiis*, medicis inclitis, archiatris Brunſuicenſibus, quibus in frequenti vſu fuit cum cremoris tartari & lapidum cancrorum granis aliquot, & momento cinnabaris mixtum, & panaceæ ſolaris nomine inſignitum. "Præ"parationem veram etiam exhibet, "ex antimonii & nitri ſingulorum "parte vna, ſalis tartari dimidia, mix"tis & in crucibulo in fluorem actis. "Hinc maſſa exemta hepatici coloris "a ſuperiori parte ſeparata coquitur "in aqua, lixiuium filtratur, ipſique "infunditur ſolutio tartari crudi cum "aqua ſimplici facta. In fundum ſic "deiicitur puluis flauus, qui fluuiali "bene edulcorandus & exſiccandus "eſt,,. Remedium eſt infantibus & tenerioris texturæ corporibus aptiſſimum. Damus vel recens natis pro vomitu ciendo octauam grani partem, trimeſtribus ſextam, ſemeſtribus quartam, anniculis dimidiam, bimulis granum integrum, & ita vlterius pro ætatis & materiæ & virium ratione. Adultis ſufficere ſolent grana quatuor. Auctor aliique ad decem vsque dederunt, & æque blandam vomitionem obſeruarunt, vnde doſis etiam in tenellis ſine metu aliquantisper augeri poteſt. Minora præbia, vomitum rariſſime ciere ſolita, ad granum pro adultis vnum, vel infra, aliis remediis, pro vi reſoluendi & penetrandi augenda, feliciter in variis morbis adduntur. v. *Hoffmannus* l. c. F. *Schraderus*, medicus olim Helmſtadienſis χαριέστατος, in diſſertatione de medicamentorum Galenicorum & chymicorum neceſſitate, *Lentilius* iatromn. p. 291.

(i) *Crato* conſil 26. L. V. ſolis enematibus febres curari docet, vbi ægri initio paroxysmorum tormina ventris ſentiunt, turgentis humoris, & ad alui vias tendentis indicia, id quod præ-

ora, & quæ, verbi cauſſa, aquam emeticam, aut colocynthidis pulpam in petia ligatam reciperent, aut ex ipſo cortice febrifugo ad *Bagliuianum* & *Heluetianum* morem (k) parata: quæ tuto & cum fructu, pro febre reprimenda, ibi etiam repeti idemtidem per iuſta interualla potuiſſe, vbi interius adhibendi abunde corticem locus vix fuit, aliquoties poſt multorum excellentium medicæ artis magiſtrorum tentamina experti teſtamur. Si ægrum ſopore iam, aut apoplexia, oppreſſum reperimus, apoplectici inſtar affectus, ſed cum febre iuncti, curauimus morbum, veſicatoriis pluribus ad carpos, nucham, & ipſi capiti raſo admotis, venæ ſectione iuſta, ſcarifatione (l), hirudinibus (m), ſternutamentis ex elleboro albo vel turpetho minerali (n), frictionibus, aliisque (o) notis excitantibus, & epiſpaſticis, exeuntis maxime paroxysmi tempore. Neque tamen ſectionem venæ iugularis, poſt *Trallianum* (p), *Actuarium* (q), *Villanoua-*

præcipue in tenella ætate ſæpiuſcule verum reperimus, exhibito præſertim breui ante iniectionem ſulfure antimonii *Glauberi.*

(k) *Bagliuus* prax. medic. l. 1. c. 13. §. 9. primo id ſibi in puero quinquenni, qui nihil per os admittebat, tentatum feliciter laudat. *Heluetius* methodum curate deſcribit in *methode de guerir toutes ſortes de fievres ſans rien prendre par la bouche,* quod remedium paſſim deinde imitati leguntur alii. Confer. I. P. *Albrechti* obſeru. eph. nat. curios. dec. 3 ann. 3. 127. & ſimillimus πρακτικωτατε parentis filius Io. Güntherus *Albrechtus* in diſſert. Lugdunenſi de enematum vſu §. 35. cl. *Valentini* diſſ. de febre hæmoptoica, prax. infallib. T. I.

(l) Cucurbitulas ſcarificatas capiti impoſitas praeſentaneum apoplexiae nominat remedium *Höfer* herculis medici Tom. I. L. 1. c. 1. ſummum & vnicum *Sennertus* prax. L. 1. Part. 2. c. 33. In *Fracaſtorii* vita operibus "praemiſſa narratur, ipſum, apople-"xia correptum, manu ſaepe in ver-"ticem exporrecta, iis, qui aderant, "innuere voluiſſe, vt celeriter cucur-"bitula affecto & laboranti cerebro "ſubuenirent, quo ipſo olim perop-"portuno remedio monialem ſe cura-"re meminerat (ſed re nequaquam "intellecta, fruſtra exſpectato reme-"dio, exſpiraſſe,,.)

(m) conf. *Stahlii* diſſert. de hirudinum vſu c. 4. 5.

(n) v. *Decker.* ad prax. Barbett. c. 3. p. m. 34.

(o) conf. *Neucranz* de purpur c. 32. de ſopore, ill. *Boerhauius* de cognoſcend. & curand. morbis aphor. 702. 706. de comate febrili, *Aetius* ceterique veteres de lethargo.

(p) libr. medical. 4.

(q) method. medic. l. 3. c. 1.

Ianouanum (r), *Iacobum Carpenſem* (s), & Aegyptios (t), a M. Aurelio *Seuerino* (u), *Mortono* (w), *Freindio* (x), *Lançiſio* (y), feliciter inſtitutam, neque arteriotomiam, præcipue in temporibus, quam, *Galeno* iam & Arabibus & Aegyptiis cognitam, hisque vniuerſim maxime frequentatam (z), recentius poſt *Seuerinum* (aa) *Catherwoodius* (bb) impenſe laudauit, tentare adhuc licuit (cc). Inclitum medicum noui, qui bis fruſtra eam apoplecticis ſe adminiſtraſſe profeſſus eſt *). Plantas pedum aliqui, haud ſine quodam ſucceſſu, cauterio inuſſerunt, nempe, quod ferrum phlebotomi ſanare non poſſet, igne ſanandum rati. Notus antiquitus eſt ad ſoporoſos affectus vſtionis vſus, quamuis locus recenter magis, & ob acutiſſimum ſenſum ſapienter electus (dd). Neque imitari auſi ſumus remedium *Radcliffii*, medici Angli famigerati, qui, reiecta omnino ſanguinis miſſione, in morbis ſoporoſis febri ſuperuenientibus reſinæ ialappæ ſcrupulum ſucceſſu mirabili exhibuiſſe perhibetur (ee). Multo minus

(r) de regim. ſanitat. c. 37.

(s) qui in iſagoge anatomica modum ſecandi luculenter deſcripſit.

(t) apud. *Alpinum* de medic. Aegypt. p. 2. 59. 60. l. 2. c. 10.

(u) de medic. efficac. P. II. c. 16.

(w) exercit. I. c. 9. §. 25.

(x) v. comm. ad epid. Hippocratis ſect. 2. vbi res erudite diſcutitur.

(y) L. II. epid. 4. c. 6. §. 40.

(z) conf. docte hanc in rem ſcripta ab *Alpino* de medic. Aegypt. l. 2. c. 11. 12.

(aa) de efficaci medicina l. c.

(bb) in *a new method of curing apoplexy.* add. celeb. *Heiſteri* chirurgia P. II. c. 39. §. 4.

(cc) conf. de venae iugularis ſectione doctiſſimus *Silva de l'uſage des differentes ſortes de ſaignées ch.* 7. & 8. p. 176-248. & de arteriotomia p. 248. ſeq. add. *Riuerius* prax. med. L. I. c. 2.

*) Nondum viderat *Werlhofius*, quum haec ſcriberet, *Tralleſii* tract. de Vena iugulari frequentius ſecanda, paullo poſt 1735. editum. Mentem illum poſtea mutaſſe patet ex Excerpt. e Commerc. Noric. §. XL.

(dd) v. diſſertatio Helmſtadienſis de apoplexia & eius generoſioribus remediis, ſub praeſidio Brandani *Meibomii*, filii & nepotis medicorum illuſtrium digniſſimi, diſputata, vbi res ex *Miſtichelli*, Itali, tractatu de apoplexia, explicatur figura aeri inciſa, quam etiam exhibet celeberr. *Heiſteri* chirurgia P. II. c. 22. §. 4.

(ee) in *Allen.* ſynopſi medic. pract. c. 3. §. 24. Si quid eiusmodi audendum eſſet, praetulerim ex antiqua *Tralliani*, *Ruffi*, *Oribaſii*, & aliorum experientia,

nus *Riuerii* experientia permoti ſumus, vt ſoporem laudano ſoporifero curare aggrederemur, quemadmodum is in febre tertiana duplici mulieris hyſtericæ feliciter auſus eſt (ff). Si quid in os infundere licuit, explorauimus ſuccum naſturtii aquatici, ab *Eugaleno* (gg) tam inſigniter in his caſibus celebratum, & quamuis in noſtris quidem febribus ſoporoſis, non æque forſan exquiſite ſcorbuticis, haud ita mirabilem efficaciam obſeruare licuerit, ſollertiſſimi tamen viri auctoritate, noſtræ & plurium experientiæ non poſſumus non in poſterum commendare. Fruſtra omnino aliquando dedimus, forte quod nimios iam progreſſus fecerat morbus, id quod ipſe auctor excipit. Nuper haud ſine fructu eiusdem plantæ ſemen emulſum chirurgo, quem antehac memorauimus (hh), præberi viſum eſt. Conualeſcit is nunc ſenſim ſine generoſiori medela, raro exemplo. Potum theæ ægris lubenter dedimus, ſine quo *Puerarius*, *Bonetus*, & *Cohauſius*, ipſum corticem incaſſum datum recenſent, cum eodem vero omne tuliſſe punctum. Præcipue, vti diximus, in paroxyſmo, ſuccum naſturtii aquatici, vel ſolum, vel cum ſpiritibus ſalinis volatilibus acidis aut mediis, putredini & narcoſi adverſis, quantum fieri potuit,

rientia, pharmacum, quo *Borellus*, cent. I. obſ. 52. lethargum, quem vocat, deſperatum feliciter curauit, ex caſtorei ſcrupulis duobus & vno ſcammonei, pro duabus cum oxymelite doſibus. conf. *Freind.* ad epid. Hippocr. comm. 7. p. 155. ſqq. & 203. ſqq. vbi purgatio in comate variolis, & capitis eryſipelati ſuperueniente, laudatur. Solui forſan praeſens ſopor catharſi potuerit, & res in ſtatu ancipiti tentari: ſed metus eſt, in hoc morbo paroxyſtico, ne malum inſequente paroxyſmo, eoque, natura turbata, forſan accelerato, ingraueſcat, vti a purgatione ſolet, ni tempus abunde ſuppetat febrim cortice reprimendi.

(ff) obſ. 26. cent. 2.

(gg) v. loca ad §. III. ſupra adducta, praeſertim p. 202. *Foreſtus* L. 10. obſeru. 38. naſturtium aquaticum coctum & in acetario ad carum commendat. "*Rondeletius* in methodo "curandi morbos c. 19. de ſubeth, "prodeſt, inquit, edere naſturtium aut "coctum in iuſculis, aut crudum in "acetariis. Nihil enim eſt, quod ce- "rebrum magis exſiccet, & vigilias "excitet, quam naſturtium: vnde il- "lud proverbium in ſomniculoſos: "ede naſturtium,,! de quo *Eraſmi* adagia. Immo & hortenſe & aquaticum inter remedia febrifuga locum meretur a *Syluio* prax. append. tract. 9. §. 151. & hoc ad quartanam ſingulariter laudatur ab *Hartmanno* prax. chymiatr. c. 139.

(hh) ſect. I. §. 5.

potuit, deglutiendum dedimus. Cum his ſimilibusque tentaminibus tempori, medelarum omnium principi, paroxysmum tandem finienti, rem detulimus. Quando ſolutio adeo fuit imperfecta, vt vix aliqua notabilis acceſſiones intercederet remiſſio, ægris veræ febris inflammatæ ſigna habentibus, comate ſomnolento, vel vigili, tantum non perpetuo obrutis, intenſe vel cum typhomania delirantibus, attonitis, hemiplecticis, immo necroſi propinquis, nihil vtilitatis a febrifugi remedii vſu exſpectari potuit. Tum vero ægrum, velut eius modi ſymptomatis in febrium malignarum aliqua afflictum, cuius certa antidotus non datur, notis artis ſubſidiis tractauimus, eo nonnunquam cum ſucceſſu, vbi ſideratio omnimoda mortem ineuitabilem non induxit, vt, poſt vnius alteriusue paroxysmi tempus, remiſſio magis eximia obſeruata medicamento ληξιπυρετῳ locum fecerit.

§. III.

Corticis electio.

Quoties autem illud aduerſus formidabilem hunc affectum, vel inſtare poſſe viſum, vel ſemel iam aut iterum ingreſſum, adhibuimus, toties id præcipue dedimus operam, vt ſufficiens medicaminis copia, ſatis efficaci ratione, ante metuendam acceſſionem intra corpus aſſumeretur. Reiicimus (a) corticem impenſe ſtypticum & acerbum, inſipidum, a ſpecifico ſapore & odore alienum, inodorum, fœtidum, putridum, carioſum, nigricantem iutus aut flauum, pallidumue, læuem etiam extus & quaſi politum, item leuiorem & ſpiſſum, quodque vulgatiſſimum vitium eſt, a ligno, quippe

(a) v. *Blegny remede Anglois* p. 18. ſqq. *Sauari dictionaire du commerce. Pomet traité des drogues ſimples* L. IV. c. 16. *Lemeri dictionnaire* tit. Kinakina. *Les admirables effets du kinkina* p. 28. ſqq. *Harris* pharmacol. P. I. claſſ. 3. ſect. 4. §. 7. *Mortonus* exercit. l. c. 8. p. 55. ſqq. *Raii* hiſtor. plant. c. de gannanaperide. *Apinus* praef. hiſtor. epidem. *Valentini* muſeum muſeorum. *Mangeti* bibliotheca pharmaceutica. *Hermanni* cynos. mater. med. *Boeclerus* in notis ad eamdem. *Helluigius* de quinquina Europaeorum §. 3. *Zornii* nodae ad *Pancouii* herbarium, *eiusdem* botanologia medica, & ibi adducti auctores plurimi.

pe quod vim illam medicam plane non habet, & molem ſine vllo fructu auget, haud ſeparatum. Eligimus, qui maſticatus guſtum acrimonia & amarore multis nauſeoſo cum aliqua adſtrictione ferit, ſine eximie auſtera acerbitate, ſapore, qui ex acri & amaro velut leniter aromaticus fit, & peculiari modo aliquantum mucidus (b), cui ſapori odor (c) etiam exacte reſpondeat, ſine corruptionis putridae notis. Manibus tentatus frangi potius debet, quam in fibras lignoſas diſcerpi, aut in farinam carioſam dilabi. Praeſtans eſt, vbi puncta paſſim, ſi fractus ſoli exponatur, ſplendeſcunt (d); ſi fibrillae pili inſtar tenues abſcedunt; ſi colore eſt intus cinamomum referente, vel magis obſcuro ſeu ferrugineo, forte pro locorum, vbi creuit, diuerſitate (e); quum extus in ſcabra ſuperficie aliquanto obſcuri-

(b) Sapores plurimos, & hinc ſalia multiplicis generis, in cortice conuenire notat auctor *des admirables effets du quinquina.* p. 16. ſqq. eosque eo magis agnosci, quo diutius pharmacum maſticetur: primo enim id reperiri inſipidum, deinde acre, poſtea amarum, & deinde plures ſemper emergere ſaporum diuerſitates, haud penitus explicabiles, ſed guſtu certe cognoſcendas, quae optima ſit bonitatis nota. Adſtrictionis plane mentionem non facit.

(c) Auctor diſſertationis de corticis vſu cauto & ſuſpecto §. 14. "odo-"rem ſe nullum, ſaporem plane non "aromaticum, deprehendiſſe ſcribit,,. Quod vnde acciderit neſcio: de guſtibus diſputandum non eſſe, in prouerbio eſt. *Mortonus* odoratui in dignoſcendo cortice genuino primas defert, & odorem requirit aromaticum, & peculiari modo mucidum. Aromaticum ſibi reperiri negat celeberr. *Mangetus,* ideoque aliam ſpeciem *Mortono* putat electam. Odoris aromatici vocabulum obſcurius eſt. Nobis multisque aliis, verus & vulgatus cortex, & mucidum illum ſingularem plane, & aromaticum, ſeu acriuſculum, ſuaueolentem odorem, a *Mortono* laudatum, ſpirare manifeſto videtur, &, quod praecipuum eſt, effectus illi auctori obſeruatos praeſtat, qui a nullo adhuc medicamento notati ſunt. *Blegny* odorem adeo fragrantem reperit, vt remedii huius myrothecia eum valde ſuauem ſpirent. Sub praeparatione extracti *Apiniani,* inſignis & pluribus gratus emergit odor, quem & aliae remedii praeparationes, infuſiones, decoctiones, deſtillationes, euidenter manifeſtant: immo ſola in puluerem comminutio nares notabilius ferit.

(d) *Harris* l. c.

(e) *Pomet* l. c. *Les admirables effets du quinquina* p. 30. ſqq. Praeſtantiſſimus cortex creditur, ſed rariſſimus, ex montibus Potoſienſibus delatus, magis fuſcus, aromaticus, amarus, acerque. Vulgatus inter nos eſt, qui in Quitenſis regni Peruuiani montibus prope Loxam vrbem naſcitur.

ſcurior, fuſcus, aut nigricans, gryſeoque ſeu cinereo albicante ſæpe colore, vti plurium arborum cortices, infectus, vel hinc inde diſtinctus (f), & quaſi muſcoſus, appareat. Præ denſiori (g) laudamus tenuiorem ſeu mediocriter craſſum, attamen ſatis grauem, præſertim

tur. Inferior montium locus proferre fertur deteriorem, ſpiſſiorem, læuem & extus ex flauo albeſcentem, intus caſtaneæ pallidioris colore, & minus amarum; dum ſummitas corticem gignat teneriorem, ſed ſcabrum extus, & fuſcum magis, vti intus læuem, magisue rutilum. In media vero accliuitate eum creſcere memorant, qui optimus ſit, magis adhuc fuſcum, penitus amarum, & aſperiorem, vt quaſi ſegmentatus videatur. Singulæ tamen ſpecies, modo a genuina arbore deſumantur, eminenti medica, præſertim ad febres, haud deſtituuntur virtute.

(f) Galli id vocant: *chagriné par deſſus.* v. *Savary* voce *quinquina, Blegny remede Anglois.* p. 18. qui ſuperficiem argentinam effert. Extrinſecus cinamomeus non æque genuinus habetur. *Pomet* l. c. Nigrum extus, intus cinamomeum, eligit auctor *des admirables effets du quinquina*; album vero extrinſecus, intrinſecus flaueſcentem, minus laudat.

(g) Noluimus cum *Helluigio* de quinquina Europæorum §. 18. adſtipulari vnico *Liſtero,* qui in mantiſſa ad exercitat. de hydrophobia p. m. 56. "commendat corticem trunci, craſſi-"tiei & latitudinis volæ manus, ma-"gnis & profundis ſulcis conſpicuum, velut ex vetuſta arbore,,. Sulcis diſtinctum etiam *Blegny* laudat, &, quo aſperior eſt, eo præſtantior merito habetur. *Mortonus* tenerum a ramulis raſum præfert: ſed & in trunco optimarum arborum tenerior, & in deteriorum ſpiſſior, gigni perhibetur. *Sponius* in *obſervations ſur les fievres & febrifuges,* accurata & diligenti perquiſitione ſe comperiſſe ait, corticem febrifugum non trunci & ramorum, ſed radicum eſſe, aſſentit *Raius* loco ſupra adducto. Præſtantiſſimum eſſe radicum corticem cenſet itidem auctor *des admirables effets* p. 29. & dignoſci lineolis transuerſim ſuperficiem ſecantibus. Immo exſtat vol. 24. n. 290. transact. phioſoph. p. 1596. rarior obſeruatio *Oliuerii,* qua arbor hæc *querango* Indis vocari, & fructum ferre dicitur a caſtanea ſolo cortice externo diſtinctum, qui cortex, *chinachina* proprie dictus, primum in vſu fuerit, & ab indigenis, præ alio trunci & ramorum, maximi fiat. Ea vero auctorum illorum fides, & remedii potentia eſt, vt omnium partium corticem prodeſſe credibile ſit, &, quod *Fracaſtorius* de ligno ſancto canit, de hac arbore dici poſſe:

- ſpectata nouis virtutibus arbos,
Spes hominum, externi decus & noua gloria mundi.
Fortuna deum manibus, ſata ſemine ſacro.

Semen ipſum *pipitas de quina* Hiſpanis dici, & febribus remedio *eſſe, Raius* & *Dalius* memoriæ prodiderunt.

ſertim vero a ligno leuiori, cuius fruſta ſæpe immixta eſſe *Raius* etiam & *Pometus* obſeruarunt, & nos plerumque vidimus, probe ſeparatum. Sapor & odor præcipua ſunt indicia, quibus natura ſingulariter res odoratas & ſapidas ſingulas donauit raro arti vel mangonio perfecte imitabilibus: & quæ, ſenſu aliquando percepta, a deceptione quemuis experientia pollentem cuſtodire, ſine curioſo ſtudio, poſſunt. Ita ſpecificus ille mucidus ſapor & odor facile diſtinguitur a putrido aquoſo, quem corruptus per infeliciores nauigationes & madefactus cortex ſæpe ſpirat, ægris vltra modum nauſeoſus, & merito ex pharmacopoliis proſcribendus. Iisdem ſenſibus nihil expeditius eſt, quam *chinam ſpuriam*, ſiue *caſcarillam*, a vera diſtinguere, quæ etiam colore differt (h), & palato & naribus plerorumque hominum, per ſingulares ſui generis particulas, aliter amaras, minus adſtringentes, magisque acres & pingues, nequaquam vero mucidas, aliquanto magis aromatica & fragans, præ-

(h) Cortex vterque extus aſper eſt, intus læuior, & vterque ſæpiſſime tenuis tubulatus, & colore cinereo ſeu argentino, quaſi lamella quadam, obductus: ſub hac vero, vel vbi hic color externus deeſt, verus cortex obſcurior minusque rutilus quam intus, & ſæpe ferrugineus, apparere, ſed in puluerem minutus cinamomum totus referre ſolet. Caſcarilla, quando color cinereus extus deficit, quod perquam frequens eſt, aut vbi is deraditur, extrinſecus intrinſecusque fere ſibi ſimilis eſt, colore obſoleto ferrugineo, quem etiam in puluerem redacta ſeruat, etſi intus aliquantulo pallidior. Hæc vilior ſpecies eſt, vnde eſſe puto, quod ligno ita permixta non reperiatur, vti cortex verus, cui cariori artes per myropolia magis inſidiantur. conf. *Stiſſer.* act. laborat. chem. ſpecim. 2. "cuius cap. 9. agit de cortice eleu-"terii, id eſt caſcarilla, pro cortice "Peruuiano chinachina vendito. Ibi, "quamuis, inquit, callidi ſeplaſiarii, "fallaciam ſuam velantes, corticem "eleuterii ſub nomine *caſcarilla de* "*la oia*, vel, *palo de calenturas*, cre-"dulis obtruſerint, quibus tamen no-"minibus Hiſpani corticem Peruuia-"num china china dictum denotant; "ſciant tamen, corticem eleuterii, "a Peruuiano illo, quoad texturam "& virtutes, multum differre. Cor-"tex enim eleuterii particulis reſino-"ſis turget, quæ diffracto cortice ſta-"tim in conſpectum prodeunt. Hinc "tenax obſeruatur, & difficulter in "puluerem abit, ponderoſitate quo-"que ſua, grato ſapore, odore, aliis-"que qualitatibus, a china china di-"ſtinctus eſt,,. Eleuterii cortex etiam apud *Dalium* in pharmocol. l. c. audit.

præſertim vi ignis & fumi ſuctione videtur (i), quamuis per ſe odore, niſi accendatur, fere debiliori, quam verus cortex. Hæc vero in febribus profligandis virtute longiſſime eſt inferior, quod expertum quemlibet teſtor, quamuis ceterum magnopere laudabile, & laudatum (k), ſit medicamentum.

§. IV.

(i) Neſcio, vtrum præter vſitatam corticem Cinchinam de caſcarilla ſermo ſit *Mangeto*, an de Potoſienſi veri corticis ſpecie, quum in bibliotheca pharmaceut. T. II. p. 696. ſqq. primo quidem dicet: "cortices kinkinæ "ſunt craſſitie mediocri, foris ſcabri, "paululum caneſcentes, ſæpe muſco "obducti, intus læues, colore ferru-"gineo ſeu cinamomeo, ſaporis acris "& amari: *deinde vero*, hiſce patet, "*inquit*, quomodo differant ab alio "cortice, qui etiam nomine kinkinæ "ac corticis Peruuiani nobilitatur. "Eſt enim hic tenuior, foris cinere-"us, intus ex fuſco aut obſcuro fer-"rugineus, ſaporis acris, amarican-"tis, ſubpinguis, odoris fragrantis. "Cortex hic a plurimis præfertur "kinkinæ veræ, quia maior vis aro-"matica ei ineſt,,. Speciem hanc *Mortono* vſurpatam putat, qui caſcarillam plane ignorauit, & qui certiſſime vero cortice ſolum vſus eſt. Similiter fere caſcarillam deſcribit *Hermannus* in cynos. mat. med. niſi quod odorem debilem dicit.

(k) Mirum in modum extollitur a *Stahlio* in not. ad ſatyram Haruei. "Quis "credet, inquit, p. 226. quod ille vix "a tringinta annis cognitus cortex "caſcarilla ſit remedium, non ſolum "ſine vlla concitatione caloris ſecu-"riſſime ſudori viam ſternens, ſed "etiam apprime diſcutiens, & reſol-"uens: *anodynum* per hæc ipſa ab "omni *narcoſi* alienum, & tamen hoc "etiam ſcopo ad ſenſum efficax: *pe-"ctorale* nulli alteri ſecundum, ple-"riſque vero præferendum: *carmina-"tiuum*, *anticolicum*, *antidyſenterium* "præpollens: in nulla *febre* ſine exi-"mio (modo *prudente*) vſu adhiben-"dum, ſi iuſtis ſcopis applicetur: *pe-"ripneumoniæ* quaſi ſpecificum. conf. eiud. pract. colleg. & ibi annotationes *Storchii*. p. 702. ſqq. Experimenta repetita & comparata, quæ ingentes illas virtutes, magna ex parte nouas, huic remedio æque, ſi fieri poteſt, vindicent, ac vero Peruuiano cortici vis λήξιπυρετος dudum afferta eſt, & regulas, quæ laudatum prudentem vſum & iuſtos ſcopos explicent, legitimisque limitibus circumſcribant, communicari clare & diſtincte cum medicorum filiis, tum ab illuſtri illo auctore, tum a pluribus viris experientibus, vellem. "*Stiſſer.* "l. c. virtutes, ait, quod attinet, fe-"brifugas illi inhærere equidem affir-"mare haud poſſum, tamen eius vſum "in totum haud reiiciendum, cum "particulis reſinoſis & balſamicis "corpori noſtro haud ingratis refer-"tus ſit,,. Idem tincturas eleganter inde parare docet, quarum virtutes balſamicas, & diureticas, in phthiſi, vti dicit, aſthmate, ſcorbuto, arthritide, calculo, proficuas ſibi repertas laudat.

§. IV.

Vſus efficax.

Atque hoc quidem, de quo ſcribimus, rerum ſtatu, puluerem corticis ita electi ſubtiliſſime tritum, in ſubſtantia, quod dicunt, longe quippe, vti in confeſſo eſt, & in vulgus notum, efficaciſſima, omnibus anteponimus præparationibus pharmaceuticis & chemicis (a), quas ipſi magni alioquin æſtimamus. Exeunte igitur, & in intermiſſionem, immo vel remiſſionem ſatis obſeruabilem (b), terminato paroxyſmo, facta vel omiſſa pro indicationibus euacuatione, drachmam integram pulueris, tertia, immo vel altera quauis hora exhibuimus, quocunque modo minime nauſeoſo (c) deglutiri commode potuit, vt vncia vna, aut etiam amplius, in acceſſionum interuallis aſſumta, vel penitus inſtantia ſymptomata auerteret, vel minueret certe, & periculum amoliretur. Et longe tunc profecto tutius maior hæc & repetita, quam exigua &, vano medicamenti timore, refracta & rara doſis, aut neſcio quibus correctionibus caſtrata, præbetur. Quicquid enim metuendum eſt, id non a corti-

cis

(a) Recte cl. Elias *Camerarius* ſyſtem. cautel. medic. p. 494. "chinæchinæ "eſſentia in extractum liquidius re"dacta, conuenientiſſimum dicitur "remedium: præferent tamen ii, "quos ſolidior frequentiorque docu"erit experientia, pulueris alcoholi"ſati vſum prudentem.,, Ad mentem *Apini*, hiſt. febr. epid. Herſprucc. §. 48. ex vero cortice optimo extractum cum aqua parari curamus, & phænomena *Apinianis* plane ſimilia inuenimus. Feliciter etiam eo ſæpe vtimur: ſed, hoc morbi ſtatu, ſubſtantiam corticis præponimus, cuius efficaciam certiorem exploratam habemus, & ipſe ille auctor præfert, vbi morigeros ſatis ægros habet. §. 49. Extractum etiam cum vini ſpiritu paratum adhibuimus alibi cum ſucceſſu, ad modum auctoris *des admirables effets du kinkina.* p. 119. *Lentilii* in eteodr. p. 227. 229 1009. Neque ipſam eſſentiam vulgarem ſpernimus. Decoctioni etiam & infuſioni ſua laus manet. Potentius tamen puluerem agere, & cetera ſpem ſæpiuſcule fruſtrari, nemo forſan expertus negauerit.

(b) Cuius, ſi periculum urget, vel vmbram ſolum ſuperſtitem requirit *Apinus*, ſed ad tempus, vbi remiſſio eſſe debet, & ad regimen pro diapnoe, quam tunc id remedium potenter & ſecure promouet, ſollicite reſpicit. §. 47.

(c) Elegantiores ad palatum & vſum præparationes deſcriptæ exſtant apud omnes paſſim, quos hac ſcriptione nominauimus, auctores, & mirum foret, ni, eligendo & mutando, reperire aliquas poſſis, quæ diuturniori etiam, vbi opus eſt, vſu, nauſeantibus ægris abblandiantur.

cis particulis naturæ amicis, ſed a perniciosa materia morbida eſt metuendum, ſi incaſſum imbelli remedio tentata fuerit, proximo forte paroxyſmo iugulatum relinquet ægrum, quem ſeruare potuiſſes. De hoc morbo ſane verum eſt, quod poeta de animo iracundo canit:

— — — — *niſi ſeruit,*
Imperat: hunc frænis, hunc tu compeſce catenis!

Immo eadem fere eſt huius remedii, quæ aliorum ληξιπυρετων natura, vt, ſicubi impar domandæ luis ferociæ fuerit, proximum paroxyſmum, acta magis in motum materia, aliquanto potius fortiorem interdum, quam mitiorem præſtet, id quod in morbo haud adeo velociter periculoſo non timendum eſt, ſed certo potius omine iuuamen proxime inſtans præmonſtrat: quod paſſim notatum præſagium ſæpiſſime verum reperimus, ſi quas febres doſi non ſtatim adæquata tentauimus. Vbicunque enim ſubitum periculum non timemus, & morbum vel faciliorem fore, vel chronica ſua indole lentam magis medelam probe toleraturum, ſperare licet; ibi longe minores per quatuor pluriumue horarum interualla doſes, ad ſcrupulum circiter, vel dimidium, vel minus etiam miniſtramus, memores illius Hippocratici: contraria ſenſim induci, & interquiesci debere. His autem in caſibus rem aleæ nequaquam committendam arbitramur. Quare neque tutum heic exiſtimamus, quod in febribus longis & pertinacioribus, & vbi ventriculus ſatis promte digerit, alia ſæpe medela quauis irrita, feliciter ſequimur, quodque ante *Talborium* (d) ſecuti ſunt medici tantum non omnes, ſchedulæ illius antiquæ

(d) *Talborius* ille ipſe eſt pharmacopœi filius, Anglus, empiricus, de cuius methodo tam egregia laudat *Pechlin.* L. II. obſeru. 21. vbi aliquid magis arcani ſubeſſe cl. *Cohauſenio* perſuaſit omiſſa nominis & methodi deſcriptio. v. eius archeus febrium faber. p. 102. Quare, & quia ipſa præparandi ratio adeo olim decantata, obſoleta fere, & haud reiicula tamen eſſe videtur, quamuis moderatione ſæpe & diſcretione opus habeat, excerpta huc ex *Blegny* opuſculo *du remede Anglios* p. 41. ſqq. quod deinde latine zodiaco medico inſertum eſt anno V. menſe Ianuario, præcipua capita referre placet, quod paucis fiere poteſt. "Tres ſiunt "infu-

tiquæ Romanæ, recoctum a recentioribus etiam quibusdam aucto-ribus, monitum, vt vnico præbio ad drachmas circiter duas dato accedente paroxysmo, vel breui ante paroxysmum, vbi maxima ſit inte-

"infuſiones, quæ primarium medica-"mentum conſtituunt. Corticis Pe-"ruuiani probe electi & in ſubtiliſſi-"mum pollinem redacti libra vna ir-"roratur per diem vnam vel alteram "idemtidem ſucco petroſelini, fœni-"culi, apii, tuſſilaginis, hederæ ter-"reſtris, pentaphylli, decocto aniſi, "tinctura roſarum, aceto ſcillitico, "aut ſimili, proconditione morbi & "& ægroti. Hinc ſenſim affundun-"tur vini rubri menſuræ XV. ſeu li-"bræ XXX. ſtatimque & deinde quo-"tidie probe agitantur, obturatur "vas, fit infuſio frigida per dies octo: "dein colatur vinum per pannum ar-"ctum duplicatum, & in lagena vi-"trea ad vſum ſeruatur, tribus men-"ſibus incorruptum. Dantur poſt "acceſſionem vnciæ tres, quatuor, "quinque, vel ſex, pro doſi, & de-"inde ſingulis trihoriis, extra & per "ipſos, vbi opus videtur, paroxyſ-"mos, cum ſucco citri aut aurantio-"rum. Bihorio ante medicinam ci-"bum quemcunque aptum dare ne-"ceſſarium habetur.,, v. præcipue *les admirables effets du kinkina p.* 48. ſq. "Vbi vnus paroxysmus iam non re-"diit, mane ſolum & veſperi per "quinque dies præbium ſumitur. Re-"ſiduus puluis, addita denuo libra "dimidia, per decemdium cum eadem "vini quantitate infunditur. Huius "ſecundi vini per octo dies mane do-"ſis propinatur. Reſidua iterum ma-"teries ſimiliter, ſed ſine nouo addi-"tamento, infunditur, & tertium "hoc vinum per duas hebdomades "alterno, hinc per duas alias tertio "quouis mane exhibetur, donec ex "omnibus infuſionibus octo menſu-"ræ conſumtæ ſint. Pertinacioribus "febribus opponuntur drachmæ qua-"tuor vel ſex electarii confecti ex "puluere corticis cum ſyrupo cydo-"niorum aut limonum, bis quotidie: "aut ſingulis infuſi doſibus pro re "nata inſtillantur guttæ quinque vel "octo tincturæ, ex corticis in pulue-"rem minuti vnciis duabus, cum ſpi-"ritus vini vnciis octo ad ſolem per "quindecim dies digeſtis, & filtratis, "paratæ. Verum ſub hoc velo tin-"ctura opii latuiſſe videtur. (v. *Ble-gny.* p. 82.) "qua diarrhoeas maxime, "vel tuſſes, & dolores febri iunctos "moderari interdum ex re viſum eſt. "Deſcriptionem & vſum tincturæ "Talborianæ ex opio, ſaſſafras & a-"ſaro habet libellus *les admirables "effets du quinquina* p. 134. ſqq. Al-"iuus vbi adſtricta fuit, tria vel qua-"tuor cochlearia tincturæ hieræ pi-"cræ cum vino paratæ ſingulis infu-"ſi præbiis addere placuit.,, Hæc illa eſt methodus, quam rex Galliæ ab Anglo empirico duobus millibus Ludouicorum aureorum & annuo ſti-pendio totidem Francorum, addita dignitate equeſtri, emtam in publi-cos vſus euulgauit, quia omnibus febribus intermittentibus cito, tuto, & ſine reuerſionis metu debellandis, ſufficere prædicata eſt. Agnouerunt certe vel inuiti, ne dicam inuiden-tes, medici artis peritiſſimi, melius huic empirico, & conſtantius, quam ſibi

integritas, febrim oppugnemus, idque, quoad opus videatur, eo ſolum tempore repetamus, quae methodus omnibus aliis, tanquam vnice efficax, praefertur a *Liſtero* (e). Atque vbi medicus haud ſatis mature ante acceſſionem accedat, quin dimidiae minimum vnciae pondus ſenſim miniſtrari poſſit, manum de tabula abſtinendam putamus.

Laborabat ante aliquod annos vir, in quadem vicinae nobis prouinciae vrbe, fere ſexagenarius febre tertiana intermittente ſoporoſa. Accitus medicus magni nominis inſtantem paroxyſmum exitioſum

ſibi ex voto cedere corticis vſum, & ante editionem publicam aliqui iam hariolati ſunt, poſt multa, vt diuinarent, tentamina, hanc rem, quam negare non poterant, ſingulari praeparationi, vel multiplicatis doſibus deberi, certiſſimae rationi paroxyſmos recidiuos praecauendi: vt ait *Blegny* zodiac. ann. I. m. Ianuar. obſ. I. Rex ipſe Ludouicus, & plurimi ex eius familia principes, & alii magnates, & ingens hominum numerus, hac methodo conualuerunt ex febribus intermittentibus & continuis. conf. *les admirables effets du quinquina*, libellus Pariſiis editus 1689. auſpiciis *Fagonii* comitis archiatrorum, vbi docetur ratio Talborianam methodum ad temperamenta, aetates, & morbi differentias accommodandi, mutando vehiculum & doſin, ac ſubſtituendo aut addendo ſubſtantiam corticis, aut extractum. Hinc nata eſt primum methodus nunc vbique fere recepta, qua cortex poſt paroxyſmum, & deinde per aliquot horarum interualla, partitis vicibus, aſſumitur, & ipſo ſanitatis tempore diu continuatur, quum antea medici, ſolitum in vſu medicamentorum febrifugorum amarorum morem ſecuti, omnes breui ante acceſſionem hoc remedium dederant, idque plerumque, ſimulac ſanitas rediiſſe viſa erat, ſepoſuerant; idem illud, repetente forſan febre, repetituri, donec vel, tempore adiuuante, perpetuo euaneſceret morbus, vel aliam faciem indueret, & medentium circulos plane turbaret. Hinc ergo illa laudatio *Pechliniana*, haud profecto iniqua, ſi mentem acutiſſimi viri recte intueamur, qui empirici inuentum docta methodo moderari procul dubio nouerat.

(e) in mantiſſa ad exercitat. de hydrophob. p. m. 55. ſqq. Probatur etiam *Dolaeo* encyclop. med. p. 185. Conſentire videtur vir experientiſſimus, Io. Maurit. *Hoffmannus*, in notis ad *Hartmanni* praxin chimiatr. p. 980. *Bartholinus* qui hiſt. anat. cent. 5. hiſt. 50. "ſchedulam illam Romanam "integram exhibet, proficuum eius "methodi vſum Romae aliquot ho"minum millia experta eſſe teſtatur, "quum anno 1653. febres malignae "quartanae ſimplices & duplices in "vrbe graſſarentur." *Schelhammer* in genuina febrium curandarum methodo p. 142. "& ante & poſt paro"xyſmum officium praeſtare corticem "expertus memorat, illud autem non "niſi praeparato prius ſanguine, hoc "vero ſemper, vt medicus de effectu "ſecurus eſſe poſſit."

osum fore ex feralibus indiicis auguratus, & vnam ratus spem superesse in specificæ antidoti virtute, post satis longas consultationes & disceptationes, corticis dosin, vnam exhibuit; sed, superueniente ante alteram patoxysmo, nihil inde opis pro auertendo tristis prognostici euentu præstari potuisse expertus est.

Datum pro re nata felicissime est medicamentum vel solum, vel additis aut interpositis succo nasturtii aquatici, & inde paratis, potu theæ, cafe, spiritibus & salibus volatilibus acidis, alcalinis, mediis, qui & venenis soporiferis aduersantur, & corticis virtutem intendere creduntur *Raio*, *Pitcarnio*, *Heluetio*, *Hoffmanno*, *Mangeto*, *Cohausio*, & aliis. Redeunte forsan paroxysmo, qui, si recte fiant omnia, teste multoties repetita experientia, leuior & periculi expers futurus est, non, nisi que temperant & reficiunt, dare licebit, omisso tantisper cortice, donec accedat declinatio. Aer, & διαφορησις, quæ, æque ac διερησις & aliæ excretiones, naturæ roboratæ viribus expedicius a cortice succedere solet, iusto in moderamine seruari. Paroxysmo & sudore penitus exantlato remouenda sunt lintea halitu febriculoso inquinata, quæ mutatio deinde etiam ad plenam usque sanitatem eo tempore repeti debet, ea cum cautione, vt lintea probe siccata, & alii forte homini sano per noctem adhibita vsurpentur.

§. V.

Vsus continuatus.

Declinante accessione repetendus est statim cortex, nullaque alia medicina, nisi quid vrgeat, interpolatus, in notabilium paroxysmorum interuallis tertia vel quarta quauis hora dandus, neque desistendum est prius, quam paroxysmi fugati sint penitus, & æger cum sanitate in gratiam rediisse videatur: adiuuante optima diæta (a), &, quam primum fieri potest, moderato motu in æri liberiori purio-

(a) Hanc vbiuis, apud auctores descriptam huc exscribere opus non est. Id tamen hic notare placet, vtile esse illud *Talborianum* monitum, cibo aliquo conuenienti, bihorio circiter ante & post corticem præbitum, sustentandum esse ægrum, habita tamen paroxysmi ratione, qui præsens vel

puriorique (b). Pulſus æquabiliter perpetuo bonus ſit, lingua ſana, vrina qualis per ſanitatem conſueta, vel ſolito limpidior aliquantum & copioſior, appetitus naturalis, vel naturali acrior, nullus dolor, nulla functionis turbatio, quæ ſub febre acciderunt, præſertim per interualla paroxyſmorum, affligat amplius, laſſitudo corporis quaſi vlceroſa, & cutis color febrilis euanuerit, antequam a continenti corticis vſu deſiſtas. Atque hæc, ſi quid in arte certi eſt, certiſſime ita euenient (c) intra vnius plerumque, vel ſatim alterius hebdomadis

vel proxime imminens nutritionem prohibet. Sunt qui, neglecta hac de ſumendo alimento admonitione, a vi remedii potenter digerente, & tonum ventriculi, qui per febres debilis eſt, roborante, dolorem quemdam ſtomachi rodentem, &, vbi teneriores ſunt, quaſi leue animi deliquium patiuntur, quemadmodum ab exinanitione longaque fame contingere ſolet. conf. *les admirables effets du quinquina* p. 49.

(b) Experientia tamen teſtatur, metuendum non eſſe, ne per neceſſarium debilibus in lecto cubitum, teporemque moderatum & aequabilem, efficacia remedii certiſſimi ſufflaminetur, quod videtur innuere *Sydenhamius* ep. I. p. 383. *Raius* in hiſt. plant. c. de gannanaperide, eadem quae nos de hac *Sydenhamiana* cautione expertus monet. Immo potius exhortamur aegros, vt tempore paroxyſmi, etiamſi is ſemel iam iterumque non redierit, lectum petant, vt vires conſeruent, & ſponte forſan euenientem διαφόρησιν caute expectent. In omnibus morbis acutis, & in febrium paroxyſmis, & in quauis debilitate inſigni, & vbi lipothymia timetur, a doloribus, ſanguinis aluique fluxibus, puerperio, abortu, immo a ſanguinis miſſione, regula practica vtiliſſima eſt, vt aeger, quantum fieri poteſt, quietus, in ſitu fere horizontali, ſeruetur, capite non niſi pauxillum erectiori, ne, ſanguine difficilius adſcendente ad cerebrum, ceteraſque partes ſuperiores, tum cor cum reliquis viſceribus inferioribus obruatur, tum ipſa neruorum fibrarumque motricium œconomia, omnibus corporis functionibus conſeruatu neceſſaria, labaſcat. Graues ſaepe moleſtias, immo noxas & pericula, a ſpreto hoc vel neglecto monito obſeruauimus. Conſpirat nobiſcum elegans diſſertatio *Hoffmanniana* de ſitu erecto in morbis acutis periculoſo, & eiusdem viri medic. conſult. vol 2. p. 76.

(c) Experientia euincit, non deberi remedio, ſed molitioni non adaequatae & praeter rem timidae, quod *Ramazzinus* p. 226. plenam ἀπυρεξίαν cortice obtineri non credidit, "pulſu ſemper remanente paruo, & cum aliqua frequentia.", Exſcripſit hunc errorem manifeſtiſſimum, rem plane non expertus auctor de impoſtura corticis p. 12. Prouoco ad ceteros, quos paſſim nominaui, obſeruatores omnes, & quemlibet medicum expertum, & plura inter nos experimen-

madis decurſum, niſi rarius leuiusculæ quædam ſine febre reliquiæ, vel moleſtiæ conſuetæ ante morbum, vel aliunde ortæ, remaneant, quæ cedere indies magis magisque medelæ continuatæ detrectent, atque ideo, facta intercapedine, υϛερεργιαν paullisper expectari ſuadeant. Imminui doſis periculo ſuperato poteſt ſed non facile, his quidem in caſibus, vbi vitæ periculum inſtans adfuit, infra ſcrupulum vnum, vel drachmam dimidiam, vel quantum fere æquipolleat decocti aut infuſi, ter, quater, quinquies, vel ſexies, ſi fieri poteſt, quotidie aſſumendum. Pauciora enim vel minora præbia haud adeo fidum ſpondebunt ſucceſſum, ſed repullulanti febris violentioris repreſſæ pabulo tempus fortaſſe largientur: dum ex aduerſo amplior paullo doſis nihil omnino metuendum relinquit. Vbique tamen iuſta eſt habenda ratio digeſtionis & ευφοριας, quomodo natura ſoluat, & in vſus vertat datum remedium. Quod ſi, dum hæc fiunt, plenitudinis humorum ſigna appareant, quæ plenæ curationi obſint, tutius iam, exantlato diſcrimine, & coctis ſpecifico remedio humoribus, euacuationem aliquam moliri licet (d), ſubiuncto tamen ſtatim rurſus & continuato, quoad opus eſt, cortice; cui tunc, ſi ex re videatur, apta etiam miſceri poſſunt cathartica, more *Lanciſii* (e), *Trauerſarii* (f), *Hoffmanni* (g), & aliorum (h): vel tunc etiam rurſus poſtponi, quando ſuperato morbo plena coctio præſtita, & humorum tamen copia expurganda eſſe videtur (i). Idem eſto de venæ ſectione, ſi ex methodo indicatur, iudicium. Proſcribendus autem eſt vulgi indocti error, quo neceſſaria vbique ſtatuitur poſt corticem purgatio, vt nocituræ, ſi diis placet, remedii particulæ, ex corpore eiiciantur, cuiusmodi homines ſcite interrogat cl. *Cohauſen*,

mentorum millia. Experientia perfecta refellit imperfectam, continuata abruptam, ſimplex eam, quae variis fruſtra medelis aliis interturbatur.

(d) *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 282. ſqq. *Berger*. in cortice vindicato. §. 8.

(e) L. II. epid. 4. c. 8. §. 22.

(f) ibid. p. 304. ſq.

(g) med. ſyſtem. T. 4. p. 64.

(h) vt *Talborii* ap. *Blegny remede Anglois*. p. 53. ſqq. *Bianchi*. p. 283.644. *Hermann*. cynoſ. mat. med. p. 208.

(i) *Bianchi*. l. c. *Zuingerus* med. pract. c. de quartana. De cauſſa diſſenſus *Sydenhamii* & aliorum infra dicemus, vbi de reuerſionibus febrium, quas illi ab omni purgatione metuunt, agendum eſt.

ſen, num quod habeant remedium *chinagogum?* quemadmodum hydragoga, cholaloga, phlegmagoga, ſingularia dicuntur. "Oſtende (k), inquit, remedium, quod particulas corticis noxias, ſanguini immiſtas, & vna febrilem præcipitatam educat, & Phyllida ſolus habebis. Sanguinis fluxus naturalis & conſuetus vſum corticis non prohibet, ſi eo opus eſſe videatur. Attamen ſub regulari menſium & lochiorum fluxu lubenter ſuſpendimus manum, & neque alia remedia quantumcunque generoſa, neque hoc ipſum exhibemus, niſi grauis indicatio vrgeat. Fluxus autem irregularis & morboſus, vti ceteræ ſub febribus euenientes excretionum turbæ, continuato remedio feliciſſime in iuſtum ordinem & modum redigitur.

§. VI.

Symptomata emergentia.

Symptomatum a febriculoſi Protei reliquiis, vel ægri conſtitutione, dum curatio durat, emergentium ratio haberi debet, mixtis ex arte, ſi quibus opus eſt, aliis præſidiis, quæ præcipuo medicamento locum tempusque non præripiant. Nolumus heic ſigillatim de ſingulis agere, quod dudum alii, quos paſſim adduximus auctores, factitarunt, & methodus medendi ſpecialis quemlibet medicum docere debet. Pauca, poſt febres maxime ſoporoſas, aliasque, præſertim ante perfectam ſanationem, & ſi minus ſufficienter datus eſt cortex, & vbi penitus omiſſus eſt, obſeruata recenſere breuiter lubet: quæ pleraque omnia continuato & repetito remedio cedunt, interdum alia adminicula expetunt. Quibusdam hæmorrhoides cœcæ cum teneſmo moleſto & aluo adſtricta prodeunt, ſed tempore & continuato remedii vſu facile & certo euaneſcunt, adiectis aut interpoſitis forte medicamentis ex nitro, aut quæ virtute ſalina amara cathartica eius naturam æmulantur (a), floribus item vel lacte ſulfuris (b), & ipſo millefolii decocto, &, quod ſingulariter vel ſolum pro-

(k) p. 62.

(a) v. *Liſter.* de fontibus medicatis Angliæ c. I. §. 4. 5.

(b) quod ſulfur regeneratum eſt, & plerumque ad dimidiam integramue drachmam, immo ſæpe ad aliquot drach-

profuisse scimus, duobus forsan mercurii dulcis granis (c) vespertinæ cuiuis corticis dosi additis. Extrinsecus, vbi opus fuit, adiuuimus enematibus nitrosis, sacculis, fotibusque ex hyoscyami foliis & sambuci floribus, albo Græco (d), aut similibus in lacte coctis, vel spiritu, vbi ardor id permisit, camphorato madefactis, & ipso vnguento albo camphorato aut simili remedio saturnino *), vbi tutum visum est sanguinem eo loci affluentem præpedire, inuncto vel suppositorii ope profundius immisso, hirudinibus etiam nonnunquam ob turgentia vasa applicatis. Aurium tinnitus cum surditate aliqua (e) & capitis temulentia, solo corticis continuato vsu, & morbo ita deuicto, sensim sponte cessat: aliquando venæ sectionem interea administrandam requirit: rarius in abscessum auris, fotu lactis, cataplasmatibus, similibusque maturandum, terminatur. Rheumatismum (f), quem, vti vagum *Sydenhamius* ex febre, vel proprio motu & naturæ ope, vel repetito corticis vsu, curata, fixum vno mem-

drachmas datum, & repetitum, aluum cum fœtore sulfureo soluit, & asthmaticæ oppressioni, & colicis doloribus cardialgicisque, vt plures virtutes taceam, egregium leuamen præbet, vt mirum adeo sit, esse auctores, qui id remedii inter calces inertes reponant. conf. cel. *Lentilius* iatromn. p. 73. 74. *Ludouici* pharmacia dissert. I. p. m. 256.

(c) v. *Hoffmann.* med. systhem. T. IV. p. 64. sq. *Iunckeri* notæ in materiam medicam tabul. 8. p. 256. sq.

(d) v. cl. *Storchii* siue *Pelarchi* eteodromos I. p. 128. 281. qui postremum hoc medicamentum spiritu vini Rhenani dilutum pro insigni εὐπορίστῳ laudat. Neque id non respondet experientiæ.

*) præcipue unguento *nutrito*.

(e) *Mortonus* exercit. I. c. 7. p. 51. "fidenter, inquit, dico, idque post-"quam iam ad 25. annos quotidiano "vsu corticis vires explorando exper-"tus sum, *me nusquam* nouisse *ali-"quid mali* ab eius vsu cuiquam eue-"nisse, præter surditatem aliqualem, "quam *sponte illico* a morbo euicto, "vel pulueris emissione, cessare *sem-"per* obseruaui.

(f) Epist. I. p. m. 376. "de cortice, in-"quid, Peruuiano vere affirmare pos-"sum, non obstante tam vulgi, quam "*perpaucorum ex doctis* præiudicio, "me nihil mali ægris accidisse ab eius "vsu vidisse vnquam, vel cum ratio-"ne suspicari potuisse, nisi quod illi, "qui longum & repetitum corticis "Peruuiani vsum experti sunt, in spe-"ciem quandam rheumatismi scorbu-"tici nonnunquam incidunt. Hoc "autem malum *perquam raro* ex hac "occasione nascitur, &, quando ac-"cidit, *facillime* remediis cedit, add. historr. morb. acut. sect. VI. cap. 5. p. 251. sqq.

membro etiam atque etiam obſeruauimus, ſuſtulit emplaſtrum de hyoscyamo (g) *Ludouici*, vere auctori polychreſtum dictum, parti dolenti ſtatim admotum & geſtatum, non intermiſſo intus cortice, & interdum addita, ad *Sydenhamii* mentem, ari radice & aliis σκελετυρ-βῆς remediis, & miſſo itidem, ſi res poſtulauit, ſanguine. Tuſſes, dolores, diarrhœas, quæ vbi febris nondum ſuperata penitus eſt, haud raro ei ſeſe aſſociant, &, dum modum excedunt, felicem remedii effectum impediunt, moderari expeditum eſt, quod dudum plurimi auctores annotarunt, addito ſingulis vel alternis corticis doſibus leui anodyno, verbi cauſſa laudani liquidi *Sydenhamii* guttulis tribus, quatuor, pluribus, ſi ſoporis metus iam non vrget. Obſeruauimus vero aliquoties, exantlata iam febre, & vbi ceſſauimus a medela, vel vbi febris etiam ſine cortice a motibus ſuis deſiuit, in iis maxime ægris, qui ſanguine hæmorrhoidali, & ſero ſcorbutico turgere viſi ſunt, ſupereſſe diarrhœam ſeri biliosi indolentem, vel dolorificam, muco interdum ſanguinolento mixtam, quæ res, ſi medicationem expoſcere, ob appetitus & virium languorem, & febris recidiuæ metum, viſa eſt, egregium auxilium, ſine adſtrictionis præpoſteræ nota *), ſenſim præbuit aqua thermarum Emſana (h), calide

(g) v. *Ludouici* pharmacia diff. I. p. m. 307. & alibi. Quando materia vel glandulis *Hauerianis*, vel partibus muſculi alicuius tendinoſis, altius impacta, & arctius fibris tenſis conſtricta eſt, tunc medela reliqui corporis, & fibrarum motricium robur, vix ſufficiunt; ſed opus eſt remedio topico mature applicato, quod ſtricturam doloroſam viasque laxet, &, emolliendo digerendoque, motui reddat humores ob regreſſum negatum ſtagnantes. Qua cautione tempeſtiue obſeruata, promte ſæpe diſcuſſimus eos rheumatismos artuum, quos ſcorbuticos vocant, quosque alias valde chronicos, & ægre deinde expugnabiles, notare licet. Non loquor de arthritide fixa typica, ex genere podagræ, neque de vaga ſcorbutica, aut etiam febre arthrica, neque de congeſtione ſanguinea calidiori, neque de ſeceſſione apoplectica aut paralytica; ſed de fluxione ſeri acris & viſcidi, ſeu ſcorbutica, ad iuncturam tendineſue vnius membri dolorifica, quod malum vulgo rheumatismus frigidus, **Kalter Fluß**, dictum, aberrante natura firmiter ibi figitur ſi in principio negligatur: contra, ſi promte reſolutum ſit, medicamentis intro datis ſubigi, reſtitutisque in ordinem excretionibus, elidi poteſt.

*) conf. Excerpt. e. Commerc. noric. m. Apr. 1733. §. III.

(h) Eximium hoc aduerſus varias diarrhœa-

de mane ad libras circiter duas hausta, & continuata, donec alvina proluuies, diuresi aucta, & temperatis humoribus, cessarit. Immo ipsi febrifugæ medicationi aquas hasce innocuas sociare idemtidem

rhœarum caussas & tutissimum remedium, monente medico illustri, tum in his casibus; tum etiam, quamuis minori dosi, ad libram vnam vel infra, in ipsis febribus acutis, verbi caussa in pleuritide, vbi alui fluxus superuenit, & demulceri debere reputatus est; tum denique in diarrhœis biliosis & scorbuticis & hœmorrhoidalibus chronicis, feliciter sæpe experti sumus. Ad chronicos alui fluxus nouum hodie aliquod in Gallia celebratur remedium, in hac forte diarrhœa febrili vtile futurum, cortex ex Guiana, Franciæ orientalis insula, delatus, arboris *simarouba* dictæ, cuius ante annum portionem transmisit vir celeb. Antonius de *Jussieu*, botanicus & medicus Parisinus excellens, vna cum dissertatione ab ipso disputata: an inueteratis alui fluxibus simarouba? "Ibi de nouo "hoc cortice Guianensi, parem iam, "ait, quindecim abhinc annis apud "nos, quam apud Guianenses, effe-"ctum constanter præstat: color ei "ex albo flauescens, nullus odor, sa-"por subamarus, lentescentibus fibris "constans, candido, leuissimo, insi-"pidoque radicum, stipitum, trunci-"que ligno hærens, a quo facile se-"paratur. Decoctus primo ad vn-"ciam vnam aut semissem in minima "aquæ copia; sic apud nos, vt in Guia-"na, propinatus, vomitum sæpe, in-"commodosque fere semper sudores, "& maiora nonnunquam feri sangui-"nisque profluuia promouit: quo fa-"ctum est, vt pæne obliuioni datus "sit: sed correctis dosibus experien-"tia rerum magistra salubritatem at-"tigit. Corticis minutim secti drach-"mas duas in aquæ libris duabus ad "tertiæ humiditatis consumtionem "decoque, decocti in doses quatuor "diuisi vnam tertia quaque hora te-"pidam propina, vel corticis aut li-"gni pulueratorum drachmam semis-"sem in aquæ puræ vnciis duabus "dilutam, aut cum adianthi syrupo "in bolum redactam pro vna dosi, "hora opportuna præbe, repetitis "huius medicaminis sub qualibet for-"ma dosibus, ad integram sanatio-"nem. Perficitur illa absque vllo de-"cocti potus fastidio, vlla per vomi-"tum, vel per secessum euacuatione; "sedantur tamen vnius diei spatio do-"lorum cruciatus, redit cito somnus, "vrinæ fiunt copiosiores & limpidæ, "rariores euadunt euacuationes, fæ-"cum odor fœtidus cessat, color im-"mutatur, e liquidis incrassescunt, "cibos æger appetit, & breui refici-"tur. Succi neruei deprauationem "corrigendi, & motus frequentiam "coercendi gummi-resinosæ simarou-"bæ partes vim habent. Saluis fun-"ctionibus aliis conuulsiuos motus "sanat, intestinis balsamum suppedi-"tat, stomachum corroborat, cibo-"rum appetentiam excitat, eorum-"que digestioni amaris, incisiuisque "partibus fauet, nec non & erosæ "intestinorum membranæ interiori "sublatum ab acrioribus excrementis "mucum restituit. Nouo ergo effi-"cacissimoque medicamine simpli-"cium classis hoc cortice locupletior "fiet, cum singulari antispasmodica vir-

dem proficuum reperimus. Pomeridie & veſperi interdum ſimul addidimus purgantis catholici *Glauberi* granum dimidium, vel vnum, in pilulam formatum, aut pulueri alicui abſorbenti, aut ipſi cortici, remixtum, quod medicamentum ea doſi aluum haud ſollicitat, & in vetuſtis diarrhœis, ob vim glandulas obſtructas penetrandi & lympham acrem temperandi, & tonum minorum fibrillarum & vaſculorum roborandi, quæ ſulfuribus ineſſe ſolet, felici experientia nobilitatum, & inter febrifuga haud poſtremum eſt. Tuſſis etiam nonnunquam febre exſuperata remanſit, id quod, maxime ſub autumnum hiememque, & primo vere, frequens fuit, & febre naturæ & leuibus remediis cedente ſæpius euenit, exanthemate illo forſan leuiter vlceroſo, quod circa labia critice euenire ſolet, ad bronchia delato, immo interdum ipſis pulmonibus, vbi natura haud ſatis ſana & robuſta fuit, labem minante. Tum vero aquæ Selteranæ egregiam plane opem præſtiterunt. Subſtituimus ſæpe, aut interpoſuimus, præſertim vbi plus pituitæ & repletionis adeſſe iudicauimus, reme-

"virtute, ſtomachica narcoticaue vulgaria præcellat, cum adſtringentia "longe ſuperet, quæ non impune, "fluentibus hæmorrhoidibus aut mulierum catameniis, interius præbentur, feliciterque, ſumto ſimaroubæ "decocto, ceſſante noxio alui fluxu, "euacuanda fluentiaque cetera libere "ac ſecure eliminentur, vnde & antihyſterica vi plerumque pollere pluribus experimentis probatum eſt. "Euacuatis iam ſtomachi primarumque viarum, ſordibus, factum "mitius malum ſemidrachmæ ligni "puluerati vni vel alteri doſi quandoque cedit, & contra, accedente cacochymia ad ſæua morbi ſymptomata, non niſi pluribus repetitis "decocti corticis doſibus vincitur. "Cortici Guiaueo ſeroſo bilioſos, ſanguinolentos, mucoſoſque alui fluxus, a continuo inteſtinorum conuulſiuo motu inueteraſcentes, illæſa ſtomachi functione & absque "morſu ſanare, concedatnr. Licet "vnica Guianei corticis decocti aut "pulueris doſi etiam rebelles diarrhœas ſanatas eſſe compertum ſit, num "minoris ideo habendus, ſi aliquando non niſi quartæ aut ſextæ potione morbum vicerit? Diarrhœa aut "dyſenteria pluribus a menſibus, vel "ab annis, laborantium maiorem numerum hoc medicamine incolumitatem citius certiusque, qnam ab "vllo quolibet alio, recuperaſſe ſufficit, idque absque vllo faſtidio, ſaluis ceteris functionibus, & ſine vllo futuri alias incommodi periculo.„ Hæc, de nouo & per Germaniam fere incognito medicamento, ex doctiſſimi viri egregio ſchediaſmate excerpere, & vlteriori experientiæ commendare, data hac occaſione, haud abs re viſum eſt.

remedium *Riuerii*, quo ille solo passim in obseruationibus plurimas febres chronicas persanatas a sese memorat, & nos, si catharsis indicata est, a nobis memorare possumus, exhibitum quouis mane infusum aqueum foliorum sennæ drachmæ circiter vnius, & salis tartari dimidiæ, aucta vel minuta dosi prout res poposcit, addita nonnunquam tamarindorum pulpa & manna ad vnciam dimidiam vel vnam, & si quid aliud morbo aut symptomati dari debere visum est. Idem remedium *Riuerianum* spleneticis & spasmodicis flatulentis hypochondriorum pathematibus febrim excipientibus egregie profuit: in his tamen, si grauis vel pertinacius afflixerunt, vel vetusta iam fuerunt, sacra anchora fuit, post febrem penitus extinctam, legitimus vsus limaturæ vel salis martis, vel acidularum, præcipue Pyrmontanarum, aut etiam Driburgensium: qui etiam sæpe solus finem sensim imponit rebellibus aduersus plerorumque remediorum virtutem febribus, chronicæ maxime, neque subito formidandæ, at in hypochondriorum obstructionibus radicatæ indolis, vel certe egregie præparat viscera & humores, vt ceteris medelis, antehac infructuosis, locus deinde fiat, vt cum fructu vsurpentur. Similiter sceletyrben, aliaque scorbuti post febres symptomata expugnare licuit, aquis, pro re nata, lactæ mixtis. Spadanas etiam & Schwalbacenses, vbi mitius agendum fuit, vbi febricula ex hypochondriis lenta accessit, aut quando illarum æger consuetudine iam antea vsus est, laudamus.

Superioris anni vere medicinam fecimus feminæ nobili, in quartana duplici continua graui & periculum minante. Cortice legitime dato & repetito febris cum omnibus symptomatibus sine reuersione cessauit. Superfuit tamen languor membrorum & dolor, velut sceletyrbe, donec suetum a pluribus annis ob pathemata lienosa potum aquæ Spadanæ incepit; quo vix per biduum cœpto, symptoma illud incantamenti instar euanuit.

Neque possumus, quin memoremus remedium, quod, in febriculis lentis hypochondriacis & scorbuto post febres ex intermitten-

tentium genere, vel solum omnem sæpe paginam absoluit, vel & remedii magis tonici martialis, aut, si opus est, febrifugi usui præmissum, lentas viscerum obstructiones expedit, salia exuberantia & peregrina corrigit, & per vrinam maxime euacuat, & calorem sanguinis fibrarumque demulcet. Serum lactis dico, vel cum cremore tartari aut alio sale acido probe depurandum, in quo sero octo vel decem frustra chalybis igniti extingui curare solemus; vel nouum illud ad celeb. *Hoffmanni*, mentem ex sale dulci seu saccharo lactis paratum (i). Præbemus mensuram circiter vnam mane acidularum more: repetimus nonnunquam dimidium pomeridie. Si scorbuti, seu spleneticæ passionis, euidentiores indicationes sunt, incoquimus leuiter vnius aut alterius plantæ, ex his, quæ specifice antiscorbuticæ haud immerito audiunt, cochleariæ, nasturtii, chelidonii minoris, trifolii fibrini, & temperatiorum, beccabungæ, acetosæ, acetosellæ, nummulariæ, manipulos forte duos, & serum cum expressione forti colatum potui damus, aut primo haustui succum ex talibus expressum ad vncias fere quatuor miscemus. Ita ad mensem dimidium, aut integrum, aut quoad medela magis magisque sensim prodesse videtur, continuamus, & efficientiam notamus insignem.

§. VII.

(i) Lac recenter mulctum in patina larga, carbonum igne, ad puluerem flauescentem grumosum exsiccatur. Pulueri tantum aquae purissimae affunditur, quantum vapore disperditum est: haec inuicem bulliunt, & liquamen colatum pro sero vsurpatur. Laudatur passim in medicina consultatoria, & peculiari dissertatione de seri lactis virtute longe saluberrima §. 12-15. quo libello generatim vis & vsus seri lactis egregie docetur. Nos in praeparatione seri huius *Hoffmanniani* notamus, non vrgeri debere exhalationem super carbonum ignem ad plenam vsque pulueris exsiccationem. Facile enim empyreuma concipitur, ni impense calorem temperes. Massa adhuc leuiter humida ad solem, vel super fornacem tepidum, vel sine igne aut calore, breui felicius sponte siccatur. Id quoque monemus, disperdi exhalatione teneram illam, & sale volatili haud destitutam aquam lactis animalem, neque eam resarciri affusa, vt auctor doctissimus praecipit, aqua communi, licet purissima & leuissima. Nos aquam lactis destillatam, &, sicubi commodum videtur, antiscorbuticam in pharmacopoeis passim descriptam, aut aliarum plantarum virtute auctam, feliciter substituimus. Conf. Excerpt. e Commerc. Noric. §. XIX.

§. VII.

Exempla aliquot singularia curatarum febrium soporosarum.

In promtu forent multa felicis experientiæ propriæ & alienæ exempla particularia, curatarum illa, quam pertractauimus, methodo, corticisque Cinchinæ ope, febrium soporosarum & apoplecticarum recensere, quod alia forte occasione licebit, si deus otium fecerit. Neque vero negligenti aut abrupta experiendi ratione vtimur. Quam possumus curiosissime in euentus omnes inquirimus. Si qui sunt ægri, qui, per medentes & consultores & medelas clanculum euagando, se forte primum, deinde simulatione nos decipiunt, pauci sunt. Multorum etiam, quibus mederi solemus, vitas conscribimus medicas, pro vsu nostro & aegrorum. Hoc est, quidquid circa eorum valetudinem memorabile accidit, id vno contextu, pro temporis ordine, in chartam coniicio, historicus fidelis, vt euentus etiam serotini luculenter appareant. Pauca iam harum febrium, de quibus agitur, exempla, quae singulare aliquid habere videntur, ex mea praxi attingam.

Vir vltra triginta annos natus, diætæ omnigenis vitiis impense corruptus, laborarat ante annum phrenitide horrendum in modum delira, quae venae sectione in pede vltra libram administrata, vesicatoriis pluribus, & intus exhibito largo nitro, parca camphora, & ptisana ex tamarindis, crisi per sudorem superueniente, quum dies quartus exiret, aegre curata nobis erat. Inde aestate anni XXVII. incidit in febrim tertianam: guttulas purgantes aloeticas per aliquot dies sumit: tertia accessione per octo horas anticipante in soporem profundissimum delabitur. Vocatus ego circa horam paroxysmi quartam remedium intus nullum adhibere possum, aegro penitus consopito, & stertente, & faucibus sine deglutiendi facultate hiantibus. Chirurgum vocari curo, vt mox vesicatoria admouerentur, vena secaretur. Auocatus aliorsum, sed circa octauam ab ineunte febre horam reuersus, percipio, chirurgum nihil in homine, vt dixerat, exspirante tentare voluisse. Deglutire tamen iam

ali-

aliquantulo melius pauxillum potus theæ poterat. Solui ergo ſubito iuſſi extracti corticis *Apiniani* drachmam integram. Quæ quum ægre ſenſim intra horæ quadrantem per fauces demiſſa eſſet, & enema cum infuſi croci metallorum vnciis duabus iniectum, dimidia vix horula elapſa, aluo largiter aperta, ſudor prorupit copioſus; oculos aperuit miſer, quamuis plane ſtupefactus; deglutiuit auide, quem dedimus, potum theæ; &, prætermiſſo ſemper bihorio, aſſumta iterum tertioque extracti drachma, & largiter ſudans, a paroxysmo ſoporis & delirii immunis euaſit, ſolito tamen ſtupidior, & febre haud penitus intermittente. Finito ſudore venam in pede aperiri, cantharidesque applicari, & corticis puluerem ipſum ad drachmam integram, aqua ex ſucco naſturtii aquatici dilutum, & ſpiritus vitrioli volatilis guttis quadraginta, ſpiritus ſalis ammoniaci viginti mixtum, tertia quauis hora dari curaui. Rediit iuſto tempore, neque anticipauit, acceſſio, ſoporis profundioris expers, quamuis ſomnolentia cum leui delirio vrgeret; ſed poſt horas ſex, ſudore inſecuto, plena απυρεξια remanſit, & conſtanter ad hunc vsque diem ſupereſt, perſanato ex praeſcripta methodo homine.

Vegetus ſupereſt, ſacrum munus obiens, ſenex plusquam ſeptuagenarius, cui ante triennium, parcior remedii doſis poſt febris intermittentis paroxysmum ſoporoſum data, alterum redire permiſit grauiorem, & ab apoplectico haud diuerſum. Excitato tamen feliciter aegro continuatus remedii vſus perfectam ſanitatem reſtituit. Sesquiannus circiter effluxit, quum idem deinde ſenex pleuritidem epidemice tunc ſatis periculoſam exſuperauit.

Valet pro aetatis ratione viuidior, quam aliquot ante morbum annis, Iudaeus octuageſimum octauum annum agens, rabbini inter ſuos fungens officio, quem ante quadrienniem ex febri tertiana duplici apoplectica, pluribus tunc ſenibus funeſta, aegre a ſopore excitatum, eadem methodo curauimus *).

Trien-

*) Conf. Exeerpt. e Commerc. noric. §. IV.

Triennium ſuperiori aeſtate effluxit, quum femina delicata, arthritidi vagae ſcorbuticae, purpurae, ſtomacacae, tuſſi ſiccae, haemoptyſi leuiusculae, colicisque doloribus obnoxia, genere phthiſicorum nata, vltra medium tempus vtero iterum gerens, febre epidemia τριταιοφυει corripiebatur. Morbus primis ſeptemdecim diebus hemitritaeum verum ita referebat, vt ad corticis vſum deſcendere non auderem. Bis ſecta eſt vena, remedia & diaeta temperatiſſima adhibita. Die decimo octauo primum, ſtatim poſt alteram phlebotomiam, vera remiſſio notabatur, ſequenti paroxyſmus manifeſtior ſomniculoſus, viceſimo remiſſio rurſum, quae ad viceſimi primi veſperam durabat. A morbi inde principio nullum fœtus motum perſenſerat. Sub veſperam illius diei ſubito delirium, hinc dextri lateris ſtupor, linguae grauitas, deinde catoche totius fere corporis, cum motu dextrae manus anxio, tandem ſopor profundus acceſſit: quae omnia, poſteaquam per horas duodecim afflixerunt, remittere ſenſim viſa ſunt, loquente rurſum, ſed cum aliqua balbutie & ſtupiditate inſolita, continueque, quamquam remiſſius, febriente aegra. Admoueri curaui aliquot cantharides, aliaque tentaui ex ſupra dictis, ſed labore ante temporis decurſum vano. Obſeruata remiſſione vero ſtatim, & per bihoria deinceps, drachmam corticis exhibui, eo effectu frequentis ex praeſcripta methodo repetitionis, vt, decreſcentibus ſenſim paroxysmis, & auctis interuallis dilucidis, poſt quatriduum ſine febre reperiretur, integramque recuperaret ſanitatem, motu fœtus etiam redeunte. Peperit iuſto tempore feliciter infantem etiamnum viuum. Ipſa mater, forte quia, per grauiditatem & nauſeam, iuſta repetendi remedii interualla neglecta erant, ab ſecundo inde puerperii die febrem recidiuam paſſa eſt, ſed intermittentem, & quidem tertianam manifeſte quadruplicem, quotidianæ duplicis inſtar, cui leuis hæmoptyſis, pro ægræ conſtitutione, acceſſit. Septimo ſtatim die cortice rurſus vti cœpit, eaque cum felicitate iuſto vſu conualuit, vt poſtea non ſolum melius, quam a pluribus retro annis, per omnia habuerit, verum etiam rurſus iam ante ſesquiannum & vltra puerpera felix, ſine vllo ſymptomate, facta ſit, nunc denuo poſtremo menſe grauida bene valens.

Ante

Ante hos quatuor annos vidua ſexagenaria, cuius maritus, neſcio quibus remediis vſus, ex eadem ſoporoſa affectione occubuerat, tertio paroxyſmo grauem ſoporem paſſa, aſſumto deinde & diu ſatis continuato medicamine feliciter emerſit. Atque haec quidem olim lapſu a veredo, & rotarum feſtinantium conquaſſatione, miſere vulnerata & contuſa fuit, vnde per membra, & oſſium iuncturas, & tendinum ductus, quasuis tempeſtatum mutationes, multasque aegritudines, ſentire conſueuit. Neque vero ſolum bene tulit copioſum corticis vſum, ſed ab eo etiam tempore membris neruisque notabile robur additum, moleſtasque ſenſationes multum imminutas.

Simili proſperitate vſus eſt vir eruditus, ſexagenario maior, cuius & vxor & cognatus domeſticus, ex ipſa febri ſoporoſa, omiſſo corticis vſu, mortem oppetierant. Duplici tertiana impetitus, & ſigna ſoporis incipientis tertio die exhibens, eodem remedio ſufficienter aſſumto, penitus perſanatus eſt. Antea multo luctu debilitatus, & emaciatus, rheumatismo iſchiatico, flatulentia, palpitatione cordis, inteſtinorum leuitate, male afflictus, ſibi quaſi renatus inde a triennio, quo febris cortice curata eſt, videtur, ſanus per omnia & vegetus, immo, quod curioſum eſt, exſiccata etiam fere omnino, per ſingularem felicitatem, fiſtula lacrimali & epiphora alterius oculi antiqua. Sane in oculorum poſt variolos vitiis diuerſis, ophthalmia, epiphora, vlcusculis circa palpebras, & in fluxionibus a materiei febrilis translatione, vel alias periodicis, feliciter ſæpe eodem medicamento vſi ſumus.

§. VIII.

Cura imperfecta: paucarum & minutarum doſium vſus & abuſus.

Magna quidem illa & vere ſpecifica huius medelæ virtus multorum molimina proſpero beat ſucceſſu, quæ huic noſtræ methodo, qua paullo copioſius ad plenam vsque ſanitatis integritatem remedium exhibere ſæpe neceſſum putamus, ſubadverſa videntur. Pau-

cis & minutis dosibus, quae aliquot forte drachmarum pondus, vel minus etiam, vniversim efficiant, plurimae febres profligantur, & ita medicari nobis consuetum est, vel morbo sua natura faciliori, vel iam attrito. Immo quamuis etiam is, qui difficilior fuit, haud penitus extinctus videatur, euanescunt tamen saepe sponte, per ipsius benignitatem, vel exhauriuntur posteriori aliqua cura, reliquiae. Tum vero ipsum febris ingenium, vel felix corporis aerisque constitutio, id praestat, quod vbique expectare haud aeque tutum reor, quam tutissimo artis praesidio rem absolutam dare, & imposturae culpam ab eodem auertere. Quicquid enim ex materia morbi residua, immo vel ex quauis caussa, alias etiam euenturum, post huius aliquando dati medicaminis vsum acciderit, id aliqui, praesertim homines factiosi lingua, inertes opera (a), eius vnius noxio influxui, veluti pestem & bella cometis, tribuendum proclamabunt; quandoquidem stupendos remedii contra deam febrem effectus primum admiratio, filia ignorantiae, dein opiniones scholasticae theoreticae, & peruersorum tentaminum noxae, aliaeque caussae, quae nominari haud merentur, semel suspectos cuidam hominum parti fecerunt. Noui virum, qui, venerea labe infectus, variis symptomatibus poenas luebat, eaque omnia, suffragantibus amicis, accepta referebat, sumto olim ex manu medici cuiusdam egregii veneno, vt aiebat, amarae chinae detestabili: scilicet, quod insipida dulcedine mercurii & sarsae mulceri, & ligno sancto expiari debeat (b):

Dum

(a) ita medelarum censores maleuolos eleganter vocat *Reinesius* epist. medic. 8.

(b) Mensis elapsus est, quod curam gero aegri similis, eamque fere penitus feliciter absolutam, postquam per totum id tempus bis quotidie sumsit semunciam electarii venerei *Bierlingii*, quod describit, & merito laudat illustris *Lentilius* iatromnem. p. 278. 383. & quauis vespera καλομέλιτος grana duo, strenueque ptisanam ex sarsa potauit. Hunc, quia praeter alia symptomata inde a semestri grauibus artuum doloribus afflictus fuit, interrogauit nuper homo male peritus: numquid olim febre laborarit, chinamque assumserit, quae nunc sese post plures forte annos moueat? Nugae venales! Eiusmodi vero methodus saepissime nobis optime successit, vbi violentia mali grauiorem medelam non poposcit. Continuamus, donec signa praua omnia cessent, quod sensim sine debilitate, aut functionum turbatione, fieri solet. Raro accidit, aliquando tamen, vt ab ea mercurii dulcis dosi, erosio oris, lin-

Dum sudet fœdæque fluant e corpore guttæ (c).

No-

linguæ & faucium tumor, & leuis saliuatio oboriatur. Id ipsum tamen proficuum potius, quam metuendum est. Neque tunc mutamus medelam, nisi quod ægrum ab aere & potu frigido arcemus, quod alias non est necessum. Quamuis peracta curatione belle valeat, repetere per aliquot annos, verno & autumnali tempore, per duas pluresue hebdomades, consueuimus electarium solum, quod & in iis ipsis moris nobis est, qui saliuatione curati sunt; quos etiam, si vllo modo aliquid mali restare videtur, quarto fere quouis die, per mensem vel vltra, mercurii dulcis granis quindecim aut viginti sub vesperam datis, tuto & magno cum fructu purgare solemus. Latent enim sæpe profundius in corpore, crasi seminali insinuatae, veneni particulæ, quam vt vno curationis decursu euacuari possint. Emergunt deinde sponte, vbi per anni vices, vel alias occasiones, turgere incipit materies, &, si quando alii morbo forte euenienti iunguntur, symptomatum & periculi grauitatem augent. Proteus est hoc contagium, &, quando semel aliquem hominem afflixit, semper altero oculo medicus ad illud respicere debet, quicquid fere symptomatis affligat. Si qui tales febri, Peruuiano cortice curanda, corripiuntur, addimus in electuario puluerem sarsæ, vel & ligni sancti, aut eius ligni corticis, mercurii etiam dulcis granum vnum aut alterum sub vesperam aliquibus ministramus, aut semel vel bis per hebdomadem dosin auctiorem, ptisanas ex sarsa & similibus potui damus. Verum est, a morbis aphrodisiacis, ipsorumque violentis nonnunquam medelis, tonum viscerum, præsertim in abdomine, & neruorum deiici, crasin succorum vitiari, & passioni hypochondriacæ ansam præberi: vnde multa suspecta symptomata luis reliquiis tribuenda non sunt: neque immerito *Freindius* in *history of physick* vol. 2. p. 385. sqq. notat, "singulare esse eorum, "qui aliquando luem passi sunt, sem- "per sibi ad quoduis leuissimum sym- "ptoma, vel exanthema, reuersionem "mali imaginari, quamuis optime "curati sint". Medicum tamen prudentem suspicari aliquid, nunquam nocuerit; dum maxime sæpe nociuum est, nimis securum animi esse, in occulto illo detestabili veneno, quod frequens passim est, & a quo posteritas sæpe fert delicta parentum, & vbi natura nihil valet, medicina vero specifica omne fert punctum. Haud satis expertus scribit *Sydenhamius*, qui, (quum ex hypothesi sibi particulari, ea remedia ex specificorum classe proscribit, quæ cum euacuatione aliqua sanant,) de mercurio, sarsa, & lignis iudicat, ea non nisi saliuatione, aut secessu, aut sudore manifesto iuuare: opp. p. m. 30. 138. 418. Fateor potentius operari, si ad eiusmodi excretiones vsque vrgeatur dosis & regimen, &, sine iis remediis, catharses & sudationes vehementiores sæpe prodesse. Attamen ostendi potest exemplis plurimis, quæ narrando odiosa esse solent, sine vlla sensibili euacuatione curatos esse, qui, grauiter veneris malis afflicti, adstringere se potentiori medelæ noluerunt, aut per negotia, aut vires, aut alia rationum momenta, non potuerunt, vel non debuerunt.

Vidi-

Notum eſt, quanti haud ita pridem etiam doctiorum clamores fuerint in quicquid, chemica arte paratum erat; quid olim vſui omnimodo mercurii, aliorumque foſſilium, oſores male experti occinerint: meminimus, quanta ſuperiori ætate pericula ex quouis acidularum potu timuerit doctorum & vulgi ignorantia, quia venenatas eas, & neſcio qua violentia mortiferas omnino, eſſe debere perſuadebat tum ranarum & piſcium in iis ſuffocatio (d), tum male abutentium infelicitas, aut neſcio, quæ opinio. Antequam antimonii vſum & abuſu diſtinguere omnibus medicis licitum lubitumue eſſet, acutiſſimus *Guido Patinus*, hoſtis chemiæ infenſus, forte quia ignarus, idque remedium, vti multi tunc docti indoctique, vniuerſim pro veneno habens, *martyrologium antimonii* (e) ſibi & amicis compilauit, quo omnium eorum nomina, tamquam toxico infectorum, retulit, quibus aqua emetica, ſulfur ſtibii, antimonium diaphoreticum, bezoar minerale, aut quoduis aliud ex iſto lapide paratum remedium, aliquando data fuerant: ſicubi vel morbus medicinæ poten-

Vidimus ſæpe iuuare penitus ſolum continuatum vſum ſiue mercuri dulcis vulgaris, ſiue panaceae Gallorum, in doſi refracta, puluerisque ligni ſancti & ſarſae, quae etiam tenellis infantibus, experimento celeb. *Lentilii*, in pulte feliciter datur, aut decocti validi ex vtroque vel alterutro ſimplicium horum remediorum: quale deſcribunt ex ligno ſancto *Fernelius* aliique paſſim, ex ſarſa *Septalius* maxime, quod, mirabile ad tabidos vocatum, exſtat in *Boneti* labyrintho medico extricato p. 621. & pro aegrorum ratione, & magis minusue nutriendi conſilio, mutatum egregia manifeſte praeſtat. Itaque per experientiam etiam haud licet aſſentiri omnino medico illuſtri, cuius theoria ingenioſe ſupponit, labem veneream pinguedinis proprie eſſe vitium, in cuius intima ſubſtantia ita haereat, vt non niſi tota pinguedine exhauſta euelli poſſit. Vidimus ſine macie eueniente curari complures, immo, qui morbo tabefacti erant, pingueſcendo indies a medela ſpecifica ſaneſcere. Vidimus etiam praecipue, ſub hoc ſtatu epidemio, multos, vbi, per febres, earumque & reuerſionum ac periculi metum, nihil violenti moliri licuit, & indicata tamen fuit medicina aphrodiſiacorum ſymptomatum, ſanari feliciſſime, iunctis pro re nata cum cortice Peruuiano medicamentis ex mercurio, ſarſa, guaiaco: quamuis, vti alias a cortice fieri ſolet, habitus corporis viuidior pinguiorque nihilominus euaſerit. Conf. Excerpt. e Commerc. Noric. §. LII. & LIII.

(c) *Fracaſtorius.*

(d) Ita de acidulis Pyrmontanis iudicat *Theodorus Tabernæmontanus* Waſſerſchatz c. 58.

(e) *v. lettres choiſies.* Vol. I. 18. & paſſim.

tentiam ſuperauit, vel medentis error interfuit, vel quacunque de cauſſa, longo etiam poſt tempore, nouum quodcunque ſymptoma, aut ipſa mors, ſuperuenit. Eo in catalogo locum plerisque ſpopon-derim, qui crocum matris antimoniatum *Stahlii* aliquando ſumſerunt, ſi in id opinionis popularis ſæculum delati fuiſſent. Quod hodie in eiusmodi inexpertos antimonii iudices iudicium ſtatuitur (f), id apud proxime venturam poſteritatem, immo vel noſtris diebus, vbique auſim polliceri hodiernis chinæ cenſoribus. Sunt enim hodie, qui circa corticis vſum eadem oberrant chorda, atque his, ſi pari modo ludere volupe, *martyrologium chinæ* æque vanum concinnare licebit. Vereor autem, ne martyrologium ſuperſtitioſæ illius quorumdam religionis, qua cortice hoc vel omnino, vel tempeſtiue & ſufficienter vti, piaculum habeatur, longe pluribus teſtibus locupletari poſſit, vel longi & inutilis cruciatus, vel periculi multiplicis, vel ipſius morbis victimis (g). Neque vero tunc iniuria fallaciæ alicuius, ſi ita loqui placet, inſimulatur medicamentum, quum morbo leuiter tentato, aut imperfecte extincto, varii materiæ male commotæ motus anomali, variæque corruptelæ & ſtaſes humorum corporis accidunt, & vel ſuppoſititias deinde inducunt reuerſiones febris, quæ nondum penitus ceſſauerat, vel morborum acutorum, aut chronicorum, aut inexplicabilis languoris, nauſeæ, & ægritudinis ſpeciem induunt. Augentur ſæpe mala medelis peruerſis hominum in corticem iniuriorum. Hi enim non febrilem morbidamque διαθε-

(f) *Stiſſer.* act. laborat. chem. ſpec. 2. a. 1683. edito, "antimonii, inquit, "vis, quam peſſime apud plures tum "medicos, tum rei medicae ignaros, "audiat, in confeſſo eſt: ita, vt plu-"rimi, audito ſaltem antimonii no-"mine, horrore quaſi corripiantur, "& quaeuis ex eo praeparata veneni "inſtar reformident. Hi autem quam "inepte agant, penes quosuis ratio-"nales & peritos in confeſſo eſt.

(g) De febribus pertinacibus plerisque verum eſt, quod I. I. *Waldſchmidius* de quartana dicit opp. p. 221. caſu 64. "In hoc caſu, inquit, deſcribi-"tur nobis qnartanarius, tali nempe "morbo correptus, qui vel in alium "grauiorem degenerat, vel remediis "violentioribus exacerbatur, leuiori-"bus autem cedere neſcit,,. Ea prognoſi, experientia atteſtante monitus, ad medelam vnice certam, nempe corticem, ea quidem ætate nondum valde in Germania familiarem, ſapienter confugit.

διαθεσιν, vti fieri deberet, ſed vel ipſas innocentis remedii particulas, & neſcio quas obſtipationes, aut alios plane morbos intuentur, quos inde inductos ſomniant. Hinc fit, vt, diuinando curationes varias, ſæpe quidem, iuuante natura, forte fortuna felicem morbi exitum reperiant, & chinam ſe ex corpore euacuaſſe, aut eius noxas auertiſſe, nugaciter glorientur; ſæpius vero miſere excruciato ægro, & turbata materia febrili, quæ vel cortice facile penitus ſuperabilis, vel ſponte forſan in ordinem motibus recidiuis reditura fuiſſet, chinam illam, chinam infelicem, culpa onerent & morbi & ſua, ad doctorum edicta provocantes, vt propriæ culpæ infelicitatem excuſent. Nam hi ipſi, at quanti viri, malos euentus chinæ abuſum inſequentes peſſimi eſſe ingenii, & difficillime expugnari, ex experientia iudicant. Cuius origo iudicii, quod magnopere limitari meretur, facillime intelligi poteſt ab his, qui norunt, eas febres, vbi ad corticem accedi debere viſum eſt medentibus, difficilioris plerumque indolis fuiſſe, & eſſe adhuc, ſi imperfecte curatæ ſint, quique in talibus ceterarum medelarum efficientiam incertam perſpectam habent, & morbum potius, quam remedium metuunt, huiusque continuato & repetito vſu illum haud difficulter, vna cum omnibus prauis conſequentiis, penitus debellant: quod qui neſciunt, aut negligunt, infidum ſibi præſidium in cortice reperiri dicant, per me licet. Eadem vero, immo grauiori ſæpe ratione, doli, ſi ita loqui lubet, & infidæ curationis culpa merito in febribus male-fidis imputatur aut ipſi naturæ humanæ ſibi relictæ, aut alii cuicunque methodo, & cuiuis medicamento febrifugo, quod morbo impar ſit: quemadmodum aquam incendii alicuius magnitudini, velocitati, & vehementiæ imparem, quæ vel flammam auget, vel impotenter aggreditur, vel ſcintillas hinc inde relinquit; aut aggerem aquis ferocientibus minus æquo robore obiectum, vbi ſpes ſecuritatis te fefellerit, doloſi præſidii titulo vocare poſſes. Quæcunque enim cortici tribui ſolent noxæ, eas attentus ſine opinionum velo obſeruator facile comperiet, non medicinæ particulis in corpus admiſſis, ſed febrili aliiue morboſæ diſpoſitioni deberi: dum febres minus tutæ, & aliis impuritatibus mixtæ, vel ſponte, eadem omnia, immo grauiora

uiora ſæpe, poſt ſe trahunt mala; &, quocunque demum remedio imperfecte curentur, turbatis motibus & male mutata materie, molimina anomala diuerſæ ſpeciei inducunt. Id quod omnium ſæculorum experientia teſtata eſt, & quotidiana hodie loquitur obſeruatio. Febres enim, quæ ſua indole, ad habitum & diætam ægri & ceteras res circumſtantes comparata, ſecuræ ſunt, quæque ſua ſecuritate multos in eum errorem ducunt (h), vt has pro norma vnica omnis

(h) Πρωτον vel δευτερον ψευδος hoc eſſe videtur auctoris diſſertationis *de noxio corticis vſu, quamuis recto,* quem titulum, celeb. *Hoffmanni* ſcriptioni, de *corticis vſu recto* oppoſitum, ex ignorantia typographi ita concinnatum, ſemidoctus iuret typographus. Sed reſpondet titulo ratiocinium totius diſſertationis. Vidit aut audiuit bonus vir, curari ſine cortice febres plurimas ſine reuerſione prauisque conſecutionibus. Corticem ipſe nunquam adhibuit, neque forte vnquam recte adhiberi vidit. Neque etiam eo opus eſſe putat: "quis enim, "inquit, fando audiuit, tertiana re"gulari, ſuo in ſucceſſu nullibi tur"bata, vel in aliam febris ſpeciem "conuerſa, aliquem mortuum eſſe,,? Et fando id audiri, & legi, vel ipſa leuis hæc noſtra opella, &, quod ei occaſionem præbuit, problema probat. Ecquis vero fando audiuit, medicos, qui naturæ in febribus curandis frequentes defectus, & medelæ febrifugæ vtilitatem, allegant, de tertiana maxime regulari loqui? Si qua febris aut periculoſa ſymptomata, aut ipſam mortem acciuit, tunc auctor ſuaue ſibi ſomnium finxit: materiam febrilem nocere ſæpe concedens, ſed febrim, ſiue motum a materia excitum, vel, vti theoria Stahliana vult, iſtius cauſſa ſapienter inſtitutum, noxa omni ſemper carere, mordicus defendens. Et materiem, & motum, innumerabilibus modis, aberrante vel labante natura, nocere poſſe, quis peritior neget? "Auctor "noſter, non *a febre* illud malum, "ſed *cum febre* fieri dicit, *ſine febris* "culpa. *Cum febre* enim innume"ros mori fatetur, quod vel *materia* "*febrilis pertinacior* ſit, quam vt vllo "modo ſubigi vel maturari ſe patia"tur, vel *viſcera nobilia inſuperabili* "*vitio* laborent, vel aliud quoddam "*phyſico-mechanicum impedimentum* "obiiciatur, cui natura febrim, vlti"mum, ſi diis placet, præſidium, fru"ſtra opponat,,. §. 21. Si febris ſub ita opinantis medici cura pertinacior fuit, id quod, ſi qua difficilioris indolis obtigit, non potuit non contingere, & *contigiſſe* ibi loci *nouimus*; tum ægroti forſan haud immerito impatientes, vti ſæpe fit, ad empiricum corticis vſum ab ipſius medela confugerunt. Hinc mala ex febris indole oriunda, quæ omnis nouit antiquitas, ipſe forſan ex ſua experientia & theoria imperfecta ignorat: quæque vel febri eiusque materiæ, vel inepto, aut, ob vanos metus iniectos, imperfecto corticis, vti aliorum remediorum, vſui debentur incommoda, in ipſum medicamentum inexpertus coniicit. Ne de *motus* ſem

omnis theoriæ, & prognoſeos, & curationis ſupponant, neque ſub alia medicatione, neque hoc febrifugo quacunque methodo dato, facile nociuæ euadunt; ſed ſenſim ſua ſponte in integram valetudinem terminari ſolent, id quod quotidie videre, & ſæpe, ſi multitudinem errorum empiricorum ſpectemus, mirari licet: quamuis multæ ſint febres, ſub iuſta methodo, cum vel ſine cortice, tutæ, quæ, αμεθοδως adhibitis remediis quibusque cum vel ſine cortice, haud ſecuram indolem induunt (i). Ipſæ vero illæ impoſturæ & noxæ curationis infidæ, dato legitime, & continuato, & repetito cortice, plerumque penitus cedunt, ſi adhuc ſanationem patiuntur. "Sæpe "profecto, monente *Mortono* (k), eiusmodi morbi ſine huius reme"dii ope vix ac ne vix quidem integram curationem admittunt,,. Ita, quæ febri, metuique a cortice, & fiduciæ in alias medelas incertas, debetur, infelicis curationis nota, illi ſæpe medicinæ inuritur, quæ vel ſola ſanitatem reſtituere, & hominem ſeruare potuiſſet: ingenti ſane cum detrimento multorum ægrotantium, quos infauſtus deinde horror aut proprius, aut amicorum, aut medicorum, a ſalutari & ſufficienti medicatione in deuia agit. Serio iſta velim perpendant non ſatis experti, curate experiantur, æquiter iudicent, & verita-

(i) Elegans eſt monitum *Stahlii*, ſed ſeu *febris* ipſius, periculis & damnis dicam, cortice reprimendis, quæ ipſa ſchola *Stahliana*, eiusque magiſtri doctiores, *Alberti*, *Iunckerus*, *Storchius*, aliique, agnoſcunt: experiatur, vbi *materia febrilis pertinacior* eſt; vbi *viscerum nobilium vitium* inſtat, vel nondum plane inſuperabile eſt, ſed fieri minatur; vbi *phyſico - mechanicum impedimentum* febrim naturæ relictam a bono exitu impedit: experiatur, inquam, corticis vſum tempeſtiuum, efficacem, adæquatum! & augebit propediem, ſi ſincerus eſt, catalogum doctorum, qui proprias opiniones, errore agnito, refutarunt.

quod explicationem mereri ipſe non neget, in notis ad ſatyram Haruei p. 216. "quod, quicunque practicus "non didicerit febres intermittentes "aliis medicamentis percurare, illi "etiam corticis exhibitio non conce"di debeat,,. Scilicet, qui febres ſine eiusmodi cura ſpecifica cito tuto & iucunde ſatis ſanabiles & curandas, ignoret aliis medelis ex methodo curare, hoc eſt, qui probe non ſit ſubactus *doctrina* & *experientia* medica *antiqua* & *noua*, ille etiam merito a corticis, vti ab aliorum medicinæ præſidiorum, vſu arcendus fuerit. Vtinam a potentum liminibus aura ſecunda votis noſtris adſpiraret!

(k) p. 56.

veritatem, quam teſtor, ſuis palpabunt manibus. Confidenter certe heic eleganti illa prouocatione *Stahliana* (l) vti poſſumus "ad "poſteritatem, præiudiciis pandemiis, volente deo, liberiorem,, (m).

§. IX.

Regula pro corticis vſu ſecunda.

"Hic igitur ſecundus eſt pro genuina corticis dandi methodo "canon, vt proportio æqua inter affectus velocitatem, magnitudi-"nem, longitudinem, & corporis habitum ſpecifique medicamenti "virtutem, rite obſeruetur: neque præſertim doſi iuſto magis ſera, "rara, aut exigua, morbum ſubitaneum, pertinacem, magnum; ne-"que eum, qui ſua natura longus eſt, breuiori remedii vſu impugne-"mus, & a vacillante valetudine, male deletis incendii febriculoſi "ſcintillis, cito nimis medicam remoueamus manum: neque vero "etiam præter rationem vrgeamus nauſeoſam curationem, & inuti-"lem grauemque corpori futuram, ſed & pondus & remedii for-"mam moderari, & mutare, & iuſto tempore incipere ac deſinere, "nouerimus,,.

SECTIO QVARTA

DE PRAENOSCENDIS ET PRAECAVENDIS FEBRIBVS RECIDIVIS AGIT, ET OSTENDIT MEDELAM ORDINE ET REPETITIONE ADAEQVATAM.

§. I.

Febrium recidiuarum iuſtus metus ex morbi ingenio.

Integre reſtituto, quantum id ſignis præſentibus noſci poteſt, ægro, deſiſtendum eſt a medicatione, neque fidendum tamen penitus indu-

(l) De febribus compoſitis ex acuta periodo. §. 52.

(m) Sciti ſſime, vt ſolet, *Borrichius* de medic. Hermet. in præf. "Nec re-"formidamus iudices, flagitamus po-"tius, ſed æquos, ſed in palæſtra ex-"perientiæ exercitatos, ſed qui in "ſubſelliis artis durauerunt ante la-"certos, quam e tribunali pronun-"tient,,.

ducüs. Quamuis enim, ſi prius dicta recte obſeruentur, nihil praeterea mali ex febris fuga in corpore euenire poſſit; eſt tamen ſaepe morbi, tum recte, tum perperam curati, ingenium ad reuerſionem pronum, ſi febris vel ex ſua natura futura fuiſſet diuturna, vel alias ſtatus epidemius, aut morbi indoles, ad motus recidiuos inclinet. Haud omnino immerito queſtus eſt *Sydenhamius* (a): "ſi tam effectorum durationem, quam corticis innocentiam exploratam haberem, principem illi locum inter omnia, quotquot ſuut, remedia deferre nullus dubitarem.,, Pleni ſunt omnes veterum recentiorumque obſeruatorum libri mentione febrium recidiuarum, a quauis medendi methodo contingentium, quas aliqui ex indoctis, & ad quotidiana exempla cœcutientibus, ab hoc medicamento in orbem introductas, vel huic maxime deberi, nugantur. Vir eruditus, qui de reuerſionibus morborum ſingulariter ſcripſit (b): "In febribus, inquit, euidentius recidiuae, quam in aliis morbis, cognoſcuntur, tum quod frequentius accidunt, tum quod breui adhinc temporis ſpatio affligentis recordatio a recrudeſcente morbo etiam iterum renouetur.,, *Hippocrates* (c), cui febrium eiusmodi indoles ὑποςροφώδης vocatur, & aëris conſtitutioni adſcribitur, meminit epidemiae *aeſtiuae*, vbi *plerisque*, poſt pauca ſanitatis interualla, *febres reuerſae* ſunt, vt multi etiam *per hiemen* adhuc laborarent. Notum eſt *Celſi* (d) elogium: "febris facile reuertitur, niſi a ſano quoque aliquamdiu timetur.,, *Bartholinus* (e), "quae aeſtate, ait, 1652. graſſabatur febris tertiana inter-

(a) Epiſt. I. p. m. 376.

(b) *Ortlob.* ſcrutin. recidiuarum §. 6.

(c) 1. epid. ſect. 1. conf. loca plura adducta ab *Ortlobio* ad §. 5.

(d) l. 3. c. 16.

(e) Hiſt. anat. cent. 2. 56. Legi meretur illa hiſtoria febris intermittentis epidemiae, diris ſymptomatibus ſtipatae, periculis acutis & chronicis plenae, & iungi exemplis ſupra §. V. Sect. I. nota (a) adductis. Simplex remedium proponitur experientiae commendandum. Verba auctoris ſunt: "Innotuit virtus vnicornu "Groenlandici, quod non ſolum, mediae drachmae pondere *ante* paroxysmum exhibitum, *ſudorem largum* procurauit, ſed *febrem plerumque extinxit.* Expertus id remedii noui genus ſum magno ſucceſſu in plurimis, mecumque medici alii vrbis noſtrae exercitatiſſimi.,, Certe remediis iſtis tenerioribus ex regno animali abſorbentibus, gelatina & ſale

"intermittens epidemia modo ſingulis recurrebat diebus, modo al-"ternis, ſæpe vaga, ſæpiſſime poſt απυρεξιαν redibat.„ *Bianchius* (f), "morbo, inquit, (nempe febre ex genere intermittentium in conti-"nentem verſa) ad declinationem vergente, reuocatus chinæchinæ "vſus optime contulit; ab hoc vrinæ ſemper vberiores & concoctæ: "quibus autem iſtæ poſt aliquot dies recrudescebant, hi cito recidi-"uam patiebantur. "Complures *absque cortice alioue febrifugo* cura-"ti, & *aptum ſeruantes regimen*, adhuc *relapſi ſunt*.„ *Trauerſarius* (g) "Piſauri obſeruauit febres recidiuas generatim copioſiſſimas ac-"cidiſſe, & quidem tum *poſt corticis* vſum, tum vbi *id remedium* "*non* fuit adminiſtratum, atque tunc quidem frequentiores pericu-"loſioresque.„ Hoc etiam, ceteris paribus, apud nos veriſſimum reperimus. Febres tertianæ legitimæ, aut alias faciles, plurimæ, vbi præſertim exquiſitis diætæ regulis ſe ſubiecit conualescens, cortice profligatæ, æque non recurrerunt, ac ſi alia quacunque ratione perſanatæ fuiſſent: idque eo magis, ſi ſub declinationem demum morbi medicina data eſt: quamuis ſub hoc ſtatu epidemio, præſer-tim

le volatili fœtis, praecipue marinis, vim ineſſe haud ſpernendam in motibus ſubtiliorum corporis partium excedentibus compescendis, & promouenda diaphoreſi, experientia confirmat. In febribus facilioribus, poſt correctas & euacuatas primarum viarum ſordes, nobis experientibus, & verſus aliquot paroxysmos repetentibus, haud raro fecit ſatis. Neque tamen regimen ſudoriferum adhibuimus, quod verſus id tempus nequaquam vtile exiſtimamus, quamuis vulgo poſt data ante acceſſionem medicamenta vſurpatum. Sudorem tantummodo vel ſub finientem peroxysmum, vel, ſi hic non amplius redit, expectamus tempore inſultus, quo ſudor ſponte erumpere ſolet, cum primum febris aegrum deſerit.

ſqq. "Penſitata, inquit, re in plurium grauiter febrientium curationibus, nec laudatum corticem, nec "aliud antifebrile, ego, pariterque "doctiſſimus conſultiſſimusque in arte medica ſodalis meus Chriſtoph. "*Ceruaſius*, exhibebamus; periculum ſcilicet facturi, an tot recidiuarum, & diuturnarum moleſtarum aegrotationum cauſſa fuiſſet "quinquina. Verum abunde docti "ſumus, illas aliunde ortum traxiſſe.„ Reſpondet *Lanciſius* p. 309. "ii quoque, qui absque Peruuiani "corticis praeſidio ab epidemicis febribus conualescunt, ipſa morbi indole recidere in febrim ſolent, vt "longe ante detectam chinae vim obſeruauit *Hippocrates*, qui 1. epid. "ſect. 3. n. 36. nullum, inquit, noui, qui ſuperfuerit, cui non contigerint recidiuae.„

(f) p. 748.
(g) ap. *Lanciſ.* epid. 4. l. 2. c. 8. p. 292.

tim æſtiuo & autumnali, nusquam fuerit tuta fides, & plus tunc felici fortunæ, quam medici ſui methodo, debuerit æger. Idem dictum eſto de ipſis difficilioribus & chronicis, quæ ex ſua deinde natura ad reditum pronæ amplius vix fuerunt, vel quæ iam ſatis per recurſus deferbuerant, vbi dari id medicamentum, vel aliam adhiberi curationem, feliciter contigit, ſub ſponte inſtans declinationis tempus, & quando vniuerſa febrilis diſpoſitio remedii alicuius viribus patuit, adiuuante præſertim melioris anni aerisque fauore, & præmiſſis, quæ impedimenta ſanationis tollerent. Hinc vero apud multos in varias medendi methodos, & leues ſæpe alicuius medicamenti, & ipſius corticis, doſes, generalis fiducia naſcitur, quum videant quam ſæpe cito, facile, & conſtanter,

hi motus atque hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcant (b).

Et ſane facile intelligitur, eas febres, quæ vel poſt deflagrationem ſpontaneam, vel primo quoque tempore, leuioribus remediis methodisque minus certis penitus obſecundant, facilioris iam ſua ſponte indolis eſſe, & exinde ſæpe etiam ad reditum minus pronas, quam vbi generoſioris medicinæ ope opus eſt, & curatio difficilius peragitur; vt eos adeo miremur, qui medelis iſtiusmodi tribuunt ceſſationem morbi facilioris ſine reuerſione, & e contrario regreſſum difficilioris medicamentis magis generoſis, quum vtrumque morbi ingenio maxime deberi experientibus pateat. Nihilo tamen minus ipſarum febrium legitimarum, & aliarum plurimarum, quæ expectationi, aut cuiuis methodo, ſine potenti medicina, ceſſerant, multas paſſim reuerſiones, ſub leuibus etiam, vel nullis, diætæ erroribus, ſtatus epidemius acciuit. Euenerunt illæ ſæpe plus vice ſimplici, priori febri interdum ſimiles, leuiores nonnunquam, aliquando grauiores, pro anni temporis, & diætæ, corporisque, mutata ratione, & pro indole eius, quæ latuerat, materiæ reſiduæ; ſæpiuscule non niſi poſt legitimum corticis vſum tandem aliquando conſtanter deſinentes.

Femina

(b) *Virgilius.*

Femina fere ſexagenaria, ſanguine facile turgente plena, neruorum genere delicato & ad animi pathemata ſenſibili, & niſibus plerumque vanis ad hæmorrhoides ſæpe exercita, hecticum ſtatum, ob phlogoſes motusque quaſi febriculoſos, dudum ſibi perſuadens, corripitur ſub ſtatu epidemio febri anomala viſa, leuiori quidem, & facile remediis abſorbentibus, & ſalinis, vel & leuiter laxantibus adhibitis, poſt hebdomadem vnam alteramue euanescente, ſed adeo ſæpe recidiua, vt vix menſem ορθοςαδιως, & ſine remediis, per aliquot annos tranſigeret. Poſt mærorem longum terroremque multum, exeunte æſtate, ante triennium & quod excedit, incidit in febrem epidemiam, anomalam rurſus viſam, ſed, ob hauſtum forte a filio impenſe febricitante contagium, ſtatim prauiorem. Vſa per aliquot hebdomades remediis conſuetis nihil proficiens, me vocauit, aliumque medicum, virum ſummum. Obſeruato rite typo, quotidianum eum, ſed ex triplicato quartanæ genere, manifeſte reperimus. Præcepimus ex methodo noſtra corticem. Obſecuta ægra abſoluit curationis filum, & ab eo tempore ab illa febriendi conſuetudine immunis & ſana per triennium vixit, niſi quod adhuc hæmorrhoidum moleſtiis obnoxia ſit, & ſemel ex catarrho leuiter febricitarit.

Reuerſiones frequentes etiam euenerunt, vbi febres epidemiæ, ante declinationis tempus, cortice, aut alio remedio amaro, aut ſalino potentiori, interceptæ & profligatæ fuerunt, ſed nullo ad motus deinde recidiuos praecauendos habito reſpectu: quod qui negligunt, occaſionem praebent culpando innocuo medicamento. Febres maxime difficiliores antidoto Peruuiana perperam, vel imperfecte, curatae, easdem paſſae ſunt manes, quas ceterae, quibus ſolius naturae robur ſine plena victoria oppoſitum fuit, vel quoduis medicamentum minus adæquatum adhibitum: morbo permutato potius tantisper cum alius ægritudinis imagine, quam cum integritate functionum corporis. Equidem, atteſtante experientia, affirmare auſim, quum malti ſe homines illotis manibus medicinæ paſſim immiſcuerint, & corticem, ſine iuſta methodo, pluribus exhibuerint, quam

Quot Themison aegros autumno occiderit vno (i), non tot ac tanta plerumque mala obseruari consueuisse, *post febres* sua indole, vel ægri constitutione, aut diæta, *minus securas*, quam ab alius cuiusque imbecillioris remedii, quamlibet laudatissimi, inepto, vel non sufficienti vsu. Vix etiam, vbi forte fortuna, in languoris aliorumque symptomatum locum, febris cum typo manifesto iterum successit, quam vulgo recidiuam vocant, æque illa grauis, vel certe æque periculosa esse consueuit, ac vbi alia minus potentia præcesserant tentamina. Aliqua sane morbidae materiae pars vere specifico medicamine, quamuis sine iusta lege dato, plerumque eneruari videtur: etsi pro diuersa aberrationis grauitate, & aegrotantium ratione, variae notentur differentiae. Huiusmodi febres recidiuae, quas *nothas* appellare liceat (k), vti post imbecillem nimis corticis vsum, hodie hominibus cuiusque sortis, methodi verae ignaris, frequentatum, & qui innocens remedium infamare aptus est; ita etiam post naturae, aliusue medicinae, debiliora molimina, frequentissime euenerunt, aut sua sponte, aut reuocatis ad iustae methodi leges, salutari consilio, motibus febrilibus (l). Febres subito

(i) *Iuuenalis.*

(k) v. *Ortlob.* scrutin. recidiu. §. 31. vbi signa huiusmodi reuersionum euenturarum egregie enarrantur: quorum decimum est: "in specie magis recidiua metuenda est, si adhuc, "licet obscure magis, prioris morbi "reliquias ex symptomatibus restitantibus, licet remissioribus, obseruamus,,.

(l) Reuocatio illa cum magna cautione fieri debet: neque ego in quouis statu epidemio, aut corporis habitu, tentandum illud antiquitus notum artificium consuluerim, nisi remedio me pollere certus sim, quo motus forsan excedentes tempestiue rursum reprimere, & penitus auertere possim. Cogitent, qui audacius sentiunt, &, nullo fere habito discrimine, febres, quibus perperam curatis alius morbus successisse videtur, reuocari debere docent, quæ rectissime olim *Trincauellus* de ratione curandi L. II. c. 3. scripsit: "febris neque desideranda, neque excitanda est, nisi "quæ mitis & moderata sit: alioquin "vellemus morbum vnum curare altero, non minus verendo,,. Mitem vero & moderatam excitare, & seruare, nec cuiuis, nec vbique profecto licet: quiquid de huius vel illius methodi, aut medicinæ, felici efficientia ad febres suppressas exsuscitandas laudetur. Tutius longe sæpe esse obseruauimus, si quæ febres imperfecte curatæ obtingunt, continuare medelæ febrifugæ vsum, vel solum, vel præmissis aut additis pro indica-

ito periculoſas, haud adeo paucas, praeſertim ſoporoſas, naturae vel artes medicae impares morte terminari permiſerunt (m). Similes affectus, vbi quidem, per corticis vſurpationem haud omnibus numeris abſolutam, vel non rite repetitam, conſeruata eſt vita (n), variis tamen reuerſionibus, vel veris, vel nothis, quamuis minus pernicioſis, mulctarunt aegrum. Diuturniores ex ſua natura febres, ſi cortice, vel alio remedio febrifugo, interceptae fuerunt, aegro in ſanitatem perfectam tantisper ſaltim reſtituto (o), aliud incommodum non attulerunt, niſi quod recidiuae idemtidem factae ſunt, donec exhauſta forte fuit per naturae ὑπερεργοῦντος, vel artis virtutem, vel aeris & anni mutationem, cauſſa reliqua morbi, qui per tempora ſua decurrere impeditus eſt: & curatio perfecta facilis fuit, niſi forte interdum molimina reuerſionis, ab hominibus diagnoſin aut methodum ignorantibus, vbi praeſertim remedium febrifugum oderint, peruerſis medelis turbata, & in alium morbum imprudenter conuerſa ſunt. Atque huiusmodi euentus potiſſimum vanis artis accuſationibus anſam praebent. Interea alii, pari febre indolis chronicæ affecti, qui cortice vſi non ſunt, aut per paroxyſmos ſuos perpetuo febricitarunt, moleſtiis periculisque expoſiti, neſcio an optabili a morbi regreſſibus immunitate, niſi quis continuum

dicatione aliis, ſecundum regulas ſupra ſcriptas, donec plena appareat ſanitas, & deinde repetere eundem, ex arte mox deſcribenda. Ita ſæpenumero hominibus abs me petentibus, vt chinam expellam, ab alio medico, aut a medicaſtro, visceribus vel artubus, vt vulgus opinatur, impactam, ridens reſpondeo, cuneum cuneo trudi, & continuando eodem remedio opus eſſe, quo voti potiamur. Conf. Caution. med. I. §. XII.

(m) *Trauerſarius* l. c. p. 299. vbi de reuerſionibus egit: "experientia, ait, "compertum habemus, quam plurimos non adhibito ſtatim febrifugo "interiiſſe, pleroſque propinata e veſtigio china conualuiſſe.

(n) *Lanciſius* p. 309. "Miror ſane, ait, "non intelligere cenſores, recidiuam "potius, quam mortem, expetendam "eſſe, vbi hæc impendet, niſi febris "ſubito profligetur.

(o) Conſulto id facere conſueuerunt, quamuis reuerſionem euenturam putarent. *Williſius* de febribus c. 6. *Ramazzinus* p. 225. 236. ſqq. *Sydenham.* p. 112. c. 5. de morbis acutis, quamquam hic deinde meliora expertus eſt.

nuum morbum interrupto præferre velit (p); aut, interdum a febre aliquantisper sub aliorum symptomatum larua liberati visi, recursus vehementiores plerumque passi sunt, quam quibus saniora interualla per medelam febrifugam præstita fuerunt (q). Vix etiam, ac ne vix quidem, id sua sæpe tolerantia (r) lucrati sunt miseri, vt motus febriles, licet molestissimi & violentissimi, citius morbidam materiam consumserint, atque ex corpore eiecerint, quam alii, per longioris sanitatis, breuiorisque, & statim rursus oppressæ, febris recidiuæ intercapedines, perennantem ἀπυρεξίαν recuperarunt (s). Interdum quidem, quamuis penitus restituti visi sunt ægri, vbi aliquid circa corticis vsum peccatum tamen est, vel curiosa & inordinata post febrem iam plane cessantem continuatione remedii, quod vulgatissimum vitium est (t), vel omissis, quæ præmitti aut interponi debe-

(p) *Sydenham.* de morb. acut. p. m. 112. "Morbus per septimanas duas "vel tres delitescit, magno cum æ-"gri emolumento, qui ab illo male "multatus paullulum interim respi-"rat.

(q) *Trauersarius* l. c. p. 299. *Absque* "*corticis vsu* hoc statu epidemio *diffi-*"*cillime* conualescunt ægri, quin po-"tius vel in autumnales *quartanas*, "quarum anno 1710. & currenti 11. "non exiguus est numerus; vel in "*cachecticas leucophlegmaticasque* af-"fectiones, *hydropi* insuperabili affi-"nes, incidunt,,.

(r) Cauendum est his, qui febres per exspectationem curare satagunt, ne censuram promereantur, quam apud *Virgilium* pastores incurrunt, negligentes, & vano medelarum potius, quam iusto morborum timore perculsi:

- - - *alitur vitium, viuitque tegendo,*
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omnia poscens,
Cum furit, atque artus depascitur arida febris.

(s) v. experimenta auctorum supra nota (g) adductorum, quibus paria habent plerique, qui ante *Talborium* scripserunt, item *Restaurandus, Storchius* aliique.

(t) Varia ab hac inutili continuatione nasci posse incommoda videntur. Primo enim nausea sine fructu creatur. Deinde hoc remedium, vti cetera omnia, præsertim puluerulenta & ficciora, immo vti alimenta ipsa, nisi ευφορια probe obseruetur, stomacho & neruis delicatioribus graue tandem fieri potest; quamuis id a cortice genuino, quippe blande amaro, & digestionem insigniter iuuante, & egregie tonico, minus metuendum sit, quam a pluribus aliis medicamentis. Tertio appetitus nimius interdum excitatur, vt ab amaris diu vsurpatis fieri solet, vnde facile in diæta

debebant medelis aliis, id effectum eſt, vt qui citius finiri potuiſſet, morbus longior appareret. Febres enim recidiuæ, quæ ſponte ſua relictae citius euenturae fuiſſent, retardatae hoc pacto potius & ſemiſopitae, quam penitus profligatae fuerunt, poſt menſem & vltra demum, rupto vinculo malefido, manifeſte accidentes: dum ſub alia methodo ſimiliter laborantibus aegris, citius manifeſtato recurſu, citius etiam ſua tempora decurrit morbus, vel iuſtam ſui curationem popoſcit: quae vbi recte inſtituta non eſt, iterum iterumque relapſi diæta delinquit conualeſcens. Quartum eſt, quod retardatur ita, & in ſuo ordine turbatur, temporarius ille materiæ recidiuæ orgasmus: vnde illæ ipſæ oboriuntur, quas heic notamus, reuerſiones inordinatæ, & feræ: quod perquam frequenter accidit. Quintum eſt, fieri poſſe, vt hæc materia immatura, retardato vltra modum naturalem orgasmo, tum vero non attento & imperfecte repreſſo, quum tempore iuſto molimina contingunt, &, iuuante forſan alia praua corporis diſpoſitione, aliam in corpore induat formam, aut motum alium ſuſcipiat, & morbi μεταχηματισμον variasque ægritudines inducat, quod tamen rarius ab hac cauſſa euenit: dum plerumque vel natura tandem aliquando maturat & euoluit materiem, ita vt vera febris recidiua appareat; vel, praemiſſis praemittendis, ipſa legitima per corticem curatio omne fert punctum. Atque hoc quidem ſenſu, nimium, & nimis diu continuatum, corticis vſum nocere poſſe ſentio: quamuis doſeos nimis parcae & caſtratae noxa & manifeſtior ſit, & grauior, & frequentior; & iſta itidem praecipue non remedio, ſed materiæ morbidæ debeantur, eodem incaſſum & haud recte tentatæ: quod idem de ceteris medelis febrifugis dicendum eſſe, res ipſa docet. Hanc ob rem ſupra in regula ſecunda ſcripſimus, "proportionem inter vim morbi & remedii "rite obſeruandum eſſe, vt iuſto tempore deſinere nouerimus,,. Idque facili negotio ſit, ſi, obtenta meliori valetudine, & quando non amplius indies magis magisque a remediorum ληξιπυρετων vſu in ſanitate proficere ægrum apparet, (quod præcipuum indicium eſt, materiem, ſi qua latet, non amplius attingi,) ceſſemus a medicatione, neque continuemus nimis officioſe, ſed tempus iuſtum repetendæ expectemus. In noſtrate morbi ſpecie τυπικως ὑποςροφωδει curanda, medicatio continua, etſi diutiſſime vſurpata, & inordinata quæuis, etſi copioſiſſime adhibito remedio, reuerſionem non potuit ſemper prohibere, interdum nocere viſa: dum illa, quam deinceps explicabimus, methodus, certis temporum interuallis interpolata, ſpem plenæ & conſtantis ſanitatis vix ac ne vix quidem fefellit: vt adeo heic verum repererimus illud:

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.

relapſi ſunt miſeri, licet iterum iterumque cortice curati, & deuorata ingenti eius quantitate, cum opprobrio remedii apud hos, qui non bene diiudicant medicinæ vitium a medentis errore. Verbo dicam: febres recidiuæ fiunt vel veræ, vbi ad integritatem functionum redierat æger, vel nothæ, vbi morbidi motus non penitus ceſſarant. Hæ a qualibet naturæ vel artis ope imperfecta frequentiſſime contingunt. Illæ fiunt vel poſt febres ſua indole recidiuas, quacunque ex curatione deſiuerint; vel poſt eas, quæ, diuturniores futuræ, remedio interceptæ fuerant, quod materiam profundius latentem & immaturam, ſed ſponte deinde repullulantem, attingere vno curationis filo non potuerit: quamuis ſi id iuſto tempore repetatur, reuerſio certo praepediri poſſit. Vulgaris igitur eſt, ſed maniſeſtus, error, quo ipſi remedio recidiuae febres, quaſi ipſi aquae recandeſcens incendium, imputantur. Ipſa enim materia morbida, vti febrim primariam fecit, ita, ſi quocunque modo imperfecte extincta ſit, reuerſionem inducit, ſuae indolis culpa, non remedii: quamuis huius vſus non rite repetitus pro febre longa continuante interruptam faciat, ſiue recidiuam euenire permittat; abuſus vero, vti ceterarum medelarum omnium, turbare morbum, praeſertim difficiliorum, &, reuerſionibus inordinatis anſam praebendo, longiorem facere poſſit.

§. II.

Febris recidiua ab ipſa febre ſæpe oritur.

Quod autem longe frequentius morbi longitudo longitudinem maiorem, & paroxyſmus paroxyſmum, & febris ipſa febrem recidiuam ingeneret, multa ſunt quae perſuadent. Lubens conceſſerim, febrim in ſe & abſolute ſpectatam, eſſe motum naturae per ſecretiones & excretiones materiae nociuae, ad conſeruationem corporis tendentem (a), immo, ſi a notione populari & conſueta diſcedere

(a) *Sydenham.* de morb. acut. p. m. 72. "profecto, ait, eſt febris ipſa naturæ inſtrumentum, quo partes impuras a puris ſecernat.,, Ita docuerunt omni æuo, hodieque ſentiunt ac docent vbiuis, medicorum prudentum ſcholæ. Sane auctor naturæ, cuius vocis notionem ſect. 6. §. 8. 9.

dere lubeat (b), ne quidem morbum vocari merere: quemadmodum illu-

§. 9. explicabimus, qui febrim eiusmodi instrumentum esse, & omnia ordine, tempore, & mensura, peragi voluit, ea etiam in symptomatibus, coctionibus, crisibus, obseruari dedit, vt ipsas molestias suo modo vtiles esse, & medico experto & sapienti indicare appareat, quid agendum sit, aut omittendum. Vix refert, vtrum ea humanae animae, quae symptomatibus sapienter affici velit, an naturae rerum creatarum corporearum mechanicae, adscribamus: modo noxias & inutiles molestias, seu errores naturae, & effectus vtiles, vel secus, caussarum corporearum agnoscamus, a quibus natura afficitur. Neque adeo mirum nobis est, quod laudatissimus vir gloriatur: ad *Harueum* p. 166. "iam tres supra "quadraginta sunt anni ex quo hanc "caussam agere suscepi. Rarissima, "hoc in primis aeuo, fortuna, eue-"nit, vt nemo in publicum processe-"rit, aduersus illam perorare conten-"dens.„ Quatenus febris imputatur animae rationali, sapienter, circumspecte, & sollicite, motus febriculosos eligenti, excitanti, & pro caussis sollicitudinis vel augenti, vel minuenti, & ipsa symptomata ad certos scopos dirigenti, sine materiali corporearum caussarum effectu, qui moralis solum sit, aestimationem sui ab anima sapienti promerens, quod fere solum est viro illustri in theoria febrium peculiare; quatenus, inquam, ita sentire lubet ipsi, eiusqueasseclis; plurimi sane medici incliti etiamnum florentes in publicum processerunt, aduersus eam sententiam perorantes, disputantes, scribentes: in ipsa academia Halensi *Hoffmannus*, in Lipsiensi *Schacherus*, in Jenensi *Wedelius*, in Vitembergensi *Bergerus*, in Helmstadiensi *Meibomius*, in Giessensi *Valentinus*, in Marpurgensi *Veldius*, in Rostochiensi *Schaperus*, in Tubingensi *Camerarius*, in Altorfina *Schulzius*, in Argentinensi *Boeclerus*, in Lugdunensi *Boerhaauius*, in Traiectina *Barchusius*, in iisdem aliisque locis plures alii viri sapientissimi, doctissimique. In ipso ad medelam etiam ληξιπυρετον respectu, vbi ex theoriae influxu practice dissentire a medicis mechanicis putantur *Stahliani* sectatores, quamuis plurimi haud vere dissentiant, contradixit cum ceteris huic hypothesi ill. *Hoffmannus* tum passim alibi, tum nuper in de recto corticis vsu in febribus, §. 35. "quod, ait, "cortex Peruuianus statim in princi-"pio, post vnum vel alterum paro-"xysmum, tuto in vsum vocari pos-"sit, pernegant maxime isti, qui na-"turam febre, tamquam remedio *sa-"pienti consilio*, vti censent, *ad amo-"liendas caussas*, quae vitae pericu-"lum struunt, persuasi *optimam* & "*salutarem naturae intentionem* hac "ratione turbari. Sed superuacane-"um plane esse hunc metum, expe-"rientia, optima medicarum etiam "veritatum magistra, omnibusque ra-"tiociniis superior, luculenter admo-"dum docet. Nobis certe innume-"ra fere sunt exempla eorum, qui a "tertiana epidemica, grauibusque "symptomatibus inuadente, ita per-"fecte cum sanitate in gratiam re-"dierunt.„

(b) Hanc sequi nos consueuimus, & olim in dissertatione quadam mentem ita explicauimus: "quemadmodum "sanitas

illuſtris *Stahlius* ſaepius, & nouiſſimo rurſum ſcripto aliquo (c), mentem ſuam profeſſus eſt: qua ſententia, cum conſecutionibus va-"riis, in theoriam medicam introducta, ſola, cordate, bona fide, di-"ſtincte, & connexe, febrium ratio exponi poſſit, cui ex alia hypotheſi "quacunque ne vel minima lux affulſerit (d).,, Verum nemo etiam negauerit, ad illum ipſum motum certi & ſingularis per varia febrium genera generis, naturam a ſingulari aliqua impuritate excitari, atque diuerſitatem ingentem, in moleſtia, curatione, exitu, & reuerſione febris, ſuboriri a quantitate eius materiae aut maiori, aut minori, a craſi illius benigniori, vel ſecus, a locis & partibus vnde & quo defertur, a proportione eius ad corpus huiusque habitum, & humorum corporis ad motus, & elateris fluidarum ſolidarumque partium ad ipſas virtutes motrices, quascunque demum eas eſſe ſtatuamus. Quae omnia, cum innumerabiles a rebus naturalibus, non naturalibus praeternaturalibus, quas vocant, ſeu intrinſecus atque extrinſecus quacunque de cauſſa contingentibus, patiantur varietates & mutatio-

"ſanitas corporis noſtri viui in blan-"da partium & functionum integri-"tate & harmonia, ita *morbus*, in "*moleſta partium*, vel *functionum, læ-"ſione* aut *perturbatione* conſiſtit. "*Partes corporis* aliæ *ſolidæ* dicun-"tur, aliæ *fluidæ*, quarum ſingulæ "certam iuſtamque, naturali rerum "ſtatu, habent κρᾶσιν, ſiue *compagis*, "*toni*, & *mixtionis* rationem, quæ, "ſicubi *moleſtam* patiatur *mutationem*, "tunc *morbum* adeſſe dicimus. *Fun-"ctiones* vero, ſeu actiones, ac ſen-"ſus, in corpore omnes; progreſſus, "ſecretiones, egeſtiones humorum, "& quæ ſunt reliqua; perficiuntur "*motu*, qui & naturalem fluidarum "partium fluorem, & debitum in ſo-"lidarum partium tono, eiusque συ-"στολῃ & διαστολῃ, requirit æquilibrium "ac mediocritatem. Quandocunque "igitur *fluidæ* quidem partes *moleſta* "vel *fluxione*, vel *retardatione*, *ſoli-"dæ* autem vel *contractione* vel *rela-"xatione*, præter ſolitam naturæ ra-"tionem, laborant, tunc itidem *mor-"bum* adeſſe pronuntiamus.,, Eadem populorum omnium notione deus febrim inter morbos, eosque præcipuos, retuliſſe notatur b. *Wedelio*, medico πολυμαθεστάτῳ, exercit. philolog. dec. 8. exerc. 4. "Inter alios, "inquit, quamplures morbos, quos "ſuauiſſimus ſaluator ſanaſſe & abo-"leuiſſe legitur, eſt quoque omnium "maximus FEBRIS. Et hæc inter "præcipuos numeratur Deut. XXVIII. "22. quibus iratus deus affligere mi-"natus eſt humanum genus.,,

(c) Not. ad *Haruei* artem curandi per expectat. c. 24. p. 56. ſqq.

(d) Conf. cl. *Barchuſen* de medic. orig. & progreſſ. diſſert. 25. §. 27.

tationes, merito idem grauissimus auctor (e), "naturam hominis, in-
"quit, facile & varie errare posse, quisquis dubitare suscipit, eo ip-
"so exemplum aberrationis exhibet.„ Hinc illam febricitationem, quæ absolute spectata motus erat salutaris, si in concreto, quod dicunt, vti re vera exsistit, consideraueris, multa inde pericula, molestias nimium graues, longas, recidiuas, non posse non identidem euenire, nemo recte considerantium est, quem fugere queat (f): & ideo arte opus esse, quae motus vtiles & salutares ab inutilibus & noxiis sollicite distinguat, & naturam humanam labantem aut aberrantem suffulciat ac moderetur, quam artem deus naturae auctor condidit, experientia genuit, analogia rationalis formauit. Verus est *Hippocratis* aphorismus (g): "a crisi quae in morbis relinquun-
„tur, reuersionem inducere solent. Natura quouis paroxysmo partem materiæ impuræ, quam potest, coquit, & per organa excretionum amandat. Ecquis vero sponsor esse velit, naturae humanae vel sapientiam, si qua proprie est, vel potentiam, & nisum spontaneum, eo pertingere, vt nihil inconsuetis illis, & sæpe, pro rerum circumstantium ratione, anomalis motibus impotenter moliatur, aut moueat, quod moueri non deberet, promoueri non possit? Hinc prono consequitur impetu, quam facile humoris impuri pars, a crisi particulari vniuscuiusque paroxysmi post motum immaturum relicta, ita profunde visceribus & succorum crasi immergi possit, vt nouis paroxysmis pluribus, & longa aut recidiua febre opus sit, si naturæ virtute corpus repurgari deinceps debeat. Immo ipsi corporis humores boni & puri, vel quorum certe impuritates diuersæ sine molestia diu latere, vel sensim naturalibus motibus consumi potuissent, per febrilem paroxysmum suo circulationis ordine emoti, facillime corrumpi, & communicatas forte secum criseos imperfectæ reliquias profunde intra sinum suum abscondere posse, videntur. Debilitantur etiam paroxysticis motibus partes corporis, & languidiores fiunt functiones, earum in primis, in quibus febriculosus fomes vel generatur, vel

(e) p. 160. not. ad *Harueum* add. p. 157. vbi plane nobiscum sentire videtur.

(f) *Stahlius* l. c. p. 157.

(g) 12. Sect. II.

vel generatur, vel colligitur: ex quibus caussis omnibus, præter alia sanitatis detrimenta, plurium paroxysmorum & febrium recidiuarum fomes haud iniuria deriuari possit (h). Atque imperfecta eiusmodi crisis, & damnosæ molitiones, facilius fere in morbo paroxystico longioris indolis, quantumuis ex sua natura haud maligno, euenire videntur, quam in acuto. In illo enim longe plures, quam in hoc, esse videntur materiæ impuræ partes, inæqualis maturitatis & mobilitatis, quarum præmaturi motus noxas & anomalias illas inducere possunt. Hinc forsan est, quod plures passim febres recidiuæ ex intermittentium, quam continentium, genere notentur (i). Taceo hausta rursum intro, quæ sub crisi paroxysmi necessario exspirant, effluuia, quæ in nostro hoc morborum genere plerumque humores in sui consortium rapi aptos intra corpus ægri reperiunt, sicuti irrefragabili, nisi imaginatione & explicatione affectata ludere velimus, experientiæ testimonio constat, tot alios inde contagio infici (k). Quod si illorum aliquid, vel ægri, vel adstan-

(h) Egregie *Sennertus* de febribus l. 2. c. 17. p. 253. "Relinquitur post pa- "roxysmum, vti Galenus 2. de differ. "febr. cap. vlt. tradit, duplex in cor- "pore vitiosa διάθεσις, vna inquina- "mentum quoddam ex humore in "præcedenti paroxysmo relictum; "altera membri excrementitios hu- "mores generantis debilitas. Hinc "accidit, vt pars hæc, ob debilitatem, "superfluitates generet; quæ & ab "innato vitio, & a putredinoso in- "quinamento a priore paroxysmo re- "licto, initium putredinis concipiunt, "atque ita nouus paroxysmus oritur. "Idque tamdiu durat, donec & illa "dispositio, & partis debilitas excre- "mentitios humores generans, sub- "lata, & illud σηπονῶδες περίττωμα hu- "mores inquinans plane discussum "sit.,,

(i) Conf. *Alpinus* hist. epid. §. 47. qui hanc sententiam eleganter explicat & probat.

(k) H. *Meibom.* de febribus intermittentibus epidem. §. 8. "non potest, "inquit, non experientia docere, il- "los, qui in eadem domo, eodem "contubernio, eodem sæpe lecto v- "tuntur, frequentissime infici ad v- "num pene omnes. Contagium il- "lud obseruaui manifestissime anno "1666. vbi hæ febres tum alibi, tum "in primis Wolffenbütteli, plusquam "dimidiam partem hominum affece- "runt, vbi contigit, vt omnibus in "vna aliqua domo, numerosa admo- "dum familia, decumbentibus, sta- "tim corriperentur, si qui ad mini- "strandum in primis nouiter acces- "sissent.,, *Bianchius* histor. hepat. p. 745. seq. "Ad ineundas febres, "etiam populares, certa quædam & "proportionata requiritur humorum "dispo-

ſtantium, vel medentium, vel naturæ errore aut debilitate, vel morbi aut coniunctorum affectuum grauitate, vel ab externa internaue cauſſa quacunque, per unum aut alterum paroxyſmum, contigerit, quod quidem in morbo longiori, difficiliori, aut illegitimo, immo & in legitimo quouis, facillimum eſſe, negari haud poſſe videtur; tum quidem acceſſio acceſſionem, febris difficilis difficilem, immo etiam recidiuam, ſeu ſimilem ſui ſobolem, progenuiſſe videbitur. Eadem omnia, immo interdum grauiora, euentura facile augurari licet, vbi ſemiſopiti imperfecta naturæ aut artis medela paroxysmi, ſub languoris aliusue morbi ſimulacro, circumferuntur, & criſin vel nullam faciunt, vel minus perfectam. Quare, quum imperfecta curatio per corticem Peruuianum, quippe lippis & tonſoribus notum hodie & vſitatum qualitercunque remedium, frequentiſſima ſit, mirum non eſt, ſi febris, haud penitus per illum ſuppreſſa, obſcuris ſuis & minus efficacibus motibus, frequentes reuerſiones, & morbi longitudinem, ex ſua indole ingenerat, id quod ignorantes deinde huic remedio perperam imputant, maleuoli imputare amant. Adſtipulatur fere hisce ratiociniis de febris longitudine & reuerſione, ex ipſius febris culpa, *Stahlius*, qui naturam, materia impura iam exhauſta, quaſi per conſuetudinem, paroxyſmos motusque recidiuos inducere, ingenioſa coniectura ſtatuit, & tum quidem corticem Peruuianum, ad ſupprimendos motus inutiles, laudare ſolet (l), par-

"diſpoſitio, atque morboſus apparatus. Aſt ſiquidem, etiam dato hoc "apparatu, non ſemper excitantur "febres, niſi ab externo fomite ſuccendantur: ita ſæpe incitamenti vi"ces gerunt effluuia, ab vno infirmo "in alium traducta. Obſeruamus fre"quenter, non ſolitarias ire febres in "numeroſis familiis, quando epide"micæ vigent, vtut tertianas, ſed ab "vno in aliud ſubiectum ſæpe migra"re, præcipue in pauperum gurgu"ſtiis, vbi plures inſimul cubare ad"ſueſcunt.„ Similes plane fuerunt in noſtro ſtatu epidemio obſeruationes: idque conqueri potuimus, quod *Borrichius* in act. Hafn. vol. 5. obſ. 54. de quartana tunc temporis graſſata dicit: "integræ familiæ, toti po"pemodum pagi, immo quandoque "tertia pars oppidanorum, velut ful"mine icta, lectis affixa eſt.„

(l) v. præter alia ſcripta plura eius colleg. practic. cum not. *Storchii* §. 1841. membr. 7. ſect. 1. p. 939. item diſſert. de tertiana febris genium manifeſtante c. 2. p. 26. c. 6. p. 56.

parcus alioquin eius remedii laudator, ob euentus, quos notauit, ex abusibus alienis, & naturæ, quam pro ipsa anima rationali habet, in multis febribus αυταρκειαν, sub statu præsertim epidemio, & endemio, & corporum singulorum, feliciori, & theoriæ suæ nexum, & si qua alia forte est ratio. Recte *F. Hoffmannus* (m), "per "ipsum, inquit, febrilem motum noua semper gignitur *materia*, "quæ, præsertim quando perspiratione non excluditur, & insalubri "victu augetur potius, nouum semper induci paroxysmum non mi- "rum est.„

§. III.

Problema & obseruationes de cita febris fuga reuersionem præpediente.

Neque tamen hoc ego theorema, vltra experientiæ suffragium, ita vniuersim stabilitum velim, vt primos cuiusque febris paroxysmos, vel errores sub ipsis commissos, pro ceterorum omnium caussa habeam. Vniuersum enim sæpe febris, etiam intermittentis, materiam, vel magnam eius partem, durationis spontaneæ, accessionum, incrementi, declinationis, & recursuum caussam, a primo inde insultu, intra viscerum & humorum recessus, in herba certe, & nisu naturali, ita latere probabile est, vt ex suæ deinde indolis lege, & pro naturæ ad illam habitu, vel generetur, vel maturetur, vel in motum sensim agatur. Neque tum nisi artis ope in herba suffocari potest morbus, vt præpediatur, quo minus per sua tempora decurrat, & sua sponte reuertatur. Meum vero haud facio, si febris tuta satis appareat, *Mortoni* (a) consilium, qui "nulli, inquit, au- "ctor ero, vt vel secundus paroxysmus permittatur„: cui lubens assentit *Bohnius* (b), & *Riedlinus* (c). Attamen experientiam qualem

(m) medic. system. T. III. Sect. I. c. 3. p. 102.

(a) exercit. 1. c. 5.

(b) tota differt. de præmatura intermittentium fuga, quam suspectam tuetur.

(c) lin. medic. A. 4. mens. 9. lin. 25. neque dissentiunt, vir summus, *Bergerus* in cortice ab iniquis iudiciis vindicato §. 9. &, quos ibi adducit, auctores, *Badus*, *Donzellus*, *Protospatharius*, *Listerus*, *Iones*: & eadem sententia stetit *Talborio*, eiusque per Galliam & Angliam asseclis.

lemcunque meam, plus decies data occaſione repetitam, teſtor, neminem eorum vlla poſtmodum febre recidiua, vel alia praua conſecutione, mulctatum eſſe, vbi ego, in prima acceſſione vocatus, periculi deinde inſtantis iuſto metu, ob aliorum exemplorum ſimilitudinem, & prauorum ſignorum terrores, perculſus, corticis ſtatim vſu febrem fugaui, &, eo continuato, ad omnium functionum integritatem ægrum perduxi: quamuis nulla deinde medicinæ ope vſus, ad præcidendam reuerſionem (d). Neque vero, cum ſufficiens nondum exſtet experimentorum copia, ſemper id & vbique ita euenturum eſſe ſpondere audeo, vlteriori & alienæ experientiæ rem commendans.

Ipſe ego, cum ante octo, & quod excedit, annos, vere pluuioſo, ægrotam ruri inuiſiſſem, pluribus horis ad ſeram vsque veſperam, inter aeris iniurias, itineri inſumtis, & piſcis viſcidi eſu haud ſine nauſea ſatiatus, paroxysmo febrili eadem ſtatim veſpera corripiebar. Tertianam intermittentem & acceſſionis ratio (e), & ſtatus epidemius, & vrinæ, linguæ, faciei, oculorumque color, & ſapor amaricans aduerſus, indicabant. Vrgebat inſtans prope tempus profectionis alicuius neceſſariæ. Sumſi ſtatim mane ipecacuanham cum arcano duplicato: pomeridie cortice vti cœpi: quo continuato, non febris, niſi leuibus per alternos dies aliquot motibus, ſed plena ſenſim ſanitas rediit, qua hodieque vtor.

Vnus ex his, quos, ſoporis maxime indiciis territus, ita velociter ſanitati reddidi, pluribus ante annis dolore ſiniſtrum hypochondrium grauante, & cordis palpitatione ſæpe recurrente, laborarat. Poſt hanc ipſam curationem, a triennio ab iis ſymptomatibus ſanus degit, & nunc quidem iter trans mare feliciter emenſus eſt.

Fe-

(d) conf. ill. *Hoffmann.* medic. Syſtem. Tom. IV. l. 1. c. 4. p. 108. *Morton.* c. 7. vbi febres inflammatorias, in principio periodicas, cortice ſubito dato, ſine reuerſione penitus curari obſeruat.

(e) v. *Galenus* de criſibus l. 2. c. 3. de tertiana exquiſita primo paroxyſmo diſcernenda.

Femella quadragenaria, temperamenti à natiuitate ita melancholici, vt ad morbum melancholiam, familiæ ſatis familiarem, procliuis ſæpe fuerit, corpuſculo debili, & multis alias pathematibus hyſtericis, ſpleneticis, colicis, & plusculis abortibus, exercito, quum, anno præterlapſo, longum luctum paſſa eſſet, febre epidemia autumnali inuaditur. Poſt primum paroxysmum, graui dolore cardialgico, colico, & dyſuria ſtipatum, quæ ſomnum iuſto profundiorem idemtidem interrumpebant, itidem ſtatim ad corticem non accedere non auſus fui. Aſt poſtquam a febre manifeſtiori ſemunciæ forte vſu libera euaſit, languens licet adhuc, nauſeoſa, & plane imperfecte ſanitati reſtituta, continuare hanc medelam, neſcio quibus opinionibus & conſiliis muliercularum turbata, omnino noluit, ſeque febricitare negauit, id ſolum, vt paſſioni hyſtericæ, & aliis, quos metus melancholicus repræſentabat, morbis obuiam irem, rogans, variisque præterea remediis inepte vſa (f). Euanuerunt nihilominus ſenſim febrilia ſymptomata. Verum tamen, vti alias etiam ſueuit, alternis vicibus ſanitatis, & velut hyſtericorum paroxysmorum, cum anxietate, triſtitia, metu vario, alui dolorifica proluuie, catameniis copioſis, ipſoque, qui ſolus nouus erat, & valde ingratus ægræ, hæmorrhoidum fluxu, per interualla hiemem exegit. Omnia lubens corticis, vitæ conſeruatoris, vſui accepta tuliſſet, niſi veterum imbecillitatum ipſa ſubinde recordata eſſet, & adſtringere illum corticem perſuaſiſſet conſiliaria domeſtica,

(f) Eleganter celeb. *Stahl.* de æſtu maris microcosm. th. 8. "ad lectum "ægrorum audimus, quid ipſi maxi-"me conquerantur, id cum ipſis pro "morbo agnoſcimus, huic maxime "obſiſtere, occurrere, contra pugna-"re: vt æger de lecto, tamquam de "ſella curuli, *conſuluit*, ita *plebs* me-"dica *ſciuit*,,. Graphice hanc medicorum crucem, ægris nimium quantum damnoſam, immò ſæpe exitiabilem, pingit ingenioſiſſimus *Lentilius*, tab. conſult. p. 35. "dum ægro-"tus clamabat, da potum; dum uxor, "medere ſingultui; dum affinis, ſiſte "dolorem; dum compater, præbe ſu-"doriferum; dum cognatus, da vi-"num, vt cor confortetur; dum alii, "balneatores, mulieres, amiculi, ſcri-"be hoc vel iſtud, quod vicino meo, "re nulla iuuante, in eodem affectu "grauiſſime decumbenti, ſalutare fu-"it! & quæ ſexcenta ſunt alia: quid "tunc ageret medicus? Emoriar, ni "vel centies optauit: o, ſi aliam, "quamuis viliorem, artem didiciſ-"ſem,,!

ca, quum ægrota diarrhœis & fluxibus sanguineis esset affecta. Tandem vere incipiente feliciter vsa remedio, quod suasi, ex granis bis quotidie quindecim (g) limaturæ martis (h), subtilissime, sine affuso liquore, præparatæ præcipue constante, post multos inde excretos ascarides, magnam partem ægritudine liberata est. Denique sub Pyrmontanarum acidularum potu, ineunte æstate, catenulam

(g) *Sydenhamius*, aliique, non nisi octo pro dosi præbere solent: & sufficiunt sæpe. *Lentilii*, aliorumque expertorum scripta idem, quod nos heic laudamus, commendant pondus: & vanum sit, si aliqui metuant, graue stomacho futurum. Grauiora longe sunt calcium præparatorum, & alieno acore saturatorum & quarumdam etiam tincturarum, doses vel minores: & præstare limaturam ipsam plerumque præparationibus, tum efficacia, tum ipsa digestionis facilitate, plurimi obseruatores docti dudum annotarunt. Eleganter de hac ipsa re dicitur, quod de multis naturæ donis medicis verum est, & notabile, in *histoire de l'academie des sciences* 1713. p. 26. vbi de natura chalybis eiusque vsu medico egregie agitur: "dispendio maximo est, artis opem "adhibere, vt natura deterior reddatur. *C'est grand dommage d'emploïer de l'art, à gâter la nature*,,. Veteres non infra duos scrupulos, ad sesqui drachmam, immo drachmas duas vsque, propinare solebant limaturam crudam vel præparatam, & morbos chronicos maximos feliciter eo pacto sanabant. v. *Sennertus* prax. l. 3. p. 537. *Claudinus* de ingressu ad infirmos append. sect. 2. de natura & vsu chalybis & medicamentorum chalybeatorum, quæ tota legi meretur.

(h) Hoc cum eius progenie medicamentum, quod, a cortice Peruuiano plane diuersæ efficaciæ, ex imperfectis, & haud satis distinctis, methodicorum veterum aphorismis de stricto & laxo, veluti ex vnica regula, itidem vulgo iudicatur, aliquando forte, quum de eius vsu in morbis febrilibus agendi locus erit, polychrestis vtilitatibus vindicare moliemur, correctis abusibus, ex theoria modesta, & experientia antiqua & recenti. Propositum idem fuit illustri *Brunnero*, quod negotiis forsan, aut senecta & morte præpeditus, non absoluit. v. de glandul. duod. p. 149. vbi, "ex efficacissimo-"rum, ait, remediorum, dummodo "manu tractentur periti, sunt mar-"tialia, in suis casibus efficacissima, "de quibus forte alias,,. Plura sane medicamenta vtilissima limitibus nimis angustis, & impenetrabilibus difficultatibus, & edictis terroribusque theoreticis, tamquam præruptis scopulis, ita circumsepiuntur, vt ad vsum etiam verum & securum vix cuiquam permitti videatur accessus. "Præcepta finita esse debent: si qua "finiri non possunt, extra sapientiam "sunt,,. *Seneca*. Alii e contrario eadem ipsa remedia laudibus immodicis ita in vulgus propalant, vt vsui mixtus abusus cuilibet pateat, quem profusæ pollicitationes, & nescio cuius hypotheseos ingeniosa species, allicuerint. Aberratur vtrimque a veræ experientiæ repetitæ via regia.

iam vermium cucurbitinorum (i) excreuit, quam, tertia poſt abſolutam curam hebdomade, ingens lumbricus vivus & concatenatus inſecutus eſt, qualem *Clericus* aliique (k) delineatum exhibent. Hinc incantamenti inſtar omnia omnino pathemata ceſſarunt, ipſaque femina egregie valet, ſanior quam pluribus retro annis. Ridet nunc ipſa aberrationes ſuas, inobedientiæque culpam in brutorum vermium phantasmata iocoſe coniicit.

Cæteri, quos decem numero, vbi ſimiliter corticem a primo paroxysmo dedi, obſequioſi ſatis fuerunt, & perfecte conſtanterque conualuere omnes.

Immo vero non huius ſolum medicinæ eam eſſe felicitatem, ſed & alias medelas, poſt primam ſtatim acceſſionem adhibitas, felicius, quamuis haud adeo certo ac ipſe cortex, opitulari, comperimus. Vt taceam effectus ita proſperos nobis obſeruatos a remediis amaris illi ſimilibus, item a ſubita catharſi, vel vomitione, ſub febris initio, turgente materia (l), complures etiam ſanitatem, poſt leuia

(i) v. *Clericus* in hiſtor. lumbric. latorum, & quæ ibi ex *Spigelio, Tyſone, Vallisnerio, Andry, Aldrouando*, aliisque collecta ſunt; præſertim tab. I. A. & B. add. obſeruatio, & deſcriptio elegans *Borrichii* act. Haſn. vol. 2. obſ. 47.

(k) v. *Clericus* in hiſtor. lumbric. lator. præcipue tab. II.

(l) Iterum heic laudare debemus pulverem *Cornachini*, vel ſimilem ex ſcammoneo. Sunt ſtatus epidemii, de quibus & nos dicere poſſumus, quod *Timæus a Guldenklee* caſ. medicinal. l. 8. c. 10. de tertiana ſimplici, vnica purgatione curata: "frequentiſſimæ circa id tempus erant "tertianæ febres; verum ſumto pul"uere cholagogo plerique liberati "ſunt: & quod idem deinde c. 19. "notat: ſi in febribus putridis inter"mittentibus quibuscunque, appa"rente aliqua, etiamſi non perfecta, "coctione, ægro ipſo die paroxysmi "medicamentum purgans dederis, "ita vt effectum ſuum ante inuaſio"nem compleat, videbis febrim poſt "illum paroxysmum non amplius re"uerti,,. Similia de ipecacuanha, & emeticis antimoniatis, prædicare licet. - Meminerint tamen medentes, qui ita felices effectus vel a purgatione, vel a vomitione, notarunt, probe attendendum eſſe, quid euacuationem eiusmodi indicet, vel contra. Quadrat huc maxime monitum *Sydenhamianum*, egregio illo de morbis epidemiis c. 2. ſect. I. de morb.

leuia vnius alteriusue accessionis molimina, statim recuperarunt, sine relapsu, quibus a primo febris vere intermittentis, tertianae aut quartanae, maxime vernalis, paroxysmo exeunte, & inde tertia quauis circiter hora, remedium exhibuimus digerens & diaphoreticum, verbi caussa, medicamenti egregii, quod in ipso etiam paroxysmo datum anxietates leuare, humores digerere, & crisin deinde iuuare solet, spiritus tartari compositi, quem mixturam *) simplicem (m) vocant, guttas forte triginta, aut tincturae fuliginis *Clauderi*,

morb. acut. scriptum: "qua methodo currente anno aegrotos liberaueris, eadem ipsa forsan, anno iam vertente, e medio tolles,, quodque idem grauissimus obseruator paullo infra habet: "idem morbus in ipsissima anni constitutione varia saepe, & dissimili facie, se ostendat: quod quidem tanti potest esse momenti, vt, pro eius arbitrio, curatiuae indicationes ponendae sumendaeue fuerint,,.

*) Adeo adamata fuit autori haecce compositio ac medicis Angliae spiritus *Mindereri*, vel haustus *Riverii*, eamque in quarumvis fere febrium principiis exhibuit omni trihorio ad guttas 30-60. (conf. Commerc. nor. §. XLI.) ut iam lippis & tonsoribus hic loci pro panacea inseruiat.

(m) v. *Schultzius* peculiari libello de tinctura bezoardica, cuius hic spiritus praecipua pars est, & in appendice de mixtura simplici p. 177. sqq. &, qui primus huius mixturae auctor creditur, *Andernacus* de medic. vet. & noua P. II. p. 658. In personis splenetícis seu scorbuticis, & vbi remedio magis volatili opus esse visum est, substituimus pari cum felicitate, eadem dosi, sed, ob odorem saporemque volatilem, syrupo poeoniae aut simili temperantes, spiritum scorbuticum *Drawizii*, quem sub mixturae simplicis autiscorbuticae nomine in pharmacopolia nostra introduximus, descriptum in tractatu vom schmerzmachenden Scharbock, p. 159. "Spiritus tartari libra vna, cochleariae vnciis quatuor, irrorantur librae duae vitrioli ad rubedinem exsiccati, digeruntur in balneo per octiduum, dein per retortam, aucto gradatim igne, propellitur cum reliquis etiam spiritus vitrioli volatilis. Dosis auctori est drachma dimidia, vel integra,,. Magnopere praedicatur in affectibus scorbuticis, praecipue paralysi. Nobis fructum egregium, praeter eam, quam in febribus modo laudauimus, vtilitatem, praebuit in stomachi ἀτονίᾳ, & appetitus digestionisque defectibus a muco viscido, bilioso, salso, putrido; in iis vitiis, quae scorbuto calido tribui solent; in cachexia scorbutica; in paralysi, & ipsa apoplexia recenti. Biennium fere est, quod puella sexennis, illius soror, de qua infra febris nonanae historiam recensemus, post aliquot languoris dies, repente corripiebatur paralysi vtriusque brachii & pedis & spinae dorsi, cum sensu formicationis. Aberat caussa manifesta, nisi quod

deri, quæ essentia diaphoretica audit duplum, vel vltra: aut quibus, vbi tertianam simplicem vere intermittentem a primo statim insultu agnoscere licuit, soluti liquore aliquo salis absinthii drachmam integram, addito interdum sulfuris antimonii grano, vel & salis ammoniaci drachma dimidia, aut alius ex salibus lixiuis aut mediis febrifugis sufficientem dosin, sex horis ante paroxysmi prioris tempus semel, aut aliquoties alternis diebus, propinauimus. Alii, similiter

quod stomacace & scrophulæ iam diu afflixerant. Vocatus statim, dedi eius spiritus cum syrupo pœoniæ ανα mixti guttas triginta, idque singulis trihoriis repetii. Rediit sensim sensimque motus sensusque integer, & intra decem fere dies sanitas. Absoluta iam hac scriptione, mulierem Iudæam, septuaginta octo annos natam, curo cum alio medico experientissimo, quæ olim sæpe podagrica, quatuor iam annis solitum affectum non passa, insultum nuper apoplecticum noctu subito sustinuit, ex quo lingua cum dextro brachio & pede paralytica remansere, cum mentis stupore, & febre continua. Secari statim venam, ad octo vncias in brachio sinistro quum in pede non admitteretur, vesicatoria eidem brachio & cruri eius lateris admoueri, enema inii-ci, assumique per trihoria remixti similiter spiritus guttas sexaginta, curauimus, interpositis paucis pro re nata aliis. Ita lento quotidie gradu magis magisque rediit primum loquela, deinde liberior intellectus, laterisque attoniti motus, febris post nonum diem sensim soluta cessauit, appetitus somnusque, pro senectæ ratione, sat bene habet, & vix quinta nunc a morbi ingressu hebdomas numeratur, neque fere, nisi debilitas, quicquam superest. Furunculus in femore sinistro enatus, & otalgia auris dextræ, vtrimque in abscessum transiit, atque, vti arbitror, egregie felicitatem medelæ iuuit. Biennium fere effluxit, quod virum sexagenarium, doctum & laboriosum, hæmorrhoidarium, a graui hemiplegia dextri lateris, venæ sectione larga in sinistro pede subito administrata, hoc ipso dein spiritu continue vsurpato, & denique laxatione κατ' επιχρασιν repetita, ex pilulis polychrestis cum mercurio dulci, feliciter, deo iuuante, sanitati reddidimus. Idem superiori aestate tertiana duplici grauiter laborans, cortice Cinchina exhibita post tertium primariae febris paroxysmum, & repetita legitime, optime conualuit, valetque. Durante curatione eam molestiam haemorrhoidum cœcarum, quam sect. 3. §. 6. descripsimus, passus est, & curatus remedio laxante ex sale cathartico amaro, fotibus, & vnguento albo camphorato, & praecipue continuato cortice febrifugo, cum granis aliquot lactis sulfuris cuique dosi additis. Similem fecilitatem laudati spiritus scorbutici experti quidem non sumus, vbi diutius iam paralysis tolerata fuit: vnde & iis in morbis laudandum est illud, quod in omnibus fere valet, & praesertim quorum typus non est insuperabilis: principiis obsta!

ter plane correpti, vbi id momentum prætermiſſum eſt, & altera aut tertia acceſſio ante medicationem inuaſit, diutius longe grauiusque ægrotare, & reuerſionibus obuii eſſe, conſueuerunt. Ea tamen ſimul cautione vſi ſumus, quam ſupra iam innuimus, vt ſtatim, finita acceſſionis criſi, lintea febricoſo halitu polluta cum purioribus permutari curaremus. Atque hæc de reuerſionum metu, per citam a prima inuaſione febris fugam, præcidendo, problematis alicuius inſtar dicta ſunto, quod repetitæ experientiæ ſoluendum relinquimus (n).

§. IV.

Obſeruationes de reuerſionum tempore.

Alioqui, vbi poſt alterum pluresue paroxysmos febris per medelam ſpecificam victa eſt, quæ diutius alias duratura fuiſſet, tum quidem ſemper ægrotos, ſola medicatione per corticem continenti, a periculo quouis alio tutos præſtare licuit, ſed rarius, niſi ea legitime, repetita fuerit, a redituro ſponte, poſt *certum* aliquod tempus, ſi permittatur, eodem morbo: qui tamen certe cari & apoplexiæ metu vacuus, & ſat facile ſanabilis, & longe plerumque priori mitior fuit; quamuis interdum, pro corporis, aeris, diætæ ratione, ad difficiliorem indolem redierit: vt omnes omnino morbi ὑποςροφώδεις

(n) Alterum de praeuertendis reuerſionibus problema, quod pleniori itidem experientiae permittendum adhuc videtur, quum nobis, tentantibus ſine repetitione corticis, nondum aeque reſpondere res viſa ſit, habet cl. *Mangetus* bibl. pharmac. T. 2. p. 698. vbi, "ſancte, ait, aſſerere ſe "poſſe, ſe in millenis aegris exhibi"tionem corticis non omni prorſus "recidiuae anteuertendae aptam ob"ſeruaſſe, niſi volatilia etiam in lar"giſſima doſi admiſcuerit. Aſſentit *Trauerſarius* p. 297. hanc veritatem, "inquiens, hic quoque Piſauri expe"rientia conſtantiſſime firmat,,. Cl. *Cohauſius*, auctor archei febrium fabri, in remedio quodam volatili, quod ſibi adhuc peculiare ſeruat, corticis vſui addendo, omne felicis, & a reuerſionum metu liberae, medicationis praeſidium collocat. Sunt ſane ſalia volatilia inſigniter febrifuga, & ſubtilia, & penetrantia, ac forſan reuerſionum materiam in herba latentem, quam cortex attingere nequeat, huic addita eneruare poſſunt, dum ipſe cortex metuendas a ſolitariis volatilibus noxas praeuertat. add. §. ſq. not. b.

φωδεις, præfertim vero febres, modo faciliores, modo difficiliores reuertuntur, quocunque remedio curati fint (a). Caueant ergo, qui ingenium morbi verfatile, & remedii febrifugi recte dati innocentiam perfpectam non habent, ne, vbi obfcuriora forte molimina recidiua iufto tempore vident, a vera cauffa, & diagnofi, & cura aberrent, fuosque deinde, vti facile fit, errores, fuas αμεθοδιας, priori methodo imputent, fi morbum naturaliter recidiuum, fed facile fanabilem, difficilem fecerint, ordine proceffurum turbarint, benignum futurum male permutarint. Caueant etiam, quod obiter moneo, ne, vbi febrim poft corticem recidiuam, eamque forte facilem, facile curarunt (b), fuæ illi methodo vbique ftatim nimium tri-

(a) *Ortlob.* fcrutin. recidiu. §. 5. "Negari non poteft, vti recidiuam interdum atrociorem effe ipfo morbo praecedente; ita etiam praefertim febres, modo duplicatas, triplicatas reuerti, & modo, quae erant cum intermiffione, continuo, modo vice verfa infeftare,,. *Grembs* arbor. integr. & ruinof. homin. p. 407. exemplum refert: "vir robuftus & fanguineae complexionis, tertianae nothae *recidiuam* patiebatur, pulfus erat languidus, excretio copiofa. Nec pharmacum, nec fanguinis miffionem competentem iudicabat medicus. Vtebatur fyrupis de endiuia, de acetofa. Septimo die accepit rhabarbarum cum decocto fructuum. Sed ea nocte praeter omnium fpem extinctus eft,,. Ignorabatur eius aetatis infelicitate cortex. Quod fi ifto in priori febri adhibito recidiua contigiffet ita exitiabilis, quot, bone deus, ignorantum & maleuolorum cenforum accufationibus impetitum fuiffet remedium, quod folum forfan potuiffet effe faluti, fi eo tempore cognitum id effe licuerit.

(b) Elegans eft confilium *Hamiltoni* de febre miliari p. 79. "Sumantur mane dies aliquot falis abfinthii grana decem, aut quindecim, ex aquae Spadanae hauftulo, & deinde paullatim eiusdem aquae librae duae. Nec quicquam febri intermittenti, ex praepropero corticis Peruuiani vfu recidiuae, certius occurrit,,. Haec methodus, vbi, deficiente aqua Spadana, Schwalbacenfis, vel alia fimilis, fubftitui poteft, & aliae medelae minus certae, faepe fufficiunt, praefertim fi febrilis materiae vis cortice prius fracta eft, etiamfi, ob intermiffam iuftam repetitionem, febris reuertatur, fubiti tamen periculi, & metuendae ferociae expers. Atque in eiusmodi febribus recidiuis fola falia fixa faepenumero nobis fuffecerunt, quum prior morbus fine cortice vix domabilis apparuiffet. Eiusdem modi methodus itidem feliciter ita nobis aliquoties fucceffit, vt reuerfio nulla obtigerit, fi, ftatim poft profligatam cortice febrem, aqua falutaris fale lixiuo faturata, praecipue Selterana, (* cui poftea Emfanam cum fucceffu prae-

tribuant, & in difficilioribus caſibus confidant, & e contrario, vbi febri recidiuæ difficiliori, difficulter aut minus feliciter, ſua culpa, vel metu vano, medentur, priorem medelam innocuam accuſent. Legitime ita, vti ſupra ſcriptum eſt, ſuperata febris interdum quidem incerto rediit tempore, &, quod prænuntiari non potuit, quando aut graui diætæ, aut turbulentæ medicationis errore, aut contagii vehementia, aut inſigni orgasmo menſtruo, puerperali, hæmorrhoidali, vel a variolis, morbillis, podagra, calculo, aliisue morbis alienis inducto, impenſe forſan agitata, maturata, & protruſa eſt materies, quæ intra viſcerum & humorum compagem ita antea latitabat, vel immatura erat, vt eam aſſiduo remedii vſu attingere atque exſtirpare nequiuerimus. Interdum minuſculas aut paucas corticis doſes, vel roboris parte caſtratas præparationes, ad præcauendum morbi reditum ſufficere rati, methodum ſatis vulgatam ſecuti ſumus, vt per aliquod a recuperata ſanitate tempus continuum, vel incertis interuallis, vel tunc ſolum, quando incommodi qualiscunque aliquid, tamquam febris recidiuæ prænuntium, ſentiri rurſus incepit, aliquantum corticis, ad vnam alteramue doſin, indies officioſe propinaremus (c). Et tum quidem ſæpe motus recidiuos paullulum ſuppreſſos & retardatos, vel ſub hac ipſa medicatione non adæquata, vel diuerſo poſt illam tempore, pro varia medicamenti efficacia, rediiſſe obſeruauimus. Quum vero poſt integre reſtitutam corporis œconomiam a medelis plane abſtinuit æger, neque ſontica quædam cauſſa, quod rarum fuit, præmature morbum re"bundare fecit, tunc nos quidem multiiuga experientia docuit, fe"bres

praeferre autor interdum conſueuit. Conf. Commerc. noric. §. III.) per vnam aut alteram hebdomadem pota fuit, cortice etiam deinde non repetito: vt adeo ſalium fixorum vim in reuerſionibus praecauendis laudare itidem poſſim, vti vltima ad ſuperiorem paragraphum nota de volatilibus praedicaui, quamuis & ſuum illae aquae ſal volatile acidulum, & ex lixiui mixtione medium, in ſinu gerant: vti praeſtantiſſime oſtendit celeb. *Seipius* in de acidulis Pyrmontanis libello aureo. Ea tamen omnia repetiti corticis certae efficaciae cedunt.

(c) "Ipſe *Hippocrates* videtur hone"ſtiſſime feciſſe, quod quosdam er"rores ſuos, ne poſteri errarent, con"feſſus eſt,,. *Quintilianus* l. 3. c. 8.

"bres *ex tertianarum genere* recidiuas longe quam plurimas aliquo *se-*
"*cundæ hebdomadis* die, siue post quartam lunaris mensis partem, a cessata remedii assumtione, contigisse, atque, si ope naturæ aut artis rursum euanuerint, semel vel aliquoties sæpe præterea, pro morbi statusque epidemii ingenio, *alternis* semper *hebdomadibus* reuersas esse, vel molimina saltim satis manifesta ostendisse. Hinc forte haud iniuria coniicere licuerit, subesse aliquam toties repetitæ experientiæ *caussam naturalem*, & tum quoque alternis hebdomadibus motus in corpore recidiuos *ex morbi ingenio* fieri, quum, impedimento quocunque retenti, non satis liquido apparent. Fortuiti casus, qui hanc nobis veritatem sub nostra aliorumque medicatione confirmare potuerint, euenere innumerabiles: &, data opera, plus centies rem experti sumus, quando ægri, repetitæ medelæ impatientes (d), bene se valere caussati sunt (e), & febrim, si rediret, indolis haud metuendæ fore persuasum habuimus. Tunc enim, omisso præcauendi consilio, tempus reuersionis expectauimus, immo ipsis ægris prædiximus, euentu vix fallente. Idem plerumque notare licuit, vbi, naturæ vel aliorum medicamentorum auxilio sanitatis plenæ signa tantisper fuerunt restituta, morbi tamen ingenio ad reuersionem prono. Quo propius etiam illi a sanitate abfuerunt, quos natura vel arte imperfecte restitui contigit, ab euidentibus saltim paroxysmis immunes, & quo exquisitiori diæta præmaturam morbi excandescentiam auerterunt, eo certius etiam febres *recidiuæ nothæ* alternis hebdomadibus exacerbatæ sunt. Immo ipsi errores diætæ, venæ sectio etiam & remedia cathartica (f), quæque vrinam, & sudores,

(d) *Seidel.* de morb. incurab. p. 99. "Nolumus ista, inquiunt, tam longa "& intricata: dic vel propone ali- "quid breue & εὐπόριστον: quasi in ma- "nu medici sit mutare ordinem re- "rum in natura atque arte.

(e) Medicus quidam χαριέστατος, aegris, qui vel ob medelae nauseam, vel ob fiduciae defectum, ita bonam valetudinem, haud bona fide, caussantur, facete regerere solet *Ciceronianum* illud: si vales, bene est; ego valeo.

(f) Notum est, *Sydenhamium* aliosque medicos omni purgatione post corticem, immo ipsis enematibus, interdicere: quippe vnde reuersiones facillime eueniant. *Bianchius* ex aduerso cum aliis diuersa docet in histor.

dores, & excretiones quascunque paullo euidentius mouent, & salia volatilia, ammoniacalia, & amara imperfecte febrifuga, & ipsius corti-

histor. hepat. p. 283. "Hoc, inquit, "sancte referre possum, in innumeris casibus, eorumque plurimis, (vt "dubium ad lancem veritatis apponerem) de industria tentatis, aegros "cuiuscunque habitudinis, & quacunque tempestate, a febre qualibet intermittente, ac intermittentis "naturam participante, per febrifugum vindicatos, hinc propinato cathartico, nec magis nec minus in "febres relapsos fuisse, quam eos, "quibus catharticum præscriptum "non fuerat: vt ideo decernendum "videatur, purgantes post vsum febrifugi administrationes ad reuocandam febrem, vel non reuocandam febrem, vel non reuocandam, "nil penitus conferre,,. De violentis sine arte purgationibus, quæ & facere & reuocare febrim possunt, *Bianchiana* hæc non intelligo. Mediocres etiam purgationes, & enemata ipsa, magis minusue facile efficere quouis tempore possunt, vt febris imperfecte profligata reuertatur, & reuersiones nothæ contingant, quæ *Sydenhamiano* monito primam ansam præbuisse videntur: dum obseruauit, omissa catharsi, febres, quamuis imperfecte curatas, per ὑστερέργιαν remedii & naturæ, augescente in dies sanitate, constantius cessare; maturata vero purgatione, motus male sopitos denuo efferuescere. Verum, si plena sanitas per sufficientem remedii continuationem restituta esse videtur, tunc distinguantur tempora, quibus natura ad reuersionem prona est, vel secus, & concordabit experientia. Si statim, simulac a corticis vsu cessauimus, longius ab hebdomade παροξυστικῇ, moderate & ex arte purgauimus ægros, quod *Bianchius* facit, nihil fuit, quod reuersionem timeremus. Metuenda autem hæc fuit omnino, vbi ipsa hebdomade altera, vel paullo ante ipsam, pharmacum purgans ministrauimus, cuiusmodi obseruatio, non satis distincta, alteram præbuisse videtur *Sydenhamianæ* regulæ rationem. Nihilo minus etiam tunc formidandum nihil fuit, si statim ab euacuatione ad adæquatum corticis vsum rursus accessimus, quæ res omissa tertium fundamentum ei admonitioni dare potuit. Denique, absoluto penitus medicationis cursu, nullum vnquam reditum a catharsi apta veremur, quam tunc tot millies secure ex arte administrauimus. Purgationem, quæ sine arte & indicatione & sollicita circumspectione fiat, post corticis vsum, & in conualescentibus, prohiberi par est: & miror esse, qui ideo remedium insidum putent, quia non statim, recuperata exinde valetudine, catharsi corpus turbari debere docetur. De purgatione omni ipsorum sanorum, quidni etiam conualescentium, & ad motus febriculosos pronorum, vere æque ac eleganter monuit *Brunner.* de gland. duod. p. 145. "qui tantam partium teneritudinem "penitius inspexerit, ordinemque, "quem amat natura, atque concinnitudinem, æqua mentis trutina per"penderit, næ cautius ille mercari "discet, nec statim machinas admo"uebit, quibus harmoniam corporis "exagitet, concutiat, aut prosternat "peni-

corticis doſes minusculæ, vel roboris parte caſtratæ (g), aliæque cauſſæ, in quibus ſolis recidiuorum motuum ratio collocari ſolet, longe facilius ſæpiusque redeuntes febris ſupplicio affecerunt ægrotum altera illa, quæ *hebdomas paroxyſtica* vocari poſſit, quam priori, quæ *intermiſſionis* vel *remiſſionis* tempus largiri conſueuit. Sicubi decantata illa reuocandarum febrium male curatarum indicatio locum habere viſa eſt, longe itidem per ea ipſa, quæ modo diximus, medicamenta expeditius eodem tempore res ſucceſſit. Addo, idem *ſuo modo de quartanis*, & *de quotidianis veris* (h), nobis comper-

"penitus,,. Atqui eiusmodi machinæ ſunt medicamenta purgantia omnia, omnia, inquam, ſi in manu imperiti, neque impenſe cauti, verſantur: nec excipio, quæ in vulgi omnis manus hodie dantur, rhabarbarum, ſennam, mannam, pilulas lenitiuas, aut balſamicas dictas, & ſimilia, quæ longi maiori cautione opus habent, quam ipſa febrium antidota. *Grube* de medicamentis ſimplicibus. p. 121. "Medicus circum-"ſpecte agat, probe aduertens qui-"bus, & quo tempore propinet. Quæ "quidem ipſa, ſi in vllo medicamen-"ti genere, certe in purgantibus, ſunt "probe attendenda. Neque vero co-"gitet tiro, rem leuis eſſe momenti "purgans ægris præſcribere. Magnæ "id mihi res molis videtur, vtut mu-"lierculae, vltra ſexum ſuum auda-"ciores, id parui faciant,,. Conf. Caution. medic. I. §. XVII.

(g) Hæ medelae omnes, prout ſors tempusque tulerit, interdum attingunt materiam febriculoſam, interdum relinquunt intactam: itemque, ſi attigerint, euacuant forte fortuna, vel corrigunt eandem, quando ſua virtute inferiorem, & ad exitum e corpore diſpoſitam, reperiunt; ſaepe e contrario, quando niſus recidiuus ipſis medicamentis potentior eſt, irritant, & reuerſionem promouent: quae obſeruatio arti febres ſuppreſſas reuocandi, vt originem fecit, ita limites ponere debet.

(h) Obſeruauit has, & diſtinxit a febribus ex alia periodo duplicatis, omnis antiquitas, & nos multoties manifeſte notauimus. Miramur adeo eſſe viros eruditos & experientes, qui eas dari negent, vt cel. *Fr. Hoffmannus*, qui in tractatu de febribus ad *Poterium* p. 874. "quotidianae, "inquit, febres, recte notantibus pra-"cticis, non dantur; ſed potius ter-"tianae duplicatae vulgo dicuntur "quotidianae,,. Mutauit ſententiam vir ſincerus, & experientiae de veritate quotidianarum verarum locum fecit in medic. ſyſtem. T. 4. p. 86. ſqq. Noua ibi diſtinctione ſolas matutinas, & ſtata hora reuertentes, & decem vel vltra horis durantes, aliisque, quae recenſentur, ſignis conſpicuas, exquiſitas, ceteras omnes nothas & irregulares vocat, quas ſaepius ſe annis huius ſaeculi XXVII. & VIII. obſeruaſſe refert. Aliter veteres. *Sennertus* potiſſimum nocturnas, & XVIII. horis durantes, & alia ſigna

pertum. Integre cortice Peruuiano ante temporis ſui decurſum fugatæ, ſi reditum non præcidimus, *vtræque* pariter, haud quidem altera, vti tertianæ, ſed *tertia hebdomade*, ſiue poſt lunaris menſis dimidium, reuerſæ, vel recurſum euidenter molitæ ſunt: id quod ſimilem cauſſam regreſſus arguit, quam quæ paroxyſmorum eſt, & dierum numerum hebdomadibus certo modo reſpondere, quod idem in aeris & oceani motibus naturalibus obſeruatur. Conformitatem indolis quotidianarum verarum cum quartanis inter alios probe notauit *Piſo* (i), qui illas a triplici quartana ſollicite alias diſtinguit. "Tertianam, ait, longitudine excedit quotidiana, quan"tum a quartana ſuperatur, in quam non raro conuerti videtur, vbi "aliquando perſeuerauit. Eſt enim valde ſimilis, & prope idem "vtrique ſubiectus humor, ac proinde prope ſimili ratione curan"tur". Viciſſim, *Celſi* aphoriſmo, ex quartana ſæpe quotidiana fit, culpa ægri vel curantis, (quæ in longa ægritudine facile accidit, præſertim quando medicus, certo remedio deſtitutus, varia experiri debet) &, quod addere licet, multis aliis de cauſſis ſæpe ineuitabilibus, aeris, aquæ, loci, corporis habitu, immo ex ipſo morbi ingenio. Et tum quidem *Celſo*, cuius ætas noſtras medelas ignorabat, in malis æger eſſe dictus eſt. Nequaquam ex cerebro nata ſunt, quæ de reuerſionum tempore heic luci exponenda putauimus. Vidimus ſæpe veritatem, antequam ea de re vel ſuſpicio ſubiit. Vos autem, viri clariſſimi, aliosque obſeruatores candidos amanter rogatos volumus, vt experimentis vel confirmetur experientia, vel limitetur, quam veram eſſe nulli dubitamus, numeroſiſſimis exemplis conuicti.

§. V.

Obſeruationes alienæ concordes.

Eam quidem aliis etiam medicinam facientibus dudum obtigiſſe perſuaſum habeo, quamuis paullo obſcurius indicata ſit. Quorum-

ſigna habentes, exquiſitas dicit, reliquas nothas L. 2. c. 19. de febribus. Sufficiat hic notaſſe, veras dari quotidianas, ab aliis periodis, praeſertim tertianis, diuerſas.

(i) de cognoſ. & cur. morbis p. 926.

rumdam auctorum obſeruationes recenſebimus. *Blegny* (a) pro exemplo hiſtoriæ febris tertianæ cortice fugatæ affert aliquam, poſt ſex periodos, id eſt *altera hebdomade*, reuerſam. *Reſtaurandus* (b) "epoto, inquit, cortice febris vt plurimum deſinit omnino: attamen "interuallo aliquo temporis *trium* ſcilicet *ſeptimanarum*, aut quatu-"or, prout corpora magis aut minus incaluerunt, redit; aliquando ſi-"ne vlla recidiua diſcedit.„ De quartanis ibi ſermo præcipue eſſe videtur, vbi cortex tunc ſollemnis erat, quas redire, vel reditum moliri, tertia hebdomade obſeruamus, licet paroxyſmi manifeſti ad quartam vsque interdum retardentur, robore naturæ renitentis, vel remedii præter rem continuati, vel ὑπερεργοῦντος. *Sydenhamius* (c) febres quartanas, poſtquam ad *duas* vel *tres hebdomades* a corticis vſu delituerint, denuo recrudescere, & (d), vbi generatim de febris cortice fugatis agit, eas intra *dies quatuordecim* vt plurimum recidiuas fieri, narrat. Huic obſeruationi innixus (e), corticis vnciam, poſt curatam quartanam, ad tres alias vices repeti per doſes iubet, interiectis ſemper *diebus quatuordecim.* Vbi ad quotidianas tertianasque etiam febres vnam præcautionis methodum ſine diſtinctione applicare ipſi lubet (f), "ne morbus, inquit, denuo recrudescat, "die *octauo* præciſe, a quo poſtremam doſin æger aſſumſit, vnciam "in partes duodecim diuiſam certo certius exhibeo. Non tamen "prorſus in tuto collocatur æger, niſi tertio quartoue eamdem me-"thodum, eodem temporis interuallo, iterare non grauabitur.„ Hæc ita præcepiſſe virum iccirco probabile eſt, quia febres ex tertiano genere alio tempore, quam quod de quartanis notarat, nempe *octauo die*, vel paullo poſt, redire obſeruauit. *Lemery* (g) per *quindecim dies* quieſcere materiam febris fugatæ affirmat, vbi quartanam præcipue intelligit, quibus tunc maxime dicabatur cortex, & per duos ideo menſes *duodecimo* quouis *die* medicamentum repetit. *Mortonus* (h), qui de tertianis magis agit, quod hiſtoriæ probant,

(a) zodiac. med. A. III. m. Februar. obſ. 29. de vſu corticis Peruuiani in febribus intermittentibus.
(b) ap. *Blegny* A. V. m. Iulio p. 137.
(c) morb. acut. hiſtor. c. 5. p. m. 112.
(d) epiſt. I. p. m. 379.
(e) p. 113. ſqq.
(f) p. 381.
(g) *cours de chymie.* P. II. c. 6.
(h) exercit. I. c. 8. p. m. 69.

bant, "ſæpe numero, ait, vltro absque cauſſa euidenti redit febris, "niſi tempeſtiuo corticis vſu obuiam eatur: quocirca ſolennem cor-"ticis repetitionem poſt interuallum *octo vel decem dierum*,, id eſt, ſub initium vel ante exitum *ſecundæ hebdomadis*, "bis terue impe-"rare ſoleo, ſcilicet donec luna ſtadia ſua ſingula ſemel decurrerit, "quam ſtatis curſus ſui periodis vi exſuſcitandi fermenta morboſa "maxime pollere conſpicimus. Atque hoc modo febres intermit-"tentes maxime pertinaces certiſſime vt plurimum ſanantur, quas, "vtut vicies cortice fugatas, poſthabito hoc canone, iterum ſeſe in "ordinem recolligere, vt plurimum videre eſt.,, Deinde addit: "ante omnia, vtut firma valetudo videatur, hic canon obſeruandus "eſt, quo facto haud ita frequenter febrium cortice curatarum reci-"diuationes famam medici & remedii minuerent:,, cuius methodi felicitatem deinde multis hiſtoriis (i) confirmat. Alibi (k) "febres "maxime pertinaces eadem ratione absque recrudescentiæ periculo "funditus tollere facillimum eſſe,, expertus pronuntiat. *Pitcarnius* (l) eam doſin, quæ tertianis & quartanis fugandis ſuffecerit, *poſt octiduum*, & ea conſumta, rurſus poſt *duas hebdomades* repetere iubet. *Mangetus* (m) quantitatem remedii, quam cuiuis febri deſtinat, in duas diuidit partes, quarum altera conſumta, *dierum octo decem, vel duodecim*, vt ait, intercapedinem facit, & tunc ad alterius partis vſum accedit, antequam reuertatur febris. Dubio procul alias febres *altera*, alias *tertia* hebdomade redire, & præmiſſo reuerſioni tempeſtiue per aliquot dies cortice præpediri, obſeruarunt illi auctores. *Bianchius* (n) tertianas poſt *quindecim dies* reuerti ſolere memorat, moliminibus præuiis pro febre fere recidiua forte non habitis. *Weinhartus* (o) febrem cortice fugatam poſt dies *octo* vel *quatuordecim* recrudescere vt plurimum notat, niſi, quod faciendum monet, ablata iam febre, ad dies totidem vsque, vel ad vnius lunæ tempus, inter-

(i) præſertim c. 9. de febris συνεχεος genio proteiformi.

(k) c. 7. p. 53.

(l) elem. medic. L. II. c. 1. §. 45.

(m) biblioth. pharmac. p. 698.

(n) hiſtor. hepat. p. 307. 747.

(o) medic. officioſ. p. 380. ſeq.

interuallo octo vel decem dierum, continuetur remedium. *Hoffmannus* (p) electario ex cortice febrifugo, elapsis *septem diebus*, ne redeat tertiana febris, aegrum iterum vti iubet: vnde nullus dubito, quin post septimum diem eiusmodi febres reuerti solere, repetito autem mature remedio praecaueri, notauerit, obseruator peritissimus. *Storchius* (q) febres, quas cortice fugare solet, idque cum *Stahlianis* principiis conciliat (r), plerumque post *duas* vel *tres* hebdomades (s) redire monet. Passim huiusmodi periodi, si rite calculus subducatur, in doctissimi illius viri, & illustris *Lentilii* eteodromis, cl. *Bianchi* historia hepatis, pluribusque medicarum historiarum collectionibus, inueniuntur exempla: plura etiam comperientur, si ad molimina recidiua attendere placuerit, manifestis paroxysmis saepe priora, & tempus praescriptum accurate seruantia. Quo vero cunque modo ista se res habere videatur, patet certe, tot obseruatoribus attestantibus, reuersiones neque tutius, neque certius praecaueri, quam repetito intra *duas* vel *tres hebdomades* remedio.

§. VI.

Methodus praecauendarum reuersionum.

Itaque, & nostris, & aliorum obseruationibus, non solum de tempore reuersionum, sed maxime de felicitate curationum, per repetitum, ad eius temporis rationem, remedium, innixi, & de innocentia eius medicinae sub integro valetudinis statu per sensuum euidentiam persuasi, memores fuimus moniti *Mangetiani* (a): "non "esse expectandum, donec febris de nouo caput exseruerit, sic enim "fore, vt renouanda veniat tota medicamenti dosis, quasi de eo ni"hil adhuc deuoratum esset (b)." Quando sufficienter operatus fuit cortex

(p) medic. system. Tom. 4. sect. I. c. 1. p. 49.

(q) qui, sub *Huldarici Pelargi* nomine, editis elegantissimis eteodromis, tantisper, dum hominum iudicia exploraret, velut retro Apellis tabulam latere voluit.

(r) v. eteodr. I. p. 65. sqq. add. p. 136. n. 7. II. p. 195. III. p. 279. sqq.

(s) in not. ad *Stahlii* colleg. practic. p. 960.

(a) bilioth. pharmac. T. II. p. 698.

(b) Fundatur haec formido in vulgata experientia, & in iis, quae §. 2. hu-

ius

cortex una ſerie continuatus, vt ad præſentem febrim delendam nihil ſupereſſe, & nihil amplius vtilitatis a continuato vſu in corpus redundare, viſum ſit, deſiuimus primo illum exhibere, & lubenter quidem circa phaſeos alicuius lunaris tempus, licet haud adeo exquiſite notatu neceſſarium. Inde per *hebdomadem accurate vnam*, ſiue ad proximam circiter lunæ phaſin, quiescere a medicatione iuſſimus ægrum, quippe quam tunc ſuperuacuam eſſe reperimus: forte, quia materia reſidua nimis immatura eſt, neque vllo modo turget, & profundius intra viſcerum & humorum texturam latet, quam vt a corticis particulis, aut ab illis partibus, quibus hic ſingulare robur addit, attingi, corrigi, & ex corpore elidi queat. Atque interim illud, quicquid id eſt, vix ac ne vix quidem morbidum vocari poteſt, & interea ſecure in corpore manet, æque ac diſpoſitio aliqua hæreditaria & remota, vti διαθεσις natiua ad variolos aut morbillos, & fomes arthriticus extra paroxysmos, vel malum immaturum quoduis, antequam per ætatis temporumque mutationes, aliasue cauſſas, maturetur, & in motum moleſtum, quem morbum vocamus, agatur. Immo quamuis diætæ vitia, aut niſus febris ad reditum maior ſolito, aut cauſſæ graues aliæ, præmaturæ aliquid interdum mouere poſſint, ſufficit tamen fere ſemper aſſumti antea remedii ὑπεργεργια, vt impediatur morbus, quo minus recrudeſcere feſtinet. Immo potius (ſiue iam id ſuperſtitibus in corpore, & ſenſim in vſum a natura ductis, remedii particulis adſcribas; ſiue naturæ ipſi in conſuetum ſanitatis tramitem functionumque œconomiam reſtitutæ, & digeſtionis, ſecretionis, nutritionis, excretionis, negotia felicius indies ſponte expedienti) apparet euidenter, hominem iam con-

ius ſectionis diſputauimus, & in indole febris, eiusque materiæ, naturaliter επακμαστικη, ſeu ſponte augescente. Enimuero, quod *Muſitanus* pyretolog. p. 59. generatim dicit: "febris leuiuſcule oboriri incipit, & "adeo adoleſcit, vt vehementior ma- "gis magisque fiat, donec tandem in "exaltationem deueniat, & febrien- "tes periculis obnoxios reddat:" id etiam de recidiua obſeruabile eſt. Sæpiuſcule vero meus feliciter euaneſcit, & febres poſt corticem recidiuæ facile ſæpe cedunt, vel ſponte, vel leuibus remediis. Tutius vero eſt, certo tutoque remedio vti, quam incertam & inſecuram felicitatem operiri.

conualefcentem, ea ipfa hebdomade, qua nihil medicaminis affumit plura quotidie virium & fanitatis incrementa capere. Ita iuuant fæpe prius fumta remedia tum demum maxime, quam ab iisdem quiefcis (c),

– – – *mandataque fortius vrget*
Imperiofa quies (d).

Octauo vero *die*, quo nihil adhuc mali fentiri folet, omnibusque per *totam hebdomadem* fequentibus, corticis vfum denuo iugiter iniungimus continuandum. Neque nos per ipfum menfium fluorem ab hac temporis ratione detineri, vel ita in curationis ordine naturali turbari patimur, vt hebdomades confundamus. Quamuis enim, fi nihil periculi vrgeat, primos infignioris regularisque fluxus dies fine remedio prætermittere amemus; deinde tamen ipfa præfcripta hebdomade continuare medelam eo magis ftudemus, quo certius eft, a reliquiis orgasmi menftrui tunc, quando ipfe fluxus definit, vel minuitur, febriculofum orgafmum facillime excitari. Multo minus hæmorrhoidibus fluentibus, quæ in pauciffimis plane ordinatæ funt, & apud noftrates frequentiffimæ, ab ordinata medicatione receffimus, qua turbas & anomalias præpediri fæpe, nunquam induci, notauimus. Securius etiam ad primum vel fecundum vsque pofterioris hebdomadis diem medicatio protenditur, quam ante ftatutum tempus ab ea ceffatur, quo quidem in his febribus,

(c) Hinc error vulgi, nefcio an etiam nonnunquam medicorum, facile oboritur, vt redeuntem valetudinem, quæ ad ὑστερεργιαν prioris medelæ referri debebat, nefcio cui alii rei poftremum factæ imputent, & hanc deinceps miris fæpe laudibus extollant, quæ, quam vanæ fint, repetita experientia docet. conf. celeb. *Lentilius* peculiari differtatione de hyfterergia medicamentorum T. 2. mifcell. med. p. 474. Similem ὑστερεργιαν, quamuis minus certo euenturam, iam fupra indicauimus ex imperfecta corticis præbitione. Scilicet fæpe fit, vt, correcta aliquantum materie & motione morbofa, fenfim fponte roboratæ naturae redeat fanitas. Tum vero multo facilius in eam ratiocinii fallaciam incidunt medentes aliique, vt fibi nefcio quid egregii perfuadeant, de praeftantia & efficacitate aliarum medelarum pofteriorum, febri per corticem imperfecte curatae oppofitarum; quum tamen felix euentus illi ipfi debeatur curationi per remedium potentiffimum, imperfectae licet, attamen ὑστερεργουντι.

(d) *Claudianus.*

bus, ad duplicis & multiplicis & anomalæ tertianæ indolem tendentibus, vix vlla dies, aut diei pars, a recidiuis motibus omnino tuta fuit. Si qua fuerit febris tertiana ſimplex vel duplex vulgaris, magis chronica, & quæ typum adſciuerit conſtantem, ſufficere poteſt doſis aliqua ad ſcrupulum vnum, aut drachmam dimidiam, aut integram, aut duas, pro morbi indole, ſingulis aut alternis, pro typi ratione, diebus per totum octiduum exhibita, bihorio forte ante illud tempus, vel eo ipſo tempore, quo paroxysmus expectari debuiſſet, ſi perduraſſet febris. In iſtius vero morbi præcauendis reuerſionibus, de quo ſermo nobis præcipue eſt (nempe vbi periculi inſtantis cauſſa, & typo ad tertianæ duplicis, vel multiplicis, & inſtabilis naturam prono, corticem propinauimus,) deinde etiam ad præcidendam reuerſionem, non ſemel aut bis ſolum, minutis maxime doſibus, aggreſſi ſumus redituram ex ſuo ingenio, niſi potenter reprimeretur, febrem; quippe quæ ita potius incitetur ad motus recidiuos vel turbetur (e),

ægres-

(e) Regula haec in noſtro ſtatu epidemio, in febribus, vt dixi, ad duplicis, triplicis, immo multiplicis, & perniciosae tertianae, naturam pronis, &, quod ad horas acceſſionum, valde mutabilibus, & impenſe in reuerſionem niſu ſpontaneo tendentibus, obſeruatu neceſſaria fuit: quod experientia docuit, ſi quando tentatum eſt minuere doſium quantitatem, aut numerum, licet aucto pondere, ſed ſemel forte indies exhibendo. Tunc enim vel febris, turbata forſan, ſerius recurrit, vel ſub ipſa medicatione manifeſte rediit, vel motus morbidi alii euenerunt, auctiori deinde & ſaepius repetita eiusdem medicinae doſi reprimendi. Reponendum eſt inter artes febrem ſuppreſſam reuocandi, & occultam producendi, & exiguam, ſed increſcere nitentem, magis augendi, ſi imbecilliorem corticis, aut alius remedii febrifugi, doſin exhibeamus, nequemotus, quos ita, irritando & inuali de impugnando, facile excitare poſſumus, adaequata medicatione ſtatim componamus. Huc ſpectant, quae plurimi auctores annotarunt, de ſalium fixorum, & volatilium, & abſinthii aliorumque remediorum amarorum, quae ληξιπυρετα alias eſſe experientia oſtendit, virtute plane alia, quae contraria videatur, & vera tamen eſt, ad febres ſuppreſſas reuocandas. Momentum praecipuum ſitum eſt in proportione medicinae ad niſus motusque materiae morbidae. Remedia febrifuga vera afficiunt plerumque & materiam & motum, vnde ſaepe, ſi proportio nimis ab adaequato robore remota eſt, motum exſtimulant, & excandeſcere febrile incendium faciunt, quod extinguere poſſent, ſi virtus medicinae par morbo opponeretur.

- - - *ægrescatque medendo;*

ſed potius quinquies aut ſexies ſcrupulum vnum aut drachmam mediam, aut ter in die, quod *Mortonus* præcipit, vel bis certe, integram drachmam, propinauimus, aut rubore fere parem alicuius decocti, infuſi, extracti, doſin. Rationem tamen ſemper duximus habendam tum ευφοριας, tum facilitatis aut difficultatis, qua prior febris fugari potuit, tum etiam, quantus ſit, per ſtatus epidemii & diætæ corporisque rationem, reuerſionis metus. Sunt enim morbi vel ſua aut ægri natura, vel ſtatu aeris & aquarum & locorum meliori, faciles, ſunt etiam declinantes, aut per plures iam recurſus attriti, vbi non amplius, quam vna quotidie, aut duabus tribusue exiguis doſibus opus fuerit, immo per aliquot ſolum priores vel poſteriores dies hebdomadis παροξυσμης exhibendis, ad præpedienda penitus molimina recidiua: ne quid dicam de excellentiori ipſius medicamenti ſpecie, cuius vel minor, vel minus repetita doſis, plus præſtare poteſt, quam maior & ſæpe iterata minus ſelecti aut eximii. Atque ex his etiam fortaſſis ratio dari poteſt, cur multi, ſine ordinata methodo, aut per curationem minus potentem, reuerſiones feliciter ſæpiuſcule impediant. Tandem ſaltim aliquando multi, ſine ordine continuantes & repetentes, forte fortuna in id tempus cum ſua medela deferuntur, quo remedii efficacia materiem poſtrema molientem attingere, eique deſtruendæ ſufficere poſſit (f). Eodem deinceps modo, ſi morbus præſertim pertinax & chronicus, ex

(f) Huc ſpectare videtur efficacia felix methodi *Talborianæ* ſupra deſcriptae, qua ingens corticis copia adeo diuturno tempore aſſumitur, vt fieri vix poſſit, quin ſcopus ſaepe tandem fortuito attingatur. Idem iudicium ferre forſan licuerit, de felicitate febres ſine reuerſione curandi, quae, per ſolam magnam, & ſine ordinatis interuallis continuatam, pulueris corticis quantitatem, pluribus medentibus obtingit. Ita proſpero ſaepe ſucceſſu beatur puluis ex cortice Peruuiano Berolinenſis, paſſim hodie famigeratus, quem medicus & phyſicus ibi clariſſimus, *Du Clos*, diſtribuit, ad vncias pro vna febre circiter quinque: quamuis nihil in praeparandi, exhibendi, continuandi, & repetendi, methodo ſingulare & diſtinctum habere, ſed ſolo medicamenti ſpecifici pondere, bis, ter, vel quater indies repetito, ſine diſtinctione ſpeciali, febres opprimere videatur: quod, ob virtutis magnitudinem, ſaepe ſufficere poteſt, etiamſi exquiſita methodus abſit.

*) Conſtare hic pulvis febrifugus berolinen-

ex sui ingenii, aut corporis ratione, futurus fuisse videtur, & diaetae regimen haud omnino exquisitum sperare licet, & constitutio epidemia, aut contagium, ad inducendas febres verget, iterum iterumque per hebdomadem vnam quiescere, & per alteram, vel octiduum, medicamento vti iubemus. Tunc autem, euicto subiti periculi, & soporis, & inflammationis, & continuae febris periculo, infusum etiam vinosum, ad *Talborii*, vel saltim ad *Sydenhamii*, mentem paratum, egregie confert. Subtiliorem enim materiam morbidam felicius eneruare, partesque corporis tenuiores penetrare & roborare videtur: vnde est, quod, si per incendii metum liceat, vinum, antiqua experientia, pro optimo semper corticis vehiculo merito habeatur. Saepenumero euenit, vt, quum tempore quietis laudatae nihil incommodi, sed quotidianum potius sanitatis incrementum, notatum fuerit, per ipsum e contrario medicationis repetitae tempus molestiae quaedam febriculosae, veluti motus morbi reuersionem molientis, & cum remedio pugnantis, persentiantur: vnde aegri aliqui, nisi praedictione muniti sint, melius se milioris hebdomadis tempore habere reminiscentes, medicinae imputant, quod morbi naturae & tempori debetur. Sopientur vero certissime illa certamina, si ad exitum vsque hebdomadis perseuerare haud grauemur. "Atque ista quidem, si eueniant, molimina, praecipuo indicio sunt, "omnino *necessarium* esse, vt, postquam *rursus per hebdomadem* vnam "abstinuerimus, altera insequente medicinam iterum adhibeamus, "neque ab eiusmodi alternis vicibus cessemus prius, quam *alternae* "morbidorum *motuum* vices per suas hebdomades redire *penitus* de-"sinant,,. Quod si, sub hoc statu epidemio impense reuersionibus fauente, in prima vel secunda repetitae curationis periodo aliquid adhuc aegritudinis obseruatum est, sub tertia certe nihil vnquam amplius accidere memini, quod reliqui morbosorum motuum quicquam indicauerit: quae obseruatio cum illis aliorum conuenit, quibus tempus

linensis dicitur: pulu. Cortic. peruu. Vncia una semis, Radic. Ari vnc. I. Rad. Hellebori nigr. & Gentian. rubr. ana drachm. ij. additis cuilibet dosi pulueris olei amygdal. dulc. & Laudan. liquid. S. ana guttis tribus.

pus ſesquimeſtre medicationi aſſignatur (g). Pleriſque tamen febribus vna repetitio, atque ita trium hebdomadum tempus, nec niſi duarum medicatio, ſufficit (h). Atque easdem hasce regulas, quae

(g) *Heluetius methode de guerir les fievres ſans rien prendre par la bouche.* add. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 307. *Morton. Sydenh.* ceterique §. 5. adducti.

(h) Tres fere hebdomades itidem requirit ill. *Tortus* in therapeutica ſpeciali, cuius methodum, quatenus peculiaris eſt, nempe praecipue quatenus magna doſi, ſimul circa paroxyſmum exhibita, alterum paroxyſmum remotiorem maxime, ſed correſpondentem, reprimere ſtudet, ipſi nondum experti ſumus. Elucubratum iam dudum erat hoc opuſculum totum, &, quae ante hanc plagulam ſcripſimus, omnia typis iam abſoluta, antequam libri copia nobis fieret, methodusque inde addiſci poſſet. Memorat cl. auctor, & vberrime pertractat, & pluribus hiſtoriis illuſtrat, *febres intermittentes lethargicas,* ſolo cortice tempeſtiue dato medicabiles: quas easdem eſſe notat, quae *Sydenhamio apoplexia* comitatae dicuntur, ſuntque eaedem, de quibus problema illud agit, quod nos hac ſcriptione ſoluendum nobis propoſuimus. Laudat impenſe auctor methodum *Mortonianam,* aliasque ſimiles, ſed eas, in maiori velociorique periculo, interdum non ſufficere cenſet, vbi tamen noua haec e mortis faucibus aegrum eripiat. Nouam vero non in *re* ipſa, ipſoque *genere*, ſed in *modo*, certisque *circumſtantiis*, dictat. "In "febre intermittente benigna, ſed "diuturna, aut ſine fructu moleſta, "exhibet, ſimplici paroxyſmo ipſo "accedente, vel declinante, drachmas duas, ex vino, pulueris corticis exquiſitiſſimi, quem Mutinae "proſtare laudat, & cuius vnciae duae "pleriſque febribus debellandis ſufficiant: hasque drachmas duas ad "proximum correſpondentem paroxyſmum inhibendum ſatis eſſe docet. Hinc, ad reuerſionem praecauendam, per octo circiter dies, omni mane propinat drachmam dimidiam, & *quindecim* plus minus diebus elapſis, ſcrupulum quotidie "vnum, aut amplius, pro diuerſo febris rediturae metu, per alios *ſex* "*dies.* In tertiana duplici nihil notandum praeterea habet, niſi, quod "prima illa maior doſis grauioris inſultus die dari debeat, cum in leuiori data leuiorem ſequentem fuget, grauiorem non attingat; data "vero in grauiori profliget vtrumque. "Aſt in febri, vere intermittente, ſed "periculoſo ſymptomate aliquo ſtipata, (nempe vomitu aut alui fluxu "vehemente, *cholerico* vt plurimum, "nonnunquam & *dyſenterico,* vel quaſi *hepatico*, aut *atrabilari*, *cardialgia, ſudore frigido* & male critico, "*ſyncope, algore* indeſinenti, & *ſoporoſo* maxime affectu graui, & ab "*apoplexia* parum diſtante, aut, ſi "quid aliud periculoſum apparet,) "primo hauſtu ſemunciam circiter, "vel drachmas ſex, remittente paroxyſmo, hinc, poſt horas ſex vel "octo drachmam vnam aut amplius, "& ſic porro, praebet, vt duodecim, "ſi fieri poteſt, ante nouam formidandam acceſſionem horis, ſex vel "octo

quae ad corticem Peruuianum maxime ſpectant, ad cetera etiam, quae in aliqua febri profuerunt, remedia, ſalia praeſertim, & amara, cortici analoga, extendere ſolemne nobis eſt. Nempe quodcunque horum remediorum prodeſt, id tam diu continuamus, additis aut interpoſitis, quibus opus eſt, donec ſymptomata febris omnia ceſſent; hinc quieſcimus per hebdomadem accurate vnam, altera vero eandem rurſum medicinam repetimus. Atque ita, etiam ſine cortice, febres epidemice ὑποςϱοφώδεις ſaepe curauimus, vt non reuerſae ſint: quum ex aliter tractatis ſimilibus aegritudinibus multas ſubinde natas viderimus reuerſiones.

§. VII.

"octo drachmae conſumtae ſint. Quo "propius acceſſio & periculum adeſt, "eo auctior citiorque doſis datur. "Poſt vnam autem maiorem, ita re-"motiſſime a paroxysmo futuro da-"tam, deinde paucas minores, &, ob "hanc diſtributionem, vniuerſim vn-"ciam vnam, pro fuganda primum "penitus febre etiam perniciofiſſima, "ſufficere ſolere notat; quod plures "vnciae aliter diſtributae vix praeſtent, "licet innocue exhiberi poſſint. Fe-"bre ita ſublata, ne redeat, drach-"mam vnam quotidie, per tres circi-"ter dies, deinde, per alios tres, "drachmam dimidiam bis quotidie "repetit; poſt hebdomadem, ſi opus "videatur, parem aut maiorem doſin "denuo exhibens, & pro re nata con-"tinuans. In curanda febri ſubcon-"tinua, ſeu etiam continua per pa-"roxysmorum duorum aut plurimum "ſubingreſſum, prout celerius vel "tardius ad periculum tendit, nunc "minorem, nunc maiorem doſin, ta-"li proportione, diſpenſat, quae ſen-"ſim paroxysmos eneruare poſſit, an-"tequam tempus periculi probabile "aduenerit. Exempli gratia: ſi ter-"tiana tardius in periculoſiorem con-"tinuam tranſitura videtur, mane, "die meliori, ſcrupulos quatuor vel "ſesquidrachmam, veſperi drachmam "ſemis vel duos ſcrupulos, die au-"tem acceſſionis, extra acceſſionem, "ſcrupulos quatuor aut drachmas "duas diſtribuit, verbi cauſſa, mane "ſcrupulos duos vel drachmam vnam "& tantumdem ſero, declinante fe-"bre, miniſtrat; per duos vel tres "dies ſcrupulos quatuor, vel circiter, "partitis vicibus, continuans: quo "pacto febri ſublata, ne repullulet, "poſt quietem ſeptem circiter die-"rum, corticem rurſus ad drachmam "forte dimidiam, modo ſemel, modo "bis in die, iuxta maiorem ad reuer-"ſiones procliuitatem, per octiduum "fere repetit. Verum, vbi magis "propere, in eiusdem generis febre, "non niſi obſcurius interuallum, aut "grauiora ſymptomata apparent, pri-"mo ſtatim remiſſionis tempore duas "vel tres corticis drachmas, vel plus "etiam, ſi periculum vrget, ferme "ad regulam perniciofarum intermit-"tentium, altero dein die drachmam "vnam & mane & veſperi commen-"dat, ad drachmam poſtea dimidiam "deſcendens, modo ſemel, modo bis

§. VII.

Methodus praecauendi reuerſiones quotidianarum, quartanarum, erraticarum.

Eadem fere curandi ratio in quotidianis quartanisque recidiuis præcauendis locum habet, modo *non alterna*, ſed *tertia quauis hebdomade*, medela prophylactica iteretur. Exquiſitas, verbi cauſſa, quartanas, vbi præmittenda, ſi qua fuerunt, præmiſimus, corticis puluere ad drachmam vnam, duas, vel tres, in aquæ, cereuiſiæ, vel vini potius, vnciis circiter quatuor macerato, & bihorio aut trihorio

"in die ingerendam, donec vncia "circiter vna abſumta ſit. Tunc, in "præſeruationis gratiam, alia vncia, "ſicut de vere intermittentibus peri- "culoſis dictum eſt, diſtributa prae- "betur,,. Diſcedere a methodo ac doſi & febris & ægri ratione nonnunquam cogitur, & in difficultate deglutitionis tincturam ſaturatiorem per os, puluerem in clyſmate, quod ante *Heluetium* ſibi vſurpatum laudat, per anum curat infundi. In ipſo rei cardine, etiam quod ad reuerſiones attinet, cl. *Tortus* nobiscum facit, quod ex opere eluceſcit, & patet etiam tum ex his, quæ excerpta exſtant in *giornale de letterati* T. 12. p. 49-99. & act. erud. Lipſ. 1716. p. 220. ſqq. tum ex *Bianchii* hiſtoria hepatis paſſim: quamuis, quod nos petimus, *moderamen continuandi remedii*, in plenæ ſanitatis ſcopo obtento ſitum, nullique doſi adſtringendum, & *interuallum accuratum repetendi*, in typico reuerſionum tempore fundatum, non ita memoratum ſit, cuius tamen rei obſeruatæ veſtigia hinc inde reperio p. 4. 5. 10. 61. ſqq. 218. & alibi in hiſtoriis. In primis etiam p. 162. "poſitis, ait, in tuto ægri rebus, 1) ad "*vlteriorem expugnationem* fermenti "febrilis, & 2) ad *præcautionem re-* "*cidiuæ*, neceſſe eſt, 1) *inſiſtere* in "vſu remedii per plures dies, 2) il- "ludque, poſtquam *ad dies aliquod* "*omiſſum* eſt, ad plures alios *repete-* "*re*. *Alterna* ſiquidem *reciprocatio* "*temporarii vſus* & *omiſſionis* illius "mirifice conducit ad intentum, *præ-* "*ſtatque* vſui *non interrupto*,,. Quod ſi leuidenſe opuſculum hoc in obſeruatoris tam docti, tam candidi, manus perueniret, ſperauerim, has obſeruationes noſtras & aliorum, præſertim etiam *de typico reuerſionum & repetendi remedii tempore*, ipſi in experientia fundatas repertum iri, & robur ab ipſius obſeruationibus, melioremque illuſtrationem, accepturas, in incrementum artis feliciter & conſtanter febres ſanandi. De febribus lethargicis, ſoporoſis, ſeu apoplecticis, cl. *Tortus* p. 227. "in febribus, inquit, huiusce ſpeciei "*fere ſemper* "contingit *recidiua*, ſæpe etiam *gra-* "*uis*, ſubſequiturque *difficilis conua-* "*leſcentia*,,. At noſtra hac methodo, qua, *ante plenam ſanationem non intermittimus* cortice *pluries* in die vti, eumque *iuſto tempore pariter repetimus*, vtrumque illud incommodum feliciter multoties vidimus auerti.

horio ante paroxysmum dato (a), plane profligauimus, quod tertia certe, post primam dosin, accessione nunquam redeunte, contigit. Dein-

(a) Ignoscat illustr. *Tortus*, si ab vna eius sententia particulari leuiter forsan discrepemus. Scribit lib. 3. c. 3. therap. special. p. 161. "quæ china "china exhibetur paucis admodum "ante accessionem horis, ea pro in- "hibenda huiusmodi accessione nihil "valet, nisi forte in quantum præces- "serit horis congruis alia quantitas, "*roborari* capax *ab hoc adiuncto*,,. In subito perniciosis intermittentibus, aut continuis, subcontinuisque febribus, de quibus vir inclitus loquitur, nos eam veterum, & *Listeri*, rationem exhibendi sequi, non fuimus ausi, quod sect. III. §. IV. n. e. innuimus. Experti vero frequenter sumus, solam *dosin adæquatam*, & *huius* remedii, & plurium *aliorum*, *prope* ante *paroxysmum* febrium aliarum, & quando, (vti *Listerus* monet, dum schedula Romana leuissimum paroxysmi indicium requirit,) maxima adhuc integritas, seu plena intermissio est, exhibitam, ipsam *proximo instantem accessionem* sustulisse, insecuto vel vomitu, vel secessu, vel sæpissime sudore, vel nulla excretione, symptomate nullo. Atqui hæc efficacia de ceteris remediis febrifugis obseruata antiquissimæ illi, & multa experientia nobilitatæ, regulæ originem dedit: prope ante paroxysmum exhiberi debere, quorum ope febrem fugare nitamur: quasi tunc turgens materia medicinæ viribus maxime exposita sit. Fateor tamen, frequentius alterum insequentem, vel tertium demum paroxysmum, ista methodo, & nostra, quæ hic venditur, cortice similiter repetito, penitus fugatum esse: quamuis proximus plerumque statim *mutetur*, nonnunquam *auctus*, si minus adæquatum remedium fuerit, sæpius *imminutus*, & vel *anticipans*, vel *postponens*: certo indicio, attingi statim morbum a potentissimo remedio sub id tempus dato, &, quod & alii multi, & ipse cl. *Tortus* p. 228. notarunt, *certo* etiam *præsagio* sanitatis melioris postero accessionis die expectandæ. Insignis vero & manifesta remedii potentia, de efficacitate & *Tortianæ* methodi, & nostræ, quippe in præcipuis momentis haud discrepantium, peritum quemlibet facile persuadebit, quum vterque testem habeamus multiplicem experientiam. Consentio omnino viro illustri, maiorem dosin in perniciosis & subito metuendis febribus, ad vnciam minimum dimidiam, drachmas sex, vel vnciam vnam, in duorum paroxysmorum interuallis dandam esse, ante eum, quem formidemus: vti patet ex superiori capite sect. III. §. IV. Cum *Mortono* aliisque eam dosin partitis vicibus, nempe pulueris drachmam circiter vnam, (amplius ibi vna dosi dare nondum ausi,) per bihoria vel trihoria ab exeunte accessione ad redeuntem vsque, exhibere felicissime sueuimus, vt sensim digestum remedium, quum *adiuncta* semper noua *dosis priorem roboret*, vti vir clarissimus recte indicat, instantem accessionem formidandam cohiberet, vel minueret impetum. Damus tamen præstantiæ laudem inuentioni *Tortianæ*, largimurque tanti viri experientiæ, id valere sex

Deinde per *quatuordecim* accurate, ab eo tempore dies quieuimus, *decimo* vero *quinto*, *decimo octauo*, & *vicesimo primo*, aeque efficacem remedii dosin versus paroxysmi tempus denuo ministrauimus, qui dies *iidem in tertia* hebdomade, *qui in prima*, & *paroxystici* esse, inito calculo, reperientur. Atque ita sex maiusculis corticis dosibus plus centies, sine vlla reuersione, aut alio morbo succedente, per-

sex drachmas, aut quatuor, aut duas, simul exhibitas circa accessionem priorem, ad correspondentem posteriorem inhibendam, quod maior quantitas, partitis vicibus sensim alioque tempore data, praestare nequeat: praesertim quum dosin multo minorem, exeunte aut declinante aliquo paroxysmo datam, crisin manifeste multo perfectiorem & copiosiorem solito efficiendo, & naturam tunc maxime languentem roborando, ad sequentem accessionem inhibendam insignis efficaciae esse, saepe saepius notauerimus. Facile nobis maiora de maiori dosi pollicemur, vbi generosius agere formidabile periculum iubet: ob quem nobilem ausum, & candidam methodi reuelationem, viro inclito, neque temere neque timide medicanti, multas gratias & medici imitatores prudentes & aegri, & posteritas debebunt. Atque adeo ista methodo *Tortiana* credimus posse sanari febres quasdam periculosissimas, alia methodo, & ipso cortice aliter dato, vix medicabiles, quod in corpore proprio, & tot aegris, mirabili cum felicitate exploratum, vberrime candideque enarrat vir experientissimus. Quod si tamen, vti ista fidem omnino faciunt, magna illa dosis, tempore ab accessione remotiori simul sumta, tantum praestet; vix mihi dubium est, eandem, si temporis & periculi necessitas postulet, duabus etiam aut tribus horis ante accessionis nouae ingressum, & ante eiusdem molimina insuperabilia, vsurpatam, parum minora saepe effecturam. Certe tuto in iisdem febribus, & cum fructu, ad accessionem nouam aut eius euidentia molimina vsque, continuari coeptum inde a priori accessione, & per interualla bihorii aut trihorii per drachmas distributum, medicamenti vsum, penitus experientia compertum habemus, & plerique omnes, quos adduximus, auctores nobiscum annotarunt, & ipse cl. *Tortus* non dubitare videtur, dum ita roborari priores doses memorat. Neque spernendum est, quod *Listerus*, post antiqua experimenta innumera, se *centies* felici euentu expertum testatur, quod, "si cortex "*vna vel altera hora ante aduentum* "*paroxysmi* propinetur, quando scilicet maxima corporis est integritas, debellet *plus vna eius dosis*, "*quam decem alias* exhibitae,,. v. supra Sect. III. §. IV. Et nos in longis pertinacibusque febribus, sed haud subito metuendis, saepius paria obseruauimus, in perniciosis timidiores; quia interdum, vti dictum, consueta dosi, eo tempore in securioribus febribus data, proximum paroxysmum augeri expertum est, quod tunc quidem innocuum, a corticis praebio magis adaequato haud metuendum forsan fuerit, (modo id digeratur)

perfecte curauimus quartanas, ad coniuncta forsan alia pathemata ex arte respiciendo *). Quod si vero aliquid sub repetito vsu afflixit febriculosi, eodem iterum iterumque modo repeti debuit cura, post duarum semper hebdomadum interuallum.

Durante intercapedine duobus solum ex ægris nostris ita tractatis euenit febris recidiua. At illa omnino non respondit diebus paroxysticis prioribus: vnde colligere licuit, quartanam non plane exquisitam & simplicem regularem, cui isthæc methodus destinatur, sed pronam in typum duplicem, vel anomalam fuisse.

Cuius rei, quando vel minimus metus, vel æger delicatior est & debilior, & morbus haud satis tutus, tunc non solis diebus accessionis, neque paucis tantum ante eam horis, sed per quatuor forte horarum interualla extra paroxysmum, sicut supra de tertianis scripsimus, in quartanis etiam quotidianisque plerumque corticem præbemus. Quæcunque iam eligatur medendi ratio, eo certe vsque continuamus, quæ semper nobis præcipua lex est, *donec penitus febris cum symptomatis suis desinat.* Quiescimus deinde per dies *quatuordecim: decimoquinto* vero, quia tertia hebdomade reditus timendus est, repetimus curationem eamdem, neque nisi post *vicesimum primum* ab ea desistimus, eodem modo, si opus fuerit, post alios *quatuordecim dies* repetituri, "donec, nullis amplius sub mede-"la molestiis notatis, funditus morbidum quodcunque exstirpatum esse videatur. Mixtum morbi genus, idque satis pertinax, attentus obseruator manifeste sæpe notabit & computabit, præsertim sub aut-

ratur) in iis morbis etiam, vbi vnus paroxysmus grauius rediturus timeri debet. Conf. Caution. med. I. §. XVI.

*) Frequentius & ad finem vsque vitæ præceptori mos fuit exhibendi Corticem in substantia aduersus intermittentes & remittentes quascunque exquisitas, ea quidem ratione, ut omni trihorio ægrotus sumeret drachmam dimidiam cum sachari granis XII. & Cinamomi grano dimidio mixtam, hancque dosin quinquies de die reiteraret. Ad tertianas itaque benignas pro integro octiduo statim doses eiusmodi XXXVI. præscribere solemne ipsi erat, easque sequente hebdomade paroxystica repetere, iuxta legem quam experientia ipsi sanxerat. Conf. supra pag. 124.

autumnum (b), & vbi ſpleneticos tertianæ inuadunt, quamuis ſub erraticæ febris nomine paſſim negligatur (c). Ibi feliciter & conſtanter medicati ſumus, vel expectando & rite curando quartanam, quæ tandem ſola manere ſolet (d), poſtquam tertiana, vbi licuit, aliis remediis expugnata eſt; vel, ſi poſt firmiſſime iacta fundamenta ſanitatis, per *decemdium* quieuimus, & deinde per *ſeptem* aut *octo dies*, aut vltra, medicinam rurſus adhibuimus, vt *ſecundæ hebdomadis poſtremam*, *tertiæ primam certe*, *medietatem* efficaci præſidio muniremus. Verum de iſtis omnibus hoc loco obiter ſolum aliqua putauimus dicenda, quæ alibi explicatius proponere, & exemplis rationibusque firmare & illuſtrare, deo fauente, conſtituimus.

§. VIII.

Regula tertia pro genuino corticis vſu.

"Eſt igitur tertius pro legitimo corticis vſu canon: vt motus "recidiui præcaueantur, & iuſto tempore ordineque, & efficaciter, "& ſufficienter, repetita ad normam periodorum febrilium mature "medicatione, donec ſub eadem ipſa nullus motus morboſus ſupereſſe amplius obſeruetur, & medicamentum ſpecificum de diſpoſi"tione febrili plenam manifeſte victoriam reportarit.„

SECTIO QVINTA

SVBIVNGIT ALIQVA DE CONSTANTIA EFFECTVVM ET SECVRITATE METHODI.

§. I.

Conſtantia ſanationis.

Atque ita quidem veriſſimum reperimus, quod ſenex longo rerum vſu meritisque plurimis etiam poſt fata venerandus (a) *Brunnerus*,

(b) *Hippocrat.* aphorism. 22. ſect. III.
(c) *Galenus* 2. de diff. febr. ſub fin.
(d) *Galenus* I. ad Glaucum 5. Hippocr. Coac. 3. 27. Raym. Iohann. *Fortis* de febribus p. 237. ſeqq. *Foreſtus* obſ. 44. 45.
(a) Noluerim curationem morbi deſperati arthritici & hydropici, in perſo-na

rus, a *Brunn* dictus, grauiter profatur (b). "Chinachina, sunt verba "viri huius illustris, amaricantium regina, non tantum febriles tollit "paroxysmos, abhinc fortius redituros, quemadmodum calumniantur "insulse imperiti,, addo, vel quemadmodum male metuunt non nisi cum praecepta opinione, & haud sufficienter, aut sine iusta methodo experti, aut hi, quibus naturae defectus, & hominum errores, a medicaminis effectibus non satis distinguere licet aut lubet, "sed prudenti "& continuato vsu penitus extinguit illos, nunquam redituros (c).,, Ali-

na serenissima, a tanto viro, (qui mihi quidem non, nisi magna fama, & scriptis, & pauco litterarum commercio, notus fuit,) sine alias consueta felicitate peractam, tam acerbe & praeter meritum castigatam esse a celeberrimo auctore medicinae consultatoriae, (quem itidem non nisi meritorum caussa noui,) tom. IV. dec. 4. cas. 7. postquam hic historiam ab alio solum medico, & haud amice, vti facile patet, perscriptam legerat. Miror ignotas esse potuisse sagacissimo viro personas, p. 164. quas Europa tunc ex publicis nouellis nouerat, & plurimi homines ex ipsa hac historia statim diuinarunt. Nos de aliorum medicorum curationibus singularibus iudicium lubenter suspendimus, licet cautiones nobis practicas, sine odiosorum exemplorum manifesta propalatione, seligamus. Neque fortiores, aut insolitas mihi, aliorum medelas in hydrope, qui conclamatus fere visus est, aliisue morbis sonticis, vitupero, Sammonici illud effatum cogitans: *haec potiora putant, quam dulci morte perire:* praecipue quia omnia momenta & consilia, & alienam experientiam scientiamque pernosse, & iudicare, mihi non arrogo. Neque etiam pro vitio imputem, si qui desperati aegri spem, dulcissimam rerum, refocillare per morbum longum conetur aliquibus remediis, in quae fiducia quaedam collocari videatur: praesertim quum, vti in prouerbio est, fiant interdum in arte miracula, & miserabiles aegroti haud plane consilio destitui debeant & solatio. v. ipse *Brunnerus* l. c. p. 145. sqq.

(b) In elegantissimo pariter & vtilissimo libro de glandulis duodeni, quem anno 1715. edidit. p. 101.

(c) Ita, praeter alios multos, *Schelhammer* de genuina febres curandi methodo p. 132. "Cortex hic paroxysmum non modo ad tempus suspen"dit, verum etiam, iterato propina"tus, ipsum morbum subigit ac tollit "de medio.,, *Bontekoe* de febribus p. 77. "Exclamant, ait, quod febres "non profligemus, sed ad tempus a"liquod suspendamus. Verum qua"le habent horum documentum? "nullum aliud, quam quod *febris* de"inde *redeat*. Ast praeterquam, "quod & *hoc illis* in praxi *saepe occur"rit*, non cogitant, *melius* adhuc es"se, *pro tempore* a febre liberari, "quam *multis mensibus* ea *grauissime* "laborare: prout ipsi *ab illis* tractati "aegri, sanitatem non recuperantes, "in *morbos* incidunt, *ipsa febre mo"lestiores*, vti in hydropem, icterum, "phthi-

Aliquando (d), ſed *raro* accidit; ex *magna* & *ſontica*, aut *noua* etiam *cauſſa* (e), legitime ita perſanatam febrem nihilo minus denuo excandescere, vti, quæ malum aliquod ſemel excitarunt cauſſæ, eidem iterum producendo ſufficere poſſunt, & alia quæuis medicatio minus adhuc ea pollet virtute, qua per totam deinde vitam contra omnes febrium cauſſas præmuniri hominem poſſe præſumamus. Tum vero morbus plerumque ſponte naturæ, & vulgatis remediis iuſta methodo adhibitis, *ſine periculo* deflagrat, vel, ſi quid

"phthiſin. Denique, quid intelligi-"tur per febrem praecludere? quo-"modo chinae chinae puluis, vel ali-"ud quoddam remedium febrem in "corpore, veluti lupum intra ouile, "praecludere poſſunt? Vnde docto-"res noſtri haec didicerunt? Puluis "ille, *præcluditne* febrem, cum eam "*ad tempus* pellit? Sed hoc non eſt "praecludere, verum *ſemicuratio* quæ-"dam: &, *quia malum remedio for-"tius* eſt, ideo fit, vt febris, diebus "vel hebdomadibus aliquot elapſis, "recurrat. Aſt hoc inde vulgo fit, "quod *æger* male obſeruet *diætam*, "vel etiam quod *medicus negligat im-"perfectam proſequi curationem.* Si "enim aeger & medicus munus ſuum "aequaliter obeant, *certum eſt, expe-"rientiaque* nos docet, pulueres hos-"ce *febres non præcludere*, ſed *plane "curare.*

(d) Probe hanc obſeruationem ſimilesque noſtras intelligant velim, ſi qui ſunt, qui nihil niſi noxas corticis crepant, veluti auctor ille *impoſturæ*, & alter *ſuſpecti vſus*, de quibus ſupra obiter quaedam notauimus: ne nobis forte id eueniat, quod aliis viris cordatis. Verbi cauſſa, ſi *Sydenhamius* candide narrat, vti poſt plures alias febres, ita poſt *paucas* cortice curatas, tumores pedum naſci, ſed *facile continuato remedii vſu* curari; item, ſi incommodum memorat, quod *vnicum* dicit, idque *rarum*, nempe rheumatismum aliquem ſcorbuticum, qui tamen facile medicamentis cedat; ſi idem obſeruator nondum ſatis expertus, in prioribus maxime ſcriptis, viſam ſuſpenderi potius cortice, quam debellari, quartanam ſincere recenſet: quam poſtmodum repetito vſui vel certius, quam ipſas tertianas, conſtanter cedere reperit epiſt. I. p. m. 385. & alii poſt eum felicius exploratum praeſtiterunt: neſcio qui fiat, vt clament ſtatim ſcribantque boni viri: en ipſum *Sydenhamium*, en tantum corticis patronum, qui ex eius vſu, tumores œdematoſos, qui rheumatismos arthriticos, qui inconſtantiam efficaciae fatetur! Bona verba quaeſo! Aequum detur iudicium his, qui neque cauſſidicorum alicuius remedii, neque accuſatorum, officio fungi, ſed meliores ſequioresque euentus, ac vſus abuſusque annotare, inſtituerunt, neque exercitii cauſſa ſcriptitant, ſed ſerio in incrementum artis ſymbolam quantamcunque conferunt, vt tum vera diuerſitatis euentuum cauſſa erui, tum mali correctio, & abuſus euitatio, magis magisque tentari & perfici poſſit.

(e) Confer. ſect. IV. §. IV.

quid in mora discriminis eſſe apparet, repetito corticis vſu æque *certo*, ac prius, extinguitur (f). Ita ſi ſimilitudine ſatis apta ludere licet, recens incendium, vbi aliud aliquando extinctum fuerat, denuo affuſa aqua delere nemo prudens verebitur. Ita noui vulneris eamdem curam gerimus, qua ſuperiori forte tempore aliam eiusdem corporis læſionem ſanari licuit: ita denique morbos plurimos, paſſiones hæmorrhoidales, & quæ circa menſtrua accidunt, febres acutas, conuulſiones, lumbricos, tuſſes, diarrhœas, arthritides, ſyphilidis & σκελετυρβης ſymptomata, & quæ ſunt alia, vbi plus ſemel hominem infeſtant, ſimili methodo, iterum atque iterum, prout res poſtulat, repetita curamus: neque diætam vel medelam, ſemel proficuam repertam, ideo reiicimus, vel contumelia afficimus, quia mortalem hominem inuulnerabilem non præſtitit, neque corpus in primæuum innocentiæ ſtatum potuit reſtituere, aut in eodem, veluti arbor vitæ aliquis, conſeruare. Neque vero hac excuſatione multum opus eſſe, ſi regulæ probe obſeruentur, res ipſa docet. Pauciſſimi (g) ex plurimis, hac methodo rite abſoluta perſanatis, febrem nouiter paſſi ſunt, neque grauis cauſſa manifeſta abfuit; dum alii innumeri, quos natura vel ars minus certa ſanitati reſtituit, ſub hoc

(f) Similia ſcripſiſſe reperio cl. *Torti* therap. ſpecial. p. 181. ſqq. *Lælius a Fonte,* auctor vetuſtior, cl. *Stahlio* magnopere paſſim laudatus, conſultat. 21. de febre tertianæ indolis: "ſi morbus, ait, in recidiuam relabatur, iteranda ſunt medicamenta.,,

(g) Fuerunt, inquam, aliqui, ſed, ſi maxime comparentur ad eos, quos & ipſe extra hanc methodum perfectiorem curaui, & curari vidi & noui, & relabi expertus ſum, adeo pauci, vt memorari vix mereantur. Hi vero pauci poſt plures menſes, poſt annum vnum aut alterum, poſt egregium ſanitatis interuallum, noua febre ſub ſtatu epidemio afflicti ſunt, quæ neſcio an recidiuæ nomine dici ſemper mereatur. Atqui ſontica, vti dixi, cauſſa adfuit, ex his fere, quas ſupra Sect. IV. §. IV. de reuerſionum tempore extra ordinem incerto, notaui. Forte etiam anomalia, quæ regulam facere nequit, interdum ſubeſſe potuit, vt ordinata curatione inordinatus ad reuerſionem niſus penitus præcaueri nequiuerit. Fieri enim poſſe nouimus, vt, magis aut minus manifeſte, non miſceantur ſolum inter ſe, verum etiam permutentur, & ſibi inuicem ſuccedant, tertianæ, quartanae, quotidianae: quibus aliam atque aliam medelam, quod ad tempus attinet, reuerſionis praecauendae cauſſa, deberi hactenus oſtendimus.

hoc ſtatu epidemio, relapſus frequentes, graues, difficiles, immo ſæpe ſæpius vix ſine cortice medicandos, ſuſtinuerunt (h), etiamſi cauſſa grauior allegari vix potuit.

§. II.

Experientia & conſenſus doctorum de methodi ſecuritate & ſalubritate.

Multiplici vero mea & ſummorum virorum experientia perſuaſum habeo, nihil ab huiusmodi methodo, & continuato efficaciter repetitoque corticis vſu ſi prudenter & tempeſtiue fiat, damni emergere. Exempla & teſtimonia huc cumulare ſuperſedeo, quæ apud auctores paſſim hactenus laudatos vbiuis obuia ſunt & neminem in medicorum ſcriptis verſatum fugere poſſunt (a). Honoris cauſſa nomi-

(h) *Lælius a Fonte* I. c. vbi euentum curationis in aegro febriente tertiano narrat: "quamuis, inquit, auxilia "propoſita adhibita ſint omnia, nun-"quam potuit perfecte conualescere, "quin pluries etiam in recidiuam re-"lapſus fuerit, & non potuerit cura-"ri, niſi anni vnius ſpatio, & aeris "mutatione.,, Similia, immo peiora, omni aeuo, a quauis extra corticem methodo, ſaepenumero contigerunt, & hodie contingunt. Si cortex, quem *Lælii* ſaeculum ignorabat, imperfecte forſan fuiſſet adhibitus, multo magis ſi, ex eius auctoris de aliis remediis ſententia, quouis recurſu repetitus fuiſſet; non morbidam credo materiam eiusue indolem, neque naturam aegri, neque diaetam, neque anni & aeris ſtatum, neque medelarum & methodorum imbecillitatem, ſed noxiam corticis poteſtatem, reuerſionum & producti morbi auctorem feciſſet hominum ignarorum, & praeiudicantium, aut maleuolorum opinio: quamque candidus auctor anni maxime & aeris mutationi tribuit, meliorem conſtantioremque valetudinem, acceptam tuliſſet neſcio cui methodo aut medicinae poſtremum adminiſtratae, & expurgatae tandem, mira cum felicitate, noxae a china relictae. Hodie certe eiusmodi opinationibus & fabulis natura & veritas hinc inde obumbratur.

(a) Hæc habemus innumerabilia, quæ opponamus παραλογισμοῖς diſſertationis, quæ, titulo mirifico, corticis vſum rectum & tamen noxium, proclamat. Gemina hæc opella eſt, alteri, de impoſtura corticis. Vtramque ſerio ſcriptam eſſe, quum eiusdem viri docti nomen prae ſe ferat, nequaquam perſuaderi mihi patior: niſi impotens animi affectus, neſcio quibus cauſſis excitus, & calamum duxit, & conuicia in medicos fere omnes dictauit: vt auctor naturae ſuae errantis & affectibus turbatae miniſter fuiſſe videatur. Mentem auctoris, & totius diſſertationis ſummam exponit §. 17. "Eſto iam, in-"quit,

nominatim indicare lubet *Albinos*, *Albrechtos*, *Apinos*, *Barchausios*, *Bartholinos*, *Behrensios*, *Bergeros*, *Bianchios*, *Bœcleros*, *Boerhaauios* (b), *Bohnios*, *Brunneros*, *Camerarios*, *Cohausios*, *Dauinios*, *Do-*

"quit, febricitanti eam obtigisse felicitatem, vt inciderit in medicum "veteranum, expertum, historiæ morborum pariter, ac medicae materiae, apprime peritum, cui subiecti "indoles, eius temperamentum, aetas, immo indiuidualis constitutio, "examussim fit perspecta, quique & "paroxysmorum febrilium, & ipsius "quoque temporis, in quo febris est "constituta, doseως itidem formae"que, sub qua febrifugum Peruuianum & ordinandum & exhibendum "sit, omnium denique cautelarum, "quae ad rectum eius vsum requiruntur, exactissimam habeat rationem; "nulli tamen dubitamus asserere, famosum corticem esse ac manere remedium infidum, fallax, immo absolute noxium, siue intermittentibus, siue acutis opponatur. Id "quod, ne citra sufficientes rationes "& experimenta dixisse videamur,„ (nam absurdum id non posse non videri, facile sensit) "iubemus ante "omnia rite attendi ad indolem & "naturam omnis febris in genere.„ Inde de febre, tamquam autocratico & semper salutari naturae, seu animae rationalis, conatu; de adstringentium lucta cum natura sapienti, quae inter cortex primatum obtinere fingitur; de sanguinis & humorum abundantia, tamquam vnica febris caussa; de raritate febrium epidemiarum; de cascarilla aliisque remediis cortici praepollentibus; theses pro auctoritate, forte solius disputationis academicae, & linguae in cathedra exercendae caussa, tamquam edicta, promulgantur, quibus nemo sciens aut expertus fidem adhibebit. Ab huiusmodi non rationibus, quod scientem quemlibet testor, sed rationum vmbris inanibus, & ab experimentis iactatis, sed aut nullis, aut manifeste infidis & imperfectis, παραλογως concluditur, vel precario supponitur: *corticem tota sua natura*, quam profecto auctor non nouit, *indoli febrium*, quae doctioribus ipso haud satis cognita est, *contrarium*, *atque ideo*, quamuis prodesse posse, & saepe nequaquam nocere, non negetur, *absolute noxium esse*, *etiamsi recte vsurpetur*. Ita sanae rationi, & experientiae veritatique manifestae, aduersari audet vel opinio, vel contradicendi pruritus, vel ludendi in re seria, vbi de corio humano luditur, & quidlibet disputandi, ambitiosa voluptas, vel si qua alia caussa occulta subest.

(b) Huius communis plurimorum per diuersas regiones medicorum praeceptoris aphorismi de cognoscendis & curandis morbis, Ilias in nuce, neruose docent differentiam febrium ex genere intermittentium insignem pro ratione indolis, euentus, symptomatum, facilitatis, & difficultatis, securitatis & periculi, salubritatis & perniciei. Faciliores, tutiores, & salubres, sub vernalium nomine, probe discriminat a difficilioribus, insecuris, in salubribus, quas autumnales vocat, quia autumno frequentiores sunt, quamuis ab aestate ad ver fere vsque harum ditionem protendat,

Dolæos, *Dodartios*, *Ferrarios*, *Gothofredos*, *Guidetos*, *Heiſteros*, *Heluetios*, *Hoffmannos*, *Lanciſios*, *Lemerios*, *Lentilios*, *Mangetos*, *Meadios*, *Meibomios*, *Musgrauios*, *Muyſios*, *Nigriſolios*, *Pechlinos*, *Peyeros*, *Pitcarnios*, *Puerarios*, *Riedlinos*, *Schacheros*, *Sloanios*, *Sydenhamios*, *Tortos* (c), *Tozzios*, *Vallisnerios*, *Valentinos*, *Veldios*, *Wald-*

dat, & eas etiam febres ſub autumnalibus comprehendat, quæ vere in ipſo ſimili indole aberrant §. 747. 48. 49. 52. 53. 54. 61. 65. 69. Præcipue §. 767. tres corticis Peruuiani vſurpandi indicationes diuerſas exhibet: febris autumnalis vehementiam, corporis ex ægritudine debilitatem, morbi longitudinem. Addit cautiones tres: ni adſint ſigna inflammationis internæ, collecti alicubi puris, aut obſtructi admodum huius vel illius visceris: nempe ita obſtructi, vt remedii vi aperiente obſtructio ſuperior ſit, neque ab iſto minui, vel etiam intacta manere, ſed augeri potius a medela, aut a febre reſolui, videatur. Laudat denique iungenda, quæ propria affectibus coniunctis ſint, tempus exhibendi extra acceſſionem, debitum ordinem, doſin, regimen. Et hæc eadem ipſa ſunt, quae nos ſupra paullo fuſius deduximus. Quod de diſtinctione obſtructorum viscerum heic dictum eſt, & cum principiis, & cum praxi incliti viri, & cum quotidiana experientia, concordare nouimus. Ipſi etiam perſpectiſſimum eſt, & multoties in noſtra praxi reperimus, quod cl. *Tortus* p. 91. enarrato caſu de febre duplici tertiana, cum obſtructione & tumore lienis inſigni & amplo, per corticem ſolum medicata, dicit: "plures caſus iſtius-"modi, de febribus intermittentibus, "praecipue quartanis, tumore viſce-"rum infimi ventris comitatis, & per "corticem, vna cum tali ſymptoma-"te, ſanatis, afferre poſſem, quos "tamen, vtpote *triuiales* & paſſim "*obuios*, ſatius eſt ſilentio praeteri-"re.,, Sæpe etiam obſtructionibus viscerum grauioribus accedit febris intermittens, quæ fructum nullum affert, ſed impedit potius medelarum ἐκφρακτικῶν effectus, auget etiam malum, vires indies minuit, aut perniciofam induit indolem. Itidem tunc indicatur omnino illud remedium, quod ipſum neque obſtruit, neque violenter irritat: ſed ita indicatur, vt altero ſemper oculo ad vitium febri coniunctum reſpicias, quod, ſublata iſtiusmodi febre, quæ inutilis vel noxia eſſe videatur, & roborata natura, felicius ſæpe curare licet, medicatione apta cortici addita, interpoſita, vel ſubiuncta, ſi præmiſſa ſpem fallat, vel vrgens indicatio præmittere prohibeat. Ita & theoria, & praxi, mecum ſentire ſcio virum inclitum, cuius conſenſum, aliorum quorumdam, immo ſi etiam multi eſſent, diſſenſui fidenter oppono.

(c) Hic, teſte celeb. *Bianchio* hiſt. hepat. p. 227. "in febribus pernicioſis "pertractandis palmam omnibus præ-"ripit.,, A medico & philoſopho acutiſſimo. (*Giornale de' letterati* T. 3. p. 116.) & ex experientia multa, ac ab anno inde 1695. repetita, (T. 4. p. 432. ſq.) ſcriptus eſt liber: "Fran-"ciſci *Torti*, Mutinenſis, ſereniſſ. "ducis

Waldſchmidios, *Wedelios*, *Zapfios*, *Zendrinos*, *Zwingeros.* Decuplo forte plura (d) alia grauiſſimorum obſeruatorum nomina vel ſcriptis

"ducis medici aulici, & in patrio lycæo prof. med. pract. therapeutice "ſpecialis ad febres quaſdam perniciofas vna vero china china, peculiari methodo miniſtrata, ſanabiles: "aucta curationum hiſtoriis, quæſtionibus, ac animaduerſionibus practicis, aliisque plurimis, variam huiusmodi febrium habitudinem, intermittentium quoque omnium, immo continuarum, naturam, & chinæ chinæ præſtantiam, actionemque, reſpicientibus, nec non vſum "& abuſum in ſingulis febrium, "aliorumque plurium morborum, "præſertim recurrentium, ſpeciebus. Mutinæ 1712. primum, iterum 1732. editus, cum reſponſionibus iatrapologeticis ad *Ramazzinum*. Elogium, quod hic liber ab auctore diarii eruditorum Italici promeruit, ex T. 12. p. 408. ſq. breuiter adſcribere lubet. "Franc. *Torti*, medicus magni nominis, tandem publicam expectationem impleuit, edita therapeutica "ſua ſpeciali ad perſanandas china-china febres pernicioſas quaſcunque. Habebunt inde proficiendi occaſionem, non ſolum profeſſores artis iuuenes, quibus maxime inſtruendis luci datum abs ſe hoc opus "pronuntiat auctor; ſed & veterani, "& inimici maxime ac contrarii remedio tam præclaro & innocuo: "quandoquidem ſatis ample explicat "& docte prodigioſas huius vires, & "numeroſiſſimis experimentis oſtendit, quibus in febribus, etiam atrociſſimis, præſcribi cum boni euentus ſecuritate poſſit, & quomodo "ad alia mala, & ad quænam, & "quo vſque, ſe protendere queat virtus mirabilis. Opus lande dignum "eſt, tum ob vtilitatem, tum ob eruditionis ornamentum: dum nihil "fecit reliqui auctor eruditus, quo "illud omni ex parte vtile redderet "& ſpectabile.„

(d) Ex cl. *Torti* reſponſionibus iatrapologeticis conſenſus omnium fere doctorum Italorum patet, & idem ibi de Hiſpanis affirmatur. Nota eſt res de Gallia, Anglia, Belgio. Theoriæ diuerſitas, aliæque cauſſæ, diſſenſum aliquem inter eruditos quosdam, vti alibi, ita etiam in Germania noſtra, fouere videntur. Conſentit tamen maxima pars doctiorum magisque expertorum, & quos opiniones, aut occaſionis defectus, ab vberiori experientia non prohibent. In vna noſtra ciuitate decem alii mecum artem exercent medici, quos & meritorum & amicitae cauſſa ſuſpicio diligoque, fautores & amicos omnes, partim etiam collegas coniunctiſſimos, Horum omnium *nemo vnus* eſt, quod *ſcientiſſimus* ſcribo, qui non pro re nata *frequenter* & *feliciter* cortice Peruuiano vtatur, & hoc praecipue ſtatu febrili tot annorum epidemio eum vſurparit. Et fuerunt a quinquaginta fere annis, & ſemper deinceps, medici in hac vrbe, dignitate, doctrina, experientia, conſpicui plures, quibus idem vſus in puluere, electario, decocto, infuſo, admodum familiaris, frequens, & felix fuit, quamuis aegroti & adſtantes nomen remedii, vulgo tunc parum cognitum, ignorarint, neque facile ſcire quaeſiuerint, quod hodie, poſteaquam ſtatus epidemius innumerabiles

ſcriptis vel praxi clariſſimorum, addi poſſent, & alia quilibet colligere poteſt, cui ephemerides naturæ curioſorum, hiſtoriam & commentarios academiæ ſcientiarum, transactiones philoſophicas, acta eruditorum, & ex Belgio, Anglia, Gallia, Germania, Italia, quouis menſe, partim etiam quauis hebdomade, prodeuntia volumina excerptorum, & noua litteraria, vel ipſos quotannis fere editos libros medicos, vere practicos & candide ſcriptos, volutare volupe eſt (e).

§. III.

rabiles febres & febrium medicos acciuit, & praeiudicatae quorundam doctorum opiniones magis diuulgatae ſunt, muliercula ex vulgo quaeuis & noſſe ſibi ſumit, & iudicare. Ita, verbi cauſſa, menſuras plures infuſi in vino corticis, quod, ſi a pulueris ſubſtantia receſſeris, efficaciſſimum eſt, feliciter potarunt heic multi homines ignari. Id enim remedium antiquitus hic loci, praecipiente archiatro inclito dudum defuncto, cum floribus cordialibus mixtum, ſub titulo ſpecierum cordialium anodynarum, medicis & pharmocopœis cognitum, aegrotis & vulgo ignotum fuit, quibus notum eſſe, quid rei ſit, quod ſumatur, raro intereſt. Alius medicus, multa hic fama vſus, paullo ante meum huc aduentum deceſſit, cuius ſchedae manu ſcriptae intra manus meas ſunt. Is itidem, quod facile monſtrare poſſum, feliciter, & pro ſtatuum epidemiorum & febrium indole, & aegrorum obſequio, frequenter eodem medicamine vſus eſt, diſſimulato licet ſaepe, ob hominum opinionem, nomine: immo ipſe, quod noui, ſua ſaepe manu dedit, aut vino infudit, dum ſchedulae in pharmacopolium publice miſſae aliud prae ſe ferebant. Nempe vir ille peritiſſimus vſum familiarem eius medicinae acceperat a *Bohnio*, magno illo maturi & ſufficientis vſus patrono, *Schambergio*, aliisque Lipſienſis academiae luminibus, vbi per multos annos artem didicerat feceratque. Haud abſimiliter rem in pluribus paſſim vicinis & remotis prouinciis vrbibusque ſe habere compertum nobis teſtamur: quamuis, dum homines ſumus, fieri non poſſit, quin alii atque alii in hypotheſibus theoreticis, caſibus particularibus, & methodo ſingulari, opinando & coniiciendo nonnunquam aliquantum ſententiis diſcrepent.

(e) Ipſe auctor diſputationis παραδοξολογικῆς de Impoſtura corticis id diffiteri nequit §. 4. vbi inquit: "aſt, quid "ego molior? Itane *vniuerſali fere* "*plerorumque practicorum experien-* "*tiæ* impune contradicere licet,,? Verum hanc ſupra artes dialecticas poſitam ad propoſitum ſibi ſcopum non ſpectare ratus, in arenam ludicri certaminis aliam minusque nobilem deſcendit, in gratiam forte populi, cui ſpectaculum datur. "An-"ne, inquit, *nouellæ publicæ* quoti-"die ferme certiores nos reddunt, "quanta in *Gallia*, *Italia*, & potiſſi-"mum *magna-Britannia* & *Belgio* "mi-

§. III.

Dissensus quorundam apparens.

Multi praeterea sunt, quos alienis opinionibus, aut suis, & praeceptorum aphorismis, quos, agnita licet veritate, reprobare aut limitare forsan pudet, aut aliis rationum momentis, quae partim, si in aegrorum salutem dirigantur, ipse probo, id dare iuuat, vt nomen remedii prudenti tegant dissimulatione, dum id, sub alius tituli inuolucris, strenue deglutiendum propinant. Delectamento mihi saepe fuit persuasio hominum ex variis locis aduentantium, qui sibi & suo medico mire congratulabantur, de curatione feliciter perfecta sine china, vt aiunt, qua alii medici aegros suos soleant curare: cuius medicamenti plures vncias ignari deuorauerant (a), quod ex monstratis remediis, vel formulis, vel aliunde, facile mani-

"miracula & olim fecerit, & hodie-"que faciat cortex Iesuiticus? Itane "ab omni fide aliena sunt, quae a po-"pularibus nostris Germanis nobis "enarrantur de numerosis febricitan-"tibus solo eius vsu restitutis? Fa-"teor saepe me relatum legisse, fe-"bricitantes quosdam statim ac chi-"na china vsi fuerant, febrem eman-"sisse, sed non minus recordor, eos-"dem illos exacto paucarum septi-"manarum spatio, in eandem denuo "incidisse. Cumque, ad eam perdo-"mandam, ad idem remedium, eo-"demque, quo prius, ritu recurre-"rint artifices, quid mirum, quod "recidiuam passi fuerint, donec, na-"turae actiuitate suppressa, schema "mutauerit morbus, sensimque in "lentam vel hecticam transierit fe-"brim,,? Nobis illa vulgata schedi-asmata minus fida, & exasciata esse videntur, quam, vt ad ea prouocare in eiusmodi caussa lubeat: quamuis pleraque omnia, quae inde adduci possunt, veritatibus practicis de periculis, maligna pertinacia, & reuersionibus febrium, de aliarum medelarum minime certa efficientia, & de vsu abusuque corticis & aliorum remediorum, omnino adstipulentur, & apud ipsum vulgum, dummodo id attenderet, fidem facere possint.

(a) Erat etiam inter nos medicus, qui iam aliorsum migrauit. Dicebat se *Stahlianum*, & libellis quibusdam in lucem editis, & propria maxime remedia arcana laudantibus, inclarescere studebat. Declamasse hinc inde virum percepi contra chinam, & contra medicos ea vtentes, & se ab eo remedio alienissimum dixisse. At, quod sancte testor, & testes habeo, & ipse negare nequit, plures eius ipsius viri schedas his oculis vidi, vbi corticem Peruuianum claro nomine tunc praescripsit, quando eum vituperauit. Aliquoties etiam curationibus ipsius superueniens ipsum id medicamentum ab eo datum reperi.

nifeſtabatur. Sicubi plusculos remedii huius oſores, & opinionum præiudicatarum fautores reperire eſt, vti hinc inde per Germaniam fit, ſunt forte ex medentium numero, qui, licet cum doctis ſentiant, diſſenſum tamen vel omnino, vel ex parte, præ ſe ferunt, & cum vulgo loqui amant, atque, vt hominibus placeant, & cenſuras vitent, vel damnare penitus & omittere medicinam, quæ diſplicere aut cenſuras incurrere poſſit, vel reformidare cum ignaris formidantibus, & non niſi cum multa hæſitatione, & ſuſpenſa manu, aut neſcio quibus ſub cautionibus, ad captum vulgi & inſciorum laudatis, exhibere, immo forte alios magis ſinceros carpere, affectant (b), aliter dicturi facturique, ſi rationes politicæ abeſſent (c). Sunt qui vſum ipſum penitus diſſimulare non poſſunt, aut nolunt; attamen in eo pſeudodoxiæ vulgi adſentantur: certam aliquam, neſcio quam, doſin remedii periculoſam eſſe, & quantitatem, quantitatem muſſitant, iuſto maiorem, hic illic adhibitam, quod vocabulum nihil ſignificat, neque determinat. Hi vero ipſi (d) menſuram & regulas

(b) Cl. *Torti* therap. ſpec. pag. 177. "aliqui methodum ſub frigide, ac quibusdam tantummodo additis limitationibus, laudabunt, vel laudabunt, quantum ſatis eſt, vt ea poſſint vti ſine exprobratione, ſi deprehendantur in facto, ſed ſimul quantum ſat eſt, vt poſſint opponere, & cauillationes adducere, eamue non nihil reformare, vel caſtigare tunc, cum eadem ſibi proponitur, vel muſſitare ſaltim, cum ab aliis exercetur.

(c) V. vel. *Valentini* animaduerſiones in Machiauellum medicum, præſertim propoſ. 2. 3. 9. 10. 11. 12. 14. 27. Exſtant prax. infallib. part. I. p. 785. ſq. merito iis attendendæ, ſi qui hodie ſunt, qui regulas ipſius contextus haud auerſentur. Huius auctor creditur *Barnerus*; chemiæ philoſophicæ ſcriptor, &, quisquis eſt, politicæ præceptor eſt peruerſæ, & cordato viro indignæ, neque ſerio, ſed κατ' αντιφρασιν, & quaſi per ſatyram, ſcripſiſſe cenſendus eſt, vt oſtenderet, quid paſſim fiat, non quid fieri debeat.

(d) Exemplum elegans, cuius ſimilia etiam paſſim alibi leguntur, videre eſt in cl. *Torti* reſponſ. iatrapolog. p. m. 524. Cl. *Ramazzinus* iunior is fuerat, ad cuius petitum epiſtolam, vti hæc præ ſe fert, de abuſu chinæ, ſcripſerat patruus. De illo ita *Tortus*: "ſuadeamus nobis auctorem diſſertationem ſuam inſcripſiſſe nepoti inſcio, nec de china china quicquam locuto, nec reſponſum vllum per litteras vnquam quærenti: iuuat hoc credere, tum quia tantam in viro modeſto, cuiusmodi eſt nepos defuncti auctoris, fiduciam arguere, vt numeroſiori, forſan & dignio-

las, qua dosi & quo vsque continuari debeat cortex, aut nullas proferunt, aut incertissimas, aut, si quid tantem candide determinare, & praxi probare debent, nisi hanc lubricam esse velint, easdem, quas nos, summique viri, quos sequimur, nempe, quæ in proportione virium medicamenti cum morbi ingenio, magnitudine, velocitate, longitudine, difficultate, & nisu recidiuo fundantur: vnde remedii facile aut difficulter iuuantis minor aut maior copia requiritur (e), quod per se, maiori etiam dosi, sed opportuna, innocuum esse

(e) Conf. cl. *Torti* l. 1. c. 1. & l. 3. c. 4. ibique adducti auctores. Vncias duas corticis exquisitissimi plerumque febribus debellandis sufficere memorat, & in istis cancellis, apta distributione, manere laborat, ne ægrum nauseoso remedio præter necessitatem oneret, vtque voces obtrectorum reprimat, quasi nimius sit in dosi remedii, falso quibusdam suspecti. Ipse vero, quod historiæ testantur, pro morbi ratione, & remedii effectu, mutauit sæpe dosin, & præsertim ob reuersiones longe transgressus est, persuasus, nihil quicquam in morbis opportunis detrimenti a cortice, ad plures & plures vncias ingurgitato, suboriri. p. 165. & quamuis inutile sit, licere tamen ad libras adscendere, si nulla alia esset salutis via, p. 516. add. p. 172. sqq. *Menginot.* de febrium curatione per vsum quinquinæ, zodiac. medic. p. 163. sqq. 1681. m. Aug. "In curationem "vnius febris impendenda est sescun"cia, ad vncias duas, immo aliquan"do superanda illa quantitas, pro va"rietate occasionum. Fortunati, qui"bus minor sufficiet, cum scilicet "occurrit *tempestas* idonea, aut *fe"bris non producta*, vel ea *mitis* si "fuerit. At, cum nihil mihi animo "obuersetur quam, vt optimum quid"que, & vsu probatum, adferam, do"sin eo vsque extuli, ratione & ex"perientia testibus; cum ab huius remedii

"digniori, Mutinensium medicorum "parti, Peruuiano febrifugo liberali"ter, vt decet, vtenti, tam facile suc"censuerit, tum maxime, quia abun"de iam constat, ipsum longe aliter, "ac olim, de chinachina sentire coe"pisse, suamque laudabilem mutatio"nem sententiæ, *vsu ipso practico,* "prodidisse non semel,,. Hinc narrantur exempla dati ab eodem *doseos censore,* corticis ad vncias duas cum dimidia, immo alicubi primum ad semunciam, deinde ad *vnciam,* quæ *pluries repetita* fuit, & *iterata* in eodem ægro, subsequentibus mensibus. Adduntur tandem verba sequentia: "vt omittam, quæ insuper ex amico"rum & pharmacopolarum relatu hac "occasione mihi certo innotuerunt, "de crebra & liberali oblatione eius"dem febrifugi, quæ hodie, citra vl"lam hæsitantiam aut frugalitatem, "in vsu est eidem cl. auctoris nepo"ti. In meliorem sententiam, prout "hominem ingenuum decebat, tan"dem devenit, quod illi quidem glo"riosum plane, & ad delendas ad"missi olim præiudicii notas abunde "sufficiens,,.

eſſe fateri debent. Neque quærendum eſt, quam multum æger ſumſerit, ſed quam bene, quam opportune, quam feliciter. Proſper ſucceſſus remedii indicium eſt recte & ſufficienter dati (f). Quis cibum & potum his, qui alimento & refectione indigent, omnibus ad æquabilem lancem appendat? Nam panis & vini libras corticis & ſimilium remediorum vegetabilium vnciis haud ſecuriores eſſe, fidenter affirmabunt experti. Conſideretur differentiæ ratio: profecto noxa maior in hominibus & ſanis & febrientibus, ex pane & potu ad nimias libras ingurgitato, quam ex cortice ſenſim intra plures dies ad vncias plures deuorato, timenda eſt. Quis theæ

"medii vſu omne omnino abſit periculum *ſatius eſt ad maiorem quantitatem aſcendiſſe*, quam in minori hæſiſſe, vt curationis τὸ ασφαλες ſequatur,,, *Albinus* de febre quartana p. 28. "Videas ſæpe redire febrim nullo corticis, ſed medici vel ægri vitio, qui hunc in inſidiis latentem hoſtem tamdiu oppugnare debuiſſent, donec expugnaſſent, nulla habita doſeos ratione, vtpote quæ quandoque ad aliquot adſcendit vncias,,. Ita ſane ſe res habet, neque in vſu huius remedii, quod nulla vnquam doſi venenum dici poteſt, ſed immodice etiam & inutili copia, imprudenter, & ſine corporis noxa tamen, a plurimis hominibus deuoratum nouimus, certæ alicuius quantitatis limitibus prudens medicus includi debet. Etenim vna quantitas certa materiæ, & motuum, & velocitatis, & periculi febrium, in diuerſiſſimis ægris, ſtabiliri nequit, & neceſſaria remedii proportio tum ex caſuum αναλογια, tum maxime ſingulariter ex ipſa demum ευφορια eluceſcit, & ex ſumma illa indicatione, quæ a iuuamine vel eueniente, vel ſecus, peritis obſeruatoribus fere in quauis curatione deſumenda eſt: quod negligere, id eſt, quod in prouerbio dicitur, calceum vnum cuiuis pedi aptum reputare, eamdem aquæ copiam cuilibet incendio, & gigantæo morbo pygmæum remedium, vel medelam gigantæam pygmææ ægritudini, opponere. Nimiæ quantitatis præter analogicam rationem & ευφοριαν & vtilitatem datæ, nocumenta ſupra p. 156. ſqq. notauimus. Et nos maxime in vſu omnium remediorum, & in huius etiam, id ob oculos habemus:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines.

Iuſto *modo*, & *certis*, quas ſupra ſcripſimus, *regulis definito, placet* nobis illud *ne quid nimis*. Caueant, qui ab his recedunt, ne, cum damno ægrorum, idem illud dictum nimium ſibi placere dicere queant, id eſt, immodice; vti Græco illi:

Το μηδεν γαρ αγαν αγαν με τερπει Conf. præfatio *Mangeti* ad opera *Ramazzini*, *Torti* reſponſiones ad eiusdem *Ramazzini* diſſert. de abuſu chinæ; quæ integre lectæ non tirones ſolum, verum doctos etiam medicos, doctiores dimittent.

(f) *Hippocrat.* de locis in homine §. 125.

theæ foliorum, fabarum Turcicarum, radicum, herbarum, florum, fructuum, ſeminum, lignorum, corticum medicinalium, per ſanitatem & per morbos iterum iterumque repetita & ſenſim conſumta pondera ſcrupuloſus computet? Atque quid præ his magis metuendi habeat febrifugus cortex, nemo quisquam, vel Argo oculatior, reperiet. Noui homines, qui rhabarbaro ita familiariter vtuntur, vt, ſi recte calculus ineatur, quatuor & amplius libras ſenſim deglutiuerint: quod remedium cortice longe magis adſtringens, &, in minori ac ille doſi, ad ſenſum ſuo modo efficax eſt, & haud ſine turbis operatur. Tutioresne rhei libras corticis vnciis dixeris? Sagaciores ſane pronunciabunt vncias corticis ſenſim datas drachmis tutiores eſſe. Quis, ſi arſenicum aſſumtum ſit, antidotis veneni propinandis, aquæ, lacti, oleo, mucaginibus, cryſtallo, modum aut doſin vniuerſaliter præſcribat? quis abſorbentium remediorum pondera determinet certa, & vbique ſimilia, vbi acor corrodens intra ſtomachum eſt? quis ſalium doſin & continuandi tempus omnibus febribus pariter præſcribat? quis numerum repetendarum potionum purgantium aut diureticarum, pro hydropicorum omnium aqualiculo exhauriendo, vnum & eundem præſtituat? quamuis hæc multo maioris aleæ ſint; vti &, quæ paſſim *Sydenhamius* aliique de augendis & continuandis, ſecundum dolorum & fluxionum vehementiam & pertinaciam, anodynorum doſibus notant. Collineant huc, quæ rectiſſime *Hoffmannus* de prudenti medicamentorum continuatione monet (g), præcipue de chalybis vſu ſæpe continuando. "Merito, ait, debet eſſe *proportio* inter *cauſſæ morbificæ magnitudinem*, & inter *virium medicamentorum efficaciam*. Hæcque mihi "præcipua videtur ratio (h), quare affectus varii tam difficulter "curentur, quod ſcilicet non continuo, & ad legitimum tempus, "tum

(g) peculiari diſſertatione §. 13.

(h) Hæc præcipua ratio eſt, cur multi affectus febriculoſi, ſua ſponte pertinaciores, & ad ανωμαλιαν proni, tam difficulter, immo tam infelici cum ſucceſſione variorum aliorum motuum morbidorum, curentur: timor vanus, tergiuerſatio, & nauſea ſufficienter continuandi remedii, cum ſcientes prudentesque morbum timere ac nauſeare debeant.

"tum *medicorum*, tum *ægrotantium culpa*, medicamenta propinan-"tur.„ Pernoscantur regulæ de vſu corticis tempeſtiuo, efficaci, adæquato; notetur morbi & remedii proportio; obſeruetur *ἀναλογια, ευφορια*, & iuuamen eueniens! tum perinde medico eſſe debet, vna, an duabus, an decem, an viginti, an pluribus drachmis medicamenti per ſe ſecuri ſenſim dandis opus ſit, modo ſanitatem reſtituat, morbum expugnet (i). Ita ipſi, qui maiorem doſin corticis, ſi opus ea ſit, minime reformidamus, paucis ſæpe ſæpius drachmis febres ſanauimus, ſi iſta rite obſeruata ſint. Eant, qui non obſeruarunt, & ſuum errorem agnoſcant pœnitentes non culpam fruſtra criminentur remedii (k), extra vel infra ſuæ potentiæ ſphæram imprudenter adhibiti. Neque ego me nunquam errare reputo: ſed, ſi erro, meum vitium candide agnoſco, non vitium medicaminis, cuius recte adhibiti vitium nullum eſt. Crumenæ ægrorum parcendum eſt ſæpe, & nauſeæ, & remedii famæ, & hominum in illud fiduciæ, & vel iccirco minuenda ſæpe doſis; ſed ita eſt parcendum, ne ſanationi neceſſarium pondus deficiat. Immo vero, qui nobiſcum ſemel tempeſtiua ſufficienti & adæquata ratione continuarunt medelam, & iuſtis interuallis repetierunt, longe minori vniuerſim doſi ſæpiſſime opus habuere, vel paucioribus breuioribusque, & longe

(i) Lubet finire hanc apud expertos fere ſuperuacuam diſputationem verbis *Charaſii* a cl. *Torto* p. 172. hanc in rem adductis. "Non opus eſt, "inquit, ſcrupuloſum eſſe de doſi re-"medii: hoc enim commodi habet, "quod neque augmentum eius paul-"lo maius ſolito, neque iteratio præ-"bitionum, mali quicquam corpori "impreſſum poſt ſe relinquant, ſed "nemini nocumentum inferre poſſint. "Ita, ſubiungit *Tortus*, ſentiunt au-"ctores omnes in adhibenda china-"china exercitati„.

(k) Cl. *Torti* therap. ſpecial. pag. 186. "Quod ſi aliquibus cortice *perperam*, "vel *languidiuscule*, *doſique irregu-"lari*, aut, priusquam plusquam-"ue deceat, *immunitatis* vtentibus, "vel praeſcribentibus vbi non conue-"niat, vt in febribus *eſſentialiter* con-"tinuis, & in extremo earum pericu-"lo, ille non videatur proficere; non "id in medicaminis, vel methodi "meae vitium vertant, ſed in *culpam "methodi ſuæ*, ſi quam habent, aut "habere credunt. Si enim huic, "quam protuli in eum finem, vt, qui "eam non ſatis callent, callere poſ-"ſint, fidem velint adhibere, eamque "*integre* non renuant amplecti, feli-"ciores procul dubio poſthac cura-"tiones abſoluent.

longe minus pretiosis (l), medicationibus, quam qui *in simili morbo* minuere præter rationem studuerunt doses, & abrumpere curationis filum festinarunt, & noluere resumere, nisi vbi morbi reuersio cogere visa est: vnde ingens sæpe quantitas sine fructu deuoratur.

§. IV.

Præparationis & expectationis laudatio nimis generalis.

Aliqui artem diuturna prius expectatione curandi (a), & semper & vbique, repetita lustratione, & præmissis varii generis medelis, præparandi corporis (b), vel corrigendi singulariter aut miscendi

(l) Cl. *Torti* p. 13. "Non modo in "rebus incertis hallucinantur aliquot "saltim medici, sed vltro errant etiam "scienter, si modo velint animaduer- "tere, se nonnullis vti rebus, quibus "vel inualidam, vel nullam inesse "virtutem, pro obtinendo fine, in "quem vsurpantur, mille, antea ex- "perimentis luce clarius deprehen- "derunt. An grauiter peccent, siue "ob imperitiam id fiat, siue ob socor- "diam, crumenam aegrorum, inter- "dum pauperum, male mulctando, "videant theologi. Non hic praeci- "se loquor de tot confectionibus car- "diacis, de tot pretiosis medicamen- "tis inutilibus, quibus abutuntur non- "nulli, fortasse corticem improban- "tes, ac illiusmodi medicamenta iner- "tia actiuo illi perperam & frustra- "nea impensa anteponentes, quos "proinde incurrere in legem repe- "tundarum autumat *Badus*; sed de "abusu loquor magis vulgari, minus "forsan notato, & maxime vniuer- "sali,,.

(a) *Ramazzin.* orat. 4. p. 51. "Ars "medica, non secus ac militaris, su- "os habet Fabios, suos Marcellos,,. Fabius Hannibalem, quem vincere non didicerat, cunctando elusit, dum cunctari tutum fuit; Marcellus fortiter citoque eundem hostem impugnando, vinci eum posse tunc ostendit, quum insecura futura fuisset cunctatio: idem ipse Marcellus, qui, cunctandi peritissimus, triennio integro Syracusas obsedit, quum citius expugnare non posset. Illos, qui intempestiue cunctando Fabios se putant rem restituturos, admonet Marcellus noster *Hippocrates*, qui egregie alias cunctari didicit, de arte §. 20. "dilatio omnis mala, in arte "vero medica est pessima, vbi dilatio "est animae periculum,,. Monitum negligentes accusat *Ramazzinus* opp. p. 70. "persaepe sibi moras necten- "do, & prolatando, occasionem, "quae praepeti pede fugit, & agen- "di opportunitatem, sibi e manibus "turpiter elabi patiuntur.

(b) Cl. *Torti* Therap. special. pag. 60. "Estne purgandum? eia purgemus! "Mittendus etiam est sanguis? mit- "tamus! omnifariam euacuandum "adhuc est? euacuemus, extenue- "mus, excarnificemus! non sic for- "san super proprium corium luderes. "At, post tot lanienas, saltim incas- "sum,

di remedii, laudant, quo facto tutum tandem reddatur ad ſacram quaſi anchoram confugere. Conſtat tamen nihil horum vbiuis, & maxime in velociori periculo, tutum eſſe, vbi tutus tamen eſt, immo neceſſarius (c), ſubito vſurpatus & efficaciter continuatus ac repetitus cortex. Conſtat etiam, neque exquiſitiſſimas corporis praeparationes, quas, quum ſaepe indicentur (d), pro indicatione, & nos praeſtare laboramus, neque ſpontaneas & infidas naturae despumationes, multo vero minus correctiones, quas vocant, medicamenti, quod correctione opus non habet (e), id ſemper efficere, vt facilius minorique doſi febris deinde expugnetur; quin ſaepe ſaepius, vbi expectaueris nimis, aut ſine indicatione purgaueris, aut nimium praeparando, miscendo, vel doſin reſcindendo, caſtraueris remedium, multo ſaepe maiori deinde cautione, multo maiori vniuerſim pondere, longiorique medela opus eſt, niſi ſpe ſua cadere arti-

"ſum, ni cum detrimento, patratas; "quando tandem rutam, ſerpillum, "verbenam, chamaedryn, quando mi-"thridatium aut theriacam, aliaque "febrifuga ſpecifica, inualida tamen "comparatiue ad corticem, praeſcri-"bimus, quando carpis burſam paſto-"ris, vel auriculam muris contuſam, "quando telas aranearum, vel oui "pelliculas, digitis admouemus, quan-"do denique animalcula inſontia ae-"grorum collo ſuſpendi iubemus, & "alias huiusmodi vel aniles & dolo-"rificas nugas, ante chinae chinae ad-"uentum iam familiares, quarum ta-"men nullae materiam febrilem eua-"cuant, vſurpamus; tunc ſaltim, ni-"ſi citius, exhibeamus corticem, vt "ſollemne erat vel ipſis meticuloſis "auctoribus, qui tantum ſuperficie "tenus chinam chinam nouerunt, or-"bi noſtro primum naſcentem: ex-"hibemus, inquam, tunc corticem, "ſi non alio titulo, certe *ob remedio-"rum inopiam*, quoniam non ſine pu-"dore *fateri cogimur*, ad conteren-"das, ni ſponte ſoluantur, diutur-"nas intermittentes, ſi corticem de-"mamus, artem prope deficere,,.

(c) *Lanciſius* de noxiis palud. effluu. p. 308. "pernicioſae febres, (ex intermittentium genere) "cuiusmodi "plerumque ſunt, quae in conſtitu-"tionibus epidemicis graſſantur, ſae-"pe ſaepius intra ſeptimum diem pe-"rimunt aegros, ita vt, ſi 14. vel 21. "diem quis expectare voluerit, non "aegrotum, neque cadauer, ſed reſo-"lutos paene illius cineres curandos "ſuſciperet,,.

(d) Conf. cl. *Torti* therap. ſpecial. L. I. c. 9. vbi quaeſtio cum diſtinctione discutitur: "an chinae chinae oblationem praecedere debeat purgatio, "aut venae ſectio,,.

(e) Huc illud ſpectat, quod ſupra de chalybe, eiusque praeparationibus & ſuppoſitiis correctionibus, ex commentariis academiae ſcientiarum adſcripſimus: *c'eſt grand dommage d'emploïer de l'art à gâter la nature.*

artifex, & febrim, cuius tandem cum ipſo æger impatiens eſt, conſeruare cupit, aut infeliciter incertoue curare (f). Illi ipſi, qui, (quod curioſum videtur, & ad hypotheſes nondum probatas pertinet (g), & in morbo periculum propinquum minante, aut vix tolerabili,

(f) *Hoffmannus* de recto corticis vſu in febribus §. 35. "Etiam id ingenue affirmare poſſum, nos *frequentiori obſeruatione didiciſſe*, & longe *difficiliori negotio*, & longe *maiori cautione* corticem noſtrum febri opponi, *vbi* hæc *aliquamdiu*, per aliquot hebdomades, vel menſes, corpori inhæſit, quam vbi haud ita pridem illud inuaſit, eo quod, quo diuturnior febris eſt, eo maior recrementorum ex diſſolutione ſanguinis per motum calidum inteſtinum, naſcitur copia, quae poſtea aegrius & corrigitur & educitur,,. Veriſſimum hoc multoties deprehendimus, niſi vbi ſenſim magis magisque materia fomesque morbi, ſuperiori naturae robore, & apte inſtitutis ex arte euacuationibus, deferbuit, inſtar morbi acuti per λυσιν ſucceſſiuam euaneſcentis, & melioris anni aerisque fauor acceſſit, qui ſolus ſaepe ſufficit deſtruendae febriculoſae impuritati, vel ita infringendae, vt paruo negotio diuturnis etiam febribus cortex, aut illa medicina, medeatur, aut ipſae ſponte ceſſent. Id vero vbiuis expectare, quis prudentis viri eſſe putet? Diſtinguere febres ita ſalutares, & ſponte facileque terminandas, ab his, quae citiorem generoſioremque medelam expoſcunt, cuiuis in promtu eſt experto, & attendenti ad augeſcentem, praeter conſuetam in ſalubriori morbo rationem, vel imminutam, vel pertinacem & ſemper aequabilem, paroxysmorum ac ſymptomatum grauitatem: ad periculorum ſigna; ad felices aut infelices febrilium motuum effectus poſt acceſſionem relictos; ad ſtatum epidemium; ad habitum ac vires ſinguli corporis aegroti; & ad ipſam aegri obedientiam, & regimen in victu & aere ceterisque rebus ſperandum. Niſi enim haec exquiſitiſſima ſperare licet, tutior profecto eſt velox, ſed perfecta, morbi curatio, quam expectandi artificium, & incerta medela quaeuis. Nam ſi morbus ipſe etiam nocere non poſſit ſolus, nocebit impatientiae aegri & diaetae vitiis iunctus: quae poſt fugatam rite febrem non tam facile nocent.

(g) Ambigue illud, & tamquam coniecturam ſibi veroſimilem, poſt alios propoſuit illuſtr. *Stahlius*: audacter repetunt, & ſine hæſitatione, & tamquam veritatem exploratam, diſcipuli & imitatores aliqui. Demonſtratum dare id theorema prohibet materiæ febriculoſæ & partium motibus dicatarum abſcondita ſubtilitas. Id tamen interea quibusdam corticis cenſoribus clypeum præbet, quo tecti ad illud remedium confugere poſſint, ſalua, vt opinantur, hypotheſi. Certe ſcire nullo ex ſigno poſſunt materiam omnem conſumtam eſſe:

ni vates ipſis dictarit Apollo:

Subtiliorem, & magis abditam, & ideo forte magis metuendam, ſecure in corpore, ſuppreſſis motibus, ſiſti dicere nolint. Supprimunt tamen motus,

rabili, aut valde pertinaci, profecto non ſufficit,) motus febriles nudos & ſolos, conſumta materia, ſuperſtites eſſe, & hos ſolos tandem vi huius pharmaci adſtringentis tuto cohiberi poſſe cenſent, tandem, vbi in febribus difficilioribus curandis diu cum ægris ſudarunt (h), tempus demum eſſe arbitrantur, neſcio quibus ex ſignis diuinantes (i), vt hunc finem dent laborum. Valde fallor, niſi in ipſa

motus, & ſiſtunt febrim, eodem cortice, quem impoſtorem vocitant, & ſolum fidum reperiunt, ſi amica febris fidem frangere videtur.

(h) *Ramazzin.* opp, pag. 70. "At ſi, "qui decumbit, ſentitque in dies vi"res fatiſcere, atque vna illius dome"ſtici, non vlterius differendum eſſe "proclamant, habet hoc medicorum "genus paratas ac velut in numera"to rationes & argumenta, quibus "talem operandi modum tueatur. "Primo quidem percelebre dictum "illud Fabii obtrudunt: *medicos & "imperatores plus interdum quiete, "quam agendo & mouendo, profice"re:* aiunt tempus, vt morbos facit, "ita & ſoluere; non eſſe tam facile "coniecturis aſſequi, quid intus mo"liatur natura; eam ſolam morbo"rum medicatricem eſſe, cui repugna"re velle, nil aliut ſit, quam, more "gigantum, pugnare cum diis.

(i) Allegant: 1) primarum viarum cruditates ſufficienter digeſtas; 2) coctione aut orgasmo apparente euacuatas; & 3) ſanguinem per ſudores exeuntibus paroxyſmis ſufficienter ventilatum, & 4) ſi natura huic rei ſuis motibus febrilibus ſufficere non videatur, qui optime materiam præparare ſoleant, præparatam ſufficienter eandem per remedia præparantia: a) amara, cortici valde ſimilia, b) ſalina, c) abſorbentia, d) humectantia. Laudo præceptum de humectantium vſu, quod iſtis quidem viris doctis inde eruere placet, quia anima, medicus internus, ſapienter ſitiens, oſtendat cuiusnam rei ſit indignum corpus ipſius tutelæ commiſſum. Ego vero cum *Pechlino* P. 3. obſeru. 39. (quam inſcripſit: *ſitis vltimum ſupplicium*) ita cenſeo: "medicorum illorum ratio mihi ſem"per barbara viſa, qui miſeros, plus "ſatis morbo aliisque ſymptomatibus "diuexatos, ſemper tamen a potu to"ties tamque enixe flagitato abſtine"rent, & non ſolum animi mœrorem, "qui cum hac paſſione inualeſcit, "ſed & morbum, ſiccitate ſua humi"da prouocantem, in maius augerent, "vt ne dicam, iniquum eſſe negare, "quod ne alii, & qui miſeriis huma"nis magis mouentur, clam aut pre"cario concedant, metuere iure poſ"ſis. At vero, ſi artis regulis hoc "negotium æſtimare fas eſt, annon "vtique, quod practici ad rauim "clamant, ſymptomati vrgenti ante "omnia eſt occurrendum, annon ca"lori, annon ſiccitati, annon acri"moniæ, annon coagulo humorum, "annon triſtitiæ, quæ perpetua mor"borum comes, humoris diluuio ſub"ueniendum,,? Sit tamen modus in rebus: ſit proportio inter pota & excreta. Iſta vero amara, ſalina, abſorbentia, cortice non magis innocua ſunt, &, ſi quid proſunt, ipſam etiam

ipſa praxi præcipuum ſignum deſumitur ex *non ſatis iuuante natura*, aliis-

etiam materiam, ipſos febriles motus & tonum mutant. Hinc indicatio 5) præcipit, plenitudine ad primas vias prona, & apparente præparantium effectu, ſeu materiæ coctione, tentandam rurſum euacuationem ſufficientem per pharmaca apta euacuantia, quæ itidem & materiæ, & motibus naturæ, & ipſi adeo febri, magnam mutationem inducunt. Iſta omnia ſi ita fiant, & pro re nata iterentur præparationes atque euacuationes, fieri vix poſſe putant aliqui, quin materia febrilis omnis conſumatur, eiusque rei ſigna enarrant, quæ ſæpiſſime medicus & æger fruſtra ſub iſta methodo anhelant. a) *Senſim*, aiunt, *decreſcent paroxysmi.* Aſt, etiamſi dubia illa imminutio eueniat, ſæpe ingrauescunt rurſus, ſine certa lege b) *Redibunt*, inquiunt, *in ordinem functiones omnes extra acceſſionem.* Quis vero neſcit, frequenter, in principio periculoſarum maxime & vehementiſſimarum febrium intermittentium, & in progreſſu chronicarum pertinaciorumque, vbi nemo motus ſine materie inanes incuſabit, vix aut parum functiones extra paroxysmum turbatas eſſe; haud raro vero etiam, quicquid præter corticem mediceris, magis magisque indies turbari, morbo vel continui, vel chronici cachectici, adſciscente typum? c) *Habitus*, dicunt, *corporis viuidior fiet.* Quod, ſi in ſubito periculoſis febribus expectare velis, mortem videbis prius; ſi in chronicis difficilioribus, aut diu expectabis, aut perpetuo. Interea 6) ad vrgentia ſymptomata ſubleuanda reſpiciendum concedunt, quod ſæpe vix concedit, ni febrim fuges. Iugulabunt ægros, vel intolerabilem in modum affligent varia ſymptomata vrgentia febri iuncta, etiamſi aliunde quam ab ipſa febre nata, ni vnum certe malum extinguas, quod extinguere potes, nempe febrem: quo facto alterum vel ſponte ceſſat, vel facilius medicatione tollitur, vel tolerari certe tantiſper poteſt: quæ omnia ſine febrifuga medela fruſtra ſæpe ſperari, tentari, expectari, experientes teſtor. Hæ indicationes omnes etſi obſeruentur; nihilo tamen ſecius fieri poſſe perhibent, vt non deſinant paroxysmi, vel certe moleſtiæ febrim occultam indicantes. Tum vero tandem 7) nullam amplius materiam, nihilque ſupereſſe volunt, nihil partim debilitatem fibrarum, partim inanem ex diuturno cum febrili materia commercio conſuetudinem naturae humanae, ſeu animae rationalis. Haec eo quidem vsque, mirabili cum ſapientiae perennitate, omnia prudenter, pro morali aeſtimatione materiae & corporis, mouiſſe exiſtimatur: tandem vero tunc demum, quemadmodum errare humanum eſt, & praua conſortia bonos mores corrumpunt, motus ſine ratione, & ſine fructu, immo cum noxa potius, continuare creditur, neque ſaepe facile ceſſatura videtur, niſi commonefiat, ſeu compellatur a remediis tonicis, maxime Peruuiano cortice, qui, vti operandi modum doctrinae compendiariae cauſſa explicant, ſtringat tonum, vt deſinant motus quos tunc ſiſti debere concedunt, monentque;

 Clau-

aliisque *remediis minus certis* (k), & *euacuationibus*, quæ, etiamſi vtiles

Claudite iam riuos pueri! ſat prata biberunt.

Si febrem ſolam, eamque extra ſtatum epidemium, aut ſingulorum hominum, periculoſiorem aut difficiliorem, qui tamen haud rarus eſt, conſideres, methodum generalem ita præſcribere licet. Sed, proh, quam varia ſunt quæ ſpem fruſtrari poſſunt, ſi a febris conſideratione ad viſitationem hominum variorum febrientium, a regulis cathedræ ad experientiæ exceptiones descendamus! Mecum ſentire ſcio ipſos eruditos & experientes methodi eius magiſtros, quorum merita veneror, qui ipſi etiam exceptiones a regulis ſuis frequentiſſimas, ex naturæ erroribus hauſtas, prudenter paſſim ſuppeditant. Doleo eſſe doctos minus, aut minus expertos aſſeclas, qui nihil niſi primas regulas ſcholae ſuae crepent, & in populum ſpargant, tamquam nihil aut parum vaſtus artis ambitus habeat ab iis excipiendum, & nemini vltra progredi liceat. Sapienter dictum eſt a *Celſo*, quod in titulo libri ſcripſimus: "non ſatis eſt *ipſas tantum febres* medicum intueri, ſed "etiam totius *corporis habitum*, ſeu ſuperſunt vires, ſeu deſunt, ſeu quidam "*mali affectus* interueniunt,,. Laudo ipſam methodum, quæ mihi, quamuis cum illa theoretica opinione non conuenire fatear, egregie tamen ſæpiſſime haud abſimiliter ſuccedit, vbi ei tuto inniti licet. Verum, ſi qua eſt periculum minitans, vel intoleranda, vel pertinax, paroxysmorum violentia; ſi nihil vtilitatis inde & a reliqua medicatione in corpus redundat; ſi functiones naturales, & habitus corporis viresque, non obſtante methodica curatione, in deterius degenerant: quæ omnia, pro febris & corporis indole, ("nec artis, neque artificum "culpa, ſed propter febris ſaeuitiem, "monſtri multiformis, quod ratiocinia noſtra perſæpe eludit,,. *Ramazzin.* opp. p. 52.) facile fieri, expertum quemlibet teſtor: tunc profecto

- - *præſtat componere fluctus*,

ac nolim equidem, & nolint ipſi illi doctores, febrifugæ medelæ vnice certæ vſum iſtis cancellis includi, & ſecurum & vtile medicamentum morbo inſecuro vel inutili, roborans debilitanti, craſin & tonum partium corporis conſeruans diſſoluenti & deſtruenti, medicamentum, quod nihil moleſtiae, niſi ſapore, creat, morbo moleſtiſſimo, id eſt, dei beneficium ſupplicio poſtponi.

(k) Iſta doctorum quorumdam opinione imbuti indoctiores aliqui neſcio quid non prius tentandum ſibi ſumunt, acceſſuri tandem ad ſacram hanc anchoram, velut ad ferrum & ignem, tunc demum, ſi incerta tentamina omnia votis non reſpondeant, quaſi vero huc ſpectet illud:

Cuncta prius tentanda, ſed immedicabile vulnus
Enſe recidendum.

Sunt ægri & medentes, qui tutiſſimi huius remedii tergiuerſatione ita ſibi illudi patiuntur, vt ignem ipſum potius ſcientes vel ignari intra corpus admittant: pharmaca dico non ſolum emetica, cathartica, & alia, igne fere violentiora; ſed & ipſa venena ignea, & praecipue arſenicum, de quo iam ſupra p. 85. not. a. diximus,

vtiles sint, quia febris vel reperit sæpe plenum euacuandis humoribus corpus, vel ipsa suo inquinamento, suis motibus, eliminandam humorum copiam ingenerat; attamen specificæ plane esse, & materiam ipsam, seu caussam febris continentem, semper attingere dici non possunt (1). Vident enim, (& quis vel inuitus non videat?) fre-

mus, quod facile tegi potest, quodque ideo commendat *Friccius* de venen. virtute medica. cap. 38. seqq. quia ignea vi putredini resistat, & quod corticis calumniatores ipsos deuorasse, vel deuorari tolerasse, inscios noui, quum febris ceteris tentaminibus cedere nollet, & cortex non admitteretur. Euge, quam tuto natant sine cortice homines, qui neque natare, neque litteras didicerunt! Addi merentur his, quæ supra de temeraria arsenici propinatione notauimus, *Riedlin.* lin. med. a. 5. p. 11. 73. *Annal. Vratislau* tent. 18. p. 360. sqq. *Eph. N. C. nouiss.* vol. 2. pag. 25. & *Sleuogtii* propemt. inaugur. de permissione prohibitorum, & prohibitione permissorum, ad dissert. *Krausii* & *Bayeri* de capillis a. 1700. scriptum, vbi modesta pharmaci eius excusatio legitur, & laudatur experientia innoxia in L. personis. Non in dubium vocem talia, a viro doctissimo candidissimoque narrata. Scio etiam, nullum esse venenum adeo exitiabile, quod minutissima aliqua dosi non possit esse innocuum. Attamen & regula nostra secunda, & illa disputatio quam superiori paragrapho de doseos remediorum λῃξιπυρετων augmento instituimus, proportionem merito requirit, quae varia esse potest, inter vim medicamenti & morbi penitus debellandi, nisi noxas pedissequas ex ipso morbi ingenio euenire velis. Atque adeo, quum fieri nequeat, vt difficiliores grauioresque febres, in quouis corpore, eadem minuta arsenici dosis plane expugnet, immo vel infringat, & pharmacum illud vnius aut paucorum granorum facto augmento, nescio an & repetitione, occidere possit; proportio sane ad febrim quamcunque non nisi per periculosissima experimenta in praxi singulari reperiri posse videtur: quae qui instituere sustinebit,

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erit.

*) Neque autoris sententiam mutarunt experimenta I. C. *Iacobi* (quae exstant in act. academ. elect. mogunt. scient. util. quae Erfordiae est Tom. I. p. 216.) Sed de sua potius opinione sibi ipse gratulatus est, quum eadem experimenta a medicis viennensibus A. *Störck* (ann. med. I. p. 79.) & Ant. de *Haen* (Rat. medend. P. XI. p. 65.) in urbe & exercitu cum vitae discrimine iterata esse, legisset. Conf. Caution. medic. 1. §. XVIII. it. supra obs. de febr. p. 85. not. (a).

(1) *Celsi* monitum est L. 3. c. 1. "Oportet, vbi aliquid non respondit, non "tanti putare auctorem, quanti ae"grum, & experiri aliud atque ali"ud: sic tamen, vt in acutis morbis "cito mutetur, quod nihil prodest,,. Agimus praecipue hac scriptione de febri-

frequentem morbi pertinaciam & aduerſus medelas ceteras, & aduerſus illam per plurimos paroxyſmos a natura inſtitutam criſin particularem per ſudores, quos, licet ſæpe bonos, quando

\- - - *per ignem*

Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor (m):

tamen ad penitus conſumendam materiam ſæpe maximopere infidos eſſe, ſupra demonſtrauimus (n), & experientia omnium ſæculorum demonſtrat (o). Quicquid vero id eſt, quod cedere detrectat, ſeu ipſa materia febriculoſa ſit, quæ obſeruatorum illorum ſenſus, & præmiſſas methodos, ſubtilitate ſua, & abdita profunditate, facile eludere poteſt (p), ſeu ſit motus ex naturæ errantis conſuetudine inanis (q); accedunt tandem ad medelam vnice certam, cuius vſum alii candide fatentur, alii ſagaciter diſſimulant. "Adeo redeunt ad "cor-

febribus intermittentibus ex acuta periodo, ſoporem lethaeum, aut aliud periculum ſubitaneum minantibus, quas nos frequenter vidimus, & timere morbum male fidum didicimus, vbi medelis omnibus minus certis fidere, & conſumtionem atque euacuationem materiae diu expectare, aut moliri, periculoſum eſt.

facilis deſcenſus Auerni;
Sed reuocare gradum ſuperasque emergere ad auras.
Hoc opus, hic labor eſt.

(m) *Virgilius.*

(n) v. ſect. 4. §. 2.

(o) *Hippocrates* aphor. l. 4. 56. "Febricitanti ſi ſudor contingat, non "deficiente febre, malum. Prorogatur enim morbus, & humorum "multitudo ſignificatur,,: nempe humorum corporis, per febrilem materiam, quae exigua eſt, perque ipſos motus, corruptorum. Hi vero per eiusmodi ſudores partim excernuntur ſaepe, partim ſe, cum ipſa febrili materie, cui pabulum praebent, magis magisque in corpore abſcondunt, & maiorem etiam atque etiam corruptelam ſuſcipere, & inducere, & alias atque alias corporis partes in ſuae labis conſortium rapere, apti ſunt.

(p) Celeb. *Alberti*, diſcipulus *Stahlii* ex eruditiſſimis, de febrifugorum cauto vſu §. 7. "quis, ait, adeo in- "time penetralia naturae rimari po- "terit, qui certiſſime ſcire valeat, ni- "hil ei ſupereſſe remouendum, quod, "vt vt leue & exiguum, data in po- "ſterum occaſione, denuo vitalitatem "laedere queat,,.

(q) *Brunner.* de gland. duod. pag. 88. ſqq. "Arcanas chemicorum opera- "tiones ne ingenioſiſſimus quidem "aſſequetur, niſi erudiatur ab ipſo "artifice, aut in intimiora laborato- "rii admiſſus ex inſtrumentis aliis- "que

"corticem, qui eum reddunt alias ſuſpectum,, (r). Tum vero recte & ſapienter eodem, quo ceteri, incedunt tramite, & ſufficientes repetitasque præbitiones miniſtrant, pro motuum pertinacia & ad reditum niſu: niſi, quod indocti aliqui doctorum ſectatores faciunt, fruſtra mederi, &, multos morbos ſuccedaneos aut recidiuos expectando, inſontem corticem iterum iterumque ex propria experientia, ſed & ex propria culpa, ſuſpectum reddere velint. Quæ cum ita ſint, vti ſunt profecto, quotus iam quisque ex medicis in grauiorum febrium curatione verſatis hodie eſt, qui *re ipſa* & *in rei cardine* diſſentiat, vel diſſenſum verum, *practicum*, *ſolidum*, & *ſibi conſtantem*, tueri queat? Scilicet, quo frequentior aut rarior medentibus occurrit febrium metuendarum & difficiliorum, morborumque febrilium agnoſcendorum curandorumque occaſio; quo maior eſt aut minor morbi ac ſymptomatum formido; quo maior minorue eſt miſcela opinionum & dubitationum cum certa experientia; quo maior denique aut minor eſt a cenſoribus male ſciolis metus, vel cenſurarum generoſus contemtus intra rectæ conſcientiæ murum aheneum; eo etiam magis manifeſte aut occulte, copioſe aut parce, fre-

"que veſtigiis coniectando aſſequa-"tur id, quod machinatur artifex: "quanto magis nos a ſubtilitatibus "naturae aberraturos exiſtimamus, "qui in operibus eius caligamus, in "plerisque plane cœcutimus,,!

(r) Sunt verba expertiſſimi Eliae *Camerarii* ſyſtem. cautel. medic. p. 494. Alia adhuc eſſe dicitur, eaque itidem in conſuetudine naturae fundata, excuſatio quorundam, qui, quod ſuſpectum reddere amant remedium, ipſi non euitare deprehenduntur. Dum cortex hodie familiariſſimus eſt, & ſtatus epidemius homines ſæpe cuiusque fortis, & eos, qui febre nunquam laborarunt, & qui olim ab ea per corticem, aut ſine hoc, curati ſunt, magis aut minus grauiter, pro rerum circumſtantium ratione, afficere ſolet; facile fit, vt cenſoribus eius remedii curandus obueniat aeger, qui quandoque febre aliqua laborauerit, cui, quocunque modo, cortex oppoſitus fuerit, vel fuiſſe coniiciatur. Tunc, ſi, qualibet de cauſſa, voti difficulter compotes fieri ſe ſentiunt, accuſant chinam olim iam adhibitam, & naturam ei adſuetam cauſſantur, quare cogantur vel inuiti id pharmacum denuo miniſtrare, quod auerſentur, proteſtatione facto contraria. Opinio illa, ſi cui vere haeret, quam erronea ſit, vel ex adductis obſeruationibus, & repetitis cum cortice & ſine eo experimentis, patet, quod vberius demonſtratu expeditiſſimum eſt.

frequenter aut raro, mature aut sero, hoc ipso medicamine vtuntur medici, qui omnes eius vsum opportunum & adæquatum securissimum esse & saluberrimum agnoscunt, vel praxi probant, dissentire forsan ignaris, immo sibi interdum ipsis, ob theoricam dissensionem, visi, dum reapse practice consentiunt. Prouoco ad propriam scientis cuiusuis, & satis experti, & attenti medici conscientiam (s).

§. V.

De aliquorum dissensione vera, & hæsitatione, spes melior.

Sunt tamen viri docti & cordati, qui, vbi reperiunt, aut legunt, aut aliunde hauriunt, corticem (haud satis opportune, efficaciter, sufficienter exhibitum, vel haud iusto tempore repetitum, vel nimis officiose inutili copia continuatum, vel aliarum caussarum accessione a consueta vtilitate impeditum,) effectus minus certos, felices, aut constantes insequi, de ipsa remedii virtute iniquius suspicari, & inter fiduciam & metum fluctuare (a) solent; præsertim, quum quo-

(s) Hos omnes, qui ita cortice magis aut minus cito, frequenter, copiose; aut tarde, raro, parce, vti dicuntur, quamuis dissentire putentur, & hic illic singulariter discrepent, pro consentientibus merito habeo. Quando enim cunque rationalis esse videtur a febris impetu metus, tunc confugiunt ad remedium, eumque eius vsum, quem adaequatum consilio reputant. Testor cuiusuis conscientiam, qui expertus satis est, &

Cui e meliori luto finxit præcordia Titan,

annon mecum penitus ita sentiat, vti cl. *Tortus* therap. special. pag. 274. dicit: "Mihi sane non alia mensura "est, nisi metus meus,,, (a morbo, quem isthoc remedio sanabilem sperare licet, eiusque symptomatibus) "modo maior, modo minor, modo "nullus, tam pro determinatione ex-"hibendi corticem, vel non exhiben-"di quam pro electione modi, me-"thodiue illum modo citius, modo "tardius; modo lentius, modo cele-"rius; modo crebrius, modo rarius; "modo parcius, modo plenius offe-"rendi: quibus omnibus pro re nata "vtor arbitrio meo, sinens, vt & alii "vtantur suo,,. *Terentianum* illud huc quadrat: "mihi sic est vsus; ti-"bi *vt opus est facto,* face,,.

(a) Hos inter fuisse aliquando videtur *Ramazzinus*, quum circa annum 1694. constitutiones epidemicas Mutinenses scriberet: vbi modo noxium, modo saluberrimum, sibi repertum narrat corticem, quem non nisi initio paroxysmi ad drachmam vnam vel duas, semel fere tantum, exhibere tunc didicerat. Mutauit deinde firmauitque, sententiam, & ab eo tempore ad mortem fere vsque, editis libellis plurimis, laudes huius reme-dii

quorumdam medicorum scholae haesitationi faueant. Et ego ita olim

dii constanter immensum quantum extulit: "qostqum,, vti a. 1702. p. 53. scripsit, "non semel tantum, vt "olim, sed plures ad dies exhiberi "coeptum est, donec febrile miasma "fuerit penitus exantlatum:,, & adhuc a. 1711. p. 799. mire dilaudauit. Scripta vero paucis ante mortem mensibus ann. 1714. epistola, de abusu chinae chinae, ad fratris filium, quem nepotem suum vocat, Mutinae medicinam facientem, relabi ad pristinam methodum schedulae Romanae, eamque satis castratam, & denuo haesitare videtur: vti sunt senes aliqui, vetustissima quaeque reminiscentes, dum recentiorum visorum factorumque obliuiscuntur. Quisquis cl. *Torti*, medici Mutinensis primarii, responsiones iatrapologeticas legerit, & cum therapeutica speciali contulerit, quas mihi nuper demum, scripto iam hoc opusculo, nancisei contigit, eum nihil morabitur ista epistola. Excerptiones ex hac exstant in diario Halensi, quondam sub nouae bibliothecae nomine edito, vbi operum magni illius viri, *Ramazzini*, recensione proposita, non nisi vnum illud, profecto non dignissimum, schediasma, tamquam specimen aliquod, seligitur, & curiose recensetur, vt facile in lectoribus non expertis, quique cetera tanti medici scripta, plane aliud vberrime prae se ferentia, non legerint, nominis tamen merita claritate fuerint occupati, ex vernaculis istis excerptis, opinionum ambiguitas augeri potuerit: dum maxime eiusmodi diaria plurium curiosorum, etiam non medicorum, oculis lustrari solent. Multi vix crediderunt, foetum esse tanti viri epistolam illam, quam, octogenario maior, optimus senex, mira cum opinandi ambiguitate, scripsit, suis ipse, per plures annos, immo adhuc vix biennio ante, propalatis, & erudite stabilitis, non sententiis solum, sed & obseruationibus contradicens: seu labante tandem memoria, seu nubes offundente nescio quo animi affectu, dum aegros inuisendi & nouam experientiam acquirendi senilis corporis vitio tunc vix potens fuit. Nempe intercesserat acris disceptatio de adhibendo, vel non adhibendo cortice, in morbo aliquo fere desperato, inter cl. *Ramazzinum* iuniorem, qui dare omiserat, & errasse nolebat, ac cl. *Tortum* accitum, & qui cunctationem in hoc & alio quodam casu infeliciter cedente improbabat, & exprobrabat in disputationis feruore. Hanc disputationem, hunc casum, vbi *Tortiana* methodus altero contra nitente aegrum seruauit, in therap. special. p. 214-218. vbertim recensuit, non nominato quidem medico, sed vt non dubitem, quin multi nomen facile diuinarint. "Quid hoc rei "est vnquam,, inquit *Ramazzinus* de vitae sobriae commodis opp. p. 855. "quod aui vehementius suos nepotes "diligant ac foueant, quam parentes "ipsi, eoque magis, quo aetate sunt "prouectiores?,, Editus erat cl. *Torti* liber a. 1712. remediique innocentiam ac dosin maiorem & repetitam stabiliuerat. Scripta est haud multo post ambigua illa epistola, qua censurae abusus immodicae cum laudibus vsus, nescio an itidem immodicis, per cetera viri opera sparsis, ita commis-

lim interdum dubius hæsi, antequam experientia & obseruationum solidiorum lectione vberiori munitus sum, & hæserunt me doctiores (b). Iam vero certiora dudum edocti, & abunde experti, facile

miscentur, methodusque ita incerta præscribitur, vt quid tandem statuendum sit non pateat; pateat vero in viri auctoritate refugium his, qui omittunt corticem vbi omittendus non fuisse aliis videatur, ab aliis vsurpatum criminari pro lubitu amant, dum ipsi pro lubitu adhibent; pateat vero etiam præcipue fauor in nepotem maximus, in eum vero virum inclitum, qui cum illo disceptauerat, iam quidem minimus, quamquam antea magni æstimatum, magnisque mactatum elogiis: vt hic per latus remedii, erudito opere operose defensi, confodiendus fuisse videatur. v. *Torti* responsiones iatropologeticas. Plura, eheu, eiusmodi impedimenta artis medicæ vnanimi consensu stabiliendæ, & ab ambiguitate liberandæ, ex dissensionibus doctorum priuatis nasci, & propagari, in propatulo est. Certe multorum iudicio non respondet hic ceteris viri laboribus, teste diario litteratorum Italico T. 20. p. 446. & ipso illo cl. *Ramazzino* iuniore in præfatione ad opp. patrui p. 52. sqq. vbi ad *Torti* argumenta nimium solida nihil regerit, nisi quod infrugifera dicat, non probet, dum ipse, vt arbitror, laudabili transitu in consensum raptus est: suspicionem vero a se amoliri satagit, quasi ipse ad eum libellum scribendum instigauerit, vt remedium illud, & medici genuini lacesserentur. Censuram solum ibi incurrere profitetur, "qui chinam in ea vrbe crepent,
"*pharmacopolas*,
"*Mendicos, mimas, balatrones*,
"*hoc genus omne*,
"& medicos forenses hisque in vrbe
"similes.„ Incurrant ergo censuram, qui merentur: maneat recto medicinæ vsui, regulisque experientia finitis, sua æstimatio!

(b) *Geuderus*, physicus quondam Stutgardiensis peritissimus, apud *Lentilium* miscell. medic. pract. T. 2. p. 246. exponit hæsitationem suam, & hæsitationis caussas: nempe præceptorum nonnullorum mutorum auctoritatem, quorumdam practicorum infelicitatem, & querelas ægrotantium nonnullorum remedium hoc formidantium, ac mala familiaribus suis inde, vt opinari a quouis remedio facile est, enata narrantium. Vicisse tandem, ait, curiositatem, quum nullum sit magis laudatum ac commendatum medicamentum febrifugum, vicisse aliorum ægrotantium preces, febrium citiorem curationem exposcentium, quum & pertinaces & mali moris febres Stutgardiae dudum fere endemiae fuerint. Tandem addit: "febrifugum hoc in "vsum ducere cœpi, & etiamnum "frequenter praescribo, non sine ex-"optatissimo successu.„ Notat vero 1) longe minorem dosin Stutgardiae sufficere, quam alibi *Sydenhamio*, *Jones*, aliisque, multas vncias praebentibus necessaria visa sit: 2) dosin refractam, sed per vices repetitam, incipiendo a declinatione, & per intermissionem continuando, exhibitam, melius & tutius operari: vbi tamen *Lentilius* monet, in ipso etiam

cile nobis ægrisque noſtris ab aberratione, & imperfecta curatione, & reuerſionibus cauemus, dummodo *opportunitatem* rite aucupemur, & a *continuatione* adæquata & *repetitione* iuſta non impediamur, aut deſiſtamus, alias nihilominus hallucinationi obnoxii futuri, ſine culpa remedii. Qui autem ex eruditis adhuc ita bona fide erroneam opinionem fouent, vel ambigui hærent, eos a ſuſpicione omni & dubitatione deſituros perſuaſum habeo, vbi ad veras euentuum cauſſas, & obſeruationum ſincerarum fidem, & fundatas in iis regulas, conſtanter attendere, & rem ad candidæ experientiæ lapidem Lydium explorare placuerit. Immo, ſi qui adhuc aut amore hypotheſeos, qua nihil magis fallax eſt, aut odio metuue (c) remedii, noui-

iam paroxysmo iugiter & audacter continuandum: 3) effectum feliciorem eſſe a dato remedio in ſubſtantia, quam in praeparatione quacunque: 4) ſymptomata febri iuncta, vel eius ſolutionem excipientia, vſum & continuationem medicamenti non ſemper impedire, ſed & febrem & ſymptomata eo ſaepe abigi, exemplis adductis de colica, arthritide vaga, cachexia, reſpiratione difficili, ſcabie retro pulſa: 5) continuatione ad aliquod tempus opus eſſe, ne febris redeat: 6) recidiuam non deberi remedio, ſed vel citae huius intermiſſioni, vel nouiter obortae aeris inclementiae, vel repetitis diaetae erroribus, vel tenerae nimis corporis conſtitutioni: 7) neque poſt huius ſolum, ſed & poſt aliorum remediorum vſum, ex iisdem cauſſis contingere: 8) corticem ſaepe nullam euacuationem, ſæpe ſudorem copioſum, aut vrinam elicere: 9) nec puerilem nec ſenilem ætatem vſui obicem ponere: 10) primis doſibus refractis febres tum iam vehementes, tum antea lenes, & interdum ſola laſſitudine, oſcitatione, pandiculatione, artuum tenſione, ſimilibusque, moleſtas, ſæpius euadere valde vehementes, (*quod ignaros, inexpertos, male timidos, abſterret*) & quoad omnia ſymptomata intendi: hoc autem facto vt plurimum breui poſt ſedari, quod ab aliis etiam remediis, ſalinis præſertim & amaris, ſæpe obſeruare licet, quamuis haud ita certo de his, quam de cortice, praedici melior euentus queat.

(c) *Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis*
In tenebris metuunt; ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant fugiuntque futura.
Lucretius.

nouitate rei imputata (d), cenſorum terriculis (e), doctorum quorumdam diſſimulatione, vel credita diſſenſione, quæ aut nulla eſt, aut inconſtans, aut certe ſoliditate caret, experientia manca, curatione illegitima, euentibus diuerſa culpa ambiguis, & incertarum medelarum lubrica felicitate, tamquam totidem obſcuris velis impediuntur, quo minus diſtincte iam intueantur, quod ſol videt; & ſi qui ſunt, qui ex faciliorum febrium felici per *alia* remedia curatione, generalem ſibi perſuaſerunt generoſioris, ſed nauſeoſi, & cenſuris obuii præſidii inutilitatem; vel ſi qua denique alia cauſſa (f) alios a veritatis agnitione auerſos tenet; prouoco ab illis ipſis iudicibus male informatis ad ipſos melius informandos. Tempore enim propediem venturo palpabilis experientiæ manibus velum a peritorum omnium, certe a medicorum oculis, remotum iri non dubito, vt vſum oppor-

(d) Carpebat cenſor quidam nouitatem exhibiti in principio febrium intermittentium malignarum eius remedii. Regerebat *Lanciſius* de nox. palud. effluu. p. 308. "Temere obiicit nouitatem, nulla ſcriptorum auctoritate ſuffultam, propinandae chinae ſub initium: nam ſemper noua erunt remedia, etſi vetera, apud parum peritos medicos, qui recens autumare ſolent, quod ipſi non vſurpauerint.,,

(e) "Leguntur ſat acres in corticem inuectiuæ nonnullorum: inter quos quoſdam medicos eruditos referendos eſſe, fere miratus fuiſſem, niſi, *nimium* ipſis *ſuſpectum* medicamentum, *vel propterea* aut *rarius*, aut *plane non* in *vſum* duxiſſe, mihi ipſi perſuaſiſſem, vnde & de eodem, præconcepta opinione occœcati, *iudicium minus fauens* tulerunt. Ex illo ſane tempore, ex quo iterum caput inter medicamenta febrifuga extulit, tot eiusdem feliciter in vſum ducti a pluribus fide digniſſimis viris enarrantur hiſtoriæ, vt ego quidem iisdem omnibus me opponere vix auderem, propria in primis experientia me ſemper magis confirmante.,, Sunt verba experientiſſimi *Riedlini* lin. medic. a. 5. p. 1072. ſq.

(f) Haud immerito forſan interdum, qui cortice Peruuiano vtuntur, querulas chemicorum voces apud *Borrich.* præf. medic. Hermet. imitentur: "etiam ab eruditis (nam vulgi diſſonas voces Spartana concoquimus nobilitate) vellicamur, *ſed ab iis*, qui turbidis animi motibus indulgentes, eruditione ſua abutuntur, & fecunditatem ingenii iam iræ ſeruire cogunt, iam amicitiæ.,,

Sic hominum genus eſt! quamuis doctrina politos
Conſtituat pariter quosdam; tamen illa relinquit
Naturæ cuiusque animæ veſtigia prima,
Nec radicitus euelli mala poſſe putandum eſt.
Lucretius.

opportunum & adæquatum eius remedii innocuum esse, & necessarium agnoscant, & ipsi sectentur (g): nisi forte paullo diutius remaneant pauci, qui omnium rite satisque expertorum fidei, & successuum euidentiæ, quasi in bilance opponant opiniones, dogmata, & censuras vnius forte aut alterius magistri, tanquam Catonis alicuius censoris, qui falli vix potuisse videatur, sibique ambigui dicant:

Victrix caussa diis placuit; sed victa Catoni (h).

§. VI.

Dissensus & hæsitatio non medicorum.

Eorum eruditorum & sapientum ignorationi & aberrationi, quorum non interest, vt medicas veritates sollicite inquirant, & agnoscant, facile ignoscimus, modo ne sibi ipsi aut aliis ægrotis noceant. Etenim tum in arte & scientia quauis, tum maxime in medicina, de qua nemo non aliquid scire se putat, fieri solet, vt si quis perfunctorie quicquam de eius principiis aut praxi legit, vel audiuit, vel imperfecte expertus est, occupetur ita intellectus probe alioqui sapiens, vt, deficiente penitiori peritia, & præpollente propriæ scientiæ facili persuasione, non possit non perperam sæpe iudicare. At haud immerito prudentes omnes cupimus rogatos: meminerint (a), artem medicam non παρεργως & ὡς εν παροδω perdisci posse, neque eius peritiam absolui lectis forte animi caussa, vel auditis hinc inde, quorumdam medicorum placitis (b), neque perfici experientiam

(g) Incidit in mentem elegans poetæ Galli *la Fontaine* effatum in poemate vernaculo de quinquina, opp. T. I. p. 228. sq. vbi, ex mente medicorum principum, primo naturam & pericula febrium, & veteris scholæ medicae penuriam, deinde corticis felicem virtutem, graphice depingit, tunc vero, "*quidam*, inquit, adhuc "scholae partibus, suisque opinioni-"bus, quasi alicui religionis articu-"lo, adhaerent: sed & *hi ipsi* ad eius "remedii vsum deuenient. Pauci, "fateor, super sunt, ad quos haec "dicta attinent; sed & paucos hos "esse nimium est. *Ce peu c'est en-"cor trop.*"

(h) *Lucanus.*

(a) *Hippocr.* I. aphor. I. "Ars longa, "opportunitas præceps, experientia "lubrica, iudicium difficile".

(b) *Baglivus* prax. med. L. I. c. 7. §. 1. "Antequam integros fructus ex libris per-

tiam viſis vel auditis paſſim experimentis, quæ valde lubrica ſunt, & morborum *euentibus*, quos cum medelarum *effectibus* male confundere perfacile eſt (c): iudicium itaque ſuum in arte non ſua, & vbi

"percipiamus, diu vigilandum nobis "eſt in detegendis, ſuperandisque er"roribus, quibus obnoxii ſolent eſſe "ſcribentes, quibusque mentem no"ſtram inficiunt, & a veritatis ſemi"ta ſummopere remouent,,.

(c) Viderunt aliqui, vel audiuerunt, immo vel in proprio corpore ſenſerunt, euentus febrium *ex quacunque cauſſa* minus felices, aut, quod frequentiſſimum eſt, minus a reuerſione immunes, vel quibuscunque moleſtiis ſuccedaneis expoſitos. Medicamenti nomen, non eius, neque febrium indolem & hiſtoriam medicam, neque veras euentuum cauſſas, norunt; illud vero meminerunt aſſumtum; & audiunt aut legunt obtrectatorum vaniloquia, aut neſcio quæ theoremata; & feliciores, qui medelæ eidem ſoli & certo debentur, effectus manifeſtos, quique medicinam frequenter facientibus obtingunt innumerabiles, maxima ex parte non comperiunt, ipſi medicinam non facientes; partim præ putata illa ſcientia & experientia propria non agnoſcunt. Hos autem rite cogitare, & huc prudenter in arte aliena iudicanda applicare percuperem, quæ ſcite *Gabelchouerus* obſeru. cent. 6. 78. monet: "non ſatis eſt, "vt re aliqua *præſente* quippiam fiat, "ad hoc, vt *ab ea* re factum credi "debeat. Non enim quod præcedit, "aut adeſt, *cauſſa* ſemper eſt eius, "quod *fit*, aut *ſequitur*. Quare non "ſatis eſt ſcire, eamdem cauſſam ali"quam præſentem fuiſſe: ſed nullam "præterea adfuiſſe oportet, vt veram "cauſſam effectus ille referre potue"rit,,. Feſtiuum exemplum eiusmodi erronei iudicii, quod logici *fallaciam non cauſſæ vt cauſſæ* vocant, narrare liceat. Medicus inſignis iam defunctus, obſeruauerat multos ægros tunc, quando expectatione prudenti maxime curandi eſſe videbantur, putare ſe a medente negligi, aut non rite ſecum agi, niſi medicamenta aſſidue darentur. Itaque, vt innocua ſimulatione querelas, inutiles auerteret, pilulas ex mica panis ſola formabat, quas, auri folio obductas, aureas, Gold=Pillen, vocare, & tum, quum nihil dare mens erat, exhibere ſolebat, ne nihil agere videretur. At, proh, quam mira hominum, etiam doctiorum & prudentum, iudicia experiri licuit! Alii, ſi quid ſponte boni euenit, morbo, aut paroxysmo, aut ſymptomate ceſſante, o, prædicarunt, quam egregie iſtæ mihi ceſſerunt pilulæ! Febrem fugarunt, leniuerunt æſtum, dolorem, tuſſim, vomitum, diarrhœam, placidum induxerunt ſomnum, appetitum excitarunt, obſtructionem ſoluerunt, promouerunt blandum ſudorem, & me totum alium ab eius medicinæ vſu factum ſentio. Hanc, hanc omnibus ſimiliter ægrotantibus commendabo. Alii ex aduerſo, immo interdum iidem poſtea ipſi, ſi quos vel morbi indoles, vel diætæ error, vel neſcio quæ alia cauſſa, hac vel illa deinceps moleſtia afflixit: ah, proclamarunt, me miſerum, qui maledictum illud pharmacum, aut nimiam forte eius doſin,

vbi iudicium recte ferre perquam difficile est, adeoque in re sibi profecto non satis perspecta, æquiter & prudenter suspendant (d), vel sibi seruent, si placet. Caueant vero, ne ægris vanum & nociuum incutiant terrorem, vel peruersam suspicionem iniiciant, eoque alios sententiæ suæ præmaturæ auctoritate permoueant, vt, seposito clanculum, quod medicus forte in præcipiti opportunitate necessarium reputauit, remedio, vel ab eodem infeliciter abhorrentes, male aut imperfecte curentur, & non reuersionibus solum, verum etiam periculis, immo interdum morti ipsi maneant expositi (e), non remedii culpa, quod forte deinde accusatur, sed morbi & ipsarum censurarum, & formidinum, ob quas curatio non perficitur: quod viri

dosin, assumsi! quam istæ me pilulæ, aureæ dictæ, exercuerunt! Wie haben mich die Gold-Pillen angegriffen! Frigus, æstus, dolores, vigiliæ, anxietates, tusses, diarrhœæ, obstructiones, & nescio quid non mali, aliquando postea eueniens, in istas vnicas coniecta sunt; moniti etiam propinqui & amici, ne periculosam illam & infidam medicinam intra corpus admitterent, vtque a nimio certe vsu sibi cauerent. Quod circa rem nullius efficaciæ contigit, id quotidie comperit, quisquis medicinam facit, circa artis præsidia, quæ efficaciora sunt, aut reputantur: quibus vsurpatis omnes & boni & mali euentus imputari solent, a longe diuersis caussis pendentes.

O quantum mortalia pectora cœcæ
Noctis habent! felix rerum cognoscere caussas.
Qui potuit.

Sæpe e contrario verarum caussarum efficacia non pro merito accusatur, dum ignorant medicinæ imperiti, quid sumserint remedii, quæ morbi sit indoles, vel quæ quantæque vtriusque vires. cl. *Tortus* therap. special. p. 175. egregie profatur: "cortici Peruuiano fere vni in tota medicina datum est priuilegium hocce, "vt medicus ante oblationem possit "spondere subitam certamque, saltim moraliter, salutem, &, restituto ægro, possit intra se modeste gloriari, exsultare, & sibimet ipsi dicere: *hunc hominem certo pereuntem* "*hoc vno remedio vere seruaui.* Sed "hoc quod probe dignoscitur a medicis, minime dignoscitur ab ægrotis, adeoque illis minus conspicua "redditur singularis excellentia remedii, medicique illud apte & opportune præscribentis industria. Et "quoniam in aliis casibus laudatur a "sanato ægrotante medicus, cum illius saluti nil fere præstitit, haud "ægre ferat, si aliquando non laudatur, cum præstitit plurimum".

(d) "Tantumne est a re tua otii, aliena vt cures? *Terentius*".

(d) *Tachenius* præf. Hippocr. chem. "Aegroto nihil calamitosius accidere "potest, quam medicinæ fundamentis substruere credulitatem, cogitationem, opinionem, incertitudinem, arenam, paludem, syrtem".

viri probi & prudentes cauebunt moniti (f). Indoctiorum & insipientum pseudodoxias epidemicas secure spernimus,

Rumoresque loquaculi popelli
Omnes vnius æstimamus assis (g):

modo ne ægrorum saluti insipiens πολυπραγμοσυνη iudicandi & consulendi officiat (h). Si qui sunt homines κακοπολυπραγμονες, illam αλλο-

(f) Monitus ita est, iamque cauere dicitur vir, quem neque improbum, neque imprudentem reputandum puto, sed suo vxorisque, medicinæ peritiam affectantis, sensu fuisse abundantem. Vocabatur medicus ad illum febre tertiana duplici vehementiori, cum hæmorrhoidum motibus anomalis, laborantem, corpore dudum exanthematibus scabiosis inquinato. Vocabatur vero, postquam vxor iam remediis laxantibus aluum methodo muliebri mouerat, & tunc, quum per statum epidemium febres soporosæ perniciosæque aliæ inde in istiusmodi corporibus haud paucæ excitari solebant. Corticem non suadere, ex indicationibus supra deductis, medico scienti & cordato non licebat. Obstabat præiudicata contra remedium opinio. Persuasit tamen facta spes restituendæ fere intra triduum melioris valetudinis. Sumitur sensim nescio quantum remedii, ob opiniones dosi satis refracta præscripti, magis refracta dati. Redit, vt fieri solet, accessio, eaque satis grauis, forte etiam grauior. Tunc vero accusatur & omittitur medicamentum, forsan iam proficiens, certe profuturum: substituuntur nescio quae potiones ab vxore ministratae, & recuperata sensim per longos languores sanitas his imputatur, cum varia criminatione medelae prioris. Quotquot deinde per aliquod tempus febricitantes amicos habuerunt bonus vir, bona femella, eos hortati sunt, ne corticem ad mitterent, aut nimium sumerent: sed irrisione meliora expertorum mulctati sunt. Immo, quum aliquando virgo quaedam ex cognatis, febre maligna, cum lienis inflammatione, tussi, & diarrhœa colliquante extingueretur, & per morbi decursum frequenter in potu sumsisset decoctum ex radicibus & herbis blande alexipharmacis & thoracicis, chinam in potione sumtam ex falsa opinione dictarunt passim, eaque enectam esse aegram, quae nunquam gustauerat. Moniti tamen, vti dixi, probos se & prudentes gerere, suasque res agere, & medelas medicis relinquere perhibentur.

(g) Egregie *Reinesius* epist. 8. "quemadmodum nihil agendum est medico prudenti & cordato, quo famam aucupetur, & applausum imperiti vulgi; ita nihil, quod ad salutem aegri facturum esse agnoscit, de quo tamen sinistre iudicaturum esse vulgum opinatur, omittendum est„.

(h) *Seidel* de morbis incurabil. p. 112. "Ineptiae quotidie excogitantur plures. Interim caussa morbi, nullo aduersante, libere dominatur, sobolique suae, id est, morbo incrementa dat, donec aegrum ingulet. Quo tunc se proripit illa sapientia, quae censorio consilio medicos procul facessere antea iusserat„?

ἀλλοτριεπισκοπίαν data opera exercentes, næ illi, quicquid etiam prætexant (i), ſummum vereri debent iudicem (k), quando artem alienam ſalutarem iudiciis & conſiliis turbant ſuis, & inſalubrem faciunt, neque doctrina vera (l), neque vera experientia ſuffulti, quamuis vtraque forte iactetur (m), vt fieri a medicaſtris ſolet (n).

§. VII.

Experientia experientiæ oppoſita.

Allegent vero experientiam medici, allegent non medici, licebit experientiſſimi *Bœcleri*, profeſſoris Argentinenſis (a), reſponſionem noſtram facere: "allegata a præiudicio occœcatis in contrarium experientia *ſuſpecta* plane, immo *falſa* & nulla, apparet. Experientiam experientiæ oppono": nempe, vti auctoris doctiſſimi mentem capio, aientem neganti; repetitam vix tentatæ; ſinceram præiudicatæ; veram apparenti; medicam non medicæ; diſtinctam tumultuariæ; integram mancæ (b); certam ex medela ſimplici, incertæ

(i) Eleganter *Carolus* apud *Lentilium* miscell. med. pract. T. 2. p. 609. de huiusmodi homine, "procaci, ait, inſtituto ne ſpecioſa aliqua deficeret larua, prolixum caritatis chriſtianae pallium eligis, quo munitus velo tecta omnia tutaque cenſes: cuius crebris micationibus incitatus, breui quoque reſarciendis tibialibus, calceisque reſuendis, operam opemque tuam accommodabis, ſpero".

(k) "Homicidii crimen eſt, in hominis ſalute peccare". *Caſſiodor.* form. comit. archiatr.

(l) *Tulpius* obſeru. L. 4. 54. de noxa ex libris medicis, "imperitia, ait, malus theſaurus, qua imbutus videris capere, quae te capiunt, concipisque ex male intellectis praeiudicatam opinionem, quae vbi pepererit peruicaciam, actum eſt de homine imperito, quem deinceps ne ingenioſiſſimus quidem mortalium ab ſententia ſua facile dimoueat".

(m) "Nihil audacia doctius eſt, nihil ignorantia audacius. *Hippocrates*".

(n) *Non enim ſunt arte homines hi diuini aut ſcientia;*
Sed ſuperſtitioſi vates, impudentesque harioli,
Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat,
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam.
Ennius.

(a) ad cynoſur. mat. med. P. I. p. 205. ſqq.

(b) Manca diuerſo modo eſt experientia. Duo heic potiſſimum notamus momenta. Primo ſunt aliqui, quibus pauciores forſan, vel tales ſolum febres

certæ ex ambigua farragine; euidentem, vbi effectuum caussa patet, dubiæ, vbi nescio quid non accusari potest; propriam, quæ alienæ dudum prudenter repetitæ innixa est, propriam inquam, ex iusta, tempestiua, efficaci, adæquata methodo, alienæ ex alienis erroribus, defectibus (c). Pergit cl. *Bœclerus:* "sancte namque testari,

febres videre, per loci, & temporum, & singulorum ægrorum felicitatem, contigit, quæ sua natura minus difficiles fuerunt, aut periculis non facile obuiæ, & aliis remediis vel cito satis, vel tandem certe satis tuto medicabiles. Hi, si historiam, indolem, pericula, febrium copiose epidemiarum, degenerantium, difficilium, perniciosarum, & morborum acutorum & chronicorum ex febrili fomite innumerorum, aliasque ægritudines eodem remedio domabiles, vel ignorant, vel sub alieni morbi nomine, & nescio cuius caussæ specie negligunt, facile fit, vt incomparabilem, eamque multiplicem, medelæ febrifugæ vtilitatem non experti despicatui habeant, artis osores ignorantes, quamuis cetera satis docti. Meliora hos docebunt forsan aliquando auctores, si hos legere & recte ponderare haud grauabuntur, quos passim hic adduximus. Symbolam suam conferre pollicitus est experientiss. C. B. *Behrens,* scriptum iam elaboratum habens de corticis Peruuiani vsu multiplici. v. annal. acad. Iul. T. 3. p. 152. Deinde & eorum maxime manca est experientia, qui praxin ex præcepta theoria imperfecta, vti theoria omnis est, & ex curationis imperfectæ euentibus ipsam etiam perfectiorem præiudicant, quique ob vitia medentis, aegroti, adstantium, materiæ, caussæ, motuum morbidorum, & labantis naturæ, innocuum remedium reformidant, reformidatum vix experiri audent, castrant, interturbant, aliisque hominibus similem formidinem incutiunt, vt hinc, quibusdam in locis, fieri non possit, quin experimenta aut nulla fiant, aut vehementer imperfecta, & ob id ipsum minus felicia, quæ nouis censuris ansam præbeant. Ita eunt in circulum errores, &, vti opinio experientiam mancam gignit, ita hæc opinionem infeliciter alit. Haud iniuria dixerint, qui penitius febrium & remedii effectus experti sunt, si quem bonum cordatumque virum ita errantem perperam iudicare audiant: tu si hic sis, si, quod nos, noueris, videas, & exploratum habeas, aliter sentias!

(c) Eleganter & modeste, vt solet, celeb. *Torti* responsion. iatrapolog. p. m. 456. de hac ipsa materie, ait: "nil minus me terret, *ratione satis,* "*&* *experientia munitum*, sed & simul nil magis angit, quam auctoritate impugnari. In id namque discriminis adducor, vt scriptoribus omni honore ac existimatione ceteroqui dignissimis, vllo pacto hac in re nequeam subscribere, immo *cogar*, impellente *me nota nimium veritate rei*, non modo contrariis aliorum illustrium virorum adductis testimoniis eos *refellere*, verum & iis *memet ipsum fidenter* opponere omnium infimum, sed fortasse *præ multis expertum.* Puderet me sane cum quoquam *tanta* decertare *fiducia,* si de subtili quapiam doctrina lis

"stari, & ad testimonium publicum prouocare possum, me non vnum "aut alterum, non centum, sed *aliquod mille* (d), diuersis febrium "inter-

"lis ageretur, sed, vbi *disquiritur* "*factum*, quæ de illo sum *millies ex-* "*pertus* ingenue referre, & aduersus "quemlibet opponentem *constanter* "*sustinere*, haud erubesco. Ob id "penes me *nulla auctoritas*, in hac "*materia experimentali*, magni pen- "ditur, *nisi* ab auctore illa proficis- "catur, qui, per quatuor saltem, vel "quinque lustra, *hoc remedio libera-* "*liter sit vsus*,,. Equidem, qui cum inclito viro de vsu remedii innocuo, vnice certo, sed cauto, distincto, tempestiuo, efficaci, adæquato penitus consentio, praxeos propriæ circa id remedium vix vltra duo cum dimidio lustra numero. Præeuntes tamen habui magistros longo rerum vsu exercitos, & adhuc quotidie habeo virum illustrem, eumdemque medicum longe doctissimum, experientissimum, sapientissimum, cuius lateri, dum medicinam sollertissime & felicissime factitat, indiuulsus fere comes inde a septennio haereo, & vestigia practica lego, & consilia vbiuis requiro ac amplector, iisque me & erudiri, & firmari, &, inter sollicitudines laboresque practicos concatenatos, mire leuari & recreari sentio.

O querulos inter requies mihi blanda labores!
Qua soleo curas sæpe leuare graues,
Dum mihi languidulæ creat ardua cura cateruæ
Sollicitas noctes, sollicitosque dies.
Quale sopor fessis, quale est sitientibus vnda,
Quale per æstiuam mollior aura viam;
Tale fatigatæ curarum pondere menti
Cura iuuans socii dulce leuamen adest.

Si huius viri merita & dotes, vti mihi, nostratibusque, & exteris plurimis, & regibus principibusque summis, perspecta sunt, auctor ille candidissimus cognita haberet; profecto fieri non posse scio, quin eius, idem quod ego dudum ante sentientis, & frequenti vsu experti, auctoritatem maximi penderet, & suas ea corroborari obseruationes in sinu gauderet.

(d) De *vno* praxeos *anno* loquitur cl. *Bœclerus*, deque solis militibus. Sincere ista a viro praestantissimo scripta, & veram rem esse, nulli dubitamus, quae hominibus indoctis hyperbolica videatur. Quin ipsis viris doctis, haud multa praxi vsis, neque in febrium cura, aut statu epidemio, valde versatis, ita forte videbitur, velut auctori imposturae corticis narratio *Kergeriana*, de curatis simplici remedio febrifugo *mille* febricitantibus *quatuordecim annorum* spatio, qua de re supra dictum est. Ignoscant viri graues, quod illius scripti, dum seria aguntur, aliquoties mentionem faciam. Fando accepi, esse ex his, qui de hoc remedio male informati perperam iudicant, qui solo titulo audito, & non lecta, aut certe non ponderata, opella ipsa, aut re non satis intellecta, nescio quid eximii aut solidi inibi esse debere praestituerint, & arrepto passimque pronuntiato odioso illo & indigno imposturae nomine, nullis rationum mo-

"intermittentium generibus afflictos, diuino hoc auxilio curasse, vix "occurrente vno aut altero male, & quidem ex culpa ægri, ceden-"tis remedii exemplo. Nescio itaque, qua fronte, qua audacia, tan-"tum naturæ donum proscribatur,,.

§. VIII.

Absoluta cura reliquiæ neque a febre neque a remedio metuendæ sunt.

Certe integram sanitatem, vel priori etiam sæpe firmiorem, ab hoc remedio recte vsurpato consequi, neque reliquias deinde febris, multo minus medicinæ, timendas esse, dudum attenti, quos passim nominauimus, obseruatores memoriæ prodiderunt, & recta ratio experientiæ comparata suadet. Nemo sane probauerit, febrilem

momentis suffulto, suos aliorumque auxerint errores, cum detrimento aegrotantium. Prodiit postmodum, eodem praeside, altera disputatio plane similis farinae, de vsu corticis noxio, quamuis recto, vbi prior illa mire beata praedicatur, quasi illius pondere pressus iam gemat cortex, & illa primum oculos aperuerit mortalium, vt vsum rectum a noxio distinguere cœperint. Ita, quod *Persius* dicit: *pagina turgescit dare pondus idonea fumo.* "Fabula quaedam in-"ter Aesopicas sironem narrat, in-"fectum minimum, tauri viatoris "cornu insidentem, quum hic forte "ingemisceret, acuta vocula procla-"masse: o miserum, quem ego meo "pondere opprimo! cui viator, ami-"cule, inquit, quis te in orbe esse "norat? quis pondus tuum sentiat, "quod nullum est,,? v. *fables de la Mothe.* Nemo crederet, nisi clara verba adessent, quemquam id publice profari non erubescere, quod auctor §. 2. dicit: "*ab eo tempore*,,, (quo nempe ludicrum illud de impostura opusculum editum est,) "*agnosci cœ-"pisse*, chinchinam noxium & inse-"curum esse medicamentum, si em-"pirice, h. e. imprudenter, nulla cor-"poris aegrotantis, caussae febrilis, "temporis, aliarumque circumstan-"tiarum ratione habita, vsurpetur; "esse vero ac manere optimum, effi-"cacissimum, ac tutissimum remedi-"um, si quis eodem recte vti sciat,,. Atqui hoc de quauis medela quantumcunque efficaci, vel ante Aesculapium, agnouerunt medici, & de cortice docuerunt omnes, quotquot a prima eius in Europam introductione de eodem scripserunt, & id sana ratio & experientia dictat, quicquid vnus hisce obstrepat disputator, haud credo serius, de vsu simul recto & noxio, id est, chimaera medica. "*Sine noxa* mederi id est, si "*recte* faciamus. (επιτυγχανειν τουτεστι το καλως ποιειν.) *Cum noxa* vero me-"dicari, (ατυχειν) est. cum quis, quod "non sciat, id *non recte* faciat. *Hip-"pocr.* de loc. in homine §. 125.

lem materiam, quæ per ſe tam exiguæ molis eſt (a), &, tametſi violentiſſime afficiat, facili de cauſſa, in homine plane ſano (b) naſci, facile denaſci, & exigua vel nulla excretionis, & corporis, anni, aërisque mutatione inſenſibili, immo leuiſſimi ſæpe ponderis remedio, extingui & excludi poteſt, venenum eſſe adeo inſuperabile, vt nulla antidoto adæquata, nullo naturæ in functionum integritatem reſtitutæ robore edomari, digeri, & excerni queat; ſed ſolis violentis illis, & ſæpe formidandis, febrium motibus conſumi, atque expelli debeat, noxam alias in corpore relicturum. Contrarium euincit vſus adæquatus, adæquatus, inquam, & præmiſſis præmit-

(a) Fermentum hanc, an putredinem, an aliter vocemus, nihil refert. *Stahlius* de febris ratione c. 1. pag. 24. "conſtituimus, inquit, omnino nos "quoque pro *cauſſa febris* in genere "*materiam*, quæ, ſerius aut ocyus, "valde remote aut valde prope, *pu*"*tredinoſo-fermentatiuam* corruptio"nem atque labem parti alicui vitali "incutere poſſit. p. 29. Noſtra ac"ceptio *putredinis*, *vt cauſſæ febri*"*um*, de *imminente*, aut non niſi le"uiter & *minutatim* adhuc *incipiente*, "& antequam copioſe, adeoque in"ſuperabiliter præualeſcat, mature "præfocanda, omnimode intelligi de"bet,,. *Sennertus* de febribus lib. II. c. 17. "Si ea, quae in febribus ac"cidunt, obſeruemus, videtur illud "*μικσμα* & *περιττωμα σηπονωδες* ſaepe "quidem eſſe mole exiguum, ſed vi "maximum, vtpote, quod primaria "paroxyſmi cauſſa eſt, & quo diſ"cuſſo paroxyſmus ceſſat, id quod "interdum a natura fieri ſolet, quæ "id ex venis expellit, dum circa la"bia, nares, & alias faciei partes pu"ſtulæ excitantur,,. *Meibomius* de febribus intermittentibus epidemicis §. 25. 29. "Infinita eorum exempla "videre licet, qui tempore epidemi"cae conſtitutionis toti ſani, deque "nullo ſymptomate conqueſti, dere"pente febri corripiuntur. Annon "colligitur inde, extrinſecus aliquid "communicari, quod varios illos mo"tus cieat, & tantos effectus tam "ſubito edat, ad inſtar venenorum, "quæ, intra corpus ſaniſſimum rece"pta, mox omnem eius œconomiam "miris modis perturbant, quibusdam "ſymptomatibus plane ſimilibus. So"lutiones febrium *per naturam* & "*artem* ſatis demonſtrant, ab *exiguo* "*aliquo miasmate* dependere febrem, "quo *excluſo*, quocunque etiam mo"do, aut *mortificato*, mox *ceſſet fe*"*bris*,,.

(b) *Pechlin.* obſeruat. p. 255. "Mira"tus ſæpe ſum ſubitos illos & ino"pinos quartanae inſultus, quippe "qui, velut fulmine immiſſi, validiſ"ſima quæque corpora inuadunt & "peſſumdent. Vtrum *aura quædam* "auſtero vitriolata bilem ſic ſatis flui"dam corripiat, inque lentum & vi"ſcoſum humorem fixando permu"tet,,?

mittendis (c), ſi quibus ob plenitudinem aut obſtructionem inſignem opus eſt, inſtitutus, medicaminum febrifugorum (d), quæ deus naturæ facile erranti labantique largitus eſt, præſertim ſalinorum, amarorum, aromaticorum, & ſubadſtringentium. Iſte vero rectus vſus nihil noxii, nihil metuendi, in corpore relinquit: cuius rei fidem faciunt tot tantique, ad quos prouocauimus, obſeruatores, ac experientia antiqua & noua. Enimuero per omnium ſæculorum decurſum poſt febres innumerabiles remediis eiusmodi febrifugis, quæ ſpecifica dici merentur, magis minusue certis, vel ab ipſo vulgo, (quid ni a peritis medicis (e)?) in medio curſu interceptas, & penitus profligatas (f), conſtantem ſanitatem inſecutam eſſe, cui non con-

(c) Recte *Pechlin.* obſeru. p. 254. "vbi "non tantum qualitate, ſed & copia, "humores excedunt, ſine purgante "aut vomitorio curam tranſigi poſſe, "non credo. Vbi ſanguis nimium "quantum exaeſtuat, quod ſubinde "fieri ſolet, neque magnum ſit in "prima regione vitium, praeſens ſa-"ne eſt in venae ſectione remedium, "qua ſaepe vna morbus conficitur.

(d) add. *Pechlini* locus adductus p. 40.

(e) *Idem* obſeru. p. 254. "De febri-"fugis dico, in doſi & temporum "conditione omne ſanandi momen-"tum ſitum eſſe, & praepoſtero me-"tu contigiſſe, vt empiricorum ſaepe "in hoc curandi genere maiores ſint "partes, quam dogmaticorum,,.

(f) Penitus profligatas dico. Nam, ſecundum regulam noſtram ſecundam, cardo curationis febrium in eo verſatur, vt, ſi quodcunque medicamentum febrifugum adhibeas, proportio inter vim morbi & remedii recte ponderetur, neque medicam manum adhibere, ac febri a tergo inſiſtere, prius deſinas, quam omnino hanc cum ſymptomatibus fugatam eſſe appareat. Ita auertuntur noxae diſpoſitionis febriculoſae imperfecte curatae, quas vulgus remediis perperam imputat, forte vero etiam imputant aliqui vltra vulgum ſapientes, ſed iuſtam continuandi normam vel neſcientes, vel negligentes, vel ab ea deterriti, & neſcio qua opinione occupati. Atque ita innumerae febris & olim & nuper, ſine multa naturae ope, ſine expectatione multa, plane curatae ſunt ſine noxa, chamaemelo, verbena, ſaluia, abſinthio, gentiana, pentaphyllo, ariſtolochia, cortice fraxini, aromatibus, ſalibus, & ſimilibus, immo epicarpiis, aliisque medelis, ſi modo iſta praeſidia, adiuuante natura, adaequata morbidae materiae motibusque fuerunt, & proportio rite obſeruata eſt. Prouoco ad obſeruationum per omnia ſaecula ſcriptores, quos aut non legere, aut negligere, aut intelligere nolle, & ſibi ſolis ſapere oportet, ſi qui ſerio, cum ſcriptore de corticis vſu recto noxio, febrem vltimum naturae praeſidium, ad materiem fe-bri-

conſtat? Vnde prudentioribus facile iudicatu eſt, ſicubi res iisdem remediis non ſuccedat, vel artificis vitium ſubeſſe, cuius correctio arte addiſci debeat, vel morbi vim paullo euaſiſſe potentiorem, quam pro eius medicinæ viribus; dubitandum vero non eſſe, quin victas daturus ſit manus, ſi maioris certiorisque virtutis medela ſimilis opponatur. Superiori ſæculo adeo felici eſſe contingit (g), vt remedium iis morbis debellandis, præ ceterarum medelarum omnium virtute, certum in artem noſtram introduxerit, quod eodem forte modo, ac eadem certe cum ſecuritate, operatur, qua cetera, omnibus ſcholis accepta & laudata, medicamina amara leuiterque adſtringentia: quæ, qui ſub præparantium, vel quocunque alio titulo, ſectantur & commendant, hoc vero contemnunt vel vituperant, quod aliqui facere amant, næ illi, quid ſibi tandem velint, ignorare videntur: adeo propria ſibi ſententia non conſtant, quum differentiam nullam oſtendere poſſint, niſi quod cortex ceteris certius & potentius febrim reprimat (h). Euidentiſſimum experienti cuilibet eſt, virtute huius medicinæ, ſi opportune & ſufficienter, vti ſupra deſcripſimus, exhibeatur, humores & fibras corporis ita roborari, & diſponi, quomodo id cunque iam fieri putemus, vt, ceſſante penitus violenta illa motione ſpaſtica & feruida, quæ per paroxyſmos afflixerat, reſtituantur in integrum functiones omnes, & homo ſanus appareat, qui antea febricoſis ſymptomatibus grauiter affligebatur, & maneat deinceps ſanus, ſi ad ſcopum obtentum vsque medela continuetur. Fit illud robore euidenter fibris addito, correctione manifeſta materiæ morbidæ, & eiusdem excretione per vias aptiſſimas, quam natura, hoc remedio roborata, & in corrigendi onere

brilem perdomandam, reputant, & ſolam plenitudinem humorum, eiusque manifeſtam euacuationem, a natura ſibi relicta, vel medico diuinante præſtandam. inculcant: quo ſolo facto aliqui, ſine alio indicio, totam materiam febrilem euacuatam eſſe debere, iactant, quaſi prope nouerint, quid illa ſit, & vbi hæreat vltima eius radix, aut quaſi hanc per aliquot μικροσκόπιον inauditum inter excreta dignoſcere poſſint.

(g) "Suos quoque *Columbos* habuit "ars noſtra,,. *Ramazzin.* opp. p. 65.

(h) Cl. *Tortus* therap. ſpecial. p. 15. "Forſitan, ſi parem *in talibus* virtuti "noſtri corticis reperirent virtutem, "illam pariter haberent ſuſpectam: "adeoque fallant eos remedia neceſſe "eſt, vt illis adhibeant fidem,,.

re ſubleuata, &, ab ambiguis & errori obnoxiis motibus febrilibus, in certiorem functionum integritatem reſtituta, melius niſu proprio, huc illuc promouere poteſt, quam medicus, qui viarum humorumque diſpoſitionem non penitus notam habet, venarum apertione, vel euacuantibus pharmacis, monſtrare & propellere poteſt (i). Etenim roborata natura, & ipſum remedium amarum, tonicum, partim ſponte eliminare obſeruatur humores turgentes, partim coctione, ſeu digeſtione ſingulariter accommoda, quocunque illa fiat modo, coquit indubie materiam peccantem, quia coctionis ſigna dilucida poſt paucos certe dies apparent, materiamque eam deinde ſenſim ſua ſponte per vias commodiſſimas excludit *). Vt taceam

excre-

(i) *Holterhoff* de erroribus medicorum p. 4. ſq. "Ferdinandus, Hiſpaniarum regis frater, cardinalis Toletanus, octoginta & nouem diebus "tertiana agitatus, obiit ætatis triginta & duorum annorum, & toties tamen in eo venæ ſectio iterata "fuit, vt aperto cadauere, & ſublatis corde, hepate, & pulmone, diſſectis venis & arteriis, vix cochlear "ſanguinis in cauum thoracis confluxerit,,. Eandem hiſtoriam referunt *Helmont.* de febribus, & *Thonerus*, L. I. obſ. 7. qui totum eius principis corpus venæ ſectionibus, purgationibus, hirudinibus, & ſtricta diæta, ita exhauſtum fuiſſe memorant, tertiana non minus typum ſuum ſeruante, ad extremum fati diem. *Peyerus* de glandul. inteſtin. cap. 7. "in "promtu, ait, nobis foret, noxas, "immo crudas, vt leuiter dicam, "mortes, a præpoſtero ac *pertinaci* "*purgantium vſu in febribus*, iis in "primis, quæ inde ex anni 75. autumno, vsque ad hyemen 76. ἐπιδη-"μικῶς graſſabantur, accerſitas, exem-"plis ob oculos ponere,,. Abundant in hiſtoriis medicis ante inuentionem corticis, & vbi is negligitur, exempla hallucinationum eiusmodi in eligendis mouendisque euacuationibus. Imminuta enim ſatis plenitudine, ſæpe vix deſinunt humores per paroxysmos rurſum turgere, niſi medela ſpecifica ſtatim ſubiuncta fomitem præcidas, vt, ſi hac careat medicus, vel carere velit, iterum iterumque ſanguine miſſo, vel pharmaco dato, euacuari debere ægrum facile perperam opinetur. Humor vero febriculoſus, poſt plenitudinem forſan inſigniorem ſemel aut iterum imminutam, medicamento ſpecifico ſufficienter correctus, ſponte naturæ roboratæ, per congruas vias eiici ſolet, quantum opus eſt, ſine aberrationis metu.

*) Licet dictis totam theoriam & praxin recentiorum quorundam A. de *Haen*, Caſim. *Medici* &c. in febribus non intermittentibus inniti animadverteret *Werlhofius*, noluit tamen, quæ hic dixerat, pro febribus continuis dicta eſſe, vel uſum Corticis eo usque in praxi ſua extendere. Conf. ſupra ſect. II. §. V. not. (*) it. Cation. medic. I. §. XV.

excretionem circa os & nares, quæ in vulgus nota, & ſola ſæpe ſufficiens, tertianarum febrium criſis (k) poſt corticis vſum ſæpiſſime effloreſcit; vt prætercam rariorem *ſaliuationem* (l), &, qui priores doſes circa paroxyſmi incipientis vel exeuntis tempus, frequentiſſime cum ευφοgια ſequuntur, *vomitus*, & ſalutares *ſanguinis fluxus*; manifeſta etiam experientia oſtendit quotidie, quod inclitus medicus & obſeruator exquiſitiſſimus dicit (m): "chinachina, cum minus il-"lud expectaueris, *aluum* ſubducit (n), *diuretica* fit (o), *diaphoreſi* "agit (p), aliquando nihil horum accidit, niſi quod *vigor*, *color*, "*appetitus*, & *integra redeat ſanitas.*,, Atque hæc ipſa, quæ, rite continuato corticis vſu, fugata penitus febre, ſenſim certiſſime eueniunt, *ſigna certiſſima* ſunt auctæ ſeu inſtauratæ *perſpirationis inſenſibilis*

(k) Hæc manifeſtam exceptionem facit a regula, qua nihil parcum criticum reputatur. Recte tamen *Pechlin.* obſeru. p. 235. "illud in tertia-"nis exanthema, quod iis fere ſolis "proprium eſt, nariumque & oris vi-"ciniam depaſcitur, vt ſæpe magna "valetudinis compendiaria erumpat, "medicumque & ægrum ſoletur, in "hoc tamen etiam vtrorumque ſpes "ſæpe fruſtrari vidimus, quod lente "ſe iterum ſubduceret exanthema, "nouumque ſubiret. Repelli qui-"dem illud & in ſanguinem redire "malum eſt, ſed nec, cum exareſcit, "in atomos diſſipatum, omnia in va-"do. Et, vt aliquis in extrudendo "eo appareat naturæ conatus, ſæpe "tamen etiam argumento eſt, plus "ſupereſſe materiae, quam vt abſumi "tam exigua parte poſſit,,.

(l) conf. *Helluig.* de quinquina Europ. §. 24.

(m) *Albinus* de febre quartana th. 22.

(n) v. ſupra ſect. II. §. II.

(o) Vrinas, a corticis ſufficienti vſu *fere ſemper* coctas & copioſiores promanare, quemlibet expertum teſtor, & auctores hactenus allatos fere omnes. Cl. *Torti* reſponſ. iatrapol. p. 430. "Ab epota chinachina vri-"nam copioſiorem reddi perpetuum "eſt,,. v. ſupra p. 101. ex *Brunnero* adducta. Et eſt iſta criſis, & materiae morbidae excretio, ex praeſtantiſſimis, & maxime fidis. *Freind.* ad epid. Hippocr. comment. 8. "Plu-"res apud *Hippocratem* ex *febre* poſt "*vrinæ profluuia* euaſiſſe legimus: "qui quidem vti in vrinis notandis "multus eſt, ita es his praecipue cu-"randi indicia traxiſſe videtur,,.

(p) Cortice ſub declinantem præcipue paroxyſmum exhibito, ſudores criticos largius ſolito certiusque plerumque prorumpere, itidem experientiam peritorum teſtem voco. conf. ſupra p. 138.

ſibilis (q), quam febris imminuerat (r), quæque ceteris euacuationibus longiſſime præpollet (s), vulgo licet ignota, & qua ſuppreſſa febres præcipue generantur, & reſtituta optime ſponte exhalat febriculoſus vapor (t). Signa ſunt certiſſima, vt non opus ſit ſtatera Sanctoriana, reſtituti in ſtatum ſanum *æquilibrii corporis*, febre antea turbati, & reſtituti *motus tonici* naturalis, quo facto *omnes excretiones* rite procedunt. Itaque, ſi vel maxime criſin ſubitam, & in ſenſus incidentem, a cortice fieri, inficias eatur, λυσιν certe, ſeu excretionem ſucceſſiuam, quaſi κατ' επικρασιν, a recto eius medicinæ vſu euenire, negari haud poſſe videtur. Sufficiunt enim facile tenui illi μιασματι, quod febris cauſſa continens eſt, & humoribus non nimium ſpiſſis & abundantibus, euacuationes iſtæ, ab ipſo medicamento ſpecifico ipſaque natura ita peractæ: modo, quod methodus generalis docet, euacuata ſit, ſi qua forte euidenter aut venas replet, aut primas vias, aut eo nititur materies abundans & excretionem vrgens, ſintque reſolutæ, quæ remedii efficaciam impedire poſſunt, obſtructiones. His omnibus ad obſeruationum fidem perpenſis, mirum eſt eſſe, qui putent, ſiſti ſolum hoc remedio materiam febrilem, non corrigi, non euacuari, & qui quærant, quo

(q) *Sanctorius* medic. ſtat. aph. 40. "natura, dum in perſpirandi officio "impedita eſt, incipit ſtatim in mul"tis deficere.,,

(r) *Sanctorius* aph. 49. "quilibet cor"poris dolor, ſiue labor, cocti per"ſpirabilis tranſitum impedit.,, aph. 52. "tres ſunt internæ cauſſæ pro"hibitæ perſpirationis: occupatio "naturæ, diuerſio, & vires imbe"cilles.,, add. aph. 95.

(s) *Sanctorius* aphor. 4. "perſpiratio "inſenſibilis ſola ſolet eſſe longe ple"nior, quam omnes ſenſibiles ſimul "vnitæ.,, add. aphorismi ſqq. & 21. 58. 59. 60. & 61. vbi tandem: "quid, "inquit, noſtratum plurimi in omni "aegritudine ſolum per aluum, vel "per vrinam, euacuandum ſibi pro"ponunt, & de inſenſibili perſpira"tione vix cogitant?

(t) *Sanctorius* aphor. 10. 11. "Si *im"pedita* eſt *perſpiratio*, diebus ſe"quentibus vel ſuccedet plenior per"ſpiratio, vel aliqua euacuatio ſenſi"bilis plenior, vel cachexiæ veſtigi"um, vel *febris*,, aph. 63. "tunc "quam maxime *recedimus a morbo*, "quando peruenimus ad medium la"titudinis ponderis ſalubris, *non ob "euacuationem ſenſibilem ſpontaneam*, "vel *a medico* factam, vel ob ieiu"nium; ſed ob perſpirationem inſen"ſibilem, quæ fit a ſomno, poſt o"ptimam coctionem.,, add. *Pitcarn.* opuſc. medic. diſſ. 8. de curatione febrium, vbi oſtenditur eas optime per transſperationem depelli.

quo ergo abeat materia febris per chinam curatæ (u). Verum tamen, cum ſæpe quidem ex ingenio morbi, quod ex obſeruationibus itidem innotuit, verendum ſit, quod tamen verendum non ſemper eſt, & ſæpe fruſtra timetur (x), ne in corpore maneat materiæ febriculoſæ particula quædam ὑποςροφώδης, ſed ſubtiliſſima, ſine ſenſibili mole, ſine æquilibrii turbatione, ſine motu morboſo, ſine noxa tantiſper vlla, particula nempe ita immota, vel immatura, vt percipi, attingi, aut amoueri non potuerit: quum verendum ſit, inquam, ne hæc materia, ſuo tempore maturata & mota, denuo ſponte augeſcat, iterumque tonum & excretiones turbet; indicatio ſupereſt prophylactica, quam ſecuti, iuſto certoque tempore, quo iſte motus incipere nititur, quod hiſtoria medica docuit, medicinam adæquatam repetimus. Ita tum excretiones naturales, præſertim perſpirationem inſenſibilem (y), quæ tenui illi particulæ reſiduæ maxime apta eſt, tum motum tonicum (z), & æquilibrium œconomiamque

(u) v. *Sydenham.* epiſt. I. p. m. 377. cl. *Torti* therap. ſpecial. L. I. c. 3. vbi cauſſæ eleganter enarrantur & confutantur, ob quas apud quosdam perperam male audit cortex. Inter has præcipua eſt vaniſſima hæc dubitatio, ex opinionum commentis oriunda, ex quibus, & ſcholarum opinantium auctoritate, & facili aſſenſu hominum artis ignorantium, quos per aliquam fucatam & penitiori experientiæ oppoſitam veri ſpeciem terrere facile eſt, enatæ ſunt omnes illæ noxiæ & præiudicatæ de noxa innocentis remedii neſcio qua perſuaſiones. Atque his, dum a tempeſtiuo, efficaci, adæquato remedii vſu abſterrentur homines non ſatis experti, præpeditur paſſim, immo vere noxiis experimentis turbatur experientia. Hoc habeant tantiſper reſponſum, qui ambigui quærunt: vnde ergo fiat, quod tot cenſuras incurrat remedium, ſi per ſe innocens ſit, & adeo vtile, modo recte adhibeatur.

(x) *Torti* therap. ſpecial. p. 173. "Aliquando recidunt ægri, ſi in ipſo "morbi vigore cortice curantur, ſæpiſſime non recidunt: præterquam, "quod recidiua vel inhibetur continuato remedio, vel, ſi prorſus inhiberi non poſſit, ſaltem debilior "ſolet eſſe radice ſua.„ id. p. 15. "Tam leuis ſæpe ſæpius eſt acceſſionum recurſus, vt nonnunquam expediat febrilis fermenti reliquias "ipſi effervescentiæ febrili, duobus "vel tribus acceſſibus diſſipandas, relinquere.„

(y) *Hofmann.* fundam. medic. c. 3. §. 37. "*recidiuæ* febrium creberrime fiunt a *transſpiratione* prohibita.„

(z) Recte *Helmontius* opp. p. m. 404. "niſi nerui *firmentur*, facile morbi "*recidiui* fiunt.„

amque corporis, manifeſte ſarta tecta ſeruamus: quo præſtito vltimus febris fomes extinguitur. Etenim, ſi omnia recte fiunt, vel nihil plane febriculoſi amplius apparet, vt pateat leuem illum vaporem, ſi quis ſuperfuit, extinctum eſſe & exhalaſſe; vel, ſi quid a materia reſidua leuiter mouetur, id eodem, quo iam diximus, modo, factis pro niſu naturæ euacuationibus ſenſibilibus aut inſenſibilibus, & tono in robur naturale reſtituto, ita e corpore eliminatur, vt facile iterum integra redeat ſanitas, & maneat integra, ſi repetatur remedium, quoad opus eſt, atque ita funditus deleatur diſpoſitio febrilis (aa): quod experientes quiuis comperire poſſunt

(aa) Ponamus etiam, eſſe quasdam febres ſua natura alio modo ὑποστροφώδεις, vt poſt longius, aut incertum tempus, aut poſt annum fere, redire ita moliantur, vt vltimum morbi ſeminium, ſi quod ſupereſt, temporaria noſtra curatione exhauriri non poſſit. Neſcio, vti iam ſupra dixi, & nemo ſcire poteſt, annon iſtiusmodi febres ſero redeuntes noui potius ſint morbi, pro corporis, & diætæ, ſtatusque epidemici ratione, æque ac primus, geniti, quam vt a radice quadam veteris ὑποστροφώδει repullulare reputari debeant. v. *Traverſarius* ap. *Lanciſium* p. 303. ſqq. *Monginot* apud *Blegny*. "Si quis ſibi fingat febrem poſt menſes aliquot ingruentem reliquias eſſe præcedentis, fraudem ſibi facit: eiusmodi reditus recentibus ex occaſionibus ſuſcitantur." Obſeruatæ tamen ſunt eiusmodi reuerſiones ſeræ, & maximæ annuæ, immo quotannis redeuntes, per omnia ſæcula, & notantur hodie ſæpe ſæpius ſine corticis vſu. Ante triennium curaui ſutorem, qui, inde a ſedecim annis, quotannis febre tertiana, per quinque vel ſeptem paroxysmos, grauiter afflictus, ſemper ſine corticis vſu conualuerat. Quum autem ita duplicaretur morbus, vt continuus appareret, cum cardialgia in quinto paroxysmo, quæ ægre tolerabatur, fugaui & deleui penitus febrim remedio ſpecifico: neque illa adhuc rediit. Nec a longinquo febris ſeminio, ſi quod eſt, quod affirmare nemo poteſt, nocumentum vllum notatur, præter ipſam forte illam, eamque facile ſanabilem, febrem recidiuam, vel motum febrilem. Et vti eleganter *Tortus* therap. ſpecial. p. 17. dicit: "quid tum? anne ſemina peponum aſſeruata gignent cucurbitas? ſic & ſemina tertianæ, aut quartanæ, ſi ſibi ſinantur, ad ſummum tertianam iterum, vel quartanam, reproducent. Neque enim, ſi res examinetur, quicquam deterius ſuccedere conſueuiſſe, demonſtrant ipſæ, quæ nonnunquam ſubſequi ſolent, recidiuæ conſimiles, vt vt mille alia infortunia, poſt ſæculum aduentura, inde præſagiant, reclamante licet quotidiana experientia, nonnulli vaniloqui." Sed & his reuerſionibus, ſi eueniunt, radicitus exſtirpandis, vel non opus eſt adhibere corticem, dum alia facile ſufficiunt, vel ſufficit ipſe, ſi eo

ſunt (bb). Si qui ſunt, qui id ſibi non compertum dicunt, ſed neſcio quid non noxii poſt eius remedii præbitionem inſecutum narrant, iis lubens fidem adhibeo. Hiſtoricas veritates, quæ, vti dicitur, facti ſunt, non nego. Attamen ab iſtis obſeruatoribus æquiter peto, vt mihi, totque me longe potioribus teſtibus, itidem fidem adhibeant. Quumque euidens ſit, ea, quæ in febrium fuga præſtantur, ipſi cortici deberi, & innumeris ægris effectus penitus fauſtos & conſtantes inde conſequi; cogitent velim, ſi quid ſequius inde effectum alicubi dari obſeruent, vnius rei plures eſſe poſſe cauſſas, inquirant in cauſſas veras, accommodent iis methodum, & tunc, ſi ſine præcepta opinione iterare, ad regularum normam, perfectiora experimenta haud grauentur, ipſos hosce, qui contra ſenſerant, mihi conſentientes omnino ſpondeo. Præſtitis iis, quæ modo deduximus, conſequitur ſponte naturæ, cuius iam functiones ſuo ſibi ordine conſtant, neque amplius per turbulentos febris motus, ſpasmosque vaſorum, viſcerum, neruorum, locorumque ſecretionibus & excretionibus dicatorum, irritantur aut cohibentur, conſequitur ſponte naturæ, inquam, vel idoneis, vbi opus eſt, remediis impetratur facile, vt, ſi quid abundantis, aut per febrile μιασμα, & motuum incendium, corrupti humoris in corpore ſupereſt, blande tutoque ad exitum deſponatur. Id

eo opus eſſe videtur, & eodem modo, quo diximus probauimusque, integram ſanitatem, eamque denique conſtantem, ſine noxa reſtituit. Quod qui omittunt, quando alia non ſufficiunt, aut qui neſcio quos morbos ſibi curandos ponunt, ſi materiæ febriculoſæ facile medicabilis motus ſentiunt, næ illi ſuæ culpæ, non remedii innocui, noxam accuſare debent.

(bb) Si quis nihilominus dubitare velit, an non ſupereſſe debeat obſtricta in corpore materia febrilis, dubitet per me licet. Et quid non in dubium vocare aptus eſt præceptis opinionibus turbatus animus? Ego tamen cum doctiſſimo *Torto* reſponſ. latrapolog. p. 452. "me ſponte recipio "inter medicos credulos, quibus fa"cile imponunt *abditæ huiusmodi* fe"bres, *quæ* ſinunt ægrum facile ci"bum *appetere, bene ferre,* melius "*nutriri,* optime *quieſcere, vires* re"ſumere, equitare, iter facere, lude"re, ſine *laſſitudine,* ſine *moleſtia,* "ſine *ſiti*, vno verbo, ſine vllo *fe"bris indicio.* Neceſſe eſt ægro *la"tentem huiuscemodi* febrem toto vi"tæ ſuæ tempore circumferre." O mirabilem neceſſitatem! o ſuauem & vere ſalubrem febrim!

Id vero omne non nisi cum ingenti molestia, neque sæpe sine periculo, per ipsos motus febrium paroxysticos præstitisset vel ipsa natura (cc), vel ars cum expectatione curandi (dd), immo nescio an in morbo periculoso aut pertinaci omnino præstare sæpe potuisset (ee).

- - peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit (ff).

Deo

(cc) *Lockius* ad *Sydenham.* p. m. 37.
Hactenus ipsa suum timuit natura calorem,
Dum sæpe incerto, quo calet, igne perit.
Dum reparat tacitos male prouida sanguinis ignes,
Prælusit busto: fit calor iste rogus.
Iam secura suas foueant præcordia flammas!
Quem natura negat, dat medicina modum.

(dd) Legi merentur elegantes ill. *Stahlii* notæ, quibus decorare lubuit *Haruei* de arte curandi per expectationem libellum, vti *Schelhammer.* de natura p. 262. sqq. notat, insulsum, iniuriosum, putidum, & bono viro indignum: cui consentit *Lentilius* iatromnem. p. 170. sq. 465. sq. 631. vbi stultitiam *Haruei* ridet, & libellum famosum ac sordidum vocat. Neque docet ille liber artem expectatione curandi, aut remedia expectationis commendat, vt putasse videtur magnus *Brunnerus* de glandul. duoden. p. 147. & cl. *Clauderus* in diss. de morbis acutis febre stipatis §. 16. Sed auctor libellum in totam medicorum suæ regionis cohortem iniurium, & plane alia tractantem, eaque maximam partem ineptissima, incongruenti titulo ornauit, forte vt suspensa hedera vinum putidum vendibile fieret. Solo quippe cap. 1. ars expectationis non cum laude, sed cum irrisione, describitur, qua, vt ait, medentes "in grauioribus morbis *omissione trucidant,* "& leuiores morbos *curare videntur,* "aliquid agendo nullius momenti." Annotationes viri illustris sapienter docent artem, vel per expectationem, vel *cum expectatione* saltim, curandi, vtilissimam sane, immo necessariam, quoties salutem certam & securitatem spondet morbus tolerabilis, aut nullum remedium specificum & adæquatum medicina nouit.

(ee) Haud ineleganter *Helmontius* in libello: ignotus hospes morbus l. c. "Natura stans suis ipsamet medetur "morbis, spontanea bonitate, & mox "quoque ambulare potest, quod solius est sanitatis. Sedens tamen "natura, etsi sua sponte stare, atque "tandem ambulare possit, surgere tamen cogitur, antequam stet, atque "ideo ambulat difficilius. Ast natura iacens, nunquam ex se surgere "potest. Immo nec sat est surgere. "Nam nisi nerui firmentur, facile "morbi recidiui fiunt."

(ff) *Claudianus.*

Deo ſit gloria, medicinæ omnis, & huius remedii opportuni, efficacis, adæquati largitori (gg)! Reſtituta ita per medicamen, quo tonus euidenter roboratur, & humores indigeſti coquuntur, naturæ œconomia melius ſæpe, quam ante febrim, & ante curationem, ſe conſeruat (hh). Ipſæ vero remedii huius vegetabilis particulæ in corpore ſano nihil immutare obſeruantur. Quamdiu febriculoſi aliquid ægro in corpore ſupereſt, mutationes ab adſumto medicamine ſpecifico ſentiuntur. Reſtituta functionum integritate, drachmas plures quotidie deuorabis ſine ſenſu commodi aut incommodi, quaſi cruſtæ panis totidem drachmas comediſſes, quod mille & mille homines teſtari queunt. Sexcenties ego, vt vel remedii bonitatem deguſtando explorarem, vel animi cauſſa, vt ægrorum nauſeæ amice illuderem, drachmam vel amplius deglutiui, & idem ſibi vſu venire, neque quicquam ſe inde perſentire, alii medici affirmant. Particu-

(gg) *Sydenham.* de variolis confluent. & paſſione hyſterica p. m. 519. "quamuis in febrium curatione egregia "præſtet, ne dicam miracula, cortex, "atque eodem tum ipſi libenter vtamur, tum vxoribus liberisque vſurpandum imperemus, quoties res "poſtulet; ſunt tamen, quibus haud "minus iam diſplicet, quod tam certo ſubitoque morbos expugnet, quam "olim diſplicebat, quod non niſi nuper his terrarum oris innotuerat. "Quo quidem fato tum optimi quique viri, tum etiam præſtantiſſima "quæque remedia ſemper fere vrgentur. Verumtamen ad hanc notam "indolem noſtram licet experiri, hominesne boni ſimus, an vero probroſi, pro gradu quo vel exſultamus, vel dolemus ac ringimur, quoties publica res hominum communi "aliquo beneficio, ac numinis fauore augetur,,. cl. *Torti* therap. ſpec. p. 12. "Reperitur ex voto remedium omnis omnino *prauitatis expers*, febres *momento temporis* fugans, *nullos* in corpore *tumultus* "excitans, *nullam* penitus *moleſtiam* "pariens, ac ſi nihil ſumſiſſet æger. "Numquid forte illud audax quidam "chymiater, ex antimonio vel ex mercurio ſublimatis, eleganti periculo "fabrefecit? minime gentium. Non "alium opificem habuit china china, "quam deum, & a ſolo deo omnem, "quam nacta eſt, febrifugam virtutem recepit. Anne ergo deus illa "vtitur in humanum genus *ſpecie* "*numinis* in vltionem peccatorum, "cum illi tantam vim indidit, vt ea "demum deluderemur, vt ea nos perderet? Abſit hæc a nobis ingrati "animi blaſphemia!

(hh) Memoranda hanc in rem exempla plurima inexpugnabilia habent auctores, quos paſſim hic nominauimus, & quotidiana oſtendit experientia, & partim ipſi adducimus, & alia occaſione plura oſtendemus.

ticulæ profecto huius medicamenti facillime digeruntur (ii), vti ceterorum ex vegetabili naturæ regno pro alimentis & medicationibus desumtorum, immo facilius forsan, quam pleraque alia, ob vires amaras & tonicas, in quibus qualitatum excessus nullus est. Si quid fæcum inest, id naturaliter, quantum opus esse potest, excernitur, atque nihil omnino a ceteris quotidie assumtis eam in rem singulare & diuersum, nihil corrosiui aut inflammantis, aut quod vllo modo opinionem de noxa exinde prouentura fouere possit, indagatione physica, medica, chimica, reperire, aut qualitercunque prudenti coniectura augurari licet. Neque vero quemquam hodie medicinæ peritorum medicamenti particulas per se corpori noxias serio reputare crediderim. Si quis ex medicinæ imperitis ita adhuc somniet (kk), huic experientia vera & doctrina medica respondere debet: *Crede*

(ii) *Boeclerus* ad *Hermanni* cynosur. P. I. p. 206. "nescio, inquit, quo iu-"re huic medicamini, e regno vege-"tabili deprompto, aliud, æque ad-"stringens, e regno minerali desum-"tum, minusque domabile, præfera-"tur". Crocum martis antimoniatum *Stahlii* intelligit, quem, quorumdam solum Germaniæ medicorum & breuioris temporis experimentis exploratum, sunt, qui cortici penitus substituere, & præferre tentent, quemque nos quidem haud reiicimus, sed ad febres fugandas longissime imbecilliorem nouimus, tum propria, tum aliorum, qui auctoris auctoritate, ex eius principiis & methodo tentarunt, experientia, quam vberius suo loco declarabimus. Neque ipse inclitus remedii eius inuentor parem cortici potestatem prædicat in febribus indolis pertinacis aut perniciosæ, & vbi efficacem & certam medicationem vrgent indicationes.

(kk) Mirum est, quam ridicula hanc in rem somnia, sed quam simul noxia, imprudentes & indocti apud sui similes effutiant. Laborabat ante quadriennium iuuenis, cauponis filius, febre quartana. Per semestre tolerato morbo, medicum consulit. Præscribitur post alia electarium ex cortice. Superuenit a discessu medici senex compotator garrulus, audit laudari chinam, & "tune, inquit, "adeo vitæ tuæ pertæsus es, vt chi-"nam sumere velis? a iuuentute in-"de mea semper audiui, periculosa "esse medicamenta *chinica*, chinische "Sachen". Nempe confundebat nugaculus homuncio *chimica* medicamina, olim adeo exosa, cum recentiori hoc *chinæ* nomine, de quo in iuuentute nihil sane inaudiuerat. Absterretur interim æger, omittit medicinam, &, dum extra paroxysmos sat bene habet, & febris salubritatem laudari audit, naturæ per tres menses alios rem relinquit: donec, aduentante hieme, in pleuritidem sinistri lateris violentam incidit, die paroxysmum febriiem præcedente. Augebatur morbus interuentu cuiusque accessionis, quæ typum exquisitum ser-

Crede mihi! vanos res habet illa metus.

Veros vero habet metus ipsa materia febrilis, ipse morbus, qui & hoc & alio remedio quouis, & naturæ vacillantis robore, imperfecte seruare non desinebat. Sexto pleuritidis die, mane, post exantlatam ea nocte febrem quartanam, aduocatus tandem ego, reperio ægrum misere pleuriticum simul, & phreniticum, ægre spirantem, nihil exspuentem, tremulum, & delirum, cum furore, pulsu durissimo, tendinumque subsultu. Subito sanguinem e vena sinistri brachii mitti, vesicatoria brachiis, cruribus, nuchæ, admoueri iubeo, & remedia emulsa, diaphoretica fixa, decoctum pectorale, aliaque isti morbo apta, faucibus inuito infundi, & extus applicari curo. Altero mane, quum tremor & spasmus cessasset, ac inde a vespera ad mentem aliquanto saniorem æger rediisset, ceteris tamen symptomatis, & dolore pleuritico, vrgentibus, & sputo parco sanguinolento vix procedente, dum pectus acute strepebat, venam iterum in eiusdem lateris pede aperiri facio. Vesperi sudor bonus tota nocte durans succedit, mane diei octaui mens sibi constat, spiratus sine strepitu facilior est, dolor valde imminutus, sputum paucum, coctum & facile, pulsus mollior, sed semper frequens. Pomeridie redit quartana, & cum ea spiratus grauis, delirium ingens, tremor, tendinum spasmus. Hæc mane diei nonæ remittebant, quamuis mente nondum bene constante, febre sine intermissione persistente, & magnopere debilitato homine, dum vrina, quæ per inflammationem flammea limpida fuerat, iam, post solutam pleuritidem, crassa, cum sedimenio obscure virescente, apparebat. Tum vero alium perniciosæ illius quartanæ paroxysmum non expectandum esse ratus, exhibui statim corticis drachmam, & per trihoria repetii, vt, sescuncia absumta, accessionem die vndecima expectandam tantum non inhiberem, symptomata ferocia omnino reprimerem, atque die duodecimo ἀπυρεξία reperiretur. Deinde continuatum est ex arte præscripta, & repetitum tertia quaque hebdomade, idem remedium, cuius, vt tutus præstaretur conualescens, octo vncias sensim sumsit. Atque ita plane in integram sanitatem restitutus, hodieque vegetus valet, ægre ereptus periculo, in quod ineptissima censura, & iniecto metu medelæ febrifugæ, præcipitatus fuerat. Exemplum hoc narrare lubuit eius aphorismi, quem supra ex *Hippocrate* adduximus, de quartanis in morbos acutos periculosos degenerare solitis: dum vicissim laudatissimæ illæ febres, in corpus acuto morbo eneruatum irruentes, lento gradu trucidare sueuerunt, vbi medela specifica procrastinatur. *Pechlin.* obseru. p. 276. "In morbo epi"demio, qui ante viginti annos Lug"dunum in Batauis diriter excrucia"bat, plurimi, qui morbi acuti mali"gnitatem superasse videbantur, sibi "redditi, tandem in quartanam, ex "hac in icterum, atque in hydropem "incidere, *funestos plerumque* mor"bos,,. Iste vero morbus acutus, qui annis superioris seculi 69. & 70. Lugduni grassatus est, febris fuit tertiana intermittens, sæpe in continuam

cte extinctus, & diuersimode mutatus, dum prauis consecutionibus imperitorum hominum oculos ferit, vana illa ipsis phantasmata effingit, de noxa, quam morbus intulit, in medicamenti particulis hærente, quæ, ni nociuis opinionibus rectus vsus prepediatur, noxam illam auertere possunt, ipsæ plane innocuæ.

§. IX.

Medicamenti securitas exemplis declarata.

Pauca seligere & superioribus superaddere placet specimina, quam frustra sint, qui reliquias febris aut medicinæ, absoluta cura, metuunt. Nihil est, quod aliqui ad eiusmodi experientiam mussitant: latere noxam sub sanitatis specie, post tempus nescio quod ex insidiis prodituram (a). Quando ergo iam remedium vllum, immo vel alimentum, salubre fuisse iudicabitur, si ita nodum in scirpo quærere lubet? Credo, si quis eorum, qui cortice vsi sunt, post aliquod tempus ense confossus periret, pars culpæ in chinæ reliquias coniiceretur, & a vulnere absolute mortifero absolueretur homicida, si illis vitilitigatoribus iudicium deferretur. Duodecim, & quod excedit, anni sunt, quod hæc mihi medicina vsu explorata est, & vnde-

am versa, sæpe in morbum chronicum degenerans, vtroque modo valde grauis, & *duabus ciuium tertiis exitialis*, & *reuersionibus*, fine fere diætæ errore, *sola status epidemii culpa*, grauissimis & frequentissimis obnoxia, dum cortex Peruuianus, qui, si fuisset bene notus, vnice forte suppetias tulisset, nondum ibi a medicis vsurpabatur. Eant, qui securitatem febrium intermittentium prædicant, medelam febrifugam criminantur, & legant hæc vberrime declarata in historia eius epidemiæ apud *Syluium*, prax. med. append. tract. 10.

(a) *Bontekoe* de febribus p. 77. "cum "ignorantes, animaduertunt felices "remediorum successus, opprobria "euomunt, metum iniiciendo bene "valentibus, dicentes: quamuis aegros curauerimus, malum nihilo "minus post vnum alterumue annum "denuo euigilaturum, mortemque "infallibiliter secuturam. Verum ca"lumnia hæc tam insulsa & absurda "est, vt nullam mereatur responsio"nem. Nam præterquam, quod "*euentus contrarium ostendit*, absolu"te impossibile est, *remedium aliquod* "*excellens*, *quo omnes curantur fe*"*bres*, *ægrique perfectæ restituuntur* "*sanitati*, post duos annos lethale "euadere venenum. Vide quousque "serpat calumnia & stupiditas, bonum "pro malo, & malum pro bono, ac"cipientium,,!

vndecimus labitur annus, ex quo, numeroſa in praxi vſus eius frequens fuit, & quos eius ope curaui complures, a primo inde tempore, adhuc ſani degunt. Poſt innumera ſummorum & fide dignisſimorum obſeruatorum teſtimonia, ipſe ego, minimus omnium, tot felices & conſtantes, immo ſtupendos, ex iſto remedio ſucceſſus vidi his oculis ſenſibusque vſurpaui, tot ex aduerſo febrium infelices ſponte euentus, quos ſcio me iſthac curatione ſola certo impedire poſſe, vt ſenſum omnem eiuraſſe me opporteret, ſi præiudicantium cenſorum vagæ opinationi fidem potius adhiberem, vt improbus forem, & medici cordati nomine indignus, ſi medelam adeo certam & inſontem ob aliena iudicia omitterem, ſi morbus ea domabilis haud fidus innocuusque eſſe videatur. Nihil iam de longe plurimis aliis ægris dicam, quos, aliorum medicorum egregiorum ope, continuato huius ſolius remedii vſu, ſolide curatos vidi & noui: prætereo, quod, ſæpe ſæpius expertum, vel ſolum ſecuritatem probare poteſt, felix fatum quam plurimorum hominum, cuiuscunque ætatis & habitus, quos, empirica arte qualicunque, vel ſtatim plane ſanari hoc remedio, vel per varios caſus & reuerſiones, ingenti copia corticis ſenſim deuorata, tandem integræ ſanitati ſponte, vel ea ipſa curatione, reſtitui contigit: id quod, ſi quid noxii, ſeu naturæ inimici, in ipſis remedii particulis hæreret, aut ſi febris eo curatæ materia adeo inſuperabilis eſſet, fieri nullo modo potuiſſe, facile patet. Tunc enim ſtatim ſanitas rediit, cum febrilis, aliaque forſan coniuncta, diſpoſitio morboſa vel deflagrauit, vel correcta & extincta eſt, quantumcunque eius remedii in corpus adſumtum fuerit (b).

Anno

(b) Notandum hic eſt, quod cl. *Torti* therap. ſpecial. p. 277. notat. "Celticarum legionum chirurgi non "pauci (ceteris ſua ſit laus) in prin"cipio quarumuis febrium, quoquo "modo periodum habentium, dilu"tam infuſionem aliquot vnciarum "chinae chinae ſuis aegrotantibus "*ſine vlla ferme methodo* propina"bant: quo fiebat, vt perſaepe aduo"carer tractu temporis ad eos inui"ſendos, quoniam & inde plures "contumacesque recidiuas, & malum "corporis habitum, & nonnunquam "acutas aegritudines, contrahebant. "Quae mala cum pluribus accidiſſe "obſeruarim (licet *plurimis* etiam res "*ex voto* ſucceſſerit, aliisque eadem "infor-

Anno huius ſæculi viceſimo ſeptimo, quum ferox per æſtatem appareret febris tertianæ epidemiæ ingenium, vocabar ad virum robuſtum fere ſexagenarium, qui, poſtquam iræ violentæ vini potum ſuperindiderat, in tertianam febrem erat prolapſus. Alter decurrebat, quum vocarer, paroxysmus, isque vehementer anxius, cum cardialgia, dolore ventris, laterisque in primis dextri, delirio, ſomnolentia. Nihil agebam, niſi quod diætam iuſtam, & mixturam diapnoicam cum ſolutione lapidum cancrorum & nitro, præſcriberem. Soluebatur acceſſio, &, quum ſudor ſufficiens promanaſſet, aluusque enemate nitroſo laxata eſſet, belle habebat ἀπυρέκτως. Vix ergo aliquid mali ſuſpicatus, continuari mixturam iubeo, donec tertius accederet paroxysmus. Accedit, eheu, ſub veſperam, ingrauescit nocte, ruit in carum, carus in apoplexiam, apoplexia, quam ſummo mane accitus vidi & obſtupui, in ipſam mortem ſubitaneam.

Altero die nuntiatur ſimile fatum viri ætate florentis, quem alius medicus egregius curauerat: narratur adhuc aliud atque aliud exemplum æque infelicis ſucceſſus intra paucorum dierum ſpatium obſeruatum. Perterrefactus ſum merito, & neque me neque alium quemquam ſponſorem reperi pro ſecuritate febrium vere intermittentium, aut valde remittentium, ſed æque ac illa, quam funeſtam videram, vel magis ferocium. Quarum magnus & indies augeſcens numerus quum anxium me haberet, ea ipſa hebdomade, vltra triginta ægris; quos adhuc notos numero, in quibus, dum ipſe ad lectulos probe omnia perpendebam, ob ſymptomatum notabilem vehementiam, aut ob vires debiles, periculum aliquod verebar, corticem efficaciter exhibui, eosque ad vnum omnes ſaluos & incolumes intra paucos dies præſtiti. Maxima pars manſerunt ſtatim ſani,

"infortunia contigerint cortice nequaquam curatis) aliena impenſa alienoque periculo didici, aut mihi didiciſſe ſum viſus, corticem Peruuianum indiſcriminatim in omnium febrium, etiam periodicarum, principiis non ſemper tuto exhiberi,,. Noxas eiusmodi ex abuſu empirico ſaepe itidem obſeruauimus, legitima tamen methodo ita ſanabiles, vt proprie non remedium nocuiſſe, ſed morbum male curatum, pateret.

ni, repetita, vti tunc mihi moris erat, ad *Sydenhamii* normam, curatione pro reuersione praeseruanda; pars in febrem postea relapsi sunt semel, pauci amplius, partim propria, vel morbi & aeris culpa, partim quia methodus reditum praecauendi nondum tunc exquisite mihi vsurpabatur. Relapsi tamen sunt sine periculo (c), & curati feliciter, & sospites supersunt omnes.

Numerum hic inire nequeo tot aliorum, qui similiter seruati superant. Multos nouimus, & quotidie videmus, qui vegeti senescunt, postea quam ante plusquam triginta annos (d) copiose ex arte ministratus cortex sanitatem ex febribus restituit. Medicus quidam ex his, quorum methodo, vltra quinquaginta annorum spatium, haec talia praestita sunt, ante aliquot annos senio meritisque grauis decessit, qui, per multorum annorum seriem, verno quotannis tempore, sanus, robori visceribus conciliando, & promouendis excretionibus, per aliquod hebdomades hoc remedio vsus est. Saepiuscule praeterea, si quando deiectum aliquo modo tonum ventriculi, aut aliquam cruditatem sensit, vnciam vnam atque alteram sensim deglutiuit, & effectum laudauit. Simili quotannis medela προφυλακτικῃ vsus est (e) Ludouicus XIV. Rex Galliae, cuius vegetam senectutem Europa nouit. Idem anno superioris saeculi LXXXVIII. cor-

(c) "Sed re vera,, (sunt verba cl. *Torti* therap. special. p. 174.) "nonnunquam transactae procellae obliti aegrotantes, & ab hominibus male feriatis, cum recidunt, seducti facile exclamant: satius fuisse febrem sinere, a qua fortassis euasissent, absque taedio recidiuarum. Profecto receptum beneficium non exprobrarent, si febri illos iugulanti relicti fuissent. Sed probi viri est, cunctos seruare, quos potest. & ferere beneficium, etiamsi sit messurus calumniam. Non sic aiunt postea, cum alios cernunt, in similibus circumstantiis, hoc remedio hacque methodo destitutos, perire,,.

(d) In cl. *Torti* therap. pag. 165. scriptum inuenio: "experientia mea, respectiue ad vsum innocuum chinae chinae generaliter, est *annorum circiter quinquaginta*; praeter experientiam praeceptoris mei, ab ipso corticis in Italiam aduentu initia sua sortitam; respectiue vero ad *vsum largiorem* in *perniciosis febribus*, est annorum *quadraginta*: quod potest sufficere ad firmandam *ancipitem* pusillorum *fidem*,,.

(e) cl. *Torti* therap. special. p. 354.

corticem ex methodo *Talboriana*, hoc eſt, perquam copioſe & diu, pro febre fuganda, in puluere etiam maxime, ſumſit, poſtmodum vero, quoties ſanus, praecautionis cauſſa, corpus pharmaco purgauit, eodem medicamento per aliquot deinde dies vſus eſt, vt naturae robur ſeruaret, motusque forſan metuendos compeſceret (f). Summus quondam in his prouinciis ſacrorum antiſtes, anno huius ſæculi XXII. nouem & octoginta annos natus, &, ad extremum vsque ſenium, mirabili cum vigore mentis & corporis magnis negotiis operam nauans, maraſmo ſenili placide extinctus eſt. Laborauit circa ſuperioris ſæculi annum LXXXV. febre quartana, quæ per nouem menſes, a medico tunc hic loci primario doctiſſimo experientiſſimoque, multa arte fruſtra tractata fuit. Duplicabatur & incrementa capiebat febris, cum virium & functionum corporis diſpendio, gliſcentibus, quæ plerumque antea litteratiſſimum virum afflixerant, pathematis hypochondriacis. Innoteſcebat eo tempore vſus corticis efficax & continuatus *Talborianus*. Itaque idem medicus illuſtris, copia inſigni medicaminis tum fere hic ignoti comparata, & ſufficienter diuque ſatis repetita, plenam viro ſanitatem ita reſtituit, vt a febre ceteriſque, quos antea valetudinarius fere ſemper tolerarat, affectibus conſtanter liberatus, ad mortem vsque prædicarit viuacem viridemque ſenectutem illi febri, illo remedio perſanatæ, deberi. Vir nobilis ad hæmorrhoides cœcas & podagram pronus, ante quinquennium & vltra, a cephalæa enormi, deliriis, horrendisque conuulſionibus epilepticis, ex fomite febricoſo ortis, paucos intra dies per corticem liberatus, & quaſi ex cymba Charontis reductus, deinde legitime repetito, immo vltra neceſſitatem trimeſtri remedii vſu, poſtmodum etiam lactea diæta, egregie refocillatus eſt. Altero deinceps anno, hoc primum medicamine, per menſem aliquoties quotidie vſurpato, tonum neruis visceribusque integrum præſtare, & horridi morbi metum omnem præſcindere, deinde lactea diæta alimentum corpori dulce miniſtrare, ſaluus repetiit, iamque hanc quouis vere feliciter inſtituit, nullo recidiuæ febris, aut alius prauæ conſecutionis metu. Podagra item & hæmor-

(f) *Les admirabiles effets du kinkina* p. 27. ſq. 44. ſqq.

hæmorrhoidibus aliquoties deinde, pro corporis habitu, laborauit, neque vllum apparuit febris redeuntis indicium, quod ab illo orgaſmo, niſi plene curata ſit, euenire alias ſolet. Puer iam ſexennis, chirurgi periti filius vnicus, ante biennium, & quod excedit, laborabat variolis impenſe confluentibus, cum maculis purpureis pluribus interſperſis. Vita vix conſeruata, declinantibus poſt diem XXI. variolis, miſere tamen, in corpusculo vehementer debilitato, excruciabatur abſceſſibus hinc inde erumpentibus, & febre continua, alternis diebus exaſperata. Quarta ab ineunte morbo hebdomade, cum & febris & conſtitutio ἀποστηματώδης aliis remediis nihil concederet, viresque labascere magis magisque viderentur, propoſuimus hoc remedium, ſimilibus in caſibus ſæpe nobis, poſt *Mortonum* aliosque medicos inclitos, feliciter exploratum. Sumſit aeger lubenter electarium ex cortice ſimplici & ſyrupo aliquo, eiusque intra quinque hebdomades vncias plus quinque, ad plenam vsque ſanitatem, abſumſit, eo ſenſim cum effectu, vt febris, primum imminuta, ceſſaret, vires cum appetitu incrementa caperent, abſceſſus, accedente ſollicita patris ope chirurgica, ſanescerent, nouique emergere deſinerent, & habitus corporis validus euaderet floridusque. Integra exinde valetudo inconcuſſa ad hunc vsque diem perſtat. Puella iam triennis, filia mea, matre debili, per grauididatem valde febricitante, nata, lacte minus ſalubri nutrita, breui poſt ablactationem annicula corripitur languore inſigni, anorexia, macilentia indies augescente, tuſſicula, febre primum anomala, dein manifeſtum duplicis quartanae typum adſciſcente, ſed lentæ & haud plane intermittentis. Praebetur, praemiſſa purgatione κατ᾽ ἐπικρασιν, cortex in electario (g), vt drachma & vltra indies abſumeretur. Melius ſtatim habuit, ceſſauit breui febris, &, repetito iuſtis interuallis medicamine, integre curata eſt. Sed cum indies maius corpori, a natiui-

(g) Plerumque alias ſufficit infantibus extractum cum aqua paratum, ad modum *Apini*, quod in liquore grati ſaporis pauco vel multo ſolutum, guttularum vel potionis forma, ita per trihoria fere, in paroxysmorum interuallis, exhibere ſoleo, vt, verbi cauſſa, bimulis decem plus minus grana pro ſingulis doſibus exhibeam, continuemque & repetam, pro iuuamine eueniente, & pro niſu recidiuo, ſecundum regulas.

natiuitate inde languidulo, robur ex continuato vſu naſci videretur, & auide infantula medicinam deuoraret, placuit eidem etiam deinceps inſiſtere. Itaque infans tunc annicula, ante biennium, per trium fere menſium tempus, vltra octo corticis vncias conſumſit, iamque corpore & animo belle valet, ac incrementa capit, feliciter nuper exantlatis variolis cum febre ſcarlatina periculoſe complicatis, poſt quem morbum denuo per dies quatuordecim ſumſit corticem, non niſi vt appetitum, vires, ac vigorem reciperet, & eximie recepit. Vir nobilis, aliquot vltra triginta annos natus, patre genitus, qui florida ætate, &, ni fallor, phthiſicus obiit, a multis inde annis ad quoduis frigus perceptum tuſſi ac catarrhis obnoxius, ante aliquod annos afficitur diuturna tuſſi ſicca ſenſim ingrauescente, hinc aliquoties haemoptyſi, ſputo poſtmodum phlegmatico, neque non purulento, tabescit, cum languore appetitus & virium, febriculaeque tabidae indiciis, &, per annum integrum, ſub iſtis ſymptomatibus, modo magis, modo minus affligentibus, vix per medelam noſtram reuellentem, vulnerariam, temperantem, abſtergentem, roborantem ὀρθοςάδιος ſeruatur. Sub hiemem anni XXIX. febris corripit tertianae indolis intermittens. Miniſtratur ſtatim, periculi iuſto metu, poſt duas acceſſiones cortex, & ea cum felicitate continuatur, cum ſyrupo diacodii in electarium mixtus, vt, ceſſante febre, robur corpori acceſſiſſe, morbo veteri deceſſiſſe, obſeruaretur. Repetito aliquoties ex methodo, per alternas hebdomades, curationis filo, non febris ſolum conſtanter abfuit, ſed aeger adeo per omnia melius habuit, vt lubentiſſime, per tres adhuc menſes continuos, ter quotidie doſin electarii ſumere perſeuerarit, addito balſamo antiphthiſico *Meibomii* ad guttas bis quotidie viginti. Menſe dein Maio aquas Selteranas cum lacte potauit, atque exinde ſanus vegetusque, ſine tuſſi, catarrhis, febre, aliisque ſymptomatis, munere ſuo militari, ſub aeris ſaepe iniuriis, fungitur, mortis faucibus eripi viſus. Lepidum eſt, quod circa copioſum corticis vſum, praeter conſilium, ante duos mihi, & quod ſuperat, annos obuenit. Vir nobilis, macilentus, haemorrhoidum fluxu ac motibus anomalis, tuſſi ſicca, haemoptyſi, catarrhis, flatibus, ſaepe afflictus, qui ante

bien-

biennium, & iterum antegressa hieme, ex pleuritide satis periculosa emerserat, corripitur mense Iulio anni CIↃ IↃ CCXXVII. febri tertiana epidemia. Quae postquam cum tertia accessione in duplicem haud plane intermittentem degenerauit, & haemoptysin cum tussi violenta comitem adsciuit, non tuto permitti posse iudicata, sed cortice, cum papaueris albi syrupo in bolos redacto, ex methodo profligata est. Nondum penitus conualuerat aeger, quum abire hinc, operisque ad aquarum exundantium aggeres praeesse, iussus fuit, neque potuit non obedire. Dimisi illum ea lege, vt, praesertim sub paludosorum effluuiorum hauriendorum necessitate, insisteret medelae, donec me de valetudinis statu per litteras certiorem fecisset, quod post paucos dies facturum se esse, recepit. Verum nihil de ipso comperi, donec sequentis anni mense Ianuario epistolam accepi, qua egregie se valere perscripsit, & consilium petiit, num corticis vsui amplius insistere deberet, cuius quotidie quinquies drachmam dimidiam assumere nondum intermiserit, quia, licet semper detentus operis aquariis, alias sanitati suae molestissimis, firmitatem indies maiorem valetudinis a multis annis debilioris persentiscat, haemorrhoidibus sine molestia idemtidem sub medicatione promanantibus. Annum & diem datarum litterarum male me intellexisse, & forsan vetustiores alicubi neglectas iacuisse, putabam. Vbi autem veram rem esse, & magnam viri in remedium fiduciam reperi, quiesceret quidem alternis hebdomatibus ab eius vsu, sed alternis idem ter adhuc repeteret, suasi, appropinquante praesertim aequinoctio, quo haemoptysin pati alias consueuit. Exinde vero, quod saepius postmodum per litteras, & nuperrime adhuc coram testatus est, optime quidem, & longe melius, quam diu antea habuit, corporis etiam habitu viuido magis & pinguiori facto.

Plurima, quae nobis constant, parum absimilia, de cortice copiose satis, & diu, vtilitatis, vel necessitatis, vel securitatis caussa, & feliciter, & innoxie certe vsurpato (h), in diuersissimi generis constitutio-

(h) Post tot obseruationes proprias & alienas, equidem non adeo miror, quod haud pridem cl. *Iunckerus*, vir egregie merens, *Stahlianae* scholae doctor, in dissertatione de legitima febrium corruptarum tractatione p. 27.

tutionibus, ob febres ex genere intermittentium, morbos febriles, epilepsiam, choream S. Viti, hæmorrhagias, aliaque παθηματα (i), repe-

27. sq. scripsit: "Sane nuper ex ore "præclari cuiusdam regii medici cum "admiratione audiuimus, se, licet "hunc corticem prodige, & ad vn-"cias quotidie dedisset, nunquam ta-"men sinistrum effectum obseruasse; "a parco autem vsu mala illa conse-"ctaria, quæ per vulgus circumfer-"rentur, esse deriuanda.„ Si, quod omnia suadent, recte capio mentem præclari illius medici, id dicere animus fuit: si opportune, hoc est, morbi indole, & tempore, & corporis habitu permittente & poscente, cortex datus sit, dosin etiam maiorem solito, immo, vrgente velocis periculi necessitate, ad vncias indies extensam, eiusdemque medicaminis prudenter liberalem continuationem repetitionemque, ad plenam vsque morbi extinctionem, nunquam sinistrum euentum produxisse. Illa autem, quæ per vulgus veræ αιτιολογιας ignarum circumferantur, praua consectaria non ipsi remedio deberi, sed dispositioni febriculosæ imperfectius extinctæ: &, quamuis vsus corticis, vti omnium medelarum, non opportunus nocere itidem possit; frequentissime tamen peccari in vsu ad morbi proportionem non adæquato, dum in dosi, continuatione, repetitione, deficiant vel ægri, vel artifices. Atque hoc verissimum esse satis hactenus probatum videtur, vberius alia occasione demonstrandum.

(i) Nuperrime cl. *Hampius*, medicus Londinensis, natione Germanus, doctissimus felicissimusque, nouum experimentum ad medicum apud nos inclitum perscripsit, quod ex eius epistola mecum communicata hic excerpere liceat, ipsis scriptoris verbis latine solum versis. "Non possum, "ait, quin de cortice Peruuiano me-"morem, quid primum cl. *Amyan-"dus*, chirurgus regius, aliique post "eum, diuini huius remedii ope, in "sphacelo præstiterint. Nempe sex "iam prostant casus, vbi sphacelus, "quamuis ad ossa iam vsque pene-"trasset, inhibitus plane est, vsu lau-"dati medicamenti. Dabatur quarta "quauis hora ad scrupulos duos, vel "drachmam vnam, donec sescuncia "absumeretur, quo facto sistebatur "processus siderationis. Imitatione "digna res est, & pariter eam medi-"cinam ad cancrum coercendum ten-"tari posse existimo.„ Sane apud nos quoque exstant exempla, vbi & vlcera putrida, sed coorta ex μεταστασει materiæ febriculosæ, omnino persanata sunt, & dissipati tumores glandulosi, ad carcinomatis fere naturam accedentes, sed eiusdem febrilis fomitis soboles, & ipse superueniens sub statum erysipelatis, sed ex febrili fomite oriundi, sphacelus cohibitus est, dato, tamquam ad febrem fugandam, cortice. Femina etiam quædam fere sexagenaria, tota sana, pedem dextrum lapsu infausto dextrorsum luxauerat, cum ingenti laceratione ligamentorum tendinumque, & accedente inflammatione graui. Declinante hac, supererant partes plures cutis, musculorum, tendinum sideratæ, remanebat febris lenta continua, cum anorexia plenaria, & augescente indies debilitate. Obseruato manifeste duplicis quartanæ typo, mirum est, quam belle omnia in melius mutata sint, &

repetere, temporis ratio & operæ consilium prohibent, multa etiam con-

& fecundata egregii chirurgi curatio sollicite extrinsecus adhibita, postquam præscripta methodo febrem quartanam sustuli, appetitum viresque restitui. Pedis tamen ista læsio, sublato licet sphacelo, lente demum sanescit, & feminam aliquo quidem modo, vt non fieri nequiuit, claudicantem, sanam tamen præterea relinquit, quam equidem deploratam habuissem, nisi eo nos deus donasset remedio. Supervenit adhuc aliquoties deinde febricula erysipelatosa, sed sine periculo deflagrauit. Conf. Excerpt. e Commerc. Noric. §. VII. Caution. med. I. not. 21.

Quæ de recens feliciter inuento vsu corticis ad sphacelum modo dicta sunt, vberiorem explanationem accipiunt ex libello nuperrime edito Johannis *Rushworthi*, chirurgi doctissimi, qui inscribitur *a proposal for the improvement of surgery.* P. 3. sq. narratur historia, quam latine heic reddere licebit. "Anno 1715. ad virum quendam arcessebar sphacelo "in pede ex caussa interna laboran-"tem, cum pulsu inordinato, iis in "casibus consueto. Profundas incisi-"ones ad os vsque in parte siderata "faciebam, & circumcirca, quo vs-"que aderat inflammatio, scarifica-"bam, vulgariaque admouebam loco "præsidia. Febris hinc deflagrauit, "pulsus non solum euasit tranquil-"lus, sed etiam ordinatus, & intra "paucos dies suppuratio in margini-"bus notata est. Linquere ægrum "& pharmacopœo committere coa-"ctus sum. Sed breui post tempore "vocatus sum denuo, reversa febre, "& ad superiores partes progressa "sideratione. Eandem, quam prius, "methodum, simili cum successu, ad-"hibui: sed symptomata priora om-"nia tertium regressa sunt; repetita "vero denuo eadem methodo, cessa-"runt. Inutilem fore amputatio-"nem ratus sum, quippe nimis sæpe "reditum mali expertus, vbi caussa "in sanguine & humoribus hæsit, "donec tum primum prouidentia me "direxit, vt corticem hoc in casu "præscriberem, obseruata febris re-"missione. Respondit vltra expecta-"tionem euentus. Febris non am-"plius rediit: corruptum crus ampu-"tatum est: & vidi hominem sanum "vegetumque post multos exinde an-"nos. Posthac aliquoties bonum "eum effectum in similibus casibus, "haud exigua cum animi voluptate, "notaui,, P. 12. sqq. epistola exstat Claudii *Amyandi*, chirurgorum magistri, ad libelli auctorem, vbi p. 14. sqq. "tuo, inquit, exemplo corticem "in omni sphacelo, eodem cum suc-"cessu dedi, qui eos viros egregios, "quorum tu (in epistola non edita) "mentionem facis, exhilarauit. Iam "curo virum honoratum septuaginta "octo annos natum, qui isti medica-"mini vitam seruatam debet. Gan-"græna primum laborabat ex phleg-"mone. Vsitata remedia videbantur "periculum remouisse. Sed, quum "febris sine remissione aut intermis-"sione perduraret, sphacelus subito "apparebat, cuius progressus nulla "ope sistebatur, donec vsurparetur "cortex, quo facto, viginti minus "horis separatio incipiebat, cum pu-"re laudabili. Idem ante aliquot "annos Iudaeo contigit in sphacelo "tribus hebdomadibus obfirmato, "quauis medela a variis chirurgis "fru-

conſulto alii occaſioni reſeruamus.

SE-

"fruſtra adhibita: alii item aegro-"rum meorum. In ſeptem eiusmodi "caſibus id medicamen iam praebui, "diſcrepantibus ſingulorum circum-"ſtantiis; & in omnibus tamen prae-"ſtitit officium: etiam intra hos pau-"cos dies in *Delenorio*, balnei in vi-"co S. Iacobi magiſtro, cui ſideratio "accidit poſt varias in cruribus hy-"dropicis punctura s. Cortex pro-"greſſum infra viginti quatuor horas "ſtitit, & eſcharae ſeparari cœperunt. "Sed, corpore iam icterico, & eua-"cuationibus exhauſto, rediit ſpha-"celus, & alterum crus inuaſit, vn-"de quamuis mortem obierit aeger, "vis tamen remedii adeo fuit mani-"feſta, vt, hoc ceterisque caſibus at-"teſtantibus, euidens eſſe putem, "aeque nos de meliori exitu, aut "certe de ſiſtenda ſideratione ex qua-"cunque cauſſa interna, certos eſſe "per corticem poſſe, quam de febre "intermittente per eum ſuperanda.,, Reſpondet auctor p. 22. "Eximio "cum gaudio percipio, tot tibi ex-"perimentis ſalutarem corticis effe-"ctum demonſtratum eſſe: quamuis "iſte magnam certe partem bonae "tuae & aptae directioni debeatur. "Monebo ſolum, in aegra quadam "mea, cito nimis omiſſo cortice, re-"diiſſe ſiderationem, intra circiter "quinque dies; ſed ſcarificando par-"tem, & repetendo remedium, prae-"ſentiſſimo rurſus effectu beatus "ſum, iamque mulier perfecte con-"ualuit. Et licet antea perquam "malo corporis habitu fuerit, melius "iam quam aliquot ſuperioribus an-"nis habet: id quod ipſa facies cun-"ctis, qui antea norant, oſtendit, "quamuis quinquaginta iam numeret "aetatis annos,, P. 30. exſtat epiſto-la cl. *Douglaſſi* ſequens. "Ante men-"ſes duos vocabar ad virum honora-"tum, circiter quinquagenarium, in "calce pedis ſphacelo ex cauſſa in-"terna laborantem. Scarificabam "& deligabam ſecundum artem, & "medici eius cardiacum *Raleighi*, "rad. ſerpent. Virg. ceteraque pro "more praeſcribebant remedia. Se-"quenti die *Dickinſius* & *Cheſeldenus* "conſulti ſunt. Confirmarunt quae "a nobis acta fuerant, & pergi ita "voluerunt. Fecimus ſine ſucceſſu "vllo per dies octo: gliscente ſidera-"tione, neque remittente febre. Col-"latis iterum conſiliis, omnes vero "haud ſimile reperimus, aegrum νυχ-"θημερῶ ſuperfuturum. *Dickinſius* "tunc corticem propoſuit, non pro-"pria experientia, ſed tua auctorita-"te, & *Amyandi*, itidem variis feli-"cibus experimentis fortunati. Con-"ſenſere omnes, haud ſine aliqua "haeſitatione. Aſſumto cortice, fe-"bris ſtatim diſceſſit, ſtetit ſphacelus, "digeſtum eſt vulnus, delapſae ſunt "eſcharae, cum omnium, qui vide-"runt, aut fando acceperunt, ſtupo-"re. Ob nouum hunc corticis vſum "ad ſphacelum, maiores tibi deben-"tur gratiae, quam ipſi illi, qui pri-"mus vtilitatem ad febres intermit-"tentes oſtendit.,, Monet denique auctor p. 35. ita experimentum ſuum capiendum eſſe, quod ipſa ratio di-ctat, vt non ab omnibus omnino cauſſis internis oriundi ſphaceli eius medicinae viribus expoſiti eſſe iacten-tur: quum, quod de omnibus mede-lis valet, quibusdam hanc cauſſis poſ-ſe non congruere, methodus ſpecia-lis quemlibet peritum doceat. Con-

gruit

SECTIO SEXTA
PROPONIT OBSERVATIONES ET CONIECTVRAS AETIOLOGICAS DE MODO QVO OPERATVR MEDICAMEN, TYPISQVE ET PERIODIS.

§. I.

Problema & coniecturæ, de modo, quo cortex operatur.

Soluat huiusmodi syllogismos, experimenta dico tot millies, a tot inclitis viris, per tot annorum seriem, in tot regionibus repetita, quorum veram consequentiam quilibet ἀναλογως experiundo comperire potest, aut taceat opinio, quæ solam adstrictionem, eamque ne quidem per varias corporis partes, motuumque directiones naturaliter diuersas, distinctam, generali edicto, pro vnica corticis virtute, ne dicam pro crimine habet, qua nihil corrigat, nihil mali expellat, nullas secretiones vel excretiones in iustum ordinem redigat, sed omnia obstipet, & materiam febrilem in corpore, veluti strictis cohibeat compedibus (a). Magnorum virorum, quos sequi-

gruit certe praecipue, vbi febrilis materia periodica subest, & vbicunque intus in visceribus inflammatio, sideratio, aut abscessus, aut insuperabilis putredo, aut spasmorum fluxionumque impetus continens, efficaciae vtili obicem non ponit. De viscerum obstructione reseranda, & humorum abundantia minuenda, in tam praecipiti periculo, ante remedii praebitionem vix licebit cogitare. Sufficiat heic vires medicinae eius summopere in morbo nocentissimo innocuas & eximias, ex aliena maxime experientia, annotasse, quae, in tam desperatis casibus, tanto successu beata est, vt & imitatione prudenti dignissima sit, & vel sola hisce silentium imponere debeat, si qui adhuc diuinum illud beneficium calumniari, & suspectum reddere, & medicos aegrosque, quantum fieri potest, ab vsu eius absterrere amant. Nae isti vereor ne tandem deo, medicinae datori, difficulter rationem reddituri sint, vanae dicam timiditatis, an praefractae in morborum impetu permittendo temeritatis, immitisque in omittendo miserorum ægrotantium leuamine pertinaciae; ni, abunde moniti, meliora acceptare, & acceptata candide profiteri, aut saltim, donec vsum multiplicem ab abusu rite distinguere didicerint, tacere discant.

(a) *Sydenham.* epist. I. p. m. 377. sq. "Quo autem pacto deprehendemus, "cor-

qui videntur ſibi, vel aliis videri volunt, qui ita ſentiunt, aut loquuntur, non ea eſt arrogantia, quin potius, vbi de modo agendi per-

"corticem vi ſua adſtrictoria febres "fugare? Qui id probare velit, ne-"ceſſe erit, vt prius alia adſtringen-"tia pari virtute praedita in medium "afferat. Mihi certe, vel eorum for-"tiſſima adhibenti in experimentum, "nondum e voto ceſſit. Quid quod "illos etiam ſanat, qui ab eius vſu, "tamquam a cathartico aſſumto, fre-"quenter aluum deponunt. Id vero "demum eſt recte ſapere, ſuo ſe "quemque pede ac modulo metiri. "Non verebor dicere, quod medici "cura omnis atque induſtria in expi-"ſcanda morborum hiſtoria, iisque "remediis abhibendis, quae, experi-"entia indice ac magiſtra, eosdem "valent depellere, debeat collocari: "obſeruata tamen iſta medendi me-"thodo, quam recta ratio, non ſpe-"culationum commentis, ſed trito & "naturali cogitandi modo innixa, ei "dictauerit.„ Quod de fortiſſimorum adſtringentium vſu ſaepe fruſtraneo, & impari effectibus corticis docet, confirmatur recentiori obſeruatione in *hiſtoire de l'academie des ſciences* a. 1714. p. 37. ſqq. Magnus experimentorum numerus oſtendiſſe traditur experientiſſimis viris *Renealmo* (*Reneaume*) *Hombergio*, nuce gallarum ſat ſaepe febres intermittentes fugari. Additur vero, notantibus viris experientiſſimis itidem, *Boulducio, Lemerio, Godofredo* (*Geofroi*,) id medicamentum vel ſexies repetitum in febribus tertianis & quartanis effectu caruiſſe ſaepe, ſaepe inde profligatam febrim rediiſſe, ceteriſque praeter corticem Peruuianum remediis omnibus ſuperiorem fuiſſe. Immo vero aliorum adſtringentium minus expertorum doſes eo vsque intendere, vt febrim certo profligent, ſi omnino profligare difficiliorem poſſunt, quis ſecurum reputet? Exemplum in nuce moschata eſt, quae tantopere multis laudatur, & a paucis pro inſecuro medicamento habetur. Ea vero, cortice longe potentius adſtringens, non ſolum longiſſime minus potenter febres, ſed incertiſſime deuincit, verum etiam aucta doſi aluum euidenter ſtringit, & ſanguinem visceraque inflammare, &, quod hoc libello maxime notandum videtur, ſoporem arceſſere apta eſt. *Bontius* de medic. Indor. dial. 5. viſum ſibi in India memorat, ex nimio eius nucis vſu aliquos per diem vnum & alterum, non ſecus ac caro correptos, immobiles ac mutos iacuiſſe, A nimia eiusdem doſi, coma vigil, cum delirio, vertigine, ſtupore, viſus ac loquelae priuatione, per biduum durans notauit *Schmidius* eph. nat. cur. dec. 2. a. 2. obſ. 120. add. cel. *Behrens* ſelect. diaet. p. 286. Talia a corticis doſi vel modum excedente nemo obſeruauit, vt diuerſiſſima diuerſorum adſtringentium natura etiam hinc ſatis pateat, quum contrariam efficaciam experientia monſtret. Febris per imperfectam corticis doſin imperfecte tentata coma acciuit apud *Ramazzinum* conſtit. epid. p. 149. quod ipſo forſan cortice medicabile fuiſſet.

perfecte noscendo quaeritur, cum *Ramazzino* (b) exclament, quod poeta (c) de Nili origine cecinit:

vincit adhuc natura latendi (d).

Quid nos hanc in rem hariolemur, & quo vsque artem in ea peruestigatione certo vel probabiliter experimentis & ratiociniis peruenisse existimemus, alibi aliquando explicatius dicendi locus erit. Praemitti debet illi perquisitioni historia accurata effectuum huius remedii, qui, pro varia ratione methodi & miscelae, varii sunt, in corpus humanum sanum & aegrotum, inque diuersos eius humores, fibras, motus, sanos morbososque, tum intra corpus, tum extrinsecus, si cui humori admisceatur, vel loco applicetur. Praecedere debet distincta; & ad omnibus opinionibus liberata historia, &, quantum sine incerta opinatione fieri potest, iusta aetiologia morborum, symptomatum, constitutionum, vbi iuuat cortex, aut nocet: notandum accurate, quid proficiendo vel officiendo praestet, & qua forte rerum illarum mutatione, quaue methodo, aut mixtione, aut quibus praemissis vel subiunctis, noxa vel vtilitas impediatur, aut mutetur. Interea etiam chemicis physicisque artificiis, ignis torturis, spectaculis microscopicis, chirurgia infusoria, & variarum rerum miscela, explorare partem naturae medicamenti licebit (e). Ex re etiam fuerit aliorum remediorum febrifugorum efficaciam & naut-

(b) Oper. p. 219.

(c) *Lucanus.*

(d) *Schelhammer.* de genuina febres curandi methodo. p. 131. sqq. laudat remedia, quorum virtutem experientia probat, quamuis ratiocinatio agendi modum non penetret, eaque empirica vocat. "Eiusmodi inquit, "remedium, ab omnibus hominibus, "post varia licet fata, ac contentio-"nes non exiguas, agnitum atque ad-"missum, est cortex ille Peruuianus, "quem chinchinam appellant, cuius "agendi modum multi quidem ex-"plicare aggressi, sed, meo iudicio, "nemo adhuc expediuit. Sunt enim "alia simplicia non pauca, quae & "terrea styptica vi, & insigni amari-"tie instructa sunt: tamen id non "praestant aeque feliciter, quod hic "nunquam non, si rite cum eo agas, "praestare certo solet.„

(e) conf. *Leeuwenhoek's microscopical obseruations on the cortex Peruuianus* c. fig. phil. transact. n. 312. p. 2446. sqq. item eiusdem *brieuen de* 60. *missiue van cochenille en de schors*

turam similiter expiscari, vt comparata iuxta se posita magis elucescant. Tunc forsan solidius iudicium efformari poterit, quid de modo agendi statuendum sit, quidque inquirendum supersit, qua in re posteritas vltima habebit adhuc, vbi humani ingenii & artis vires experiatur. Coniiciamus tantisper, remedium hoc, pro suo modulo, velut alia vegetabila amara, leuiter aromatica, & parum austera, agere. Dicamus illud particulis leuiter adstringentibus tonicum esse, vnde fibrarum & neruorum tonum intendat, praesertim aliquanto laxiorum, & ad quos satis efficaciter penetret, quosque suarum partium attactu & stringendi facultate neque maiores, neque minores, neque magis insensibiles, aut turgidos, reperiat. Notemus augeri tonum praecipue ventriculi, intestinorum, ductuumque & glandularum, vnde liquores eo confluunt, & quo inde effluunt, & euidentissime quidem vasorum biliarium: eadem virtute chylo impressa, & ad circulantem sanguinem per vasa lactea delata, tum vero etiam ipso neruorum consensu, roborari tonum ceterorum vasorum, sanguineorum, lymphaticorum, neruorumque, fibrarum, & ductuum, praecipue in hepate, pancreate, mesenterio, liene, renibus, vtero, partibusque seminalibus, & ceteris, quae per arteriam magnam descendentem, & venam portae, & cauae propagines, variis canalium ramis & directionibus, alluuntur, & neruorum retibus complicantur, in abdomine praesertim. Attamen ceterae itidem corporis partes, cor ipsum, pulmones, cerebrum, artus, & quae sunt reliqua, partim debilius & minus notabiliter, partim subtilius & remotius, partim per neruorum consensum varium, partim vero maxime ὑστερεργια naturae affici, reputandae videntur, posteaquam

schors china china. *Hoffmanni* dissert. de chinae chinae modo operandi. *Pitcarnius* in opusculis medicis diss. 8. 9. *Sponii* experimenta de febribus & febrifugis. *Lemery cours de chimie* P. II. c. 6. *Apinus* hist. febr. epid. §. 48. *Ramazzinus* de vsu & abusu chinae chinae. *Torti* therapeut. special. L. I. c. 5. *Cogrossi considerationi fisico-mechaniche e mediche intorno alla natura, effetti, ed uso della corteccia del Peru.* *Helluigius* de quinquina Europaeorum §. 15. sq. *Horbii* diss. de chinae chinae virtute febrifuga. *Tournefort* de materia medica. *Tauvry traité des medicamens.* T. I. p. 97. T. II. p. 213. *Freind.* emmenolog. c. 14.

quam effectus, qui a ſubſtantia remedii expectari potuerunt, eadem dudum digeſta & excreta, iam præſtiti ſunt. Cenſeamus eadem vi tonica, & velut balſamica (f), craſin chyli, ſanguinis, & humorum inde deriuatorum, biliosi maxime, pancreatici, & ſimilium, coerceri, vbi præcipue præter naturam, ſed non vltra potentiæ remedii proportionem, exſoluta eſt. Addamus, particulas temperate amaras, ſaponaceas, & aromaticas digerere, abſtergere, & quaſi bilis vices gerere, & hanc, ſi iners vel acore corrupta eſt, ac alios humores ſimiliter vitiatos, chylumque in primis, corrigere: earundem vero particularum ſulfure leniter anodyno, quod amara, & aromata, & balſamica habere ſolent, & odor ſigillatim prodit, & conſequentiæ variæ teſtantur, fibras & neruos demulceri, minores præſertim, & a contactu terreæ & ſalinæ fixioris ſubſtantiæ remotiores, & qui neque præſente ſpaſmo inſigni ſtricti ſunt, neque niſu vim remedii ſuperante ad eum proxime inclinant. Exiſtimemus tonum ſenſumque neruoſiorum partium alicubi in ventriculo præſertim, & vbi ſalium excretiones ſunt, blande exſtimulari ſale earundem particularum medio fixiori, &, quod in ſinu gerunt, volatili oleoſo, quamuis id haud omnino in corpore eliciatur. Neque negemus etiam, iisdem ſalibus, & ipſa laxiorum partium, vaſorumque maiusculorum & exquiſitiori ſenſu pollentium, tonica adſtrictione

(f) Doctiſſimus *Iunckerus* in diſſ. de febribus corruptis ait: "corticis patroni plus virium balſamicarum, "quam adſtringentium, ei tribuunt, "licet hoc adſertum examini tam externorum ſenſuum, quam chemiæ, minime reſpondeat,,. Aduerſari hæc aliquantum videntur examini ſenſuum & chemiæ a cl. *Hoffmanno* in diſſ. de chinæ chinæ modo operandi §. 8. 9. luculenter expoſito, & his, quæ idem vir illuſtris nuper repetiit in de recto corticis vſu §. 23. de principio balſamico. Tacemus iam experimenta propria. Conſentiunt plerique, quos ſupra nota (e) nominauimus, auctores, examinando conuicti, ineſſe in cortice eiusmodi principium ſalino-ſulfureum, gummi-reſinoſum, ſuaueolens, diureticum, quod balſamicum dici mereatur. Num autem plus huius, an vero adſtringentis, memorandum inſit, & vtrum potius efficaciæ mirandæ cauſſa ſit, poſteritati forſan iudicandum remanebit. Ineſt vtrumque, vtrumque ad effectum confert, quia tota ſubſtantia potiſſimum iuuat, & fortaſſis alterutrum ab altero plane ſeparatum haud multum fructuoſi præſtaret.

ne, leniter deinde aperiri obſtructas vias, relaxari vaſa minora, remotiora, & minus ſenſu prædita, & ſuccos aliquanto viſcidiores incidi, atteri, promoueri, fluidioresque reddi. Ex his forte aliquo modo explicari poſſet potentia remedii manifeſta in curandis febribus aliisque morbis, & in promouendis ſæpe excretionibus, pro niſu naturæ & materiæ coctæ, vel turgentis, præſertim vero in reſtituenda transſpiratione inſenſibili, &, quod magna ex parte ab hac dependet, corporis æquilibrio, & vigore motuque tonico naturali, qui per morbos morborumque paroxysmos elanguerat.

§. II.

Vis ſpecifica.

Hæc omnia vbi non ſufficiunt, liceat ſummorum virorum veſtigia ſine opprobrio ſequi, quæ omnia ad illud, non medicæ practicæ, ſed phyſicæ theoreticæ, ignorantiæ aſylum ducunt, *ſpecificæ* (a) virtutis, maxime *febrifugæ*, titulum. Supponamus, id quod ex-

(a) Fingunt ſibi pro lubitu quidam ideas generales, quomodo ſpecifica medicamenta, quod vocabulum medicis vſitatiſſimum eſt, comparata eſſe debeant, a communi notione plane diuerſas. In his eſt *Sydenhamius*, euacuantia quæuis ex ſpecificorum cenſu proſcribens, &, qui cum eo fere ſolo diſputat, auctor diſſertationis Halenſis de vſu corticis cauto & ſuſpecto. Totum opuſculi caput primum nihil eſt niſi hypothetica diſputatio, corticem non operari vi ſpecifica, ſed ſola adſtrictione, neſcio vtrum valida an imbecilli, vniuerſali an particulari. Hinc pathologia febrium *Stahliana* ſupponitur, quarum nullas auctor, præter peſtem, ſpecifico, vt putat, terrore infeſtam, ſpecifico remedio opus habere dicit, quia, vti ait, omnium febrium cauſſæ methodo medendi vitali obſecundent. Ita beatam methodum & cauſſas obſequioſas imaginari, & morbos in cathedra curare, licet: ſed vereor, ne ſpe ad ægrorum lectulos cadamus. Secundo capite *ex illis hypotheſibus* regulæ pro cauto vſu ſuppeditantur, & quæ *Sydenhamianam* methodum noxæ inſequi *debeant*, præmonetur. Tandem poſtremis duobus paragraphis martyrologium chinæ breuiter aliquot augetur exemplis infelicis ſucceſſus ex aliena curatione, qui vtrum naturæ, an arti, an male medentibus debeantur, non patet. Mihi aliisque fere omnibus medicis id remedium intelligitur *ſpecificum*, ſeu *ſingulare*, ad morbum aliquem, vel ſymptoma, vel partem corporis, quod per ſpecificam ſuam qualitatem, ſiue per formam, & mixtionem ſuam internam eſſentialem, ἰδιοσυγκρασίαν, ſeu ἰδιότητα, ita aduerſatur cauſſæ ſpecificæ ſeu continenti morbi, vel ſymptomatis alicuius, aut ita reſpondet tex-

experientia euincit, medicamentum hoc tota ſua & haud ſatis perſpecta ſubſtantia ſpecifice agere in eas corporis partes, in quibus paroxysmorum febrilium fomes colligitur, & in quas hic præcipue operatur: tum vero febrium intermittentium materiæ, & ipſi diſpoſitioni, quæcunque & vbi fere cunque illa ſint, in ſolidis fluidiſque corporis partibus, ſingulariter aduerſari: niſi materia nimis remota, aut obſtructis alicubi viis profundius impacta, aut immatura ſit, quam vt ſolito remedii robore attingi poſſit. Hanc vero virtutem ſpecificam tantæ agnoſcamus eſſe efficaciæ, vt, ſi æger, & adſtantes, & medentes omnia recte faciant, neque inſolitum plane conſtitutionis ſingularis vitium ſubſit, materies illa & diſpoſitio certiſſime penitus corrigatur & ſubiugetur, & iſta plerumque, qua naturæ niſus eſt, euacuetur; pro varia vero & imperfectori medicatione afficiatur plerumque, ſed diuerſo & imperfectiori effectu. Admiremur naturæ conſuetam, in ſimplici medicamento ex diuerſis partibus inimitabili mixitone componendo, ſagacitatem, qua varias particulas & virtutes, quæ contrariæ eſſe videantur, ita inuicem temperare nouit, vt veri æque, ac inexplicabiles, in corpus humanum inde reſultent ſucceſſus. Vtamur tantiſper experientia inuentis, experientia firmatis, ratione moderatis & applicatis, pro genuino vſu regulis, neque theoriæ diuerſitate (b) in diuerſa nos rapi patiamur, *Aut*

texturæ, craſi, connexioni, & reliquo habitui alicuius partis corporis, vt, præter generaliores & manifeſtius explicabiles operationes, præcipua quadam contra morbum illum, aut contra illud ſymptoma, aut in eam partem, quibus remedium ſpecificum eſſe dicitur, polleat efficacia, quae negari non poſſit, quamuis plerumque ratio illius effectus, & ἰδιοσυγκρασια, ſeu peculiaris temperatura & proprietas, vtrimque non plane ſit perſpecta. Plura eiusmodi, & diuerſi quidem generis & gradus, remedia ſpecifica exſiſtere, nemo negabit, qui ad experientiam magiſtram animum aduertere voluerit. conf. celeb. *Hoffmann*. medic. ſyſtem. tom. 3. ſect. 2. toto cap. 8.

(b) Diſputari velim de theoria, donec theorica eruatur veritas, quae forſan ante mundi finem ex ſuo puteo integra haud prodibit; ſed in facienda medicina vnanimes, vti decet, optauerim omnes. Priuata res eſt opinio theoretica; praxis publicæ vtilitati litat. Factitent medici, quod Ariſtides ac Themiſtocles, proceres Attici, perpetuo priuatim inter ſe diſceptantes, ſed, "quoties publica "negotia gererent, deponentes finis

 "obti-

Aut doctas rixas vano ostentemus hiatu,
Queis ipsis maior febribus ardor inest (c).

Imitemur potius philosophos morales, qui ex dogmatibus sectarum diuersis eadem virtutis praecepta eruunt: sequamur astronomorum prudentiam, qui *Copernicanae*, *Tychonicae*, aliiue sectae, aut hypothesi singulari, addicti, vbi ad praxin venitur, quasi συγκρητιζοντες in computandis, ad solam fidam obseruationum αναλογιαν, siderum motibus, amice conspirant.

§. III.

Dubitatio generalis de caussis febrium, typorum, & periodorum.

Idem esto iudicium de controuersiis & opinionum varietatibus circa naturam & caussas proximas febrium. *Talborius*, empiricus Anglus, antequam consuetum sibi corticis vsum diuulgaret, quum ad aegrotum quendam, febri chronica laborantem, acciretur, aegre admissus in consilium a medicis, qui curam diu frustra gesserant, in primo consultationis limine grauiter a doctorum decano interrogatur: quid est febris? Respondet ille voce verecunda: febris, vti existimo, est morbus, quem definire nescio, curare scio; vos, qui definire forte nostis, curare nescitis. *Meibomius* (d) eleganter, vt solet, ad reconditam caussae febrium naturam applicat illud poetae:

Nescire velle, quae magister optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.

"In artibus, ait, ita comparatum est, vt, quamuis το διοτι non asse-"quamur, feliciter tamen progredi possimus, id quod in medicina "quotidie vsu venit,,. Neque vanus est *Bagliui* (e) aphorismus: "febris, si phaenomena spectes, reliquis morbis est notior, si con-"stitutionem & caussam, omnium ignotissimus,, (f). Quae febrium natu-

"obtinendi caussa simultatem, quam, "reuersi ad priuata studia, resumebant,,. *Plutarchus.*

(c) *Lockius* ad *Sydenhamium.*

(d) de febribus intermitt. epid. §. 33.

(e) prax. med. libr. I. c. 13.

(f) Iungantur scitissime dicta in *Bergeri* chinchina ab iniquis iudiciis vindicata §. 3. add. *Ramazzinus* orat. 4. opp. p. 45. "veram febrium theoriam "& praxin inter ea esse probans, quae "adhuc desiderantur,,. Praxin intelligit febrium maxime continentium, qui-

natura, quæ ordinis in motibus febrilibus caussa sit, qui horarum, dierum, hebdomadum, mensium, annique temporum, tam curiosam suis periodis & typis rationem habent, vt in horologium aliquod (g) & astronomorum calculos iurasse videantur, nepotibus forsan aliquando nostris dilucidius intueri dabitur (h). Ea sane caussa humano generi vniuerso communis esse, & statam aliquam naturæ lege periodum pro fundamento habere, vel concurrentem respicere, videtur, & quidem eandem, quæ horas & tempora in atmosphæra & terrarum orbe metitur, vel eius omnino similem (i).

§. IV.

Obseruationes communes de febrium ratione typica & periodica.

Respectum ad caussam aliquam ita communem & naturaliter ordinatam videre nobis videmur, tum in ipsa febrium per totum genus humanum frequentia (a), tum in earum specialium specialibus, &

quibus nihil magis optat, quam remedium, "quod eadem eas securitate sanet, quam cortex Peruuianus sanat periodicas, quem magnificis laudibus effert. p. 54.

(g) cl. *Camerarius* cautel. medic. p. 142. "Tam statarum praecisarumque periodorum, ad horae etiam minutum adstrictarum ac horologiorum non raro exactitudinem superantium, reddere caussam manifestam, omnes omnium hactenus scriptorum vires superauit,,.

(h) *Kerkring.* spicil. annat. obseru. 71. "Fatigauit maiores nostros omnes, & etiamnum fatigat nos illa febrium proprietas, quod ita certis interuallis redeant, tamquam si, ad condictum citatae tempus, mulctandam suam vel absentiam, vel tarditatem, vererentur. Huius rei rationem nemo, quod sciam, hactenus eam reddidit, cui mens humana acquiesceret,,.

(i) Aphorismus *Newtoni* est princip. phil. nat. mathem. p. 402. "effectuum naturalium, eiusdem generis, eaedem sunt caussae,,.

(a) Sunt loca alia atque alia harum vel illarum febrium minus feracia: habent tamen illa ipsa alias, ceteris morbis vel frequentiores, vel etiam accedentes. Ita *Bontius* de meth. med. in India c. 34. "Febres, quae in Indiis nascuntur, pleraeque aut sunt symptomaticae, aut continuae per se, ac, vt fere semper, synochi putridae. Quae vero certam periodum seruarent cum intermissione, vix memini me vidisse, nisi vnam ac alteram quartanam, eamque cum aegro e patria delatam, quae hic miserrime in hydropem, & inde in certissimam mortem, desiere. Ter-

& communibus tamen toti ſpeciei, typis, temporibus, criſibusque, maxime vero harum, quas periodicas vocamus. Paroxyſmi in toto tertianarum genere, in quauis natione, aetate, ſexu, conſtitutione, alternis diebus aeque certo ordine contingunt. Duplices, quae frequentiſſimae ſunt, triplices, immo multiplices (b) acceſſiones experientia quotidiana oſtendit, horis ſuis & ſymptomatibus per alternos dies ita exquiſite ſibi inuicem reſpondentes, vt paroxyſmum primum a ſecundo, & ſingulos a ſingulis, vel ipſe aeger diſcriminare poſſit: etſi anticipant ſaepe, vel poſtponunt aliquot horis, antequam, per alienorum humorum motus, firmum typum efformari licuit, vel vbi alia mutationis cauſſa extrinſecus accidit. Neque vna acceſſio alterius materiam ita conſumere videtur, vt morbus inde breuior, faciliorque euadat, &, licet altera ceſſante, ſupereſt conſtanter ſaepe altera, vt nihil eas, praeter typi ſimilitudinem, & naturae ſuae ingenium tertianum, commune habere, euidenter appareat. Idem plane de quotidianis (c) & quartanis valet (d). Sunt etiam febres ex diuerſo genere mixtae, vbi tertianae, quartanae, quotidianae intermittentes, vel continuae, vario modo, & ſuo quaeque ordine accedunt, & eo temporis momento grauiſſime affligunt, quo, per

"tianae tam rarae ſunt, vt liceat hic "dicere, quod hirundo vna non fa-"ciat ver,,. Si quis eiusmodi ſub aere verſetur, mirum non fuerit, ſi remedia periodicas maxime febres fugantia paruo habeat in pretio. Sunt vero in quauis Europae regione loca, ſunt etiam tempora, quae vel paucas eiusmodi ferunt, vel faciliores plerumque, alios generis febribus magis obnoxia. Qui non niſi ibi loci, aut tum temporis medicinam fecerit, is ſi ex ſua praxi, & naturae apud ſuos aegros αυταρκεια, ſuarumque medelarum facili felicitate, alios medentes, qui alibi difficilius curant, generoſiorique medela opus habent, iudicare praeſumat, nae ille perperam iudicauerit.

(b) v. *Rhod.* obſeruat. 7. cent. I. de tertiana ſextuplici. Haud raro ſimilia nobis obuenerunt. Octuplicem notat *Caprilius* apud *Tortum* therap. ſpecial. p. 317.

(c) *Celſus* L. 3. c. 4. "acceſſiones in-"quid, modo ſingulae ſingulis diebus "fiunt, modo binae pluresue concur-"runt. Ex quo ſaepe euenit, vt quo-"tidie plures acceſſiones remiſſiones-"ue fiant: ſic tamen, vt vnaquaeque "alicui priori reſpondeat,,.

(d) Quartana ſextuplex notata eſt a *Rhodio* cent. I. obſ. 15. & a *Capiuaccio* apud *Bartholinum* act. Hafn. vol. 5. obſ. 20. Nobis ſimilia viſa teſtamur, alibi vberius enarranda.

per ordinis rationem, paroxysmus duplex ex diuersis febribus coniungitur: qua fere in re omnem criticorum dierum rationem collocat ingeniosissimus *Fracastorius* (e). Vidimus aliquoties quintanas (f), quas tertianas nothas, & sæpe putridas, esse credimus, quarum vnus paroxysmus intercidit: vidimus semel septimanam (g), ex quartanarum forte censu, vbi itidem vna accessio prætermittitur, quorsum forsan etiam, duobus paroxysmis intercidentibus, decimanæ (h) spectant, nobis haud obseruatæ. Octanas (i) frequentius comperimus, quæ, per eosdem singulæ hebdomadis dies, quater singulis mensibus, veluti lunæ fere phases, acciderunt. Nuperrime primum sex paroxysmos exquisitos nonanæ seu nouenariae febris (k), in puella duodecim annorum scrophulis laborante, obseruauimus: septimi loco nonnisi cephalalgia & lassitudo obtigit, octauus plane non reuersus est. Remedia nulla adhibuimus, præterquam bis quotidie guttas quadraginta tincturae vitrioli martis *Ludouici*, quod medicamentum alias in dispositione scrophulosa, & huic perquam familiari obstructione mesenterii, variisque inde oriundis crescentium morbis, vtilissimum saepe reperimus. Ad octanas, per diem vnum postponentes, forte spectat haec febris: quemadmodum fluxus muliebris, post quinque hebdomades multis contingens, ad menstruum refer-

(e) singulari tractatu de dierum criticorum caussis.

(f) *Hippocr.* de carnibus sect. 3. & I. epid. 3. Hae duplicatae leguntur in miscell. natur. cur. dec. II. a. 9. & 10. obs. 77. Quintanam pessimam esse omnium dicit *Hippocrates*, quae & ante tabem accidens, & tabi superueniens, perimat: qualia & nos exempla notauimus, & bis tamen cortice feliciter medicati sumus. Obseruauit vltra XVIII. menses durantem, sanauit remediis summe amaris, & putredini potenter resistentibus, & aqua mulsa, *Tulpius* obseru. l. 2. c. 52.

(g) *Hippocr.* epid. 3. longam pronuntiat, sed haud θανάσιμον, quod fere de quartana etiam censetur.

(h) Obseruauit *Gilbertus Anglus* l. 1. compend. de febribus: qui & sextanas notat, quas etiam agnoscit *Fernelius*, l. 4. c. 14. *Sauonarola*, aliique, nobis nondum visas, quaeque septimanae forsan, aut octanae, anticipantes sunt.

(i) *Cole* hypotyp. febr. interm. c. 7. *Amat. Lusit.* cent. 2. curat. 75. eph. natur. cur. dec. II. a. 5. app. obs. 64. *Rhodius* cent. 1. obs. 18. 19. Septimanarum nomine confundi solent.

(k) *Hippocr.* I. epid. 3.

refertur. Notauimus, quae ſemel quouis menſe (l) ephemerarum inſtar euenerunt, & alias, bis per menſem redeuntes, quas quatuordecimas, vel quindecimanas vocant. Sunt etiam, quod praecipue notabile eſt, & obſeruatu vtile eſſe videtur, frequentiſſimae recidiuae per lunae vel anni mutationes, vel certe lunari aut annuae periodo parem interualli durationem, licet ſponte ceſſent, vel remediis profligentur. Plerumque etiam non promiſcuum aliquod horarum interuallum, ſed ordinatum obſeruatur, ad vnius vel plurium integrorum fere dierum, ſeu νυχθημερων, tempus, cuius ſpatio ſemel vel bis, veluti aeſtus maris microcosmici, per certas horas increscere, & rurſum declinare, videtur acceſſio. Taceo horas diei certas, quamuis res illa perpetua non ſit, aſſignatas ab obſeruatoribus tempori inuaſionis & durationis, in ſingulis febrium legitimarum generibus, quas dudum medicorum ſchola nouit (m): dum recentioribus exprobrat illuſtr. *Stahlius* (n), horum vix centeſimum hac de re inaudiuiſſe: ſupina in illis hominibus, quibus hoc merito imputatur, ignorantia. Curioſum eſt, (quod adeo ſæpe, licet non ſemper, notaui, vt quandam etiam naturæ legem (o), & certam proportionem cauſſæ typorum generalis ad corporis humores & ſtructuram, ſubeſſe ſuſpicer,) conſueuiſſe tertianas, antequam ad certum diei tempus ſe adſtrinxerunt, per tres accurate horas (p), ſiue

(l) Ephem. l. c. conf. exempla *Schenck.* obſeru. lib. 6. & de quatuordecimanis, quindecimanis, annuis exquiſitis, aliisque rarioribus typis, ap *Reies* camp. elyſ. iucundar. quaeſtion. L. 21. p. 947. ſqq. & *Foreſt.* L. 3. obſ. 43. qui de quintana praecipue agit, ſed & ceteras ſpecies docte pertractat.

(m) v. qui in omnium manibus eſt *Sennertus* de febribus L. 2. c. 19. p. 289. *Gabelchouer.* obſeruat. cent. 6. p. 171. *Sauonarola* de febribus pag. 48. 55. *Trincauellus* & plerique vetuſtiores.

(n) praefat. problematum de febribus.

(o) celeb. *Camerarius* medic. eclect. p. 142. "ii, inquit, febrium acceſſus, qui anticipare ſolent, periodis id agunt eadem vt plurimum praeciſione circumſcriptis,,.

(p) In hac obſeruatione fundatur, quod ſupra ſect. IV. §. III. p. 170. diximus de ſalibus in principio tertianarum, ſex horis ante prioris acceſſionis tempus, exhibendis. Mens enim eſt, ea dare trihorio circiter antequam altera accedat. Quod ſi deinceps per breuius tempus, vti ſaepe fit, vel plane non amplius anticipare febris notetur, propius etiam deinde ab hora prioris paroxysmi ante ſequentem datur ſal febrifugum.

ſiue octauam diei partem, anticipare; quotidianas autem veras poſtponere (q) per horas duas, ſeu partem νυχθημερȣ duodecimam. Febres etiam ex tertianarum genere, præſertim illegitimas plerasque, aut manifeſte duplicari ſolere, aut ſex duodecimue horis ante paroxysmum, veluti ſecundariis motibus, inuadere veriſſimum eſt (r). Memorabile itidem eſt febres tertianas & τϱιταιοφυεις plerasque tertia exacerbatione, adeoque die quinto a morbi initio, grauiſſime affligere, eamque, ſi quid timendum eſt, maxime debere timeri, dum ſecundus paroxysmus longe mitior ſæpe eſt. Immo optimum item eſt indicium febris breuis & facilis, ſi tertia acceſſio non nimis grauiter acerbatur. Exaſperantur ita in plurimis ægris alternæ acceſſiones, vt quinta quartam, ſeptima ſextam rurſus violentia exſuperet; quamuis id certum omnino & ſtabile non ſit; vti neque illud, quod tamen ſæpenumero, præſertim in febribus magis chronicis obſeruauimus, alternis hebdomadibus grauius laborare aegros typo tertiano febrientes. Supereſſent notabilia hanc in rem plura. Sufficiat nobis heic, febrim eſſe morbum, vbi natura humana ſe typis & periodis diurnis, ſeptimanis, ſeu octonis, menſtruis, annuis, mirabilem in modum, quaſi ad legem naturæ vniuerſi, ita adſtringat, vt, quod dixi, in horographicos aſtronomicosque circulos iuraſſe videri poſſit.

§. V.

Problemata & coniecturæ de febrium typorum, periodorum cauſſis.

Mihi ſane, in ſtatuendis harum rerum omnium cauſſis, nullam adhuc omnino ſatisfacere hypotheſin, vt omnes ſcrupulos eximat, in-

(q) De ſolis tertianis, neque de his etiam perpetuo, verum eſſe ſolet vulgatum illud: anticipante acceſſione longiorem, poſtponente breuiorem febrim ſignificari. Quotidianae verae, licet ita poſtponentes, per ſe longiſſimae eſſe ſolent.

(r) *Hippocr.* epidem. Libr. VI. ſect. II. aphor. 15. "in his, ait, quae ad tertianae naturam accedunt nox ante "acceſſionem moleſta eſt,,. v. *Galenus* ad hunc locum. Hac etiam in re videre eſt αναλογιαν ad duplicem illum oceani aeſtum quotidianum: vti febrium cum maris fluxu & refluxu ſimilitudo multis ex phaenomenis eluceſcit.

ingenue fateor, & ætiologiam febrium inter arcana naturæ miracula adhuc reponendam esse, pace summorum virorum, qui suis forte explicationibus suæ multorumque curiositati sufficiunt, non possum non existimare (a). Ecquid sibi vult verum illud prouerbium, quo παραδοξον & rarum statuitur, quemquam sine febre (b), hoc est, sine insolita commotione cordis & vasorum sanguineorum, & feruiditate massæ sanguineæ typica, ex morbo mori? Cur quælibet fere insignior resolutio, turbatio, colliquatio, euacuatio, immo lente etiam & sine impetu facta, in quouis corpore humano, febriles motus excitare solet? Quid id est, quod febres, præsertim epidemiæ, tot homines diuersissimi habitus, sexus, ætatis, diætæ, tam variis de caussis, tam similiter corripiant? Cur similis febrium, & typorum, periodorum, temporum, ratio & ordo est, in quauis terrarum orbis natione & regione, vti in quauis ætate, statura, & constitutione? Est ne in ipsa, quæ humano generi communis est, crasi sanguinis, aut etiam in fibris motricibus, aliquod connatum, & perpetua cum externo aere communicatione sustentatum elementum, vbi fere simile, aereum, elasticum, quod arcte intextum sit texturæ naturali fluidarum solidarumque corporis partium, earumque compage coerceatur,

(a) *Ramazzin.* orat. 4. p. 48. "Quoties "cum veterum, tum recentiorum, "medicinæ procerum præstantiora "monumenta, & quæ creduntur cedro magis digna volumina, euoluere mihi volupe est; idem prorsus "mihi euenire sentio, ac Terentiano "seni, qui, cum in filii sui caussa "plures aduocatos arcessisset, eosque "inter se pugnantes deprehendisset, "*incertior,* inquit, *multo sum, quam* "*dudum.*"

(b) *Idem* orat. 4. p. m. 47. "Sola febris non epidemii, non endemii, sed "cosmici, id est, mundani affectus, "cognomentum sibi adsciuit, & adaptauit. Quis locus enim, quæ regio tam inperuia, extra anni solis"que vias gelidoque sub axe, quo "non peruadat febrile incendium? "Habent ætates suos peculiares morbos, suos sexuum diuersitas, suos "varia ac diuersa anni tempora, suos "quoque varia vitæ conditio, & exercitii genus. Febri non vacat talia minuta distinguere. Nulla non "ætas ei victima iugulatur: non infantilis, quæ humidissima est, non "senilis, quæ frigidissima, satis habent præsidii, ne febrilis flammæ "sint pabulum; tam fortiori, quam "sequiori sexui infesta est febris; "tam pauperes in suis tabernis, quam "reges in suis turribus proterit, id"que nullo non anni tempore." Num quid elegantius potest dici? num quid verius?

atur, ne, oscillatione ſua & niſu elaſtico, alios, niſi ſalubres & naturales, motus aut feruores facile cieat (c)? Eſt ne illud aptum, ſi qua de cauſſa expandatur nimium, & ſui iuris plus iuſto fiat, vltra craſeos humorum æquilibrium, ſi præſertim inquinetur a particulis peregrinis, vel male moueatur, eum orgasmum inducere, qui feruorem hunc typicum repræſentet, hanc naturæ luctam cum eo, quod alienum eſt, quam febrim vocamus (d)? Numquid illa ipſa materia elaſtica, quamuis humani corporis (e) ob intimam immixtionem pars

(c) Conſtat equidem aerem, ſi aquæ, aliisque liquoribus, etiam ipſis humoribus corporis humani, immixtus ſit, non eam plane exhibere efficacitatem, ea phænomena, quæ eidem ſibi relicto, aut a liquidioris ſubſtantiæ vinculis expedito, competunt: adeo vt eiusmodi aer aeris nomine vix vocari merere doctiſſimis viris videatur. Vbi vbi tamen impedita hæreat aeri elementi portio, confluit ſemper & conſpirat cum ipſa maſſa atmoſphærica, ac naturæ ſuæ virtutisque motricis elaſticæ particeps eſt, participesque iuſto modo facit humores ſibi iunctos: quam virtutem, pro maiori aut minori impedimenti robore, calorisque aut aliarum exſolutionis cauſſarum ratione, magis aut minus efficaciter, craſſius aut ſubtilius, euidentius aut obſcurius, ſerius aut ocyus, violenter aut ſenſim ſenſimque exſerit. Oſcillatio aeris interni, a *Borello* aſſerta, explodi non meretur.

(d) De aliis morbis periodicis, præſertim conuulſiuis, ſeu ſpasmodicis, iam non agimus, qui ſuo forte modo febribus accenſeri, atque ad eiusdem generis cauſſam referri merentur.

(e) Bruta etiam animantia, communi nobiscum aere vtentia, ſuas pati febres, & contagiones, & affectus conuulſiuos & typicos, & febriles variarum ſpecierum, pro materiæ morbidæ & corporum diuerſitate, experientia quotidie docet, quamuis in humano genere frequentius notentur, & cum pluribus typorum & periodorum curioſitatibus. Demiror ergo ill. *Stahlium* in hiſtor. febris in genere p. 5. confidenter aphorismum pronuntiare: "febribus nullum "animal obnoxium eſſe apparet, præ-"ter hominem:„ forte vt hypotheſi ſuæ de anima rationali febrilium motuum cauſſa probabilitatem addat. Loquitur, vt ait, de febribus variarum ſpecierum, & tali indole, motu, typo, conſpicuis, quales partem eſſentiæ febrium in homine conſtituere notum eſt. Vt vnum exemplum dilucidum in contrarium adducam: quis ſpeciem, indolem, motum, typum, eſſentiam febris, qualis in homine eſt, non agnoſcat? vbi *Ramazzinus* p. 13. de contagioſa epidemia boum Patauina ſcribit: "affectionis "genus, quod bubulo generi bellum "ad internecionem vsque videtur in-"dixiſſe, ex *frigore, rigore, horripi-"latione*, mox ex *calore* acri & vehe-"menti per vniuerſum corpus diffu-"ſo, cum *pulſus frequentia*, febrem "eſſe ſatis liquet; *malignam* vero "aper-

pars ſit, pars tamen etiam eſt purioris & ſubtilioris atmoſphæræ aereæ (f), & huius motus naturales & aduentitios ſequi amat, per me-

"aperte teſtantur ſymptomata: ma-"gna *anxietas*, grauis anhelitus, et-"iam cum ſtertore, ſtupor & ſpecies "quædam *veterni*, continuus ex ore "& naribus graueolentis materiæ de-"ſcenſus, fœtidiſſima alui proluuies, "interdum etiam cruenta, *anorexia*, "& abolita ruminatio, *puſtulæ quin-"ta* vel *ſexta die* per totum corpus "erumpentes, ac tubercula variolo-"rum ſpeciem referentia, communis "tandem omnium eodem modo circa "*quintam* & *ſeptimam* interitus.,, add. *Michelotti* conghietture ſopra l'infirmità degli animali bovini, item *Lanciſius* de bouilla peſte P. 3. c. 2. 3. vbi p. 116. ſq. "neque vero, ait, "quin febris affectos boues vreret "dubitandum erat: nempe non mo-"do veterinarii medici, ſed ipſe ego, "in illorum arteriis carotidibus, "& axillaribus, ſummam *ſemper*, ac "ſtatim ab initio, *celeritatem* ac *fre-"quentiam pulſus* deprehendi. Ple-"rique peribant intra *diem ſeptimum*, "pauci per *abſceſſum* ac *decubitum* "euadebant.,, Idem in append. de equorum epidemia, p. 127. ſq. duplicem equorum febrem, acutam magis alteram & periculoſiorem, ex inflammatione visceris alicuius, alteram minus pernicioſam, magiſque lentam, malidis nomine inſignitam, graphice deſcribit, & ex antiqua nouaque experientia confirmat, & a febri nihil omnino differre obſeruat. Immo vero Caroli *Ruini*, medici Bononienſis, anatomia & medicina equorum, ab Petro *Vffenbachio*, medico Francofurtenſi, Germanice verſa, 1603. prodiit, vbi P. 2. l. 1. c. 8-21. luculenter & diſtincte omnigenæ equorum febres oſtenduntur, continentes, continuæ, intermittentes, catarrhales, vlceroſæ, peſtilentiales. Periodicas quidem febres non ita memorat *Solleyſel* in *parfait marechal*: varias tamen recenſet ſpecies ſibi obſeruatas, ſimplices, putridas, peſtilentes. Aſſentiunt, quos interrogaui, veterinarii multo vſu exerciti, aliique equis ſtudentes, neque quemquam ea de re dubitare poſſe putant. Paria de aliis animantibus demonſtrare facile eſt.

(f) De partis atmoſphæræ æreæ præſentia in ſanguine egregie *Bellinus* de oui aere, & reſpiratione, opp. T. 2. p. 135. ſqq. & duabus epiſtolis, quæ exſtant in *giornalo de' letterati* T. 2. p. 41. ſqq. T. 4. p. 147. ſqq. item ill. *Bergerus* de natura humana c. 5. vbi partem æris cum nutrimento ſanguinem ingredi, partem etiam, quod hodie aliqui negant, in vaſis pulmonum reſpiratione permisceri probat, non vt refrigeretur ſanguis, aut condenſetur, quod antiquitus quibusdam viſum eſt; ſed potius "vt vi æreа-"rum particularum elaſtica, & ipſo "organorum motu, diuidatur, atte-"nuetur, & *incaleſcat*.,, Idem antea de reſpirationis efficacia, non refrigerio & condenſationi, ſed attenuationi & incaleſcentiæ magis ſeruiente, docuerunt plurium antiquorum & recentium medicorum ſcholæ. v. inprimis *Thruſtoni* diatribe de reſpirationis vſu primario, ſcripta anno 1664. & exſtans in *Mangeti* & *Clerici* biblioth. anat. P. II. Ibi p. 175. ſqq.

mechanicam ὁμογενεων & connexorum rationem? Num forte eosdem re vera magis minusue accurate sub statu febrili sequitur, &, oscillante suo motu, periodos & typos regulares, qua tales, inducit, sed qui diuersi euadant necesse est, pro admixtae materiae alienae, pro aucti, imminuti, pressi, relaxati elateris diuersa ratione, & proportione ad humores fibrasque corporis, quae itidem singula mechanico motu, & nisu natiuo gaudent? Hi typi, hae periodi, seruantne ea propter plerumque suo modo respectum ad naturalem illum, & secundum solis lunae periodos, ad horas, dies, hebdomades, menses, annique tempora, ordinatum atmosphaerae totius, praesertim qua purioris, motum perpetuum, fluxumque & refluxum, quem tot ac tanta effluuia terraquea, inferiori aeri immixta, turbare penitus non possunt, licet diuersimode afficiant & mutent: vti etiam aer nostro corpori intus immixtus varias mutationes a partibus ipsius corporis, & a peregrinis saepe inquinamentis, patitur. Atque haec licet ita se habeant, quid est, quod singulorum febris generum differentiam singularem constituit? Quid quotidianam febrem non post horas incertas, sed stato fere quotidie momento, quid tertianam, quid quartanam, aliasque, non post dimidium, sed integrum diem serius reuocat plerumque? cur non plures & incertae sunt diuersitates, si sola maior minorue materiae mobilitas in culpa est? Cur febres multiplices sibi inuicem sine confusione respondent? Quid dies & horas critici temporis, quid tempora reuersionum singulis morbis singulariter adsignat, & horographicos quasi astronomicosque calculos subducit? Si res a sapienti principio interno dependet, vti dici audio, quod prudenter, pro aestimatione materiae & virium morali, moueat & quiescat, cur multiplicantur accessiones vltra

sqq. operose deducitur, "quo pacto "*fluiditatis* & *caloris motus* respira-"tionis beneficio in sanguine conser-"uentur.,, Nescio ergo, quum sententia illa quae vera & solida nobis quoque videtur, dudum trita fuerit, quo tendat, quod haud ita pridem doctissimum virum in notis ad *Harueum* scripsisse reperio p. 158. "Ego "certe, inquit, ausu vltra aetatem vi-"rili, anno 1684. 85. *contra omnem* "*scholae medicae* auctoritatem, colle-"giis, & scriptis dictatis edicere non "dubitaui: quod sanguis per *respira-*"*tionem* non modo *non refrigeretur*, "sed plane in contrarium *incalescat*.,,

vltra virium tolerantiam, & tamen alternis vicibus ſibi accurate reſpondent? cur mixtarum febrium paroxysmi ſinguli ſuo quisque tempore eueniunt, &, vti fortuna ordoque fert, non vti moralis æſtimatio, in vnum momentum cadunt ſæpe, quo grauiſſime æger affligitur? Atque talia in eiusmodi febribus vbique terrarum ſemper eueniunt, & a primo inde morbi initio, vt vis conſuetudinis, certo tempore motus iterantis, accuſari non poſſit. Mechanica puto, non voluntaria ratio eſt. Materia eſt, & cauſſa corporea, non moralis, quæ motum febris cuiuslibet naturali quadam conſecutione ciet, eaque materia craſin & elaſticam vim habere debet ſingularis generis, quamdiu typum ſibi peculiarem excitat (g). Naſcitur illa forſan a peregrina quadam impuritate aquoſa & aerea, ex aquis in diuerſimode variam, lixiuam, ſulfuream, & vaporoſam, fortaſſis etiam verminoſam putredinem, ſtagnatione, & elateris expanſione, & motu partium inteſtino, reſolutis, hauſta infeliciter, vel in cibis ſumta, vel ex pariter corruptis alicubi ipſius corporis ſuccis, aut ipſis partibus

(g) Vti typorum compoſitio, duplicatio, multiplicatio variam, conſtantia conſtantem, ita mutatio mutatam, & ceſſatio exhauſtam aut occultatam *materiam*, vel ſemper, vti nos ſtatuimus, vel plerumque indicat; vt ad *motus ſine materia*, ſi vnquam omnino, quod probari nequit, certe rariſſime, confugiendum in febrium doctrina eſſe videatur. Notabilia hanc in rem habet de quartana *Bartholin.* hiſt. anat. cent. 3. 55. quamuis variationem ſæpe etiam noxiam, neque typum quotidianum ex quartana genitum tutum ſemper eſſe, vel *Celſo* monitore, in vulgus notum ſit; neque *Bartholino* his obſeruationibus negatum. "Quartana, ait, ſcandalum illud medicorum, vbi ſatis deſæuiit, "& aegrum laeto omine eſt relictura, *varium typum* induit, variasque "formas, Protei inſtar. *Conſtans* eſt, "& ſemper eodem tenore affligit ſi "vel ad interitum vergit, vel grauioribus ſymptomatis, vt hydrope, "phthiſi, &c. ſui abſentiam eſt compenſatura. *Variat* vero vices, ſi "ſalutis ſpes eſt. Quartana laborat "conſanguineus meus *ſtatasque* diu "ſeruabat periodos. At tandem, "quum paroxysmus poſtero die ex"pectaretur, præter ſpem *die priori* "inuaſit, ſicque *poſtero die liber &* "*ſequentibus* euaſit. In aliis non pau"cis meae curae ſubiectis obſeruaui, "quartanam, *vbi deſitura eſt*, quoti"die per octiduum perſeuerare, tan"demque poſt largam *diarrhœam*, vel "*hæmorrhoides*, vel *ſudores*, *termi*"*nari*, cum ſalute aegrorum. Ratio "eſt, quod *mota* in corpore *materia*, "& ſedibus ſuis diſcuſſa, quotidie "moueatur, & quacunque *criſi natu*"*ræ* facile tum expellatur, quod in"ſtante ſolſtitio felicius ſuccedere ex"pertus ſum,,.

tibus ſolidis, oriunda. Talis materies, pro diuerſa ſui, & corporis, & ambientis aeris conſtitutione, ad orgasmum diuerſimode febrilem excitandum prona fieri poterit, ſi certis tum visceribus & fibris, tum ſanguinis ceterorumque humorum partibus, ſe profundius inſinuet, atque partes quidem ſolidas in obeundo munere turbet, humores vero varia ratione corrumpat, & aerem internum æquilibrio emoueat. Ex hac deinde motus, & mixtionis, & æquilibrii turbatione, atque ita ex *coniunctione & proportione ſpecifica præternaturalis illius humoris cum aliquo naturali*, qui ex ſua indole iam ad motus quotidianos, tertianos, quartanos magis aptus ſit, & ex *motu præter naturam hinc neceſſario mechanicæ conſequente*, continentem cuiusque febris, paroxysmi, ſymptomatum, periodi cauſſam oriri, probabile eſſe videtur. Neque enim vana omnino eſt, ſi ſobrie accipiatur, veterum ſapientum ſententia: febres quidem totam ſanguinis maſſam mouere, & eas omnes, magis præcipue vero tertianas, ab illa eius parte ſaponacea, quæ bilis (h) vocetur, in hepate legitime

(h) *Hippocrates* de natura hominis: "omnes, inquit, febres oriuntur a "bile, quarum ſunt quatuor ſpecies, "praeter eas, quae dolores eximios "comitantur: continens, quotidiana, "tertiana, quartana,,: Redundantis, & mixtione ſua vitiatae, motusque ordine exturbatae bilis feruor, prae ceteris natiuis corporis humoribus, tantus eſt, vt id in ſanguinis maſſam agere videatur, quod, apud *Virgilium*, in oceanum Eridanus quo non alius

In mare purpureum violentior influit amnis.

v. omnino cl. *Bianchi* hiſt. hepat. P. 2. c. 9. de morbis a ſecretione hepatis deprauata: & P. 3. pag. 258. ſqq. de bilis naturalis in febriferam mutatione.

*) Ad hanc veterum ſententiam, noſtro etiam aeuo autores quosdam claſſicos accedere, *Werlhofius* cum voluptate vidit, v. g. *Senac* de recondit: febrium intermitt. nat. p. 14. indeque omnes intermittentes e putrido fomite generari *Pringle* Armydiſeaſes. edit. VI. appendix p. XXXV. & XXIX. *Macbride* experimental eſſays. p. 142. G. *Cleghorn* qui in 100 fere cadaueribus, intermittente extinctis, ventriculum & inteſtina materie biliosa tincta, atque plures abdominis partes nigrescentes vel penitus corruptas vidit, Obſ. on the epid. diſeaſes in Minorca. p. 165. At quomodo conciliari cum hisce poſſit theoria Bœrhaauiana, cui ſuffragari videntus obſeruata commentatoris v. *Swieten* Tom. II. p. 527. id quidem altioris indaginis eſt. -- Cæteroquin, quamuis non ſit huius loci, adiicere hic liceat, & febri urticatæ autorem tribuiſſe caracterem biliosum.

me ſeparanda; quartanas maxime etiam a melancholia, id eſt, parte ſanguinis magis terrea & ſalſa, lienis potiſſimum attritu conterenda; quotidianas a pituita ſimul, ſeu ſalina minus terreſtri, in pancreate ſimilibusque glandulis maxime præparanda, fieri: atque in tertianis quidem hepar, in quartanis lienem, in quotidianis ſero vel lymphæ dicata vaſa ſingulariter affici ſolere; & ſeroſos ſalinosque humores moueri ſolere quotidie, bilem ſaponaceam flauam & amaram feruidiorem tertio, atram ſalſam & auſteram grauiorem quarto die, ſicubi inquinentur maxime, & reſtagnent, & incitentur. Eſſe naturaliter in mixtione humani ſanguinis particulas diuerſas, quarum aliæ quotidie, aliæ alternis diebus, aliæ quartanarum modo magis commoueri, vel ſua natura, vel & ſolidorum diſpoſitione, & varia proportione ad atmoſphæræ motus periodicos, aptiores ſint, multæ ſuadent obſeruationes, quæ veterum præcipue monumenta volutantibus obuiæ ſunt, & maxime frequentia illorum typorum, aut alicuius ex illis, in febris, morbi illius generaliſſimi, generibus plerisque, tam continuis, etiamſi continentes fere eſſe videantur, & typus non niſi obſcurus ſit, quam intermittentibus, & ex earum genere plurimis (i). Neque certis partibus ſolidis, & viſceribus, functio ad alias aliasque earum particularum præparandas, ſecernendas, depurandas, præcipue magis deſtinata, negari poteſt: quamuis omnia confluant & conſpirent. Fieri autem illa cuncta videntur ad mechanices & hydroſtatices regulas, quibus omnes omnino ſolidarum fluidarumque rerum in terrarum orbe motus & quietes, mixtiones, ſeparationes, expanſiones, preſſiones, efferueſcentiæ, fermentationes, putredines, certa lege ſubiecta ſunt (k). Pro iisdem ergo regulis (l) equidem euenire crediderim tum generationem ipſam cuiusuis materiæ febrilis, tum quietem eius typicam, niſi

(i) Conf. *Fracaſtorius* de cauſſis dierum criticorum.

(k) v. cl. *Keillii* leges attractionis, vbi hanc rem ſolidiſſime probauit, & luculenter expoſuit, in *philoſphical transactions n.* 315. *Freind.* prælectiones chimicæ iisdem principiis innixæ.

(l) v. cl. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 844. ſqq. vbi epiſtola geometrico practica de febris natura & effectibus exſtat, egregie elaborata.

ſi tunc motus potius inſenſibilis eſt, & commotionem denuo notabilem, exaltationem, & orgaſmum acceſſioni excitandæ ſufficientem. Ad eandem normam fieri exiſtimem collectionem eius materiæ, vti opinor, circa inteſtinum duodenum, irritationem huius & neruorum partiumque connexarum, attenuationem, vt, ſine iuſta licet proportione, ſanguinem ingredi poſſit, motus in genere neruoſo, corde, arteriis, & vaſis ceteris, ipſoque ſanguine & inde prognatis liquoribus excitatos, cum inſequente attritu, deſpumatione, & criſi ſingulari. Poſtquam hæc materia ſuo tempore deferbuit, tunc deinde iisdem legibus, eadem rurſus generata, vel mota, vel ad iuſtum efficaciæ gradum euecta, nouus paroxysmus per ſua interualla redire videtur.

§. VI.

Explicatio opinionis de cauſſa concurrente periodorum mechanica vniuerſali, nempe athmoſphæræ motu periodico.

Cauſſam autem illorum interuallorum, quatenus ſiderum periodis diuturnis, ſeptimanis, menſtruis, annuis reſpondere, & horas, dies, hebdomades, menſes, numerare videntur, lubens equidem quæſiuerim in proportione materiæ febrilis, aerisque elaſtici, qui illius, vti omnium in corpore humorum, partem conſtituit, ad aerem atmoſphæricum. Atqui hic non ſolum vaporibus terraqueis, tempeſtatibusque mutatur; verum etiam, oceani inſtar, regulares ſiderum circuitus ſequitur, &, quod in vulgus notum eſt, ventum exinde generalem, ab oriente in occidentem, excitat (a), vt quotidiana ſolis maxime periodus fert, immo ipſos fluxus & refluxus ordinatos,

(a) Taceo ventum alium, nempe zephyroauſtrum, quem itidem generalem eſſe, & vbiuis in ſuperno aere flare reputauit ingenioſiſſimus quondam phyſicus & mathematicus Ienenſis, *Hambergerus*, vnde phænomena barometri eleganter explicauit diſſertatione peculiari. Nempe quo magis oppoſitus ſit vento iſti generali particularis, qui in inferiori aere flet, eo plures cumulari ſimul partes aereas cenſet, atque ideo flante euroborea maxime omnium ponderoſam fieri atmosphæram, & mercurii adſcenſum promoueri.

tos, quamuis ſenſibus haud obuios, patiatur neceſſe eſt, per dierum (b), menſium, & anni mutationes mutandos, ad mechanicum ſolis, vel terræ potius, & lunæ motum, quæ ſidera ætherem inter & terrarum orbem, per ordinatas periodos, quotidie per ſingula puncta ſemel, ſua corpora interponunt (c): vt taceam effectus hanc in rem ceteros manifeſtiores quotidianæ annuæque ſolis periodi, in aerem corpusque noſtrum. Regularem oceani fluxum & refluxum a ſolis & lunæ ſitu oboriri, & præcipue mutari, demonſtrauit, poſt *Keplerum* (d), ſolidiſſime immortalis *Newtonus* (e). Ex eius deinde principiis (f) idem alii de ipſo aere probauerunt

(b) Duplicem quotidie fluxum & refluxum notabilem oceanus grauior, ſpiſſior, ſolis calori minus expoſitus, magisque ὁμογενὴς habet, tum a verticali, tum ab oppoſito lunæ ſitu. Forſan aer ab illo notabilius, ab hoc vero minus afficitur, & alterum aeſtum non niſi obſcurius patitur: quum præterea diuturna ſolis periodo, vaporibusque terreſtribus variis, potentius afficiatur. Hinccine aliqua ratio dari poſſit, cur febres regulares horarum interuallo certiori, neque dimidiis plerumque, ſed integris diebus, differre ſoleant; item cur non tam, vti æſtus maris, per viginti quinque fere horarum, ſed per accuratius νυχθημερου ſpatium diſtingui nitantur? Neque vero excludimus nutritionis, ſomnique, & ceterarum rerum non naturalium, per certas quotidie fere horas, conſuetudinem, & ipſius corporis ordinate ſtructi proprium habitum naturalem.

(c) Experimenta phyſica demonſtrant, eo ſub puncto ſemper, vbi corporum horum aliquod poſitum eſt, maxime luna, expandi aeris atmoſphæram, marisque oceanum, & in altum tolli, quam rem fluxus nomine inſignimus; procedente vero ad aliud punctum ſideris periodo, depreſſionem ſeu refluxum contingere. *Newtonus* homogeneorum attractionem heic allegat, quippe qui demonſtrare potius motuum leges, quam cauſſas ſubtiliores & incertas ſcrutari, propoſuit. Nobis accuſanda videtur impedita, per corpus cæleſte interpoſitum, preſſio ætheris in aerem aquasque noſtras, qui, quum ad latera naturaliter premere non impediatur, eleuationi ſeu fluxui, ſub eo puncto, anſam præbeat, vbi ſidus ſitum eſt, vnde, progrediente ſitu, ſua ſponte conſequatur refluxus. Veritatem nouimus, cauſſam certam phyſici diuinent.

(d) in introd. ad theoriam martis.

(e) princip. philoſ. natur. mathem. L. III. prop. 24. 36. 137. add. cl. *Gregorii* ad *Varen.* geogr. gen. P. I. ſect. 4. c. 13. *Clark.* in not. ad *Rohaulti.* phyſicam. P. II. c. 29. *Newton's theory of tides explained by Hally* philoſ. transact. n. 226. pag. 445. cel. *Wolffii* phyſica P. II. c. 9. §. 355. ſqq.

(f) Taceo alios philoſophos plurimos, qui, cum *Carteſio*, a preſſione ipſorum

runt (g): adeo, vt non folum fubtilior aer conftanter ita typice moueri debeat; fed & venti, & tempeftates, aliaque meteora, aliquem femper fuo modo refpectum ad hanc generalem motionem feruent: qualis refpectus in corpore etiam humano, pro diuerfis eius partibus, quarum motus per ftructuram & texturam longe magis exquifite regulares funt, & quae aerem fubtiliorem includunt, iufta proportione feruari debere videtur. Ex hisce veritatibus phyficis lucem aliquam obfcuriffimae alias typorum & recurfuum doctrinae affundi forfan aliquando poffe fperauerim. Neque eft, quod caufsemur aequabilem magis, quam pro febrium diuerfitate, illorum corporum caeleftium circuitum; quandoquidem proportionem variat difformitas materiae & naturalis & praeternaturalis (h), & partium folidarum mouentium & retardantium, quibus fingulis fuus rurfum eft motus natiuus, & induci poteft morbofus. Ita motus ipfius oceani, quem a fiderum periodis affici inter mathematicas veri-

rum corporum folis & lunae in atmofphaeram aeream, aeftum in mari deducunt, qui tunc itidem neceffario primum in aerea maffa foret.

(g) v. celeb. *Wolff.* phyfic. P. II. c. 3. §. 211. eiusdem element. aerometr. prop. 105. fchol. 6. ill. *Mead.* differt. de imperio folis & lunae in corpus humanum, cum *Musgrauio* de arthritide anomala edita p. 350. fq. aliique plures, quos transactiones philofophicae exhibent. Singulares funt obferuationes de mutationibus ventorum & tempeftatum in oceano, in aliquem cadentibus ex alternis diebus a nouilunio numerandis, typo quafi tertiano, maxime vero notabiliter in lunae quadraturas, ap. *Bagliuum* in diff. de experimentis circa fanguinem p. m. 449. fqq. & *Mariotti* de circulo regulari ventorum, in *traité du mouvement des eaux* add. *Rohaulti* phyf. P. 3. c. 11. item de ventis diariis: feu typo eorum quotidiano, *Varenii* geograph. gener. L. 1. c. 21. prop. 7. quaeque idem prop. 3. fqq. de variis ventis ftatis, periodicis, menftruis, annuis, complura notat.

(h) *Alpinus* de febre quartana thef. 8. "*Motorem* fomitis febrilis fi *aerem* "dixero, non e vero aberrauero. Sed "femper idem non eft, quin *cum va-"rio ad folem lunamue intuitu* varius "fit, effectusque variet. Idem aer "erit, qui tubulis inclufum fomitem "commouebit, non fingulis vel alter-"nis tantum diebus, fed longioribus "interuallis, quorum quantitatem fo-"la experientia determinabit: & ni-"hil obftat, quin plures eius naturae "fomites in corpore fint, vt, reclufo "vno, & alter, vel iisdem diebus, e "breuiori nempe interuallo, vel al-"ternis diebus, recludatur.,,

veritates eſt, ex loci, tempeſtatum, & rerum circumſtantium ratione, plurimas diuerſitates patitur. Neque obſtat nobis quotidiana mutatio ſitus lunae & ſolis in ecliptica, vnde paroxyſmorum, vti fluxus & refluxus, horas quotidie mutari debere putes. Non ſidera pro cauſſa motuum, ſeu paroxyſmorum, agnoſcimus; ſed ipſam materiam morboſam, ipſam humani corporis machinam: ſufficit reſpectum alium ad typicos aeris externi motus, ob aerem intus in corpore verſantem, ſeruari: præcipue tum ad motum illum quotidianum ſimplicem, vnde ventus generalis oritur, tum ad alterum illum, qui in mari quidem bis intra fere νυχθημερον apparet, & æſtus nomine deſingnatur. Et euidens tamen eſt, mutari ſolere ſenſim ſenſimque, præſertim circa notabiliores menſium, & anni, & tempeſtatum mutationes, horas acceſſionum. Neque obeſt, quod, ſi ſingulos variorum ægrorum paroxysmos ad ſolis aut lunæ ſitum contulerimus, tempus quidem inſultus quam diuerſiſſimum inuenturi ſimus. Namque non ſolum ſimplicem ſideris ſitum, ſed totam maxime periodum, ſed oſcillationes aeris a periodice mutato ſitu periodicas, & harum effectus in corpus humanum accuſamus, qui negari non poſſe videntur. Quoties enim iſta ſidera ſuas perficiunt per ſingula puncta periodos, diurnas, ſeptimanas, menſtruas, annuas; toties aeris ſubiecti elaterem, & ideo etiam corpus humanum, & diuerſas eius partes, humores diuerſos, in quibus eius aeris pars ſub diuerſa miſcela continetur, periodica mutatione mechanice afficere abſoluunt, a quocunque etiam tempore materies quaecunque affici inceperit. Experientia tamen etiam conſtat, circa notabilium ſolis & lunae vicium tempora, & quando fluxus & refluxus maris, qui atmoſphaerici aeſtus index eſt, maximas patitur mutationes *), vel auctus eximie, vel imminutus, morborum etiam, præ-
ſertim

*) Non is ſum, qui in genere ad componendam hancce de periodico in morbis litem, vel ad defendendam autoris hypotheſin, inter neotericos a. C. F. *Medico*, medico manheimenſi, præ aliis ventilatam & peculiari libro exploſam, conferre aliquid poſſim; interim e praxi recentiſſima liceat hic ad confirmandam autoris ſententiam obſeruationem vnicam ſubnectere memoratu ſane digniſſimam quam ſuo idiomate enarrat *James Lind* in Eſſay on diſeaſes incidental

ſertim febrilium, motus typicos, typorumque mutationes, magis eſſe obſeruabiles, vt ſimplex etiam ſitus non omnis efficaciæ expers eſſe videatur (i). Breuiter iterum dicam, quod ſolum volo: ſolis & lunæ circuitus aerem ſubiectum per regulares periodos mutat; mutantur ſecundum aeris mutationes aereæ in corpore particulæ; materia febrilis perquam aerea eſt, & elaſtica, & turbat æquilibrium aeris interni & externi naturale: eſt vero aliquid in febrium motibus nimis vniuerſaliter ſimile, nimis regulare, nimis accurate ad horas, dies integros, hebdomades, menſes, anni tempora, niſu ſpontaneo adſtringi ſolitum, nimis ανα λογον motui regulari aeris & oceani,

dental to Europeans in hot climates. Lond. 1768. 8. pag. 80:

It is a common obſeruation, both at Bengal and Bencoolen, that the moon, or tides have a remarkable influence on intermitting fevers; and i have been informed by a gentleman of undoubted veracity, and of great Knowledge in medicine, that at Bengal he could foretel the precise time, when the patient would expire, it being generally about the hour of low water. Thus much is certain, that in the year 1762. after a great ſickneſſ, of which it was computed, 30000 blacks and 800 Europeans died, in the province of Bengal, upon an eclipſe of the moon, the english merchants and others, who had left off taking the Bark, ſuffered a relapſe. The attack of this fever was ſo general on the day of the eclipſe, that there was not the leaſt reaſon to doubt of the moon's influence. Theſe obſervations furnish an uſefull hint, which is, to take doſes of Bark at the full and change of the moon, as being the ſeaſons moſt dangerous for an attack or relapſe into thoſe intermitting fevers,

(i) G. C. *Stahlius*, medicus & mathematicus egregius, frater archiatri Boruſſici, in de aeris in praxi medica vſu, vbi §. 17. de eius in febre efficacia ſermonem fecit, §. 18. "non "excludenda quidem, inſit, hic vide"tur luna, cum diuerſis ſuis phaſi"bus, quam lunatici, epileptici, alii"que ſpiritibus male habentes, plu"rimum in corpora noſtra poſſe pro"dunt, ſed neſcio, annon illud plane "medio aeris noſtri alterati, quacun"que demum lunæ actione, contin"gat. Sane notum eſt, quid in flu"xu & refluxu oceani præſtet luna, "atque exinde, per exſiccationem re"cedentis aquæ, in tractum aeris ſa"tis magnum. Hoc autem per ex"perientiam vulgo notum, vt pluri"mum, dixerim ſemper, circa qua"dras, in primis illas, quæ oceanum "etiam ſolito tumidiorem reddunt, "aerem quoque noſtrum, & tempe"ſtatem, aut mutari, aut certe tur"bari. Hinc ſæpiſſime obſeruantur "plurimi morbi, circa illa tempora, "aut augeri, aut minui, non modo "illi, in quibus neruoſum genus ma"xime aut patitur, aut occupatur, "ſed alii quoque,,

oceani, quam vt negare queamus, vero valde eſſe ſimilem ſuſpicionem eiusdem cauſſæ concurrentis generalis, nempe periodi ſolis & lunæ, quæ temporarias in orbe vices facit. Calculos vero ſubducere de cauſſis diuerſitatum, quæ in diuerſa proportione motuum particularium, qui in ipſo corpore fiunt, ad motus atmosphæræ generales, conſiſtere videntur, res altioris eſt indaginis, & humanam forte ſapientiam omnem exſuperat. Typorum & periodorum febrilium miracula vidit omnis ætas, & obſtupuit; videbit omnis poſteritas, poſteritas forſan omnis obſtupeſcet.

§. VII.

Periodi in ſtatu ſano & morbis ſine febre.

Immo etiam in ſtatu naturali in maxime elaſticas, ad orgaſmum pronas, & ſpermaticas, ſpirituoſas, vaporoſas humani ſanguinis partes, & in fibras quibus illæ continentur ſeu mouentur, manifeſta ſatis eſſe videtur ſolis & lunæ per ſuas periodos efficacitas: præſertim vbi per ſtructuram corporis retardari alicubi circulum contigerit, & plenitudinem augeri, vt orgaſmus promoueatur (a). Taceo veterum placita, de natiuo quatuor humorum motu, vel ad motum niſu, per horas & dies diſtincto, & ſanguinis quidem totius continuo magis & æquabili, ſeri vel phlegmatis quotidiano, bilis tertiano, melancholiæ quartano: quæ res recte explicata, vt iam ſupra monui, haud omnino vana eſt. Prætereo motum tonicum, cuius periodicæ motiones, non in febribus ſolum aliisque morbis, ſed in corpore etiam ſano, naturaliter eueniunt (b). De menſtrua, ſeu lunari, periodo naturali pauca dicam, quæ obſeruationum de febribus tractationi haud inepte miſceri putem: dum medici præcipuam illam, quæ lunæ quaſi periodum ſingulari ſuo orgasmo ſequi videtur,

(a) *Kerkring.* ſpicil. anat. obſeru. 25. "Certe mirum eſt, non tantum febres in omnibus, menſtruas purgationes in mulieribus; ſed alios etiam morbos, illos maxime, quibus natura ſeſe conatur exonerare, ſtata ſeruare temporum interualla,,.

(b) cl. *Stahlius* de motu tonico vitali, item in de æſtu maris microcoſmici præſertim th. 2. & paſſim, plura, quæ huc ſpectant, experimenta adducit, & his tota *Sanctorii* medicina ſtatica, quod ad practicas veritates attinet, plane conſentit.

tur, excretionem feminis sollemnem, *febris* (c) *menstruæ* nomine appellant, sed *febris medicæ* (d). Curiosus neque vanus est *Sanctorii* (e) aphorismus: "corpora quoque *virorum* sana, & moderatissimo victu vtentia, *singulis mensibus* fiunt solito ponderosiora, "vnius scilicet duarumue librarum pondere, & redeunt ad consue"tum pondus circa finem mensis, ad instar mulierum, sed facta crisi "per vrinam paullo copiosiorem,,. Neque vero mihi omnino satisfacere ingeniosissimi *Freindii* emmenologiam (f) fateri liceat, vbi plethoram muliebrem, ex variis rationibus deriuatam, pro sola fluxus menstrui caussa habet, qua posita, perrumpi debeant vasa sanguinea, & cessante consolidari. Quidni naturaliter peruia vascula conniuere putemus, vbi neque plenitudo, negue orgasmus est; his vero de caussis aperiri? quum repetita eiusmodi ruptura & quasi vulneratio in statu naturali haud probabilis esse videatur. Equidem ne in puerperio quidem naturaliter plane constituto, vbi partus & secundina mature, suo tempore, & sine violentia educuntur, vulnerationem adesse existimo (g), quamuis sauciatarum regimine ob alias

(c) Febrem dicere licet, sed ita naturalem, vt virtuti febrifugæ certissimæ corticis Peruuiani, medicamenti in statu naturali nihil turbantis, nequaquam sit exposita. Experientiam testem reperit cl. *Torti* therap. spec. p. 21. dicens: "grauidis non modo, "sed & puerperis, vel menstruas pur"gationes patientibus, tuto exhibe"tur: neque menstrua, vel lochia, "naturaliter fluentia sistit, aut ni"mium promouet, vt videbimus in "historiis,,. add. historiæ passim, item p. 345. sqq.

(d) *Ramazzinus* de morb. artif. p. m. 545.

(e) sect. I. aphor. 65. 66.

(f) conf. *Hoffmanni* medic. systTom. I. part. 2. c. 10. quod totum fere nihil nisi *Freindianæ* emmenologiæ compendium est: iungantur vero, quæ nobiscum sentiens *Freindii* amicus, isque & medicus & mathematicus e præcipuis, *Meadius*, post editam emmenologiam, scripsit in de imperio solis & lunæ.

(g) Si qua adest in puerperis vulneratio, ea manu obstetricis facta esse solet. Nempe accidere illa potest extracto nimia cum violentia ipso fœtu, quod tunc maxime fieri assolet, quando, pro vulgatissimo obstetricum more, etiamsi vltra vulgus sapientium, non satis expectatur verum partus tempus, ex plena orificii vteri apertura, & doloribus veris, &, sub situ maxime peruerso, anxietatibus certe insolitis, vix amplius tolerandis, demum dignoscendum: vt certa imperitiorum vitia violentasque opera-

alias cauſſas puerperae etiam ſanae opus habeant. Numquid autem forte

rationes taceam. Fit autem etiam maxime vulneratio extractione ſecundinæ, ſæpe non ſtatim vno poſt partum momento ſequentis, ſed per fibras vtero adhuc connexæ, aut alicuius partis, vbi pars iam fruſtulatim, vti ſæpe contingit, facilius educta eſt. Separatio ab vtero ſæpe fit manu feſtinante, imperita, temeraria, & negligenti, tamquam ea res nihili eſſet, modo fœtus eductus ſit, & ſecundina quaſi integra monſtrari queat. Ita vero id viſcus nobile, ſenſu exquiſito pollens, & ſanguine tunc magnopere turgidum & affluens, lacerum fieri, ſeu vulnerari, neceſſe eſt. Non equidem omnino conſentire velim ſummo viro, Friederico *Ruyſchio*, qui muſculo quodam vteri orbiculari, iſti negotio peculiariter dicato, quem ſe reperiſſe memorat, placentam non cum fœtu, ſed proprio tempore poſt eum, naturaliter expelli notat, ideoque, ni facile educi poſſit, relinqui plerumque tuto, & naturæ permitti. v. aduerſar. anatom. dec. 3. tab. 3. add. celeb. *Heiſter.* compend. anatom. edit. nouiſſ. p. 97. 264. & ibi adducti auctores, item, qui erudite contra magnum *Ruyſchium* ſcripſit, cl. *Leporinus* in Erörterung einiger die zurückgebliebene Nachgeburt betreffenden Fragen. 1728. Attamen, ni, quamuis lente & difficulter, blande tamen, ex arte, & ſine vllo periculo lædendæ vel minimum, aut etiam fortiori tractione adducendæ vteri aut vicinarum partium ſubſtantiæ, extrahi ſecundina poſſit, relinqui vel integram, quod poſt partum maturum vix vnquam opus fuerit, vel adhærentem particulam, quod, præſertim ſi marcida eſt placenta, facile euenit, aut membranulam, quæ vtero ſæpe firmius adnata eſt, ſatius eſſe perſuaſum habeo, quam, vt fieri ſolet, rodendo, ſcalpendo, auellendo ſeparare, qua ratione vix etiam vere integra educitur. Ipſe *Leporinus*, poſteaquam eductionis neceſſitatem operoſe & recte quidem, vt opinor, defendit, itidem rem demonſtrantibus diſputatione vberrima *Bartholini* hiſt. anat. cent. 5. 39. & obſeruationibus pluribus lectu dignis apud *la Mothe traité des accuchemens* L. 5. p. 587-619. vt alios veteres recentesque taceam: poſtquam deinde methodos cautionesque propoſuit; "alii, inquit, conſulunt, ni ſine vte-"ri læſioni digitis ſeparari poſſit ſe-"cundina, abſtinere ab operatione, "& *ex duobus malis id eligere, quod* "*leuius eſt*, remque totam naturæ "permittere; atque hoc conſilium "vbique *aſſenſum* plenum *meretur*,,. Conſentit penitus ipſe etiam *Bartholinus* §. 3. 20. 21. 23. 26. 27. 28. vnde explicari debet locus, quem cl. *Leporinus* ex §. 25. notat, nimiæque fere facilitatis auctorem arguit p. 103. Difficultas vero & cautio non ſatis inculcari poteſt obſtetricibus, quod expertus moneo. *Hippocrates* de ſuperfœtatione: "ſenſim, ait, ſe-"cundina educenda eſt, non violen-"ter, ne præter naturam diuulſa, in-"flammationem inducat.,, *Paræus* de homin. generat. c. 18. in *Spachii* gynæc. T. 2. p. 425. pericula optime declarat: "violenta attractione, "ſi adhuc hæreat vtero, vaſorum "aliquod, aliquod item ligamento-"rum neruoſorum, quibus vicinis "corporibus adhæret vterus, laniari "poteſt, vnde ſanguinis e propriis "con-

forte orgasmum menſtruum inducit, quae in naturali ſanguinis craſi

"conceptaculis effuſi corruptio, a "corrupto & putrente inflammatio, "abſceſſus, & gangræna mortifera. "Nec leuius eſt a conuulſione, ru-"ptis neruoſis corporibus, periculum, "nec item minus ab vteri prociden-"tia manifeſta,,. Hanc ipſi obſeruauimus in cadauere mulieris, cui ſecundina feſtinanter extracta mortem induxerat, vtero fere funditus inuerſo, fundo extra orificium prominente, & interiori ſubſtantia, quæ iam ob inuerſionem exterior apparebat, nigra plane & ſphaceloſa. Relicta ſecundina, vel eius particula adhærens, cum putredine plerumque, & ſymptomatibus haud temnendis, ſed tutius tamen, ſponte ſeparari ſenſim, & elabi ſolet, quam cum vlla læſione vteri, aut vicinarum partium, extrahi. Confirmant me in hac veritate innumera abortientium exempla, vbi ſecundina obſtetrici intacta remanet, & deinde poſt aliquot dies, immo vel menſes, cum febre plerumque putrida, interdum ſine febre, ſæpe cum hæmorrhagia, vel integre excidit, vel per partes, feliciter tamen: fibris tandem iuſto tempore marceſcentibus, & ab vtero, per menſtruum fere naturæ impetum, auulſis, ſæpe etiam facile decedentibus. *Paræus* l. c. "quemadmodum poma "ex arboribus, ſi cruda ſunt, vi auel-"luntur, ſi matura & cocta, deci-"dunt; ſic ſecundas immaturo partu "vix vis aufert, maturo ipſa facile "maturitas,,. Obſtetrices pleræque membranas fibraſque ſecundinæ, vtero adhuc firmius adhærentes, haud ſatis caute, & nimis ſubito ſeparare tentant: quæ poſt pauca momenta, poſt horulam forte dimidiam, aut vnam vel alteram, aut breue certe naturæ deſtinatum tempus, cautæ motationi, blandæ digitorum preſſioni, vel robori tandem naturæ, & propriæ maturationi, vel etiam marcori obſecundaturæ fuiſſent. Vereor autem ne illa maxime temeritas, aut incuria, merito accuſetur, ſi qua mulier poſt abortum, aut partum verum, ex hœmorrhagia arterioſa, vel febre etiam inflammante, aut putrida, periclitatur. Famoſa eſt febris miliaris ſeu veſicularis, ſeu purpura alba, probe diſtinguenda ab altera pellucida, dem hellen Frieſel, quam primus cl. *Storchius* in eteodromis deſcripſit, & nos deinde ſæpe obſeruauimus, item a rubra illa, dem rothen Frieſel. Anglis *a rash*, Gallis *ebullition de ſang*. Febris illa periculoſa, quam, mirifico nomine, purpuram albam medici noſtri vocitant, tantopere paſſim puerperis frequens, vbi præſertim feminæ ſpleneticæ & hyſtericæ, ſalſiſque ſeroſis fracidis, vel ſcorbuticis, vel & vlceroſis particulis plenæ ſunt, neſcio an magna ſæpe ex parte eiuſmodi feſtinationi & violentiæ, vbiuis fere frequenti, debeatur. Mentitur illa febris ſæpe intermittentem, paroxyſmis cum horrore vagis, vti febres ab vlcere inflammato ſolent, aut verum hemitritæum oſtendit, neque tolerare videtur corticis vſum. v. exemplum apud *Hamilton*. pag. 122. ſqq. quamuis deinceps, vbi morbus acutus declinauit, ad vires reſtituendas, & lentæ febris metum præcidendum, æque ac poſt variolas, egregie prodeſt, quod experti teſtamur. v. *Hamilton*. p. 130. ſqq. Elegans eſt celeb. *Hoffmanni* methodus, medic. ſyſtem. T. 4. ſect. 1. c. 9.

Quas,

crafi eſt (h), & aetate creſcit ac decreſcit, aura, vt vocant, ſeminalis,

Quas, praeter alia remedia, vir expertiſſimus laudat emulſiones cum ſeminibus, quae antiſcorbutica audiunt, & nos feliciter experti commendamus, ſed calidiuſcule, vti tunc remedia & potulenta omnia, propinandas. A frigida, vt opinor, frigidorum ſeminum emulſione mortem obtigiſſe narrat *Hamilton.* p. 156. ſqq. in cauſſa forte errans. Vidi ego nuper febrem miliarem mortiferam, ex febre putrida eryſipelatoſa, ſuperueniente fracturae cruris, & lacerationi tendinum, ex caſu ab alto, in viro ſcorbutico. Vidi olim eandem febrem miliarem, ſanabilem tamen, ſuperuenire laeſioni tendinis, a venae ſectione infelici, in corpore, quod plane ſanum viſum erat. Vidit medicus inclitus, a laeſione inteſtini recti per ſiphonem clyſmaticum inepte intruſum: & praeſto mihi ſunt plura parum abſimilis commatis exempla, quae probare poſſint, partibus ſenſibilibus laceratis, aut valde irritatis, febrem miliarem facile accedere. *Hamilton* c. 2. "antecedunt, inquit, "obſtructio, vel vlcus in aliqua parte "cum dolore coniunctum: & c. 4. "ex neruorum tenſione dolor oritur, "huiusce febris ſymptoma omnium "fere primum". Certe plerumque mihi ſignum ex optimis fuit ſalutariter terminandi puerperii, quamuis etiam partus difficillimus fuerit, quamuis febres, aut alii morbi, ex variis cauſſis ſuperuenerint, ſecundinam integram, facile eductam, & ſani coloris habitusque fuiſſe. Immo nullum adhuc abortum, quamuis ingenti haemorrhagia & febri ſtipatum, morte terminatum expertus ſum, (quum tamen nullus fere mulierum affectus frequentius curandus obueniat,) praeterquam ſemel aut iterum, vbi manus obſtetricia difficulter, neſcio an pernicioſa cum violentia, ſecundinam eduxerat. Vix vidi in puerperis purpuram illam, quam vocant (ſi vnam phthiſicam conclamatam, & alteram arthriticam & alius labis vlceroſae ſuſpectam, quae conualuit, & paucas alias itidem feliciter emergentes excipiam) niſi, vbi difficilius extractam ſecundinam percepi: & frequenter tamen ſatis obtigit formidabilis ille morbus, qui, extra puerperium etiam, inflammationibus neruoſarum partium, & laeſionibus accidens, peſſime ſignificat. Conf. quae his iam ſcriptis demum mihi obuia fit, erudita obſeruatio cl. *Fuchſii* ephem. nat. cur. nouiſſ. vol. 2. 146. de ſphacelo vteri, frequentiſſima mortis puerperarum cauſſa, vbi p. 339. ſqq. exemplum purpurae & mortis ex auulſa ſecundina recenſet. Conſiderationem merentur remedia externa ibi propoſita. Cataplasma ad gangraenam praecauendam extus abdomini calide & humide applicandum & ſaepe repetendum ſuadet, ſemper, vt ait, feliciter adhibitum, ex radicibus conſolidae maioris, ſigilli Salomonis, & altheae, in lixiuio fortiſſimo vel vino coctis. Ita pleraſque puerperas cito & tuto ex ipſa illa purpura conualeſcere, quotidiana & innumera per multos annos experientia doctus, affirmat. Alibi vnguentum & emplaſtrum ſaturninum cum ſucceſſu vſurpauit.

(h) Differt hæc a brutorum animantium omnium ſeminali materia, in quibus ſingulis ſingulares orgaſmi diffe-

nalis, liquor tenerrimus, qui, puriori atmosphæræ aereæ elemento in contextum suum recepto, egregie elasticus sit? Hic in viris quidem per certa vasa & permixtiones in verum semen elaborari solet (i), vel excernendum, vel sanguini, pro vigore & incremento cor-

differentiæ, alia vasorum & corporis structura, aliusque vasorum situs, & præsertim cutis, vbi amplissima excretio est, habitus, & variæ maturandi, mutandi, secernendi, seponendi genitalem lympham rationes notantur: vnde a menstruæ periodi in illis defectu nihil aduersus nostram sententiam concludi potest. Attamen etiam cetera animalia, typicis motibus turgentis humoris exposita, & pariendi certum tempus habentia, & squamis, testis, chelis, plumis, pilis, crescentibus & decrescentibus instructa, suas periodos menstruas annuasque habent. *Lucilius* poeta apud *Gellium* l. 20. c. 8. canit:

Luna alit ostrea, & implet echinos, muribus fibras
Et pecui addit.

Manilius astronomic. l. 2.

Submersa fretis, concharum & carcere clausa,
Ad lunæ motum variant animalia corpus.

v. *Varenii* geograph. gener. L. I. c. 14. prop. 12. Immo est fluxus menstruus sanguinis non solum in simiis, raia pisce, paucisque aliis, aeque naturalis ac in mulieribus; verum etiam obseruatur interdum in equabus, scrofis, ouibus, pica aue, atque adeo in omni regno animantium communi aere vtentium. v. *Paulinus* ephem. natur. cur. dec. 2. ann. 4. append. obs. 48. *Horn* arc. Mos. p. 119. G. *Franck de Franckenau* satyr. medic. 6. p. 90. sqq. Tacemus plantarum mutationes ad lunæ solisque periodos, quæ in aliquibus perquam manifestæ sunt. Notabiles sunt obseruationes *Hippocratis*, *Lanzoni*, *Wedelii*, & aliorum, quas cumulant *Reies* in campo elysio p. 712. *Lentilius* iatromn. p. 480. sqq. *Hellwig.* obseru. physic. 34. *Schröckius* ibi in scholio, & ibidem adducti auctores multi, de mulieribus *barbatis*, atque exinde menstruo fluxu non laborantibus, quod probat, cute aliter constituto, & pilis singulariter progerminantibus, menses posse abesse, & abesse forsan ideo in brutis animantibus, & orgasmum potius innuit seminalem, & quasi vegetantem, quam plethoram insignem, quod multa alia confirmant.

(i) Pertinet huc curiosa *Heurnii* obseruatio de hæmorrhoidibus, quas eunuchis necessario contingere annotasse videtur: "quemadmodum, ait, "*viro mutilato* fluit *sanguis per anum*, ita mulieri *necesse est*, vt fluat "sanguis superfluus per vterum,,, ad *Hippocratis* aphor. sect. 5. 57. n. 4. Forte ita in viris oboriuntur haemorrhoides, vbi quantitas seminis veri elaborati non respondet quantitati & orgasmo aurae seminalis, quae sanguini inest, vt adeo elasticae huius aurae pars sanguini immixta maneat, eumque turgere faciat, & effluere, ad certum virtutis suae elasticae gradum euecta. Ibi tamen, aeque ac in men-

corporis, remiscendum. Hæc eadem aura elaſtica, quia iſtiusmodi vaſa in muliebri corpore vel abſunt, vel plane adſunt alia, in ſanguine manere magna ſui parte debet, &c, motibus naturalibus per menſem periodicis, ad eum elateris gradum perfici videtur, qui, vaſis vteri vel vaginæ apertis, fluxum menſtruum promouere poſſit: præſertim, vbi plenitudo accedit, quam in viris etiam naturaliter menſtruam eſſe *Sanctorius*, pondere & menſura expertus, teſtatur: ne iam de morbidorum motuum lunaribus ſæpiſſime periodis dicamus (k). In feminis peculiares plethoræ cauſſæ a *Freindio*, *Hoffmanno* aliisque, allegantur plures, quas, licet veras, tamen omnes efficiendo fluxui menſtruo, quatenus per menſtruum ſpatium naturaliter periodico, ſufficere non putamus. Nimium ſane frequenter ſingularis hic mulierum affectus cum ſuis, vt ita dicam, paroxysmis ad lunaris periodi menſuram (l), & ipſas haud raro mutatio-

menſium negotio, plethoram reliquam, & impeditiorem per aliquas partes circulum, & ſanguinem pondere niſuque deorſum tendentem, & qualitate etiam ſua fibras excretioni promouendae aptas ſtimulantem, aliasque cauſſas ſimiles, non excludimus.

(k) conf. *Franckenau* ſatyr. medic. 6. p. 92. ſqq. Seminalis huius materiae, humano generi ſpecificae, naturam, & hiſtoriam naturalem & praeternaturalem, nondum ſatis exploratam credimus, & hinc doctrinam de differenti habitu & morbis ſolius humani generis, & embryonum, infantum, creſcentium, adultorum, ſenum, ſexuumque, & eunuchorum; de mutatione & nutritione corporis eiusque partium, ſecundum certa tempora, motuum directiones, & alia rerum circumſtantium momenta; de forma & diſpoſitione haereditaria nationum, familiarum, hominumque ſingulorum ſana & morboſa; de temporibus, ratione, & ſymptomatis conceptionis, geſtationis, partus, puerperii, lactationis, abortuum, molarum, & quae ſunt plura in phyſiologia & pathologia, mancam adhuc eſſe, non poſſumus non opinari: immo ipſam negotii haemorrhoidum morborumque analogorum explanationem inſigni exinde ſpicilegio forſan indigere, poſt operas egregias accuratiſſimorum doctorum, *Stahlii*, *Alberti*, & aliorum veterum recentiorumque.

(l) Menſuram dico, ſeu durationem, hoc eſt, tempus menſtruum, ſeu viginti octo aut nouem dierum. Neque enim lunam pro cauſſa fluxum menſtruum efficiente habemus, quæ, ſi in hoc vel illud punctum delata ſit, exundare faciat ſanguinem; vti priſcis quibusdam fabulari lubuit, quos recte refellit ill. *Bergerus* phiſiol. c. 20. Ipſa ſeminalis craſis ſanguinis

tationes præcipuas, vel exquisite, vel prope accedit, quam vt suspicionem naturalis alicuius caussæ ab hac similitudine remoueri omnino liceat (m). Immo quamlibet in multis fluor acceleretur, aut

retar-

nis muliebris, & motus periodicus menstruus particularum aerearum in eo contentarum, & fibrarum corporis motricium, præcipua caussa esse videtur & fluxus ipsius, & temporis exquisiti, quod ad aeris externi, & consequenter ad lunæ motum, quandam analogiam mechanicam habet. Neque vero nouam lunam, neque plenam, neque aliam phasin quamcunque, sed periodi durationem maxime respicimus. Particulas sanguinis seminales elasticas certo periodico tempore ad certum subtilitatis & orgasmi gradum sensim euehi opinamur, attritu motus progressiui & intestini, & adiuuante oscillatione aeris atmosphaerici per mensem periodica, atque ideo perfici solere ipso tempore durationis mensis fere vnius, quod pro corporis & humorum diuersitate accelerari, retardari, & mutari posse facile patet, licet regula generalis salua maneat.

(m) Explicatione opus habet, & limitatione, ex nota proxime superiori, exceptio celeberr. *Hoffmanni*, quam aliqui, mentem forte viri μαθηματικωτατȣ non perspicientes, ceteris eius doctrinis physicis & mechanicis non bene respondere arbitrentur, dum in medic. syst. T. I. p. 228. "plurimi, inquit, huius notabilis phaenomeni caussas in lunam reiiciunt, "quia ad certum eius statum, vel phasin recurrere solet: at vero imbecille argumentum est, astrum esse "caussam, vbi ad certum mensem, "diem, vel horam effectus idem recurrit. Ponamus, addit, certam "mensuram sanguinis abundantioris "requiri; ad hanc vero colligendam "requiri certum tempus, v. g. viginti octo dies: manifesto exinde consequitur, non tempus esse directam "fluxionis caussam, sed mensuram "certi temporis necessariam esse ad "certam abundantioris sanguinis "quantitatem accumulandam, quae "potens sit ad spasmum concitandum, & vasa vteri perrumpenda,,. Iam non disputabimus, vtrum turgeat potius plerumque sanguis menstruus, an semper plethora vera abundet. Directam eius fluxus caussam in luna, & certo temporis momento, nemo forte hodie quaesiuerit: aerem vero, qui in sanguine humano est, eiusque proportionem ad externum, qui certissime mechanica ratione per lunarem periodum periodice afficitur, esse caussam consensus illius manifesti inter circuitum lunae & mensium muliebrium, similiumque affectuum periodicorum, merito suspicamur, neque ipse vir peritissimus non suspicabitur. v. ipsius dissertatio de fato physico & medico § 12. Nequaquam argumentum illud imbecille est, si recte & in rebus vere physicis applicetur, & mensuram certi temporis & quantitatis necessariae supponere, non est caussam consensus exponere. Semper enim in quæstione manet, cur non aliud, quam certum hoc tempus, ad hanc quantitatem, cur viginti octo aut nouem dierum mensura, quae etiam lunaris periodi est, ad propellendum, aut

certe

retardetur, ſubeſſe tamen ſæpe aliquid, quamquam leuiuſcule, morbidi eſſe ſolet, remediis etiam, quod medici norunt, iuſto tempore gatis expeditius haud raro medicabile. Motus ipſi & molimina vana, quæ illo tempore præueniunt, aut ſuperſunt, & mutationes, quæ ſæpe ſæpius ad lunæ ſoliſque vices contingunt, naturam periodo amicam eſſe, & cauſſa quadam, quæ ad ſiderum periodos reſpectum habeat, incitari ſuadens. Tempore ſtato menſtruo, quodcunque illud ſit, ſi fluxus non redit, per grauiditatem, vel lactationem, vel cauſſas morboſas ſuppreſſus, quis eſt, qui neſciat, ſæpe molimina tunc aliqua ſentiri ſolere, quæ, peracta fluxus alias conſueti hebdomade, ceſſent, & ſæpe non redeant prius, quam tempus ſtatum per menſtruam periodum reuertatur? Ceſſauitne tantiſper plethora? quæ augeri potius indies debere videtur, & reapſe augetur plerumque, quamuis extra orgasmi tempus ſæpe ne moliatur quidem exitum, multo minus perficiat. Atque, ſi non ipſos fluxus, attamen iſta tempeſtiua conamina, obtingere vel minime plethoricis, cuiuis temporamento vel diætæ addictis, immo, quæ non nunquam ſatis exhauſtæ ſanguinis fluxibus ac miſſionibus, & extenuatæ viribusque caſſæ videantur (n), experientia quotidie docet. Præterea iam ſtatas circa ipſum pariendi tempus (o) periodos, quæ per menſes

certo mouendum ſanguinem, in tot femellis requiritur, vt menſtruam periodum, & lunare tributum, totum vbique genus humanum, omnia ſaecula, omnes fere nationes agnoſcant: quamuis in ſingularibus corporibus exceptiones a regula ſint? vt alias cum fluxu & refluxu aeris marisque, quoad turgendi & mutationes ſubeundi tempus, ſimilitudines taceamus: vbi itidem, niſi harmouiam mechanicam agnoſcas, ſemper in quaeſtione manet, cur temporarii iſti motus ita inter ſe conſpirent? Res illa phyſica eſt, & quadrat ad eam illud *Newtonianum:* "effectuum naturalium eiusdem generis eandem "eſſe cauſſam,,.

(n) *Ramazzinus* de morb. artific. p. m. 549. ſq. "mihi certe, ait, non ſe"mel haud ſine magna admiratione "obſeruare licuit, mulieres diuturnis "morbis confectas, & ad maraſmum "fere deductas, ac praecipue nobi"lem monialem, per decennium in "lecto decumbentem, prorſus ex"hauſtam, cui quolibet menſe, ſtatis "diebus, menſes, quamuis in ſatis "modica quantitate, & ad paucas "ſtillas, apparent.,,

(o) Obiter moneo, quamuis id perpetuum non ſit, attamen ſæpiſſime, niſi me omnia fallunt, poſt abortum fibras certe aliquas, & particulas ſecundæ in eiusque membranarum reſiduas,

menſes & hebdomades numerantur, aliaque in generationis negotio miracula naturae ad tempus exquiſitum ſtabilita. Sileo euacuationes alias, quas natura ad ſolis & lunae periodos molitur. Omitto motus nocturnos ſalſorum humorum, immo & aſcaridum (p), aliosque lumbricorum, qui ſuum rurſus in ſe aerem habent, periodicos

duas, ita vtero adhaerere, vt ſeparentur ſenſim, & cum menſtruo fluore exeant, integre vero ſeparari vix poſſint, donec *ſtatum geſtationis tempus* emenſum ſit, quo facto vltimae reliquiae ſua demum ſponte maturatae, ſeu emarceſcentes, decidere ſoleant, & cum menſibus fluentibus elabi. Fallor, niſi propenſio illa multarum ad frequentes, & paucis ſaepe menſibus ſeſe excipientes abortus, molas, haemorrhagias, inde dependet, quod prius concipiant rurſus, quam ita per temporis rationem purgamenta prioris abortionis penitus euacuata ſint. Ita fieri vix poteſt, quin, vbi haec ſuo tempore exitum moliuntur, excitetur natura iterum iterumque ad eadem ſymptomata. Laxatur tandem viſcerum compages, turbatur partium, & excretionum, & generationis nutritionisque oeconomia, adhaereſcunt magis magisque, & formas informes induunt, remanentia corpuſcula, aut etiam nouiter concepti foetus, & ſecundinarum rudimenta. conf. *Kerkring.* ſpicil. anat. obſ. 38. vnde malum ſaepe in varios affectus anomalos, aut ſterilitatem perpetuam degenerat: ſi praeſertim, per vnum aut alterum abortum, vellicetur vterus, vel laedatur, rudiori obſtetricis manu, ſecundinam immaturam tentante. Vana certe ſaepe curatio omnis fuit, praecautionis cauſſa inſtituta, niſi a praematura rurſum conceptione vel cauerunt ſibi mulieres, vel ipſis fortuna cauit. Quod ſi fiat, ſponte ſaepe ceſſat deinde habitus ille patiendi abortus, molas, haemorrhagias: ſaepe vero tunc remediis aperientibus & tonicis feliciter tollitur. Sueuimus poſt abortionem ſingulis menſibus, per ipſum fluoris tempus, pilulas *Stahlianas*, aut ſimilia remedia exhibere, extra illum orgasmum vel nihil, vel blanda hyſterica, & interdum balnea miniſtrare, maxime poſtrema ante menſium terminum hebdomade, donec tempus iuſtae geſtationis abſolutum ſit, circa quod ſaepe tunc notauimus copioſius menſtrua, lochiorum inſtar, manare. Deinceps limaturam martis, ſine vllius liquoris affuſione in ſubtiliſſimum pollinem redactam, remedium nobile, ſolam, aut vterinis mixtam, per menſem, vel vltra, legitime propinauimus. Atque ita haud infrequenter eo ſucceſſu beati ſumus, vt, quae per frequentes abortus, aut ſymptomata his ſimilia, ſpem melioris ſortis amiſerant, matres rurſum ſanae & felices factae ſint. Adeo verum eſt, naturam ad ſuarum periodorum leges adſtrictam eſſe: adeo remedia, ad obſeruatas eas leges:

- - *data tempore proſunt;*
Dum data non apto tempore ſaepe nocent.

Conf. Exc. e Commerc. noric. §. XXI.

(p) v. *Valleſius* ad Hippocr. epid. L. II. ſect. 1. L. VI. ſect. 1.

dicos lunares; exacerbationes catarrhales, arthriticas, venereas, ſcorbuticas; morbos lunaticos, ſolſtitiales, æquinoctiales varios; & mutationes morborum & ſymptomatum per tempora fieri ſolitas: quæ omnia, quum negari nequeant (q), ſatis euincere videntur, eſſe ſingulare aliquod, idque mechanicum, ſine fabuloſo aſtrologorum influxu, imperium in corpus humanum ſideribus illis, vel certe eidem cauſſæ, quæ ſiderum periodos metitur (r), & medicum ſæpe non humanæ ſolum, ſed vniuerſitatis naturæ miniſterio fungi (s). "Plerumque enim, auctore *Hippocrate* (t), hominis natu-"ra vniuerſi poteſtatem non ſuperat.

§. VIII.

Conſenſus practicus cum theoria mechanica & organica leuiter diuerſis.

Verum enim vero vulgares has doctrinas, & mancum theoriæ ſpecimen, præter ſcopi rationem, obſeruationibus practicis iuncta, non vobis, viri peritiſſimi, ſed iis ſcribimus, ſi qui forte fuerint lectores, quibus, quæ de periodicis reuerſionum temporibus ex vero anno-

(q) conf. litteratiſſime adductæ obſeruationes in viri celeb. C. B. *Behrens* ſelect. diætet. ſect. I. tota paſſim.

(r) v. *Mead.* de imperio ſolis & lunæ in corpus humanum, vbi ea omnia eleganter & ſolide explicantur, & ex mathematicis veritatibus demonſtrantur.

(s) Medicum naturæ, ſcilicet humanæ, dominum, non miniſtrum ſæpe eſſe, *Heiſterus*, medicus mente manuque ſagaciſſimus, argumentis & exemplis, tum ex medicina, tum maxime ex chirurgia, peculiari diſſertatione, eleganter demonſtrauit. In eandem ſententiam olim iam *Helmontius*, in libello ignotus hoſpes morbus p. m. 404. dixit: "naturæ iacentis eſt "medicus patronus atque herus,,. Nos, vbi medicum naturæ miniſtrum vocamus, *vniuerſi totius naturam* intelligimus, *quatenus* illa ad humanam *reſpectum quemcunque* habet. Nempe medici officium eſt, vbique ad naturam ægri, & morbi, & remediorum, & temporis, & aeris, aquarum, locorum, rerumque circumſtantium omnium attendere, eique ex arte ſeruire.

- - *ſic alma miniſtro*
Ipſa ſuo natura potens, hunc ſedula nutu
Dum regit, excelſæ pollentem viribus artis,
Indomitos ſuperat duplicato robore morbos.

(t) de diebus criticis.

annotauimus, minus probabilia esse videantur: quum tamen vbiuis in rerum natura, & in humana maxime, & præsertim in febribus, pleraque periodis & temporibus adstringantur. Neque de explicandis caussis subtilioribus solliciti multum esse debemus, quum rei ipsius veritas sufficiat, quam quilibet obseruator facili negotio comperire potest, modo ad regulas supra scriptas satis accurate attendat (a). Obseruationes scripsi, non theoremata ex opinione condidi. Neque hisce sententiis & obseruationibus theoriæ aliorum mechanicæ, neque illi etiam aduersamur, quæ organica vocari solet, inter quarum doctores hodie, haud sine animorum motibus, multa versatur controuersia. His, qui se sectæ, organicam profitenti, addicunt, cuiusuis hominis naturæ nomine ipsa anima rationalis (b) venit, quæ, sapienti consilio, motus quum naturales, tum mor-

(a) Si quis etiam fuerit, quid id sibi haud adeo exquisite reperiri existimet, vti nobis repertum esse, & indies magis magisque obseruando firmari, sancte testamur, quod de typico reuersionum, vel moliminum recidiuorum, tempore annotauimus; ille tamen de securitate, præstantia singulari, & constantia curationis, interpolatæ ad mensuram certi temporis, eiusque in febribus quotidianis & quartanis longioris, in tertianis breuioris, non dubitabit, re ad experientiæ amussim examinata. Multi, obseruatis istiusmodi alternis medelæ & quietis vicibus, optata cum felicitate reuersiones præcauerunt, quamuis de accurato febrium recidiuarum typo ne quidem per somnium aliquid in mentem venerit, & longe alias eius processus instituendi caussas sibi proposuerint. Atque id nobis ipsis olim ita contigit, & partim etiam iis forsan auctoribus, quos sect. 4. §. 5. adduximus, aliisque multis, qui, quod nos fecimus, ad illorum normam practicam medicati sunt. Si cui ergo nostra hæc obseruatio, quæ ad historiam pathologicam & semeioticam morborum recidiuorum spectat, nondum satis confirmata esse videatur; manebit tamen ipsa regularum practicarum propositarum sincera felicitas, dudum aliis plurimis comperta, quamcunque etiam rationem subesse aliquis opinetur. In opinionibus concedendis sumus faciles, modo in praxi consentiamus.

(b) Introduxit hanc hypothesin in medicas Germanorum scholas, quum in academia Halensi, magno cum applausu, voce & scriptis doceret, ingeniosissimus *Stahlius*, & multos passim asseclas reperit. Magnus exinde systematum, aliorumque librorum medicorum, latino & teutonico idiomate, numerus prodiit, quibus hæc hypothesis tamquam fundamentum substernitur, & vbi omnis theoria & praxis medica inde maxime deriuatur, & ad eius doctoris mentem doce-

morbofos, excitare & moderari creditur; quamlibet, pro organorum, & humorum, & fuorum affectuum & confuetudinum vitiis, aberrationi expofita, fæpe etiam impotens, & miniftro moderatore & adiutore egens. Liceat vero, pace meritiffimorum virorum, a quibus leuiter diffentire (c) audeo, mentem meam indigitare, vt norint, qui meum hoc leuidenfe opufculum legere dignabuntur, quid per naturæ fanantis, indicantis, errantis vocabulum intelligam. Sapienter equidem plurimos in corpore fano & ægroto motus fieri fentio. Neque ipfos errores & imperfectiones naturæ, quæ vocantur, fapientis confilii expertes credo, quum medico prudenti, & hiftoriæ morborum & remediorum bene gnaro, eligendam & adhibendam medelam indicent. Verum ea omnia non ab occulta quadam imbecillis humanæ rationis virtute, fed a manifeftiffima per totam rerum vniuerfitatem fapientia infiniti creatoris (d), ἀεὶ γεωμετρέοντος,

docetur, theoriæ veræ, praxeos naturalis, nomine infignita. Argumenta, quibus eam fententiam probabilem reddere allaboratur, cumulauit genuinus fummi viri difcipulus, *Michael Albertus* introduct. in vniuerf. medicin. c. 2.

(c) cl. *Furftenau*, profeffor Rintelenfis elegantiffime doctus, defiderat. med. p. 146. "*Stahliana*, ait, dog-"mata inter fe belle nihilominus co-"hærent, fi vel maxime primum illud "principium vacillaret, aut liberum "cuiuis relinqueretur, quid naturæ "nomine denotatum intelligat,,. Ipfe auctor *Stahlius*, præf. ad *Iunckeri* confpect. med. "pro fundamento, "ait, fubfterno, quod vera cauffa effi-"ciens directionum fit in homine ip-"fa anima. Agnofco, quod hac pro-"pofitione, vtpote non tam ad medi-"cam, quam phyficam, anthropolo-"giam pertinente, plane fuperfedere "potuiffem,,. Et potuiffet profecto,

(d) *Hippocrates* de morbo facro, "ho-"mines, ait, ex imperitia & admi-"ratione, morbo comitiali naturam "quamdam & cauffam diuinam ineffe "cenfuerunt. Diuerfi funt morbi, "neque minus admirabiles, neque "minus prodigiofi: & primum qui-"dem *febres* quotidianæ, tertianæ, "quartanæ, neque minus, quam hic "morbus, *a deo fieri* videntur. -- -- "Neque tamen *hominis corpus* a deo "inquinari exiftimo, impuriffimum "a puriffimo, quin, fi forte contin-"gat, vt ab alio coinquinetur, aut "patiatur aliquid, *purum & fincerum* "*denuo reddi diuinitus nitatur.* -- -- "Morbus qui facer appellatur, ex iis-"dem cauffis, ex quibus reliqui, ori-"ginem trahit, ex his nempe, quae "accedunt & decedunt, velut *frigo-"re, fole, ventis,* & *mutationibus nun-"quam conquiefcentibus.* Atque hæc "*diuina funt,* vt nihil opus fit exifti-"mare, hunc morbum reliquis diui-"nitate præcellere, fed *omnes diuini,* "*omnes-*

τος, deducere velim. Hic quod res ipſa docet, & ſanum eſſe corpus, & ægrotare, & ſponte ſua ab impuritatibus & functionum impedimentis liberari, & limitatum tamen in ea virtute eſſe, & medico indigere, & medelas, quas ipſe deus arti largitus eſt, indicare, & corruptioni tandem ac mortalitati ſubiectum eſſe voluit, iuſſit, effecit (e). Menti vero intelligenti, & volenti, & eius, quod ipſa intelligit & vult, dummodo meditando attendat, ſibi conſciæ, ea lege, coniunxit corpus, vt pro voluntatis arbitratu certis organorum motibus præſit, ſenſuumque inſtrumentis afficiatur, ceterarum rerum, quæ ſponte intra corpus aguntur, quicquid meditetur etiam vel attendat, plane inſcia (f), neque, ſi velit, & ſollicite curet, quicquam mutare potens (g). Attamen forte fortuna ſæpe fieri neceſſum eſt, vt animi affectibus machina corporis, corporeis vitiis anima inconſulto moueatur, aut perturbetur: quoniam ipſa animæ inſtrumenta, nempe ſenſuum & voluntariorum motuum organa, partes eſſe corporis, & toti artificio arctiſſime intertexta & mixta immo ipſa aliis etiam corporis vſibus ſeruire, & mechanicis motuum adiumentis diuerſimode ſubiacere & indigere voluit creator (h). Hæc igitur res toto cælo a ſapienti voluntariorum motuum

"*omnesque humani* reputandi ſunt. "*Naturam* autem & *vim morbus in* "*ſe* quisque habet, & nullus eſt, qui "tentari, & *mechanica ratione curari* "nequeat, απειρος και αμηχανος. Plerique vero *eiusdem generis* rebus *curantur*, a quibus *fiunt*,,: id eſt phyſicis & mechanicis.

(e) "Fato,,, (hoc eſt, diuino conſilio, & cauſſis mechanicis a deo conditis, non propriæ animæ ſapientia) "viuimus, languemus, conualescimus, "morimur,,. *Quintilianus*.

(f) "Medica ars in homine plus inuenit, quam in ſe ipſe cognoſcit,,. *Caſſiodor.* formul. archiatr.

(g) Huc ergo plane non ſpectant, qui a quibusdam cum motibus vitalibus comparantur, actus animæ per conſuetudinem, & neglectum, & ſubitaneo impetu facti, quorum ſæpe ipſa ſibi conſcia non eſſe, eosque impedire non poſſe, videtur: conſcia tamen futura, & prohibitura, ſi eo ipſo, quo impetum facit, momento attenderet, & contra niteretur.

(h) Numquid id eo conſilio factum eſt, vt, dum motor ſpiritus, ſeu anima rationalis, quouis fere momento voluntarios motus excitat, excitentur etiam, & in motu mechanice impreſſo conſeruentur partes corporis mere mechanicæ, voluntati non ſubiectæ, ſed

um moderamine differt, neque vlla ratione probabile facere poteſt, motus etiam non voluntarios ab vnius eiusdemque principii ſapientia dependere. Nulla enim eſt conſequentia a fortuita & turbulenta (i), etiamſi maxima, rerum arcte coniunctarum inter ſe, & iisdem organis vtentium, in ſe inuicem efficacia, ad rei vnius rationalis in alteram corpoream occultum imperium, & ſapientem directionem omnium motuum, præſertim etiam eorum, qui euidentiſſime in corporea mechanica fundati, & nullo finitæ voluntatis arbitrio ſubiecti ſunt. Neque opus eſſe putauerim, vt ad ſuſpicandum ſingularem aliquem archeum, naturam plaſticam, animam a ſpiritu rationali diuerſam, vel huius ipſius vniusque ſpiritus *incognitam & duplicatam poteſtatem* & *prudentiam* confugiamus, motus, quos intra nos ſapienti conſilio fieri apparet, vitales, & morbis profligandis aptos, nobis neque *ſentientibus* neque *volentibus*, immo vel *contra optantibus laborantibusque*, ſollicite & ſapienter meditantem, eligentem, perficientem. Ita vt alia ne quidem animata corpora in tellure noſtra taceam, in quibus motus ſpontanei pro conſeruatione &

ſed cum voluntariarum motionum inſtrumentis connexæ? Hinccine ratio dari poteſt, cur in fibris & humoribus corporis noſtri, quamdiu id integrum eſt, *motus* ille obſeruetur *perpetuus*, ſine externo motore, quem tam anxie in arte factis machinis inuentum dare laborant artifices?

(i) Huc etiam pertinet ipſa illa mirabilis efficientia pathematum animi materni in turbando contextu tenerorum fœtus ſtaminum: in qua ſingulare ſibi videntur reperire opinionis ſuæ patrocinium, qui ſapiens animæ moderamen in motibus haud voluntariis ſtatuere amant. At iſta profecto turbatio a ratione & ſapientia non proficiſcitur. Immo ſibi ipſi non bene conſentire videntur, qui imbelle hoc argumentum vrgent, & tamen non maternæ, ſed ipſius embryonis animæ, corporis formationem tribuunt: quaſi harmoniam rationis inter matris & fœtus animas demonſtrare poſſint. In corporibus matris & fœtus confluere & conſpirare omnia ſcio: neſcio vero an inter animas. Subtiliſſimorum ſtaminum, particularumque minutiſſimarum, in quauis embryonis parte, ſtus eſt cum ſimilibus partibus corporis materni conſenſus mechanicus & hydroſtaticus, pro legibus connexionis, & ὁμογενέων, & circulationis mutuæ: vt rationi conſentaneum videatur, quod experientia docet, factam a maternæ animæ pathematibus impreſſionem fortuitam & turbulentam id efficere poſſe in tenerrimis embryonis creſcentis ſtaminibus, quod in obfirmato matris corpore ſentiri nequeat.

& depuratione, mirabiles obſeruantur, nec ipſe terrarum orbis (k), ſua quadam rationali anima opus habet, quamuis motus in eo, tum conſueti & blandiores, tum inſoliti & tempeſtuoſi aquarum, vaporum, ventorum, ignium, ad ſapientem ſcopum conſeruationis, & depurationis deſtinatæ euidenter collineent. Nolumus iam de brutis animantibus & plantis dicere, quibus quidem animam occulta ſapientia inſtructam recentiorum quorumdam auctorum hypotheſis lubenter largitur (l). Neque ergo tenuem noſtram rationem, cui talia incredibilia videntur, & ἀκατάληπτα, eo vsque torquere cupimus, vt credamus non intellecta, aut non neceſſaria difficulter comprehendamus. Nos, ſecundum naturam rerum, ſingulorum hominum *vnum* agnoscimus ſpiritum, ſeu animam, ſubſtantiam ſimpliciſſimam, eiusque *vnum* intellectum, *vnam* voluntatem, & huic certis legibus ſubiectum & vnitum vnum corpus naturale, incomparabili artificio mechanico & hydroſtatico mixtum, conſtructum, & motum. Conditorem potentiſſimum, & motorem eundem machinæ ſapientiſſimum non ſuſpicamur, ſed nouimus. Archeum, ſeu animam nouam & duplicem, vel *duos intellectus*, alterum ſæpe altero ſapientiorem, & res *contraria* ratione intuentem, immo tunc alterum clam ſapientiſſimum, cum alter manifeſte nihil ſapit (m); item

(k) "Terram ad ſimilitudinem corpo"rum humanorum natura formauit, "vt maiores quoque noſtri aquarum "appellauerint venas,,. *Plinius.* Quod in ipſo terrarum orbe, in ipſo mundi ſyſtemate, in omnibus partibus, eiusmodi motus mechanice, ſed ſapienti conſilio procedens, a primo motore deo impreſſus, obſeruetur & conſeruetur, ſine aliqua peculiari intelligentia, aut anima mundi rationali, vix puto in dubium vocari poſſe, aut debere. Euidens eſt, voluntarias motiones ſubſtantiarum creatarum in orbe degentium varios impetus facere, mutare varia, partim conſulto, partim fortuito, in ipſis motibus, qui ſponte fiunt. Neque tamen idcirco quæquam harum ſubſtantiarum occultum ſibi arbitrium arrogabit in cetera, quæ, ſine ſuo conſilio, ſapienter fieri & moueri ſentit in orbe, aut in orbis parte virtuti ſuæ motrici expoſita, vel ſuo corpori contigua.

(l) v. celeberr. *Alberti* von der Seele der Menſchen, der Thiere und der Pflanzen. Halle, 1707.

(m) Viciſſim ſæpe naturæ in corpore motus peſſime a ſanitatis ſcopo aberrant, dum intellectus ægrotantis ſapienter ſatis agnoscit, quid ipſi agendum

item *duas*, & ſæpe *eodem temporis momento ſibi inuicem repugnantes voluntates*, manifeſtam vnam, alteram clandeſtinam; in *vna ſymplici anima naturali*, ſibi relicta, & nullam in ſe pugnam ſentiente (n), non ſcimus, ſed coniectura ingenioſa opinamur, ſi ita lubet, vel fingimus, & excuſationibus argumentisque dialecticis ſuſtentamus, quo vsque placet. Nodum ſcindere prudenti conſilio, non ſoluere videntur medici, qui, explicationem multarum difficultatum ſuperuacuam putantes, principium eiusmodi vitale, tanquam deum aliquem ex machina interponunt, quod ipſi haud ſerio credant: quemadmodum fere ſagaciſſimus *Newtonus* attractionis vocabulo inutiles in naturali philoſophia curioſitates ſecat, quod ipſe ætiologiam rerum abſoluere non cenſet (o).

§. IX.

Natura humana conſeruans, ſanans, errans, indicans.

Naturam itaque humani, vti alius cuiusque corporis naturalis ſemel a deo in motum conſtituti, conſiſtere arbitror "in mechanico "& hydroſtatico ſolidarum fluidarumque partium diuerſiſſimarum "artificio, & ſingulis particulis impreſſo niſu, motu, & directione, "earumdemque proportione tum inter ſe, tum ad ceteras naturae "vniuerſi partes, a quibus vel intrinſecus, vel extrinſecus afficiun"tur." Innumerabilia corpora ſunt, etiam non animata, quae ſua huiusmodi natura ſe ſuosque motus ſponte ſeruant, & a peregrinis parti-

dum foret, ſi ipſe & natura vnum eſſent idemque. Sæpe medicus, aut alius peritior ægrotans, ſi errores naturæ, ſeu animæ ſuæ, ſi diis placet, manifeſto animae eiusdem ſuae intellectu intelligat, eandem animam precibus flagitare opus habuerit, &, o, dicere:

animula vagula, blandula,
hoſpes comesque corporis,

agnoscis errores tuos, corrige quaeſo, quod leui motuum mutatione potes, neque te ipſam adeo inſipienter excrucia!

(n) Itaque, ne quid durius dicam, fruſtra certe plane ſunt, qui hanc, de duplicatis & repugnantibus animae naturalis facultatibus, opinionem probabilem reddere tentant, adducto in exemplum illo ſacrae religionis μυστηρίῳ, dum, adiuuante ſpiritu dei, repugnantem naturalibus cupiditatibus ſpiritum in ſe, ſupra naturam, ſentiunt homines ex deo iterum geniti. Diuina μυστήρια ad hominum opiniones temere applicantur.

(o) Princip. philoſ. natur. mathem. L. I. d. fin. 8. & paſſim.

particulis depurant, quam rem humanum corpus, eminentiori consilio creatum, exsuperantius praestat. Facile hinc patet, quid per naturam conseruantem & medentem intelligendum sit. Medicus, qui historiam sanitatis, morborum, remediorum, quantum id fieri potest, notam habere debet, ex motuum salubrium & insalubrium notitia, indicationes a natura mutuatur. Errare vero eam tum dicimus, quum, ex ipsa structuræ, motuum, proportionum ratione physica, inutilis ægritudo, vel periculum quodcunque consequitur, quod medicæ artis ope præcaueri, aut auerti possit, aut debeat (a). Ita corpus humanum naturale consideramus, non tantum tamquam mixtum, quod frustra medicis mechanicis exprobratur; sed etiam tamquam natiuo nisu, & motu, per varias sui partes, diuersimode moderato & directo, quem sapienter machinæ creator impressit, instructum, & tanquam proportionem habens tum inter ipsas partes, tum ad animam sibi iunctam, eiusque pathemata, tum ad ceteras res, quæ non naturales & præternaturales vocantur. Quisquis, occulta quadam intelligentia nobis præterea opus esse, demonstratum dare voluerit, is, quod humanæ manus mentisque potestatem superare videtur, prius præstet necesse est: fibrarum, humorum, vaporum omnium, in corpore mixto, moto, calido, viuo, omnes perscrutetur subtilitates, nisus, motus, connexiones, confluxus, conspirationes, separationes, proportiones: is, inquam, quod olim in poemate quodam scripsi,

- - *ex imis eruat ima*
Viscera visceribus; mensuras, pondera, formas,
In tenebris lustret; natiuaque stamina soluat (b);
Explicet impressos nisus, legesque mouendi (c);

Pur-

(a) *Fernelius* I. therap. I. "quorsum, "quæso, constituta ars hæc esset tot "tantisque maiorum vigiliis, nisu "maius quoddam, & excellentius, "quam natura, præstaret,,?

(b) "Rerum natura nullibi magis, quam "in minimis, tota est,,. *Plinius*.

(c) Egregie *Hoffmannus* medic. systém. T. I. prolegom. c. 3. §. 14. "Vis "mouens & ex necessitate agens corporibus substantialis & essentialis "adsignatur. Atque adeo non opus "est pro iis peculiare agens fingere, "siquidem omne corpus est agens, "&

Purpureumque cruoris iter, thermasque perennes (d)
Diuerſi generis (e) *laticum; viuosque Mæandros*
Neruorum (f); *ex minimis tot textra volumina fibris;*
Sed

"& perpetuo eſt in *niſu* ad motum, "vel in *motu*, vnum in alterum *agit* "ac *re agit*, & *mutationem*, licet non "ſemper ratione loci, producit". Scilicet impreſſit creator ſeruatque ſingulis corporibus conditis, corporumque particulis, motum & niſum ſpontaneum, quo ſigillatim perſpecto, leges mouendi explicari demum poſſunt. Iis, quæ aduerſus mathematicam hanc veritatem diſputat ingenioſiſſimus *Alberti* princip. philoſ. natur. c. 3. §. 22. reponimus vniuerſa princip. philoſ. natur. mathematica incomparabilis *Newtoni.*

(d) Thermam, inquam, id eſt liquores non inertes, ſed αυτοματως, propria ſponte, tum calore & rapidiſſimo minorum particularum motu inteſtino, tum etiam ipſo motu progrediente, & ad certas directiones determinato, pollentes, quin a natiuitate inſtructos.

(e) Hinc corpus humanum non ſolum machina hydraulica dici meretur, verum etiam, quoad minimas particulas, hydroſtaticis vbique legibus, &, quæ in tota rerum natura particulis ὁμογενεσι & ἑτερογενεσι, & diuerſa vi & proportione motis & mixtis, ſtatuta ſunt, naturaliter ſubiectum eſt, ex quibus, fibrarumque textura & elatere vario, a deo creatore & motore ſapienter diſpoſitis, iſta miracula naturæ euenire videntur, quæ aliquibus ſuſpicionem, de interna quadam & occulta principii cuiusdam vitalis ſapientia, mouerunt. Innumere diuerſas & natiuo corporis humani ſemini, & alimentis omnibus, & ſanguini circulanti ineſſe particulas, & inde prodire diuerſiſſimos iſtos humores, conſtat: prodire vero ratum habemus, non per ſingularia fermenta, non per pororum figuram, aut ſolam diametri diuerſitatem, neque per neſcio quem archeum, aut principium vitale ſeligens & mouens, ſed per naturales varii artificii mechanici, & hydroſtatici conſecutiones. v. celeb. *Boerhaau.* inſtitut. med. aphor. 253. ſq.

– – – *in rebus materiei*
Interualla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concurſus, motus, ordo, poſitusque figuræ,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
Lucretius.

(f) Cenſemus, per perennantem cordis motum, neruos, qui admirandis ſuis diſtributionibus Mæandrum aliquem referunt, viuo, id eſt, perenni flumine irrigari, ſeu perlui, & ad actiones, ſenſationesque aptos reddi, inibique lympham eſſe ſubtiliſſimam ex ſanguine ſecretam, motu certo, & ad motum niſu, & ad ſuscipiendum habitu inſtructam, & perinde eſſe, ſpiritusne an liquorem neruorum voces. Hos ipſos neruos, varie tenſos, vnitos, ſeparatos, cum liquore ſuo, inſtrumentum eſſe reputamus motuum tum αυτοματικων, tum etiam eorum, qui animæ voluntati ſub-

Sed ſapienti texta manu, ſed texta potenti
Conſilio (g), *tota vt, facto ceu fœdere, in vnum*
Machi-

ſubiecti ſunt, diuerſiſſimorumque ſenſuum, atque exinde mutuum inter animi corporisque affectus conſenſum oboriri, vt adeo ratione neruorum, animæ viuentis organorum, medicus, corporis, iisdem organis vtentis, curam gerens, id tanquam haud mere mechanicum, ſed etiam tamquam viuum & animatum, conſiderare omnino debeat. Minime perſuadent, quibus contra illum liquorem diſputare lubet, quos inter haud pridem ſurrexit cl. *Gœlickius*, ſcripto, quod ſpiritum animalem ex foro medico relegatum inſcripſit, Frfrt. ad Viadr. 1725. & addita ſententia damnatoria Apollinis, fulmine bruto, in illos ſpiritus, quibus medicos infatuari dicit, vocabulo in ſummos viros iniurio, qualia apud hunc auctorem frequentia ſunt. Reſpondit egregie cl. *Burggrafius*, de exſiſtentia ſpirituum neruoſorum, Frfrti 1726. & cum cl. *Gœlickius* vindicias ſuæ opinionis ederet, 1731. has etiam repreſſit oppoſito libello, cui titulus: ſpiritus neruoſus immerens exſul reſtitutus. 1729. conf. celeb. *Heiſteri* compend. anatom. p. 153. ſqq. & ibi adducti auctores, item *Brunner*. de glandul. duoden. p. 73. ſqq. vt taceam, quos abunde adduxit, excerptis argumentis & experimentis, omni, vt videtur, exceptione maioribus, laudatus *Burggrafius*, *Wepferum*, *Leeuwenhoeckium*, *Bohnium*, *Bergerum*, *Boerhaauium*, *Hoffmannum*, aliosque. Miramur merito cum *Heiſtero* l. c. "hodie eſſe, qui hos ſpiritus ob le-"ues cauſſas negant, immo, qui in "illos, qui ſpiritus hosce admittunt, "ſcommatibus & conuiciis inuehun-"tur.„ Neque vero aſſentimur viris ceteroqui præſtantiſſimis, qui liquorem illum neruorum omni virtute elaſtica carere autumant. Ineſt profecto elementi aerei elaſtici portio, ſuamque vim, pro proportione ad fibras tenuiſſimas, liquorem hunc continentes, exſerit in ipſo ſtatu ſano, & euidentius in morboſo: quod alibi demonſtrare locus erit, vbi de neruorum pathematibus febriculoſis agemus.

(g) Nihil de humana mente tam eximium compertum habemus, quod illam quorundam ſententiam, ſatis pro humano genere ambitioſam, fouere poſſit, quaſi ipſamet mens, ex ſapientia & potentia ſibi inſita, & ſtruxerit corpus ſuum, & nutriat, & conſeruet. Structorem, nutritorem, conſeruatorem longe ſapientiorem, potentioremque arguunt omnia. Acriter nuperrime, ſed cum argumentis haud ſpernendis, refutauit theoriam ita dictam organicam, quoad hanc præcipue ſententiam, cl. *Stentzelius*, profeſſor Vitembergenſis, diſſ. de glandularum in plurimis visceribus abſentia. 1731. Is, §. 21. "quo, inquit, applauſu, quo ratio-"nis ſuffragio, cum inſcia, immo "inuita anima, circulatio ſanguinis, "ſecretio animalis, aliæque actiones "vitales fiant, dicere poſſum, quod "eadem ſit principium agens, *cor-"pus, tamquam mere paſſiuum, for-"mans*, formatum, tam in ſano, "quam morboſo ſtatu, dirigens? "Hanc

Machina conſpiret, motus ſine mente (h) *faceſſens*
In ſe ſponte ſuos, quos mens ſociata ſtupeſcat.

Tum

"Hanc virtutem nihilo ſecius animae "*Stahlius*, cum coecis illius aſſeclis, "tribuit. Si vero *generationis*, nu-"tritionis, & totius ſanitatis nego-"tium conſideremus; ſi morbos, eo-"rum originem, ſedem, cauſſam ma-"terialem, & methodum medendi "examinemus; quam iniurius in ar-"tem ſalutarem *Stahlius* ſit, ſatis "perſpicere poſſumus, mihique ipſi "*multis exemplis* miſere ab eodem "*curatarum febrium* innotuit.„ Non hæc mea facio; ſed eo conſilio huc transfero, vt nouiſſimo exemplo pateat, quam minime hodie generaliter viris doctis & ſagacibus iſta probetur theoria, eiusque ad febres præcipue, de quibus agimus, applicatio, & quantas iccirco patiatur contradictiones. v. ſupra ſect. IV. §. II. Quæ de miſera febrium curatione a viro illuſtri peracta confidenter, & quaſi ex propria multiplici experientia, dicuntur, probatione indigent, reſponſione forte aliqua eiusdem, aut diſcipulorum alicuius, propediem refellenda. Neque enim talia de tanto viro merito dici putem. Et quæ curatio, forte infelicior, cenſuris affici non poteſt? quum omnes ſaluos præſtare, omnibus ſatis facere ægris, & adſtantibus, aliisque medentibus diuerſa opinantibus, neque in cl. *Stahlio*, neque in quoquam alio ſit medico.

Tres medico tituli ſunt: fauſtus, quando rogatur,
Eſt genius; deus *eſt, ſi bona fata iuuant;*
Numen at omnipotens ſi iam ſanare recuſat,
Hei, quot indiciis contemerandus homo *eſt!*
Mox ita non meritum cœlo fortuna locabit;
Mox æque immeritum præcipitabit humi.

Conſentio vero plane cl. *Stentzelio*, diſputationem de animæ virtute formatrice finienti exclamatione Iobi: "manus tuæ, domine, (non *Stah-*"*liana* natura) fecerunt & forma-"runt me *totum*.„ Nihil enim omnino me ipſum, id eſt animam meam, ad mei formationem contuliſſe, æque perſuaſum habeo, ac mundum totum, ſtellas, terram, animalia, plantas, metalla, cetera dei opificia, ad condendum ſeſe inſita anima quadam ſua rationali, nihil quicquam præſtitiſſe. "Dumque ex lege a deo "præſcripta, motuque ad has opti-"me conſequente, omnia ſuccedunt, "durant ſingula & perdurant, nec "indigent alieno auxilio.„ *Schelhammer* de natura p. 214.

(h) Id eſt, ſine mentis arbitratu, quod euidentiſſimum eſt. Immo motus, qui corporis viui motibus ſimiles ſint, anima abſente, reſtitui poſſunt in cadauere recenti, cuius machina adhuc incorrupta eſt, & dum meatus ſubtiliores peruii, fibræque ſatis mobiles ſunt: quo experimento, ſimilibusque, ſatis probari poſſe videtur, non opus eſſe, vt ad animam naturam confugiamus. *Brunner.* de glandul. duod. p. 73. ſqq. "Canem "ſtrangulatum culto ſubieci. In "oculos incurrit lymphæ receptacu-

"lum

Tum demum certo negari vel affirmari poterit, quid hic infinita ſapientia ſtructus mechanismus, vt barbaro *Boylei* vocabulo hodie vulgatiſſimo vtar, ſine humanæ animæ moderatione, polleat, quidue ſecus; & ne tum quidem ſpiritus cum corpore vnionem, ſeu alterius partis in alteram effectus (nam effectus eſſe ſentio, neque ad hormoniam meram (i) (confugere velim) effectus, inquam, animi & cor-

"lum ſpecioſum, chylo turgidum. "Inflicto vulnuſculo tubulum adaptaui & inflaui. Flatus hinc procurrit facile per ductum thoracicum ad cor, cuius auriculas dum flatus diſtendit, ecce, poſtquam æternas diu ante ferias agere cœperat, denuo in vitam reuocatur, & auriculæ motitari cœperunt, primo lenius, abhinc vegetius, ab octaua hora vsque ad duodecimam. Quod ſi vel maxima animam quis brutis concedendam eſſe exiſtimauerit, hanc tamen ab orco me reuocaſſe nemo crediderit. Quod in bruto ego, idem in homine experti fuerunt cum *Peiero* aliquot philiatri," v. eius miraculum naturæ parerg. anat. 7. & ibi additament. *Harderi*, add. *Harueus* de generatione animal. exerc. 4.

(i) Nota eſt virorum acutiſſimorum, *Leibnitii*, *Wolfii*, *Bülfingeri* hypotheſis. Nuperrime cl. *Groſſius*, doctor medicus apud Halenſes, in tractatione, qua verum vniuerſæ medicinæ principium in corporis ſtructura mechanica ſiſtit, ingenioſum, ſed παράδοξον, de præſtabilita harmonia dogma, ex *Leibnitianæ*, ſeu *Wolfianæ* philoſophiæ principiis, ad theoriam artis medicæ applicauit, nexum, vt ait, *effectiuum* animæ & corporis inuicem negans, & corporis motus, cum anima conſpirantes, omnimode, ſecundum ſtatum antecedentem & regulas motus, in ipſo corpore, animæ vero ſenſa, corporis motibus congruentia, in ipſa anima determinata exſiſtere diſputans §. 31-44. Ibidem §. 33. 35. effectus animæ & corporis mutuos phyſicos eſſe non poſſe ex eo probat, quod illa, quia partes non habeat, neque tangere poſſit, neque tangi, adeoque nec agere naturaliter in aliquod corpus, neque a corpore affici. Iudicent philoſophi, quo vsque hæc, a corporei attactus negatione cuiuis obuia, ad naturales ſpirituum corporumque effectus negandos, argumentatio valeat. Vtrorumque eſſentiam & naturam perſpectam non habemus, adeoque nec effectus naturales omnes: neque deum, ſpiritum, ſine præſtabilita harmonia, & ſine attactu corporeo, agere in corpora, & eorum motorem eſſe, dubitare licet: nec quo agendi modo vis motrix primitus operetur, & in corpora tranſeat, cognoſcimus. Corpora phyſica iam in motum acta haud ſine attactu phyſico partium a ſe inuicem moueri ſcimus. Quomodo primus motor deus, ſpiritus ſimpliciſſimus perfectiſſimus, corpora mouerit moueatque, quas potentias creatis ſpiritibus circa motum tribuerit, aut negauerit, & hi quomodo moueant & afficiantur, neque nouimus, neque affirmare aut negare

corporis in se mutuos, & societatem illam admirabilem, diuinum & imperscrutabile spiritus creatoris opificium, explicare quisquam & determinare potuerit (k). "Nec me pudet nescire, quod nesciam,, (l).

EPICRISIS.

Quo tamen cunque modo illæ se res habeant, equidem obseruationes meas neque ex aliena, neque ex mea etiam theoria, iudicari velim; sed ad tribunal solius sinceræ experientiæ (a) prouoco, cui

re possumus. Caute, instar philosophi de sua hypothesi dubitantis, loquitur ipse cl. *Wolf.* metaphys. §. 530. 537. Et sane motus productio in corporibus, & vicissim perpessio a corporum motibus, earumque rerum modus fiendi, non magis captum nostrum superat, neque simplicitati spirituum magis repugnare videtur, quam repræsentatio diuersa, quasi speculi res compositas repræsentantis speciem habens, diuersitas spirituum inter se infinite varia, mutatio interna, gradus potentiæ & limitationum, ceteraque, quæ de vnitatibus schola *Wolfiana* docet. Affirmabit forte aliquando sectatorum *Leibnitii* aliquis, monades, seu atomos, ex quibus innumeris, diuersa vi repræsentandi præditis, ipsa corpora composita isti reputant, attactum mutuum cum monadibus spiritibus habere posse, atque ita influxus physici systema, experientiæ & sensibus probatissimum, in ipsam philosophiam *Wolfianam*, quasi postliminio recipiet. Nos neque illi sectæ, *Stahlianam* δὶς διὰ πασῶν refutanti, neque vlli alii nos addicimus, nota ab ignotis, opiniones ab euidentia, sollicite discriminare studentes, medicinam ab omni hypothesi liberandam, sensibus vero & experientiæ existimantes vindicandam.

(k) Sapienter v. cl. R. A. *Behrens*, medicus Brunsuicensis plane eximius, in consideratione animæ rationalis medica sub *Schacheri* præsidio Lipsiæ disputata: libere, inquit, ignorantiam meam profiteri, atque acquiescere in voluntate & omnipotentia "diuina, cuius beneficio factum, vt "duo entia essentialiter a se inuicem "discrepantia, tam exacte semper sint "vnita, atque ita conspirent, vt vnum "alterius ope atque auxilio indigeat, "vnumque in alterum agat, & inuicem quoque patiantur, satius esse "duco, quam iusto fortassis scrupulosius, in *vincula* vel *vocabula* hunc "nexum declarantia, inquirere p. 34.,, Etenim, censente ill. *Bergero*, "nihil obest, quo minus deum animæ "& corporis naturam, quam vtrimque non satis perspectam habemus, "sine eiusmodi glutine & coagmentatione, coniunctionis capacem condidisse, credamus, omneque adeo "vinculum repudiemus,,.

(l) *Cicero.*

(a) Quisnam iudex est sapientissimus? experientia. *Stobæus.*

cui ratio (b) αναλογιαν, prudentia moderationem miniſtret, neque vlla dominetur opinio, multiplici ſenſuum accurate, & ſepoſita hypotheſi quauis, adhibitorum teſtimonio, & veritatis conſcientia conuictus. Si qua, per ſollicitos itidem praxeos clinicæ labores, quibus præeuntibus & comitantibus interpolatas has pagellas ſcribimus, meliora quisquam, accuratiora, expeditiora, iucundiora, pro ægrotantium commodis, inuenerit, quum vix certiora, tutiora ne vix quidem poſſint reperiri; (quamuis longe melius, vberiusque hæc explicari poſſe & debere norim) aut, ſi quas eodem modo aliquis didicerit vtiles mutandi, limitandi, addendi regulas, quod pro locorum, corporum, temporum differentiis, & vbi penitius cuiquam in rerum naturam & cauſſas introſpicere datum fuerit, facile poſſe fieri concedimus, & ipſi pro virili præſtare conabimur; is vt eodem cum candore dilucide ſua impertiatur candide exopto, quo ego in exigua hac opella conſignanda vſus ſum (c), & in poſterum vti propoſitum habeo. Nullius doctrinæ theoreticæ odio ducor, nullius etiam amore, niſi quo vsque ea perpetuæ experientiæ reſpondet. Nullius in verba doctoris (d), in nullius ſectæ philoſophicæ, aut medicæ, dog-

(b) *Brunner.* de glandul. duoden. pag. 149. "vti ratio ſine experientia mendax, ita experientia ſine ratione fallax,,.

(c) Liceat mutuari, pro finiendo leuiori hoc opusculo, verba cl. *Torti*, quibus exaſciatiſſimæ therapeuticæ ſpeciali colophonem imponit. "De cortice dixi, quæ animaduerti in vrbe ac regione mea. Quid præſtet ille apud alienigenas, immo non in Europa tantum noſtra, ſed & in America & Aſia, ex ſcriptoribus fide dignis iam ſatis innoteſcit. Facile eſt autem ex eo, quod huc vsque præſtitit, quid ſit in poſterum præſtiturus, coniicere. Nemo proinde me inſimulet vanitatis, ſi quando, quod ægre crediderim, votis reſpondentem non plane ſortiatur euentum in regione ſua, vt ego, dubio procul, eademque certitudine, qua protuli, ſum ſortitus in mea. Nullus tamen dubito, quin, ſeruatis, exacte regulis, & limitationibus a me propoſitis, euenturum ſit ſemper, vbique terrarum, quod hic quotidie contingit, ſiue curationem ſpectemus, ſiue febres ac ſigna febrium curandarum. Sicuti enim, ex Hippocrate, in omni anno, & omni tempore, mala malum, & bona bonum ſignificant, ita probabiliter idem ſignificant in omni loco,,.

(d) *Schelhammer.* de natura pag. 322. "nolim, ait, in vno acquieſcere tirones; ſed, poſt curſum ſtudiorum ſub vno abſolutum, & alios adire. "Vtan-

dogmata (e) iuro. Vereor, ne tandem omnes vaticinium impleant:

Serius aut citius mors sua quemque manet (f).

quantumcunque forsan aliquibus faueat seculi vel hominum indoles, aut breue pabulum ministret siue auctoris, siue discipulorum, ingenium aut auctoritas. Ipse me quotidie monitum volo, quam sit ad errores pronum, si praestabilitae hypothesi praxin subiicere sustineamus. Noui enim, quam facile nostri vel magistrorum nostrorum ingenii foetus, nondum experientia maturatos, paterno vel germano animi fauore amplectamur, &, delato iisdem praxeos moderamine, quicquid ipsis visum fuerit aduersari, sine adaequato examine, condemnare amemus. Admonet me symbolum paternae eiusmodi indulgentiae, vbi ipse Phoebus medicus Phaethonti habenas concessit, impari illis moderandis & inepto. Amo adminicula & delectationes theoriae; modo haec communem mecum dominam pedissequa veneretur, sinceram experientiam. Veritates certas a coniecturis dubiis, & quae certi speciem habent, exquisite dirimere conor. Nullum naturae nutum neglectui habeo (g), quo vel sibi ipsa sufficere, vel, titubans & labascens, remedio opus habere indicat: eundem medici & medicinae sapientissimum auctorem & moderatorem esse persuasus, qui humanae naturae vires condidit, & limitibus terminauit. Nullum efficax artis medicae praesidium vel sperno, vel coeco impetu amplector, antiquum (h) illud sit, an nouum (i); domesticum

"Vtantur magistro, nec propria sua "principia commendante, nec sectario, sed, qui in omni genere philosophiae sit versatus, omnium perspecta habeat dogmata, nullis addictus sit partibus. Neminem enim "vnum mortalium veritatem per omnia assecutum, & exhausisse Democriti puteum credi potest,,.

(e) "Nulla secta est, quae omne vidit "verum; nulla, quae non aliquid ex "vero,,. *Grotius.*

(f) *Propertius.*

(g) "Nihil temere fit, nihil praeteruideri debet,,. *Hippocr.* 6. epid.

(h) *Cassiodor.* formul. archiatr. "Medici vacent libris, delectentur antiquis. Nullus iustius assidue legit, "quam qui de humana salute tractauerit,,. v. ibi notae elegantissimae I. H. *Meibomii.*

(i) *Lucretius.*

Desine, nouitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem, sed magis acri
Iudi-

cum (k), (quod, si curationi tutæ, celeri, & iucundæ aeque sufficiat, præferen-

Iudicio perpende, & , si tibi vera videtur.
Dede manus; aut, si falsa est, accingere contra;

"Rerum natura sacra sua non simul "tradit. Aliud hæc ætas, aliud quæ "post nos subibit, accipiet,,. *Seneca.* "Nihil infelicius iis ingeniis, "quæ mordicus sentiunt, maiores "nostros nihil ignorasse,,. *Scaliger.* contra *Cardanum* exerc. 306. v. *Ramazzin.* orat. 7. "antiquitatis & no"uitatis studio medicum perfici pro"bans,,.

(k) v. celeb. *Heisterus*, eleganti dissertatione de medicamentis indigeniis Germaniæ sufficientibus. Ibi tamen §. 10. recte monet: "in febribus in"termittentibus pertinacioribus, præ"sertim autumnalibus, & quartanis, "difficilius sane curatio succedit, si"ne corticibus peregrinis, Peruuiano "scilicet, & cascarilla,,. Cascarillam, puto, cum vero cortice coniunctam intelligit vir inclitus. Nam ea solitaria quartanam, aut alias febres difficiliores fugare, tentatum nobis aliisque sæpissime est, non perfectum: quamuis & calidior acriorque, & magis aromatica sit, &, in ipsis etiam alui fluxibus, euidentiori efficacia, licet gustu vix percipienda, adstringens. Nouum quartanæ remedium, quod, si certum esset, medelarum Germaniæ sufficientium augere posset catalogum, candide reuelauit egregius apud Vratislauienses rerum medicarum & naturalium scrutator, *Klaunigius*, in nosocomio caritatis, obseru. 18. de medicamentis antiquartanis, p. 82. "Componitur, ait, "efficacissimus puluis, quem mercu"rium vitæ cælestem appellare amant, "ex vitri antimonii puluerisati & olei "vitrioli partibus æqualibus: oleum "hoc ad siccitatem vsque a vitro an"timonii abstrahitur, iterumque ea"dem eiusdem olei quantitas affun"ditur, & abstrahendo & affunden"do septies proceditur. Hoc modo "pulueri præparato addi solet spiri"tus, qui ex spiritus vini rectificati "libra vna, & spiritus mastichis vn"cia vna, per quatuor dies digeren"do fit, & trium dierum digestioni "committitur. Abstracto postmo"dum, vel decantato spiritu, pulue"ri recens iterum spiritus ad defla"grandum affunditur, quæ deflagra"tio bis erit repetenda, commouen"do interim spatula puluerem, donec "flamma cesset. Puluis, qui restat, "bene exsiccatus, admirandi sane est "effectus: si eius vel granum vnum "semis, vel grana duo, cum amari"cante aliquo extracto, v. g. cen"taur. min. in pilulam redacta, dua"bus horis ante paroxysmum, quar"tanario exhibeantur, hac tamen le"ge, ne per bihorium aliquid super"bibatur, vtpote quo infringeretur "medicamenti energia. Vix deglu"tita pilula, leniter sequuntur & vo"mitus, & secessus, & sudor, &, quod "omnium optimum est, paroxysmus "exsulat, si, quod raro accidit, non "prima, altera tamen vice, nec me"mini vlli latentis miasmatis febrilis "femina curas fecisse. Habes hic, "lector, euporiston plane diuinum, "tam experientia, quam ratione com"probatum. Testes prouoco ægros "famosa pilula restitutos,,. Miror, huius medicamenti adeo celebrati nullam

ferendum plerumque, commoditatis caussa, fuerit) an peregrinum (l); ευπο-

nullam in actis medicis Vratislauiensibus mentionem fieri, quum tamen & liber ibi laudetur, & omnis generis remedia ληξιπυρετα recenseatur, iudicenturque. Forte *b. Kanoldo*, qui vomitoria in quartana reiecit omnino, & varia de eorum noxis ibidem scripsit, non probatum est medicamen, quod, quia a medico ciue commendatum fuit, publica censura afficere noluit. Nobis elegans videtur præparatio, eamque exquisite a pharmacopœo nostrate fieri curauimus. Mense Octobri & Nouembri tribus iam ægris quartanis, duobus bis, tertio semel, ex præcepta methodo, accurate dedimus. Sed, quamuis effectus per vomitum, se cessum, & sudorem, satis valide sit insecutus, & in duobus ægris, prima quidem die, in altero etiam altera, veri horroris sensus non accesserit; attamen deinceps ipse rediit horror, cum tota febris tragœdia, & morbus singulos haud segnius, quam antea, lacessiuit, solo cortice Peruuiano, methodo supra praescripta, plane curatus. Etsi igitur, vti antiquitus de vomitoriis omnibus notum est, hoc etiam remedio apte dato multae forsan febres quartanae, praesertim circa solstitium, & quando satis deferbuerunt, sanari possint; omnes tamen sanari, & certum id esse medicamentum, per ista tria prima tentamina conuicti, negare cogimur, & soli cortici exotico titulum remedii ad febres fugandas certi adhuc asserere. Vberiori interim experientiae seruamus elegans & sat blandum emeticum, quod, ne caelestis vitae mercurium nominari aliquis putet, quod in vulgaris mercurii vitae vituperium dici solet, antimonii vitriolati nomine magis congruenti insigniuimus.

*) In officinas nostras introduxit quidem autor antimonium hocce vitriolatum, sed raro, & vltimis 10 vitae annis nunquam eo usus est. caeterum conf. Commerc. nor. §. XXXVIII.

(l) *Virgilius.*

Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt,
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domus Arabum, pictosque Gelonos.
Diuisae arboribus patriae.

Brunner. de glandul. duoden. p. 149. "mirandum sane, ait, vel *nostra aetate barbaros & Indos* plus contulisse, quam vel *omnium aetatum scholae. Chinachina* quid praestet in curandis febribus, & multis aliis morbis; radix *ipecacoanna* in diarrhoeis & dysenteriis; quid *parreira braua* in affectibus renum & vesicae; abunde iam innotuit: haec tamen & tanta beneficia barbaris debemus, & Indis, & vsum *guaiaci, salsae parillae*, & ceterorum, qui magnus est in vitiis lymphae.,, *Lentilius* miscell. med. pract. p. 548. "exoticomaniam, inquit, damno; sed neque exoticudeniam laudare possum. Deme nostris officinis exotica, radicem chinae, contrayeruae, rhabarbari, squillae; deme folia sennae; deme santonicum, cassiam, colocynthidem, dactylos, tamarindos; deme tot gummata & resinas, aloen, ammoniacum, camphoram, masti-

ευποϱιϛον (m), (quod itidem ſemper potius habemus) an multo labore parandum (n); mite, & quod lenitate ſua apud ignaros fere euileſcat (o), an magis generoſum (p); tutiſſimi ſemper cuiusuis ſaluberrimique, &, vbi id quoque licet, praeſentiſſimi ac iucundiſſimi, pro ſingulorum aegrotorum diuerſa ratione, ſtudioſus. In votis mihi eſt illud *Asclepiadis*, tuto, celeriter, ac iucunde curare. Sed memini, quod *Celſus* addit, periculoſam ſaepe eſſe nimiam & feſtinationem, & voluptatem. Quamdiu per morbi indolem, & humanae artis imbecillitatem, prodeſſe ſatis medicina non poteſt, id maxime cauendum mihi duco, ſaltim vt ne noceat (q), perſuaſus, eum curare neſcire, qui neſciat expectare. Vbicunque vero eſt aliqua artis poteſtas, quae morbi tolerantia, aut periculo potior ſit, vt

"ſtichen, galbanum, opium; deme "cariophyllos, piper, nucem moſchatam, macin, zedoariam, zingiber; "deme ambram, moſchum, zibethum, "ſperma ceti, catechu, reliqua; deme "quaeuis exotica: clauas nempe Herculis deme, & inerme fatuumque "olitorium relinquetur.,,

(m) *Pauli* quadripart. botan. p. m. 540. "Serio ſuadeo medicinae candidatis, "maximopere ſibi euporiſta commendata habeant, ob quae ringi ſinant "pharmacopoeos, ceu ex quibus paulum lucri captare poſſunt.

(n) *Borrichius* de medic. hermet. p. 383. "non id agunt ſapientes,,, nempe, qui multo opere remedia elaborant, "vt adimatur ſua efficacia vulgaribus; "ſed in hoc euigilant curae eorundem, vt nitor & elegantia, vt decus "& robur vetuſtae praeparationi accedat,,.

(o) Saepe medici, *Martialis* elogio,
- - *mitibus herbis*
Parcarum exorant penſa, breuesque colos.

Egregie hanc doctrinam pertractauit B. D. *Behrens*, archiater quondam Brunſuicenſis inclitus, in de leniorum medicamentorum eximio vſu, & de aquae calidae potu diſſertationibus, quae *Meibomii* praeſidis nomen etiam praeferunt: & celeb. *Hoffmannus*, opuſculis latinis & teutonicis plurimis, de viribus inſignibus aquae ſimplicis, balneorum ex aqua dulci, pediluuiorum, lactis eiusque ſeri, infuſionum ex plantis benigniſſimis, aliarumque medelarum ſimpliciſſimarum blandiſſimarumque. Reſpondent his, quae de iuſculis medicatis ex herbis domeſticis, de potu auenaceo, ſimilibusque, *Wepferi*, *Lentilii*, aliorumque genuinorum medendi artificum ſcripta memorant.

(p) "Medicus, ſi fruſtra molliora ceſſerunt, ferit venam, membrisque, ſi "adhaerentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla du"ra videtur curatio, cuius ſalutaris "effectus eſt,,. *Seneca.*

(q) Eſt regula *Hippocratis* epid. 6. ſect. 2.

vt cruciatus leniri, aut morbus breuior certiusque ſalubris reddi, aut diſcrimen quodcunque auerti poſſit, piaculum eſſe reor, quicquam horum procraſtinare (r). Vito farraginem, & ſesquipedales formulas. Naturæ parentis ſimplicitatem & componendi artem amo (s), neque compoſitiones præter neceſſitatem multiplico. Multitudine laudatorum medicaminum, in ſingulis fere morbis & ſymptomatis, ita obrui artem noſtram ſcio, vt, vbi aliquid veræ experientiæ fidei reſpondens in ipſa praxi requiritur, dubius ſæpe medicus merito cum Aenea exclamet, την ὑλην ιατρικην circumſpiciens:

O ſi ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto!

Amplector eo magis remedia polychreſta, &, quam maxime fieri poteſt, mihi ipſi experta. Vnius vero hominis non eſt, omnia experiri, & cauendum maxime eſſe videtur, ne, nimis multa experiendo, nihil experiamur. Attamen neque illi aſſentor nimiæ quorumdam affectationi paucitatis, qua decem forte plus minus ex omni medicæ materiæ penu medicamenta ſimplicia, aut ſingulariter compoſita, indicationibus omnino omnibus ſufficere reputantut, ceteris auxiliis quaſi in exilium miſſis. Morborum, ſymptomatum, cauſſarum, locorum, temporum, perſonarum diuerſitates innumerabiles medicæ, phyſicæ, morales, quas in numeroſa praxi clinica videre eſt,

(r) "In medicis niſi plenus miſericor-"diae & humanitatis ſit animus, om-"nibus diis & hominibus inuiſi eſſe "debent,,. *Scribonius Largus* in epiſt. ad *Caliſtum.*

(s) v. *Ramazzin.* p. 93. orat. 8. quae inſcribitur: "in medicina facienda "remediorum ſimplicitatem operoſae "compoſitioni praeferendam,,. Ibi, quum exempla curationis per ſimplicia affert: "ſolus, inquit, Peruuia-"nus cortex, nobis a diuina benefi-"centia munus conceſſum, ſine alte-"rius rei mixtura, in qualibet regio-"ne, quocunque anni tempore, aeta-"te, ſexu, temperamento, febres, ſal-"tem recurrentes atque interuallatas, "fugat & exterminat: quamquam "non defuerint, qui hieron hoc pi-"cron, ex arbore vitae decerptum te-"merare pertentarint, aliis rebus ad-"iectis,,. Hanc inuidendam remedii laudationem pronuntiauit, ſcripſit, edidit ſenex ſeptuagenario maior, paucis annis ante cl. *Torti* therapeuticam ſpecialem, poſt quam ſtatim fungi inſtar, nata eſt inuidioſa illa de abuſu chinae chinae epiſtola, v. ſupra ſect. V. §. V. not (a).

eſt, gratum merito animum mouent, vt æterno omnium naturæ regnorum regi gratias agamus immortales, quod tanta numerum varietate tam variis caſibus benigne proſpexerit. Sunt enim profecto plurima medicamenta efficaciæ ſuo modulo exploratæ; ſunt alia, quæ, licet nondum ſatis certa, tuta ſunt tamen, & ſpem vtilitatis probabilem faciunt, prudenti tentamine digna; & nullum non ſuos poteſt habere vſus, quos, ſi nondum matura experientia firmati ſunt ſatis, cauta exploratione & obſeruatione adhibita,

- - - *paullatim protrahet ætas*
In medium, ratioque in luminis eruet oras (t).

Medicorum cuiusuis ætatis, nationis, ſectæ, experimenta, obſeruationes, inuentiones, cautæ, ad hiſtoriæ naturalis & medicæ normam & *αναλογιαν*, meditatus & expertus, cum ſelectu probo; ipſa haud ſtatim, quæ mihi non ſuccedunt, experimenta, multo minus ea, quæ nondum, aut vix tentaui, aut quæ non bene perſpicere licet, vanitatis arguo (u); arcanas obuelationes neque laudo, neque ſector (x); ſententias & hypotheſes, quæ ipſæ felicibus experimentis an-

(t) *Lucretius.*

(u) Licebit huc applicare, quod ingenioſiſſimus *Boerhaauius* in elementis chemiæ, cum elegantia ſcriptionis, doctrinæque & experimentorum vbertate inſigni, nuperrime editis, de vetuſtis ſcriptoribus alchemicis dicit p. 120. ſq. "Cur falſi arguam "eos, qui in arte ſe longe præſtan"tiores dederunt me ipſo? meam po"tius ignorantiam in hisce, quam il"lorum vanitatem incuſo. Vnum "tantum pace illorum dixerim: du"bito ſæpe numero mecum, quoties "arcana illorum lego, an forte ſum"mi hi, & naturæ rerum peritiſſimi "artifices, poſtquam tot, tamque ſin"gularia, detexiſſent per ſinceras ob"ſeruationes, tandem, velocitate præ"uidendi, & ea pro factis narraue"rint, quæ fieri poſſe, immo quæ de"bere fieri, colligebant,,. Ego vero etiam atque etiam in eiusmodi experimentis alienis medicis dubito, an forte euentuum ſingularium veras cauſſas non bene viderint artifices, & experimenti alicuius efficaciam laudauerint, vbi alia plane res ſucceſſum produxerat. Repetita paſſim, ſub plane ſimili rerum circumſtantium ſtatu, experientia iuſtum fidei experimentorum pretium ſtatuere debet. Atque hæc mihi dubitatio ſemper ſedet, quo vsque aliquod remedium arcanum ſeruatur, & a publica perueſtigatione & experientia ſecluditur.

(x) *Schelhammer.* de natura c. 5. §. 21. "ohe, inquit, quam multa hic ſunt, "quae

ansam sæpe præbent, honorifice sine superstitione habeo; successus & defectus, quos sol videt, aut terra tegit, neque arti, neque naturæ, neque aliis caussis temere imputo; aberrationes, quæ humanæ sunt, sine rixa, vel contumelia, vitare contendo; disceptationes priuatim inimicas, vel propriæ ambitioni, aut vtilitari, aut aliis animi affectibus litantes (y), & censuras infructuosas (z), candidarum mentium terrores, & artis incrementorum pestes, doleo & auersor (aa). Com-

"quæ expectationi haud respondent! "Rogandi omnes, qui vera & efficaciora, quam quibus nunc vtimur, "possident, ea inuidere humano generi nolint, vel saltem; si qua inuenerint, laudes ipsis tributas haud sustinentia, id admoneant publicum: "neque enim par est aut humanum "committere, vt vel diutius in errore "fatali hæreant medentes, vel propter vnius lucrum domesticum publica salus, multorumque vita periclitetur,,. Sæpe profecto, quod maximi momenti creditum est, dum occultatum fuit, si in lucem tandem protrahatur, aut minimi esse apparet, aut dudum cognitum, & sola superuacua miscela vel mutatione, tamquam fuco aliquo, incrustatum. *Meibom.* ad iusiur. Hippocr. p. 150. "Si "scrinia excutiendi forte facultas se "sistat, mera saltim deprehendas aliorum inuenta, & remedia in vulgus "nota, quæ, si tollas, nihil offendas "reliqui, præter ieiunam maciem:

"*Aut Apinas, Tricasque, & si quid vilius istis*,,.

Si quid vero aliquis vere nouum, singulare, & vtile, inuenit ipse, vel aliunde possidet, nescio an saluti publicæ fiat satis, si quis laudes alicuius remedii, quod sibi, vel domui suæ, arcanum seruat, ex sua experientia in publicum propalet, idque venale exponat. Non ita crescit ipsa ars, quæ hodie manus habet oculatas, nihil recipiens, nisi quod sine velo hominum tegentium videt, & mystis suis vniuersim omnibus scrutandum dare potest. Neque est quod terreamur empiricorum abusibus, quos caussantur, qui arcana iactant seruantque. Augent potius medicastrorum numerum & errores vendita sine luce, vel semitecta, medicamenta: dum male diuinant & imitantur varii artifices, & vulgus, sine arte & medico, sequitur breues, & male sæpe intellectas, schedæ vernaculæ regulas, & abstinent docti a rei non satis exploratae vsu.

(y) "Hinc illae circa aegros miserae "concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius,,. *Plinius* l. 29. c. 1.

(z) *Hippocrates* de arte: "verborum "inhonestorum arte ad ea, quae ab "aliis inuenta sunt, confundenda "promtum esse, nihil quidem corrigendo, eorum vero, qui aliquid sciunt, innenta calumniando, non sane "scientiae votum aut opus esse videtur, sed potius proditio indolis pro"priae, vel ignorantia artis.

(aa) "Deponite, medendi artifices, noxias aegrotantibus contentiones, vt, "cum

Complura mihi dicenda reſtant de ſingulis, in quæ digitum hac leuiuscula ſcriptione intendere lubuit, argumentis. Statui apud animum meum, quæ de his indies obſeruando, legendo, meditando, per ſubſeciua momenta colligere licet, deo forſan aliquando plus otii faciente, in qualecunque boni publici emolumentum conuertere, conſcripto, pro tenuitate mea, plene, ordinate, diſtincte, luculenter, opere theoretico & practico, de febribus intermittentibus, ceterisque ex earum genere morbis, & fido artis medicæ omnisque generis remediorum in illis vſu *). Valete, viri experientiſſimi, meisque conatibus ſinceris, qui veſtris ipſe ſtudiis meritisque enixe faueo, fauete! Scribebam menſibus Octobri, Nouembri, & Decembri, anni cIɔ Iɔ ccxxxi.

"cum nobis non vultis cedere, in-"uenta veſtra inuicem videamini diſſi-"pare,,! *Caſſiodor.* form. comit. archiatr.

*) Promiſſis proh! dolor, nunquam ſtetit autor, neque ullam pro implenda hac ſpe litteram ſcriptam reliquit.

PAVLI GOTTLIEB WERLHOFII

M. D. REGIS MAGNAE BRITANNIAE IN AVLA HANNOVERANA OLIM CONSILIARII ET ARCHIATRI, ACADEMIAE NATVRAE CVRIOSORVM, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARVM LONDINENSIS, GOETTINGENSIS, TEVTONICAE GOETTINGENSIS, LIPSIENSIS, HELMSTADIENSIS, OECONOMICAE ZELLENSIS ETC. SOCII

OPERA MEDICA

COLLEGIT ET AVXIT

J. E. WICHMANN

M. D. AVLAE HANNOVERANAE MEDICVS REGIVS, SOCIETATIS REGIAE SCIENT. GOETTING. CORRESP. NATVRAE CVRIOSORVM BEROLINENSIS SODALIS.

PARS II.

HANNOVERAE,

IMPENSIS FRATRVM HELWINGIORVM. clↄ Iↄ cc lxxv.

CONTENTA.

P. II.

P. III.

CAV-

CAVTIONVM MEDICARVM
TRACTATVS PRIMVS
SIVE
DISSERTATIO
DE
LIMITANDIS MORBORVM VITVPERIIS ET LAVDIBVS MEDELARVM.

Plurima non minus grauiter, quam vere, dixit vberrimus auctor Hippocrates; ſed nihil majeſtate ipſius dignius, quam ingenuum illud: *naturae morbis medentur.*

TVLPIVS obſeru. med. Lib. I. c. 8.

Τα δε προςφερομενα τοισι νοσευσιν ὠδεχρη φυλασσειν, τα τε ὀρθως, και τα μη ὀρθως.

Quae vero aegrotantibus offeruntur, ea ſic cautionibus munire oportet, vt diſtinguantur, quae recte, quaeque non recte fiant.

HIPPOCRATES de morb. I.

Rr

Lectoribus beneuolis.

Quae res ab omni aeuo incrementis & ſoliditati ſcientiae medicae obſtaculo fuerunt, praematurae rerum iuuantium ac nocentium laudationes generales, & damnationes pariter praefeſtinatae, eas exceptionibus limitationibusque intra iuſtos terminos coercere ſtuduerunt ſemper medici cordati, quique operoſum longae artis ſtudium, & vtilem limitandi cautionesque eruendi laborem, prae ſuccincta laudum & vituperiorum doctrina, colere haud reformidarunt. Compendiaria eruditio vti in omnia ſtudiorum genera ſat infelici ſidere inuaſit, ita nusquam adeo diſpendioſe increbuiſſe videtur, atque in medicina, vbi, ſi quid in corpus humanum commiſeris, vel in eius ſanitate adiuuanda omiſeris, ſaepe iterum peccare non licet. Ea eſt humanae mentis ad condendas recipiendasque, ex apparente probabilitate, aut ſcientia & experientia non adaequata, generales opiniones procliuitas, vt cauendis eius facilitatis illecebris neminem non inuigilare deceat. Ne quid iam de meris coniecturis & opinationibus a priori quacunque theoria deductis, & certarum inſtar veritatum decantatis, dicam, nimis quam verum eſt, ex felicibus aut infelicibus rei alicuius ſucceſſibus ſingularibus, quorum multae poſſunt eſſe cauſſae, diuerſitates per naturam & artem plurimae, ſubito ſaepe efficaciae omnis notitiam ſibi arrogaſſe doctores aliquos, atque vel admirationem, vel contemtionem immoderatam, tum animo ſuo impreſſiſſe, tum in aliorum mentibus excitare ſtuduiſſe, aut ſcribendo docendoque excitaſſe incautos. Fuerunt, ex doctorum numero, qui, quicquid fere in corpore humano morbi aut ſymptomatis accidat, (ne exceptis quidem ipſis pathematibus naturalibus, vel innoxiis, & ſponte certe ceſſaturis) id nequaquam naturae relinquendum eſſe, ſed ſemper medicina aliqua indigere iudicarunt, eo iudicii non limitati effectu, vt aegros & naturam, quam ſaepe ſibi relinquere, aut certe non prohibere, praeſtiterit, medicamentis vel

obruerint incaſſum, vel male perturbarint. Quod ſi, vti ſaepe fit, victrix nihilominus natura proprio robore noxam euaſit, & ex malis emerſit, ſuae id opi liberaliter tribuerunt, quaeque adhibita ſunt medicamina, pro cauſſa felicis euentus haberi debere vix dubitarunt, &, nubem pro Iunone amplexi, pro optima ſimilium qualitercunque caſuum medela adoptarunt, venditaruntque; praeſertim ſi id praecepta cuiquam opinioni, aut alicui deſiderio, fauere viſum fuit. Videas hinc, ſi experientiam iteratam conſulas, quam vanae, quamque immodicae laudes magnam materiae medicae partem exornent, dicam, an proſtituant? Accedit, quod ipſa medicamina vere alicubi efficacia & vtilia, ſi proſperorum effectuum euidentia vſurpantium oculos perſtringunt, facile ita faſcinent improuidos, vt efficaciam immenſum extendere, &, laudandi cupiditate, tamquam oeſtro aliquo, perciti, bona vbiuis omnia, ſine aequo abuſuum & defectuum limite, exſpectare inde ac praedicare feſtinent. Generoſa praeſertim, quae vocamus, medicamenta, id eſt, quibus, vna cum magnis vſibus conceſſis, id relictum eſt, vt abuſu incauto nociua facile euadere poſſint, adeo a quibusdam immoderata, aut vaga laudatione onerantur, vt, omiſſis recti & peruerſi vſus diſtinctionibus, imperito cuiuis artis penetralia patere, & in ſolo remedio, non in iuſta ſimul methodo, auxilium eſſe videatur. Alii e contrario, ſi quid ex abuſu, vel aliunde, ſecius euenire reperiunt, eadem ipſa praeſidia vel crudis vituperiis contaminata damnant penitus, vel vagis ſuſpicionibus premunt, &, ob recti vſus difficultatem, a compendioſa ſua diſciplina remouere ſatagunt, terroribus generalibus, & opinionum exſpectationisque adminiculis imbellibus, loco efficacis medicinae, armati: quaſi ea ſit artis infantia, ſeu artificum mentis imbecillitas, cui enſem committere non auderes. Ita vero terriculis circumſeptam artem parant ſibi, militi illi ſimilem, qui, a capite ad calcem armatura inutili & cataphractis rigeſcens, inuulnerabilem ſeſe gloriabatur: cui prudentior commilito, at, inquit, tu potius talis hoſtem neque vulnerare, neque effugere poteris. Immo vero ſunt qui, ita armati, hoſtem hoſtem non eſſe, ſed amiciſſima quaeque moliri, ſibi perſuadere volunt, &, quia morbos aliquando ſaluti eſſe conſtat, eos tunc etiam nocere non poſſe, quando experientia nocentiſſimos oſtendit, generatim lubentius edicunt, quam vt opinandi modum faciant, ac remedio, quod ſemel damnare lubuit, iuſtum relinquant locum, & limitem cenſurarum terriculorumque admittant. Incidit menſe Auguſto ſuperioris anni in manus meas diſſertatio quaedam cl. *D. Goelickii*, profeſſoris Francofurtenſis, viri docti, aſſidui, & ingenioſi, neque ceterum experientia & meritis deſtituti,

qua

qua ille, mirum, omnes febres ſemper & vbique laudabiles, neque ideo vllum vnquam remedio λη᾽ξιπυρετῳ, certe cortici Peruuiano, locum eſſe, cum incredibili encomiorum & conuiciorum ſtrepitu, indignabundus declamauit. Iſtis vero portentis arti, doctrinae, & experientiae medicae, ipſique rerum naturae, & meritiſſimis omnium temporum ac terrarum obſeruatoribus, in faciem obſtrepere, omnes laudum & vituperiorum limites ſtomachoſa oratione proſcindere, ſuſtinuit. Talem quum ſe eo ſcripto geſſerit, non eſt quod aegre ego feram, eum ibi mearum quoque *obſeruationum de febribus,* vna cum eximiorum virorum, quibus refragari amat, operibus mentionem cenſoriam facere voluiſſe: ea cum diſputandi ratione, qua in controuerſiis vti ſe ſolere, aduerſus viros inclitos, *Gundlingium*, *Hoffmannum*, *Burggrafium*, aliosque, dudum oſtendit. Nata vero mihi inde eſt occaſio, vindicandae veritatis, & ſcribendarum *animaduerſionum*, *pro limitibus laudum febris*, *& cenſurarum corticis Peruuiani*, in quibus vtrisque nihil ille limitandum vult, ſtatuminandis: ſicuti eosdem in obſeruationibus meis ſtatueram, aduerſus priora quaedam ipſius ſcripta dictaque, aeque immoderata & iniurioſa. Iis enim iam tum pariter maximam hodie florentium medicorum partem, & me, fautoresque & amicos meos praecipuos, noſtrasque doctrinas theoricas innocuas, immo &, quae orbis medici cauſſa eſt, certiſſimas vtiliſſimasque veritates practicas, & vſum medendi rectum (hoc ſane eſt medentes ipſos rectum vſum profitentes) crudis conuiciis proſcindere non dubitarat, cum rationibus aut nullis, aut minime aptis. Ne quid autem extranei querantur, ſibi ſolum iniuriam fieri, *impoſturas recti vſus* corticis Peruuiani, quem expertum ſe nunquam eſſe gloriatur, eadem ex cathedra doctor diſputatorque criminatus eſt, ex qua immortale orbis medici decus, *B. Albinus*, candidus tot aegrorum medicus, tot medicorum magiſter, in filiis digniſſime aemulis adhuc ſpirans, vſus rectos fidosque, docendo ac diſputando, antea expertiſſimus, propugnarat: quemadmodum praeſtantiſſimi omnium fere Europae academiarum, aliique doctores, adhuc propugnant, praxique probant, ab impoſturae crimine alieniſſimi. Oppoſitas iniquo & iniurioſo eiusmodi cenſori animaduerſiones illas meas, aequas & moderatas, obſeruationibus ac cautionibus theoricis & practicis variis inſtruxi, vt non tam priuatam rem agerem, measque ſententias tuerer, quam publico artis medicae cultorum bono qualemcunque operam, data illa occaſione, denuo navarem. Idem mihi propoſitum fuit in praemiſſa, prooemii loco, *diſſertatione*, de itidem *limitandis morborum vituperiis, laudibusque medelarum.* Egi ibi de natura morborum medica, eiusque ve-

ram notionem eruere, & vindicare ſtudui. Dixi ſingulariter de limitandis morboſarum egeſtionum, congeſtionum, commotionum; de fluxuum, podagrae, febrium, timoribus ac vituperiis, laudibusque medelarum, quae commendari ad eos morbos ſolent, aequiter definiendis. Remediorum ad podagram variorum, praeſertim diaetae abſtemiae, lacteaeque, laudes meritas terminaui. Corticis Peruuiani vſurpandi iuſtam methodum, & abuſuum vitia, laudumque exinde limites, clare diſtinxi, aliaque, ad febrium maxime theoriam & praxin, iuſtosque laudum & vituperiorum terminos firmandos ſpectantia, candide, libere, ac modeſte expoſui. Concinnatum ita eſt ex illa diſſertatione, & ſubiunctis animaduerſionibus, opuſculum hoc *cautionum medicarum* bipertitum. Tractatum ſecundum primo loco, menſe ſuperioris anni Septembre, iam perſcripſeram, typisque priores plagulas abſolutas habebam, quum, ſub ineuntem Octobrem, Magdeburgum ire iuberer, vt aegrum illuſtriſſimum noſtratem inuiſerem. Vbi, quum per octiduum otioſior ſolito haererem, ſcripſi partim, partim delineaui, tractatum primum alteri praemiſſum & congruentem, quum antea pauca ſolum de febribus ſalubribus, deque praecipuis corticis Peruuiani abuſibus, praefari mens eſſet: id quod ob quaedam ſecundi tractatus loca moneo, vbi lectores ad praefationem ablegantur, quae iam in tractatum primum excreuit. Beneuolam bibliothecae ſuae copiam Magdeburgi fecit, quod grata mente recolo, cl. *D. Stockhauſenius*, medicus & doctiſſimus, & vere clinicus, quem animi, ſtudii, & conſiliorum conſenſione iunctiſſimum fautorem, ea occaſione mihi partum, gratulor. Legant, quaeſo, tractatus hoſce attente, & ſine praeiudicantis animi in alterutram partem propenſione, lectores amantes veri, aequi, & boni; tum vero, duce experientia, quae artem fecit, eiusque & naturae limites docuit, bene aequiterque iudicent, & veritati denique ſincere plaudant! Id ego me a lectorum parte praecipua obtenturum eo magis confido, quo certius, vt cum *Geudero* de *fermentis* p. 5. dicam, "in eo nunc viuimus ſaeculo, quo non "adeo acriter pro certae alicuius ſectae, aut ducis honore magis, quam pro ſan-"cta veritate, pugnare conuiciando & caluminando ſolent philoſophorum opti-"mi; ſed, pro vna veritate maxime ſolliciti, plerique alteri alterorum inuenta "& cogitata placide modeſteque expendunt,,.

Hannouerae d. XIII. Martii a. cIↃIↃccxxxiv.

ELEN-

ELENCHVS.

§. I. Rerum medicarum omnium laudes & vituperia limitem admittere debent. *Hippocrates* de morbis secundum, & praeter naturam. Dantur morbi boni, remedia mala. Nihil horum in ſe bonum aut malum eſt; ſed omnia ex habitu ad naturam & obſeruationibus iudicanda.

§. II. Naturae morbis medentur. Varia huius vocis notio. Diſſenſus ea in re in ipſa arte perinde eſſe debet. Ordo in ipſis erroribus naturae, & monſtris, mechanicus. Sapientia plus quam humana. Animae potentia & impotentia in actiones corporis naturales.

§. III. Terrores a morbis & remediis ſine noxa; noxae ab vtrisque ſine terroribus. *Stahlii* limitatio ampliſſima laudum naturae.

§. IV. Vituperiis fluxuum, & encomiis remediorum ſiſtentium, ponendi limites. Fluxus, excreto ſtimulo aliquo, mechanice ſubito ceſſantes. Aloetica: pilulae Becherianae correctae. Opium, *Stahlius* de eius, & efficacis medicinae vſu in dyſenteria. Limitandae laudes remediorum minus efficacium.

§. V. Podagrae vituperia limitanda. Laudatio prudens *Preisleri* & *Schraderi.* Materia podagrica. Remedia ſpecifica fruſtra iactata. Solatium & votum podagricorum.

§. VI. Medicamina podagrae vitioſae, eorumque limitandae laudes. Medela in paroxysmo. Venae ſectio. Demulcentia. Decoctum Viennenſe. Diaeta abſtemia. Antidoti amarae tonicae, praeſertim ariſtolochia. Pedum ſcarificationes, hirudines, haemorrhoidum motio. Electuarium caryocoſtinum.

§. VII. Diaeta lactea. Exempla eius priſca & noua. De *Brunneri* curatione in corpore proprio. Cautiones circa lactis vſum.

§. VIII. Febris indoles. Nunquam eſt ſine efferueſcentia, ſaepe cum fermentatione. Defenſio harum vocum. Fluidorum motus inteſtinus, & ſolidorum tritus, ſimul reſpici debent. Pulſus febris indicium, ſed non ſolum, nec ſemper. De morali naturae ſapientis, quae dicitur, aeſtimatione. *Stahlii* limitatio maxima laudum febris. Determinatio a poſteriori facienda. Moralis aeſtimationis theoria probari nequit.

§. IX. Febres non nimis vituperandae. Natura per febres alterans, ſecernens, excernens. Vnde limites petendi? Vituperia febrium apud medicos multos, ſuo modulo vera. Effectus febrium, praecipue etiam intermittentium, mali & boni. Limitationes noſtrae & aliorum aequae.

§. X. Febres apoplecticae raro ſalubres, aliquando tamen. Obſeruationes variorum.

§. XI. Febres male curatae, feliciter reduces. Ars febres excitandi limitanda.

§. XII.

§. I.

§. I.

Morbi boni, remedia mala.

Vix ac ne vix quidem in rerum natura quicquam adeo humanæ valetudini reperitur infensum, quod, certis positis rerum circumstantium momentis, cautionibusque adhibitis, vel innocuum euadere non possit, vel etiam non nunquam quodammodo salubre. Neque vicissim vlla res tam insons corpori nostro est, & tantopere ad eius salutem comparata, quin aliis atque aliis modis, siue ipsorum hominum errore atque culpa, siue improuisa ac ineuitabili accessione aliarum rerum, humanæ prouidentiæ potentiæque vim exsuperantium, ab sua innocentia atque salubritate ad pericula & noxas delabi possit. Itaque, si vituperia aut laudes rerum medicarum, quæ & vtiles pro re nata & noxiæ esse queunt, ita vtrimque extendantur, vt limitem non admittant, inscientiam id & obseruationum defectum arguat necesse est, vel opinionem præiudicantem, vel lusum ingenii, vel dicendi modum hyperbolicum & minus accuratum. Neque ex aduerso quisquam mirari debet, si apud rerum salubrium insalubriumque obseruatores doctos & expertos, æstimatoresque æquos ac sinceros, modo præ-

stan-

ſtantiſſimorum, quæ ipſi alioqui laudant, remediorum effectus damnoſi accuſentur; modo ipſæ præter naturam moleſtiæ, morbi ipſi, quamuis vitio vertantur ſæpe, ſalubritatis tamen alias mactentur encomiis, ac pro malis ſaltim minoribus maiorum medicis, immo pro bonis aliquo modo, reputentur. Neque vanus eſt *Hippocrates* noſter, qui, in libelli de *diebus criticis* initio, bonos morbos a malis diſtinguit, eosque, qui formidandi aut exitioſi ſint, ſecundum naturam, hoc eſt, pro more legibusque φυσιος ἰητρȣ, fieri negat; dum, qui ſecundum ipſam eueniant, ſalutari exitu potiantur. Ita vero etiam remedia bona a malis, ſcilicet indicata a non indicatis, & quæ ſecundum naturam, hoc eſt, ad ductum moris & legum naturæ non aberrantis, operantur, ab his, quæ præter vel contra eumdem aegrorum curationes attentant, merito diſcernuntur. Tunc quoque, vbi iuuandum eſt, ea remedia prauis accenſeri merentur, quæ non iuuant, ſed vana ſpe lactant, & efficacioribus indicatis locum ac tempus præripiunt. Quemadmodum a peſſima dyſenteria, ab exantlato ſphacelo, a maligniſſimis febribus, & peſtilentia ipſa, ſaniores deinde degere mortalium quosdam, quam ante eos morbos vixerunt, experientia approbante conſtat; ita contra etiam ſaluberrimo victu & potu, lacte, aqua, vino, medicamentisque partim blandiſſimis, vti cancrorum lapillis, nitro, herbulis eſculentis, partim generoſiſſimis, catharticis, anodynis, febrifugis, mercurialibus, aquis κατ' ἐξοχην ſalutaribus dictis, male paſſim mulctari hominum corpora, triſtis obſeruatio euincit. Id vero omne naturæ, eiusque habitus & virium proportioni ad morbos, & cauſſas morboſas, & remedia, horumque ſingulorum vires, debetur. Neque ægrotatio vlla, aut vllum remedium, in ſe bonum aut malum eſt; ſed tunc proſunt omnia, quum a bona natura ſecundantur, eamque ipſa vel ſecundant, quantum fieri poteſt, vel reſtituunt & ab errore prohibent; nocent tunc, quum ad alienum a naturæ bonitate ſecundanda vel reſtituenda ſcopum collineant, ac deducunt. Felix medicus, qui, quid a quouis morbo ac remedio, in quouis naturæ ſtatu, & ad res circumſtantes habitu, vel ſperandum ſit vtilitatis, vel noxæ metuendum, ex genuinis obſeruationibus perſpexerit.

§. II.

§. II.

Naturae medentes.

Sicuti ſingulorum hominum naturae ſanitatem corporis cuiusque, ſub integro valetudinis ſtatu, conſeruare recte dicuntur; ita & morborum, & cauſſarum morboſarum, per ipſa ſaepe ſymptomata, ipſosque morbos, medicae, φυσεις νεσων ιητροι, dudum *Hippocrati* merito audiuerunt. Eſſe aliquam vim naturalem, quae, praeter artis potentiam, ordinate in humano corpore operetur, & in ſanitatem conſeruandam vel reſtituendam congruentibus motibus ſponte tendat, inter omnes medicos philoſophosque conſtat. Hanc vero naturam vocamus: neque rem negare queunt, qui ipſum nomen receptum vitare amant (1). Quo nomine quid rei intelligamus, ſiue cuinam de ſalubrium motuum principio, vel cauſſa, theoriae addicti ſimus, in obſeruationibus ad praxin medicam applicandis, parum certe,

(1) *Boyle*, in *de ipſa natura*, nouum mechanismi vocabulum ſubſtituit; *Sturmius*, in diſſertat. *de plantarum animaliumque generatione*, variisque aliis ſcriptis, naturam vanum idolum vocat, & dei actionem ſpecialem vbique ſupponit; *Bontekoe* ſanguinis circulum nominare, non naturam colere vult, in libello *de natura*, & in *chirurg.* c. 1. *Muys.* in *chirurg. rational.* dec. 1. obſ. 7. ſq. dec. 3. obſ. 2. & *Dolaeus*, in epiſt. ad *Waldſchmidium* inſtit. medicis praefixa, nomen naturae itidem explodunt. De varia vocis huius notione, & ideis, quae eidem a diuerſis philoſophis medicisque anneſtuntur, poſt *Pererium* in *phyſica* L. 7. c. 1. *Fabrum* in *panchym.* L. 1. c. 5. *Licetum* de *natur.* anim. mouente, *Sennert epit. phyſ.* L. 1. c. 1. *Smetium* miſcell. med. L. 7. epiſt. 1. *Deuſing*, diſſert. de *natura*, *Boyle* de ipſa natura L. 5. vid. praecipue *Schelhammer* de *natura* part. I. *Cudworth* in diſſert. de *natura genitrice*, in *ſyſtemate intellectuali*, elegantiſſima latinitate donato a vener. *Moshemio* theologo & polyhiſtore inſigni, item ipſe hic doctiſſimus interpres, in adnotationibus adiectis. Addenda vero ſunt dogmata ſummi viri, *Leibnitii* noſtri, (v. act. erud. 1698. p. 427.) & acutiſſimi *Wolfii*, quique hos ex medicis hodie ſequuntur, viror. clariſſ. *Schreiber* in *elementis medicinae*, *Burggraf*, in *lexico medico*, aliorumque; item his e diametro aduerſa ill. *Stahlii*, & multorum inter medicos aſſeclarum, quorum ſcripta ſingulari libro recenſuit celeb. *Goetzius*, additis dubiis b. *Apini*, quae adhuc reſponſionem exſpectant. Jungi meretur ipſius *Apini* ſententia de principio vitali, expoſita diſſertationibus quinque, in faſciculo diſſertationum academicarum: item ill. I. A. *Wedelii* diſſert. de *principio vitali*, & de vi naturae medica.

te, aut plane nihil refert: quod dudum probauit iudiciosissimus *Schacherus*, in dissertatione de *recto rationis & experientiae vsu in praxi* §. 7. 8. 9. 12. 17. 30. Merito miramur dolemusque, esse tamen, & indies adhuc insurgere viros doctos, qui, ob diuersas ea in re opiniones, practicum dissensum ab aliis affectent, cum horum approbrio & contemtu, incrementis artis noxio. Sunt, verbi caussa, qui vnius alteriusque medentis errores inde, cum vniuersae innocuae theoriae mechanicae acri censura, deriuare amant, quod occultum aliquod principium vitale, intra hominem sentiens sapiensque, non fuerit admissum (2): quo tamen credito, vel non credito, neque prohibentur magis errores, neque fiunt, quod res ipsa, reique ratio docet (3). Ne-

(2) Conf. commerc. litter. Norimb. 1733. p. 204.

(3) Scite, & in nostram plane sententiam, fautor noster ex praecipuis amantissimus, cl. *D. Rud. Aug. Behrens*, physicus Brunsuicensis, & academicus naturae curiosorum merentissimus, in sub ill. *Schachero* disputata olim consideratione animae rationalis medica, c. 3. §. 5. "Quid „tandem, ait, de sensu vitali dicen„dum, ad cuius ductum magnae ho„die auctoritatis viri morborum ge„nesin, progressum, & per varias cri„ticas secretiones & excretiones so„lutionem explicare, nexumque phy„siologiae cum pathologia declarare „satagunt? Sane, vti facile patiar, „vt quilibet genio suo indulgeat, ita, „eadem libertate in re publica litte„raria utens, non adeo culpandus „ero, si ab hac sententia modeste dis„sentiam. Equidem hanc hypothe„sin in historia morborum explican„da omnium esse facillimam, satis „superque intelligo. Quando enim „morbi quicunque in salutem & con„seruationem corporis vergunt, ani„ma, ad eorum mentem, sensus vi„talis ministerio, motus ad hunc sco„pum necessarios prouide, scite, pru„denterque excitat & dirigit; sin ve„ro morbi in detrimentum & exitium „corporis vergunt, animam errorem „in sensu vitali committere, vel a vi „morbi superari dicunt; ideoque „principium illud ad hypotheseos „suae progressusque morbi ductum „flectunt, torquentque, atque sic bre„uiter quidem se expediunt: quum „tamen adhuc sub iudice lis sit, an „motus corporis in salutem vel de„trimentum corporis cedentes a prae„memorato vitali sensu dependeant: „praecipue, quum alibi iam tum (c. 2. „§. 1.) monitum fuerit, saepius men„tem errorem & damnum deprauati „motus cognoscere, atque in id om„nibus modis incumbere, vt vis cor„rigatur & emendetur, tametsi voti „sui compos fieri nequeat. Quid ita„que de iis morbis, quorum motus „erroneos ne quidem mens percipit, „sit sentiendum, aliorum iudicio re„linquo." Et c. 5. §. 3. vbi eruditissime disputat contra eam sententiam, qua mens pro principio corporis vitali

Neque ex altera parte illos laudo, qui errores quorumdam, eiusmodi principium recipientium, dogmati ipsi tribuunt, inque innocens illud grauiter inuehuntur. Perinde talia in ipsa arte sunt, modo ne physica, mechanica, hydraulica, hydrostatica, aerometrica, corporis nostri, & diuersissimarum eius partium ac proportionum, artificiosissima ordinatio diuina negligatur; modo ne anatomicae, physicae, medicae obseruationes postponantur sententiis theoricis, vel ex iis praeiudicentur; modo ne, in praxi, rationis & experientiae limites migrentur; modo laudes & censuras virium & imbecillitatum naturae & remediorum, indefesso cultu sincerae experientiae, antiquae & nouae, propriae & alienae, rite distinguendas, perque diuersissimos praxeos casus, prudenti ἀναλογίᾳ aestimandas, ac aequiter limitandas, meminerimus; modo denique magis magisque non hypotheses hypo-

vitali habetur, quaque ideo & corpori morboso, & medicamentis adhibendis, omnis denegatur efficacia, nisi definito & incorporeo motu, a sensu mentis vitali excitato, in actum deducantur, sub finem denique, "non „vane, inquit, existimo, animam nisi „pathemate quodam (aut etiam, aliud agendo, proprie voluntaria motione, qua, quia omnia in corpore animae concordante & vnito cohaerent, confluunt, & conspirant, etiam non voluntariae motiones simul incitantur. conf. Sect. VI. §. VIII. Not. h. observ. nostr. de febr.) „varios in „corpore motus, efficaciam remedio„rum nunc iuuantes, nunc impe„dientes, excitet, nihil quicquam „ad eorum operationem contribuere. „Quemadmodum omnia physica ef„fecta extra corpus humanum soli „particularum texturae, figurae, ac „motui debentur, cur eae in corpore „humano a cognoscitiui principii, „seu mentis, incorporeo motu dedu„cere debeamus, ego, vt ingenue fa„tear, caussam non video idoneam. „Nihilo minus hodierna tempestate „non pauci in ea sunt sententia, ac „si nemo felices progressus in praxi „medica facere queat, nisi hypothesi „huic mordicus adhaereat. Quid au„tem? Nonne hac ipsa hypothesi „motus naturae in scenam producun„tur, quos ab omni aeuo medici ob„servarunt, atque ad eorum ductum „remedia praescribenda esse olim in„culcarunt, & etiamnum inculcant? „Si itaque medicus, ad horum natu„rae motuum ductum in morborum „cura usu probatis vtatur medica„mentis, ipsi fortassis erit perinde, „siue quis motus illos a cognoscitiuo, siue a mechanico principio de„ducat. Exoptandum potius foret, „vt iis ad salutem aegri dirigendis „ars medica sufficeret, quo sic culto„res eius, non obstante de principio „corporis vitali dissensu, amice „morborum medelam aggredi, eam„que ex animi sententia praestare „possent."

hypothesibus, sed obseruationibus obseruationes cumulemus, ac salutarem disciplinam vno animo, & sine sententiarum theoreticarum fauore aut inuidia, excolamus. Nobis, quibus hoc propositum est, aeque ac excellentissimis viris, *Boerhaavio*, in de *honore medici seruitute* p. 5. sqq. *Bergero*, in *physiologia*, & de *laude febris merito suspecta*, *Hoffmanno*, de *natura morborum medica mechanica*, & passim alibi, *Sydenhamio*, de *morb. acut.* II. 2. in fin. *Schelhammero*, de *natura* c. 5. §. 15. *Schachero*, *Wedelio*, *Meibomio*, *Heistero*, & innumeris aliis, occulto principii vitalis sensu non opus esse videtur; sed sufficere, ad naturae humanae, φυσιος ἰητρα Hippocraticae notionem, diuinum structurae, connexionis, & proportionum in corpore viuo, ac eius solidis fluidisque omnibus partibus, artificium, quod per fibrarum & humorum robur, directionem, ac nisum cuilibet particulae, ad subtilissimas vsque, impressum, ad aliena sponte subigenda, atque exspumanda, apprime pronum sit: quae & ipsa partim eodem sua sponte nitantur. Errant, qui naturam huiusmodi pro inerti habendam arbitrantur, & iccirco nihil agere, nullum salutarem scopum assequi posse censent. *Igneus est illi vigor, & caelestis origo* (4): & prouisos ordinatosque habet virium defectuumque limites; licet sine propria sapientia operetur. Sapientiae defectus in monstris (longe sane facilius nostrae sententiae conciliandis, quam principio sapienti suum corpus struenti) inque morborum motibus peruersis, clare apparet, dum meliora videt mens probatque, deteriora natura sequitur. Nihilominus, in ipsis etiam erroribus, ordinis diuinitus sapienter prouisi vestigia, & aberrationum limites, natura seruat, vt nociuorum etiam motuum effectus saepe ordinatione admirandi sint. Ita in ipsis generationum monstris, quae, ob impressas tenerrimis neruorum fibrillis imagines motionesque corporeas, perturbatae mentis imaginationi, pro eius corporisque commercio, respondentes, praeter naturam nascuntur, argumenta miranda artificii, quod prima stamina & fabricae instrumenta disposuerat, errandique statuerat modum, in ipsa turbati opificii, ideoque ἀνωμάλως procedentis, ἀνωμαλίας appa-

(4) *Virgilius.*

apparent. Ita, si parua magnis, humana diuinis componere licet, sicubi staminibus, a nobilioris telæ mechanico textore artificiose dispositis, improuida hominis ignari manus, aliaue caussa, perturbationem aliquam induxerit, procedente dein opificio per machinas αὐτομάτους, monstrum aliquod ἀνώμαλον arte textoria fabricatum prodit, non sine artificii, quod organa dispositionemque fecerat, documentis manifestis, in ipsa aberratione, quæ αὐτομάτου machinæ impotentiam, & insipientiam redarguit, vti magistri sapientiam comprobat, atque limitandi potestatem. Nihil est, quod opineris, spiritum plasticum rationalem requiri, ad exprimendas propagandasque in fœtu imagines, ab imaginatione materna oriundas; nisi etiam repræsentationis opticæ & consonantiæ acusticæ, echus & speculorum, phonurgicorumque & catoptricorum artificiorum plurium, ad quae ignari stupent, animas item spiritales & sapientes plasticas suspicandas esse rearis: quibus naturæ vel artis effectibus sua item monstra eueniunt, quando alicubi insignior aliena impressio, aut mutatio, fortuito admittitur. Taceo plantarum monstrosos quasi partus, quarum naturam genitricem qui insita spiritalis indolis intelligentia liberaliter dotant, mire eam diuisibilem, vel multiplicem in ipsa simplicitate, admittant necesse est, ob experimenta hodierna culturæ & multiplicationis plantarum, per omnes fere partes seorsim, pro cultoris lubitu, aut forte fortuna, vegetantium, vel secus, & multifariam monstrose mutatarum; quemadmodum diuidant oportet, in animali regno, variorum insectorum & reptilium animas naturas, quando dissecta regulariter moueri diu continuant. Recte *Ionstonus* in *thaumatogr.* L. 10. c. 7. "monstra, ait, in omnibus corporibus mixtis sunt." Neque igitur ab his ad naturam genitricem sapientem concludere licet. Hæc, quasi per παρέκβασιν, dicta sunto, quia hodie alicubi vltra modum efferuntur obiectæ his, qui principium vitale sapiens admittere recusant, difficultates, ex insipientis imaginationis maternæ efficacia in embryonem, & monstrorum generatione: quum eædem aduersa sentientes potius premant. conf. obseru. nostr. Sect. VI. §. VII. Vt e diuerticulo in viam regrediar, ea esse videtur non nostri solum corporis, sed & omnium corporum naturalium, a maximis ad

mi-

minima usque, mechanica, & legibus regularibus ad ſcopum conditoris ordinata, indoles; ea ſingulis quibusuis omnis materiæ particulis vis indita grauitans, regulari niſu, pro motus impreſſi vel aliunde accedentis legibus diuinis, ea nitens renitensque corporis noſtri ad rerum non naturalium, præternaturaliumque (5), quas medici vocant, vires mouendi inſitas, & harum ad iſtud proportio, hi ſingulis a creatore poſiti efficaciæ limites; vt exinde euenientes ſponte procedentesque motus, ſine humana ſapientia, ſuo gaudere debeant ordine, & non poſſint non, magna ex parte, ad ſalutarem attritum, ſeparationem, coctionem, atque criſin, ordinate collineare. Immo vbi aberrant, aut deficiunt, quum obliqui menſura rectum ſit, debent ſane, per ipſa ſymptomatum prauorum ſigna, ſui medelam, & regularem medendi medodum indicare. Indicatam vero ac recte applicatam reducta in meliorem tramitem natura ſecundat omnino, & id

(5) Eleganter & ſollide ill. J. A. *Wedelius*, in de *vi naturæ humanæ medica* §. 16. "Humores vitales morboſi in ſe continent tam particulas morboſas, quam reliquas ex ſtatu naturali reſiduas. Vtraque vero gaudent certa definitaque actiuitate, quæ omnino motus ſpecies eſt, ut omnis actio. Hoc equidem negare videntur recentiores quidam, & generatim motum materiæ denegant, & actum tunc ſine agente putant, ſi materiæ inſitum motum putemus, & ideo animam immaterialem motibus naturalibus & vitalibus præficiunt, ut agens obtineant, cum materiae actiuitatem negent. Verum, dum ipſi materiae morbidae vim fermentationem morboſam, immo putredinem, in ſanguine excitandi, ſanguinemque deſtruendi aſſignant; vbi tunc eſt agens, ſi materiæ talis vis non competat? ſine motu enim hæc nec concipi, nec fieri poteſt. Neceſſe tunc eſſet peculiarem animam in corpore motuum vitioſorum auctorem vt ſtatuerent, cum anima rationalis, juxta eorumdem ſententiam, motus ad conſeruationem corporis praeſtet, & contra hanc materiam morboſam pugnet. Materiæ morbidæ ergo dum vim & actiuitatem tribuunt vel concedunt, cauſſa nulla eſt, cur humoribus ſanis, vel eorum partibus, efficaciam denegent." Vtrimque vero, pro ordinarie inſito morboſæ ſanaeque materiae niſu, & proportione ad inuicem, & ad ſingulas corporis partes ſummo ordine contextas, in morbis, iisque præcipue, quibus natura feliciter medetur, ea facile ex phyſicis motuum legibus, diuinitus exquiſitiſſime prouiſis, ordinatorum motuum ratio indubia colligi poteſt, quæ humanæ animae ſapiens moderamen vel excludat plane, vel ſummopere limitet debilitetque, certe nulla neceſſitate requirat.

id denique, poſt reſtitutum natiuum œconomiae ordinem, pro perficienda ſanitate, naturalibus motionibus efficit, quod nulla ars ſola praeſtare queat. Vix ac ne vix quidem tanta ſpiritui humano cuicunque, licet prudentiſſimo doctiſſimoque, ab his, qui ſuam imbecillitatem inſcientiamque rite ponderant, tribui poteſt ſapientia, quanta in motibus non voluntariis, circa ſanitatis negotium, inter tot tamque varias, & omni hominis ſenſui cognito ignotas, omni meditationi imperueſtigabiles particulas motionesque, in ipſius corpore quotidie obſervantur. Quamuis etiam liberaliter largiremur illum, quem ignoramus, ſenſum vitalem, foret tamen actio omnis inde conſequens per phyſicam neceſſitatem praeſtabilita, velut in brutorum animantium inſtinctu, ſine rationalis animae aeſtimatione aut moderatione. Perplacent argumenta & ſententiae ill. *Jo. Ad. Wedelii*, quibus in diſſertationibus de *principio vitali*, & de *vi naturae humanae medica*, docet, neque in voluntariis hominum actionibus, phyſico mentis effectui tribuendis, harmonia *Leibnitiana*, neque in non voluntariis occulto animae rationalis, aut alius principii vitalis, ſenſu, ratione, & ſapientia opus eſſe: atque p. 13. "ut dicamus, in- "quit, quod res eſt, non omnino mentis circa haec negotia ratio & "ſapientia vnquam ſufficit: effectus enim maior eſſet ſua cauſſa. "Summam potius creatoris ſapientiam in his venerari cogimur.„ Enimuero non ſolum, quod ibi probatur, animae ſufficiens iis in rebus ſcientia, prudentia, potentia deficere videtur; verum etiam, vbi aliquid circa ea, quae naturae tribuimus, nouit, & prouidet, & efficere valet, ſaepe ſaepius contra naturam motusque eius cogitat, eligit, agit: adeoque, ſi ipſa anima natura eſt, duos non diuerſos ſolum, ſed repugnantes, ſeu, vt dicunt, contradictorios, in vno eodemque momenti & ſollicitae attentionis puncto, intellectus, voluntates, poteſtates habere & exſerere, hoc eſt, ni fallor, idem ſimul eſſe & non eſſe debet: id quod mihi plane ἀκατάληπτον, & repugnans vnius ſimplicis animae naturalis ideae eſſe fateor. Ad eius igitur potius intelligentiam, ſapientiam poteſtatemque immenſam ac certiſſimam prouocare placet, cuius conſilio & nutu naſcimur, viuimus, aegrotamus, medicamur, ſanamus, deficimus, conualeſcimus,

morimur; & qui intellectui, voluntati, licentiaeque & viribus animae humanae suos limites, & corporum machinis suas leges definiuit. *Meibomianis* verbis breuiter meam sententiam repetere lubet, quae *Schelhammerus in lectu dignissimo libro de natura* P. II. c. 1. §. 5. habet, vbi, "non possum, ait, quin viri maximi, *Henrici Meibomii*, "verba adducam, tanto plus ponderis apud dubitantes habitura, quod "ille est vir πολυμαθέστατος, & iudicio pariter atque experientia insignis. "Quicquid, inquit, in corpore nostro humano a partium omnium "(6) propria constitutione, spiritibusque in primis (7) & sanguine, "calidoque illi inhaerente (8), vt mouentibus, dependet & fit, il-"lud a natura dependere & fieri dicimus. Naturae nomine com-"plexum aliquem variarum caussarum (9) agentium, a deo creatore "ita ordinatarum, intelligimus, eique non tantum in sanitatis statu "tam varias & pulcras actiones adscribimus; sed etiam valetudine "afflicta naturam medicatricem, cum veteri & recenti medicorum "schola, agnoscimus, illiusque ministros, & actionum eius omnium "diligentes obseruatores, medici nos profitemur.„ "Quae pari cum "ve-

(6) In morbis vero etiam materies aliquantum morbosa pars est, sed aegra, neque fibrae aut humores a naturali statu deflectentes desinunt partes corporis esse, & naturae pars sunt, ob reliquias status naturalis, & proportionum.

(7) Hoc est, parte sanguinis ceterorumque humorum spirituosa, elastica, ideoque proprio motu instructa, & tonum instruente liquore encephali, medullae spinalis, ac neruorum fibrarumque motricium.

(8) Hoc est, particulis subtilissimis, seu aethereis, rapidissimo motu, vel certe nisu ad eum natiuo proprioque, sine animae moderamine, instructis, siue, vt ill. *Boerhaavius* in *chemia* vocat, igneis, de quibus si intelligantur veterum illa de *calido innato*, & *igne animali*, a *Conringio* peculiari libro tractata, vana omnino non sunt.

(9) Inter illas caussas quodammodo est ipsa mens, sed non directa. Hanc enim, sub ordinata vnionis lege, in voluntariorum motuum instrumenta libere & vere physice agere, affectis vero sensuum externorum & internorum cognitorum organis vere affici, & ad motus vicissim in iis per pathemata sua excitandos determinari, statuimus: vnde, ob organorum illorum connexiones & consensum cum reliqua machina, tum vitalium motuum perennitatem, sine propria sapientia, iuuat, tum pathematibus reflexionibusque suis varios in corpore motus improuida producit aut mutat.

"veritate elegantia nitens sententia & humanam naturam perpulcre, "veluti in tabula, exhibet depictam, & ad vniuersalem nulla opera "optari poterit.,,

§. III.

Terrores sine noxis, noxae sine terroribus.

Naturae isti itaque debetur, vt, quum vix mortalium quisquam sit, quin saepius morbis, seu morbidis motionibus, afficiatur terreaturque, plures tamen ex his in sanitatem, quam in noxas, aut ipsam mortem, immo haud raro potius in salubritatem, sponte tendant, desinantque. Exempla abunde & erudite congessit celeb. *Alberti* in dissertatione de *morborum salubritate.* Morbi sunt pathemata corporis humani praeter naturam, seu illi affectus, quibus sensus aut facultates corporis, praeter natiuam oeconomiae rationem, molestantur: sed supersunt in plurimis multae huius reliquiae. Tot eorum genera, species, atque indoles sunt, vt, qui omnia distincte enarrare vellet, lepido *Iuuenalis* ea de re elogio, prius enumerauerit

Quod Themison aegros autumno occiderit vno.

Neque ergo, Themisonis methodici more, generali cuidam notioni diuersissimas species ita subiicere licet, vt aequi laudum & vituperiorum, sperandaeque salubritatis & metuendae noxae, limites in singularibus deficiant. Sunt vero morbi partim singularum personarum naturis magis proprii, iisque vulgatissimi, quicquid pro re nata varient, qua de re ill. *Stahlius*, peculiari dissertatione de *infrequentia morborum personali*, eleganter egit, partim diaeta magis excitati, vel endemii, vel maxime epidemii, quibus singulis infrequentia laudata passim in frequentiam insignem plurium morborum sibi inuicem sensim in vno corpore succedentium, degenerat. Ea tamen in plerisque est, diuino beneficio, naturae bonitas, vt, quo vsque naturalis oeconomiae & nisus reliquiae suppetunt, earumque robur constat, neque prauis caussis obruitur, ipsa se per motus, molestos licet, attamen bono euentui a sapientissimo conditore destinatos,

perque ſubſequentes vitioſarum rerum coctiones atque euacuationes, in integritatem reſtituat vindicetque. Recte itaque experientiſſimus *Carlius* in *commerc. litter. Norimb.* 1733. pag. 260. vbi periodicorum exanthematum, & ſudorum chronicorum euentum critice ſalutarem eleganter docet, facta comparatione multitudinis motuum vitalitati innocuorum, cum minori mortiferorum numero, "multa, inquit, ſunt, quae terreant, pauca, quae perimant„: licet & neque numero pauciora illa debeant negligi, & ſint plura, quae nocent, vel damnum minantur, licet non ſtatim perimant, & illud effatum nonnunquam, pro morborum, corporum, locorum, temporum, circumſtantiarum, infeliciori indole, ita viciſſim enuntiandum ſit: multa ſunt in epidemiis, endemiis, ſingularibus, motibus morboſis, quae noceant, immo vel perimant, ſi auxilium artis vel ignoretur, vel negligatur, licet vix ac ne vix quidem naturae nimium fiſos, vel morborum hiſtoriae ignaros, terruerint. Id enim miſera paſſim morborum aegrorumque mortalium ſibi relictorum conditione, & inſperatorum funerum frequentia, & magna ſaepe e contrario manifeſtaque medicinae neceſſitate atque felicitate, toto die vbique gentium comprobatur. Ipſe cl. *Stahlius*, poſtquam in de *αὐτοκρατείᾳ naturae* c. 2. eam vim laudarat, qua natura proportionem motuum ad habitum laeſionis vel imminentis, vel praeſentis, *Dirigat* & *Exaequet*, "*illud vnum*, inquit, ſupereſt monendum, quod nemo neque nobis imputare debeat, neque ſibi praefigurare, quaſi agens noſtrum autocraticum proportiones has ſemper ita mechanice & mathematice inſtituat, vt nihil faciat, niſi quod cum obiecti, contra quod nititur, conditione examuſſim quadret„. *Nequaquam:* "Sed tumultuatur *vtique ſaepiſſime*, & non modo *impetu erroneo* agit, modo nimis *trepide*, modo *praecipitanter*; ſed etiam ſubinde in ſpecialibus *organis* recte *ſeligendis* aberrat, vt per *incongruas* vias *ſecretiones* & *excretiones* ſuas *moliatur*„. add. idem in *de naturae erroribus medicis.* Longe minus apte *Goelickius* aſſecla, in de laude febris falſo ſuſpecta, profuſus laudum & conuiciorum largitor, cui panicos ſuos terrores morboſamque fiduciam relinquimus. Illa vero *Stahliana* ſi ita ſunt, atque, vti certiſſimum eſt, a priori definiri

non

non poſſunt, nihil eſt quod practicum diſſenſum ex theoriae principiis conſequi debere opinemur. Illud vnum enim, quod *Stahlius* monet, etiam nos de natura mechanica corporea monemus, cuius ſalutarem ἀντοκρατιαν ceteroqui toties pariter agnoſcimus: & illud vnum eſt, quod timori & fiduciae medicae limitem ponit, & omnis fere artis opiſque ratio & regula eſt, & ex obſeruationum ἀναλογιᾳ erui & applicari debet, quicquid de natura opinemur. Praedicanda igitur eſt ſapientia ſummi rerum naturae domini, qui medicis adminiculis iuſtas ad corpus humanum proportiones indidit, quibus aduerſus nociuos motus eidem ſuccurrere poſſint, quique fidelium naturae miniſtrorum ingenia ita inſtruxit, vt, obſeruationibus factis, ad verarum indicationum normam, vel omittere iſta, vel adhibere, atque ita, vanos terrores a iuſtis diſcernendo, neque temere, neque timide artem exercere queant. Etenim vel eos ipſos morbos, ipſa ea ſymptomata, quae ſalubritatis encomiis ſuo quodam merito efferuntur, variis de cauſſis frequenter nociua euadere, triſtis experientia, & ipſa rerum naturae ratio docet, vt tunc quidem morbus potius, quam recte adhibenda medela explorata, & contra abuſus limitata, timeri debeat. Sed & illud notandum eſt, efficacia medicamina omnia ita eſſe comparata, vt nonnunquam terreant ignaros, quum nocere nequeant, noceantque abuſu, vbi non terruerunt. Quod ſi enim ea, ſine debita obſeruatione & ἀναλογιᾳ hiſtoriae virium effectuumque naturae & artis vſurpes, errorem potius naturae induces, quam corriges, augebis motus eius nociuos, quam compeſces, debilitabis ipſam, quam roborabis, vt neceſſarias arti tuae ſuppetias ferre nequeat, ſed tecum erret, tecum tumultuetur & labaſcat, noxamque patiatur, quam timere & vitare debuiſſes. Quisquis vero huiusmodi artificum vitiis, eorumque prauis conſecutionibus, ita animo perturbetur, vt ex iis rectos vſus ipſos praeiudicet; vel vltra hiſtoriae virium effectuumque modulum, & praeter aliarum cauſſarum attentionem, neſcio quid non vndecunque eueniendis noxae in vnam generoſam medelam adhibitam coniicere amet; vel denique motibus fortioribus, ſed haud inſalubribus, ab efficacia eius primo ſaepe contingentibus, animum deſpondeat; nae ille ignorantiae filiam

liam timiditatem ita fouebit, vt temeritatem damnoſam ingeneret, qua infidos morbos & inutilia tormenta vel otioſus ſpectet, vel aeque inutilium aut aeque ambiguarum curationum experimentis augeat. Atquae haec ipſa, quae diximus, vituperiorum ac laudum in rebus medicis omnibus limites omnino ſtatuendos arguunt, quibus rite obſeruatis, & vſus artis medicae ab abuſu, & medicus vere practicus a ſpeculatore, experiens ab inexperto, doctior ab inſciente, cautus a timido, prudens a negligente, recte agendorum conſcius a temerario, diſtinguatur. Legatur hanc in rem celeb. *Heiſteri* diſſertatio de *medico nimis timido*, item *Schelhammeri* de *natura* pars II. humanae naturae ſanae & morboſae, ſanantis & ſanandae, conditiones illuſtrans atque ipſum miniſterium medici, & artificium diaeta, eam & medicamentis ſeruandi, & in integrum reſtituendi, exhibens, regulis limitationibusque prudenter clauſum.

§. IV.

Vituperiis fluxuum & encomiis remediorum ſiſtentium ponendi limites.

Elucet inter alia, vbi maxima diſcretione opus eſt, affectuum genera, fluxuum variorum, vomituum verbi cauſſa, alui profluuiorum, haemorrhagiarum ratio: qui ſaepe quidem vitalem purpuram, viresque neruorum, nimium depauperant, aliaque mala corpori inducunt; nihilominus frequentiſſima ſalubritate alias conſpicui ſunt. In ſauciatorum quidem profluuiis ſanguineis facile ſuam imbecillitatem natura agnoſceret, ſi ipſa anima ſapiens eſſet. Neque id ſuae prouidentiae tribuendum exiſtimaret, puto, quod ſanguis ex minorum vaſculorum hiatu proruens, accedente animi deliquio, & fatiſcente vi cordis, ſine artis adminiculo ſaepe feliciter ſubſiſtat. Naturae felicitas itidem eſt, quod, parte ſanguinis per vulneratum locum, ante adſtringentium remediorum applicationem elapſa, inflammatio & ſuppuratio metuenda minuatur: quam augent ſaepe importunius ſtatim admota remedia impenſe ſtyptica. Vbi grauiora & tot aut tantorum vaſorum vulnera contingunt, e quibus anatomes ſcien-

ſcientia & obſeruatio docet, vires ac vitam cum ſanguine fundi poſſe, ibi naturae labantis proſtratum miniſtrum ſe profiteri nemo peritorum audet. Sed & hos omnino audaciores iuſto eſſe conſtat, qui adſtringentia quaedam, licet ſuo modulo laudatiſſima, remedia externa aut interna nimiis ibi encomiis mactant, &, quaſi anchoram ſalutis pro ſauciatis omnibus, ita extollunt, vt, quod exempla docuerunt, omiſſis vſtionibus & ligaturis maiorum vaſorum unice certis, medicamini ſuo nimium fiſi, vitam, quam ſeruare potuiſſent, qua data porta effugere permittant. Naturae poteſtati magis ſubſunt profluuia ſanguinis & humorum ab internis cauſſis oriunda. Laudationem quidem immodicam quorumdam haud merentur, neque tamen etiam vituperandae vltra modum ſunt liquorum profuſiones, quas, ob alicuius ſtimuli peregrini acrioris vel ſolidioris incitationem, vti ob exiguam materiem contagioſam dyſentericam, ob fruſtulum cibi indigeſtum, ob lumbricos, molas, calculos, aut ſimilia, natura inſtituit, vbi vires nonnunquam paene omnes prius, quam id ipſum euacuatur, quod mali cauſſa eſt, quodque ſaepe, perturbata inſuper magis, quam pro rei ratione, oeconomia corporis, per ſpasmos intus magis cohibetur. Aegre vero, ac interdum ne aegre quidem, ceſſat natura a faciendo humoris innocui diſpendio, donec res aliena, vel vi ſpontaneorum motuum, vel arte educente, aut nimios ſpasmos moderante, elabatur: quo facto, incantamenti inſtar, ſublata cauſſa corporea, effectus ille tolli ſolet, perdurante licet plerumque per aliquod adhuc tempus agitatione fibrarum humorumque, & variis motibus inordinatis. Nihil his rebus, & maxime etiam eiusmodi haemorrhagiis, excluſo demum abortu aut mola ceſſantibus, frequentius eſt, neque id medicis, cuicunque theoriae addictis, nouum, aut aduerſum: etſi ſint, qui mechanice, ſine principio ſapiente vitali, explicari poſſe dubitent. Neque vero ſapientiam arguere videtur, aut moralem principii vitalis aeſtimationem; quia modum limitemque rationi aeſtimanti proponendum euidenter fere ſemper excedit; ſed partium corporis ſolidarum fluidarumque, quae per circulantis ſanguinis calidi, elaſtici, & liquoris impetum in vaſa & neruos facientis, & ipſos fibrarum elaſticarum vibrantium

Maean-

Maeandros iunctae sunt, physicum necessariumque confluxum, conspirationem, & consensum, ad mechanicas, hydraulicas, hydrostaticas motuum leges. Accedit perquam mechanica impressio, attractio, expansio, apertio vasorum propius, aut per connexionem, a re peregrina affectorum, quae deinde, reiecta sarcina, liberantur, seque proprio elatere contrahunt, & humorem profundere facile desinunt, licet etiam excitus feruor impetusque, & perturbatio non statim omnino cesset. His indigitasse liceat haud adeo difficilem solutionem problematis, in *commerc. litt. Norimb.* 1733. p. 162. mechanicae theoriae fautoribus propositi. Quamuis itaque sapientiae laudem principio in eiusmodi fluxibus ciendis laboranti minime tribuendam existimemus, obseruationum tamen medicarum ratio a vulgi circa eosdem terriculis immunes nos reddit, qui mortem prae foribus esse subito trepidat, nisi elabenti cum aliqua violentia humori porta statim violenter claudatur. Naturae enim bonitas residua tandem vel cum bonis innocentibusque succis ipsum etiam id, quod noxium est, eiicere, seque deinde sensim refocillare, vel, fatiscentibus viribus motricibus, motus minuere solet, vt quiescat tantisper materia morbida, vel blandius elabatur. Videantur, verbi caussa, pro limitando huiusmodi fluxuum vituperio, quae de haemorrhagiis ex abortu & ex secundina retenta, rarissime sponte mortiferis, notauimus in obseru. de febr. sect. VI. obs. partic. 52. 55. seq. Saepe illae terrent, raro perimunt, etiamsi laudem sapientis naturae moderaminis haud mereantur: immo nonnunquam, ob nimiam subitamque violentiam, syncopen & velocia vitae pericula corporibus debilioribus & sensus exquisitioris minentur, vt medelam validiorem sistentem ac sopientem vitalis indicatio poscat, quae ceteris omnibus praevalet. Multae certe molestiae, sine vera corporis vtilitate, per sanorum & innocuorum humorum eiectionem, accidunt, magna virium subsequitur prostratio, varia violentorum motuum attritu gignuntur recrementa, debilitato dein corpori nimis grauia, immo & exsoluuntur saepe, inque motum praematurum, inutilem, nociuum aguntur, quae in humorum viscerumque recessu iam latitabant, non ita mouenda, si natura sufficienti, aut qualitercunque adaequata cum

sa-

ſapientia potentiaque, corpori conſuleret: quemadmodum itidem alibi de febribus probauimus, quae etiam multa alia, praeter propriam ſui cauſſam, ſaepe haud ſine periculo & noxa mouent. Neque vero laudabimus hic vberius, quae potiori iure ac ſuo merito praedicantur, reiectiones humorum aut ſanguinis, vere abundantia peccantium, vel critice exſolutorum, quas natura toto die, cum felici euentu, praeſtat, etſi cum ignarorum ſaepe terrore, ac imperitis remediorum commendationibus, vbi inutilia ſunt, vel etiam noxia. Egerunt id negotium ſcriptores varii, qui in omnium manibus verſantur, vt rem, pro ſcopi ratione, breuiter hic indicaſſe ſufficiat. Laudari inter alios merentur, pro limitandis fluxuum vituperiis laudibusque remediorum, disquiſitio *Jo. Andr. Schmidii de haemorrhagiis aliisque fluxibus per adſtringentia non ſiſtendis*, *Schrader* de *morbor. quorumd. ſalubrit.* §. 4. *Wedelius amenit. mater. med.* L. I. Sect. 2. c. 2. *Hoffmanni medic. ſyſtem.* T. II. p. 412. ſqq. *Stahlius* de *adſtringentium cauto vſu:* eiusdem, & *Alberti opera* de *haemorrhoidibus*, *Valentini noſocom. academ* in *prax. infallib.* T. I. caſu 12. quo de haemorrhagia ab abortus moliminibus, non ceſſantibus, niſi foetu extracto, curioſe agitur. Cauſſis ſane fluxuum ſpasmorumque potius e corpore, quantum tuto fieri poteſt, proſcribendis, quam ſymptomatum curae ſtudendum eſt. Egregie, prae multis aliis euacuantibus, in vterinarum praecipue haemorrhagiarum, ſed &, ſi ab ipecacuanha & rheo receſſerimus, in diarrhoearum ac dyſenteriarum cauſſis variis eiiciendis, ſeſe gerunt, immodice licet paſſim laudatae, pilulae Stahlianae, aut ſimiles blande aloeticae, niſi inflammatio, aut febris magna, lenta, metuenda, ſiue adſit, ſiue inſtet, aut ſymptomata aliud vrgeant, aut cauſſa mali mitigationem & correctionem indicare videatur, aut non bene tolerare purgationem corporis habitus. Magnopere earum in dyſenteria vſus tum paſſim alibi ab expertis effertur, tum a *Gohlio* in *act. medic. Berol.* dec. 1. vol. 6. p. 42. ſqq. Ipſe eas auctor illuſtris commendat in de *dyſenteria* p. 35. quamuis ibidem paullo ante p. 31. "a ſtimulantibus & "in primis aloeticis ſe alieniſſimum,, profiteatur: quod limitatione opus habet. Aloeticas enim eſſe certum eſt, neque per purificatio-

nes cum aqua, & praecipitationes cum liquore acidulo, variasque miſcelas, aloe deſinit eſſe id, quod eſt, aut oderem, ſaporem, effe-ctum aloeticum prodere. Et optimae illarum pilularum imitationes aqueum aloes & elleb. n. extractum recipiunt, quarum magnus hodie vbique per Germaniam celebratur numerus, in *hoc ſaeculo pilulari*, vti rident 1733. p. 117. cl. auctores *commercii Norimbergenſis.* Quod ſi fluxuum ſymptomata violenta & pertinaciora moderamen efflagitent, & materiae copia exhauſta ſit, aut cauſſa tuto eiici nondum queat, fruſtraue tentetur, tunc pacare potius naturam, & ſuae tranquillitati reſtituere fas eſt, quam expulſionem pertinaciter vrgere, quae deinde ſaepe felicius tranquille procedit. Atque tunc, vti olim in diſſert. de *medic. ſect. method.* Sect. III. §. IV. ſcripſi: „quae "blande ſpasmorum & dolorum vehementiam temperant, ſatisfaci-"unt plerumque, & violentioribus, vno impetu ſiſtentibus ac ſtupe-"facientibus, palmam praeripiunt, dum haec aut noxia in corpore re-"tinent, aut periculoſam ſaepe fibris inferunt ἀτονίαν." Quod ſi alia minus certa non ſufficiant, minime excludimus ipſa, ſtypticis potiora, anodyna opiata, leni & lenta doſi, ad indicationis & εὐφορίας proportionem, exhibita, quae nocere, experientia atteſtante, non poſſit, & non niſi blande ſpasmorum ac dolorum vehementiam temperet, ſenſimque fluxiones compeſcat. Haud immerito nuper cl. *Adr. van Royen* prof. botan. Lugd. Batau. in poemate incomparabili de *amoribus & connubiis plantarum*, de anodyna illa medicina cecinit:

Viuat Apollineis nimium ſuſpecta miniſtris,
Viuat in innumeris ſola medela malis!

Sciriſſime ill. *Bergerus* in de *vi opii rarefaciente*, "nullum ſæpe, ait, "ab alio remedio maius auxilium, (nempe ſi recte vſurpetur) neque "periculum in vllo remedio maius eſt.,, (ſcilicet ſi in imperita verſetur manu) Ipſe ill. *Stahlius*, qui, poſt praeceptorum ſuorum, *Wedelii* opiologiam, & *Ettmülleri* de *virtute opii diaphoretica*, limites alio modo ponere conatus eſt per diſſertationem *de impoſtura opii*, (quo titulo quidam aſſeclae & imitatores conuicia in hoc, aliaque remedia generoſa, eorumque rectum etiam vſum, iaciendi priuilegi-

um

um ſibi datum forſan autumant) quamuis in differt. de *dyſenteria* pag. 32. "opiatorum, inquiat, vſum in hoc caſu non quidem da-"mnamus, ſed neque laudamus,„ in ipſo tamen eo caſu, paullo poſt, immo in leniori etiam malo, & primis initiis, re vera & claris verbis collaudat. Praeberi iubet ſtatim mane rhabarbarum, veſperi opiatam theriacam, vel, praemiſſis pilulis balſamicis, pilulas de cynogloſſo, & has quidem ad granum per quinque vel ſex horas vnum, hoc eſt, opium ipſum, nulla praeparatione caſtratum, ſeu correctum, indies ad dimidium circiter granum, & amplius p. 35. 36. Et appoſite quidem pag. 35. "nos vero, ait, candide cohor-"tamur, vt nihil hic temerariae opinioni quisquam tribuat; (hoc eſt, ne quis, in morbo illo perquam metuendo, imbellium medicaminum laudibus nimium fidat) "ſed remediis vtatur, quae etiam edere poſ-"ſint effectum, qui non ſolum intenditur, ſed ab vrgente malo, ne-"que otioſas tentationes exſpectante, vrgetur." Cauendae omnino ſunt nimiae imbecilliorum medicaminum laudationes, vt verbi cauſſa, in choleris, dyſenteriis, aliisque fluxionibus violentiſſimis quibusque, blanda euacuantia, quae ſimul aliquantum ſtringentibus particulis pollent, aut & lac, oleum, ſerum lactis, nitrum, cryſtallus, caſcarilla, tormentilla, aliaque egregie demulcentia, temperantia, praecipitantia, tonica, alexipharmaca non opiata, ſemper ſufficere praedicentur, licet ſaepe feliciter ſufficiant; opiata vero ſine limite reddantur ſuſpecta. Vnde duplex oriri poteſt noxa, vt vel, inualida molimina vrgendo, medici minus experti, & nimiis horum laudibus fiſi, dum promiſſum iuuamen exſpectant, ipſum affectum intolerandum & periculoſiſſimum perſeuerare, augeſcere, interimere ſinant, quem, ſi laudum & vituperiorum limites didiciſſent, lenire, minuere, tollere licebat; vel, praepoſtero generoſi medicaminis metu, multa paſſim alia, quaſi palpando in ambiguo, minus apta, & magis ſaepe periculoſa medicamina hinc illinc arripiant, vel ab aegro aut adſtantibus ſine arte tentari patiantur.

§. V.

Podagrae vituperia limitanda.

Praeter ipſas felices fluxiones egeſtionesque, etiam haud infelices ſaepe ſunt congeſtiones, quas natura, a nobilioribus partibus ad exteriores minusque præcipuas, tantiſper inſtituit, dum materies ibi, ſub circulantis humoris vitalis appulſu, fibrarumque tritu, digeratur, diſſoluatur, & exſpiret. Excellunt, inter eiusmodi congeſtiones, arthriticae, & has inter fixae illae & periodicae, quas *podagrae* nomine ſalutamus. Prodiit a. 1730. Marburgi perelegans, & a ludicris morborum laudationibus longe diverſa, & medicam aequamque commentationem exhibens, diſſertatio cl. *D. Preisleri*, de *podagra*, (taedioſo illo tot mortalibus tormento) *corporis humani conſeruatrice*. Quo labore praeripuit mihi doctiſſimus auctor operam moderandorum vituperiorum, quae ab aliquibus patientibus medentibusque iactantur in illud malum extremitatum, quamuis ſaepe vnice bonum ſit, & ſalutem partium corporis internarum ſeruet ab illo, qui per interualla turget, ſpecifica quadam ſui indole articulis debito, ibique digeſtionem ac exſpirationem exſpectante, fixae arthritidis fomite, arte vix exhauriendo. *Furiam* tamen *podagrae* conuiciatur *Dolaeus*, peculiari libro de ea *lacte deuicta & mitigata*, *tyrannidem Maierus*, ſingulari item ſcriptione, qua *corporis humani ciuitatem liberare* ſatagit, *Pechlinus*, in *obſeruationibus*, τυραννικωτατον *morborum*, *Fonſeca conſult.* 5. *graue malum*, *in quo omnia tentanda.* Alia alia vituperia iaciunt. Neque id mirum, quum & aegri impatientes ac negotioſi medicis & arti vel faciunt ſaepe opprobria, vel meditantur, & multi ſunt medicorum, quibus ipſis id malum infeſtum eſt, & quibus nec vacat pati, nec lubet. Ipſum me hoc anno per XII dies domui affixit inſuetum, poſtquam ſeſe ante ſesquiannum, pedibus in frigida humiditate diu & valde fatigatis, primo oſtenderat, tum quidem agnoſcere ſatis nolenti. O quam impatiens tacitus maledixi podagrae, dum ipſe paſſus ſum, quam hodie nimium vituperari nolo! Solantur me laudes haud immeritae eidem morbo datae a viris peritis; ſolantur exempla medicorum clinicorum plurium,

in-

ingratae illi laborum intercapedini pariter obnoxiorum, interque eos *Io. Henr. Meibomii*, ex cuius filia, immenſis calculorum doloribus magis excruciata, natus eſt parens meus, isque a podagra quidem & calculo immunis, quod cereuiſiae Lotharienſis, Dukſtein, potui acceptum retulit, aſthmaticus tamen, cuius mali notiſſimus eſt prae aliis cum arthritico illo conſenſus. Concinne & recte, ipſe item podagricus, ſed qui ex retrograda, per frigoris humiditatisque iniurias, aſthmaticus obiit, b. *Frider. Schraderus*, de *morborum quorumdam ſalubritate* §. 15. ſeqq. "arthriticorum, inquit, cruciatus viſce-"rum ſaepe labes praecauere, maximorumque alias morborum mate-"riam conſumere, medicis perſuaſiſſimum eſt, vt proin artuum illa "debilitas viſcerum robur & ſanitas, & partium externarum detri-"mentum internarum incolumitas eſſe ſoleat. Atque hinc affectus "hos, artus alias affligentes, & doloribus vigiliisque immodicis vi-"res valde debilitantes, ad longaeuitatem tamen ſaepe prodeſſe vi-"deas, ſaltim cum illis diu homines viuere, cum noxii eorumdem "beneficio humores, qui alias periculoſiores morbos excitarent, ab "internis viſceribusque nobilioribus ad externas minusque principa-"les partes, per interualla, & certas periodos, protrudantur. Pro-"ſpicit hac ratione ſibi veluti natura de eiusmodi remedio, quod ini-"micam ſibi & peccantem materiam omni modo excludat & remo-"ueat,,. Materia ea nobis nihil eſſe videtur, niſi quædam portio ſanguinis veri, cum implicitis partibus chyloſis, bilioſis, ac ſeminalibus, ſubtiliori & profundiori corruptione inquinata, & per interuallorum periodos, maturatione facta, emergens in indolem naturali magis elaſticam, calidiorem, grauiorem, ſerum inſpiſſantem, haud ſine ſtimulo inflammante acriusculo: quibus ex cauſſis per haemorrhoidum vias ſeſe exſpumare, vel etiam potiſſimum ad extremitatum tendines & ligamenta, ſolo ceteroqui limpidiori mitiorique ſero perluta, cum expanſione & irritatione, deuolui nitatur. Neſcio, an ſperandum vnquam ſit, fore, vt, quod multi inuentum fruſtra iactarunt (9), remedium vere ſpecificum reperiatur, nobis igno-

(9) *Sydenham* p. m. 603. "Si quis "obiiciat, multa eſſe remedia ſpecifi-"ca

ignotum, quod fomitem & διαθεσιν ipſam, quae connata, vel connatae ſimilis, & ſeminalem ſanguinis partem, tenerrimaeque texturae fibras, intime ſubtiliſſimeque afficiens, & in vltima craſi extra paroxysmos fere quieſcens, & vel ideo arte vix aut raro ſanabilis eſſe videtur, deſtruat & euertat, vt doloroſa illa cauſſae medela non opus ſit, quam natura per ipſam podagram inſtituit. Dixerim lubens cum *Sydenhamio* de *podagra* p. m. 606. "therapia radicalis & "vsquequaque perfecta, qua quis etiam a diatheſi ad hunc morbum "foret liberatus, adhuc in Democriti puteo latet, atque in naturae "ſinu reconditur, neſcio quando, aut a quibus, in lucem protruden- "da,,. Et quamuis, vti idem podagricus auctor pag. 607. dicit, "medicos omnes, & me prae ceteris, eiusmodi inuentum optare "fas fit,,, quum tamen, vt verum fatear, id haud ſperem, contentus ero, ſi diaeta, & apta forte medicina minus ſpecifica, incrementum effectumque moleſtum inſuperabilis διαθεσεως refraenare licuerit, &, vbi ne hoc quidem ſatis potuero, mecum alios ſolabor emolumento, quod ex eo malo cepit proauus meus, quem dixi, *Meibomius*, de quo filius, in *de medicorum hiſtoria ſcribenda* p. 8. "non parum, in- "quit, turbabant morbi & dolores arthritici, quibuscum quotannis "ei confligandum erat, qui tamen ipſi aliquando, quod domo egre- "di prohiberent, tempus commodum ſtudiis ſuppeditabant,,. Manet certe merito id plerumque podagricorum votum, non, vt plane a paroxysmis, materiem inexhauſtam, & per interualla repullulantem, a nobiliorum partium corruptione remouentibus, liberentur; ſed, vt ἀνωμαλια abſit, atque, ſi ſine huius metu fieri poſſit, quod *Prudentius* de ſuo igne purgatorio ſibi optat,

vt poena leuis clementer adurat.

Atque ideo haud ſcio, an hodie iocus ille adhuc valeat, quo princeps aliquis a medico, remedium podagrae tollendae ſpecificum iactante, ingentem pecuniae ſummam mutuam petiiſſe fertur, quaſi iſto, ſi quo iactator polleret, immenſae diuitiae acquiri debuiſſent. Ne-

"ca ad podagram, ego me ea neſcire "lubens fateor, & vereor, ne promiſ- "fores iſti perinde ſint ignari, ac ſum "ego".

Neque vbique cum *Pechlino* obſ. pag. 257. dicere licet: "ſi vllorum "medicamentorum, certe antipodagricorum quaeſtuoſa eſt venditatio." Certe, quum empiricus quidam, ante aliquod tempus oris noſtris accedens, ad plures quidem morbos ſonticos, cancrum, tabem, hydropem, epilepſiam, coecitatem, certa & arcana iactaret remedia, fidem apud quosdam inuenerunt ſingula, praeterquam ea, quae ad podagram exſtirpandam magno hiatu promittebat, quibus nemo fidere, nemo corpus ſuum pro experimento ſubiicere, voluit. Plerique enim hodie podagrici ſuum ſibi articulorum hoſpitem etiam atque etiam rite redeuntem haud immerito gratulantur, retardatum ad aliud intus hoſpitium conceſſiſſe metuunt, medicinae, ſi qua laudetur, vel etiam ſit, quae penitus auertat, extra paroxysmos haud credunt: licet horum leuamen aliqui vndequaque oblatum forte arripiant, dum valde dolet.

§. VI.

Remedia podagrae eorumque limitandae laudes.

Fauet vero illa ipſa legitime procedentis morbi, & non prohibendi, aut turbandi, ſed optandi ſecundandique ſaepe naturae niſus aequa laudatio, laudibus aequiter limitatis medelarum contra podagram anomalam, variis de cauſſis, immo ſaepe ſponte, orientem: quas praeſtantiſſime doctiſſimus *Musgravius* peculiari libro tractauit. Nihil etiam refragatur dicta laudatio iuſto vituperio podagrae inſolenter violentae, frequentis, diuturnae, & laudationi praeſidiorum artis caute adhibitorum, ad eamdem, praecauendo maxime, refraenandam. Nam in ipſa paroxysmorum violentia, niſi ea ſit, vt febris & ſpasmorum inſolens grauitas ἀνωμαλιαν partibus internis minata, aut longitudo ingens, leuamen artis expoſcat, quod tamen in externis remediis quaerere vix velim, haud ſcio an quicquam praeſtantius ſit abſtinentia & quiete, cum Anglorum illo, *flanel and patience*, leui tegmine laneo, & patientia, quae tamen quibusdam ferro & igne difficilior eſt, vt dolentium pedum ſcarificationes, & moxae inuſtiones, in ipſa acceſſionis ἀκμῃ expetantur. v. de his *Sydenham.* de *podagra* p. m. 206. *Pechlin.* L. 2. obſ. 24. *Kaempffer. amenit.*

nit. exotic. p. 595. Venae sectionem, nisi quid contra indicet, pluribus commendandam putem, de qua *Celsus* L. 4. c. 24. "in articulorum, inquit, vitiis, podagra & chiragra, vbi sentiri coeperunt, "sanguis mittendus est: id enim, inter initia statim factum, saepe "annuam, nonnunquam perpetuam valetudinem totam praestat.„ Neque remedia nitrosa, blande acidula, antispasmodica, potus diaphoreticos aqueos, emulsiones calorem doloremque temperantes, pro re nata, dissuaserim. Optime innoxieque demulcet famosum illud Viennense decoctum, ex hermodactylis, cum sarsae chinaeque radicibus & ligno sancto factum, sed sine vino, & in multo pauciori liquore, saturatiusque, aliorum instar ex lignis apozematum, coctum, parcius etiam potum, quam pro praescripto, quod exstat in *ephem. curios.* in *miscellan. Berolin.* in *Valentini* triga antipodagricorum, eiusdemque viridario reformato. Immodico enim humore hausto diuerti potius, quam exturbari, morbi fomes, fibraeque vltra modum relaxari queunt. Victus vero potissimum tenuis non praesentes solum accessiones moderatur, sed etiam est, vbi cibus solito simplicior moderatiorque, & praecipue abstinentia a vino (10), *violen-*

(10) Paucissimi sunt podagricorum, quibus abstemia haec medicina, extra accessionum impetum, placet, quicquid etiam illi Luciani deae voueant, quam diu tormentis dolorum cruciantur. Id deinde facere solent, quod *Celsus* dicit L. I. c. 8. "quum vinum con"cupiuerunt, deliciarum patrocinium "in accusatione non merentis stoma"chi habent.„ Quum vero, notante *Pechlino* obseru. p. 277. "vere sit "nonnullis ventriculi vitium, quod "κακοστομαχίαν vocamus, & intestino"rum quaedam imbecillitas a frigido "orta, quam vino confirmare opus "sit,„ & magna consuetudinis vis, praesertim in senioribus, equidem moderato vini consueti & bene tolerati potu, extra podagrae paroxysmos, debilibus praesertim frigidoribusque, haud facile interdico, cautionibus fere solum *Solenandri* consil. p. 434. commendatis: "videndum, vt purum "sit, pelludicum, defaecatum, non "nimis generosum, sed mediocre, "non acidum quidem, verum subad"stringens: bibendum parce, neque "extra sumtionem cibi, mensa iam "remota, neque vt nec interdiu, sic "neque noctu longe a coena biben"dum.„ Addo, cauendum etiam, ne quid prandio vel coena longiori in fraudem harum legum committatur, inuitante praesertim vini potu ciborum appetentiam, vltra propriam ventriculi famem. Vinum ex ποδαγραγωγῶν, hoc est, deficientem podagram exstimulantium, & materiem augentium, maturantium, propellentiumque rerum numero est, quae eo

violentiores deinde paroxysmos vel auertit plane, vel refraenat, si praesertim accedat motio corporis frequens: quae tamen & ipsa nocere

eo scopo modice feliciter vsurpantur, at abusu, & excedente malo, vel praecipue nocent. Noui virum, cui connata est, cum διαθέσει podagrica, nausea vini, quam vincere nequit, quicquid medici consulant, vt abstemius esse desinat. Rarissime ille podagrae dolores patitur, & per vnicum diem, quo solo a molestissimo asthmate immunis est, quod illum quotidie a multis iam annis magna noctis parte fere orthopnoicum inquietat. In hoc similibusque casibus optima forte in vino medicina foret. In declinante paroxysmo etiam pro corroboratione ex re esse potest. conf. *Sydenham.* de *podagra* pag. 581. Et est rarior experientia apud *Pechlinum* obseruat. pag. 277. sqq. vbi tantillum vini, in siti intensissima, & dolorum ἀκμῇ, ex indicatione reficiendi, roborandi, & blande sopiendi, vtilissime datum est. Addit vero ipse auctor: "esse tamen "etiam, vbi vel ad paucissimas vini "guttas spiritus protinus inflammen"tur, nouoque paroxysmo scena in"struatur, quotidianum est, ne quis "temere imitandum putet, quod pau"cis in exemplum transiit.,, Ego vero, qui & stomacho, & viscerum viribus, & aetate valeo, neque me vino valde adsueui, & negotiosa vita vtor, & appetitui facilius quam negotiis impero, plane mihi iam vino quouis interdixi, haud sine aliqua spe, fore vt, aliis simul notis cautionibus in diaeta adhibitis, malum non obfirmatum tuto satis ita eneruem, vt διαθέσεις in effectum molestum haud erumpat. Rationes partim in indole materiae, partim maxime in experientia antiqua colloco. Accedit consensus euidens cum haemorrhoidibus, quarum equidem solum pauca molimina coeca sensi. Eorum vero motus, si vini aut vinosi potus consortio omni aliquis se prohibeat, & rariores sunt, & plerumque moderatiores esse sueuerunt. Haud praeterea inelegantia, neque suo modulo inualida, sunt argumenta theorica, quae pro abstemiae vitae vtilitate podagricis exponunt *Sydenham.* l. c. p. 581. sq. *Pechlinus* l. c. & *Sennertus* de *arthritide* c. 2. p. m. 19. sqq. Maioris ponderis sunt experientiae, quas iidem aliique afferunt. *Sydenhamius* "licet, ait, prouerbio iactetur, vinum "potans podagra laborabis, & vinum "non potans laborabis podagra; extra "controuersiam tamen est, & variis "ποδαγρώντων experimentis confirma"tissimum, vinum de facto officere.,, *Pechlinus*, "ex hydropotis, inquit, "neminem facile reperias, qui hunc "in morbum prolapsus sit, nisi vbi "haereditarius character victus quo"que morositatem superauit - - -. "Non nulli vel ad odorem, aut mi"nimam vini sparsionem, statim in "hunc morbum prolabuntur.,, *Sennertus* l. c. "sola abstinentia a vino "multos ab arthritide liberatos,, annotat, & obseruationibus notabilibus probat. *Bruyerinus* de *re cibaria* L. XVI. c. 13. "eos, qui, inter initia "podagrae, vini potum subtrahunt, "magnificum sentire praesidium re"censet, ac paene diuinum: fereque "compertum, potores aquae raro aut "nunquam podagricos aut chiragri"cos

cere poteſt, ſi immodica eſt, aut cum frigoris humiditatisque iniuriis fit, quae vel ſolae articulis diſpoſitis podagram arceſſere aptae ſunt, & meis euidenter conciliarunt. Conf. cl. *Alberti* de *podagra iuniorum*, de *praeſeruatione haemorrhoidum*, & de *praeſeruatione podagrae.* Si diaeta minus ſufficiat, in declinatione, ſed lenta longaque nimis, ad maturandam firmandamque integritatem, & ad praecauendam reuerſionem nimis ſubitam, veterum illae antidoti amarae tonicae, apud *Sennertum*, *Schneiderum* de *catarrhis*, *Waltherum* in *ſilua medica*, collectae, quas inter praecipue ariſtolochiae ſpecies, rotunda, caua, longa, & clematitis, memorari merentur, experientiam moderatarum laudum teſtem reperiunt. *Brunner* de *pancr. ſecund.* pag. 143. eleganter, vt ſolet, & diſtincte, "tincturae, inquit, "illius antipodagricae, ex rad. ariſtol. longae, aut pilularum, aut pul-"uerum amaricantium vſu per annum continuato, paroxysmi poda-"grici in nonnullis mitigantur, in aliis penitus extinguuntur. Ni-"mirum longo amaricantium vſu, acore ſtomachi emendato, refra-"cto, & attemperato, fructus exinde propullulantes ſponte cadunt "ſua. Sed & nimio amaricantium horum vſu fermentum ſtomachi "adeo debilitatum eſſe memini, vt nonnulli appetitum amiſerint, ci-"bos non concoxerint, mortem hinc potius, quam ſanitatem, acce-"le-

"cos effici.„ *Rondeletius* in *meth. cur. morb.* "ego, inquit, multos ab "hoc morbo vindicaui vel potione "aquae.„ *Martianus aphor.* ſect. 6. "nullum efficacius remedium excogi-"tari poteſt; pro praeſeruatione ab "hoc morbo, quam vini abſtinentia -- "quo quidem praeſidio nonnullos in "totum a podagra liberatos noui.„ *Solenander* l. c. "compertum eſt, po-"dagricos quosdam, qui ſponte ab-"ſtemii facti ſunt, plane vim morbi "ab relicto vino non amplius ſenſiſ-"ſe: *Rhaſes* etiam contin. 12. expe-"rientia ſua id ipſum teſtatur. No-"ui hic viduam, quae, cum vſum vi-"ni, quo tamen parciſſimo & dilu-"tiſſimo vtebatur, poſuiſſet, ab eo "tempore podagra non tentata, quum "aliquot paroxysmos eſſet paſſa.„ Taceo plurium aliorum medicorum pares obſeruationes. Qui autem abſtemiam illam diaetam mecum eligere voluerint, iis & a vinoſis cibis, a ſpirituoſis extra vinum potibus ac remediis, fortibusque cereuiſiis, & Nicotiani fumi abuſu, immo vel mecum omni huius vſu, pariter abſtinendum eſſe videtur: cuius fumi ſuctio, teſte experientia, in haemorrhoidibus & podagra mouendis, ſua efficacitate haud deſtituitur. Et nouimus hydropotam quemdam, ſed tabaci abuſui deditum, podagra ſummopere excruciatum eſſe. Paria de abuſu potus caſe memorantur.

"lerarint, malique & infausti remedii saeuas dederint poenas." Nempe spiritus vini, sulfure amaricante saturatus, qui opio haud valde absimilis est, (de cuius abusu pariter noxio v. idem *Brunnerus* ibidem p. 80. sqq.) & inflammans insuper, & impense exsiccans, haud satis tutus ita continuato vsu videtur. Neque ideo illam ex vini spiritu potulentam tincturam siue infusionem, vsurpare pro eo scopo ausim, quum, licet corrigat, & aduersus paroxysmos roboret ipsum remedium amarum, ignea vicissim & elastica spiritus vini indoles materiei augendae, perturbandae, & visceribus incendendis apta est, ceteroqui etiam vino ipso magis incongruens. v. quae de noxa infusionis eiusmodi ex aristolochia longa habent *ephem. curios. nouiss.* A. 3. p. 62. sqq. Ipsa vero puluerum amarorum cumulata assumtio, quamuis moderatiori, pro εὐφορίᾳ & indicatione, vsu tuta, stomachum tandem abusu grauat, tonumque & digestionem arte nimis diu roborare affectando, naturam tandem suum rite agere vel prohibet, vel desuescere facit, vel etiam, incenso vltra digestionis vim appetitu, diaetae erroribus accitis, in coctionis negotio fatiscere patitur. Atque haud scio an, perpetuo & nutricio quasi amarae medicinae vsu, quae in alimentum corpori nata haud videtur, alienior tandem ipsis succis nostris crasis imprimi possit: licet id non fiat, si medice vtaris, & obtento scopo omittas. Pedum scarificationes menstruas, vel trimestres, nuper etiam singulari celeb. *Baueri* dissertatione *pro certo podagrae remedio* laudatas, insigniter variis profuisse nouimus, dum alios, vbi morbi nisus pertinacior fuit, parum leuarunt; pedibus quoque subinde aliquanto robore minui visis. Hirudines haemorrhoidibus appositae, quas iam *Sennertus*, c. 5. commendauit, remedia item haemorrhoides blande intrinsecus mouentia, si naturae nisus salubris & expertus adsit, & podagra violenter affligat, conuenire queunt. Renitente natura, male mouent, aut nil prosunt: podagrae regularis & moderatae motus perturbare apta sunt. Si materia turget, morbi nimis violenti regressum minans, temporis ratione, aut appetitus defectu, ventriculi rosione & flatulentia, membrorum grauitate, sine dolore tamen adhuc, & sine febre, tunc ex hermodactylis & scammoneo aromatibusque paratum electua-

 rium

rium caryocoſtinum *Bayri*, de quo quidem auctor aliique nimis largiter ſentiunt, feliciſſime ſaepe malum praecauet. Repeti, pro indicatione, poteſt, ſingulis menſibus, aut anni quadrantibus, aut rarius. Frequenti & felici in medendi vſu illud eſt mihi, medicisque aliis noſtratibus, praecipue illuſtribus archiatris, *Steigertahlio* & *Hugoni*. Conf. b. *Lentilius miſcell. med. pract.* p. 165. ſqq. Nihil vero horum eſt, quod immoderatas quorumdam laudationes in praxi ſuſtineat, vt vel tollat totam podagram, vel ſufficienter vbique moderetur.

§. VII.

Diaeta lactea.

Quin, laudum moderamine ipſa indiget diaeta lactea, quam, ſi nihil contra indicet, vltimum, &, blandiſſimum licet, ceteris tamen certius & potentius podagricorum plurimorum, licet non omnium, ſolatium eſſe, experientia paſſim docuit (11), ratione facile roboranda. Ante hos quinque, & quod excurrit, annos, podagricum, partim ex materia arthritica, partim ex colica ſaturnina vinoſa, omnibus membris paralyſi torquente exſolutum, & cum lenta febre tabefactum, lactea diaeta quadrimeſtri in integrum tunc reſtitui, redeunte licet deinde podagra. Alium ſimiliter, ſimilibus de cauſ-

(11) *Pechlinus* Lib. 2. obſ. 23. de *lacte arthritidis medela*, "podagra, ait, ſimplici tandem & domeſtico remedio obnoxiam ſe praebuit, &, quum aliis medicinis tantum obducatur, hac vna in totum vinci ſe poſſe, *Plurimorum experimento* oſtendit. At, ne quis laudes hasce heri aut nudius tertius natas exiſtimet, *Celſus* L. 4. c. 27. "quidam, ait, cum aſinino lacte epoto ſe aluiſſent, in perpetuum hoc malum euaſerunt: *Plinius* L. 28. c. 9. ſunt, inquit, inter exempla, qui aſininum bibendo liberati ſint a podagra chiragraque. "Circumſpecte ſane, & ex vero: nam *non* perinde *omnes*, ſed quosdam duntaxat hoc remedio conualuiſſe, ad pudorem hodie noſtrorum, intelligimus - - - . Negari non poteſt, *plurimis* illud naturis *idoneum* eſſe, &, in quibus reſpondet, experimentum eſſe probatiſſimum - - - . Lac autem, quando ſemel cum corpore in gratiam rediit, non in infringendo tantum paroxysmo, ſed & debellando penitus fermento arthritico, efficaciſſimum eſſe, experimentis credo.,, Rationes dein cautionesque docte addit.

caussis, laborantem, & ab istis malis, & a podagricis, eodem remedii genere immunem praestiti. Continuauit per annos tres, amplius; iam vero a biennio fere omisit, sine noxa, nisi quod leui podagra denuo afflictus est. Ante oculos nobis versatur viri cuiusdam dignitate conspicui felicitas, qua nuper, sub prudenti directione medici sui, cl. *D. Ebell*, physici ciuitatis huius merentissimi, fautoris & amici mei summopere colendi, sub ipsos nimis frequenti recursu diutissime productos dolores podagricos intolerandos, cum tophis vlceratis, calcisque eruptionibus, lacteo nutrimento sensim morbum expugnauit, iamque, soluto paroxysmo, continuat, indies sanior vegetiorque. Vt alia taceam, quae praeterea vidi partim & expertus sum, partim certa audiui, in recenti hic memoria est exemplum illustre generosissimi senis nostratis, qui, aliis item euidentis felicitatis exemplaribus visis permotus, immensos podagrici mali dolores, ineunte senectute, eo remedio superauit, &, sub plusquam vicennali eius continuatione, vltra nonagesimum aetatis annum placidissime victitauit. Per hoc ipsum, aliaque multiiugae experientiae plura, excitatus, in proprio corpore, aduersus podagram nephritidemque (12), feliciter eamdem medelam instituit medicus excellentissimus, b. *Brunnerus*, *v. ephem. natur. curios. nouiss.* ann. I. p. 272. sqq. add. cl. *L. Carlius* in *commerc. litt. Norimb.* 1732. p. 28. item cl. *D. Carlius* iun. de *sedatiuo archei* p. 47. & quae denuo doctissimus eius parens nuperrime monuit in speciminibus de charlataneria

(12) Dudum ad renum vlcera, tabemque renalem, commendauit, inter alios veteres, *Ruffus Ephesius* de *renum & vesicae affectibus* c. 12. "bibendum, ait, lac cum melle, cum "primis asininum, si quidem eius magnus vsus est ad vlcerum munditiem. Quando autem nihil amplius "repurgari indigebunt, & pauca subluuies effluet, morsusque vrinarum "retundentur, atque homo corpus "repurgare atque pinguescere laborabit, tunc lac bubulum obtuleris. "Dabitur vero ad duas, tres, pluresue heminas, nec cibi quicquam "praeterea ingeretur, quoad sumtum "hoc percoctum sit & mitificatum.,, Notum est, quantopere lac prosit aduersus cantharidum abusus & noxas, renibus praecipue & vesicae aeque specifice, ac calculosa materia, infestas, symptomatibus etiam haud valde absimilibus.

neria chemica (chimischen Storgerey) p. 82. sqq. Quae de abusibus diaetae illius, eorumque infelici successu, iis locis monentur, laudi lactis limitem contra abusus merito statuunt; non autem in vsus recti vituperium cedere, vel laudatissimam eam medicinam e peritorum artificum manibus & consiliis exturbare debent. Bene est, quod in laudato *commercii* loco expresse cauetur, ne mors b. *Brunneri*, post aliquot lacteae diaetae vsurpatae annos secuta, huic ipsi videatur imputata, quod alias lectoribus facile videretur. Mortales vna cum reliquis esse, & qui lacte vtuntur, & qui non vsi podagrae & nephritide obnoxii sunt, vtique senes septuagenariis longe maiores, & hos morbis, praecipue acutis contagiosis, non bene resistere, certum est, idque frustra in vtilissimi remedii, antea feliciter vsurpati, crimen verteretur: quo pacto facile esset, medicamina praestantissima quaeuis inuisa reddere, apud homines iusto meticulosiores, & quibus commodius videtur, confestim reiicere aliquid & damnare, quam vsum ab abusu docta arte distinguere. Neque vero, quod cl. *Carlio* relatum est, leui dysenteria, aut diarrhoea, quam nullam habuit; sed graui febre continua, pluribus tunc, & praecipue senibus, funesta, ab illustrissimo aegroto, prope Wormatiam, contagio hausta, obiit

emeritus virtute senex,

posteaquam quadriennium suaue, & liberum a prioribus aerumnis nephriticis & podagricis, viribus etiam eximie auctus, solo lactis vsu lucrifecerat. Testem huius rei inter alios habeo honoratissimum amicissimumque collegam meum, cl. *D. Larose*, qui ad mortem viri vsque praesens adstitit, & experientiae ipsius thesauris locupletatus est. Si qui lacteam eius diaetam infeliciter imitati sunt, quia male, propria id fecerunt culpa, non praeeuntis *Brunneri*, aut ipsius medicinae. Versabantur in praxi & ore exquisitissimi eius medici tum alia monita, laudem lactis limitantia, tum hoc etiam praecipue "abstineat a lacte, qui nescit imperare gulae!,, Abstineat vero etiam velim, cui podagra legitima, sat rite periodica, & toleranda est, & peracto decursu salubris; non per omnia membra illegitime saeuiens, non longa nimis, aut per immodicos recursus, & vix vnquam perfecte

fecte folutos, aut immani violentia ferox, tophacea, nodofa, vlcerofa, omnemue patientiam fubruens, aut ipfo doloris confenfu noxas in reliquum corpus fpargens. His fane in cafibus, immo in ipfa retrogradae materiae violentia refraenanda, & prohibenda noxa, eximiam, quod aliquoties experti teftamur, medicinam affert illud remedium diaeteticum blandiffimum, & nullo pacto violentum; fed recto, longo, & patienti vfu efficaciffimum: quippe humorum fibrarumque latifundium fenfim benigno nutrimento perluens, inquinamenta irritantia, & arthriticum ὀργασμὸν molientia, temperans reprimensque, dolores & ftricturas mulcens, & absque exfolutione relaxans, fibras rigidas emolliens, & languentes blando robore irrorans alensque. Neque eft, quod, vt aliqui faciunt, adeo metuas coagulum humoribus, per fermentatos & fpirituofos potus aliasque cauffas alteratis, inductum iri a lacte, quod peregrinas coagulorum cauffas tollere & impedire, extra primas vias, potius aptum eft. Cogitent, qui talia obiectant, cibos aeque omnes fub lactea chyli humani forma & qualitate fanguinem fubire, & hanc fere facilius puriusque ex lacte animalium, quam ex aliis plerisque cibis, per vim naturae in primis viis digerentem, emergere, & in vfum corporis verti, modo harum conftitutio lacti faueat, & rite confideretur, quid indicet, quidue fecus. Suo igitur modulo & limite laudandum omnino eft, non vagis aut immodicis fufpicionibus premendum remedii genus eximium, & tot mifere excruciatis mortalibus, quos folatio privare crudele fuerit, vtiliffimum, fi rite adhibeatur. Hoc vero haud adeo difficile eft, methodo & cautionibus notiffimis, quibus, poft *Hippocratem*, *Celfum*, *Aretaeum*, *Galenum*, *Aetium*, *Oribafium*, *Aeginetam*, qui vix quicquam cauendum omiferunt, *Greifelius*, *Dolaeus*, *Waldfchmidius*, *Sachfius*, *Blancardus*, *Pechlinus*, *Brunnerus*, aliique, vfum ἀνταρθριτικὸν per peculiares fcriptiones limitarunt. add. *Meibom.* de *curâ phthifeos per lac*, *Hoffmann.* de *lactis afinini virtute.* Laudandum, inquam, eft, ni naufea ἰδιωσυγκρασία aduerfa, primarum viarum notabilis repletio, cruditasque vifcida, acida, nidorofa, aut praefens febriculofum incendium, aut vifcerum infarctus, & prolapfa vis vitalis, aut nimis alienae diaetae ni-

nimia consuetudo, vel plane prohibeant, vel retardent tantisper, & ita moderentur, vt sensim demum, ac suspensa manu, cum hac victus ratione consuescendum esse videatur. Neque semper plena illa & perpetua, quae requiri solet, adsuetudine lactis, pro cibo & potu vnico, cum pauculo pane, opus est; sed, praesertim recuperata iam sanitate integra, lacti sensim aliquid demere, aliis cibis addere licet: & suffecerit idemtidem ientaculum lacteum, coena vel item lactea, vel certe parca & tenuis, & prandium congruens, ex cibis non multis & variis, non acribus, fermentantibus, flatulentisue, aut excalfacientibus; sed sat simplicibus, blandis, facilisque digestionis, neque nutrimenti nimis robusti. Ad generosas vero potiones, ambiguas epulas, & quemlibet, qui sanis liceat, cibum redire eos, qui se lacte sanatos sentiunt, haud concesserim. Eo potius, quem dixi, modo, per totam vitam, sine molestia, continuare refractam diaetam lacteam queunt, eaque mulcere, opprimere, & a noxa & molestia retinere, fomiteque & incrementis destituere, διάθεσιν morbosam, quam eradicare plane forte non licet. Sunt qui, per lac semel curati, postquam nausea alimenti infantilis corripuit, haud infeliciter illud omnino intermittunt, modo se exquisitae ceterum cautioni in victu mancipent. Alii, non sine fructu, per mensem vnum vel alterum, circa tempora sibi maxime infesta, ad asylum illud refugiunt. Ἐυφορία vbiuis attendenda est, & vtilitas prudenter expetita eueniens, vel secus. Recte vero *Pechlinus* l. c. "hanc ego curam hoc absolutiorem fore confido, quo lactis vsus est "diuturnior, & diaeta in ceteris morosior".

§. VIII.

Febris indoles.

Sunt & salubres morbi, quorum indoles neque in egestione, neque in congestione, sed in commotione consistit, quamuis aut comitari, aut sequi soleat, modo excretio, modo depositio, symptomatica, vel critica. Hos inter prae omnibus memoranda est febris, morborum praecipuus generalissimusque, sine quo mori, naturale vix esse videtur: immo de quo *Piso*, in prooem. de *febribus cognoscendis*

ſcendis, "non vulgo tantum, ait, ſed & ſummis viris perſuaſum eſt, "omnem morbum vel febrem eſſe, vel febrem comitem habere,, quod tamen valde limitari meretur. Febrem, vera & priſca notione, dico eſſe agitationem feruidam elementorum ſanguineae maſſae, & partium ſolidarum hanc mouentium, a materia ad ſuum aliquem typum feruente oriunda: quam materiem & agitationem requiro, vt febris adeſſe dicatur. Hanc materiam, quam febrilem vocamus, conſtare exiſtimo ipſis naturalibus craſeos ſanguinis elementis; (praecipue etiam generalibus illis, & varia variis partibus proportione ac virtute mixtis, aereo elaſtico, & aethereo igneo rarefaciente) ſed praeter naturam inquinatis, aut corruptis, & proportione emotis, inque typicum feruorem, ſeu efferueſcentiam, vel etiam nonnunquam fermentationem, actis, quibus vocabulis hanc in rem vti non dubito (13). Phyſica vero & mechanica neceſſitate febres, partim in-

(13) Vid. *obſeruat. noſtr. de febribus*, ſect. 6. add. *Bianchi* in diſſert. *de bilis naturalis in febriferam mutatione*, & *de febris natura & effectibus*, in *hiſtor. hepat.* p. 285. ſqq. 844. ſqq. & *J. A. Wedelius* in diſſert. *de febribus*, qui vim materiae febrilis elaſticam, rarefacientem, efferueſcentem, & fermentantem, phyſicamque & mechanicam ſymptomatum & euentuum originem, ex ſolidarum fluidarumque partium motu hydraulico & hydroſtatico, exponunt. Fermentationem equidem non ſemper, ſemper vero efferueſcentiam, clariorem, obſcuriorem, fortiorem remiſſiorem, eminentiorem, profundiorem, de cuiusque febris eſſentia, ipſius etiam algidae, & ſub ipſo frigore, ſub ipſa craſſiorum partium condenſatione, eſſe exiſtimo, eamque partim in ſanguine, partim in eo liquore tenuiſſimo, qui per neruorum principia impetum in fibras cordis, vaſorum ſanguineorum, ceterasque facit, de cuius exſiſtentia *Boerhaavii* non dubitant, quicquid hodieque *Goelickii* contra litigent. Inter res non ſolum phyſica & anatomica analogia ſumme probabiles, ſed & experimentis rationibusque demonſtratas habemus, omnes ſenſiles motricesque in corpore viuente neruorum propagines, ad minimas vsque, liquore naturaliter adaequato, ſaepe vero praeter naturam craſi & motibus vitiato, repleri, qui & tonicam vim, qua ſponte ſeſe contrahant impetumque faciant, foeneretur atque conſeruet, & motus iisdem impreſſos, ad vsque neruorum principia, aliasque partes coniunctas, hydraulica confluentis fluminis, & mechanica connexarum fibrarum neceſſitate, facile deferat continuetque. Succum nutricium plantis innumeris, praeſertim ſiccioribus, minimisque animantibus humorum circulantem omnem abnegent oportet, qui neruorum liquorem negatione ſua & argumentis exter-

inteſtino illo fluidae materiae motu, partim excito ſolidorum attritu, motum viciſſim fluidorum incitante & moderante, cum omnibus ſympto-

terminare contendunt. Quaecunque enim afferuntur, ad alterutrum certe illorum aeque etiam quadrant, &, dum nimium videntur probare, probant nihil. Neque cerebri & ſpinalis medullae, in fœtibus quibusdam viuentibus, non vitalibus, rarior defectus, quem tantopere crepant aliqui, quicquam euincit, niſi fieri poſſe, vt, ſine plenae molis apparatu, arteriarum caroticarum extrema id liquoris in neruulorum principia exſudent, quod debiliſſimis quibusdam ſtupidisque infantulis, vel potius monſtris, aliquantiſper ſufficiat, dum ſimul ex materno ſanguine elaboratiſſimum alimentum ſuppetit. Neque ergo curamus Goelickianas Gohlianasque contra neruorum liquorem, quum naturalem, tum a febriculoſa efferueſcentia excitum, & morboſos impetus facientem, obiectiones. Neque *Bontekoeum* moramur, qui nihil in febre niſi acidum admittit, eoque ſanguineam maſſam coagulari & tardius ire iubet, ſine efferueſcentia vlla, quamuis plerumque cum maiori moleſtiorique naturalis caloris ſenſu, pro morae ſanguinis retardati ratione. Qua ſententia imbutus, omnia ab hac diuerſa dogmata conuiciis proſcindit, & "fermentationem, inquit, relinquamus "vini conditoribus, piſtoribus, & ce-"reuiſiariis, ebullitionem vero ſeu ef-"ferueſcentiam coquis:„ in *de febribus* p. 45. Sunt autem hodie viri praeſtantiſſimi, quibus efferueſcentiae & fermentationis, ζεσεως και ζυμωσεως nomina dudum in medicinam recepta, aliisque plurimis hodieque probata, plane itidem ex febrium doctrina expungere placet, & nihil fere in ſanguine febrili, niſi vel ſtimulos acres, vel lentorem ſupponere: qui tamen ſaepe, vbi in ſanguine etiam venis aut arteriis emiſſo, vel per haemorrhagias elapſo, maximus, euidentiſſimusque eſt, febrim non facit, quod ſine vera febrili efferueſcentia etiam non poſſe videtur: ſaepe etiam abeſt, vel certe ſenſum omnem aequamque coniecturam refugit, vbi febris manifeſtiſſima ardet. Hi vero, ni fallor, in ſyſtematis mechanicohydraulici conſiderationem merito intenti, ſubtiliorem hydroſtaticam, miſtorumque variis elementis liquorum motionem ac proportionem internam inferiori nimis loco poſitam habent, aut ſoli externo vaſorum ſolidorum, a lentis circulationis obſtaculis, aut acribus irritamentis, excitatorum, tritui aliquanto nimium tribuunt, quem nos, ſine efferueſcentia, rarefactione, & motu elaſtico elementorum ſubtiliorum maſſae ſanguineae, partim antecedente, & impetum faciente, partim intenſius conſequente, in febribus non concipimus. Immo ſenſu & experimentis conuicti ſumus, non nunquam per ſanitatem & per morbos majorem velocioremque & fortiorem ſolidorum tritum eſſe, ſine febris vllius typo & ſymptomatis, quam in multis manifeſtiſſimis febribus; eſſe etiam e contrario, vbi euidentiſſima eſt febris, ſeu febrilis materiae motus, eiusque typicus decurſus, dum vis attritus, in pulſatione vaſorum certe, aut parum, aut nihil naturali intenſior,

ſymptomatum, typorum, periodorum, & effectuum admirandis, euenire videntur; non morali naturae humanae ſentientis & proprii

ſior, immo potius remiſſor, ad ſenſum coniungitur, aut praecedit: qua de re alibi, vbi de pulſu, tamquam vno ex febrium ſignis, agetur, quod, quamuis ex praecipuis, tamen neque vnicum, neque indubium eſſe, clare doceri poſſe putamus. Prouocamus hic obiter, verbi cauſſa, ad pulſus raritatem tarditatemque, vel motum adhuc naturalem, in primo inſultu haud paucarum febrium, in quarumdam malignitate, in animi deliquiis febrilibus accedentibus & recedentibus, immo in pluribus febrium epidemiarum aliarumque caſibus ſingularibus, vbi cauſſam, typum, periodos, ſymptomata, curationem, ſimillima cum reliquis habent pauciores ii, quibus neque celeritas, neque frequentia, neque vis vllo modo aucta, in pulſu ſentitur: ne de declinantibus, refractis, occultatis, imperfecte extinctis intermittentibus dicam, quas, quamdiu periodos dierum ſeruant, ſeque per ſymptomata qualiacunque manifeſtant, febres vocitamus merito, quia a motu materiae febrilis typico proficiſcuntur, & febrium remediis curantur; licet pulſus celeris, frequentis, magni, fortis, indicia plane ſaepe iam tunc deſint. Tacemus pulſus inaequales, intermittentes, naturaliter diuerſos, proportione ad febriles cauſſas varios, & variis cauſſis non naturalibus & praeternaturalibus haud febriculoſis ſummopere mutabiles: quae omnia medicum, iſti ſigno, tamquam pathognomonico vnico, intentum, multis modis in febrium, earumque praeſentiae, magnitudinis, indolisque διαγνώσει, in errorem ducere poſſunt. *Celſi* illud haud vanum omnino eſt: "pulſui venarum credimus, fallaciſſimae rei.„ Noſcitur quidem febris pulſu praeter naturam aucto, aut turbato, magno, forti, duro, inaequali, celeri vero potiſſimum & frequenti, licet paruo ſaepe & debili; magis autem proprie calore intenſiori perdurante, extus acri, vel ſaltim intrinſecus moleſto; maxime denique typo, periodis, & ſymptomatis, quae ſpeciei vel vniuerſae, vel epidemiae, vel alias notae propria eſſe, experientia docuit, quaeque efferueſcentiae, vel fermentationi a materia febriculoſa, quouis modo ſe manifeſtante, excitae originem debent. Sunt qui ideo nominibus illis efferueſcentiae & fermentationis, non in febrium ſolum, ſed & in omni putredinis doctrina, immo in toto animali naturae regno, abſtinendum ducunt, quia confuſionem metuunt cum chemicorum efferueſcentiis ex miſto acido & lixiuo, aut cum fermentationibus eorumdem, quibus, ex ſolo fere vegetabili regno, liquores acidi, aut ſpiritus igni excipiendo apti, longiſſime ab acidis illis diuerſi, & ſine confuſione tamen ſub eodem titulo comprehenſi, gignuntur. Sed ideo, qui generalem notionem, per ſpecies effectusque, pro rerum ſingularum natura varios, bene diſtinguere nouerit, vocum eiusmodi aptiſſimarum & vſitatiſſimarum vſu prohibendus non erit. Per vocem ζέσεως ſiue efferueſcentiae, ex phyſica & hydroſtatica liquorum, ponderum, aeriſque & ignis doctrina explicandam, intelligimus

prii corporis saluti per istos tumultus studentis prouidentisque, aestimatione. Neque morale eiusmodi principium physicas medicasque obseruationes de typis, symptomatibus, periodis, coctionibus, crisibus, recursibus febrium regularibus illustrat; quum manifesta saepe saepius sit, praeter moralem rationem vllam, symptomatum patiendorum, & seruandi ordinis necessitas. E contrario certum est,

gimus intestinam agitationem, intestinum attritum, rarefactionem, & expansionem particularum alicuius corporis liquidi, vel humidi. Ζυμωσιν siue fermentationem exponimus efferuescentiae speciem, cum dissolutione texturae corporis mixti, & conflictu exsolutarum ita, vel etiam per alienas particulas illatas inquinatarum particularum ἐτερωγενεων, donec fatiscente quomodocunque, aut plane exclusa caussa, & facta dissolutarum particularum vnione, vel priscam texturam recipiat corpus fermentatum, vel nouam induat. Ita se rem in ipso multorum febricitantium sanguine habere, & in febribus, vna cum solidarum partium spasmis oscillationibusque fortioribus, aut velocioribus, plerumque manifestis, interdum exiguis & occultis, & inde etiam partim deriuandis fluidarum attritibus motibusque variis, ipsas harum efferuescentias semper, fermentationes saepe respici debere, haud negandum esse arbitramur: neque igitur erroris arguendos tot viros eximios, qui vsitatis vocabulis rite intellectis consulto vtuntur. Non enim corpus subiectum certum, aut certus effectus; sed ipsa interna particularum commotio, ipse efferuescendi, vel fermentandi actus, in applicanda nominis notione considerari debere videtur. Ecquis, verbi caussa, medicum vstionis vocabulum, quo etiam in carbunculi & pharmacorum ἐσχαρωτικων doctrina vtimur, ad solum ignem culinarem solaremue, confusionis vitandae caussa, ablegandum esse statuet; aut, quia vix nisi ex vegetabilibus, & mineralibus, cineres sale lixiuo foeti comburendo emergunt, ab animalibus remouebit? Paria facere videntur, qui, praeter receptum inter medicos morem, efferuescentiae & fermentationis nomina ad certa corpora restringunt, aut certis effectibus metiuntur, & ideo a febrium doctrina, ipsiusque etiam putredinis expositione, immo omnino a corporibus animalium, secludere volunt. Vsus linguarum dominus est, cui definitiones, diuisiones, distinctiones ministrare debent. In re & verbis consensum inter medicos opto, qui, solis saepe verbis, vel re nullius momenti diffidentes, alieniores iusto a se inuicem euadunt. "Nolo tamen," (vt cum politissimo *Geudero* de fermentis p. 19. dicam) "refragari nimium, si alicui, neglectis efferuescentiae, fermentationis, "aut ebullitionis nominibus litigiosis, generico magis rarefactionis "termino, cum iudiciosissimo *Pechlino*, in *de fabrica & vsu cordis* "§. 30. vti potius allubuerit, aut vocem tumultuationis, commotionis, "aut agitationis, cum *Boyleo de specif. remed.* adhibere velit.

eſt, ſolidas fluidasque corporis partes ſummo ordine phyſico, mechanico, & hydroſtatico, textas eſſe, & ad leges motuum vniuerſales ordinatiſſimas moueri; certum eſt, ſanguinem, humoresque noſtros, & fibras, & ipſam etiam praecipue febrilem materiem, vi elaſtica & motoria propria pollere; certum eſt, aeris athmoſphaeram elaſticam totam typicos, periodicos, oſcillantes, recurrentes, regulares motus, fluxus, & refluxus habere; certum, ſubiecta ei, & connexa, & homogenea corpora elaſtica typice ac periodice ab ea affici, vt, neceſſitate phyſica, pariter agere, vel ſaltim niti, merito videantur: licet diuerſo modo, pro miſcelae, texturae, ſtructurae, virium, proportionum, impedimentorum varietate, typi & periodi varient, dum reſpectus ad regulares leges, generalesque athmoſphaerae motus, ſemper aliquis manet. Si, quod aliqui hodie opinantur, aeſtimatio vere ſapiens moralis, hoc eſt, praeuio ſenſu aliquo vitali recondito, aequa, vti res & proportio poſceret, motuum electio, & moderatio, pro cauſſarum febrilium numero, pondere, menſura, vi, modo, ſitu, tempore, habitu, & pari ſufficientique comparatione ad corporis organa viresque, fieri, humanae naturae ſapientia, poſſet ac ſoleret; tunc profecto aut valde fallor, aut parciſſima certe obſeruari deberet cauſſarum earum, immo & errorum in diaeta & medela admiſſorum noxa, rariſſima medicamenti cuiuscunque indicatio, infrequens febrium violentia, ambiguitas, ac longitudo, inſolita vitae breuitas. Inſolens enim eſt, ſine febre & cauſſa febrili mori. Raro autem cauſſa & ratio errandi, trepidandi, labaſcendi, medicina egendi, ſufficiens reperiri aut coniici poteſt, ſi natura hominum ſingulorum vere ſapiens eſſe, & febriles, vti dicitur, motus ad materiei proportionem exquiſitiſſime metiri reputetur. Facile certe primis, & plerumque exiguis, febrium & noxarum cauſſis notiones ſtatim iuſtas, cum proſpero ſucceſſu, opponeret, poſſetque opponere & deberet, ſi ſatis bene aeſtimaret: quas non ſentire, non quadrat ſenſui vitali laudato; negligere vero, vel iniqui terroris, aut alius animi pathematis cauſſa omittere, haud profecto indicium eſt prudentiae ſibi conſtantis, & cui fidere a priori poſſis. Videantur hanc in rem dicta a *Pechlino*,

naturae prudentiam falſe ridente L. 2. obſeru. 23. Da prudenti medico, quae animae tribuere placet, ſenſum ac intelligentiam, vt "vix non ſemper ſentiat & agnoſcat, ſi aliquid noxii in vitalibus im- "pendeat, immo quale, aut quomodo periculum immineat,,; (quod laudat *Stahlius* de *tertiana vniuerſum febris genium manifeſtante* p. 36. & paſſim alibi) da mouendi pro moralis harum rerum aeſtimationis proportione facultatem, quae animae largiſſime tribuitur, per maximas minimasque, modo has, modo illas corporis partes, easque penitus notas; rarae profecto erunt curationum infelicitates, aut nullae. Vix enim impedimenta ſanationis, primo quoque tempore, & omni modo inſuperabilia, tanta cum intelligentia potentiaque reperientur: vixque quisquam, puto, ita affectibus perturbabitur, vt opem, quam praeſtare poſſet, in corpore tutelae ſuae commiſſo, tamque caro, omittat, vel in eos errores rationis ruat, quibus infauſtae morborum ſucceſſiones naturales ſub illa theoria tribui debent. Ipſe ill. *Stahlius* in de *frequentia morborum in corpore humano prae brutis* th. 93. vt *Goelickios* ſuos limitare doceat, "licet, in- "quit, vix vnquam ſine omni cauſſa, aut ſine omni moderamine, "tale quid (febriles, & ſpaſtico conuulſiui, motus atque conatus) ſu- "ſcipiatur; fit tamen re vera ſaepiſſime, vt non ſolum ante, quam "vere opus ſit, ſed & aliter deinde, quam vere vſus ſit, & ſuſcipia- "tur, & vlterius deducatur vniuerſum talium motuum conamen,,. Quae cum ab ipſa natura per febres, & in febribus, ſaepiſſime fiant, vel admittantur, arte corrigenda, neque ex morali illa theoria prae- noſci queant; miniſter certe magiſtrae illi ita fidere non poteſt, nec debet, vt a priori, ex eius prouida gubernatione, argumentetur: quae tam ſaepe deficit, tam varie hic illic titubat, ſine ratione morali ſufficienti defectus & diuerſitatis. Certe ratio haec nullo theoremate a priori ita determinari poteſt, vt ad prognoſticam, & therapeuticam doctrinam medicam, & vſum practicum vere proſit: quicquid etiam de conſenſu indolis hominum moralis, quam nemo ſatis penetrauerit, cum morboſis motibus, doceatur, cuius conſenſus animique pathematum efficacia in motus corporis vitales non imperium animae arguit, ſed fluidorum ſolidorumque organorum confluxum

&

& connexionem, vnde multi motus machinae ab animae affectibus, fine directo confilio, cientur & perturbantur. Neque ex illa moralis indolis & aeftimationis theoria rite explicari poteft, cur & quomodo ifta, (vbique, vti docent, praelucente fenfu exquifitiffimo, & intellectu penetrantiffimo, & decernente voluntate corporis vfibus prouidentiffima) ita in morbis, praecipue febribus, fiant, quae nos, fine humano confilio, phyfica & mechanica corporeae machinae brutarumque particularum vi motoria & proportione, neceffario fieri reputamus. Explicari, inquam, rite nequit, qui fiat, vt natura febricitans, aeque, quantum praefcire licet, fciens fapiensque, aeque, certe, fi ipfa anima eft, fpiritali facultate potens, modo mire prouida effe, modo ftupendum in modum aberrare; modo occultiffima fcire, modo manifeftiffima negligere; modo admirabilia plane & difficillima poffe, modo in faciliimis impotens effe, haud immerito videatur: quique fenfus vitalis, fcientiae, prudentiae, & poteftatis, tam diuerfe fefe oftendentis, termini fint atque limites, qui certe aliqui effe debent, neque a quoquam adhuc definiti funt (14). Determinatur-

(14) Vt multas alias obfcuritates taceam, nusquam adhuc clare & rite definitum effe videtur, vtrum anima natura fenfum vitalem in folidarum folum fibrarum attactu, an in ipfa etiam fluidarum crafi habeat; fciatne ea folum, quae ftimulo quodam cum folidis organis communicantur, an ea ipfa, quae in humorum receffu, praeter impetum in fibras notabilem, fiunt, confortio fuo penetret; prouideatne humorum quoque interiori indoli, & inde procedentibus motionibus, & harum etiam fanam & morbofam confequentiam intrinfecus fua facultate moderetur, an extrinfecus folum, & per folas partes folidas, confilio regere poffit? Ecquis vero oeconomiae corporis gnarus dubitet, aeque partium fluidarum inteftinas, quam folidarum externas motiones, modo fapienter prouifo fieri, aeque, per fanitatem, perque morbos, praecipue febres, actiuo & efficaci fluidarum partium intrinfecus procedenti, quam extrinfecus impellenti folidarum motui, falutares & regulares, qui fapientes videntur, naturae effectus deberi? Neque phyfiologiae & pathologiae fluidorum fufficit, fi inteftinos eorum motus a folis localibus, quos vocant, per folidorum impulfum contingentibus, deriuare velis. Neque peculiarem credo animam internis humorum motibus, ad falutarem fcopum, propria certe vi, proportione, & confpiratione cum fibrarum impellentium virtute, tendentibus, praeficient eius theoriae doctores, qui fibras folidas vni animae rationali omnes gubernandas concredunt. Par tamen fluidorum ius

terminandum enim femper eft, quid, quo vsque, quando, & quare, intelligat, fapiat, valeatque natura; & quid, quo vsque, quando, & quare fecus; quidque in eius motibus prohibendum, iuuandum, aut relinquendum fit: quod non nifi a pofteriori determinare licet, hoc eft, non ex ipfa illa fuppofita morali theoria, fed ex euidenti anatomica, mechanica, phyfica, medica, rerum naturae obferuatione, & analogia, quae nobis folae fufficere videntur, vt ipfa theorica principii vitalis fapientis doctrina nullo difpendio in febribus careamus. Eam vero probare etiam nemo vnquam poterit, nifi forte, quemadmodum apud *Porphyrium* & *Ouidium* Pythagoras, pro probanda metempfychofi fua, ad propriam memoriam prouocauit (15), ad eius imitationem dicere aliquis aufit:

Ipfe ego, nam memini, febrilis tempore belli
Belligerans natura fui — — —

Huic vero eadem, quae Pythagorae, deberetur fides.

§. IX.

Febres non nimis vituperandae, licet a medicis magnopere vituperari folitae.

Quocunque vero modo illa fe res in theoria habeat, ftat in experientia & praxi firmum, & attentione medici digniffimum eft, vti alibi, ita etiam in febribus praecipue, naturam humanam, quamuis facile & faepe erret, & labafcat, faepius tamen medicam effe, motibusque febricofis ipfis, licet morbofi effe videantur, ita vti, vt fponte materiam corrigat, auertat, eliminet: fieri etiam faepenumero, vt, fine medica ope, fatis feliciter tandem, via lenta, modoue minus commodo, perque varios cafus & difcrimina, id praeftet, quod

ius foret, fi regularis, vel ad falubrem fcopum progrediens in corpore motio prouidentis animae moderamen requireret, neque diuina ftructura, & impreffio, & effentiae mechanicarumque motus legum conferuatio, fufficeret.

(15) *Ipfe ego, nam memini, Troiani tempore belli*
Panthoides Euphorbus eram.

quod citius, aptius, tutius, iucundius, opitulante arte efficere potuiſſet: immo fieri haud raro, vt, quemadmodum alia corporis vitia ſuis motibus ſaepe excitat & producit, ita viciſſim alias aegritudines iisdem feliciter expediat educatque. Fit autem illud omne per ipſos motus naturae, aegrotantis licet, eosque tam atterendo, & aperiendo, συγκρισιν & διακρισιν, ſeu coctionem & ſeparationem, molientes, quam aut congeſtione ad partes ignobiliores, aut potiſſimum excretione critica, materiem morbidam remouentes. Per ipſos, inquam, fit motus, quos ſponte, natiuo ſuo niſu, moliuntur partes corporis ſolidae fluidaeque, quibus omnibus ſingulisque regularis & limitata textura, compages, mixtio, conſpiratio, motio, & mouendi vis eſt, ſeque in ſtatu ſano & morboſo exſerit, vt & alterent ſenſim mutentque intime, ſeu coquant, & promoueant, & expellant ſaepe id, quod vitioſum eſt: vt mirum ſit, ab ill. *Stahlio*, qui motus ſine anima mouente ad ſcopos in corpore vtiles collineare non vult, naturae tamen, in *de tertiana febris genium manifeſtante* p. 40. & paſſim alibi, "vim alterationem praeſtandi in febribus vt "plurimum,, abnegari. Limitanda igitur omnino ſunt, pro experientiae harum rerum modulo, quem omnis theoria admittere debet, vti encomia ipſius febris, ſeu febricitantis naturae, ita & eiusdem vituperia, quibus peſſime apud medicos paſſim audit. Quinam limites ponendi ſint, id ſigillatim docere debet tota, quae in febribus maxime verſatur, praedictionum doctrina, bona ſigna a malis diſcriminans, pro ἀναλογιᾳ hiſtoriae morbi, & ſymptomatum, & iuuantium nocentiumque, & ſtatus endemii, & praecipue etiam epidemii, ad ſingulorum corporum habitum collata. Saepe vero etiam ipſe demum felix euentus, vbi difficilis & ambigua praedictio fuerat, laudem febris poſtliminio reuocat vindicatque, vt exitu, & ſubſequente εὐφορίᾳ comprobetur, limitanda etiam vituperia eſſe earum febrium, eorumque ſymptomatum, quae periculo haud vacare ſuo merito videbantur; quamuis tuto a priori fidere temerarium foret. Sane medicus, qui laudibus vituperiisque ſingularum febrium iuſtos terminos circumſcribere cupit, altero quidem oculo ſemper ad praecognitam artem diagnoſticam ac prognoſticam, al-

tero vero ad ſtatus ſingularis & epidemii indolem, & ipſam εὐφορίαν a quouis ſymptomate, paroxysmo, συγκρίσει, διακρίσει, congeſtione, excretione, euenientem reſpicere debet. Quo autem cunque fere inter artis medicae auctores conuertam oculos, conuicia in febres ſpargi video. *Hippocrates*, *Galenus*, aliique veteres, ignis magni & fontici nomine appellant. *Celſo* mirum videtur, aliquas febrium prodeſſe. *Helmontius*, cum aſſeclis, incenſi, irati, perturbati, tumultuantis, furentis archei opus eſſe dictat: quo Paracelſico nomine principium aliquod vitale, ſeu ſpirituoſiorem corporis partem mouentem intelligit, cui ſenſum tribuit, & machinae directionem, quam, per Adami lapſum, animae vere rationali demtam, & huic principio ignobiliori & inſipientiori creditam eſſe, neſcio quo ſomnio monitus, opinatur, in libro de *febribus*: dum Stahliani doctores rem, quaſi poſtliminio, in integritatis ſtatum reſtituere malunt. *Muſitanus*, trutin. med. p. 319. "febris, inquit, recte morborum omnium "morbus dici poteſt, quippe, quum omnes facultates laedat, morbos fere omnes complectitur,,. *Campanellam*, qui febres non morbos eſſe, ſed remedium, reputauit, eleganter, exagitat *Schelhammer*. de febribus p. 15. ſeqq. & p. 1. "maxime omnium mortalibus "infenſas & perniciofas,, vocat: vti *Foreſtus* & *Lommius* "malum "generi humano inimiciſſimum,,. *Stiſſerus*, in *febrium conſiderationis nouae* principio: "ſi inquit, quisquam morbus inter mortales "ſaeuitiam ſuam exercet, febris eſt,,. *Bierlingius*, aduerſar. cent. 1. p. 75. "febris inſtar belluae furioſae compagem humanam depopu-"latur,,. *Ramazzinus* opp. p. 46. "cum hydra, ait, multorum ca-"pitum nobis agendum, cum febre ſcilicet, cuius monſtri ingenium "atrox & verſipelle,,. Immo cl. *Burchardus* (16), in eleganti diſ-ſert.

(16) Digniſſimum hunc *Schelhammeri* generum, doctrina omni, & iudicio, & ſcribendi facultate inſtructiſſimum, heic rogare liceat, vt, quas manu ſcriptas apud ipſum latere nouimus, ſoceri inſtitutiones medicas, *Leibnitio* etiam noſtro cognitas, & mirifice probatas, in publicum aliquando edat, ſuis obſeruationibus & acceſſionibus auctas & emendatas, quas exquiſitiſſimas orbi medico a tanto viro auguramur. v. *Leibnizii* epiſt. p. 188. 351. *Scheffel.* vit. Schelhamm. p. 79. ſqq.

ſert. Roſtochienſi de *demonſtrandi ratione in arte medica.* p. 10. "fe-"bres, ait, per ſe nunquam ſunt conatus naturae ſalutares, vt pote, "quae in deſtructionem corporis toties abeunt; ſed conatus ſalutares "ſunt, qui ſoluunt, & ad optatum finem perducunt, excretiones "nempe ſudoris, aut aliae, per vrinam aut aluum inſtitutae, ac ipſae "cruentae, critice & cum ἐυφορίᾳ euenientes,,. Denique ipſe ill. *Stahlius*, qui tot & tanta de conatuum motuumque febrilium ſalubritate laudat, in de *frequentia morborum corporis humani prae brutis*, th. 92. "certum inquit, profecto eſt, febriles motus atque cona-"tus innumeris exemplis magis impatiente & temerario auſu animae, "ſeu naturae, quam directa neceſſitate, non ſolum concitari, ſed etiam "paribus, quibus ſuſcipiuntur, ataxiis continuari, & vel difficulter "ad tolerabilem, vel certius ad perditum exitum, imbelli,,. Longe alia, & examuſſim repugnantia, nouus noſter febrium laudator, *Goelickius*, aſſecla Stahlianarum hypotheſium nullas limitationes admittens: licet ipſe magiſter innumeras videat & concedat. Ipſae febres intermittentes praue paſſim vituperium accipiunt. *Sinapius*, parad. medic. P. 3. p. 161. "quod, inquit, & quanti moriuntur a "febre intermittente, formaliter, qua tali,,! *Riedlinus* lin. medic. a. I. p. 427. "nonnullis febres intermittentes falſo prodeſſe creduntur,,. *Neucranz*, de *purpura* p. 413. "febres intermittentes malignas frequentiſſimas, ſed tertianas, obſeruaui,,. *Riuerius*, prax. med. L. 17. c. 3. "Dantur tertianae malignae & peſtilentes, quae, quamuis eui-"dentes habeant intermiſſiones, aegrotantes tamen non raro de me-"dio tollunt. Praeterea multa febri tertianae poſſunt ſuperuenire, "quae vitae periculum inferre poſſunt, quamuis febris ex ſe peri-"culoſa non ſit.,, Tertianae nothae, quae exquiſitis longe frequentiores ſunt, niſi ab initio curentur, vel ſi error a medico aut aegro committatur, vel obſtructio viſcerum adſit, ſaepe occidere dicuntur a *Galeno*, ad Glauconem 8. *Reyes* in campo elyſio p. 935. "ſi, ait, "non mortis periculo, durationis pertinacia taedioſa febris eſt, quam "tertianam notham appellamus, & intermittentem, quae miſeros pa-"tientes ita non raro anxie torquet, vt illius contumaciam ferre non "valeant. – – . In difficili & rebelli eius curatione multi multa

 "pro-

"proponunt auxilia, quae tamen omnia illius febris contumax natu-"ra deludit.„ Quod quidem hodie certe, deo certiorem medelam febrifugam largiente, ita verum amplius non eſt. Querelis de tertianarum facili, cum vel ſine hominum culpa, per ſtatus praecipue epidemios peiores, in acutos & chronicos affectus permutatione, pleni ſunt medicorum libri. *Andriollus*, *de febribus & morbis acutis* p. 117. praeter alia vituperia: "ſaepe, inquit, a tertiana fit tranſitus "in continuam lethalem; vel diuturnitate moleſtans ad hecticam "trahit. Tertianae duplices fere ſemper continuae ſunt, ideo periculoſae.„ *Raym. Fortis*, *de febribus* p. 76. de duplici illa tertiana: "acutus, ait, morbus eſt, qui acutiſſimos, atque grauiſſimos affe-"ctus ſecum ducere poteſt, & ideo valde periculoſus.„ De ipſis tertianis ſimplicibus legitimis lepide *Solenander*, medicus Duisburgenſis ſaeculo XVI. inſignis, ſect. 6. conſ. 3. ad tertianam chronicam pertinacem: "febrium, inquit, iſtarum naturam & conſtitutio-"nem noui, vt illae ſolent in abſtracto conſiderari. Febris tertiana, "ſi ea exquiſita & pura eſt, tutiſſima eſſe ſolet, vt quae ſeptem cir-"cuitibus vt plurimum terminetur. Hinc fit, quod Itali eam non "multum auerſantur, quod per iſtam corpus expurgari credunt (17), "quod

(17) Praeuidere non poterat bonus vir, inter ipſos Germanos *Goelickium* aliquem, profeſſorem aliquando Duisburgenſem, ſurgere poſſe, qui omnes omnino febres, legitimas, illegitimas, acutas, chronicas, benignas, peſtilentes, laudandas vbique, non in abſtracto ſolum, ſed & in concreto eſſe, pronuntiaret, & conuicia in eos iaceret, qui febrim pro affectu praeternaturali, ſiue morbo haberent, eaque carere velint, quam ſapientior natura excitet, optimum quippe ac vltimum, ſi diis placet, ad cauſſas corpori nociuas ſubigendas atque eliminandas remedium. Frequenter vero apud obſeruatores occurrunt ſtatus epidemii febrium tertianarum, quae, dum omnibus ſignis intermittentes, legitimae, tutiſſimae videntur, paullo poſt, ſine vlla humana culpa commiſſa, in ſummum periculum aegros praecipitant. Exempli cauſſa, inter ipſos Italos vetuſtiores, *Borellus*, in epiſt. de *febribus epidemiis* a 1662. ad *Malpighium* ſcripta, inter huius opera poſtuma pag. 27. "plerumque ait, incipiunt cum typo "febrium tertianarum ſimplicium, ca-"pitis grauitate, dolore ſtomachi, oris "amaritudine: ſeptimo die febris fit "continua: vndecimo maligna eua-"dit, &, quibus alui fluor non ſuc-"cedit, decimo quarto die & inter-"dum citius moriuntur„. In ſectione cadauerum nihil in vllo viſcere vitii

"quod item noſtri homines dicunt, coryzam ea laborantibus ſalu-"brem eſſe. Ego tamen vtraque, vt affectibus praeternaturalibus, "carere malo.„ Quartanam veteres nigram, querqueram, Saturni filiam, ob tarditatem malignamque, vt *Dalechampius* ad *Plinium* dicit, contumaciam vocitarunt. Hibernam in morbos acutos degenerare ſolere, & facile hydropem aliosque chronicos morbos omni quartanae ſuccedere, *Hippocrates*, *Galenus*, aliique conquesti ſunt. *Solenander* p. 95. "quartanam, inquit, ſcribunt, nulli lethalem fuiſ-"ſe vnquam;„ (quam falſo doceat, cum multis, *Schrader. de febre* "*quartana* §. 14.) tamen ſaepe cauſſam praebere grauiſſimis morbis, "qui poſtea hominem interimunt. Solent ſaepe ſubſequi cachexia, "aqua inter cutem, vlcera difficilia curatu, icteri nigri, tabes, deſtil-"lationes pernicioſae, & neſcio qui alii morbi.„ De eadem *Crato*, magnus eodem ſaeculo archiater, apud *Scholtz*. conſil. 237. "vix "vnquam, ait, quartana ita diſcedit, quin aliquas relinquat corpori "moleſtias, in primis hypochondriacum melancholiam & hydro-"pem.„ *Bierling. aduerſar.* cent. 1. p. 75. "quartanae, inquit, in-"termittentes vt plurimum in hydropem degenerare ſolent.„ *Tulpius* L. 3. c. 531. "viſceribus inflammatis, vel aliter male valenti-"bus, enecat quartana quam plurimos, ſiue per aquam inter cutem, "ſiue ob omnimodam cibi & potus abſtinentiam.„ *Riverius* L. 17. c. 5. "Quartana ſpuria periculoſior eſt. Senes, qui ſexageſimum "aetatis annum ſuperant, febre quartana affecti, vt plurimum mo-"riuntur. Febris quartana intermittens in continuam mutata vt "plurimum lethalis eſt.„ Indomitam pertinaciam aduerſus remedia fere quaeuis, & exinde vix euitabiles diaetae errores & medicationes

tii inuentum eſt, niſi quod bilis veſica inſigniter turgens, ventriculus eodem humore affluens fuit, & in aliquibus inteſtina colore eius tincta. p. 28. "nullius, ait, iuuaminis fue-"runt diligentia & infinitae cautiones "adhibitae„. & p. 32. "circa metho-"dum medendi fateor, me illam igno-"rare„. Scilicet methodus omnis, omnia remedia praeter corticem, cuius vſus tunc, in praecauendis eiusmodi tertianarum febrium fidarum periculis nondum ibi conſtabat, fruſtra laudari credebantur. Candor *Borelli* temerarios febrium & remediorum laudatores redarguit.

tiones tumultuarias, omnium saeculorum medici conqueruntur, vt inde *Pechlinus* L. 2. obs. 21. quartanam in ludibrium medentium transiuisse, & nunquam melius, quam inueteratam, curari animaduertat. Tamen *Gohlius*, genuinus *Stahlii* discipulus, *act. med. Berolin.* vol. 6. p. 49. "vero quartanae typo, ait, addictae febres, in-"que eo diutinum habitum nactae, summam in medendo testaban-"tur contumaciam. Nulla sufficiebat methodus oppugnationi mor-"bi, nulla, ex supposito, medicina. Morbi duratio omnem affli-"ctis exhauserat patientiam: impatientes morbi expetebant remedia, "vbicunque dabantur, famosa.„ Quotidianas *Galenus*, *de arte curandi* L. I. c. 8. pronuntiat "longas esse, & non sine periculo:„ atque, cum *Hippocrates*, epid. L. 1. 6. "quotidianas nocturnas non "admodum lethales, diurnas longiores esse, & ad tabem vergere„ dixerit, adnotat idem *Galenus*: "quae videbantur nocturnae tribui "laudes, hae ipsae non minus vitio vertunt, eo quod non simpli-"citer dixerit, nocturna non lethalis est, sed addiderit, non admo-"dum. Nam si non valde est lethalis, liquet mediocriter lethalem "esse.„ Raro quotidianas continuitate, neque vel ideo periculo carere, notat *Auicenna*. Et quamuis continuae non sint, quum ipsi saepe vere intermittere viderimus, tamen *Riuerius prax.* L. 17. c. 4. obseruat "quotidianam perpetuo longam esse sueuisse, nec periculo "vacare: cum in cachexiam, hydropem, lethargum, aliosque gra-"uissimos affectus degeneret.„ Quamuis autem vera isthaec omnia suo modulo & limite sint, & frequentem artis medicae subsidiorum necessitatem ad moderandas prohibendasque febres omnino euincant; generalis tamen regulae instar, sine exceptione, esse, & vituperandas penitus reddere non debent. Neque vero aduersantur recte intellecta nostrae & *Sydenhamii* thesi, qua febris naturae instrumentum esse dicitur, quo partes impuras a puris secernat; licet saepe e contrario instrumentum maioris perturbationis, noxae, & perniciei esse, *Sydenhamio* & nobis abunde obseruatum sit: quemadmodum pariter, indefinita propositione, dolores & fluxus sanitatis procurandae instrumenta dicimus, quorum tamen, pro locorum, temporum, proportionum diuersitate, noxas faciles nemo negat.

"Cer-

"Certum eſt, (vt cum celeb. *Camerario* cautel. p. 203. dicam) natu-"ram conatus febriles non raro ad moleſta amolienda excitare; ſed "non aeque certum eſt, omnem febrem, motusque febriles vniuer-"ſos, eſſe tales naturae ſibi proſpicientis conatus. Numeroſa eſt fe-"brium familia, nec facile eſt omnes enarrare differentias„. Conſtant vero pariter inter omnes, qui nocumenta & vituperia febrium annotarunt, ipſi etiam euentus ſpontanei ſalubres & laudabiles: neque niſi in voce lis fuerit, ſi illos ipſi febri, & naturae per febres conatui, abiudicandos diſputare aliquis velit. Solita cum concinnitate & ſapientia ill. *Boerhaauius*, in *aphoriſmis de febribus in genere*, "febris, ait, effectus eſt celerior liquorum expulſio, propulſio, ſta-"gnantium agitatio, omnium permiſtio, reſiſtentis ſubactio, coctio, "ſecretio cocti, criſis eius quod febrem produxerat„. Addit tamen caute, ne quid nimium laudet, effectum etiam eſſe, "ſanorum muta-"tionem in indolem morboſam. Febris, inquit, ſaepe medicamen-"ti virtutem exercet ratione aliorum morborum. Febris ſua vi de-"ſinit in mortem, alium morbum, ſanitatem„. Exempla concinne enumerat *Celſus* L. 2. c. 8. "Ipſa, ait, febris (quod maxime mirum "videri poteſt) ſaepe praeſidio eſt: nam & praecordiorum dolores, "ſi ſine inflammatione ſunt, finit, & in iecinoris dolore ſuccurrit, & "neruorum rigorem diſſentionemque, ſi poſtea coepit, ex toto tol-"lit, & ex difficultate vrinae morbum tenuioris inteſtini ortum, ſi vri-"nam per calorem mouet, leuat„. Conf. de colica frigida locus *Hippocratis*, explicatus apud *Lindanum*, *ſelect. medic.* p. 204. ſqq. Notanda vero quoque ſunt, quae habet *Andriollus*, de *febribus & morbis acutis* p. 226. "*Galenus* teſtatur, multos epilepticos per "quartanam liberatos fuiſſe, & tum a lepra, tum a varicibus, tum a "tumoribus lienis, & aliorum viſcerum. Non tamen liberantur iſti, "niſi febris ſenſim & ſenſim imminuatur, & tantem euaneſcat. Hoc "enim ſignum eſt maturationis, atque concoctionis materiae morbi-"ficae. Et *Bierlingius*, aduerſar. cent. 1. obſ. 41. de quartana, haud immerito effatur: "bonum eſt, ſi per morbum ſuperuenientem cauſ-"ſa prioris morbi vel conſumatur, vel reuellatur, vel deriuetur, vel "euacuetur; malum vero, ſi ſuperueniens affectus nihil horum prae-

ſtet,

"ſtet, ſed antecedentem morbum vel foueat, vel augeat, vel maius "incommodum pariat, vel vires deiiciat,,. Scilicet febres omnis generis, ſiue per ſe inuadant, ſiue aliis affectibus ſuperueniant, ſiue iunctim procedant, modo nociuae ſunt, modo innocuae, modo plane proficuae, pro materiae, ſtatus epidemii, & corporis indole; pro motuum ad vires & habitum aegroti proportione; proque ipſa maxime obſeruatione εὐφορίας, & effectus vel euenientis, vel per ſigna imminentis. Quemadmodum enim vbiuis potiſſimos vſus habet indicatio a iuuantibus, non iuuantibus, nocentibus, eiusque ἀναλογία; ita etiam eadem febrium laudibus & vituperiis, vtilitatibus & noxis, limites iuſtos praecipue ponere debet.

§. X.

Febres apoplecticae.

Apoplexiam, eique affines morbos, cum febre infeliciſſime ſaepe iungi, niſi efficax medicina mature opponatur, obſeruationes noſtrae ſect. 1. §. 2. ſeqq. & animaduerſiones §. 2. (18) item ill. *Torti* therap. ſpec. p. 227. ſqq. vbi de febre lethargica, abunde docent. Addi meretur *Carol. Piſo, in obſeruationibus & conſiliis*, nuperrime curante ill. *Boerhaavio* denuo editis, ſect. 2. part. 2. c. 4. de parapoplexia ſiue febre τριταιοφυεῖ comatoſa, vbi etiam exempla febris tertianae verae, apoplectico ſopore infeliciter ſtipatae, enarrantur: quaeque idem de ſopore & veterno graui febrium tertianarum, quartanarum, quotidianarum habet p. 493. ſqq. & de caro cum febre p. 81. ſqq. Exſtant *Boneti* obſervationes ſimiles *in ſepulcreto* L. 4. ſect. 1. obſeru. 1. §. 3. de *febre tertiana cerebrum occupante*, item *Schneideri de apoplexia* p. 749. vbi eam ex febre quotidiana oriundam

(18) Paria ibi notatis tum multi alii, tum omnes medici noſtri viderunt, videntque adhuc etiam atque etiam, licet, feliciori iam exſiſtente conſtitutione epidemia, rarius multo, quam ante quatuor, & quod excurrit, annos. Cl. *D. Wreden*, anatomes & chirurgiae apud nos profeſſor, fautor & amicus meus honoratiſſimus, caſum eiusmodi recentiſſimum retulit, vbi inſtanti morti apoplecticae ipſe aegrum eripuit, hoc menſe Nouembri, methodo noſtrarum obſeruationum.

dam memorat, & veram apoplexiam nonnunquam comitem esse accessionum febrilium docet. Conf. celeb. *Bernerus*, professor Duisburgensis, in dissert. de *apoplexia cum catarrho suffocatiuo*, edita cum exercitat. de *applicatione mechanismi ad medicinam* §. 13-16. vbi de apoplexia, comate, lethargo febrium intermittentium agit, febres etiam apoplexiae & paralysi superuenientes, quamuis prodesse suo loco modoque queant, saepe tamen noxias, vel infructuosas esse ostendit, & rem ex pathologia mechanica explicat limitatque. Immo ill. *Helwichius*, (quo doctiorem ex eorum scriptorum numero, qui cum ipso Stahlianae se hypothesi addicunt, haud scio an quemquam liceat reperire) in *hist. morb. Vratislau.* sincere pronuntiat, quod & nos oportet adhuc profiteri: "ego sane, inquit, inter plu-"ra apoplexiae exempla nunquam aliquem vidi per febrem ab apo-"plexia fuisse liberatum, licet multoties statim post insultum apople-"cticum deprehenderim pulsum vere febrilem.„ Ex *Rhodius* in *analect. ad Septal. cautiones* p. 269. "in febre, inquit, putrida per para-"lysin excitata non est negligenda prior affectio; maior tamen ha-"benda febris cura, tamquam vrgentioris, vi cuius possit aeger in-"terire.„ Nolumus tamen aliorum non contrariae, sed nostram deficientem supplenti experientiae derogare, quae non semper vituperandam, sed fructuosam interdum apoplecticis febrim fuisse, memoriae prodidit. Ita, post veteres recentioresque alios (19), in *hist. morb. Vratislau.* de paralysi, apoplexiae sobole, dicitur: "quartanas *D. Preus* emetico, martialibus, & cortice Peruuiano "breui curauit: idem paralysin febri superueniente solutam vidit.„ Ita & haud pridem vir cl. *Jo. Theodorus Ellerus*, in *obseruationibus medicochirurgicis ex nosocomio charitatis Berolinensi*, docte eleganterque scriptis, p. 18. sqq. hemiplegiae per interuenientem febrim tertianam curatae historiam enarrauit.

§. XI.

(19) v. quae vberrime collegit & disputauit *Schneiderus* in libro de apoplexia c. 19.

§. XI.

Febres male curatæ feliciter reduces.

Idem doctiſſimus *Ellerus* p. 15. ſqq. arthritidem per ſexennium inueteratam memorat, ex febre violenta primo ortam, ſed denique, ſuperueniente rurſus, & moderate per tres hebdomades decurrente febre continua, plane ſanatam; quo ipſo exemplo, & adiecto *Hippocratis* aphorismo, qui febribus longis dolores aut tubercula artuum ſuccedere docet, & malum & remedium a febre procedere poſſe, & limitandam eſſe quum laudationem eius, tum contumeliam, declarat. Ibidem orta ex imperite, maxime etiam per corticis abuſum, ſuppreſſis febribus ſymptomata, infarctus viſcerum abdominis, inflationes hypochondriorum, aſthmata, pedes oedematoſos, immo incipientes hydropes, accedente rurſus febre, praecipue intermittente, feliciter plerumque ſublata, recenſet. Laudandae vtique eiusmodi febres ſunt, immo vel arte non nunquam excitandae, vti *Hippocrates* epidem. 2. "prudentis, ait, medici eſt febres nonnunquam accendere." Artis tamen illius laus ſummopere limitanda eſt, ſicut docent *Major* de *febre artificiali*, *Schraderus* de *morborum quorumdam ſalubritate* §. 25. *Hoffmann* de *ſalubritate febrium* §. 37. & *noſtrae obſeruationes* Sect. IV. §. I. & IV. Nobis quoque paria iſtis Ellerianis obtigerunt noxae abuſum circa varia remedia febrifuga, ipſumque corticem, ſed & febrium ſponte ſeſe occultantium, per redeuntes febres correctae, exempla. Quam ob rem, ſi, per ſtatus epidemii & aegri corporis rationem, audere licet, febres quocunque remedio febrifugo male ſuppreſſas, vel infelici cum conſequentia occultatas, reuocare ipſi arte ſtudemus, cuius materiam medicam dictis obſeruationum locis exhibuimus. Idque nos quidem eo audemus confidentius tutiusque, quo certius, ſi quando, vti ſaepiuscule fit, vel metuendo, vel inutili, hoc eſt, minime laudando modo procedere regreſſae videantur, remedium nobis methodusque praeſto eſt, cuius uſu, ſi alia non ſatisfaciant, quod tamen faciunt ſaepe (20), ab infidis eiusmodi febribus recidiuis aegrum

(20) Limitanda hinc ſunt, quae ſuo tempore *Rhodius*, in analect. ad Septalii cau-

grum denuo secure liberare queamus. Quod qui tunc nolunt, sed a febri sua omnia bona nimis fidenter exspectant, vel certae medelae incerta praferunt molimina, iisque acquiescunt, si nihil prosunt; nae illi aegros morbi saepe longis molestiis, & curationum ambagibus, in grauiora pericula, atque damna acuta & chronica prolabi sinunt, propriae omissionis, aut incongruorum tentaminum, & ipsius febris infidae, & labantis naturae culpa, quam forte deinceps soli remedii cuiusquam abusui, in priori febri admisso, perperam imputant. Ast eum ipsi, si quis fuit, resarcire debuissent, &, vana ni fuisset opinio, haud difficulter potuissent. Satis enim experientia propria alienaque edocti sumus, esse, vti ex immenso reliquarum, ita etiam male suppressarum, & vel perfecte, quod in medici potestate non semper est, vel, quod multis haud raro diagnoseos erroribus, ac periculis lentis ansam praebet, imperfecte reuocatarum, & cum ambiguis occultioribusque motibus recidiuarum febrium intermittentium numero, non paucas, quae sola medicina febrifuga, praecipue efficacissima illa, cortice Peruuiano, recte adhibito, iustam, certam, securamque medicationem admittant: quod, vti politissimus *Camerarius* cautel. p. 50. dicit, "tam diu laudibus summis celebra-"tum remedium, stupendaeque re vera si recte eo vti scias, effica-"ciae, ineptus quorumdam adhibendi modus, ac praeiudicia alio-"rum, pluribus suspectum reddidere,,.

§. XII.

Limitanda laudatio medicinae febrifugae.

Verissime scripsit b. *Schraderus*, de *febre quartana* §. 22. "Sin-"gularis prorsus & expertissimae efficaciae est decantatissimus ille cor-"tex Peruuianus. Nullis enim antehac, quamuis exquisitissimis, re-"mediis tantum in morbo hoc debellando potuimus, priusquam her-"culea

cautiones L. 6. c. 79. monuit ex *Guainerio, Hollerio, Dureto, Massaria:* "febrem excitare minus tutum, nisi "diariam, peccante materia frigida, "quae magna ex parte iam euacuata. "Satius eam vitare, nisi sponte super-"ueniat. Non enim gradus eius in "medici arbitrio,,.

"culea haec antidotus innotuit. Sicut vero alia remedia optima ſuas "habuere vices, & mirabile experta ſaepe ſunt fatum, vt modo in "honore eſſent maximo, modo ingloria iacerent, ſubinde reuictura; "ita chinchina modo magnis laudibus celebrata eſt, modo iacuit cri-"minibus obruta,,. Eſt ſane, vti *Ramazzinus* vocat, (opp. p. 27.) "diuinum plane remedium ad male natam febrium ſobolem extermi-"nandam,,. Sed ſi qua bene nata ſit, & medicationis fructu potior, eam exterminare non debet: & alia remedia praeter ipſam plura ſunt, quae multis febribus plane ſatisfaciunt, & ſua abuſus vitia habet, ſuos vſus terminos. Haud puto inique *Schraderus* l. c. "fides, "ait, nec huic remedio ſemper in fuganda febre conſtitit, ſed pro "varietate morbi, loci, ſubiecti, ad alia transeundum fuit. Eſt cer-"te in medicamento hoc laudando nimius *Mortonus*, quando ſcribit, "nunquam ante huius medicamenti inuentionem alia methodo, quam-"uis diutiſſime protracta, quemquam febre intermittente laborantem "ſanatum eſſe; illud vero ἱερον πικρον eſſe vniuerſale febrifugum,,. Enimuero ingenti illi laudationi *Mortonus* ipſe paſſim aequos, expli-cando & applicando, limites ponit: quamuis haud ſat bene genera & indoles febrium diſtinxiſſe, ſed, per hypotheſin nimis generalem ſimile aliquod μιασμα, ſimilem antidotum, pro nimis diuerſis quibus-dam febribus ſibi ſtatuiſſe, videatur. Indulſit eo magis iſti hypo-theſi, quum haud multas forte exceptiones, per epidemios ſtatus, qui ex intermittentium genere maximam tunc partem fuiſſe viden-tur, intra ſuae praxeos terminos reperiret, &, quod ipſe in praefa-tione phthiſiologiae dicit, "a multis retro annis a legendis libris to-"tus abſtinuerit,,. Quod qui faciunt, facile vniuerſale, vel vniuer-ſali proximum iudicant id, cui ipſi contrarium aut nihil viderunt, aut parum. Facile etiam locorum, temporum, perſonarum diuer-ſitates negligunt, hypotheſeos plauſibilis confirmationi potius, quam limitationi ſufficienti, ſtudentes. Nihil vero in arte medica ex an-guſta vnius aut paucorum doctorum locorumque experientia abſolu-te iudicari debet. Nullum inter remedia, quae quisquam expertus eſt, vel cetera, vel quae febrifuga merito audiunt, quamuis per ſe & recto vſu vere innocua ſint reperta, & multoties feliciter vſurpa-

ta,

ta, ita laudandum eſt, vt ſiue ipſarum virium, ſiue culpandorum abuſuum limites, quos alio loco & tempore obſeruare datur, commendatio transſcendat. Appoſite *Pechlinus*, in praef. libelli de *potu theae*, "eſt hic, inquit, mortalium immo & medicorum error, noua "quaeque, & ſubita, & peregrina, velut de caelo lapſa, extollere, "&, cum in vno alteroque remedium feliciter ceſſerit, vniuerſae ſta-"tim morborum familiae, velut panaceam quamdam, deſtinare; "mox iterum, vbi praecipiti famae euentus non reſpondet, elogia "in crimen vertere, &, quod in vno alteroque caſu fidem non ſer-"uarit, velut damnoſum, proſcribere. Atque illud quidem vt vul-"go & idiotarum ſectae condonari poteſt, ita in medicis ineptum "valde, & culpae affine eſt„. Vtramque extremitatem, quod ad remedia febrifuga, eorumque praecipuum, corticem Peruuianum attinet, ſollicite cauemus: ideoque merito in obſeru. de febrib. Sect. II. §. V. ſcripſimus: "quemadmodum nihil eorum, quae ſanis cor-"poribus innocua ſunt, vel certis morbis medentur,„ (quod vtrumque de cortice illo, iuſta proportione vſurpato, exploratum eſt) "vni-"uerſim ita iuuat, vt nullam noxam, pro ratione morboſae materiae, "motuumque, ſub quibus miniſtratur, incaute adhibitum, inferre "poſſit, neque, *Plinii* elogio, quicquam eſt, cuius virtutes nullo "vitiorum confinio laedi queant; ita idem de hoc febrium domitore "ſentiendum eſſe, eo magis dictat ſana ratio, quo manifeſtior in ma-"teriam motusque morboſos efficacia eſt: neque vnum remedium "pro febrium omnium vnica ſolaque panacea habere licet, ceteris "artis praeſidiis ſusque deque habitis„. Vtinam autem iſti, qui, ob peruerſe vſurpatam medicinam, hoc vel illud mali ortum eſſe ſcribunt, id etiam diligenter & accurate annotarent, quae methodi peruerſitas, quis vſus illegitimi modus, quis corporis habitus, quae ſtatus epidemii & morbi integra hiſtoria, quis a principio ad finem decurſus, quid praeterea etiam & deinceps remedii adhibitum, quae diaetae ratio fuerit: ne, quod paſſim fieri dolendum eſt, abuſus culpa, breuiter & generatim indicata, ſilentio preſſis genuini vſus differentiis, in ipſius vtiliſſimi alias remedii inuidiam cedat, & rectus ipſe vſus apud minus peritos immerito ſuſpectus reddatur; ſed po-

tius ipſa ars recte vtendi clarius indies eluceſcat, & ab abuſuum conſortio iuſtis laudum limitibus vndecunque ſeparetur. Vtinam quoque ii, quibus aliae methodi, alia contra febriculoſos morbos remedia laudantur, quae & nos vſurpamus quotidie, & ſuo merito commendamus, ſingulis iuſtos, ſine praeiudicante amore vel odio, ſine vana fiducia vel metu, terminos nobiscum adſignarent, &, vbi deficit imbecillioris medicamenti vis & vtilitas, generoſioris vſus legitimos aequiter admitterent, & candide amplecterentur. Facit profecto immoderata laudatio, qua alia medicamenta minus certa certiori vni ſeu aequiparantur, contra experientiae aſſenſum, ſeu temere, & cum illius iniquo contemtu, praeferuntur, vt multi aegri ope debita careant. Ad maleſuadam generoſioris medelae febrifugae formidinem merito applicatur illud *Ludouici*, pharmac. diſſ. I. p. m. 665. "aeque multi ob meticuloſam opiatorum & emeticorum" (addere licet, in febribus praeſertim, venae ſectionis iuſtae, & corticis Peruuiani recte vſurpandi) "intermiſſionem, quam per empiricorum "manus occubuerunt".

§. XIII.

Cauſſae limitationis laudum corticis.

Cortex Peruuianus, quo maiores vſus habet, eo etiam fere frequentioribus, quam multa alia, abuſibus, & abuſuum accuſationibus, & veris vanisque de noxa querelis, expoſitus eſt, tum ob maiorem, certiorem, clarioremque ceteris efficacitatem, tum ob febrium diuerſarum, quibus cum ſubiti leuaminis fiducia opponi poteſt, ingentem frequentiam, διαφοϱίαν, pertinaciam. Hinc & medicis doctis indoctisque, & varia theoria & methodo vſis, & medicaſtris, & ipſis aegris, notiſſimus eſt, & magnopere cito iuuamine paſſim abblanditur, qualitercunque vſitatus; ſed &, quocunque morbi ſuccedente euentu ſequiori, vel regreſſu, facile ſuſpectus iisdem redditur, aliisque, qui vſum ab abuſu diſtinguere aut neſciunt, aut nolunt. Febrium quarumdam, quam ſupra notauimus, ſalubritas, & ſecuritas haud paucarum ſpontanea, medicamine quocunque perperam adhibito potior eſt: vnde facile eſt iudicatu, id, quod

cer-

certius ceteris in tales operatur, abusui etiam magis tunc esse expositum, quam alia, quae morbum per se insontem fere intactum relinquunt, & parum aut nihil in eumdem operantur. Accedit facilis febrium plurimarum, vel proprio nisu, vel sub quouis in medendo errore, ad multifaria nocumenta procliuitas: quae iccirco ab huius, quippe notioris, vsitatioris, potentiorisque remedii febrifugi empirico & peruerso vsu facile annotantur: quamuis & saepe saepius fallacia non caussae, vti logici vocitant, committatur, idque soli medentis culpae & medicinae tribuatur abusibus, quod morbi, corporis, diaetae, aliarumque rerum adhibitarum, vel accedentium, vitiis magis debetur. Interueniunt noxiis abusuum caussis ipsa vel maxime censorum terricula, ipsae auersantium & metuentium opinationes, laudesque febrium & aliarum medelarum, aeque, ac censurae corticis, immodicae; quae omnia variis modis rectum adaequatumque huius medicinae vsum retardari plus iusto, minui, castrari, perturbari faciunt, & methodum ab ἀμεθοδικοῖς distingui, ac rite vsurpari, prohibent. Inde potissimum etiam fit, vt vtilitas sperata saepe deficiat, & aut oriantur ex febribus imperfecte curatis prauae consecutiones, aut augeantur incongruenti medela alia, atque deinceps multoties, quae alioqui facilis foret, ipsarum abusus noxarum per rectum vsum correctio, aegrorumque corruptorum restitutio, praepediatur. Non autem talia, generosis remediis plerisque omnibus communia fata, peritum cordatumque medicum, qui frequentem rite adhibiti huius medicaminis necessitatem, vtilitatem, securitatem perspectam habet, ab ipso recto vsu absterrere queunt: quamuis ea immoderatis laudibus obicem ponere, ac imperitorum hominum & medicastrorum manus merito ab hoc ipso, aliisque ad artis medicae penetralia spectantibus remediis, retrahere deberent. Abusus enim huius medicinae, qui istis hominibus vix ac ne vix quidem, peritis vero facile cauendi sunt, tunc fiunt, vbi vel intempestiue, vel non adaequate, vel sine ordinata methodo, adhibetur: hoc est, vbi 1) in morbis morborumque circumstantiis huic remedio non opportunis, vbi 2) vel parca nimis, vel 3) nimis etiam larga manu, extra morbi & εὐφορίας proportionem, vbi 4) tumul-

multuarie, fine temporum & ordinis ratione, in temporario illo & ordinato morbi genere, praebetur; 5) vbi reliquo artis & materiae medicae, coniunctarumque faepe indicationum, iufta non habetur ratio. Huc fpectat ars, quae omnino eft, praemittendi, mifcendi, interponendi, fubiungendi alias medelas, fi quae ex methodi lege corporisque habitu indicantur, neglecta, vel 6) fi quae non indicantur, temere aut timide efficta, & affectata, cum vfus tempeftiui, efficacis, adaequati difpendio, iuftaeque methodi vel procraftinatione, vel caftratione, vel perturbatione.

§. XIV.

Notanda pro aequiter limitandis corticis febrifugi laudibus.

In obferuationibus meis, fectione fecunda, & paffim, fatis, pro fcopi ratione, oftendi, quam illi aberrent & temerarii fint, qui in omnibus febribus, ex alieno plane ab intermittentibus genere, in continuis ex alio fomite, malignis ftricte dictis, continentibus, inflammantibus, exanthematicis, aliisque, & in morbis, vbi contrariae indicationes funt, idem remedium laudibus extollant, quod generi febrium intermittentium vero, & continuis ex illo folo, per acceffiones extenfas aut multiplicatas, degenerantibus, fpecifice praecipue debetur, alius generis affectibus partim vtile (21), partim inutile, partim noxium. Monftraui, quam fruftra fint, qui, in ipfo intermittentium genere, in eo vno femper & vbique omnem fiduciam collocant, neglectis ceteris methodis ac remediis febrifugis, aliisque, fi quae adfunt, indicationibus, praefertim impuritatis primarum viarum, plenitudinis, orgasmi, obftructionum, & affectuum complicatorum. Memoraui praemiffarum, mixtarum, fubiunctarum aliarum medelarum meritas laudes, & vitanda vitia. Indigitaui formularum praebendi corticis variarum auctores, vires, abufus, vfusque, prudentia practica fingulariter difcriminandos mode-

(21) Pertinet huc, quam in addendis obferuationum notauimus limitauimusque, iamque ipfi denuo bis obferuauimus, magna vtilitas ad cohibendum fphacelum, qua de re nuperrime fingulari libro egit cl. *D. Douglas.* vid. *commerc. Norimberg.* 1733. p. 345.

moderandosque. Notandos vero etiam precipue duxi eos abusus, qui vel in excessu doseos, vel in eius ac ordinatae methodi defectu, extra morbi temporisque proportionem ac ordinem, & corporis εὐφορίαν admittuntur. Hi enim omnium sunt frequentissimi. De restringenda laude corticis in morbis, vbi nihil iuuare potest, vel in iis, vbi contrariae indicationes vrgent, plura dicere supersedeo. Praeparatio corporis, ante corticis vsum, per remedia alia digerentia, aperientia, depurantia, euacuantia, saepissime vtilis & necessaria est, neque sine noxa omittitur, si ex methodo indicatur: haud raro autem egregie est inutilis, vbi nulla vera indicatio iubet: immo tunc damno corporis cedit, quando vltra modum laudatur & extenditur, vt vel debilitetur, vel perturbetur natura, vel per infructuosa molimina potiori indicationi explendae locus tempusque praeripiatur. Vix enim recte dicitur, a febre & propter febrim intermittentem talia indicari; sed propter plenitudinem, orgasmum, impuritatesue tenuiori μιάσματι febriculoso iunctas, aut obstructiones febrim comitantes, eamque fouentes: licet multa, quae praeparantia, aperientia, atque expurgantia audiunt, veram vim febrifugam, cortici analogam, sed minus certam, simul exserant. Recte *Stifferus*, in *febr. interm. consid. noua* p. 51. "nullus, ait, dubito, quin multae "intermittentes febres, aliaeque affectiones morbificae, absque vlla "sanguinis missione & purgatione, dexterrime curari possint.„ Cl. *Cohausenius*, in *archeo febrium fabro* p. 38. "ipsemet, inquit, vltra "mille febricitantes cortice sanaui, neque ante, nec post eius exhi-"bitionem dato remedio purgante proprie dicto.„ Immo e contrario *Werloschnig.* de *curat. vernoautumnal.* p. 320. "vidi, inquit, "febres tertianas, purgantibus exhibitis, mirum in modum vi-"res deiecisse, nulla morbi imminutione, &, cum iterarentur, ita "debilitasse, vt intra XV dies a coepto morbo aegrotus suc-"cumberet. Verum eiusmodi exempla infinita & alii dudum no-"tauerunt.„ Certum est, in febribus intermittentibus validis praecipue vtilitatem necessitatemque corticis elucescere, quum mitiores aliis facile remediis cedere saepe soleant. Ibi vero impense cautos nos reddere debet *Hippocratis* illud, in de *affection.* 5.

"neutiquam fas eſt in validis febribus medicamenta purgantia exhi-"bere.„ Exploratum tamen eſt, conuenire omnino, vbi abundat materiae copia, & vel turget, & exitum per primas vias fruſtra affectat, vel coctio ipſa, & ſymptomatum imminutio praeceſſit, praecipue ſi tempeſtiue ſubiuncto cortice tumultus excitus compeſcatur. v. ill. *Bianchi hiſtor. hepat.* p. 282. ſq. conf. cl. *Storchius* ſeu *Pelargus*, *obſeru. clinic.* anno I. p. 65. ſqq. vbi etiam eleganter agit de vanis & noxiis corticis Peruuiani cenſuris. Neque vero ipſa medicina febrifuga coniunctum ſibi, vel poſtpoſitum, aliorum eiusmodi praeſidiorum vſum excludit, ſi quid indicet. Quamuis ſaepe praeſtantiſſimum ſit, ante corticis vſum corrigere & eliminare humores, ſi impuritas & plenitudo vrgeat, bonos illius effectus ceteroqui prohibitura, ac obſtructa expedire viſcera, ſi obſtructio efficaciam remorari poſſit, neque illa per febriculoſa pathemata magis intendatur; eſt tamen, vbi propter vrgentia febris ſymptomata, tutius longe comitem ſibi, vel pediſſequam, aliam medicinam indicatam adſciſcit cortex: qui ipſe ad febriles obſtructiones reſerandas, ad febrilem impuritatem corrigendam atque eiiciendam, maximum operae pretium ſpecifice facit, reſtituta ſimul naturae medicationem omnem iuuante tranquillitate, eiusque functionum integritate, & virium robore. "Infringi enim hoc modo bilioſas exploſiones, & "diſperſas, inuerſas, ac depreſſas ſubſtantias febriferas ad natura-"les tandem ſecretiones excretionesque compelli, aut emendari ſal-"tim, atque ad eas tranquille diſponi, quotidiana praxis confirmat.„ ſunt verba cel. *Bianchi*, hac ipſa de re, in *hiſtor. hep.* p. 283. Explicata haec ac diſtincta dederunt, quos abundanter in obſeruationibus adduxi, auctores.

§. XV.

Vitia circa doſin & ordinem.

Quotſi vero iam febris indoles corporisque habitus ita parata ſint, vt corticis vſus ſatis ſit opportunus, neque alia amplius medela praemittenda indicetur; tunc nihilominus, qui ignari negligentes ſunt, variis modis ab adaequata materiae, motuum, temporum proportione

tione recedere solent: vnde vberrima errorum scaturigo diverso modo procedit. Exploratum vero habemus, tunc maxime, quum in motu euidenti, vel proximo ad motum molimine, constituta est materies febrilis, affici eam a remedii efficacia, ita tamen, vt, pro proportionis doseos ratione, modo augeatur morbi impetus, modo infringatur, modo retardetur, modo plane exsuperetur. Aliqui eorum, qui corticis vsum laudant, aegrisque lubentes suadent, veteri more, non bene obseruatis iis, quae pro isto in *obseru. de febrib.* Sect. III. §. IV. it. Sect. IV. §. VII. sqq. requisiuimus, ita abutuntur, vt, vna maiuscula dosi ante vnum aut aliquot paroxysmos exhibita, eiusmodi febrim fugare sustineant, ad cuius impetum ista dosis adaequata non sit: vnde ex semisopito morbo, aut etiam ex ipso increscente violentiori poroxysmo, facilis noxa oritur. Hinc maxima pars eorum nocumentorum deriuanda est, quae a vetustis pluribus, & hodiernis quibusdam corticis, circa ineuntium paroxysmorum tempora, abusibus annotata sunt, quaeque febris materiae imperfecte attentatae, & ita, proportionis gradu, vel ad saeuiores incitatae motus, vel ad obscuriora saltim, & facile aberrantia, aut recidiua molimina redactae, debentur. In eo enim fere omnes vetustioris illius methodi regulae collocantur, vt, vti decet, exhaustis primarum viarum sordibus, & minuta, si qua sit, plenitudine, sublatisque, quantum fieri potuit, viscerum obstructionibus, detur paucis solum horis ante paroxysmum, vel eo ipso ingruente, scrupulus, vel sedrachma vna, vel duae, vel amplius, & repetatur pariter ante sequentium accessionum tempus, quoad opus esse videatur. Nos autem non sine insigni limite eam methodum laudandam arbitramur, ac nisi ordo accessionum simplex sit & regularis, ni chronicus sit morbus, ni violentia aliquantum deferbuerit, ni ventriculus sat bene digerat, ni constent naturae vires poroxysmo prima forte dosi exacerbando secure pares, ni absint congestionum circa viscera, aut degeneris continuae febris, anomalaeue metus, ab illa ante accessionem ita medendi ratione abstinendum nobis esse putamus. Vbi vero eam commendamus, quot dictis sub cautionibus facimus, tunc proportionem doseos ad paroxysmi impetum adae-

 quate

quate moderamur, vt ſuperior potius illa ſit, quam deficiat. Conf. *obſeru. de febrib.* Sect. IV. §. VII. not. (a). Plerumque vero, quia ea febrium ratio exquiſita, quam cautiones requirunt, rarior paullo eſſe ſolet, primum praebium (quod ceteris altero tanto maius eſſe expedit) exeunte acceſſione miniſtramus, praemiſſis quae praemittenda fuerunt, &, peraliquot deinde horarum interualla, dimidium vel integrum ſcrupulum, aut dimidiam integramue drachmam, aut, quantum decocti, infuſi, extracti, par fere virtute ſit, pro morbi & corporis ratione, repetimus. Neque illa pondera prudenter moderata corpori grauia ſunt: immo, numeroſis *Tortianis* experimentis conuicti, longe ampliora, ad ſex usque drachmas, vel vnciam, vno hauſtu data, tolerari ſcimus. Neque tamen non morbo, cui id remedium opportunum eſt, expugnando, noſtrae, quas diximus, praebitiones obſeruantur ſufficere, quum doſis doſin ſenſim digeſta roboret, &, per breuem temporis inter acceſſiones intercapedinem, vis medicamenti non deficiat, ſed, ſubinde vnita quantum opus eſt, morbo ſuperior euadat. Eum vero tum certo penitus debellat, ſi proportionem & εὐφορίαν attendas, atque eo usque remedium continues, quo ſymptomata magis magisque ſenſim ceſſantia indicant, licet ad vnam, duas, tresue vncias, ſi opus ſit, ſenſim abſumatur; quamuis etiam haud raro ὑστεργία inſignes effectus praeſtet, quando ab eo quiescitur, vbi continando non amplius proficit: vid. *obſ. de febr.* Sect. III. §. V. ſqq. it. Sect. V. §. III. ſqq. Sunt autem plures, qui de vetuſte methodi vitiis moniti, eo ſibi vnice ſatisfaciunt, quod quidem nobiscum, vti diximus, praemiſſis, quae praemittenda viſa ſunt, poſt paroxysmum incipiat, &, extra paroxysmorum grauiorum tempora, per iuſta interualla repetant; ſed certam aliquam ſibi, ex praeſcripto, ſtatuant quantitatem, vt, verbi cauſſa, vnciam dimidiam, aut unam, conſumi iubeant, nulla, aut non aequa attentione facta, ad febrim, quae diuerſiſſimae aduerſus medicinam pertinaciae ſunt, differentiam, & indicationem poſteriorem a iuuante ſatis, vel non ita iuuante remedio. Hi, ſi ea vtantur fortuna, vt adaequatam iſti ſuae doſi, vel paullo inferiorem febrim inueniant, votis

potiun-

potiuntur; ſin minus, iis malis quibuscunque aegrum expoſitum relinquunt, quibus, ab omni inde antiquitate, homines febricitantes, naturae vel artis imperfecta ope vſi, expoſiti fuerunt: nempe, vt vel ingraueſcant ſymptomata, grauioresque moleſtias, aut pericula acuta minentur, vel lento ſemitectoque igne corporis aedificium adurant, ſubruantque, vel in apertam denuo flammam recidiua erumpant. Ita immodicis laudibus remedii, proportione non obſeruata, triſtis experientia derogat. Recte limitantur illae, & cauetur abuſus, ſi, pro noſtris regulis, nullus alius continuando remedio limes ponitur, quam, poſt ἀναλογίαν aliorum caſuum vere ſimilium, ipſa εὐφορία, & ſymptomatum febrilium integra ceſſatio, quousque magis magisque continuato remedii vſu obtineri poteſt. Sunt qui, quoniam dicta vitia obſeruarunt, ſat methodi ſibi eſſe credidere, modo ne nimis parca doſis offeratur, modo ingentibus ſubitisue praebiis ingruentes febrium motus ſufflaminent. At, quamvis per ea, quae ſupra diximus, & ill. *Torti* praecipue innummera experimenta, tutius ſit, circa acceſſionum formidandarum tempora, ſi quid moliendum eſt, magnam doſin, ſupra febrilis impetus proportionem, quam nimis exiguam, inferioremque praebere; immo etiam in febribus ad duplices multiplicesque paroxysmos, & continuum typum pronis, aut vbi omnia mobilia facile, peruiaque ſatis ſunt, maiuscula corticis doſis, ad plenam vsque ſanitatis integritatem, quacunque hora, tuto & cum fructu dari queat; vbique tamen digeſtionis & εὐφορίας ratio habenda eſt, neque pondere medicaminis inutili ſtomachus neruique teneriores grauari debent. Hippocraticum illud, quantum per morbi periculique conſiderationem licet, obſeruandum eſt: *contraria ſenſim induci debere.* Potiſſimum hoc ipſum animaduertimus in febribus chronicis, quaeque vel obſtructione viſcerum & aliena impuritate ſtipatae ſunt, vel certe lentiorem curationem probe admittunt. Ibi, ne quid iam de iungendis complicatorum morborum remediis dicam, niſi ſenſim κατ' ἐπίκρασιν cortice vtaris, quum chronici morbi aliquanto magis chronicam medicinam expoſcant, ſed magno pondere motus euidentes ſubito opprimas, vel fructu optato deſtitueris, quia materiem pro-

 fun-

fundius haerentem, aut alienae impuritati implicatam, ita haud satis attinges, vel damna corpori induci patieris, a materiei eius imperfecte repressae, & a turbatae naturae erroribus: qui, nisi in febrim recidiuam iustam & regularem tandem euadant, aliis quibusque malis, quorum satellitio febres male curatae stipantur, misellum corpus mulctare queunt. Vid. exemplum de colica conuulsiua, ex aberratione quartanae febris, per corticem Peruuianum, impetuose supra praescriptionem medici datum, suppressae, in ephemer. A. N. C. nouiss. vol. 3. p. 278. obseruante cl. *Bauero:* qui hoc epiphonema subiungit: "hoc exemplo patet, corticem Peruuianum, immodice exhibitum, & iusto auidius deuoratum, in febribus sistendis adeo secure non adhiberi; cum alias generosum hoc remedium, caute, partita, & moderata dosi adhibitum, sine omni metuenda noxa usurpari queat seseque prae mille aliis commendet." Ne quis vero sibi fingat, non morbidae materiae aberranti, non abusui corticis, & proportioni haud obseruatae, sed ipsis huius particulis id malum colicum deberi; legat, quae diu ante allatum in Europam corticem, de eiusmodi colica conuulsiua, ex febribus tertianis aut quartanis diuturnis, subito sine euacuatione cessantibus, commentatus est *Fernelius pathol.* lib. 6. c. 9. edit. *Boneti* p. 515. sqq. & quae ibi notat auctor enchiridii p. 518. add. *Binninger.* obseru. p. 288. 418. *Piso* de *morb. ex seros. colluu.* obseru. 76. 77. 91. 92. 94. *Spigelius* de *semitert.* l. 4. c. 14. *Riverius* prax. l. 10. c. 1. *Lommius* obseru. l. 2. p. 169. *Lotichius* obseru. p. 402. Paria alii multi notarunt, & nos frequenter obseruauimus, sine ullius remedii febrifugi vsu, ex sponte ita errante materia febrili, sed & alia simul coniuncta, haemorrhoidali, rheumatica, arthritica, scorbutica, saturnina, vinosa. conf. *obseru. de febrib.* Sect. I. §. VIII. Quod ibi nobis proposuimus pensum, vt de ea colica singulariter in opere de febribus ageremus, eius magnam partem praecepit haud pridem auctor eruditissimus dissertationis de *colica singulari epidemia,* quae exstat in bibliotheca ratiociniis instructa Amstelodamensi (bibliotheque raisonnée) 1732. tom. 8. 9.

§. XVI.

§. XVI.

Vitia circa reuerſiones praecauendas.

Sunt alii medentes, qui ab omnibus, quos memoraui, erroribus immunes, febrem quidem praeſentem recte integreque, ſine doſeos exceſſu aut defectu, curare norunt; recidiuam vero praecauere vel negligunt, quia partim non adfore putant, partim tanti vix faciunt, ut auertatur; vel haud ſatis bene praecauere ſciunt. Vtrosque vero candide monitos velim, ut & opprobria nocumentaque reuerſionum nimis quam vulgaria conſiderent, & ad exploratam praecauendi methodum rite attendant. Hanc in rem vitandae omnino eſſe videntur, poſt morbum ſuperatum, illae paſſim hodie vſitatae, extra ordinem, & extra moliminum recidiuorum tempora, (quae *obſeru. de febrib.* ſect. ς. notaui) remedii ληξιπυρετȣ praebitiones, ſi ingenium febris ad reuerſiones pronum ſit. Quod ſi enim metuenda reuerſio non eſt, nocere vix poſſunt, quia ſano corpori tutum eſt id remedium; niſi quod eas moderationes, & laudum limitationes expoſcat, quas ſupra amaris in podagrae curatione ſtatuimus. Quamuis vero quod dicto obſeruationum loco docui, ſub indole etiam recidiua, continuatio ἀμεθοδος ſaepe non noceat, ſaepe etiam fortuito, iuuet; haud raro tamen etiam ita potius premitur, quam exſuperatur, rediturus ſponte morbus, & vel extra ordinem deinde clare reuertitur, vel imperfecte regreſſus, & non bene attentus curatusque, eadem nonnunquam inducit vitia, quae a ſemiſopita febri quacunque oboriri poſſe conſtat. Monendum id omnino eſt, vti vbertim dicto obſeruationum loco fecimus. Sunt enim plurimi, qui nimiis laudibus vſum corticis afficiunt modo poſt fugatam febrim etiam diu continuatus ſit, nullo ſtatuto ad febris temporumque reuerſiones minantium proportionem termino (22). Alii maiori doſi

(22) Inter praecipuos eſt *Horbius*, qui in perdocta diſſertatione Altorfiana, de febrifuga chinae chinae virtute, vbi hanc, ex ſola adſtrictione explicatam, magnopere collaudat, denique p. 23. ſqq. "licet, inquit, iterum "iterumque data vna vel altera doſi "febrifugi expellas morbum tamen "vsque recurret, ita, vt a *Mortono*, "vigeſies licet expugnatam nihilomi"nus ſemper ſe recollegiſſe annota"tum legas. Quid ergo ad haec medi"ci?

dosi vsum ita continuant, alii minori. Vtraque vero tunc si quid iudicamus extra intercapedinis ordinem, ac natiuum moliminum recidiuorum tempus, inutilis, & saepiuscule perturbando morbo apta, illa etiam tenerioribus corporibus grauis, haec vero sub ipso eo tempore noxia interdum est, quia non adaequata. Cessandum ergo est ab eo remedio, postquam it, quod primum continuato vsu potuit, iuuaminis praestitit, tunc vero exspectandum accurate, & eaedem doses, iusto tempore, (hoc est, exquisite a cessatione praebitionis numerando, in tertiano genere alterna, in vero quotidiano & in quartano tertia hebdomade) dandae sunt denuo, adhibenturque tutissime, ad stipulante experientia, quae primariae febri antea suffecere v. harum cautionum tract. II. §. XXV. not. 3. sqq. ibique adducta obseruationum loca. Negandum praeterea non est, saepe, post superatam penitus febrim, copiam humorum inertium, vel coctorum, colligi circa primas vias, vel eo niti, & facile catharsi expurgari, vt eo facto reuersionibus aliisque malis fomes praescindatur. Egi de catharsi post corticem ejusque laudes et vituperia Limitaui in *obs.* Sect. IV. §. IV. not. f. Aptissima vero omnium reperimus salia amara cathartica, Sedlizense, Anglicum, polychrestum, Glauberianum quorum aliquod, per biduum, vel quatriduum, quotidie ad drachmas circiter sex duabus aquae vnciis solutas, additaque forte aquae cinamomi drachma, pro potiuncula limpida haut ingrata praebemus a torminibus & κακοστομαχια, ab irritatione & euacuatione nimia, obstructioneque purgationis plerumque pedissequa, hoc pharmaci genere

"ci? Quidam ex illis vomitoria, alii "purgantia, clysmata, diaphoretica, "omnisque generis alterantia porri-"gunt aegris, alii venam secant, vesi-"catoria applicant: verbo occupatissi-"mi sunt remouere caussas continentes "febris. Quam intentionem optimam "licet non ex toto improbem, vtpote "rationi admodum conformem; de "irrito euentu tamen vt conqueran-"tur symptomatum exacerbatio fe-"brisque immorigera indoles ipsos "saepe numero cogit. Quare, nisi "indicantia adsint euidentia, missis "his omnibus, suaserim, potius con-"tinuare vsum antifebrilis huius re-"medii ad aliquot insequentes dies, "hebdomades, aut menses, donec "scilicet, mutata anni tempestate, no-"xios humores ipsa natura coquere, "vel euacuere possit.,, Accuratior nostra methodus quanto commodiora, certiora, felicioraque spondeat, iudicent periti & experti.

re tuti, quod his in casibus plerumque sufficit. Sicubi vero non sufficere videatur, *Riuerianum* illud, inter febrifuga haud postremum, ex infusione foliorum sennae cum sale tartari, innocue surrogabitur, facileque satisfaciet, vt violentioribus, magisque stimulantibus, aut excalfacientibus, supersedere queamus: quae passim conualescentibus, aut a febre per corticem curatis, nimis temere commendantur. Hi similesque fere sunt limites ab experientia monstrati, quos laudibus medicamenti, febrifugorum praecipui, ex abusibus obseruatis statuendos reperimus, quod, laudatissimum suo merito, laudandum extra rectum vsum ac iustum methodum non est. Tacemus errores & defectus alios eorum, qui, licet idemtidem ipsi vsurpent, tamen vix ac ne vix quidem laudant, atque, vbi bonum & innocuum est, tamen vel suspenso animo metuunt, ideoque retardant, minuunt, abrumpunt, quantum vllo modo fieri posse putant, vel verbis contemnunt, re ipsa miro studio occultant, atque hominum opinioni potius, suaeque & affectatarum sententiarum gloriolae, quam aegrorum & artis commodis, litant. Neque iam eorum vitia vberius percensere lubet, qui vel sero nimis, quando morbus iam satis nocuisse potest, pro motuum febrilium consuetudine, vt aiunt, sola prohibenda, vel etiam ea solum indicatione ad sacram hanc febricitantium anchoram confugere volunt, vt impetus violentos moderentur, aut in praesens reprimant: quo facto, minuta qualitercunque, aut imperfecte suppressa febre, retrahunt manum, aegrosque aliis incertis auxiliis tentant, ac aegritudinibus, ex morbi semisopiti indole succedaneis, saepe obnoxios relinquunt. Ita vero etiam, dum laudes ipsae vltra modum limitantur, ea vsu non adaequato committuntur vitia, quae deinde prauos arcessant effectus, ac laudationibus remedii eius limites alios omnino statuendos esse ipso facto arguant. Patet enim, non laudari debere ipsum in abstracto, vt aiunt, medicamentum, (quod brutum est, & in se neque laudes, neque vituperia, proprie & absolute meretur) non vsum eius quemlibet; sed verum, rectum, innocuum, tempestiuum, efficacem, adaequatum. Qui si deficiat, malis remediis accenseri debet, quod per se, & iusto vsu, bonum est.

 §. XVII.

§. XVII.

Conclusio dissertationis.

Plura de his rebus dicenda supersunt, alii occasioni reseruata; plura etiam de pariter limitanda laude aliorum remediorum, quae ad febres fugandas adhibentur. Angustiores profecto limites admittere debent, quae a quibusdam hodie audacter aequiparantur, immo praeferuntur, reclamante experientia, medicamenta cathartica, salina, amara, terrea, adstringentia, cascarilla, crocus martis antimoniatus, pilulae *Wildeganfii*, aliaque opiata, & ipsum arsenicum, cui periculosissimo pharmaco sui constant laudum audaciorum termini, quos in *obseruat.* Sect. II. §. IV. not. a. it. Sect. V. §. IV. not. l. ex aequo posuimus: quamuis, quum ipsi nunquam experti simus, neque experiri audeamus, (quod neque opus habere credimus, quia certiori tutiorique pollemus cortice) censuram etiam immensum cum aliquibus extendere, & plane alienam experientiam damnare & conuiciari, cum aliis non sustineamus, praesertim ob ea, quae vir inclitus, b. *Sleuogtius* (23), denuo a. 1719. in progr. ad dissert. de *arsenico Wedelianam*, ex sua experientia laudauit. Plura etiam de aliis similiter fluxionibus, congestionibus, motibus morbosis, immo & retentionibus, actionumque omissionibus, de catarrhis, vlceribus, apostematibus, exanthematibus, tumoribus, spasmis, doloribus, resolutionibus, obstructionibus, non nimium vituperandis, deque non nimis ibi commendandis variis artis medicae praesidiis, differere liceret, si consilii temporisque ratio fineret. Constat vero iam satis ex allatis documentis sua Hippocratico effato veritas: φυσιες νȣσων ἰητροι, naturae morbos sanant; constat alteri haud contrario, quod, ex Hippocraticae medicinae statore *Baglivio*,

(23) Hic idem ipse videtur fuisse amicus Ienensis, quem ill. *Stahlius* in *obseru.* mense 5. id pharmacum tentasse memorat, qua ipsa scriptione quemdam alium archiatrum celebrem, anchiatri nomine, ob eiusdem arsenici praebitionem, sugillat. Iste vero archiater famam & opes curatis febribus acquisiuit, non illius veneni, sed feliciori electuarii cuiusdam ex cortice vsu, quo ipso a fautoribus periculosi istius salis mineralis certior tutissimi corticis efficacia comprobari videtur. Add. ill. *Hoffmanni* dissert. de *recto corticis chinae vsu in febribus* §. 7. sub finem.

vio, in ſecundi harum cautionum tractatus titulo ſcripſimus: remedia ſanant; conſtant iuſti vtrique limites; conſtat denique, ſi quid iudico, ſua meo de natura dogmati claritas, congruentia, & rebus ſufficiens aequabilitas: dum, cum eodem *Bagliuo*, *prax.* L. 2. c. 1. dico, "naturae nomine non intelligere me ſapiens quoddam phantas-"ma, conſilio ſingula dirigens; ſed complexum quemdam genera-"lem cauſſarum naturalium, quae, licet conſilio deſtituantur, effe-"ctus tamen ſuos pariunt ordinate, iuxta leges a ſummo creatore "inditas:„ ſiue, vt concinnis doctiſſimi *Preisleri* verbis, in de *podagra corp. hum. conſeruatrice* p. 2. definitionem naturae humanae denique adhuc complectar, "eſſentiam corporis humani vi activa prae-"ditam.„ Perinde tamen nobis eſt, vtrum quisquam ita nobiscum vim naturae actiuam ad res mere phyſicas referat; an archeum ſibi, vel animam, morali ratione naturalia agentem, perſuadeat: modo qui ſint naturae & artis virium & defectuum limites hiſtorice habeat perſpectum, & ad ſimilium diſſimiliumque caſuum iudicium prudenter applicare norit. In ſtudio hiſtoriae & ἀναλογίας naturae & remediorum excolendo, & cautionibus genuinis ac dilucidis exquirendis, vnanimi conſenſu laborare deberemus; non ferram theoricae phyſicae potius, quam medicae controuerſiae, de eo, quid demum illa ſit natura, reciprocando, ipſam artem diſſecare, vt ſuum ſibi ſigillatim quisque ſyſtematis aedificium ſtruat, atque, eo operoſe munito, ſe ſuosque labores alter ab alterius conſortio quaſi ſecludat. Hinc ſaepe fit, vt, ſi quid boni alius atque alius ex diuerſorum ſyſtematum cultoribus in ipſa vera naturae & artis hiſtoria inuenerit, id ipſe quidem eo vel potiſſimum applicet, vt ſuae phyſicae ſententiae munimentum qualecunque inde elaboret; aduerſarius vero id ipſum vel negligat, vel inimice auerſetur, vel plane omnibus telis ſubruere ſtudeat: quum ab opinionum contagio ſeparare, & inuento frui, poſſet ac deberet. Sat infeliciter medici, quibus in re, quantum ad artem ſalutarem ſpectat, conuenire non nequiret, nomen naturae, cuius miniſtri audiunt, eiusque philoſophicam ideam, pomum ſibi Eridos fecerunt. Legi & meditatus ſum, ſine partium ſtudio, pro virium mentis meae tenuitate, ſingulorum

ſententias: neque vero a me impetrare potui, quin id perpetuo ſentirem, diſſenſum, quantumuis in philoſophica theoria, eiusque ad medicam aplicatione, maximus appareat, nullum in pragmatica diſciplina neceſſario conſequi; ſed quemlibet proprio de natura ſenſu tuto abundare poſſe: modo ne vltra ſuos limites extendatur hypotheſis, & in obſeruationes ipſas dominetur. Equidem non niſi confirmatus examinando ſum in inſtillatis a iuuentute, circa id argumentum, praeceptorum meorum ſuperſtitum venerandorum placitis: praecipue in philoſophica diſciplina, πολυμαθεςατȣ *Treueri*, eclectici iudicioſiſſimi; in medica, virorum philoſophica medicaque ſapientia excellentiſſimorum, *Meibomii* & *Heiſteri*; in mathematica, ſolidiſſimi *Wideburgii*, mechanicae quoque corporis humani theoriae cultoris praeſtantiſſimi, ac plurium aliorum medicorum, mathematicorum, ac philoſophorum inſignium, quam ſupra expoſui, meamque feci, declaraui, ac probaui. Aliis vero, qui modo pragmaticam medicinam mecum vnanimi conſenſu candide colere volunt, ſuam naturae notionem, ſua illi ſuperſtructa ſyſtemata, ſuas practicarum veritatum theoricas explicationes, lubens amiceque relinquam; meas ſeruabo libere, quamdiu his meliores non agnoſcam; ipſorum inuentis cum experientia euidenti congruentibus grato animo vtar, meamque viciſſim ſymbolam cordate ac ſincere in commune conferre pro virili porro ſtudebo.

CAV-

CAVTIONVM MEDICARVM

TRACTATVS SECVNDVS

SIVE

ANIMADVERSIONES

DE

LIMITANDA FEBRIS LAVDE

ET CENSVRA CORTICIS PERVVIANI

QVIBVS

OBSERVATIONES DE FEBRIBVS

ILLVSTRANTVR

DEFENDVNTVRQVE ADVERSVS CENSVRAM

DISPVTATORIS

DE LAVDE FEBRIS FALSO SVSPECTA.

Contra morborum violentiam nil valet, terrore diſputationum pugnare. Remedia ſanant.

BAGLIVVS prax. med. Lib. II. c. 11. §. 9.

ELENCHVS.

rhoidum laude, febrium ſimul laudes limitat.

§. XII. Ira cenſoris: hinc dicta contumelioſa, eorumque occaſio innoxie a nobis data. Migrare ad barbaros iubentur.

§. XIII. Votum cenſoris de emigratione corticis: ſalus aegrorum id effectu deſtitui iubet. *Heiſterus* de limitanda corticis cenſura, & de noxio eius metu.

§. XIV. Excuſatio noſtra ad viros graues, quod luſus ingenii leues paſſim inter ſeria grauiora refutauerimus. Ceterum excuſatione nulla pro refutationibus noſtris opus habemus.

§. XV. Remedii febrifugi cenſura non limitata inexcuſabilis. Temeritas, timiditas, negligentia, pertinacia medica. Vis corticis ad ſphacelum. Scomma tenue cenſoris de ſancta ſimplicitate. Sententia noſtra de ipſo.

§. XVI. Tam vſus omiſſio & criminatio, quam abuſus ipſi, non excuſanda. Logica cenſoris in reſpondendo. Culpa medica, commiſſionis & omiſſionis. Febres ſine cortice ſanabiles, vel ſecus.

§. XVII. Corticis laudes a nobis datae nec nouae, nec hyperbolicae. Expertus ſit oportet, qui iudicare velit. *Camerarii* experti iudicium de guſto quorundam deprauato.

§. XVIII. Febris qua limitatione inſtrumentum naturae vtile dicatur? (quae *Sydenhamii*, prudentis magiſtri ad corticis vſum, theſis eſt.) Limitatio noſtra, *Bergeri, Hoffmanni, Camerarii*, ipſius *Campanellae*, veteris febrium laudatoris, cui febris non morbus, ſed bellum ſpiritus contra hoſtem in propria ciuitate eſt.

§. XIX. Laus medicinae eclecticae. Apes eclecticorum imago. Animantia vni plantae inhaerentia, & inde nominata. Formicae, araneae, apes medicae. Quid eruditionem eclectici abſoluat?

§. XX. Curatio per corticem probe congruens noſtrae ſententiae de febre naturae inſtrumento. Notio noſtra vocis natura. *Meibomius* de eius *viribus in conſeruanda & reſtituenda ſanitate*, deque *animae ad reſtituendam impotentia*. Errores naturae, quamcunque notionem ſeruemus, ob cauſſas plurimas. Remedio corrigente indigent. Ars naturae miniſtra. Comprehendunt peritiores, quod cenſor ſe non comprehendere dicit.

§. XXI. Methodus noſtra corticem adhibendi diſtincta. Exſpectatio & praeparatio, modo vtilis, modo noxia. Citior medela indicata. Superſtitioſus naturae errantis & labantis cultus. *Bergerus* de vſu corticis maturo, deque praeparatione corporis vtili, & noxia.

§. XXII. Recto vſu materia febris in corpore non cohibetur. Cortex vere corrigit & euacuat materiam febrilem. Diſſertationis *Albinianae* de *febre quartana* auctor *Chüdenius*. Corticis modus agendi non plane perſpectus.

§. XXIII.

§. XXIII. Haruſpices ſpeculatores, extiſpices medici. Vbi deficit doctrina de modo agendi, ſufficiunt regulae de recto vſu. Conſentit *Stahlius.*

§. XXIV. Monita circa coniecturas de modo agendi. Vis adſtringens cortici non ſolitarie ineſt: neque eſt vitio vertenda. *Spieſſii*, *Pitcarnii*, *Hoffmanni* iudicia, de adſtrictione corticis ſalubri.

§. XXV. Virtus ſpecifica febrifuga, quo ſenſu, qua limitatione dicta? *Jacobaei* dubitatio de virtute hac fundatur in exceptione, ex vna hiſtoria epidemia Londinenſi. Obſeruationes *Jacobaei.* Febres, ſine vlla regulari periodo, corticem non indicant. Vbi indicatur, vſus debet eſſe adaequatus. Febres recidiuae praecauendae. Conſenſus *Gladbachii*, *Lahrii*, aliorum, in noſtras de reuerſionibus obſeruationes. Petitio noſtra ad plures obſeruatores iterata. *Bohnius* de febribus aduerſus corticem rebellibus. Talia ſpecificae virtutis notioni medicae non aduerſantur. Specifici titulus ignorantiae phyſicae innoxiae aſylum, cordatis medicis vſitatum. *Storchii* conſenſus. *Stahlii* ſpecifica. Comicus cenſoris iocus. Aſyla ignorantiae alia, nobis non acceptata.

§. XXVI. [Oleum & opera cenſoris perdita. Medicinam bene docere & bene facere conſentanea ſunt. Aſt eruditio ex cathedrae non limitantis ſubſelliis diuerſa a clinica: ſecus, ſi limites rite doceantur. Praeſcientia cenſoris iactata circa obiectionem dudum factam: non niſi expertum iudicare poſſe. Reſponſio eius mirifica. Medicamentum non doloſum, ſed fidum & exploratum, qua tale, experiendum. *Goelickii corpus medicinae mutilum* a *Stoerio* refutatum.

§. XXVII. Votum *Stahlii* de licentia corticis vſurpandi recte limitatum. *Spigelii* monitum ſimile de puluere Cornachini.

§. XXVIII. Allegata ex alienis erroribus experientia manca. Notata circa hiſtoriam ex *Stahlio* ad *Harueum*, de abuſu corticis alicubi aliquando noxio. Paria nobis aliisque obſeruata vſum rectum non tangunt. *Schrader. de V. S. vſu & abuſu in febribus.* Alia vtilia remedia & methodi contra febres. *Kergeri* febrifuga. Eius nepos *Aliſcherus* de his, & de cortice magis certo. Febres multae cortice opus non habent; ſed hae contra ceteras nil probant. *Torti* monita ad cenſores, arti vitia artificum imputantes.

§. XXIX. De argumentis a priori. Theoremata de anima natura, deque cortice per ſolam adſtrictionem operante, neque demonſtrari, neque, licet vera eſſent, noſtris regulis aduerſari queunt. *Wedel.* de viribus corticis praeter adſtringentem. *Goelickii* diſſert. de *phlebotomiae in variolis vſu & abuſu* laudata, ſine ironia. Ironiae cenſoris. Hippocrates de ratiociniis a priori in medicina.

§. XXX. Concluſio tractatus, interdicta varia remediorum non limitata vana. Limitanda febrium laudatio, ſuadente ipſo *Stahlio*, *Bohnius* de tertianis periculoſis haud infrequentibus.

tibus. Mirabilis animae laudatio Goelickiana. Anima medicus inuitus. Generalia censoris edicta, generis humani experientiae aduersa, de febrium salubritate. Mirus παραλογισμος ex noxio corticis abusu, & eius corporibus delicti, vel quasi, contra vsum rectum. Prouocatio a censore praeiudicante ad iudicantem. *Tortus* de terriculis contra corticis vsum priscis excusandis, hodiernis secus. Quid probandum censori incumbat, si a febris laude & censura corticis sibi temperare adhuc nolit? Febrifuga alia comparata. Cortices aurantiorum haemorrhagiarum & febrium insigne remedium. *Nigrisolii* obseruationes de iis, item de nucum cupressi vi febrifuga. Epicrisis ad eius auctoris, item *Lanzoni* notata. Emetica, puluis Cornachini, mercurius dulcis, febrifuga eximia *Andriolli*. Corticem ipsi omnes certiorem reputant. Febres cum malo aphrodisiaco complicatae noxiae. Καλομελι & electuar. mundificans. Periodorum recidiuarum regularis ratio. Obseruationes ea de re nostrae confirmatae. Prouocatio ad experientiae rationalis tribunal. Moderamen frugiferum. Petitio aequa, & censurae iniquae reiectio.

§. I.

§. I.

Obſeruationes noſtrae de febribus, aſſenſu praeſtantium virorum firmata.

Edidi ſuperiori anno *obſeruationes de febribus*, praecipue intermittentibus, & ex earum genere continuis, & de earum periculis & reuerſionibus prænoſcendis, & praecauendis, per medelam tempeſtiuam, efficacem, adaequatam, candide & perſpicue propoſitam. Scripſi librum illum ad politiſſimos vtiliſſimi commercii litterarii medici & phyſici Norimbergenſis auctores, quippe qui, in anni primi hebdomade 24. problema aliquod ea de re propoſuerant. Medicus nempe Curiae Variscorum clinicus, doctrina, experientia, & candore inſignis, *L. Chriſtianus Fridericus Joerdens*, communicauerat cum ipſis obſeruationes ſuas de febribus intermittentibus, quae, dum tutae credebantur, & adhuc per initia ſolum exſpectabatur naturae auxilium, ſuperueniente ex improuiſo ſopore & apoplexia, ſubito fuerant exitio. Perterritus inexſpectato morbi exitu, & laudibus ſalu-

britatis, quae febribus hodie alicubi generaliter tribuuntur, diffisus merito, & de metuendo saepius simili euentu sollicitus, alienam etiam experientiam per laudatissimum illud commercium implorauit vir cordatus, atque, vt cum orbe medico communicarentur, si qua aliis similia obseruata essent, sique signa praenuntia aut medelae suppeterent, publice rogauit: add. *commerc. litter.* ann. 1733. hebd. 10. Quum autem haud adeo infrequenter, a pluribus inde annis, nobis similia obseruata, & apud auctores veteres recentioresque lecta succurrerent, officii nostri esse duximus, vt, quae circa signa & medicinam notabilia habebamus, ad soluendum, pro tenuitate nostra, problema illud, euulgaremus. Natum inde est, additis aliis obseruationibus pluribus, leuidense istud volumen, quod & celebratissimi illi commercii Norimbergensis, (anno 1733. hebd. 3.) & aliarum relationum litterariarum variarum auctores, multa cum beneuolentia commemorarunt: quoque ipse cl. L. *Joerdens* omne sibi, quod de iis morbis dubium fuerat, solutum, & sese in methodo ceteris febribus sibi relictis medendi confirmatum esse, officiose eodem in commercio hebd. 30. testatus est. Accessere viri eximii complures, qui partim coram, partim datis ad patronos amicosque meos, aut ad me ipsum, litteris, obseruationes regulasque nostras, sua approbatione atque experientia vnanimi, confirmarunt: quos inter nuperrime publice calculum suum adiecit praeceptor meus venerandus, celeb. *Heisterus*, in dissert. elegantissima de *medico nimis timido* p. 14. Quam ob rem singulis illis fautoribus meis experientissimis, adeoque censori vni non experto, & certas ob caussas infenso, fidenter opponendis, maximas ago gratias, ac continuandum, pro viribus, quod beneuole probarunt, sincerum in artis commoda studium spondeo, voluntate certe propensissima tantos fauores, quantum potero, demereri allaboraturus.

§. II.

Obseruationes nouae concordes de febribus soporosis & apoplecticis.

Praeter adductos in iis obseruationibus sect. I. §. 2. auctores, reperi adhuc alios, qui affectus soporosi & apoplexiae febri intermit-

mittenti verae superuenientis casus, plane iis similes, quos problema a me enodatum exhibet, itidem obseruarunt, & eodem, quod ego in ancipitibus istis praecipitibusque, & aliis metuendarum febrium periculis, expertus suasi, remedio generoso auertere iusserunt. b. *Rud. Jacob. Camerarii* egregia de *apoplexia cum febre* dissertatio prodiit anno huius saeculi decimo septimo. Incipit auctor cum vulgato eo: vis sine febre mori? & modum mortis naturalis frequentiorem obseruari solitum recte docet, vt vix sine febre, sed cum, vel ab ipsa febre, moriantur homines (p. 3.), sed & cetera animantia febrim veram, certe prope mortem, pati soleant (p. 13.) Ostendit, apoplexiam ipsam haud raro cum febre esse. Vlterius processisse inuenio virum experientia magnum, b. *Wedelium*, qui opiolog. p. 26. "se nunquam affectum soporosum vere talem vidis- "se, affirmat, vbi non simul adfuerit calor praeter naturam:,, quod tamen nobis generatim ita affirmare non licet. Triplici vero modo apoplexiam febri adesse notat b. *Camerarius*, vt vel continenti, remittenti, intermittenti, superueniat; vel quasi comitatae inuadant; vel denique febris symptomatica sit, apoplexiae superueniens (p. 9.): atque hanc ipsam longe rarius medicam, quam periculosam, immo nociuam plerumque esse, docte demonstrat. (pag. 14. seqq.) Recenset febris intermittentis soporosae & apoplecticae exempla. (p. 7.) "senem, ait, litteratum, viribus fractum, vndeci- "mo septenario maiorem, cum aestas impense calida tertianam fer- "ret epidemiam, fuisse etiam correptum, & in paroxysmis profun- "do sopore oppressum, toties a domesticis pro apoplectico habitum; "cum tamen ab iis ad se redierit, & euaserit, non hemiplecticus: "obdormiuisse pariter in tertianae paroxysmo tertio vel quarto an- "cillam rusticam, adeo grauiter & suspecte, vt, postquam vi magna "fuisset vtcunque excita, non nisi obscura sensus mentisque praebue- "rit indicia, iacens aphonos, trunci instar immota, in magno aestu, "nec alio cum pulsu; liberatam tamen & hanc fuisse, cum fine paro- "xysmi, nullo resolutam latere. Non tamen, pergit, omnes, quos "cum singulari ad caput raptu vehementer inuasit famosa illa febris, "ita dimisit; sed & vnum atque alterum, grauioribus prius acces-

"sio-

"ſionibus iam tum male habitum, importunior tandem paroxysmus "funeſte oppreſſit, modo, vt videbatur, apoplectice acutiſſimo.„ In curatione commendat "*Mortonianam*, vt ait, antidotum, febris "proteiformis domitorem corticem, ſiquidem requiſita exhibitioni "concedantur interualla:„ quod id ipſum eſt, quod nos in obſeru. Sect. I. §. V. Sect. II. §. VII. VIII. Sect. III. obſ. partic. 14. vberius deduximus. Alterum allego b. *Andream Loewium*, qui in elegantiſſima hiſtoria epidemia Semproníenſi, ephem. nat. curioſ. nouiſſ. volumini I. ſubiuncta, variis locis affectum illum enarrat. P. 78. memorat febres erraticas aeſtiuas anni 1708. cum diris ſymptomatibus incipientes, ſed circa diem fere ſeptimum in tertianam ordinariam tranſire ſolitas. "Adhibui, ait, venae ſectionem, diaphoretica, "praecipitantia: quam primum vero notaui tertianas, aut tertianas "duplices, exhibui ſtatim chinata cum arcano duplicato, optimo cum "ſucceſſu.„ Narrat ibidem hiſtoriam alicuius, qui, accepto triſti & ingrato nuntio, territus, ex iſta febre derepente inciderit in ſoporem profundum, &, licet clysmatibus & veſicatoriis intra XV horas excitatus, omnium tamen rerum inſcius, vix loqui valens, eodem die relapſus, &, accedentibus conuulſionibus, ſine febre comatoſus fatis ceſſerit. Pag. 83. febres aeſtiuas & autumnales grauiſſimas anni 1709. primo continuas, deinde die demum quinto transeuntes in intermittentes exquiſitas, commemorat. "In duabus, ait, perſo"nis, vna XVII. altera XXX annorum, obſeruaui, his febribus ſu"perueniſſe apoplexias fortiſſimas lethales.„ Laudatis ad epidemias iſtas febres remediis blandis diaphoreticis, &, poſt tertium paroxysmum, die a febre vacuo, laxantibus, ſalibus amariusculis & lixiuis, & terreis alcalicis: "omne, ait, fere punctum abſoluit decan"tatiſſimus cortex Peruuianus, cum ſalibus mixtus.„ Poſt editas obſeruationes noſtras, quamuis prior epidemiae febrilis violentia longe iam generatim remiſerit, ter tamen rurſum obſeruauimus ipſi, ſanauimusque praeſcripta ibi methodo, febrem eiusmodi, etſi tertianam duplicem intermittentem veram, cum horrore incipientem, attamen ſponte dein ſumme ſoporoſam, apoplecticae haud diſſimilem: vnam in ſutore, alteram in opifice chirothecario, illo

quin-

quinquagesimum annum parum, altero nondum supergresso, quorum vterque plane ante febrem sanus fuit, & curata saluus est; tertiam in viro nobili sexagenario, qui ante annum insultum apoplecticum sustinuerat, quem casum celeb. *D. Goetzius*, vir multis meritis orbi medico carus, & mihi fautor apprime honorandus, in commerc. Norimb. h. a. p. 172. ex litteris meis iam excerpsit. Hi autem singuli, quum primum aduocarer, caro vero, id est sine sensu & motu, iam tum sopiti erant. Omitto alios multos, quos comate, aut modo instantis soporis signis, aut eo febris symptomate, quod *Spigelius* in de semitertiana (opp. Tom. II. pag. 28.) timorem vocari notat, quodque comatis species est, correptos, a graui discrimine imminente, per nostram methodum, post editas obseruationes, praecauimus, & incolumes praestitimus. Curiosam *Spigelii* obseruationem, quacum conferri velim, quae de semitertiana in nostris obseruationibus Sect. I. §. II. III. Sect. II. §. V. VII. annotata sunt, huc adscribere liceat, quia & apoplexiae verae, & alterius morbi soporosi, alibi haud distincte memorati, inter febris semitertianae, quae partim certe ex intermittentium genere est, symptomata, mentionem facit. "Cum ipsa, ait, febris semitertiana sola "per se apta sit vires magnopere deiicere; tum multo magis pro-"sternuntur, cum morbi superueniunt acuti, quorum magna pars "per se periculosa est, quidam etiam maxime lethales, quales sunt "apoplexia, paroxysmus epilepticus, catochus forte *Aetii*, & alius "quidam morbus, in Germania & Pannonia frequens, quem Au-"striaci, Moraui, ac Stirii timorem appellant, inter apoplexiam & "epilepsiam quodammodo ambigens. Cadunt enim velut apople-"ctici sine sensu, non tamen motu priuantur, neque tamen conuel-"luntur, vt epileptici: aliquando stertunt, nec tamen discusso mor-"bo paralysin alicuius partis incurrunt.„ Affectum huic dicto timori soporoso plane similem, ex febre tertiana duplici continua, seu semitertiana spuria, hoc ipso, quo scribimus, quoque febres augescunt, & passim indolem peiorem induunt, motusque metuendos moliuntur (1), mense Septembri, bis obseruauimus: in matrona plus

(1) Hac ipsa hebdomade obiit ex caro, a tertiana non medicata, mulier sexagena-

plus quam ſeptuagenaria, & in Iudaeo iuuene. Perierat in acceſſione vltra νυχϑημερον, ſenſus omnis; ſed membra quaſi anxie iactabantur. Sublata ad noſtram methodum febre, curatus eſt morbus, neque rediit, aut noxam reliquit, conſulente mecum priori in caſu illuſtri *Hugone*, poſteriori experientiſſ. *Wolffio*, archiatris regiis, fautoribus meis eximiis. Ita, his aliisque modis, vera obſeruationum noſtrarum, ἀναλογια, & conſtans regularum ſucceſſus, ac medicinae febrifugae prae multis febribus ſecuritas atque praeſtantia, indies magis magisque experiendo, & praeſtantium medicorum practico aſſenſu, elucescit.

§. III.

Libellus de laude febris falſo ſuſpecta, cur noſtri cenſorius?

Surrexit vero nuper cl. *D. Andreas Ottomarus Goelicke*, profeſſor Francofurtenſis, & diſſertatione, de *laude febris falſo ſuſpecta*, menſe huius anni Iunio euulgata, famoſam illam deam febrem, in cuius ſacra, quaſi ipſa Hygeia eſſet, iuraſſe videtur, contra librum meum defendere, & eius medelam, quam expertus propoſui, proſcribere inexpertus attentauit. Nempe plures quidem eo noſtro opuſculo alias, de febribus & remediis variis, obſeruationes; ſed maxime etiam febricoſorum motuum, licet ſaepe ſalubrium, metuendas tamen ſaepe noxas, & naturae ibi errores lapſusque frequentes, & genuinam indicatae, in ancipiti potiſſimum ſtatu, medicinae, inter febrifugas efficaciſſimae, corticis nempe Peruuiani, vſurpandae methodum, eiusque generoſi medicaminis vſus inſignes, & vitandos abuſus, ſincere deſcripſimus, & propria alienaque multiplici experientia roboratas regulas ſuppeditauimus. "Non potui ſi„mul, quod in praefatione dixi, quin idemtidem erroneas quorun„dam

genaria, ante vegeta, nec diaetae vitiis addicta referente cl. *D. Chapuzeau*, collega meo honoratiſſimo amiciſſimoque, ad moribundam arceſſito. Litterae aliunde allatae mortem iuuenis generoſiſſimi, ex eodem ſymptomate, febri tertianae ſuperueniente, referunt. Recte ſane olim *Aegineta*, "carus, dixit, frequeuter febri„um acceſſionibus ſuperuenit:„ & *Hippocrates Galenusque:* carus ſemper malus eſt.

"dam persuasiones, de febrium indole perpetuo tuta, & quasi sacro-"sancta, suspicionesque, quibus id medicamen premitur, modeste "refellerem, ac huius demonstrarem, sub legitimo vsu, innocenti-"am, necessitatem, vtilitatem, & vniuersalem fere assererem medi-"corum vere experientissimorum, a longo inde tempore, per regio-"nes constitutionesque plurimas, stabilitum iis in rebus consensum: "quem sunt, qui ob diuulgata paucorum, leuibus ex caussis dissenti-"entium, vel dissensum affectantium, theoremata, effata, & sche-"diasmata, & vagas maleuolorum, aut aberrantium sermocinatio-"nes, sibi ita non persuadent, vti re vera est.„ Inter ista schedia-smata praecipue fuerunt dissertationes duae, cl. *D. Goelickii* praesi-dio suffultae, altera de impostura corticis, altera de eius usu noxio, licet recto. Prior corticem, quicquid agat, per imposturam agere, & nunquam esse vtilem, sed plane ex medicina proscribendum; po-sterior, ipsum rectum eius vsum noxium esse, inde eruere conatur, quia febris animae rationalis instrumentum sit, &, vti vult auctor sua indole ac motibus, semper salutaris, semper sapienter directa & moderata, nunquam noxia, sed vltimum naturae sapientis praesidi-um, ad corpus a noxa & interitu vindicandum, atque adeo nun-quam sine noxa cohibendum corticis febrifugi vsu, quamuis recto. Has dissertationes, tum ob probrosum scribendi genus, & dicta mordacia, quibus scatent, in omnes, qui ab istis cantilenis discor-dant; tum ob παραλογισμȣς eximios; tum ob laudationes febrium, & criminationes medelae, plane immoderatas, ad iustum pondus, hoc est nullum, argumentis & experimentis redegi: id quod haud sine sale, & viuida refutatione, fieri debere, ob eas ipsas aliasque caussas, videbatur. Sine stylo tamen immodesto disputaui, immo ne declaraui quidem auctorem, sed excusaui, quasi dubius essem, praesesne, cui doctrinae & claritatis elogia vbique largiter tribui, an alius quicunque, vti in academicis dissertationibus saepe fieri scio, libellos elaborarit, & quasi fortassis exercitii tantum ac disputationis gratia editos putarem, forte alio scripto limitandos, aut corrigen-dos. Legantur velim, & ponderentur ista schediasmata, iunctis obseruationibus nostris, praesertim Sect. I. §. IV. not. c. Sect. II.

§. IV. not. b. d. h. Sect. II. §. VI. not. b. Sect. III. §. V. not. c. §. VIII. not. h. Sect. V. §. II. not. a. e. §. IV. not. i. §. VII. not. b. & d. In istorum ergo foetuum suorum degenerum vltionem, indulgentissimus parens, surrexit iratus aduersus mearum obseruationum librum, in praefatione, & p. 28-32. eiusdem de *laude febris falso suspecta* libelli. Verbis fere *Borrichii*, ex praefatione ad librum de Hermetis sapientia, rem breuiter iterum liceat explicare. Vir clarissimus, censor iam meus, aculeato & iniurioso schediasmate de impostura corticis Peruuiani, artem eo febres inutiles, vel nociuas sanandi, ex imis sedibus subuertere annisus est. Multi viri periti censurae illius indignitatem paullo aegrius tulerunt: eosque inter ill. *Hoffmannus*, edita de *corticis vsu recto* dissertatione, artem ipsam a criminationibus vindicauit. Contra ille nil solidi moliri, neque moderatius agere; quin &, edito in vulgus iterum dentato scripto de ipso recto corticis vsu noxio, insistere subinde ferocius. Nos, vrgente in obseruationibus nostris occasione, vtrique libello censorio iuste respondimus, sine felle tamen, sine stomacho.

Nam mihi nunquam
Bilem, saepe iocum, tales mouere tumultus.

At ille, asper monitoribus, cum parili rursus disputatione de laude febris falso suspecta in cathedram assurgere, in fremitus & conuicia despumare, immo ne puncticulam ferre aciculae, qui ipse ante in iugulum tot praestantissimorum virorum infesto mucrone descenderat.

§. V.

Eadem censura alios impetens, aliisque pluribus debita.

Hanc tertiam disputationem titulo quidem, & aliqua parte, destinauit refutandae qualitercunque ill. *Bergeri* dissertationi solide doctae, de *laude febris merito suspecta*, & vindicando loco quodam *Veigae*, medici veteris Lusitani, de naturae febres excitantis sapientia, quem ill. *Bergerus* suppeditauerat, & confutarat; partim vero impugnando cl. *Cohausenii* libro, quem is inscripsit *archeum febrium* *fa-*

fabrum, quoque febres motus naturae, siue archei, vt cum *Helmontio* & aliis loquitur, plane violentos, & saepissime inutiles & noxios esse docuit, vt cortice praecipue Peruuiano cohiberi debeant. Refutare forsan aeque conatus esset febrium laudator, si ad manus ipsius iam peruenissent, quae contra sapientiam naturae, causum, petechias, hecticam, similesque febres inducentis, acriter haud pridem disputauit celeb. *Stentzelius* de *glandularum in plurimis visceribus absentia* p. 31. Ignorasse etiam videtur editam superiori anno elegantem celeb. *El. Camerarii* dissertationem de *nequitia febrium*, qua appellatione, ex *Caelio Aureliano* desumta, idolum illud itidem profanauit vir vere ἐκλεκτικος, & a medica superstitione alienissimus. Multos praetermitto alios, qui, quotidie haud absimilia scribentes, laudibus febris immodicis derogant. Quod si in omnes, quibus illa laudatio suspecta est, calamum sibi stringendum esse censor putet, generi humano eamdem, quam nobis, litem propediem denuntiatum iri spero, nisi ipso iam facto sit denuntiata.

§. VI.

Iudicium de ea exspectandum a medicis sinceris, cuicunque theoriae addictis.

Ex meis obseruationibus pauca quidem, & ad sententias maxime theoreticas spectantia loca, censura sua vexauit, &, sola auctoritate suae theoriae, & recoctae illius mutilae ex alienis erroribus experientiae, sine examine legitimo reiecit, immo magnam partem ne intellexit quidem, aut intelligere noluit. Conferatur velim viri disputatio cum integro meo tractatu, addita & perlecta prius dissertationum biga, vti auctor vocat, de *impostura corticis Peruuiani*, &, de eius *vsu noxio, licet recto*. Tertia, de laude febris falso suspecta, trigam perquam aequabilem nunc compleuit. Fraenum vero & moderamen deest. Vtrumque dare conabimur, per moderatas hasce animaduersiones. De iudicio inter nos lectorum eruditorum, expertorum, ac non praeiudicantium, securissimus sum: quamcunque etiam foueant theoricam opinionem. Nam, ne de verbis inurbanis dicam, nulli disciplinae probandis; ex ipsa,

quam profitetur, theoria *Stahliana*, ne quidem rite concludit. Refellitur enim immoderatus febris panegyricus, ac remedii contemtus, ipsis limitationibus illustris *Stahlii* ceterorumque ex eius disciplina doctorum, de natura varie & saepe in ratione modoque motionum suarum errante & labante, de motibus febrium excedentibus, peruersis, imbellibus, hoc est, de ipsius febris effectibus non laudandis, ipsiusque, ad motus inutiles aut nociuos compescendos, tonumque roborandum, corticis vsu. Hunc praeterea illustris *Stahlius* iisdem plane scopis, quibus nos, ceterique, quos vbertim expertos obseruationes nostrae ostendunt, commendamus, recte & vtilissime adhiberi, tot curatissimis candidissimisque obseruatoribus eo minus negare potest, quo maiorem iam ea in re fidem inter illos ipsos b. *Apino* adhibuit, quem cascarilla putauit vsum esse, & hanc, ob praestitos, isto auctore teste, in febre epidemia specifice compescenda effectus, voce & scriptis saepius laudauit. Nos autem verum corticem Peruuianum *Apino* vsurpatum probauimus, non spurium seu cascarillam, obseruat. Sect. III. §. I. seqq. Conf. ill. *Stahlii* colleg. pract. c. not. cl. *Storchii* edit. nouiss. p. 766. sqq. Neque eidem theoriae obseruationes nostrae practicae repugnant, quippe cuiuis hypothesi plausibili facile conciliandae, & ex sola veracissima multiplici experientia propria alienaque natae. Explodi mereretur theoria & hypothesis omnis, quae vel vnico experimento euidenti ita aduersaretur, vt conciliari non posset.

§. VII.

Febres medelam febrifugam indicantes.

Iterum iterumque dico, quod, inconcussis artis & experientiae fundamentis nixum, in obseruationibus meis Sect. V. §. IV. sincerus scripsi. "Laudo ipsam methodum *Stahlianam*, quae mihi, "quamuis cum illa theoretica opinione non conuenire fatear, egre-"gie tamen saepissime haud absimiliter succedit. Verum, si qua est "periculum minitans, vel intoleranda, vel pertinax paroxysmorum "violentia; si nihil vtilitatis inde, & a reliqua medicatione in corpus "redundat; si functiones naturales, & habitus corporis, non obstan-

"te

"te methodica curatione, in deterius degenerant; quae omnia, pro "febris & corporis indole, (nec artis, neque artificum culpa, fed "propter febris faeuitiem, monftri multiformis, quod ratiocinia "noftra perfaepe eludit, vt ait *Ramazzin.* opp. p. 52.) facile fieri, "expertum quemlibet teftor: tunc nolim equidem, & nolint ipfi il- "li doctores, febrifugae medelae vnice certae vfum iftis cancellis (fo- "lorum, vt docent, motuum fine materia in fine morbi cohibendo- "rum) includi, & fecurum ac vtile medicamentum morbo haud fe- "curo vel inutili; roborans debilitanti; crafin & tonum partium "corporis conferuans diffoluenti ac deftruenti; medicamentum, "quod nihil moleftiae, nifi fapore, creat, morbo moleftiffimo; id "eft, dei beneficium fupplicio, poftponi.„ Vides, lector candide, cui- cunque theoriae addictus, quibus cafibus, quibus indicationibus medica- mentum λνξιπυξετον vnice certum, quo vfque certum quid in arte eft praecipue feruem: vbi fane illud non adhibere piaculum effe mecum arbritraberis, fi opem omittere, quam aegroto fecure ferre potes, aeque mecum abhorres, quam committere quicquam, vnde noxam homo capere queat. Salus aegrorum, non hypothefeos fauor, fum- ma lex efto!

§. VIII.

Epicrifis de cenfura generalis.

Regulas & cautiones, prudenti haud difficiles, pro tempeftiuo iuftoque vfu fuppeditaui, & propria alienaque roboraui experientia, ad quam non expertus cenfor lepide refpondet: "quid opus eft do- "lofi medicaminis vires proprio marte experiri?„ Vfum remedii ab abufu diftinguere, & veritati manus dare, intemperanti difputa- tori nondum lubet; rationibus genuinis, & fincera experientia pu- gnare ipfi hac in re non licet. Bilem ergo folum atram, in praefa- tione maxime, crude in librum meum exfpumat: quod quidem ho- mini, praeiudicatis opinionibus alte inhaerentibus aegrotanti, eo lubentius condono, quia pharmaci effectus effe videtur, quod ipfius aegritudini, ex prioribus iftis differtationibus clare apparenti, de- beri reputatum, medice per noftrum illud obferuationum opufculum

propinaueramus. Optamus speramusque bonam ὑστεροεργίαν & vbi sanis, id est attentis & haud perturbatis oculis, meliora intuitus & expertus fuerit, in practicae veritatis partes transitum. Quod si ita fiat, & vel profiteatur id censor, vel tacitus acquiescam & ipse, tacitusque gratulabor non mihi, sed veritati, de viri docti cordata assensione, vel de eius contradictione posthac omissa. Quod si ex aduerso denuo in certamen assurgere, atque vlterius contra me, quique mecum sentiunt, viros experientissimos plurimos, disputare placeat, iungat, per me licet, trigae suae disputationum quartam, & quadrigis in exploratissimas veritates inuehatur, plaustra vero conuiciorum in stabulo relinquat velim, si sine iis certare potest: quod posse vix solent, quibus mala caussa est, & praecepta opinio dominatur. Habebit me semper ad iustam, si qua opus sit, responsionem, sed & ad quaeuis officiorum genera amice paratissimum, & ceteroqui personae, dignitatis, meritorumque ipsius, quae cum erroribus & effectibus animi haud confundo, aestimatorem sincerum.

§. IX.

Transitio ad examen speciale.

Ibo breuiter per singula, quae censor tetigit loca, &, sedatissimo animo, ad omnia & singula, quae dixit, respondebo. Ipsa vero prius eius verba, quibus meum opusculum impetiuit, integre omnia hic inseram, vt, collatis subsequentibus responsionibus nostris, facile lectores prudentes iudicium, tum de vtriusque nostrum moderatione, tum de caussae bonitate, ferre possint. In praefat. p. 2. sqq. ita ipsi lubuit loqui:

"Qui de disputationibus academicis, inprimis inauguralibus, idem,, (quod de dissertationibus ludicris, in laudem podagrae, formicae, anseris, elephantis, pediculi, immo ipsius plane asini, vti auctor, lactis forte asinini non amans, cum emphasi dicit) ferret iudicium, haberet iure, quod metueret, ne "prudentioribus laute deridendum, immo exsibilandum sese praeberet, vel, si "candidius mentem explicare mihi liceat, animi sui malignitatem manifestis

"pla-

"plane indiciis proderet. Id tamen citra exſpectationem omnem haud pri-
"dem fecit auctor obſeruationum de febribus, qui non minori audacia, quam
"impudentia, auctori diſſertationis de impoſtura corticis Peruuiani imputa-
"re haud erubuit, quod neutiquam ferio egerit, ſed exercitii tantum cauſſa,
"figuris rethoricis & variis luſibus circa artes dialecticas, luxuriante ingenio
"eundem criminatus fuerit (1), imo fuſpicatur idem optare praedictae diſpu-
"tationis auctorem, quisquis demum ille fuerit, vt Americanus cortex mi-
"graret in Americam, niſi conſilium eius effectu deſtitui ſalus reipublicae
"iuberet (2). Verum praecipiti ſuo iudicio non ſatis fiſus, alio epiſtolaris ſuae
"diſſertationis loco ſubtimide ſeſe excuſat, virosque graues rogitat, vt ipſi
"ignoſcant, quod ſcripti illius, dum ſeria aguntur (quaſi iocoſa & ludicra eſ-
"ſent omnia, quae dicta in diſſertatione ventilantur) aliquoties mentionem
"fecerit. Fando enim ſe accepiſſe memorat, eſſe ex his, qui de hoc remedio
"(cortice Peruuiano) male informati perperam iudicant, qui ſolo titulo audi-
"to, & non lecta, aut certe non ponderata, opella ipſa, aut re non ſatis in-
"tellecta, neſcio quid eximii aut ſolidi inibi eſſe debere praeſtituerint, & ar-
"repto paſſimque pronuntiato odioſo illo & indigno impoſturae nomine, nul-
"lis rationum momentis ſuffulto, ſuos aliorumque auxerint errores, cum de-
"trimento aegrotantium. Quibus ex verbis unicuique colligere facile lice-
"bit, nouum hunc Thraſonem, (qui prima vice in eruditorum theatro
"comparuit, ac peſſimam animi ſui indolem eo ipſo ſtatim prodidit, dum
"non ſatis ſui compos, in quoſuis obuios, modeſtia omni, qua in viros
"ſe multo doctiores & in praxi clinica longe peritiores decebat poſthabita,
"ingenti procacitate irruit) peſſime ſibi conſcium fuiſſe, nec iniuria metuiſſe,
"ne, ſi in medicorum artis ſuae peritorum (quos ſolos competentes iudices
"agnoſco & admitto) manus inciderent, illique rationum ibi adlatarum mo-
"menta rite expenderent, non ſolam calumnias, quin diffamationes manife-
"ſtas maligni cenſoris agnituri, ſed & pari loco famoſum corticem, i. e. no-
"xium generique humano ſumme exitialem, eſſent habituri (3). Sed nec
"hic ſatis praeſidii atque ſecuritatis inueniri poſſe ratus, ſerio, ſancta ſimpli-
"citate deluſus, circa addendorum finem veretur, ne, qui diuinum illud be-
"neficium (corticem Americanum) calumniari & ſuſpectum reddere, & me-
"di-

(1) Vid. ad haec omnia reſponſio infra. §. 11.
(2) Vid. §. 13.
(3) Vid. §. 14.

"dicos, aegrosque, quantum fieri poteſt ab uſu eius abſterrere ament, deo, "medicinae datori, difficulter rationem reddituri ſint, an vanae timiditatis, an "praefractae in morborum impetu permittendo temeritatis immitisque in "omittendo miſerorum aegrotantium leuamine pertinaciae? (4). Id vero "in ambiguo relinquit. Quaſi vero grauiora iudicia eorum ceruicibus non "imminerent, qui ſcientes volentesque infidi, immo manifeſte damnoſi reme-"dii abuſui non ſine ſummo generis humani detrimento inhaerent, immo ab-"unde licet moniti non tamen reſipiſcunt, ſed indies poties coepto in trami-"te pergendo, miſeros aegrotantes ſperatae ſanitatis loco in ſtatum ſumme "aerumnoſum praecipitant (5).

In ipſa diſſertatione p. 28. ſqq. "paucis inquit, placet adhuc examinare "ſcriptum DD. Pauli Gottlieb Werlhofii, nuperrime editum, in quo quidem "obſeruationes de febribus, praecipue intermittentibus & ex earum genere "continuis &c. eruditis pollicetur, eundem tamen cum Cohauſenio ſcopum "ſibi propoſitum habuiſſe videtur, vt, quod alii ante ipſum modeſtius fecere, "febrifugum Americanum, quod munus vocat prouidentiae diuinae, remedi-"um generoſum cui nihil adhuc ſuppar vel natura vel ars aemula exhibuerit, "nouis & plane hyperbolicis encomiis exornaret (6) atque extolleret, com-"modamque eo ipſo nanciſceretur occaſionem inuehendi in auctores bigae di-"ſputationum, quarum altera de impoſtura corticis Peruuiani, altera vero de "vſu eiusdem noxio licet recto agit, quamque poſtremam is diſputationi Ha-"lenſi de recto corticis chinchinae vſu oppoſitam eſſe argute ſuſpicatur. Qua "tota in opella nihil in maiorem me admirationem rapuit, quam quod ſenten-"tiam Stahlianam de natura & eſſentia febris ſuam facere auſus fuerit, pa-"rum interea ſollicitus, an etiam cum reliquis ſuis ſpeculationibus therore-"ticis & inprimis cura febrium, quas ille cortice Americano tuto & certa ef-"ficacitate ſuperari poſſe exiſtimat, conciliari ſeſe patiatur (7). Verum deſii "mirari, poſteaquam opella, fugitiuo tantum oculo perluſtrata, animaduerti, "honori ſibi duxiſſe Werlhofium, vt apum more ex celebriorum medicorum ſcriptis

(4) Vid. §. 15. vbi verba noſtra & ſententia integre exponuntur.

(5) Vid. §. 16. addatur ad totam praefationem noſtra notatio §. 12.

(6) Vid. §. 17.

(7) Vid. §. 18.

"ſcriptis ſuum in apiarium congereret, quicquid roſtro ſuo abblandiri videba-"tur (8), cumque hypotheſin Stahlianam phaenomenis febrilibus concinne "& concatenata ſerie explicandis inſeruire probe obſeruaret, eam adoptare "nullus dubitauit, atque adeo ſponte cum illo agnoſcit, febrim in ſe & abſo-"lute ſpectatam nihil eſſe, niſi motum naturae, per ſecretiones & excretio-"nes materiae nociuae, ad conſeruationem corporis tendentem: additque, "ne quidem mereri febrim, vt pro morbo habeatur, immo, ita docuiſſe omni "aeuo hodieque ſentire ac docere vbiuis medicorum prudentum ſcholas. Id "quod, ſi ſic ſe habeat, vti veriſſimum eſt ſic ſe habere, non comprehendo, "quomodo id cum cura febrium artificiali per corticem Americanum inſtitu-"ta conſiſtere queat (9)? Si febris eſt motus naturae, quo materias nociuas "per ſe & excretiones corpore emouere molitur, vel, vt Sydenhamius, ma-"gnus ille Anglorum practicus, loqui amat, inſtrumentum naturae, quo pu-"ra ab impuris ſecernere ac poſtmodum euacuare contendit, methodus Werl-"hofio aliisque, cum quibus ſentit, conſueta, qua ſtatim in principio febri-"um, nulla expectata coctione vel praeparatione ad excretionem, corticem "exhibet (10), naturae aemula dici nequit. Rurſusque: ſi febris eſt motus "naturae, ad conſeruationem corporis tendens, hic vero in primis ſtatim ini-"tiis ſupprimatur atque cohibeatur, euidenter conſequitur, omnem nociuam "materiem in corpore febricitantis concluſam manere, id quod vero cum bo-"na illa atque ſalutari naturae intentione conciliari iterum nequit, niſi proba-"tum eant amici & fautores decantati huius febrifugi, quod & vim alteran-"tem, humoresque praeparantem, &, hac peracta, euacuantem quoque effi-"caciam poſſideat. Ceteroquin ingenue confitetur, modum quidem operan-"di non adeo eſſe perſpectum, interim tamen naturam cortice roboratam par-"tim humores coquere ſeu digerere, partim vero digeſtos ſponte per vias "commodiſſimas excludere, & modo aluum ſubducere, modo vero diapho-"reſin vel diureſin ciere, modo ſalutares ſanguinis fluxus, modo plane criti-"cam ſaliuationem excitare, modo alia miraculoſa opera exequi. Quae omnia "ſi corticis vi & efficacia in corpore humano viuo fieri vana credulitate ſibi "perſuadeat, impoſturae plenum eſſe, cui tantum tribuit fidei, corticem fate-

"atur

(8) Vid. §. 19.

(9) Vid. §. 20.
(10) Vid. §. 21.

"atur necesse est. Verum licet hoc modo reum habeamus confitentem, mo-
"dum agendi excellentis ac generosi huius febrifugi nondum satis peritis ar-
"tis perspectum esse, mauult tamen ille ingenii sui vires, quas sane non me-
"diocres esse, quiuis intelligens facile ex hoc specimine sibi imaginetur, ex-
"periri, dum haruspicum more (qui, dum sese mutuo contuentur, in risum
"prorumpunt) huc & illuc incerta sua opinatione oberrando, tandem forte
"sic habere sese posse operandi corticis modum hariolatur (11), nempe vel
"agere eundem more aliorum vegetabilium amarorum, leniter aromaticorum,
"& pariter austerorum, vel tonicam efficaciam exerere eundem, quam fibris
"aliquando laxioribus ventriculi potissimum, intestinorum ductuumque &
"glandularum, &, euidentissime omnium, ductuum biliariorum, ceterorum-
"que vasorum sanguineorum, lymphaticorum, neruorumque, fibrarum &
"ductuum, praecipue in hepate, pancreate, mesenterio, liene, renibus, vtero,
"ipsisque plane partibus seminalibus &c. communicet; vel, si haec forte ad-
"sensum vel adplausum apud incredulos non inueniant, in eorum gratiam
"comminiscitur vim plane balsamicam, qua chyli, sanguinis, humorumque
"inde deriuatorum crasis, praecipue, si exsoluta illa fuerit, coerceatur, vel
"denique, quasi portentosarum pollicitationum finem nullum inuenire queat,
"sulphur aliquod leniter anodynum sibi effingit, quod fibras & neruos vnde-
"cunque irritatos demulceat, & quae sunt eius generis figmenta plura, quae
"laudato suo antipyretico liberali manu tribuit (12). At vero hisce manife-
"stis quasi virtutibus corticis parum confisus, summorum virorum (quos, in-
"ter disputator certe non postremum sibi vindicat locum) vestigia sequi, &
"cum ipsis ad notissimum illud physicae theoreticae ignorantiae asylum, quod
"nempe tota sui substantia specificam febrifugam virtutem exereret, confuge-
"re maluit. Doleo vero vehementer Mollierii comici Gallici elegantissimi
"tempore non vixisse eximium hunc disputatorem; is enim sine dubio exa-
"mini candidati sui hanc quaestionem, cur cortex peruuianus habet vim fu-
"gandi febres? vna cum illius responsione: quia habet virtutem febrifugam,
"comico illi actui inserturus fuisset. Ouum enim ouo non potest esse simili-
"us, quam quaestio illa Mollieriana: cur opium facit dormire? & responde-
"tur: quia habet vim dormitiuam. Ex vngue leonem (13). Vnum vero ad-
"huc

(11) Vid. §. 22.

(12) Vid. §. 23.

(13) Vid. §. 24.

"huc eſt, quod obiici poſſe praevideo: neminem de noxia corticis vi dignum "ferre poſſe iudicium, niſi qui frequenti eius vſu ac ſaepius repetita experi- "entia prauos effectus ipſe ſua in praxi obſeruauerit; ita quidem opinari ca- "thedrales, non aeque vero clinicos; conſtare multiplici ſummorum in arte "medica peritiſſimorum virorum, quorum longa ſeries exhibetur, experien- "tia, nihil ab iſtiusmodi methodo, & continuato efficaciter repetitoque cor- "ticis vſu, ſi prudenter, & tempeſtiue fiat, damni emergere, & quae ſunt "eius farinae plura. Anne vero ſatius eſt, fieri alieno periculo cautiorem? "Quid opus eſt, doloſi medicaminis vires proprio marte experiri? anne nu- "meroſa exempla eorum, qui corticis vſu male mulctati aliorum, febres me- "thodice ſine china curantium auxilia implorare coacti ſunt, ſufficientem ha- "bebunt vim, de noxia eius efficacia conuincendi eos, ad quos confugiunt? "ſuntne incompatibilia, artem docere & ſimul facere? Quid inter cathedra- "les & clinicos interſit diſcriminis, ipſimet probe nouimus. Error ingens "eſt practicorum, ſibi perſuadere, profeſſores ad artem quidem docendam, "non aeque vero exercandam aptos eſſe; Quaſi vbique in academiis Germa- "niae non reperiantur, qui pari adplauſu & doceant & faciant eamdem. Pro- "inde oleum perderem, & operam, ſi vanis talibus commentis remouendis "prolixe vellem immorari (14). Denique p. 55. mirifice, ait, mihi placuit "conſilium medicum, quod illuſtris *Stahlius* petitioni altiori ſatisfacturus de "vſu vel abuſu corticis Peruuiani hoc modo ſuppeditauit: nempe quod, qui- "cunque practicus non didicerit, febres intermittentes etiam ſine chinchinae "empirico vſu, methodo & medicamentis, nihil damni inferentibus, percura- "re; illi etiam huius corticis exhibitio non libera relinqui & concedi merea- "tur, in cuius vſu minus cauto facile ſit grauiter offendere. Neque vero in- "terpretatio horum verborum eum patitur ſenſum, quem ſuperius allegatus "ſcriptor illis adfinxit. In cuius rei pleniorem luculentioremque confirmatio- "nem, illud inſuper memoratu dignum iudicauit praelaudatus *Stahlius*: quod "practicus ille, qui contra chinchinae vſum inſurrexerat, eodem tempore, "18 menſium ambitu, ad ducentorum aegrorum catalogum produxerit, qui "eodem illo loco a tertianis & quartanis in ſanitatem & integram & conſtan- "tem reſtituti fuerint, ipſius conſilio, methodo ac remediis; dum ex alterius "ma-

(14) Vid. §. 25.

"manu, e numero paucioribus, plus quam viginti dimiſſi, hectici, phthiſici, "oedematoſi, ſpaſtico aſthmate oppreſſi, qui a febre in tales affectus prolapſi "erant; quorum potior pars decedebat. Talia vero, qui legerint matureque "perpenderint, nec tamen ad meliorem mentem reduci ſeſe patiantur, vix di- "gni eſſe videntur, quibus verbulum amplius dicatur. Malunt enim plena "meridie coecutire, quam ſemita, toties ab aliis calcata, tutius incedere. "Soluant interim haec argumenta, ſi poſſint (15), dum ea, quae a priori pe- "tita ſunt, admittere recuſant (16).

§. X.

Praemonitum.

Ignorat, vti apparet, cenſor me meumque animum atque ſtudium, quo commoda hominum, & aegrorum praecipue, & medentum, inter quos ipſe eſt, amanter, pro virium tenuitate, quaerere per totam vitam propoſitum habeo, eo ſolo, nulla propria vtilitate, nulla ambitione, ad ſcribendum excitus. Legat velim, quam fugitiuo forte oculo praeteruidit, praefationem obſeruationibus praemiſſam, ſubiunctamque epicriſin, vbi mentem intentionemque meam nudam ſincere pinxi, in iſtorum gratiam, quibus ignotus fuero. Agnoſcent me facile, qui norunt. Mentem intentionemque eamdem attenti lectores pernouerunt, quibus ſolis obſeruationum paginis innotui; quos inter cl. *Joerdens* in commerc. litter. Norimb. h. a. pag. 135. ex quauis tractatus pagina cordatum meum animum, verae aegrorum vtilitatis ſtudioſum, ſibi patere profeſſus eſt. Ipſum ego cenſorem neque malum reputaui, neque adhuc reputo; ſed ob theoricas hypotheſes nimis generaliter definientes, & ob errores alienos abuſusque cum veris medicinae vſibus confuſos, errantem, & opinionum mordicus tenacem, nimiaque erga illas propenſione, in affectus animi abreptum, atque ideo in iudicando ſcribendoque praecipitem. Recte ita me exiſtimare, nimis quam dilucide ex his, quae modo vberius excutienda ſunt, appariturum confido.

§. XI.

(15) Vid. §. 26. (16) Vid. §. 27.

§. XI.

Dissertationes academicae exercitii caussa scriptae.

Ludibrio bonum illum virum non habui: multo minus me cuiquam sagaciori deridendum aut exsibilandum, quae vocabula censoris sunt, propinaui, quum in *obseruationum de febribus* Sect. I. §. IV. Sect. V. §. II. Sect. V. §. VII. & VIII. disputationes academicas, immo inaugurales, de *impostura corticis*, & de eius *vsu recto noxio*, quae ex eodem fonte profectae, eiusdemque viri nomine, quo noua ista febrium laudatio, insignitae sunt, non serio, sed luxuriante ingenio, & exercitii solum caussa scriptas esse, conieci. Frodiit superiori saeculo Marburgi disputatio academica inauguralis, de *purgantium remediorum e foro medico proscriptione:* de qua *Waldschmidius* in *epistolis amoeb.* p. 37. haud valde absimile tulit iudicium. Sane regulae instar esse potest, generalem proscriptionem remedii alicuius generosi seu efficacis vel errorem damnatoris semper arguere, vndecunque profectum, vel luxuriantis ingenii lusum. Hoc vero de censoris mei disputationibus ideo me coniicere voluisse, quilibet videt, vt iniuriosum istorum libellorum auctorem aliquo modo excusarem, & subridens innuerem leniter, quod verum est: ludicro eos scriptore, quam serio, digniores esse. Quae res, an mihi derisioni esse possit, iudicent lectores serii, immo & si qui sint, quibus deridere placeat. Hi etiam, quod gallico prouerbio dicitur, a meo latere stabunt puto. *Les rieurs seront de mon côté.* Sed seriae vtilesque veritates practicae sunt, quas proposui. Luditur sane nimium quam saepe, luxuriante ingenio, in dissertationibus & theoriis academicis. Alterum quod me opinari de sese non patitur censor, haud pudet praestantiorum disputationum inauguralium auctores, praesertim earum, quibus virorum inclitorum sententiis contradicitur, profiteri, se non nisi exercitii caussa scripsisse. Ea, verbi gratia, est modestia scriptor elegantis pariter ac solidae dissertationis inauguralis Erfurtensis de *dubia atque suspecta haemorrhoidum laude*, sub praesidio celeb. *Iuonis Joannis Stahlii* hoc anno habitae, (qui cum illustr. *Georg. Ern. Stahlio* confundi non debet,) vt ipse dicat,

 se

ſe dubia exercitii magis, quam tantis viris, qui in laudes fluxus haemorrhoidum, & naturae eam molientis, vel nimias profuſi erant, contradicendi ſtudio, oppoſuiſſe. Quem libellum ideo potiſſimum prae aliis huc adducimus, quia ἀναλόγως ad hanc controuerſiam ſpectat, ac, quae ill. *Bergerus* ſingulari illo de febre ſchediaſmate oſtendit, de haemorrhoidibus ita demonſtrat, vt rationum earumdem pondere nimia febrium laudatio vel magis ſubruatur. Refellat, ſi grauiſſimo ſtudio poteſt, cenſor, quae, exercitii cauſſa, ſed ſine luſu, illius diſſertationis auctor, contra nimis laudatam naturae, in aegrotante corpore, ſapientiam, atque vim praepotentem attributam, diſputauit! Vtcunque cenſorium ſupercilium contrahat, ludet ſpero operam in impugnandis iſtis, quemadmodum in noſtrorum argumentorum oppugnatione, quibus ipſum in corticis cenſura luſiſſe probauimus.

§. XII.

Dicta contumelioſa hinc relegat.

Excandeſcit icciroo, & ira, quae, vt medici aliqui dicunt, febris breuis eſt, turbatus, eo ipſo, quod diſputationes academicas, immo inaugurales, alia mente, quam ſeria, ſcribi potuiſſe reputaram, animi malignitatem indicare conuiciatur, & me peſſimae indolis in quoſuis obuios irruentis accuſat: nempe vt cruda iniuria vlciſceretur vel locum *Sydenhamii*, non meum, *obſeruat. mearum* Sect. V. §. VIII. not. g. adductum, vbi oſoribus corticis ringentibus animus probroſus imputatur, vel ea, quae, de animo quorumdam eius remedii criminatorum, verbis *Borrichii & Lucretii*, Sect. V. §. V. not. f. ſqq. moderatiſſime, ſine ullius iniuria, monueram. Malignitas, & peſſima indoles, merito febribus (2) in quoſuis irruentibus a probis medicis ſaepe tribui ſolent; non viris honeſtis, qui, artis & aegrorum commodis ſtudentes, contra aliorum theorias & obiectiones, medicamentum aliquod vtile defendunt. Audaciae deinde & impudentiae

(2) Malignitatem in febribus merito & falſo ſuſpectam limitauit nuper Altorfi *D. Flachus* peculiari diſſertatione.

tiae me infimulat, vt ea impudentis temeritatis macula immeritum afficeret, quam oleo & fale blande abftergere ab ipfo conatus eram, *obferuation.* Sect. I. §. IV. Ingentem mihi etiam procacitatem obiicit, quod, modeftia omni exuta, in viros me longe doctiores, & in praxi clinica peritiores, vt ait, irruam. Se puto intelligit, quod non inuideo. Neque vero irrui, neque modeftiam exui; fed rationes probe meditatus, & rem rite expertus, iufte, & longiffime quam ipfe in controuerfiis folet moderatius, contra ipfius errores & iniurias difputaui. Quis autem metiatur illam fcribendi in quosuis opinanti cenfori obuios licentiam, qua viri, probi, & artis incrementa candide quaerentes, acquifitaque retinentes, impofturas & fucum facere; qua, qui febrim pro morbo habent, inepti fpeculatores; qui liquorem aliquem neruorum admittunt, infatuati dicuntur; &, vt ipfi arti medicae bellum quafi indicatur, rectus ipfe remedii alicuius vtiliffimi, ac praecipuis per omnes regiones medicis confueti, vfus perhibetur noxius? & quae funt eius furfuris plura. Non prima illum vice, quod de me ab ipfo, quamuis non omnino vere, dici lubens patior, in eruditorum theatro comparuiffe, fat fcio, & fciunt fatis, qui vel folas recenfiones librorum ipfius, & fcriptas poft ipfum hiftorias medicinae & anatomes, & oppofitas ipfius operibus fcriptiones variorum virorum doctorum varias, legerunt. Verbis coutumeliofis virum clariffimum pugnare poffe non negaui, neque nouo illo experimento opus fuit. Specimina eius rei praefat p. 3. & 4. iterum iterumque dare omni ftudio fatagit. Compotem me mei non fatis effe, incomta obiurgatione pronuntiat iudex nequaquam competens, idque forfan ideo, quia, fi ferio effraenem illam differtationum de cortice bigam in orbem emififfet, animae fuae, quae ipfi natura audit, errantis, & affectibus turbatae miniftrum ea in re fuiffe, moderata loquendi formula, conieceram in *obferuationibus meis* Sect. V. §. II. Vter noftrum oftenderit, animum fe fuum regere, vel fecus, iudicent lectores! Cenforis etiam calumniantis ac diffamantis, & Thrafonis titulum, a me itidem longiffime alienum, (quo ipfum *obferu.* Sect. V. §. VII. condecorare moderate caueram) munifica manu

mihi

mihi largitur. Quae munera omnia, quippe nullo mihi modo congruentia, ne quidem opus eſt in ipſius ſinum refundere. Neque ego quid eiusmodi aduerſarium de ſe viciſſim pro talibus legere, ſed quid ſcribere me deceat, ob oculos habebo. Inania iſta verba aeque me talem reddere nequeunt, ac muliercularum iracundarum voculae ſagas aut magos conuiciando creare. Migrent talia a controuerſiis litteratorum in Americam, ad barbaros, vltra corticis Peruuiani patriam, populos!

§. XIII.

Votum cenſoris de emigratione corticis quomodo limitatum?

Pag. 11. non ſuſpicatus ſum, (vti praefat. p. 3. cenſor male me intelligens putat,) ipſum voto ſuo impotenti de migrare iubendo in Americam cortice limitationem addidiſſe. Ego addidi, quum ipſe in laudatione febris & criminatione remedii nihil limitet. "Migrabit, dixi, cortex; niſi conſilium effectu deſtitui ſalus rei publicae in [illegible]..., Et iubet ſane effectu deſtitui plurimorum aegrorum ſalus: quum adhuc nullam Europa medicinam poſſideat, aeque pro indicatione febres reprimendi certam & adaequatam. Neque ſolum in ſubito metuendis febrium ex intermittentium genere periculis, & vbi iſta vrget indicatio, haud ſine formidando aegrorum detrimento, & plurium pernicie, eo medicamine carituri eſſemus, qua de re praecipue in obſeruationibus ſcripſimus; ſed veriſſimum inſuper eſt, quod alii dudum oſtenderunt, & nuper, in diſſertatione de *medico nimis timido* p. 13. neruoſe dixit celeb. *Heiſterus*, vir doctrina, ſapientia, experientia grauiſſimus: ſi debitis cautelis, debitoque victus & vitae regimine adhibeatur, nullum prorſus inde malum ſiue incommodum, ſed quam plurima commoda & vtilitates, in aegros inde redundant. Nam a febribus contumacibus eos ſatis cito liberat, quae per alia a timidioribus medicis commendata remedia ſaepiſſime tolli nequeunt, & quibus contra ſaepe efficiunt, vt aegri febrium harum diuturnitate praeter incredibilem earum moleſtiam, viribus exhauriantur, & vel in cachexias, vel hydropes, vel febres len-

lentas hecticas coniiciantur, qui breui & absque periculo a molestissimis his morbis, legitimo vsu, liberari potuissent.

§. XIV.

Excusatio nostra ad viros graues qualis?

Quae Sect. V. §. VII. d. dixi, rursus non capit, sed eo, longissima aberratione detorquet, quasi subtimide me excusarem, meoque iudicio non bene fisus, vel malae caussae conscius, metuerem ne legeretur opusculum de impostura. Clarum vero ex ipso loco meo est, optime me aequissimo meo iudicio, & optimae caussae confisum rem suo pondere aestimasse, idque ipsum petiisse vt probi iudices perlegerent istam disputationem ponderarentque, neque nudo illo, nullis rationum momentis quod passim ostendi, suffulto & odioso, & indigno imposturae titulo, seduci se paterentur: quod aliquos, incaute praeiudicantes, cum damno variorum aegrotantium, quibus inanem illum titulum deinde occinerant, fecisse fando acceperam. Hanc ibi caussam, quum plures suppetant, allegaui, cur illud scriptum recte trutinandum, & critico sale modeste fricandum, duxerim. Veniam a viris grauibus petii, non ob iudicium meum sed ob id solum, quod opellae tantilli momenti inter seria aliquoties, fecerim mentionem. Neque vero eius iudicii, vel vllius alterius caussa, veniam a quoquam petere opus habeo, qui neminem volens offendi. Si vsquam a viris doctis dissensi, quod, pro rei publicae litterariae libertate, hic illic factitaui, id decenter, & cum debito meritorum cultu, feci, modestius longe, quam alii, quos hic nominare nolo; immo longe moderatius multis viris praestantissimis, quos passim in obseruationibus adduxi, pro meis sententiis pugnantes: vt aut lectionis, aut attentionis defectum ostendat illa censoris imputatio: (p. 28.) alios ante me modestius id fecisse. Nulla in me est censendi cupiditas, fastus nullus; sed medicinam ab omni sectae cuiuscunque iugo liberam, & aegrorum salutem, rectumque ideo medicaminum generosiorum vsum, vitatis abusibus, sarta tecta volo. Ista re si qui offendantur, eos cordatus nemo dignos iudicabit, a quibus venia petatur.

§. XV.

Remedii febrifugi censura non limitata inexcusabilis.

Verba mea ex Sect. V. §. IX. sub finem denuo non assequitur. In ambiguo me ibi nescio quid relinquere dicit, vbi plane nihil dubitaui: an illud num difficulter deo rationem reddituri sint, qui damnant & calumniantur munus ipsius, remedium tot ac talia, quae demonstraueram, praestans; an vero, num id temeritate, an timiditate, an pertinacia faciant? quod quidem perinde est. Temeritas est, timore & neglectu medelae, pertinaciter permittere morbi saeuitiam. "Apage temeritatem a medicina, apage timiditatem, apa-"ge negligentiam!„ sunt verba ill. *Stahlii* in propempt. ad differt. de *curatione aequiuoca.* Ego, dicto loco, post descriptum, additamenti instar, candide, & ex experientia aliena luculenta, antehac per Germaniam non euulgata, nouum insignemque corticis vsum, ad perniciosissimum sphacelum cohibendum, (de quo add. *commerc. litter. Norimb.* a. 1733. p. 174.) his verbis colophonem libello obseruationum imposui, quae iterum iterumque inculcare non piget. "Sufficiat heic vires medicinae eius summopere in morbo no-"centissimo (sphacelo) innocuas & eximias, ex aliena maxime expe-"rientia, adnotasse, quae in tam desperatis casibus, tanto successu "beata est, vt & imitatione prudenti dignissima sit, & vel sola hisce "silentium imponere debeat, si qui adhuc diuinum illud beneficium "calumniari, & suspectum reddere, & medicos aegrosque, quantum "fieri potest, ab vsu eius absterrere amant.„ Nempe si id, pro illaudabili desiderio, obtinuissent, ipsa illa vis ad exitiosum sphacelum haud fuisset detecta, & periissent, qui seruati sunt. Pergo "denique: nae isti, vereor, (numquid hoc verbum dubitationem "arguat?) ne tantem deo, medicinae datori, difficulter rationem "reddituri sint, vanae dicam timiditatis, an praefractae in morborum "impetu permittendo temeritatis, immitisque in omittendo misero-"rum aegrotantium leuamine pertinaciae? (hoccine est indubio aliquid relinquere, vbi omnia locum habent?) nisi, inquam, abunde "moniti, meliora acceptare, & acceptata candide profiteri, aut saltim,

"tim, donec vſum multiplicem ab abuſu rite diſtinguere didicerint, ta-"cere diſcant.„ Hoc ſolum *niſi*, hanc limitationem addidi. Si hoc eſt in ambiguo relinquere, reliqui tantiſper, dum pateat, an ſpes mea melior impleatur. Sique haec ſcripſiſſe ſancta, vti cenſor tenui cum acumine ludit, ſimplicitas eſt, non me huius pudet. Modeſte de ipſo ſentio, dum non niſi ob praeiudicatarum opinionum, tamquam ſacroſanctarum, cultum, & factorum haud expertorum ignorantiam, non autem ex profana, quae ſanctae ſimplicitati opponitur, verſutia, non ſcientem prudentemque, diuinum illud munus, quod nec expertus eſt, nec adhuc vult experiri, condemnaſſe; nec tandem vero propediem, quum velum ab oculis fuerit remotum, vt vſus rectos ab abuſu diſtinguere queat, probaturum eſſe exiſtimo atque ſpero. Caueat velim, ne fruſtra ſperem.

§. XVI.

Tam vſus omiſſio & criminatio, quam abuſus ipſi, non excuſanda.

Abuſus, contra quos, loco reſponſionis, declamat, ad id, quod quaeritur, non ſpectant. Nam, per veſtram lectores fidem; quaenam iſta eſt reſponſio? quae logica? quae diſputandi ratio? Experientiis demonſtraui, omiſſiones iuuaminis adeo dati, immo criminationes, ab iis profectas, qui vſum remedii toties ſalutaris, toties vnice iuuantis, & morbis, quibus certo medetur, longe tutioris, e manibus medicorum excutere allaborent, inexcuſabiles eſſe, niſi illi meliora moniti acceptare, aut tacere diſcant. Reſpondetur mihi: quaſi vero abutentibus grauiora iudicia non immineant? Quid hoc ad ipſum vſum? quid ad excuſandas remedii criminationes? Grauiora iudicia cui immineant, is decidere poterit, qui exploratum ſigillatim habebit, cuius latior hic illic culpa fuerit, abutentis, an omittentis: nam dolum, impoſturam, malitiam neque iis imputo, qui vſum omittunt; ſed vtroſque bono animo errare confido. Num quid vero commiſſio abutentium, quam & ego culpo, eos excuſabit, qui vſum rectum, vbi eo opus eſt, reiiciunt? Commiſſionis & omiſſionis delicta, ſi a medicis fiant, qui rectos vſus ab abuſibus diſtinguere poſſunt & debent, perinde noxae ſunt. Sed

neque hoc ſolum eſt, quod monui. De medelae, contra tot pericula & aerumnas, tot locis temporibusque, a to ac tantis medicis, vtiliſſimae repertae criminatione dixi, quae, vndecunque proficiſcatur, nullo colore, nulla theoria, nullo de ſancta ſimplicitate ſcommate, nullis in abuſus declamationibus, & particularibus de horum noxa exemplis, quibus lubens ſubſcribo; excuſanda eſt, aut, in hodierna experientiae luce, apud aequos iudices, ſine latiſſima culpa defendi poteſt. Moneat cenſor mecum, vt retineatur recte diſtinctus vſus, abuſus vero omittatur; limitet ad ſincerae experientiae normam! ſed deſinat ipſam criminari medicinam, vbi innoxia, vtilis, neceſſaria eſt; deſinat rectum eius vſum pro noxio tamen venditare! & habebit me votis monitisque ſuis plane concordem. Aliis trita dudum via, aliis remediis praeter corticem, immo ſola exſpectatione, multas febres tuto ſanari, nemo vnquam negauit, & ego propria alienaque multiplici experientia probaui, & ſincere clareque ipſa remedia methodosque oſtendi paſſim, in obſeruationibus. Multas vero febres eſſe, quae nec certo, nec tuto aeque, ſine cortice curentur, immo eſſe, aduerſus quas nulla, extra ipſum, methodus ſufficienter valeat, demonſtrat longa per plures regiones experientia. Quaenam vero illae febres ſint, ſatis in praxi iudicabunt prudentes, qui ad illa rite attenderint, quae ſupra p. 12. ex obſeruationum noſtrarum Sect. V. §. IV. verſus finem, repetiuimus. Haec ad *Goelickianum* prooemium reſpondiſſe ſufficiat. Add. noſtra ad has animaduerſiones praefatio.

§. XVII.

Corticis laudes an nouae & hyperbolicae?

In ipſa diſſertatione, ſine vlterioribus conuiciorum floſculis, ſed aeque ſine fundamento, diſputat. P. 28. exprobrat mihi nouas & hyperbolicas corticis laudes. Vellem aliquid in obſeruationibus meis nouum eſſe. Sincere enim clareque ſcriptae ſunt, & in aegrorum ſalutem directae. Laudes vero iſti remedio me vllas dediſſe, quae a me primum profectae ſint, lectorum nullus, niſi qui (quod cenſor de ſe eadem pagina, pro egregio accuratae cenſurae argumen-

mento, dicit) fugitiuo tantum oculo scriptores lustrauerit. Nihil enim laudaui, quod non expertissimorum doctorum testimoniis corroboretur. Respondeat iis, qui nouitatem in posterum crepabunt, *Lancisius*, de *noxiis palud. effluu.* pag. 308. Semper, ait, "noua "erunt remedia, etsi vetera, apud parum peritos medicos, qui re-"cens autumare solent, quod ipsi non vsurparint.,, Hyperbolicas esse laudationes, quas, ex ipsa experientia plane fluentes, regulis, explicationibus, limitationibus, contra abusum muniuimus, quomodo inexpertus iudicare potest? Perlegat librum attente, &, sine praecepta opinione; euoluat auctores; experiatur curate & plene; deinde candide iudicet! Testor rem ipsam, & viros experientissimos plures, qui suum mecum, ob propriam experientiam, consensum, post editas illas obseruationes, vel publice, vel coram, vel litteris datis, beneuole testati sunt, & lectores non praeiudicantes omnes, me omni modo hyperbolicas laudationes sollicite cauisse. Ostendat, si potest, hyperbolen, hyperbolicus febrium laudator! Neget, si adhuc audet, munus hoc remedium esse diuinae prouidentiae! (quamuis ob oculos sint verba, quae, sub finem p. 8. dissertationis de impostura corticis, temere, vt molliter dicam, calamo elabi permisit, spongia & obliuione posthac detergenda. Confer. adducta *in obseru. nostr.* Sect. V. §. VIII. g. *Torti* & *Sydenhamii* loca.) Neget, si medicorum omnium stylum forte eiurauit, corticem generosum esse remedium, hoc est, quod magna efficacia operetur, ab abusu tamen caute muniendum sit! Nam haec exempla hyperbolicae laudationis adduxit: quod corticem dixerim diuinae prouidentiae munus, & praesidium generosum, obseruat. Sect. II. §. II. & quod nihil adhuc suppar natura vel ars aemula exhibuerit, nempe, vti addidi, quod censor omisit, quantum ad adaequatam, certam, simulque tutam efficacitatem attinet, ad febres ex genere intermittentium profligandas: obseruat. l. c. Monstret orbi medico, quod par sit, & gloriam inuentionis ad omnes posteros habebit: Nos cum omnibus, quos Sect. II. §. III. a. & passim toto libro adduximus, auctoribus sinceris & expertis, & certum id febrium earum remedium merito diximus, & nihil adhuc suppar potuimus

reperire. Expertus fit oportet, qui iudicare velit. Solide celeb. *Camerarius* cautel. medic. pag. 428. "Optimum medicamenti "effectus explorandi modum dicit, fi feorfim, nec aliis mixtum, "in vfum ducatur, & quidem per certum & longum tempus, & i-"dem medicamentum fimili in cafu, iisdem correfpondentibus cir-"cumftantiis, non femel, fed crebrius in vfum trahatur. Exem-"plum, ait praebere queat cortex Peruuianus, quem, poft innu-"mera magnae virtutis fpecimina, formidare aliqui & fufpectum "reddere non definunt. Sic ne optima quidem remedia certa eua-"dent ac tuta, quantumuis fuis nobilitata effectibus, nifi quorum-"dam guftui deprauato arrideant.,,

§. XVIII.

Febris qua limitatione, inftrumentum naturae vtile dici mereatur?

Maxime fe miratum p. 28. dicit cenfor, (idque mihi mirum non videtur, quia fententiam peruertit) quod Sect. IV. §. II. fqq. ill. *Stahlii* fententiam de natura & effentia febris meam facere aufus fim, & me non curare putat, quomodo cum ceteris meis fpeculationibus theoricis, & praefertim cum cura febrium per corticem Peruuianum, conciliari poffit. Veneror virum illum, ob multa in rem medicam meritorum nomina. Diffenfum vero, qui in praxi parum aut nihil momenti habere debet, ab eius theoria, & fententia de natura & indole febris, modefte iis ipfis paginis, & Sect. VI. §. VIII. fqq. declaraui: quem ipfe aegre non feret. Neque meam ego theoriam cum ifta theoretice conciliare optaui, aut opus effe ratus fum. Practicum vero defideraui fperauique cum viris finceris, ifti theoriae addictis, confenfum, & id dicto loco oftendi, "quam-"uis etiam concedam, febrim, abfolute & in fe, generali conceptu, "fpectatam, motum effe naturae, per fecretiones & excretiones ma-"teriae nociuae, ad conferuationem corporis tendentem, immo, "fi a confueta notione,,, (quam nos tamen feruamus) "fecedere lu-"beat, ne quidem morbum vocari merere; attamen illam febricita-"tionem, quae, abfolute fpectata, motus erat falutatis, fi in con-"creto, quod dicunt, (hoc eft, in corpore aegroto, fub variis hu-

morum, vaſorum, fibrarum, locorum, temporum, materiae morbidae, motuum nimis violentorum, aberrantium, deficientium, criſeos imperfectae, errorum naturae, diaetae, medicationis, quibus aegros vbique ac ſemper medici prohibere non poſſumus) "conſideretur, multa ipſam pericula, moleſtias nimium graues, longas, "recidiuas identidem inducere.„ Quae quando ita fiunt, tum ego neque naturae, neque febri, quae ipſius inſtrumentum eſt, (vti cum *Sydenhamio*, prudenti corticis dandi magiſtro, dixi,) confidere, neque effraenem aut labaſcentem ducem ſpectator in foueam ſequi, neque aemulari volo; ſed confugio ad remedium, quod inutiles & nociuos motus, recto vſu, adaequate compeſcat atque corrigat, naturamque in ſanitatem & functionum integritatem, vere naturalem, & febrili motu certiorem, reſtituat, reſtitutamque roboret. Recte, puto, ill. *Bergerus* in elegantiſſima diſſertatione, de *laude febris merito ſuſpecta* §. 23. "quamquam, ait, quae natura duce fiunt, quam "optime fieri dicuntur; tamen nulla προαιρέσει, nulloque conſilio, ſed "potiſſimum motus ſolidarum & liquidarum partium diuino artificio "conſtructarum, & ſe mutuo agitantium, miniſterio, automatice, "nec raro ita fiunt, vt id, quod a natura exſpectatur, auxilium, "nunc lentum ſit, nunc dubium; cum contra illud, cuius copiam "medicina facit, remedium, a prudenti iudicio arbitrioque noſtro "pendeat, & iuſto tempore ac modo adhiberi queat.„ Idem ſane deus & naturam humanam, & labantis errantisque auxiliatricem medicinam condidit, & limites virium vtrisque poſuit, quarum obſeruatio artem medicam genuit, &, ad iuſtus regulas, vel exſpectare medicum, vel agere iubet, multa quippe praeſtare potentem, quae natura nequit, ſcientem multa proſpicientemque, quae natura, etſi ſapiens proprie dici mereretur, tamen ignoraret, vel proſpicere non poſſet. Confer. quae idem vir excellentiſſimus §. 3. & 4. de confeſſa multarum febrium ſalubritate, & e contrario §. 20. ſqq. de ipſorum motuum febricoſorum in ſolidis fluidisque partibus noxa facili, egregie diſputat, nec refutata a cenſore, nec vnquam ſolide refutanda: quod idem dictum eſto de illuſtr. *Hoffmanni* differt. de recto corticis vſu §. 32. 33. qui huc itidem ſpectant. Iungantur,

quae

quae egregie ad ill. *Stahlii* obſeruationes de ſalubritate febrium notat celeb. *Camerarius cautel. medic.* p. 514. ſqq. item p. 202. Idem p. 212. "vtiles, ait, vulgo dicuntur febres, & origo quaedam no-"uae ac conſtantioris poſtea ſanitatis: nec negandum eſt, frequen-"ter febrim criticum naturae motum, noxia expellentis, eorumque "mole corpus liberantis; ſed nec id negandum, frequentius in cor-"pore, ſub decurſu febris, praeſertim diuturnioris, eam gigni ſuc-"corum prouitatem, ea cacochymiae ſtamina, quibus tollendis, for-"tiori ſaepe cuneo opus ſit; ita vt facilius ſit, ſub febrium tumultu gi-"gni obſtructiones, quam tolli, oriri viſciditatem particularum, quam "corrigi, cumulari cruditates, quam abſumi, vt non niſi caute cir-"ca iſta febrium commoda doceat ratiocinari.„ Ipſe *Campanella*, qui febrem non eſſe morbum, ſed remedium, in medicinal. Lib. 7. p. 60. ſqq. diu ante cl. *Stahlium*, paribus argumentis defendit, ſuo illi remedio non bene ſiſus eſt, quod probauimus per locum, ex eodem libro, in *obſeruationibus noſtris* Sect. I. §. IV. nota (g) adductum. Comparat alibi, p. 633. haud ineleganter, bellum febrile ſpiritus, vt vocat, contra hoſtem, ſeu naturae contra materiam morboſam, & damna corporis inde ſaepiſſime oriunda, cum bello in propria ciuitate, eiusque effectibus. "Qui, ait, in propria domo "& ciuitate bellum gerunt, accipiunt vulnera, & minuuntur viri-"bus: item ipſorum domus & ciuitas multis affligitur damnis, tum "a bello illatis & commiſſis, tum ab omiſſis functionibus ad guber-"natum pertinentibus.„ Felix, qui mature bellum domeſticum, vbi neceſſarium non eſt, aut perículoſum, pacare in perpetuum, tumultuumque cauſſas tranquilla poteſtate eneruare, & turbatores, re publica exire paratos, eiicere ſine certamine nouit, neque moroſe tergiuerſatur, aut martios imitatur conſiliarios, qui, turbis delectati, ancipitem ferocis pugnae euentum placidae ceteriorique pacificationi adaequatae temerarii praeferunt. Sapienti ſatis.

§. XIX.

§. XIX.

Laus medicinae electicae.

Gratias politissimo iam quidem censori ago, quod, in eadem pagina, elogio me mactare voluerit, quod lubentius ipsi, quam male dicta superiora, retribuerem. "Animaduertisse se dicit, honori "me mihi duxisse, vt apum more, ex celebriorum medicorum scri-"ptis, meum in apiarium congererem, quicquid rostro ablandiri vi-"deatur.„ Enimuero, cum vnius hominis, aut paucorum, quicunque illi sint, theorica scientia, & propria experientia multis semper imperfectionibus laboret, & facillime aberrationem a vero admittat, non moror ea, quae cl. *Goelickius* in praefat. periodi quintae histor. medic. vniuersal. contra medicinam eclecticam, quam curioso titulo sectam vocat, & contra celeberrimum virum, qui ἐκλεκτικὸν se profitetur, duriter disputat; sed, memor *Cassiodoriani* illius, "nemo "iustius assidue legit, quam qui de humana salute est sollicitus„ medici genuini id officium ex praecipuis esse arbitror:

Impiger in medicos aeui veterisque nouique
Se diffundat agros, vt florilegusque popellus
Mellifluas epulas in publica commoda condens,
Germina quaeque legat, nec sese mancipet vlli
Totus, at omnigenas per docta volumina fruges
Blanda salutiferae decerpat pabula menti.

Inhaereant alia animantia vni soli, per totam vitam, plantae, & inde solum, reliquis susque deque habitis, & nutriantur, & nomen adsciscant! qualia passim historia naturalis memorat. Mihi apum & mos, & labor, & fructus placent. Placet quoque candidum celeb. *Camerarii* ad ipsos artis medicae professores monitum, in praef. cautel. medic. "Absit, vt ii, qui fideliter aliis artem tradere "saluberrimam allaborant, se mancipando sectae cuiusdam principi-"is, seruituti eidem suos quoque discipulos inuoluant. Eleganter "etiam *Baglinus* prax. l. 1. c. 12. §. 5. formica, ait, colligit & vti-"tur, vt faciunt empirici, qui hinc inde experimenta venantur, iis-"demque, nec obseruatione repetita confirmatis, nec dilucido exami-

"natis ratiocinio, paullo poſt indiſcriminatim vtuntur. Aranea ex "ſe fila educit, neque a particularibus materiem petit: ita faciunt "medici ſpeculatiui, ac mere ſophiſtici. Apis denique ceteris ſe "melius gerit: haec indigeſta e floribus mella colligit, deinde in vi-"ſcerum cellulis concocta maturat, iisdemque tamdiu inſudat, do-"nec ad integram perfectionem perduxerit.„ Sane & lectione multifaria, & ſelectorum digeſtione, & maturatorum perfecta applicatione medici γνησιως ἐκλεκτικȣ eruditio abſoluitur.

§. XX.

Curatio per corticem probe congruens noſtrae ſententiae de febre naturae inſtrumento.

Neque vero de intelligentia cenſoris mei ſollicitus ſum, neque id curo, quod pag. 29. dicit: ſe non comprehendere, quomodo cum cura febrium artificiali per corticem conciliari poſſit ea ſententia, dum, (indefinita propoſitione, quam pro regula probe digerenda, ac exceptionibus, praeſertim quod ad effectum moliminis, maturanda, apum more, vt ait, ſelegi) febrim ipſam, quamuis toties noxiam, ſtatui eſſe naturae inſtrumentum, quo partes impuras a puris ſecernat v. ſupra praefatio noſtra. Hoc dixi ſemper docuiſſe prudentum medicorum ſcholas; non, quod ille mihi affingere videtur, ſuae ſcholae proprium humanae animae rationalis, aut cuiuscunque naturae, intra corpus humanum intelligentis & moderantis, conatum, propria ſapientia aeſtimatrice, & libero pro ea arbitrio, nixum: quam ego hypotheſin nunquam in meam theoriam adoptaui. Aeque eam adoptare recuſant doctores exteri paene omnes, & Germanorum longe quam plurimi, & ipſe illuſtris auctor pro demonſtrata atque neceſſaria nemini obtrudit. Naturam humani corporis non ipſam animam rationalem, neque, quem ignoro, archeum eſſe, arbitror; ſed mechanicum & hydroſtaticum ſolidarum fluidarumque partium diuerſiſſimarum artificium diuinum, cum ſingulis particulis primitus impreſſo, & ad naturales motuum leges procedente niſu, motu, & directione, partiumque corporis ita

ſtructi

ſtructi proportione, tum inter ſe, tum ad ceteras naturae vniuerſi partes, a quibus vel extrinſecus afficiuntur, vel intrinſecus: nempe intra ipſum hominem, partim ab anima corpori iuncta eiusque affectibus, partim a particulis corporeis motibusque intra hominem enatis; extra, a corpore naturali quouis, quod in humanum agere queat. Haec natura, quae mihi ſufficere videtur, certiſſime exſiſtit, & ſeſe euidenter exſerit in motibus non voluntariis, quos ab anima ſapienter moderamen accipere nemo in ſe ſentit, neque quisquam probare poteſt. Huius naturae dico eſſe inſignes in conſeruanda & reſtituenda ſanitate vires, quod peculiari de illis diſſertatione ſolide praeter alios demonſtrauit medicus excellens, multis mihi nominibus parentis inſtar venerandus *Brandanus Meibomius*, qui & alia diſſertatione aduerſus animae potentiam ad reſtituendam ſanitatem docte diſputauit. Addant vero illi, quam diximus, naturae noſtrae, ſi ſufficiens haud videatur, alii archeum, alii ocultam animae rationalis ſenſibilitatem, atque vim, ſine noſtra conſcientia, ſciendi, aeſtimandi, agendi. Nolo contradicere, ſi ita lubet. Ille tamen ſpiritus, illa anima, ſi qua ſit eiusmodi vi inſtructa, tamen tum propter res corporeas quam plurimas, quae in ipſius poteſtate non ſunt, tum propter ſua pathemata, ſuam ignorantiam, (quamuis ſcientia mirabilis, quaſi intuitiua, ex ſtatu innocentiae & geniorum natura arceſſita, gratis tribuatur) facile & aberrare & labaſcere poſſet. Remedium itaque, quod naturae ſubueniat, & ipſius molimina erronea corrigat, corporeaque vitia auertat, omnino optandum eſt, neque, vbi inuentum eſt, damnandum, ſed, datis per ſigna indicationibus, experiendum caute, & contra abuſus muniendum. Nos naturam ſaepe ſponte ſanare, vel ſanationem iuuare, per ipſam ſtructurae, motuumque, etiam febrilium, & proportionum rationem phyſicam, cum omnibus medicis agnoſcimus; errare vero, vel labaſcere, & medicinae moderamine indigere, in febrium, aliorumque morborum motibus, fateamur neceſſe eſt, quando ſponte, ex ipſa ſtructurae, motuum, proportionum ratione phyſica, inutilis aegritudo, vel periculum quodcunque conſequitur. Atque tunc ea mala non per naturae ſapientiam, quam proprie vl-

lam esse non liquet, & quae erranti, qua tali, ne quidem affingi potest; sed per medicam artem, diuinum illud munus, perque opem medici, qui naturae & remediorum vires, & quo vsque illae se extendant, doctrina & experientia solida edidicerit, aucrti, pro acquisitis artis progressibus posse ac debere, recte profecto arbitramur. Sapienter vero celeb. *Meibomius* in de naturae in restituenda sanitate viribus p. 34. "morborum, inquit, solutiones, quae arte "ministra, siue interueniente artifice fiunt, etiam naturae opera cen"seri debent, & sic etiam solutiones naturales non male forsan vo"cari possunt; immo ipsa curatio morborum medica nihil aliud "nobis esse videtur, quam naturae a medici prudentia adiuta & di"recta operatio: & p. 40. naturae motus quales sint respicere medi"cus debet, &, nunc fraeno nunc stimulo vsus, nimios ac turbulen"tos pacare & cohibere, languidos promouere, insufficientes supple"re, aberrantes a via in illam reducere, inordinatos ordinatos red"dere, imperfectos perfectos facere conabitur: coniunctis sic cum "natura viribus operatur medicus." Comprehendunt ergo satis peritiores, quod censor non vult comprehendere vid. supra adducti auctores incliti, *Sydenhamius*, *Bergerus*, *Camerarius*, quibus addi potest *Tortus* in therapeutica speciali, vbique febres depurantes a noxiis discriminans, & saepe inutilem, saepe vtilem, saepe necessarium corticis vsum ostendens, item, si lubet, obseruationes nostrae sect. 2. §. 7. sqq. sect. 5. §. 8. 9. sect. 6. §. 1. 2. & innumeri alii medicorum libri. Piget fere in re clara amplius disputare, & sophismaticos censoris syllogismos operosius destruere, qui sponte iam corruunt.

§. XXI.

Methodus adhibendi distincta.

Quam frustra pag. 29. generaliter, post factam fugitiuo oculo lectionem, dicat, methodum mihi consuetam esse, vt statim in principio, nulla exspectata coctione, vel praeparatione ad excretionem, corticem exhibeam, patet cuiuis, qui attente legerit, quam caute & distincte ea in re procedendum doceam Sect. II. §. VI. not. h. ibid.

ibid. §. VII. not. k. l. Sect. III. §. II. Sect. IV. §. III. Sect. V. §. IV. sqq. & patebit longe vberius ex opere, quod de febribus molimur, ampliori. In obseruationibus enim illis, quamuis cetera quoque clare docuerim, potissimum tamen problema de febribus subito periculosis, corticis opem exposcentibus, respicere debui, in quibus longas, expectationes sibi proponere absurdum foret, quia, vt *Lancisius* de noxiis palud. effluu. p. 308. de eiusmodi febricitantibus ibique procrastinato corticis vsu dicit, "non aegrotum, sed "resolutos paene illius cineres curandos susciperes." In istis casibus merito attenditur, laudatum a b. *Stissero* in febrium consid. noua monitum *Palingenii:*

cito curam adhibe, tenuis dum morbus adhuc non
Assumsit vires, nec inest penetralibus hostis!
Ignis ab exigua nascens extinguitur vnda:
Sed postquam creuit, volitantque ad sidera flammae,
Vix putei, fontes, fluuii succurrere possunt.

Quando ergo citiori methodo sine expectatione opus est, quam censor naturae aemulam non credit, nempe quando nulla longioris praeparationis expectationisque genuina indicatio adest, & periculi metus vrget, tunc febricitantem hominis aegri naturam superstitiose colere nolo. Vniuersae potius naturae, quatenus ad humanam referri debet, atque adeo medicamentorum etiam vim & indolem complectitur, ministrum me profiteor, atque illius thesauros, in labantis naturae humanae subsidium natos, arcesso, & hanc, facta, vbi opus est, praeparatione, ac dato medicamine efficaci quod ipsum coctionem materiae euacuationemque praestat, & naturae robur addit, in rectum tramitem quam primum reuoco, sanamque factam, & suas functiones, sine noxia perturbatione, recte peragentem, vel sibi relinquo, vel iusto tramite progredientem, si opus est, minister adiuuo. Perlegi meretur elegans b. *Bohnii* differt. de *praematuriori intermittentium fuga* saepe falso *suspecta*. Pertinet eodem, quod ill. *Bergerus* de inflammat. pag. 31. experientissimus profatur: "febri-"um intermittentium tutissimum pariter & fortissimum remedium est

"cortex Peruuianus, cuius vsum qui principio illarum dissuadent, "aegrosque febre aliquamdiu vexandos censent, antequam illum "adhibeant, nihilo plus sapiunt iis, qui hydropis, febres illas exci- "pientis, culpam in eumdem conferunt. Nam satis praeclara sua- "rum virium exempla prodidit in debellandis non solum nouis, sed "etiam inueteratis, iisque cum oedematosis pedum tumoribus, & "aqua intercute febre collecta, coniunctis, itemque continuis ipsis, "nulla omnino vomitione, aut sanguinis missione, aliaue exinanitio- "ne sensibili adhibita, quarum aliam atque aliam interdum quidem "necessariam, saepiuscule autem inutilem ac perniciosam existima- "uerim.,,

§. XXII.

Recto eius vsu materia febris in corpore non cohibetur.

Quod deinde censor euidenter sequi dicit, id ego consequi omnino nego & pernego: si febris, ait, est motus naturae, ad conseruationem corporis tendens, hic vero in primis statim initiis supprimatur, atque cohibeatur; omnem materiem in corpore febricitantis conclusam manere. Contrarium paullo ante adductis obseruationum locis clare demonstraui. Legat illa attentus, &, quod nequit, refellat cum ratione & experientia, aut id faciat, quod suasi Sect. III. §. VIII. not. h. quodque omni disputatione praestantius erit: rite experiatur, & probet! Ipse iam fatetur, falsam fore suam consequentiam, si vim alterantem, humoresquae praeparantem, &, praeparatione peracta, euacuantem in cortice esse, euictum fuerit. Euici vero rationibus in experientia propria & summorum virorum, quam allegaui, fundatis, passim, & praesertim Sect. V. §. VIII. not. k. l. m. n. o. p. q. Respondeat contra istam experientiam, hoc est, oculis clausis lucem & colores neget, non expertus, neque experiri volens, immo alios ab experientia prohibens censor! cui ista, quorum praecipuam partem omittit, dum nihil plene excerpit, miracula videntur, quae experientibus quotidiana sunt. Quod de saliuatione critica notaui, non meum experimentum, sed *Helwigianum* esse dixi. Exstat aliud saliuationis criticae a quartana exemplum in

histor.

hiſtor. morb. Vratisl. p. 224. Cetera his oculis vidi. Si ab iſtis omnibus etiam receſſero, quae ad ſenſibus obuias ſubitasque excretiones criticas, a cortice euenientes, pertinentia oſtendi, ſufficere vel ſolum poteſt, quod ſubiunxi & probaui: ab adaequato iuſtoque eius vſu "colorem, vigorem, appetitum, & integram redire ſanitatem" (1). Haec vero ſigna ſunt certiſſima reſtitutae perſpirationis inſenſibilis, & motus tonici; & aequilibrii naturalis, quo facto deinde omnes excretiones rite procedunt. Atque adeo, ſi non κρισις; ſubita, λυσις tamen morbi, & lentior morbidae materiae eiectio, blande a cortice ſequetur, vel medicina alia facile praeſtari poterit, quod l. c. vberius deduxi. Varietas effectuum ab vno eodemque remedio, ſi, vt innuit cenſor, impoſturam arguit, accuſet oportet impoſturae pilulas *Becherianas*, ipſius ſcholae acceptiſſimas, & ſexcenta alia, & naturam ipſam, & laudatiſſimam ſuam febrem, quae indole & effectibus Proteus eſt. Fruſtra ad ſpeculationes de modo operandi in corpore viuo delabitur cenſura, qua de re mihi ibi ſermo non eſt, qui de factis expertis, & de obſeruata efficacia remedii loquor, quae, pro vario corporis habitu, diuerſo modo ſalubris eſt. Natura ſapiens an mechanica remedio roborata, an ipſae etiam magna ex parte particulae remedii, eos effectus, partim ſpecifice materiam febrilem alterantes, partim, pro materiae niſu, & viarum διαθεσει, euacuantes, partim fibris & humoribus tonum & craſin reddentes, ſeruantesque, praeſtent, perinde eſt, dum modo ea fiant, quae fieri, ſi quid eſt in arte noſtra certum, recte adminiſtratis omnibus, certiſſimum eſt, quod experientes ſciunt.

§. XXIII.

(1) Noto obiter, diſſertationem de febre quartana *Albinianam*, ex qua haec ipſa verba l. c. excerpſi, auctorem agnoſcere reſpondentem b. *D. J. J. Chüdenium* Soltquellenſem, qui, doctrina eximius, magnoque in praxi applauſu vſus, praematuro fato, ex vomica pulmonum in Italico olim itinere contracta, deceſſit anno 1698. Accepi haec ex eius fratre, fautore meo honoratiſſimo, medico ſummopere docto, experto, & boni publici ſtudioſo, *D. Chriſtiano Friderico Chüden*, phyſico veteris Marchiae regio, auctore libri elegantiſſimi vtiliſſimique, quo noua methodus ad atrophiam infantum, & cauſſae medelaeque periculorum, quae puerperis accidunt, docentur. Sperat ab eodem res publica medica optatque continuationem actorum medicorum Berolinenſium, quam promiſit.

§. XXIII.

Modus agendi non plane perſpectus.

Ingenue me confiteri, quod pag. 30. exprobrat cenſor, modum agendi generoſi huius remedii artis peritis nondum ſatis eſſe perſpectum, nequaquam pudet. Ea in re ſocios habeo, quicunque cautius pronuntiant. Si eius ſententiae reus ſum, confitentem me, vt ait, reum profiteor. Atque hoc ipſo, tantum abeſt vt quicquam ipſi largiar, vt potius labefactetur omnis theoretica contra illud remedium diſputatio. Hariolandum vtique, quod noſtrum verbulum cenſor captat, id eſt, dubitanter coniiciendum in re tam recondita, neque ſcitu neceſſaria, & ad experientiae amuſſim ac ἀναλογιαν praxeos methodum ordinandam eſſe; non e tripode quaſi Apollinis ſententiam decretoriam, propter theorias de modo agendi imperfectas, pronuntiandam, recte profecto exiſtimo. Quam apte talia ad haruſpicum vanitates ablegat auctor, qui ipſe nihil fere niſi coniecturas crepat theoricas, quas pro certis veritatibus liberaliter elargitur, & e quibus omnia, quae ad earum normam non quadrare ipſi videntur, experimenta aliena euidentia praeiudicat & condemnat! Haruſpices vero veterum non ſcapham appellabant, quod ego feci, qui coniecturas coniecturas, experientiam experientiam vocaui; ſed cerebri ſui theoremata ſuperſtitioſo populo propinabant, tamquam caelo delapſa, ſacroſancta & indubitata. Quod ſi iſti haruſpices veteres, ſeſe inuicem intuentes, riſum, vti cenſor dicit, retinere vix poſſe, ob ſpeculationum ſuarum vanitatem, *Ciceroni* viſi ſunt; numquid clariſſimo diſputatori, ſique aliquis ipſius hypotheſi addictus obuius fiat, eclecticus quisquam eminus acclamet: riſum teneatis amici? vbi in mentem venerit, quod p. 12. ipſe theoreticus curioſus de laude febris immerito ſuſpecta indignatur: ſpeculatores quosdam febrim pro morbo inepte declarare. Declarant ſane aptiſſime communi & medico loquendi vſui, qui non ſpeculantur, ſed ſentiunt pathemata febriculoſa. Neque ſpeculatione eam in rem opus eſt, quae, profecto adhiberi debet valde a ſenſu mali abſtracta, ſi medicus ipſe, dum febre laborat, hanc bonum opus ani-

animae ſuae, non morbum eſſe, perſuadere ſibi velit, quem omnia ſaecula, omnes populi id vocant, quo praeter naturam corpus affligi, & eius functiones laedi, ſentimus. Medici vero genuini, nequaquam haruſpices vani, licet exta ſedulo conſiderent, dum intima humani corporis viſcera, & penetralia materiae medicae, probe rimantur, teneritudinem partium, abditamque plurium ſubtilitatem mortalibus adhuc imperueſtigabilem, & medicorum omnium iccirco in magna theoriae phyſicae, phyſiologicae, & pathologicae parte ignorantiam clare perſpiciunt, & modum operandi remediorum plurimorum, praeſertim ſpecificorum quae audiunt, non plene intellectum, nec pro partium diuerſitate ſatis determinatum eſſe, agnoſcunt: quamuis in aliquibus propè ad ſcopum pertingere, & varia clare noſſe, liceat. Quantumuis vero ſaepe magis minusue deficiat iſta de modo agendi theoria, ſufficit tamen regulas de recto vſu, experientia perfecta ſtabilitas, praeſto eſſe: v. qui hac in re plane nobiscum ſentit. ill. *Stahlius* in de *alterantibus & ſpecificis* p. 30. ſqq. & 38. item de *lumbr. terr.* c. 2. p. 13. 14. Iungatur ſectio *obſeru. noſtr.* 6. §. 1. 2.

§. XXIV.

Monita circa coniecturas de modo agendi.

Quas ego de corticis modo operandi coniecturas feci, ex manifeſtis qualitatibus effectibusque ſenſui obuiis deductae ſunt, & pro partium elementorumque ratione diſtinctae, nemini vero obtruſae. Iſto coniecturae nomine ibi caute & ſincere vſus ſum, dum inquirenda prius, quam decidatur, Sect. VI. §. I. enarrata, alii loco ſeruaui, vbi, quod dixi, oſtendere conabor, quo vſque ars in ea perueſtigatione peruenerit. Obſeruationes ſcribere, non, quod alibi facere propoſitum eſt, theoriam integram nectere, mens fuit. Coniecturas vero illas meas, quas, partim a cenſore omiſſas, Sect. VI. §. I. propoſui, & ibi ſuo ordine legi cupio, iunctim volui ſumendas, vt ſingulae iſtae virtutes, pro varietate partium remedii & corporis humani, cortici haud abnegentur. Neque vaga mihi eſt, vti cenſor imputat, opinatio, nec vagum illud *vel*, *vel*, quod inferſit, vs-

quam adſcripſi. Neque finxi quicquam, aut commentus fui; ſed, quae omnia ante me viri eximii, phyſico, chemico, medico examine nixi, itidem coniecerunt, indigitaui, &, quod neceſſum eſſe arbitror, quodque longe curatius ſubtiliusque facere licuerit, diſtinxi. Quae de vaſorum ſpermaticorum tono per id remedium roborato ſigillatim monui, quaeque cenſor miratur, eo ipſo, vt plura hic omittam, ſat manifeſta fiunt, quod de vſu corticis in haemorrhagiis vteri ſaepe refraenandis, roborandisque aduerſus abortionem grauidis, multorum auctorum teſtimonio, & vera experientia, euictum eſt. De vi balſamica in ipſis iam obſeruationibus, pro re nata, ſatis diſputauimus: ſulfuri anodyno *Hombergiana* experimenta chemica cauerunt, ne quis, praeter cenſorem noſtrum, vir doctus ad eius mentionem obſtupeſcat. Conſpirat eminentior aliorum medicaminum febrifugorum, praeſertim amarorum, chamomillae, nucis moſchatae, caſcarillae virtus anodyna. Oſtendi vero praecipue, quod potiſſimum volui, vim eius remedii, quod natura, vt ſolet, ex variarum partium miſcela formauit, quoque tam ſingulares prae omnibus aliis effectus praeſtantur, ad ſolam adſtrictionem, praeſertim nullo diſtinctam modo, aut ad partes corporis diuerſas reſpectu, temere adſtringi: quum longe latius medicamenti proprietatem atque vim patere, & multas alias etiam qualitates ei ineſſe, partim ex diuerſitate particularum, & effectuum experientia manifeſta, partim coniecturis probabilibus inde collectis, & nulla demonſtratione refutandis, probari queat. Appoſite ill. *Bergerus* in de *inflammatione* p. 32. iudicat: "rationi conciliatur corticis efficacia, cum vis non "minor aperiens & diſſoluens ac diſſipans in minima lentorem fe-"brilem, quam corroborans, in ea inſit: ſecus atque opinantur, qui "obſtructiones inde, febres duplicatas, & cachexias metuunt, na-"turae tanti remedii ac vſus, indolisque febrium ignari „ Coniectura mera eſt, & haud ſufficiens, quod ſtringendo febres fuget, id quod in obſeruationibus noſtris, praeſertim Sect. II. §. IV. not. k. Sect. VI. §. I. & indicatis ibi auctoribus pluribus, ſatis dedimus demonſtratum. Adſtringat vero, & agat adſtringendo, quod & nobis videtur! non tamen nihil praeterea agit, nec id ipſum ita eſt

com-

comparatum, vt vitio verti queat. Verissime vir profecto experientissimus, b. *Jo. Carol. Spiessius*, in progr. Helmstadiensi de *corticis Peruuiani virtute & modo operandi:* "adstringendi, ait, virtus, "quae communiter in cortice accusatur, non tanti est, vt inde ali"quid noxae metui debeat. Secretiones naturales nequaquam im"pedit, sed potius promouet, sicut hoc rectissime notauit *Pitcarni"us.*" Enimuero, vti probe monet ill. *Hoffmannus* in de *febrium intermitt. hypothesi*, §. 21. "non agit principio quodam styptico, "sed blando, terrestri, leniter constringente, amaro, naturae & "neruis amico elemento: dumque leniter constringit, simul ipsis fi"bris robur, motum, & elasticitatem foenerat, vnde ad materiam "inhaerentem extrudendam promptiores euadunt." Id quod effectus probati abunde demonstrant, qui praesertim in exterminatione febrium tam insigniter clari certique sunt, vt, cum ipsa materia harum indolesque nondum satis explorata sit, textura itidem ac mixtio elementorum remedii non satis perspecta, sed illi effectui singulariter accommoda, praeter manifestas, quae in sensus incidunt, particularum qualitates, omnino subesse videatur.

§. XXV.

De virtute febrifuga specifica, & de asylis ignorantiae medicae.

Hanc, specificae virtutis febrifugae titulo, quem pag. 31. censor carpit, cum summis viris, pro hoc remedio, de quo practicas obseruationes scripsi, sub ista explicatione, quam Sect. VI. §. II. exhibui, tantisper, donec theoria clarius explicata sit, appellare non dubitaui. Certum & specificum ea notione dicimus, quae medicamentis & mortalium rebus apta est, quorum singulis proportio ad res circumstantes limitem ponit. Quo sensu radix ialappae certo & specifice aluum, ipecacuanhae vomitum, cantharides vrinam, hydrargyrus saliuam cient, atque hic, cum guaiaco & sarsa, luem veneream sanat; eodem cortex Peruuianus, iusto loco, tempore, proportione, cautione vsurpatus, febres ex genere intermittentium verarum certo & specifice penitus exterminat. Nihil ergo nobis

aduersatur cl. *Jacobaeus*, medicus Danus, qui in thes. miscellan. 1. 3. omnium remediorum efficaciam incertam esse, ob insignem temperamenti, victus, sexus, aetatis, climatis, tempestatum, animi pathematum, indolis morborum, aliarumque rerum diuersitatem, & ob mangonia pharmacopolarum, disputat, & corticem pariter adeo incertum in febribus intermittentibus remedium opinatur, vt specifici vix mereatur titulum. Probare hanc thesin nititur exemplo, quod in itinere studiorum caussa suscepto obseruauit, febris epidemiae Londinensis autumnalis & hibernae a. 1727. cum lumborum dolore, horrore, & mox sequente aestu, intermittentis quidem, vti dicit, sed sine vlla regulari periodo anomalae (1). Hanc cortex, nescio an integre (2), suspendisse, sed, fortius post aliquot hebdomades regressam, debellare nullo modo potuisse perhibetur, quin magnus quotidie perierit aegrorum numerus, aut in tabem, hydropemue fuerit prolapsus. cl. *Jacobaeus*, tunc a pauco tempore Londini degens, viro cuidam eiusque coniugi ex ea febre laborantibus, aliter medicinam fecit. Maritum longo vsu infusarum cum aqua & vino albo herbar. absinth. centaur. min. millef. & rad. galangae; vxorem, enormiter cum febre vomentem, puluberibus tertia quaque hora datis ex rad. contray. drachma dimidia, lap. cancr. gr. XXVII. croc. gr. III. nitr. pur. gr. XII. interposito iulapio ex aqua & syrupo poeo-

(1) Quae nullam plane regularem periodum habent febres, licet intermittentes videantur, non tamen ex verarum intermittentium genere, certe solitario, neque corticis vsui opportunae esse solent. Subesse interdum vero obseruatoris error potest, vt duplices multiplicesque, vel etiam compositae febres pro plane irregularibus habeantur, quod cauemus attente obseruando morbi indolem epidemiam, singularemque, & considerando circuituum sibi inuicem respondentium rationem: vid. *obseru. nostr.* Sect. II. §. VII. Sect. IV. §. VII. Sect. VI. §. IV.

(2) Quod si etiam ex vero intermittentium genere sit febris, eoque solitario, cum nulla aliena composito, adeoque ad rectum corticis vsum opportuna, ea tamen in re potest peccari ad artificibus minus peritis, aegrisque morosis, sine culpa remedii, quod minus adaequate, quam pro methodo, hoc est, non ad plenam iuuaminis integritatem vsque, adhibeatur. Hinc faciles noxae morbi ad pericula sponte proni. v. *obseru. nostr.* Sect. III. §. V. & VIII. Sect. V. §. VIII.

poeoniae & meconii, iunctisque conferuis amaris cum fyrupo caryophyllorum, intra quatriduum fanitati reftituit. v. *Journal des favans* 1732. *Sept.* pag. 47. fqq. & inde illuftrentur, quae ex eodem diario breuiter excerpta in *nouis litter. Lipf.* & inde in *commerc. litter. Norimb.* h. a. pag. 92. referuntur. Febris illa ex genere intermittentium verarum, certe folitario, praefertim in infelicibus iftis reuerfionibus, quae haud fcio an iufta methodo praepediri potuiffent (3), fuiffe vix ac ne vix quidem videtur, vt omnino vfus corticis

(3) Non folum corticis vfus opportunus, & primariae febri adaequatus, verum etiam iufta ad reuerfiones praecauendas methodus requiritur, vbi indoles ὑποστροφώδης metuenda eft. Quamuis enim faepe vel nulla, vel minus timenda, poft cortice fugatam febrem, recidiua eueniat, eft tamen, vbi fpes apprime fallit, & regrediens morbus vel multis moleftiis, vel chronicis acutisque periculis aegrotos expofitos reddit. Exemplum infigne de ftatu epidemio periculofo, reuerfionibus eiusmodi febrium intermittentium obnoxio v. in *eph. cur. nouifs.* vol. I. pag. 465. fqq. Iterum igitur moneo, qui noftra methodo, & corticis ad febres vfu opus habent, ne negligant regulas, vt 1) non prius ab vfu ceffent, quam obtenta integra fanitate; tunc vero 2) continuare praeter neceffitatem nolint; (v. *obferu. noftr.* Sect. III. §. IX. Sect. IV. §. I. ac 3) vt in tertiano febris genere fimplici, duplici, multiplici, poft vnius; in quartano autem, & rariori quotidiano vero, poft duarum hebdomadum intercapedinem, per vnam hebdomadem integram idem medicamentum aeque efficaciter, ac prius, repetant: quo facto certe reuerfiones praecaueri obferuatum eft, noxasque inde metuendas penitus praepediri. v. *obferu. noftr. tota fectione quinta*, item pag. 124. 379. feqq. Medicos clinicos finceros iterum hac occafione rogamus, vt obferuationes ibi propofitas de tempore reuerfionum vel motionum recidiuarum exfpectandarum, ex morbi natura, periodice ordinato, methodoque ad huius rationem medendi, attente in fua quoque praxi confiderent, &, pro communi vtilitate, fua obferuata itidem edant, aut nobiscum communicent. Nobis veritas rei indies magis magisque experientia propria alienaque firmatur. Gratias agimus viris praeclaris, qui hanc figillatim, de reuerfionibus praenofcendis & praecauendis, practicam obferuationem fuis concordibus experimentis, in commune nobifcum beneuole collatis, iamiam corroborarunt: quos inter cl. *D. Gladbachius*, medicus Moeno-Francofurtenfis egregius, cui ante aliquot iam annos notatio illa methodusque noftra, ante editum librum, transmiffa fuit, ad fratrem fuum germanum, chirurgum hic regium primarium, litteratiffimum, quem amicitiae cauffa nomino, nuper fcripfit, fibi, & experientiffimo *D. von der Lahr* certam eius rei veritatem non ab eo folum tempore indies experiendo eluxiffe, fed

cis ibi non fuerit opportunus, adeoque certus ſpecificusque eſſe minime potuerit. Vid. paria omnino in *obſeru. noſtris* Sect. II. §. V. & auctoribus pluribus ibi nota (d) adductis. Vellem tamen hiſtoriam febris epidemiae iſtius, methodorumque iuuantium vel ſecus, vberiorem, a medico, qui clinicam popularemque praxin ibi tunc exercuerit, deſcriptam adeſſe. Tunc clarius morbi vel methodi vitia, & remedii in illo vires ac defectus, elucerent. "Neque vero (quod cum b. *Bohnio* de *praematura febr. interm. fuga ſuſpecta* p. 22. dicere licet) "diffiteor, experientia conuictus, cunctas febrium in"termittentium haud aeque facile cortici illi cedere, vt vt circa ad"miniſtrationem & vſum eius ſe omnia recte habeant, ſi nimirum "vel contumacior hoc impediat cacochymia, ſeu cruditatum abun"dantia, praua diaeta, aut conſtitutio aeris epidemica ſingularis: "quale quid, quum pariter deprehendamus ſub aliorum remedio"rum, alias ſatis efficacium, vſu, nec eius virtuti ac nobilitati aliquid "detrahere valebunt hae circumſtantiae.„ Talia ergo certae iuſti vſus efficaciae nihil derogant, neque, genuina ac pro regulis noſtris limitata notione, ſpecifici titulum, quippe huic remedio, ſi cui alii, debitum, demere queunt. Requiritur vero vſus rectus, tempeſtiuus, efficax, adaequatus, qui, ſi quacunque in re deficiat, remedium ipſum ſuo iure ſpecificum eſſe non deſinit. Nomen hoc aſylum ignorantiae humanae phyſicae theoreticae, non medicae practicae, eſſe dixi, & iterum iterumque dicere, & meam, quae communis eſt, & in praxi plane non nocet, ignorantiam ſine ambage profiteri, nullus dubito. Vera ſunt verba *Welſchii*, *obſeru. propr.* dec.

ſed &, priores praxeos ſuae obſeruationes memoria recolendo, clare repertum, rem ita plane, vti dicto loco adnotauimus, cum febrium reuerſionibus ſe perpetuo habuiſſe. Ita vero eſt, & nos iſta noſtra methodo adhuc ſemper praecaueri, tum tertianarum, tum, quod minus ordinato vſu, licet copioſiſſimo, ſaepius non fieri ſolet, quartanarum reuerſiones, & molimina recidiua, ita extingui obſeruamus, vt plena & conſtans ſanitas impetretur. Praeuertuntur ita pericula & noxae morbi ad reditum proni, immo & ipſe nimis longus taedioſusque remedii vſus, cuius exemplum habet cl. *Lanzonus*, *eph. curioſ.* l. c. vbi propter reuerſionum non praepeditarum frequentiam quidam plures libras pulueris corticis ſenſim deuoraſſe narratur.

dec. 10. conf. 10. "Natiua haec eft mentis imbecillitas humanae, "quam omnibus communem nemo non fentit; quo quisque tamen "eft indoctior aut arrogantior, minus agnofcit, quo magis ingenuus "aut prudens, promtius fatetur.„ Sequor ergo ea in re cordatos medicos fere omnes, immo inter hos ipfum, quem magiftrum fuum cenfor venerari debet, ill. *Stahlium* imitor, de quo celeb. *Fürftenau*, *defiderat. medic.* p. 364. dicit: "iuftam habuit cauffam doctiffimus "*Stahlius* de dyfenteria, determinatam illam in canalem inteftino-"rum energiam, quae in purgantibus, ipfaque vifitur dyfenteria, "ἄρρητόν τι appellandi: *Paulus* vero *Ammannus* ingenue, vt folet, "paraenef. ad difc. p. 329. quaeftionem de modo operandi purgan-"tium, vt & aliorum medicamentorum, indeterminabilem pronun-"tiat. De modo vero vt fit, & operandi ratione, hifce fortaffe abs-"que fingulari careremus incommodo.„ Inter ipfos vero, qui fe-fe principiis *Stahlianis* addicunt, cl. *Storchius*, cuius libris, fi ab ipfius illuftris magiftri operibus, & hiftoriis annalibusque Vratisla-uienfibus receffero, vix quicquam practica vtilitate par ex ifta fcho-la fefe mihi obtulit, in notis ad *Stahlii collegium practic.* edit. 2. pag. 1033. "corticem Peruuianum, ait, non fola vi adftrictoria, fed "tamquam medicamentum fpecificum, febres cohibere confido. "De eo autem, qua proprie in re fpecifica virtus confiftat, refponfi-"onem expectabo illorum, qui fpecifica antepileptica & antispas-"modica reiicere nequeunt.„ Haec vero fefe poffidere ipfe illuftr. *Stahlius* laudat, & praedicant fectatores, aegrique curati haud pau-ci. Quum autem in ifta noftra confeffione, de modo agendi non fatis explicato, fed fpecifico, fe inueniffe putet cenfor, non, quod pueri in faba, laetiorem perfonam induit, & incipit iocari, vehe-mentem dolorem comice affectans, quod *Molerii* comoedi tempore ego non fcripferim, forte ne naenias quasdam hodiernas refellere iam poffim. Ab illo nempe eleganti, fed hyperbolico, & rifum populi captante irrifore medicinae omnis, in comico examine, in-docto candidato propofitam quaeftionem (cur opium facit dormi-re?) addita refponfione, (quia habet vim dormitiuam) cum hac, paene omnium medicorum more recepta, appellatione virtutis fpe-

ci-

cificae febrifugae comparat. Euge quam belle ioco comico epiphonema illud cenfor fubiungit: ex vnge leonem! nempe quia eodem primam vnguiculam artis contra experientiam obloquendi, & ratiocinandi, a mutilo ad perfectum, a particulari ad vniuerfale, ex ipfius differtatione de vfu corticis recto noxio, per omnia talem artem fpirante, decerptam, ego primum condecoraram in obferu. de febribus Sect. II. §. VI. nota (h). Scilicet virtutem adftringentem, ad ipfius cenforis modum, vnice allegare difficilius forte fuiffet, & doctius, & rei enodandae magis aptum! Huius vero ego eruditionis, fi diis placet, quae vulgo hodie indocto paffim vno verbo inftillatur, me non ignarum effe iam oftenderam, adftrictionisque, & plurium aliarum rerum aeque clararum, mentionem fufficienter feceram inter coniecturas, & qualitates corticis manifeftas, quae ad illam vim febrifugam explicandam non fufficiunt. Vereor autem, ne illud ad animam naturam, febres omnes, omnia fymptomata, intentione femper fapienti & falutari, excitantem, perpetuum refugium, (quod a doctiore praeceptore non ita praemonftratum eft, neque praemonftrari pro rerum natura debuit,) medicum vel potius medicaftrum non vnum, comico illi fimilem, hoc eft, fine labore & ftudio fungi inftar natum, facile in fua caftra recipiat: qui deinde, limitum indoctus, omnem exin artem praeiudicet, ifto gloriofus theoremate, in ifto folo, facilibusque fine limite confequentiis, theoriam omnem; in libello vernaculo practico, forte b. *Weisbachii*, aut fimili, omnem praxin fecum portare fibi vifus. Quot & quanta hic ignorantiae nocentiffimae afyla quaeret! Cauent arti a talibus profeffores, cuicunque theoriae addicti, qui iuftos, ex doctrina & experientia antiqua & noua, theorematum experimentorumque laudi & vituperio limites tribuunt, & primum *Hippocratis* aphorismum fedulo difcentibus inculcant. Sed haec obiter. Vide, fi placet, quae eam in rem de abufu indocto theoriae organicae, docto & limitato vfu haud culpandae, monet celeberr. *Stentzelius* in *de glandularum in plurimis vifceribus abfentia* §. 23. Grauior certe eft, quam ifta ignoratio modi agendi, ignorantia doctrinae de febribus inutilibus & nociuis, & de potiori earum medela, iuftaque me-

methodo hanc adhibendi, quam inſcientiam qui habent, immo & lubentes affectant, & theſauri inſtar fouent, ad exſpectationis inutilis, remediorumque nihil aut niſi certi agentium, immo ſaepe noxiorum, aſyla confugiunt, quae alii rectiora edocti merito auerſantur. Eſt & talibus aſylum ignorantiae politicum, Macchiauello medico dignum, quod b. *Stifferus in febr. conſider. noua* pag. 101. deſcribit: "credo iam, ait, ſuperciliose haec contemnere, & in me dirigere "tela medicos, quorum phantaſma pro piaculo habet curare febres, "ne hydrops, paralyſis, phthiſis, aliique morbi chronici grauiores "ſubſequantur; (docet autem eosdem non curatis febribus accedere, cum pediſſequa morte, ſub cura ipſorum contradicentium) "ſatius "vero eſſe & ſanitati magis conducibile, aegrum a febre aliquamdiu "diuexari & labefactari; quemadmodum indoctis, & mulierculа-"rum quarumdam otium ſequentium credulitati firmiter inculcant, "quo, illarum loquacitate, ignorantiae ſuae patrocinium adipiſcan-"tur." Alia item ignorantiae aſyla, ad quae confugere mihi non placet, culpaui in diſſertatione de *medicina ſectae methodicae veteris eiusque vſu & abuſu* p. 18. ſq. vbi de hypotheſibus; alia rurſus accuſat laudatus *Stenzelius* in diſquiſitione *de aſylis ignorantiae in chirurgia & medicina vſitatis*, & in *de naturae Stahlianae in chirurgia impotentia*, in quibus vindicandis habebit cenſor, quod laboret. Oleum enim & operam aduerſus me diſputando ſeſe perdere, haud inepte dicit.

§. XXVI.

Oleum & opera perdita.

Exhibui Sect. V. §. II. catalogum ſat longum partis alicuius celebratiſſimorum virorum, qui experti nobiſcum ſentiunt, quorum plurimi medicinam & docuerunt & fecerunt, quod & ipſi mihi propoſitum fuit, aut etiamnum faciunt docentque: neque vero vsquam dixi, aut vnquam reputaui, quod ſibi ſpectrum impugnandum (p. 32.) ſumit cenſor, pari id applauſu fieri non poſſe. Attamen certum eſt, ſi qua ſit cathedra, quae rationis & experientiae limites negligat; quae ſiue hypotheſes ſuas theoricas, ſiue particularem

experientiam, vel aientem, vel praecipue etiam negantem, pro praxeos vniuersae norma discenti iuuentuti obtrudat; quae sibi probatarum rerum laudes, improbatarum vituperia, vltra modum profundat; quae efficacium, & recto vsu innocuarum medelarum metu horrifico immo vel interdictis, loco limitati inter vsum & abusum discriminis discipulorum imbuat animos; certum, inquam, est, nimium tunc fore inter hos, si a cathedrae subselliis recedant, & inter medicos vere clinicos differentiae. Si qui ita docti forsan sint, & deinde ad praxin, praesertim copiosiorem, ad ipsos aegrorum lectos, inter morborum Proteos, & personarum, locorum, temporum diuersitates innumerabiles, accedant; quam haerebit aqua! quae, si scholae suae sensu nimium sibi placeant, asyla quaerent! quot denique & quantas exceptiones practicas a cathedrae suae regulis, sensim sensimque, lectione, meditatione, experientia potiora edocti, candidi, neque amplius praeiudicantes, agnoscent atque acceptabunt! Mallent tunc aliter didicisse prius, quam ad propriam praxin deuenissent. Cauebunt talia professores prudentes: neque, subito conditis aphorismis haud limitatis, oleum & operam perdent, id docendo ex cathedra, cui praxis contradicat. Sed haec per transennam dicta sunto. Praeuidere se dicit censor, obiectum iri, quod ego aliique dudum merito obiecimus: non nisi expertum rite iudicare posse, id est oleum operamque perdere, qui nil nisi hypotheses & alienos abusus obiiciat. Scimus vero legitime experientem quemuis, & vitia, quae ipsi cauere docemus, omittentem, consensurum nobis esse. At, inquis, vestigia abutentium me terrent: felix, quem aliena pericula cautum faciunt. Terreare vestigiis, quibus & nos terremur, ideoque sollicite non nisi recte vtentium tramiti insistimus, neque quemlibet, sed rectum generosi medicaminis cuiuscunque vsum probamus; hoc vero, quod medico indignum foret, medicinam miserosque aegros priuare nolis! Sis cautus, quod & nos omni suademus modo; sed & temeritatem, infido morbo, quem sanare recte adhibita medela potes, nimis confidentem exuas! Inscitum est, quod censor reponit: "quid opus est dolosi medicaminis vires proprio marte expe-"riri?„ Non dolosum medicamentum, sed fidum, quo omnino opus est,

eſt, quatenus tale, & innumeris experientiſſimorum virorum experimentis ſat exploratum, & contra abuſus limitatum eſt, innoxia imitatione experiri iubemus; aut ſaltim, ſi ſibi ſoli ſapere velit ignarus, alios aeque inexpertos, vanis ſine experientia requiſita dicteriis, aut conuiciis, abſterrere ne ſtudeat: quae quidem expertum & prudentem neminem abſterrebunt. "Sufficere ad euincendam noxiam efficaciam," & ad omittendum ſibi vſum omnem remedii eius, mirabili ratiocinatione affirmat, "quod multi, qui eo adhibito, certe peruerſe, ſeu febribus male curatis, male mulctati ſint, aliorum ſine cortice methodice curantium auxilia implorent." Nullus peritorum medicorum eſt, qui non plurimas febres ſine cortice curare ſciat, nullus, cui talia, ex peruerſo, vſu omnis generis remediorum, & ex male, quocunque medicamine, curatis febribus, aliisque morbis, quotidie non obueniant exempla. Et medici & medicaſtri errant in praeſtantiſſimorum medicamentorum praebitione, & implorantur alii medici, qui errores corrigant. Ergone quisquam adeo in iudicando praeceps eſſe, adeo omnem ratiocinandi artem pedibus proculcare debet, vt ipſam medicinam omnino omittendam, ipſum rectum vſum noxae conuictum proclamet, eoque plane ſibi alisque interdicat? Hoc quia apud cenſorem valet ratiocinium, reprobet oportet materiem medicam omnem, quantumcunque generoſam & efficacem, immo aqua & igne interdicat, ſi qui forte miſeri, flamma vel vndis male mulctati, ipſius auxilium emendicent. Non talibus παϱαλογισμοις, ſed vel analyticis argumentis in contrarium, quae non dantur, vel conſenſu pleno in aequas limitationes, & vſuum abuſuumque diſcrimina, quae nos vrgemus, reſpondendum erat ad adductas obſeruationes & experientias aientes, felices, innumerabiles, tantorum, quos allegauimus, virorum; vel tacendum omnino. At cenſor noſter, poſtquam ea, quae hactenus refutauimus, σπεϱμολογων elocutus eſt, dumque a noſtrorum cenſura ad ſuum febris panegyricum reuertitur, quem nos non curamus, "oleum & operam perditurum ſe ait, ſi vanis talibus commentis vellet immorari". Dignus cenſurae principio finis! Si obſeruationes & experientiam tot allegatorum teſtium, magnam partem viuentium, medico-

dicorum sui saeculi principum, commenta vocare voluit, non eum tam impudentem credo, quin ob suum ipse effatum erubescat. In eum imposturae crimen quadraret, qui obseruationum commenta orbi obtruderet, & experientiam affirmaret, quae nulla esset. Sed commentum puto vocauit, quam ipse commentus sibi est, a nemine factam obiectionem, de qua dixi, quasi medicinam simul docere & facere incongruens esset: quam sententiam refutatione non indigere concedo. Neque vero refutationem, & aduersam disputationem, sed sinceram assensionem, merentur tot nostra, & luculenta ac insignia excellentissimorum, quos indicauimus, auctorum experimenta. Sane in hac controuersia de febribus & medela febrifuga, contra exploratas veritates disputando, oleum & operam perdidit censor perdetque. Perdidit item olim, vt alia iam taceam, cum corpus medicinae mutilum fingeret, ac resarciendum esse disputaret, per pharmaciae & chirurgiae exercitium, solis simul medicis demandandum, chirurgos & pharmacopoeos orbe exterminandos crepans: quam disputationem singulari libello refutauit cl. *D. Stoer*, fautor meus & amicus honorandus. Vt alibi operam melius collocet disputator prius quam oleum lucernae deficiat, optamus.

§. XXVII.

Votum de licentia corticis vsurpandi limitandum.

Denique alio denuo loco p. 35. ad me redit, innuitque, me *obseru.* Sect. III. §. VIII. not. i. contra ill. *Stahlii* mentem explicasse aliquod eius monitum. Simile fere huic esse videtur, quod *Spigelius* in de *semitertiana* pag. 38. habet, vbi pulueris Cornachini, tamquam remedii generosi, tunc nouiter inuenti, eiusque vsuum insignium, sed & abusuum, mentionem facit. "Tirones, inquit, pra-"cticos monitos volo, vt veterum prius medendi normam sequan-"tur; deinde, vbi in hac sese aliquamdiu exercuerint, etiam noua "remedia, & quaedam meliora; cum fiducia vsurpent.„ *Stahlius* in notis ad *Harueum* pag. 216. monet: "vt, qui febres aliis medelis "tutis curare ignoret, is etiam a corticis vsu prohiberetur.„ Idem

ego optaui; sed simul, & recte profecto, quomodocunque illustris auctor intelligat, ita votum limitaui: vt, qui artem medicam probe non calleat, neque antiquae nouaeque eruditionis & experientiae penu instructus sit, atque inde sciat eas febres aliis remediis tutis curare, quae corticem, tamquam vnice certiorem, non necessario indicent, & sine eo satis tuto, celeriter, & iucunde, curare possint, ille etiam ab huius vsu prohibeatur, & ab aliis generosioribus medicinae praesidiis. "Vtinam, dixi, & adhuc opto, a potentum limi-"nibus aura votis nostris secunda adspiraret!

§. XXVIII.

Allegata ex alienis erroribus experientia manca.

Ibidem censor meus vnicam adducit periodum, vbi mentio fit experimenti alicuius, de noxio corticis abusu, quem nos nunquam negauimus. Res vero neque noua nobis est, neque ex propria auctoris experientia, sed ex eodem, quem diximus, loco ad *Harueum*, de *arte cur. per exspect.* neque ex ipsius illustris *Stahlii* testimonio, verum ex alterius medici cum altero litigantis imperfecta relatione, desumtum. Simultas medicorum inter se aemulantium impurus caussarum in obseruationibus eruendarum fons est. Res sic se habet. Medicus quidam practicus alicubi insurgebat contra chinchinae vsum, &, quod lubentissime credimus, integre constanterque suo consilio, methodo, & remediis curatorum ex tertiana & quartana febre aegrorum catalogum intra sesquiannum ad CC. producebat; "dimissis interea ex alterius medici manu, e numero pauciori-"bus, plus quam XX. hecticis, oedematosis, quin actu ascititicis, "spastico asthmate oppressis, qui a febre in tales affectus prolapsi "fuerint, adeo vt potior eorum pars decesserit.„ Huiusmodi rerum rationem inuenire est in experientia antiqua de omnis ἀμεθοδίας in febribus noxa, & in obseruat. nostr. Sect. II. §. VI. not. h. sect. 3. §. 8. sq. sect. 5. §. 7. sq. Solui istiusmodi syllogismos iubet censor: vt eadem formula obiectiones meas qualitercunque eludat, qua ego de aientibus, neque mutilis experimentis, merito vsus eram, *obser-*

uat. Sect. VI. §. I. quamque ipsi, vti alias nostras, imitari placuit: quasi in proprio stylo non haberet, quod, sine nostri imitatione, quam nobis gratulamur, regereret. Soluti vero illi eius pseudosyllogismi sunt dictis obseruationum locis, quae, fugitiuo tantum oculo perlustrans, neglexerit oportet, quum censuram praecipitaret. Catalogum illum curatorum febricitantium ducentorum non miror (1). Plures heic breuiori temporis spatio, sub epidemia febrium, curamus sine cortice, quoties isto opus non est (2). Recte b. *Bohnius* p.

(1) Ad corticem Peruuianum, mutatis mutandis, recte applicantur, quae b. F. *Schraderus*, in de *venae sectionis vsu & abusu in febribus* §. 7. eleganter, vt omnia fueuit, effatus est: "etsi rebus ad votum fluentibus toties in febribus, cum internarum partium inflammatione coniunctis, venae sectio administrata fuerit, &, prosperrimo effectu sequente, adhuc hodie a cordatis medicis, experientiae ratione suffultae tramiti insistentibus, administretur; nihilominus tamen, pudore amisso, confidenti lingua, oggannire audent non pauci, qui, spreta vulgari, quam appellant, methodo, tot persanatos pleuriticos tot angina correptos, aliosque innumeros recitant, quibus ne guttula quidem sanguinis stillauit. Sit vero ita, vt multi sine venae sectione fuerint sanati! intelliget sane quiuis prudens medicus, quando admitti debeat, & quando omitti illa possit; nec inutilem ac maledictam illam pronuntiabit, quae tot his morbis grauissime decumbentes liberauit.„ Ita sane se res cum cortice etiam Peruuiano habet, & quamuis plurimae febres sine eo curentur haud rarae tamen vicissim sunt, vbi id dicere licet quod nuperrime in ephem. A. N. C. nouiss. vol. 3. obs. 48. de febribus intermittentibus epidemiis Bononiensibus, vicesimae incolarum parti a 1729. funestis, cl. *Beccano* scriptore legimus: "aduersus has febres vnicum in Peruuiano cortice praesidium fuit. Cetera omnia, si minus officere, at certe non magnopere prodesse visa sunt.„

(2) Vt varias extra corticem iustas methodos, ac remedia plura in febribus non laudandis, neque naturae soli permittendis, feliciter nobis vsitata taceamus, multas sustulimus perfecte puluere febrifugo *Kergeri*, quo is statu endemio epidemioque felici, vltra mille tertianas, quartanas, aliasque febres sanauit, ex ana coralliis & crystallis tartari, *in obseru. nostris* Sect. II. §. IV. not. d. memorato, quem, a declinante accessione per quadrihoria ad drachmam dimidiam dedimus, continuauimusque pro re nata. Quod si censor noster non contentus fuerit his, quae de eo ibi puluere, eiusque auctore, viro praestantissimo, notauimus, sique nondum ipsi exemta est ista condolens admiratio, quam in de impostura corticis §. 5. indigno cum σαρκασμῷ exclamauit; adeat nepotem b. *Kergeri*, celeb. *Alischerum*, medicum Iauriensem, aui-

p. 22, in de *praematura febr. intermitt. fuga suspecta*, "habitudo, ait, "caeli epidemia, (addo & endemia, & singulorum corporum) febrium "medelam aliquando eo vsque facilitat, vt leuioribus etiam remediis "soluantur, adeo vt quartanas quoque, vernales pariter ac autuma-"les, obseruarim & ego, septem, immo quatuor periodis saepe nu-"mero absolutas ac sanatas fuisse, in primis sub constitutione epide-"mica annorum 1681 & 1691.„ Vbi vero febres inutiles, intolerandae, noxiae, periculosae, alii methodo non bene cedunt, & naturae aliorumque remediorum vis labascit; tunc nos quidem integre constanterque, methodico corticis vsu, candide a nobis proposito, medicamur. Quod ad alterius illius medici incusatum vitium attinet, quem eo remedio, nescio quomodo, vsum esse innuitur, ipsum etiam prius auditum vellem: qui forsan, partim singulares rerum caussas & circumstantias enarrando, partim retorquendo, respondere potuisset, & pares omissi corticis noxas ostendere. Pono vero, male & infeliciter ipsum cum eo medicamine curasse, sua id culpa fecit, non remedii, ob ignoratam aut neglectam methodum, forte etiam ob ipsos censorum strepitus, minus recte, tempestiue, sufficienter, adaequate vsurpati. Ostendantur sigillatim morborum historiae, & adhibita vtrimque methodus! tunc rei & caussae veritas elu-

auitae famae aemulum vindicemque superstitem. Is sane, quod quidem l. c. irridens censor ab haeredibus neglectum condolet, dudum omnes aui loculos medicos, excussit, atque hoc ipsum, & alia inde remedia ληξιπυρετα, b. viro feliciter consueta, publici iuris candide fecit, in actis Vratislau. m. Jun. 1721. p. 649. seqq. Inter illa medicamenta cortex Peruuianus non est, quippe *Kergero* ignotus, praesertim a. 1649. quum pulueris supra dicti, dudum pro scopo digestiuo cogniti, vsum febrifugum primo forte fortuna reperit, quo ipso anno in Italiam primum adlatus est cortex, Germaniae tunc, & sat diu post, plane ignoratus. Egregio ergo ἀναχρονισμῷ l. c. censor dicit: "callide a *Kergero* (cuius librum aut non, aut fugitiuo oculo legit) "reticeri, an "puluis ipsius febrifugus fuerit cor-"tex Peruuianus:„ quod & ceterae circumstantiae satis refellunt. Interim ipse cl. *Alischerus*, licet aui remedia & praxin norit, in dissert. inaug. de *febris quartanae tuta ac felici curatione*, praeside ill. *Hoffmanno*, §. 14. corticem Peruuianum non solum vocat "laudatissimum & poly-"chrestum, & medicamentum re vera "diuinum; sed & omnibus antifebri-"libus hactenus notis palmam prae-"ripiens.„

elucefcet. Vtrumque cum omiffum fit, ecquid ex vaga illa accufatione colligi poteft? immo quid vnquam contra nos poteft, ex particularibus abufuum exemplis? Probe fcio, & obferuat. de febr. Sect. III. §. VIII. monui, "multas effe febres, cum vel fine cortice tutas, "quae, ἀμεθόδως adhibitis remediis quibuscunque, cum vel fine cor-"tice, indolem minus fecuram induant." Artificum ita errantium culpam arti ipfi recte medicandi imputare, vaniffimum eft. Subruat in perpetuum fimilia terricula ill. *Torti*, qui therap. fpecial. p. 186. "quod fi, inquit, aliquibus cortice perperam vel languidiufcule, do-"fique irregulari, aut prius quam, plus quamque deceat, imminuta "vtentibus, vel praefcribentibus vbi non conueniat, ille non videa-"tur proficere; non id in medicaminis, vel methodi meae vitium "vertant, fed in culpam methodi fuae, fi quam habent, aut habere "credunt. Si enim huic, quam protuli in eum finem, vt qui eam "non fatis callent, callere poffint, fidem velint adhibere, eamque "integre non renuant amplecti, feliciores procul dubio pofthac cu-"rationes abfoluent." Conf. obferuat. noftr. Sect. V. §. VII.

§ XXIX.

De argumentis a priori.

Argumenta a priori, pro vniuerfali febris laude & damnatione corticis Peruuiani, deducta, admittere nos non velle queritur cenfor. Admitteremus, fi τὸ prius aut effet aliquod axioma, aut eiusmodi theorema, quod fiue ex axiomatibus, fiue ex experientia generali, vel faltim non nifi rariffimis exceptionibus obnoxia, eaque tamen ad modulum exceptionum limitata, rite fluat, fique confequentiae inde deductae analytica demonftratione cohaererent. Verum enim vero id, quod ipfi prius eft, nihil eft aliud, nifi theoria illa, ingeniofe excogitata, & paffim hodie varie expolita, qua anima rationalis ipfa hominis natura effe, atque, pro morali commodorum aut damnorum corpori imminentium aeftimatione, motus tum fanos tum morbofos eligere, moderari, & ad iuftos fcopos, pro conferuanda aut depuranda corporea machina, cum falutari intentione dirige-

rigere ſtatuitur. Accedit theorema alterum, opinio de modo operandi, quod cortex nulla memorabili virtute, praeterquam adſtrictione polleat, & huius praepotente contra animam, motus febriles ſpiritali potentia molientem, obſtaculo febres prohibeat, inſtrumenta corporea ad has faciendas neceſſaria, tamquam capitis Meduſae incantamento, obrigeſcere iubens. Haſce vero theoricas ſententias axiomata eſſe, aut ex vllo axiomate, vel experientia generali, per analyticam conſecutionem demonſtrari poſſe, nego omnimodo. Sunt manentque coniecturae, nunquam analytice demonſtrandae, neque apud candidam poſteritatem, aut quemquam ſine praecepta opinione examinantem, aliud nomen merebuntur. Sint autem, ſi ita placet, verae! (quamuis nobis plurimisque aliis plane probabiles haud fiant) (t) iterum tamen affirmo, cuius affirmationis rationes ſupra, & in obſeruationum libro, oſtendi, ex ipſis illis theoricis hypotheſibus ſuppoſitis nihil quicquam per iuſtas analyticasque conſe-

(t) De primo eorum theorematum vid. *diſſertatio noſtra his animaduerſionibus, praefationis loco, praemiſſa*; de altero, praeter plures ſupra adductos, vir πολυμαθέςατος & πρακτικώτατος b. *Wedelius*, in de auſterorum & acerborum natura vſu & abuſu, pag. 24. "ſi, ait, fateri volumus, quod res "eſt, non vna ſola qualitas ſapida "ſufficit indicationi febrifugae: ſed "compoſita magis, quali ex ſimplicibus omnibus praecellit cortex chinae de china. Liceat nobis aſſerere, "eſſe in eodem, quod *Pergamenus* "de corticibus capparum affirmat, "leuem amaritiem, cum acrimonia "leui & acerbitate coniunctam. Fixior enim eſt, vnde, a modo miſceae, ita aperit, vt adſtringat ſimul; "ita motum inhibet, vt ſimul annihilet fermentum acido bilioſum, "quo compoſitionis & texturae modulo nullum addum aequale, ne-"dum ſuperius, inter plurima alia "huc innotuit. Temperat enim, aperit, roborat, & praecipitat fermentum febrile." Nihil intereſt, fermentum an aliter vocemus ſpecificum illud μιασμα, quod febres ex intermittentium genere, natiua ſua indole, inducit, & cui ſpecificum hoc medicamen in aduerſum progenuit natura. Sufficit heic notaſſe, medicis praecipuis plerisque, iisque non hypotheſium fauore, aut opinione theorica, aut ſola fere alienorum errorum ſpeculatione, proprio vero eius remedii vſu vel nullo, vel imperfecto, ſed penitiori experientia ductis, probari id, quod nobis: corticis Peruuiani rectum adaequatumque vſum non ſtringere ſolum aut coercere febriles motus; ſed ipſam inſuper corrigere materiem, ipſum morbi fomitem delere.

ſequentias deduci poſſe, quod noſtris regulis practicis aduerſetur. Multo minus id ex iis hypotheſibus, cum vlla apud aequos iudices veri ſpecie, conſequitur, quod cenſor tribus ſuis ſchediasmatis pro principio petiuit: "nihil nempe corticem niſi per impoſturas agere; "ipſum rectum eius vſum eſſe noxium; & febrim ſua indole, ſuis "motibus, nunquam nocere; ſed ſemper laudabilem eſſe naturae ſa-"pientis conatum, nequaquam medicina febrifuga auertendum aut "cohibendum, dum haec ſolam, ſine vlla bona conſecutione, motus "ſtringendi vim in ſe habeat.„ Enormem illam ſine limite lauda-tionem febris ſatis hactenus ſubrutam, & intra ſuos terminos coar-ctatam eſſe, confido. Hac vero corruente, immo vel vllo modo limitata, concidit ſimul vno ictu generalis illa remedii criminatio, quae ſola generali illa laude nititur. Nam, licet ex adſtringente vi ſola virtutem corticis febrifugam deriuare velis; falſum tamen eſt, inde nihil boni, nihil niſi noxas & impoſturas colligi poſſe. Haec ipſa enim vis, adſtringendo motus ſiſtens, ad noxiam vel inutilem febrim, ſub naturae erroribus & imbecillitatibus, coercendam, re-quiri videbitur. Atque vel ex ſola tonica adſtrictione corrobora-tioneque, coctioni ac euacuationi materiae praeſtandae apta, & ex conſequente, per febris ceſſationem, natiua oeconomiae tranquilli-tate, & feliciori tunc ſperando naturae & medicinae ſucceſſu, facile ſalutarem, ſine impoſturae crimine, efficaciam explicare poterit, ſi cui ratiociniis de modo agendi a priori rem placuerit abſoluere, vbi experientia clara eſt.

Fabio vel iudice vincam (2).

Quicquid, ex quacunque theorica hypotheſi, a priori pro laudanda febre argumenteris, manet tamen ſemper pro limitatione vel ſolum ſufficiens, quod in *obſeru. de febrib.* Sect. IV. §. II. ſcripſi: "ecquis "vero ſponſor eſſe velit, naturae humanae vel ſapientiam, ſi qua "proprie eſt, vel potentiam, & niſum ſpontaneum eo pertingere, vt nihil inconſuetis illis, & ſaepe, pro rerum circumſtantium ratio-"ne,

(2) *Horatius* ſatyr. I. 2. add. *obſeru. noſtr.* Sect. V. §. IV. nota (a).

"ne, anomalis febrium motibus impotenter moliatur, aut moueat, "quod moueri non deberet, promoueri non poſſit.„ Manet, ſub his aliisque limitationibus, ſua recto medelae febrifugae, quantumuis adſtringentis, vſui vtilitas atque neceſſitas. Magnum vero praeterea limitationum, praecipue practicarum, numerum eodem libro oſtendimus, quibus theoria *Stahliana*, aut alia quaecunque, neque poteſt aduerſari, neque debet. Meri dialectici ſophismatici, itaque hac in re ſunt ſyllogismi cenſoris, a priori, vt dicitur, deducti. Etenim, ſi praemiſſae propoſitiones vniuerſaliter & ſine limite accipiantur, falſiſſimae ſunt, & ſola negatione refutantur, nunquam demonſtrandae; ſi limites admittunt, (quos maximos plurimosque admittere per experientiam debent) ecquid a particulari priori ad vniuerſale poſterius, & contra aliud particulare ſub limitatione comprehenſum, concludi poteſt? Reminiſcatur velim, quae ipſe cl. *Goelickius* in prooemio diſſertationis de *phlebotomiae in variolis vſu & abuſu* ſcripſit (3): "rationem ſibi relictam admodum fallacem, & iudicium, quod medicus de rebus, quae agendae ipſi incumbunt, "ferre debet, difficile eſſe: permulti inſuper errores, illique practici, in medium produci haud difficulter poſſunt, quos ſola ratio, "fictionibus atque ſpeculationibus ſuis nimium indulgens, infelici ſidere parturiuit.„ Applicet haec ad ſuam de febris indole, deque modo, quo cortex operatur, theoriam, ſine praeiudicata opinione, & errores ſuos in cenſenda aliena praxi, rationi & experientiae con-

(3) Varia in illa diſſertatione ſunt obſeruata, quae commendari merentur, praeſertim ipſa ſat aequa limitatio inter vſum & abuſum medelae generoſae: quam inde laudo etiam in libro *de variolis*, quem praelo paratum habeo. Cordate laudo aduerſarium ipſum, vbi laudem meretur, ſine ironia, quacum ille in ſua febris laudatione vires ingenii mei non mediocres eſſe iudicat, pag. 30. quae, quantulae ſint cunque, ab ipſius iudicio nihil mutuatae ſunt; & quacum p. 31. me non poſtremum inter ſummos viros locum occupare dicit, apud quos quem ipſe occupat non inuideo. Neque ab eo laudari geſtio qui febris laudi limitem neſcit, neque cenſuram horreo illius, qui ipſos rectos medelae vſus cenſura vexare non erubeſcit. Igitur de limitandis ſententiarum cenſoris mei tum laudibus, tum cenſuris, aequiter per omnia ſecure ſentio, limites, pro data occaſione, vberius explicare ac confirmare paratus, ſi his acquieſcere nolit.

coniunctim congruente, agnoscat! quicquid etiam denuo forsan aduersus nostra haec declamet, ne concessisse videatur, more eorum, quibus errorem agnouisse pudori est. Immo potius respondebit forte sibi ipse ad tres illas suas dissertationes, quas ludicras & exercitii caussa scriptas dici nondum passus est: respondebit, inquam, per ea, quae repositurus esset, si quis, contra laudatam de *venae sectione in variolis* dissertationem insurgens, de *impostura venae sectionis*; de *eius vsu noxio, licet recto;* & de *laudibus variolarum, plethorae, & symptomatum phlebotomiam vrgentium falso suspectis* disputaret. Certe, talia si quis conscribillasset, neque ludicra dici pateretur, vanissima tamen ipse censor meus pronuntiaret. Sapienter, vt solet, *Hippocrates* in *praeceptionibus*, sub initium: "qui, inquit, tempus "& occasionem nouit, medicinam facere debet, non priori ratiocinationis persuasioni (λογισμῷ πρότερον πιθανῷ) se applicans, sed vsui "cum ratione. Ratiocinatio enim est synthetica quaedam, seu ordinate composita, recordatio eorum, quae sensu percepta sunt. Sensus enim, ideis perceptis, primam de rebus obiectis perpessionem "suscepit, & ad intellectum transmisit. Hic autem, vbi frequenter "recepit, quibus, quando, & quomodo (scilicet res euenerint, sensu docente) asseruatis hisce, & in sese repositis, recordationem sibi "ordinauit. Collaudo igitur equidem quoque ratiocinationem, si "(ἐκ περιπτώσιος) ex obseruationibus initium ducat, & ex phaenomenis ipsam deductionem methodo prosequatur. Quod si enim "ab iis, quae manifeste percipiuntur, originem duxerit ratiocinium, "tunc in intellectus potestate esse deprehendetur, qui ipse omnia ab "aliis recipit. Sic igitur statuendum est, naturam a pluribus & omnis generis rebus ita moueri ac doceri, vt vis ipsi inferatur.„ (βίης ὑπεούσης, hoc est, perpessiones ipsius actionesque, quamuis doctae hae & sapientes videantur, non a morali quadam aestimatione propria, sed a necessitate physica & mechanica diuinitus disposita, dependere) "Intellectus vero, vbi res a natura accepit, sicut ante di"xi, a posteriori ad veritatem deducit: sin contra non ab euidenti"bus factis, sed a persuadente rationis fictione accipiat, grauem sae"pe ac perniciosam affectionem inducit. Tales enimuero extra vi-

am

"am operantur." Huius prifcae veraeque fapientiae medicae meminerint velim hypothefium veneratores, fed contemtores euidentis experientiae recta ratione applicatae, quam non habent, neque habere volunt, ratiociniis a priori fine aequo limite praeiudicantes, quibus nihil in medicina iudicari debet, nifi quatenus priori experientia pofteriora funt, & huic adaequate refpondent, vt pofteriori pariter rurfum applicari queant.

§. XXX.

Conclufio de merito limitanda febris laude, & cenfura medelae febrifugae.

Valeat ergo cenfor cum ifta generali laudatione & damnatione; valeat cum fua larua ifti obducta, partim ex meris theoricis hypothefibus, partim ex naturae & febrium falubribus faepe effectibus, quos nemo negat, aut ex hominum erroribus, quibus omne remedium fubiacet! Valeant omnes & fenfu fuo abundent, qui generalia interdicta medicaminum, tot aliis vtiliter vfitatorum, dictatoria cum auctoritate pronuntiant! Declamet *Paracelfus* cum fua fchola contra Galenica, *Eraftus* contra chemica remedia fere quaeuis! Profcribat *Gehema* Helmontianus, &, crudo libri titulo, crudelia homicidiorum medicorum inftrumenta vocet, fanguinis miffiones, vomitiones, purgationes, clysmata, reliqua! Deteftetur *Patinus*, in *epiftolis*, quemlibet aloes, opii, & antimonii vfum! Exfequias potui calido theae, ipfis diu fuperftiti futuro, parent, fingulari de eius *vfu & abufu* differtatione Vitembergenfi, *Thilius* & *Kirchmaierus*! Explodat *Lifterus*, in *itinere Gallico*, eam herbam vna cum fructu cafe, & ideo a prouidentia Europae data ludat, vt hominum genus nimis paffim auctum fenfim contabefcendo extinguatur! Releget easdem merces *Simon Pauli*, in de *vfu & abufu tabaci & theae*, vna cum nicotiana & fuccolata, ad natiuum quamque folum! Exterminare medica arte cogitauerit allegatus a modo dicto auctore *Renatus Moreau* duodecim medicamina, quae inter antimonium, thea & china china primas tenebant! Damnet omnimodo, peculiari libello, *Heinfius*

lacteam diaetam; *Fernelius* in de *luis venereae curatione* mercurium; *Bontekoeus*, in de *acido & viscido*, acida quaeuis: *Waldschmidius*, in *epistolis amoebaeis*, acidulas omnes, & potum frigidum quemcunque; quidam medici, apud *Schelhammerum* de *natura*, pag. 247. omnes operationes chirurgicas; obseruator aliquis in *annalibus Vratislauiensibus* cinnabarim, quam *pulchrum illud toxicum rubrum* vocat; alii alia, thermas, martialia, camphoram, castoreum, arnicam; exotica, domestica, calida, frigida, fixa, volatilia! & quid non? quod & vsui sit gnaris & abusui imperitis esse possit:

At quanto meliora monet pugnantiaque istis
Diues opis natura suae, si tu modo recte
Dispensare velis, & non fugienda petendis
Immiscere. Tuo vitio rerum ne labores,
Nil referre putas? (2)

Nae illi, etsi cetera bene meriti, in his artem artem (3), & medicum artificem genuinum esse, hoc est, hominum vitia a vitiis innocentis rei, vsus remediorum ab abusu secernere, & generosas, quibus, deo dante, pollet, & saepe in naturae subsidium indiget, medelas possidere, nosse, moderari, vsurpare vetant: vsum rectum vna cum noxio abusu, seu, vti in prouerbio est, lotum infantem vna cum inquinato balneo, in profluentem abiicere iubentes. Si quis medicus supra dictarum vetustiorum condemnationum vnam, vel alteram, vel plures, vti non fieri nequit, erroneas esse agnoscat, & explodendas iudicet, ipse vero hodie eadem alicubi chorda oberret, is sibi ipse merito illud applicabit:

- - - mutato nomine de te
Fabula narratur.

mu-

(2) *Horatius* l. c.

(3) *Hippocrates* de *arte*: "non minus "quae offenderunt, quam quae pro- "fuerunt, artem esse comprobant. "Siquidem haec, quod recte adhibita "sint, profuerunt; illa vero ob in- "commodum eorum vsum nocue- "runt. Enimuero vbi rectum & "prauum suis finibus circumscribi- "tur, quis hoc artem esse non existi- "met? Neque enim artis nomine ist- "ud donandum existimo, in quo ne- "que rectum, neque prauum inest.,,

Neque enim vnquam generali remedii cuiusquam, quod ſaepe vtile eſſe experientia teſtatur, damnatori vlli orbis medicus, vſum abuſumque experiendo limitans candidaque poſteritas applaudet. Ego vero, quemadmodum generatim medicinam, ob hominum vel opiniones theoreticas, vel diſſenſiones ſingulares, vel circa medelarum vſum errata, pauperiorem mihi reddi nolo; ita etiam materiam medicam febribus efficaciter medentem mutilari generoſo ſubſidio non ſino. Quantumcunque etiam naturae febricitantis, vel febriferae, bona intentio praedicetur, & quantacunque ſanitatis munera a febribus expectari queant, quae ipſe lubens accepto; attamen ſecure fidi non poſſe exploratum habeo:

timeo Danaos & dona ferentes, (4)

ac molimina omnia, vbi etiam ad bonum exitum collineare reor, haud ſine rite moderata incendii & cladis formidine attendo. Ipſe id ſuadere videtur ill. *Stahlius*, qui in principio diſſertationis de *hiſtoria febris in genere*, & morbum eam eſſe fatetur corpori infenſum, &, genere ſuo ſpeciebusque omnibus, omnium familiariſſimum, impetuoſiſſimum, & euentus maxime dubii. Limites laudum ibidem inſignes ponit §. 14. ſed & alios plures ponendos eſſe, ex propria alienaque experientia, haud inficias ibit, ſpero. Tertianam vniuerſum febris genium manifeſtare, ab eodem peculiari diſputatione expoſitum eſt. Quam parum tutus vero genius ille ſaepisſime ſit quantopere ſalubritatis laudatio limitari mereatur, per obſeruationes noſtras, hasque animaduerſiones, & per vtrobique adductos omnium ſaeculorum nationumque obſeruatores, abundanter comprobatum eſt. Recte *Bohnius*, in de *officio medici*, p. 171. "exſpectatione, ait, frequentiores ſunt, non modo febres tertianae "intermittentes, omnis periculi (in hominum quorumdam opinione) "expertes, quas nihilominus inopinato duplicari, & in continuas ab- "ire, ac enecare, mecum alii norunt; ſed tales quoque, quae ſub "indole tertianae genuinae, (hoc eſt, legitimae, ne quidem duplica- "tae,

(4) *Virgilius.*

"rae, aut in continuam mutatae) & in huius acceſſu, (id eſt, in paroxy-"ſmo tertianae legitimae,) eamdem tragoediam agunt.„ Hanc ipſam rem propoſitum obſeruationibus noſtris problema, eiusque reſolutio confirmat. Haud ſine cauſſa vel iccirco ill. *Bergerus*, in de *laude febris merito ſuſpecta*, poſtquam ſalubritatem febris tertianae legitimae & grauedinis dilaudauit, "ſed malim, inquit, cum *Solenandro* "vtraque, vt affectibus praeternaturalibus, carere:„ ſcilicet ſi, rite obſeruatae, inutiles eſſe, vel vllo periculi acuti aut chronici ſigno metuendae, pro experientiae analogia, videantur, vti non nunquam eſſe conſtat; vel ſi par vtilitas medicatione minus moleſta obtineri poſſit. Quanto vero magis ceterae, ne dicam quidem ex alio, ſed vel ex ſolo intermittentium genere febres, tertianae ſua ſponte nothae, extenſae, multiplicatae, continuae, & quartanae quotidianaeque ſimiles, limitatione laudum indigent?, quicquid etiam cenſor meus de ſemper laudanda intentione ac voluntate naturae ſuae, ſeu animae, audacter praedicet ſpondeatque (5), quaſi arctam cum occul-ta

(5) Si quis lectorum ſit, cui iſta mirabilis ſine limite laudatio in mentem hominis, natiuorum humanae naturae vitiorum, & affectuum in propriam ſaepe noxam tendentium gnari cadere non potuiſſe videatur, legat velim ipſam diſſertationem de *laude febris falſo ſuſpecta*, quam quicunque pro luſu ingenii habebit, indignationem auctoris mecum incurret, eademque audiet, quae ego ſupra §. 11. 12. a me remoui conuicia. A, p. 32. ad finem vsque nihil agit, niſi vt, eundo per ſingula febrium nomina generalia, intermittentium, continuarum, continentium, malignarum, inflammatoriarum, exanthematicarum, puerperalium, lentarum, hecticarum, curioſe diſputet, naturam vbique melius artifice quouis motus ſibi vtiles eligendosque intelligere, "& febres, vt ait, "omnes bonum laudabilemque ſcopum ſibi habere praefixum, ac ſalutarem earum indolem, & naturae ſinem intentionemque, ſatis ſuperque comprobari, licet ſuo, quem "propoſitum ſibi habet, ſcopo non "ſemper potiatur, vt proinde ſi deſint "vires, conatus tamen omni modo "laudari mereantur.„ Concludit denique §. vltimo: "atque ita confido me hoc penſum meum rite abſoluiſſe, atque tam de febri in genere "quam per ſingulas eius ſpecies eundo, ſatis demonſtraſſe, *intentionem* "*finem atque ſcopum in illis vbique bonum, laudabilem, ac ſalubrem eſſe.*„ Demonſtrauit vero, ſi diis placet, ex hypotheſibus non demonſtratis; ex cauſſarum, quibus motus febriles opponi videntur, prauitate; ex ſucceſſibus horum felicibus; & ex medicaminum repugnantium noxis. Ne quis

ta illa intelligentia consuetudinem haberet, sciretque humanum esse, animam intellectu vel voluntate ἀναμαρτητον habere. Neque vero, licet id ita se habere posse largiremur, de naturae intentione ita gloriandum fuerit, vt inde remedium aduersus malos bonae, si qua est, voluntatis effectus, praeiudicetur. Quasi vero vulneris auersio ac medicatio negligenda sit, quod praeter malam intentionem infligatur; quasi ab incendii periculo arcendi non sint, qui bono animo ignem accendunt! Aberrant certe a salubritatis scopo sponte facileque febres innumerabiles (6), & perinde tunc est, naturaene intelligentis

quis vero ita ab opinione ad naturam, a particulari ad vniuersale concludi iudicet, propediem spero talia per singulos febricitantium casus demonstrata dabit disputator: vt pateat, omnium hominum animas naturas ea pollere sapientia, quae recte aestimandis materiis motibusque febrilibus vbique sufficiat, nec vnquam intentione erret. O sanctas animas, Platonis re publica, & Mori Vtopia dignas! Mirum ni censor meus, *Molerii* comoedi lusus amans, homines febricitantes singulos, per tot quae de animis ipsorum praedicat miracula, cum isto medico comici inuito (*medecin malgré lui*) exclamare cogat: propriusne me sensus fefellerit, vt medicus factus sim, ipse facti non conscius? (*Seroit- ce bien moi, qui me tromperois, & serois- je devenu medecin sans le savoir?*) Vereor tamen, ne rursus plerique febrientium, vbi ad propriae intelligentiae vires, suasque volitiones veras, serio attenderint, cum eodem medico coacto, increduli ex censore nostro eiusque opinionum sociis quaeritent: numquid vero vos, o boni, potius erratis? certumne bene est medicum me esse? (*Mais, Messieurs, ne vous trompés- vous point vous mêmes? est- il bien assûré, que je sois medecin?*)

- - - ridendo dicere verum
Quid vetat?

(6) Nego mira illa generalia edicta, & negat mecum generis humani experientia, & rei ratio, quae censor pag. 33. sqq. iactat: "febres intermittentes omnes non tantum in se "nihil sontici periculi inuoluere; sed "& fomitem mali, cuius gratia suscipiebantur, potius consumere: "quotidianas sibi relictas, vel congruis artificiis, sine medicatione "febrifuga, adiutas, mali successus "compotes non esse: tertianas quasuis post septimum paroxysmum "sponte vt plurimum conquiescere, "& efficacissime totius corporis salubritati prospicere: quartanas nihil eminentis periculi inuoluere, "dummodo prauis medentium consiliis successus non perturbetur; immo rarissime per se oriri, sed vt plurimum tertianis, vel aliis intermittentibus male curatis, succedere: "continuas & acutas raro salutari "scopo excidere, & vt plurimum circa dies criticos salubriter solui, nisi pa-

ligentis intentio erronea, an salutaris, sed mechanicas ob caussas impotens, an mechanica necessitas sola errorem inducat,

iussaene an sponte vagentur & errent. *Horat.*

Neque enim natura proprie & directe moralibus adminiculis, sed physicis, ab errore impeditur ac reuocatur. Moralium medicinae auxiliorum longe alia ratio est. Quid ad nos occulta illa, si qua est, animae voluntas, quae medici suasiones non audit? Obsequuntur vero saepe motus morbosi, vndecunque profecti, corporeis artis auxiliis, necessitate physica, quorum boni vel mali effectus non ab insita quadam sine limite vi iuuandi aut nocendi, sed ab hominum vtentium vel abutentium scientia & arbitrio, dependet. Mirus itaque est censoris παραλογισμος, quo in de *laude febris falso suspecta* p. 34. exinde, quia "febres, peruersis artificiis adstrictoriis in ataxias "coniectae, variorum malorum fonticorum promicondi euadant, "atque haec totidem quasi corpora delicti constituant, absonum fore "colligit, multum disputare velle, an ex se & sua natura, an vero "peruerse tantum adhibitus, cortex sit nocius.„ Dubitare de eo, an plurimum intersit, numquid sanae rationi consonum fuerit? Ipsas febres laude salubritatis saepe inde exspectandae non priuo, licet corpora delicti sui, suaeque materiae & motuum, spontanei, immensum quot & quanta vbique gentium per omnia saecula exhibuerint. Multo minus earum tutiorem medicinam laude merita priuari patior, cuius vis sine hominum vsu vel abusu nulla concipi potest: licet hominibus male abutentibus, vti quicquid fere in rerum natura est, instrumentum fieri queat, quo delinquatur. Si clarissimus morbi

"patientes errore commisso successum turbauerint: exanthematicas; "quascunque, si naturae soli relinquantur, vt plurimum intra XIV. "dierum spatium aegros plenissime "sibi restitutos relinquere, &, si nonnullis fatales sint, id intempestiuis "pellentibus, vel regimini nimis calido, vel similibus caussis deberi.„ Quasi vero nullus sit naturae error, nullum aliarum caussarum vitium, nullum in febrilibus motibus periculum arte medica curandum, nisi arte ipsa, vel praua diaeta superinducatur! Non patietur, puto, auctor ista sua pro ludicris, vel exercitii caussa scriptis, accipi. Ex supino igitur errore scripta sunto!

bi laudator remediique cenſor ignorauit inexpertus, aut fugitiuo oculo ſuo per opinionum velum non vidit, quae per propriam totque aliorum experientiam probaui; prouoco iam ab ipſo praeiudicante ad iudicantem, a non experto ad experientem, a generalis regulae amatore incenſo ad receptorem diuerſitatum limitantium contemperatum, a ſpeculatore alienorum abuſuum ad lectorem obſeruatoremque vſus recti & adaequati. Reminiſcetur ſpero *Hippocratis* in *de arte* dictum ingenuum: "medici, quae ipſi ignorant, ea falſa in arte "eſſe ne opinentur!„ Cogitabit, quod illuſtr. *Torti* in *therap. ſpecial.* edit. anni 1732. p. 14. de talibus opinionibus, quales ſibi hodieque aliqui, inuita clara experientia, ſeruant, merito effatur. "Huiuscemodi equidem terriculamenta imaginaria circa vſum corticis facile condonarim *Chifletio*, *Plempio*, *Serponto*, *Magneno*, *Parauicino*, *Caſato*; ſicuti nimiam forte circumſpectionem ſuam cenſeo condonandam *Joann. Forti*, ſuam, vt leuiſſimam, cunctationem *Willisio*, ſuam cautelam *Malpighio*, omnemque tandem trepidationem "aliis quibuscunque magnis viris, qui vel tempore tantum primi aduentus & naſcentis vſus huiusce febrifugi floruerunt, vel ſaltem nondum plenam experimentorum illius notionem habuere. At postquam, diuturna & crebra medentum experientia, vtilis ac innocens illius operatio recepta eſt, nullus profecto amplius trepidationi aut haeſitantiae locus poteſt ſupereſſe: niſi laruata ſub ſpecie panici timoris lateat peruicacia, & adeo adſueti ſint medici vti remediis, quorum virtus creditur potius atque ſupponitur, quam dignoſcitur, vt de hoc, cuius virtutem in omni ſexu, aetate, temperamento, ac climate ſenſibiliter tangunt, prae admiratione metuant "(quaſi foret aliquid in natura praeſtigioſum) ne quid mali, vel doli, "ſubſit.„ Quod ſi vero bonus vir ab immodica febris laude & medelae cenſura poſthac ſibi temperare nihilominus non vult; refellat oportet experientiam plurimorum teſtium candidiſſimorum expertiſſimorumque, quam neganti, ſiue contra opponenti, incumbit ἀντιθετεως probatio, ſeu ἀδυνατον id eſſe, quod alii ſibi expertum affirmant: probet, contra ipſam euidentem experientiam aientem, nullas, aut etiam, ſi poſthac forte aliquem limitem admiſerit, non multas,

tas, pro temporum, locorum, perſonarum diuerſitate, dari febres, ex ipſo etiam intermittentium genere, quae ſua ſponte, ſuorum motuum violentia vel peruerſitate, ſuae materiae prauitate, aut ad corpus aegrum, ceterasque res circumſtantes habitu, & naturae errore vel imbecillitate, ſine diaetae aut medelae culpa, inutiles, infidae, nociuae, perniciofae euadant: probet nullas, aut non multas eſſe harum, neque ceterarum, quae, praeter genuini medici conſilium, regimine & medicatione peruerſis turbatae, aliis quibusque extra corticis vſum remediis (7) fruſtra & perperam tententur; nullas aut non,

(7) De comparata vi aliorum remediorum febrifugorum vid. obſeruat. noſtr. Sect. 2. §. 3. 4. Sect. 5. §. 4. Sect. 6. §. 1. Proxime ad corticis Cinchinae virtutem accedere etiam perhibentur *aurantiorum cortices*, quos quidem nos, tamquam remedium innocuum, temperate tonicum, & ori ac ſtomacho gratum, in moderandis menſium haemorrhoidumque fluxibus immodicis, ſed & moliminibus aberrantibus, & quibus fere ſcopis millefolium a cl. *Stahlio* aliisque deſtinatur, feliciter aliquoties vſurpauimus, exemplum praeeunte viro illuſtri, *Steigertahlio* noſtro, conſilario aulico & archiatro regio, fautore venerando. Imitati ſumus formulas decocti apud *Septalium, animadu.* lib. 7. art. 144. *Riverium prax.* lib. 15. c. 3. *Hamiltonum* de *praxeos regulis* p. 14. praeſcriptas. In febribus vero quartanis aliquoties ſine notabili ſucceſſu praebuimus eorum corticum puluerem, quem ad eas inſigniter laudat, & Gallorum quinquinam Americanae aemulam vocat, candidiſſimus *Dubeus*, in *medecin des pauvres* p. 285. ſqq. quo ipſo loco tamen praeſtantiores corticis Peruuiani virtutes atque vſum pauperibus ſuis oſtendit. Experientiae vero vlteriori, pro digeſtiuo, tonico, febrifugo ſcopo, commendandum id medicamen eſſe videtur, vtique poſt notabiles obſeruationes cl. *Franc. Mariae Nigriſolii*, quas ex eius libro, febris chinachinae expugnata, Ferrariae 1700. typis expreſſo, his in oris rariori, p. 276. ſqq. huc excerpere liceat, vt aliorum ea de re obſeruationes efflagitemus. "Poſt corticem, inquit, Peruuianum, "cui vltro palmam deferimus, nul- "lum adhuc mihi occurrit maioris "efficaciae, & cui potiori iure vera "febrifugi ratio conueniat, quam au- "rantiorum cortex, cuius tanta eſt "efficacia in edomando febrili fer- "mento, atque exſtirpandis febribus, "vt illum cortici Peruuiano parem "facere paene auſerim. Non raro "enim contumaces febres atque re- "belles, ipſique cortici Peruuiano "refractarias, huiusmodi cortice fe- "liciſſime curatas vidi, & potiſſimum "ſummae efficaciae expertus ſum in "illis febribus, quae vitio ventriculi, "& fluidorum, quae chyloſin promo- "uent, contingunt. Neque mirum, "quod febrifuga vi adeo efficaci pol- "leat huiusmodi cortex, quando aci- "da

non, multas, quae promtius certiusque aliquod medicamen ληξιπυρετον,

"da quaecunque extranea in corpore "delitescentia potenter adeo emen-"dat & exterminat, vnde etiam ex "ipso, in colicis & stranguriosis affe-"ctionibus ab acido siluestri excita-"tis, validissimum paratur remedium, "vti notant *Ettmüllerus*, *Hoffman-"nus*, & alii. Huiusce corticis vim "febrifugam mihi primo indicauit "doctissimus vir *D. Octauius Cap-"pellus*, in hoc nostro Ferrariensi gy-"mnasio lector & praxis medicae "professor eximius. Factis exinde "postea pluribus experimentis, tan-"dem compertum habui, quod non "solum in febribus chronicis, & ad "longum tempus protractis, verum "etiam in quibuscunque aliis febri-"bus, si potissimum de intermitten-"tium genere fuerint, summae acti-"uitatis est & efficaciae, & equidem "raro admodum frustraneo euentu "irritoque conatu vsus sum huius-"modi cortice: cuius apud me varius "fuit, & adhuc est vsus, pro varia "febrium indole atque natura, varia-"que aegrotantium conditione atque "natura. Sed quocunque modo in "vsum ducatur, nunquam spem fal-"lit euentus, nunquam eiusdem ef-"ficaciam febris eludit: vnde placet "varios hic eiusdem in vsum ducen-"di modos afferre, atque recensere. "Possumus igitur vti, & de facto vti-"mur quandoque, cortice adhuc re-"centi, recenter scilicet a pomis de-"tracto, vel eodem, iam exsiccato, "& in subtilissimum puluerem reda-"cto. In primo casu, quando scili-"cet recenti cortice vti placeat, seu "expediat, accipiantur duo poma au-"rantia, ab iisdem detrahatur cor-"tex, (aurantia in tali casu eligantur "probe matura) detractus cortex ab "interiori pellicula alba mundetur, "deinde in frustula diuidatur, & tan-"dem in libris quatuor vini generosi "illa frustula infundantur. Facta "per horas XXIV infusione, per vi-"ces exhibeatur vinum, ter saltem "in die, ea prorsum ratione, atque "iisdem adhibitis cautionibus, quas "in exhibitione corticis Peruuiani "obseruandas diximus. Dosis pro "vnaquaque vice sit ad vncias quatu-"or, donec febris curata fuerit. Sub-"lata febre, ad praecauendum eius-"dem reditum, rursus exhiberi pot-"est, & sufficit, quod exhibeatur se-"mel, vel bis in die. Si semel tan-"tum exhibeatur, dosis sit ad vncias "sex; si bis, ad vncias quatuor. Pot-"est etiam infusio fieri in aqua, & "potissimum cardui benedicti, cen-"taurei, & similibus. Quod si cor-"ticem iam exsiccatum vsurpare pla-"ceat, hic in subtilissimum reduca-"tur puluerem, eiusque vncia vna "infundatur in libris tribus vini ge-"nerosi per horas XXIV, seu etiam "in aqua cardui benedicti: postea in-"fusio in eadem dosi, vt supra, per "partitas vices vsurpetur. Vel et-"iam ex eodem puluere cum aliquo "conuenienti syrupo fiat massa, ex "qua boli parui, qui vel bis, vel ter "in die exhibeantur, cum haustu vel "vini generosi, vel aquae cardui be-"nedicti. Dosis sit ad drachmam v-"nam pro qualibet vice. Plurimi v-"sus etiam est in febribus essentia "corticis aurantiorum, ad aliquot "guttas in fluido conuenienti exhi-"bita. Tandem in febribus valde "con-

ϱετον, hoc eſt, corticem Peruuianum, periculi vel mali inutilis promtius certiusque auertendi cauſſa, indicare; ſed illas omnes ſine eo ae-

"contumacibus, longiusque protractis, plurimum confert vinum corticibus aurantiorum alteratum, & "pro potu ordinario in prandio & "cœna adhibitum. Praeter huius-"modi cortices, aurantiorum ſcilicet "& Peruuianum, plura alia e vege-"tabilium familia fuerunt quaeſita "febrifuga, in quem finem, cum in "celebri quadam academia plurima "facta fuerint experimenta, tandem "vis febrifuga deprehenſa fuit in nu-"cibus ſeu conis cupreſſus, vti no-"tat eximiae eruditionis vir, *Alexander Pascolus* Peruſinus, in pa-"tria vniuerſitate ordinarius profeſ-"ſor, in ſuis obſeruationibus practi-"cis, quas addidit doctiſſimo ſuo de "febribus tractatui, ad leges geome-"tricas, Carteſianorum ſyſtemati ſu-"perſtructo. Ibi enim non ſolum "huiusce remedii efficaciam pro fe-"bribus edomandis exponit, pluri-"maque affert experimenta in hanc "rem, a plurimis doctis viris habita; "verum etiam docet, quomodo in "vſum duci poſſit, ac debeat. Inquit "igitur, quod huiusmodi nuces ad "vmbram exſiccatae atque in pulue-"rem redactae vino infundi debent, "quod per vices poſtea exhibeatur, "ea prorſus ratione, qua infuſio vel "corticis Peruuiani vel aurantiorum "exhibetur: notat tamen, quod ſe-"curior habetur effectus, ſi in forma "ſolida exhibeantur, factis ſcilicet "ex eodem puluere bolis cum aliquo "conuenienti ſyrupo, & in tali caſu "dimidiam exhibet pulueris drach-"mam, horis quatuor ante cibum, "addito poſtea largiori hauſtu vel "brodii, vel aquae Nucerianae, aut "hordeaceae. Concludit tandem, "quod plurium medicorum voto tu-"tior atque felicior habetur febrium "curatio huiusce medicaminis vſu, "quam habeatur cortice Peruuiano "exhibito. Reuera tamen, licet "tantae ſint efficaciae, pro curandis "febribus, & aurantiorum cortices, "& nuces cupreſſus; adhuc tamen "omnibus praeſtat cortex Peruuia-"nus, eumdemque caeteris omnibus "huc vsque notis febrifugis praefe-"rendum exiſtimo, quando indiſcri-"minatim in omnibus febribus con-"uenit, & febres quascumque, vti "dicunt, humorales, a fluidorum ſci-"licet vitioſa diatheſi ortas, infalli-"biliter adeo ſanat, & non in inter-"mittentibus ſolum, aut etiam in "contumacibus, ſed & in acutis at-"que continuis, vti vidimus, ſuas "exerit vires: & *Richard. Morton* "notat, quod febres continentes in-"flammatoriae, aeque ac intermitten-"tes, hac antidoto penitus, absque "vlla recidiuatione, quotidie euin-"cuntur ac extinguuntur. Verum "de hac re experimentum facere non-"dum auſus fui. Iure merito igitur "chinaechinae triumphum cecinit "poſtremis hisce diebus doctiſſimus "vir *Anſanus Franciſcus* de *Hieronymis*, philoſophus ac medicus Se-"nenſis, eruditiſſimo vulgato opus-"culo de chinaechinae viribus & ef-"ficacia in febribus edomandis. Ae-"quum enim erat, quod, febre toti-"es expugnata, chinaechinae littera-"rius orbis triumphum caneret.„

Non-

aeque curari posse, vel dari aliam medicinam febricitantibus in sanitatem restituendis aeque expeditam & adaequatam: probet denique,

Nondum satis experientiae nobis de vtroque illo remedio cortici Peruuiano surrogato suppetit, vt alienas obseruationes regulasque iudicare sustineamus. Nunquam spem fallere cortices aurantiorum, neque febres, potissimum intermittentes, eorum efficaciam eludere affirmat clariss. *Nigrisolius*, immo superasse hos aliquarum vim, quae Peruuiano restiterint; nihilo tamen minus hunc ipse multis elogiis praefert. Ita ergo illam aurantiorum laudem limitandam intelligere debet, vt saepius nec ita promte, nec ita perfecte febres tollant; licet sensim certe minuere, ac saepe sat cito penitusque superare videantur. Ipse vero, dum vtrumque remedium ad omnes febres prodesse dicit, inflammantes tamen, continentes, & ex solidarum partium putredine vel induratione oriundas, haud obscure excipit: sed & aliae excipiendae sunt. v. *obseruat. nostr.* Sect. II. §. V. De *Mortoni*, quem cl. *Nigrisolius* memorat, vsu corticis Cinchinae in febribus continentibus, error in nomine est. Continuae ex intermittentium genere periodicae intelliguntur. v. *obseru. nostr.* l. c. De inflammantibus, vbi proprie non conuenit, legatur ipsa candidissimi eius Angli pyretologia. Curauit eo remedio intermittentes vel remittentes inflammationem minantes, certe primo principio incipientes, & cum magna remissione adhuc clare periodicas, συνεχεις, ex intermittentium genere degenerantes. Alioqui ipse in inflammatoriis corticem prohibet.

add. *obseruat. nostrae* l. c. & Sect. IV. §. III. not. d. Nuces cupressi clar. *Lanzonus* etiam cortici fere aequauerat, in *ephem. curiosorum;* hunc tamen deinceps praetulit in *iisdem nouiss.* vol. 2. pag. 209. descripta *historia epidemia Ferrariensi* febris ex intermittentium genere grauissimae & plurimis exitiosae: vbi sibi ipsi, in proprio etiam corpore, aliisque vsitatam chincinam, aliis cortices aurantiorum, aliis alia amara laudat, cupressi nuces plane silentio praetermittit. Adeo adhuc verum est, fatentibus viris candidis, qui vel maxime alia item extollunt, corticis Peruuiani vim febrifugam ceteris, quae adhuc nouimus, omnibus potiorem esse. Haud diu est, quod cl. *Andriollus*, Carinthiae protophysicus, in *de febribus & morbis acutis* p. 127. remedia euacuantia perhibet certa fere febrifuga esse, pertinacissimasque febres quascunque, praecipuae quartanas, fugare: vti *Cornachinus* fere olim de puluere suo, item *Klaunigius* de suo mercurio vitae caelesti, perhibuit. v. *obseru. nostr.* Sect. VI. Epicris. not. k. & *act. med. Ber.* vol. 9. pag. 36. Laudatus *Andriollus*, si vna ante paroxysmum hora propinetur infusio croci metallorum cum vino ad vnciam vnam, raros esse scribit, qui tertia vel quarta dosi non sanentur, plurimos prima sanari: adeo vt ipse, huius artificii felicitate, refugium desperatorum febricitantium salutari penes plebem meruerit, quae turmatim ex vrbe & pagis ad ipsum iccirco confluat. Pro delicatis, pari fere successu, quinque post accessionem

que, methodum a nobis defcriptam, rite & plene vfurpatam (8), id non

nem horis, bis vel ter, pulueris Cornachini drachmam dimidiam, cum mercurii dulcis granis XII. vel fcrupulo, praeberi docet. Rationem, inter alias, curiofam, fed audacius & nimis late pronuntiatam fuperaddit: "quod fi, inquit, forte fortuna materia quartanae ortum fuum ducat a fero albo femel antecedenter contaminato a lue venerea, prout faepiffime contingere folet in hoc deprauato faeculo, in quo rari numerantur, qui contaminati non fuerint, tunc certiffimam victoriam quartanae tibi promittere potes, quia mercurius eft certiffimus fugator huius peftiferae veneris, quae pantomorphos fub larua variorum morborum comparere folet." Ipfe tamen tum pag. 129. tum pag. 156. fqq. certiorem prae omnibus aliis medelis methodisque corticis vfum dilaudat, eumdemque fuae vomitioni & purgationi fubiungit, fed &, vbi ea non conuenit, (nam quis vbique conuenire putet?) miniftrandum praecipit, praefertim in febribus continuis, vel ad pericula viriumque proftrationem pronis. De febribus, quae cum omnis generis morbis infeliciter coniugari poffunt, cum malo venereo etiam faepiuscule complicatis, & per mixtam, quum fua vterque affectus remedia fpecifica pofcat, medicinam curandis, vid. *obferu. noftrae* Sect. III. §. VIII. not. b. Ea quoque complicatione, aliisque, naturae febricitantis vis fecura & falubris limitatur. Obiter moneo electuarium *Bierlingii*, ex *huius thefauro practico*, & *Lentilii iatromnematis* ibi a me laudatum, neutiquam ex cortice Peruuiano fieri, neque hunc ad mala venerea commendari, quod lectori cuidam per errorem vifum fuit; fed conftare id electuarium, non febrifugum, fed per παρέκβασιν memoratum, antaphrodifiacum, ex rad. farfae vnciis tribus, ligni fancti vna, foliorum fennae fescuncia, rhei drachmis duabus, feminis anifi drachma, quae, in tenuem pollinem redacta, excipiuntur mellis defpumati libra vna. Addidi, proportionis ponderum cauffa, drachmam corticum faffafras, & ita, *electuarii mundificantis* titulo, in pharmacopolia noftra introduxi, vnde a medicis & chirurgis, pro iuftis fcopis, praefcribi iam faepe folet: egregium fane in affectibus fine febre venereis, aliisque impuritatibus, vbi lignorum, farfae, & catharticorum blandorum continuatus vfus connenit, medicamen, iuncto, fi opus eft, mercurio dulci, ad granum indies vnum vel alterum, aut quarta quaque die ad fcrupulum circiter interpofito. Hunc ipfum, eodem obferuationum loco, καλομέλιτος nomine indicaui, vbi item lectorum aliquis haefitauit. Ἀπὸ μέλιτος, a melleae dulcedinis metaphorica notione, aenigmatico chemicorum more, olim ita vocatus eft; non, vti ἀνεπιλήπτως appellatione paffim fcribitur, calomelanos, quafi ἀπὸ μέλανος, a nigro, dictus effet, quod neque in re, neque in nomine eft.

(8) Nequaquam noftra in rei cardine differt ab aliorum praeftantium virorum, quos adduxi, methodis; licet quilibet medicus in quouis fere medicamine aliquid fibi peculiare obferuet. Plerique omnes enim tum eosdem

non praestare, quod de ea toties experti affirmauimus. Probari ista nullo

dem opportunitatis vsusque tempestiui limites, tum efficacis adaequatique securitatem, vtilitatem, necessitatem agnoscunt, & praxi probant. Si quid aliquo modo singulare in nostris apparere queat, id in illa non noua, nec diuersa ab aliis, sed egregie conspirante, at accuratiori, interuallorum vsurpandae, pro praecauendis reuersionibus, medelae febrifugae praescriptione esse videatur. Curiosiores vero illas de reuersionibus obseruationes, de quibus praecipue alienam experientiam, pro propriae confirmatione, illustratione, aut limitatione, mihi & orbi medico expetii, & iterum iterumque expeto, meae inuentioni, quasi primae nouaeque, neutiquam duxi tribuendas; sed, quamuis passim negligantur, vt ab ordinata methodo recedant artifices, aliis tamen multis, virisque summis, simili dudum practica ratione obseruatas demonstraui, & tutius certe salubriusque in vsum duci, quam omitti, per *obseruat. de febr.* sect. IV. integram, item Sect. V. §. I. & VIII. not. u. Sect. VIII. nota (a). vid. etiam supra harum animaduersionum §. XXV. Obseruatio, verbi caussa, illa, quae quartanas cortice profligatas, si deinde a continuatione cesses, reuersionem neque prius, neque serius, quam tertia post cessationem hebdomade moliri, & facta tunc repetitione remedii iusta praepediri, nos docuit, vtilis vel maxime videtur, quum vix vnquam non moliantur, atque ita, nisi praecauere scias, σκανδαλον medici & medicamenti euadere possint. Illam vero obseruationem, aeque ac alteram de tertianis per alternas hebdomades reditum molientibus, perque alternas repetito remedio sanandis, indies magis magisque per experientiam, & felices constantesque repetitionis nostrae methodicae successus, corroborari merito testor, &, cum pluribus, praecipue testatur ill. *Hugo* noster, quotidie mecum experiens, quem ego

Arte ducem studioque sequor, non passibus aequis.

Illa etiam notatio, quod perdurantis febris ex genere tertiano alternae, ex quartano tertiae quaeque hebdomades sibi inuicem motuum violentia magis respondeant, frequenter obuia est, licet haud perpetua. Certior est altera, febres etiam imperfecte profligatas, & remedio tantisper pressas, eumdem euidentis commotionis typum seruare. Certissimum reperitur, quod de perfecte profligatis scripsimus, quae, nobis eum moliminum recidiuorum typum seruare millies obseruatae, per eam methodum nostram constanter curantur. Conspirant nobiscum nuper demum reperta apud cl. *Andriollum*, curiosum corticis per formulas aegris gratas praebendi artificem, in opere de *febribus & morbis acutis.* Ibi nempe pag. 86. de primis temporibus, vbi cortex adhuc ad solam quartanam, neque diutius exhiberi solebat, quam donec febris fugata esset, eamdem quam nos obseruationem clare indicat. "China, inquit, versus ex-"crementa febrilia pugnando, mas-"sae sanguineae optimam & natura-"lem crasin, & compagem firmio-"rem

nullo modo posse scio, non praeiudicatis aut praeiudicantibus opinionibus, laudibusque aut vituperiis limite experientiae carentibus, non mutilis ambiguisque experimentis, non alienorum abusuum auricularia captatione nixus; sed certa, accurata, plena, repetita, iudicata plurimorum obseruatorum experientia, & perfectarum obseruationum ex genuino vsu millibus, & his multoties oculis, abunde conuictus. Hi sunt regularum, quas scripsi, fontes. Iudicabit id ipsum, spero, & manibus palpabit quilibet, qui aequae illi postulationi locum dabit, quam in *obseruationum* epicrisi posui, quaque has *animaduersiones* iterum finire licebit; "obseruationes meas neque "ex mea, neque ex aliena theoria iudicari volo; sed ad tribunal so-"lius,

"rem largiendo, febres efficacissime "tollit. De modo adhibendi solummodo penes medicos magna con-"trouersia est, propter quam deinde "hoc praestantissimum & certum au-"xilium febrium omittunt, velut fal-"lax & incertum, propter recidiuas. "Primis temporibus exhibebatur in "vino Maluatico aliquot horis ante "infusa; deinde sine colatura dua-"bus horis ante paroxysmum exhi-"bebant, quo paroxysmo cessato "non amplius comparebat febris, ni-"si post exactum semicirculum lu-"nae, scilicet circa diem XIV vel "XV quae iterum certa ratione re-"dibat, sicuti certa ratione cesserat.„ Hoc, quocunque modo & formula cortice vtaris, etiam hodie eadem certa ratione contingere videtur, modo ne inordinata remedii continuatione ordinem perturbes, febrimque premas potius, quam debelles. Ratione vero aeque certa praepeditur, si repetitionem remedii eiusdem efficacem tota illa tertia hebdomade reuersionem minante, pro regulis nostris, praecipias, quibus rite obseruatis, integra & constans sanitas consequetur, quae neglectis vel minus perfecta saepe, vel inconstans, vel saltim minus certo constans, futura videtur: quamuis, quem diximus, *Andriollus*, vti & alii, praemissis euacuationibus, & longiori post fugatam febrem corticis continuatione non interrupta, id obtinendum speret. Illas etiam nos saepissime suademus, si indicantur, tutaeque sunt; hanc minus commodam minusque certam reperimus ordinata ista interpolationis methodo. Recte enim de ea ill. *Tortus* therap. special. pag. 163. "alterna, ait, re-"ciprocatio temporarii vsus & omis-"sionis illius mirifice conducit ad "intentum, praestatque vsui non in-"terrupto.„ Huius aliorumque virorum eximiorum, verbi caussa, *Sydenhamii*, *Mortoni*, *Pitcarnii*, *Lemerii*, *Mangeti*, *Hoffmanni*, in ordinanda pro reuersionibus praecauendis methodo, licet curatius a nobis distincta, consensum sat clarum exhibuimus in *obseruat. de febrib.* Sect. IV. §. V. VI.

"lius, ſincerae experientiae prouoco, cui ratio ἀναλογίαν, prudentia "moderationem miniſtret, nequevlla opinione dominetur.„ Quisquis ex eo tribunali pronuntauerit eius ego ſententiam, ambabus acceptabo.

Si quis inexhauſtae cultor genuinus Hygeiae
Dogmate diſſideat, ſtudiis ſed iunctus amicis, (9)
Vel nutans dubitet, vel ſurroget altera noſtris
Conſilio potiore potens, perſcribat in albo
Candidus, expertusque, & limite terminet aequo!
Frugiferum moderamen amans (10) *ſine felle reponam.*

Si

(9) Eleganter & iudicioſe cl. *Frid. Philipp. Schloſſerus* in de *commerc. animae & corporis* loquitur. "Aut vehe-"menter ego fallor, aut opportune ali-"quando accidit veritatibus, ſi quando "ab eruditis, ſed ingenuis viris verita-"tisque amantibus, in controuerſiam "vocari incipiant atque de iisdem vltro "citroque diſputandi campus aperia-"tur. Abſit a me quam longiſſime, "vt inanes ego hic intelligam ſtrepi-"tus, aut moroſas illas altercationes "& rixas quas hinc inde excitari vi-"deas a maleferiatis quibusdam ho-"minibus, qui, non veritatis amore, "ſed infelici quodam altercandi pru-"ritu ducti, diſſentientes non argu-"mentorum vi ac pondere, ſed nu-"mero, non ratiociniis ad normam "logicae ſanioris compoſitis, ſed "contortis potius conſequentiarum "conſequentiis, & neſcio quibus in-"fauſtis nominibus, onerare magis "quam refutare conſueuerunt. Tan-"tum abeſt, inquam, vt ex his tali-"bus eruditorum vulgi clamoribus "quicquam veritati lucis affundi poſ-"ſe mihi perſuadeam, vt potius "hac ratione veritatem magis obfuſ-"cari, ac tantum non penitus oppri-"mi poſſe, certo certius iudicem. "Hoc iſtud vero eſt, quod experien-"tia duce hic affirmare audeo, con-"trouerſiis legitime tractatis, atque "dubitationibus eruditorum modeſte "propoſitis, permagna non raro ve-"ritatis ipſius incrementa deberi. "Non omnia poſſumus omnes, & o-"culi plus vident, quam vnus. Quid "ergo mirum, ſi nihil propter ſolas "externas admittatur rationes, nihil, "niſi diſtincte explicatum, niſi rigo-"roſe ſufficienterque probatum, pro "certo affirmetur, emendari hypo-"theſes, excoli poſſe artes, & am-"plificari ſcientias, hoc eſt, ipſas ve-"ritates in apricum produci, atque "in tuto tandem collocari.

(10) Laudum vituperiorumque moderamen in rebus medicis amo, ſine quo nihil frugis praeſtatur; ſed & alterum illud, de quo *Entius*, in antidiatribe ad *Thruſtoni diatrib. de reſpirat.* in biblioth. anat. T. II. p. 192.

Ver-

Si quis in aduerſum iudex iniurius arti,
Probra Meditrinae tribuens, altaria morbo,
Commoda confundens nocuis, & recta recuruis,
Exſpuat ampullas, ventis mandamus & vndis.
Pars errare volens erret; qui febris amore
Vritur, ardeſcat; bona munera numinis almi
Qui renuit, careat! noſtros non ſubruet vſus.

Verborum, ait, "aſperitate exardeſcunt lites, dum diſſidia animorum comitate ſopiuntur. Nam etiamſi aliquis trahi velit a Nymphis, tamquam Hylas: nolit tamen rapi a Furiis, tamquam Oreſtes." Placet mihi illud Catonis apud *Plutarchum*, ad quemdam probris ipſum impetentem, "impar mihi tecum certandi conditio eſt: nam, vt & male dicere & male audire tibi eſt familiare, ita male dicere inſuaue eſt mihi".

DIS-

DISQVISITIO
MEDICA ET PHILOLOGICA
DE
VARIOLIS ET ANTHRACIBVS

VBI DE

VTRIVSQVE AFFECTVS

ANTIQVITATIBVS SIGNIS DIFFERENTIIS MEDELIS

DISSERIT

PAVL. GOTTLIEB WERLHOF. D.

MEDICVS IN AVLA HANNOVERANA REGIVS.

ACCEDIT

RVDOLPHI AVGVSTI BEHRENS. D.

DISSERTATIO AD AVCTOREM EPISTOLICA

DE

AFFECTIONIBVS A COMESTIS MYTVLIS.

Notandum eſt ſuper omnia, morbos, licet nomine, ſignis, & aliqua ſpecie euentus, iidem appareant; tamen in indole tecta, phaenomenis perito obſeruatis, vario tempore incrementi, ſtatus, coctionis, criſeos, effectu, euentu, ſanandi methodo requiſita, ſaepe immenſum differre.

BOERHAAVE.

Hannoverae, 1735.

PRAEFATIO
AD LECTORES.

Vere, vt ſolet, *Hippocrates* (a) "optimis, inquit, medicis ſimilitudines im-"ponunt, & difficultates pariunt.„ Neque quicquam in arte noſtra vel neceſſarium atque vtile magis, vel magis arduum eſſe videtur, quam ſimilium diſſimilitudines, & diſſimilium ſimilitudines vbique recte dignoſcere. In his potiſſimum verſantur, & ipſa ſignorum doctrina, alter medici oculus, & magna illa ſcientia, curationum indicationes ex analogiis ſeu comparationibus probe diſtinctis eruendi atque moderandi: quae faciendae medicinae, artis difficillimae, legibus originem dedit, & iuſtos limites ſcribere docuit. Quo vberior vero, per aetates, regiones, conſtitutionesque varias, collectus eſt annotationum medicarum, de certa aliqua aegrotationis ſpecie, cumulus, eo profundius etiam penetrare licet in eius indolem & naturam, & in ſimilitudines diſſimilitudinesque, quas tum cum aliis affectibus, tum, per varios ſui ipſius caſus, ſecum ipſa habet. Obſeruationibus enim harum rerum practicis, & inde deſumta comparatione, longe potius, quam praeſtabilitis theoreticis hypotheſibus quibuscunque, creuit ars medica, & etiamnum augeſcere, & in poſterum incrementa capere debet. Optandum ſane iccirco foret, nihil omnino in morbis ſymptomatibusque eſſe nouum, & omnia vtrorumque genera, a vetuſto inde aeuo, obſeruationum ſincerarum enarratione, a claſſicis diſciplinae medicae auctoribus illuſtrata reperiri. Sunt etiam plura, quae paſſim noua exiſtimari videmus, quorum tamen non veſtigia ſolum, ſed & expreſſas imagines inuenit, in graecorum etiam antiquis monumentis, qui attentius iſta perueſtigare ſatagit. Refero eodem, vt alia omittam, ſcorbutum, cuius equidem praecipua & maxime propria phaenomena, in magnis lienibus, & ileo haematite *Hippocratis*, dilucide inueniri puto, quicquid alii aliter explicent; petechias etiam, quas barbaro nomine dicunt, quae inter exanthemata, in febribus peſtilentibus oboriri notata, a priſcorum pluribus probe delineatae videntur. Variolas vero, mirabile illud & diſtinctiſſimum, & ſibi ſoli per omnia ſimile morbi genus, fruſtra adhuc in antiquitate quaeſiui: quamuis vel praecipue inuenire expotauerim, vt illius frequentiſſimae & obſeruando inexhauſtae luis notitia & medicatio vetuſtioribus etiam animaduerſionibus ditari poſſet. Nuper quidem vir artis obſeruandi peritiſſimus, & doctrina multiiuga expolitus, in anthracum ſeu carbunculorum vetuſta deſcriptione, ipſas noſtras variolas, apud graecos praecipue, latitare opinatus eſt. Ingenioſe profecto, docte, & eleganter, coniecturam illam propoſuit, atque ſtabiliuit, &, pro ſuo in vera artis incrementa ſtudio, editum de illa libellum vtilisſimis obſeruationibus variis interſperſis exornauit. Commune nobis eſt ſtudium; doctrina ipſi & experientia maior. Haec tamen non obſunt, quo minus indoctior quisquam, facta rei alicuius curioſiori perquiſitione, in virorum doctiſſimorum coniecturis aliquid nonnunquam inueniat, vbi rem acu tetigiſſe haud videantur. Veniam a viro peritiſſimo peto, & impetraturum me confido, quod, meritorum

ipſius

(a) epid. 6. ſect. 8. §. 49.

ipſius cultor ſtudioſiſſimus, leui tamen hoc opuſculo nouam illam ſententiam, cum omni honoris & obſeruantiae praefatione, examinare ſuſtineam, idque e contrario, quod mihi videtur, quodque adhuc viris ſummis viſum etiam eſt, oſtendere nitar: diuerſos eſſe a variolis nouis anthraces veterum, neque hodiernas variolas in antiquitate reperiri, ſed exemplum praebere eius, quo Celſus (in praefat. l. 1.) affirmat: "rarius, ſed aliquando, morbus quoque ipſe nouus eſt, "quem non incidere manifeſte falſum eſt.„ Ne taedio lectores afficerem, immiſcui varia de variolis & anthracibus aliisque affinibus morbis obſeruata theorica atque practica, ac alias, pro occaſione nata, notationes medicas ac philologicas: quae omnia, vt in qualecunque artis ſtudioſorum emolumentum concedant, ſinceris votis exopto. Iudices mihi delegi, tum medicos & litteratores praeſtantiſſimos quosque, interque hos cl. virum, aduerſus cuius nouam coniecturam diſputaui, tum illos quoque maxime, quibus ipſe ſuum librum inſcripſit, & illos, quibus meum ego hoc opuſculum dicaui, polyhiſtores, medicos, & philologos inſignes. Nempe vt illuſtri *Wedelio*, & celeberrimo *Schultzio*, disquiſitionem hanc, de variolarum antiquitatibus medicis & litterariis, dedicarem, id vtriusque in omnis artis medicae & humanioris litteratura penetralibus cognita peritia & ſagacitas ſuaſit. Haereditario quaſi iure in ill. *Wedelium* deuoluta, & longa propriorum meritorum ſerie obfirmata & aucta eſt gloria, nihil eum priſcae nouaeque doctrinae, quae medicum deceat perficiatque, ignorare. Excell. *Schultzii*, vaſtae ſolidaeque eruditioni res publica medica & litteraria itidem aſſurgit, ſperatque exinde, praeter alia commoda, hiſtoriam medicinae, quam a rerum initio egregie coepit, per arabum quoque tenebras, ipſo facem praeferente, maiori cum claritate, quam a quoquam antehac factum eſt, perductum iri. Quam rem, quum, propter deficientem arabum linguae facultatem, ſuo tempore exquiſite ſatis praeſtare non poſſe ſibi videretur *Jo. Henricus Meibomius*, defectum ideo potiſſimum reliquit opus de *medicorum hiſtoria*, cuius & ideam ſibi formauerat, & materiem ſat alioqui congeſſerat locupletem, referente filio in *epiſtola ad Velſchium de ſcribenda medicorum hiſtoria.* Ita ego nunc, quum, non niſi leuiſſime arabicis litteris tinctus, longe minus aliquod ſuſcipio opus, quod tamen lucem, aliqua ſui parte, ſibi ex iſtis depoſcit, haud puto rite id perfici poſſe, niſi ad eos iudices doctoresque deferatur, qui omnia, partim ad graecam, latinam, arabicamque philologiam, partim ad ſignorum, cauſſarum, curationumque doctrinas medicas ſpectantia, iudicare, per eruditionem experientiamque, tam apti ſunt, quam qui aptiſſimi. Excell. *Lakemachero*, patriae noſtrae noſtroque decori, & doctiſſimo amiciſſimoque *Teubero*, quum arcta, quae nobis intercedunt, veteris amicitiae vincula hoc opuſculum dicare etiam atque etiam ſuaderent, perſuaſit maxime πολυιστορία vtriusque, in linguarum plurimarum, & antiquitatum, & omni elegantiorum litterarum latifundio, & praecipue penitior arabicae linguae ſcientia, ſpeciminibus variis orbi litterato cognita: qui quidem & *Teuberiana* eruditionis documenta indies ſubnaſcentia cum plauſu excipit, & hodie neminem agnoſcere videtur, cuius inſigniora *Lakemacherianis*, in eam quoque praecipue orientalis philologiae partem, ſint ſtudia, exquiſitius de rebus ad illam pertinentibus iudicium. Ab his ceterisque peritis & cordatis lectoribus iudicari, &, ſi quid errauero, meliora doceri peruelim. Scribebam Hannouerae d. II. Januar. a. cIↃ IↃcc XXXV.

CAP. I.

CAPVT I.

SENTENTIA DE VARIOLARVM NOVITATE EIVSQVE FVNDAMENTA.

§. I.

Antiquitates variolarum in graecis nuper denuo quaesitae.

Prodiit haud pridem Brigae libellus perquam elegans & eruditus clariss. *D. Jo. Gothofredi Hahnii*, *variolarum antiquitates nunc primum ex graecis erutas* commemorans (1).

Laudabilia summopere sunt viri ingenium, & doctrina, & diligentia: quumque isthac sese scriptione, & alias etiam (2), inueniendis,

(1) v. recensionem in *commerc. litterar. Norimb.* anni 1733. p. 190. sqq.

(2) "recensione febrium continuarum, quae anno 1729. Vratislauiae popu-"lariter grassatae sunt, occasione ca-"tarrhi febrilis per Europam epide-"mici adornata a. 1731. cum dissert. "de *aeris inspirati in pulmones effe-*"*ctu*.,,

niendis, obferuandis, enodandis, & concinne ac nitide fcribendis rebus medicis perquam idoneum oftenderit, excitandus omnino effe videtur, vt plures pofthac horas fubfeciuas in rei publicae litterariae atque medicae emolumenta conuertat. Plaudo etiam praecipue generofae illi mentis nobilitati, quae nulla opinione praeiudicata, nulla auctoritate grauiffimorum virorum, feduci fe patitur, quin altius inquirat in ea, quae pro veris ifti fine fufficienti ratione habuiffe videntur, & reperta candide in publicum eloquatur. Praedicandam duco, in ipfa doctorum virorum fecus fentientium confutatio-

"ctu.„ Cui operi, vere Hippocratico, plaudunt merito mecum *acta erud. Lipf.* m. Jul. 1731. & cl. *Büchneri mifcellanea* Ao. 1729. p. 763. egoque, cum venerando fene *Hoffmanno*, praef. ad *medic. confultat.* vol. 10. acclamo lubentiffime: "meliori de nota medicis practicis diligentem obferuationum in praxi medica collectionem confcriptionemque commendo, quibus theoriae praxeosque fundamentum totum innititur. Ante biennium fpecimen eius rei exhibuit medicus vratislauienfis celeberrimus doctiffimusque, D. *Jo. Gothofr. Hahnius*, cuius exemplum vt multi imitentur medici, exopto.„ Tam profecto & accurate, & candide, & docte, & eleganter confcriptum eft illud eruditionis & experientiae fpecimen, vt merito aliis obferuationes fcripturis in exemplum proponatur. Tantum vero abeft, vt ab eius fententiis cetera difcrepem, vt potius mihi gratuler confenfum viri eximii in doctrinis variis, a quibus hodie diffentire aliis doctoribus placet. Vt alia taceam, febres, quamuis faluti effe poffint, & ipfa faepe febricitatio materiem prauam atterat, & euacuet, vere tamen ad morbos, fiue παθηματα hominis, fpectare, & in exitium humani generis procliues fua indole haud raro effe, docet cl. *Hahnius* in praefat. *recenfionis*, & ego paffim in *obferuationibus* & *cautionibus* meis oftendi: tertianas malignas haud adeo effe raras; quartanas, fub ftatu epidemio febrium ardentium, in has degenerare folere, demonftrauimus vterque, eodem etiam exemplo adducto, v. *recenf.* p. 75. *obferu. noftr.* p. 76. Aereae atmosphaerae fubtiliores particulas in fanguine, partim etiam per pulmones ingreffas, adeffe, fuisque ofcillationibus in partem motuum & falubrium & infalubrium venire, ibidem ego innui fect. 6. §. 5. feqq. ille folide oftendit in *differtatione* operi fubiuncta §. 27. feqq. add. *commerc. Norimb.* 1734. p. 211. feq. Eodem anno, tum ob cetera merita, tum ob id quoque praecipue fcriptum, academicus caefareus naturae curioforum in b. *Kanoldi* locum fuffectus eft. Nempe medici vratislauienfes, ea dignitate ornati, certum ibi collegium conftituunt, quod factam in meritiffimo illo viro iacturam haud digniori, quam hoc, membro refarcire potuiffe videtur.

tione, decentissimam erga cuiusuis merita reuerentiam, & modestiam haud fucatam. Probo denique, quum plura commendanda supersint, obseruationes elegantes, partim litterarias, partim medicas, passim operi interspersas.

§. II.

Opinio nostra de variolis in antiquitate non obuiis.

Fateor tamen, quod ad ipsum propositum argumentum attinet, me in ea haesisse adhuc opinione, veteres medicos graecos latinosque, quamuis nonnullos recensuerint affectus, variolis hodiernis affines, & quibusdam symptomatibus similes, ac varia praedictionum curationumque momenta docuerint, variolis satis apta, neque immerito per *ἀναλογίαν* prudenter aptanda; non tamen ipsum hunc morbum, vti nunc est, delineatum exhibuisse: atque adeo vel plane tunc, quod ego arbitrari velim, luem illam, nunc fere vniuersalem, (1) inter ipsos non exstitisse, vel aliam prae se tulisse faciem, alios characteres, indolem aliam (2): vt, si hoc etiam ita esset, pro eodem affectu vix ac ne vix quidem haberi mereatur.

§. III.

(1) Mirabilis error, nescio vnde viro docto natus est, quando *Th. Craanen*, professor Lugd. Batav. & archiater brandenb. in *de homine* p. 757. dicit: "gallos, italos, hispanos, aut "non, aut raro, variolis, laborare, "dum e contrario in batauis paucis- "simi reperiantur, quin semel, inter- "dum etiam bis, eas patiantur:,, idque tribuit regionum calidiorum felicitati. Verius forte est, ne quid tam manifeste contrarium experientiae fingi possit, quod non ab aliquo medico non experto, ob nescio quam theoriam, pro vero venditatum sit.

(2) Ita, teste *Kolbio*, in *descriptione promontorii bonae spei & regionis cafrorum* p. 327. "tam raro variolae "in Africae illa regione, tamque benigne sese exserunt, vt ab incolis "pro morbo vix habeantur.,, - - *Bartholinus* cent. 3. epist. 90. "nar- "ratum, ait, mihi nuper fuit a stu- "diosis islandicis, in Islandia quouis "anno vicesimo recurrente tantum "variolas grassari, & tantam esse eius "periodi vim, vt, qui liber a variolis "fuerit eo anno, superstes esse non "possit ad recurrentem terminum. "Vel singulare hoc erit exanthema- "tum genus, caelo islandico propri- "um, vel in gentis huius occulta na- "tura aliquid latet, quod per *vario- "las inquilinas* expurgari debeat.,, add. quae de indole luis venereae per tempora & loca variante habent scriptores apud *Luisinum*, item *Freind* in *history of physick*. vol. 2. p. 336.

§. III.

Opinionis caussa.

Enimuero fieri vix posse videtur, quin si, vti nos, pustulosum illud contagium, idque, quemadmodum est, plane singulare, communiter sensissent, obseruassentque accuratissimi illi aegritudinum pictores, *Hippocrates*, *Celsi*, *Aretaei*, *Galeni*, *Caelii*, *Aetii*, *Alexandri*, reliqui, curatam etiam, & ab aliis distinctam, & sibi cohaerentem, morbi historiam, & praecipuorum eius characterum expressionem, scriptis consignatam fuissent relicturi.

§. IV.

Characteres variolarum in antiquitate non reperiundi.

Praecipuos morbi eius characteres dico, qui illum a ceteris omnibus distinctum, & prae omnibus forte memorabilem faciunt (3):

I. vniuersalem illam (4), per *singulos* fere *homines*, semel *aegrotandi ex ea lue necessitatem*: quam quam sunt, qui ei se legi, felicitate singulari surripiunt.

II.

(3) Ipsis morbillis, alioqui quasi germanis, magis memorabilis est, de quibus hic non agimus, sed quos, ob characterum, primi, secundi, tertii, quarti, & quinti, haud valde in iis absimilem singularitatem, itidem in antiquitate non descriptos existimamus. Solent esse fere vniuersales & singulis hominibus communes; solent semel tantum inuadere, licet frequentius bis, quam variolae; sunt pustulae febriles sui plane generis, suisque temporibus & symptomatis exquisitissime typicae; & infantes maxime adoriuntur, licet saepius, quam variolae, ad adultam vsque aetatem retardentur, neque in hac maius, quam in infantili, periculum portendant. Frustra omnino est *Harduinus*, qui morbum papularum, cum rubent corpora, boam *Plinii* l. 24. c. 35. Graecis τα των βρεφων ἐξανθηματα, Gallice *la rougeole*, hoc est morbillos, explicat, quem morbum *Plinius* remediis, quae siccantia audiant, & ardorem demulcentia, ex sambuco, & ebulo, & fimo bubulo, extrinsecus sanare iubet. *Huetius* in *Huetianis*, p. 135. impetiginem esse suspicatur. Ego vlcera infantum humidissima, βαβαστικα dicta, affectum chronicum, de quo infra ex *Aetio*, eadem esse putare velim. Haec vero aegritudo ad humidae impetiginis species referri potest, quae, ob humoris acris effluentis arrosionem, corpora rubefaciat.

(4) Hanc arabes omnes agnouerunt, ad

II. graſſationis epidemiae frequentiſſimos recurſus (5), & contagii tamen ſingularem rationem, quae, ſub iſta graſſationum frequentia maxime admiranda eſt, quod iis, qui ſemel laborarunt, tantum non omnino innocuum ſit, dum ceteris plerisque, peſtilentiae inſtar, vix eſt euitable (6):

III.

ad cauſſam humano generi connatam prouocantes. Expreſſis verbis *Iſaac Iſraelita Ebn Zohar*, vulgo *Auen Zoar*, & *Ebn Roſched*, vulgo *Auerrhoes*, indicarunt.

(5) Raro ab oppido, aut pago etiam aliquo, vltra quadriennium abeſſe ſolent. Ex rarioribus exemplis eſt, quod cl. *Siegesbekius* in *actis b. Kanoldi* tent. 29. p. 492. notat, *Seehuſae*, vbi per XV. annos praxin exercuerit, toto illo tempore variolas non fuiſſe, licet intra illud tempus aliquoties in pagis circumiacentibus ſe exſeruerint (*).

(*) Quinto quovis anno Variolas epidemicas recurrere per 40 praxeos annos hic loci obſervavit autor, eamque obſervationem, qui pro nova habent, confirmatam nuperrime legere poterunt apud *Brüning* in tr. de Ictero infant. 1773. pag. 66. Nunquam vero *Werlhofius* in praxi tot annorum numeroſa variolas veras in eodem homine bis vidit, de quibus not. ſubſeq. 6. Immerito itaque eum in numerum eorum refert medicus Manheimenſis *Caſ. Medicus* qui variolas recurrentes ſtatuunt, in tr. de Exſtirpat. variol. pag. 42. Morbillos ſecundos aliquoties licet raro ſe vidiſſe teſtatus mihi eſt, quum ejusmodi caſus aliquot a me obſervatos ipſi narrarem.

(6) *Gohl. act. medic. berol.* dec. 2. vol. 2. p. 20. 21. "Suppono, ait, quod va-"riolae verae ſemel ſaltem hominem "per vniuerſam ſuam aetatem adori-"antur. Quod verae variolae bis "aut pluries hominem in ſua vita im-"petant, res eſt deſideratae veritatis & "demonſtrationis.,, At idem paullo poſt pag. 23. neſcio quare ſubito mutata opinatione, vbi contra inſitionem diſputat: „ne natura quidem, inquit "vbi vniuerſum humorum latifun-"dium in varioloſo morbo peruertere "tentauit, hominem ſecurum reddit, "ne ſecunda vice variolis, & qui-"dem veris, aliquando infeſte-"tur: cuius rei veritatem exſtantes "obſeruationes, celebriumque practi-"corum ſuffragia vindicant.,, Sunt exempla verarum variolarum plus ſemel infeſtantium, ſed inter nos certe oppido rara: niſi eo referre velis vel retrogreſſas & repullulantes vel eas, quae ſine accurato morbi typo, nutricibus aliisque, a frequenti varioloſorum corporum attactu, ſubnaſci ſolent, quod apud nos perquam vulgare eſt. Ad retrogreſſas & repullalantes ſpectare videtur curioſiſſima hiſtoria *Spigelii* de *ſemitert.* p. m. 28. "iuuenem vna cum ſemitertiana "in variolas illapſum in tribus recidi-"uis febris tres variolarum recidiuas "paſſum, poſteaque parotidas.,, Duo morbi concomitantes alter alterius iuſtum exitum impediuerunt, donec ſuperuenientibus parotidibus vterque felici-

III. pustularum distinctissimi ab omnibus generis affectum, qui ad essentiam huius vnius morbi acuti, nunquam chronici, spectat, nulli alii συμπτωματικος praeuiis febriculosis motibus, in cutem (7), cum leuamine erumpens, &, post aliquot dierum incrementum, nouam denuo febrem, vel exacerbationem, inflammatione & suppuratione sua, arcessens:

IIII. *differentiam* memorabilem inter variolas distinctas cohaerentes-

feliciter exhaustus sit. "Ceteris enim, "vt ait *Spigelius*, cum post variolarum "expulsionem comparuisset, lethalis "semitertiana fuit, quod totalis vario-"larum expulsio prohiberetur.,, In solo inter arabes *Auerrhoe* illam obseruationem, quod non nisi semel quilibet mortalium variolis infici soleat, reperiri arbitratur *Freindius in history of physick* volum. 2. p. 117. *Auenzoarem* tamen id iam docuisse notat *Primerosius* de *febribus* p. 437. Et quid sibi vult ipsa haec apparens ἐναντιωσις *Auicennae* l. 4. fen. l. tract. 4. c. 6. (cui similia *Rasen* scripsisse docet *Arcularius* de *febribus* p. 176.) "multoties variolatur homo duabus "vicibus, quando aggregatur mate-"ria ad expellendum bis,, nisi quod, secundum regulam, semel tantum is morbus accidere soleat, plusculae tamen a regula exceptiones obseruentur. Cur id alias notasset? & quis talia de alio morbo scribit, vbi dubium nullum est? Forte vero diuersa spuriarum variolarum genera, de quibus nihil distincte profert, a veris haud rite discriminauit, & diuersos interdum morbos pro vno bis regresso habuit. De quartana, tamquam rem singularem, veteres scripserunt, & ipse *Hippocrates*, teste *Aetio* tetrab. 2. serm. 1. c. 83. ea neminem bis laborare. Sat saepe fefellisse illud προγνωστικον, plurium temporum locorumque experientia antiquitus & hodie constat. Mirum tamen foret, eos, qui raram illam proprietatem de morbo aliquo, vbi minus vere reperitur, praedicarunt, de alio, vbi paene vniuersaliter vera est, siluisse, si eum, vti nos, agnouissent. De contagiosissima, prae omnibus fere, extra pestilentiam, morbis, indole variolarum, v. infra nota 36. quae res vel sola commemorationem claram, singularem, & exquisitam poposcisse videatur, si nota priscis eadem aegrotatio fuisset.

(7) In cutem praecipue erumpere, indolis variolarum est. Limitatione tamen indiget, quod ill. *Hoffmannus* in elegantissima ad quandam variolosi anatomen epicrisi *medic. consult.* dec. 2. p. 232. dicit: "falsam esse commu-"nem opinionem, quasi variolis labo-"rantium viscera & intestina etiam "iis obsessa sint.,, Vt vetustiores obseruationes, in *Boneti sepulcreto* T. 3. p. 234. sq. reperiundas, taceam, nouam nuper exhibuit celeb. *Stentzel.* in *de naturae Stahlianae impotentia in chirurgia* §. 6. viscerum internorum substantiam maxima variolarum copia scatuisse, paucis in cute conspiciendis.

rentes, confluentes; legitimas, ἀνωμαλῦς. infantum, adultorum: ita tamen, vt pro vno eodemque morbo non possint non agnosci:

V. *morbi tempora*, cum suis *symptomatis* singularibus, exquisitissime typica, vt nisi ἀνωμαλια subsit, singula paene symptomata, quod ad pustularum maxime mutationes attinet, per singulos dies praenuntiari possint: quamuis aliquae singulis aegrotis sint diuersitates:

VI. stragem ingentem inter *infantes* (8), quorum maximam partem morbus ille iamiam occupat, dum praeterea, si *adulti* demum corripiantur, singulari id cum periculo fieri solet:

VII. cicatricum, seu foueolarum potius, sui plane generis, & a ceterorum tumorum, abscessuum, vlcerum, erosionum cicatricibus, quas priscis obseruatas esse certum est (9), facile distinguendarum, frequentiam, vbiuis hodie obuiam, & proprio sane, quod nunc in omnium nationum linguis habent, nomine dignam: cui rei, ne quid de scriptis veterum monumentis dicam (10), nihil simile in antiquis

(8) Singulare est, esse alicubi grassationes eius luis epidemias, quae solos infantes, adultum nullum, corripiunt. Vidi talem ipse ante hos vndecim annos, in oppido aliquo, dum adulti, morbum nondum passi, qui tunc tuti manebant, alia paullo post biennium insequente grassatione, eaque magis communi, sat magno numero corripiebantur. Numquid contagium interdum, aliquanto debilius, non nisi teneriora infantum puellorumque corpuscula, quibus afficiendis praecipue aptum est, turbare, & laxiorem in his humorum texturam exsoluere potuerit? Accedit, quod eae personae, quae ad adultam vsque aetatem a communissimo illo malo intactae manent, non aetatis solum, sed & sui corporis ratione, aliquanto ceteris difficilius a debiliori contagio inquinari videantur.

(9) v. erudite notata a cl. *Hahnio* §. 91-94.

(10) Hac de re intelligo, quod *Huetius* dicit in *Huetanis* p. m. 132. "In imaginibus, quibus graeci latinique aequales suos ciuesque depinxerunt, neminem nobis variolis notatum repraesentant.,, Notat vero ibidem circassos, populum pulcritudinem insignem, variolarum cicatrices non pati, ex *nouveaux memoires du Levant.* p. 120. quod, si ita se habeat, eo magis mirum fuerit, quia ab istis, teste *Timonio* de *variolar. insitione* p. m. 24. ipsa inoculatio, quae dicitur, profecta etiam maxime est, quae partim quo-

antiquis sculpturis statuisque, exquisitissime cetera, quod ad omnes faciei notas, elaboratis comparet. Taceo morbos singulariter succedaneos varios, eosque apprime hodie consuetos & notabiles: vt mirum foret, nullum eorum apud veteres ad suam originem relatum reperiri. Supersedeo enumerandis heic pathognomonicis indiciis, aliisque symptomatibus per tempora singularibus, quae, ab arabum inde aetate, semper & hodie, in mediocrium etiam auctorum scriptis, clare satis enarrari consueuerunt (11).

§. V.

Affectus variolis affines varii, & variolae spuriae.

Isti vero characteres vbi indigitati non sunt, ibi commemoratio variorum exanthematum, pustularum, papularum, vlcerum, crustarum, tumorum, inflammationum, abscessuum, quamuis etiam aliqua signa, pluribus morbis, atque etiam variolis, communia simul recenseantur, certos nos de obseruata eadem lue reddere non posse videtur. Frustra igitur esse adhuc visi mihi sunt auctores posterioris aeui plures, qui, in graecorum aut latinorum veterum scriptis nihil non exstare arbitrati, in eorum excretionibus per cutem, vario mo-

quoque formae gratia institui solet; ni ipsa, quod aliqui volunt, hanc felicitatem circassis conciliet.

(11) Praestantius enumerantur, vt nusquam forte melius, a cl. *Storchio*, in elegantissimis vtilissimisque *obseruationibus clinicis* de *variolis & morbillis*, vna cum celeb. *Stahlii* de iisdem dissertatione; quas suis *eteodromis* adiecit, atque ita morbum pinxit, vt naturae contubernalis fuisse videatur, quod de *Mortono* cl. *Hecquetus* in praefat. libri de *curanda medicina* scribit. *Mortonus* itidem prae aliis conferri meretur, in signis accuratissimus, in curatione feliciffimus: quamlibet theorica eius ratiocinia, & calidorum medicaminum copiam, nostra haud faciamus. Add. *Sydenham*. de *morbis acutis*, eique iungantur *aphorismi* ill. *Boerhaauii*, *Zwingerus* in *pœdeatria practica*, *Hoffmanni medicina systematica*, & *consultatoria*, *Loeberus* in gründlicher Anweisung zu einer glücklichen Blattercur, & quos hic in calce recenset auctores plures, item *Marescottus* de *variolis*, *Rolfinc*. de *variolis & morbillis*, *Conring*. de iisdem, *Meibom*. *de vsu venae sectionis in variolis*, *historia morbor. Vratislau*. p. 161. sq. quosque *Moroni directorium*, *Lipenii bibliotheca*, *Waltheri silua*, *Alberti lexicon medicum* referunt, & obseruatores varii in b. *Kanoldi* & cl. *Büchneri* annalibus.

modo nominatis, variolas noſtras veras reperiri debere exiſtimarunt (12).

Nam

(12) Aliquo modo horum partibus, licet partim etiam noſtris, accedit, extra medicorum ordinem, *Huetius* in *Huetianis* p. m. 132. ſeqq. "Variolarum morbus, inquit, non adeo nouus eſt, ac medici credunt, ſed neque valde antiquus.,, Vetuſtiorum dein graecorum & latinorum aetate non cognitum fuiſſe probat, ex non deſcriptis variolarum foueis, ex omiſſione *Plinii*, qui nouos morbos plures enumerat, ex differentia φυμάτων & puſtularum *Celſi*, item ἐξανθημάτων *Hippocratis*, ab hoc ipſo affectu. *Vettium Valentem* tamen, aſtrologum, qui tempore Conſtantini M. vixit, in *anthologiis*, ſub ἐκθυμάτων & ἐξανθημάτων nominibus, variolas & morbillos deſcripſiſſe putat, eosque affectus proprie tribuiſſe infantibus, quorum plures e medio tollant: quod quidem purpurae, dem Frieſel, aliisque morbis exanthematicis, hodie ſaepe commune eſt. Neque vnus character, ceteris omiſſis, morbi ideam exhaurit. *Aetium*, pauco tempore poſt, eadem fere de iis morbis vult dixiſſe, quod, quum nusquam reperiatur, *Valentem* etiam forſan haud rite expoſitum eſſe, ſuſpicari licet. Circa annum 520. Childeberti regis tempore in Gallia graſſatum, & a *Gregor. Turon.* l. 6. c. 14. notatum morbum, vix niſi de variolis explicari poſſe, *Huetius* contendit. Locus ſic ſe habet: "anno ſeptimo Childeberti regis magna lues in populo "fuit, valetudines variae milinae, (legendum *malignae*: v. *Du Cange* in "gloſſario) cum puſulis & veſicis (id "eſt puſtulis & phlyctaenis) quae multum populum affecerunt morte: & "in narbonenſium vrbem inguinarius "morbus,, (bubonibus ſtipatus) grauiter deſaeuiebat, ita, vt nullum ſpatium eſſet, cum homo correptus "eſſet ab eo.,, Vident medici, non vulgarem morbum, ſed ſingularem, rariorem, peſtilentem, ab hiſtorico deſcribi. add. eiusdem *Gregorii* l. 9. c. 22. *Aimonius* de *geſt. Francorum* l. 3. c. 86. vbi eiusdem graſſationis peſtilentis, & plane a variolis diuerſi morbi, ſit mentio: vt adeo ſponte concidere videatur coniectura cl. *antiquitatum* auctoris, qui p. 109. in breui iſta *Gregorii* notatione hiſtorica variolas bubonibus miſtas deſcribi exiſtimat. cl. *Stollius hiſtor. litter. medic.* p. 547. ex *bibliotheca gallica*, & *nouis litterariis lipſienſibus*, quod & ex *Alberti lexico medico* & *Freind. hiſtor. medic.* potuiſſet, ſolum *Huetii* nomen hanc in rem allegat, libri vero titulum omiſſum dolet. Exſtant vero iſta non ſolum in *Huetianis*; ſed & in eius auctoris *commentario de rebus ad ipſum pertinentibus*. *Freind.* vol. II. p. 340. illam *Huetii* cogitationem, de reperiundis *in Vettio Valente* & *Gregorio* variolis vocat *a chimerical notion*, imaginationem chimaerae inſtar vanam. Ipſe *Huetius* hiſtoriam ſaracenorum longe clarius de hoc morbo loqui fatetur. Calipham aliquem ibi memorari dicit exinde mortuum, aliosque cicatricibus variolarum foedatos, ſaeculo ſeptimo & octauo: decimo vero mortuum ex ea lue *Balduinum*, Flandriae principem. Putat

Nam talia, qualia isti omnes ex priscis eruunt, etiam hodie passim terrarum extra variolas eueniunt, & sunt non solum his affines morbi alii, cum pustulis, papulis, vlceribus, abscessibus, crustis, similibusque affectibus, complures; verum etiam ipsarum variolarum, sed spuriarum, genera exsistunt varia: (α) *emphysematicae*, & (β) *lymphaticae*, quae crystalli dicuntur (13). Wind- oder Wasser-Pocken, *chicken-pox*, *petite verole volante* (γ); *Riedlini* (14) aureae (güldene Blattern); (δ) *siccae*, quae vocantur, quamuis non omnino sine pure sint. (Stein-Pocken) (15), quo (ε) *acuminatae nothae* spectant; (ζ) siluestres (16) (wilde Pocken) (η) *durae ouales*, (Schweins-Pokken) (17); (ϑ) *pilosae Carrichteri* (18), (ι) *vesiculosae* fuscae *Storchii* (19);

Putat autem saracenos eamdem, iam antea notam, suis migrationibus magis diuulgasse.

(13) Recensente *Schenckio* l. 6. obs. 112. *Rasi contin.* c. 18. obseruatae sunt, deinde pluribus, *Ingrassiae*, *Sennerto*, *Conringio*, *Sidobrio*, *Wedelio*, aliisque, add. cl. *Storchius* in *obseruationibus clinicis de variolis & morbillis* p. 6. sqq.

(14) *lin. medic.* A. 1. p. 387.

(15) *Conringius* differt. de *variol. & morbill.* §. 3. *Pechlin.* obs. l. 2. p. 238. cl. *Storch.* l. c. p. 10. seq. *Fehr* de *scorzon.* pag. 91. sqq.

(16) Has *Raym. Joh. Fortis consultat. & respons.* cent. 4. consult. 18. notat paucas, papularum formam referentes, septem diebus euanescentes. Sunt forte, quae *Zwingero* benignae audiunt, quasque plebi (wilde Pocken) feras dictas, siluestres credo dicendas, mansuetas potius ipse nominari debere putat, periculi quippe expertes, sed a veris securum praestantes neminem. v. eius *paedoiatr. pract.* obs. 142.

(17) Haec nostratibus ita vocata species saepe obseruatur: Prodeunt, post aliquot plerumque dierum febrim, in facie, collo, corpore, artubus, tubercula veris variolis paullo maiora, & statim obscurius rubentia & duriora, neque exquisite rotunda, sed ad oualem potius figuram accedentia: succedit, dum crescunt, post biduum vel triduum linea in pleraque medio nigra, quae latior deinde fit, & aliquantum vlceratur, duro tamen manente tumore, inflammata etiam περιφερικῶς. Sensim tamen, sine certi temporis regula, siccescit vlcus, & pallescunt subsidentque, ac quasi squamularum instar decidunt tubercula, interdum interea aliis ἀνωμάλως succrescentibus, vt, qui octiduo fere plerumque quidem finitur morbus, deinceps tamen haud raro ad aliquot hebdomades protrahatur, vel sine febre, vel cum febricula lenta.

(18) quas duplicis generis, berylli colore, foraminulentas, pilis internascentibus, depinxit. l. 2. *prax.* c. 13. & ex eo *Velsch.* de *vena Medin.* p. 54.

(19); (κ) *hermaphroditicae* (20); (λ) *purpurae immixtae* (21); & plura forte sunt consimilia: quae singula, non nisi peritis oculis, neque his forte semper certo, distingui possunt a veris istis variolis vniuersalibus, suique generis singularibus, de quibus quaeritur. Vidit forte graeca romanaque antiquitas spuriarum aliquas; vidit morbos exanthematicos affines, benigniores maligniores que; vidit, si id quoque addere lubet, quos nos non videmus: de veris variolis num illa, quae nos hodie, obseruarit, sub iudice lis esse, & aeternum futura videtur.

§. VI.

Latebrae variolarum endemiae, & communicatio, per migrationes & commercia.

Neque vero incongruens fuerit coniectura, latuisse illum affectum in alicuius nationis, a commercio ceterarum gentium satis remotae, latebris, ibique vel endemium dudum fuisse, vel aliquando, vti alii peculiares morbi, (22) quacunque de causa epidemia, forte ad endemiam quamcunque accedente, natum, & deinde, cum contagium eius specificum, in quouis fere humano corpore fomitem semel incendi aptum repererit, sparsum id esse, sub istarum gentium commerciis per totum ceterorum mortalium genus.

Ni-

(19) *eteodrom.* V. & VI. passim, vbi indices indicant braune Blasen.

(20) Eleganter delineauit *Fehr.* de *scorzonera* p. 79. sub titulo hermaphroditici inter variolas & morbillos generis.

(21) quas nos nuper vidimus. Describuntur etiam in *act. medic. berol.* dec. 1. vol. 2. p. 18. sqq.

(22) v. quae ingeniose hanc in rem scribunt, in tractatibus de *variolis*, *Listerus*, qui bestiolae venenatae esum, aut morsum, *Marescottus*, qui effluuia certa subterranea, & *Sidobrius*, qui febrem aliquam malignam epidemiam praecessisse opinatur. Ego cum *Listero* p. m. 5. lubens dico: "quaenam fuerit prima & peculiaris "illa materia contagiosa, siue vene-"num, quod primum hominem infe-"cit, atque humana corpora post tot "saecula eadem labe corrupit, non "ita facile est dicere: certe Prome-"theo non adfui, cum Pandorae py-"xidem aperiret, vt, quae mala inde "egressa fuerint, certo cognoscerem.,,

Nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis
Aera, contagesque nouas viuentibus aegris
Sidere sub certo fieri, & perfaecula longa (23).

Saracenos (24) doctissimus *Freindius* (25) putat variolarum esse propagatores, sed primitus eas passos remotae Asiae habitatores alios (26): illustr. *Stahlius* interiores Africae incolas accusat, haud sine probabilitate (27), dum & isti, cum Nili origine, per commerciorum defectum, diu latere potuerunt, & hodie Cayri in Aegypto quotannis pestilentes pueris variolae grassantur (28), iuuante Nili exundatione: celeberr. *Iunckerus* (29) Nigritas singulariter indigi-

(23) Sunt *Fracastorii* versus, quos non ita hic capi volo, vt certos siderum positus, astrologico eius auctoris more, accusem; sed vt certum aliquod clima designem, cui prima mali origo propria esse videatur.

(24) *Huetius* in *Huetianis* p. m. 134. eosdem morbum, antea iam alibi vt putat cognitum, ex calidiori sua regione, frequentiorem, magisque contagiosum, attulisse, & longe magis reddidisse popularem, inde etiam probabile reddere tentat, quod constet, plus eum in zona torrida & periculi habere, & contagii.

(25) *history of physick* vol. I. p. 274.

(26) vol. 2. p. 189.

(27) differt. de *variol. & morbill.* p. 4. conf. celeb. *Alberti* epistola de *ortu variolarum & morbillorum*, in qua docte satis probat, post tempora *Hippocratis* & *Galeni*, ex intimiori Africa ad Europaeos translatas, allegante cl. *Lischwitzio* differt. de *morbillis* p. 1.

(28) *Alpinus* de *medic. aegypt.* fol. 23. 25.

(29) *conspect. medic.* p. 209. Haud scio, qua auctoritate ista coniectura nitatur. De Cafris contradicit testis fide dignissimus, *Kolbius*, loco ad not. 2. adducto. De Nigritis vero frustra dubium mouet *Koilichenius* in *act. hafn.* vol. 2. p. 235. ob obseruata in aethiope, licet non ex Nigritia, sed ex orientali India in Daniam delato. "Obseruauit enim aethiopem illum "puerum, variolis tunc sat frequen- "tibus correptum, toto corpore, prae- "terquam in facie, iis scatuisse, sed "minutulis, instar seminis milii ma- "nentibus ad finem vsque, materia "quidem purulenta, sed magis serosa "repletis, praeterquam in manibus "& pedibus, vbi paullo maiores fue- "rint, & fere instar nostratium. Vi- "derat anno praecedente materfami- "lias, apud quam iste decumbebat, si- "miles in puella aethiope. In puero "praeterea id singulare fuit, quod, "quamuis priores semel exsiccatae "essent, nouae iterum similes erum- "perent, & hoc vel tertia vice, vt di- "utius

digitat, nempe Nigri fluminis, Nilo exundationibus simillimi, accolas, & Cafros, apud quam populorum bigam perquam familiariter variolae & morbilli grassentur. Coniicit inde ibi endemios esse, & plus semel hominem infestare. Cl. *Goelickius* etiam (30) adeo inter Nigritas variolas & morbillos familiares esse, vt eumdem hominem bis terue inuadant, memorari affirmat. Neque forte probabilitate caret coniectura nostra, Nigritarum interiorum aliquos, a commercio ceterarum gentium remotiores, fluminis sui periodice exundantis, & passim restagnando putrescentis, vaporibus haustis, morbum aliquem acutum epidemium suscepisse, cuius materies, ob diuersum praecipue a ceteris nationibus cutis succorumque eo defluentium habitum, accedente ingenti regionis feruore, & nocturni frigoris vicibus, singulariter ad cutem determinata, ibique restagnans, enatis pustulis eiusmodi singularibus, hanc ipsam induerit indolem, ac tandem, per contagia & commercia frequentiora, sese cum ceteris nationibus pariter communicarit. Id quod tunc forte praecipue fieri potuit, quum & Europam fere omnem, & interio-

"utius Europaeis aegrotaret.,, Inde typum indolemque illam aethiopum variolis familiarem esse iudicat, & naturae praedicat benignitatem, quae obscurae faciei gentis illius plane parcat. Sed vel anomalae fuerunt, vel plane non verae, variolae istae, vel aethiopibus sub danico caelo propriae. *Fehr.* de *scorzon.* p. 84. aethiopem asiaticum variolis laborantem memorat, sine distinctione a nostris. *Acta medic. berolin.* dec. I. vol. 4. p. 25. septem aethiopes pueros similiter allegant. Ipse hic ante biennium aethiopem iuuenem curaui a variolis veris distinctis, ea plane facie, indole, typo, vti apud *Sydenhamium* describuntur. Neque differentiam habent itinerariorum scriptores, quos inter recentissimus est *Des Marchais*, qui t. 2. p. 134. nulla notata diuersitate, variolas Nigritarum curatas recenset, data quotidie drachma una cum semisse theriacae, & siccescentibus pustulis, eadem pulueris *Cornachini* dosi.

(30) *hist. medic. vniu.* P. I. p. 603. sqq. Auctoritatem eius obseruationis nullam affert. Rationem vero quaerit in feruidissimo, sub eius nationis climate, calore diurno, & alterno nocturno frigore, quod, quum praeterea Nigritae nulli populo plenitudine succorum cedant, isti cutis affectui originem praebere potuerit, qui inde per commercia ab Afris primum ad Hispanos, deinde vlterius dispersus sit, cum caussa ceteroquin vniuersalis exsistat.

teriorem Africam, Saraceni, nullas regionum itinerumque molestias veriti, migrationibus ſuis, impugnationibusque inuaſerunt, & loca immenſum ſeiuncta ſuae nationis miſcuerunt commercio.

Sane in Americam etiam (31) a Nigritis praecipue delatus hic morbus; & certe ibi nouus eſt, eoque, vti & in orientales auſtrinasque Indiae inſulas (32), demum cum Europaeis migrauit, ac,

Aëra permenſus multum camposque notanteis,
Incubuit tandem populis. (33)

Contagium, quod transferri poteſt, eminentiſſime omnibus veris variolis adhaeret: (34) atque, ſi quid iudico, inter nos vix, ac forte ne vix quidem, ſine contagio producuntur. Haud enim ſcio, an quisquam de hoc morbo dicere iure queat, quod *Fracaſtorius*, quo

(31) v. *Fonſec. conſult.* medic. 48. §. 37. add. *Baricell. hort. genial.* p. 65. *Conring.* diſſertat. de *variol. & morbill.* *Petr. Martyr.* dec. 4. c. 10. dec. 5. c. 10. qui ex allatis ab Hiſpanorum colonia variolis fratrem regis Mexici interiiſſe ſcribit. Dubia mouet *Syluaticus controu. medic.* p. 422. ſqq. quia non omnes & ſingulos regionis morbos a barbaris incolis diſcere Hiſpani potuerint. De Anglis tamen etiam, aliisque nationibus, in certas Americae plagas primum variolas ſecum afferentibus, fide digna referuntur. Curioſum eſt, & deinceps in hac controuerſia notandum, quod de Braſilia *Piſo* habet, *in de India vtriusque re naturali & medica:* "Anno 1643. aeſtate admodum ſicca anthra-"ces non lethales apparuerunt," (en auctorem recentiorem, qui *carbunculos ſine peſtilentia epidemios* vidit, & mox tamen *a variolis* ſatis *diſtinguit*!) Pergit enim: "variolae peſti-"ferae, quas teſtatur *Alpinus* bis (vel "potius ſemel) in anno, in Aegypto "graſſari, hic incognitae. Triginta "annorum decurſu, ſemel duntaxat "Africana mancipia, (id eſt Nigri-"tae) huc variolis laborantes deue-"cta, reliquos, *nullo modo contami-*"*natos*, ingenti barbarorum ſtrage, "inquinarunt."

(32) *Manget. biblioth. pract.* t. 2. p. 716. *Bonet. medic. ſeptentr.* l. 5. ſect. 4. obſeru. 6. add. nota (35) de inſulis ſeptentrionalibus.

(33) *Lucretius.*

(34) *Liſter.* p. m. 5. "Illud quidem ve-"riſſimum eſt, a primis huius morbi "auctoribus traditum, quod ipſi et-"iam quotidie animaduertimus, *va-*"*riolas* eſſe de *ſumme contagioſis* ae-"gritudinibus." ill. *Hoffmann. medic. ſyſtem.* t. IV. ſect. I. pag. 150. "probe, ait, tenendum, quod mate-"ria variolarum ſemper ſit indolis "*fermentatiuae*, ſuique *multiplicatiuae*; vnde *vix vllus* alius morbus, "excepta forſan peſtilentia, adeo con-"tagioſus."

quo iure nescio, de siphylide poetice profatur, "ostendere se posse "multos, qui hanc sponte sua senserint, primique tulerint.,, Neque vero nouum hodie ortum fingere opus est. Nam in nostris regionibus variolae nunquam amplius generatim cessant, vt non alicubi, modo in hoc loco, modo in alio, praesertim in magnis ciuitatibus, perpetuo haereant, & fauente statu epidemio, & singulorum corporum διαθεσει, accrescenteque denuo, singulis in locis, pusionum nondum antea affectorum numero, alibi rursum per commercia dispergantur. Dubium exinde pluribus eruditis est, num, si plane aliquando nostro orbe excederent variolae, oriturae denuo sponte & remeaturae vnquam sint (35). Sane vbique per aegrotantium effluuia, & per vestes, immo forte per chartas litterasque (36), contagii huius, velut etiam pestilentis, fit propagatio, & plerumque clare satis obseruari ac doceri potest.

Cele-

(35) De insulis ferroensibus *Debesius* apud *Bartholinum act. hafniens.* vol. I. p. 86. "variolae, inquit, puerorum "hic ignotae, nisi aliunde transpor-"tentur, mirabili spectaculo decum-"bentibus omnis sexus & aetatis ho-"minibus, &, quia sibi inuicem "auxilio esse non possunt, occum-"bentibus. Anno 1651, cum pri-"mum ad insulam appulisset auctor, "aduenerat iuuenis quidem ea aesta-"te *ex Dania*, qui ex variolis con-"ualuerat; sed *indusium non lotum* "mulieri cuidam ad lotionem tradi-"tum infecit & hanc, & alios. Pro-"miscua exinde strages omnes paene "incolas prostrauit, vt non pauci in-"sepulti iacuerint, & ea lues ad dissi-"tas etiam insulas disseminata fuit.,,

(36) Huius rei sat probabile exemplum reperire mihi visus sum, quum nullae omnino ante aliquot annos hic loci notarentur variolae. Puella litteras aliunde a fratre suo, qui morbo isto ibi tunc epidemio laborabat, acceptas gestarat secum per aliquot dies: &, en! nil metuens aut cogitans, subito eadem lue coepit affligi, contagiumque deinde cum ceteris contubernalibus quatuor communicauit, vnde id in aliam quoque domum translatum est, eamque peruagatum cessauit. Nescio an sola hoc in casu, aliisque similibus συμπαθεια & similis διαθεσις familiae, alioqui a multis obseruatoribus de hoc morbo notata, accusari debeat. Cauendus est error hac in re facilis. Nam & illud accidere potest, quod dixi, & vt per nuntios aliosque contagium deferatur, & aliquando, vt domi hauftum in corpore lateat, donec, itinere aliorsum instituto, post aliquantum temporis emergat, & denique, vt, grassante in duobus dissitis locis morbo, non solo συμπαθεια, vtrobique agnati corripiantur.

Celebrata illa inoculatio variolarum, siue insitio, hic loci etiam, praesertim in principe iuuentutis incomparabili, quem dominum veneror longe clementissimum, qui me ad sui corporis curam gratiose admittere dignatus est, & in Anglia in tota fere augustissima domo regia, optato cum successu peracta (37), nihil aliud quam contagium est (38): quorsum etiam spectat emtio, quam dicunt, insitionis species, in Wallia, Angliae prouincia dudum ante inoculationis notitiam, vsitata, de qua cl. *Jurinus* singulari scriptione egit. Nempe variolarum emtor cultello, pure aegrotantis contaminato, propriam radit cutem, donec sanguinolenta euadat, atque ita, soluto pretio, comparat sibi morbum, gratis certe, & sine superstitione per sola puris effluuia, cum sanguine ita communicata, facile acquirendum (39). Superstitiosa etiam illa nostratis plebis emtio, dum in-

(37) Laeti post felicem istam insitionem secura a tam metuendo, in adultiori praesertim aetate, morbo noscimus germina regia, spes patriae, & tot populorum. Neque timemus, quod, praeter alios oppugnatores, b. *Gohlius act. medic. berol.* dec. 2. vol. 2. p. 30. opinatur, variolas non nisi anomalas insitione excitari. Verae sane sunt, & sat non nunquam graues, & aeque, ac sponte ortae, praecauent a reuersione. Errat mirabilem in modum idem *Gohlius*, dum ipsum *Pylarinum* dicit confessum: "grassantibus populariter variolis correpta fuisse promiscue corpora iam "insitionem passa, communi ceterorum sorte." At loquitur hic de iis corporibus, "vbi interdum, sed "raro, acciderat, vt ex insitione nullae excitatae fuerint variolae." & his iisdem postea, sub statu epidemio, morbum eum, aeque ac aliis natum esse, qui nullam insitionem passi fuerant, mirum non est.

(38) Elegantissime, vt solet, illustris *Boerhaauius* in *praefatione ad Luisini aphrodisiacum* "robustissimi, ait, "agricolae sanissimo sanguini pus de "papula variolae, particula vix conspicua, apice aciculae infigatur. "quis mortalium credat? En febrim "omnino singularem, sui semper genii tenacem, suo definitam tempore, propriis stipatam symptomatibus! Mox erumpentes admiraris "papulas certae formae naturaeque, "intra determinatum tempus in abscessus purulentos quae degenerant: "quorum tanta saepe glomeratur frequentia vndique, vt omnis fere sanguis, efficacia mali, in malignum "pus conuersus sit, totumque aliquando corpus pessundet, atque minima "rursum, particula virus idem gerat, "sanumque corpus valeat inficere simillimo contagio." Exscripsi locum egregium, quia, concinne expressa rei imagine, magnam horum, quae dixi, partem belle confirmat.

(39) Nolim, quod aliqui faciunt, insitionem variolarum ex arte proscribere.

infantes ſanos ad aliquem variolis laborantem deferunt, vt, oblato num-

re. Certum enim eſt: (I.) eiusmodi ea morbum accendi, qui alioqui etiam vix eſt euitabilis: (II.) praecaueri ea, ſi, vt ſolet, ſucceſſerit, eiusdem mali reditum: (III.) eligi poſſe, quod alias non ex voto ſaepe ſuccedit, tempus aetatis, ſanitatis, anni, ſtatus epidemii, congruentiſſimum: (IV.) deſumi curioſe poſſe contagium ex optimae notae variolis, licet id pro corporis, cui inſeritur, infeliciori habitu, peiorem indolem aliquando induere non negem: (V.) noſci a principio ingreſſi contagii, immo praenoſci, morbum, eiusque tempora, vt diaeta & medicina, ſine aberrationis metu, accommodari queat: (VI.) ſine praeuio viſcerum aut aliorum humorum conſortio, aut metuenda lenta contaminatione & permiſtione, quantitatem contagioſae materiae exiguam, ſufficientem, ſubito in ipſum ſanguinem infundi, quod forte haud ſpernendum eſt: (VII.) denique, licet pauci aliqui ex inſitis variolis perierint, quod hic loci plane factum non eſt, (ab introducta inſitione vsque ad annum 1735.) & licet ſat grauiter decubuerint plures, ingentem tamen plerumque periculi & moleſtiarum differentiam notari, iis praecipue in locis, vbi ſummum ſaepe periculum morbi eſſe ſolet. Atque, ſi recte omnia & eligantur, & fiant, felicius forte adhuc inſitionis artificium procedere poſſet: quod illis certe in locis & familiis, vbi magis ſolito timeri alias malum debet, ſub ſtatu epidemio feliciori, & ſano ceteroqui corpore, & iuſta cum cautione, non diſſuadendum putem, etſi ipſe ſuaſor nondum fuerim (*).

Exſpecto auide promiſſum ab ill. *Michellotto* in *commerc. norimb.* 1733. p. 251. librum *de variolis*, cui *oratio de inoculationis variolarum praeſtantia atque vtilitate* iungetur. Nuperrime in manus meas incidit libellus celebrati illius poetae, *Voltairii*, epiſtolas varii argumenti complectens. (*lettres philoſophiques*, vti rothomagenſis editio habet, vel, vti amſtelodamenſis, *lettres ſur les Anglois & ſur divers ſujets*) Ibi peculiari epiſt. 8. non ſolum acriter propugnatur inſitio; verum etiam curioſa eius origo inter circaſſos enarratur. Dicuntur hi populi, natiuae pulcritudinis lenocinio filias ſuas per orientem vendere ſoliti, hanc miſerabilem mercaturam ingens a variolis, formam egregiae ſpei ſaepe diſperdentibus, detrimentum capere obſeruaſſe. Itaque, vti lucri cupiditas artium inuentrix eſt, tentaſſe in lactentibus hoc artificium, idque eo ſucceſſu, vt cicatricum foeditatem iam plane nullam in huius gentis puellis obſeruare detur.

(*) Ab hoc principio nec ultimis vitae annis autor receſſit; caeteroquin ſat magnus eorum numerus erat, qui ex ejus manu variolas artificiales acceperant fauſto omine, aliarum quoque regionum innumera feliciſſimi ſucceſſus exempla eo adducere cum potuiſſent, ut non ſolum concederet ſed & ſuaſor exiſteret, ſed non niſi ab agnatis monitus inſitionem variolarum ſuſcepit, atque in ea quidem methodum illam antiquiorem antea cognitam ſibi pro norma ſumſit (*Suttonio-Dimsdaliana* verſus obitum demum

nummo, certum variolarum numerum ab eodem emant, contagio misellos ita appropinquantes facile afficit, vt voti ex parte compotes, morbum lucrentur. Ast hic pustularum numerum sua & corpusculi indole, non emtoris aut eius parentum voto, metitur, qui, exitiabili haud raro enata aegritudine, damnandae superstitionis poenas luunt.

§. VII.

Fomes natiuus.

Est certe in ipsa natiua humani corporis textura fomes aliquis ad illud inquinamentum suscipiendum aptus, quisquis ille sit, isque ita comparatus, vt, semel per contagium, & statum epidemium, & suam ad ista proportionem, certis saepe familiis peculiarem, per aetatis etiam & constitutionis rationes mutabilem, accensus & deflagrans, totus in perpetuum perire fere semper soleat: quem sunt hodie plures,

mum *Werlhofii* innotescente) inter regiminis nempe nimis calidi frigidique duo extrema media via incedens, pro insitione vel autumnum vel ver elegit, vulnusculo utrique brachio inflicto, -- interdicto victu animali ad praeparandum aegri corpus prae aliis fisus est acidis mineralibus, praesertim tincturis illis vitriolatis Aquilegiae &c. (juxta methodum praeceptoris *Spiesssii* alibi indicatam) vel Mixturae simplici adeo ipsi adamatae. Mercurialibus autem vel Antimonialibus ad exstirpandas variolas ab *Ettmullero, Boerhaavio, Lobb* &c. commendatis non sine urgente indicatione usus est. Spem aliquam in virtutem Corticis peruviani positam & a medico viennensi de *Haen*, (Rat. medend. T. II. p. 109.) manheimensi *Casim. Medico*, in peculiari tractatu ad prophylaxin variolarum auctam, turpiter fallere lugens vidit in Epidemia variolosa anni 1766. ita ut infantes quinque ejusdem familiae hoc scopo ante infectionem Cortice quasi nutriti, variolis nihilominus extinguererentur instar aliorum. Nec facile in Corticis efficacia remedium ad variolarum prophylaxin quaeret, qui sub ipso ejus usu diuturno aegros nobis vel vera tertiana intermittente simplici correptos esse noverit. Eadem spe excidisse etiam *Trallesium* (de Methodo med. Sydenh. p. 47.) novimus.

Caeteroquin morbi variolosi naturam non putavit artis ope adeo posse mutari, utabsque Pathognomonico illo, absque exanthematibus illis specificis produceretur (licet sine variolis illum observatum non negaret vid. not. subseq. 41.) Experimenta quoque pro hoc fine in vicinia a Götting. professore *Roederero* iuxta theoriam subtiliorem instituta, Werlhofii opinionem comprobarunt. conf. *Wrisberg* de insit. Variol. Gott. 1765.

res, qui in ſola ſolidorum diſpoſitione, ſemel per ſpecificum morbi motum mutanda, quaerunt; alii in certis tubulis, & ſpinalis quidem ſigillatim medullae, viſcoſitate quadam obuolutum & impactum haerere (40); nos lubentius in parte quadam totius maſſae ſanguineae craſin ingrediente, tenuiſſima & ὁμογενεῖ latitare, varias ob rationes opinamur (41). At iſte fomes, quisquis eſt, (quod nemo forte vnquam explicabit (42),) quamdiu non accedit *contagium*, ſanitati

(40) v. haec ill. *Hoffmanni* ingenioſa coniectura in *medic. ſyſtem.* t. IV. Sect. I. p. 144. ſq.

(41) Dubitandi ratio vna eſt, qui fieri poſſit, vt tot humorum mutationibus, ſecretionibus, excretionibus, tot aliorum morborum, qui craſin totam diſturbare videantur, motionibus, non exhauriatur tandem, aut a ſua indole deflectat. At iſta omnia connatam corpori craſin euertere neceſſario apta non ſunt. Multi ſunt liquores, quod chemia docet, certi generis particulas in ſuae κρασεως receſſibus fouentes, quae, quocunque modo agites maſſam, aliasque & alias particulas mutes, miſceas, ſepares, non niſi ſuo aliquo menſtruo, aut fermento, excitatae tandem emergant. Variolarum vero tenuiſſimus fomes, recepto in ſanguinem ipſum contagio tenuiſſimo, in momento ſaepe temporis, in ipſo, & cum ipſo ſanguine toto agitari incipit, & facta exinde certi liquoris alicuius ſingularis ſanguinei & ſeroſi, acris; inflammantis, & ad ſuppurationem tendentis, propulſione ad cutem, interdum parciſſima, deflagrat omnino, & extinguitur. Nulla nonnunquam, aut vix notabilis, in partibus corporis ſolidis fit mutatio, vt variolas fere ſine aegrotatione ſaepe notare liceat, quae tutos deinde tamen praeſtent. Neque vero violentiſſimi aliorum morborum per partes ſolidas motus, varioloſis non abſimiles, & ſpuriarum variolarum paria molimina, & totius neruorum generis tubulorumque ſpinalis medullae commotiones inſigniſſimae, vel producere hoc malum, ſine proprio contagio, vel, ſine proprii huius morbi acceſſione, praecauere poſſunt, quod ſola ſpecifici eius liquoris commotio ſingularis, ſeparatio, & excretio praeſtat. Haec autem fere ſemper fit per puſtulas ſpecificas, interdum etiam, ſed rariſſime, neque eadem cum ſecuritate a regreſſu, per haemorrhagias, aut diarrhoeas, aut abſceſſus, contingere poteſt, vt morbus varioloſus ſine variolis nonnunquam obſeruatus negari nequeat. Idem ipſe tamen morbus ſit oportet, eadem contagio, idem fomes.

(42) Arabes ad menſtrui ſanguinis reliquias prouocare, notum eſt. Quod, ſi iunctim cum diuerſo ab his reliquiis qualibuscunque contagio intelligatur, non reiiculum plane eſſe videtur. Reſpondent aliqui: at, ſunt feminae tota grauiditate menſes paſſae, ſunt, quae plane non patiuntur, & liberi vtrarumque a variolis immunes non manent. Certum nihilo minus eſſe

nitati nequaquam officit: quod in iis videre eſt, qui in virili, ſenili, decrepita demum aetate, penſum communi huic morbo exſoluunt, contagione tandem aliquando infecti, ceterum antea ſani: vt nuperrimi obſeruaui in ruſtico octuagenario, qui, tota fere vita ſaniſſimus, variolas diſtinctas egregie in iſta aetate exſuperauit. Quod ſi igitur, vti mihi adhuc viſum eſt, intacti a vero, & iſta hodie vulgata ratione conſtituto variolarum morbo, vixerunt graeci ac romani veteres, tunc ſolum contagium defuit, quod natiuo illi, ſed per ſe innoxio fomiti, quo neque ipſi caruiſſe videntur, inſinuatum, in iſtam ſingularem puſtularum luem erumpere potuiſſet. Ad pleroſque profecto morbos, certe typicos, febriculoſos, communes, populares, non ſufficit materia impura, peregrina, corpus corrumpere apta, praeter naturam cum eo communicata; ſed fomes ſimul humani corporis naturae natiuus, fluidus, elaſticus, craſi humorum diuerſorum diuerſimode immixtus, isque nequaquam per ſe morboſus, in corpore exſiſtat neceſſe eſt, eoque polleat habitu, ea διαθέσει, qua & in ſinum ſuum excipere peregrinam materiam, & cum illa in morboſum feruorem, ſublato iuſto aequilibrio, agi poſſet, quo & humores corporis, & partes etiam ſolidae, excitentur ad motus trituſque praeter naturam, quibus deſpumationem typicam perficere natura, ad mechanicas hydroſtaticasque leges ſapienter ſtabilitas, nita-

eſſe puto, nusquam deeſſe plane, ſed ad cuiuslibet foetus incrementum neceſſario adhiberi tenuem illam materni ſanguinis portionem elaſticam ſeminalem, quae ipſa, modo magis, modo minus copioſa, vegeta, plethorae iuncta, ſolidorum aequilibrium ſuperans, orgasmum menſtruum moderari videtur. v. *obſeru. noſtrae de febribus* ſect. 6. §. 6. Quid ſi iſtius ſanguineae materiei certae particulae ſubtiliſſimae, ὁμογενεῖς, ceteris exſolutae, profunde in craſin ſanguinis embryonis, per geſtationis nutritionisque in vtero tempus, immerſae, & vſum, qui foetus incremento deſtinatus erat, effoetae poſt natiuitatem amplius non habeant, ſed & noxam inferre non poſſint; tamen, vbi cum apta aliqua, & quaſi fermentante materia ſingulari miſtae fuerint, exſuſcitato principio elaſtico, adſcitaque indole peregrina, acri, & quae craſi ſanguinis, & aequilibrio partium ſolidarum non amplius iuſta proportione reſpondeat, in illum motum agantur, & ſuo typo deflagrent? Elementorum ſanguinis materni fœtum nutrientis hiſtoria nondum abſoluta eſt.

nitatur. Vtrimque erratum esse puto, tum ab iis, qui connatam nobis totam variolarum materiem iudicauerunt, & per se sponte maturari & euolui, tum qui, sine interno fomite, a solo illam contagio, aerisque externi statu, vnice deriuarunt.

CAPVT II.

DE ANTIQVITATE VARIOLARVM NOVITER PROPVGNATA EIVSQVE FVNDAMENTIS, SIGILLATIM DE LOCO ILLVSTRI HERODOTI MEDICI.

§. I.

cl. Hahnii sententia.

Istis sententiis imbuto mihi in manus venit erudita illa, & ingeniosa, & perquam speciosa cl. *Hahnii* tractatio, contrarium plane, quod ad variolarum antiquitatem attinet, docens. Dubia primum mihi aliqua, & admirationem mouit, ob rem, quae tam clara & certa dicebatur, tot attentis Argis non visam; sed mentem meam curatius examinantem, quod pace viri praestantissimi dixero, a prisca sententia nequaquam remouit, immo potius in ea confirmauit, quum, tanto ingenii & doctrinae apparatu, & vltimo quasi, post tot alia aliorum irrita tentamina, conatu, incassum tamen pugnari visum est. Variolos nostros veros priscis medicis omnibus notos fuisse, & descriptos autumat, partim sub generalioribus exanthematum, phymatum (1), ecthymatum, pustularum, (quae *Celso*

(1) v. tamen de phymatibus *Celsus* l. 5. c. 28. §. 9. vbi "phyma inquit, nominatur tuberculum *furunculo simile*, sed rotundius & planius, saepe "etiam *maius*. Nam furunculus *oui* "*dimidii magnitudinem* raro explet, "nunquam excedit; *phyma* etiam *latius patere consueuit.*,, Haec, & quae "sequun-

so (2) variolae benignae sunt) papularum, similibusque nominibus: quae pluribus interpretum vulgata, sed & dudum refutata a pluribus, sententia est: partim sigillatim magis, tum ab *Herodoto*, sub nomine pustularum in febribus, tum a graecis latinisque ceteris, sub *anthracum* & *carbunculorum* titulo: de quibus quicquid apud veteres occurrit, de variolis nostris proprie explicandum esse contendit.

§. II.

Plane noua non est.

Nunc primum omnino ex antiquitate erutam esse hanc de carbonum & variolarum συνωνυμια sententiam, & omnibus medicis recentioribus praetermissam, quod titulus innuit, dici nolim. Testem aduoco *Carol. Drelincurtium*, qui, peculiari dissertatione de *variolis* (3), effata graecorum de anthracibus, & ipsum illum primum ac prae-

sequuntur, nullam generalem notionem variolis aptam concedunt. Add. *Hippocrates* praedict. l. 2. edit. *Foesianae* p. 95. vbi manifeste scrophulosos maxime puerorum tumores, saepe suppurari solitos, ad phymata refert: vnde non solo, quod dicitur, *sequiori aeuo*, phlegmone glandulosa hoc vocabulo notata fuisse videtur.

(2) Comprehendit hac voce & describit l. 5. c. 28. §. 15. non morbum pustulosum aliquem singularem, sed varia cutaneorum excretionum genera, sudamina, phlyctaenas stricte dictas, phlyzacia, epinyctides, longe a variolis aliena, de quibus v. *Sebizius* de *variolis & morbillis* differt. 1. §. 12. vti & curatio indistincte proposita ad has minime quadrat, ad pustulas chronicas chirurgice potissimum curandas apta, non ad morbum febrilem, inflammantem, acutum medicandum. "In omni pustularum genere, primum "in curatione esse, ait, multum am-"bulare, exerceri, gestari." Hoc profecto si variolis, etiamsi benignis laboranti suadeat medicus, id saepissime agere videretur quod irrisor *Plautinus*, qui lenoni aegroto vix pedem mouere valenti, & conquerenti lienem sibi quasi disruptum, "*ambu-"la*, respondet, id lieni optimum est." *curcul.* act. 2. sc. 1. v. 29.

(3) Exstat in *Drelincurti opusulis*, item apud *Sidobre de variolis*, & in *Mangeti bibl. pract.* t. 4. p. 664. sqq. sed omissis adnotationibus, quas habet eadem dissertatio seorsim edita Lugd. bat. 1675. sub nomine auctoris, vt dicitur, respondentis sine praeside, *Petri Schaffeldii*. Frequens in academiis est eiusmodi ψευδωνυμια, saepe, si auctor verus etiam perpetuo taceat, ex stylo & ratione docendi haud difficulter detegenda. Scribat *Boerhaauius*, scribat *Heisterus*, *Schultzius*,

praecipuum *Hippocratis* (4) de iis locum a cl. *Hahnio* laudatum, ad iſtas pertrahit, & "variolas, ait, antiqui & carbones aduſtos, & fi-"lias ignis (5) eſſe dixerunt.,,

§. III.

Fundamenta praecipua duo.

Fundamenta antiquitatis variolarum apud cl. *Hahnium* praecipua ſunt duo, eaque, vt primo intuitu videntur, perquam dilucida: dum cetera, quamuis eleganter & ingenioſe pro horum confirmatione exquiſita, vel eodem recidunt, vel clari nihil euincere ipſi cl. viro videntur. Perhibet nimirum [I.] hiſtoriam & differentias variolarum ab *Herodoto*, primi & ſecundi a Chriſto nato ſaeculi medico, ſub puſtularum in febribus nomine, adeo graphice, vt vix ante *Sydenhamium* a quoquam, deſcriptas ſupereſſe: [II.] anthraces, carbones, carbunculos veterum, & quicquid de iis dignoſcendis vel curandis ſcriptum ſit, in variolas noſtras apprime quadrare: cuius rei teſtes vocat ipſos arabes, qui & anthracis vocabulum in vertendis graecorum monumentis, ſuo variolarum nomine expreſſerint, & harum deſcriptionem, ſigna, & medelas, ad carbunculi veterum nor-

tzius, aut eiusmodi inſignis auctor; parentem foetus facile prodet. Exempla in promtu forent, ſi ea propalare luberet. Vnum dicam, quod ſeſe mihi haud pridem obtulit. Valde enim fallor, aut ea diſſertatio *de dubia & ſuſpecta haemorrhoidum laude* erfurtenſis, quam in *cautionibus medicis* meis tract. 2. §. XI. laudaui, auctorem verum agnoſcit profeſſorem clariſſimum, iam Gottingenſem, *Jo. Wilh. Albrechtum*, cuius elegantiſſima ſolidiſſimaque ſcriptionis & doctrinae ratio ex inaugurali de *morbis epidemicis* diſputatione, ex *obſeruationibus anatomicis*, & ex tractatibus phyſicis de *tempeſtate*, & de *vi muſices in corpus animatum*, cum plauſu innotuit.

(4) 2 *epid.* ſect. 1. φλυκταινίδες ὥσπερ πυρίκαυστοι. Confer. adnot. ap. *Drelincurt.* §. 16. cum tractatus *Hahniani* §. 10.

(5) Deſumtae ſunt hae dictiones ex ipſa illa latina verſione *Ali Ebn Abbas*, vulgo *Haly Abbatis*, quam vrget cl. *Hahnius* §. 65. Easdem voces inde etiam repetit, pro antiquitate variolarum pugnans, *Syluaticus controu. medic.* p. 419.

normam, immo ipſis illis locis excerptis, quibus graeci deſcripſerant anthraces ſuos, deſignarint.

§. IV.

Argumentum ſpecioſum ex loco Herodoti.

Primum, vti dixi, momentum eſt locus ille ex *Herodoto* medico (6), qui tamen, vbinam exſtet, non indicatur: quamuis deinceps (7) praedicetur, praelatum eum eſſe ab *Aetio* omnibus aliis. Quod ſi ita, vti excerptus eſt, iſte locus, in *Aetio*, aut quoquam alio priſco auctore, exſtaret, profecto hiſtoria ſatis elegans, & diſtincto variolarum diſtinctarum & confluentium, conſignata eſſe videretur: quamlibet longe clarius vberiusque plures tamen auctores arabes (8) & europaei poſteriores, ante *Sydenhamium*, deſcripſerint variolas, earumque genera diſcriminarint. Sed ſalua res eſt. Non fuit ad manus cl. auctori ipſe codex *Aetii*, apud quem (9), & nusquam alibi, proſtat *Herodoti ἐξανθημάτων*, ſeu *puſtularum, in febribus curatio:* quae, ſi tota, eo ordine, quo ſcripta eſt, legatur, toto caelo diuerſa apparebit ab iſtis hinc inde extra contextum ſelectis, &, ex tractatione de diuerſis puſtulis, pro ſolarum variolarum hiſtoria conficienda, contextis & interpolatis excerptionibus: quae neſcio vnde hauſtae, ſed ita eleganter ſunt diſpoſitae, vt verarum variolarum ſat nitidam ſpeciem exhibere videantur. En locum, qualem cl. *Hahnius* proponit, quaeque praemittit & ſubiungit verba. "Interim, "inquit (10), vti in genere omnibus variolis dicatum carbunculi "agnomen eſt, ſic apprime confluentibus illud competere arbitror, "vtpote, quae copia, dolore, inflammatione omnem humidita-"tem

(6) adductus apud cl. *Hahnium* §. 30.

(7) §. 32.

(8) *Liſter.* de *variol.* p. 4. "Adi ſis "*Auicennam, Meſuen, Raſin, Alſa-*"*harauium,* diligenter attende ad ea, "quae de variolis ſcripſerunt, confer "cum tuis: deinde dic mihi, quid "noſtri homines adiecerint noui!," "*Sydenhamium* praecipue & *Mortonum* intelligit, in quos vbique eo tractatu calamum ſtringit.

(9) *tetrabibl.* 2. ſerm. 1. c. 129.

(10) §. 30.

"tem absumente, accensorum carbonum indolem per omnia imi-"tantur. Bonae autem indolis variolae sola saepe phymatum, pu-"stularum, siue tuberculorum, & exanthematum, voce indigitatae "fuere. Quod reuera antiquitus ita obtinuisse apparebit ex longe "exquisitissima variolarum descriptione medici primo & secundo "saeculo florentissimi (*Herodoti*). Quae, quum aequari cum recen-"tissimorum descriptionibus queat, hic inseri prae omnibus meretur: "In principiis febrium non simplicium & ordinariarum, sed a prauis "humoribus ortarum, quarum accessiones comitari solent vehemen-"tes circa stomachum morsus, circa totum corpus exoriuntur vibi-"ces, similes culicum morsibus, e quibus enascuntur pustulae (sunt "autem & carbunculi ex genere pustularum iuxta Aetium (11),) si "boni moris fuerint, pauciores seu sigillatim dispersae, magnae, co-"lore albae, redundantes in femoribus, natibus, lateribus, & sum-"ma ventris plerumque parte, originem ex multa, lenta, & alba "materia habentes, modicum pruritum inducentes, aluo suppressa, "aut modicas egestiones faciente, bene succedentes. Tales non "grauem morbum minantur. Si vero mali moris sint, febris ardens "adest, fluenteque aluo & vexantibus vomitibus, prodeunt pustulae, "eaeque numerosiores, vicinae, serpentes, feruentes, exulcerantes, "depascentes. Ex his, quae cito delentur reuersae intra corpus, "periculum afferunt, nisi per vomitum aut aluum acrimonia secedat. "Sequuntur ad tales pustulas febrium malignitas, & animi deliquia. "Pessimae sunt saturate rubrae, & his deteriores liuide, nigrae, "inflatae seu vacuae, & similes exsistentes compunctis carnibus. "Hae redundant in facie, in qua omnium malignissimae, & pecto-"re, & ventre, lateribusque, & dorso. Tales multitudinis corrupti "humoris habitum erodentis signa sunt, & pestilentes omnino & car-"bunculosae dici merentur.„

Per-

(11) Alluditur ad locum *Aetii* de carbunculis in palpebris, *tetrab.* 2. serm. 3. cap. 30. qui, quam longe a variolis distet, legenti cuilibet indicandum relinquo, infra nobis singulariter expendendus.

Pergit cl. *Hahnius* (12): "hebetes esse oculos oportet, qui hic "variolas, & quidem vtrasque, distinctas & confluentes, non cer-"nunt, & retusa mentis acies est, quae nullis inuolucris tectum aut "nodis intricatum aenigma soluere diffidit. Non video, ad quem "vllum alium, quam variolarum morbum, haec omnia & singula "applicari queant. Adeo non delineata, aut adumbrata, sed expressa "plane earum hic facies, vix ante *Sydenhamium* a quoquam magis "graphice depicta.,,

§. V.

Locus Herodoti genuinus.

En ex aduerso totum ex *Aetio* caput de *pustulis in febribus*, ex versione exquisitissima *Iani Cornarii*, quae exstat inter *medicae artis principes* ab *Henrico Stephano* a. CIƆ IƆ LXVII. iunctim editos, cui passim, illustrationis caussa, ipsa graeca verba inseremus, & notationes nostras iungemus.

"In febrientibus assidue fiunt [ἐξανθήματα] pustulae circa labia "& nasum, iuxta febrim solutionem (13). Verum in principiis (14) "[κατ' ἀρχὰς δὲ] febrium non simpliciorum [ȣ τῶν ἁπλυστέρων], sed a "prauis humoribus ortarum [κακοχυμοτέρων], circa totum corpus ex-"oriuntur vibices [μώλωπες] (15) similes culicum morsibus (16). "[ἐμφερεῖς τοῖς ἀπὸ κωνώπων δήγμασι] (17). In malignis autem & "pesti-

(12) §. 31.

(13) Nihil ad variolas.

(14) *Hippocr.* epid. 5. §. 92. "Euphranoris filio exanthemata *culicum* "*morsibus* similia eruperunt. Postero die inuasit febris.,, En ipsa haec *Herodoti* exanthemata, a variolarum more aliena.

(15) *Forestus* l. 6. obs. 39. "ἐξανθήματα "in febribus malignis & pestilentibus "per totum corpus oriuntur, rubores, "*similes culicum morsibus*: vnde & "μώλωπες, hoc est *vibices*, appellantur, "cum *neque vlcus neque crustam* faciant: quamquam etiam *aliquando* "*vlcerari* ipsos compertum fit.,,

(16) Haeccine variolarum facies? vbinam hic incrementi, inflammationis, abscessus, exsiccationis mentio fit?,,

(17) *Langius* epist. l. 2. 15. "An quaeso, inquit ad hunc locum, febris len-"ticula

"pestilentibus febribus exulcerantur, & quaedam ad carbunculorum "speciem accedunt (18).

"Omnes autem multitudinis corrupti, & habitum erodentis "humoris signa sunt. Quae vero in facie oriuntur, omnium mali-"gnissimae sunt (19). Deteriores autem sunt plures, quam paucio-"res, & maiores, quam minores [τα μειζονα των βραχυτερων] (20) "& quae cito delentur (21), quam quae multo tempore durant. "Deteriores item feruentes [τα πυρ8ντα,] quam quae pruritus indu-"cunt (22). Et quae quidem succedunt aluo suppressa, aut mode-"ratas egestitiones faciente, bonae sunt; quae vero fluente aluo & "vo-

"ticula clarius depingi possit? qua "tres in Palatinatu ante biennium in-"fectos, expurgata cum pharmacis "leuioribus cacochymia, sanitati fe-"re deploratos restitui.,,

(18) Ergone benignae non abscedunt, non vlcerantur? Atque haec descriptio breuissima num variolis designandis sufficiat, aut quadret? Ipsae vero si sint carbunculi, quomodo ad earum [ειδος] speciem accedant? Exanthemata vlcerosa, immo carbunculosa, in malignis febribus rara non sunt. v. *Galen.* de *atrabile* c. 4. *Spigelius* de *semitertianae* l. 2. c. 17. item ipsa cl. *Hahnii recensio febris epid. vratisl. passim.*

(19) Vix dantur verae variolae, quae faciem non infestent. Loquitur de symptomate, quod interdum ad alias solum partes, interdum etiam ad faciem deferatur. v. exemplum recens pustularum elatarum, non planarum, vt petechiae sunt, multo minus variolis similium, faciem maxime infestantium, sed & reliquum corpus, praeter pedes, in febre perquam maligna, apud cel. *El. Camerarium* diss. de *febrium nequitia* p. 7. 8. 29. Exanthemata malignarum febrium, quo magis superiores partes adoriuntur, eo peius plerumque significant.

(20) Distinctae variolae quo maiores, eo longius a confluentium genere distant.

(21) Citius plerumque siccari, decidere, delerique cum omnibus maculis distinctas variolas, quam confluentes, benigniores, quam maligniores, constat.

(22) Variolae tantum non omnes & ardent suo tempore, & pruriunt: neque sane impense inde a principio prurientes ardentibus, sub febre maxime secundaria, vbi ardor euitari nequit, tutiores sunt. Pruritus etiam vel ideo maius saepe prae ardore periculum in variolis habet, quia scalptu lacerari pustulas, praemature crustosam cutem reddi, accretionem maturationemque placidam impediri, & quasi repelli saepe facit, periculosius, quam vulgo creditur.

"vomitibus vexantibus fiunt, malae (23): ſi vero ſuccedentes aluum "reſiccent bonae. Sequuntur ad puſtulas febrium malignitas, & "plerumque etiam animi deliquia (24).

"Eas igitur, quae circa febrium ſimpliciorum ſolutiones fiunt "circa labia & naſum, roſaceo illinere oportet per ſe, aut cum ce-"ruſſa & ſpuma argenti. Confert etiam paſtillus ex croco, myrrha, "& alumine, quem iridem vocant, & niger paſtillus, qui recipit "crocomagmatis, balauſtii, atramenti ſutorii, myrrhae & aloes, ſin-"gulorum partes aequales. Teruntur haec cum vino, velut collyri-"um, & in paſtillos efformantur, & vſus tempore cum aqua aut "lacte illinuntur; aut cum vino, vbi adſtrictionem augere volueri-"mus. Agglutinantur autem haec poſt illitionem, aut ſine hac, "pellicula palmulae oſſi adhaerente, aut membrana oui.

"At

(23) Hoc antiquum de multis exanthematibus, attamen, vti de ceteris, ita & de variolis, haud vbique & conſtanter verum προγνωστικὸν, hodie tamen paſſim etiam nimium exploditur a viris doctis, qui, ob viſos maxime ſibi ſtatus epidemios, quibus diarrhoeae & purgationes in febrium ἐξανθηματικῶν malignitate conferre viſae ſunt, eas generaliter fere praedicant, & ipſa ſat promiscue commendant remedia alnum ſubducentia, quae ſuum etiam habent locum, *Sydenhamii*, *Freindii*, *Helwichii*, *Gundelsheimeri*, & aliorum de variolis, *Jo. Langii*, *Stahlii*, *Hoffmanni*, *Iunckeri*, *Richteri*, aliorumque de febribus purpuratis obſeruatione, quam egregie illuſtrat celeb. *Schultzii* diſſertatio de *colocynthide*. Spontaneos ventris fluxus in variolis, confluentibus infantum maxime, ſaepe neceſſarios, in morbillis fere perpetuos in aliis etiam morbis exanthematicis, pro diuerſo ſtatu epidemio, vtiles ſaepe eſſe, (*) ſed & ſaepe nocinos, concedendum omnino eſt. Ars naturae imitatrix cautiſſima ſit oportet, v. *Neucranz* de *purpura* c. 25. & 40. add. cel. *El. Camerarii* diſſert. de *nequitia febrium* p. 17. ſeq.

(*) Idem prorſus *Werlhofii* judicium fuit de *Strackii* tractatu de Morbo c. petechiis. 1766. edito.

(24) Immo ceſſant fere deliquia, & ſymptomata omnia, ad puſtulas variolarum apparentes. Et quaenam illa fuerit malignitas, quae ad puſtulas ſequatur, ſi de morbo naturaliter puſtuloſo ſingulari, ſaepe benigniſſimo, ſermo ſit? vera potius prognoſis eſt: ſi exanthemata συμπτωματικῶς ad febres acutas accedant, malignitatem ſaepe inſequi ſolere, quae antea adeſſe haud videbatur, & vires impenſe prolabi. Hoc voluit *Herodotus*, niſi me omnia fallunt.

"At vero puſtulae vibices referentes curentur venae ſectione "in principio (25), ſi nihil impedierit (26). Solent enim reuer"ſae intra corpus periculum afferre, ſi non per vomitus aut per al"uum acrimonia ſecedat (27). Qua propter etiam aluus per ptiſa"nae ſuccum, & oua, & oleum chamaemelinum molliatur, detine"ant autem veſperi infuſum per totam noctem. Sed & ciborum "contractione vtendum eſt, quo vndique multitudo tollatur.

"At in acceſſionibus (28), propter ſuccedentes circa ſtoma"chum vehementiſſimos morſus, aqua tepida data vomere iubemus, "digitis aut pennis immiſſis. Cibi vero adhibeantur contemperandi "vim habentes: velut eſt ptiſanae ſuccus, aut alica, cum aqua mulſa.

"Si vero febris ardens infeſtet, illinatur corpus aqua & oleo, "nitro modico admixto (29). Puſtulas enim circa ſuperficiem reti"net, & materiam in profundo attrahit, & profunditatem refrige"rat,

(25) Non loquitur de principio morbi, nondum apparentibus puſtulis; ſed de puſtularum principio: nam de curandis puſtulis ſymptomaticis, quae non praeſciuntur, ſermo eſt.

(26) Impedit vero praecipue vomitio aut diarrhoea aſſidua, quae ſaluti eſſe poteſt, de qua mox deinde dicit.

(27) Immo hoc nihil boni ad variolas in principio retrocedentes facere ſolet: quamuis declinationis tempore interdum conferre videatur, neque ſat fide tamen. Rarus eſt caſus, quem notat doctiſſimus C. B. *Behrens* in diſſert. de *variolis & morbillis*: "quum "aliquando plures iuniores in vna "domo variolis decumberent, vnum, "quamuis iam in quartum diem fe"bre detentum, omnibus, quae va"riolarum eruptionem praecedunt, "ſignis ſeſe manifeſtantibus, incidiſ"ſe in immanem diarrhœam, cum "horribili foetore, ſolutumque ita "feliciter fuiſſe morbum, nec ex eo "tempore variolis eum hominem cor"reptum.,,

(28) In paroxyſmis vomitio, extra eos cibatio commendatur.

(29) Famigeratum hoc eſt, ex ipſo hoc loco, linimentum ad retrocedentia exanthemata *Aetii*, apud *Lentilium miſcell. med.* t. I. p. 145. 450. & varios auctores, deſcriptum, quibus nequaquam de variolis hic indicatis in mentem venit. Aegyptii, teſte *Alpino*, in febribus malignis exanthematicis, & in pueris variolarum ſuſpectis, nullum praeſtantius habent auxilium p. 147.

"rat, & ſaepe ſudores excludit, qui acrium humorum multitudinem "in vaporem difflare poſſunt.

"Ceterum in peſtilentibus & carbunculoſis (30) venae quidem "ſectionem adhibemus ſtatim in principio, non autem cibi contra-"ctionem (31). Fames enim peiorem materiam facit, & vires in "his conſcindit, quas integras ſeruare volumus in omnibus febribus, "maxime peſtilentibus. Siquidem igitur admiſerint loci, illinendae "ſunt puſtulae pharmaco craſſo ex roſaceo, & ceruſſa, & thure, ac "vino dulciſſimo, aut ex ſpuma argenti, & manna thuris, cum roſa-"ceo, reliquae vero partes cerato integantur, ex eadem materia pa-"rato. Conueniunt etiam ipſis omnia cerata & emplaſtra, quae "ambuſtis adhibentur, & puſtulas quidem circa faciem calidae pro-"lutione mitigabimus. Quae vero in reliquo corpore ſunt, per "ſpongias diutius foueantur, maxime prurientes: ſi vero ſerpentia "fuerint vlcera, etiam calcis viuae parum admiſceatur: mirifice "enim reſiccat & ſerpiginem ipſarum ſiſtit. Quae vero iam depa-"ſcunt, lenticula cocta, cum malicorio & melle, aut plantagine, aut "polygono, aut roſis cum pane integantur. Bonum eſt etiam his "caprinum lac, ad humorum prauitatem contemperandam. Opor-"tet autem quartam partem lactis aquae admiſcere, & ſimul coque-"re, aſſidue verſando, donec dimidium de toto ſuperſit, quo ne-"que in caſei naturam tranſiens exacescat, neque feruefactum ni-"doroſum fiat, propter febrem detinentem. Declinatione vero fa-"cta, per medicamentum purgatorium idoneum materiae euacuen-"tur. Poſtea autem antidotus theriaca detur, aut mithridatica, aut "alia quaedam ad lethalia venena & virus eiaculantia facta: nam hu-"morum fortis mutatio, per corruptionem facta, venenoſo pharma-"co ſimilis eſt.

"(32)

(30) Curate iunguntur carbunculoſa exanthemata cum peſtilentibus, & a ceteris diſtinguuntur.

(31) Cibatio plenior, quae in ſideratio-nis metu a priſcis commendari ſolet, & vnguenta illa, & cerata, num qua-drant ad noſtram hanc luem: Diffe-rentia etiam curationis ſecundae ſpe-ciei exanthematum, quae ſicca eſt, & tertiae, quae vlcera inducit, ma-nifeſtum diſcrimen in ipſo genere exhibet.

"(32) Fiunt porro aliquando puſtulae magnae (33), colore "*albae, modicum pruritum* inducentes, redundantes *in femoribus, na-* "*tibus, lateribus, & ſumma ventris* plerumque parte: originem au- "tem ex multa lenta & alba materia habent. Hae vero cum toto "corpore curantur, neque enim grauem morbum minantur, ſi ſal- "tem modico victu quis vtatur.

"Quod ſi febres in his vrentes fiant, commodum fuerit, frigi- "dam dare, in exacerbationum vigoribus, morbo in vigore exſi- "ſtente, niſi viſcera habeant, quae facile laeduntur.

"Fiunt etiam aliquando puſtulae rotundae, inaequales [ἀνωμα- "λα], ſubalbidae, aut ſubrubrae, cum eleuatione carnis, aut varis "ſimilis, qui in facie oriri ſolent, & durae ſunt, ac multum pruri- "tum inducunt, vt vigiliarum cauſſa fiant, dum indeſinens adeſt cu- "piditas ad ſcalpendum. Conſequuntur autem hae plerumque ad "*febres intermittentes* (34), & minime grauem indicant morbum, "quapropter conuenienti tempore aeger in ſolium calidum intente "inſideat. Vtendum eſt & iis, quae foris illinuntur, velut eſt oleum "myrtum, aut lentiſcinum cum myrto, manna thuris, aut cimolia "torrefacta: aut alumine liquido, aut farina fabarum aut ſeſamum "tritum cum modico aceto illinito. Si vero pruritus vrgeant, linteis "crudis, aut per ſpongias ex aqua feruente, foueto: ſi autem exul- "cera-

(32) Sequentia ad finem vsque ipſe forte *Aëtius* addidit, quum *Herodoti* tractatio abſoluta eſſe videatur. *Freindius* in *hiſtory of phyſick* itidem partem ſolum huius capitis ex *Herodoto* eſſe coniicit.

(33) *Liddelius* de *febribus* l. 3. c. 8. cryſtallos ſiue variolas lymphaticas hic intelligi putat. Nihil certe cum veris commune habet deſcriptio. Magis ſimilia *aëtianis* his exanthematibus notauit nuper cl. *Albrechtus* in *commerc. norimb.* anni 1733. p. 178. niſi quod minutas puſtulas, non magnas, vt *Aëtius*, dixerit.

(34) Num haec omnia, & curatio, conueniunt veris variolis? Deſcribitur forte hodierna vrticatio (Neſſelſucht), frequentiſſime febribus intermittentibus ſuperueniens, aut illa epanthiſmata, quae paſſim in *Lentilii eteodromo*, ſub nomine eſſere (Wiebelſucht), memorantur.

"ceratae fuerint, vtendum eſt ceratis ad ambuſta deſtinatis, praeſer-"tim eo, quod ex ordeo paratur.

"Porro, quae valde rubrae [ἐξερεύθεαι] ſunt (35), peſſimae "exſiſtunt. His autem deteriores ſunt liuidae, nigrae (36), & tu-"midae, [ἐξογκουμενα] (37), ſimiles exſiſtentes carnibus compunctis "[ταις εστιγμεναις σαρξι] (38), redundant autem in facie, & pecto-"re, & ventre, lateribusque, ac dorſo (39). Tales a principio ag-"gredi non oportet, ſed differre (40). Si enim non ſucceſſerit, in "eum, qui curationem aggreſſus aut pollicitus eſt, culpa recidit: ſi "vero permanſerint hae vsque ad vigorem, & non progediantur in "peius, non omnino negligere oportet, etiamſi raro, attamen ali-"quando opem ferre, & opportuno tempore medicamenta adhibere, "atque magna animaduerſione curare. Quae enim, poſt mortifica-"tionem ſuperficiei, ex alto emergunt, quid aliud ſignificarint quam "vitam aliquo modo ab internis efferri?

§. VI.

Iudicium noſtrum & aliorum.

Agit generatim *Aetius*, per ſingula capita, de ſingulis febrium ſymptomatibus, atque hoc quidem capite, ex *Herodoti* & ſua forte

(35) ἐξανθηματα gangraenoſa ad ſiderationem tendentia.

(36) Siderationis indicia.

(37) Ergone planae variolae meliores? Malae potius ſunt, & ne in diſtincto quidem genere bonae tutaeque ſatis. Vox ἐξογκουμενα cuticulae a putredine & ſideratione eleuationem indicare videtur. Talia ſunt apud *Hippocratem* epid. 3. carbunculis aduſtione ſimilia ἐκθυματα μεγαλα, ἁ σηψ καλειται, quae *putredo* vocantur.

(38) De στιγμασι ſermo eſt, non de exanthematis naturaliter tumentibus. Neque vllo modo omnia, quae ſequuntur, ad variolas ſpectare queunt.

(39) Si a facie diſceſſeris, non ceterae illae partes, ſed longe potius manus, deinde pedes, maxime variolis abundare ſolent.

(40) Mirum ſane, ſi de variolis ageretur, monitum! De curatione gangraenae & ſphaceli chirurgica agit auctor, in exanthematis ad febres malignas συμπτωματικως, vel infida criſi, ſuperuenientibus.

forte solum experientia, non singularem aliquem morbum pustulosum, sed varia, partim critica, & praecipue symptomatica (41), febrium intermittentium & continuarum, benignarum malignarumque, exanthemata, eorumque indicia & medelas satis promiscue pertractat. Pro veterum more, secundum generalem distinctionem febrium simplicium, putridarum, malignarum, primo pertractat singulis accommoda exanthemata, vt de morbo singulari, qui a communibus febrium speciebus adeo euidenter a medicis & vulgo distingui potest, nequaquam in mentem venisse pateat. Addit deinde species exanthematum febrilium duas prius omissas. Multas alias addere potuisset, aeque a variolis diuersas, quarum in febribus obseruatarum alii auctores veteres nouique mentionem diuersimode iniiciunt. Sunt enim illae pro habitus corporis, statusque epidemii diuersitate, innumeris modis, varia. Variolas inter morbos febriles, de quorum symptomatis *Aetius* hic agit, quaerendas esse statuit cl. *Hannius*, cui nos hic assentimur: licet contra erudite disputet *Drelincurtius*, antiquitatis ipsarum strenuus propugnator, loco supra adducto. Attamen certe pro morbo sui generis habendae sunt, quamuis, me quoque iudice, ad febrium (42) classem spectante, non pro

(41) Hac ipsa re satis distinguuntur variolae, quae semper affectus sui generis primarius sunt, nunquam aliunde dependens, ab *Herodoti* exanthematis, ad petechiarum indolem potius referendis, de quibus recte *Neucranz.* de *purpura* p. 148. "Purpurata febris non semper pro primario affectu agnoscenda, vt primo "& per se semper afficiat: namque "& symptomatis rationem aliquando induit aliarum partium malignae "inflammationis, pleuritidis scilicet, "anginae, peripneumoniae, phrenitidis,„ (addo, etiam variolarum, morbillorum, febrium intermittentium, continuarum, pestis, aliorumque morborum) "confectaria: quales perniciosas inflammationes, aliosque malignos abscessus, tamquam primarios morbos, vnde ceterorum symptomatum series, ipsaque purpurata febris dependeret, "*populariter aliquando* saeuisse constat.„ Eadem est anthracum indoles, de qua deinceps.

(42) Febris essentiam, & signa pathognomonica, qui in sola pulsus celeritate vel frequentia, vel in vtrisque, vel & in calore praeter naturam manifesto collocant, iis in promtu est variolarum morbum saepe ex febrium censu eximere. Taceo eos, de quibus *Spigelius*, *operum* t. 2. p. 61. dicit: "plurimi sunt hoc tem-"pore

pro febris promiſcue ſymptomate, de quo *Aetius* ex *Herodoto* ſermo-

"pore nobiles doctrina viri, qui in "febre pulſus inaequalitatem ſemper "quaerunt: vbi vero pulſum celerem "& frequentem deprehenderunt tan-"tum, ibi febrem adeſſe negant.,, Ipſe *calorem praeter naturam* in omni febre reperiri docet; "pulſus vero "lentarum & occultarum febrium "nos ſaepe decipere, & recordandum "illius *a Celſo* dicti: *venis credimus, "fallaciſſimae rei.*,, Mihi autem febris eſt, quilibet morboſus & typicus maſſae ſanguineae feruor, licet non ſemper cum caloris ad ſenſum exceſſu. Iungitur ei fere ſemper, plerumque etiam augmentum, ſaepe originem praebet, commotio inſolita cordis & vaſorum ſanguineorum, licet interdum ea ipſa pulſus ad ſenſum non mutetur; interdum alias plane affectiones praeter naturam, quam celeritatem & frequentiam, adſciscat. Quamuis ergo iſta in partem ſignorum vocem, febrim tamen etiam adeſſe opinor, vbicunque in ſanguine adeſt agitatio, ſeu efferueſcentia, materiae alicuius febriculoſae, ad proprii generis typum maxime efformata, quocunque ſe ſymptomate vel effectu manifeſtet. Agnoſcamus modo typum & indolem morbi, cuius indoles febriculoſa eſt, & febrim etiam agnoſcemus; quamuis nonnunquam ſigna illa manifeſtiora & vulgata, calor notabilis, & pulſuum celeritas atque frequentia, abſint. Adſunt quidem iſta plerumque in ipſo etiam horrore, quo reliquum corpus occupante, plerumque tamen in arteriis maioribus calor etiam tactu percipi ſolet. Reperiuntur plerumque in variolarum, primo eruptionem, & rurſus deinde ſuppurationem molientium, morbo. Deficiunt vero nonnunquam clariſſime, vbi tamen, niſi λογομαχιαν pugnare velimus, febris indubie adeſſe dicenda eſt: ſub febrili inſultu, horrore, & frigore (vbi pulſum interdum naturalem, interdum oppreſſum, tardiſſimum, rariſſimumque euidenter notanimus) itidemque progrediente morbo, praeſertim maligniori, & ſub ipſo aliquando ſtatu, ne de declinatione dicam, immo, quod manifeſtiſſime obſeruare licuit, in totis interdum paroxyſmis atque decurſibus febrium periodicarum, epidemiarum, algidarum, occultarum, aliarumque; vbi ſi ex pulſu, vel etiam ex calore maneſeſtiori ſolum iudicare velles, in dignotione & curatione febris tertianae, quartanae, quotidianae, aut alius, ſine vllo caloris & pulſuum indicio morboſo, ſed per alia ſymptomata plura ad ſuum propriumque eius generis febribus typum procedentis, vehementer ſaepe errares. Immo notati ſunt, licet rarius, quibus per απυρεξιαν pulſus frequentior celeriorque naturaliter fuit; per febres febriumque paroxyſmos manifeſtos longe tardior, licet maior fortiorque: vti in aliis pulſus per ſanitatem inaequalis, aut intermittens, febre inuadente, in aequabilem expeditur. Neque etiam, cum & caloris, & frequentiae celeritatisque pulſuum, infiniti fere gradus ſint, & pulſus ſaepe per naturam aut morbum alium ſit varius, certa ſatis regula diagnoſtica inde deſumi poteſt. Sunt affectus plures, vbi cordis palpitatione, & tremore ſaepe velociſſimo,

mocinatur. Nemini fane totum locum, fine opinionis alicuius fauore, legenti mirum effe poteft, veram variolarum hiftoriam plerosque medicos ibi non reperire: quamuis hinc inde indicia aliquo modo fimilia fint: vti omnia omnino exanthemata aliquid commune habent. Agere *Herodotum* aliqua huius loci parte de variolis *Bartholinus* etiam in *cifta medica* (43), & ante eum alii fufpicati funt, vt *Augenius* (44), *Primerofius* (45), qui *Mercurialem*, pro nouitate variolarum docte pugnantem, fat frigide refellit, *Zacutus* (46), *Schenckius* (47). Refutauit figillatim hanc fufpicionem *Sebizius* (48): neque oculatiffimus *Freindius* (49) variolarum ibi morbum videre potuit, quamuis ipfum illud caput probe luftrarit, & praeceptum ibi datum de venae fectione, erumpentibus licet exanthematis inftituenda, ad variolas, aliasque puftulas, & tumores, lubens applicauerit.

fimo, & fpasmis, conuulfionibus, doloribus, fine typo, fine eiusmodi morbo, qui febris apud medicos audiat, mire faepe exagitatur pulfuum celeritas & frequentia. Sunt, quas medicus ad morbum curandum accitus noffe in ignotis antea aegris nequit, velocitates pulfuum naturales, per aetatem, fexum, conftitutionem, variantes; & non naturales, per cibum, potum, motum, animi pathemata, in aegrotantibus maxime debilibusque, ita ad longum faepe tempus mutabiles, vt obferuatorem ifti figno, tamquam vnico, intentum, multis modis a febrium διαγνώσει feducere poffent. Sit ergo variolarum morbus febris, quia feruor maffae fanguineae typicus, & materia eius inflammans eft, & duas, ex folita fuae indolis lege, febricitationes, feu febris acceffiones aut exacerbationes manifeftas, iufto tempore ebullitionis & fuppurationis, ordinarie producit: quamuis iftae nonnunquam, quod *Drelincurtius* aliique probant, & nos identidem notauimus, magis occultae fint, & neque ardore, neque pulfu, immo neque aegritudine fat notabili, fe manifeftent. Ipfe *Galenus*, qui celerem pulfum pro primario febris figno agnofcit, haec non negaret, fi morbum variolofum fpectare daretur. Inflammationes enim quascunque ad febres retulit, &, licet vniuerfi corporis ardorem, aut pulfus celeritatem, non excitarent, febres partis inflammatae particulares eleganter vocauit. ad *Glauc.* 2. c. 1.

(43) locul. 58. p. 593. feqq.

(44) de *febribus* l. 9. c. 11.

(45) de *febribus* p. 436.

(46) *medicor. princ. hiftor.* p. 165.

(47) in *methodo variolarum & morbillorum dignofcitiua & curatiua.* c. 5.

(48) *de variolis & morbillis* diff. 3. §. 17.

(49) *hiftory of phyfick* vol. 1. p. 74. fqq.

rit. Lustrauerat eumdem locum litteratissimus *Conringius*, ceterosque veterum Graecorum, latinorumque omnes, quum (50) in nostram sententiam scriberet: "neque de variolis in *Hippocratis*, vel "in *Galeni*, vel in *Celsi*, *Plinii*, *Aretaei*, *Oribasii*, *Pauli*, *Alexandri*, "aliorumue, qui certe ante saeculum a nato seruatore septimum vi-"xerunt, monumentis est descriptum, aut proditum: qui tamen "multa admodum minuta & tenuia memoriae prodiderunt, non o-"missuri aut neglecturi hunc affectum, si, vt nunc, omne hominum "genus ea tempestate affiixisset: quo argumenti genere & *Mercu-*"*rialis* pugnat, cui nihil non artis medicae fuit lectum:,, Legerat *Herodotum*, & reliquos veteres, curiosus cutis affectuum distinguendorum auctor, *Hafenrefferus*, quum diceret (51): "apud grae-"cos & latinos, propter inconsuetudinem, variolae nomine carue-"runt.,, Peruestigauerat ista omnia inclitus professor Bononiensis, *Caesar Marescottus*, quum, magno eruditionis & experientiae apparatu refertum de variolis tractatum (52), ante hoc decennium, ederet, ibique nouitatem etiam eius morbi egregie vindicaret. *Hebetes oculos*, & *retusam mentis aciem*, tantis viris, attentis *Herodoti* lectoribus, non imputabit politissimus antiquitatum auctor, immo imputabit spero hanc ob rem posthac nemini, vbi ipsum *Aetii* codicem, locumque non interpolatum, perlustrarit. Neque igitur & nos culpandi esse videmur, quia nec in illustri illo *Herodoti* loco, neque in quoquam veterum, adhuc in lucem protractorum, variolas, earumque signa & differentias, inuenire, aut, indigitatas ab antiquitatis earum propugnatoribus, agnoscere potuimus.

§. VII.

Veterum vocabula vaga ad variolas frustra trahuntur.

Ipse ingeniosissimus auctor antiquitatum fatetur (53), infirma esse & incerta omnium, qui antehac, in quoquam antiquitatis recessu,

(50) dissert. de *variol. & morbill.* §. 37.

(51) de *cutis affectibus* p. 197.

(52) Recensio operis eximii exstat etiam in *act. erud. lips.* 1724. p. 226. *sqq.*

(53) §. 8. Infirmauit praecipua, ante ipsum

ceſſu, ſub quocunque nomine, variolas reperire ſibi viſi ſunt, doctiſſimorum virorum fulcra; niſi tandem aliquando, non vagum aliquod, ſed certum propriumque nomen, antiquitus datum, quod non potuiſſet non morbo tam exquiſito, & memorabili, & generali, & in vulgus noto, imponi (54), &, ſub eo nomine, ipſa morbi deſcriptio, commonſtretur. Ego vero non incerta ſolum, & infirma putem cetera, ſed ob id ipſum plane inania, quia in tam ſingulari, tam memoranda aegritudine, vbi id non debuiſſe non fieri exiſtimem, nihil certum ac proprium determinent, nihil cohaerens nectant, vt, ſi ad variolas applicari deberent, quae ſparſim ſub quocunque nomine dicta reperimus, ab his illisue antiquitatis amatoribus ad iſtas detorta, quadrata ſaepe rotundis miſceri, & morbi tamen ſingulariſſimi plena ſatis deſcriptio & hiſtoria non confectae eſſe videantur (55). Neque enim ſatisfacit longus ille variorum, & aut nimis generalium, aut partim toto caelo a ſe inuicem, & a variolis, diuerſorum cutis excretionum catalogus, ex graecitate, a *Dre-*

ipſum, a viris itidem doctiſſimis, hanc in rem, ex *Hippocrate, Galeno, Aetio, Herodoto, Paulo, Oribaſio, Celſo, Plinio*, exquiſita *Sebizius*, differt. de *variolis & morbillis*. 2.

(54) Quamuis apud pleroſque populos nomina variolarum, aliorumque morborum, ſuas etiam habeant ὁμωνυμιας καὶ συνωνυμιας; eſt tamen, & eſſe debet, aliquod morbi ſingulariſſimi vocabulum, quod, quocunque cum epitheto, vel ſub deſcriptionis accurate & connexae, & iuſto loco factae, explicatione, hunc affectum, & non alium, ſignari oſtendat.

(55) Non de nomine ſolo loquor, ſed de diſtincta connexa, ac accurata, ſub nomine aliquo, tractatione, qua tot alios minores, minusque longe memorandos, morbos dignati ſunt Graeci. De nomine ſolo ſi quaereretur, reſpondere aliquis, cum ſat imbelli in his *Syluatico*, poſſet *controu. medic.* p. 419. "Eorum argumentum lubenter paruipendo, qui variolarum cognitionem omnem a graecis medicis auferunt, quia diſtinctum earum nomen apud hos non legerint: tum quia eorum libri omnes ad nos non peruenerunt, tum etiam, quoniam fortaſſe eo vſi ſint nomine, quod non ita plane intellexerint deinde alii medici. Videre enim eſt arabes quoque medicos, in deſcribendis variolis & morbillis, variis ac diuerſis vſos fuiſſe nominibus, quod idem latini fecerunt, & hoc tempore, ſecundum regionum diuerſitatem, vulgus facit." Reſpondimus nota proxime ſuperiori.

Drelincurtio (56) ſuppeditatus, qui, puto, quicquid dici poteſt, complectitur: neque vllum ex tot nominibus, quae ille omnia ad variolas applicari poſſe contendit, vel vnicum propriorum huius morbi characterum ſibi iunctum habet.

CAPVT III.

DE VARIOLIS IN VETERVM ANTHRACE QVAESITIS, EIVSQVE SENTENTIAE PATROCINIO INTER ARABES.

§. I.

Status quaeſtionis de variolis & anthracibus.

Neque etiam ex tumorum & abſceſſuum multiplicium ordine quicquam ſatis aptum, ad noſtri huius morbi indolem exprimendam, ſingulariter adhuc indicatum eſſe, ipſi eruditiſſimo *Hahnio* videtur, praeter illam de anthracibus ſententiam, quam ſcopo omnino ſatisfacere credit, & potiſſimum, *antiquitatum variolarum nunc primum*

(56) vel *Schaffeldio*, in notis ad diſſertationis ſupradictae §. 16. Nominat ἐκβρασματα, ἀναβλυσιας, ἐκρηγματα, ἐξορμησιας, φυματα, ἐξανθισματα, ἐξανθηματα, ἐξανθησιας, ἐπανθισματα, διεξανθισματα, ἀνασηματα, ἀποβλαστησιας, βλαστηματα, ἀποβλαστηματα, τα κατα το σωμα ἐπανισαμενα, ἐρυθρηματα, τα ὑπο το δερμα ἀφισαμενα, ἐκθυσιας, ἐκθυματα, ἀποσκημματα, ἐπιζηματα, ἐπιζεσματα, ἐκζεματα, ἐκζεσματα, περιζεματα, περιζεσματα, ἀναζεσιας, ἐπιζεσιας, ἐπιφλογισματα, ἐπικαυματα, πυρικαυστα, πυρικαυματα, αἰθολικας, αἰθολικωδεα (en variis vocabulis indigitatam ſententiam de carbunculis!) ἐπαρσιας, ἐπαρματα, ἐπαναστασιας, φλυζακια, φλυκταινας, φλυκταινιδας ὡσπερ πυρικαυστας, (ſecundum ipſum locum *Hippocr.* de anthracibus 2. epid. ſect. 1.) ἀποστασιας κατ' ἀποθεσιν, ψυδρακια, πομφους ὡς ἀπο κνιδης, πομφολυγας, πομφολυγμους, πεμφυγας, τα ἐν τω χρωτι τρηγυσματα, τα κεγχρωδεα, τα ἀμυχωδεα ἐξανθηματα, τα οἱον ὑπο κωνωπων κεντηματα, ἀνακεντηματα, δηγματα, ἀναδηγματα, το χρωμα ἐγκαταδαμαθεν, τους ὑπεξον μωλωπας ἐμφερεις, τους αἱμαλωπας, τα μωλωπιζοντα. Verborum ſatis! Quisquis rem ipſam ex his conficere, plaudente orbe erudito, ſuſtinuerit, magnus mihi erit Apollo.

mum ex graecis erutarum titulo, in publicum euulgat. Quam sententiam, quum modeste, & cum submissa obseruantia erga ipsum, quod expetimus, clarissimi *Hahnii* iudicium, examinanda nobis sumserimus, non id in quaestione esse putamus, num variolis aliquando accedant carbunculi, earumque fiant συμπτωμα; neque num variolae interdum ita alicubi degenerent, vt carbunculosae fiant? id est, num anthracis nonnunquam instar, nonnisi bullarum forma erumpant in quibusdam partibus, easque subito adurant siderentque, vt eschara excitetur? Vtriusque generis casus videmus, & viderunt notaueruntque auctores de variolis supra laudati, & alii plures (1). Oriri vero carbunculos in peste, febribusque malignis & exanthematicis pluribus, in confesso est. Neque rarum est, alia vlcera & apostemata, (quidni & variolas)? carbunculosa, id est, ἐχαρώδεα, fieri (2). De quo autem quaeratur, id esse debet: "num ipse ille "morbus, quem nos variolas vocamus vel ipsae illae singulares seu "specificae pustulae, graecis auctoribus & latinis vocentur anthrax, "vel carbunculus; anthraces vel carbunculi: adeo vt non alius "sit graecorum anthrax, quam nostrae variolae, nihil hae, nisi an-"thrax graecorum.„ Id vero est, quod neque euictum esse, neque, salua accurata & plena morborum historia, concedi posse videtur.

§. II.

Anthrax a variolis diuersus.

Esse nimirum affectum aliquem, a variolis varioloso que morbo longissime diuersum, qui anthrax, carbunculus, pruna, ignis persicus, apud medicos chirurgosque, qui post graecos romanosque veteres scripserunt, vocitetur, certo certius liquebit cuiuis, cui lubitum fuerit euoluere quemcunque scriptorum chirurgicorum, aut qui de tumoribus, aut de affectibus pestilentibus egerit, & auctores, sub dictis nominibus,

(1) e. g. *Sydenham.* Sect. 3. c. 6. p. m. 252. *Pechlin. obseru.* 237. *Spindler. obseru.* 89.

(2) Exemplum ipsi adduximus in *obseruat.* de *febr.* Sect. I. §. V.

nibus, in *Moroni, Waltheri, Lipenii, Alberti, lexicis medicis* enumeratos quam plurimos. Viderit iam cl. vir, quo illum referendum putet, & quo ſub alio nomine is in graecis antiquitatibus reperiundus eſſe videatur, ſi, quae ſub proprio illo receptoque nomine dicta ſunt, demere ipſi, & in alienas variolas coniicere omnia, placuerit. Quod ſi diceret aliquis, confudiſſe graecos cum variolis anthraces recentiorum, ſupinum ſat temere imputat errorem. Si ὁμωνυμιαν vtriusque affectus apud eos reperiri vellet, (quod auctor ſententiae velle non videtur, quia omnia omnino veterum de carbunculis dicta ad variolas ſolas applicat) indicatam eam alicubi deberet oſtendere, cum nota tamen diuerſitatis apud *Galenum* ceterosque expoſita, cuius veſtigium nullum eſt. Si ignoraſſe Graecos recentiorum anthracem exciperet, plus forte haberet difficultatis, quam ſi variolas ignoratis admittere vellet, cum anthraces alicui regioni aut ſaeculo peculiares fuiſſe nulla ratio aut hiſtoria ſuadeat.

§. III.

Ambiguitas in ſententia de συνωνυμια variolarum & carbunculorum.

Ambiguam iam reddere videtur ſententiam, de anthrace, carbone, ſeu carbunculo, variolis συνωνυμω, reſtrictio illa, qua omnibus quidem, ſed maxime malignis, competere anthracis nomen (3), & apud *Celſum* longe alio loco de his, ſub carbunculi denominatione, alio de benignis, ſub titulo puſtularum, agi dicitur (4): quam rem reſpicit & refellit quartus, quem ſupra diximus, variolarum character. Auget ambiguitatem, quod, ſub hac nominum permiſtione, non intelligatur, quid proprie carbunculus dici debeat: totusne morbus, an aliquod σύμπτωμα cruſtoſum? vnane puſtula, an plures? principione ſtatim primo, an demum in progreſſu, quando confluunt; an in fine quando cruſtas tandem inducunt? puſtulaene ipſae in cute efflorentes, quas non variolas dicimus; an totus inflam-

(3) §. 30.

(4) §. 79. 83. add. ſupra cap. 1. §. 3.

flammatarum in vicinia partium ambitus; an cruſtae euenientes; an vlcera in carnes ſubtus ſerpentia, quae rarius morbi huius pediſſequa ſunt? Si quis inter graecos variolas vocitare aliquo nomine voluiſſet, is credo vel totum morbum, vel etiam puſtulas ſingulas ita dixiſſet, & per ſua deduxiſſet tempora, ſine συμπτωματων cum ipſo nomine primario confuſione.

§. IV.

Deſcriptio anthracis a variolis diuerſi.

Recentiorum *anthrax*, ſeu *carbunculus*, ac, me quidem iudice, virisque ſummis adſentientibus, idem, qui graecorum latinorumque, eſt tumor magnus, principio quidem baccae fere iuniperi magnitudine, ſed vno alteroque ſtatim die valde increſcens, ad auellanae, ſaepius iuglandis, & ſaepiſſime maiorem menſuram, vt pugni magnitudinem ſuperaſſe ipſi viderimus. Ingentes plures notauit *Diemerbroek* de *peſte* (5). Raro aut nunquam hic tumor ſoli cuti, ſolis integumentis inhaeret; ſed muſculos ipſos maxime, tendinesque, & pinguedinem afficit: in cute vero quidem apparet cum pruritu, & erumpente vna vel pluribus prope ſe inuicem locatis bullis, φλυκταιναις, πεμφολυξι, quas arabes veſicas vocant, non variolarum forma ordinaria, ſed tali, qualis ab ambuſtione cum elatione cuticulae oritur, ſero ſtatim, vel flatu certe ſeroſo turgida, quae rupta fatiſcit in ἐσχαραν, ac circum circa magno ambitu inflammatur, intenſoque, & diuerſis gradibus ad nigrorem inclinante, colore inficitur, cum ardore & dolore ingenti. Saepe vero anthrax ſine puſtula exoritur vlla, nec prius viſitur in cute, quam eſcharam, ſeu cruſtam emortuam, inuſſit. Eſt vero illa cineritia, aut nigra, velut a ferro candente, & magnopere differt a cruſta exſiccationi abſceſſuum vlcerumque ſuccedente, ἐφελκις dicenda, quae in variolis, ſine aduſtione ἐσχαρωδει, ſub finem demum oboriri ſolet. Manat nonnunquam ab anthracis eſchara ichor, velut ab vlcere fit, & ab aduſtis:

(5) p. 254. vbi & alios ex *Platero* & *Foreſto* recenſet.

adustis: interdum siccus est, & quasi nimia adustione necatus & arefactus. Separata cutis eschara, quod vel sponte, vel chirurgi ope, post vnum fit vel alterum diem, non pus apparet, sed caro subtus spongiosa, nigra, aut in nigredinem vergens, marginibus tamen adhaerens, qua sensim corrupta & sponte abscedente, aut cauterio exusta, aut exsecta, profundum adest vulnus vlcerosum. Inflammantur etiam nonnunquam partes extra ipsum carbunculi ambitum, phlegmonis aut erysipelatis instar, per affectorum praecipue tendinum consensum. Curatus anthrax cicatricem, pro magnitudine sua, & materiae cutisque ratione, semper relinquit, a variolarum foueis, quae saepe etiam nullae sunt, immensum diuersam. Est vel simplex, quod plerique omnes scriptores scribunt, vel malignus, aut etiam pestilens: sed idem vterque ipsum est symptoma, idem tumor, vti tumor idem est, pestilens, simplexque, aut venereus bubo; tonsillarum inflammatio vulgaris, & quae malignis febribus accedit. Simplex anthrax febrem, vti grauiores inflammationes omnes, comitem solet habere, sibi symptomaticam, superuenientem potius, quam praecedentem: neque notatur praeuium ebullitionis stadium. Oritur hic a genita in corpore, & extrorsum protrusa, praeter malignae febris alius consortium, materia eiusmodi adurente, inflammante, putrefaciente (6). Malignum non eum solum dixero, qui proprie pestilens sit, seu ipsi pesti accedat, quam, quod dei gratiae acceptum refero, viuendo meis in oris non attigi; sed etiam, qui variolis malignis, & aliis febribus acutis, συμπτωματικως accedat, exitioso haud rarenter cum euentu, materia istorum morborum ad causticam indolem euecta, & in vnum ita collecta & detrusa locum: ex cuiusmodi caussa in aliis extra

(6) Simplex anthrax bis mihi visus est, vterque in nucha, cum rubore, pruritu & pluribus bullis miliaribus incipiens, quae eodem die in crustam abibant, adusta etiam subtus carne, pugni magnitudine alter, alter duarum fere iuglandium, vterque rotundus & acuminatus, ac circa escharam ex rubro fuscus feliciter sanatus vterque. Febris non praeuia, sed statim superueniens, in alter aegro septuagenario, non nisi quatuor; in altera, quae femina fere quinquagenaria erat quatuordecim durabat diebus. Sanatio chirurgica mensem poscebat & amplius.

tra variolas morbis nullae vnquam verae nafcentur variolae, vti natos carbunculos συμπτωματικȣς videre fat faepe licuit. Anthrax vnus (7), aut alter, frequentior eft multis, & morbum iam carbunculofum malignum oftentat: quum vnam variolam, aut plures in vnum folum membrum collectas, vix rariffime obferuare liceat: certe morbum malignum id haud indicaret. Saepe vero etiam plures in variis corporis partibus fparfim oboriuntur anthraces, quorum tamen finguli feorfim fuum occupare folent locum: quamuis latius interdum ferpant, magnumque fatis ambitum putredine fua fenfim infeftent. Quinque diuerfos in vnius febris ardentis malignae ftatu ipfi fpectauimus curauimusque. Plures obferuarunt alii (7). Multa vero anthracum millia, vti variolarum faepe funt, immo vnam in multis membris efcharam, per ifthmos quafi efcharum iunctam, ex anthracibus confluentibus oborta m, nemo forte vnquam vidit: dum, ex iunctis confluentium variolarum cruftis, vnam quafi per plura membra cruftam nafci, quotidie videmus.

§. V.

Characterum diuerfitas.

Characterum, quos fupra de variolis memorauimus, hic nofter anthrax nullum habet, quod cuilibet in promtu eft indicatu. (I.) Tantum abeft, vt vniuerfalis humano generi fit, vt fit potius ex aliquanto rarioribus (8). (II.) Quem femel infeftauit, eum, quod exem-

(7) Obferuat. cl. *Hahnius, Dioscoridem*, vbi de anthrace loquitur, plurali femper numero vti: vt probabile fiat, non hunc recentiorum carbunculum indigitari; fed variolas quae multae effe folent. Sed, quod doctiffimi viri pace dicam, ea eft vbique ftyli *Dioscoridaei* ratio. Remedium aliquod vbi ad quamcunque morbi fpeciem commendat. plurali hanc numero exprimit, & tuffes, dyfenterias, cancros, carbunculos, quamuis ifti affectus fingulis hominibus non nifi finguli fint, fanari illo fuo medicamine dicit.

(7) *Salmuth.* centur. I. obferu. 40. vndecim obferuauit, regionem cordis quafi cingentes, qui, quum in vnum quafi confluerent, mortem acciuerunt, oriundi ex purgatione violenta hominis afthmatici per efulam.

(8) Paffim cl. auctor *antiquitatum* probabilitatem aliquam fuae fententiae exinde

exempla, praesertim sub statu pestilenti, docuerunt, iterum iterumque, immo per varios morbos, ab hoc, vti a symptomatico affectu quouis, corripi nihil vetat. (III.) Non variolas veras profert, a quibus etiam liberare obseruatus non est; sed pustulam vel pustulas, bullarum instar, cum subito sequente adustione, quae cutem carnemque enecet. Vae istis variolosis, quibus vel minima huius rei similitudo est! Ista vero adustio, non pustula, ad essentiam carbunculi spectat. Pustulam enim saepe abesse constat. Neque febrilem ebullitionem praeuiam requirit, quamuis comitetur alienam symptomaticus, vel sua inflammatione symptomaticam excitet. (IV.) Si cum pustulis incipit pluribus, in vnam eae coeunt escharam, & vnum subtus tumorem malignum indicant: sed & cum vna pustula incipiens malus est, eamdemque faciem habet. Carbunculi vero, vbi adsunt plures, distincti sunt, & suis singuli locis, quamuis malignissimi, circumscribuntur & vnicus sua itidem pericula habet, vel in alio morbo indicat. (V.) Historia morbi, per tempora, longe a variolis diuersa est. Deficit tempus ebullitionis, cum omnibus symptomatis: nisi ebullitionis tempus incertissimum illud vocare velis, quod in pestilentia, aliisque morbis, symptomaticum carbunculum praecedit. Tempus eruptitionis carbunculi, quod etiam longe magis subitum, & incertum est, febrim non tollit, aut minuit, sed statim arcessit, aut auget. Deficit suppurationis tempus. Nam pus verum in anthrace nullum est, & ex eo nullum generatur, nisi circa inflammatos margines, aut partes forte per consensum phlegmone, aut erysipelate, affectas. Putrefactionis potius tempus est, seu, vt ita dicam, mortificationis, idque ad huius morbi essentiam spectat, quod ab vniuersalium nostrarum variolarum essentia longe, per dei gratiam, abesse quotidie

exinde conciliare nititur, quod graeci, vbi de anthracibus locuti sint, non tamquam de raro aliquo, aut soli pestilentiae proprio affectu, sed tamquam de ceteris vulgaribus, & cuiuis notis, verba fecerint. Nos vero anthraces nostros, quamuis variolis, febribus, scabie, aliisque vulgatissimis morbis, longe rariores reputemus, raros tamen omnino, & solum pestilentes esse, haud credimus. Neque igitur illud argumentum nobis aduersatur praesertim cum in oriente frequentiores esse certum sit. Conf. ad hunc §. supra cap. I. §. 4.

tidie cernimus. Deeſt tempus exſiccationis. Nam ἐσχάρα, ſeu cruſta aduſtione enecata, carbunculi, & ipſa cutis caroque ſubito aduſta, non exſiccatur, neque affert exſiccationis, ſeu ſtadii vltimi, principium; ſed viam potius pandit ad longam medicationem patuli & profundi vulneris vlcerisque, quod ad eſſentiam huius morbi, non varioloſi, ſpectat. Tempus exſiccationis verum poſt menſem & amplius demum, ſub ope chirurgica, ſine certa lege, ſuccedit. (VI.) Anthracis inuaſio & periculum cuilibet aetati promiſcua ſunt: neque vlla ratio eum infantibus magis familiarem facit; & adultorum millia quotidie videmus, nunquam eum paſſos. (VII.) Si quis profundi eius ulceris cicatricem cum foueis variolarum confundat, is nunquam illam viderit, neceſſe eſt. Et qui non vidit, ex deſcriptione ſupra facta, omnibusque auctoribus, facile conuincetur. Praetereo plura, quae quiuis ex vtriusque morbi hiſtoria facile eruere poteſt, quaeque indolem & cauſſam carbunculi, & ordinariarum variolarum, longe diſcrepare, ſat euincunt. In curatione ipſarum variolarum ordinariarum, quamuis confluentium, niſi alii affectus accedant, aut ſequantur, vix opus eſt chirurgi, cruſtam, inflammationem, ſiderationem, abſceſſum, curantis manu, quam ab illo ſemper adurente carbunculo abſtinere temerarium fuerit. Quid euenturum eſſet ex aduerſo, ſi variolis *Galenica*, ac recentiora, carbunculorum remedia admouerentur, aut malignis illis, *Celſi* ex conſilio, quod plurimis in anthracis curatione placet, ſubitum profundumque cauterium candentis ferri applicaretur, experiri credo abhorrebit mecum prudentiſſimus *antiquitatum* auctor. Cetera, interna maxime, inflammationis putrefactionisque medela, ad variolarum, ſed impenſe inflammantium, & putredinem minitantium normam, fere inſtituatur licet. Benignae plane, & tolerabilem, medicina vix opus habent. Alius tamen eſt variolarum quarumuis, per ſua tempora, typus: & duplicis praecipue illius febris, variolis natiuae, ad carbunculos neutiquam ſpectantis, & ſymptomatum ex proprio ingenio comitantium, ratio, aliam ſaepe poſcit medicationem. Taceo, quae erumpentibus iam inflammatisque anthracibus longe magis, quam variolis, apta eſt, ſanguinis miſſionem validam: taceo,

ceo, dum συμπτωματικὸς est carbunculus, quod variolae verae nunquam sunt, propriam primarii morbi in medicando rationem. Verbo dicam: differunt natura, fiendi modo, magnitudine, situ, forma, typo, curatione.

§. VI.

Transitio ad examen nouae sententiae.

Talis cum sit, tamque a variolis diuersus, hodiernus & recentiorum accuratiorum auctorum, qui post graecos romanosque veteres scripserunt, omnium anthrax, seu carbunculus, mirabile sane fuerit, nouam plane eos omnes isti vocabulo affinxisse ideam, eamque tantopere differentem ab illa priscorum, a quibus nomen ipsum omnes, immo & descriptionem plurimi, mutuati sunt, & quos quotidie in manibus habent, & sat dilucidos reperiunt, & in eamdem suam, sine vlla ambiguitate, allegant sententiam. Id tamen, quo mirum dictu videtur, quum iam a clarissimo viro erudite & ingeniose, cum veri specie, doceri videatur, in tam insolentis sententiae rationes inquirere veritatis amatores decet. Praemoneo, quod clarius deinceps patebit, ipsas graecorum latinorumque de anthrace & carbunculo descriptiones, si de variolis explicari debeant, paribus certe, ne quid nunc amplius dicam, premi difficultatibus, ambiguitatibusque, atque cetera omnia, quae iam dudum de aliis exanthematis, tumoribusque, ab antiquitatis variolarum defensoribus exquisita, & ab oppugnatoribus eneruata & reiecta fuerunt.

§. VII.

Consensus arabum in συνωνυμίαν anthracum & variolarum laudatus, fulcrum praecipuum.

Maxima igitur huius fundamenti firmitas nititur in reputato arabum medicorum in συνωνυμίαν carbonum & variolarum consensu. Ipse id cl. auctor haud abnuit. Ingeniose & operose expositis, & in suas partes tractis graecorum latinorumque effatis, quibus lectores non praeiudicantes (quos inter tamen me, qui conuictus non sum,

ſum, numerari velim) facile conuictum iri arbitratur, ad arabum conſenſum ſtabiliendum progreditur, & "fabulas, *inquit*, narraſſe "videri poteram ſecus ſenſuris, ſi in his graecorum monumentis ac-"quieſcerem.„ In praefatione itidem, "nihil, *ait*, aeque mihi pro-"fuit, quam labor conferendi arabes cum graecis. — — Inſtituta a "me arabum comparatio cum graecis meas de variolis apud hos re-"pertis cogitationes ita confirmauit, vt, detectis arabum plagiis, "non mihi tantum certiſſimae nunc ſint, quas cum orbe erudito "communico, veritates, ſed & omnibus in vniuerſum lecturis tales "propediem futurae.„ De hoc igitur laudato arabum conſenſu, dictisque plagiis, primum verba faciam. Doleo vero, me arabicae linguae iuſta peritia, & auctorum codicibus deſtitutum, ab ipſis fontibus prohiberi, &, cum cl. *Hahnio*, non niſi turbidos barbarorum, qui latine verterunt, riuulos adire poſſe. Atque ob id ipſum maxime ad medicos philologosque arabum linguam bene doctos confugio, eorumque imploro eruditionem, iudicationemque.

§. VIII.

Dubitatio de illo conſenſu prima.

Plura habeo, quae, pace viri excellentiſſimi, ad illud argumentum regeram. Primo, quamuis omnia ita ſe haberent, vt & arabes, vel omnes, vel aliqui, ſuo variolarum nomine graecorum anthraces expreſſerint, & ſuas in antiquo iſto morbo a graecis deſcripto variolas reperiri putarint, & deſcriptionem, prognoſin, curationem, hauſerint ex iſtis graecorum locis; non tamen ſequeretur, iſtam arabum ſententiam veram eſſe: quum pateat, hos multis erroribus, in interpretatione & applicatione graecae medicinae, obnoxios fuiſſe. Eruditionem ſuam medicam paene omnem a graecis mutuati, iſtos nihil fere ignoraſſe, ſuperſtitioſi adoratores, lubenter opinabantur. Viderant forte morbum illum inſignem, ſuo tempore, ſua in regione, iam diu ante vulgatum, quam graeca eruditio ad ipſos commigrauerat. Quid igitur mirum fuiſſet, ſi primi arabum medici graece docti, a quibus ſatis diſtant, qui nobis ſuper-

ſunt,

ſunt, noſtratum quamplurimorum in morem, perſuadere ſibi non potuiſſent, ignoraſſe graecos, & intactam ſcriptis reliquiſſe eiusmodi luem, quam ipſi forſan inter ſe pro noua habere non poterant? Haec ſi ita ſint, omnem puto iſti homines mouiſſent lapidem, vt illum morbum venerabili ex antiquitate eruerent, & quacunque ſimilitudine probabili reperta, illud Archimedis εὕρηκα εὕρηκα facile proclamaſſent, inque omnes ſuas ſcholas, cum ipſa graecae ſcientiae veneratione, iſtam propalaſſent ſententiam. Quae ſane, licet omnes arabum medici in illam pariter, vti in alteram, quaſi ſolus menſtruus ſanguis variolarum cauſa ſit, conſenſiſſent aeque tamen potuiſſet eſſe lubrica, ac ceterae, quas europaei noſtri pro variolarum antiquitate curioſe exquiſiuerunt, coniecturae.

§. IX.

Dubitatio ſecunda.

(II.) Et quid ſi populi orientis indocti, iis, qui ſupererant, ſcriptoribus antiquiores, nouum ſibi & primo infeſtantem variolarum morbum, ob ſymptomata aliqua, ſpeciemque, confudiſſent ignari cum priſco illo carbunculo, aut ſub vnius nominis claſſe certe collocaſſent cum illo, qui reapſe nihilominus fuerit diuerſus? praeſertim quum viderint ipſos carbunculos illi morbo exanthematico frequentiſſimo ſaepe ſuperuenire, vti aliis rarioribus, & ipſique peſtilentiae, ſuperueniunt, quod confuſioni anſam dediſſe poteſt.

(III.) Fieri viciſſim etiam potuiſſe videtur, vt, etſi iſtos morbos re vera diuerſos eſſe noſſent arabes, miſcuerint tamen conſulto nomina, & vulgatarum apud ſe variolarum titulum rarioribus graecorum anthracibus itidem impoſuerint, inuitante aliqua affinitate. Ita etiam hodie, vt plura ὁμωνυμίας exempla praeteream, purpurae nomen, certo licet morbo iam apud nos proprium, petechiis tamen prius, deinde & morbillis (9), & aliis diuerſiſſimis exanthematibus, apud

(9) Hi, a graecis itidem haud clare certe ac diſtincte deſcripti, varias apud

apud auctores impositum est, qui singulos tamen illos affectus, suo loco, additis epithetis, vel descriptionibus, satis discriminare norunt. Nota est res de variolis ipsis, quarum proprium nomen tum aliis diuersis affectibus, tum incognito, cum appareret (10), morbo

pud eorum sectatores συνωνυμιας & ὁμωνυμιας passi sunt, vt videre est ex *Du Cange glossario mediae & infimae latinitatis, voce morbillus.* Glossa ibi M. S. adducitur ad *Alexandrum* iatrosophistam, quae "turpedo, inquit, nihil aliud est, quam cutis "deturpatio, facta ex varia macularum diuersarum distinctione. Hanc "passionem quidam *morbillum* mini"mum morbum, communiter dixe"runt eo, quod patientes per totum "corpus minutas videantur habere "pustulas. Alii *lepram*, quod sit le"prae similis.,, Colligere hinc licet, quam incertum sit ex nominum similitudine iudicium.

(10) Confer de eius etiam antiquitate, aut nouitate, doctrinas scriptorum aphrodisiacorum *a Luisino* collectorum, item adnotationes *Welschii* ad *Marcelli Cumani* obseru. 4. p. 30. *sqq. Manardi epist. medic. Beueronicii ideam veteris medicinae* p. 229. sqq. *Lister.* de *lui venerea*: *Meibom.* dissertat. de *eadem: Iohrenii* dissertat. de *mentagra*, *Berger* de *pestilentia*, *Freind history of physick, lettres de Gui Patin.* vol. I. epist. 31. vbi multa veterum loca, exempli gratia, *Xenophontis*, *Ciceronis*, *Apuleii*, pro venereae luis antiquitate laudantur non indicantur. Addatur programma celeb. *Platneri* de *morbo campano Horatii*, &, cui hoc praemissum est, dissertatio sub ill. *Schacheri* praesidio ventilata de *aegro in cephalalgiam chronicam ex venerea lue delapso.* §. 2. 3. Eleganter rem decidit cel. *Platnerus* l. c. vbi pluribus auctoribus obseruationibusque adductis, "haec omnia, *inquit*, probant, ante "*Columbi* aetatem plures eorum, "qui vagae veneri litarunt, miseris "eiusmodi morbis intabuisse, qui"bus hodie improbissimae volupta"tes mulctari solent. At enim vero "hoc etiam omnibus compertum est, "corporis valetudines, quae ex victu, "venere, aliisque caussis proficiscuntur, "sub grauiori minusque salubri caelo, "maiorem vim nocendi adipisci, id "quod etiam in illis locis Indiae acci"disse probabilitate haud caret, vt "dirum morbi genus, ex intempe"rantia & obscoena libidine enatum, "caeli flagrantissimi aestu, putidarum "quae paludum habitu, ad illam viru"lentiam, qua nunc homines infestat "adoleuerit.,, De campano *Horatii* morbo elegans itidem est litteratissimi viri iudicium: "campanis, luxu"riose viuentibus, in facie natum fuis"se verrucarum genus, quod, dum "radices altius egit, sine magna ex"ulceratione, foedaque cicatrice, ex"cidi haud potuit: idque cum nostri "saeculi verrucis ex lue venerea "aliquam habuisse similitudinem.,, Quod ad ipsius syphlidis, seu verae hodiernaeque luis venereae, antiquitatem attinet, nos eam hoc loco in medio relinquemus, ne nimium diuagemur; quamuis in *Manardi, Freindii, Bergeri*, partes propendeamus, qui veneream americanorum luem nostro orbi vere nouam, &, ipsa contagiosae

bo venereo, ob ſat leuem ſimilitudinem, vbique impoſitum eſſe, quis neſcit? Fieri, inquam, vtroque modo potuiſſet, vt arabes variolas & anthraces, morbos aliquo modo affines, immo ſaepe ſimul affligentes, &, colorum ſymptomatumque cauſſa, quod ad prognoſin ſalutis vel interitus attinet haud adeo longe diſcrepare, & medelam aliqua ex parte conſimilem expoſcere viſos, ſub eiusdem nominis claſſe, notatis paribus indiciis, curationisque regulis generalibus, pertractarent: quamuis re ipſa tamen diuerſas eſſe aegritudinis ſpecies haud ignorauerint. Ita poſteriori aeuo aphrodiſiaci morbi ad diuerſiſſimae veterum leprae (11) titulum, σημειολογιαν, praedictiones, & medelas, magnam partem ablegati ſunt, a viris partim ignaris differentiae, partim probe gnaris, ſed ad ἀναλογιαν haud immerito reſpicientibus.

§. X.

Cauſſa dubitationum ſumme probabilis.

Haec ſunt, quae, primo ſtatim intuitu locorum, pro probanda anthracum & variolarum συνωνυμια, ex arabicis auctoribus adductorum, in mentem mihi veniebant, quaeque aliis venire debuiſſe putabam, niſi plane, quod ſtatim ſuſpicabar, in interpretatione erratum eſſet. Miraculo enim ſimile videbatur, ſi iſta συνωνυμια adeo, vti dicitur, in arabicis auctoribus, vulgatiſſimisque latinorum interpretum editionibus, clara eſſet & expreſſa, nihil tamen de ea, tum ab aliis arabum lectoribus, tum a medicis arabice doctiſſimis, *Rolfin-*

giofae materiae eſſentia a ceteris qui veneri immodeſtae aliisque cauſſis debentur, affectibus licet ſymptomatum & cauſſarum ſimilitudine affinibus, diuerſam eſſe opinantur.

(11) Diſſenſum meum a b. *Wedelii* ſententia, vtrumque morbum pro vno atque eodem habente, & ingenioſa diſputatione probare ſatagente in *exercit. medic. philol.* dec. 4. cent. 2. exerc. 9. tueatur *Freind* vol. 2. p. 339. ſqq. item diſſertatio cl. *Kniphofii*, ſub praeſidio cl. *Fiſcheri* Erfurti anno 1727. diſputata, de *lepra arabum, ſiue elephantiaſi, obſeruata & curata*, vbi quidem elephantiaſis, nata ex venerea lue, in praxi celeb. *Teichmeyeri* Ienae obſeruata & curata, recenſetur, ipſi tamen morbi inter ſe, & elephantiaſes ab aliis cauſſis ortae diſtinguuntur.

ſincio (12), *Welſchio* (13), aliisque, tam de variolarum, quam de carbunculorum morbo etiam agentibus, ſubolfactum indigitatumque eſſe; & nunc primum a cl. *Hahnio*, vel ante illum a *Drelincurtio*, illam veritatem in lucem protrahi potuiſſe: quorum vterque ne quidem ad fontes arabum prouocat, vt, quamuis cetera litteratiſſimi, eorum tamen linguae haud aeque gnari fuiſſe videantur: quum auctorum ſententias aliter, quam qui callent, intellexerint.

§. XI.

Examen curatius laudati conſenſus.

Neque tamen ad iſta quaſi ſententiae meae aſyla confugere opus habeo. Ipſum auctorum arabum examen eos in meas plane partes vocat. Verum eſt, inueniri apud eos nomina anthracibus & variolis, & aliis puſtulis ac tumoribus, communia, neque negare opus haberem, quod tamen vix ac ne vix quidem patet, eos aliqua indicia, & curationis momenta, ex graecis de anthrace agentibus, ad variolas per ἀναλογιαν applicaſſe; attamen diuerſitatem variosque affectus euidenter agnouerunt, & nominibus magis cuilibet propriis diſtinxerunt, & ſeorſim eos tractauerunt ſine vlla confuſione, & alia ſigna, aliam medendi methodum, pro ſingulis docuerunt. Nempe prunas, vt arabum interpretes dicunt, & ignem perſicum, veri anthracis ſpecies, ex veterum maxime graecorum de anthrace ſcriptis deſcripſerunt curaueruntque; variolas diuerſe ſatis, ex ſua experientia. Arabica nomina, quantum fieri poteſt, eruenda, comparanda, & diſtinguenda ſunt, vt rei veritas eluceſcat.

I. Generale exanthematum & tumorum nomen eſt *bathr* (14), vel cum articulo *albathr*, quod alii *bathara*, *bothor*, *albathir* (15), expri-

(12) Exſtat pecularis eius de variolis diſſertatio. Egit de iisdem, & de anthracibus, alibi paſſim.

(13) Egit de variolis aliquoties in *ſylloge obſeruationum*: de anthracibus vero in de *vena medinenſi* p. 75. ſqq: locum habet inſignem, vnde indoles anthracum, graecis arabibusque notatorum, a variolis ſatis diuerſa elucet.

(14) th. anglorum fere in modum eloquendum monet celeb. *Lakemacherus*, πολυιςωρ πολυγλοτοτατος, *grammat. arab.* p. 2.

(15) vti arabicum morbillorum nomen *alhhazba*

exprimunt. Significat illud generatim tumorem quemcunque, & puſtulam, & quicquid illi ſimile ex corpore erumpit (16). Variolis vero, nempe morbo puſtuloſo mortalibus communiſſimo, ſigillatim adhibetur (17): ſed & carbunculum (18), quia, vt dixi, quamuis puſtulam notat, ſignificat atque adeo eam quoque, quae initium praebet aut iungitur carbunculo, terminthο, venae medinenſi, aliisque tumoribus, vti ex ſupra notato *Velſchio* elucet; immo etiam tumorem omnem late, & ſtrictius tumorem cum ſolutione continui, licet ſtrictiſſime tumorem paruum (19).

II. Generali morbi nomine *Abubetr Ebn Zacharia Razenſis*, vulgo *Raſes*, tractationem ſuam de variolis & morbillis inſcribit, quod a graeco interprete λοιμος a latino peſtis, vertitur. Non vnum nomen apud arabes peſtilentiae, & cuiuis morbo epidemico commune eſt, & forſan aliquo variolae κατ ἐξοχην inſignitae fuerunt, quod alibi ad anthraces peſtilentes itidem valeat.

III.

alhhazba in vocem barbaram *blaccia* corruperunt barbari interpretes; ita ex hoc forte vocabulo *albathr* vernaculam morbi ab arabibus ad nos propagati nomenclaturam, Blatter, deriuauerit etymologicus me curioſior: quae vox, quamuis ſigillatim variolam ſignet, itidem tamen ſatis communis puſtulae cuicunque eſt, & ad peſtilentes etiam carbunculos (Peſt-Blattern) applicatur. *Blactas* variolas vocat, & morbillis iungit interpres libri, qui vocatur *Tacuini aegritudinum* p. XII. de quo infra not. (40a) niſi confuſio vocum & error in nomine ſubeſt.

(16) *v. Golii lexicon arabicum* p. 218. add. cl. *Burggrafii lexicon medicum*, voce *bothor*, & auctores ibi adducti, item antiqua expoſitio arabicorum nominum *Gerardi Cremonenſis*, in calce *Ebn Sinae*, vulgo *Auicennae*, edit. *Coſtaei* p. 422. *Welſch.* de *vena medin.* p. 72. ſqq. vbi & de ipſa carbunculi puſtula. add. *Ebn Sina* p. m. 85. vt loca eiusdem, & *Albucaſimi*, aliorumque arabum, plura taceam.

(17) v. *Bellunenſis* expoſitio arabicorum nominum in calce *Auicennae* p. 204. *Caſtellus* in *nomenclatura medica hexaglotta* voce *variola* ait "variola, "*Ar.* botor,, "(*bathra*,),, gadri, (*gidari*) "hamica,, (*hhumak*) alhumere ,,(*alhhumrah*),,

(18) *Caſtellus* "anthrax, ait, *Ar.* al-"thoni, (thaun *althavvain*),, *bathara*, (*bathra*), gamra (*giamrah*).

(19) *Fallopius* apud *Burggraf.* l. c.

III. Peſtis huius ita dictae duas facit ſpecies, variolas nempe & morbillos (20). Illas ſigillatim interpres ἐυλογιαν, (21) appellat, voce audita ſibi non lecta quum, vt ipſe fatetur, vocabulum morbi genuinum in graecorum dialectis non reperiatur. *Freindius* ſuſpicatur ἐκφλογιαν dixiſſe, vt neſcio quod veterum arabicorum nominum exprimeret. Qua arabica voce *Raſes* vſus ſit ignoro. *Ali Ebn Abbas* graecis variolas audire filias ignis dicit (22), forte ad id voca-

(20) Non dubito variolas & morbillos *algiodari* & *alhhazba* vocaſſe hunc arabem, cum locus a *Neucranzio* de *purpura* p. 21. ex *Raſis* l. 1. *aphor.* in princip. adductus, vtrumque nomen habeat, quorum poſterius perperam ille de ſua purpura, i. e. petechiis ſeu lenticulis interpretatur.

(21) *Du Cange* in *gloſſario med. & in fim. graecitatis:* "ἐυλογια, ait, peſtis "ſpecies,, (nempe τȣ λοιμȣ, variolarum & morbillorum.) "*Razes* de pe-"ſte c. Z. τα δε ἰσχυασωματα, και χολωδη, "και ξηρα, και θερμα, ἐπιτηδεια ἐςι προς την "ἐυλογιαν. Ἐυλογιαν δ' ὠνομασαν ὁι παλαιοι, (priſci arabes, vel ſyro graeci, quos hac aetate antiquos iam nominare licebat.) "το ἐν ἐιδος, (variolas veras) "μοχθηροτερον των δυο, κατα και παρα "πολλων ὀνομαζεθαι ταυτην ἀκȣω. Ἐν γαρ "ταις Ἑλληνικαις διαλεξεσι κλησις ταυτης ȣ᾽χ "ἑυρηται. Ο δε σοφος ȣ᾽τος ἀνηρ,, (*Aaron* presbyter, aut alius ſyriaca lingua vſus, quem iam allegauerat *Raſes*) "τη ἰδια διαλεκτῳ χασπε ὠνομασε.,, Apud *Portium* ἁι ἐυλογιαι dicuntur vari in facie, ἐφηλιδες, ἰονθοι, ἀκνοι.,, Hinccine prima variolarum denominatio latinis orta? Graecum *Raſis* locum ſic exponere liceat. "Robuſta corpora, & biliofa, ſiccaque & calida, morbo, "quem ἐυλογιαν ex arabico vocabulo "vertemus, idonea ſunt.,, Iſto vero, quod ita vertimus, nomine, pri-"ſci (puto arabes, aut ſyrograeci, quum primum morbus innotuit) "al-"teram τȣ λοιμȣ (variolarum) ſpeciem "vocarunt, altera grauiorem (nempe morbillis, quos eodem titulo *Raſes* complectitur) "quemadmodum no-"men illud etiamnum a multis adhi-"beri audio. In *graecis* enim dia-"lectis *denominatio* huius affectus *non* "reperitur. (en teſtem nouitatis *Raſem*) "Hic vero, quem allegamus, "vir ſapiens (ſyrus) propria dialecto "*chaſpe* nuncupauit.,, Non ad manus eſt *Machellus*, qui a *Freindio* vol. 2. p. 196. dicitur, graecum illum elegantiſſime latine vertiſſe, vocemque illam legiſſe ἐυφλογια, ac latine extuliſſe *incendium*. Idem docet *Spigelius* de *ſemitert.* p. m. 62. &, quod mirum, de variolis ibi ſermonem eſſe ne cogitat quidem, febres ſolum malignas inflammatione ſtipatas deſignari putans.

(22) *Conſtantinus Africanus* non graecorum linguae, ſed ſyrorum, id nomen vſitatum memorat, cuius indoli magis quidem reſpondet. Sed ſyriacum vocabulum ἐξανθηματων inflammatorum, quo & variolas exprimunt, eſt *chaſpe*, quod tamen in eius linguae nomenclatoribus non inuenio. vid. *Freind.* vol. 2. p. 192. & *Raſes*, nota proxime ſuperiori.

vocabulum nouum ἐκφλογιων alludens, vt ἐκ της φλογος, ex ignis flamma genitae reputentur.

IV. Variolas potiſſimum, ſed & puſtulas ſimiles (22b). exprimunt arabes vocabulo *hhomak* ſiue *hhumak* (23).

V. Propria vero maxime vox, quae morbum varioloſum, variolas, earumque veſtigia deſignat, eſt: *giodari*, *giadari*, vel cum articulo *algiodari*, *algiadari* (24), quam *algidri* effert *Alſaharauii* interpres (25), alii *ziodari* & *ziadari* (26). Hanc ego vocem, variolis deſtinatam, de carbunculis vsquam dictam inueniri nequaquam mihi perſuadeo.

VI. Perſicum veri anthracis vocabulum eſt: *atſchac* (27), ab *atſcha*, quod ignem denotat (28), vnde ignis perſici denominatio apud arabes fluxiſſe videtur, quam ſemper carbunculo vero, nunquam variolis, impoſitam inuenio.

VII.

(22 b) Hanc ὁνωνυμιαν notat *Golius*. Attamen hoc ſolum vocabulum arabicum pro variolis ſignificandis adſcribit b. *Wedelius* in diſſert. de *iis* p. 5. omiſſo altero *giodari* ſeu *giadari*.

(23) *Golii lexicon arabicum* p. 657. Id vocabulum cum anthracum nomine *hhomrah* ſiue *hhumrah* confundi potuit. Ipſum tamen de carbunculis vſurpari, nusquam reperire poſſum.

(24) Ita italorum more, vt inter nos forte *dſia*, pronuntiantum eſſe docet celeb. *Lakemacherus*.

(25) *practic.* tract. 31. c. 10.

(26) Ortum habet a radice *giadar*, ſiue, vt *Golius* efferre videtur, *ziadar*, quae de arbore primitus praedicatur, tubercula & fructuum rudimenta proferente. Error videtur eſſe, cum *Golius* p. 2279. dicit: "*maahah*, idem "quod *giodari*, morbilli:„ Ipſe, vt dixi, ſuo loco de ſolis variolis το *giodari* exponit; vnde potius hoc etiam *maahah* veri variolarum morbi συνωνυμον putem: niſi ad puſtulas pecorum ſpectat, variolis & morbillis haud abſimiles, quas *Golius* alibi p. 161. *ameihah* dicit.

(27) *Golii lexicon* p. 651. Anthrax & ignis perſicus vnius generis morbi ſunt, & nominibus ſaepe confunduntur, quamuis leuiter diſtinguat *Auicenna* inter hunc humidiorem, citiorem, magisque cholericum, & illum ſicciorem, tardiorem, magisque melancholicum l. 4. fen. 3. tr. 1. c. 9. Alios, qui carbunculum & anthracem, ſeu carbonem, diſcriminant, refellit *Velſch.* de *vena medin.* p. 75. Magnitudine tamen carbonem & carbunculum diſtinguere forte haud ineptum fuerit.

(28) *Nicolai lexic. harmonic.* p. 70.

VII. Alterum carbunculi proprium nomen, quod arabum interpretes, vbi figillatim de iis, diftincto a variolis loco, agitur, anthracum, carbonum, carbunculorum, prunae, denomitatione exprimunt, eft praecipue *giamrah*, vel & *hhomrah* fiue *hhumrah* (29), aut cum articulo *al.* praefixo. Quo nomine (30) non folum anthracem, de quo loquimur, & exanthemata carbunculofa peftilentia, fed & veram ignis prunam, & rubedinem quamuis, pro ὁμωνυμω (31) arabicae linguae ingenio, generalius fimul denotant (32). Facile hinc credo, quibusdam arabibus, praefertim antiquioribus, ante fatis legitimam variolarum dignotionem tractationemque medicam, generaliori hoc rubedinis, vel exanthematis inflammati, & faepe peftilentis, vocabulo, licet fpecialiori carbunculi morbo alioqui proprium fit, ipfas etiam variolarum pustulas (33) aliquando veniffe. Certe aliqua earum fpecies, vel potius morbus ipfis benignior, inter ipfas morbillosque, (*hhazba* fiue *alhhazba* (34)) medius, rubedine infignis,

(29) Aliis illud *h* finale per *t* effertur, fecundum *Sennerti grammaticam arabicam* p. 3. vnde *alhumbrati* alibi legitur.

(30) Nefcio, an proprie idem, vel συνωνυμον plane vocabulum fit *giamrah* & *hhomrah*. Non confundit *Golius*, & negare videtur *Caftellus*, qui illud anthraci, hoc etiam variolis tribuit. Certe has quoque *giamrah* dictas, nusquam inuenio.

(31) Infigniter συνωνυμον arabicae linguae ingenium recte notat cl. *Hahnius* p. 101. adeo vt ex *Morhofio* millena nomina foli leoni effe memoret. Quingenta & amplius dicit *Golius* p. 105. fed & pleraque proprie aliud aliquid, deinde ὁμωνυμως leonem fignificantia, paffim allegat, & tanta συνωνυμια in nullo alio animali, aut re quacunque, apud arabes reperitur, quum e contrario ὁμωνυμα fint vocabula fere omnia.

(32) *Golii* lexicon p. 531. & 651.

(33) Puftulas variolarum dico, non morbum totum. *Ali Ebn Abbas* antiquis variolas audiuiffe carbones aduftos, & earum puftulas carbones ignis vocari notat, vbi hoc ipfum nomen ὁμωνυμον adhibitum effe videtur, theor. l. 8. c. 97. *Caftellus* in *nomenclatore*, probe alias anthracem & variolas diftinguens has itidem *alhumere* audire dicit.

(34) Haec vox morbillis propria eft. v. fupra nota 15. *Golius* p. 618. *Maahah* dicuntur (ab eodem p. 2279. de qua voce tamen v. nota 26.) & *nafta*, *nefta*, *nafeta*, quae συνωνυμα tria per puftulam, ecthymata, morbillos exponit p. 1425. *Caftellus*, in nomenclatore dicit: „Morbilli *arab.* a-„lurefchin, hafafin.„

nis, eo nomine *hhumrah*, siue *alhhumrah*, etiam vocitatus reperitur (35). Is vero morbus, iudice *Ingrassia* (36), & adstipulante *Conringio* (37), idem est, quem eodem, quo variolas, capite, sub rubeolarum nomine describit interpres *Ali* filii Abbas (35b), quemque itali rosaliam, germani Rötheln appellant.

VIII. Verum carbunculum, a variolis distinctum, *ignis sacri* latino nomine, idem interpres describere videtur, quem "*modo cum* "*variolis, modo solum sine illis* apparere,, monet (36b): vt pro diuersis morbis haberi euidenter pateat. Nomen arabicum ignis sacri, quo *Ali* vtitur, sonare videtur *almasarah*, *almessera*, vel *almessire* (38), quod *Iohannes Damascenus* (39) & de ipso anthrace, & de erysipelate adhibet; quoque *Rasis* interpres ita turbatus esse videtur, vt *Galeni* de anthrace dicta saepe de erysipelate (quod itidem latinis ignis sacer est) enuntiet, notante *Leoniceno* (40). In *Golii lexico* vocem illam plane non inuenio, neque in eius latino indice quicquam de erysipelate, aut igne sacro. *Castellus* eam inter erysipelatis nomina locat. Ad variolas vero nunquam relate inuenitur: quamuis auctor, vel interpres (40a) sat indoctus libri, qui inscribi-

lexico

(35) apud ipsum *Auicennam* l. 4. fen. 1. tract. 4. c. 6. sub finem: nisi legendum *alhhumak*.

(36) ad *Auicennam de tumoribus* l. 1. p. 194.

(37) dissertat. de *variolis & morbillis* §. 4.

(35 b) *theor.* l. 8. c. 14. *pract.* l. 4. c. 1.

(36 b) Verba clara sunt *pract.* l. 2. c. 2. *theor.* l. 8. c. 97. vbi "quodsi, "ait, sanguini rubigo misceatur, *in*-"*ter variolarum vlcera tumores* sur-"gunt, in quibus rubigo est, similis "guttis, quae exustione fiunt ignis, "vocanturque huiusmodi *sacer ignis*, "quae variolae, inter quas isti tumo-"res surgunt, pessimae sunt.,, Recte sane. Et nos pessimas cum intermixtis carbunculis veris variolas haud raro videmus.

(38) *Castellus* in *nomenclatore*, voce *erysipelas*.

(39) Loco infra ad 70. adducendo.

(40) apud *Luisinum* p. 34.

(40a) Liber hic prodiit Argentorati a 1532. auctore, vti titulus fert, *Buahylyha Byngezla*, id est, *Abu Jahia Ebn Gezla*. In praefatione dicitur scriptus arabice a sene perito *Bingezla*, & ad opus camerae Caroli regis (an Caroli Andegaui? ex eius man-

tur *Tacuini aegritudinum*, dicat blactas, seu potius variolas, quas a morbillis distinguit, graece vocari herysipela, arabice filias ignis.

VIIII. Vox *Auicennae* ab interpretibus enuntiata *althohoin*, quam alii *althaun*, *altoim* efferunt, dubio procul eadem est, quam *Velschius* (41) arabice exprimit *althavvain*, & generaliter omnia φυγεθλα pestilentialia significare scribit, quamque *Golius*, sub voce singulari *thavvaah*, de parotide & tumore glanduloso explicat (42). *Leonicenus* (43) eam per anthracem exponendam putat. Et ita alii interpretes, quos tamen refellit *Costaeus* (44). Praetereo vocabula a *Castello* sub carbunculi titulo notata: *dumel*, *demenul*, *masmar*, quae furunculum & clauum potius designant, quamuis etiam post alios, celeb. *Hoffmannus* (45) *anthraces* dicat *furunculorum malignorum* naturam exprimere, & celeb. *Iunckerus* (46) *furunculum* vocet *carbunculum benignum:* vt adeo fieri potuerit, vt synonyma horum affectuum nonnulla arabibus fuerint vsitata.

§. XII.

mandato translatus per *Ferragum* (*an Brachiam*) Iudaeum, fidelem eius. Errat cl. *Freind.* in *history of physick* vol. 2. p. 228. dum scribit: "*Ferraguthum & Bengeslam*, vtrumque iudaeum, medicos Caroli Magni, composuisse ipso iubente librum illum, qui idem sit, vel fere idem, ac *Tacuini*, seu *tabulae sanitatis*, sub nomine *Elluchasem Ellimithar* editae.,, Hae diaeteticae sunt, & prodierunt ibidem a. 1531. ille pathologico practicus est. De auctore *Bengezla*, a plerisque historiae mediae scriptoribus omisso, ita loquitur *Abulfeda* in prooem. *tabul. geograph.* "*Ebn Gazalah* librum de medicina inscripsit *takvvim alabdan*, (id est, *canonem corporum*, interprete *Joh. Grauio*) "*Alfaraius* in *hist. dynastiar.* p. 240. de eodem sic ait: "A. Hegirae 473. obbiit *Yahya Ebn Isa Ebn Giazla*, medicus bagdadensis, christianus, studuit medicinae apud eius temporis christianos, Carchi, seu fori bagdadensis incolas: religionem islamiticam amplexus est, & Abu Abdaliae, iudici primario aldumagani, inseruiuit in syngraphis scribendis, vici autem incolis sine pretio medicatus est. Libris eius celebriores sunt *almeockmi* & *talakvvim alabdan*, *de recta ordinatione corporum*, tabulis distinctus.,,

(41) de *vena medin.* p. 75.

(42) p. 1433.

(43) p. 26.

(44) ad *Auicennam* t. 2. p. m. 115.

(45) differt. de *method. curand. pestem* §. 8.

(46) *consp. chirurg.* p. 84. Ipse *Hippocrates* de *affection.* p. m. 525. iungit vtrumque affectum.

§. XII.

Distinctio variolarum & anthracum apud arabes.

Itaque ex his, quae dicta sunt, & confusio interpretum patet, & quam facile illa, ipsorum auctorum culpa, linguaeque ingenio, accidere potuerit. Arabes enim ipsi (α) pustulas tumoresque variolosos & carbunculosos, quamuis satis diuersos reputarint, vno eodemque saepe generali tumorum & pustularum nomine, *bathr*, extulerunt; aut, (β) vbi carbunculi veri, *giamrah* & *atschac* persarum, intelligebantur, vocabulum adhibuerunt *hhumrah*, quod omnibus exanthematis inflammatis & malignis, variolis etiam & rubeolis, datum olim esse videtur; & (γ) quando variolae, siue pustulae morbi *giadari*, *giodari*, *hhumak*, dicendae, erant, communi illo nomine *hhumrah* nonnunquam sunt vsi. Ita vero vel his, vel aliis modis, vocabula adhibendo generaliora, ὁμωνυμα, aut affinia, facile perturbarunt interpretes, eadem ratione, qua alterum vocabulum *masarah*, seu *messire*, modo ad erysipelas, modo ad anthracem applicando, eosdem aeque confusos reliquerunt. Atque adeo nullum ex ista permistione pro vera apud arabes συνωνυμια, conuenientia plena, & ταυτοτητι vtriusque affectus, deduci potest argumentum. Certum vero iam praeterea est, distinctis locis, distinctisque cum nominibus, signis, medelis, in accurata morborum tractatione, de *giodari* siue variolis, & de *giamrah* siue anthrace vero, pruna, carbunculo & persarum *atschac*, siue igne, egisse arabicae medicinae principes: nequaquam vero, quod haud scio vnde, opinatur cl. *antiquitatum* auctor (47), primum *Constantinum Africanum* eam distinctionem inter anthracem & variolas in medicinam introduxisse, qui eam, vti pleraque omnia, ex *Ali Ebn Abba*, & eius differentia variolarum & ignis sacri, seu anthracis, hausisse videtur. Si omnes ad manus haberem arabicae medicinae magistros, nullum credo non consentientem reperturus essem. Vetustiorum quidem pars, non tam arabes, quam syrograeci, quum in graecis, e quorum

(47) §. 87.

rum fontibus ſua tantum non omnia deriuarunt, nihil de variolis reperiretur, vel praeteriiſſe eas videntur, vel non niſi proletarie, obſcure, aut confuſe tractaſſe; vel ambigue, vti recentiorum plures, anquiſiuiſſe in graecorum monumentis; vel ad neſcio quas ab hiſce memoratas aegritudines, ſimilitudine qualicunque, ſubordinando retuliſſe, vel incerto & promiſcuo vocaſſe nomine. Neque negem, poſteriorum quosdam nominum confuſionem aliquam, quae interpretibus perturbandis apta, fuerit, retinuiſſe; aliquos etiam generali puſtularum cum febre, aut peſtilentium, titulo, variolas malignas, quibus erumpentibus febris permanet, & puſtulas carbunculoſas, ſubdiſtinguendo tamen, indigitaſſe: quemadmodum *Auerrhoes* (48), qui alio quidem loco (49) carbunculum ſigillatim percenſet, cum curatione variolis minime apta. Quicunque vero dilucide ſatis, & vbertim, diſtincte, accurateque de variolis veris ſcripſerunt, eos non dubito pro me clariſſime militare. Praeſto ſunt, omnium inſtar, *Auicenna*, arabum maximus *Zacuto Luſitano* dictus, & *Alſaharauius*, principis medicorum arabum nomine a *Riccio* editore inſignitus. Agit de variolis *Auicenna* vberrime in *tractatu de febribus* (50); ſed de pruna & igne perſico, vberrime itidem, longe alio loco, in *tractatu de apoſtematibus* (51) eodem ipſo tamen libro. Ibi ex adnotationibus *Coſtaei* diſco, *Raſen* ipſum etiam, cuius opera nanciſci non potui, & ex cuius interprete (52) cl. *Hahnius* praecipua

(48) *colliget* l. 4. c. 37. Ibi variolarum ſigna prognoſtica recenſet, easque non niſi ſemel homini aduenire docet. Subiungit, omnes puſtulas cum febre indicare aegritudinem peſtilentem, maxime quae ex humore melancholico eſchara inuſta fiant. Variolas contra ex cholera, interdum etiam ſimul ex ſanguine, oriri docet, ad *cantica Auic.* p. 2. tr. 2. §. 101.

(49) L. 7. c. 31. Commendat ad carbunculos purgationem per colocynthidem & ſcammoneum & imponi iubet emplaſtra varia. Scammoneum etiam *Trallianus* in anthrace ſuaſit.

(50) L. 4. fen. 1. tract. 4.

(51) fen. 3. tract. 1. c. 9. 10.

(52) *Manardus epiſt. med.* p. 124. "variolae, ait & morbilli a *Raze* exanthemata & eulogium nuncupantur, "niſi in hoc quoque erraſit *Valla* "*Placentinus*, eius libri interpres, "qui de peſtilentia non recte ab eo "inſcribitur, alioqui *raro non errare* in "ſuis interpretationibus adſuetus.„

pua quaedam teftimonia haufit, figillatim, & diuerfo a variolarum tractatione loco (53), egiffe de igne perfico & anthrace.

Eumdem *Rafen* fupra teftem adduximus (54), quod in graecis dialectis nullam repererit eius morbi nomenclaturam, vnde graecus interpres nouum nomen finxit. *Alfaharauius*, qui *Rafen* perpetuo fectatur, & explanat, agit multis, & dilucide fatis vtrimque, de *variolis* in *tractatu* (55) *de paffionibus, quae fiunt extra corpus;* contra de *igne perfico*, fiue *vlcere carbonofo*, in *tractatu de generibus apoftematum & vulnerum* (56).

Taceo iam alios, qui breuius, fed aeque clare, morbos illos, tamquam diuerfos, tractarunt, quos inter eft *Byngezla* in *tacuino aegritudinum* (57), qui morbillos & variolas canone quarto, ignem perficum & prunam canone quinto, enarratis diuerfis cauffis, fignis, curationibus, percenfet. Fieri non poteft, quin, quisquis ipfos eos auctores euoluere, & fingula illa diuerfa loca, fufficienti cum curiofitate, legere & conferre haud grauabitur, variolarum & anthracum differentiam apud eos infignem, in genere, nomine, fignis, & medelis, euidenter deprehendat.

§. XIII.

Auicennae defcriptio anthracum a variolis diuerforum.

Lubet, fpeciminis loco, caput *Auicennae* de pruna & igne perfico huc exfcribere, & fubiungere alterum, quod de theoria & fignis

Ceterum *Razis*, opera primo ex arabica in fyriacam, ex hac in graecam & inde demum in latinam linguam verfa, facile indicatu eft, quantum a natiua certaque claritate receſſerint.

(53) idem teftatur *Leonicen.* de *morbo gallico* apud *Luifinum*. p. 28.

(54) nota 21.

(55) tract. 31. c. 10.

(56) tract. 29. c. 6. Immo vero c. 5. ignem illum perficum, quem ad *Galenicam* carbunculi rationem defcribit, refert ad fpecies eryfipelatis, quod *alnira, alhanira* ipfius interpres eloquitur, vt pateat, quam longe a variolis diftet. Dicit hanc fpeciem, quam fingulari deinde capite tractat, vocari *alnira ignem perficum*, aliam vero, nempe eryfipelas veficulofum, *alhanira almahnafta.*

(57) v. fupra not. 40 a.

gnis plane diuerſis variolarum agit, dignum ſane, quod legatur vtrumque, obſeruationibus elegantibus refertum, quae in ipſis paſſim recentioribus auctoribus deſiderantur. Clarius enuntiabo, quae nimis barbare vetus interpres expreſſit. Differentia eorum affectuum cuiuis patebit, qui conferre hanc anthracis & ignis perſici tractationem dignabitur cum iſtis, quae ipſe cl. *Hahnius* ex eodem *Auicenna* de variolis decerpſit, vel potius cum ipſa huius ſcriptione longe vberiori. "Vtrumque, ait auctor arabs (57), hoc nomen "prunae & ignis perſici interdum commune eſt omni tumori, ſeu "puſtulae, (*bathr*) corrodenti, veſicam excitanti, adurenti, & eſcha-"ram facienti, qualis a combuſtione, vel cauterio inducitur (58). "Nonnunquam vero ita diſtinguuntur, vt ignis perſicus ſit tumor "eiusmodi ἐσχαρώδης cum puſtula, ex eo herpetis genere, quod for-"mica dicitur, depaſcens, adurens, veſicam excitans, vnde aliquid "humoris effluat, cholericae materiae, paucae nigredinis, paucae "putrefactionis, interdum cum puſtulis plurimis, paruis, ſubinde "ſuccreſcentibus, quaſi humor ibi ſit impenſe calidus, ebulliens, & "commotus; pruna vero, ſiue anthrax, eiusdemmodi quidem tu-"morem notet, ſed qui denigret locum, membroque inducat colo-"rem carbonis, ſine humiditate, & ſubtus plurima nigredine par-"tem inficiat, eminentiam vero non habeat, niſi parui ſeminis lupi-"ni magnitudine, interdum vero ſine vlla ſit puſtula. Incipit in "pri-

(57a) l. 4. fen. 3. tract. 1. c. 9.

(58) Hic, per ſequentia, clarus ſenſus eſt verborum *Auicennae*, quae apud barbarum interpretem ita ſonant: "Haec duo nomina fortaſſe abſoluta "ſunt ſuper omnem puſtulam corro-"dentem, veſicantem, adurentem, faci-"entem accidere eſcharam, qualem fa-"cit accidere combuſtio & cauterium. cl. *Hahnius* p. 118. quaerit: "quidni "ergo id nomen etiam ſuper variolas "abſoluatur?" At neque hoc in quaeſtione eſſe debet, an arabes generali aliquo nomine & anthraces & variolas comprehenderint; neque vllo modo id hoc loco innuere *Auicennae* in mentem venit, qui variolas alibi tractat, hic anthracem & ignem perſicum partim miſcet, partim diſtinguit. Puſtulae vox ex voce *bathr*, quae tumorem hic denotat, a barbaro interprete intruſa eſſe videtur: nam clare auctor etiam *ſine puſtula anthraces* ſub eodem titulo complectitur. Puſtulam anthracis veſicam vocat.

"primis pruna, sed & vtrumque vitium, cum pruritu, instar scabi "ei. Vlterius interdum adurendo procedit vtrumque. Si quid ef- "fluit, id tale est, quale ex cauterio adustis fluere solet. Locus est "cineritii coloris, niger, & interdum plumbeus. Inflatio, qua cir- "cumdatur, vehemens est, sine rubedine exquisita, sed tali, quae "ad nigredinem declinet. Idque malum, quod prunae proprio ma- "gis nomine salutatur, radicem habet nigram, sed igneam, cum "prunae candentis splendore. Ignis persicus velocius extus appa- "ret & mouetur; pruna vero & tardior est, & profundior: & hu- "ius quidem etiam materia quasi pustulae & impetiginis materiei in- "dolem habet, (id est, vt pustulas vesiculasque in cutem protrudere "nitatur,) sed citius omnia in igne persico procedunt. Si in carne "haec vitia accidunt, velociorem exitum habent; si in neruis seu "tendinibus, aut membranis seu ligamentis, fixiora sunt, tardius- "que absoluuntur. Vtraque sunt ex cholera citrina adurente, me- "lancholiae permista: quare ex vtrisque eschara nigra accidit. "Ignis persicus quidem est quasi vehementius cholericus, pruna "quasi vehementius melancholica. Licet quodlibet horum nomi- "num pro communi vtriusque affectus titulo ponere, deinde vero "subdiuidere, &, quodcunque nomen ex his lubuerit, aut in hanc "adhibere, aut in alteram sententiam, quod aliqui iam fecerunt. "Neque enim magna est differentia. *Interdum cum his*, & cum "herpetis speciebus, formica & miliari, *malae sunt febres*, vehemen- "tis caliditatis, & perniciosae. *Interdum* autem ista *accidunt ipsius* "*pestilentiae caussa*. Multoties vero phlegmoni similia sunt, sed ten- "dunt ad nigredinem, vel in principio, vel maxime in statu.„ Se- quenti deinde capite *Auicenna* curationem prunae & ignis persici delineat, eximie isti congruentem, quam graeci anthracibus destina- runt; sed a variolarum, quam superius vbertim (59) proposuerat, medela toto caelo diuersam.

§. XIII.

(59) fen. 1. tract. 4. c. 10. sqq.

§. XIV.

Auicennae descriptio variolarum.

En autem, quae, eodem ipso in libro, idem *Auicenna* de variolis alibi enarrat. "Interdum, inquit (60), accidit efferuescentia "in sanguine per viam expulsionis cuiusdam, quemadmodum succo-"rum ex fructibus expressorum ebullitiones fiunt, vbi talia emergunt "phaenomena, vt partes eorum ab inuicem fecernantur. Huius ge-"neris est ille morbus, cuius caussa est quasi naturalis, sanguinis "ebullitionem inducens, vt expellatur ab eo illud, quod admixtum "est ex reliquiis nutrimenti sui, a menstruo sanguine hausti, tempo-"re grauiditatis maternae; aut id, quod generatur in ipso postea ex "cibis faeculentis, & malis, illis nempe, qui, ipsam eius substantiam "seu inspissant, seu rarefaciunt, & ebullire iubent, donec iusta ipsi-"us substantia emergat fortior morboso nutrimento; haud se-"cus atque natura procedit in succo vuae, vt corrigat, vinumque "aequabilis substantiae producat, expulsa spuma aerea, & faece ter-"restri. Huc vero etiam spectat causa extrinsecus aduenieus, quae "id in ebullitionem rapit, quod occultum erat, permiscerque humo-"res cum sanguine; ita vt dispositio ad ebullitionem nascatur, apta "praesertim statione sub sole, vti sub alteratione anni temporis, & "proprie magis verni, quod ordine & proprietatibus maxime ac-"commodum est. Et variolae quidem, & morbilli, sunt ex morbo-"rum epidemiorum genere, austrinaque maxime succedente tempe-"state multiplicantur, multiplicato nothi flamine. Praeparatum "quidem ad variolas corpus est, quod calidum est humidumque, & "humoribus perturbatis, praecipue quod non nisi parum sanguinis "mittere per venae sectionem adsueuit. Sunt vero etiam cibi, qui "variolas velocius arcessunt, praesertim vbi consueti non sunt, & "adsumuntur insuper medicamenta, aut cibi excalfacientes alii: ver-"bi causa, lac, in primis camelarum & equarum, si quis, non ad-"suetus, valde eo se repleat, & deinde vinum plurimum, aut cali-"das-

(60) fen. 1. tract. 4. c. 6. 7.

"das medicinas, insuper potet. Sunt quidem variolae quasi modus "quidam criseos. Plurimum accidunt infantibus, deinde iuuenibus, "rarius senectuti, nisi propter caussas graues, & in regionibus vehe-"mentius calidis humidisque. In humidis vero corporibus plus, quam "in siccis; in vere plus, quam in hieme, eueniunt; deinde magis in fi-"ne autumni, maxime quando aestas autumnusque calida & sicca fue-"runt. Neque solum in cute emergunt, locisque apparentibus, vario-"lae, sed in omnibus partibus, quas similares vocant anatomici, mani-"festis, occultis, velut in membranis & neruis. Quando vero ap-"parent variolae, pruritum excitant, deinde apparent sicut capita "acuum, similia milio, deinde altius egrediuntur, & implentur sa-"nie, deinde euacuantur, & fiunt crustae diuersorum colorum, dein-"de cadunt. Interdum variolae in phlegmonen, aut apostema cho-"lericum, aut magnum abscessum, qui saniem aggreget, permutan-"tur. Plerumque vero, quum apparent, habent colorem phleg-"mones, interdum tamen coloribus diuersis, cineritio, violaceo, ni-"gro. Sunt enim variae variolarum species, colores diuersi. Sunt "albae, citrinae, rubrae, virides, violaceae, immo sunt ad nigredi-"nem decliues. Et virides quidem & violaceae sunt malae, & quan-"to plus ad nigredinem propendent, tanto deterius est, tantoque "magis declinant ad malignitatem. Et albae quidem meliores sunt, "praecipue quando paucae sunt numero, magnae molis, facileque, "& cum pauca anxietate, & debili febre, egrediuntur, febremque "minui vides apparentibus & egressis, & quando principium exitus "est die tertio, aut prope ad ipsum. Post illas sunt albae, magnae, "pluris numeri, propinquae sine continuitate: nam quae continuan-"tur inuicem, seu cohaerent, aut confluunt, ita, vt magnam carnis, "seu cutis partem iunctim occupent, formamque vel angulosam, "vel rotundam conglomeratam efficiant, malae sunt: malae itidem "duplices magnae, in quarum vnius ventre est variola alia. Albae "vero paruae, durae, propinquae, difficulter egredientes, licet in "principio salutis existimationem pariant, timenda tamen est diffici-"lis maturatio, &, vbi mala aegri dispositio accesserit, pernicies: "quoniam spissam materiem pro caussa agnoscunt. Ex malis, metu-

"endis,

"endis, quaeque plerumque interficiunt, ſunt, quarum variat e-"greſſio, vt modo appareant, modo occultentur: praeſertim quan-"do violaceae prodeunt: pariterque tenaces illae, quae, laborando "ad egreſſum, vires proſternunt, partesque viridi, vel nigricante "colore imbuunt. Neque vero eiusmodi viror aut nigredo, ſi ex-"cretio ſuccedat, neque vires proſternantur, ſed potius augeſcant, "mortifera ſunt: ſolent tamen vlcera & abſceſſus manantes ſuccede-"re. Salubrius eſt praecedere febrem, variolas ſequi, quam vario-"lis praegreſſum properantibus febrem ſuperuenire. Praecipue, "dum variolarum morbus decurrit, reſpiratio aegri conſiderari de-"bet, & ipſa vox: quae duo, quando bona remanent, ſalua res eſſe "ſolet. Quum videris aegrum variolis aut morbillis detentum anhe-"lum fieri, tunc virium prolapſum, vel diaphragmatis abſceſſum, "augurari licet. Vbi ſitis vehementer exardeſcit, anxietas aſſidua "eſt, externa frigeſiunt, variolae aut morbilli virideſcunt, mortem "prae foribus eſſe percipitur, eoque magis propere, vbi ex earum "genere variolae fuerint, quarum egreſſio plus iuſto tardatur. Plu-"rimi vero eorum, qui variolis pereunt, moriuntur cynanche prae-"focati; alii viribus prolapſis, deraſis inteſtinis, fluxu ventris. "Quum violaceae variolae aut morbilli ſubſidunt, & quaſi profundita-"tem nanciſcuntur, ſyncopen ſuperuenturam ſcias. Quum ſanguis "ad vrinae vias fertur, ſuccedente vrina nigricante, mortiferum eſt, "praeſertim viribus proſtratis: fluxus vero ventris viridis, ſangui-"neus, aut loturae carnis inſtar, mortem portendit, etiamſi adhuc "vires conſtare videantur. *Alhumera*, (ſeu potius *alhamica*, vt *Bellunenſis* vult, forte *alhhumak*,) "eſt affectus inter variolas & mor-"billos medius, vtroque magis ſaluus. Saepiuſcule homo idem "variolas bis patitur, quando materia ſufficiens accumulatur, vt bis "expellat. *Almum* eſt variolarum ſpecies, coloris plumbei, qua-"rum tubercula in facie, & pectore, & ventre magis ſunt, quam "in cruribus & pedibus, malaeque ſunt, & craſſam ſignificant ma-"teriem, quae ad extremitates non propellatur. Signa apparitionis "variolarum ſunt, quod interdum antecedat dolor dorſi, & pruri-"tus naſi, & pauor in ſomno, & punctio vehemens in membris cor-

"poris, & grauitas communis, & rubor in colore faciei, & oculo-"rum lacrimae, inflammatioque, & halitus oſcitationesque multae, "cum conſtrictione reſpirationis, & raucedo vocis, & ſputum craſ-"ſum, & grauitas dolorque capitis, & tremor cordis, & exſiccatio "oris, & anxietas, & dolor in gutture pectoreque, & tremor pedis, "vbi reſupinatur, vel inclinatur, & febris inſuper continua.,, Subiungit deinde operoſe, pluribus capitibus, variolarum curationem, longiſſime ab ea diuerſam, quam ſupra anthraci praeſcripſerat.

§. XV.

Reſponſio ad teſtimonia, quae contraria viſa ſunt.

His ita praemiſſis, e quibus diuerſitatem nemo, puto, non agnoſcere debet, facile erit ad omnia, pro arabum in variolarum & anthracum συνωνυμιαν conſenſu, argumenta reſpondere. Nouem ex arabicae medicinae monumentis teſtes arceſſit cl. *Hahnius*. Primus & antiquiſſimus, *Muhammedi* aequalis, eſt *Aaron* (61) natione forte afer, certe presbyter *Alexandrinus*, non quidem arabica, ſed ſyriaca lingua vſus (62). Scripta eius perierunt, eaque ipſa, *Ali* teſte, imperfecta & obſcura, vnde clare patere nullo modo poteſt, an veras deſcipſerit variolas, & nouumne morbum an antiquum ſua in regione eſſe crediderit, quod tamen, etſi dilucidum eſſet, nihil ad rem conficiendam conferret. Fragmenta aliqua ſeruauit *Raſes*, pura neſcio, an a ſe adnotationibus interpoſitis illuſtrata, vt ſciri vix poſſit, quid praecipue certoque dixerit auctor deperditus. Horum fragmentorum quaedam vrget cl. *Hahnius* (63), ſed in quibus nihil

(61) *v. Ali Ebn Abbas theor.* I. 1. *c.* 1.

(62) v. de hoc *Freind. hiſtory of phyſick* vol. 2. p. 37. deque ceteris omnibus, eodem volumine, vbi indices indicant.

(63) §. 55. Verba interpretis ſunt ſequentia: "anthrax, apoſtema nigrum, "eſt malignum: eſt poſſibile, vt rubeum interficiat, & vero impoſſibi-"le, vt poſſit aliquis a nigro & viridi "euadere. *Simile* eſt de *variolis*, "*blacciis, omnibusque aliis* apparenti-"bus in cute, eiusdem coloris: nam "ſunt in vltimo malignitatis. Habentes colorem croceum ſunt ma-"lae, minoris tamen malignitatis. "Albae vero ſunt ſalutiferae: rubeae "vero

nihil hanc in rem dicitur, nisi "posse ex apostemate rubro homines "perire, nigrum vero & viride certo esse mortiferum.,, Deinde ab *Aarone* nescio, an a *Rase*, additur, vt clare distinctio horum morborum, quamuis cum προγνώσεως ἀναλογια, elucescat, "similiter rem "se habere cum *variolis*, *blacciis*,,, (64) (id est morbillis) de quibus vtrisque, non de anthracibus, omnia sequentia agunt, "omnibusque "aliis, quae in cute, diuerso cum colore, appareant, vitiis. (65),, Secun-

"vero vtplurimum, Generantur omnes ex malo sanguine adusto cum "cholera. De laudabilioribus signis "sunt, cum apparent in tertio die, aut "tempore, quo febris est lenta: e "contrario cum mouent in prima "die, mouentur ex vehementia fe-"bris. De salutiferis variolis sunt "albae & rubrae, de malignioribus "virides & nigrae & post has croceae: "Cum manifeste apparent variolae & "morbilli & febris incipit deferue-"scere, est signum salutiferum & il-"lae, quae apparent in furore febris, "sunt mortales.,, Quae de variolis ceterisque adduntur, *Razis* forte sunt.

(64) v. cl. *Burggrafii lexicon medicum* & supra nota 15. 34.

(65) Hanc praedictionem nimis generaliter enuntiatam multas pati exceptiones quis neget? Ita terminthi, sine periculo, natura sua nigri sunt. Variolae nigrae *Sydenhamii* periculosae sunt, non semper mortiferae. Immo *Galenus meth. med.* l. 5. c. 12. "qui, ait, ex pestilentia *euasuri erant*, "iis pustulae, quas exanthemata vo-"cant, *nigrae* toto corpore confertim "multae apparuerunt, vlcerosae plu-"rimis, omnibus certe siccae.,, Loqui vero praecipue censendus est *Rases*, vel *Aaron*, de acutis ecthymatibus exanthematibusque, quae statim nigra apparent (ea enim omnino sunt periculosissima) non de crustis, aut nigredine alia, quae saepe sine periculo succedit. Est & distinctum a variolis, sed saepe cum illis mixtum, exanthematis genus, quod maculas *nigras*, vel *purpureas*, auctores vocant, de quo generale hoc προγνωστικον haud valet. Prorumpunt, pessimo quidem cum indicio, inter variolas, morbillos, & purpurae species, in febribus acutis variis, ipsaque peste, maculae plerumque rotundae, interdum triquetrae, quadratae, informes, super cutem nequaquam eminentes, capitis fere aciculae maioris, vel & lenticulae magnitudine, interdum latiores, puncti instar primo plerumque apparentes, quod deinde augescere solet, eoque maius portendunt periculum, quo & maiores sunt, & copiosiores, & nigriores, & quo superiores magis partes infestant. In partibus a facie remotis primum oboriri consueuerunt; progrediente vero tempore, & malignitate, in pectore quoque, collo, & facie pullulant. Saepe primo statim tempore nigrae, violaceae, vel purpureae progerminant; interdum a pallido rubroue colore incipiunt, sensimque nigrescunt, pallescentes denuo sensim, donec euanescant,

Secundo loco (66) ad *Georgium Bachtishua*, medicum indum, prouocat,

nefcant, fi falutis fpes eft. Quatuor, feptem, nouem, aut vndecim diebus durare folent, nifi mors praeueniat. Iftam fanguineae maffae diffolutionem oftendere videntur, quae difponit aegram ad haemorrhagias varias, putridi plerumque foetoris, vt quae fcorbuticis, ad haud abfimiles maculas pronis, accidunt. Notares eft, quantum itidem periculi obferuatores omnes agnofcant, vbi fero, poft abfolutam variolarum eruptionem, & circa ftatum, eueniunt haemorrhagiae narium, alui, renum, aliaeque, non adeo ob effluentis fanguinis copiam, vel ob folam, quae timeri inde poffit, variolarum defectionem; fed ob ipfam potiffimum illam, quae oftenditur, quaeque morbum per fe grauem auget, exfolutionem texturae fanguinis a labe interna, fcorbuticae inftar, aut labis huius ebullitionem, a variolis excitatam. Et ita amant iftae maculae haemorrhagiarum confortium, licet haud omnino fibi perpetuum, vt mala haec duo in variolarum indiciis vna claffe, fub vnius cauffae notatione, non tam vti fymptoma, fed vti morbus fui generis variolis iunctus, coniungi debere videantur. Multo me maxime hac de re perfuadent variae obferuationes, quando hunc ipfum *morbum haemorrhagicum maculofum* in hominibus, vbi de nulla antea aegritudine quicquam apparuerat, extra variolas, aliosque morbos acutos, vel cum febribus intermittentibus, vel plane folitarium fpectaui, aegris interdum non febricitare vifis; interdum cum pulfu quidem continue paruo, celeri, & frequenti, & calore παροξυστικῷ, faepe anomalo, & infigni languore proftratis, donec, euanefcentibus fenfim maculis, ceffantibusque fanguinis eruptionibus, rediit plerumque fanitas. Vidi, verbi cauffa, ante quinquennium, vbi folitarius hic affectus, in puella decenni, haemorrhagiam largam fanguinis foetidi, finceri partim, partim nigri, partim ferofi, per nares, gingiuas, arteriam afperam, vomitum, fecelfum, vrinam, a primo inde initio ad finem vsque, alternis ἀνωμάλως vicibus, produxit, cum animi deliquiis & extremorum perfrigeratione, & maculis toto fenfim corpore erumpentibus, copiofis, nigerrimis. Natura tamen, licet tanta vitalis liquoris parte fpoliata, vt vix parum in pallidiffimo corpore, elanguido pulfu, fupereffe videretur, adiuta remediis, quae deinde indigitabo, *contendit*, vt *Lucanus* dicit, *toto, quicumque manebat, fanguine*, & victoriam a morbo retulit. Poft diem vndecimum euanuerunt maculae, ceffarunt fluxiones, & infecuta fenfim eft, quae adhuc perftat, integritas. Vidi etiam, fed rarius, fine haemorrhagiis, folitarias maculas, vti fine his pariles obferuantur haemorrhagiae. Ad affectus fere omiffos fingularis hicce, qua folitarius, referri mereretur, nifi auctores de fcorbuto, aliisque morbis, eius, tamquam fymptomatis, meminiffent, & aliquid haud abfimile notaffent auctores pauci v. g. *Pezoldus obferu.* 6. *Zwingerus* in *paediatria pract.* p. 622. fub titulo macularum nigrarum fine febre, & praecipue *Lifterus* de *fcorbuto*, aegroti fui feptimi, & fequentium hiftorias ma-

uocat, plus saeculo posteriorem, locumque affert itidem ex *Rase* excerptum (67), vbi tamen de anthrace graecorum ne verbulum quidem inuenio, dum non nisi variolarum morbillorumque signa & praedictiones, solito apud arabes & recentiores more, cum elegantibus quibusdam obseruationibus singularibus, nullo ex graecorum scriptis plagio, proponuntur. Tertio (68) producitur *Johannes Ebn*

maxime de eo fecisset. Quae hic laudat remedia acida, & similia, omne saepe ferunt punctum, cum anodynis, pro re nata, virium robore sic satis constante, sociata, vt metuenda humorum exsolutio compescatur, & fibrarum moderetur irritatio, motusque inaequabilis. Emulsiones seminum frigidorum, papaueris, & quae antiscorbutica audiunt, cum pulueribus gelatinosis & nitrosis, gummatisque mucilaginosis, potus item lacteus, commodum praestant; si omittantur acida. Si inflammatio, morbusque acutus proprio typo deflagrare contendens, non adsit, magnum etiam est in cortice peruuiano eam in rem praesidium: praesertim si typus febris intermittentis se immisceat, quod fieri non insolens est. Acida primis diebus, mediis emulsiones, postremis corticem, quum, declinante morbo, exhausto nimium corpore, roboratio magis requireretur, in isto, quem supra narraui, casu adhibui.

(*) conf. Excerpt. e Commerc. noric. §. XLVIII.

(66) §. 58.

(67) Verba sic se habent, ex veteri interpretatione "*blacciae* (morbilli) fiunt ex sanguine, permixto "multae cholerae; *variolae* ex sanguine, grosso multae humiditatis. "Immo inuenimus *variolas* humidas; "*blaccias* aridas & siccas. Et signa "ipsarum sunt febris continua de sanguine, soda, dolor, ponderositas capitis, pectoris, siccitas linguae, sputum grossum, pruritus in naribus, "sternutatio, facies repleta, impedimentum anhelitus, nausea, casus appetitus, distentio cutis, pauor in somno. Melior crisis, quae potest euenire, est fluxus sanguinis e naribus. "Quemadmodum (id est, quando) "*blacciae*, *variolae*, sunt coloris violacei, nigri, aliquando apparent, "aliquando occultantur, sentit patiens vehementem angustiam, raucitatem vocis, sensus permixtionem, est solum signis prognosticis relinquendus. Et variolae siccae, in quibus non adunatur humiditas, sed sunt vt porri, scindunt "cutem cum vehementi scissione, "concomitantur eas vehemens angustia, mala desiccatio, sensus permixtio, defectus vocis, est mortale. Et aliquando accidunt & inueniuntur variolae paruae intus in "magnis variolis, nominantur variolae duplices.,, Alius locus est: "cum sanguinis super abundans superaccenditur, corrumpitur, accidunt "*variolae*, *blacciae*.,, Quid haec ad supra descriptum anthracem?

(68) §. 59.

Ebn Masue, Damascenus syrus (69), ex cuius *therapeutica methodo* locus affertur, de variolis non agens, sed, ipsis *Galeni* & *Pauli* verbis, de vero, quem expresso nomine vocat, *alhhumrah*, siue carbunculo. Id vocabulum arabs interpres, ob supra notatam ὁμωνυμίαν, aut syriacae linguae, qua *Damascenus* scripsit, dictionem peculiarem ambigue explicauit. (70) De variolis tamen veris alio libro & loco egit (71). *Iohannem Ebn Serafiun*, siue *serapionem*, quarto loco collocat cl. antiquitatum auctor, qui ista *Damasceni* totidem verbis excripserit. Eamdem ergo hic habeat responsionem! Anthracem ci-

(69) v. erudita de eo *dissertatio* cl. *Hahnii*, *antiquitatibus variolarum iuncta.*

(70) Praeter nomen *variolae*, ambigue a latino interprete additum, nihil in toto eo loco est, quod de veris variolis commode exponi queat. De *almessire*, id est, igne sacro siue persico, agere sese ipse auctor indicat. Locum integrum adscribere placet, sed clarius, quam a veteri interprete elatum. "Est & aegritudo alia, quae "nominatur *alhhumrah*, aut variola, "aut ignis persicus: (id est, quod vocabulum aut variolam significat, aut ignem persicum) Generatur ex hu-"more crasso & feruente. Accidit "vero plerumque cum hoc affectu, "qui & *almessire*, siue ignis sacer, di-"citur, pustula vesicae instar, cum "qua vt plurimum exoritur, inter-"dum vero secus. Quicquid vero "eius est, cum pruritu certe & sca-"bendo incipit, quo pustula, si qua "adest, augetur. Rupta pustula, re-"manet locus aliquo modo vlceratus. "Neque vero, dum scabitur locus ve-"hementi strictione, vna solum, sed "plures pustulae, milii adusti instar, "membro adhaerentes comparent. "Quibus ruptis, sequuntur vlcera, "quae sunt escharae, vel cinereae, vel "nigrae. In quacunque vero parte "hic affectus oboriatur, inflammatio-"nem carnis ambientis arcessit vehe-"mentem, cuius color non vulgari "erysipelati, sed phlegmoni potius "similis est, ast ad nigredinem im-"pense vergens, veluti si colori ex-"quisite rubro parum nigredinis im-"misceas. (Hactenus omnia ex *Galeno*, iam quaedam ex *Paulo*, quod & cl. *Hahnius* animaduertit.) Acci-"dit iste color ob sanguinem nigrum, "crassum, & feruentem. Est vero "alius ignis persicus, qui carni in-"haeret, & pustulas velociter produ-"cit; alius, qui in membranis seu li-"gamentis, & neruis siue tendinibus, "longiori temporis spatio moratur, "donec φλεγμονῆ ἐγχυσιτελακτώδης accedat, "cum affectarum partium corruptio-"ne. In multis etiam sanies colligitur, "& in his quidem febres consequun-"tur.", Conferantur haec cum supra ex *Auicenna* de pruna & igne persico adductis, & clare paritas elucescet, vti disparitas a variolis, ab eodem vberrime alibi descriptis.

(71) de *exquisita febrium curatione*, in cuius metaphrasi c. 15. *Albanus Torinus* verarum variolarum curationem exponit.

eidem, & *Auicennae*, modo ignem perſicum, modo ignem ſacrum & prunam vocari, affirmat *Rudius* (72). Praeterea *Ali* (73) non niſi proletarie *Serapionem* de variolis, neque ſeparatim tractare, ſed ſolum ſub generaliori apoſtematis calidi titulo earum nomen attingere, queritur (74). Non capio, quo pacto id dici poſſit, ſi tot verbis de iisdem, adeoque ſingulariter ageret, vti de *alhhumrah*, aut *igne perſico*. Euolui *Serapionem* (75), interprete *Alpago*, eumque reperi non ſolum eadem plane, quae *Damaſcenus*, hoc eſt, a variolis aliena, de theoria morbi *alhhumrah*, quem neſciit interpres variolamne, an eryſipelas, an ignem perſicum exponere deberet, retuliſſe; ſed poſtmodum etiam de eiusdem affectus curatione ea tradidiſſe, quae ad veras variolas, *algiodari*, plane non ſpectant, euacuatione ſanguinis melancholici per partem affectam, remediisque externis refrigerantibus, reſoluentibus, emplaſtricis. Aduertit id ipſe interpres, adeoque annotationem adiecit, prout criticorum mos eſt difficilia ſibi loca pro corruptis habere, "ſi alia littera ſurrogetur, eryſipelas; ſi rurſus alia, ignem perſicum intelligi.„ Reſcribere ergo pro *alhhumrah* voluiſſe videtur vel *alhhanira*, vel *algiamrah*. Sed probauimus ſupra vocem *alhhumrah* ambiguam, neque veris variolis propriam eſſe, ſed ad anthracem magis pertinere, vt correctione critica opus non ſit. Quintus, qui teſtis vocatur eſt *Iizchak Ebn Suleiman* (76), ebraeus, vulgo *Iſaacus Iſraelita*, qui autem, adductis locis, de carbunculo nihil, de variolis veris omnia ita tradit (77), vt,

(72) de *morb. extern.* p. 165.

(73) *theor.* l. 1. c. 1.

(74) Hic eſt *Ali* ſenſus: non, quod *Freindius* opinatur, vt id *Serapioni* exprobret, quod variolas in claſſem referat apoſtematum, qua ipſe *Ali* eas tractat. Ex iſto teſtimonio conííci poſſe videtur, veteres iſtos ſyrograecos non aeque exactam, ac arabes, habuiſſe doctrinam variolarum, easque, magis in doctrina medica difficiles, quia in graecis non inuentas, haud bene diſtinxiſſe, neſciosque, quo referri debeant, palpaſſe forſan in graecorum tenebris, vt locum inuenirent.

(75) tract. 5. c. 23.

(76) ita vocatur *Velſchio*.

(77) "cauſſa, ait, variolarum, omnibus *aut pluribus* naſcentium materia eſt in compoſitione foetus in vtero exſiſtentis,„ & quae ſunt reliqua,

vt, si graeci talia dixissent, nihil dubii reliquum futurum esset. Sexto loco collocatur *Rases* (78), perhibeturque *Galeni* dicta de anthracibus, variolarum adhibito nomine expresso, explicasse. Interpres latinus satis obscurus, ob supra notatarum ὁμωνυμιῶν aliquam, facile ita errauit, vt *Galeni* de anthrace dicta noto sibi variolarum nomine enuntiaret (79). Confundit alibi, seductus per ignis sacri ὁμωνυμιαν, anthracem, & erysipelas, diuersissimos morbos, ita, vt hoc erysipelatis nomine saepe exponat *Galeni* de anthrace verba (80). Sufficit, quod supra monui, *Rasen* ipsum seiunctim de anthrace & de variolis egisse, & distinxisse, vti ceteris solemne est, vtrumque affectum. Septimus (81) sequitur *Ali Ebn Abbas* (82), qui, licet *priscis* (puto arabibus) variolas (83) carbonum nomine venire dicat, graecis vero, (sui puto temporis) vel (vti vult *Constantinus Afer*) syris, filias ignis audire (84). Distinguit tamen manifeste ipse inter vario-

qua, a cl. *Hahnio* descripta, cum *Auicenna* plane congruentia.

(78) §. 63. sqq.

(79) Exemplum est in loco, quem cl. *Hahnius* ex *Rase* adducit, sub titulo libri quarti *ethimeos*, nescius quid hoc nomine sibi velit interpres. Exstat vero locus *commentario* 4. in *Hippocrat.* de *victus ratione* in *morbis acutis* §. 21. cui nescio quod nomen arabicum, *ethimeos* voci consonum, datum est.

(80) v. *Leonicenus* de *morbo gallico* apud *Luisinum* p. 34.

(81) §. 65.

(82) Liber ipsius in aliis editionibus inscribitur: *Isaaci Israelitae pantechne*, siue *complementum medicinae*, vnde est, quod *Syluaticus controu. med.* p. 419. ea ipsa verba *Isaaco* tribuat.

(83) Obscurus omnino locus *Ali* est, praesertim arabico contextu destitutus. Forte id solum vult, variolas vnum tantum membrum occupantes carbones priscis dictas fuisse, errore eiusmodi, quo *Auicenna* cancrum pro lepra vnius membri habuit. Forte vero ὁμωνυμον nomen *hhumrah* solum indicauit, quod & rubedini cuiuis, & abscessibus inflammatis, & anthracibus, & variolis, apud antiquiores competiit. Priscis enim id nomen pro variolis nominandis vsitatum dicit: quod recentiores, confusionis vitandae gratia, euitasse videntur, adhibitis vocibus magis propriis, *hhumak*, & maxime *giodari*.

(84) "Variola, ait vetus interpres, vl-"cera, sunt mala, & parua, quae omne "consternunt corpus, aut in eius ma-"iori parte, & aliquando in quibus-"dam & non aliis membris accidit, "quam antiqui carbones dixerunt "ambustos, graeci autem filias ignis "vo-

variolas & ignem ſuum ſacrum, ſeu anthracem verum, vti paullo ſupra probaui. Octauus (85) ipſe numeratur *Auicenna* ſeu *Abu Ali Ebn Sina*, cuius deſcriptio variolarum a cl. *Hahnio* ſatis ingenioſe cum ſparſis per graecorum ſcripta locis, de exanthematis carbunculisque, maxime etiam cum illo *Herodoti* ſupra examinato, ita comparatur, vt ſat elegans ſignorum quorundam analogia appareat, morbum tamen vnum eumdemque plane non efficiens. Immo certo certior eſt, quam ſupra adduxi, de pruna igneque perſico, diuerſo a variolis morbo, tractatio eiusdem *Auicennae.* Poſtremus *Actuarius*, graecorum vltimus, in teſtimonium non niſi negatiuum, quod dicunt, vocatur, quia de variolis plane tacet, de carbunculis & puſtulis, graecorum in morem, loquitur: vnde ipſe cl. *Hahnius* concludi quicquam pro ſua ſententia fulcienda poſſe, haud puto exiſtimabit, quum plures etiam recentiorum medicorum, in ſuis libris praxeos ſpecialis, omiſerint variolas, aliosque affectus, quorum notationem apud graecos haud inuenerunt, & *Freindius* ſigillatim notet: "*Actuarium* omnes eos affectus omiſiſſe, qui quidem plures ſunt, "quorum, graecis intactorum, arabes primi mentionem fecerunt.,, Haec de arabum conſenſu in nomen & ſigna variolarum, cum carbunculis communia, dixiſſe ſufficiat. De ſignis id vnum adhuc moneo, mirum nemini eſſe poſſe aut debere, quod ſigna ſalutis & interitus variolis, morbillis, carbunculis, exanthematisque, ac tumori-

"vocant. (Conſtantinus ſyros ita vocaſſe dicit.) "Confortata natura impuritates expellit ad corporis exte-"riora, fiuntque ab eis puſtulae, quae "carbones ignis vocantur.,, vid. quae ſupra de vocibus *hhumrah* & *meſſere* diximus. Idem *Ali* interpres alio loco *theor.* l. 8. c. 9. "quod ſi, in-"quit, cum ſua ſit groſſus in ſubſtan-"tia ſanguis malitia, apoſtema ſit, "quod, eryſipela dictum, variolam "vocant, & arabes filias ignis.,, Sat confuſe & obſcure, modo arabes, modo graeci, modo ſyri, filias ignis vocare dicuntur, neſcio quid: an anthracem verum, qui ad eryſipelatis ſpecies refertur, & nomine *hhumrah* confunditur cum puſtulis variolarum, an has ipſas etiam, quod prius adducto loco innuere videri poteſt? Nihil certe hinc pro eorum affectuum ταυτοτητι & συνωνυμιας colligi poteſt: cuius contrarium potius patet ex ſupra nota 36b. adductis. Nomina *Ali*, eiusue interpres, miſcet; non rem.

(85) §. 65. v. ſupra nota 41. 48.

moribus aliis, quaedam communia posita sint, neque ideo quisquam morbos confundendos esse putet. Nam ista communitas partim ex iusta, & in obseruationibus fundata analogia plurium exanthematum, inflammationum, vlcerum, febrium, oboritur; partim ex *Galenica* cuiusuis fere morbi specierum distinctione in sanguineam, phlegmaticam, cholericam, melancholicam.

§. XVI.

Curatio variolarum apud arabes, & anthracum apud graecos diuersa.

Peculiari deinceps capite cl. *Hahnius* nouam probabilitatem sententiae suae quaerit in arabum conspiratione in adhibendam pro variolis eam medendi methodum, quam graeci carbunculis applicarint (86). Nobis differentiam ostendere liceat. A venae sectione incipit, (87) qua, quod nemo negabit, ad animi vsque deliquium, & repetita, graeci fere omnes, post *Galenum*, auspicati sunt curationem anthracum, sed & phlegmonarum, erysipelatum, similiumque morborum inflammantium, vt nihil adeo singulare cum variolis commune habeant carbunculi. Neque ideo his dicatam curationem singulariter in variolis sectati sunt arabes imitatores, qui variolarum medelam eodem, quo alias inflammationes, febresque, remedio inchoare solent. Nemo vero probabit praeterea, graecos talia ante carbonum eruptionem praecipue moliri iussisse; quam ita praenoscere, vti nos post arabes variolas in primo stadio praescire aut suspicari didicimus, nusquam docuerunt. Arabes primo praecipue variolarum stadio, nempe ebullitionis, venae sectionem destinasse, certum est, ceteris rarius, nec sine sontica caussa. Innummeri hodie per omnem Europam medici sunt, qui istos hac etiam in re imitantur, posteaquam multi viri eruditi prudentis per variolas venae sectionis vindicias, contra aliorum opiniones, dudum postliminio susceperunt. Con-

(86) vid. omnino *Freind.* vol. 2. p. 196. sqq.

(87) §. 70.

Concedam tamen etiam, pro eleganti, quem cl. *Hahnius* ex *Rafe* affert, loco (88), tentaffe arabes fimile aliquid ei, quod ill. *Boerhaauius*,

(88) p. 96. add. *Freind. hiftory of phyfick.* vol. 2. p. 196. fqq. Clarius res mihi conftat ex *Rafis* imitatore, quem ipfum ad manus habeo *Alfaharauio* tract. 31. c. 10. §. 3. qui ab *Allenio*, in *fynopfi practica*, dicitur, omnes noftros medicos infrigidantes multis parafangis fuperare. Praecauere duplici ratione docet variolarum eruptionem, tum graffantium, antequam praeuia figna appareant, tum vbi morbi iam principium adeft. Prius fit, adultorum venae fectione, infantum fcarificatione, aere frigido, potu aquae per niuem impenfe frigefactae, cibis fanguinem infpiffantibus & infrigidantibus, ψυχρολουσια in meridie, fotu cum linteis aqua frigida madefactis, medicaminibus etiam frigidum & ab exfolutione alienum fanguinem gignere vifis, quae recenfentur. Apparentibus vero iam morbi variolas propulfuri fignis, fanguinem iubet extrahere ad fyncopen vsque "deinde femel & fimul, vt ait, aquam bibere infrigidatam niue, infrigidatione vltima, id eft, quanta fieri poteft, a duabus libris ad tres & amplius, fpatio horae dimidiae. Si cedat febris, & fluxerit vrina & fudor, fciat horam liberationis effe proximam, &, fi videtur redire ad eum calorem, & accidentia confirmari, & aegritudo augeri, iteret aquae multae frigidae potum poft horam vnam, & tendat ad alios modos extinctionis, quos fuperius diximus. Si vero videbitur poftmodum confirmari accidentia, fciat tunc effe impoffibile, & tunc decet iuuare naturam.,, Antiquum illud aquae frigidae potus, tamquam fudoriferi, experimentum augere poteft *Hancokii* ψυχροποσιαν, fiue febrifugum magnum, (qui auctor a fe primum illam vim aquae frigidae fudoriferam inuentam putat); vti alterum experimentum, de ψυχρολουσια, fpectat ad opus de eadem doctum & graue *Floyeri*, auctum parte altera a *Baynardo*, qui verborum & ingenii lufibus materiae grauitatem temperat, docta tamen ac memoranda haud pauca habet. Conf. locus curiofus *Kaempferi* in *amenit. exot.* p. 134. fqq. de medela dracunculi perfarum, per frequentem frigidae aquae affufionem, item morbillorum in Iaua, per idem remedium mane & vefperi adhibitum, noftris fane in oris haud imitandum. In Anglia ex ψυχρολουσια, ingruentibus iam variolis inftituta, funeftum exitum notauit ipfe, qui magnopere alias laudauit, *Floyerus*. Sed in Iaua aliquando nigritae, cum fuae gentis aliquos, noftratium more tractatos, perire viderent, omnes reliquos mira methodo faluos praeftitere. Dederunt correptis prima die acetarium ex cucumeribus cum oliuo, fecunda lac ebutyratum, ad fatiem, tertia & quarta capitetenus in profluente ter in die merferunt aegros, atque fic in lecto repofuerunt: referente *b. Wedelio* de *praeferuat. variol.* p. 33. *Freind* vol. 2. p. 196. ad frigidos *Razis* potus, pro praecauendis curandisque variolis, recte monet, eum in Perfia, calidiffima regione, medicinam fecifle. Attamen de praecautione morborum eiusmodi calidorum, exfoluentium, putridorum,

nius, & ex eius discipulis maxime cl. *Loeberus*, professor Ienensis, tantorum, epidemiorum, per aquam frigidam, immo, si sat frigida non suppetar, niue & glacie frigefactam, post plures de niue & frigido potu auctores, in *Linenii bibliotheca medica* recensitos, dignus prae aliis est, qui legatur, *Lancisius* de *noxiis paludum effluuiis* l. 1. part. 2. c. 7. §. 12. 13. qui & alios auctores, & rationem, & suam diuturnam experientiam cumulat. In *act. erud. lips.* 1724. p. 512. excerpta exstant ex *Iacobi Todari vindiciis aquae frigidae*, vbi eius vires, praecipuae etiam ad variolas, extolluntur. Ill. *Michelotti* promisit in *comm. norimb.* 1733. p. 251. *historias morbi variolarum, vbi frigidarum rerum, & opium recipientium medicaminum, in perniciosissimis curandis variolis, moderatum vsum saluberrimum esse demonstratur: adiectis criticis scholiis, de ratione acutissimis sanguinolenti generis variolis medendi per gelidissimas sorbitiones, per sanguinis siue per maiores sectas venas, siue per cucurbitulas, missionem, per vrentia malagmata, atque deiectionem.* Addantur quae docte b. *Behrensius*, archiater brunsuicensis, in de *aquae calidae potu*, de frigidae, niuis, glaciei, in potulentis vsu, commentatur §. 8-9. 24. item *Masinius*, de *gelidi potus abusu*, *Ramazzinus* de *valetudine principum tuenda opp.* p. 731. *sqq. Lettres de Gui Patin* vol. 3. epist. 499. celeb. *Behrensius*, medicus & polyhistor hildesiensis *select. diaetet.* p. 318. *seqq. commerc. norimb.* 1733. p. 244. *sqq.* ill. *Hoffmann.* de *noxa potus frigidi*, *Fickius* de *aqua frigida*, *Vallisnieri* de *vsu & abusu potuum & balneorum, calidorum & frigidorum*, & varia de *aqua simplici*, a cl. *Schwertnero* iunctim teutonice edita. Frigidae aquae potum, quamuis in inflammante illo, & tenerrima corpora plerumque inuadente, & faucibus pectorique infesto variolarum morbo, propinare non sustineam; damnari tamen in omnis generis morbis aliis praecauendis curandisque, nolim: quod hodie aliqui faciunt, veteri recentiorique experientiae, toties felici, nimis forsan confidenter sese opponentes, dum artem, quam roborare & amplificare, vel iusto moderamine & cautionibus limitare praestat, medicina aliqua generosa, quod facilius est, subito interdicta, priuare malunt. Ipse quidem, ad aestum febriculosum extinguendum, id medicaminis genus non soleo commendare, veritus facile feruescentis, & velociter contraria ratione per ψυχροποσιαν affecti, sanguinis coagula, stagnationes, inflammationes, & impedimenta criseos, quae typum suum praepediri vix patitur, & teneriorum sub istis morbis, sensuque exquisitiori turgentium fibrarum laesiones per ipsum frigus: quum praeterea haud frustra notet ill. *Bergerus* in de *inflammat.* p. 24. "in expellendis febribus ancipitem incertumque exitum a larga frigidae potione, quae aestum restinguat ac leniat, plurimaque exempla exstare hominum interemtorum, qui eamdem curandi viam iniriterunt.„ Nihil tamen alienae experientiae feliciori, & sufficienti cum moderamine prudentiaque institutae, derogatum volo. Sunt enim regionum, temporum, personarum,

tantopere hodie ſuadent, aliis aeque magnopere contra diſputantibus,

narum, morborum, indicationum, diuerſitates innumerabiles, & multa eſſe queunt, quae iſtos, quibus nos quidem abſterremur, metus euaneſcere iubeant, & potens illud aeſtus lenimen, prae morbi tolerantia, aut aliis medelis, poſtulare videantur: & vidimus ipſi innoxium frigidae potum, ſine noſtro conſilio, in periculoſis febribus acutis copioſe hauſtum. In ſine febre cephalalgiis calidis, in vomitibus bilisque feruoribus, in δυσκρασια calida ſalſa, atque inde oriundis pathematibus variis, in ipſa fibrarum, ventriculi maxime, debilitate, quem tepida ſaepe magis debilitant, & nauſeare faciunt, item in praecauendis morbis epidemiis a putredine & calore oriundis, & ad paroxysmos calculi podagraeque grauiores, experimento *Bagliuiano*, praecautione moderandos, ipſe haud inexpertus, reiici ψυχροποσιαν illam nolim, doſi moderara, ventriculo a cibis vacuo, & habita coloris externi temperati, & ευφοριας, & excretionis per vrinam, ratione. Praetereo fontes medicatos varios, quos natura frigidos miniſtrat, quosque igne tepefacere ſaepe quidem vtile, ſed recentius longe eſt, quam natiua ψυχροποσια, ad plurimos morbos vtiliſſima. Certe plurium etiam aquarum tenerior textura & miſtura, ipſo leui tepore, haud ſine aliquo virtutis diſpendio, extra corpus mutatur. Omitto ἰδιοσυγκρασιαν, & conſuetudinem, quibus aliquid in ipſis morbis dari debet, quaeque in me ipſo, & in pluribus, quos noui, aliis, a teneris ita ſunt, vt & ſitim difficillime leuet potio quantumcunque tepe-ſcens, & ſtomachum aegre afficiat, immo facillime ſubuertat, nihil potulenti fere admittentem, niſi vere & impenſius calidum aut frigidum. Non laudo tantam adſuetudinem, ſed, pro *Celſi* illo, quo ſanus homo, & qui ſuae ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus iubetur, integra plane ſanitate, calidum, frigidum, tepidum potum, qui omnes vtiles eſſe, immo neceſſarii poſſunt, vt tolerare omnes adſueſcerent vellem, neque abſoluta ſolius frigoris conſuetudine obrigeſcere ſtomachum, neque tepore aſſiduo elanguere paterentur. Sanis quidem frigida potio, teſte omnium ſaeculorum populorumque more, & innoxia eſt, & viſceribus humoribusque congruens. In febribus vero, ob ſupra dictas rationes, vtiliſſimum tutiſſimumque eſſe putamus, potum quemuis tepefacere, ad eum gradum, vt linguae & ventriculo neque frigoris, neque caloris excedentis, ſenſum imprimat: niſi, vbi θερμοποσια, ſiue potio intenſius calefacta, ſingulariter indicatur. Attamen *Hancokianum* illud febrifugum magnum, nempe aquam frigidam meram, librae circiter pondo, ad ſudoris vsque prouocationem, propinatam, nos quidem etiam ipſi in febribus intermittentibus vernis, tutis, corporibusque cetera ſanis, poſt aliorum experimenta innocua, neque infelicia, aliquoties explorauimus, & tunc ibi neque nocere, aut vllo ſymptomate moleſtare, neque tamen certo, licet interdum, iuuare reperimus. Quare, cum alia his febribus abunde ſuppetant remedia certiora, & minus παραδοξα, ibi etiam ab hoc abſtine-

bus, vt, primo ante variolarum eruptionem tempore, cita, larga & repetita sanguinis missione, clysmis, laxationibus blandis, fotibus partium, aere & potu refrigerante, nitroso, remediis frigefacientibus, & caute aucta perspiratione corporis, praecaueatur omnino, vel impense imminuatur eruptio variolarum, extinguaturque inflammatio (89). Ex graecis nihil adductum video, quod istos paria

stinemus, vti in ceteris morbis febriculosis: vbi, ad ipsam vsque pestem, magnum illud suum auctor, quod vocat, febrifugum & sudoriferum, maximam prae aliis certissimamque opem ferre, nimis imperfecte expertus, opinatur.

(89) Nobis ingeniosissima illa *Boerhaauiana* methodus integre explorata non est. Non solum molestiarum est plena, & apud populum talibus moliminibus repugnantem difficulter introduci & incipi, & longe rarius plene perfici posse videtur, & in distinctis, legitimis, tutisque variolis vix necessaria est; sed etiam, per rerum naturam, in multis aegris prodesse nequit, praesertim quibus confluentium, serosiorum, malignarum, praepropere, confestim, ἀνωμάλως erumpentium, & prostratione virium, deliquiis, perfrigerationibus, conuulsionibus assiduis, aliisque venae sectioni & reliquae eiusmodi medelae aduersantibus symptomatis stipatarum variolarum violentia periculum creat, aut quibus, deficiens potius, quem miror aliquos vsquam videre nolle, quam auctus nimium est ebullitionis impetus. Immo, quod scientes dicimus, in Anglia, Belgio, Germania, exquisitissime vsurpata haec methodus saepe, per indolis morbi, statusque epidemii, & singularis, & materiae variolosae specificae vim, elusa, & frustra omnino est adhibita. Vsurpata tamen etiam saepe feliciter, & laude sua dignissima est. Conuenire certe, moderante *Boerhaauio* aliquo, in morbo primum suum stadium impetuose percurrente potest, & plures ex imminente periculo eripere, quibus symptomatum sanguineorum grauitas, & incendium ingens, praesentia discrimina, aut suppurationem deinde nimis exuberantem, minatur. Cicatricum etiam foeditatem numerumque minuere identidem potest; quamquam tolli eam plane, quod sine limite alicubi promittitur, aut, vbi materies ipsa maligna adurensque impense est, praecaueri satis posse, despero (*).

(*) Quamvis parum hic loci Boerhaavianismo in variolis faveat *Werlhofius* nec tota vita magis illi adsentitus sit, neutiquam tamen, quod urgent quidam, oppositam prorsus methodum Paracelsisticam suam fecit, ut virus a corde propellendi caussa stragulis agros obrueret, sepeliret, vel calefacientia, aromatica &c. propinaret; languentem saepe humorum circulum excitare potius, & quem modo dixit, deficientem ebullitionis impetum augere, vires aegrorum labentes erigere, molimina naturae miasma variolosum ad cutis superficiem exantlantis diapnoicis sustinere, sicque

ria pro carbunculis vota habuiffe, vel, vt effectui darent, molitos effe, comprobet: licet ob paritatem rationis (90), cum vterque morbus ex iftis fit, qui inflammatorii vocantur, id etiam noftrae fententiae ne hilum officeret. Laudata graecis carbunculorum fcarificatio (91), feu, vt aliqui fcribere malunt, fcarifatio, facta eft in parte affecta, per fingulos carbunculos (92), vti in fiderationis metu hodieque vbiuis fere, & in veris anthracibus, etiam peftilentibus, fieri folet. Longe ab hac diftat vfitata arabibus fanguinis miffio ex aliis partibus, per fcarificationem & cucurbitulas, in variolis, apud iftos, vti apud nos, venae fectionis vicarias. Ita enim variolae, vti fphacelus, aut anthrax, fcarificari non poffunt, nec debent. Inflammationi & putrefactioni aduerfa remedia (93) extus ad partem folum affectam, vt in curandis inflammationibus externis fieri folet, applicanda, per omnes graecorum medicorum libros laudantur (94), qui, prae-

que nutum naturae fequi, fimul autem auctas nimis veneni putridi vires acidis, vel magno illo putredinis correctore, Cortice peruviano, infringere, vel alia ratione fub morbi decremento illud per alvum e corpore eliminare — haec videbatur praeceptori indicatio.

(90) §. 69.

(91) §. 70.

(92) *Galen.* de *method. med.* l. 14. c. 10. "Scarificare eiusmodi tumores, poft "fanguinis emiffionem, alienum non "fit. Sunto autem incifiones medi- "ocribus altiores, propter infeftantis "humoris craffitiem.„ Neque vero eo modo oculorum carbunculos fcarifarunt graeci, qui hodie, poft *Woolhoufium*, ad varios oculorum affectus vfitatus eft, de quo elegantiffime peculiari differtatione fcripfit celeb. *Platnerus*, quemque faepe feliciter hic exercet vir doctiffimus, mihique amiciffimus, *Gladbachius* nofter. Fateor tamen mihi fecus, quam *Woolhoufio*, videri, in *Hippocratis* de *vifus acie* libello exiguo, non Woolhoufianae fimilem fcarifationem, fed inuftionem per cauteria, & huic folum ancillantem attenuationem palpebrarum internarum per frictionem mollem, defcribi, pro curanda vifus acie per naturam debili.

(93) §. 71. 72.

(94) Ipfe *Galenus* l. c. poftquam incipiendam ab incifa, fi nihil vetet, ad animi vsque defectionem venae aufpicandam curationem fuafit, "imponi fibi, ait, laborans particula, "quod ad humorum inflammationem "fpectat, refrigerantia defiderat.„ Quaenam illa effe poffit laborans in variolis particula non capio. Ambitui hinc inflammato cataplasmata ex plantagine, cocta lente, mica panis aliquantum furfuracei, applicari iubet;

praeter potum cibumque, silent de internis, quibus arabes plurimum tribuunt, de externis, pro iis scopis, plane in variolarum curatione muti. Suppurationem ipsius carbunculi (95), hoc est tumoris adustione emortui, graeci maturare vix ac ne vix quidem ausi sunt, inflammationi ambienti intensae, & putredini latius serpere nitenti refraenandae, dein vlceri sanando, vnice intenti (96): nisi quod inflammatas in margine partes, pro separanda carne corrupta, vti in hoc affectu sphaceloque etiamnum recte fieri solet, aut subsequentes per consensum in vicinia inflammationes, indurationesque, suppurare aliqui tentarunt (97). Arabes fotibus tepidis aqueis, & internis medelis multifariis, vti hodieque fit, vsi sunt, vt maturatio variolarum promoueretur, de quibus graeci tacent. Quae sub statu iam vlceroso siccantia, & crustas separantia, a graecis laudantur (98), non conueniunt cum ordinariis medelis, variolas siccantibus, quamuis & ad has hinc inde, praeter solitam indolem, vlceratas, externa nonnunquam adhiberi possint medicamina, quae anthracibus (99) etiam, semper profunde vlcerosis, profuerint. Quae

bet; supra ipsum vero vlcus, valens aliquod medicamentum putredini resistens, in vino aliquo dulci soluendum, e. g. pastillos *andronios* ex cyrinis, galla, myrrha, aristolochia, chalcantho, alumine fisso, & misy, descriptos in de *compos. medicam* l. 5. c. 12. Quis ita variolosorum corpus vel cataplasmatis inuolueret, vel solutis vino pastillis? Nunquam talia moliti sunt arabes ad hunc morbum, quamuis eadem ipsa ad prunam & ignem persicum applicuerint.

(95) §. 73. 74.

(96) De toto morbo eloquitur *Galenus*, quod frustra applicatur ad statum post maturationem, de qua ne verbulum quidem dicitur: "quae concoquant "& pus moueant, ea nunc adhiben- "da non sunt, quoniam ita putredi- "nem auxeris.,, Nempe, escharae & vlceri talia imponi vetat.

(97) *Dioscorides* l. 2. c. 185. nasturtium impositum dicit ἄνθρακας περιρρήγνυσιν πυροποιῶν, hoc est, adustos carbunculos a partibus adiacentibus separare, excitato pure in inflammmato margine. *Aegineta* l. 4. c. 25. de suppurandis partibus vicinis loqui videtur, a carbunculo, membranas neruosque occupante, inflammatis aut induratis.

(98) §. 75. 76.

(99) "Cessante iam inflammatione, ait "*Galenus* l. c. vlcus ad cicatricem si- "militer reliquis vlceribus perduces.,, His absoluitur Galenica anthracum medela.

Quae de apertione pustularum maturarum apud arabes consueta dicuntur, nihil commune videntur habere cum ista, ob siderationis metum, vel ad euacuandum subito humorem putridum, apud graecos vsitata primo quoque tempore scarificatione, & apertione abscessuum carbonosorum (100). Certe non inde, sed ab ordinaria omnium abscessuum medicatione, mos iste arabum profectus esse videtur. *Celsi* consilium pro adurendis carbunculis plane insolens in arabica medicina fuisse putat cl. *Hahnius* (101). Inurendarum variolarum malignarum, quarumcunque, (quarum speciem quamdam suspicatur *Celso* intelligi) praeceptum mirabile satis foret; sed ignem persicum, hoc est, anthracem humidum, vstione curatum ab arabibus, colligere licet ex *Alsaharauio* (102), qui idem putatur esse, qui *Albucasimus*, chirurgorum arabum princeps, cuius exstat *chirurgia*, nihil fere vbique nisi cauteria commendans. Quae deinde remedia externa ex *Celso*, *Plinio*, *Dioscoride* (103), &, pro delendis variolarum foueis, ex aliorum graecorum monumentis hausta, apud arabes reperiri notat cl. auctor (104), ea partim solum in similitudine applicationis fundamentum habent, quia επȣλωτικη indicatio communis est; partim alio plane scopo a priscis, alio ab arabibus, vsurpata sunt. Interne hi dederunt aliqua, aut extus ad residuum ruborem foueasque commendarunt, quae antiquis, eo solum consilio vsitata fuere, vt carbunculosa inflammatio extrinsecus moderationem acciperet. Docta illa & elegantia, de cubilium moderamine memorata (105), nihil ad controuersiam faciunt; vti & quae de pannis rubris, pro vestiendis parietibus, aegrisque inuoluendis, erudite notantur (106). Illa communia pluribus morbis sunt; haec plane alia apud

(100) §. 77. Variolarum pustulas maturas acu aperuerunt arabes; ignis persici bullas etiam aliqui, sed primo quoque tempore, applicatis deinde medicamentis. v. *Byngezla* tab. 5.

(*) Variolarum pustulas perscindere Autor nunquam consvevit, licet post *Avicennam* & recentiores *Huxham*, de *Haen* &c. hanc medelae rationem suasisse videret.

(101) pag. 107.

(102) tractat. 29. c. 6. 10.

(103) v. p. 112. sqq. 130.

(104) p. 125. 128.

(105) p. 128. sqq.

(106) p. 129. sqq.

apud priſcos, alia in recentius deſcripto barbarorum morbo. Quaecunque vero (107), pro ſignis & curatione verorum anthracum, id eſt, prunae & ignis perſici & ſub generali illo puſtularum tumorumque nomine *bothor*, excerpit ex arabibus vir clariſſimus, &, cum variolis permiſcens, ex graecis totidem fere verbis hauſta demonſtrat, ea ad has neutiquam facere agnoſcet, ſpero, ſi diſtincta illa loca, vbi variolarum morbum, & deinde prunam & ignem ſacrum, ſeu perſicum, arabes tractaſſe ſupra probauimus, iterum atque iterum contemplari haud grauabitur. Variolarum deſcriptionem curationemque ſuo more, ſuis ex obſeruationibus, ſua curandi methodo, adornant arabes omnes, ſine vllo ex graecis plagio; contra, pro deſcribendis medicandisque tumoribus carbonoſis pruna, & igne perſico, graecorum vbique compilant ſcrinia *Damaſcenus*, *Serapio*, *Raſes*, *Auicenna*, *Alſaharauius*, *Auerrhoes*, & ceteri quiuis.

§. XVII.

Noua variolarum remedia graecis per diuerſos morbos probata.

Minime enim gentium ex graeca curatione anthracum hauſta ſunt, quae longe quam plurima ac diuerſa, pro variolis medicandis, proficua repererunt vel excogitarunt arabes, recentioresque, in omnium verſantia manibus; quamuis graecorum per plures alios morbos indicationibus vſuique ſat congruentia multa ſint: vt docte iam demonſtrauit *Liſterus*, peculiari de *variolis* tractatu. Sic, ſecundum huius auctoris notationes, vſus diaphoreticus, alexipharmacus, maturans, vulnerarius, temperans, arabibus recentioribusque in variolis ſollemnis, ficuum, lentium, cicerum, tragacanthae, foeniculi, cocci baphici, cui laccam & coccinellam ipſe comparat, viperarum, puluerum teſtaceorum, ſulfuris, vitroli, ſuccorum acidorum (108), croci, pa-

(107) praecipue p. 101. ſqq.

(108) Liquores mineralium, praecipue ſulfuris & vitrioli, acidos, quibus immenſum quantum hodie aliqui in variolarum curatione tribuunt, vtiliſſimos omnino eſſe, experientia docet: quamquam anchoram ſalutis vt *Waldſchmidius* cum *Dolaeo laudauit*, pro omnibus varioloſis aut medicinam quae plane non fallat, in iis

papaueris, opii (109), doctrinis experimentisque graecorum variis; ex

iis reperiri, sat expertus, existimare nequeam. Praeceptor meus post cineres colendus, *Jo. Carolus Spiessius* archiater guelphicus, & professor helmstadiensis, docebat methodum ad variolas infallibilem ipsi dictam ea puto notione, qua *Valentinus praxin suam infallibilem* inscripsit, nempe quae, ad alias methodos comparata, felicior reputanda sit, & cui insistens medicus non decipiatur, licet, in maligniori morbo, & pro rerum circumstantium prauitate fors aliter ac pro votis cedere queat. Nam certam omnino aduersus omnia omnium variolarum pericula opem ex ista methodo, vti ex alia quauis, sperare non licet. Propalabit eam plenius forsan aliquando, doctam & accuratam, filius, patre dignus, vir clarissimus, *Wilhelm. Johannes Spiessius*, medicus aulicus wolfenbuttellensis, fautor & amicus meus honoratissimus, qui id publici boni caussa rogandus esse videtur, quod ipsi praeripere nolumus. Id interim heic notasse licebit, omissa plane venae sectione properasse virum experientissimum primo in principio ad ipecacuanhae aliquam dosin subiuncto affatim liquore vitriolico temperate acido, eleganter praeparato, vel in lactentibus gelatina refrigerante antispasmodica, donec deferuesceret prima febris; promouisse eruptionem vesicatorio in nucha, & blandis diaphoreticis fixis, & emulsis seminum, quae expellentia audiunt, nisi his laudati remedii acidi vsus, febre perdurante continuandus, obesset; obstitisse febri secundariae eodem liquore vitriolico, & mistura diaphoretica nitrosa; maturationem exsiccationemque infusis vulnerariis, puluerібusque absorbentibus leniter myrrhatis, iuuisse; symptomatum metuendorum cautam habuisse rationem, commendata etiam singulariter, in vrgente, sub statum & tumoris faciei lapsum, periculo suffocationis, aut alio turgentis materiae indicio, purgatione blanda, ad ill. *Helwichii* methodum, in *ephemeridibus naturae curiosorum* cent. 7. & 8. obs. 60. descriptam, a *Freindiana* in comm. 7. ad *Hippocr. epid.* parum diuersam, vbi alii haud infeliciter mercur. dulcem, quasi huic morbo specificum, surrogant. Omitto iam praecautionis ante morbi initia laborem, vbi praecipue etiam pilulas ex aloe lota & mercurio dulci laudabat: praetereo diaetae moderamen exquisitum, medelas symptomatum morborumque pedissequorum singulares, & cautiones oculorum, nasi, faucium, cicatricum, fouearum, quae omnia curiose & docte tractabat vir in eo morbo curando eximiae felicitatis famam adeptus.

(109) Obseruat *Listerus* papaueris foliorum viridium succum, *Auicennae* iam ad variolas vsitatum, & ipsum opium relatum esse a graecis inter alexipharmaca, & quae exanthemata ad cutem promouent. Idem ex consultatione medicorum *Mayernio* aequalium probat, non primum *Sydenhamium* vim eius medicinae ad variolas insignem expertum esse, quod videtur cl. *Silva de l'usage des differentes sortes des saignées.* P. 2. p. 72. *Freind.* vol. 2. p. 202. *sqq.* "quantumcunque, ait, refrigerante diae-"ta

ex diuerſorum plane morborum curationibus *ἀναλογως* applicatis, cor-

"ta vterentur arabes, non tamen du-"bitarunt calida generoſaque adhibe-"re cardiaca, quando natura ope ege-"re viſa eſt, aut variolarum intro re-"greſſum vllo modo metuendum du-"xerunt. Eidem ſcopo, ſi magna "quaecunque turbatio & quaſi fer-"mentatio humorum obſeruata eſt, "quae debuerit refraenari, aut hor-"rendum quoduis ſymptoma, quod "maturationem puſtularum impedi-"ret, confugerunt ad ſummum illud "diuinumque remedium, opium, ſae-"pe illis eo in caſu vſurpatum; li-"cet primus fuiſſe videatur *Syden-"hamius,* qui inter nos praxin eius-"modi imitandam innuerit.„ Fateor tamen, me illud apud arabes ad variolos commendatum reperire non poſſe. Frequens vero dudum ante *Sydenhamium* fuit, apud expertiſſimos medicos, quos & nos, vbi opus eſt, imitamur, in eruptionis praecipue & maturationis ſtadio, cautus & moderatus eius remedii vſus. Experientia enim teſte, ſub variolis benignis, ſed iuſto moleſtioribus, innocuus; ſub mediis, diſtinctis anomalis, cohaerentibus, immo & ſub ipſis impenſe confluentibus malignis, ſi quid iuuare adhuc poteſt, (ſunt enim nonnunquam maligniſſimae, vbi nihil omnino iuuat,) & dum virium non nimis proſtratarum, pulſus non nimium languidi, ſomni non comatoſi, ſed potius deficientis, reſpirationisque integrioris ratio ſinit, neque fluxus ſalubris aduerſum indicat, perquam ſaepe vſus iſte felix eſt, & multis moleſtiis periculisque auertendis aptus. Conſpirant ea in re omnes fere nationes, &, qui diuerſiſſima alioqui ſentiunt, medici, experientiae euidentia conuicti. Legantur auctores expertiſſimi, inter gallos *Silua,* cum ipſo antagoniſta *Hecqueto*, inter anglos viri, vbiuis fere in eius morbi tractatione alioqui acriter diſſentientes, *Sydenhamius, Mortonus, Liſterus, Freindius, Bellingerus,* (v. A. E. L. 1702. p. 90.) inter italos *Marescottus, Michellottus;* inter batauos *Boerhaauius;* inter germanos *Ettmullerus, Wedelius,* vt multos alios noſtrae & diuerſarum nationum, & vetuſtiores, qui theriacam, mithridatium, philonium, diascordium mire laudarunt, praeteream, vti *Diemerbroekius*, aliique longe plurimi. *Hunerwolffius* a. 1669. in diſſert. de *variolis*, ex *Maur. Hoffmanni* maxime experientia, "electuarium, ait, *diascordium* "*Fracaſtorii* plurimum in variolis "commendatur, & frequentiſſime, "ſummo cum fructu, indigentibus "exhibetur. Idem electuarium ſolum "vehementer variolis reſtitiſſe *Pri-"meroſius* quoque teſtis eſt, absque "inſigni enim agitatione malignita-"ti reſiſtit, putredinemque inhibet "approbante *Sennerto, Spigelio,* a-"liisque. "Patet hinc, quanto certe antiquior *Sydenhamio* ſit, in Anglia, Italia, Belgio, Germania, anodynorum felix in variolis vſus. Praeter intentionem fortaſſe, ob alienos abuſus & errores, venae ſectioni, & opiatis, ipſe, vt ait, non expertus, nimium in variolis videtur derogaſſe ill. *Hoffmannus* pronuntiata t. 4. ſect. 1. p. 173. *medic. ſyſtem.* per breuem aphoriſmum, ſententia damnatoria, cui multiplex, eaque aiens, & propria & circumſpecte obſeruata aliorum experientia ita generatim

corroboratur; quamuis horum omnium vix vllum in anthracis curationem adhibitum esse, probari queat.

CA-

tim haud subscribit, exceptiones graues innumeras suppeditans. Limitandum etiam id effatum suum esse, probe nouit, & alibi forte limites clarius vberiusque scribet, vir ille sapientissimus, meritis & aetate venerandus. Ipse saepe in morbis perquam variolis similibus, febribusque acutis plurimis, venae sectionem contra dissuadentes solide propugnauit. Anodyna papauerina valde ipse laudat in variolorum morbo: immo in *medicin consultat.* opiatum ibi diascordium a se exhibitum scribit. Neque vero etiam cuiusquam medici experientia negans, contra tot aientes felicissimas aliorum, sufficeret, quum praesertim his ratio apprime adstipuletur. Monitionibus nempe cautionibusque munienda sunt generosa medicinae praesidia, quod facere solet vir excellentissimus; sed, quam ipsius etiam mentem esse scio, non remouenda ab arte, non prohibenda a manibus peritorum cautorumque artificum. *De venae sectione* conferri merentur, quae singulari de eius *in variolis vsu* scriptione, solide disputauit, post *Obertum Antonium*, *H. Meibomius*, immo & clariss. *Goelickius*, qui quidem, sententiis alioqui iis imbutus, quae ad venae sectionis in morbis acutis prohibitionem pronae sunt, in dissertatione tamen de *vsu & abusu phlebotomiae in variolis* apte & aequiter distinguit. Quisquis vero, vbi opus est, aliis ad variolas remediis laudani *Sydenhamiani* vel vnicam guttam, vel plures, pro ratione symptomatum, virium, aetatis, singulis quatuor, sex, octo, duodecim, viginti quatuor horis, prudenter addere nouit, is magnum sane pro felici, & tranquilla, & tolerabili morbi medicatione, habet subsidium. Crocus, & papauerinae emulsiones, & diacodium, egregia etiam in hoc morbo succedanea, non semper satisfaciunt indicationi impediendi dolores, anxietates, spasmos, fluxusque nimios, (quibus vires prosternuntur, & pallescunt aut subsidunt saepe exanthemata ac necessarii tumores,) & humorum exsolutionem metuendam, & morbi pruritusque intolerabilem saepe per vigilias sensum, (qui animi affectus, iactationes, scalptus, refrigerationes, aliaque mala ciet,) sed & extus ad cutis superficiem ipsas variolas, roseumque earum ambitum, & externarum partium tumorem, placide promouendi, & regressum auertendi: quod recte monentibus supra dictis aliisque auctoribus, ita praestat nonnunquam generosioris narcotici prudens & iusta dosis, & ipse, qui sequitur somnus, vel blanda sine somno, tranquillitas, vt mortis ita faucibus non pauci aegri eripi haud immerito *Sydenhamio* videantur. Attendant haec velim medici prudentes, neque, quamuis sat forte feliciter sine anodyna medicina sibi videantur in variolarum curatione versari, desperent felicitatem maiorem, & plurium adhuc aegrorum salutem, & maiorem morbi placiditatem, vbi hoc, si quando opus erit, auxilio caute vti non nimium fuerint auersati (*).

(*) Rationibus hisce pro usu anodynorum allegatis nihil habeo quod adjiciam,

CAPVT IV.

DE ANTHRACIBVS ET CARBVNCVLIS GRAECORVM ET LATINORVM.

§. I.

Galenus de anthracibus.

Transeo nunc ad ipsa graecorum de anthracibus loca, ad quae vir celeberrimus prouocat. Praecipuus ipsi videtur, qui *Galeni* est. Post adducta enim *Hippocratis*, *Aretaei*, *Dioscoridis*, *Herodoti*, testimonia, deinceps examinanda, quartum tractationis suae caput cl. auctor ita inscribit: "Galeni auctoritate, quae tamquam "*probabilia* hactenus proposita, pro *veris* habenda *demonstrantur*." Locus ipse primarius, vbi libro de tumoribus, post cancri tractationem (1), describitur apud *Galenum* anthrax, quemque omnium fun-

jiciam, nisi quod autor ultima Epidemia variolosa 1766. quam vidit, eadem remedia sat larga manu aegrotis exhibuerit. Timidum me, maximaque circumspectione illa in usum vocantem, ac rationes *Tissoti*, *Trallesii* &c. allegantem erexit *Werlhofius*, horumque virorum principia pro mere theoreticis declarans, asseruit, se jam per integros 40 annos opiatis ad variolas usum esse, imo & interdum acidis nuptis quod theoriae Tissotianae e diametro refragetur. — Si concedatur quoque opiatorum calor, non nocere saepe majorem febrem artis ope excitatam — nec *Sydenhamum* coecum fuisse. Acidorum quidem usus non adeo liberalis fuit ut juxta *Tissotum* ad uncias duas intra 40 horas illa porrigeret, sed vel Tincturas illas vitriolatas, uti dixi, sibi elegit vel & Elixir acidum Dippelii & similia. Venaesectionem illum administrare non memini.

(1) Nempe *Galenus* libro de *atra bile* c. 4. cancrum & carbonem vnius melancholici humoris prosapiam putat, vt anthrax generetur si natura cum febre talem humorem producat. Non autem pro cutis exanthemate, sed pro profundiorum partium affectu, anthracem sibi vti nobis, haberi, simul affirmat ibidem: "quae dicens "sui crassitudine per *cutis densitatem* "traduci non possunt, sed intus coer"centur detinenturque, si calida sint "*carbones*, si minus talia, *cancros* "pro-

fundamenti vicem gerere debere cl. auctor existimat, ex probata ipsi versione, sic se habet (2): "Est tamen & aliud (nempe aliud a "cancro de quo dixerat) vitium, quod ex humore crasso feruente- "que nascitur. Incipit hoc, plerumque a pustula, interdum sine "hac. Ceterum inter initia, quibus hoc instat, scabunt particulam "omnino, mox oritur pustula quaedam, qua rupta, vlcus cum cru- "sta (ἐσχάρα) gignitur. Saepe vero non una oritur scabentibus "pustula, sed multae exiles, veluti milii semina, crebrae in particula "residentes, quibus perruptis, similiter crustosum (ἐσχαρῶδες) vlcus "prouenit. In carbunculis vero, qui per Asiam populatim sunt "grassati, etiam citra pustulas nonnullis excoriata cutis est. Omni- "bus tamen similiter crustosum vlcus fit, modo crusta ipsa cineris "colorem referente, modo nigrorem. Omnibus praeterea his cir- "cumposita caro in summam peruenit inflammationem. Non ta- "men colore adspicitur erysipelatis; immo, qui adhuc phlegmones "colore sit nigrior: veluti si plusculo rubro minus misceas nigri. "Quod autem necessario febricitent, qui ita sunt affecti, idque non "minus, immo magis, quam illi, quibus erysipelatosa est phlegmo- "ne, id vtique latere neminem potest.,,

§. II.

Variola ab anthracibus Galeni diuersa.

Iam omnes rogo lectores, quibus supra dicta legere lubuit, & hos praecipue, quos non dubito fore multos, quosque inter ipse est experientissimus antiquitatum auctor, quibus veri carbunculi visi sunt, aut, quod omnibus facere in promtu est, *Auicenna*, *Forestus*, *Diemerbroekius*, aliique, qui suas de variolis & anthracibus diuerso loco obseruationes recensuerunt, euoluti, iudicent, an non hic i- dem

"progignunt.,, Vlcerare cutim cancros, perurere eamdem carbunculos & bullas escharamque excitare, constat; non autem sunt cutis exanthemata, quod variolis suo modo proprium est. Ita etiam *Actuarius* l. 4. c. 11. de oculorum carbunculis dicit: "carbunculi & cancri longe omnium "sunt curatu difficillimi.,, Quid cancer cum variolis commune habet?

(2) p. 41. sqq. §. 34.

dem ipſe ſit affectus, a variolis plane diſtinctus, quem, poſt arabes recentioresque omnes, antehac de ſcripſi.

Variolae, niſi ἀνωμαλια ſubſit, ſunt puſtulae verae, praeuia febre erumpentes, primo inſtar fere morſus pulicum, cum aliqua prominentia, raro bullata, plerumque duriuſcula. Poſtmodum ante notabilem inflammationem creſcunt; tum demum inflammantur, cum roſeo vt plurimum in ambitu colore, & oborta noua tridui fere aut quatridui febre, poſtquam prior per totidem fere dies ceſſarat, aut impenſe minuta fuerat. Deinde ſenſim in abſceſſus, vel vlcuscula flauentia, vel albicantia, abeunt, ſuccedente vt plurimum ſiccatione, & cruſtula cutanea, (ἐφελκιδι) per declinationem morbi oriunda, & tandem decidua, non cauitate vlceroſa relicta, ſed rubente & elatiori cute, ſaepe etiam foueolis eroſione factis, quae ſenſim haud raro demum per ſanitatem, delapſis ſquamulis, apparent. Quomodo haec cum *Galeni* locis conciliabuntur?

§. III.

Anthracis Galenici tumor, & eſchara a variolis aliena.

Et tamen ingenium cl. *Hahnii* inuenit ibi colores nouae ſuae ſententiae eleganter incruſtandae aptos: forte quia apparens ipſi arabum ſententia animum occuparat. "Carbunculos, ait (3), hic "& alibi (4) referri ad tumores in vlcera cruſtoſa (ἐσχαρωδεα) abeun- "tes, vel ad vlcera cruſtam inducentia: tales vero eſſe variolas.„ Iam autem conſtat, anthraces tumores eſſe, non, vt variolae, exiguos, ſed magnos (5), quales ſunt, de quibus hactenus *Galenus* egerat:

(3) §. 35. add. §. 46.

(4) de *compos. med.* l. 5. c. 15. & *in aphorism. 6.* 45.

(5) Recte exquiſitiſſimus tumorum & abſceſſuum ſcrutator & medicus *M. Aur. Seuerinus* de *recondita abſceſſ. nat.* p. m. 390. *ſqq.* "quadruplex, "ait, eſt tumorum ordo: *praecipuae* "*malignitudinis,* vt carbunculus, car- "cinoma, ſtruma, furunculus, phy- "ma, phygethlon. Secundus eſt *tu-* "*berculorum,* e quibus ſunt acrochor- "don, thymium, mytmecia, clauus. "Tertiae ſunt *puſtulae proprie dictae,* "id eſt preſſulae rotunditates, intro "foris-

rat: constat ἐσχαρων proprie dictam, quam dubio procul *Galenus* intelligit, non propriam variolis, & raras, per dei gratiam, esse, quae, ignis & cauterii instar, adustionem inducant: constat ex adductis a cl. viro *Galeni* locis, adstipulante recentiorum experientia, carbunculum cito crustam facere, id est, in principio statim, & hunc ipsius characterem esse, non qui variolarum est, nempe non producere, aut habere, sed esse pustulas, proprie dictas, sui plane generis non ἐσχαραις subitis proprie stipatas, sed ἐφελξι tandem finiri solitas, quicquid etiam de colore nigro vel cinereo allegetur, qui plerisque ἐφελξι communes sunt, sine adustione quae escharam facit.

§. IV.

Efferuescentia in variolis & anthracibus.

Hinc auctor distinctionem, de qua *Galeno* in mentem, puto, non venit, "inter carbunculos distinctos, seu benignos, & confluentes, seu malignos," proponit (6). Benignos, de quibus *Galenus* nihil vsquam proprie scripsit (7), ipsi putat dici oriundos ex humore & *crasso* & *feruente* (ζεοντος). Id vero de omnibus ille dicit & idem ipsum est, quod paullo supra ex eodem auctore adnotauimus, "oriri anthracem ex melancholico humore, sed febre stipato." Ζεσιν, id est efferuescentiam, esse febrium apud veteres characterem, & doctrinam earum ab igne desumtam, erudite dehinc probat cl. *Hahnius*, παρεκβασει eleganti, sed ad hanc controuersiam haud spectante. Lubens adstipulor, quod vterque morbus ad febrium classem referendus sit, quae latissime patet.

§. V.

"forisque (intra & extra cutim) delitescentes simul & eminentes. "Quartae sunt *asperitates* cutis, vt "scabies, impetigo.

(6) §. 36.

(7) *Epid.* 3. comm. 3. §. 12. *natiuam omnibus carbunculis malignitatem* adscribit, & *carbunculorum*, ait, *perpetuo periculosus est affectus.* Quid hoc ad variolas si *Galenus* inter benignas & malignas distinxit?

§. V.

Pustulae vtrorumque diuersae.

Docet hinc (8) "characterem tum variolarum, tum carbunculorum in primo stadio esse pustulam, quam bullam esse vult, velut "ab adustis, φλύκταινην ὥσπερ ἐνταῖς πυρικαυστοῖς." Vae variolosis, quibus tale est primum stadium, vae quibus tales omnino pustulae oboriuntur! Vidimus, praeter plura alia, exemplum nuperum in puella, quae vix viginti in facie, in manibus vix plures variolas, at plerasque huiusmodi, habens, aegre per grauia pericula mortem euasit. De aliis, similes bullatas variolas in facie, immo manibus, aliaue parte, habentibus, id fere semper dicere possumus, grauius eos, quam pro reliqua rerum circumstantium indole, laborasse, maius etiam a medelae aut diaetae erroribus, & a scalptu importuno, praecipue circa faciem, subiisse periculum. Primum variolarum stadium est febrilis ebullitio, in quo, ante tertium diem, benignae pustulae, de quibus hic sermo esse perhibetur, vix ac ne vix quidem apparent. Hae vero, & maxima malignarum pars, a bullis supra cutem eleuata cuticula apparentibus, velut ab adustione fit, magnopere discrepant. Consulatur experientia propria & auctorum. Manent vero pustulae variolarum, & vt tales maturantur, rumpuntur ordinarie non nisi sero aut nunquam, siccantur, decidunt, idque per plurium dierum tempora, licet confluentes aut cohaerentes. In anthracibus seu carbunculis omnia alia. Oritur in multis, non in omnibus carbunculis, & praeuio quidem scalptu, pustula, & in iis solum notatur, vbi sanies tenuis coniuncta est (9). Ast haec, breui post intra paucas saepe horas, rumpitur, & vstionis signum ἐσχαραν in cute & carne relinquit: vt adeo pustula non proprie character carbonum sit, sed apparitionis in quibusdam principium. Apparentibus pustulis non minuitur aut cessat febris, vt in variolis; sed tum demum, inflammatis confestim circa escharam subito ortam partibus, maxime oritur, aut augescit. Secundum hoc anthracum stadium

(8) §. 40.

(9) *Galen.* ad *Glauc.* c. 1. l. VII. *synops.* c. 12.

um vocare cl. *Hahnio* lubet, vbi vlcus, rupta puſtula, ortum eſt. At non rupta puſtula, ſed efflorescens, creſcensque ſecundum; inflammata, & pro materiae indole ſuppurans, tertium; rupta, ſi ita fit, & ſiccata, quartum variolarum ſtadium exhibet. Praemature ruptae, vel ſponte, vel ſcalptu, haud ſecurae ſunt: neque ſponte ſecundo vel tertio, ante iuſtam maturitatem, ſtadio rumpi, ordinarium eſt, ſed inſolens, & perquam malum.

§. VI.

Vlcerum itidem in vtrisque diuerſitas.

Vlcerum vocabulum generale (10) variolis applicetur per me licet, quo ſolutio continui quaeuis apud *Hippocratem* vocatur. Iſta vero in cutis ſuperficie vlceratio, variolis propria, immenſum differt a profundo carbunculi vlcere, putrida carne referto, & decidua potiſſimum eſchara conſpicuo. Ex hac eſchara, quae tamen primo quoque tempore in carbunculis adeſt, neque exſiccationis, ſed aduſtionis ſiderationisque eſt effectus, & longam ſubiecti ſemper vlceris profundi, plerumque diu humidiſſimi, medelam praecedit, cl. *Hahnius* ſtadium variolarum vltimum, quod tertium dicit, mihi quartum vocari ſolitum, tempus nempe exſiccationis eruit (11).

§. VII.

(10) Locus *Hippocratis* ex de *morb.* 2. a cl. auctore hac occaſione §. 41. ad variolas applicatus, cachexiam icteritiam vlceroſam deſcribit. Exſtat deſcriptio edit. *Foeſianae* p. 462. iuncta curatione p. 465. Neminem fore perſuaſum habeo, qui, lectis in ipſo auctore omnibus, & rite inter ſe collatis, vel leuiſſimam de variolis ibi indicatis ſuſpicionem adhuc fouere poſſit. Idem eſto iudicium de vlceribus bubaſticis §. 42. quae, humidiſſimae forſan regioni Aegypti Bubaſto familiaria, *Aetius tetrabibl.* 1. ſerm. 4. c. 21. inter affectus puerorum recenſet, humida nempe vlcera, ob vitioſum alimentum in cute facta, plumbi recremento, ſpuma argenti, ceruſſa, aliisque refrigerantibus, curanda, nullo variolarum ſigno addito. Refellit, qui de his explicant, *Sebezius* diſſ. de *variolis & morbillis.* 3.

(11) §. 43. Vlcera variolis ſuccedanea ad ipſas proprie non ſpectant.

§. VII.

Anthraces cum vna, pluribus, nulla pustula, malignitate non differunt, nec ad variolas distinctas, confluentes, malignissimas, quadrant.

Inde (12) ad ingeniosam quamdam explicationem transit, haerens in vocabulis μια φλυκταινη & πολλαι, hac voce putans confluentes, illa distinctas indicari. Verum enim vero, quis iam hic non videt, μιαν φλυκταινην, vti vbique inter graecos, vnam numero bullam, non multas distinctas, notare; multas vero, πολλας distinctas plures esse, in singuli carbunculi principio apparentes, quamuis forte deinde vniantur? Carbunculus vero ab vna coeperit, an a pluribus, an omnino sine pustulis, quod ad malignitatem, nihil refert. Eschara, & carnium adustio, quae omnibus vna est, praecipuum characterem constituit. Placet posthac (13) cl. viro, ex ista grassatorum per Asiam carbunculorum, sine pustula vlla incipientium, descriptione *Galenica*, genus tertium, idque magnopere malignum, variolarum confluentium anomalarum *Sydenhamio* dictarum effingere, quod tamen non sine pustulis, sed immenso cum pustularum numero, ob id ipsum, in facie praesertim, vix quidem distinguendarum, prorumpit, vt erysipelas fere aut morbillos innumeros repraesentet, passim tamen in corpore clarissime cuiuis discriminandas, licet etiam haud numerabiles, pustulas ostendit (14).

§. VIII.

Inflammatio anthracum, a variolis differens.

Pergit (15) in inflammationis carbunculum ambientis descripto apud *Galenum* colore imaginem quaerere nescio an circuli illius rosei, variolas, benignas maxime, circumdantis, an rubicundi tumoris

(12) §. 44.
(13) §. 45.
(14) *Sydenham. de morb. acut.* sect. 4. cap. 6. p. m. 252.

(15) §. 47. Quae litterate de coloribus variis notantur §. 48. sqq. ad disceptationem nostram non pertinent.

ris, ſub ſtatu plerumque in puſtularum interſtitiis apparentis, an denique inflammationis gangraenoſae, quae malignis interdum accidit. At *Galenus* de omnibus loquitur carbunculis, deque eorum ſigno vniuerſali pathognomonico. Quomodo vero dici queat ambitum variolarum, quem palleſcere ſat frequens & malum eſt, & rubere optimum, & tumere ſuo tempore ac inflammari bonum eſt, infectum eſſe ſolere colore phlegmonem ſuperante, & ex nigredine rubori permixta compoſito, immo, vt *Paulus Aegineta* dicit, nigro, &, vt *Galenus* alibi loquitur (16), inſtar picis & bituminis reſplendente, equidem haud ſcio. Notauerunt arabes carbunculos rubros, flauos, virides, nigros, colore nempe & puſtularum, & cutis carniſque eſcharam ambientis, pro inflammatonis & putrefactionis gradu, vario: & hi graecique inflammationi medelis externis inſigniter refrigerantibus aduerſari omni opera anniſi ſunt. Caueat, qui imitari hoc in variolis velit, ne vtilem, immo neceſſarium, tumorem inflammatum praemature diſcutiat, aut ſtagnantes ibi particulas morbidas, quae in ipſas puſtulas abire nequeunt, repellat, dum ſuo tempore, affluentis arterioſi ſanguinis attritu attenuata, effluuiorum forma expirare apta fiunt. Vna ſaepe ſalus varioloſorum in iſto facici primo, deinde & manuum, & ſaepe pedum etiam tumore inflammato eſt, qui optari potius, & blande promoueri, quam timeri impugnarique meretur. Neque tamen, ſi ardor dolorque nimius eſt, in fotibus aqueis, mucilaginibusque & linimentis calorem mulcentibus, cautum leuamen quaerere veto. Prius arabes fecerunt, & factitabat b. *Spieſſius*, poſterius ill. *Hoffmannus* maxime monet (17). Sed haec a graecorum medelis ad anthraces longe diſtant.

§. IX.

Febris anthracum neceſſitas.

Denique, quod *Galenus* dicit, & ex maiori gradu externae inflammationis, quam eryſipelas aut phlegmone eſt, colligit, magis

(16) de *tumor.* c. 6. (17) *medic. conſult.* P. 2. p. 179.

gis febricitare debere, qui anthracibus, quam qui aliis iftis affecti-bus laborant (18), non capio, quomodo ad variolas quadret. Febris harum primaria non fit ob externarum partium praefentem inflammationem, neque ad id *Galeni* argumentum pertinet; fecundaria, moliens fuppurationem, quae carbunculo proprie nulla eft, cur ἐρυσιπελατώδει aut φλεγμονώδει febri comparari, aut cur ea maior effe debeat, non patet: quod de carbunculo, nempe maiori per fe inflammationis gradu, clarum eft. Intermediis vero inter vtramque variolarum febrim diebus, adeo faepe nihil plane febriculofum notatur, vt toto die *Galenica* illa argumentatio, fi de variolis ageret, eluderetur.

§. X.

Confenfus Galeni de anthrace cum recentioribus.

Ita quidem, fi quid iudico, *Galeni* locus explicandus, & a variolarum fignificatione longe remouendus eft. Remota ita fimul effe oportet tum cetera *Galeni* loca omnia (19), quae nihil aliud prae fe

(18) Non femper ex pulfu, & totius corporis ardore, notatur febris in eryfipelate aut phlegmone, neque etiam in anthrace, quod probat *Celfus* & *Aetius*, qui non nifi plerosque, aut multos carbunculos febres excitare, docent, quod de febre poft variolarum eruptionem perdurante exponere placet cl. *Hahnio*. Idem tamen de carbunculis peftilentibus ipfis probat *Diemerbroek* de *pefte* l. 1. c. 12. Iftorum vero carbunculorum, febre apparenti carentium, malignitas aeque ac reliquorum magna eft; vti e contrario variolae, febre poft eruptionem ceffante, benigniores omnino funt.

(19) Quatuor carbunculorum graffationes a *Galeno* relatas putat cl. *Hahnius* p. 33. Ex locis vero adductis nihil probari poteft, nifi vnam ipfi, & quidem iuueni, in Afia vifam. Nam quod de *compofit. medicam. per partes* l. 4. c. 13. de *Asclepiade* remedium ad epidemios carbunculos fuppeditante recenfetur, longe *Galeno* prius eft. Quam fibi *Hippocraticae* fimilem epidemiam vifam recenfet, l. 1. de *differ. febr.* c. 4. eadem forte ipfa fuit, quam fibi in patria Pergami ftudenti vifam memorat l. 1. c. 2. de *anatom. adminiftr.* vti ab hac non differt, quam l. 1. c. 1. de *fuecor. bonit. & vitio*, non Romae, vti cl. *Hahnius* vult, fed in multis romano imperio fubiectis gentibus, graffatam narrat, dum eodem capite morbum fuum acutum aeftiuum memorat, quem vndeuiginti annos natus in

ſe ferunt, tum, qui huic plane conſentiunt, omnes graecos, latinos, arabes, recentioresque, quamuis multi ſua obſeruata, in rei cardine haud diuerſa, addiderint. Conſenſus iſte omnibus, ſcripta medicorum chirurgorumque de anthrace euoluentibus, & ſufficienti cum curioſitate comparantibus, patere debet. Recentiorum anthraces tum non peſtilentes, tum peſtilentes ipſos, eosdem plane eſſe, quos graecorum, & a variolis longe diſcrepantes, vel vnus teſtetur *Diemerbroekius* (20), quem ideo adduco, quia & oculatus

in patria ſuſtinuerit. Romae carbunculos graſſatos nusquam in graecis legitur.

(20) Immo teſtentur ipſius cl. *Hahnii*, editae ante natam nouam ſententiam, obſeruationes egregiae. Ipſe enim in *recens. febr. vratislau.* non ſolum p. 12. carbunculoſos bubonatosque tumores inter febris epidemiae, neutiquam varioloſae, ſymptomata recenſet, verum etiam exempla affert p. 19. "Tertia, inquit, febris epi-"demiae ardentis, (non variolarum) "die puſtulae quaſi ab ambuſtione o-"riundae, veſiculoſae, feroſae, con-"fluentes, luridae, in medio nigri-"cantes, verbo carbunculi, totum "femur ad pedem extremum vsque "occupabant. Die morbo nono ex-"ſiccatae paſſim illae bullae ita non-"nunquam crepuere, vti ſternutantes "candelae ſolent, & ruptae in folia-"cea recrementa abiere confluenti-"bus contra carnem *altius depaſcen-"tibus*, ita vt paſſim *maiora* eius *fru-"ſtra* exciderent, pede diu ſtupido, "graui, dolenteque.,, Pag. 22. recenſet tumorem, quem carbunculum vocat, ex febre tertiana, quique die morbi XXXV. "in capite muſculi "gaſtrocnemii comparuit vibicatus, "latus, per totum muſculi tractum "deſcendens, ruber, praedurus, to-"to ſenſim pede turgeſcente. Is, fu-"gata febre, hebdomade ſeptima, ar-"dens, ſubliueſcens, in altiorem ef-"ferri molem coepit, & puscollige-"re, quod cruori & nigro tabo re-"mixtum die LVII. ſponte disruptus "effudit, XIV. inde diebus perſana-"tus.,, Abſceſſus potius, quam carbunculus verus videri poſſet. P. 23. proprius ad rem accedit, "vibex (quem itidem carbunculum nominat) "qui ex tertiana itidem maligna in "continuam mutata natus, d. XVIII. "in femore volam manus ambitu ſu-"perans, ardens, bullam quaſi ab a-"qua feruente oriundam, & cuticu-"lam cito ſeparantem, producens, fe-"brem die XXVIII. accedente obau-"ditione, & ſuſurro aurium, ex toto "diſſoluit.,, Clariſſime omnium p. 43. hiſtoriam carbunculi recenſet. "Vir LVII. annorum milio in ortho-"ſtadio perfundebatur pruriente. Hoc "dein diſpereunte, puſtula ſolitaria "genam dextram occupabat, perinde "ac ſi furunculus pullularet. Affli-"gebat ilico dolor ardens, inter fe-"brilium horrorum ſuccuſſus, cum "calore mixtos. Abſciſſo per incu-"riam inter radendum puſtulae api-"ce, ichor flauus effluxit, & vlcus "tetrum enatum eſt, liueſcens, ni-"gricans, putridum, carnem depa-"ſcens,

tus vtriusque morbi testis frequenter fuit, & ostendere potest carbunculi pestilentis faciem esse similem, & denique, quia a cl. *Hahnio* (21) in testimonium vocatur, quasi dixerit, discrepare graecorum carbunculos a nostris. Historiam & indolem theoricam carbunculosae materiae, & caussam mali, male intellexisse graecos, pro recentiorum more, docet; ipsum vero affectum, huiusque signa & historiam plane similiter describit, nisi quod, cum ipse non nisi humidiorem in ista sua peste notauerit carbunculum, escharam duram, & tostam quasi siccamque neget, quae in summo & vltimo adurentis veneni gradu alibi adesse potest (22). Neque vero ἐσχάρης vox duritiem inuoluit. Eo nomine omnes auctores vel ipsam partem adustam omnem, vel carbunculosi vlceris superficiem vstione emortuam, vocant. Duritie & mollitie maxime distinguunt isti, qui anthracem & carbunculum discrepare fingunt: quos refellit *Welsch.* de *vena medin.* p. 75. & cl. *Hahnius* §. 88. Humiditate item & siccitate maxime prunam & ignem persicum arabes discriminare supra docuimus. Ἐφέλκις tamen, siue crusta duriuscula, qualis variolarum decidere molientium est, & huic & aliis vlceribus in fine sanationis semper succedit, cum ἐσχάρᾳ haud confundenda. Verba *Diemerbroekii*, quae cum supra ex *Galeno* adductis conferri velim, sic se habent (23). "Carbunculi vt plurimum ab "exili pustula oriebantur, magnitudinis milii seminis, interdum a "*pluribus* huiusmodi *pustulis* simul iunctis: his sensim increscentibus "pars subtus emoriebatur, *quasi cauterio inusto*, & prauum colorem, "vel *nigrum*, vel *cinereum* acquirebat, in eiusque summitate vt plu-"rimum omnes vesiculae in vnam ichore nigricante plenam coibant. "Caro in circuitu *magnopere inflammabatur*. Hi carbunculi in aliis "erant

"scens, tumoris incensi ambitu die "septima pugnum magnitudine exae-"quante. Excidit caro frustulatim, "carbunculis solemni more, ad quo-"rum rationem illis etiam diebus "cardiacus dolor inualescebat, tho-"race simul erysipelaceo rubore ob-"ducto. Octauo die sudor leuamen "attulit. Carbunculus aegre persa-"natus est.„

(21) p. 120.

(22) de *peste* l. 1. c. 14. p. 64. add. p. 60.

(23) de *peste* l. 1. c. 7. §. 18.

"erant parui, in aliis magni, immo non ſemel vidimus illos, inſtar "ſphaceli, mortificationis labem breuiſſimo tempore latiſſime in "vicinas partes extendiſſe. „ En omnia *Galenica* anthracis ſigna! puſtulam vel puſtulas, eſcharam (24), non quidem cruſtam duram, ſed manifeſte aduſtam tamen, quod ſufficit (25), colorem, inflammationem, vlcus inuſtum. Differentia vel nulla eſt, vel exigua, & qualis, alio atque alio tempore & loco, in omnibus morbis, qui iidem ſunt, obſeruatur. Arabes cum *Galeno* in anthracum doctrina eodem modo facere, ex ſupra adductis ipſorum locis patet.

§. XI.

Conſenſus Galeni cum ceteris antiquis.

Idem de graecis & romanis *Galeno* antiquioribus, poſteriori-busque neque reapſe diuerſum quicquam iudicabit, quisquis *Aretaeum* (26), *Dioscoridem* (27), *Herodotum* (28), *Oribaſium* (29), *Aetium* (30), *Trallianum* (31), *Aeginetam* (32), *Myrepſum* (33), *Actuarium*

(24) Ita *Mindererus*, teſtis de viſu, allegatus ab ill. *Hoffmanno med. ſyſtem.* P. 4. p. 289. "quando anthrax ma-"gnitudine grani ſinapis, aut canna-"bis, conſedit, contrahit circum lim-"bum & circulum, aut ardentem ha-"lonem, amplitudine orbis menſalis, "prout carnem & locum attigit. Ca-"ro, quam tetigit, a ſana ſeparatur, "ac *vti eſchara, ſeu caro putrida*, ex-"cidit, vt hiet cauum, ac ſi lupi ex-"ediſſent.„ add. alia de anthrace *Mindereri* loca, libro de *peſtilentia*, p. m. 24. 95. 147. 339. 348.

(25) "Veriſimile eſt, ait *Galenum* per "*cruſtam* intellexiſſe *particulam ene-*"*catam*, ſeu mortuam, quae patienti "cruſtoſa & dura eſſe videtur, pro-"pterea quod inſenſibilis eſt.„ Sufficere videtur, *Galenum* dixiſſe ἐσχάραν, id eſt, partem vſtione enectam, ſiue carnem aduſtam intelligat, ſiue ſummum tegmen vlceris *vſtione necatum:* durum id ſit, an molle, re ipſa nihil mutatur, neque durum *Galenus* dicit, neque nos notauimus, niſi in ambitu, prope inflammationem.

(26) l. 1. de *acut.* c. 9.

(27) l. 2. c. 153. 185. & paſſim.

(28) c. 14. 15. 16. *introd.* inter opera *Galeni iſagogica.*

(29) l. 3. c 27.

(30) *tetrab.* 4. ſerm. 2. c. 58. item tetrab. 2. ſerm. 3. c. 30. & paſſim vbi de remediis agit.

(31) l. 2. c. 7.

(32) l. 4. c. 25. qui id vnum addit, carbunculos, qui tendines & ligamenta occupant, non circumſcribi ſuo ambitu, ſed excitare per conſenſum in vicinia inflammationem eryſipelatoſam,

rium (34), *itemque Celſum* (35), *Scribonium*(36), *Marcellum* (37), *Plinium* (38), conſultarit, quorum omnia loca, quae clare cum *Galeno* conſpirant, & aeque characteres, ſigna, cauſſas, medelas, ad variolas non quadrantia exhibent, ſine ſuperuacua diſcuſſione, indicaſſe ſufficiat. Dicam tantum paucis de *Celſi* & *Plinii* deſcriptionibus, quae cum graecis haud plane conuenire videntur, deque ſingularibus faucium & oculorum carbunculis, a quibusdam veterum commemoratis, & denique *Hippocratis* ipſius de anthrace doctrinam examinabo, vt differentia a variolis in omnibus eluceſcat.

§. XII.

Celſus de carbunculo.

Celſus "carbunculi, ait, hae notae ſunt: rubor eſt, ſuperque "eum nonnunquam puſtulae eminent, (39) maxime nigrae, inter-"dum ſubliuidae aut pallidae (40). In iis ſanies eſſe videtur (41). "Intra color niger eſt. Ipſum corpus (42) aridum, & durius, quam "naturaliter oportet. Circaque quaſi cruſta eſt (43), eaque inflam-"matione cingitur (44). Neque in eo loco leuari cutis poteſt, ſed "infe-

ſam, quae ſuppuretur ſaepe, febremque denuo arceſſat diuturniorem. Veriſſime.

(33) c. 182. vbi, delapſa eſchara, carbunculum curare iubet, vt cauum vlcus.

(34) l. 4. c. 11. 16. l. 6. c. 8. l. 1. c. 13.

(35) l. 5. c. 28. l. 6. c. 6. §. 10. c. 18. §. 5.

(36) compoſ. 25. 63. 206.

(37) c. 7. 8. & paſſim.

(38) hiſt. natur. l. 26. c. 1. §. 4.

(39) Ruborem, ſub pruritu & inter puſtulas anthracis, etiam nos obſeruauimus: & id Galenicae notationi de pruritu & ſcabendi neceſſitate, quae vix ſine rubore eſſe poſſunt, probe congruens eſt.

(40) De colore *Galenus* tacet, qui certe varius eſt. V. *Riuinus* de *peſte lipſienſi* p. 11.

(41) Id & *Galenus* dicit ad *Glauc.* l. 2. c. 1.

(42) corpus tumoris ſub puſtulis.

(43) Nempe, quod & nos vidimus, mollior eſchara eſt ſub ipſis puſtulis ſanioſis, circa vero, id eſt, in ambitu, cruſta magis dura.

(44) Eadem *Galenus* indicat.

"inferiori carni quaſi affixa eſt (44a). Somnus vrget (45). Non-"nunquam horror, aut febris (46) oritur, aut vtrumque (47). Id-"que vitium ſubter altis quaſi quibusdam radicibus ſerpit (48), ſu-"pra quoque procedens inalbeſcit, dein liuidum fit circumque exi-"guae puſtulae oriuntur (49). Et, ſi circa ſtomachum faucesue in-"cidit, ſubito ſpiritum ſaepe elidit (50). „ Dat deinde conſilium, totam *carnem* corruptam exurendi, &, ſeparata vſtionis eius eſchara, ſinus, id eſt profundum vlcus, implentibus, ſiue σαρκωτικοῖς, curare iubet. Vim vero vſtionis pro magnitudine adhibendam docet, dum, ſi in ſumma cute vitium tandum eſt, ſuccurrere quaedam vel exedentia, vel adurentia, poſſunt. *Celſus*, qui *Galenum* aetate inferiorem exſcribere non potuit, quod poſteriores fecerunt, ea potiſſimum notauit quae, lecta forte in graecis, vel relata, de hoc affectu, notabila maxime reputauit, & aliqua ex narbonenſis carbunculi, graecis non viſi, obſeruatione immiſcuit, de quo paullo infra agemus. Difficulter & ambigue cl. *Hahnius* pro conciliando ſibi *Celſo* laborat (51). Summum malignitatis variolarum gradum deſcriptum repu-

(44. a) Omiſſa haec notatio eſt *Galeno*, non contraria, ceteris tamen graecis obſeruata, qui ſeparationem, ſeu ſuppurationem carbunculi circa partem inflammatam, omni ſtudio tentarunt.

(45) Hoc ad romanis ſingulariter formidatum carbunculum narbonenſem ſpectare videtur, de quo §. ſqq.

(46) id eſt, calor, πυρ.

(47) Conſentit *Aegineta*; dum *Galenus* ſemper febrim adeſſe vult, ex ſua de inflammatione hypotheſi.

(48) Hoc ipſum *Herodotus* dicit: carbunculum eſſe vlcus depaſcens. Hinc illa in interna vlceris cauitate notata a *Minderero* inaequalitas, vt quaſi a lupis exeſum videatur.

(49) Similia omnia in perquam ἀναλόγῳ ſphacelo contingunt, & in carbunculo ſibi relicto procedente, vt *Celſus* ait, hoc eſt, in eius progreſſu, euenire conueniens eſt. Similitudo carbunculi & ſphaceli egregie patet ex deſcriptione *Riuini*, obſeruatoris accurati, plane Galenica, in de *peſte* p. 11. ſqq. Anthrax cum ſideratione, cauterii inſtar, incipit, & inflammationem arceſſit: ſphacelus, inuerſo ordine, inflammationem ſideratione finit.

(50) Hoc phaenomenon etiam *Aretaeus* habet, & forte ad narbonenſem carbunculum ſpectat.

(51) §. 80. ſqq. De opinione, quaſi variolae benignae *Celſo* puſtulae audierint, ſupra aliqua diſputauimus, neque iſta ad nouam hanc cl. viri hypotheſin de anthracibus ſpectat.

reputare placet: cui tamen, ſi quid video, neque deſcriptio *Celſi*, neque medela, neque in hanc collocata ſpes, vllo modo quadrat, graecorum, arabum, ac recentiorum de anthrace doctrina ſatis accommodata.

§. XIII.

Plinii & recentiorum carbunculus narbonenſis.

Itidem viri clariſſimi circulos turbat *Plinius*, non noſtros, qui, cum graecis arabibusque, omnes tumores ſubitos, veram aduſtionem partium corporis, a cauſſa interna, oſtendentes, ad carbunculum referri lubenter patimur: quamuis pro regionum, temporum, materiae, partium, varietate varii, & ſuae aliqui ιδιοτητος, ſeu ſpecificae indolis, ſint. At variolas profecto, ſummumque, quod velle videtur cl. auctor, malignitatis earum gradum, non quadrant *Plinii* verba, noſtrae ſententiae ſatis apta. Narbonenſi Galliae endemium carbunculum ſingularem ita deſcribit, vt & ad generalem illam effectus notionem deſcriptio ſpectet, & ipſe *Plinius* carbunculos alios ſibi romanisque obſeruatos fuiſſe non memoret. Latini tamen, quod fatetur cl. *Hahnius*, graecorum anthracem ſuo carbunculi nomine, plane συνωνυμως expreſſerunt, niſi forte, vt *Mindererus* facere ſolet, maiorem tumorem anthracem, minorem carbunculum vocandum putemus. Si, quod dicit *Plinius*, nouus romanis carbunculus narbonenſis fuit, neque cognitus alius, quod idem auctor innuere plerisque videtur, graecorum ſcrinia expilarint oportet ceteri, qui de eorum anthrace, ſibi non obſeruato, ſub carbunculi nomine, ſcripſere, quod idem de aliis affectibus ſcribentes factitarunt. Mihi tamen non omnis anthracis inter romanos nouitatem affirmaſſe videtur *Plinius*, ſed ſolius illius narbonenſis, a quo diuerſos, in Aſia certe, & graecorum obſeruatione, notatos, pro vaſta ſua eruditione, ignorare vix poterat. Probabile vero eſt, romanos, qui graeca de *anthrace* legerunt, id vocabulum *carbonis* nomine expreſſiſſe; narbonenſe vero illud malum primo ſibi apparens, quum minorem, ac anthrax ſolet, ambitum occuparet, nomine *carbunculi* dimi-

diminutiuo nominaſſe. En ipſa *Plinii* verba: "L. Paulo, Q. Mar-"cio, cenſoribus (51 b), primum in Italiam carbunculum veniſſe, "annalibus conſcriptum eſt, peculiare narbonnenſis prouinciae ma-"lum, quo duo conſules obiere, condentibus haec nobis eodem an-"no, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Baſſus, ille medicorum inſcientia "ſectus, hic vero pollice laeuae manus euulſo acu ab ſemet ipſo, tam "paruo vulnere, vt vix cerni poſſit. Naſcitur in occultiſſimis corpo-"rum partibus, & plerumque ſub lingua, durities rubens vari mo-"do," (hoc eſt, colore ad violaceum, vnde vox vari ἴονθος, tendente, qualis euidenter eſt in eorum praecipue varis, qui gutta roſacea laborant) "ſed nigricans capite," (aduſtionis ſignum, propter quod affectus ad carbunculos maxime refertur) "alias liuida," corpus intendens, neque intumescens, ſine dolore, ſine pruritu (vt differentia ab aliis carbonibus indicetur) "ſine alio, quam ſomni indicio, quo graua-"tos in triduo aufert: aliquando & horrorem afferens, circaque puſtu-"las paruas, rarius febrem:" (id eſt calorem) "ſtomachum faucesque "cum inuaſit, ocyſſime exanimans." Loquitur de morbo, qui trecentis ante ſuam aetatem annis Italiam inceſſit, ex ipſis forte ſolum, quos allegat, annalibus, e quibus ea forſan etiam *Celſus* hauſit, quae oppido ſimilia habet, graecae de anthracibus doctrinae annexa. Per ſecretiſſimas corporis partes *Plinio*, qui locum ſub lingua pro exemplo adſignat, intelligi putat cl. *Hahnius* loca inguinalia & pone aures (52), vt parotides bubonesque (53), variolis interdum ſocios, indigitauerit auctor. At vtrique, quamuis etiam variolarum raro, frequentiſſime anthracum ſocii, neque variolae ipſae ſunt, neque carbunculi. In eamdem ſententiam *inguinarium morbum Gregorii Turonenſis* pertrahit, de quo tamen non patet, an cum illa lue, quam idem auctor paullo ante notat, puſtulis & veſicis ſtipata, confundendus ſit. Neque etiam hanc luem ipſum narbonenſium carbun-

cu-

(51b) anno vrbis IↃIxxxx.

(52) §. 80.

(53) Longe differunt a carbunculis pudendorum, quorum medela deſcribitur apud *Celſum* l. 6. c. 18. §. 5. & *Aetium tetrabibl.* 4. ſerm. 2. c. 18. omiſſis ſignis, quae cum ceteris anthracibus communia habent.

culum esse, aut affirmauerim, aut negauerim. Quid vero multa? probat euidenter *Harduinus*, nullo modo variolas *Plinio* vllas indigitatas; sed certum aliquod carbunculi genus, quod etiamnum in narbonensi Gallia superfit (54). Quod si tunc inter romanos aut grae-

(54) In not. ad hunc locum p. 391. "atque, ait, id morbi genus hodieque "ibi sentitur, vocaturque *le Charbon* "*prouençal*, ab ea regione. v. *Hono*"*rius Bouche* l. 1. *histor. Prouinciae* "c. 8. p. 47.„ Errat ergo *Dalechampius* ad *Plinium*, qui cancrum pro carbunculo descriptum putat: errat *Johrenius* dissert. de *mentagra* p. 9. qui descriptionem non ad carbunculum referendam iudicat, quem *Plinius* tantum nominauerit, sed ad aliud morbi genus non nominatum, neque cum prius dicto carbunculo confundendum. Eadem ipsa forte, certe in eadem regione, singularis carbunculi species est, dicta *maluat*, de qua *Borellus* medicus Castris, Galliae narbonensis vrbe, *obseru.* cent. 2. 12. sic loquitur. "In vrbe Rupecuruensi prope Castra frequens est morbus, "*Maluat* vocatus, qui species carbun"culi est, quo, nisi nouem dies in"somnes traducant, iugulantur, vt"que id praestare valeant, accedunt "ad illos amici & parentes, ibique "genio indulgentes, canunt, tripu"diant, bibunt, & comedunt, & qua"si orgia celebrant, vt aegrum inso"mnem & sanum reddant, adeo vt "tarantulae morsu vel chorea S. Viti "laborare videantur. Interim circa "carbunculum instituitur sectio, & "cucurbitulae admouentur, tandem"que vnguento basilico curantur. In"strumenta etiam musica pulsant, ea "ad curam aegri conferre asseuerantes. "Credo autem morbum hunc ibi con"trahi a veneno, in lanis ouium con"tagio mortuorum latente, lanas e"nim eiusmodi in perpetuis suis opi"ficiis vsurpant: ideoque tantum in "facie, vel manibus, & pauperiori"bus, vtpote lanificis, illud accidit. "Vigiliae autem omnibus modis iis "conferunt, quia somno huius mali "comite concentratur aliter aduersus "cor venenum.„ Apage a variolosis nostris ista Dionysia! differre putes hunc morbum a *Pliniano*, quia in facie & manibus apparere, & plebeios lanarum opifices maxime infestare, & ad nonum diem pertingere dicitur; sed & consul apud *Plinium* in manus pollice id malum habuit, & translatum forte cum lanificiis narbonensibus pretiosioribus in Italiam malum alias personas partesque ibi inuadere, & somno non ita seuere impedito citius trucidare sueuit. Certe illud solitarium somni indicium *Plinio* memoratum, & speciei carbunculi titulus, & prouincia ipsa, egregie conspirant. Curiosa illa *Borelli* obseruatio, qua carbunculi eius caussam in lanam ouium contagio infectarum coniicit, in mentem mihi vocat coniecturam, dudum mihi variis ex obseruationibus natam, in quam viros peritos inquirere velim. Scabiem humanam veram ex lana ouium, quibus parum absimile malum per pasturae vitia vbiuis frequentissimum est, primario subnasci lubens crediderim. Laneis opificiis, in vestitu frequentique attactu, vtimur

graecos variolae, ſub anthracum aut carbunculorum nomine, peruulgatae fuiſſent, fieri potuiſſe haud videtur, vt adeo crude iſtas cum tam diuerſo morbo permiſcuerint *Celſus* & *Plinius*, viri & medicarum rerum curioſi, & in litteris verſatiſſimi.

§. XIV.

De carbunculo faucium.

Haud diſparia illis, quae de perículoſo faucium carbunculo hi memorarunt, *Aretaeus* etiam habet, faucium affectum *carbunculo ſimilem*, vt ait, recenſens, vlcera nempe velut igne exuſta, quae aegyptia aut ſyriaca vocat, iſtis regionibus frequentia. (55). Nihil vero cum variolis commune ibi indicari vel inde patet, quod clare dicit, "intelligere ſe anthraces peſtiferos, latos, cauos, pingues, con"creto humore albo, aut nigro, aut liuido ſordentes. Quod ſi con"creta illa ſordes altius deſcenderit, ἐσχαρὰν eſſe illum effectum, "& vocari: cingi vero ἐσχαρὰν rubore eximio, inflammatione, & "venarum dolore, quemadmodum in carbunculo, & exiguas ra"raſque puſtulas oriri, quibus aliae ſuperueniant, ex quarum coalitu latum vlcus efficiatur.„ Addit: „hoc vlcus vel os depaſcere, co"lumellam exedere, linguam, gingiuas, fraena occupare, labefacta"re & denigrare dentes, erumpente etiam in collum phlegmone, "atque tum diebus paucis miſeros phlegmone, febribus, foetore, "in-

mur fere omnes, & forſan vix erunt pauca, quibus non ab impurioribus ouibus, aut imperfecte ſanatis, aliquid immiſtum ſit. Vbi ergo illud contagium ſibi fomitem ex victu, ſorditie, aut corporis habitu repererit, ibi foueri & in ſcabioſas puſtulas euadere potuerit. Fortaſſis opifices laniſiciis occupati, & textores tibialium lanearum, & veſtium ſartores, ideo maxime his malis laborant; quod vitae ſedentariae ſolum, aut diaetae rationi a *Ramazzino*, aliisque, adſcribitur. Certe opiliones, lauando ſuis manibus oues ſcabie ſordidas, ſcabiem veram ſubito nanciſci certo comperi; & opifices lanarios ex eiusdemmodi lanae, quam putridam, faule Wolle, vocant, attactu in eumdem morbum incidere frequens, & ipſis notiſſimum eſt. Coniecturae illae noſtrae vberius aliquando proponendae, & experientia trutinandae ſunt, forſan, ſi certiores repertae fuerint, ad indicationes practicas haud inutiles futurae.

(55) l. 1. c. 9. de *acut. cauſſ.* conſentit *Aetius tetrabibl.* 4. ſerm. 2. c. 46. add. cl. *Hahnius* §. 26. ſqq.

"inedia consumtos interire, vel in pectus delabi malum, & eodem "die strangulare. Caussam allegat frigidorum, asperorum, calido-"rum, acidorum, adstringentium deuorationem, & pueros maxime "puellasque impuberes ideo obnoxios esse docet, & regiones, quae "aerem siccum, cibum, aerem, & potum crassum, qualis Nili aqua "est, ministrant.,, Nihil haec ad faucium vitia, variolis omnibus communia, spectare patet, quamuis & haec carbunculosa fieri possint, non soleant. Optimus loci huius interpres est *M. Aurelius Seuerinus*, qui peculiari libello παιδαγχωνην λοιμωδη, siue *pestilentem ac pueros maxime praefocantem abscessum*, ex propria experientia, pertractat, & eumdem esse monstrat, qui ab *Aretaeo* describitur, sine vllo variolarum consortio.

§. XV.

De carbunculo oculorum.

Oculorum carbunculum, siue ἀνθρακωσιν, primus descripsit *Herodotus*, (56) vbi de oculorum affectibus egit: "carbunculus, ait, "est vlcus cum eschara (ἐσχαρωδες) depascens, (μετα νομης), iuncto "fluore (ῥευματος), & tumore duro inflammato, (βυβωνος) acciden-"tibus interdum febribus, quod tum circa totum corpus, seu in qua-"cunque corporis parte, tum sigillatim nonnunquam circa oculos "accedit.,, *Celsus* distinctius (57) "carbunculos, dicit, solere ex in-"flammatione nasci, nonnunquam in ipsis oculis, nonnunquam in pal-"pebris, & in his ipsis modo ab interiore, modo ab exteriore par-"te.,, *Aegineta* (58) de ἀνθρακωσει, seu carbunculo, & de carcinomate oculi, simul agit, & illos vlcus malignum ἐσχαρωδες dicit, "aliquando in bulbo oculi, aliquando in palpebra consistens, quem-"admodum in reliquis corporis partibus (59).,, *Aetius* ex *Seuero* ac-

(56) *introd.* c. 15.

(57) l. 6. c. 6. §. 10.

(58) l. 3. c. 22. §. 29. Eosdem iungit *Actuarius* l. 2. c. 7. l. 4. c. 11.

(59). Ista etiam *Alex. Trallianus* l. 2. c. 7. "carbunculi & oculis & reli-"quo corpori accidunt:,, Ita *Eusebius histor. eccl.* l. 9. c. 8. per totum corpus serpsisse dicit, sed praecipue circa oculos. add. *Diemerbroek de peste* l. 1. c. 14. §. 5.

accuratiſſime deſcribit. Vbi de puſtulis oculorum dixit, ſingulari deinde capite(60)carbunculos palpebrarum pertractat, quos non puſtulam, ſed ex ἐξανθημάτων genere eſſe dicit, & ſollicite ab hordeolo, panis, & varis diſtinguere docet, ne imperiti decipiantur: qua cautione opus non foret, ſi oculorum affectum in variolarum morbo fieri ſolitum intelligeret, quem imperitiſſimum vulgus facile diſtinguit. Neque perlegens quisquam variolas ibi depingi ſuſpicabitur. „ Carbunculi, ait, ruborem ab initio habent, „ (nempe in ipſo oculo, palpebra enim diſtenſa potius albeſcit) „ vt oculum ſibi peruri putent (61), tumorem vero, aut eminentiam, (in palpebra) "non ſtatim inducunt. Nam ob immodicam caliditatem velut ruptionem "quamdam carbunculus ſuſtinet, & quod effluit ex ipſo, quum ſit "acre & mordax, ſuperficiem quidem carbunculi reſiccat, & ἐσχάραν (62) inducit, vicinis vero locis morbum inferit (63). Conſe"quitur igitur ad ipſos fortis inflammatio, tum ipſius oculi, tum par"tium circumſitarum, & *maxime glandularum circa aures*, vt inter"dum magnarum vlcerationum, & ruptionum (64) oculi cauſſa fiant, "inſuperque prolapſuum; & nuditatis palpebrarum (65), & cicatri"ces a carbunculis craſſae fiunt, & aſſidue vlcerantur. Et in reliquo "qui-

(60) *tetrabibl.* 2. ſerm. 3. c. 30.

(61) *Trallianus* l. c. "Quum ex ſan"guine nimium torrefacto trahant ori"ginem, merito dolores, ſideratio"nes, & magnas inflammationes ocu"lis inferunt. Subinde vero etiam "cum carbunculus oculos ingredi"tur, cruciatum excitat, acriter eos "rodens.

(62) Et fluxionis & ἐσχάρας, cum depaſta palpebra, mentionem itidem facit *Trallianus*.

(63) *Trallian.* l. c. "Interdum con"uulſiones quoque & deliria, propter "cerebri & membranarum eius vici"niam pariunt.

(64) *Trall.* l. c. "periculum eſt, ne o"culi toti excidant.

(65) Addit *Alexander* myocephala, & ſtaphylomata, ſed ea raro contingere: "nam, carbunculo, *inquit*, inter"eunte, totus ſimul oculus perit, tu"nicis totis disruptis, & humoribus "effuſis, quod in magnis carbuncu"lis euenire ſolet. „ Ejusmodi quid, quod in variolis rariſſimum eſt, & nunquam epidemium, epidemice ex ἀνθρακώσει accidit tempore *Maximini*, notante *Euſebio hiſt. eccl.* l. 9. c. 8. "Carbunculus, ait, graſſatus eſt, vl"cus per totum quidem corpus ſer"pens, grauique periculo occupatos "exponens, verum quod praecipue "circa oculos haerens, *innumeros* "*viros, vna cum mulieribus, & pue*"*ris, excoecauit.*

"quidem corpore *sanguis*, qui *ex carbunculis effluit*, *niger* reperitur, "propter summum adustionis gradum. In oculis vero sanguis non "omnino ex carbunculis manat, ideo, quod neque redundet in ocu-"lis sanguis, vnde plerumque etiam albi colore sunt carbunculi in "palpebris. Et, si quidem motio affectionis cito contigerit per con-"uenientem curationem, carbunculus penitus disparet: si vero dura-"uerit, & aegre discuti poterit, locus necessario nigrescit.„ Totum locum consulto descripsi. Autumat cl. *Hahnius* (66) innui parotides, variolis accidere interdum solitas. Quis vero non videt, auctorem loqui de iis ex consensu oculi impense inflammati nasci solitis? Deinde, quae de sanguine seu humore sanguineo corrupto, ex apertis carbunculis semper fere nigro effluente, *Aetius* profert, ad rariorem variolarum haemorrhagiam pertrahit, quam ipse obseruauit, florido sanguine ex variolis loco puris erumpente, quod itidem aliquando obseruauit Hildanus (67), qui vnam vel alteram pustulam nigricantem variolis nonnunquam intermisceri, & inter scalpendum ruptam fuscum cruorem eructare scripsit. *Aetius* vero de generali & consueto omnibus carbunculis, praeterquam oculorum, phaenomeno agit, & caussam differentiae addit. Huiusmodi pustulas variolarum nigricantes epinyctides veterum esse vult cl. *Hahnius*, quia aut noctu elatae, aut magis affligentes, aut noctis tenebricoso colore signatae sint: coniectura sane vti perquam ingeniosa, ita liberiori, & omnibus veteribus recentibusque obseruatoribus aliis aduersa. Contra ipse *Aetius* (68) "epinyctides vlcuscula sunt sponte erumpentia, pustulosa, *subrubra*, quibus ruptis *sanies subcruenta* "effluit.„ "Haec interdiu non valde infestant; noctu vero maiorem "do-

(66) §. 51.

(67) obseruat. & curat.

(68) *tetrabibl.* 4. serm. 2. c. 61. Eadem ipsa dicunt *Oribasius* & *Actuarius Celsus* l. 5. c. 28. "Pessima pu-"stula est, quae ἐπινυκτὶς vocatur. Ea "colore vel *subliuida*, vel *subnigra*, "vel *alba* esse consueuit. Circa hanc "autem vehemens inflammatio est, "&, quum adaperta est, reperitur intus "exulceratio mucosa. Color est hu-"mori suo similis. Dolor ex ea supra "magnitudinem eius. Neque enim ea "*faba maior est.* Atque haec quoque "oriuntur in eminentibus partibus, "& fere noctu, vnde nomen quoque "a graecis ἐπινυκτὶς impositum est.„

"dolorem excitant, quam pro vlceris magnitudine.„ *Iulius Pollux* in *onomastico* "bullas dicit esse subfuscas, humidulas, sanguine ple-"nas, circa suras (69) & pedes noctu oriundas.„ Quid haec omnia ad variolas, aut immistos iis tumores nigros sanguinolentos? Similes graecorum epinyctidibus obseruarunt medici recentiores (70), obseruarunt vero etiam (71) similes oculorum carbunculos, a variolosis palpebrarum tumoribus longe diuersos. Hi boni potius sunt, & saepe, vt reliquus faciei tumor, necessarii, & raro, si modo tempori, exquisitae diaetae, & curationi internae iustae, tranquille, sine medicina externa, permittantur, noxam inferunt. Longe differunt carbunculi oculorum a rubore, variolas interdum, morbillos fere semper, comitante. Differunt a pustulis, seu variolis ipsis, quae in palpebra nullam, in ipso bulbo raram noxam inferunt, & tute proprio decursui, sine medela externa, relinqui solent, vix ac ne vix quidem cicatricula inde metuenda. Differunt a vitiis post variolas sequentibus, ex oculorum debilitatione & calore, ex acrimonia copiose eo fluentis & restagnantis seri, ex erosione sacci aut ductus lacrimalis, ex ipsis nonnunquam pustulis malignioribus, ex diae-

(69) Hoc *Galenus* in *epid.* 6. comm. 3. §. 37. de terminthis dicit, quos *Aetius* l. c. c.67. cum epinyctidibus fere permiscet, quod & recentiores plerique faciunt. addat: *Seuerin.* de *recond. abscess. nat.* p. 202. sqq.

(70) v. exempli causa *Riuerius obseru. communic.* 1. *Seuerinus de recond. abscess. natura* p. 367. sqq. *Zwinger. poediatr. pract. obs.* 145.

(71) *Heurnius* de *morb. ocul.* c. 6. p. 67. *Seuerin.* de *efficac. medic.* l. 2. part. 1. c. 34. Exempli caussa *Amatus Lusitan.* cent. 1. curat. 97. "mer-"cator, ait, carbunculum, graecis "anthracem dictum, in oculi palpe-"bra inferiori passus est: tumebat "autem non solum vniuersa ipsius "oculi particula; sed alterius quo-"que regio vniuersa, & collum, ac "pectus. Carbunculus semper cum "crusta exoritur: aliquando vero cum "pustulis, ac vesicis similibus ambu-"stis, quae ex tenui quadam humidi-"tate admixta oriuntur, & inde car-"bunculus cum pustula appellatus, "vt in hoc casu interuenit, & fre-"quentissime contingit.„ Idem cent. 4. cur. 9. "Iuuenis fortissimus, ob-"esus, carnosus, carbonem in palpe-"bra inferiori oculi sinistri passus est, "adeo saeuum & truculentum, vt "mihi, saepe alias videnti, admira-"tioni fuerit.„ Legi merentur curationes ad *Galeni* & *Celsi* normam institutae.

diaetae, medelae, lucisque erroribus, immo ex male iuuantibus ſaepe medicationibus externis; dum vel calidis & emollientibus exagitant humores, & affluxum promouent, vel frigidis & ſtringentibus neceſſarium a palpebris tumorem prohibent, intusque reſtringunt, vel ad ipſas puſtulas importunam medicinam, aut manuum etiam operationem, adhibent varii conſultores. Si omnia more ſolito, riteque, in aegro, cetera oculis ſano procedant, neque ſingulariter iis nociuus ſtatus epidemius, aut endemius, aut domeſticus notetur, optimum ſaepe remedium eſt, remedio ad oculos non vti, neque praecipue apertionem moliri, quamdiucunque vel tumore, vel cruſtarum adhaeſione inter palpebras, clauſus maneat oculus, natura quaſi prouida, ne lux debili officiat. Decem & octo diebus integris, ad XXIV vsque morbi diem, ſine vlla noxa, clauſos varioloſi pueri oculos obſeruaui (72), poſt quod tempus ſubito ſponte adaperti, nulla extus medicina adhibita, ſani omnino apparebant manebantque. Similia multoties vidimus. Oculos clauſos in variolis malignioribus praemature, ante diem vndecimum, aperire, peſſimum ſignum eſt recedentis a cutis ambitu materiae, quae ad palpebras ſingulari ſua indole tendere debet. Quare ego in adhibendis remediis quantumcunque repellentibus ſemper timidior fui. Quae diximus omnia, & neceſſaria omnino e contrario anthracoſeos medela externa potentiſſima, & medicatio apud *Trallianum*, per ſcammonium, balnea, aliaque, & apud ceteros per medicamina aeque varioliſ incongruentia, ſatis docent, quantum verſetur inter vtrumque morbum diſcriminis, & quam ſedulo omnino confuſio ſit vitanda.

§. XIV.

Hippocratis de anthracibus doctrina.

Nunc tandem ad pauca illa ponderanda venio, quae ex *Hippocrate* ipſo, pro antiquiſſima anthracum & variolarum *συνωνυμια* probanban-

(72) cuius hiſtoriam narraui in *obſeru. de febr.* Sect. V. §. IX. p. 247.

banda, adducuntur (73). Vltimo loco id facio, quia probabilia ſo-lum, & imbecilliora ceteris, longeque minoris momenti eſſe, ipſi iudicata ſunt ſagaciſſimo antiquitatum auctori (74), vt, labentibus iam reliquis, facile ſponte corruere videantur. Quod carbunculos apud *Hippocratem* pro variolis non agnouerint interpretes, eius rei vnicam vir clariſſimus putat ſubeſſe rationem, "quod id nomen ſequi-"ori aeuo ſolis peſtilentibus vlceribus inditum fuerit,, (75). Hoc, quod dicit, praeiudicium, quaſi de peſtilenti carbone loquatur *Hippocrates*, & quaſi anthrax ſemper peſtilens vlcus ſignificet, & certum peſtilentiae ſignum ſit, erudite deſtruere allaborat (76). Verum enim vero pauci ſunt omnino (77), quibus illud praeiudicium eſt, & ego, qui peſtes ſine carbunculis, & hos ſine peſte fuiſſe ſcio, & peſtilentiam nunquam vidi, carbunculos non peſtilentes ſaepiuſcule, ab eodem longe alienus ſum, neque adeo tota illa diſputatione ferior. Nempe ex ſuperioribus, & ſcriptorum chirurgicorum collatione, patet diſtinctio vera inter carbunculum ſimplicem, hoc eſt, alii morbo non accedentem, & inter eum, qui peſtilens ſeu ſymptoma morbi peſtilentis, ſiue impenſe malignus eſt, licet non ipſi ſolum peſtilentiae, ſed & aliis morbis acutis accedat. Alia eſt, & perinde vera, differentia cl. *Iunckeri* (78). "Diſtinguunt, ait, "ordi-

(73) §. 10-25.

(74) §. 26. "Nihil eorum, inquit, quae "occaſione *Hippocratis* de carbuncu-"lis pro variolis agnoſcendis attuli, "ratum eſto! Sapiant *ingenium ma-"gis quam veritatem*, atque ob eam "rationem omnium ſuffragio deſti-"tuantur! Integra nihilo minus res "eſt. Longe maioris momenti affe-"renda reſtant, magnam iis, quae ha-"ctenus tamquam probabilia propo-"ſui, robur conciliatura.,, Atque in iſta quae longe maioris momenti dicuntur, hactenus inquiſiuimus.

(75) §. 10. Altera ratio addita, quaſi criticae arti maxime intenti interpretes rem neglexerint, eos non tangit, qui nihil *Hippocratem* ignoraſſe putantes, omnia noua, & ipſas variolas, in illius operibus ſtudioſe quaeſiuerunt & lubenter in anthracis, aut quouis alio vocabulo inuentas amplexi fuiſſent.

(76) §. 18-24.

(77) Inter paucos illos ſeſe fere profitetur, non omnino tamen, *Schelhammer* de tumoribus p. 60. "Du-"plicem, ait, eſſe carbunculum ſim-"plicem ac peſtilentem, auctores vo-"lunt: quamuis *vix alius quam peſti-"lens* occurrat ſimplici paene nobis "ignoto.,,

(78) *conſp. chirurg.* p. 84.

"ordinarie carbunculum in benignum & peſtilentem. Rectius autem "tres ſpecies poſſunt admitti, nempe carbunculus benignus, qui eſt "ipſe furunculus (79), malignus citra peſtem, & malignus cum peſte.„

§. XVII.

De ſtatu peſtilenti apud Hippocratem dicto, ſine peſtilentia.

Ego vero *Hippocratem* de carbunculo cum peſte nusquam locutum eſſe exiſtimo; immo ab iſta opinione longius abſum, quam ipſe cl. *Hahnius*, qui ſtatum illum *Hippocratis*, λοιμώδη, *peſtilentem* inſcriptum, (80) vbi de carbunculis loquitur, de vera peſtilentia, & quidem de famoſa illa athenienſi agere, quam deſcripſit *Thucydides* (81), operoſe contra *Freindium* diſputat (82). De nulla peſtilentia ſermonem eſſe *Hippocrati*, & minime de iſta attica, cum doctiſſimis viris, *Freindio*, (83) & *Schultzio* (84), omnibus rite exami-na-

(79) *Hippocrat.* de *affection.* p. m. 525. "lepra, prurigo, ſcabies, impetigi- "nes, vitiligines, ſtrumae, *phygeth-* "*la*, *furunculi*, & *carbunculus* a "phlegmate oriuntur.„ Phlegmatis enim indicia reperit in ſanie, quam in ſuis carbunculis obſeruauit, vti arabes in igne perſico.

(80) *epid.* 3.

(81) *bell. peloponn.* l. 1. Carmine eamdem deſcripſit *Lucretius* de rerum natura ſub finem.

(82) §. 19. ſqq.

(83) in *epid. Hippocr.* l. 1. & 3. p. 79. 119.

(84) *hiſtor. medic.* p. 188. vbi totus *Thucydidis* locus deſcriptus exſtat, vt cum *Hippocrate* conferatur, qui ne verbulo quidem vnquam eius peſtilentiae meminerit. *Galenus* quidem de *theriac.* l. 5. iſtam peſtilentiam *Hippocratis* ope repulſam putat, idque ſenatus conſulto athenienſium comprobat. Exſtat id in calce operum *Hippocratis* edit. *Foeſiana* p. 1290. *Epiſtola Paeti ad Artaxerxem* ibid. p. 1272. & *vita Hippocratis* a *Sorano* ſcripta ibid. pag. 1298. & *Theſſali filii oratio* ibid. p. 1294. ſqq. eamdem rem memorant, item *Plinius* l. 7. c. 37. & *Varro* de *re ruſtica* l. 1. c. 4. Id vero SCtum diſcipulos per loca ab *Hippocrate* miſſos docens, & iſta oratio, de *Theſſalo* filio, & genero *Polybo*, & diſcipulis aliis id explicans, ad ſuppoſititios libellos vel ideo pertinere videntur, quia *Hippocrates* non niſi XXXI annos tunc natus fuit, ſecundum ipſius *Sorani* aeram, filiumque certe & generum medicos tunc non habuit. Epiſtola vero Poeti, cum ceteris, νοθείας notas varias habet: conf. *Schultz. hiſtor. medic.* p. 187. ſqq. 212. ſqq. *Galenus* ceterique auctores ab Hippocratis aetate nimium remoti ſunt: & *Plutarchus*, in *vita Lycurgi*, *Acroni*, vetuſtiori medico, probabiliori ratione tribuit,

natis ſentio. Titulus *Hippocraticae* tractationis eſt κατασασις λοιμωδης; ſtatus peſtilens, & vox λοιμωδης, teſte *Galeno* (85), dubium eſt, vtrum ab *Hippocrate*, an ab aliis adſcripta ſit. Nihil vero id refert. Nam non indicatur iſto nomine vera peſtilentia, non morbus aliquis, ſed aeris ac tempeſtatis ſtatus, morbis, & febribus praecipue epidemiis quibuscunque producendis aptus, quae multis hominibus noceant. Omnis enim febris ex communi aere nata *Hippocrati* λοιμος eſt (86). Non dicit, quod cl. *Hahnius* vult, ab auſtrinis regionibus morbum proueniſſe; (vti clare *Thucydides* in Aethiopia peſtem initium ſumſiſſe recenſet) ſed anni eius tempeſtates ventis imbribusque auſtrinis maxime ſcatuiſſe. At illa attica peſtilentia non vnius anni, neque aeris graeci, aut aſiatici ſoboles fuit, triennio iam ante Romae graſſata (87). Symptomata multa vnius eiusdemque morbi *Thucydides* deſcribit, hiſtoria connexa, clara, & longe vberrima. *Hippocrates* multos eosque diuerſos, toto ſenſim anno grasſatos affectus, euidenter & diſtincte, ſed breuiter, pro more, indicat; multa vero ſymptomata praecipua tacet *Thucydidi* memorata, quod lectorem quemlibet teſtor: neque mentionem iniicit memorandi illius portendi, quod animantia carniuora a cadaueribus, quae plura inſepulta Athenis iacuere, aut abſtinuerint, aut perierint iis deguſtatis. Quid multis? ſufficiunt *Thucydidis* verba, praecipuum peſtilentiae illius characterem exprimentia: "annus ille, vt in con-"feſſo eſt, inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit: "quod ſi quis alio prius morbo laboraſſet, in hunc omnes decumbe-"bant:„ Et deinceps: morbus alius praeterea nullus eo tempore "infeſtauit, ex iis, qui conſueti habentur; ſi quis autem accidiſſet, in hunc deſinebat." Quisquis haec contulerit cum longo variorum affe-

buit, quod *Hippocrati* ab aliis adſcribitur, auxilium ad illam peſtilentiam: quamuis vtrumque coniungat *Aetius tetrabibl.* ſerm. 1. c. 94. Quicquid vero eius eſt, nullus exſtat *Hippocratis* locus, quem de iſta peſtilentia agere probari poſſit, quam adeo viuis coloribus *Thucydides* & *Lucretius* deſcripſerunt: qui tanti viri nomen haud omiſſuri fuiſſe videntur, ſi tantae eius, vti dicitur, in curando eo morbo partes fuiſſent.

(85) comm. 3. §. 2.

(86) de *flatibus* p. m. 297. "febrium duo ſunt "genera, vnum quidem omnibus commune, "λοιμος appellatur, alterum vero ob priua-"tam cuiusque malam victus rationem con-"tingens.„

(87) cl. *Schultz hiſtor. medic.* p. 197. teſte *Liuio* l. 4.

affectuum, & diuerſiſſimorum morborum, neutiquam in vnum deſinentium, catalogo, quos *Hippocrates* ſuo illo anno ſenſim graſſatos ordine recenſet, & diſtincte tractat, is ſane differentiam facile deprehendet. Fatetur ipſe cl. *Hahnius* (88), *Thucydidi* eo ipſo expreſſe contradicens, non vnam peſtem, ſed multos ſimul ab ea diſtinctos morbos, interque eos anthracem, recenſeri, quem e contrario, vna cum bubonibus, ad vnius ſuae peſtis ſymptomata referre hiſtoricus videtur (89). *Hippocrates*, initio ſtatim tractationis, accidiſſe eo anno dicit: (α) ignes ſacros, (β) faucium & vocis vitia, (γ) febres ardentes cum phrenitide, (δ) ſerpentia oris vlcera, (ε) pudendorum tubercula, (ς) lippitudines, (ζ) carbunculos, (η) aluos perturbatas, cum anorexia, cum vel ſine ſiti, cum vrinis turbulentis, & ſopore, aut peruigiliis, (θ) morbos cum difficili vel nulla criſi, id eſt, vt deinde explicat, eiusmodi febres tertianas, quartanas, nocturnas, aſſiduas, diuturnas, incertas & vagas, implacides, inconſtantes, (ι) hydropes, (κ) phthiſes denique multas. Hos affectus omnes in principio nominat, & "ex qualibet, inquit, morborum, quos recenſui-"mus, ſpecie complures aegrotabant & moriebantur.„ Dein, eodem ordine vnum poſt alterum vberius percenſet. Conſiderent velim iudices periti iterum atque iterum totam *Hippocratis* de illa peſtilenti conſtitutione tractationem, eiusque ordinem, neque dubito, quin me recte ſentire iudicaturi ſint.

§. XVIII.

Obſeruationes carbunculorum Hippocraticae nobis conſentientes.

De carbunculis ſuo loco, hoc eſt ſeptimo poſt lippitudines, pauca haec dicit, nihilque praeterea: "carbunculi aeſtate multi, atque "aliae, (ἃ σηψ καλεεται) quae putredo vocantur, (ἐκθυματα μεγαλα) "eruptiones magnae, ſerpentia vlcera plerisque magna.„ Carbunculos dicit aeſtate graſſatos quum ante per eryſipelata, & varias febres, iam infeſtaſſe dixiſſet. Addit, ſub anthracis notione, alia vitia ἀνθρακωδεα, quae putredinis ſiue corruptionis partium omnine

(88) §. 21. ſqq.

(89) "Malum ad pudenda, & ad ſummas ma-"nus & pedes decumbebat.„ (vbi etiam *Diemerbroek* periculoſiſſimos carbunculos notauit) "& complures his amiſſis euaſe-"runt, nonnulli & amiſſis oculis.„ De quorum ἀνθρακωσει paullo ſupra diximus.

ne vocentur (90), quod noſtrae anthracis notioni reſpondet, vti & magnorum ἐκθυμάτων (91), non paruarum puſtularum, denominatio, & vlcerum magnorum ſerpentium ſucceſſus. Semel tantum *Hippocrati*, vti ſemel rurſus *Galeno*, quod ſupra diximus, anthraces vere epidemios obſeruatos eſſe exiſtimo, donec probetur contrarium. Plures certe eiusmodi ſtatus deſcriptos probari non poſſe videtur. Iidem enim illi anthraces eſſe videntur, quos acuratius alibi (92) deſcribit: "Cranone, inquiens, (Theſſaliae vrbe) *carbunculi aeſtiui* e- "rant, pluuia per magnos aeſtus affatim & continenter cadente, *ven-* "*tis* maxime *ab auſtro* ſpirantibus. Sanioſi quidem humores (ἰχῶρες) "cuti ſubnaſcebantur; incluſi vero incaleſcebant & inducebant pru- "ritum. Deinde bullulae ſimiles iis, quae in ambuſtis fieri ſolent, "(φλυκταινίδες ὥσπερ πυρίκαυστοι) & ſub cutem vri videbantur (ὑπὸ το "δέρμα καίεσθαι ἐδόκεον).„ Clarum ſatis reddunt hunc locum, quae ſupra de *Galeni* carbunculis diximus. Poſtrema verba *Foeſius*, quem cl. *Hahnius* ſequitur, de ſolo ardoris ſub cute ſenſu explicat; ego de vero anthracis charactere, nempe de verae vſtionis, partes ſub cute afficientis, idea. Miror praecipuum carbunculi characterem, qui his poſtremis verbis clare exprimitur, nempe corruptionem ſub cute talem, quaſi vera ab igne vſtio contigiſſet, in alium ſenſum verti, ſed qui ipſe nihil pro variolis euincat. Nusquam praeterea carbunculi apud *Hippocratem* deſcripti reperiuntur (93).

§. XIX.

Concluſio operis.

Omitto ergo conſulto, & lectoribus attentis expendenda relinquo (94), quae huc non ſpectant, dum aliis ſub nominibus, aut in deſcriptionibus ſine nomine, apud eumdem auctorem variolae, inge-

(90) Talia eſſe videntur, quae ſupra c. II. ex *Herodoto*, ſub tertiae puſtularum ſpeciei nomine, deſcripta ſunt.

(91) *Galenus*, ad hunc locum, ἐκθύειν idem eſſe notat, quod ἐξορμᾶν, ſiue impetu ad exteriores partes ferri.

(92) In principio 2. *epid.* Hunc locum *Foeſius*, in *commentario*, *Galeno* dicit celebratiſſimum, comm. 1. in 1. *epid.* & de *temper.* 1. & comm. 1. & 3. in 3. *epid.* & in *aphor.* 2. l. 3. & 2. de *criſib.* c. 3. & 1. de *differ. febr.* c. 6.

(93) Nusquam dixit *Hippocrates*, quod autumare videtur cl. *Hahnius* §. 23. p. 25. carbunculos pueris & impuberibus maxime familiares eſſe. Non de his, ſed de phymatibus circa collum ſuppurantibus, & de ſtrumis id affirmatur, loco allegato ex *praedict.* l. 2. p. m. 95. edit. *Foeſian.*

(94) Speciminis loco ſit hiſtoria infantis ex *epid.* l. 7. §. 114. vbi certiſſime omnium variolae reperiri dicuntur §. 25. p. 29. Verba vero *Hippocratis* haec ſunt: "Timonactis infanti fere bimeſtri exanthemata in "cruribus, coxis, lumbis, & imo ventre, "& tumores (οἰδήματα) admodum rubicun- "di exſtiterunt. His vero conquieſcentibus (καταστάντων) ſpasmi & affectus epi- "leptici ſucceſſerunt, ſine febribus, per "multos dies, & mortuus eſt.„

geniofa coniectura, quaeruntur: quod dudum alii fecerunt, aliis rurfum refragantibus. Id enim folum hac fcriptione volui: *veterum anthraces eosdem effe, qui recentiorum funt, neque confundendos cum variolis veris noftris: horum vero apud prifcos fcriptores graecos latinosque nullam tam claram mentionem exftare, vt hunc morbum, iam communiffimum, & fummopere memorabilem, & diftinctiffimum, per eas, vbi medicinam fecerunt, regiones obferuatum fuiffe, demonftrari queat.*

Ad finem iam properat mea oratio. Etenim poft ea, quae fupra difputata funt, haud immerito iam dixerim: "fcio futuros, qui "mihi vitio dent, quod in re tam aperta anxie nimis & fcrupulofe "depugnauerim. Praeftet igitur & vincat veritas, propriis viribus "nixa, diuerfos quidem affectus huius morbi,,, (quos cum diuerfis communes habet) "figillatim ab antiquis fcriptos; connexionem "vero eorum & fequelam,,, (& proprios characteres,) "a nemine "veterum fuiffe fcriptis demandata.,, (95)

Ad aequos iudices defero rem omnem, hosque inter ad ipfius viri doctiffimi, aduerfus cuius ingeniofam fententiam hactenus modefte, & vt veritas vtrique noftrum aliisque erueretur, difputaui, & quem omni honoris cultu profequor, iudicium, quod maximi aeftimo, curasque fecundas prouoco, fi quando dubia noftra legere & perpendere haud fuerit dedignatus. Nouiter fubortam effe viro eximio, neque, per cetera negotia, penitus adhuc examinatam illam opinionem, omnia fuadent: & olim plane aliam fediffe mentem patet, ex exquifitiffima eius *recenfione febris epidemiae vratislauienfis*, vbi diuerfiffimos a variolis carbunculos fibi obferuatos, *Hippocratis*, *Galeni*, arabum, recentiorum, & noftro etiam more, defcribit adeo graphice, vt, quomodo iam a nobis diffentire, & aliam prifcis mentem ingeniofe tribuere placeat, vix fatis intelligere queam: qua ideo etiam in fententia vel propterea vix fore credo vt perfeueret, quum fuis ipfe oculis diuerfitatem variolarum & anthracum viderit, fuisque curis feliciffimis ac prudentiffimis vtrumque morbum perfanarit (*).

(95) Sunt verba *Manardi epift. medic.* l. 7. p. 137. quibus claudit difputationem contra *Leonicenum*, qui in eadem *Hippocratis* hiftoria epidemia, vbi peftilentiam *Thucydidis* alii quaerunt, luem veneream, mirabili coniectura, inuenire fibi vifus eft. conf. cl. *Hahnius* p. 27.

(*) E defectu typorum arabicorum, fimulque plenaria mea ipfius arabicae linguae ignorantia explicabit b. l. vocabula arabica latine per integrum tractatum de variolis expreffa, atque abfentiam omnium additamentorum philologicorum, quae forfan pro eruenda morbi variolofi antiquitate e recentioribus compilari potuiffent, praefertim *Reiskio*, *Grunero*, & itinere illo in Arabiam nuper fufcepto ac defcripto a C. *Niebuhr* &c.

RVDOLPHI AVGVSTI BEHRENS D.

DISSERTATIO EPISTOLARIS

DE

AFFECTIONIBVS A COMESTIS MYTVLIS.

HANNOVERAE 1735.

Lectoribus beneuolis

PAVL. GOTTLIEB WERLHOFIVS.

Absoluto tractatu de *variolis & anthracibus*, iudicium de eo amici mei a teneris intimi, viri doctiſſimi, iudicioſiſſimique, expetii, antequam in publicum ederem. Quae res hanc mihi *diſſertationem epiſtolicam* conciliauit, quam cum orbe litterato communicare non dubito: ob doctrinae quippe & practicarum obſeruationum copiam publicae vtilitati deberi videtur. Amicus ille meus eſt academiae naturae curioſorum *Eudoxus II.* ſereniſſ. brunſuicenſium ducis regnantis medicus; ciuitatis brunſuicenſis phyſicus; patris, aui, proauorum, agnatorum, *Behrenſiorum*, *Conerdingiorum*, *Hugonum*, archiatrorum excellentiſſimorum, feliciter aemulus: cuius ſcripta, *obſeruationes* praecipue *anatomicas, & medicas*, per *ephemeridum naturae curioſorum*, & *annalium vratislauienſium* volumina ſparſas, *diſſertationes*, de *experimentis practicis cum lapide malacenſi inſtitutis*, & de *imaginario miraculo in curatione ſingularis oculorum affectus*, aliaque, eo cum plauſu exceperunt iudices periti, qui & huic diſſertationi beneuolentiam lectorum ſpondet, in meum forte etiam opuſculum, hac veluti ſuſpenſa hedera exornatum, redundaturam. Taceo, ne ipſius modeſtiam onerem, quas de ipſo, hac data occaſione, dicere volupe mihi foret laudes varias: praetereo, quandoquidem de rebus non medicis ſcripſiſſe nolle fere videtur, labores litterarii argumenti, vti quam de *ſtudio colligendi doctorum virorum imagines* ſcriptionem, preſſo nomine ſuo, euulgauit, quaeque mihi occaſionem praebuit, vt *ipſius imagini* tenue epigramma inſcriberem.

Ore nitens hilari me compellabat Apollo:
Behrenſi vultum viderat ille ſui.
Viderat in picta viuum ſpirare tabella
Ingenitas charites, Hippocratisque patres.
En! ait, hanc tabulam muſa celebrabis amica:
Sic amor ille meus, ſic tuus ora gerit.
Dixit, & arripio calamum, vocitansque camenam,
Carmina promeritis laudibus apta paro.
Sed prohibens charis vna manum ſic muſſat in aurem:
Hac facie laudes abnuit ipſe ſuas.

Quod ad ipſam, praeſenti opuſculo examinatam, mytulorum quorumdam noxam attinet, ea tam frequens eſt, tamque grauibus ſymptomatibus euidens, vt mirum omnino ſit, eius tam parcam apud medicos ſcriptores mentionem eſſe, tam obſcuram notitiam. Licet etiam ea ſymptomata, quamcunque gra-

 uis,

uia, intra vnum alterumque diem, fine vitae periculo deflagrare, aut extingui foleant; non tamen defunt exempla rariora, nobis quidem non vifa, vbi mortem arceffiuerunt. Ex aliena, fed certa, relatione compertum habeo, anno huius faeculi quinto fenem vegetum, LXXVIII annorum fubito poft iftum cibum iis ipfis affectionibus, cardialgia praecipue, vomitibus, & purpura, quam dicimus, vrticata correptum, perdurantibus & vires peffumdantibus fymptomatis, tertio die exfpiraffe. Haud raro autem ipfe, & medici noftrates alii, non folum vti *D. Bautzmannus* in *ephem. nat. curiof.* (v. infra. not. o.) fcriptum reliquit, in matronis, virginibus, infantibus, verum etiam in viris robuftiffimis, eadem plane a mytulis deuoratis obferuauimus, quae doctiffimus huius epiftolae auctor recenfet. Quod de exftimulatis locis haemorrhoidalibus, & de propulfo extra ordinem menfium fluxu, a mytulorum veneno annotauit, id in mentem mihi reuocat exemplum matronae noftratis nobilis, quae, in ducatu meclenburgico, ante biennium, grauida, tum eas ab eodem aegritudines fenfit, ob quas medicus, paria faepe expertus, mytulos venenofos affumtos ftatim, licet rei factae adhuc infcius, incufauit, tum etiam magnam fubito vteri haemorrhagiam paffa eft, quae tamen, cum reliquis turbis, altero die, fine vlteriori noxa, ceffauit. In Belgio itidem mytulorum nocumenta frequentia effe audio, neque minus in Anglia, ibique paffim tribui infecto marino, ex araneorum genere, in eorum conchas, forte hiantes, irrepenti. De infecto limacum hofpite mentionem iniecit clariff. differtationis huius fcriptor. Et de his quidem *Sennertus* (*inftit. med.* p. 850.) memorat obferuatum, quosdam iis comeftis periiffe, idque vt putat, ideo, quia alantur rebus foedis, corruptis, venenatis, fungis ferpentibus putrefcentibus, herbis venenofis. Paria quidem de mytulis dici nequeunt. Sed infectis, iisque fortaffe venenofis, hofpitium eos itidem praebere poffe, fat probabile eft. Attamen alimentum etiam aliquod putridum, & vel ipfa ftagnans & corrupta littoralis aqua, quae in humanum quoque corpus affumta σκελετυρβης, exanthematum, aliorumque malorum alicubi cauffa eft, (v. *Eugalenus* de *fcorbuto*) tenellas & putredini perquam obnoxias mytulorum quorumdam carnes, aut aliquam corpufculi particulam, ea aegritudine occulta afficere poffe videtur, quae in afflictionum hac tractatione enarratarum atque ponderatarum cauffam euadat. Aft haec aliaque, elegantius vberiusque ab ipfo cl. auctore afferta, me probatore non indigent. Inquiri vero vlterius ab aliis obferuatoribus, medicisque naturae & artis curiofis, in tam notabilis rei cauffas meretur. Id vnum addo, me hac ipfa hyeme, non folum vel decies affectiones hac epiftola memoratas poft mytulorum efum; fed etiam bis poft alios pifces marinos diuerfos, ex afellorum genere vtrosque, (v. *Elsholtz. diaeteticon* p. 201.) & tum quoque, vti a mytulis fit, in vno folum conuiuarum, eoque plane antea fano, haud abfimiles anxietates, vomitus, diarrhoeas, dolores ftomachi, inteftinorum, dorfi, inflationes cutis, pruritus, vrticationes, quae vocantur, obferuaffe, fymptomata tam fubito poft iftum cibum grauiterque emergentia, tamque velociter facileque ceffantia, vt eo quoque nomine non potuerint non cum mytulorum noxa comparari.

DIS-

DISSERTATIO EPISTOLARIS
DE
AFFECTIONIBVS A COMESTIS MYTVLIS.

RVD. AVGVSTVS BEHRENS
PAVLO GOTTLIEB WERLHOFIO
S.

Tuam de *variolarum antiquitate* lucubrationem ad me, antequam typis exſcriberetur, mittendo, rem quidem, mi amice, feciſti prorſus infructuoſam atque inutilem, cum mihi non tantum ſit ingenii aut doctrinae, vt meum iudicium vel periclitari, vel interponere poſſim, in re, quae ſummum iudicii acumen poſtulat, & nemini, niſi in antiquorum medicorum vaſtis voluminibus ad miraculum vsque verſato, clara & aperta eſſe poteſt. Quoniam vero illud Tibi ita viſum fuit, non eſt quoque vt diſſimulem, hoc mihi fuiſſe ita gratum, quam, vti dicitur, quod gratiſſimum. Cum enim a Te valde & ſincere amari, in maiori felicitatis meae parte reponam, fuit ſane mihi admodum dulce & iucundum, Te ita conſpicere abreptum Tua erga me amicitia, vt mihi, quamquam plane impari atque indigno, nihilominus tamen amici cenſoris munus deferre volueris. Ingenioſum Gallorum hac in re imitatus es morem, vtpote qui ſcripta ſua hominibus etiam ſatis rudibus ſaepiſſime praelegere perhibentur, vt nimirum de triti vulgarisque ſaporis iudicio poſſint eſſe paullo certiores. Ne vero Tuis deſideriis vllo modo obſtarem,
quam-

quamquam essem de irrito conatu satis certus, legi tamen atque relegi omnem Tuum laborem, in quo nihil ego reperi, quod atro lapillo, aut censorio carbone, vel leuiter notare potuissem. Et quomodo quaeso a Te possem dissentire? cum idem animus, communia studia, parilesque in medicina sententiae fuerint maxime nobis illa vincula, quae amicitiam, inter nos a teneris excultam, tam arctis modis sensim atque sensim constrinxerunt, vt sperem atque firmiter credam, eam non magis, quam Gordius olim nodus, solui nunc posse.

Maximopere potius, vt plurima alia taceam, hoc mihi, placuit, quod alienam a clarissimi *Hahnii* opinione sententiam candide & aperte profiteri haud haesitaueris, atque ita etiam eam sis professus, vt meritissimi viri laudibus nihil omnino sit detractum, neque is hunc dissensum aegre vllo modo ferre possit. Sane si omnes, qui in medicis rebus diuersimode sentiunt, & hoc publicis quoque scriptis vltro citroque exponunt, Tuum imitarentur exemplum, nonne id arti nostrae foret magno simul decori atque emolumento? Praeteriti enim temporis experientia satis superque commonstrat, multas easdemque grauissimas medicas veritates ad fastigium suae lucis per eruditas lites demum peruenisse, ita vt indubium prorsus sit, etiam in posterum, quando comiter, erudite, & grauiter de rebus dubiis & ambiguis contenditur, artem nostram multa & eximia incrementa capere posse. Tantum vero abest, vt tali modo, quali controuersiae nunc plerumque agitantur, id est inficete, ruditer, contumeliose, & scurrili magis dicacitate, quam argumentorum pondere, vt inquam, hoc aliquid commodi & accessionis secum ferat, vt potius, de die in diem, saluberrimum artis nostrae donum inde magis tum contemptui, tum iniquae derisioni, obnoxium fiat. Pessimos hos saeculi nostri inter eruditos mores, cum non tantum in medica arte, verum quoque in omni alia doctrina caput indies magis efferre cernerent regiae Gallorum academiae proceres, nescio iudicione maiori, eum duplici praemio dignum censuerint, qui decoram in scriptis eristicis modestiam prae aliis eloquenter collaudasse

ſet (a). Mihi certe quoties tales occurrunt, qui in ſcommatibus atque conuiciis rerum ſuarum quaerunt patrocinium, toties in mentem non ſolum & memoriam redire, verum quoque ſeſe mihi comprobare ſolet, argutum illud dicterium acutiſſimi *Patini*, ad amicum in *epiſtolis familiaribus* alicubi ſcribentis, "ferunt *Pecquetum* ſeſe accingere, "vt multa conuicia in *Riolanum* profundat: hoc indicio eſt, tanto "minus argumentorum ipſi ſupereſſe.

Deinde etiam & hoc multum laudis in Tuo ſcripto mihi habere videtur, quod multis propemodum grauiſſimisque animaduerſionibus & excurſionibus hos tuos labores non minus reddideris vtiles atque commendabiles iis, qui, medicinae exercitio vnice intenti, theoreticas atque critico-medicas eiusmodi quaeſtiones alias parui pendere ſolent. Inter has vero tuas excurſiones mirifice ſeſe mihi παρέκβασις illa de *maculis nigris ſingularibus* c. 3. §. XV. not. 65. comprobauit. Memini ante quinquennium in puero, indolis ſatis viuacis, curandum mihi obueniſſe illum morbum, qui ſiue ſummam virium proſtrationem, ſiue ſubdolam febrem, cum maxima tamen ſanguinis reſolutione coniunctam, & iſtius qua data porta exitum ſpectes, indolis ſatis malignae eſt, & maximum vitae periculum timendum habet. Occurit nuper teſtis eius rei locupletiſſimus omnique exceptione maior, quem fama Tu pariter noſti, vir in arte noſtra ſummus, *Iohannes Zellerus*, in academia Tubingenſi profeſſor medicinae primarius, & ſereniſſimi Wurtenbergici ducis, aliorumque imperii ſtatuum, conſiliarius & archiater digniſſimus. Eum anno ſaeculi ſuperioris XCV ſi non auctorem, tamen praeſidem & propugnatorem, habuerunt theſes quaedam medicae miſcellaneae inaugurales, quarum prior ſic ait: "maculae purpureae, liuidae, "nigrae, ſubito in ambitu corporis absque cauſa manifeſta erumpen-"tes, & vel ante, vel in ipſa, aut poſt haemorrhagiam narium, vel "faeces aluinas ſanguineas, aut mictum cruentum, apparentes, peri-"culoſae admodum ſunt, multum vt plurimum lethales:,, & hoc plu-

(a) vid. *nov. litt. Lipſ.* 2. p. 513.

plurimis notatu dignissimis exemplis, partim a doctissimo *Moeglino*, partim ab ipso illustri praeside visis, ex asse postmodum comprobatur. Erat in illo meo aegrotante de quo dixi, hoc notatu dignum, quod intra bidui spatium exanthemata haec lenticularis fierent magnitudinis, exactissime talem faciem referentes, qualem sanguinis atri guttulae infra cuticulam effusae offerre potuissent. Occupabant autem maculae illae magis caput atque collum, quam reliquas corporis partes, immo in ipsa oris cauitate atque parte interna labiorum & buccarum tales conspectui sese offerebant, dubio omni procul, quoniam sursum praecipue in illo ferebatur sanguis, & tantum per nares, magno per vices impetu, ruebat. Post quatriduum a prima eruptione, sensim hae maculae rursus euanescere incipiebant, modo acurate tali, quali Sugillationes sese subducere solent, id est, vt in marginibus suis primum clarioris rubri, & postea caerulei, flauique fierent coloris, hisque coloribus sensim ad centrum vergentibus, tota efflorescentia in auras abiret. Ab eo tempore rursus puellam circiter octennem, talibus maculis, sed longe minoribus, & graui itidem sanguinis per nares stillicidio laborantem offendi, ita, vt post illustris *Zelleri*, *Moeglini*, *Binningeri* (b), & has meas obseruationes persuasus quasi sim, morbum hunc haemorrhagicum infrequenter adulta, frequentius longe infantilia, vel potius puerilia corpora, siue in fine primi, aut incremento secundi annorum septenarii constituta, inuadere, & variam pro variis circumstantiis medelam exposcere. Mihi apud hos aegrotantes valde ex vsu fuit atque profuit aqua, vel, vti vulgo dicitur, balsamus vulnerarius *Dippelii*, in b. *Lentilii eteodromo* descriptus, quem, interpositis pulueribus temperantibus & leniter expellentibus, tum cochleatim in mixturis, tum guttatim per vices exhibui, superatoque morbo, quemadmodum in binis illis aegrotantibus eum feliciter per dei gratiam superare licuit, decoctum sarsae ad tempus bibendum dedi, vt scilicet sanguini iustam temperiem & nexum rursus redderem. Caeterum ad horum morborum familiam forte referendus quoque est casus a do-

(b) Obs. cent. 3. obs. 6.

doctiſſimo *Smetio* relatus in *miſcellaneis* (c) tali modo: "Comitiſſae "Lippienſis viduae natarum minima, Bernharda, maculis illis rubris, "quas exanthemata eſſe volunt, vulgus die Kind-Flecke appellat, ſi-"mul cum vehementi febre decumbebat, nec non diarrhoea nigrican-"te affecta, quam dyſenteria excipiebat, conualuit.,,

Sed vt ex hoc diuerticulo redeam rurſus in viam quam legere conſtitui, ſane hoc ego non capio, quomodo fieri potuerit, vt doctiſſimus *Hahnius* locum *Herodoti* ab *Aetio* ſeruatum, & cui vir clariſſimus tantopere fidit, mancum, immutatum, transpoſitum, verbo, quaſi pro quodam centone diuiſum & rurſus conflatum, retulerit (cc). Studio illud fuiſſe factum credat Iudaeus Apella, non ego, qui vti de auctoris doctrina haud ſane vulgari, ita de eius candore eximio, perſuaſiſſimus ſum. Ceteroquin ſatis certum eſſe videtur, non alibi, quam apud *Aetium*, *Herodoti* verba, de quibus ſermo eſt, extare, praeſertim cum celeberrimus *Fabricius* (d), cui is *Herodotus*, qui Romae medicinam fecit, ab illo *Herodoto* Licienſi, vt nonnullis placet, plane diuerſus eſt, & quo nemo diligentius auctores, ab auctoribus aliis antiquis allegatos, commemorauit, non alibi, quam a *Galeno*, *Aetio* & *Oribaſio*, *Herodotum* allegari doceat. Profecto ſi hoc, quod doctiſſimus *Hahnius* nobis retulit, *Herodotus* ſcriptum reliquiſſet, nemo contra variolarum antiquitatum hiſcere poſſet. At vero in verbis *Aetii* ex *Herodoto* repetitis, etiamſi crederem, deſcriptiones exanthematum ad *Herodotum* pertinere, remediorum vero farraginem ab *Aetio* fuiſſe additam, ego profecto tam clara & indubitata variolarum veſtigia agnoſcere non potui. Longe autem clarius exanthemata vrticata illic deſcripta eſſe Tecum omnino ſentio. Prima quidem fronte viſum fuit indigitari potius ab auctore illa ſcorbutica exanthemata, quae, aeſtiuo tempore, hominibus praeſertim obeſioribus in cute efflorеſcere ſolent, cum hoc exanthema-

(c) lib. X. pag. 528.
(cc) v. ſupra locus *Herodoti* interpolatus c. II. §. 4.

(d) *biblioth. graec.* vol. XIII. c. IX. p. 184. & 85.

matum genus non ſolum ſit magis rotundum, externoque aſpectu varis ſimilius, ſed etiam nocturnis imprimis horis, ſtragulisque cooperto corpore, longe acriorem pruritum, quam vrticatae efflorescentiae, inducere ſoleat. Verum enim vero illa, quae poſtea leguntur, verba "conſequuntur autem hae plerumque ad febres in-"termittentes, & minime grauem indicant morbum," reduxerunt me facile in viam, cum neminem hactenus viderim, cui cum febre illa exanthemata prouenerunt, admodum autem multos, quibus in febris intermittentis acceſſionibus, vna cum ſudore, vrticatae cutis efflorescentiae eruperunt, finito madore rurſus euaneſcentes, minime autem, vt *Aetii* vtar verbis, grauem morbum indicantes, quia, comoedia per tres quatuorue paroxysmos deluſa, perfacile, vna cum febre, in auras abierunt (dd).

Frequenter hac praeterita aeſtate vrticatus iſte morbus in infantilibus corporibus curandus hic occurrit. Quotquot enim morbillos ſuſtinuerunt, qui ſane numeroſiſſimi fuerunt, illi omnes aut purpuram illam vrticatam, in eo reliquis multo feliciores, aut febrem ſcarlatinam, aut purpuram vel albam, vel rubram, cum parotidum tumoribus, peſſimo plerumque fato, experiri debuerunt, inſigni rurſus documento, hos morbos magnam inter ſe affinitatem habere. Egomet ipſe menſe Februario huius anni, modo ſatis curioſo, & ſingulari occaſione, nempe poſt comeſtionem mytulorum, ſine febre, exanthematibus vrticatis correptum me quoque ſenſi, &, niſi graue Tibi, mi amice, fuerit, aut moleſtum, rem totam quemadmodum accidit paucis hac occaſione enarrabo, tanto maiori confidentia, cum habeam prae oculis illud deſiderium celeberrimorum quondam Vratislauienſium medicorum (e), vt medici nempe morbos, quos ipſi patiuntur, accurate deſcribant: quod ſi Tuo facere poſſem iudicio, me profecto felicem reputarem.

Ante-

(dd) v. ſupra *Herodoti* ſpecies exanthematum quinta c. II. §. 5.

(e) in *hiſt. morb. Vrat.* ann. 1699. p. 104.

Antequam vero narratiunculae meae telam exordiar, dicam in antecessum, me non nosse vllum rei naturalis aut cibariae scriptorem, qui, inter testacea animalia de mytulis sermonem faciendo, non plura bona & salubria, quam mala & noxia, nobis enarrare, & ob oculos ponere soleat. Plerique satagunt dixisse, carnem iis esse duriorem & concoctu difficiliorem, quam in ostreis, & post *Celsum* (f) indicasse, quod aluum soluant, nemine interim quorundam noxium virus commonstrante. Ipse sedulus per anatomiam mytulorum rimator *Antonius Heydanus*, (g) caeterique, regiae Gallorum academiae socii, *Poupartius*, *Meryus*, & *Reaumurius* (h), qui in perscrutandis his bestiolis operam similiter haud leuem posuerunt, non nisi per transennam, & vix apparenter, vllius inter haec animalia differentiae, nullibi autem cuiusdam noxiae indolis mentionem fecerunt.

Saltem, quod scio, quasi eminus monet consultissimus *Timaeus a Guldenklee* (i), easdem interdum vomitum, ventris tormina, alui fluxum, aliaque symptomata inducere. Posthac acutissimus *Ammannus* in *irenico* (k) commemorat, virum, post comestos mytulos, grauissimis symptomatibus correptum, quin immo, cum, satis sontica toxici propinati suspicione, fato suo defunctum, ita, vt vxor quoque eius, veneni marito dati insimulata, in pessimam crucem fuerit eam ob rem adacta, quemadmodum hoc paullo fusius a b. *Valentino* (l), quem ab *Ammanno*, ex programmate illustris *Stryckii* enarratur. Et fecit quidem collegium medicorum in academia Lugdunensi Batauorum, in sententia super istum casum lata, attentionem quandam ad comestos mytulos, & grauissimos vomitus iisdem quoque imputauit, minime tamen intuitu congenitae cuiusdam aut solennis perniciosae indolis, sed eos tanquam rem ingratam, ingrati saporis, nullius frugi, & plus minus corruptam considerando. Pa-

(f) lib. II. cap. XXIV.

(g) in *anatomia mytuli.*

(h) in *hist. acad. reg. scient.* ann. MDCCVI. & X.

(i) in *conf. diaet.* cap. II. memb. V. p. 153.

(k) p. 113.

(l) in *pand. med. leg.* part. I. sect. III. cas. XXVIII. p. m. 385.

Parilem quasi molestiam vomitus vehementissimi, sed non ita funestam, in semet ipso post manducatos mytulos sensit quoque olim celeberrimus *Henricus Meibomius*, & eandem sequentibus verbis commemorauit (m): "Refertur iliacus morbus inter miserrimos, qui "non mortem tantum sed & miserrimam vt plurimum inducunt, vt "plurimum inquam, nam illa iliaca passio, quae ab obstructione ori-"tur, si mature debita remedia adhibeas, curari potest; qualem in "me ipso aliquando obseruaui, cum a febre quartana conualuissem, & "mytulos assumsissem, aluo inde constipata, & vomitibus acribus su-"peruenientibus, vt ante fores esset ipsa iliaca passio, quarto iam clyste-"re frustra sine effectu applicato.„

Propius paullo post hos doctissimos viros digitum ad fontes intendit laudatissimus *Hoffmannus*, in altera parte *medicinae suae rationalis systematicae* (n) mytulos macilentos & morbidos rebus venenatis confidenter adnumerando, nimirum quoniam "multoties & in "semetipso obseruasset a mytulis ingrati saporis & nullius frugis, in "coena sumptis, noctu maximas anxietates, inquietudines, vigilias "secutas, alteroque die totum corpus maculis & tuberculis ardenti-"bus (als wenn man mit Brenn-Nesseln gehauen) obsessum fuisse.„ Tandem vero, si ad ditissimos obseruationum medicarum thesauros, *academiae naturae curiosorum commentarios*, opus profecto admiratione summa dignissimum, & cui simile medicina haud nouit, accedimus, damnosae mytulorum comestionis varia exempla hinc & inde in illis annotata, praesto nobis erunt. Primum *Iohannes Christophorus Bautzmannus*, medicus Kiloniensis, vbi loci maxima mytulorum copia est, (o) hac de re ita loquitur: "mytuli, vulgo Muscheln (con-"chiliorum genus, maris Balthici aeque ac septentrionalis oceani ac-"colis notissimum.) ab innumeris hominibus auide satis innoxieque "comeduntur. Nihilominus tamen plurima, intra muros ciuitatis "nostrae, & extra, exempla me docuerunt, ex eorum genere esse non-

(m) in *coll. pract. mss.*
(n) part. II. c. IX. pag. 310.
(o) Dec. II. ann. VIII. obs. XLVIII. pag. 122.

"nonnullos, veneni quidpiam in viſceribus occultantes. Vidi enim "non paucas matronas, virgines, & infantes ex eorum eſu male ſe "habentes, ſentientes praecordiorum anxietates, ſudores frigidos, "lipothymias, ventris, faciei, & extremitatum intumeſcentiam, ita "vt actum de earum vita putaſſes. Adhibita vero theriaca cum ce- "reuiſia calida, in vomitum & deiectiones numeroſas ſoluebantur "ſymptomata, &, poſt repetitum cordialium alexipharmacorumque "vſum, ſecundo tertioue die priſtinae ſanitati reſtitutae fuerunt.„

Iterum, non procul ab his (p), magis horrenda ſymptomata, conuulſiones nempe totius corporis, & varia grauia mala, ab eſu mytulorum commemorauit ibidem *Iohannes Chriſtianus Mentzelius*, ſcribendo: "Ante duos circiter menſes tempore nocturno e lecto voca- "bar ad foeminam viginti annos natam, quae a conuiuio, vbi mytu- "lis ſe nimium ingurgitauerat, domum redux, & lecto ſe tradens, "ſubito grauiter aegrotare inceperat, ita, vt adſtantibus animam fere "agere videretur: nam, praeter nauſeam, totius corporis p. n. calo- "rem, praecordiorum anguſtiam, difficilem reſpirationem, & pulſum "nimis celerem, animo nonnunquam linquebatur, totum corpus vn- "dique adeo rubrum erat, ac ſi panno coccineo obductum eſſet, mem- "braque ita ſemper conuellebantur, vt aegra ne momentum tempo- "ris quieſcere poſſet. In ſtatu hoc dum aegram reperiebam, & ab "adſtantibus procatarcticam cauſam intelligebam, periculum in mo- "ra fore facile iudicabam, ideoque infuſum theae ſtatim parari iube- "bam, illiusque ſatis largam portionem cum oleo amygdalarum dul- "cium recenter expreſſo exhibebam, immiſſoque in fauces pluma- "ceolo vomitum prouocabam, qui etiam ſtatim ſuccedebat, ita, vt "aegra non ſolum omnes mytulos, veram etiam omnia, quae in con- "uiuio comederat, egereret, quo facto ſtatim leuamen quoddam ſen- "tiebat, conuulſionesque remittebant, & quamuis reliquum noctis "prae calore & ſiti adhuc inſomne duceret, ſequenti tamen mane "menſtruus fluxus, (quem ante quatuordecim dies modo paſſa fue- rat)

(p) ibid. obſ. CXCIV. p. 493.

"rat) ſe prodebat, atque cum illo omnia ſymptomata euaneſcebant, "aegraque ſibi optime reſtituebatur.„ Denique vir experientiſſimus *Johannes Nicolaus Grimmius*, hoſpes olim meus in academia Lipſienſi multis nominibus colendus, ſub alia paulloque diuerſa imagine, ſuffocationis puta, noxae huius a mytulis in eodem laudatiſſimo opere meminit, ſcribendo: "Vxor quaedam non infimae ſortis, "aetatis ſuae XL annorum, alias robuſtae conſtitutionis, poſtquam "me praeſente prandendo comediſſet aliquot mytulos recentes Ki-"lonienſes, poſt horae quadrantem perpeſſa fuit ſuffocationem, cum "ſequentibus puſtulis cutaneis per totum corpus, quod malum dura-"bat per horam integram. Hanc foeminam curaui cum potu thee, "cum lacte, & theriaca Andromachi remixto. Procul dubio inter "hos mytulos fuerunt quidam venenati.„

Noſtrates, qui hyemali & autumnali tempore mytulorum ex Holſaticis littoribus aducctorum comeſtioni plurimum indulgent, frequenter illa a memoratis doctiſſimis viris enarrata, & praecipue puſtularum illum affectum, modo his, modo illis, nunc citius, nunc tardius erumpentibus ſymptomatibus ſtipatum, experiuntur, adeo vt, ſi ratio ineunda foret, plusquam viginti mihi ſoli in praxi notata exempla poſſem numerare, ne de aliis dicam. Immo vero nominatur quoque communi ſermone vnus atque alter, qui a manducatis venenatis mytulis diem ſupremum obiiſſe fertur, de qua tamen re nihil certi compertum habeo. Illud certum, quod iamiam multi, ſiue propriis ſiue alienis malis cautiores redditi, hoc alimenti genus, ob coniunctum periculum, perhorreſcere incipiant. Egomet ipſe, poſtquam olim & materteram, & ſororem, aliosque plures, comeſtis mytulis ſubito grauiter & moleſte aegrotantes conſpexi, per duodecim & amplius annos ab illis plane abſtinui. Accidit autem menſe Februario huius anni, vt ab amico ad prandium humaniter vocarer, &, cum caeteri conuiuae mytulos appoſitos, ſapido embammate conditos, deguſtarent, vt ego quoque amice ad edendum iterum atque iterum inuitarer, eoque facto, temperare mihi non potui, quin octo vel decem exinde manducarem, ob quam rem ſtatim, ſingu-

lari

lari fato, ego ſolus inter nouem conuiuas, iſtum ſolennem affectum, cum magna mea moleſtia, perferre debui. Ante iſtos vero mytulos comeſtos nihil graue erat in corpore, verum potius integra vtebar valetudine, &, cum recubuiſſem, acri ſatis appetitu ferebar in cibos, inter quos nihil etiam praeterea fuit, quod in leuiſſimam dati mali ſuſpicionem venire potuiſſet, ita vt non dubitem, illud mytulis vnice referre acceptum, praeſertim cum ſymptomata irent conſueto ſuo tramite. Satis autem curioſus is fuit: cum enim circa horam pomeridianam primam circiter, vel paullo poſt, mytulos iſtos ad ventriculum meum demiſiſſem, intra bihorium fere nihil moleſtiae animaduerti; tunc vero, circa horam tertiam de menſa ſurgens, coepi primum ſentire anxiam praecordiorum conſtrictionem, cum ſenſatione rei infra diaphragma prope vertebras lumborum ſitae, & cum dolore ſpaſtice ſeſe ita contrahente, vt duritiem quamdam ſenſu ſimul referret. Hanc partem, ſeſe ita conſtringentem, ſi iuxta anatomiae leges dicam atque credam, vel orificium ventriculi inferius, vel ipſum inteſtinum duodenum fuiſſe, tanto minus me errare puto, cum, breui poſt, his moleſtiis doloresinfimi ventris, a ſcrobiculo cordis per interualla ſatis fortiter ad inferiora deſcendentes, ſeſe ſociarent. Illa autem ſcena cum poſt horam quartam vsque duraſſet, tum ego cum impetu aluum deiicere coactus fui, eoque ipſo momento inuaſit me non ſolum ſummus & inanis vomendi conatus, verum etiam in locis haemorrhoidalibus internis acerrimus & vehementiſſimus pruritus, ab illo, qui a ſanguinis congeſtione fieri ſolet, & cui ego interdum quoque obnoxius ſum, ſenſatione diuerſiſſimus. Videbar, hiſce peractis, paullulum eſſe leuatus, imprimis quoad praecordiorum conſtrictionem, ita vt de nullo maiori malo cogitans, verum potius reiiciendo rem omnem in cibos porro vel allio ad guſtus gratiam & acumen conditos, quales ſemper moleſte fero, in publicum ad inuiſendum aegrum aliquem prodire haud dubitarem, quamuis dolores infimi ventris ſed mitiores, adhuc, cum ſenſu rei ſeſe contrahentis, per vices ingruerent, & is indicatus antea pruritus me quoque vexaret, qui tamen breui poſt ſenſim atque ſenſim euanuit. Interea quoque, dum meo aegrotanti do operam, nihil am-

plius molestiae percepi; sed cum vesperascceret, & ego domum redirem, in via ex improuiso in ambabus simul auribus externis summum quendam calorem, & mox ardorem, cum aliqua earumdem intumescentia, expertus sum, & tunc mytulorum comestorum recordatio demum animum meum subiit, neque dubitaui amplius, quin eadem mihi subeunda esset fortuna, quam alii, me interdum spectante, essent experti, & constitui mecum in eo aliquid quaerere solatii, vt morbi ingenium in memetipso accuratius obseruarem. Domum igitur quantocyus versus horam sextam properans infusum theae sorbillare, & pulueris bezoardici scrupulum, cum dimidio absorbentis remixtum, assumere volui. Dum haec apparantur, aurium molestiae rursus in auras abire, sed contra, cutis in fronte obrigescere, ardere, prurire, in tumorem eleuari, immo vri coepit, &, cum interea vnam alteramque scutellam infusi cum praedicto puluere sorbillassem, tam enormiter tumore rosei coloris, continuo, simplici, nullisque exanthematibus distincto, tota facies intumuit, vt mihimetipsi & domesticis quoque meis terrorem incuterem, quoniam duplo quasi maior illa facta erat, oculi paene clausi, & labium superius in tantam molem auctum, vt omnem inter nares & os intercapedinem impleret, atque ego vix spiritum per nares ducere possem, imprimis cum narium ostia ipso tumore essent quoque angustata. Eodem etiam momento, cum scilicet calidum infusum ad ventriculum, & ciborum reliquias in illo contentas appulisset, tanta praecordiorum angustia, & tam vehemens infra diaphragma constrictorius dolor me cepit, vt vix illi ferendo essem par, & continere me non possem, quin, hominis sibi non constantis ad instar, per conclaue discurrerem. Commodum autem accidit, vt breui post ventriculus ad vomendum se accingeret, &, cum eius admonitiones omni conamine & superingesto infuso adiuuarem, re ipsa ciborum & saburrae copiam vomitu vehementissimo reieci. Post hanc rursus excretionem cum mihi essem paulisper redditus, cepi ex stapede consilium, & vt virus, quod in primis viis superesse posset, obtunderem, olei amygdalarum dulcium vnciam vnam & dimidiam, cum infuso theae, vno haustu assumsi, quo facto in ventriculo & intestinis

nis pacata fuerunt poſtmodum omnia, aluo interim per totam noctem clauſa permanente. Interea temporis, quod horam dimidiam non multum excedebat, faciem dereliquerat plane tumor, &, tranſitu facto per collum, (in quo quomodo ſeſe geſſerit, ob ſummos, quos tunc temporis percipiebam, praecordiorum cruciatus, non accurate animadverti) totam anticam pectoris partem, ſub exanthematum vrticatorum forma, occupabat, comitatus pruritu longe maiori, quam in facie, eoque tam acri, vt ſcalpendo ſatisfacere mihi non poſſem. Mox rurſus, diuiſione, quaſi deliberato conſilio, facta, pars vna horum exanthematum, euaneſcentibus ſemper ſuperioribus, & prouenientibus inferne aliis per brachia ad manus, & extremos digitorum apices, & alia per abdomen ad crura, & imos pedes, parili ratione proceſſit. Et in hoc mirabili horum exanthematum deſcenſu, illud notatu dignum inſuper fuit primo, quod, quanto proprius illa ad extrema corporis pertingerent, tanto minorem pruritum ſecum ferrent, non maiori in locis illis, quos antea occupauerant, moleſtia relicta, quam quae a ſcalptura originem ducere potuiſſet; ſecundo, quod primario corporis anticam partem peragrarent, & ego, ſi nonnihil ſupra lumbos & plurimum in flexuris genuum excipiam, neque in parte capitis capillata, neque in omni alia poſtica, quicquam animaduertere potuerim: tertio, quod, in toto illo exanthematum tramite, pulſum non amplius habuerim commotum, quam quantum a copioſo calidi infuſi potu fieri potuerit; quarto, quod vniuerſus iſte exanthematum decurſus tam cito contigerit, vt, cum circa horam ſextam circiter primum aurium ardorem animaduertiſſem, rurſus poſt horam nonam omnis tragoedia deluſa eſſet, & ego hora decima tranquillus lectum petere potuerim, in quo etiam totam noctem placide dormiendo conſumſi. Expergefactus altera luce, quemdam in ſanguine calorem, citra commotionem pulſus, percepi, &, cum vrinam redderem, illa nonnullo ardore moleſtiam leuem excitauit, id quod tanto magis mihi extraordinarium viſum fuit, cum non ſolum pridie oleum amygdalarum, verum quoque theae infuſionem, in ſatis magna copia hauſiſſem, noctu nullum quoque copioſum ſudorem expertus: ſed quicquid hu-

ius molestiae etiam fuerit, illam omnem vnico puluere paullo largius nitrato abigere facile potui, integra valetudine, vt antea, ita etiam postmodum, per Dei gratiam fruens.

Nullus interim dubito, quin omnis ea molestia, quam isto modo sum expertus, mytulis imputanda sit, non solum, quia confirmatum mihi postea dederunt amici, quod nullos cibos, porro vel allio conditos, quos vti dixi semper moleste fero, comederim: verum etiam, quia celeberrimorum virorum, quos supra nominaui, experientia discimus, & Temetipsum, in tam numerosa Tua medica praxi, dubio procul experientia quoque docuit, istos affectus accurate post manducatos mytulos solennes esse. Et simul consideranti totum morbi decursum clarum satis esse videtur, inesse mytulis nonnullis, paucissimis tamen, subtile, acre, praesens & mobile venenum, quod statim sub prima digestione, atque iterum cum ad eius reliquias calidum infusum accessisset, ventriculum & intestina afflixit, & postea, transitu in massam sanguineam facto, & per cutis spiracula egressum moliendo, exanthemata illa singularia, pro diuerso sanguinis ad partes appulsu, excitauit. Optandum autem foret, vt illi medici, qui in locis degunt maritimis, hoc agere, & nos, si fieri posset, edocere vellent, quomodo tales virulenti & noxii mytuli ab esculentis & bonae frugis accurate distingui possint, cum quicquid hactenus ea de re in vulgaribus sermonibus sit dictum, rem acu tangere non omnino videatur.

Putredini emortuali hoc a mytulis solenne damnum adscribi non posse, ea propter existimo, quia mortuum & putridum tale animalculum testarum apertura, atque hiatu, vitae absentiam, & consectariam putredinem statim prodit, quales igitur, vel inter comedendum, quod singulatim apud nos fieri solet vel ante coctionem, imprimis in magnatum conuiuiis, in quibus tamen hoc infortunium pariter accidisse recordor, studio seligere, atque cum cura reiicere solemus. Accedit, quod & palmarium in hoc passu est, putredinem illam, quemadmodum in omnibus aliis animalibus exsanguibus, ita quoque in mytulis, tum fracedine, tum quoque nauseosissimo gustu,

guſtu, ſtatim manifeſtiſſimam fieri, & hanc, ſi guſtando in tali quadam beſtiola percepiſſem, eam profecto minime ad ventriculum meum ablegaſſem, vel potius ablegare etiam potuiſſem.

Ferunt itidem menſe Martio omnes mytulos virulentam indolem induere; ſed hoc minus verum eſſe credo, tum ob alias plures rationes, tum quia ego medio menſe Februario illos comedi, qui mihi moleſtiam fecerunt, quos de caetero octiduo ante captos fuiſſe oportebat, & variis omnino menſibus paria aliis contigerunt.

Porro in caſu ab *Ammanno* & *Valentino* allegato indicatur, illos mytulos, quos vir iſte cum ſuſpicione veneni demortuus comederat, fuiſſe ingrati ſaporis, & fere nullius frugis, prout circa tempus nouilunii eſſe ſoleant, quam proinde animaduerſionem, tanta fide ſuffultam, in doctiſſimos ſuos diaeteticos commentarios non tantum retulit celeberrimus & honoratiſſimus agnatus meus, *Conradus Bartholdus Behrens*, monendo de mytulis (q), "quod circa nouilu-"nium ingrati ſaporis, ac fere nullius frugis exiſtant;" verum quoque in rem etiam ſuam ex parte conuertit, ſaepius ſed nunquam ſatis laudatus *Hoffmannus*, ingratum ſaporem & frugis defectum tamquam ſigna & cauſas noxae mytulorum accuſando, miſſaque luna, loco eius maciem quoque & morbum commemorando. Lunam crederem inſontem. Certe de eius ſuper haec animalia effectibus tale iudicium tulit ſolertiſſimus mytulorum diſſector, *Antonius Heydanus* (r): "vulgus putat pinguedinem (mytulorum) pro lunae diuer-"ſa phaſi plus minusue turgidam eſſe, quae opinio an ſufficienti ex-"perientia nitatur, vlterius inquirendum eſſe arbitror, cum a lunae "aliorumque ſiderum influentiis deriuentur phaenomena, quibus "procreandis aſtra forte nihil contribuant." Et haec luculento poterunt eſſe indicio, ſedulum hunc obſeruatorem eius rei indubitata veſtigia haud deprehendiſſe, quae quoque multis difficultatibus impedi-

(q) in ſelect. diaetet. ſect. II. cap. XIX. pag. 251.

(r) in anat. mytuli pag. 15.

pediri, arduaeque disquisitionis esse *Richardus Meadius* (s) pariter iudicauit, immo vero, praeeunte *Rohaultio* (t), doctissimus *Sturmius* (u), aliique, plane obliterarunt.

Circa ingratum saporem, & quidem talem, qui a putredine ortum deducit, iam supra aliquam haesitationem meam exposui. Lubens largior etiam, male cum admodum agere, qui tales bestiolas nauseosi, ingratique saporis, & nullius frugis comederet, cum a sola nausea, si non accurate talis, tamen alius morbus originem desumere posset. Interea vero in his, qui me ita afflixerunt, neque ingratum saporem vllo modo deprehendere, neque frugis absentiam vlla ratione annotare potui, ita vt quam maxime dubium mihi sit, an ingratus sapor mytulum nociuum semper prodat, & anne frugis defectus, & quidem talis, qui veneni quasi effectus in corpore nostro facit, interdum sub grato & iucundo sapore, & optimae frugis imagine, nihilominus lateat.

Maioris macies mytulorum hoc in negotio prima fronte videtur esse momenti, praesertim cum, vt in reliquis animalibus ita & hic, morbi possit esse indicio, & *Antonius Heydanus* (x) simul ad hunc scopum quadamtenus collineet de mytulis macris sequentia scribendo: "Pinguedo haec (liceat eam ita vocare non determinando "an pinguedini aliorum animalium sit analoga) in omnibus mytulis "saltem omni tempore non est eiusdem coloris, conspicitur enim "albescens, quae palato maxime expetitur, & pro signo sapidi ac "salubris mytuli habetur, qui tunc turgidus & optime saginatus est. "Alias a praesenti statu degenerans, citrina, aut, quod peius est, ru- "bicunda, cuiusmodi pinguedine refertus mytulus macer, & minus "sapidus est. Hos colores variare pro anni diuersa tempestate, pro "certo habetur, adeo vt mytulus tempore saginationis frequenter "apud

(s) de imper. solis & lunae in c. h. p. 373.
(t) tract. physic. p. II. cap. XXVII. p. 477.
(u) phys. eclect. membr. II. part. special. cap. 5. p. 439.
(x) l. a. pag. 15.

"apud noſtrates comedatur, non item aliis temporibus." Sed cum illi mytuli, quos ego comedi, optimae eſſent notae, carnoſi atque pingues, & inſuper ex his, qui meae quadrae impoſiti fuerunt, non niſi optimos, & ſaliuam pingui ſua carne mouentes ſelegerim, qui tamen nihilominus damnum iſtud mihi intulerunt, hinc colligo, quod mytulorum macies non magis totum hoc negotium exhauriat, praeſertim cum compertum quoque habeam, ab aliis plus ſimplici vice mytulos macerrimos, fuſci, aurantii, ad rubrum inclinantis coloris, citra omne damnum comeſtos fuiſſe.

Haec omnia igitur dum perpendo, mihi, niſi fallor, multo propius ad veritatem accedere videtur ea praeſumptio, quod a quodam in his teſtaceis morbo illud damnum in comedentium corporibus excitetur. Fauet profecto admodum huic coniecturae tum praeſumptio generalis, tum etiam experientia, commonſtrans, in tanta mytulorum, qui comeduntur, multitudine, tam infrequenter, & ſemper in vno ſaltem & conuiuis, nunquam quod ſciam, in pluribus, talem affectionem, induci, ita, vt ne quidem cum vmbra veriſimilitudinis dici poſſit, eam a peculiari quodam inde a ſua natiuitate venenato mytulorum genere originem ſuam habere.

Neque etiam in dubium reuocari poterit, mytulos vere aegritudines pati, poſtquam, ſi quoque a communi omnium animalium forte recedam, doctiſſimus *Poupartius* certam puſtularem illorum affectionem ſcabiei quaſi aemulam, & modo externas, modo internas teſtae partes occupantem, in illis clare obſeruauit, & pluribus in ſuis de hoc teſtaceo relationibus (y) deſcripſit. In eo itaque noſtri animalis morbo non ſolum quilibet, cui haec tanti videntur pretii, analogiam & ſimilitudinem quandam cum illo ſolenni hominibus affectu agnoſcere & deprehendere poterit, verum quoque habebit aliquo modo conſpirantem haud plane contemnendam vulgi opinionem, quod prae ceteris illi mytuli, quorum corpora puſtulis veſicu-

(y) ann. 1706. pag. 60.

ſiculisque obſita ſunt, venenatam indolem habeant, talesque effectus in comedentes ſpargant. Licet vero in mytulis a me tunc temporis comeſtis, inquiſitione quamuis ſedulo facta, tales veſiculas puſtulasque haud deprehenderim, & praeterea a perſonis fide digniſſimis relatum mihi ſit, quemdam, vt demonſtraret tales minime venenatae indolis eſſe, bene multos eiusmodi labe inſignes ſtudio citra damnum valetudinis comediſſe; fieri tamen potuit, vt puſtulae in interaneis partibus latentes, vel coctione diſruptae, me latuerint: & ex altera parte certus quoque ſum, a calore inter coquendum in ſuperficie animalis veſiculas eleuari, & ſucco blando atque ſapido iſtius plenas turgidasque eſſe, quae proinde cum morbidis illis puſtulis confundendae non ſunt, & neutiquam damnum comedentibus inferre poterunt, vt taceam vix unquam apponi ferculum ex mytulis, in quo non plures talibus veſiculis notatos conſpicias, adeo vt frequentius hoc phaenomenon, quam iſte morbus, appareat.

Verum enim vero non penitus quoque negauerim, contingere etiam poſſe, vt hae beſtiolae noxium quemdam cibum interdum capiant, & in ventriculo & anfractuoſo inteſtinulo reconditum habeant, qui, ſi maiori praeſto ſit copia, tales moleſtias excitare potis ſit. Fortaſſis etiam, cum verminoſi morbi toti animantium regno fere communes ſint, &, docente pluribus *Reaumurio*, in academiae ſcientiarum commentariis (z), alterum illud teſtaceum animal, limax, ſua patiatur inſecta, eiusmodi quid ipſi pariter mytulorum generi contingit, morbumque & noxam inducit. Immo cuiusdam gratine an ingrati dicam concharum quarumdam hoſpitis mentionem fecit *Albertus Magnus*, his verbis: "In concham intrat animal exiguum, "quod nauplium vocatur, & eſt in figura ſepiae, ſed valde paruum "& non intrat niſi cauſa lucendi," (videtur legendum, *ludendi*,) "& "animal concham inhabitans conſcium bonae ſocietatis aperit ei con"cham, & in his conchis frequenter inueniuntur margaritae in con"tactu concharum (a)." *Plinius* quidem, ex quo recentiores primum nau-

(z) ann. cIↄ Iↄ ccx.

(a) de animal. lib. XXIV. pag. 179. add. Plinius l. 14. c. 49.

nauplii notitiam hauserunt aliter rem exponit, & "certam aliquam concham narrat sine animali esse, ipsamque non solum, sed & nau-"plium, quo vsque sine concha sit, sensu carere, facta vero inui-"cem societate, & condito intra concham nauplio, cum voluptate "nauigare quasi, & ludere in mari, quod Mucianus sibi in Propontide "visum retulerit." Fides sit penes auctores. *Harduinus* ad *Plinium* notat: "nihil sibi de Muciani nauplio compertum." Interea probabile satis est, fieri posse, vt, quod *Albertus Magnus* conchae suae animal lubenter factitare recenset, id fortuito mytulis, aliisque animantibus testaceis, accidat, vt, aperto forsan domicilio, insectum aliquod marinum, idque veneni vim in corpus humanum habens, recipiant. Vberiori experientiae rem decidendam damus.

Sed obiiceret, immo vero re ipsa obiecit, mytulorum aliquis patronus, illud, quod ego mytulis tribui venenum relatiuum esse, in comedentium potius corporibus, quam in mytulis ipsis, quaerendum, & effectum vel ex idiosyncrasia, vel ex dyscrasia biliosa, salsa, ad efferuescentiam expansionesque humorum prona, consequi posse, imprimis si natura sensibilior, & ad salium peregrinorum expulsionem promta opem suam simulferat. Non diffiteor, specie minime carere hanc σκεψιν, ad quam tamen facilis erit responsio, ab experientia, fidissima magistra, non minus desumenda. Non opus est ire inficias, relatiuum mytulorum venenum esse posse, quo ipso nulla videlicet mytulis excusatio accedit, praesertim cum multis celeberrimis viris, & inter illos praeceptori quoque meo, beato doctissimo *Ettmullero* (b), ea sit satis quoque firma sententia: non dari vene-"na absolute talia; sed illorum essentiam totam esse relatiuam." Paullo vero specialius obseruo, pro stabilienda idiosyncrasia, quae rarior, nimis frequenter, & pro confirmanda dyscrasia, quae multo familiarior, nimis infrequenter istum post comestos mytulos morbum, in personis aetate, sexu, corporisque temperie mirifice discrepantibus,

(b) in vit. b. D. Sigism. *Schmiederi* subiuncta cent. VII. eph. soc. nat. c. p. 214. & 219.

tibus, occurrere. Praeterea in promtu & ante oculos mihi ſunt exempla perſonarum, quae, poſt exantlatam hanc a mytulis aerumnam, vt multi faciunt, minime ab iisdem abſtinuerunt, verum potius eos intra tam breue temporis ſpatium, citra omnem moleſtiam, rurſus comederunt, vt gratis profecto diceretur, illas interea vel proprietatem, vel intemperiem corporis immutare potuiſſe. Denique quicquid hoc pacto in mytulorum excuſationem affertur, hoc prorſus in me, illud tamen mali haud leuiter expertum, non cadit. Olim enim mytulorum cibum ſine moleſtia perferre potui, &, niſi metus noxae obſtaret, eodem etiamnum, data occaſione, cum iucunditate vterer, manifeſto indicio, peculiarem quamdam idioſyncraſiam abeſſe, quemadmodum quoque, neque tunc, neque nunc, morboſa humorum intemperie premor.

Vbi vbi autem venenata illa mytulorum indoles lateat, operae ſane pretium foret, vt eius rei paullo exploratior ratio eſſet, quamquam eam iniri poſſe, vix ego ſperem. Sic enim non opus foret, ſapido mytulorum cibo, & quem plures in deliciis habent, aut plane carere, aut ſemetipſum obiicere grauiſſimis ſymptomatibus, talique periculo, quod, ſi quis paullo duriori vtatur fortuna, hominem e medio tollere poſſet. Ego certiſſimus ſum, me tunc temporis non plus quam octo, aut ad ſummum decem, mytulos manducaſſe, & eorum in numero vix plures quam vnus & alter venenatus eſſe potuit. Is autem, vel ſi mauis, illi me, ſatis robuſto per Dei gratiam corpore gaudentem, ita afflixerunt, vt, aeſtimatione moleſtiae facta, nullum apud me dubium ſuperſit, quin, ſi quis tali premeretur infortunio, vt decem vel viginti noxios mytulos ſimul & ſemel aſſumeret, quin, inquam, niſi cito & antequam viſceribus malum ſeſe inſinuare poſſit, auxilium efficaci manu feratur, is in ſummum vitae periculum delabi poſſit, in quod etiam virum illum ab *Ammanno* & *Valentino* commemoratum non aliam ob cauſſam coniectum fuiſſe, multa ſunt, quae mihi perſuadent.

Auerti

Auerti tamen rurſus illud periculum facile poſſe credo, dummodo tali infortunio obtingente, quantocyus apto remedio ventriculus ad vomendum citetur, & inteſtina ad deiiciendum ſtimulentur, atque poſtmodum diluentibus, lenientibus, abſorbentibus, bezoardicis & theriacalibus, negotium pertractetur. Lacticinia proficua quoque eſſe poterunt, feliciterque iis vſus eſt *D. D. Nicolaus Grimmius*, ſcribens: "hanc foeminam ego curaui cum potu theae, "cum lacte, & cum theriaca Andromachi mixto,,: quoniam vero mytuli acetariis plerumque condiri ſolent, oleum ego lacti quadantenus praeferrem, praeſertim poſtquam illius vſus tum mihi, tum ſupra commemorato *Mentzelio*, adeo proſpere ceſſit. Denique celeberrimum *Hoffmannum* hauſtum aquae frigidae aduerſus venenum mytulorum alicubi impenſius commendaſſe a perſona fide digniſſima relatum mihi quidem fuit, ſed ipſa doctiſſimi viri verba conſpicere nondum potui, de efficaci operandi ratione iſtius remedii ſatis alias certus; ſi quantitas veneno diluendo compeſcendoque ſufficiat.

Commemoranda denique coronidis loco nunc etiam eſſent illa culinaria experimenta, quae mytulorum virus corrigere poſſe paſſim dicuntur, exempli cauſſa, quando mytulos diu in aqua ante coctionem macerant, aut cepam inter coquendum adiiciunt, & quae ſunt eiusmodi tentamina plura. Quia vero, mi amice, Te iam diutius quam par fuit, detinui, ſatius credo fore, vt verbulo ſaltem, non inexpertus, innuam, fruſtranea quoque atque irrita illa eſſe, & deinde huius ſcriptionis riuulos, ne in moleſtam & taedioſam exundationem degenerent, tempeſtiue claudam. (*).

An-

(*) conf. Commerc. noric. exc. §. LXIII.

Antequam vero id fiat, paucis adhuc indicandum erit & tertium, quod tum in anterioribus Tuis ſcriptis, tum etiam in hoc poſtremo in admirationem me rapuit, nempe quod Tu, ſpectatiſſimi muneris, ampliſſimaeque praxeos negotis, vti omnes norunt, diſtrictiſſimus, tanta mentis attentione, lectione, obſeruatione, ſtudio, & quoque tam promte & facile de rebus medicis ſcribere, & grauiſſmas medicas quaeſtiones tam expedite exſoluere & in apricum deducere poſſis. Niſi probe Te Tuaque ſtudia & ſollertiam noſſem, fidem profecto hoc apud me, quemadmodum forte apud alios, qui Te minus norunt, norunt vero negotia Tua, facile excederet, praeſertim cum calamum vel mediocriter tantum nunc ſtringens ego, quamuis praxeos negotiis minime Tecum comparandus, re ipſa nunc comperiam, quam difficile ſit animo ſollicitudinibus medicis laſſato, ſcribere aliquid, quod vel leuiſſimam attentionem, & locum infimis ſubſelliis paullo digniorem mereatur. Abſtinerem certe lubentius, in tanta mihi oblata difficultate, ab omni tali negotio, niſi in eo quaſi biuio eſſem conſtitutus, vt vel male audire vel de rebus medicis aliquid ſcribere debeam. Audio enim ſpargi in vulgus, negligentiorem me eſſe in medicis, quam aliis, ſtudiis, & quod mihi a praxi ſuperſit temporis, hoc totum in alienis & ad artem meam nihil facientibus doctrinis collocare atque impendere, atque hos de me ſermones increbeſcere. Quorſum tendant iſti ſuſurri ſatis eſt in propatulo, nempe vt illud mihi eripiatur, quod in arte noſtra omne fert punctum, confidentia ſcilicet apud aegrotantes, & opinio apud valentes, & vt ſic, binis his fulcris per hos cuniculos ſuffoſſis, totum medicae praxeos & exiſtimationis aedificium in ruinas abeat. Non negauerim, me quidem in principio hoc aegre & moleſte, ob expoſitas rationes, tuliſſe; breui vero re curatius penſitata, perſpexi, me patienter illud ferre debere. Facile

le alias forſitan foret demonſtratu, eos, qui me in talem contemptionis ſcyllam coniicere cupiunt, ſponte ſua in parilem charybdin quaſi incurrere, niſi imodeſtum eſſet, de memetipſo loqui. Interim vero, quam primum de illa praetenſae negligentiae fama inaudiui, ſtatim id quaerendum eſſe ratus ſum, vt aliter de me ſentirent ad minimum illi, quibus perinde eſt, vtrum ego proſpera, an aduerſa vtar fortuna. Eum in finem proxime aliquot lucubratiunculas medicas, primam de *contorſionibus atque nodis inteſtinorum*, tanquam iliacae paſſionis obſcurioribus & raro obuiis, non minus tamen veriſſimis cauſſis, quippe mihi ipſi in anatome practica obſeruatis; aliam ad vſum medico-practicum & forenſem ſimul directam, de *rupturis viſcerum*; & tertiam de *partubus monſtroſis* eo tempore, quo poliatri munere fungor, hic loci enatis; nec non *artis obſtetriciae compendiolum*; & *ſpicilegium conſultationum de cataracta*, in publicam lucem emittere animus eſt. His interea laboribus priuatam hanc ſcriptiunculam praemittere volui, non quod in animo habeam, laureolam in hoc quaerere muſtaceo, ſed tentaturus potius vires, an de rebus medicis ſi non loqui, ſaltem balbutire adhuc poſſem: atque longe audentior in reliquis edendis ſum futurus, ſi hoc Tuam poterit habere approbationem. Quod reliquum eſt, non aegere, vt ſpero, feres, quod taediofas has querelas ſubnectere, atque in ſinum Tuum effundere haud haeſitauerim. Factum hoc ſuaſu & hortatu philoſophi (c), dicentis; "in amicis ad depellendos "dolores praeſidium promtiſſimum paratum & conſtitutum eſſe." Neque praeterea neſcis, qualem modum vir ingenioſiſſimus (d) cuius

(c) Ariſt. lib. IX. cap. XI.

(d) Guid Patinus in epiſt. ſelect. tom. I. epiſt. XXX.

ius ſales leporesque vtrique noſtrum ſaepius oblectamentum fuerunt, in rebus terrenis ſeruandum eſſe cenſeat, nempe "habendam eſſe "primario loco rationem exiſtimationis, ſecundo vitae, vltimo "nummorum ad vtramque ſuſtentandam.

Vale, & me ſemper amore Tuo complectere, de eo ſecurus, me ad quaeuis amoris & obſequii officia Tibi perpetuo fore promptum paratiſſimumque. Dabam Brunſuigae, ipſis kalendis Nouembribus, anno cIↃ IↃ CCXXXIV.

RV-

R. A. BEHRENS M. D.

EPISTOLICA DISSERTATIO

ALTERA

PRO SPICILEGIO

OBSERVATIONVM

DE

MORBO MACVLOSO HAEMORRHAGICO ET NOXIIS NONNVLLIS MYTVLIS

PERSCRIPTA.

Brunsvigae, 1735.

RVD. AVG. BEHRENS.

VIRO PRAENOBILISSIMO ATQVE EXPERIENTISSIMO

PAVLO GOTTLIEB WERLHOFIO.

S. P. D.

Non quidem plane meis ingratiis editum a Te fuit qualecunque epiſtolium meum de mytulorum quorundam noxa, quamquam illud minime ſcripſiſſem ea intentione vel cura ut publicam lucem aſpicere, vel deberet aut mea opinione etiam poſſet. Plurimum itaque abeſt ut ea de re vel tantillum Tibi ſuccenſeam, ſed quod mutuam noſtram conjunctionem tali ratione in conſpectu totius literarii orbis palam & aperte profiteri haud haeſitaveris, laudi mihi potius atque honori duco; usque adeo ut ea propter gratias Tibi habeam atque debeam ingentes. Hoc unum vereor ne poſt ſpectatas ſummas & plane ſingulares ingenii Tui vires, nimium appareat quam curta ſit ſupellex noſtra. Sed ſi probe me excutio, uti ſum Tibi deditiſſimus, ſatis ſuperque percipio quoniam inde aliquid lucri in Te redundare poteſt, pro-

culcari ab amicitia noſtra omnem hanc moleſtiam. Paulo magis aegre fero, quod ita a Te edita ſit haec ſcriptiuncula ut notulam hominis aut hebetis aut ingrati vix poſſim effugere. Quicquid enim, ſic ferente occaſione, pro meritis, in laudem & commendationem Tuam, citra omnem affectionem dixeram, hoc omne cenſoria virgula a Te non ſolum notatum, verum quoque penitus ſublatum fuit; & contra ego, praeter omne meritum meum, tot & tantis encomiis a Te ſum cumulatus, ut plus ſemel in ruborem atque conturbationm hoc me conjecerit.

Ne dicam de ipſa epiſtolae inſcriptione, a qua omnes Tui tituli ablati ſunt, certe, quantum memoria nunc ſuccurrit, tum in limine vniverſam de variolarum antiquitate lucubrationem, tum in progreſſu excurſionem iſtam Tuam de ominoſis maculis nigris (a) ſimplici doctiſſimae encomio ſalutaveram, quam tamen voculam, at quantulam & quam modeſtam, Tu nihilominus omittendam cenſuiſti. Rurſus ejusdem prioris paginae lin. XIV. breviſſima, ut ajunt, manu, tam ingenioſam unica ſyllaba fecisti mutationem, ut non facile eam ab alio ingenio proventuram fuiſſe exiſtimem, dum nempe ingenioſe, quod ſcripſeram, in ingenioſum commutaſti, adeoque effeciſti, ut de Gallis nunc dicam invitiſſimus quod de Te merito dictum volebam. Taceo reliquas commutationes quas, ſemper quae de Te dicta fuerunt comminuendo, in progreſſu atque tramite tractationis inſtituiſti, cum abolitis primis commentariis, memoria neque omnes, neque ipſiſſima verba nunc amplius ſuggerat. Interim tamen non potuit me plane ſubterfugere, notabilior illa alteratioquam rurſus prope calcem p. 614. es operatus. Simpliciter typis exſcribendum curaſti "niſi Te Tuaque ſtudia & ſolertiam noſſem, quamquam ego in autographo ſcripſiſſem; „niſi probe noſſem ſummas ingenii Tui do"tes & mirabilem cum his conjunctam doctrinam quam parilis & in"defeſſa,, ſolertia comitatur, &. r. Profecto me hoc modo nihil dixiſſe quod non cum ipſiſſima veritate conſpiret, quiuis, qui Te cogni-

(a) vid. cap. III. not. 65. Diſq. de var. & anthrac.

gnitum perſpectumque habet, ſponte & lubenter fatebitur. Adeone igitur opus erat ut modeſtia Tua me tanquam minus aequum aut certe mancum Tui aeſtimatorem produceret? qua in re illa mihi tanto majorem injuriam fecit, cum a teneris Te pulchre percognoverim, dum, ne dicam de collatis coram ſermonibus, jam ab anno MDCCXIV. literarium epiſtolarum commercium inter nos fuerit.

Hoc vero omne publice indicandum eſſe cenſui; partim ne, inaudita cauſa mea, inurbanitatis erga amicum damnarer, partim ut amice ſymbolam quoque conferrem ad retundendum impetum adverſarii, qui, in ſemetipſum longe magis injurius, ridiculae ambitionis, arrogantiae atque faſtus (ne reliquas inficetas voces adjiciam) Te nuperrime inſimulare voluit.

Ad eum dum delabor non poſſum non tibi ſimul ſignificare quod minime vices Tuas doleam, quoniam cum homine ita morato Tibi datum eſt negotium, potius impenſe Tibi gratulor, quod is relicta omni deſperata cauſa, ad convitia & aculeata, ſi Diis placet, dicteria fecerit confugium, hoc enim certiſſimum victoriae Tuae indicium eſt. Miror virum in hiſtoria literaria medicinae ſatis verſatum, a genere ſcriptionis tam inſubido ſibi haud temperaſſe, cum in promtu habere dabeat, ex conteſtationibus, ſimili modo pertractatis, nihil unquam lucri in ipſos ſcriptores redundaſſe, ſed ſemper eos dedignationem hominum ſibi potius conciliaſſe. Verum ita eſt, abripiuntur ſic interdum homines nolentes volentesſuo ingenio, ut in media meridiana luce caligine denſa laborent, & demulcendi utique erant juvenum academicorum animi, utpote qui in talibus ſcriptionibus mirifice ſibi placere, & eiusmodi nubes pro Junonibus lubenter arripere ſolent. Demiror porro ingenioſiſſimas adverſarii divinationes, quod nimirum Tu commercii literarii auctores tamdiu ſollicitaveris donec petitis Tuis adnuerent; & quod Tu *D. D. Stoerio* auctor & adiutor fuiſſes, ut diſſertationem "de mutilo medicinae "corpore per chirurgiam & pharmaciam reſarciendo, in vernaculam "converteret atque confutaret.„ Mihi cui apertiſſime conſtat, quantum

in his a veritate aberraverit cenſor, non potuerunt non iſta riſum plus quam ſardonium movere. Hoc etiam concoquere non poſſum, quod ob collaudatos praeceptores Te pupugerit. Suae ſectae hominibus quis quaeſo praeceptore major? Nonne ipſa ratio atque humanitas gratiam referre ſuadet iis, per quos profeceris. Cum Parens meus ſtudiis in academia Julia operam navaret, & ex hoc muſarum ſeceſſu ad Avum meum Guelpherbytum excurſionem feciſſet, illi ſane, reditum in academiam meditanti, Ipſe harum terrarum Sereniſſimus tunc temporis Dominus, *Dom. Rudolphus Auguſtus Dux Br. & Luneb.* piiſſima memoria venerandus, de honorando Praeceptore ſpeciale clementiſſimum mandatum dedit, epiſtolae propria manu exaratae, hoc credo dignum latinum corollarium adjiciendo; *parentem & Praeceptorem (Meibomium) quibus non poteſt reddi aequivalens ſalvere jubeo.* Anne magis dignum ſemetipſum ob conſcriptam & cenſuram effugientem diſſertationem, & tot millia formularum a pharmacopoeis collecta in os laudare, quam praeceptoribus debitas gratias agere? Sed ſpernuntur quoque interdum laudes quae non ſperantur.

Denique admodum peregrinum mihi quoque viſum eſt, quod non minus Te carpere voluerit adverſarius, quoniam dixiſti cum celeberrimo *Meibomio* Tibi ſanguinis vinculum intercedere. Longe profecto aliter ſentiunt prudentiores, unde etiam clariſſimus *Furſtenavius*, vir limatiſſimo ingenio, ſi quis alius, pollens, operae pretium exiſtimavit de illuſtribus medicorum familiis ſcribere ex inſtituto orationem, quam, teſtantibus novellis litterariis, praelo paratam habet. Niſi mihi quoque adverſarius Tuus ſuccenſeret, dicerem pariter omni alia felicitate contra charum mihi eſſe, non ſolum quod patrem, avum, proavum, hujusque fratrem & ejus filium in medicinae exercitio habuerim anteceſſores, verum etiam his arctiſſima affinitas cum clariſſimis medicis *Mitthobiis*, *Conerdingiis*, *Schraderis*, *Kotzbuiis*, *Botticheris* interceſſerit, quibus charis nominibus mediantibus, etiam ad gratiſſimum vinculum cum illuſtri *Hugone* veſtro perveni. Jam avo eam ob cauſam bona verba dixit celeberrimus *Georgius*

Fran-

Francus de Frankenau in quadam ad eum epiſtola ſcribens: Es iſt ſonderbar merkwürdig, daß M. H. Patron recht ex nobiliſſima familia Aſclepiadea iſt, dergleichen in Teutſchland die *Plateri*, *Bauhini*, *Sebitzii*, *Horſtii*, *Sennerti*, &c. geweſen, ad normam antiquiſſimi inſtituti, wie ex juramento *Hippocratis*, und deſſen gelehrten Commentatore Herrn *D. Heinrico Meibomio* zu erſehen.

In tota circa corticem peruanum lite, ſi a propria experientia plane diſcedo, nihil mihi magis durum, abſonum atque iniquum videtur, quam quod illi medici, qui hoc medicamen tam vehementer repudiunt, citra omnem veriſimilitudinis umbram, animum ſuum velint inducere atque credere, nos, quibus ſolenne eſt corticem pro re nata & cum recta ratione in auxilium advocare, nos inquam, ad unum omnes eſſe poſſe tam impios, atque omni recta ratione, proximi amore & attentione ad experientiam & morborum remediorumque bonos vel malos eventus ita deſtituos, ut remedium, certiſſime & nunquam non noxium omni pudore depoſito, nihiloſecius adhibere haud vereamur. Tot viros probos, doctos, dignitatibus illuſtres, imo, quod maximum, aliorum remediorum bonos vel malos ſucceſſus tota die, omni candore indicantes, ita faſcinari ab unico cortice, ut damna, ab ejus uſu emergentia, aut nequeant, aut nolint percipere, hoc mihi tam impoſſibile videtur ut nihil ſupra. Sane ſi tot & tanta incommoda, tam ſaepe & tam vivis coloribus depicta, ab uſu corticis, quamvis recto, provenirent dubio omni procul reſipiſcerent ex noſtris quotidie plures, quod tamen ſecus accidere videmus, cum ex illorum potius caſtris multi ad noſtras partes tranſeant, relictaque praeceptorum autoritate, praeconceptisque opinionibus, feliciter poſtmodum illo medicamento res ſuas perficiant.

Recordor, dum haec ſcribo, medici jam inter coelites degentis qui, ipſo Praeceptore mihi teſte, ſtudiis medicis aſſiduam atque utilem operam in academia dederat, innutritus tunc temporis opinionibus omnem corticis uſum plane rejicientibus. Praxin itaque clinicam inchoando, multa paſſim in vituperium corticis, ex praeceptorum men-

te apud aegrotantes dicebat, ſed brevi quoque deprehendebat, non ſibi ita proſpere, ac in charta atque cathedra fuerat promiſſum, febrium curationes ſuccedere, praeſertim quoniam morbi epidemia accedens, difficultatem augebat. Cum igitur e contrario videret alios ex voto febres damnato cortice percurare eodem etiam uti ſenſim incipiebat, & quidem tam auſpicato ut illic loci, ubi erat, brevi fama ferret eundem longe feliciter febribus mederi & plurimi aegrotantes ejus auxilium eam ob cauſam expeterent. Ne vero, conſpecto in formulis chinae chinae nomine, propriis olim dictis verbis jugularetur, conditione cum pharmacopoeis facta, pulveris roborantis titulo, eundem ſemper praeſcribebat. Habeo in manibus formulas ipſius manu conſignatas, & publica autoritate mihi traditas, quae fidem faciunt, eundem in febribus ſymptomaticis inflammatoriis declinantibus pharmacum hoc adhibuiſſe, ſucceſſu prorſus felici, uti non minus cognitum habeo.

Sed ſatis eſt homini ſupra modum & dignitatem iracundo datum, redeo in viam & ad propoſitum, nempe ut quaedam nuperi epiſtolii mei momenta hac iterata ſcriptiuncula denuo contingam. Quoties nomen & labores celeberrimi *Fabricii* pag. VI. excitatos intueor, toties in memoriam redit quam difficulter unicum bibiliothecae graecae exemplar in tota urbe invenire tunc temporis potuerim, cum animus geſtiret ſcire, quid de *Herodoto* vir doctiſſimus ſcriptum exhibuiſſet. Tandem vero, accepto & humaniter mihi commodato libro, facile iterum percepi, quod dudum cognitum habebam, neminem prae viro clariſſimo etiam inter ipſos medicos, de antiquorum medicorum graecorum ſcriptis & illorum variis editionbus magis cumulate verba feciſſe, & dolendum ſaltem eſſe quod doctiſſimum hoc opus non niſi impenſo ſatis magno pretio, comparari poſſit, id quod medicis tanto majorem remoram in emtione injicere debet, cum vix totius libri quinquageſima pars ad medicos pertineat, quamquam rurſus haud injucundum aut inutile, verum potius ſumme neceſſarium ſit, de ipſis artis conditoribus ſtatoribusque, & illorum ſcriptis, notitiam haud proletariam habere. Sane

ne haec nullibi pleniore manu porrigitur quam quidem apud celeberrimum *Fabricium*, & hoc propria experientia in his ultimis diebus rurſus alio exemplo me docuit. Incidit nuperrime in manus meas liber, quem munere *Th. Reineſii* in bibliotheca quondam ſervavit immortale academiae juliae decus *Hermannus Conringius*, & cui titulus talis eſt: „Kirani Kiranides & ad eos "Rhyakini Koronides. Facile equidem perſpiciebam quo ingenio ipſum opus eſſet conſcriptum, ſed non poterant non tam peregrina tituli verba ſalivam movere & incitamento eſſe, ut pleniorem illius notitiam habere cuperem, quam quoque praefatio operi praemiſſa non ſatis ſuppeditabat. Arripiebam igitur *Lindenium*, a *Mercklino* renovatum, ſed magna, mea admiratione, ne verbulum quidem illis de iſto autore dictum eſſe comperiebam, quale etiam ſilentium, ſed paulo magis excuſandum, *Lippenius* in bibliotheca reali medica, pariter ſervavit. Tandem vero aliqualem de iſto libro notitiam *Schenkius* in bibilotheca medica ſubminiſtrabat, quam tamen non minus mancam & mutilam fuiſſe poſtea deprehendi, cum occaſio ferret, ut doctiſſimi *Frabricii*, ſaepius laudatam ſed nunquam ſatis laudandam bibliothecam graecam poſſem inſpicere.

Ob hanc igitur & plurimas alias rationes venit non ſolum, ſed rediit quoque ſaepenumero in mentem, annon ad exemplum viri docti, qui bibliothecam latinam nuper in compendio exhibuit, tanti etiam foret ex omnibus bibliothecae graecae voluminibus decerpere, quicquid de medicis antiquis ſit dictum atque illud, ſervato chronologico ordine, ſejunctim in gratiam medicorum edere. Putarem profecto ejusmodi compendium gratum omnino eſſe debere, non tantum medicis in Germania indigenis, verum etiam exteris, apud quos, uti notum, ſtudium circa antiquorum medicorum ſcripta paulo magis floret.

Interim tamen quoniam ſolent homines in cogitationibus ſuis ſibi multum abblandiri rogo Te maximopere, ut de tali negotio, vel ſuſcipiendo, vel negligendo, pro candore Tuo, ſententiam mihi

hi dicere velis, imo vero datis occaſionibus, amicorum etiam opiniones haud grauate perſcrutari.

Hiſce praelibatis, Tua pace ad maculoſum haemorrhagicum morbum pauliſper recurrere liceat. Fidem mihi fecerunt allata Commercii literarii Norimbergenſis folia, & ſpecialiter illud, quod hebdomade VII. a. c. (a) editum fuit, quod poſt factam ab utroque noſtrum iſtius publicam commemorationem, Tibi iterum viſa ſit gravis ſane atque ſontica iſta affectio. Parili quidem hac in re Tecum uſus ſum fato, ſed diſpar admodum fuit eventus. Aegra enim Tua ex voto cum priſtina ſanitate in gratiam rediit, praecipue poſtquam, novo atque felici auſu, remedium, cujus energia in ſphacelo tam egregie ſe comprobavit, per analogiam adhibuiſti ad hunc quoque affectum, in quo non minor, imo ad internecionem ſaepenumero aeque tendens, vinculorum ſanguinis vitalium diſſolutio (b) praeſto eſt. Meum contra aegrotantem maligna morbi indoles, ſubdolus genius, recte a me ſuperiori ſcriptione indicatus, & ſimul concatenata ſymtomatum vis, me in vanum contra laborante, ad meliorem vitam traduxit.

Narrabo Tibi, *mi Amice*, pro ulteriore morbi illuſtratione, rem omnem prout accidit, neque dubito venia Tua id a me fieri poſſe. Subjectum morbi, cujus jacturam tanto vehementius lugeo, fuit vir probus, honeſtus, mihi valde amicus, ad quinquageſimum aetatis annum vergens, temperamenti ſanguineo-melancholici, oriundus familia in qua plures hypochondriaco malo vehementiore, anoma-

(a) vid. Excerpt. §. XLVIII.

(b) Agnoſcit talem in hoc morbo vir ſolide doctus *Rud. Aug. Camerarius* in diſſ. de alvo haemorrhouſa pag. XIII. de illo aegrotante, cujus hiſtoriam narrat ſcribendo: "Et quamquam ſanguinis erumpat facilior quo ſeroſior eſt & fluxilior, nondum tamen talis & tanta fuit hic vinculorum ipſius vitalium diſſolutio ut intulerit hemorrhagiam vel particulatem nimiam, vel fere univerſalem, maculis inſignem ſuſpectiſſimis, qualem ſingulari quondam diſſertatione caute obſeruandam docuit Laud. Exc. Dn. D. *Zellerus*."

nomalisque podagrae ſucceſſibus olim laborarunt, & in cachexiam pronilſimi fuerunt; caeterum etiam animo praeditus dum viveret tenerrimo, & ad curas ſollicitudinesque, ſive de vita, ſive de aliis rebus, ita pronus ut nihil ſupra, ſed, his graviſſimis momentis haud obſtantibus, infrequenter tamen per vitam ſuam aegrotaverat. Non reminiſcor, quamquam jam a decennio & ultra medicus clinicus familiae ipſius fuerim, me alia vice illi medicinam feciſſe, quam quidem ante biennium cum prope ſolſtitium aeſtivum, ex itinere, nocturno tempore facto, redux, corriperetur febricula catarrhali anomala, cui in fine haemorrhoidum leviora molimina ſeſe aſſociabant. Hac ultima vice, cum primum menſe Februario a. c. ad eum vocarer conquerebatur de tuſſi catarrhali humida jam a quatuordecim diebus affligente, nec non de appetitu valde proſtrato & inſigni membrorum laſſitudine. Exhibebam ſtatim quae pectori atque ventriculo opem ferre poterant, & conſpecta primum hac morbi facie, non poteram non cogitare catarrhalem defluxionem jam per tot dies affligentem, uti ad inferiora ſemper ſenſim deſcendit, ad ventriculi demum glandulas appuliſſe, & hinc ciborum quoque appetitum aliquid damni percipere. Sed cum paulo magis aegrum frequentarem, facile licebat diſcernere, morbum hunc non ita ſimplicem eſſe, ſed potius complicatum exiſtere, & cum catarrhali ad pectus defluxione, taedioſa hypochondriaca ſymtomata pari paſſu ambulare, atque tanto pertinaciorem morbum minitari cum uxor ejus narraret, jam per totum hyemis ſpatium, maritum ſolito procliviorem ad iracundiam concipiendam, & ſimul ſolitarium, frequenter meditabundum atque ſollicitum fuiſſe, quamvis fortuna longe proſperrima uteretur, familiamque florentiſſimam haberet. Interim ab exhibitis remediis, & alvi purgatione facta, tuſſis facile ſtationem ſuam in pectore relinquebat & leniri etiam hypochondriorum moleſtiae paululum videbantur. Verum enim vero vix in aliquali hac mitigatione futurum harum moleſtiarum plenarium diſceſſum ſperare licebat, cum aeger, ab oborto quodam incendio vehementi terrore perculſus, in novam & graviorem illarum exacerbationem incideret.

Opponebam equidem recrudeſcenti malo remedia omni ſtudio atque cura ſelecta, quae vero ordine hic apponere tanto minus mihi videtur neceſſarium cum Tibi, *mi Amice*, medendi noſtra methodus ſatis ſuperque nota ſit, cognitumque plane habeas, me, more majorum non alia niſi leniora, tuta longoque uſu comprobata remedia in auxilium advocare, usque adeo, ut nihil niſi morbi ſucceſſus curioſitatem Tuam amplius ferire poſſit. Sed quidquid etiam porrigerem parum tamen allevamenti,pro morbi refractario genio, aeger inde percipiebat; potius de die in diem magis clarum fiebat, naturam omni opera, & interdum quidem recto, mox tamen aberrante & vagabundo nimis conatu, per haemorrhoides criſin moliri. Hinc igitur cum aequinoctium vernum in propinquo eſſet, & aeger v. ſ. tunc temporis celebrandae eſſet aſſuetus, tanto majori confidentia ad venarum pedis aperturam confugium faciebam, ea ſpe, fore ut hoſce conatus vel plane tollerem, uti hoc interdum fieri ſolet, vel ad minimum, per derivatorium ſanguinis motum, in ordinem atque juſtos cancellos redigerem. Verum enim vero neque hoc conamen opem ferre poterat, ſed ex adverſo, depletis vaſis ſanguiferis, & ſanguinis circulatione liberiore facta, novum impetum hypochondriacus morbus & confuſus naturae ad haemorrhoides niſus faciebat, adeoque etiam noſter, quemadmodum plurimi alii hoc imprimis anno, ſuo exemplo comprobabat, virum clariſſimum, "qui motuum poſt haemorrhagias "tam naturales quam artificiales obſervabile augmentum,„ peculiari diſſertatione nuper pertractavit, nihil quidem experientiae minus conſentaneum dixiſſe, quamvis illud, meo qualicunque judicio, paulo minus abſolute & pro ratione principii ſui dixerit.

Noctuas portarem Athenas, ſi *Tibi*, *Vir Experientiſſime*, fuſius & omnibus circumſtantiis atque variationibus annotatis, vellem enarrare quales interea moleſtias, tum animo curis & anxietatibus ſemper deditiſſimo, tum corpore, per varias toni, modo remiſſiones, modo intenſiones, phlogoſes conſectarias, agrypniam, pulſatorium, imprimis noctu, capitis dolorem, aurium tinnitum, pharyngis ſpasmodicam conſtrictionem, cordis palpitationem, appetitus languo-

guorem, ructuum atque flatuum, modo continua ſerie cum impetu modo ſumma difficultate erumpentium copiam, alvique interdum, ſed cum imperfecta criſi, lubricitatem, pro majori autem parte ſegnitiem, nec non per varias dorſi & lumborum onerationes, aeger ſit perpeſſus. Vix diem illuceſcere puto, quod non in tam numeroſis tuis clinicis laboribus iſta omnia ſi non in uno aegrotante, (quemadmodum non ſemper omnia concurrunt) ad minimum tamen in pluribus videas; ideoque iſto labore ſuperſedeo, neque etiam attingo quam varium faciei colorem, pro varia ſanguinis ad partes internas adaucta propulſione, paulo curatius, ſed nondum ſatis mature & ſufficienter, obſervaverim, a qua ſane attentione ſi, praeeunte illuſtri *Stahlio*, per plures, data opera ulterius excoleretur, haud exiguus fructus in medicinam redundare forſitan poſſet. Verbulum ſaltem de urina dicere liceat, utpote quae poſt praevium ponderis in hypogaſtrio ſenſum, ardore quodam interdum citra aliam cauſam apparentem moleſta erat & interdum recenter emiſſa, mox lacteſcebat, quae phaenomena haud ſemel de veſicae haemorrhoidibus, at quam gravi & taedioſo malo, mihi curam quoque injiciebant. In genere autem lotium gliſcente morbo, indies majora atque majora, modo per ſalinam cruſtam modo per tale ſedimentum, pro notiſſima utriusque morbi conjunctione, ſcorbuti ſontici indicia dabat, luculentiſſimo argumento, pro reſtituenda ſanitate non ſolum hunc quoque hoſtem ſuperandum fore, ſed veriſſimum etiam eſſe multorum medicorum de ſcorbuto effatum, quod tanto majora incrementa iſta aegritudo capiat, quanto plus animi pathematibus & imprimis triſtitiae aeger indulgeat.

In mediis tamen his malis non tam adeo aegrotare quam potius langueſcere aeger videbatur, imo vero ad negotia ſua nonnunquam meo hortatu cum levamine ſi non aegritudinis, tamen animi manus porrigebat, quoniam nunquam lectum ſervare cogebatur. Sub leniorum medicamentorum uſu conſultum hinc videbatur expectare, donec veris adventu, aer magis miteſceret & tam ſcorbuto felicius mederi liceret, quam etiam aegro integrum fieret acidulas

 foris

foris potare, cum illud ob varia obſtacula, & nimiam in eo animi teneritudinem, domi haud ita bene fieri poſſet. At vero vix hoc ceperam conſilii, cum jam novus ſanitatis hoſtis fores pulſaret & ex latebris ſuis in conſpectum perrumperet. De improviſo enim aeger quadam die circa paſchatos feſtum mihi nunciabat, praeterita nocte iterum aperturam feciſſe & magnam ſanguinolentae materiae copiam profudiſſe, tuberculum ſubdurum jam ab uno alteroque anno in nate dextra, non procul ab inferiori gutture, verſus perinaeum geſtatum. Minime autem hoc ſibi novum aut inexpertum eſſe, ſed potius jam una alteraque vice, ſuppuratione ad inſtar furunculorum facta, inde aliquid ſanioſae, plus vel minus ſanguinolentae materiae propullulaſſe, & poſtea domeſticis remediis ſemper percuratum fuiſſe malum quamvis durities quaedam illic loci continuo remanſiſſet. Haec illo narrante, ſatis erat in propatulo, & vel ex ipſo morbi decurſu notum, ad ani potius fiſtulas quam furunculos referendam fore hanc exulcerationem, id quod invitus etiam indicabam quamvis illi furunculum eſſe etiam atque etiam contenderent. Tandem meo hortatu chirurgo, qui jam aliquoties tales aegrotantes feliciter percuraverat, cura iſtius affectionis committebatur. Ille exploratione facta, deprehendebat, anguſtum pone orificium latitare cavitatem multo ampliorem, notabili duritie circumvallatam, & ſtylum aut ceram in hanc immiſſam non quidem ulterius penetrare, ſed a liquore per ſyringam impulſo, ſenſationem verſus anteriora & veſicae collum pertingere, non ſine ſuſpicione anfractuoſi eousque protenſi canalis. Nota erat chirurgo ſicut mihi, ſumma animi in aegroto ſenſibilitas, adeoque illi ſatius videbatur, leniorem viam curationis primum inire, atque pertentare utrum remediis mundificantibus, lenoribusque ſepticis atque balſamicis hanc perficere poſſet. Ego vero cum notiſſimum haberem, in medela ejusmodi ulcerum, pravorum ſuccorum correctionem utramque paginam abſolvere, & ſine ea gravius periculum minitari, ſarſae decoctum, tantopere a *Zachia* in hypochondriaca paſſioné, & ab illuſtri *Brunnero* in lentis chronicisque affectionibus commendatum, per hauſtus, & balſamum vulnerarium Dippelianum guttatim eam ob

cau-

caufam propinavi atque ob ftomachi languorem praecepi ut in pocillo vini, inter prandendum aliquid de effentia cort. aurant. una affumeret. Hoc dum fieret magis indies quam antea fibi reddi aeger videbatur, ita ut aedem non folum facram rurfus falutare, verum quoque hortum fuum iterum adire poffet. Ipfa urina, quae hactenus femper fcorbuti, indicia dederat, ad naturalem ftatum fenfim redibat, teftatumque faciebat, non fine fucceffu eatenus contra fcorbuticam fanguinis dyfcrafiam rem geftam effe, id quod ordinaria fcorbutica exanthemata critice in tibiis magna copia fimul propulfa, ratum non minus faciebant.

Non itaque amplius haefitandum effe cenfuimus fed, cum interea temporis chirurgus nihil, indicatam viam tenendo, profeciffet, confultum imo neceffarium fummopere videbatur, ut, ferro mediante, ad internam fiftulae cavitatem major aditus pararetur. Eum in finem cultri falcati minoris apicem quadam die chirurgus in fiftulae orificium immittebat, & illo ad aptiorem locum directo, cutim elevando, quicquid de illa fuperimpofitum erat, difcindebat, vulnere quod vix dimidium pollicis tranfverfi longitudine fua aequabat. Cum autem aeger doloris in illa operatione impatientiffimus effet, fortuito contingebat ut chirurgus tantillum de cute, filo ferico paulo fortiori haud magis craffum, conjunctum atque integrum relinqueret. Ipfum vulnus recenter inflictum, vix aliquid fanguinis profundebat, dubio procul ob vehementiffimam in aegroto animi commotionem. Rurfus vero cum jam effet obligatum, & aeger paulatim ad fe rediret, vitae hic latex ex improvifo tanto impetu atque copia per illud ruebat, ut fruftra etiam unum alterumque remedium pro illo fiftendo applicaretur.

Poft novam hanc per talem haemorrhagiam fanguinis ventilationem, nova rurfus redaufpicabatur tragoedia. Altera enim luce mihi ftatim aeger, malo omine, binas maculas nigras haemorrhagicas, accurate in utroque linguae latere, quafi ex condicto, cum aliquali ardore protrufas demonftrabat. Has, cum antea nullibi ta-

 les

les in corpore conſpectui ſeſe dediſſent, ſtatim excipiebant plures, citiſſime in brachiis atque cruribus inter reliquias priſtinorum ſolitorum ſcorbuticorum exanthematum erumpentes. Simul cum ſatis gravi oris odore, gingivae, jam ante a ſcorbuticis ſalibus paululum arroſae, ſanguinem ſtillare incipiebant, ita ut omni mane, quando aeger de lecto reſurgeret, ſanguine congrumato plane eſſent obductae. Quarta abhinc die poſt prandium ſanguinem, adeo ſeroſum ut is linteamina vix tingeret, nares ſtillare incipiebant, ſed brevi iſta excretio congruo remedio adhibito, ſopiebatur.

Ab iſto tempore denuo triduum quadriduumve aeger, ſi languorem exciperes, ſic ſatis bene & ſine novis ſymptomatibus exigebat. Jam maculae illae nigrae ratione a me dicta, rurſus evaneſcere incipiebant, chirurgus filamentum cutis relictum forcipe diſſociaverat atque ego paulatim meliorem ſpem iterum concipere incipiebam, cum rurſus luce prima propere ad eundem vocarer ut ſummae atque ultimae vitae ſcenae teſtis paulo poſt fierem. Narrabat advenienti de praeterito uxor, maritum ſuum veſpera praeterita tam ſubitaneo atque gravi languore correptum fuiſſe, ut ſolitum etiam cubiculum de more repetere haud potuiſſet, ſed noctem tamen tranquille cum pauco ſomno fuiſſe transactam. Circa res praeſentes comperiebam, cum aliquali atque anxia pulſus commotione ſanguinem iterum a naribus profluere atque hanc excretionem rurſus occepiſſe, poſtquam vomitu ſanguinolentam quoque materiam rejeciſſet. Ambiguum erat utrum cruor per vomitum, ut modo dixi, rejectus, ab ipſis ventriculi vaſis exitum habuiſſet, an vero e naribus fluens, per decubitum ſenſim ad fauces delabendo, deglutitus ante fuiſſet, id quod mihi in principio paulo magis veriſimile videbatur, cum in ſanguineo vomitu natura nunquam in tam parva excretione ſubſiſtere, verum majori potius excuſſionis molimine rem ſuam peragere ſoleat. Sanguis qui a naribus ſtillabat, vaſculo exceptus, ſtatim fatiſcebat in gelatinam brunni coloris, cui parum ſeri cum interſperſis pauciſſimis globulis ſanguineis ad natabat, ſummae corruptionis manifeſtiſſimo indicio. Confugiebam ad remedia ſemel jam iſto caſu

ſu probata, illa vero & alia intra horulam unam & alteram nihil ſolaminis afferrebant. Supervenit Medicus alius experientiſſimus, conſilii auxiliique copiam daturus, adeoque conjuncta opera, tanto magis externis internisque remediis nullum non lapidem commovimus ut aeger iminenti malo eriperetur. Fruſtra tamen omnia fecimus. Stillabat continuo e naribus ſanguis ſed uti dixi, tam lento gradu ut vix credam intra octo horarum ſpatium libram unam atque dimidiam redditam fuiſſe. De momento in momentum majorem virium deperditionem aeger incurrebat. Verſus meridiem leviſſima epileptica acceſſione corripiebatur, & circa horam quintam veſpertinam extremis paulatim refrigeratis & pulſu deficiente, placidiſſime, ſine ulla convulſione, ſenſibus omnibus integris, veluti lucerna cui oleum deficit extinguebatur, & animam creatori ſuo reddebat.

Satis demonſtrabant triſtis hujus diſceſſus circumſtantiae, aut oportere ſanguinis quandam effuſionem in partibus internis factam, aut certe putridam necroſin nobiliori cuidam viſceri a maligno ſanguinis miaſmate inductam fuiſſe, id quod plurimis exemplis, vel ex ipſis ſcorbuticorum hiſtoriis petitis, confirmare poſſem niſi cum perito mihi res atque ſermo eſſet. Utinam defuncti corpus aperire licuiſſet; quamvis vero hoc fieri haud potuerit tamen ex hac hiſtoria quaedam ſponte fluunt, quae ad ipſius morbi illuſtrationem apprime facere poterunt. Sic ſine dubio inde patet, ſpecificam quandam ſanguinis corruptionem ab ordinario ſcorbuto diverſam, morbum hunc maculoſum haemorrhagicum producere, hanc ſupervenire quidem poſſe ſimplici ſcorbuto, ſine eo tamen non minus occurrere, quemadmodum hoc exempla a Te enarrata, ab excellentiſſimo *Zellero* propoſita, ima a me quoque viſa, ſatis ſuperque docent. Porro ex his quae protuli amplius eluceſcit quam ſubdolus malignus atque periculoſus morbi iſtius genius ſit, cui ut nemo facile confidat, omnes monitos velim. Sperabam juxta olim a me factas ejus curationes, hunc non minus in beato viri ſuperatum iri, ſed alia omnia evenerunt. Forſitan felicius medelam his malis afferre licuiſſet, ſi notum tunc temporis habuiſſem id, quod de energia corticis peruani in ſimili

caſu

casu nuper a Te notatum fuit. Nolo quidem in os Te laudare, probe conscius quam grave, ne dicam molestum hoc tibi semper sit, demiror tamen acumen judicii Tui inistius applicatione ad hunc morbum, & omnibus phoenomenis, quae eum comitantur, probe pensitatis, persuasissimus sum non aptius remedium pro obtundenda istius violentia excogitari posse.

Verum enim vero claudere nunc liceat hos rivulos. Jam satis delassavi patientiam Tuam & tamen nihilominus, pro instituto meo, jure quodam affectio a commestis noxiis mytulis partem in hoc epistolio sibi concedi adhuc postulat. Verbulo igitur saltem innuam, quod mense Februario praeterlapso huius anni, iterum in viro consistentis aetatis, post commestos in prandio optimos & lectissimos mytulos, eadem viderim symptomata quae in nupero epistolio meo, propria experientia duce descripsi. Initium mali identidem fecerat tum summa praecordiorum angustia, tum vomitus plus simplici vice maximo naturae conatu factus. Posthaec non minus eodem ordine a capite usque ad calcem urticata exanthemata procedebant, hac tamen differentia, quod fontanella, quam in pede sinistro habebat, prius quam quidquam aliud de cute vehementissimo & vix ferendo pruritu corriperetur, & rursus dum mihi mitior olim fuerat exanthematum in cruribus proruptio, huic e contrario, ob ulcera scorbutica quondam in pedibus gestata, tanto vehementior ibidem ea fuit, & tam insolitam pruriginem comitem habebat ut tibialia quoque scalpendo discerperet. Cum ego vocatus adventarem, jam vomitu aeger erat defunctus, & rursus circa ventriculum, nec non in praecordiis pacata erant omnia, adeoque solum praecipiebam ut infusum theae sorbillaret & unum alterumque pulverem ex absorbentibus & bezoardicis remixtum assumeret, qua quoque methodo cum sanitate intra aliquot horulas ita in gratiam rediit, ut omnis molestiae postea omnino expers esset.

Gratum mihi profecto imo gratissimum fuit, quod albis calculis plurimi doctissimi viri qualescunque meditatiunculas nostras de mor-

morbo poſt commeſtos mytulos adprobare haud dedignati fuerint. Illi conjecturae, quod commemorata mytulorum nonnullorum noxia indoles a quodam illorum morbo proveniat, magnum quidem apud me pondus acceſſit, ex quo celeberrimus *Schultzius* (c) in eam conſentire viſus eſt. At ſi perpendo, quod ipſe expertus ſum & plures quoque aſſertum dedere, etiam a mytulis ſapidioribus, pinguioribus lectiſſimisque, qui proinde nullum prorſus morbi indicium praeſe ferunt ea mala nihiloſecius interdum provenire tunc in ancipiti haeret animus & ad alia potius declinat. Multa pariter debeo viro doctiſſimo Kilonienſi, cuius verba in novellis literariis Hamburgenſibus (d) occurrunt, quoniam is parallelis exemplis hiſtoriolam noſtram illuſtratam dare voluit. Interim tamen haud promtius accedere poſſum ad ſententiam ipſius de cauſa noxae in mytulis, quamvis profiteatur quod doctiſſimum *D. D. Waldschmidium* in ea conſentientem habuerit. Opinatur nimirum, ut noſti, mytulos inde virulentiam quandam contrahere, ſi intra biduum triduumve alimentum illis deficiat neque integrum ipſis amplius ſit a ſordibus ſemet repurgare & aquam recentem marinam intra valvas ſuas recipere. Profecto ſi verum atque certum hoc eſſet, veriſſimum quoque foret, quod nobis, a littoribus maris Balthici ita remotis

(c) In diſſertat. de cancrorum uſu medico §. XIII. & quidem ſequentibus: "Si vero *Mundius* graviora (ſymtomata in prurigine & pſora loborantibus a cancrorum eſu) vidit, qualia "multi docti viri de mytulorum eſu "annotarunt, & nuperrime *D. D.* "*Behrens* diſſ. epiſt. ad celeberrimum. "*D. D. Werlhofium*, diſquiſitioni e"jus de variolis & anthracibus ſub"jecta, evolvit vdiendum erit annon "marinorum peculari vitio, forte "morbo dedeatur. Certe vavet con"ſideraderationi obſervatio de ſquil"larum minorum eſu, ſubſequente ſe"mihorulae poſt paſtum ſpatio vomi"tu prurituque moleſto, cum macu"lis totam cutem obſidentibus, de "qua legimus M. A. Nat. Cur. Dec. "II. A. III. p. 411.

(d) Ann. MDCCXXXV. Nro. XXXIII. p. 281.

motis, non nisi mytuli ad unum omnes, nocivi apponerentur iisdemque manducatis aegrotarent omnes, cum tamen ista aegritudo vix ducentissimum forte vel quingentesimum feriat. Porro si praesuppono, quod etiam haud temere praesupponere licet, in locis maritimis & ubi ipsa mytulorum captura floret, haud facile alios quam quidem recenter captos mytulos pro cibo abhiberi, tunc sane exempla a *Bautzmanno* Kiloniensi enarrata & casus iste tragicus ab *Ammanno* & *Valentino* traditus, Stadaeque contingens, fidem facere poterit, etiam a mytulis recentioris capturae, neque longule deportatis, noxam interdum afferri. Hoc facile viro humanissimo largior a mytulis testa sua orbatis, saleque & aceto conditis & sic transportatis, nullum morbum hnmano corpori induci, cum hactenus experientia contrarium haud demonstraverit.

Sicuti autem ab illis rationibus prohibeor, quominus cum doctissimis his viris sentiam, ita profecto post ea quae experientissimus *D. D. Stockhausius* ad Te de hac re scripsit, confectum plane & dilucidatum hoc negotium esse existimo. Si enim ille in urbe Bulonia Galliae (Boulogne) mytulos crudos, pro more gentis comedendo, vidit in nonnullis latitasse animalia exigua araneam corporis textura exprimentia, & si incolae, experientia dubio procul edocti, monuerunt eum ut hos propter venenatam indolem intactos relinqueret, nullum amplius dubium mihi superest, quin potius a tali aquatico insectulo, mytulis sese insinuante, quam quidem a peculiari noxia quadam qualitate hujus edulii, enarrata symptomata proveniant. Confirmavit nuper haud parum in animo meo hanc opinionem amicus quidam aestumatissimus narrando, quod sibi, matri fratribusque binis, post esum acetarii ex nasturtio aquatico, subito eadem prorsus symtomata, quam quae a nocivis mytulis provenire soleant, acciderint;

rint; quae proinde haud invita Minerva, a talibus aquaticis vermiculis etiam deducebat, ficuti quoque neque incongruum neque impoffibile videtur quod fquillis minoribus, ex *Hannaei* obfervatione ab Excell. *Schultzio* commemorata, pariles moleftias producentibus, talia animalcula fefe fociare potuerint.

Verum enim vero quamquam mi Amice, meus amor aegerrime Te dimitat, ipfa tamen humanitas miffum facere nunc jubet. Salve igitur ut cum maxime. Deus Te fervet omni ratione falvum atque fofpitem. Ne Te deterreant adverfarii nugae merae. Sibimetipfi manus is infert, Tu intaminatis fulges & fulgebis honoribus. Sis quaefo, quantum per ampliffimum munus & tot praxeos labores citra fanitatis difpendium fieri poteft, etiam impofterum doctiffimis fcriptis in commune bonus, ut *Lucani* locutione utar. Scapham, veritatem ipfiffimam propugnando, femper dicito fcapham. Laudato intrepide parentes & praeceptores qui vere fatis laudari haud poffunt.

Dii majorum umbris tenuem, & fine pondere terram
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui praeceptorem fancti voluere parentis
Effe loco.

tam eleganter & apte dixit poeta ut omnem urbanitatem is profecto exuiffe videatur qui fecus fentiret. Quod reliquum eft me femper ama Tibi obfequiofiffimum. Dab. Brunfvigae III. Kal. Aug. Ann. MDCCXXXV.

P. S. Dum hae pagellae typis exfcribuntur interea mihi Tuo munere affertur noviffimum fcriptum Tuum quo reipublicae litte-

rario-medicae pro quadam parte ſimul proſpiciendo adverſario tamen Tuo una tanto modeſtius reſpondes quanto acerbius is Te laceſſivit. Bonum profecto factum! & quamquam a litigationibus medicis plus quam forſitan quivis alius abhorream & amicorum quoque cauſas nunquam non meas facere ſoleam, parum tamen abeſt quin hoc pretio optarem, ut plures Te laceſſerent, praeſertim cum videam Te ſatis aequo animo illud ferre. Gratias interim pro novo hoc munere Tibi habeo maximas, & fuit etiam valde jucundum quod mihi *Caſp. Gottl. Lindneri* Tr. de purpura alba & rubra, Swidnitzii hoc anno editum indicare volueris, quo ſane elegantiſſimae quaedam obſervationes de morbo maculoſo haemorrhagico exhibentur, quas proinde cum voluptate ſumma perluſtravi. Vale iterum atque iterum.

PAVLI

PAVLI GOTTLIEB WERLHOFII

M. D. REGIS MAGNAE BRITANNIAE IN AVLA HANNOVERANA OLIM CONSILIARII ET ARCHIATRI, ACADEMIAE NATVRAE CVRIOSORVM, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARVM LONDINENSIS, GOETTINGENSIS, TEVTONICAE GOETTINGENSIS, LIPSIENSIS, HELMSTADIENSIS, OECONOMICAE ZELLENSIS ETC. SOCII

OPERA MEDICA

COLLEGIT ET AVXIT

J. E. WICHMANN

M. D. AVLAE HANNOVERANAE MEDICVS REGIVS, SOCIETATIS REGIAE SCIENT. GOETTING. CORRESP. NATVRAE CVRIOSORVM BEROLINENSIS SODALIS.

PARS III.

HANNOVERAE,

IMPENSIS FRATRVM HELWINGIORVM. cIↃ IↃ CC LXXVI.

ACTORVM MEDICORVM EDINBVRGENSIVM

SPECIMINA DVO

DE MEDICAMENTO ALTERANTE EX MERCVRIO

ET

DE AVRIGINE

EX ANGLICO SERMONE LATINE REDDIDIT

PAVL. GOTTLIEB WERLHOF. D.

ACCEDIT

EPISTOLA

AD

IOANNEM SAMVELEM NOB. DOM. DE BERGER

CONSILIARIVM CAESAREVM ET M. BRIT. REGIS ARCHIATRVM

DE IISDEM ARGVMENTIS

ET CAMERARIANO AVRIGINIS REMEDIO

VBI SIMVL

DISPVTATIONI DE LAVDE FEBRIS

POSTREMVM COROLLARIVM ADDITVR.

HANNOVERAE 1735.

Lectori beneuolo.

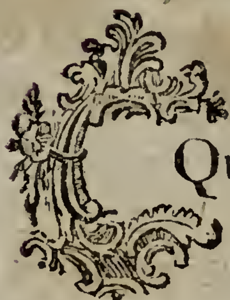
Exhibeo ſpecimina duo *actorum medicorum Edinburgenſium*, in latinum ſermonem a me translata, vt partem plurimorum, quae in illo libro cumulate redundant, commodorum, iis deguſtandam propinem, quibus ex ipſo fonte omnia haurire nondum licuit. Agit prius de vtiliſſima aliqua medicina ex mercurio dulci, quae, ſuo modo noua, candide reuelatur; alterum de auri- gine, cuius ſat vulgata theoria ingenioſo doctoque examini ſubiicitur. Adieci epiſtolam ad virum excellentiſſimum, cuius beneuolae communicationi acta illa primum debeo. Dixi ibi aliqua tum de iis actis eorumque inſtituto, tum de argumentis iisdem, quae laudatis in ſpeciminibus tractantur, tum, data de aurigine dicendi occaſione, de remedio aduerſus icterum *Camerariano*, rectique vſus & meas vindicas moderatiſſime, contra vltimos cl. *Goelickii* conatus, epicriſi in commercii Norimbergenſis excerptum nuperrime euulgatos, poſtremum denuo ſuſcepi. Neque quicquam praeterea opus habeo, niſi vt ad aequos, doctos, ſapientes, iudices omnes & ſingulos, & ad hos verſiculos prouocem, quibus *cautiones* meas *medicas* finiui:

Si quis inexhauſtae cultor genuinus Hygeiae
Dogmate diſſideat, ſtudiis ſed iunctus amicis,
Vel nutans dubitet, vel ſurroget altera noſtris
Conſilio potiore potens, perſcribat in albo
Candidus expertusque, & limite terminet aequo!
Frugiferum moderamen amans ſine felle reponam.
Si quis in aduerſum iudex iniurius arti,
Probra meditrinae tribuens, altaria morbo,
Commoda confundens nocuis, & recta recuruis,
Exſpuat ampullas, ventis mandamus & vndis.
Pars errare volens erret; qui febris amore
Vritur, ardeſcat; bona munera numinis almi
Qui renuit, careat! noſtros, non ſubruet vſus.

ACTORVM EDINBVRGENSIVM SPECIMEN I.

ALTERANS EX MERCVRIO MEDICAMENTVM PROPOSITVM

AB
ANDREA PLVMMERO, M. D.
SOCIO COLLEGII MEDICORVM ET PROFESSORE MEDICINAE IN ACADEMIA EDINBVRGENSI.

Quamquam penitus perſuaſum habeo, fieri non poſſe, vt ad cognitionem certam virtutum & effectuum noui alicuius & incogniti remedii in corpus humanum per ratiocinia a priori, quae dicunt, perueniamus; huic tamen ego principio non poſſum quin exiſtimem haud incongruens eſſe, ſi affirmemus, certas concluſiones, aut ſaltim maxime probabiles coniecturas deduci poſſe ex cognitis quorumdam medicamentorum operibus, ad virtutes & effectus aliorum, nondum quidem tentatorum, ſed compoſitorum ex iis, quorum potentias per repetita experimenta conſtanteſque obſeruationes antea iam didicimus. Atque id tunc praecipue ſuccedere videtur, ſi per chemica experimenta de effectibus ex coniunctione certaque aliqua tractatione corporum in praeparatione adhibitorum reſultantibus perſpectum iam ſatis habeamus. Hac vnice ratione nouas quaſdam chemicae artis productiones primitus in medicorum praxin introduci fas eſt. Atque hic ratiocinandi modus primo me induxit, vt medicamentum tentarem, ex *ſulfure antimonii aurato*, & ex *calomelite*, compoſitum: haud ſine ſpe quadam rationali, fore, vt in quibusdam caſibus optato ſucceſſu

cessu bearer. Referam istos, posteaquam de medicamento ipso, eiusque praeparatione & vsu, quaedam monuero. Ex quo simplices quaedam antimonii & mercurii praeparationes, magnis suis & admirandis effectibus in multis morbis pertinacibus, obseruationi sese medicorum commendauerunt; factum est, vt chemici vbique gentium omnem suam adhibuerint artem, quo bina haec herculea remedia in varias formas permutarent. Verum quum multae ipsorum praeparationes rudiores viderentur, neque vsui opportunae, nouo sese accinxerunt operi, vt elaboratiores, subtiliores, mitiores, correctioresque exhiberent, repetitis laboribus, additionibusque variarum rerum. Summa autem exercitatio adhibita, & maxima spes innixa fuit vniendis & in vnum corpus permiscendis antimonio & mercurio, particulas, quae noxiae magis & inutiles videbantur, separando, & consociando elementa maxime actiua. His chemicorum laboribus debemus butyrum & cinnabarin antimonii, mercurium vitae, bezoardicum minerale, solare, lunare, iouiale, panaceas varias, aliasque elaborationes, quouis extra orbitas encomio ab inuentoribus mactatas. Vereor autem ne plura horum, per nimis officiosas chemicorum curas, actiua efficacia priuata sint; dum alia remanserint incorrecta & proposito scopo inepta.

Id, quod ego, post aliquam de effectibus experientiam, considerationi offero medicamentum, neque pomposo titulo, neque taedioso & perplexo laboris processu superbit; neque tamen prudentiorem quemquam, ob medicamenti facilem simplicemque rationem, praecepta in aduersum opinione imbutum iri, confido. Sulfur antimonii auratum, & calomeli, (seu vt vulgo scribunt, calomelas) e quibus haec medicina composita est, tam bene nota cuiuis sunt, qui salutari arti nomen dixit, vt artificium ipsorum vsusque memorari hoc loco non mereatur. Id solum notare debeo, praeferri a me *Angeli Salae* methodum praeparandi sulfuris antimonii, alteri in plerisque pharmacopoliis chemicisque collegiis praescripto (a). Hoc *Sa-*

(a) v. Salae anat. antim. part. 2. sect. 1. c. 2. p. 319. sq. oper. edit. Frf. 1647.

Salae sulfur, seu potius *lac sulfuris antimonii*, *Tachenius* (b) existimat idem esse, quod *Helmontius* (c) obscuris quibusdam phrasibus innuit, vbi dicit, verum sulfur antimonii visu vix differre a vulgari, nisi quod parum in viriditatem vergat. Cum hoc sulfure cinnabarin praeparat, cuius sexies sublimatae & vino infusae mirabiles celebrat effectus.

Haec ipsa cinnabaris videtur idem esse remedium, quod eodem tractatu memorat, mercurii diaphoretici nomine. *Tachenius* hoc sibi sulfur pro admirabili in tympanitide medicamento expertum laudat. Ex eodem parat linimentum, duobus non nominatis simplicibus mixtum, quod spinae, carpis, pedum plantis illitum, in curandis febribus tertianis non fallat.

Dixi antea me sulfur antimonii *Salae* sulfuri aurato officinarum praeferre; non ob eorum solum, quos modo dixi, auctorum laudes, sed etiam, quia in vulgari praeparatione, qua deflagrando paratur antimonium cum nitro & tartaro, multum veri sulfuris consumitur, puluisque ex scoriarum solutione praecipitatus pluribus constat terreis crassioribus antimonii & salium particulis. Fateri tamen simul debeo, non suppetere mihi Helmontiani sulfuris experientiam. Illud enim, quo adhuc in componendo eo, de quo ago, medicamine vsus sum, vulgari paratum fuit modo.

Quod ad proportionem sulfuris aurati & calomelitis spectat, quum primo ea medicina vterer, sciremque, facile aegrotam, quam tractabam, ex parca mercurii dulcis dosi ad saliuae fluxum excitari, tres sulfuris aurati, duas calomelitis, partes adhibui. Postea aequalia assumsi singulorum pondera, auxique dosin, vel imminui, pro re nata. In ipsa compositione non sufficere videtur, vt simpliciter misceatur calomeli praeparatum cum aurato sulfure; sed praestat, me quidem iudice, magis intime ea vniri, calomelite in crassiorem pulue-

(b) *Hipp. chem.* p. 198. (c) in verb. herb. p. 577.

puluerem confracto, ſenſimque addendo ſulfur auratum probe ſuper marmor laeuigato: quo facto rutilus ſulfuris aurati color in obſcure fuſcum tranſit. Adhibui ſemper in hac praeparatione *calomeli*, id eſt, mercurium dulcem, ſexies ſublimatum, (praeter primam illam corroſiui cum viuo ſublimationem praemittendam). Magis enim mite id exiſtimo, minusque aptum ſtimulandis inteſtinis, aut humoribus ad ſaliuationem diſponendis. Quod ad doſin, diaetamque obſeruandam, & effectus huius medicinae attinet, facile iſta ex ſequentibus hiſtoriis colligi poſſunt.

Ante aliquot annos foemina nobilis, triginta circiter annorum, ſtaturam iunceam, delicatam cutem habens, quum porrigine capitis laboraret, cum cruſtis duris & ſiccis, praecipue circa tempora, meum petiit, vt ab eo malo liberaretur, conſilium. Poſt varias purgantium remediorum cum calomelite praebitiones iuſtis interuallis repetitas, curſum, quem dicunt, ſeu medicationem ordinate continuatam, ex iis remediis, quae antiſcorbutica audiunt, praecepi, & topica quaedam medicamina, lotiones & linimenta, applicaui. His per aliquot hebdomades vſitatis, pars cruſtae ſeparari coepit; ſed, quum aegra nimis cito a continuatione abſtineret, ſenſim incrementa morbus denuo cepit. Iterum poſt quatuor circiter menſes vocatus, inueni cruſtas ſcabioſas tota non ſolum capillata parte, ſed & anterius per frontem ad ſupercilia & naſum, & in lateribus faciei ad aures vsque, ſeſe diffudiſſe. In capillata parte cruſtae non vbique ſibi continuae erant, ſed in largos, ſpiſſos, ſiccos tractus diſtinctae, cuti firmiſſime adhaerentes. Frictione vel ſcalptu furfureae cruſtulae abſcedebant; nihil vero vnquam effluebat humoris. In facie tenuis erat & alba ſcabies, cutis ſubtus craſſior, & in interſtitiis magis ſolito rubens. Nusquam praeterea cruſtae in cute apparebant; neque, praeter partium affectarum pruritum, aegritudinis aut doloris quicquam querebatur aegra. Pſora videbatur morbus, vel lepra incipiens. Hoc in caſu neceſſum eſſe ratus ſum mercurialis curationis legibus aegrotam ſubiicere: & leuis quidem mercurii dulcis quantitas ſaliuationem, quae ſufficere mihi videbatur, excitauit: exigua-

guaque praebia, altero vel tertio quouis die repetita, per quatuor hebdomades fluxum feruarunt, ad tres fere quotidie pintas Anglicas, feu libras (*pints*, Gallice *chopines*). Declinante fluxu, fotum capiti bis indies fieri iuſſi ex decoctis quibusdam plantis antifcorbuticis fixioribus, admixto & foluto fapone, & inungi vnguentum cum fulfure antipforicum. Hac methodo, & adhibito peniculo, cruftae promte decidebant, rafoque femel atque iterum capite, cutis perfecte pura atque fana cernebatur, & capillitium aeque ac ante fpiffum vegetumque progerminabat. Ita morbus omnino in hyemis principio videbatur profligatus; fed primo ftatim vere in temporibus rurfus fefe oftendere incipiebat fcabies, & perquam cito fupra caput & faciem verfus diffundi. Promtus hic morbi poft faliuationem regreffus, & quaedam eo tempore in aegrae negotiis circumftantiae, aliam meditari iubebant curationis methodum. Tentare conftitui fulfur auratum antimonii; fed, quum ipfe experientiam de eius medicinae virtute propriam non haberem, & vererer, ne in ventriculo maxime efficacitas eius fefe exfereret, emeticam vim corrigi poffe exiftimaui partim dofi minori, quam quae ab auctoribus praefcribitur, partim addito momento calomelitis, quo vel operatio verfus inferiora dirigi, vel felicius in fanguinem traduci, & ad penetrandos canales anguftiores, fine faliuatione, aptari poffe videbatur. Vt autem aliquam effectuum huius medicaminis notitiam mihi compararem, priusquam aegrae meae praefcriberem, praebium vnum aut alterum in me ipfo explorare decreui. Recepi igitur tres fulfuris antimonii partes, duas calomelitis, & modo fupra dicto praeparaui. Quinque huius pulueris grana mane, ieiunus, cum conferua rofarum deglutiui, neque hac dofi vllum in modum, quem fenfu percipere potuerim, affectus fum. Sequenti mane feptem cum dimidio eiusdem grana fumfi; neque hanc dofin magis perfenfi. Tertio igitur die decem grana cepi, quibus quidem naufea & vomituritio per aliquot horas excitata, ad ientaculum vsque, eoque die aluum femel plus folito depofui. His tentaminibus aptus redditus ad diiudicandam melius dofin & efficientiam medicaminis, quod praefcribere cogitabam, certam quantitatem eius pulueris iubebam in pilulas

lulas formari, cum extracto gentianae, additis aliquot guttulis olei caryophyllorum, atque ita diuidebam maſſam, vt ſex pilulis quindecim pulueris grana ineſſent. Ex his tres mane ab aegra capiendae erant, totidemque veſperi: cum poculo leuis decoctionis ligni & corticis guaiaci moderate calido, quo potu etiam ſitis fallenda erat. Fotus & inunctio prius dicta repetebantur, niſi quod, pro ſolutione ſaponis, ſulfuris flaui contuſi vnc. ſemis, ſalis tartari drachm. tres, in duabus decoctionis libris ebulliri praecepi. Quum aegrota tunc tam longe ab vrbe abeſſet, vt quotidie inviſere eam non liceret, peculiares regulas praeſcripſi, ſi quid forte accideret, obſeruandas, &, quauis data occaſione, curioſe inquiſiui in effectus medicaminis, curationisque progreſſum. Comperi pilulas nihil aegritudinis, nullum ad vomitiones vel deiectiones niſum ciere. Atque licet, vti ſupra innui, perquam facile ad ſaliuae fluxum mercurio excitari potuerit, plane tamen hoc remedium nullum oris affectum excitauit. Poſt decem ſolum ab vſus principio dies, die ſerena gelida foras progreſſa, exiguam faciei inflationem, & ſputi tenuis limpidi eiectionem paſſa eſt. Sed calore conclauis & lecti, ſumtis ex more pilulis, altero mane & tumor & ſaliuae fluxus ceſſauerant, poſtquam ea nocte ſudarat largius ſolito. Quamdiu hoc remedium vſurpauit, ſemper leni cutis madore verſus diluculum perfuſa eſt. Interea delapſae ſunt ſenſim cruſtae, ita, vt intra quatuor circiter hebdomades penitus remotae eſſent: iamque duos fere annos foemina illa, ſine vlla rediturae aegritudinis apparitione, transegit.

In alio morbo cutaneo aliud habui proſperae eius medicaminis efficaciae exemplum. Homo XXIIII. circiter annos natus, inſignem faciei turpitudinem oſtendebat, ex multis magnis maculis puſtulisque rubicundis. Eruptione hac ſubito poſt frigoris incautam perceptionem contingente, venae ſectio, veſicatoria, frequens purgatio, longusque tincturae antimonii vſus, tentata ſunt in principio, exigua cum vtilitate: hinc ſucci antiſcorbutici, pilulae gummoſae cum ſapone, ſerum lactis medicatum, & caprinum, vſitata diu, non meliore ſucceſſu: tandem ipſa per ſex hebdomades ſaliuatio remouendis ob-

 ſti-

ſtinatis hisce maculis non ſuffecit. Poſt tot ſucceſſu deſtituta conamina, puluerem tandem in praecedenti caſu deſcriptum tentaui, cuius hic itidem aeger quindecim bipartita quotidie grana ſumſit, & recens lactis ſerum largiter interdiu potauit. Intra menſes duos cum huius remedii vſu transactos (quo temporis decurſu etiam aliquoties medicationis intercapedinem fecimus) facies laeuitatem ſuam cutisque puritatem recepit, iuuante ſolum verſus finem lotione leniter ſiccante & detergente. Etiam hic aeger facile remedium tulit, ſine nauſea aut torminibus.

Quamuis nunquam huic medicamini venereae luis curationem a principio concrediderim, reperi tamen illud, quibusdam in caſibus, perquam vtile eſſe, ad praepediendum, ne repullularet haec contagio, & in fecibus eius euerrendis, vbi ratio mihi erat ſuſpicandi, haud radicitus per praecedentia medicamina exſtirpatam eſſe. Multi enim aegri in iſtis caſibus nimis ſubito ſeſe ſecretorum conclauium limitibus emancipant, & frequenter curationis filum abrumpunt, priusquam medicis ipſorum ſatisfactum eſt, vt ſecuritas a lue certa eſſe videatur.

Vir ingenuus gonorrhoeam paſſus, inque ea ſine arte iuſta curatus, nimis velociter exſiccato fluxu, quum poſt aliquot menſes peiora eius morbi ſymptomata perſentiſceret, ſine aequa noui contagii ſuſpicione, conſilium rogabat meum. In vtroque inguine bubo magnus erat, vlcus (*chancre*) in praeputio naturaliter magno & anguſtiori, atque tum aliquantulum inflammato, tumefacto, & phimoſin minante. Neceſſum duxi ſaliuam mercurio dulci ciere, qua, cum aptis remediis topicis, vlcus ſanatum eſt. Quum vero ſpes nulla diſſoluendorum bubonum appareret, applicata ſunt, quae pus facere ſolent; tandem eſcharoticis exſtirpare eos, conati ſumus. Ante vero, quam id omnino perfici poſſet, quum negotiis foris vrgentibus incumbere neceſſum haberet aeger, & ad diei vnius iter in rus commigrare, proculque degere, partes illas citius, quam voluiſſemus, cicatrice obduci paſſus eſt. Ego vero, vt, quantum fieri poſ-

ſet,

ſet, praepedirem prauos effectus, inde metuendos, quod medicatio non ex voto continuata & abſoluta fuerat, praeſcripſi id, de quo ago, remedium, hac ratione:

R. Sulf. aurat. antim. calom. non praepar. a. drachm. duas: calomeli in craſſum puluerem redactum laeuigetur ſuper marmor, per vices addendo ſulfuris antimonii portionem, & diuturno tritu fiat puluis ſubtilis: hinc

R. puluer. praecedent. vnc. ſem. gumm. guaiac. drachm. tres reſin. guaiac. drachm. vnam, balſam. capiui q. ſ. vt fiat maſſa pilaris, ex cuius ſingulis drachmis formentur pilulae XII.

Ex his pilulis tres quouis mane, totidemque veſperi, ſumere iuſſi aegrum cum poculo decoctionis lignorum, eiusque etiam ordinario potu. Aliquot hebdomadum ſpatio abierant reliquiae bubonum omnes: quamuis vti poſtmodum faſſus mihi eſt ipſe, fieri non potuerit, vt exigua aliqua diaetae vitia ruri ſemper euitaret, potumque ordinarium praeſcriptum biberet, cui ſerum lactis ſubſtituit.

Aegrum nactus ſum virulenta gonorrhaea & alterius inguinis bubone affectum. Poſt ſolitas praeceptiones, de diaeta, potu, reliquis, & penetrantis fotus vſum, coepi curationem cum doſibus quibusdam mercurii dulcis, quas una aut altera pilularum cochiarum praebitione expurgaui. Alternis ita vicibus ter quaterue repetitis mercurio & purgatione; vſitatisque per interualla refrigerantibus, balſamicis, detergentibus, pro circumſtantiarum & ſymptomatum ratione, quantitas effluentis materiae minuta eſt, colorque & conſiſtentia in meliorem partem mutata. Sed ſemper aliquis manebat effluxus, & bubo, quamuis a principio paruus, haud multum minuebatur. Praeſcripſi igitur pilulas praecedenti in caſu laudatas, cum decocto lignorum, quibus intra XX dies expectationi meae ſatis factum eſt, & curatio perfecta. Aeger hic domi egregie occluſus manens, & tenui refrigerante victu vtens, dum pilulis & decoctione vtebatur, largiter ſudabat.

Homini vlceroſam vrethrae humiditatem (*a gleet*) patienti, eamque non admodum inſignem quidem, ſed quae, poſt gonorrhoe-

ae curationem, quinque vel ſex menſibus perdurarat, easdem pilulas, eadem, qua prius, doſi praebui, quibus, cum vſu aquarum Briſtolenſium, intra duas hebdomades ſublatum eſt malum. Hic non quidem vniuerſali ſudore immaduit; ſed circa inguina & pubem plus ſolito madoris, idque aliquanto foetidius, expertus eſt.

Haec praecipua ſunt, quae adhuc feci, cum hoc remedio experimenta, e quibus concludere mihi licebit, non ſolum immune id eſſe ab aſperioribus plurium mercurii & antimonii praeparationum effectibus; ſed efficax etiam ad tollendas obſtructiones in remotiſſimis quibusdam anguſtiſſimisque corporis canalibus formatas; & in eliminandis recrementis obſtinatarum quarumdam aegritudinum promota diaphoreſi inſenſibili, aut ſudore: ea quidem lege vt prudens ſit vſus, & diaeta apta, aliisque, pro re nata, & aegri ratione remediis adiutus. Neque vero animus mihi eſt, id periclitari, vt explicem directos ſeu immediatos effectus huius medicinae in ſolidas aut fluidas corporis partes, aut vt, in quibus praeterea morbis vtile queat eſſe, determinem.

Non ea mihi eſt, collectores actorum medicorum nobiliſſimi, ambitio, vt hoc, quod vobiſcum communicaui, medicamen inuenti noui titulo commendari merere putem, aut caſus, quos retuli, ſuo merito in collectione veſtra commemorandos. Non dubito, quin alii medici ſulfur auratum antimonii, alterandi & diaphoreſin mouendi ſcopo vſurparint. Calomeli etiam frequenter in exiguis doſibus praebetur, eodem fere conſilio. Quibus rebus alii forte ante me inducti fuere, vt eadem medicamina coniungerent. Quum autem eius me rei exempla reperire non meminerim, non incongruens ſchemati veſtro exiſtimaui, ſi effectus, ex huius medicinae vſu a me obſeruatos, ob oculos vobis ponerem. Quod enim ad me attinet, perſuaſus ſum, rem eſſe non nullius pro medicis momenti, veros genuinosque remedii cuiusquam, quantumcunque ſimplicis & communis, effectus certis experimentis confirmatos habere; perſuaſus denique, huius generis obſeruationes aeque vtiles eſſe poſſe, quam quibus non niſi prodigia naturae referuntur.

ACTO-

ACTORVM EDINBVRGENSIVM
SPECIMEN II.

EXERCITATIO DE AVRIGINE.

Vbi theoreticae doctrinae vnice ad resoluendam quaestionem aliquam theoreticam applicantur, vtile equidem est falsos earum colores luci exponere; ast vbi eo adhibentur, vt naturas aegritudinum explanent, & vel directe, vel per consecutiones sat speciosas in ipsam therapeuticam medicinae partem influxu quodam suo intro ducantur, debent sane examinari penitus, vt aut momentosae veritatis obtineatur confirmatio, aut extra aleam res publica collocetur, quo minus per errorem aliquem periculosum seduci queat. Hoc pacto vt publicis commodis inseruiam, propositum mihi est, examinare caussas morbi perquam vulgaris, auriginis, cuius quidem tractatio a plerisque medicorum systematum, auctoribus ea instituitur ratione, quae, me quidem iudice, prauos effectus inducere apta est.

Inter frequentiores icteri caussas a quibusdam maximi nominis auctoribus recensetur obstructio vasorum hepatis extremorum capillarium, quam ab inflammatione, scirrho, pituita, reliquis, pendere posse dicunt. Ego vero e contrario fieri non posse reor, vt obstructio vlla in extremis ramulis vasorum hepatis sanguineorum hunc morbum producat, nisi in peculiaribus quibusdam casibus, vbi remotae instar caussae agere queat: qua de re infra mentionem iniiciendi erit locus. Negationis huius probationem fundare velim in natura secretorum liquorum omnium, qui nunquam in composita humorum corporis nostri massa apparent, sed tum demum incipiunt diuersas suas proprietates euoluere, posteaquam a reliquis

ſuccis per ſua organa ſecernentia ſeparati fuerunt: atque tum quoque earum qualitatum, quae vulgo ipſis adſcribi, & ex quibus dignoſci ſolent, participes non eſſe videntur, donec vlterius praeparati & in largiores aliquos canales intruſi ſint, vbi quantitas ipſa occaſionem examinis bonis praebet. Quod ſi, ita ſecreti, atque praeparati, cum aliis poſtliminio humoribus, ſine noua compoſitionis ſuae mutatione, remiſceantur, tunc omnino euidenter ſuis ſeſe effectibus patefaciunt. Quandoquidem igitur particulis, ad componendum quemquam noſtri corporis liquorum deſtinatis, proprietates eiusmodi liquorum ipſae tribui nequeunt; perſpicere equidem non poſſum, quomodo particulae ad bilis compoſitionem facientes perhiberi queant bilis effecta producere, dum adhuc ſeparatae nunquam fuerunt. Plane cernimus, ſi qua ſecretio aliorum liquorum retinetur, qui colore, odore, ſapore diſtinguendos ſe nobis praebere apti ſunt, nusquam ſeſe eos alias in naturali ſua forma oſtendere. Ita, exempli cauſſa, in homine hydropico, cuius vrina vel compreſſione, vel obſtructione vaſorum renalium ſuppreſſa eſt, abdomine inde & tunica celluloſa magnopere extenſis, non inuenimus aquas in his cauitatibus extra vaſa ſtagnantes realibus vrinae notis ſeſe diſcriminandas dare. Immo in cutis renumque euacuationibus, adeo ſibi inuicem ſuccedanes, vrinam per cutem exſtillare aeque non obſeruare licet, ac quicquam ſudori ſimile per veſicam expelli. Ab his aliisque ſimilibus exemplis colligere velim, obſtructionem ſanguineorum hepatis vaſorum, ſi, quatenus talis eſt, vnice conſideretur, neque bilioſas particulas cum reliquis liquoribus, qui per totum vaſorum ſyſtema circulari debent, remiſcere, neque adeo icterum accire poſſe. Video autem ratiocinationes, quae a poſteriori fieri dicuntur, multo maiorem reliquis ad conuincendos circa eiusmodi res animos vim habere: ideoque praeterea obſeruo, ſi particulae ad componendam bilem aptae omnes bilis effectus arceſſere poſſent, neceſſario conſequi, quoties eiusmodi particulae in magna quantitate ex portarum vena ad cauam ablegarentur, icterum effici debere, eumque adeo ſemper appariturum eſſe, vbi inſignis aliqua hepatis obſtructio contigerit. Quotidiana nihilominus praxis & obſeruationum copia ad nos

trans

transmiſſa docent, violentas hepatis inflammationes, graues abſceſſus, immo ſcirrhos totum id viſcus occupantes, ſine vlla auriginis apparitione eueniſſe. Exempla adeo obuia ſunt, vt auctores excitare opus non habeam. Vide ſolum *Boneti* collectiones. Concluſio itaque neceſſario ex his factis conſequens negat obſtructiones eſſe cauſſas icteri directas, ſeu, vt aiunt, immediatas. Obiici poteſt, me hactenus nimis abſtracte conſideraſſe obſtructiones, tamquam obicem poſitum tranſitui liquorum per extrema vascula; quando neceſſarias huiusmodi obſtructionis conſequentias reſpicere debuiſſem, quae, ex ipſis principiis meis, phoenomenis omnibus ſoluendis aptae eſſe videantur. Hae vero conſequentiae ſunt diſtenſio obſtructorum canalium, & compreſſio, quam adiacentibus partibus inferre debent, quas inter varias eſſe oporteat, quae bilem iam ſecretam contineant, vnde haec retro in vaſa ſanguifera remeare cogatur.

Vt opinionem meam de hoc argumento diſtincte exhibeam, neceſſe erit conſiderare diuerſas hepatis partes, quibus eiusmodi obſtructio impingi poteſt. Si in concauo contingit latere, in partibus prope ad magnos ductus bilarios ſitis, ſique eximie magna eſt intumeſcentia, concedam tranſitum bilis in inteſtina exinde retineri, atque ita ad remotas icteri cauſſas eiusmodi obſtructionem referri poſſe. At tamen euictum mihi nondum eſt, hunc effectum ab hepaticorum ductuum ſolorum compreſſione induci, niſi cyſtica etiam bilis impedita ſit, quo minus in inteſtinum duodenum effluat. Fundamenta dubitationis meae, an bilis hepatica hunc morbum efficere queat, indicabo. Tam ex ſapore hepatis in aliqua diſtantia a cyſtide fellis, quam ex experimentis cum collecta ſeorſim bile hepatica inſtitutis, clariſſime reperimus, liquorem eam eſſe blandiſſimum cum perquam exigua proportione particularum proprie bilioſarum. Praeterea organa ſecretionis in corpore pleraque videmus apta eſſe transmittendis particulis bilioſis vna cum reliquis ſuis liquoribus. Ita ſaliua ictericorum amaricat, vrinaeque & interdum ſudores linteis flauedinem croceam illinunt. Denique inſignis eſt quantitas eius bilis, quae cum tenerioribus alimentorum particulis continuo ad

maſ-

massam sanguinis refunditur, & probabile est quarumdam harum compositionem vi digestionis immutatam non esse: nullo tamen modo mixtio eius in statu naturali apparet. Ex his obseruationibus colligi posse videtur, biliosam hepatis lympham gradatim ita cum sanguine misceri posse, vt seipsam non manifestet: praecipue quum tam cito per excretionum organa ex corpore emitti queat: quod quamuis etiam non contingeret, vix tamen credi potest, tam conspicuum colorem saporem acrem, violentos effectus, tam subito produci per bilem hepaticam, vti quotidie obseruare licet, quamprimum sese icterus ostendit. His argumentis addere licet defectum aptorum experimentorum obseruationumque, quibus probari possit, arquatum morbum extra cysticae bilis efficaciam productum esse.

Quando alicuius generis obstructiones tumori occasionem praebent, altius aliquanto intra hepar penetranti, prope ramos pori bilarii, fieri potest, vt transitus bilis per has vias ex parte sufflaminetur, vt per ramos venae cauae inde resumi possit. Sed consequentiae huiusmodi bilis tanto minoris erunt efficaciae in producendo morbo regio, quam in superiori positione, quanto minor est quantitas bilis a transitu ad communem ductum impeditae. Vtque eo magis confirmetur, non esse hanc caussam isti aegritudini progenerandae adaequatam, notandum est, numerosa exstare exempla tumorum omnis generis in hepate repertorum, per anatomen corporum, quibus nullum icteri signum fuerat. Respectu vtriusque, quam posui, hypotheseos, obseruari praeterea debet, insignem efformandum esse tumorem, priusquam canalis bilarii parietes, tunica sua ligamentosa inclusi, sufficienter comprimi possit, vt, quos concessi, effectus habeant. Atque, quando sat magnus est tumor, angustare prius debet ipsos portarum venae ramos largiores bilariis ductibus contiguos, adeoque priusquam hi bilis secretae insignem diminutionem admittant. Si diminutio huius liquoris aequa proportione respondet coarctationi vasorum, transitura est bilis; si non omnem ductus transmittere possint, non nisi parca erit, quae intercipiatur, quantitas, effectus exiguus.

Vlti-

Vltima hypothesis, quam remouendam ponere debeo, est obstructio remotiorum a magnis ductibus bilariis vasorum; vbi, quum tubuli parui sint, minor etiam obstructorum canalium distensio maiori in illos efficacia pollebit. Ex iis, quae iamiam dicta sunt, videbitur necessarium certe esse, vt obstructio eiusmodi sat vniuersalis per hepatis parenchyma supponatur, quo id inde effici possit, quod communis opinio arguit. Sed tunc quoque obuium est, ea vasa, quae obstructa ponuntur, ipsos esse canales, qui liquorem secernendum suppeditare debent, vnde ipsa secretio praepedietur: id quod itidem perficietur compressione, a tumescentibus vasis inducta tubulis exiguis, e quibus bilarii canales suboriuntur, id est, ipsis secretionis organis. Si qua igitur est in mea, pro qua disputo, sententia veritas, particulas nondum secretas, quae quidem elementa componendae bili propria esse queant, icterum efficere non posse, licet mixtae sanguinis nostri massae maneant, sequitur, neque ex tertia illa hypothesi auriginem suborituram esse.

Consideratio haec obstructionum, in diuersis hepatis partibus, rationem, vt opinior aliquam largitur existimandi eiusmodi caussam ictero gignendo ineptam; quoscunque etiam alios in perturbanda oeconomia animali prauos effectus habere queat.

Quicquid fati doctrinam obstructionum hepatis manet, id etiam therapiam icteri alterare debet: atque si tantum abest vt hic morbus obstructiones pro frequenti sui caussa agnoscat, vt hae potius ipsum inducere non possint; tunc medicamenta, quae deobstruentia audiunt, earumque classes diuersae, peculiari materiae obstruentis indoli adaptatae, ad remouendum potius aut mitigandum aliquod symptomata, palliandosque quosdam auriginis effectus, inuenta, quam ad sanandum radicitus morbum destinata videbuntur.

Ex his, quae hactenus innui, facile colligent lectores, vnicam, cui ego quidem vim icterum producendi asserere velim, caussam esse obstructionem seu retentionem bilis in ductu communi cholidocho,

Oooo aut

aut in cyſtico, aut in hepatico forſan communi paucorum hominum, quibus hepatica bilis multo ſit, quam vulgo reperitur, validior.

Eiusmodi obſtructio a cauſſis multifariis dependere poteſt, verbi cauſſa a tumoribus magnis, aut abſceſſibus, in intima hepatis, vel alia quacunque parte magnis ductibus vicina; ab inflammationibus violentis aliisque tumoribus in ipſis horum ductuum tunicis; ab ipſorum parietum concretione; a violentis ſpasmis in inteſtino duodeno, qui venenis aut affectibus hyſtericis induci queunt; a magnis inflammationibus diſtenſionibusque eius inteſtini & praecipue a calculis vel concretis a cyſtide deciduis.

Sufficienter oſtendunt anatomici practici, quam frequenter ibi concreta aliqua reperiantur. Vix eſt ex his, qui obſeruata ſua ex anatome corporum humanorum litteris conſignarunt, qui hiſtorias huius generis omiſerit. Attendi ſolum velim, quanta earum varietas in *Morgagni aduerſariis anatomicis*, & in *actis phyſico medicis* ſit deſcripta, item in *Boneti ſepulcreto*, vbi numeroſa exempla collecta ſunt huiusce morbi, icteri, procedentis ab hac cauſſa, calculis. Maximorum etiam medicinae practicorum bene multi calculos annotarunt, ſublato ictero plurimum deiectos. Quam ob rem mirum eſt, tam parce hodie ad haec concreta reſpici in aetiologia curationeque huius aegrotationis; vt potius non niſi per tranſennam mentio eorum fiat, tamquam cauſſa, quae dari poſſit, ſine regulis vllis, ad tentandam expulſionem pro ſanatione perficienda. Vnice id inde eſſe puto, quod calculi, ſeu concreta, fere non obſeruata elabantur, ob ingratum inquirendi laborem.

Conſideremus praeterea, quam exacte labſus calculi ex veſica fellea in ductum phaenomena explanet omnia, in ictero vt plurimum contingentia, quod ab aliis cauſſis non ita fieri videtur: atque tunc merito reſpicienda nobis erunt concreta illa, tamquam multo frequentior, quam vulgo reputatur, huius morbi cauſſa.

Si exiguus in ductum labitur calculus inſignis bilis copia tranſire adhuc poteſt: &, licet vrina aegri obſcuriori colore tingatur, cutis

tis ſine tinctura manet; cyſtis gradatim bile repletur, vnde ſenſus ponderis in dextro hypochondrio; ſecretio in hepate imminuitur per maiorem, quae, bilis euacuationi opponitur, reſiſtentiam; quantitasque ſanguinis in venam cauam refuſi maior eſt, ex quo plenitudo vaſorum corporis, hinc ſenſus repletionis laſſitudinisque, cum propenſione in ſomnum. Vbi ſat magna bilis quantitas redundat ad ſanguinem, icterus apparet. Pro ſitus calculi mutatione, remiſſiones morbi, aut incrementa ſunt. Vbi concretum adeo magnum eſt, vt parietes ductus premat, dolores circa inferiorem ventriculi partem inducit. Si inſignius irritat, dolores acutiores & lancinantes magis euadunt, &, ſtomacho per conſenſum affecto, vomit aeger, vti in calculo renum. Perdurante irritatione, pars illa, vbi haeret calculus, inflammatur, ſimulque ſtatim afficiuntur uicinae partes. Inflammatio & dolor febrim producere valent. Si calculus penitus ductum obſtruit, excrementa flauedine tingi nequeunt, neque officium ſuum inteſtina peragent, ob bilis defectum, quae, in ſanguinis maſſam reſumpta, vrinam, cutim, oculos, reliqua tinget. Si confeſtim calculus in ductum illabitur, & omnino illum obſtruit, ſubitaneus enaſcitur icterus. Si velociter protruditur in inteſtinum, aeque ſubito remouetur morbus, liberato bilis tranſitu. Si plures ſibi inuicem calculi ſuccedunt, remiſſiones oſtendit aegritudo. Quoties eximium inter eorum prolapſus interuallum fuerit, toties periodicas reuerſiones habebit. Diarrhoea ſaepe hunc morbum ſanat, aut conſequentia potius ſanationis eſt. Quamprimum enim calculus inteſtino illabitur, bilis retenta conſequitur magno flumine & diarrhoeam excitat, quo tempore lapillum vnum vel plures inter excrementa alui reperire licebit.

Ita non ſolum ex concretis ſeu calculis iuſta ratio phoenomenorum icteri dari poteſt; ſed ex iis etiam ſolis effectus variarum cauſſarum manifeſtarum intelligitur. Morbus hinc, exempli gratia, oboriri notatus eſt, ex violenta ira, equitatione, emetico, paroxysmis febris, & variis aliis conuulſionibus, aut agitationibus corporis: quod non alio rationabilius modo contingere imaginari poſſumus, quam calculo, fluctuante prius in cyſtide fellea, his vero corporis

concuſſionibus eiecto. Inde mihi in promtu eſt exiſtimare, decipi frequenter poſſe medicos, vbi ſpaſmos, inflammationes, colicas, ingeſta acria, & ſimilia, in ictero procreando accuſant, per ſolam bilarii ductus conſtrictionem, ſine concreti vllius ope. Etenim, in his caſibus, aut non adeo permanentes poſſunt eſſe cauſſae, (verbi gratia, ſpaſmi non tam diu, ac de ipſa aegritudine conſtat, duraturi eſſe videntur) aut illae cauſſae non tam cito morbum inducent, quam ipſae apparent, quod de inflammatione valet. Atque ſi hic affectus a variis memoratarum cauſſarum dependeat, non tam cito, ac frequenter fit, euaniturus fuerit. Facilius igitur concipitur quonam pacto violentae eiusmodi occaſiones propellant concretum aliquod, cauſſam morbi directam ſeu immediatam.

Itaque ſi repertum eſt, calculos frequentiſſime originem huic aegritudini praebere, ſine acceſſione vllius ex reliquis iis cauſſis, quas aurigini producendae ſufficere ſupra conceſſi; ſique hae ceterae cauſſae adeo, vti monui aptae ſunt propellendis concretis ſeu calculis fluctuantibus, tam ſaepe in cyſtide obuiis; ſequitur, medici ad aegrum ictericum acciti primum quidem officium eſſe vt conſideret, an aliqua alia cauſſa manifeſta ſe oſtendat, ſine vlla calculi indicatione, vtque, pro peculari morbidae huius cauſſae indole, remedia praecipiat; verum, vbi vel ſymptomata calculi in bilariis viis haerentis cum reliquis complicantur, vel euidens ratio nulla eſt, quae raro fore videtur, cur non ſuſpicari liceat, calculos in partem occaſionum huius morbi venire, ibi ſingulariter, in curationis indicationibus, ad huiusmodi concreta reſpiciendum eſſe.

Obiectum eſſe ſcio notioni huic, de tam frequenter ex bilioſis concretis oriundo ictero, non repertos eſſe lapides in ductibus illis, quamuis in corporibus ictericorum diſſectis quaeſitos; in aliis vero fixos in ductibus calculos haeſiſſe, ſine praegreſſo ictero. Ad priorem obiectionem reſponderi poteſt, conceſſum iam a nobis, poſſe alias cauſſas originem huic morbo praebere. Et plures caſus ſupponi queunt, vbi, licet calculi produxerint icterum, poſtulari tamen nequeat, eos in corpore reperiri debere. Vt ſpecimen inter multa

vnum

vnum adducam: si aeger exhaustus diarrhœa intereat, quae, illabentibus in intestina concretis, tam frequenter contingit, vanum fuerit ista intra corpus reperiunda exspectare. Altera obiectione aeque parum probatur, quod probandum contra me foret, nisi singulares circumstantiae variae accurate simul obseruentur. Verbi gratia: satisne diu calculus in ipso ductu iam haeserit, ad producendum morbum, an vero solum mortis agone eo fuerit propulsus; magnusne satis sit, eumque situm habeat, vt cursum bilis impedire possit, an adhuc transitum huic liquori concedat; sanumne sit hepar, & aptum bonae bili secernendae, an potius aegre aliter habeat, & vel paruam aut nullam perfecerit secretionem vel liquorem a bile diuersum? Quod si enim circumstantiae posteriori ex his, quos alternatim proposui, modis se habeant, obseruatio ista vim obiectionis non habebit.

Vt autem ad curationis methodum redeam, iam proposui rationes, quibus permotus existimo, medicos in longe plurimis ictericorum aegrorum casibus ita agere debere, vt ad calculos expulsionem molientes attendant. Atque hoc eo adhuc magis necessarium videbitur, si caussas praeter hanc ceteras reputemus, quarum variae aut curationem non admittunt, aut vix patiuntur vt multa de successu curationis in iis tractandis spondeamus. Tales sunt largi prope ductum bilarium magnum tumores, venena aliaeque. Ab his igitur si abstrahamus, idque attendamus insuper, ceterarum caussarum plerasque non sufficientibus sese signis distinguere, vt a concretis dignosci queant, haud inepte affirmari posse videtur, de aurigine magis, quam de alia quaquam aegritudine dici posse, curari eam debere cum vna indicatione generali, expellendorum calculorum; spasmos vero, inflammationes, tumores, cetera, consideranda esse tamquam symptomata concomitantia, quae in curando aegroto omnino respici debent, dum praecipuam indicationem prosequimur. Medicamentorum vero adhibendorum forma atque intentio perquam prope ad eam accedat oportet, quae ad calculos renum vreteribus impactos ex vsu est, quippe cum hac, quam modo tractaui, materie, per analogiam eximie validam, conspirantes.

DISSERTATIO EPISTOLARIS.

VIRO ILLVSTRI
IOANNI SAMVELI NOB. DOM. DE BERGER
S. P. D.
PAVLVS GOTTLIEB WERLHOFIVS.

Quum nuper tam felici mihi esse contingeret, vt Cellis apud Te per horulas aliquot versari, tuaeque & humanitatis, & doctrinae, & experientiae, & bibliothecae splendidae thesauros admirari atque in meos vsus vertere liceret; communicasti, inter alia cimelia, mecum volumina priora duo rarioris adhuc in Germania operis, cuius tertium iam prodiisse cum gaudio comperi, *actorum societatis Edinburgensis medicorum.* (*medical essays and observations revised and published by a society of Edinburgh.* 1733. 1734.) Maximas eo nomine gratias ago, quod eius libri penitiorem notitiam acquirere per Te concessum fuerit. Institutum sane societatis nobile est, & in magna artis salutaris compendia atque incrementa eo magis paratum, quo insignior in eo elucet collectorum eruditio, diligentia, sinceritasque, & iudicandi facultas, & quo propius concinniusque omnia ad medicinae cultorum vtilitatem referuntur. Obseruationes barometricae, thermometricae, hygrometricae Edinburgenses, cum ipsis tempestatum successionibus, similibusque obseruationibus ex aliis locis comparatae, exacte recensentur: morbi epidemii sporadesque enarrantur: obseruationes atque exercitationes circa historiam partis ex arte nostra cuiuscunque, circa medicamenta simplicia & composita, operationes & experimenta chemica, anatomen, oeconomiam animalem, theoriamque & praxin tum medicam, tum chirurgicam, vbertim exhibentur, additis figuris aeri curate incisis: denique non solum detectio-

detectionum nouarum in quacunque medicinae parte vbicunque factarum, sed librorum etiam medicorum recens vbiuis terrarum editorum vel promissorum, aliorumque rei publicae medicae memorabilium catologus, quam fieri potuit exquisitissime, sistitur. Neque fere quicquam ex remotiorum nationum regionibus effugere posthac diligentissimorum collectorum studia posse videtur, quum Germanorum nostrorum obseruationes librosque iam adeo curiose enarrauerint, vt vix in ipsa Germania aeque nota forent, nisi inclitum Norimbergense commercium priores eruditionis medicae defectus eam in rem suppleret: cuius tamen commercii suppetiis etiam feliciter fruitur Edinburgensium societas, & supplet quaedam, quae illi inserta non sunt.

Edidit, verbi caussa, an. 1732. Erfurti cl. D. *Io. Wilhelmus Albrechtus*, professor iam & decus nouae academiae regiae Goettingensis, *obseruationes anatomicas circa duo cadauera masculina*. Distracta sunt breui exemplaria opusculi, adeo vt neque mihi legendi copia fieri potuerit, qui iam cl. auctori tam prope loco & amicitia iunctus sum. In studiosissimas tamen collectorum Edinburgensium manus venit, ex quorum T. 1. 337. sq. inter inuenta noua disco, amicum illum nostrum (α) reperisse vesicam hominis robusti in sex tunicas diuisibilem, e quarum numero musculosam eximendam putat, quippe meris fasciculis fibrarum irregularibus constantem (β); partem iniectionis cereae cinnabari tinctae, quae viam sibi parauerat inter cellulares membranas, quibus tunicae venae alicuius tegebantur, puluerem tingentem post se reliquisse (γ); iniecta cera in venam pulmonariam sinistram, repletam etiam esse venam aliquam adscendentem in extima pleurae parte, ad quatuor vel quinque pollices a vertebris, ramulosque vicinis partibus impertientem. Quae res, vlteriori indagine dignissima, si perpetuo, vel frequenter ita se haberet, vt pulmonaria & thoracica vascula inter sese confluerent, magna sane multis physiologicis pathologicisque obscuritatibus lux affundi posse videtur.

Inter

Inter exercitationes vberiores, quae maximam horum actorum Edinburgensium partem absoluunt, oculos meos tum plures curiosissimae aliae, tum inter alias ad se conuerterunt duae, altera, quae vol. I. p. 46. sqq. exstat, de *medicina aliqua alterante ex mercurio;* altera de *aurigine*, quam p. 305. sqq. exhibent. Prioris auctor est cl. *D. Alex. Plummerus*, collegii medici socius & professor academiae Edinburgensis meritissimus; alterius scriptor nomen adhuc reticuit suum. Constitui latine vtramque reddere, volante calamo, vt explorarem, an hoc specimine Germanorum nostrorum pluribus, quibus vel linguae, vel libri copia non est, idem ad huius integri cognitionem lectionemque desiderium existimulare possim, quo ego in tertium volumen propediem adipiscendum feror.

Medicamentum illud alterans ex mercurio, quod prior disputatio candide detegit, feliciter in tuam, vir illustris, praxin assumtum, & ad aluum saliuamque ciendam minus aliis mercurialibus ferri, & sine molestia penetrantissimum efficacissimumque esse, merito laudasti mihi: & ego iam ex eo tempore plusculis aegris meis cum optato illo successu praebui, praebuitque suis vir summus, amicus noster excellentissimus, *Aug. Joannes Hugo*, postquam illud sub titulo *pulueris alterantis Edinburgensium* in pharmacopoeas nostras introduximus, dedimus bis in die, cum magna efficacia, non nisi granum unum & semis, duo, tria, continuato per plures hebdomades usu, additis, pro re nata, aliis. Maiorem enim sulfuris antimonii dosin facile vomitum, calomelitis continuati saliuam ciere, inter nostrates dudum experti sumus. Constat, vti ex ipsa exercitatione patet, aequalibus partibus *mercurii dulcis sexies sublimati* & *sulfuris aurati antimonii.* Nos *Glauberianum* assumimus, in pharmacopoeis nostris *purgantis catholici* titulo dudum nobis vsitatum, v. *obseru. de febr.* Sect. III. §. II. not. h. neque minus laudabile existimauerimus tenerum illud sulfur tertiae praecipitationis, in cl. D. *Roempleri* dissert. de *catarrho suffocatiuo* descriptum & tantopere commendatum, de quo etiam vid. celeb. *Iunckeri conspect. chem.* p. 1023. 1025. Quod cl. *Plummerus* praeferendum existimat sulfur antimonii *Salae* vereor

reor ne nimis ſimile ſulfuri communi ſit, & regulinis particulis, quae teneriores, & ſulfureis diſcerptae & immixtae, praecipuam ſulfuris antimonii vim conſtituunt, magis deſtitutum. Ipſae enim ſulfureae a communi ſulfure non differunt. Id vnum adhuc noto, ab ill. *Hugone* mihi relatum, aliquoties ipſum iam antehac aegros tinea chronica, achoribusque, & ſcrophulis affectos feliciter curaſſe, continuatis per aliquod tempus pulueribus, commixtis ex ſuccino, exiguisque doſibus mercurii dulcis, & purgantis catholici: quae res candidiſſimi obſeruatoris Edinburgenſis coniecturam confirmat, qua ab aliis forſan ingeniis ſimilia conamina, ſimiles miſcelas duorum illorum potentium medicaminum, ſponte etiam excogitari potuiſſe, vt cum ipſius inuento conſpirauerint, exiſtimauit. Pari ratione martialium cum ſulfure antimonii mixtorum magnam in chronicis morbis variis efficientiam, ac inſigne virtutis augmentum, & nos ſaepe obſeruauimus, & obſeruando praeiuerunt ill. *Hoffmannus* in *notis ad Poterium*, & b. *Lentilius* in *iatromnematis*.

Diſſertatio de *aurigine* in eo maxime eſt, vt probet, eum morbum non proxime & proprie hepatis obſtructioni bilisque ſecretioni impeditae, ſed bili, maxime cyſticae, iam ſecretae & regredienti, eiusque itineri obſtructo, idque plerumque ob concreta calculoſa in fellis cyſtide, deberi. Summam ſane attentionem merentur curioſae illae obſeruationes apud *Bonetum* & alios de ictero ex veſicae felleae calculis collectae, item cl. *D. Bezoldi* diſſert. de *cholelitho*, & amici noſtri doctiſſimi experientiſſimique cl. *D. Io. Guntheri Albrechti*, poliatri Hildeſienſis, *ſcrutinium icteri ex calculis veſicae felleae* 1696. editum. Et recte quidem cl. *Bianchi hiſtor. hepat.* p. 322. disquiſitionem de ictero ita claudit: "Iamque cum notabili "animaduerſione tractatum abſoluamus: icteros pertinaciores, vel "ſanatos & ſaepius facileque recidiuantes, exinde incurabiles reddi-"tos, a calculo cyſtidis felleae fere produci, cadauerum ſectiones "quam plurimae nos & Bagliuum docuere.„

Neque aſſenſum noſtrum exprimit ingenioſiſſimus *Pechlinus* obſeru. 58. L. 1. quam inſcripſit: *icterus ſine obſtructione folliculi*

fellei, *& eiusdem obſtructio ſine ictero*, vbi icterum a veſica fellea obſtructa rariſſimum eſſe, & fallere nos obſeruationum indices contendit, quando eum ab obſtructione veſiculae felleae, nunc etiam a calculo, repetunt; & vero eſſe ſimilius, in ipſa maſſa ſanguinis latere fermentum, archeumue operantem, qui ſecretionem, ſolidi texturae debitam, in fluido peragat, & τo χoλωδες centrale occultumque in ſuperficiem euocet. Non in manus noſtras peruenit laudata in eleganti diſputatione celeb. *Vateri* de *ictero ex contuſione dextri hypochondrii mox orto, & per diarrhoeam criticam breui ſoluto*, diſſertatio cl. D. D. a *Bergen*, profeſſoris medic. primar. Francofurt. de *bile icteri cauſſa ficta*: neque adeo quae doctiſſimo viro, cuius ſcripta politiſſima multo cum fructu peruoluere ſoleo, eam in rem ſit ſententia, aut dubitatio, adhuc edoceri potui. Meae vero tenuitatis iudicio bilis verae in ſanguine, cute, oculis, vrina, ſaliua, praeſentiam, in digeſtionis oeconomia abſentiam, vel defectum, omnia ſigna oſtendere videntur: quamuis regreſſa ad ſanguinis maſſam, & alieno loco, alienis particulis, poſt factam ſacretionem, implicita, aliena quaedam phaenomena exhibeat, neque, ſi ita lubet, eodem iure, quo ſuo in loco, bilis vocari mereatur, amaritudinem praecipue, praeterquam in ſaliua, vix oſtendere ſolita, infracto & temperato ſale bilis amaro in aliis liquoribus.

Vocabimus tamen ita, quia ſcholae notio, & praecipua ſeu ſpecifica differentia, & rei origo conſpirat. Si quid enim iudico, oriri vix ac ne vix quidem poteſt peculiaris iſte & ſpecificam ſui generis tincturam imprimens color, ſymptomatumque confluxus, niſi ex regurgitante, vt aiunt, ſeu redundante ad ſanguinem, & inde ad arteriolas etiam lymphaticas, & corporis habitum refuſa bile vera, quae iam praeparata erat, & ab hepatico ſanguine ſeceſſum fecerat, ſiue hepaticam, ſiue cyſticam, ſiue vtramlibet exiſtimes. Nullo experimento probari, nulla ratione ſufficienti euinci, nullo ſimili oeconomiae animalis exemplo illuſtrari poſſe videtur, ſaponem illum naturalem, exquiſite & ſingulari flauedine tinctum & tingentem, in globulos ſanguine ſpecifice grauiores collectum, tanto oeconomiae

cor-

corporis artificio in hepate, poſt paraeparationes varias, componi, ſeparari, ſecerni ſolitum, magnisque in vicina vſibus, per icteri ſymptomata vitiatis, deſtinatum, extra eius artificii conſortium, ſolo inteſtino ſanguinis motu, vti *Pechlinus* vult, vel neſcio cuius archei afflatu, ex ipſo ſanguine ſeſe euoluere, talibusque phaenomenis in apricum prodire poſſe, vti in aurigine ſenſibus obuium eſt. Talia ſi ſanguis, vel inteſtinum eius fermentum, vel archeus, praeſtare ex ſe poſſet, ſi talem ac tantam συγκρισεως διακρισεως poteſtatem talia haberent, tanto organorum & oeconomiae mechanicae apparatu opus non fuiſſe videtur, quantum ſecretiones omnes, & klioſa praecipue, requirunt.

Vaſis vero reſorbentibus venoſis ad cauam venam tendentibus, quibus alibi continuo humores varii in ſtatu ſano & morboſo, medicamentorum particulae, balneorum humiditates, mercuriales globuli, introrſum ſuſcipiuntur, quaeque, pro communi oeconomiae corporis ratione, in confiniis ſecretae bilis tam hepaticae, quam cyſticae, itidem dubio procul hiatus offerunt, reduci vtramque ad ſanguinis maſſam poſſe, nihil vetat. Ad certum tamen raritatis gradum, eorumque hiatuum proportionem, attenuati praeter naturam ſint oportet, & in ſerum klioſum conuerſi ſpiſſiores bilis globuli, vel inteſtino motu, & craſeos cohaeſionisque perturbatione, vel ſpasmorum ſiue idiopathicorum ſiue ſympathicorum impetu, vel vtriusque. Protruſi etiam ſint oportet in iſta orificia motibus retrogradis, vt eo adigantur, quo alias non niſi tenue & leue ſerum, non proprie klioſum, naturaliter inhalat, vtque deinde, vbi ad maiora vaſa venerint, vniti iterum, ſicut diſcerpti globuli liquidi homogenei ſolent, bilis verae imaginem auriginoſam repraeſentare, atque ita per corpus diffundi queant. Concipi hinc poteſt, quomodo multiiugae cauſſae, propinquae & remotae, morbum hunc vel directe, vel indirecte producere, & modo diutius, modo breuius ſeruare poſſint, & qui fieri queat, vt ipſe cyſtidis calculus, vel ſuo corpore, vel ſpasmis excitatis, ductum cholidochum occludens, & elabendo denuo aperiens, non ſemper id efficiat, quod ſaepiſſime ſolet. Scilicet requiritur in ipſa bile, partibusque ſolidis eam mo-

uentibus recipientibusque, certus habitus, certa agendi patiendique vis, vt regreſſus ad ſanguinem promoueatur. Motus illi anomali bilem iam ſecretam cohibentes a iuſto itinere, & retropellentes, vel, pro cauſſarum ratione, aeque ac aliae humorum ad aliena loca propulſiones, diu ſatis durare interdum continenter poſſunt, vel cum remiſſione aut intermiſſione repetere. Sique etiam intermittant, plerumque fit, vt altius iam maſſae circulanti immixta, vaſculisque remotioribus impacta ſit morboſa materies, quam vt ipſa aurigo, id eſt, cutis, oculi, lotium auriginoſum, tam cito, cum ceſſante illa motuum & ſtricturae peruerſitate, denuo ceſſare queat.

Neque igitur forſan adeo generalis pellendi calculi indicatio, vbicunque icterus apparet, adeſſe videbitur, vt non etiam aliis dicata indicationibus remedia, per experientiae fidem potius, quam obſtructionis hepatis pro proxima cauſſa habitae theoriam reperta, amara, ſalina, euacuantia, ſubadſtringentia, tonica, martialia, acidulae, praecipue Pyrmontanae, multis ſaepe nominibus commendanda eſſe videantur. Atque haud ſcio, an, qui primum icteró laborat, neque alia calculoſae diſpoſitionis indicia habet, in eius vitii ſuſpicionem merito ſtatim venire queat: licet altero oculo ad id reſpicere nunquam nocuerit.

Vel ſolus ille infantum plerorumque recens natorum icterus, medicatione vix ac ne vix quidem indigens, a ſola noua, poſt hauſtum aerem, ſolutumque vmbilicum, & interceptam cum materno corpore connexionem, ſanguinis circulatione circa hepar, atque inde oriunda irritatione & ſtrictura, bilisque tenerius cohaerentis impetu nouo, & facillimo regreſſu, oſtendit, quam multi eſſe queant, quam multi ſint icterici, ſine calculi ſuſpicione iuſta. Sub ſtatu epidemio febrium intermittentium, continuarum, continentium, purpurae etiam & rubrae & miliaris, cui declinanti & imperfecta criſi ſolutae auriginem ſuccedere ſaepiuscule obſeruauimus, & alias etiam, tot ſaepe viſuntur icterici, facile curandi, ſine calculi expulſione, neque, ſublatis ſemel anomaliis craſeos & motus humorum fibrarumqae,

que, iterum relabentes, vt, licet frequentiſſime icteri, praeſertim recidiui, pertinacis, exitioſi, cauſſa continens vel coniuncta ſit calculorum, vel concretorum tartareorum, in cyſtide progenies atque exinde propulſio, alias tamen cauſſas haud immerito, ſine calculis, ſaepe ſaepius concedere debeamus. Quod ſi igitur per ſua ſe ſigna aurigo manifeſtet, quae egregie recenſentur in *Nenteri fundamentis medicinae*, ill. *Bianchi* hiſtoria hepatis, *conſpectu medicinae* celeb. *Junckeri*, itemque, ne plures auctores memorem, in peculiari diſſertatione elegantiſſima excell. *Schultzii* de *ictero*, tunc omnino, vti prudenter doctiſſimus auctor Edinburgenſis innuit, & ad alias cauſſas omnes, & ad calculi forte prolabentis ſuſpicionem reſpiciendum eſt. Elegans videtur, & his reſpectibus apta medendi methodus, quam, ſat ſibi ea in re conſpirantes, quos modo laudaui, auctores exhibent. Arrident etiam praecipue celeb. *Schultzii* de ſpeciebus cauſſisque icteri variis, & de ipſis calculis veſicae felleae, §. 16. & 25. notata. Perplacet eius methodus, cautionesque practicae, quibus, vbi de toni roborandi indicatione agit, haec addit: "Laudant alii "martialia; ſed excell. *Alex. Camerarius* plurimum celebrat corticem "Peruuianum, quem imitaturus legat diſſertationem de vſu corticis "a febre ad icterum extenſo. Et quamquam ipſemet experiendi hanc "methodum occaſionem nondum habui, ab expertis tamen fide di"gniſſimis viris cognoui, quod omnino bene ſe gerat haec medicatio.

Enimuero ad coercendam ſecernendae bilis craſin, vt ſecreta neque concreſcendo in calculos dictos apta ſit, neque turgeſcat nimis atque attenuetur; ab roborandum tum ſecernentis viſceris, tum ductuum ipſorum, ſpasmis & expanſione debilitatorum, tonum; ad ſubigendam, quae circulantibus humoribus vaſculisque alienis intruſa eſt, bilem; ad reddendum vaſis non bilariis, alieno pondere liquorisque peregrini impetu deiectis, robur; & ad digeſtiones excretionesque in ordinem redigendas; atque ita ad multiplices in ictero calculoſo vel non calculoſo indicationes aptum omnino cenſeri debet tantopere commendatum a celeb. *Camerario* remedium: cuius laudata diſſertatio vel ſola contemtoribus corticis os obturare deberet, vt, loco ge-

neralium edictorum, limitationes iustissimas admitterent, &, omissis conuiciis & infructuosis disceptatiunculis dialecticis, in vnanimem artis merito locupletandae & ab abusibus separandae, seruatis vsibus, culturam per experimenta & analogiam rationalem conspirarent.

Neque ipsa calculi decidui, tamquam frequentissimae icteri caussae, idea huic medicamini, rite vsurpato, obesse videbitur his, qui propulsionem per fibras tono deiectas tonicis remediis promoueri considerauerint, & viri iudiciosissimi ill. *Heucheri* affinis tui egregiam dissertationem de *calculo* per adstringentia pellendo legerint atque ponderarint: praesertim cum quid polleat haec tonica bilis vitiorum antidotus, in bilariis ductibus aperiendis, iustaque eius humoris crasi, iusto fluore promouendo, aliunde constet, vt genesin calculorum felleorum saepe subitaneam, mature data praepedire, & coniunctas, analogas, succedaneas aegritudines biliosas tollere, & multis bilis periculis & molestiis, ictericis vel non ictericis, auertendis apta esse haud immerito videatur.

Memoranda omnino in rem praesentem sunt, quae in libro pereleganti, quem mecum communicare haud grauatus es, ill. *Caroli Richae constitutionibus epidemiis Taurinensibus*, de febribus biliosis ex tertiano genere epidemiis a. 1722. recensentur, vbi in variorum emortuorum cadaueribus calculi vesicae felleae reperti sunt, & vbi nullum remedium, praeter corticem peruuianum, mature & iuste adhibitum, pericula multiplicia, acuta & chronica, auertere potuit. Verba huc spectantia exscribam, quia liber in nostris oris rarus est. p. 62. sqq. "Totum, quod metuendum erat, maxime ab crassitie "ac inertia succorum & bilis potissimum, vt hanc vnam pro cunctis "afferam, vitellinae, vt aiunt, prassinae aeruginosae, pendebat, cuius "haud obscura indicia petere erat ab ipsis excretis iam tum quidem "cum coercita haec adhuc ab ambientis aeris frigore, nec irasci po-"tens, & suopte ingenio excandescere, febres tantummodo intermit-"tentes attulerat. Quantum vero eiusmodi humorum excretio siue "sincera siue variegata sit, medicis facessat negotii, norunt practici.

"Quo-

"Quotiescunque enim apparuerit, illa, dat ſemper anſam ſuſpicandi "aliquam prauitatem ſubeſſe, quae morbum reddit non contemtibilem "etſi alioqui mitem, quod Hippocrates docuit. Mites vtique ade-"rant, quamdiu intra intermittentium limites conſtitere, etſi minime "contemtibiles, memoratae febres, facili tum marte ſuperandae. "Vbi vero, ſaeuientibus inopinato auſtris, in ſubcontinuas eaedem "degenerabant, aut ab ipſo ſtatim ſui exortu toto penitus caelo ab "intermittentibus diſtare videbantur; quibus hic quaeſo artibus eni-"tendum, quibus occurrendum praeſidiis, vi quorum aegri, ab immi-"nenti exitio, tuto poſſent euadere? Nullus hic induciis locus; nulla "hic Fabio ſpes, qua cunctando poſſit reſtituere rem. Talis ſiqui-"dem eſt eiusmodi ſuccorum natura & conditio, vt nullam ferant ad-"uertente *Mercato*, in exhibendis auxiliis moram, quum certum ſit, "nullum poſſe beneficium, gratiam, aut auxilium, a natura recipere.„ Indicatis hinc purgationis, in tali ſtatu, periculis, maiori vero & tutiori venae ſectionis vtilitate: "Saepe, ait, p. 65. ſq. parandus hac "methodo erat aditus auxiliis ceteris, ac eorum principi, cortici peru-"uiano.— Ne vero quis me putet vana loqui; lubet methodum, qua "cum ego, tum alii plures praeſtantiſſimi huius ciuitatis medici in hu-"iusmodi naturae febribus curandis vſi ſumus, fuſius exponere, "eamque nonnullis curationum hiſtoriis ac practicis animaduerſioni-"bus illuſtrare. Vtque ab iis ordiar, quae, ingruente hyeme, per-"niciofum characterem induerant, vtpote quae nedum ſecuritatem "praeſidii, ſed celeritatem expoſcere videbantur magis, quam cete-"rae, quae ſuperiore autumno praeluſerant; conſultum iis erat corti-"cem ab initio protinus exhibere; febrile hoc modo fermentum, vt "cum vulgo loquar, quodcunque illud ſit, vel exiguum prorſus ac "inconſpicuum, vix editum illud, edomando ſtatim, ac ſubigendo "penitus ne eletum magis euectumque nimis, ac furens, ingentes "deinde tumultus induceret, quibus compeſcendis nulla poſtmodum "artis praeſidia ſufficerent. Quodcunque, aio, fermentum ſit, cum "quoue in angulo latens occultumque. Non enim hic tot inanes "coniecturas repetere ſubit, quas hac in re innumeras exco-"gitatas ſcio, ac quotidie adhuc excogitari ab iis, qui artem ſuopte "inge-

"ingenio a vulgi ſtudiis abhorrentem; incertis & plerumque falſis o-
"pinionibus foedarunt: an ſtagnans aliquid, quod egeat moueri;
"num fixum quidpiam quod expetat exaltari, an quicquam exaltatum
"quod exigat deprimi; num quid intempeſtiue influens, quod de-
"beat inhiberi; an denique obſtructum quid, quod indicet reſerari?
"an intra ſanguinem rurſus conſtituendum illud ſit, vel citra ſangui-
"nem, vel vltra? Nos haec linquimus agitanda iis, qui lites amant,
"nubemque hinc ſaepe pro Iunone amplectuntur.,,

Exponit deinde defenditque ſuam ſententiam de meſenterio, praecipua eiusmodi febrium ſede, & "elucet hinc, inquit, ſole meri-"diano praeclarior eiusmodi febrium, tum praecipue illarum, quod "idem etiam iis abſentibus ſubludebat, ſymptomatis, dirorum nem-"pe abdominis cruciatuum fomes primarius & prope dixerim nata-"lis locus. "Harum olim meminerat *Ballonius*. – – Conſpi-"cuum id magis fiet, ſi, quem illi vſum & munus tribuit praecla-"riſſimus *Morgagnius*, mente recolimus: videlicet, vt ſanguini, per "meſentericas venas ab inteſtinis ad hepar adſcendenti, multas in "tranſitu ex iis, quibus copioſe ornatur adipoſis cellulis, particulas "oleoſas pro ſeparatione bilis admiſceat. Confirmant aſſertum ca-"dauerum luſtrationes, in quibus plerumque bile atro flaua turgida "veſicula fellis occurrerat, defectu nempe illius olei, quod in ſtatu "naturali, vna cum ſanguine, per meſentericas, quae ſeſe in portam "exonerant, venas, hepati ſuppeditatur. Nonnullis totam *lapillis* "refertam inuenimus, intus foriſque ita nigricantibus, potius vt car-"bones, quam calculi eſſe viderentur. Hoſce quidam ex iis qui prae-"ſentes aderant, aderant autem quampluures rerum medicarum ac "anatomicarum ſtudioſi, obſeruationis confirmanda percupidi, num "hi ſcilicet igni admoti flammam conciperent adque extremum vs-"que alerent, lucernae admouerant, ſed leues quidem crepitus edi-"dere, flammam autem non ſeruauere, quod peculari vitio eius, in qua "concreuerant, bilis accidiſſe arbitror. Nos equidem id ipſum olim "aliquoties experti ſumus, ac paene totos comburi animaduerti-"mus. Hos inter rerum fluctus praeſtantius ſubſidii genus, ac ſa-
"era,

"cra, pene dixerim, anchora cortex erat, siue intermittentis toto "sui decursu typum febris retulerit; siue in acutam migrauerit illa; "siue eadem subcontinua ab ortu exstiterit, saepeque hinc, obscura "inter simulati veluti circuitus vestigia, medentes eluserit; siue de-"nique, nulla praesenti febre, alui tormina tantummodo desaeuie-"rint. Nulla hic aduocanda sui generis materia, quae catharticum "suaderet, aut exspectanda medicorum scriptis adeo celebrata hu-"morum coctio; ne forte, dum hisce totus incumberet medicus, "vota ferens naturae, euacuato purgantibus, quod adhuc reliquum "erat, sero, aut datis, inani cunctatione, morbo induciis, altiori-"bus actis radicibus, malum ingrauesceret.

Germana his omnino sunt, quae maxime in constitutionibus epidemiis annorum huius saeculi XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. obseruauerunt mecum omnes medici nostrates, & Tu, vir illustris, & ciuitatum regionumque vicinarum & remotarum medici plurimi: vt adeo merito aliis, qui talia pericula febrium spontanea, & tam manifestam in illis corticis vtilitatem & necessitatem non viderunt, & ex sua experientia alienam, ex abusibus vsus praeiudicant & condemnant, merito dixerim *obseru. de febr.* "tu si hic sis, si, quod nos, "videris, noueris, exploratum habeas, aliter sentias.,,

Patet vero ex ipsa illa de lapillis in fellea vesica, ex vitio febrium, cortice mature dato vnice certo sanabilium, genitis, is, quem supra laudauimus, eius remedii vsus, in icteri etiam ab eiusmodi caussa, eiusque saepe, iterum iterumque progenitis calculis, recidiui, curatione: vti ex reliquis, quae hactenus proposui, constare satis videtur, quam aequiter rectum corticis vsum, cum celeb. viris, *Alex.* & *Elia Camerariis* & *Lanzono*, in supra laudata *Camerariana* dissertatione excitatis, a febre ad icterum, pro re nata, extendendum iudicemus. Tempora vero morbi, atque indicationes prohibitionesque, rite discriminare oportet. Non ipsos spasmorum acutorum praesentes paroxysmos, non continentes, inflammantes, aliasque alienas febres, non obstructiones labesque vi remedii superio-

res ſcirrhos, abſceſſus, & ſimilia, quae in febribus etiam intermittentibus corticis vſum prohibere ſolent; ſed ea auriginum genera, tempora, circumſtantias, vbi nihil contra indicat, cum laudatis viris, ſperamus atque experti nouimus, ab hoc remedio rite & prudenter vſurpato, praemiſſis, coniunctis, poſtpoſitis, pro indicatione, aliis, tantum opis euidenter ſaepe nanciſci, quantum ab aliis exſpectare vix liceat. Quid in vſu eius medicinae cauendum ſit, quomodo euitandi abuſus, clare ſatis oſtendiſſe me puto in *obſeruationibus de febribus*, & *in cautionibus medicis de limitandis laudibus & vituperiis morborum & remediorum*, vnde iſta ad huius etiam biliosi morbi curationem facile fuerit applicare.

Gratulor mihi, tua approbatione, tuae experientiae pleniſſimis ſuffragiis firmatas eſſe omnes regulas & limitationes, ibi a me ſcriptas: gratulor, acceſſiſſe, quem beneuole mecum communicaſti, conſenſum ſummi viri, patrui tui, & bene multorum praeterea genuinorum medicorum, qui, pro regularum ratione & modulo, rem ipſam prudenter experti ſunt. Contradixerat mihi, vt noſti, ſine eiusmodi experientia, cl. *Goelickius*, quum obſeruationum de febribus librum edidiſſem, libello quem de *laude febris falſo ſuſpecta*, aduerſus illuſtris patrui tui *laudem febris merito ſuſpectam*, inſcripſit: ſed ita contradixerat, vt ipſum cum ſuis animi affectibus & praeiudicatis opinionibus, non cum libri argumentis rem habuiſſe, & perſonae meae certas ob cauſſas infenſum fuiſſe, cuilibet pateret. Cauſſas illas facile apparet nihil aliud fuiſſe, niſi cenſuras meas in ſcripta quaedam eius, quas in ipſo illo *obſeruationum* libro feceram, & quarum impatiens fuerat. Indicaui loca, & leuidenſes viri obiectiones voculasque iniurioſas modeſtiſſime, remoui, in ſecundo *cautionum medicarum tractatu*, *animaduerſionibus de limitanda febris laude.* Iam tamen tunc agnoſcebam, quieſcere eum & veritati concedere vix poſſe; rogabam vero vt, ſi amplius pugnare vellet, "plauſtra "conuiciorum in ſtabulo relinqueret, ſi ſine iis certare poſſet, quod "poſſe vix ſoleant, quibus mala cauſſa ſit, & praecepta opinio domi-"netur.„ Petitioni quidem locum non dedit: eo tamen ipſo id, quod

modo

modo dixi, egregie confirmauit, editis nuperrime plagulis duabus, quibus quot paginas, tot plena conuiciorum plaustra, rerum omnino inania, in campum denuo produxit. Protrusit nempe in lucem d. VIII. April. a. clↄ Iↄ CCXXXV. *epicrisin*, vti longus titulus fert, *in excerptum commercii litterarii Norimbergensis, quod hebdomade* XXXIX. *a die* XXX *Sept. a.* clↄ Iↄ CCXXXIII. *ex litteris DD. Pauli Gottlieb Werlhofii ad DD. Goetzium Hannouera d.* XXX *Augusti scriptis p.* 305. 306. *illis insertum est, vna cum breui discussione quaestionis, quis helleboro rectius indigeat? an Werlhofius, an vero disputationis de laude febris falso suspecta auctor? additis simul rationibus, quare praedictae disputationis auctor compilatori cautelarum medicarum de laude morborum ac remediorum temperanda non sit responsurus, Francofurti & Lipsiae*, sine auctoris & bibliopolae nomine. Scilicet pauci elapsi erant dies, ex quo ad manus meas peruenerat *Goelickiana* disputatio de *laude febris falso suspecta*, quum litteris quibusdam meis, ad b. *DD. Goetzium* Norimbergam datis, sequentia insererem verba, praeter meam intentionem edita: "Ante paucos dies in manus meas incidit dissertatio de laude febris falso suspecta, *cuius auctor Cohausenii* archeum febrium fabrum, *Bergeri* dissertationem de laude febris merito suspecta, & meas *denique* obseruationes, *frustra erroris suspecta reddere allaborat. Bilem atram, qua turget, in* meas *praecipue* obseruationes, *in praefatione maxime & p.* 28. 32. *crude, & sine vlla rationis aut argumenti vmbra, euomit. Neque est cur aegre id feram, quia id tribuendum videtur elleboro,, quem ipsi* obseruationibus meis *scriptis praebueram, ob dissertationis* de impostura corticis Peruuiani, & de noxio eius vsu, quamuis recto, *quae eiusmodi remedium indicare videbantur. Quod si forte per ἰσερεργιαν aliquam sapientior aliquando euaserit, vt rationibus & adaequata experientia, apparenter saltim, pugnet, respondebo: tantisper de iudicio inter nos cuiusuis viri prudentis securus ero.*,,

Aduersus haec verba illam epicrisin direxit, quam percensere sat erit, vt simul abunde refutata videatur. Miratur talia commercio Norimbergensi inserta; sed tribuit id sollicitationibus, quas facillime sibi fingit, meis. Concedit vera esse, quae de scopo di-

ſputationis dixi, ſed integrum ſibi aeque fuiſſe cenſet *falſo ſuſpectam febris laudem* (ſine limite) propugnare, quam ill. *Bergero* eam *laudem merito ſuſpectam* (iuſta cum limitatione) reddere; integrum aeque, ſuas de *impoſtura* & de *vſu recto noxio* diſputationes vindicare, (quas ita dictas vindicias in cautionibus meis abunde repreſſi) quam mihi eas cribrationi, vt ait, meae ſubiicere: quando ita eas cribraui, vt nihil in cribro remanſiſſe videatur. Nugamentum eſſe dicit, quod ſcripſi, obſeruationes meas ſibi non lectas, nedum intellectas, quum de ſimplici & plano ſint, & nemo ſanus contra librum non lectum ſcribat. Non *perlectas* dixi, quia ipſe *fugitivo* ſolum *oculo* luſtratas faſſus eſt: non intellectas, quamuis perſpicuas, ſimplices, planas eſſe gaudeam, in cautionibus meis probaui. Probauit vero ſatis ipſe, tum in diſputatione de *laude febris*, tum in altera de *humorum maturatione in morbis*, vbi ſine nomine meo verba manca & male intellecta allegauit, tum hac ipſa *epicriſi*. Elleboro ſe opus non habere deinceps diſputat, qua in re lubens cedo. Proclamat, neque in mea caſtra tranſire ſe velle, neque aſſumere corticis vſum, quod mihi perinde eſt. Permultas ſibi eſſe dicit rationes a priori, & numeroſa experimenta a poſteriori: quae contra me measque limitationes, per ſanam rationem, nihil facere poſſunt. v. *caution. medic.* tract. 2. §. 29. 30. Conuicia inania in id remedium paucis denuo verbis iacit quod a me pro catholico antifebrili, & vniuerſali febrium omnium domitore & exterminatore haberi criminatur, quaſi aeque, ac ipſe, limitationum obliuiſcerer: eodem errore, quo, in diſputatione de *maturatione in morbis*, verba mea de degeneribus Hippocratis filiis, cruditate *ſemper & vbique* expurgandas perperam docentibus, in peruerſum ſenſum mutilauit. Multa ſuarum formularum millia in officinis Francofurtenſibus exſtare laudat, quarum nulla vel ſcrupulum corticis recipiat, egregio genuinae experientiae, & ſolidae aduerſus innumeros doctiſſimos, prudentiſſimos, candidiſſimosque viros, multis experimentorum millibus expertos, diſputationis, teſtimonio. Delabitur hinc ad praefationem obſeruationibus meis praefixam, quam miſere ita torquet, vt inde eliciat, mores mihi prauos eſſe, id eſt ſtolidam ambitionem, tum impetum licentioſe irruendi in eos, qui mecum non

ſen-

ſenſerint, quia nomen meum primo reticere me voluiſſe ſcripſi. Atque inde rationem deſumit, quare cum ita male morato homine ſerram diſputationis reciprocare recuſet. Cur nomen primo reticere voluerim, quamuis conſilium dein mutarim, iudicet ex ſuis ipſe conuiciis. Nam noueram tales eſſe homines, quos notat ill. *Heiſterus* compend. anat. T. I. p. 168. Conferant velim praefationem meam, qui perſonam ignorant, cum obtortis *Goelickii* inſimulationibus. Subiungit facetum dicterium *Blondelli* cuiusdam, in act. erud. Lipſ. 1734. m. Octobr. relatum, tam ſubitam, quae in cortice elucet, vim febres fugandi, foederi cum daemone deberi: quod, qui ſerio exiſtimaret, tribus ſane Anticyris inſanabilis ipſi credo cl. *Goelickio* videretur. Denique certas illas cauſſas, quas ſupra dixi, ob quas ipſum mihi, tunc quum de *laude febris falſo ſuſpecta* ſcriberet, infenſum fuiſſe iudicaui, nihil aliud eſſe ſomniat, quam quod ante plures annos, vti nunc demum ſuſpicari incipit, & ſuſpicioni falſiſſimae ſuae fidem ſubito adhibet, cl. *Stoerio* in refutanda *Goelickiana* diſputatione *de mutilo medicinae corpore* adiutor fuerim, & ab inimicis *Goelickii* ad ipſum refellendum inſtigatus, quos profecto nullos noui. Hinc miſſum me facit, &, intactis argumentis, in perſonam cl. *Stoerii* ad finem vsque inuehitur, quam ipſe, ſi lubet, vindicabit. Meum enim non eſt, alienis me negotiis immiſcere.

Ceterum libellus totus flosculis conuiciorum, verborum turpitudine, nullaque praeterea re, ita refertus eſt, vt famoſum iuris conſulti dicturi eſſent, niſi nomen clariſſimi auctoris *Goelickii*, adeo facile ex re ipſa, animi affectu, ſtylo, ſententiisque limite carentibus, ſoli ipſi propriis, & quia nullum alias inimicum habeo, adeo certo & facile noſcere liceret, vt tegere illud famoſasque ſine nomine iniurias ſpargere voluiſſe, vix ac ne vix quidem videatur. Vnum & alterum referam paragraphum, obſcenitatibus, quae nihil niſi chartam & ſcriptorem maculant, minus conſpurcatum, licet aeque iniurioſum, ac euidenter falſum: ex vno diſce omnes. Laudaram in praefatione ad obſeruationes de febribus praeceptores meos, quibus primitus debeam, ſi quid in me eſt, & inter alios ill. *Meibomium*,

mium, quem agnatum, amoris cauſſa, ſalutaui, & b. *Spieſſium*, profeſſores Helmſtadienſes. Addideram, huic me ſucceſſorem deſignatum, in eo ante aliquot annos fuiſſe, vt ad vitae academicæ delicias me in patria, vndecim iam annis relicta, reciperem; ſed factum eſſe, vt, collata aulici medici prouincia, in ſtabili heic ſede retentus ſim, ſed in praxi inquieta, qua a ſtudiorum dulcedine detinear. Scripſi illud ideo, vt partim indicarem, quibus praeceptoribus, viris longe praeſtantiſſimis, primitus debeam, quae tueor, dogmata; deinde vt ad noſtrates medicos inclitos, mearum obſeruationum teſtes & adiutores, laudandos, tranſitum facerem; vtque ſimul mei opuſculi defectus diuturna ab academicis ſtudiis abſentia, & operoſae praxeos turbis excuſarem. Cl. *Goelickius* nihil in his omnibus niſi ridiculam ambitionem inuenit, quia non niſi limis oculis intueri dignatur. Hac permotus, ſi ipſum audiamus, ex *Meibomiana* me gente oriundum gloriatus ſum. Mihi vero in oculis animoque verſatur *Senecae* illud: "qui genus iactat ſuum, aliena laudat.„ Vt ad iſtud iniuriarum & errorum ſpecimen veniam, quod relaturum me paullo ante recepi: "Perplexum, ait, atque dubium quodammodo "me reddit, quod vniuerſo obſeruationum opuſculo non aulicorum, "ſed maximam partem plebeiorum hominum, ſutorum, ſartorum, "textorumque chinchina curatorum exempla in medium producta "eſſe videam. Si aulici multi, qui plerumque aliam, quam homi-"nes vulgi, vitae rationem ſequuntur, curandi ipſi, medico aulico, "contigiſſent, aliter ſine dubio de vera eius efficacia ſenſurus fuiſſet. "Anne vero, mi lector, helleboro putes indigere eum, qui dul-"cem & quietam vitae academicae rationem, inquietae & turbulen-"tae praxi, quae ne nocturnam quidem medicis quietem indulget, "anteponit? Id tamen praeter omnem expectationem feciſſe Werl-"hofium ipſe ſincere confitetur, ſi, quae narrat, vera ſint.„ Iniurioſa ſatis eſt eiusmodi dubitatio. Non timebam a tali, quum nomen & locum ſcriptis meis ideo maxime praefigerem & ad omnes medicos noſtrates prouocarem, ne quis *Goelickius* obſeruationum anonymarum fidem vellicare poſſet, aut conſequentias neſcio quas ſibi effingere, quas ocularis quae cuilibet heic paret, experientia

refel-

refellit. Respondeant pro me, qui me norunt omnes. Sat notum heic est, notum tibi, vir illustris, an illustrissimorum procerum, nobilium, aulicorum, immo principis iuuentutis incomparabilis, cortice feliciter sanatorum, ex mea praxi, exempla vere & vbertim licuerit allegare: notum satis, an in vna & altera academia mihi professoris statio patuerit. Sed quid ista ad controuersiam? Si non nisi opifices curassem, & curatos recensuissem, si academia me nulla optasset, verae tamen forent obseruationes & limitationes meae, & falsae *Goelickii* sententiae limite carentes. Elleboro autem ideo aliquem indigere, quia inquietam praxin dulci academiarum otio praeferat, num quis cum sana ratione iudicabit, nisi dum animi affectus rationem obumbrant? Mihi, fateor, academia dulcior fuisset, quae non omnibus est, praesertim quando neque ibi praxeos turbae a medicis abesse solent, & aliae iusuper accedunt. Mihi inquam, dulcior fuisset academia, si rei familiaris, & necessitudinum, similiumque momentorum rationi aeque contulisset, cui qui se non accommodat, si qua commoda sede sedet, atque diuina operarum benedictione luculenter vtitur, quo pharmaco videbitur opus habere?

Ignosco facile bono viro, quem impetus animi iracundus transuersim agit, neque patitur, vt prius in personam meam statumque & mores aequiter inquirat, quam ista publice criminetur, quod praeterea tam nihil ad institutum facit, vt potius malam caussam arguat. Doleo vero sincere, me irae illi, & indecoris conuiciis, quibus non me, sed se ipsum, vir praestantissimus affixit, aliquam ansam dedisse per iocum istum meum iusto acriorem, quo elleborum me ipsi praebuisse dixi. Excidit mihi istud in virum doctum dicterium, sed ita excidit, vt crudis ipsius conuiciis expressum videatur, quo tamen nihil aliud indicare volui, nisi quod verum est, conuicia illa, quibus vir cl. obseruationibus meis labem adspergere frustra conatus est, non ex iusta ratione, sed ex bile atra, seu ira acerba mera, per refutationes meas acriusculas, ea intentione factas, vt praeiudicatis opinionibus medicarer, commota ortum duxisse. Patet illud vel inde solum, quod mecum plane sentientes medicos alios *Sydenha-*

hamium & *Brunnerum* iis ipſis diſputationibus ſummopere collaudat, quibus me, qui ipſius generales iniurias ſigillatim refutaui, tantopere criminatur, quod cum ſummis iſtis viris ſentiam. Ceterum neque inſipientem, ſed doctum, ingenioſum, & bene meritum virum eſſe cl. *Goelickium* poſtea in *cautionibus* meis, & tractatu de *variolis*, officioſe profeſſus ſum: neque elleboro eum indigere reor, ſed moderatione, & animi affectuum praeiudicatarumque ſententiarum correctione, & opinionum limitatione; quam propriae eius prudentiae experientiaeque, poſt iteratam, ſi placet, controuerſiae ponderationem, permitto. Quam ὑστεροεργίαν ſi non admiſerit, habeat ſibi.

Gaudeo interea, omnium, qui me norunt, teſtimonio tam eſſe falſas cl. *Goelickii* coniecturas de me meaque perſona, prorſus ipſi ignota: tam toto caelo aliena a me eſſe, quae in epicriſi iſta edixit, vniuerſa; vt in quemuis alium potius dicta videri queant, adeoque apud eos, quibus ignotus non ſum, ſponte omnino corruant.

Si qua mihi eſt ambitio, ſi non male de me ſentire homines cupio, non mei honoris cauſſa id cupio, ſed veritatum, quas profiteor, & vtilitatis publicae, quam pro virium tenuitate iuuare contendo: & pro his diſputo, & errantes criminantesque audacter refello. Conuicietur vero porro, ſi lubet: facile ipſi concederem, quod meum eſt, ſi a talibus labem id pati poſſet, exiguum illud, quod nactus forſan apud quosdam fuero, nomen. Credat me inepte ambitioſum, credat licentioſum diſputatorem, quisquis me ignorauerit; quid hoc ad ipſas res, quas tueor, earumque argumenta? Pro his ſcripſi, non pro meo nomine. Res vero ipſas, obſeruationes, earumque conſecutiones iuſtas, regulas & regularum limitationes, arti, quam profiteor atque excolere debeo, vtiles, in ſcriptis meis, cum veri & recti conſcientia, & ſummorum expertiſſimorumque virorum, & hos inter tuo, vir inclite, ſuffragio, propoſitas atque defenſas, defendam denuo, quotiescunque, cum vlla rationis vmbra, eas cl. *Goelickius*, aut alius, inuaſerit, *dum ſpiritus hoc reget artus.*

Quod

Quod si limitationibus meis, quas, vbi libros meos non fugitiuo oculo lustrarit, sed plene & attente perlegerit, & sine opinionum velo intuitus intellexerit, veras, & iustas, & plane alias, ac sibi adhuc eas finxit, esse certo certius agnoscet, acquiescere tandem aliquando voluerit, & vel fatendo veritati concedere, vel silentio denique controuersiam finire, "acquiescam & ipse, vti in cautioni-"bus medicis, iam dixi, tacitusque gratulabor non mihi, sed verita-"ti, de viri docti cordata assensione, vel de eius contradictione post-"hac omissa." Sin rursus, vti adhuc fecit, pugnare conuiciis & σπερμολογιαις ipsi lubuerit, erit forsan, qui vel me inuito dignum patella operculum adaptet.

Neque video, quomodo ita pergendo effugere possit, quin id de ipso iudicent viri sapientes, quod poeta quidam Gallus, (*Brueys dans l' opiniâtre*) eleganter canit:

un esprit prèvenu
Dabord de bonne foi soûtient ce qu'il a crû:
Mais, lorsqu' à la raison en vain on le rappelle,
Qu' à la prèvention la passion se mêle,
Alors, pour soûtênir ce qu'il a dabord dit,
Contre la veritè souvent il se roidit,
Et, honteux d'avouer, qu'il ait pû se mèprendre,
Il voit, il sent, il touche, & ne veut pas se rendre.

An sua in praxi, quam nunquam dubitaui ipsum habere, corticis vsum adsciscere velit, mihi perinde erit, idque lubens propriae ipsius sapientiae relinquam. Non possum tamen, quin relegenda laudem verba & experimenta sapientissimi tot principum aulicorumque medici, & quondam professoris academici, *Brunneri*, in *obseruat.* meis Sect. II. §. VI. not. n. & sect. V. §. I. not. a. ex eius editis scriptis indicata, quem ipse *Goelickius*, in dissert. de *maturat. humorum in morbis* p. 18. magnum & incomparabilem Germanorum medicum vocat: quique mecum omnino sensit, dum vixit, cuius rei plura specimina ante oculos sunt interque manus nostras. Neque possum, quin commen-

dem ingenuam ſapientiam viri illuſtris, *Caroli Richae*, medici aulici Taurinenſis, quem ſupra laudaui, diſcipuli *Ramazzini*, qui, poſtquam aliquando, non quidem, vti cl. *Goelickius*, nullo, ſed non aequo ſolum limite (vti aliquando etiam *Ramazzinus*) corticis abuſum terminarat, a cl. *Torto*, medico aulico Mutinenſi, meliora edoctus, & praxi ſua, & publica erroris confeſſione veritatem confirmauit. En viri candidiſſimi, morborum & curationum hiſtorici accuratiſſimi, verba! (conſtit. epid. Taurin. a. 1723. p. 66. ſq.) "Equidem vno "Peruuiano cortice (is ſcilicet erat praeſtantius auxilii genus) tum, "quae primo illuxerant, intermittentes febres, tum ab iis ortas, aut "iis analogas ceteras, quae caput paſſim extulerant, ſubigi penitus, "nec reuiuiſcere amplius memini, congrua quidem doſi, tum debito "more, adminiſtrato. Vere aureus arbore ramus, qui, furente "ſparſis quaquauerſum fluctibus torrente, procellae impetum ſiſte-"ret, excandeſcentes ſuccos compeſceret, vimque morbi retunde-"ret ac cohiberet. Vere polychreſtum, & prope dixerim diuinum "remedium, cui vtinam ſimile quidpiam ad alios morbos habere-"mus. Vir cl *Franc. Torti* me minus olim docte ſentientem de hoc "admirabili febrifugo, imo forſan & iniurioſe nimis de illo locutum, "vtpote qui in verba magiſtri omnino iurabam, dignatus eſt omni-"bus beneuolentiae ſignis complecti; quo tandem tum propriis ob-"ſeruationibus edoctus ipſe, tum ingenti rationum pondere conui-"ctus, quibus laudatus vir corticis innocentiam aduerſus quosdam "meticuloſos, vel praeiudiciis imbutos, quibus (pauci ſint licet) ſu-"ſpectus etiamnum redditur chinae chinae vſus, tuetur, errorem ipſe "meum agnouerim ac vltro fatear modo. Quaedam ſcilicet laudis "pars eſt, erraſſe aliquando, confiteri errorem, inque viam reduci." Deinde poſtquam ingenioſam ſuam theoriam de febrium eiusmodi epidemiarum, noſtris illis, quae ſcribendis *obſeruationibus de febribus* locum dederunt, plane ſimilium, cauſſis declarauit, & hiſtorias variorum aegrotorum cortice curatorum, e quibus vnus *ſoporoſus* erat, recenſuit, aliquam etiam hiſtoriam aegri omiſſo cortice pereuntis, "plerosque, *ait*, huiusmodi caſus recenſere poſſem, quibus "denegatus cortex, aut dimiſſus idem, cum adhuc largiere illum doſi

"exhi-

"exhibere opus erat, rem permisit in deterius abire. Vt vt enim ve-
"sicantia & sanguinis missio, quae duo haud diffiteor tutiora exstitisse
"hac constitutione post corticem praesidia, (in iis potissimum febribus,
"quae acutarum indolem aemulabantur) viderentur recta aduersus mor-
"bi genium pugnare, vt & repetita diluentia ac fotus, quorum eadem
"ferme ratio, ea tamen nihil, aut vix parum quidem, nisi vna cor-
"tex administraretur, aduersus morbi caussam profecerunt, quae
"id namque praesidii efflagitabat, quo vegetior chylus, vegetiore
"hinc quoque facto solido, imperuia viarum facili marte peruadere
"imosque recessus adire posset, vno verbo, properantia ad stasin
"seu ad concretionem liquida, deficientia hinc pariter solida, fluorem
"illa, haec vim ac robur amissum reciperent, ad statas vtraque aequi-
"librii leges regrederentur, vindicarentur ab infarctu glandulae,
"expedirentur ab obstructionibus viae, praecaueretur suprema, quae
"imminebat, iactura: quod vnum sperandum erat a cortice. Equ-
"us indomitus & effraenis quandoque est febris. Ab eo hominis
"vita trahitur, velut currus, quo fata sinunt. Medicus moderator
"est, aurigae instar lora tenens. Si vulgari vtatur hic methodo in
"curatione febris, id aget tantum, vel studebit agere, vt medium
"furens equus teneat iter ne in foueas hinc inde paratas obliquus fe-
"ratur, currumque, vel hominem, perdat; non vero impediet, quin
"cursum suum equus expleat, vsque quo illi suppetunt vires, & fu-
"ror: non sine graui metu, quod, dum

"*Fertur equis auriga, nec audit currus habenas,*

"offendat ille tandem ad obicem aliquem, ad quem allisa male consi-
"stens facile frangatur machina. Quod si china china vtatur medicus,
"id aget, ac si retracto magistra manu conuenienter fraeno, equum vi
"sistat, aut retrogradum faciat, & hoc pacto tutius incerti cursus decli-
"net pericula. Plerosque vtique casus recensere possem aegrotanti-
"um, quibus male cessit res, siue ludens adhuc tertianario circuitu febris
"derepente in acutam transierit, siue haud deleto morbi fomite in len-
"tam abierit, quod vtrumque discrimen eludere erat, exhibito op-
"portune cortice." Huius ceterorumque plurimorum ab er-

rore, experientia duce, redeuntium, & in remedii, quod contemſerant, laudes aequas effuſorum exempla, ſi nolit ſequi cl. *Goelickius*, limitare forſan ipſum aliquo ſaltim modo docebit vir praeſtantiſſimus, ſententiarum *Stahlianarum* defenſor acris, b. *Gohlius*, qui hanc ipſam in rem in *medic. clinic.* & *forenſ.* p. 609. profeſſus eſt, *non eſſe pertinaciter iurandum in verba magiſtri*; docebit limitare ipſe *Stahlius* magiſter, cum aſſeclis plerisque & doctiſſimis; docebit denique limitare, ſi non propria, ſaltim aliena experientia, & ratio ac prudentia propria, quamprimum vela animi affectuum ab iſta romoueri patietur.

Finio hisce ſcriptiunculam hanc, atque ita, niſi quid noui, vniuerſae cum cl. *Goelickio* controuerſiae coronam impono, de tuo, vir illuſtris, omniumque, qui me norunt, omnium denique eruditorum & ſapientum non praeiudicantium iudicatione ſecuriſſimus. Ignoſce lucubrationem hanc apologeticam, ad *Te* datam, fiduciae in *Te*, in iudicium tuum, tuamque beneuolentiam, meae! Vale, atque ordinis medici & noſtrum decus eſſe diu diuque perge! Scribebam Hannouerae d. xxv. Maii. a. clɔ ıɔ ccxxxv.

PAV-

PAVLI GOTTLIEB WERLHOFII
OBSERVATA
MEDICO - PRACTICA,

QVAE SPARSIM EXTANT

IN OPERE PERIODICO,

CVI TITVLVS:

COMMERCIVM LITTERARIVM AD REI MEDICAE ET SCIENTIAE NATVRALIS INCREMENTVM INSTITVTVM.

NORIMBERGAE, 1731-1745.

EXCERPTA A

J. E. WICHMANN.

1775.

EXCERPTA
E COMMERCIO NORICO.

§. I.

Status epidemicus.

C d. 13. Mart. 1733. Status noster epidemicus haud infelix jam est. Exantlata fere, & non nisi σποραδικως amplius sese ostendente, *dispositione* illa *catarrhali*, senibus, tenellis, tabidis, aliisque aegre habentibus haud secura, quamvis cetera satis benigna, quae orbem Europaeum nuper pervagata est, supersunt pleuritides satis frequentes, sat etiam graves; sed venaesectione justa statim levari, & septimo, aut nono die, crisi per sudorem, passim etiam cum purpura, finiri solitae. Caeterum *purpura, erysipelata, febres intermittentes, synochae, convulsiones infantum, apoplexiae, puerperii affectus*, hoc mense & superiori obtingunt hinc inde, rariuscule tamen. *Podagrici & nephritici* velut ex condicto, pene omnes suos aut tolerarunt nuper, aut adhuc patiuntur paroxysmos, & graviores solito, & fere longiores.

§. II.

§. II.

Phosphorus.

Menſ. Apr. 1733. Ultima ſuperioris anni hebdomade p. 419. ex hiſtoria noviſſima *Academiae pariſienſis,* nondum ad me perlata, refertis *novum,* quod dicitur, *phosphori genus.* *Pyrophorus* hic potius, quam *phosphorus*, non intelligo, quo pacto novus dicatur. Eſt enim, in rei cardine, ipſum notiſſimum illud, & nobis ſaepe tentatum, pro croco martis *Lemeriano* parando in chymicis etiam uſurpatum, experimentum cum ferro, ſulfure & aqua factum, vi cuius *Lemerius*, *Liſterus*, *Bergerus*, *Hoffmannus*, ignium ſubterraneorum & aquarum mineralium, praeſertim thermarum, & vaporum omnis generis ſubterraneorum ortum, ex pyritibus maxime, qui omnes ferrum & ſulfur continent, madefactis, explicant. Neque alii pyrophori ſicci, praeſertim ex alumine & terra inflammabili quavis, novi amplius ſunt: quippe apud varios auctores, & in ipſis *commentariis* Academiae ſcientiarum, & praeſertim *Actorum Medicorum Berolinenſium* b. *Gohlii* (a) dudum deſcripti. Haec ad manus non fuiſſe oportet Viro Clariſſimo, qui in *Actis Nat. Cur.* noviſſimis (b) modum conficiendi inter ſecreta hactenus habitum dicit, & ipſe revelat, ſub titulo pulveris Acherontis, & quod magis novum videtur, & nobis explorantibus verum repertum, & quod ad rationem chymicam phyſicam facile explicabile eſt, ex ſolo etiam alumine calcinato pulverem ejusdem efficaciae ſpondet; ſed qui, dum aetatem non ſervat, denuo ſubinde calcinandus ſit.

§. III.

Decoctum ſeminis Milii.

Quae de *decocto ſeminis Milii* ad alvi fluxum memorantur (b) belle conſpirant cum noſtris cum de aqua *Emſana* obſeruationibus, in meo ad vos tractatu de febribus, p. 133. not. h. notatis. Utrumque

(a) Dec. I. Vol. I. p. 67.
(b) Vol. I. Obſervat. 71.
(c) Hebdom. VI. hujus Anni, n. III. p. 43.

que nempe remedium & demulcet egregie, & blande diureticum & tonicum eſt. Mihi, medicisque noſtratibus in multis morbis decoctum illud pro ptiſana, uſurpatur, praeſertim, ſi quod urinae vitium, vel alvi fluxus, vel colicum, & paralyticum malum adeſt. *Simaroubae* tamen ſubſtitui plane poſſe non videtur, per qualitatum manifeſtarum & experimentorum rationem. Et pars forte felicitatis, in laudatis a cl. *Kramero* experimentis, maxima, aliis remediis deberi videbitur, quae inter adhibita laudantur ipſa theriaca & diaſcordium, i. e. opiata, ſopientia & ſiſtentia. *Ipecacuanham* ſingulari vi demulcendi & ſtringendi longe diſcrepare, & praeſtare aliis emeticis, in dyſenteriis, diarrhoeis, haemorrhagiis, experientia *Piſonis*, *Helvetii*, *Valentini*, aliorum, evincit: licet & alia proſint.

§. IV.

Status epidemicus.

d. 7. Maji 1733. *Morbilli* jam ceſſarunt. *Variolae* copioſiores ſunt, ſed ſalutares. Menſe Aprili plures, ex tertianarum genere, febres, ſat plerumque faciles, emerſerunt, & hoc etiam menſe in dies ſuboriuntur. Sunt, quae Cortice peruviano opus habent, ſed feliciſſime, methodo noſtrarum obſervationum, perſanantur: quas inter unam, profunde ſoporoſam, denuo jam memorare licet, in viro fere ſexagenario, linguae difficultate, ex inſultu apoplectico ſuperioris anni, adhuc laborante, cui, nunc plane a febriculoſis ſymptomatibus liberato, hebdomadem intercapedinis & abſtinentiae a remedio, pro regulis concedo.

De Morbis ſporadicis dicere vix attinet. Ad epidemios, non in urbe quidem, ſed ruri, grauiter ſuperiori menſe graſſatos, referenda eſt pleuritis haud benigna, juvenibus & viris difficilis, neque tuta; infantibus, pueris, ſenibus frequenter funeſta. In urbe Judæum illum, obſervationum mearum p. 139. memoratum, jam plus quam nonagenarium, ineunte ſuperiori menſe, a *pleuritide notha* cum febre continente, in principio cum comate, ſanavi ſine venae-

tectione, quam reformidat; data primum mixtura simplici antiscorbutica, & exantlato comate, eclegmate ex oleo amygdalarum dulcium cum spermate ceti (*), & pulvere diapnoico, ac decocto pectorali; admotis in principio, & ante diem rursus septimam, vesicatoriis Feliciter convaluit homo, ut videtur, ad secularem vitam natus, quicquid graviter aegrotet.

§. V.

Tussis infantum convulsiva.

A mense inde uno & altero *Tussis infantum* convulsiva, clamosa, ferina, pertussis, Anglis *the hooping-cough* dicta, morborum hic maxime nunc epidemius est, originem, ut puto, debens calori primi veris diurno, fere aestivo, noctibus vero frigidiusculis, singulari autem etiam harum rerum proportioni, non plane explicabili, & dispositioni nuperae, catarrhosae, universali, non bene exantlatae, deglutitoque tunc ab infantibus, exscreare nesciis, muco. Morbus hic infantum dentientium & corporis per aetatem incrementa capientium, adolescentum etiam, singularis, & fere proprius, ubique pene terrarum praesertim in locis, uti noster est, haud adeo longe a mari, ventos aquiloni cognatos, frigidos, transmittente, remotis, frequenter epidemius est, & maxime ex frigoris & caloris alternis vicibus, vel per tempestatum inevitabiles injurias, vel per diaetae, hypocaustorum, & potus praecipue vitia produci solet. Videtur partim quidem affectus esse catarrhalis, partim ex vitiata digestione oriundus, partim vero etiam inquinamenta (**) supponere acria, quae cum ultimo succo nutritio, corporis

(*) Ejusmodi eclegmata e spermate ceti ultimis praxeos annis penes autorem seusim in desvetudinem abiisse, lectores medici vel me tacente facile existimabunt.

(**) Pathologiae illi animatae, quae hunc aliosque morbos, praesertim contagiosos, exanthematicos insectis tribuit, *Werlhofius* neque quum haec scriberet, nec, licet eam a summi nominis viris *Rivino*, *Linnaeo*, *Desault*, *Rosenstein*, *Plencitz &c.* defensam videret, postea unquam suffragatus est; nihil saltem juxta principia haec theoretica in praxi mutavit.

poris incrementum per fibras tenerrimas praeſtanti, communicata, mucum pro gelatina, aut lympha teneriori, generant, tenellorumque nervorum fibrillas irritant. Inde eſt, quod chronica & difficilis ſit morbi indoles, quam per pleroſque morbos, creſcentibus proprios obſervare licet. Si quis alius, certe hic, artem expoſcit, expectatione curandi, donec forſitan eruatur verum adaequatumque remedium ſpecificum, quod ingentes moleſtias cito, tuto, jucunde ſecare, & ita pericula convulſionum, & tabis, & morborum intervenientium, praecavere poſſit. Diaeta autem optima, calor moderatus & aequabilis, cibi pauci digeſtionisque facilis, potus ex radicibus, herbis, ſeminibus pectori dicatis, calidiuscule datus, praeſertim vero Decoctum radicis Chinae optimae ſaturatum, tertiae vel quartae lactis parti remixtum, continuato uſu vix quemquam ex eo morbo ſolitario interire patiuntur. Sed opus eſt parentibus & aegrorum moderatoribus haud moroſis, aut feſtinationem vanam, imo ſaepe nocivam, urgentibus. Obſervarunt enim indolem morbi chronicam, quicunque hiſtoriam ejus ſcripſerunt, quos inter haud poſtremus ſane eſt *Zwingerus* (c), ut *Ettmüllerum*, b. *Lentilium*, obſervatores in Annal. b. *Kanoldi* paſſim adductos, diſſertationem Halenſem peculiarem (*), *Sydenhamum*, *Williſium*, Anglos plures, alioſque taceam. Remedia, quae pectoralia audiunt, dulcia, oleoſa, reſolventia, anodyna, vix juvare videntur. Praeſtant laxantia blanda, in principio & declinatione, qualia *Zwingerus* praecipit. Cantharides applicatae, &, ſi admittatur, venaeſectio, *Sydenhamo* tantopere laudata uſum habent. Pulvis ad tuſſim infantum *Mynſichti*, b. *Lentilio*; & Muſcus arboreus *Baglivio* expertus, & alia variorum ſupra memoratorum auctorum remedia, acrimoniam & ſpasmos demulcentia, non ſpernenda ſunt. Parca tamen ſit oportet Medici manus, nec turbetur natura, neque obruatur pulverum, eclegmatum, miſturarum hauſtibus; aut calidorum, acriumque remediorum ſtimulis incendatur. Impenſe pro ſpecifico ab Anglis lau-

(c) in Paedoiatria practica. p. 324. ſeq.

(*) eſt procul dubio illa M. *Alberti* de tuſſi infantum epidemica. 1718.

laudatus ſuccus Pulegii, meis votis nondum unquam, tentanti licet ſaepe, reſpondit. Non exploraſſe me, fateor, quae in *Allenii* ſynopſi practica commendantur, expreſſionem Millepedum, aurum Moſaicum, oleum ſulfuris, ſerum lactis: multo minus adductum ibi vulgi remedium, carnem murium frixam, aegris pro ferculo apponere ſuſtinui, expectationi felici maxime innixus, & efficaciae laudatarum medelarum non bene ſiſus.

§. VI.

Tuſſis convulſiva epidemica.

Ex Hebd. X. p. 75. 76. didici autorem ejus, quod obſervationibus meis examinandum propoſueram, problematis eſſe V. Cl. *Joerdens*, mihique gratulor de publico, quod inſcius cum tam egregio viro ſuſcepi, commercio. Idem ſua in regione nuper eandem tuſſim convulſivam epidemiam fuiſſe recenſet, & difficultatem curationis mecum agnoſcit, & quaſi alterum aliquod problema de eo morbo proponit: ad quod, quantum ad me attinet, modo dictis aliqua ratione reſpondiſſe liceat.

§. VII.

Uſus Corticis peruv. ad Sphacelum.

Ex litteris Cl. *Hampii* Londino ad ill. *Hugonem* noſtrum datis, haec excerpere liceat: "Saepe adhuc novae obſervationes ſocietati noſtrae regiae offeruntur, egregium *Corticis peruviani* uſum ad progreſſum ſphaceli inhibendum (*) confirmantes. Simul ac prelo exceſſerit collectio, quam medicus quidam hic loci latine adornat, transmittam exemplar unum & alterum."

§. VIII.

(*) conf. autoris Obſ. de febribus, Sect. V. §. IX. not. i.

§. VIII.

Constitutio epidemia. Melancholia. Tussis convulsiva.

D. 7. *Junii* 1733. Constitutio nostra epidemia parum a nuper memorato statu discrepat (a). Reperi adhuc variolas, sed & morbillos, quos cessasse nuper putabam, raros tamen utrosque & benignos. Febres intermittentes tertianae sat frequentes sunt: sed & quotidianas veras cum tussi graui, quae etiam sine febri passim vagatur, plusculas habemus, Corticis peruviani ex nostra methodo usu, additis paucis Laudani liquidi guttulis, feliciter cedentes. Miratus sum, uno mense Majo octo mihi melancholicas hystericas noviter factas, haud sine delirio, hinc inde curandas obvenisse, plures etiam quos novi mares feminasque melancholicos, maniacos, hypochondriacos, gravius solito laborasse, & varias febres intermittentes coepisse per delirium, sine notabili pulsus mutatione, periodicum, vel secus, manifestato deinde & typo febris & ingenio. In ista non febrili Melancholia hysterica haud contemnendas vires possidet remedium ad eum morbum in actis anglicanis tam insigniter laudatum, Camphora nimirum ad dimidiam pro dosi drachmam. Dedi saepe per multas vesperas continuas cum mica panis in pilulas formatam, neque nisi bonus eventus, praemissis praemittendis, & absente febre ac incendio, & observata εὐφορία insequutus est. Sane, quod in languore febriculoso cochlear vini praestat, id a selibra, qui sine febre est, vix impetrabit. Atque ita etiam aliorum volatiliorum remediorum usus, qui in febribus vel parcissimus, vel nullus esse debet, & in exigua dosi scopo saepe sufficit, extra febrilem ferviditatem, in longe majori copia adhibitus, vix ac ne vix quidem exagitare humores corporis videtur, &, si quid in gravi morbo praestare debet, liberalior sit oportet solito (*). Ista vero Melancho-

(a) vid. d. 7 Maji 1733.

(*) Haud infeliciori cum successu autor postea Mercurialia ad Melancholiam in usum vocavit, evitato nimirum ptyalismo, & datis quarta quavis vespera pilulis novem ex Mercurii dulcis scrupulo uno, Aloes & Camph.ana granis quinque; simul quotidie drachma una cum dimidia limatu-

choliae hoc vere frequentia, novum mihi Hippocraticae veritatis, vere infanias oboriri, idque luculentum exhibet teftimonium. Caeteri morbi, praeter tuffim illam convulfivam, valde adhuc inter infantes vagantem, σποραδες magis funt. In eo fum, ut explorem, quid in ifta tuffi praeftet illud medicamen, quod cl. Harderovicenfium Profeffor de Gorter ad catarrhum nuperum epidemium peculiari fchediasmate (*) laudavit, quodque idem eft, quo ego ad febres intermittentes perquam feliciter utor, obfervat. mear. Sect. II. §. IV. it. Sect. IV. §. III. notatum. Conf. Commerc. noric. §. X.

§. IX.

Punctura hypogaftrii ad Ifchuriam.

Memoratis (Commerc. nor. 1733. hebd. II. N. I. pag. 9.) novum experimentum *puncturae hypogaftrii*, loco illius in Perinaeo confvetae, ad *fuppreffionem urinae* curandam adminiftratae. Simile quid, diverfa tamen paulo ratione, & meliori fucceffu, in vicinia noftra tentatum, pro confirmando Lithotomiae *Franconicae* ufu, & ad Ifchuriam veficalem, pro re nata, extendendo, narrare liceat. Judaeus nomine Soeftmann Hammerfchlag, annos natus 36 ante annum, & quod excurrit, ab equo ictus, ex eo quidem tempore dolorem fatis tolerabilem in veficae regione fenfit. Poft fex menfes augentur dolores, & multum quotidie purulenti inter mejendum, cum magna dyfuria, excernitur. Supervenit tandem Jfchuria completa. Itaque cum a medico egregio Cl. D. *Conradi*, Phyfico regio Cellis Luneburgicis, ubi aegrotus homo tunc victitavit, fruftra intus falutaria quaevis explorata effent, vifum eft accire chirurgum ibi militarem expertiffimum *Logefium*, ad admovendum catheterem. Exhaufta eft eo inftrumento vefica, profluente ad libras duas urina, coloris lixivii, cum puris foetidi unciis quatuor. Dolor tamen

turae Martis mane fumenda, atque HB. Anagallidis infufa laeuiterque decocta inftar Theae haurienda interdum de die erat.

(*) Quod infcribitur: Morbi epidemici brevis defcriptio & curatio per diaphorefin. Harderovic. 1733. 4.

men & ardor ingens in vesica & intestino recto remansit perpetuo, neque cessavit suppressio urinae, quae sensim identidem accumulata, septies decies intra octo dies, multo semper cum pure, instrumento educta est. Accessit tandem ea circa collum vesicae inflammatio, eaque in intrudendo cathetere molestia, ut aeger eum admittere & vix ac ne vix quidem posset, & omnino recusaret. Die igitur anni superioris Novembris 27. Chirurgus laudatus, aegro rite collocato, integumenta ad peritonaeum usque, supra os pubis, ad latus lineae albae excuntis, dissecuit cultello bisacuto, facta ad duorum pollicum mensuram incisione: deinde cultro sectorio magno latoque (Lancette) peritonaeum, ipsamque vesicam, deorsum, collum versus, punctura obliqua, perfodit. Notum est, monente praecipue cl. *Garengeoto*, quam instrumenta acuta & plana ad praecavendas inflammationes, aliaque incommoda in quavis punctura, ipsa etiam labiorum leporinorum & cataractae operatione, praestent spissioribus, rotundis, angulosis. Profluxit statim urina: quare chirurgus manu laevem canalem argenteum, prope cultrum, &, hoc extracto, cannulam argenteam, quatuor pollices longam, digitum crassam, ad ductum canalis, in vesicam, oblique deorsum, collum versus, introduxit, & fascia munivit, admotis ex arte fomentis. Ea die & nocte belle egit aegrotus. Secunda die febris vulneraria magna accessit: sed venaesectione & remediis rite propinatis, crisi per sudorem superveniente, post horas 12 cessavit, sine regressu. Injecta sunt per cannulam remedia abstergentia consveta. Urina quatriduo per hanc partim, partim per vulnus effluxit. Quinto die per urethram effluere, fluidior longe, quam olim, & albicans, coepit, valde imminuta puris copia & foetore. Omnia in dies in melius versa sunt. Die nono exemta est cannula, & vulnus balsamo Copaibae, per plumam inuncto, balsamo Arcaei, & emplastro, bis quotidie deligatum est. Tertio exinde die urina per vulnus nulla amplius exiit: idque sensim decimo tertio, ex quo cannula educta est, omnino coaluit. Accessit optima diaeta, justumque medicinae juvamen, & quarta post operationem hebdomade, homo totus sanus, & a prisco urinae vitio plane liber, medicationi valedixit, jamque in Hassia sanus degit.

§. X.

§. X.

Constitutio epidemica. Uteri inflammatio.

D. 20. Aug. 1733. Aestas nobis haud insalubris est. Favet aeris tempestas temperata, licet maximam partem serena, ventis plerumque ab oriente adspirantibus. Variolos & Morbillos nullos jam observo. *Tussis infantum convulsiva* pauciores afficit, sed in his priscum obtinet, neque sale ad catarrhum volatili *Gorteriano* (a) aut exasperatur, aut multum concedit. Paravi illud extempore mistis & in aqua pectorali solutis salibus, alcalico & ammoniaco, additis paucis laudani liquidi guttis & syrupo. Evidens tamen quibusdam levamen, & breviorem morbum tulit, in aliis frustra adhibitum. *Diarrhoeae* & *tusses* partim pertinaces satis, sed sine febre pleraeque ac periculo, plusculae sunt; Dysenteriae σποραδες paucissimae; febres continuae paucae, plures intermittentes tertianae, simplices & duplices, diaetae plerumque & salibus obsecundantes, longe quam superioribus inde a septennio annis minus per aestatem frequentes, magisque securae. Ruri passim febres catarrhales continuae benignae vagantur. In vicina provincia febres purpuratas, vel catarrhales, quae petechizantes audiunt, grassatas comperio, quibus parotides accidere consveverint. Duas superiori mense puerperas tractavi periculosa *uteri inflammatione* laborantes, die puerperii secundo horrore correptas, cum dolore ardente & fixo abdominis & dorsi, aestu dein accedente magno, anxietate ingenti, cephalalgia, vigiliis, deliriis, pulsu frequenti, magno, duro, inaequali, diarrhoea, Lochiorum suppressione, a die inde puerperii tertio. Purpura miliaris in altera quarto, in altera septimo die erupit. Praecesserat in utraque partus laboriosissimus praeter naturam, in altera etiam avulsio secundinae adhaerentis sat subita. Adhibui intrinsecus praecipue emulsionem seminum cardui Mariae & Aquilegii cum Decoctu Cornu cerui usti factam, adjectis pulveribus diaphoreticis fixis; extus vero remedium a D. *Fuchsio*, practico Gothano (b) cum orbe

(a) conf. Ann. huj. Hebd. 28. N. IV. p. 221. Paragraphi huius Excerpti VIII.

(b) Qui sub ingressum huius anni decessit.

orbe medico communicatum (c): cataplasma nempe ex farina consolidae majoris, althaeae, & sigilli salomonis ana, cum lixivio fortissimo coctum, & toti abdomini tepide, frequenter & continue admotum. Quod & symptomata statim lenivit, & magnae lochiorum purulentorum copiae fluxum revocavit intra νυχδήμεϱον, servavitque per totum morbum, adeo, ut decursus ejus placidior fieret, & exitus denique in sanitatem evaderet exoptatam, circa diem puerperii in altera undecimum, in altera decimum quartum, quibus purpura exsiccata per squamulas decidit. Plurium Medicorum experientiae commendatam velim externam istam medelam, attentione & usu dignissimam, quam laudatus auctor ad inflammationem uteri, quippe frequentissimam, per sphacelum, mortis puerperarum caussam, & ad ipsam purpuram miliarem, summe utilem longa & repetita experientia reperit.

§. XI.

Goelicke diss. de laude febris falso suspecta.

D. 30. Aug. 1733. Ante paucos dies in manus meas incidit *dissertatio de laude febris* falso suspecta, cujus autor *Cohausenii* archeum, febrium fabrum, *Burgeri* dissertationem de laude febris merito suspecta, & meas denique observationes de febribus, quas ne quidem perlegit, aut intelligit, frustra erroris suspecta reddere allaborat. Bilem atram, qua turget, in meas praecipue observationes, in praefatione & pag. 28-32. crude & sine ulla rationis aut argumenti umbra evomit. Neque est cur aegre id feram, quia id tribuendum videtur elleboro, quem ipsi observationibus meis scriptis praebueram, ob dissertationes de impostura corticis peruviani, & de ejus noxio usu, quamvis recto, quae ejusmodi remedium indicare videbantur. Quodsi forte per ὑστεϱεϱγίαν aliquam sapientior aliquando evaserit, ut rationibus & adaequata experientia, apparenter fal-

(c) in actis med. phys. acad. caesar. vol. II. obs. 146.

ſaltim pugnet, reſpondebo: tantiſper de judicio inter nos, cujusvis prudentis viri ſecurus ero (*).

§. XII.

Suppreſſio urinae. Uſus Cantharidum.

Sartor quidam quadragenarius, neque nephriticus antea, neque calculi ſigna habens, neque alio morbo affectus, niſi quod ante triennium poſt febrem intermittentem epidemiam, *dyſuria* plurium hebdomadum, ſub alius Medici cura, laborabat, incidebat ſuperiori anno in *alvi & urinae ſuppreſſionem* perfectam, ex vita puto ſedentaria & victu duro. Vomebat, velut ex calculo, cum dolore dorſi & hypochondrii dextri, ſine febre. Arceſſitus quarto die ſolvi alvum ſale cathartico amaro, ad drachmam unam quavis hora dato, ad unciam uniam & dimidiam usque; vena dein ſecta, praebui cyathos aliquot aquae pyrmontanae, & propulſae ſunt urinae unciae fere duae. Repetii altero die, ſed omnia aeger revomuit. Interea iterata venaeſectio, enemata, emulſiones ex violarum & melonum ſemine, Decoctum pareirae bravae, nephriticum Foreſti, *balſama*, (**) gummata, *nitrum*, pulveres, ſalesque diuretici, olea, mucagines, balnea, aliaque remedia externa & interna, partim me ipſo, partim amicorum vulgo conſulente, ipſe etiam catheter, fruſtra omnino tentata ſunt. Die undecimo acceſſerunt deliria, ſubſultus tendinum, ſudor in facie frigidus, durus abdominis tumor, pulſus inaequalis, debilis, frequens. Neceſſitate (***) ergo urgente, remedium diureticum

(*) Conf. Cautionum medic. tractatus ſecundus integer.

(**) Inter haec, ad ſuppreſſionem urinae ſine febre, uti & nonnunquam ad hydropem, auctori uſus Terebinthinae prae aliis ſolennis fuit. Propinavit eam ad drachmam unam ſemis cum totidem unciis aquae cujusdam diureticae, imprimis Chaereſolii, mixtam, addita ſyrupi Althaeae uncia dimidia. Quae quidem doſis omni bihorio repetenda erat. —— Vel & miſcuit Terebinthinam in vitello ovi ſolutam cum anatica quantitate Nitri.

(***) Prodiga manu *Werlhofius* nunquam hocce remedio uſus eſt, ſed urgente demum indicatione; junxit præterea ipſi plerumque antidotum — Camphoram, tam pro interno quam externo uſu. Temerarium alioquin auſum

cum certiſſimum, *cantharidum pulverem*, cum emulſione, ad granum unum, quarta quaque hora exhibui. Poſt tertium granum fluere urina parum grumoſa ſanguinolenta, dein pituitoſa, tandem limpida coepit, cum dyſuria. Continuavi, quia ſymptomata cetera ſtatim mitigata ſunt, medicaminis uſum, ad nonam usque doſin: quo facto magis magisque, & tandem largiſſime ad plures in dies menſuras ſine febre, dolore, prodiit urina limpida, imminutis ſymptomatis omnibus, ſenſimque ſola ejus remedii ὑπεϱεϱγία convaluit homo, jamque ſanus vivit.

Idem remedium tunc eo confidentius propinavi, quo magis cautus ejus uſus mihi aliisque dudum in *hydrope*, *morſu canis rabidi*, & praeſertim ſaepe ſaepe ſaepius in *gonorrhoea* pertinaci tuto & cum ſalubritate exploratus eſt. Dedi in gonorrhoea in ſubſtantia ad granum unum, duo, tria, cum oſſis ſaepiae drachma, & pro efficaciae obſervatione, continuavi ad plures dies, & minori id cum moleſtia fieri obſervavi, quam ſi pro more *Bartholini*, *Liſteri*, & aliorum, mihi itidem feliciter tentato, infuſio in vino facta ſit (*). Pertinet eo in morbo hoc remedium ad derivantia, imo & per locum affectum eva-

ſum hoc videri poſſet illi, qui inſignem cantharidum efficaciam in adoleſcente quodam perfecte ſano mihi agnato noſcit; a ſolo odore Cantharidum hic vel interdiu pollutiones, ſive ſeminis profluvium experitur, atque ab emplaſtro veſicante ex iisdem inſectis applicato in veram gonorrhoeam proprie ſic dictam incidit.

(*) Infuſum Cantharidum juxta *Bartholini* & aliorum praeceptum aeque rarioris uſus *Werlhofio* fuit ac Tincturae earundem e pharmacop. edinburgenſi; interim raro quoque in pulvere easdem uſurpavit, ſed ultimis praxeos annis non niſi ad morſum animalis rabidi eas retinuit, ad hydropem & gonorrhoeam tutiorem medendi rationem ſecutus. Quo vero modo Cantharides ad morſum animalis rabidi adhibuerit autor, fuſius ex ipſius ad me datis litteris indicavi in diſſertatione inaugurali: de inſigni venenorum quorundam virtute medica, imprimisque Cantharidum ad morſum animalium rabidorum praeſtantia. Göttingae 1762. Ad augendum ulterius numerum argumentorum, quae pro medelae hujus efficacia ibidem protuli, notaſſe ſufficiat, formulam medicamenti Werlhofiani ex praecepto regiminis regii ſeorſim poſtea publici juris factam eſſe, atque pilulas in pharmacopoliis totius electoratus hannoverani jam proſtare uti dicunt officinales.

evacuantia, quae, ſublata inflammatione, correctis humoribus, imminuta plenitudine, & factis ex methodo revulſionibus, omne tandem ſaepe ferunt punctum, id quod in variis morbis medelisque uſu venit.

§. XIII.

Podagra.

In *Podagrae* curatione ab iis, quae ex communicatione cl. *Carlii* ſpecimina veſtra exhibent, haud multum diverſa ſentio. De *cura* vero *lactis* (a) contemtim nimis loquitur, quippe quae in malo graviori, & fere perpetuo mira haud raro praeſtitit. Vidimus hic loci illuſtre exemplum in magnae dignitatis viro, qui ſeptuagenario major, diaeta lactea uti coepit, omnibus membris claudus, nodis tophisque obſitus, perpetuis doloribus excruciatus. Brevi vero ex ſimplici illo remedio melius (*) habuit, & ita cum ſanitate in gratiam rediit, ut ad 93tium usque aetatis annum agilis alacrisque & ſine dolore ſupervixerit, eadem diaeta ad mortem usque uſus. Is ipſe fuit, cujus exemplo hic excitus b. *Brunnerus* eandem medelam in proprio corpore inſtituit: & perquam ſane feliciter. Ea enim inde ad mortem usque quam octuogenario major obiit, beneficia perpetuo retulit, quae in Ephemeridibus Academiae Caeſareae laudavit: neque uti vult Cl. *Carlius*, ex levi dyſenteria, ſed ex gravi febri epidemia, pluribus ſenibus funeſta, occubuit. Nequaquam egregia ejusmodi medicina, cujus utilitas multis exemplis dudum per plura ſecu-

(a) vid. Anno 1732. Hebd. IV. n. IV. p. 28. ſeqq.

(*) Plura ejusmodi exempla in hac urbe habemus, inter quae illud ipſius autoris ſatis notum eſt. Circa annum enim 1758. ab arthritide & podagra haereditaria jam per 30 annos affligente ac quotannis recurrente, immunem eum praeſtitit lactis cura per plures annos. Sumſit vero ſemper pro jentaculo, prandio & coena libram dimidiam lactis cocti; mane quidem per ſe, ad meridiem & veſperam inſtar juſculi. Veſcebatur ſimul pane ſimilagineo, piſcibus ſalubribus aquae dulcis, oleribus ---- pro potu nil niſi aqua inſerviebat ſub plenaria abſtinentia ab omni vino, cereviſia, acidis, aromaticis, duris, dyspeptis viscoſis, flatulentis &c. Conf. Caution. med. tr. 1. §. VII.

secula regionesque plures firmata est, suspecta omnino reddi meretur: quamvis cautionibus limitari mereatur, & illud praecipue valeat: *abstineat a lacte, qui nescit temperare gulae!*

§. XIV.

Constitutio aeris.

D. 22. Octob. 1733. Aeris constitutio per exeuntem aestatem ineuntemque autumnum solito frigidior, siccior, sibique similior, raro tepida, pluvia, aut ventosa est, neque vero multa morborum frequentia gravis. Tussis infantum convulsiva cessat, exulant Morbilli & variolae, praeter lymphaticas. Purpura hinc inde infantes, paucos etiam adultos corripit, catarrhosi affectus, cum faucium maxime inflammatione, item erysipelata plures. Tertianae mense Septembri augescebant, vergebant in continuas, & graviora inducebant symptomata. Immiscebant se, erraticarum febrium ad instar, quartanae, quae jam mutata epidemii status ratione fere solae ex febribus frequentius supersunt. Sporades tamen etiam σύνοχοι notantur in urbe, ruri alicubi epidemiae, cum Cephalalgia gravi & vomitibus, vel nausea insigni, per dies fere quatuordecim sine periculo plerumque affligentes, crisi per sudorem, subsequente diarrhoea, solutae. Dysenteria in civitate paucos, suburbiis plures, ruri hic illic multos affecit, medelam sat facile admittens. Jam ubique cessare videtur. Nephritici podagricique mensem aequinoctii passim queruntur, aliique, quibus consveta παθήματα sunt. Apoplexia varios subito sustulit, alios item paralysi exsolutos reliquit. Ceterum moriuntur praeter tabidos pauci.

§. XV.

Sectio infantis ischuria extincti.

Secui nuper puerum octennem, *ischuria* decem dierum extinctum, qui ab ineunte aetate paucam & difficilem διούρησιν habuerat, aliquoties urinae suppressione fuerat affectus, & ante annum, ope mea, post morbi octiduum, paucis aquae pyrmontanae poculis libera-

beratus. Cadaver apertum oſtendebat renem ſiniſtrum, cujus parenchyma, licet triplo majus, quam pro aetate, eſſet, & ureter proportioni aptus, pelvis tamen vix major ſolito, & ureteris ingreſſus *calculo* (*) nigro obſtructus erat. Ren vero dexter deerat totus,

(*) Unicum forſan exemplum veri calculi urinarii, quod *Werlhofio* in tota praxi 50 fere annorum occurrit; tota enim urbs non ſolum, ſed &, quantum novi, totus electoratus a ducatu inde Holſatiae ad principatum usque Haſſiae rara illa beataque immunitate a calculo veſicae urinariae gaudet. Non eſt hujus loci, nec mei officii, ad quaeſtionem hac occaſione inter alios a medico viennenſi (*de Haen* rat. med. X. p. 279.) factam reſpondere, interim monente *Pringlio* ut primam occaſionem publice reſpondendi arriperem, non poſſum mihi temperare quin pauca ex meis, non Werlhofiana, hic ſubnectam, quae lector non mihi ſed ſuaſori vitio vertere poterit. *Werlhofius* quidem juxta communem & generalem opinionem, aquam, quae lapide calcareo abundat, calculi & affectuum nephriticorum geneſi favere ſuſpicatus eſt, ideoque aquam, quacum cibi coquuntur, in ejusmodi caſu mutandam ſuaſit, cum in hoc ipſo oppido ſint plateae, in quibus nihil horum pathematum obſervetur, in aliis multum. Contra, *Wrisbergius* Profeſſor Göttingenſis ipſi huic aquae, partibus calcareis impraegnatae, in ditione Göttingenſi hanc immunitatem deberi, autor eſt in Hiſtor. variolar. Gött. 1770. p. 12. Sunt vero, quae pace tantorum virorum ab utraque ſententia me recedere jubent. Aquam enim fluminis Leinae, Göttingam & Hannoveram transeuntis, non continere huius immunitatis cauſſam, exinde apparet, quia non tantum huius fluminis accolae, ſed & incolae aliarum urbium & totius electoratus & ipſi ruricolae ab illo remotiores, aqua pluviali ſaepe uſi, eadem felicitate gaudent. Solam quoque aquam in genere, quae ahena illi decoquendae dicata cruſta craſſiſſima in oppidis hiſce electoratus obducit, parum conferre ad facilitandam vel ad deſtruendam diatheſin calculoſam, ex eo patet, quia (Teſte *de Haen* X. p. 282.) Viennae pariter frequentiſſimum eſt hoc aquae in Vaſis reſiduum, nihilominus incolae calculoſis affectibus obnoxii ſunt. Quoad victum, omnia alimenta & potulenta cum aliis gentibus calculo laborantibus, hic loci communia habemus, vini, cereviſiae, Theae, Coffeae &c. potum. Alia igitur ratio ſubeſſe debet. Qui in cauſam noſtrae beatitudinis inquiſiverunt, ad id nondum attendiſſe videntur, prae omnibus aliis ingenti eſu vegetabilium, olerum, radicum &c. noſtrates ita excellere, ut laevioris ſortis hominibus illa ſola ſaepe per plures dies immo hebdomades, excluſo omni victu animali, pro alimentis inſerviant. Et in hoc vitae regimine cauſſam raritatis morbi potiſſimum latere — niſi unicam, haud dubium videbitur illi, qui Pariſinos & Londinenſes prae aliis calculis obnoxios animali victu praecipue uti, vegetabilibus pauciſſimis, novit. Sunt enim, ni fallor, inter

tus, & circa vasorum emulgentium distributionem, non nisi hydatides aqua limpida plenae, majusculae octo, plures minores, uvae instar cohaerentes, sine ullo parenchymatis, aut ureteris vestigio, reperiebantur, ipsae etiam, quod flatu & setis tentavi, non confluentes.

§. XVI.

inter ipsa haec vegetabilia, quorum quotidie pro jusculis, variis dapibus, imo & bellariis &c. frequentissimus nobis usus est, quaedam, nisi lithontriphica, diuretica tamen aliqua virtute praedita, hacque ratione prima statim calculi rudimenta sabuli forma e viis urinae eliminando, genesin ac incrementum majoris impediunt, quorsum pertinent, uti videtur: *Petroselinum* offic. seu Apium fol. caulin. linearibus; Asparagus sativus. Lapathum hort. Apium dulce. Chaerophillum. Raphani. Vaccinium. Berberis. Daucus sativus. Raparum classis, ut sativa longa & Brassicae variae ut rad. caulesc. orbic. depress. carnosa. Napus sylvestris. Cicera. Myrtilli vulgares. Pisa, praecipue siccata. Lactuca capitata & sativa. Pastinaca s. Selinum fol. pinnat. lanceolat. basi semitrilob. Sium fol. pinnat. fl. ternat. Phaseolus. Solanum tuberosum &c. Nihil itaque habeo, quod e praxi Werlhofiana ad calculum ipsum, pauca, quae ad affectus nephriticos, commendem. In paroxysmis dolorificis ab ipso Opii usu non abstinuit, vel syrupum e Meconio ad unciam un. semis pro dosi porrigens vel miscendo partem un. Laudani liq. S. cum duabus spiritus salis d. omni quadrihorio guttas 30-40. exhibens, donec dolores sopiti sint, tunc vero serum lact. c. succ. citr. parat. ad libr. 2. quovis mane, junctis interdum succis Taraxaci, Chaerophilli, Beccabung. pro aliquot hebdomadibus. Urgente dolorum atrocia, medicina illa anodyna (inquit in epistola quadam) refugium sacrae instar anchorae est, juvantibus, ubi opus videtur, enematibus, epithematibus, unguentis, inter quae praestant linimentum ex ol. amygd. d. part. 4. spirit. sal. amon. p. 1. & epithema e filis lineis crudis in lacte calefactis. Suasit alibi decoctum rad. pareir. br. unc. 2. c. sal. amon. pur. drachm. 2. in aqu. libr. 2. ad longum tempus — etiam pro vehiculo illius anodyni, interposito singulis mensibus leni laxante manuato in sero lactis. Adversus mictum cruentum & Dysuriam ex eadem caussa pluries optimum effectum expertus est Extracti Cortic. peruv. in quadruplo spirit. sal. dulc. soluti & ad gutt. 60 quater de die exhibiti. Pro simplici demulcente inserviebat plerumque oleum oliv. ad unc. 1. bis die. *Uvam ursi* in Dysuria a calculis renum & vesicae minoribus & sabulo oriunda conspicuum levamen pluries attulisse; in mictu cruento chronico autem cum tenesmo & dysuria insigni juncto, qui vesicae ulcus caussam habuit, per aliquot hebdomades quotidie eam quater ad drachm. dimid. absque ulla boni effectus nota datam esse, retulit Professori Göttingensi *Murray*. vid. ejusd. dissert. de Arbuto uva ursi. Göttingae, 1764. pag. 39.

§. XVI.

Status epidemici.

D. 10. Decemb. 1733. Quod ad *ftatum* noftrum *epidemium* attinet, tempeftas fub Novembris novilunio a ficca & magis eurina fubito in tempeftuofam & pluviam ex Zephyronotho tranfiit, & toto dein menfe humidior ac identidem ventofa manfit, & etiamnum eft, tepidior etiam, quam pro anni tempore. Morbi maxime epidemii funt affectus catarrhofi, gravedines, tuffes, faucium inflammationes, rheumatismi: eryfipelata item faciei & pleuritides aliquos infeftant, fat benigne omnia. Infantes multi catarrhali febri per quatuor, aut feptem, dies laborant fine periculo; purpura, variolis, morbillis pauci. Febres tertianae quartanae, & mixtae, feu erraticae, fat frequentes funt, rariores continuae, rariffimae continentes malignae, funera pauca.

§. XVII.

Problema de praecavenda & curanda convulfione maxillae inferioris in infantibus.

Liceat expetere folutionem problematis: *quae fit praecautio, quae curatio convulfionis maxillae inferioris in tenellis infantibus.* In differtatione de ea convulfione Jenae fub praefidio Friderici 1672. habita, paralyfis maxillae populariter appellari dicitur. Vocatur vulgo hujus loci apoplexia cephalica, Haupt-Schlag. Spasmus vero primo eft; tandem faepe refolutio: ut fuctionis potentia vel tollatur ftatim omnis, vel minuatur fenfim ac fatifcat. Praecedunt nonnunquam aut comitantur aliae convulfiones manifeftae, contorfiones, ejulatus, diarrhoeae; faepe nihil horum accidit, ut ceterum corpus fanum videatur. Frequenter contingit infantibus recens natis, ad aetatis diem circiter usque XIV. matribus fanis, languidulis, nobilibus, plebejis; poft partum expeditum, laboriofum, naturalem, perverfum, maturum, praematurum; fuctione facili, difficili, frequenti, rara; lacte recenti, adultiori, imo interdum, ne praevia quidem fuctione vlla. Nobis adhuc lugenda eft veritas effati dictae dif-

dissertationis Fridericianae c. 6. "Affectus hic est periculosissimus, & pauca, imo ferme nulla, aegrotorum nota nobis sunt exempla, qui iterum pristinae sanitati fuerunt restituti.,, Primo enim exinde, secundo, tertio, vel quarto die mortui sunt, quotquot correptos vidimus. De istis tenellis id dico, ubi nullam scio medicinam, (*) quae quicquam valuerit: non ita de adultioribus, ubi in affectibus spasmodicis haud adeo raro accidit, & medelam saepe admittit; item in vulneribus nervorum ac tendinum, praecipue semilacerorum, qualia ab ense obtusiori, ictu scloperi, laceratione celotomi cum hoc symptomate periculosissimo exitiose contigisse novimus: quae vero etiam aliquando curata sunt applicatione diligenti calida olei terebinthinae, & incisione seu scarificatione semilaceratae partis. Sex hebdomades sunt, quod femina quaedam feliciter lactat infantem suum, postquam meo consilio, per duas primas a nativitate hebdomades alieno lacte enutriverat. Tres jam ante ipsa lactare tentarat liberos, ea cum infelicitate ut omnibus nono die perniciosa illa convulsio evenerit. Haec observatio ad similem praecautionem aliquando forte usu esse potest. – Sed neque ad omnem apta est, neque ad curationem pertinet, quam aliquam publice nosci pervelim, ne hunc in insanabilium morborum classe relinquere cogamur, qui inter haud infrequentes passim est.

§. XVIII.

(*) Nihil hic, quantum novi, *Werlhofius*, ex quo haec scripta sunt, in arte sua profecit, vel ad morbum letalem, cum omni sagacitate, remedium invenit. Majorem felicitatem contigisse illis, qui ex professo idem argumentum pertractarunt, proh dolor! non video. Utinam eos, qui inter infantum morbos Trismum silentio praetereunt, magis inopiae artis confessio, quam mali infrequentia absterruisset! A medicis harum regionum minus quidem expectanda videtur problematis solutio, quam ab illis, qui in locis ad occidentem propius sitis frequentiorem caussas morbi investigandi occasionem nanciscuntur, prouti jam spem aliquam fecerunt *Huck*, *Chalmers* (london. medical obs.) & *Bajon* (Journal de Med. 1769.) De *Werlhofio* id unum adjicio, Moschum in genere ipsum rarius adhibuisse.

§. XVIII.

Promissum de Cautionibus medicis & tr. de Variolis edendis.

D. 4. Martii 1734. Mittam propediem exemplaria tractatus mei contra disputationem de laude febris falso suspecta (a), quem, cum praemissa dissertatione, *cautionum medicarum* titulo appellare constitui. Remoram hic typographi labor fecit alteri cuidam opusculo, de Variolis & anthracibus, quod prelo paratum habeo, quodque horum affectuum diversitatem demonstrat, quum Vir quidam longe praestantissimus ante aliquod tempus ingeniosis speciosisque argumentis probabile facere allaboraverit (b), variolorum morbum, quem nos Graecis & Romanis priscis vere ignotum fuisse adhuc credimus, eundem plane esse, quem illi anthracum & carbonum, Arabes prunae & ignis Persici nomine vocitarint: quae nomina apud singulos eos populos a variolis toto coelo discrepasse ostendemus. Inserta sunt plura ad antiquitates, signa, caussas, curationes horum morborum & congenerum spectantia.

§. XIX.

Constitutio aeris.

Hiems, a postremis meis litteris elapsa post aliquot circa Decembris plenilunium borealis frigoris dies, ad Zephyro-austrinam, tepidam, pluviosam, tempestuosam tempestatem rediit. A Novilunio Januarii ad plenilunium serenior, euro-austrina & fere verna fuit: circa plenilunium ex euro frigidiuscula per duas fere hebdomades; hinc ad hoc usque tempus, paucis serenioribus diebus interlabentibus, inter Zephyrum & austrum, rarius eurum, rarissime boream, fluctuans, plerumque pluvia, tepida, ventosa, sine nive & glacie fere ulla. A multis annis tantus universae hiemis tepor observatus non est. Neque vero ea nobis morbos insignes epidemios attulit. Sunt, fueruntque febres, ex intermittentium & conti-nen-

(a) conf. A. 1733. Hebd. XXXIX. n. II. p. 306. (b) vid. Ann. 1733. Hebd. XXIV. p. 190.

nentium genere, varioli item & purpurae, utriusque parum; pluscula rheumata, & pleuritides sat benignae; catarrhosae faucium inflammationes plurimae, cum febre catarrhali trium aut quatuor dierum, sine periculo. Nihil vero magis Medicos exercuit, quam *hypochondriacorum* & *hystericarum* cohors, melancholia vertigine, susurris & tinnitibus aurium, insomnia, anxietate & querelis innumerabilibus. Inter remedia prae aliis, in compluribus ejusmodi aegris, eximie sese gessit *serum lactis*, cum crystallis tartari, aut citri succo depuratissimum, sincerum, vel chalibeatum, (*) uti descripsi (c). Depurare facile est, si mulcta mane vel circa meridiem, lactis mensura, seu pinta una, vel amplius, demto vesperi cremore, ebulliat atque despumetur, hinc cum injecta crystalli tartari sesquidrachma, vel drachmis duabus, aut succo unius circiter pomi citrei, super ignem effervescat leviter, seponaturque deinde in locum tepidum per noctem, ut mane, facto integre coagulo, limpidissimum serum viridescens colari queat, quod sine istis enchiresibus purum obtinere multis difficile est.

§. XX.

Ratio physica oblitterationis vasorum umbilical. & canalis venosi.

Ad problemata de *ratione sufficienti physica oblitterationis vasorum umbilicalium & canalis venosi*, inquirenda (a), conjecturas quasdam meas proferre liceat. Videtur mihi ratio non omnis in solarum partium solidarum structura quaeri debere; sed in ipsa etiam fluidi

(*) Vel sub usu solius seri lactis simplicis dedit Tincturam Martis helleboratam ad guttas XC. ter de die. Ad febriculas hystericas interdum salem mirabilem Glauberi ita ut drachmas tres solveret in Aquae libra dimidia, addito pro grato sapore syrupo; hujus solutionis haurienda cochlearia duo omni trihorio. Tribuit quoque *Werlhofius* nonnihil virtutis Aurantiorum foliis juxta methodum *Haenianam*, sed ad laeviores tantum convulsiones hystericas, minus ad Epilepsiam. In genere vero *Sydenhami* methodum adversus plurimos hystericarum casus praestantissimam putavit.

(c) in observ. de febrib. Sect. III. §. VI. not. i.

(a) A. 1733. Hebd. L. n. 1. p. 393.

fluidi & definite elaſtici elementi ſeminalis & nutricii, ad embryonis formationem & incrementum ſenſim ſeſe evolventis, & ſua tempora decurrentis, niſu nativo, qui vim ſuam directionemque, ad illa vaſa tendentem, cum ipſo tempore amittat, elanguente elatere ad impetum, eo praecipue faciendum, phyſica proportione deſtinato. Ex materno corpore certe elementum ejusmodi per vaſa umbilicalia affluere, ipſo tempore, & funiculi ſeparatione, ceſſat. Exempla ἀνάλογα in toto paſſim vegetabili animalique, imo & minerali naturae regno, in liquorum, ſecretionum, excretionum, organorum certorum, per nativa tempora & aetates, mutationibus, maturationibus, orgasmo, directione, ceſſatione, multa occurrunt. Ipſe, quem & Vos eleganter notatis (b) ſpermatici liquoris, ſanguinis menſtrui, lochiorum, lactis, temporarius affluxus, & plena denique ceſſatio, quum vaſa ante eas mutationes eandem ad ſenſum ſtructuram & expoſitionem obtineant, probare videntur, liquoris alicujus, vel elementi elaſtici in liquore exiſtentis, indole, per temporis rationem mutata, & hinc impetu aliter determinato, fieri ſatis poſſe, ut certae viae, licet per ſe aeque patulae, & ſolida ſtructura ſibi ſimiles, juſto tempore vel perluantur, vel vix attingantur, & exſiccatae proprio ſe elatere contrahant, & ſenſim oblitterentur. Praeterea, quod a Vobis etiam innuitur, niſu contrahentis ſe, poſt ſeparationem a funiculo, umbilici, totum connexorum vaſorum tractum pariter ſollicitari probabile eſt, praeſertim, quum ingens, ea ſeparatione, in toto motuum negotio mutatio ſubito contingat. Numquid vero propoſitorum problematum praecipua ratio, quod ad partes ſolidas attinet, quaerenda fuerit in eximio aliquo cum organis reſpirationis, per nervos & fibrarum tractus ac niſum, nexu & conſenſu vaſorum locorumque, quae pervia ſervantur, prae iis, quae oblitterantur? Nulla major, conſtantior, efficacior diverſitas eſt inter embryonem & natum infantem, quam circa reſpirationem: & ſane, uti vaſa umbilicalia, canalisque venoſus, peculiarem tum cum materno corpore, membranisque huic adhaerentibus, tum, cum ſecun-

(b) A. c. Hebd. XLIX. p. 385. ſeq.

cundina connexionem & confluxum habent, quae pulmonum aliquod officium, attritum ſanguinis per gyrorum myriades, peragit: ita multo minus firmiter efficaciterque, quam ea, per quae poſt partum circulatio ſuccedere debet, cum corpore reliquo infantis, cum pulmonibus maxime, ceterisque reſpirandi officio dicatis partibus contexta, conjuncta & conſpirantia, per nervorum praecipue intercoſtalium & vagorum maeandros, eorumque diſtributionem, ſcopis ſuis aptam, eſſe videntur: quo poſito, ſat rationis forſan in perpetuo illo novae reſpirationis impetu fuerit, cur ſanguis, neglecta una via, non ita connexa, in alteram propellatur, ut prior ſenſim ſenſimque exſiccari, collabeſcere, oblitterarique debeat. Recte cl. *Bianchi* (c) de nerveis plexus intercoſtalis per hepar proceſſibus, arteriam, inquit hepaticam ad inſtar reticuli circumligant, motum laticis per eam excurrentis regentes, tamquam habenae. Paria de aliis arteriis, quae poſt partum perviae manent, non aeque de umbilicali, quae oblitteratur, dici poſſe videntur. Vid. *Bianchi* tab. IV. p. 930. de plexu hepatico, item tab. II. p. 893. ibique 8. 8. ramificationes arteriae hepaticae, ſinum portae amplexantes, prope ad venae umbilicalis ingreſſum & canalem venoſum cujus modi naturae artificium alienationem ſanguinis ab iſtis promovere egregie poſſe mihi videtur, reſpirationis impetu nervos incitante. Ipſa vero oblitteratio venae umbilicalis ceterorumque vaſorum, a quibus perluendis alienatur ſanguinis circulus, fieri videtur tunicarum conniventium totarum incremento proprio, coalitu & obrigeſcentia ligamentoſa; quemadmodum tunicas aliorum vaſorum, imo tota vaſa, in ligamentoſam, cartilaginoſam, oſſeam ſubſtantiam ſenſim degenerare poſſe conſtat. Quicquid vero conjiciamus, facit operis deſtinati ſapientia, & partium impetum directionesque facientium ſubtilitas, ut ad divinum illud Fiat Vobiscum omnino ſemper denique pro ſupplemento confugiendum ſit.

§. XXI.

(c) Hiſtor. hepat. pag. 22.

§. XXI.

Conceptio falſa.

Quae de temporaria ſeminalis elementi, ejusque niſuum ac moliminum, indole modo dixi, alibique comprobavi (a), ad ipſas etiam *falſas*, quae vocantur, *conceptiones* (hoc eſt, ubi nullus partus poſt apparentem graviditatem in lucem prodit) aliquo modo ſpectant, licet rariuscule, ut tunc aliquid verae conceptioni ſimile in corpore contigiſſe videatur, quamvis prima concepti embryonis, aut corporis imperfectioris, ſtamina ſtatim forte corrupta & deperdita fuerint, manente nihilominus ſeminalis elementi, quatenus id in materno ſanguine eſt, niſu tempeſtivo. Exemplum cl. *Neuholdus* (b) eleganter retulit. Simile fere mihi ſuperiori anno obtigit, in militis uxore XXXII. annorum, antea foecunda, quae ex ſignis, ſuppreſſis menſibus, rite quaſi apparente foetus motu, aliisque, gravidam ſe certiſſime credens, poſt tempus XXXX. integrarum hebdomadum, lochia ſine foetu experta eſt. Tunc vero foetum mortuum in corpore ſupereſſe ex ceſſante, quam eo usque ſenſerat, embryonis quaſi motione, ex ponderis in pube ſenſu, duroque & tumido abdomine, anxia reputabat, donec, praemiſſis per fluxus tempus pilulis balſamicis, illa, quam dicto obſervationum loco, laudavi, curatio & limatura martis omne tulit punctum, a morboque & opinione immunem praeſtitit, & menſes in ordinem reduxit. Subjunxi dein potum & balneum aquae Pyrmontanae. Omnia vero, ſine priori expectatione ad juſtum usque terminum, nil profutura fuiſſe puto. Hinc ſententia mea circa quaeſtionem a cl. *Neuholdo* factam colligi poteſt.

§. XXII.

Cardialgia podagrica.

Numquid *limatura martis*, legitime & diu ſatis adhibita, extra *cardialgiae & podagrae* paroxysmum, problemati cl. L. *Joerdens*

(a) in obſ. de febr. Sect. VI. §. VII. not. o. (b) Anni hujus Hebd. 1. p. 2. ſeq.

dens (a) maximam partem fatisfecerit? Cardialgiam illam pro anomalia podagricae διαθέσεως habeo, quae, eodem fere modo, ab iſta cauſſa non raro eſt, & vix felicius alio remedio, quam illo, in juſtos terminos redigi & ab internis partibus averti poſſe videtur: atteſtante *Musgravio* de arthritide anomala, & noſtra, ſi id quoque addere opus eſt, experientia ſat multiplici, in variis podagrae anomaliis, ipſisque cardialgiis horrendis, ſaepe recidivis, & hoc ſolo remedio funditus multoties exſtirpatis; de quibus dixi (b). Accedit in propoſito caſu acidiſſimorum vomitus, & pathemata hypochondriorum alia, a cl. *Joerdens* enarrata, quibus forte vix aliquid illa limatura aptius indicatum opponi poteſt. In paroxysmo perplacet elegans Exc. *Trewii* commendatio *olei Cajeput*. Nobis illud uſitatum nondum eſt (*). Si id non juvet, pulveris abſorbentis *Wedelii* ſcrupulus dimidius, vel pro re nata amplius, ſpem credo explebit, velocium cardialgiarum promtum auxilium. De Magneſia alba, item de lactea diaeta, qua ſibi b. *Brunnerus* cardialgiam podagricam ſuſtulit, & nos aliis ſuſtulimus, jam non dicam. (**)

§. XXIII.

Notanda ad Obſervationes de febribus.

D. 28. April. 1734. Pauca ſunt, quae ad recenſionem *obſervationum mearum* veſtram (a) notanda videntur: 1) pag. 412. inter ſigna affectus ſoporoſi, ſeu cari, apoplexiae ſimilis, de quo problema quaeſierat, ſive potius inter cauſſas ad praenotionem ejus affectus

(a) A. hujus Hebd. V. n. I. p. 33.

(b) in Obſerv. de febr. Sect. I. §. 8. not. (b) it. Sect. IV. §. III. not. g. h.

(*) Poſt illud tempus frequentiſſime hoc oleum in uſum vocavit autor, non ſolum in illo morbo de quo hic ſermo eſt, ſed et quibuscunque aliis nervorum malis, ſpasmis hyſtericis, Hemicrania, Vertigine, Chorea ita dicta S. Viti &c. vel per ſe aliquoties de die ad guttas usque XII. ſacharo inſtillatum vel in connubio cum Cortice peruviano.

(**) conf. §. XXXII. obſervat. V. & ſupra. §. XIII. not. (*)

(a) vid. A. 1733. Hebd. LII. p. 411. ſqq.

ctus cognitu utiles, a me indicatas, refertis medicamentum purgans ante tempus coctionis datum. Non autem solum coctionis tempus neglectum accusavi, quod non semper expectandum est; sed, uti Sect. I. §. VII. scripsi, coctionem neque expectatam, neque praestitam, aut non bene judicatas, quae etiam ante tempus coctionis adesse queunt, orgasmi & vergentis naturae indicationes, sub statu nempe maxime epidemio ad soporosa febrium symptomata prono. II.) eadem pagina vestra 412. lin. 31. pro carnus, qui typographi error est, legendum carus: uti p. 414. lin. 3. pro magis debilitantur, legendum corrumpuntur. III.) Quod p. 415. innuitis, me pro febribus tertianis recidivis praecavendis, donec ab iis tutum praestiterim aegrum, alternis semper hebdomadibus quiescere & repetere, quousque nempe symptomata indicant, dando corticem vel in substantia, scilicet quamdiu efficacius agendum est, & soporis aut continuae febris metus urget, vel denique ubi is metus evanuit, in infuso nonnunquam vinoso, id recte acceptum mentem meam exprimit. Addendum vero videtur quod Sect. IV. §. VI. notavi: "plerisque tamen febribus una repetitio, atque ita trium hebdomadum tempus, nec nisi duarum medicatio sufficiet.,,IV.) Sect III. §. 8. non adeo accusationes corticis falsas, de quibus sequens magis sectio agit, quam curationes imperfectas & dosium non adaequatarum abusum redarguit. Accusationum ibi mentio fit, quatenus imperfectae curationi ansam dant, & ad perfectiorem non negligendam incitare debent. V.) Quod p. 412. monetis, a b. *Apino* apud vos celebrem factum esse *cascarillae* usum, ejus rei explicationem aliquam observanter expeto. Forte opinio aliorum erronea, quasi ipse cascarilla, hodie ita dicta, usus sit, intelligitur. Forte nomen utrique cortici commune b. virum, de nova tunc cascarilla inaudientem, quam non vidit, ipsum ita errare fecit. Forte etiam alio postea tempore locoque cascarillam usurpavit. In *febre* sane *epidemia Hersprucensi*, quam descripsit, vera Chinchina usus esse videtur. Quodsi autem fallor in mea sententia, veri corticis speciem aliquam vulgaram, non cascarillam, in illius Historia febris epidemiae describi, sique error meus per testes fide dignos in Vestris oris probari pot-

poteſt, meretur ea res publicam declarationem, quam, ne ipſe amplius errem, aut aliis hiſtoricum errorem perſvadeam, efflagito. Eae enim dubitandi, vel potius pro vero cortice ibi deſignato decidendi rationes, quas in Obſeruat. Sect. III. §. I. not. n. ex ipſo libro *Apini* attuli, ſummum probabilitatis gradum adeo attingunt, ut non videam quomodo refelli poſſint, niſi ſit, qui dicat: Vidi, quae hodie ita dicitur, quamque novi, caſcarillam, non chinchinam veram, quam itidem novi, tunc temporis a b. *Apino* adhibitam; vel qui paria ex ipſo, aut alio fide digno audiverit, quique ſimul cum ejusmodi effato conciliet iſta, quae mihi dubitandi rationem fecerunt, quod vix fieri poſſe videtur, praeſertim, dum Apinus ſuum, quem adhibuit, corticem ſapore, odore, forma, effectu prorſus eundem, quibus veram & notiſſimam chinchinam, fuiſſe, claris verbis edicit; ſolo ferrugineo intus colore ab aliis, prius ipſi uſitatis, ejusdem ſpeciebus diverſum. Dicta illa de caſcarilla hodierna, quam *Zornius* (b) falſam vocat (nam Caſcarilla vera vetuſtiorum ipſa chinchina eſt) forent falſiſſima, quod nemo non novit. Neque video, quomodo *Apini* ſenſus adeo falli potuiſſent. Ferruginei intus coloris chinchinam omnes fere ſeplaſiarii habent, &, quo magis tenera & tubuloſa eſt, quam ille eligit, & ego eligo, eo magis plerumque ad eum colorem a cinamomeo deflectit. Species aliquantum diverſae multae ſunt, & genus non variant, ſed ſapor, odor, effectus, a caſcarilla hodierna, & omnibus aliis corticibus, longiſſime diſtinguunt. Caſcarilla, quae hodie ita vocatur, eſt cortex Eleuterii, pretio longe vilior, ſub iſto caſcarillae nomine a ſeplaſiariis lucri ſtudioſis pro vera chinchina, fere circa illud tempus, quo *Apinus* ſcripſit, vendi coeptus, oſtendente, & emtores incautos monente *Stiſſero* (c). Patet hinc, eo tempore, ante ſatis detectam eam fallaciam, quae alioqui nulla eſſe potuiſſet, veram etiam chinchinam eo nomine veniſſe, ut facile, poſtquam illud pro Eleuterii cortice magis increbuit, error & confuſio apud ignaros contingere potuerit, ad nomen potius commune & aliquam formae ſimilitudinem, quam ad ſaporem, odo-

(b) In Botanologia. p. 202.

(c) Act. labor. chem. ſpecim. 2. c. 9.

odorem, effectum diversissimum attendentes (d). VI.) Sect. VI. §. 3. seqq. non pro caussa febrium, sed typorum, ac periodorum quatenus illi temporarii sunt, declaravi motus periodicos regulares & naturales atmosphaerae. Causa febrium proxima & continens est ipsa quaecunque materia febrilis, cum motibus physica & mechanica ratione inde consequentibus, de qua Sect. VI. §. V. dixi. Hanc vero respectum aliquem semper habere ad motus, fluxus & refluxus, temporarios atmosphaerae, quos Mathematici norunt, & ideo etiam tempestivis typis se adstringere, existimo.

§. XXIV.

Constitutio epidemica.

D. 20. April. 1734. Mensis superior & praesens variabili, pro primi veris indole, *tempestate* usus est, plerumque tamen austrina,

(d) Ut clarissimi autoris voto satisfaceret D. D. *Trew*, solvendum hoc dubium quaesivit a Dno Jo. Jac. *Kirsteno*, pharmacopoeo Altorfii Noricorum sat claro, quippe qui a b. D. D. *Apino* praescripta pharmaca ipse tunc paravit. Rogavit ergo hunc, ut significaret: 1) num cortex ille, quem tam familiariter adhibebat, in historiaque febris epidemiae commendabat laudatus D. D. *Apinus*, ille ipse sit, qui hodie adhuc cascarillae nomine omnibus notus est, an sub eodem nomine cortex ille, qui chinchina dictus, & a quibusdam cascarilla falso nuncupatus erat, intelligatur. 2) Num ipsi genuina chinchina cognita fuerit, eandemque hic in usum aeque frequentem adsciverit. Quibus tunc humaniter respondit Dnus *Kirstenus*: ubicunque b. D. D. *Apinus* praeceperit Cascarillam seu Schacarillam, corticem hunc fuisse sumtum; chinchinam autem raro ab Eodem in usum vocatam esse. Vocavit autem vel maxime in usum extractum, & quidem in forma pilularum, ponderis unius grani, quinque pro dosi. Hoc extractum per coctionem cum aqua parari jussit in Historia febris epidemiae: quum autem optima pars in resinosis lateat particulis, nunc illud primum per vini spiritus infusionem, dein etiam per coctionem cum aqua paratur, ut terrestres quoque particulae acquirantur. Temporibus b. D. D. *Apini* Cascarilla caro aestimata fuit pretio, una scilicet libra 24. vel 26. florenis: nunc diminutum existimationem simul diminuit. Ceterum ex ore b. D. D. *Goetzii* nostri addimus, extractum cascarillae, quod in usum vocabat b. D. D. *Apinus*, non semper paratum fuisse solummodo cum aqua, sed cum illo per infusionem spiritus vini elicito combinatum; id quod memoriae commendare hanc ob caussam visum est nobis, ne quis ejusdem vestigiis insistens, experientiam forte accuset errantem.

na, tepidiori ſolito & ſat ſaepe amoena. Germinant omnia citius vividiusque, quam pro anni temporis more. Morbi haud valde epidemii, frequentiores tamen, ſunt faucium inflammationes, pleuritides, tuſſes, aſthmata, febres rheumaticae, tertianae, variolae, purpurae. Synochi & nonnullae malignae ſporades ſunt, haud ſine aliquo contagio. Tabidi & apoplectici moriuntur paſſim. Abortus & uteri haemorrhagiae ſolito frequentius occurrunt. Superſunt aliqui ex quamplurimis, tota hac tepida hieme hinc illinc obviis, melancholicis, pluſculi inſuper paſſim emergunt. Vicinis in locis petechiae frequentes ſunt.

§. XXV.

Spina ventoſa ex laeſione per ſpinam infixam.

Communicata mecum eſt ſequens obſervatio, *de ſpina ventoſa ex laeſione per ſpinam infixam.* Menſe anni 1731. Auguſto homo ruſticus, nudis pedibus incedens, ſpinam plantae pedis ſiniſtri infigit, eamque integram, ut putat, extrahit. Tertio poſt die, rei incurioſus, per aliquot rurſus horas nudis pedibus ambulans, dolorem demum aliquem pungentem in affecto loco, eumque indies augeſcere, ſentit. Menſe novembri ibidem ulcuſcula quaedam ſponte emergunt. Applicata & per menſem continuata ſola Terebinthina, ſanantur quaedam, alia vero denuo oriuntur, donec tumor totius pedis ſucceſſerit, & poſt aliquot dies, circa calcaneum pariter & pedis digitos, ulcuſcula ſeſe aperuerint. Balneator conſultus pedem ſcarificat, & inungit unguento viridi, quibus nihil juvantibus, principio Januarii 1732. ad carnificem itur. Unguentis hujus & emplaſtris, doloribus autem & ſymptomatis nihil remittentibus, ad ver usque excruciatus aeger aeque fruſtra herbarum viridium, neſcio quarum, cataplasmata, ad autumnum usque applicat. Octobri menſe bubulcus Spiritum Vitrioli cum pluma quotidie toti illinere plantae, dorſo vero pedis bis in die, unguentum ad articulos, puto mercuriale, inungere jubet. Factum id per hebdomades duas. Aucti hinc immenſum dolores, inflammatione ſtipati, tumore acce-

dente magno: ulcuscula ultra quinquaginta in planta & dorſo pedis oborta, cum exſtillante lympha mera, copioſa. Variis abhinc empiricorum conſiliis fruſtra adhibitis, quum omnia in pejus ruerent, tandem medio menſis Auguſti ſuperioris anni, chirurgum provincialem Blekedae Luneburgicae ad Albin, *Krügerum*, virum peritum, in auxilium vocat. Hic nullam, niſi in amputatione pedis difformis, ſinuoſi, ex livido pallidi, ſpem ſupereſſe judicans, feliciter eam exeunte menſe adminiſtravit, ablato intra horae quadrantem pede. Pondus habuit 8¾ librarum; cutis craſſitiem ingentem, tunica adipoſa, cum ſubjectis muſculis, ſubſtantiam quaſi cartilaginoſam adepta (*) erat. Ex oſſibus metatarſi fere exeſis fragmenta plura ſeparata jacebant; ſecundi & tertii digiti oſſa plane erant conſumta; tarſi etiam quaedam, & os calcanei praeſertim, roſione corrupta; fibula prope malleolum externum quaſi diffracta, & ipſe malleolus pene abſumtus, tibiaeque extremitas magnopere laeſa; muſculi vero ibi ſiti omnes corruptione affecti. Pes totus tribus quatuorve ſinubus cavernoſus viſebatur. Ablato autem, & ex arte ſanato, ſanus jam cetera victitat homo, vivum infelicis empiriae chirurgicae exemplum.

§. XXVII.

Febris maligna ab eſu piſcium.

In una heic domo ſartoris, eaque ſola, ſine ulteriori extra ipſam contagione, *febris maligna* octo ſenſim homines corripuit, quinque

(*) Verſus finem vitae ſuae in ſpina ventoſa non venerea ſvaſit *Werlhofius* Decoctum Corticis peruv. & Radicis Rubiae tinctorum per longum tempus continuatum, atque in ſimili caſu Corticis peruv. & fuliginis ana unciam dimidiam cum ſyrupi unciis quatuor, ut infans quater de die cochlear parvum ſumeret. Externe ulceribus aliquoties in die decoctum ſaturatius foliorum ſabinae, vel Extractum Cicutae in Aqua Calcis. viv. ſolutum applicuit, ab interno Cicutae uſu neque ad ſpinam ventoſam neque ad verum Cancrum verum levamen compertum habens, quamvis ad drachmas tres ſingulis diebus doſin augeret. Mercurialia & in Carie, ubi minor eſſet latentis miasmatis venerei ſuſpicio, nonnunquam exhibuit.

que e medio tulit; duas puellas, alteram ancillam adultam, alteram decennem, adhuc inter ſpem metumque detinet; neque niſi una, quindecim annorum, convaluit, quae primo ſola per tres hebdomades laboravit. Brevi poſt mater in eundem morbum prolapſa eſt, dein ſenſim ſorores, parens, frater, ancilla, uno ſemper contubernio & lectis promiſcue uſi, quibus vel alii aegroti cubabant, vel e quibus vix ablati erant demortui. Singulare vero eſt, has ipſas perſonas omnes, neminemque praeterea ex ampla domeſticorum familia, pridie quam prima puella aegritudine corriperetur, *comediſſe frixos piſciculos* impenſe jam corruptione foetidos, ejus generis, quod, *Rondeletius* aphyam cobiten, Galli eperlan, vel loche de mer, noſtrates *Stint* vocant. Symptomata ad ſenſum valde lenia fuere, pulſus & urina plerumque naturaliter habuerunt. Debilitas indies augeſcens, temulentia, & levis deſipientia omnibus; faucium praecluſio, obauditio, haemorrhagia, purpura pauca miliaris (*) aliquibus obtigit. Nono aut undecimo die, aut ſerius, mors placida ſucceſſit. Medici duo noſtrates clariſſimi, fautores & amici mei, curam impenderunt omnem, quantum perverſa hominum diaeta permiſit, variam adhibentes, pro re nata, methodum & medelam, ſed ſucceſſu haud diverſo (**). Haec narrare lubuit pro cautione contra piſcium, ad corruptionem properantium, eſum, & contubernia nimis arcta & perpetua cum febricitantibus, & inter ipſos aegros: quos, quantum fieri poteſt, removere expedit a ſuis invicem effluviis, ſaepe duplicantibus morbum, vel extra ſtatum epidemium valde contagioſum.

§. XXVIII.

(*) Num purpura miliaris aliquibus horum aegrorum obtingens hypotheſi *Strackianae* de exanthematibus ita favet ut experientia teſte idem ſemper fomes putridus in ſyſtemate gaſtrico pro eodem exanthemate lateat? *Werlhofius* quidem epidemiam moguntinam ſingularis generis fuiſſe ratus, eandem medelam eidem morbo c. petechiis ſemper ubivis convenire negabat.

(**) Rariori huic obſervationi *Werlhoſium* vel alium unquam medicum hujus urbis parem habere non memini, licet iidem piſciculi quotannis magna quantitate mortui ſemiputridi ad nos afferantur e mari parvo nobis vicino Steinhudenſi, ſunt autem *Linnaeano* termino *ſalmo eperlanus* Syſt. nat. edit. XII. p. 511.

§. XXVIII.

Abortus.

Femina quaedam intra biennium *quinque* paſſa *abortus*, cum ingentibus haemorrhagiis, denique, poſtquam curatione noſtra (Obſerv. de febrib. Sect. VI. §.VII. not. o.) uſa eſt, & ultra annum ab iſtiusmodi ſymptomatibus libera vixit, menſtrua ad novam usque graviditatem pauca, ſed ordinata habens, peperit ante duos hos menſes infantem vegetum, quem adhuc lactat, ſed *ſine* ullo humoris aut ſanguinis puerperalis, aut *lochiorum veſtigio*, & cum ſecundina plane alba, neque quicquam inde damni aut aegritudinis retulit.

§. XXIX.

An aer ſanguini pulmones tranſeunti miſceatur.

Hebdomade ſecunda hujus anni ex commentariis Petropolitanis recenſetis cl. *Bülfingeri* experimenta elegantiſſima, quibus ventilatur quaeſtio, *an aer ſanguini pulmones tranſeunti miſceatur.* Diu eſt, quod iſta de re diſputatio inter medicos fervet, neque adhuc deferbuit, quae tamen diſtinctius merito, quam fieri aſſolet, tractari deberet: utrum nempe aer plane non, an ſolum non ſecundum naturam, & utrum ſolum non integer, integrisque viribus, & ſibi penitus relictus, an etiam nulla ſui particula, nulla virtute, nullo vinculo irretitus ibi ſubintret. Laudatus experimentorum auctor merito diſtinguit inter id, quod ſecundum & praeter naturam accidit, & quamvis ordinarie ſanguinem non miſceri cenſeat, praeter naturam tamen, nempe a quacunque interna venae laeſione, fieri id poſſe probat. Fieri tamen etiam poſſe ſine laeſione, quamvis impulſu naturali aliquanto vehementiore & inſolito, demonſtrare videtur praeter alia experimentum *Swammerdamianum*, a *Borrichio* (a) praecipue caute iteratum, quo ipſa cordis vaſa per aerem tracheae inflatum intumeſcunt: ut ſpumoſam ſanguinis educti ſuperficiem ta-

(a) in Bartholini epiſt. Cent. IV. p. 448. ſeq. Add. ill. *Bergeri* Phyſiol. p. 47.

taceam. Dabo vero, naturaliter aerem iſtis, quibus, ſibi extra corpus relictus, ad ſenſum pollet, qualitatibus omnibus libere praeditum, reſpiratione intra vaſa pulmonum levia non adduci; neque memorabo ſubtiliores forte, quam prae craſſioribus noſtris ſenſibus apparere queant, aerei elementi particulas, aliosque illi mixtos vapores tenues, nihilominus eo pertingere poſſe, quum adeo omnia corporis vaſa poroſa ſint, & introrſum extrorſumque varia corpuſcula perſpirent. Id vero negandum omnino non eſſe, imo *Bülfingerianis* experimentis firmari, perſvaſum habeo, aerem inſpiratum, quatenus partim extus in atmoſphaera jam humidus, ſeu aqueis particulis aliquo modo implicitus eſt, partim illis vaporibus humidioribus accedit, quos aere maximam partem ſpoliatos, adeoque facile novum recipientes, ex ultimi generis arteriolis pulmonum, ſeu vaſis exſpirantibus, magna copia exhalatos, intra veſiculas ſemper reperit, quibusque ſubito ſe ibi ſemper miſcet, laxeque unitur (b), aerem, inquam, illum inſpiratum humidulum per ipſas venulas ultimi generis reſorbentes, ſeu inhalantes, extrorſum hiantes (c) magna parte rurſum ad circumlabentem ſanguinem admitti. Id vero fieri putem pondere illabentis ipſius aeris, & adhaeſione particularum aquearum aerem vehentium, & robore contrahentium ſeſe & introrſum nitentium fibrarum. Numquid vero haec res pro praecipuo reſpirationis uſu habenda fuerit? Foetus ſane in utero neque tantum aeris in liquidas ſolidasque corporis partes diſperdit, neque expirat pro corporis proportione tot vapores, uti de natis adultisque certum eſt, ut non adeo liquore illo, qui recente aere valde foetus ſit, per pulmones inſtaurari opus habere videatur. Atqui liquores corporis humani fere omnes, & multo magis partes ſolidae, plus

(b) vid. demonſtrantia hanc rem experimenta plura cl. *Haleſii* in vegetable ſtaticks p. m. 234. ſeq. quibus extra omne dubium collocatur, aerem pulmonibus illapſum partem ſui ſuaeque virtutis elaſticae inſignem in lympham ibi contentam diſperdere.

(c) v. ill. *Wedelius* de tranſpirat. inſenſib. §. II. ſeq. Cl. *Quellmaltzius* de vaſis reſorbentibus. Et *Schreiber* element. medic. phyſico - mathem. p. 346. ſeq.

plus longe aeris, quam communis aqua, in se continent, demonstrantibus experimentis ill. *Boerhaavii* in Chemia, & *Halesii* in analysi aeris quam staticis suis vegetabilium junxit, & in haemostaticis. De usibus respirationis hodierni doctores in plane contraria abire videntur: alii denuo cum priscis, post ill. *Helvetii* maxime observationes (d), refrigerationi, alii incalescentiae (e), alii condensationi, alii rarefactioni, alii utrisque, alii neutris singulariter dicari existimant, alii cum chemicis occultum ex aere cibum, alii nihil petunt. Ego cum laudatis observatoribus, *Boerhaavio* & *Halesio*, & summe calefieri attenuarique sanguinem, veloci, & vehementer per vasorum myriades impulso circuitu per pulmones natorum, sed & vicissim, ne quid nimis fiat, momentaneo frigidiusculi externi aeris ad vasa allabentis attactu, refocillari, & aliquo modo, sed laxius condensari, credo. Ipsas vero elastici elementi particulas, supradicto modo per aquosum vehiculum sanguini circulanti inductas & immixtas, tum plurimis aliis vitalibus animalibusque usibus, & oscillationibus regularibus, tum non adeo, praesertim extra pulmones, refrigerationi & condensationi, quae magis momentanea est, sed magis rarefactioni & calori operam navare, non possum, quin existimem. Recte enim laudatus *Boerhaavius* in chemia (f). *Sanguis*, ait, *noster elasticus per arterias elasticas violente actus, calet in motu sanitatis. At vero, quo indoles sanguinis plus vergit in ingenium aquae neutiquam elasticae, eo minus caloris intra corpus producitur.* Hinc sanguis ex pulmonibus redux, quia pro effata lympha exspirata, aere foetam recipit, minus in ingenium aquae non elasticae vergit, & idcirco etiam in corde & arteriis magis calere videtur, & rutilare; imo inde forte est, quod *Loweri* experimenta evincunt (g), quod in ipsa vena jam pulmonaria magis rutilo & arterioso si-

mi-

(d) de harum explicatione alibi plura. vid. Memoires de l'academ. des sciences. 1718. p. 222. seq. celeb. *Hambergeri* diss. de respirationis mechanismo. ill. *Winslowii* anatome.

(e) *Malpighius*, *Thrustonus*, *Bergerus*, *Hoffmannus*, *Stahlius*.

(f) p. m. 174.

(g) de Corde C. III.

mili colore apparet, licet id alii, sed aliter experimenta capientes, sibi reperiri negent (*), alii aliis caussis tribuere malint (h).

§. XXX.

Status meteorologicus.

D. 8. Julii 1734. Mensis fere elapsus est, quod *tempestate* plerumque eurina, sereniori, sed ad austrum, pro totius anni more, declinare solita, utimur, calidiori justo, sed intercurrentibus pluviis tempestuosis temperata. Rarum toto hoc anno fuit, rarum etiam ipso hoc sereniori tempore est, mercurium barometri altius assurgere, vel ubi imminente vento boreali, aut exquisitius eurino, aliquando sese extulerit, plus uno aut altero die a relapsu se sustinere. Neque tamen apud nos austrinus hic annus morborum epidemiorum insignium ferax est. Febres tertianae, colicae, diarrhoeae, tusses diuturnae & catarrhosi affectus varii, maximam aegritudinum partem constituunt. Variolae & purpurae, febres item continentes, pleuritides, arthritides vagae, sparsim infestant. Apoplexia circa solstitium aliquos corripuit.

§. XXXI.

Constitutio epidemia.

D. 9. Junii 1734. Epidemia nostra constitutio verno hoc tempore maximam partem Zephyrina, perquam temperata, & fere frigidior humidiorque, morbos haud immodice frequentes ciet. Frequentiores sunt febres tertianae catarrhalis, faucium inflammationes, erysipelata, arthritides vagae, pleuritides, varioli, catarrhi, & tusses sine febre. Nihil tamen horum est, quod epidemium proprie dixeris.

§. XXXII.

(*) Meminerint lectores, scripta esse haec omnia a *Werlhofio* ante hos triginta annos, neque desiderent in numero adductorum magni nominis physiologos, qui ex eo tempore argumentum hoc penitius excusserunt.

(h) vid. ill. *Helvetius* l. c.

§. XXXII.

Camphorae usus internus in febribus acutis. (*)

Legi nuper multa cum voluptate exercitationem cl. D. D. *Tralles* de virtute camphorae refrigerante, atque internis corporis humani incendiis restinguendis aptissima (i): ubi eleganti theoria mechanica corroboratur, quod ab Arabum inde temporibus, innumeris experimentis practicis comprobatum est, camphoram, licet certis respectibus pro calida merito habeatur, per ipsam tamen tenuiorem laxissimamque minimorum corpusculorum compagem, qua olea aetherea quaevis longo post se intervallo relinquit, non solum in corpore febris experte, majori etiam dosi calorem nullum excitare, sed & in febribus acutis haud facile augere caliditatem, quae praeter naturam est, imo, sublata potius stasi, incendii caussa, justae corporis temperiei restituendae egregie saepe opitulari. Plura theorica dici possent, de vi balsamica exsolutioni putridae coercendae apta, quam, tenuissima ipsa, adversus tenuiora maximeque activa inquinamenta exercere potest; de vi nervosas partes tenerrimas partim suo extrinsecus balsamo, partim in ipsos forsan tubulos penetrando, demulcendi ac roborandi; de vi per ipsum magis adaequatum nervorum robur, & per suas particulas volatiles, cohaesionis & elateris crassioris expertes, dissipandi lentas elasticasque humorum cohaesiones, caloris praeter naturam aucti, & perturbatae circulationis, caussas, & vicissim effectus; deque harum virtutum singularum limite & moderamine. Sed haec aliaque aliis vel personis vel temporibus relinquo. Experimenta quaedam propria proxime superioribus mensibus facta, recensebo. Attendant velim medici *indicationes meas* (**), debilitatem aegrorum continue febricitantium ingen-

(*) Ad mala *chronica* neque unquam, quantum novi, neque ea quantitate, qua H. I. *Collin* 1773. incredibili fere successu, Camphora usus est. *Werlhofius* ejus usum extendit, nisi forte ad Maniam, & arthritidem, de quo infra, & p. 693.

(i) conf. Ann. hujus Hebd. VI. p. 48.

(**) Hae cum debitis circa dosin remedii cautelis a medico vindobonensi *Collin* fusius 1773. expositae, pro explicatione pravi effectus inservire quodammodo poterunt, quem exper-

ingentem, symptomata anxietatis & delirii ingentia, inflammationem minacem, sed resolutioni per remedium volatile haud nimis repugnantem, antequam suppuratio vel sphacelus ingruat; attendant continuandi normam, εὐφορίαν nempe, & bonorum signorum, noxae vero nullius, observatam consecutionem, quae in omnis remedii usu maxime attendi meretur; attendant adhibendi modum in substantia, in emulsione, praecipue nitrosa, quem certe modum praebitione in essentiis & spiritibus vere excalefacientibus longe tutiorem puto, & dosi quidem trium vel quatuor granorum, per breve, bihorii forte, intervallum, quo prius praebium facile dissflari videtur, repetita; attendant, inquam, & sua itidem observata communicent, ut magis magisque a generali & abstracta primarum, quae audiunt, qualitatum disputatione, & repugnantium opinionum ambiguitate, ad genuinam, specialem, & ad morbos certos, certa corpora, certas circumstantias, relatam de ejus remedii efficacia experientiam perveniamus, & usus abususque limites firmemus.

I.) Juvenis chirurgus laborabat sextum diem febre continente maligna, cum calore extrinsecus sat moderato, prostratione virium insigni, lingua aridissima, pulsu inaequali, frequenti, debili, urina flammea, alvo obstructa, spiratione cita & anhela. Sanguis parcus naribus stillabat. Delirium grave quinto die accedens rationis usum omnem interverterat. Vocatus sexto, praecepi emulsionem ad libram unam ex seminis melonum sescuncia, cum unicornu veri, bezoardici mineralis, nitri, singulorum drachma, camphorae scrupulis duobus, & sacharo, singulis bihoriis ad duo cochlearia dandam (*). Nondum plane absoluta erat ea remedii portio, cum mane

pertus inde est chirurgus edinburgensis W. *Alexander*, in experimental. Essays. Lond. 1768. p. 128. seq.

(*) Eandem semper normam sibi pro componenda Emulsione ejusque dosi servavit *Werlhofius*, sed unicornu & Bezoardicum minerale ut inutilia postea rejecit. Admiscuit nonnunquam Cornu Cervi in data quantitate Mulsi ad drachm. II. vel iij. Sacharo plerumque substituit syrupum. Altheae vel diacod. ad unciam I. Mulsum ipsum & ex aliis feminibus simi-

ne diei feptimi, crifi nulla evidenti facta, mens fibi conftaret, ejusque & corporis vires eximie auctae effent, cum pulfu ordinato & majori, fed adhuc frequenti, urina turbida, ejusque fedimento luteo, cute & lingua molli, & leviter madida, alvo naturaliter lubrica, fomno placido. Continuata & repetita eadem emulfione, octavo die febris omnis, omnia fymptomata, fine excretione manifefta, evanuerunt. Sine alia deinde medela, nifi quod catharticum falinum datum eft, rediit fanitas, cum appetitu & viribus conftans.

II.) Juvenis fartor quintum diem pleuriticus, fexto dolorem nullum amplius conqueftus, parumque tuffiens, in phrenitidem ferociffimam incidit, viribus, quae antea magnopere proftratae fuerunt, adeo per furorem auctis, ut plurium cuftodum manibus coerceri non potuerit, quin per fcalas fubito defcendens, in publicum procurreret. Reducto domum, & in lectum aegre coacto, advocor, & cum pulfu frequentiffimo, parvo, duro, calorem magnum, anxiumque delirium continenter urgere, reperio. Praefcribo fuperiori fimilem mixturam, pari camphorae & nitri dofi, fed ut levem mutationem indicem, cum dentibus apri & antimonio diaphoretico (*). Altero mane, fine crifi evidenti, fine virium multo difpendio, pulfum habebat mollem, magnum, frequentem, cum levi cutis madore, & mente plane conftabat. Octavo morbi die, continuato medicamine, febris omnino exfulabat.

III.) Virgo per triduum impenfe pleuritica, fub vefperam, inftante menfium tempore, anxietate corripiebatur ingenti, dolorum lateris dextri exacerbatione infolita. Pulfus erat frequens, durus, inaequalis, parvus. Strepor in pectore fonabat. Veficatoria cruribus, lateri emplaftr. de Hyoscyamo (**) camphoratum admoveri cu-

milibus Card. Mar. &c. vel & papaveris albi parare folitus. conf. §. Commercii hujus noric. XLVII. it. §. LXI. & LVII.

(*) E quibus quidem hoc faepe retinuit in indicata emulfionis quantitate ad grana XX-XXX; dentes vero apri brevi poft fcriptas has obfervationes omifit.

(**) Minus frequenter, & ultimis demum

curavi: praeſcripſi emulſionem ſem. cardui mariae cum camphorae laudata doſi. Altero mane, procedentibus menſibus, ſymptomata omnia impenſe minuta ſunt, & ſequenti die, continuato remedio, febris omnis abfuit, ſine criſi manifeſta.

IV.) Puellae quindecim annorum in febre catarrhali petechizante quam vocant, accedentibus ſexto die anxietatibus inſignibus, & magna virium proſtratione, ſubitum levamen eadem camphorata medicina attulit, & elapſo die ſeptimo evaneſcentibus maculis, ſine criſi ulla, ἀπυρεξίαν plenariam.

V.) Vir ultra quadraginta annos natus, ſuperiori hieme ſolitum podagrae paroxysmum rite exantlaverat. Poſtea tamen verno tempore cardialgia, per plures horas gravi, ſaepiuſcule per menſem unum & alterum, laboravit, alius medici cura uſus. Incidit menſe Junio in febrem ardentem. Venaeſectio & remedia varia rite miniſtrata ſunt. Die quinto morbi acceſſerunt cardialgiae inſultus, delirium, animi deliquia iterata. Advocatus ego noctu pulſum durum, magnum, velocem reperio, vires tamen valde dejectas. Emulſionem praebeo ex ſem. melonum & papaveris cum abſorbente & nitri camphoraeque dicta doſi. Poſt primum praebium flatibus multis per alvum emiſſis, ceſſavit cardialgia. Mane altero delirium deſierat, pulſum aeger mollem habebat, viresque laudabat manifeſto inſtauratas. Urina copioſe excernebatur. Febris tamen continua ſed placida, ad noni usque diei exitum ſine criſi durabat. Tum vero, poſt duas noctes, cum levibus deliriis paulo magis anxias, ſupervenit larga per ſudorem criſis, quae toto decimo die procedens, undecimo aegrum ſine febre reliquit, continuato ad finem us-

que

mum vitae annis, quantum memini, per Anglorum experientiam ſine dubio meliora edoctus, ipſi parti affectae in Pleuritide applicuit autor emplaſtrum e Cantharidibus, licet in malo ſaeviori & inflammatione pertinaciori, praemiſſa quidem venaeſectione haud penitus hocce auxilium neglexerit. Conf. Commerc. noric. §. XXXVIII.

que morbi solo laudato remedio, vesicatoriis tantum ad crura pro re nata adjuto.

VI.) Puerpera post partum praeter naturam laboriosissimum, secundo die horrorem, aestum, dolorem fixum in infimo ventre, dextra praecipue regione, cum inflatione & suppressis lochiis, patiebatur. Pulsus erat parvus, durus, frequens, inaequalis, anxietas magna. Praescripsi abdomini cataplasma in commercio vestro memoratum (k), & camphorae dosin supra dictam, per bihoria in emulf. sem. cardui mariae cum lap. cancr. citrat. & borace. Post horas fere octo redierunt lochia, grumosa primum, dein partim putrida serosa, partim florida sanguinea, & justo tempore perseverarunt. Doloribus statim a redeunte fluxu remissis & post biduum cessantibus atque labente abdominis tumore, destitimus a cataplasmate & borace. Camphoratum tamen remedium continuavimus ad undecimum usque puerperii diem, quo praevia circa decimum larga per sudorem crisi febris omnis, placide eousque perdurans, deferbuit.

VII.) Juvenis vinosus, tumore pedum & scroti cachectico, & maculis crurum scorbuticis, per aliquod tempus sine medicina afflictus, in paroxysmum incidit epilepticum, cui similem ante aliquot annos passus erat. Calore & anxietate post convulsiones remanente, sumsit altero mane tartarum emeticum (*), quo quidem sat vali-

(k) A. 1733. p. 298.

(*) Idem medicamentum & in Epilepsia idiopathica absque suspicione cachochyliae autorem cum praestantissimo effectu aegro cuidam exhibere memini, qui jam per integras 3 horas concussiones epilepticas sine remissione passus erat. Cochlearia duo aquae Tiliae in cujus unciis octo, quatuor Tartari emet. grana dissoluta erant, non solum insultus epilepticos eodem momento sufflaminarunt, sed & aegrum per aliquod tempus ab inveterato malo liberum reddiderunt, nullo inde vomendi conatu excitato. Caeteroquin & ipso vomendi scopo idem emeticum adhibuit in aliis casibus; plerumque tamen evacuantibus, nisi urgeret indicatio, praetulit Viscum quernum pro potu, uncia scil. dimidia in aquae duabus libris per

valide operante ſenſus anxietatis ſublatus eſt, tumor imminutus. Sed ſucceſſit ſequenti die delirium furioſum, cum riſu, ſaltu, virium ingenti augmento, pulſu magno velociſſimoque. Dedi emulſionem ſeminis melonum ex aquae libra cum nitri drachmis duabus camphorae una, ad cochlearia quovis bihorio duo. Remedio hoc horis triginta continuato in ſomnum placidum prolapſus eſt, & cum mente ſana, cute leviter madida, pulſu & calore longe mitiori, evigilavit. Sequenti die, qui ab elileptico paroxysmo quintus erat, ceſſavit febris, & ſub jugi per aliud quatriduum eadem camphoratae medicinae doſi, tumor ſenſim omnis, & maculae, & univerſa aegritudo ſublata eſt.

§. XXXIII.

Anatome urſi.

Menſe Junio 1734. Nuper illuſtriſſimus comes *de Platen* & Hallermund, rerum medicarum phyſicarumque fautor inſignis *urſum magnum*, ſanum, recens occiſum, theatro noſtro anatomico largitus eſt. In quo, quum proſectore potiſſimum cl. D. *Wreden*, qui jam medicus militaris cum copiis regis noſtri auxiliaribus ad Rhenum ivit, ſingularia varia notata ſint, & quaedam ab iis diverſa, quae de emaciato & ex aegritudine defuncti urſi cadavere retulerunt commentarii academiae ſcientiarum Pariſienſis primi nuperrime editi, *du Hamel* in hiſtoria ejus academiae, *Valentini*, *Blaſius* aliique ſcriptores Zootomici, paucis ſingula referam. 1.) Omentum pinguedinem multam, per vacua interſtitia coacervatam, exhibebat, duobus latum ulnis, & tribus ulnae quartis longum, lamella conſtans duplici, altera anteriori cum ventriculo, poſteriori cum parte inteſtini, connexa. 2.) Inteſtinum aderat unicum, tenue, verſus anum paullo craſſius & rubicundius, valvulis glandulisque plane deſti-

*per dimidium horae cocta, —— vel & Radicem Valerianae ad drachmas II. pro doſi ante ſolitum morbi paroxyſmi porrectam —— vel & adamatum ipſi oleum Cajeput Cortici interdum nuptum, Aſam foetidam &c. at cum his omnibus inopiam impotentis artis haud ſemel queſtus eſt.

ſtitutum, ulnas XXII. longum, quatuor tunicis, facile ſeparandis, conſtans, e quibus muſculoſa fibras orbiculares longitudinalibus ſubjectas, nitide exhibebat, uti villoſa, quae dicitur, villos evidentes, tenues, fibroſos quamplurimos, inverſo inteſtino ſtatim longitudine lineae unius eminentes, ut quaſi hirſutum appareret. 3.) Meſenterium pollicem craſſum ſcatebat hinc inde glandulis, centrum verſus craſſioribusque majoribusque, & vaſis lacteis tenuibus, ſolito more ad ductum thoracicum proficiſcentibus. 4.) Hepar ſex conſtabat lobis, e quorum trinis ſinguli ductus hepatici procedebant, quorum dextro cyſticus ex veſica fellea, medio hepati per membranam tenuem pinguedinoſam adhaerente, obortus inſerebatur, ut ex duorum deinde hepaticorum conjunctione cholidochus efformaretur, cui ante ingreſſum in inteſtinum ſe jungebat pancreaticus. 5) Lien celluloſus ſeu veſiculoſus, ſitum, quem in cane, habens, tres longitudine ulnae quartas, ſeu pedem unum rhenanum cum dimidio, latitudine non niſi duos pollices aequabat. 6.) Ventriculus unus tantum erat, qualis in homine eſt, quamvis laudati autores duplicem notarint, nempe in extenuato corpore, ubi fibrae conſtrictae medium quaſi in duas partes diviſerant. In noſtro cadavere valde erat diſtentus, in pyloro carnoſus, in cardia membrana forti tendinoſa, ab oeſophago continuata, obductus. 7.) Renes, qui in iſto animali maxime ſingulares ſunt, utrimque triginta erant, membrana adipoſa craſſa, propria tenui, in quovis latere in unum corpus compacti, membranulis ſeptorum inſtar, a ſe invicem ſecreti, plane, quod ad venas, arterias, ureteres, ita, uti apud dictos auctores deſcriptum eſt, conſtituti. Ureter communis exiguam cavitatem habebat, & ſtriae pinguedinoſae inſtar apparens, facile cum pinguedine confundebatur. 8.) Deerant veſiculae ſeminales. Vaſa deferentia in medio proſtatae duobus hiabant foraminibus. 9.) Penis erat oſſeus, & muſculorum abdominis annulus canum more conformatus. 10.) Pulmonum lobi in dextro latere tres, in ſiniſtro duo erant, quorum ſuperior paululum ſubdiviſus apparebat. 11.) Cor magnum in orificio venae cavae tres valvulas, pulmonariae duas fortiores, habebat. In unam valvulam ſemilunarem aortae hia-

hiabant arteriae coronariae duae: hinc arcum efficiens aorta descendebat. Ex arcu duo oriebantur trunci, dexter amplior in tres mox divisus ramos, quorum dexter major subclaviam constituebat, reliqui ad carotides tendebant; sinister truncus minor subclaviam ei lateri largiebatur. 12.) Arteria aspera praeter membranulam latitudinis unius lineae, tota cartilaginosa. 13.) Cerebrum parvum, oblongum, ad latera valde depressum. Glandula pinealis insignis. 14.) Oculorum bulbi parvi erant. Humor crystallinus valde convexus. In cantho majori membrana semilunaris fortis, in fine cartilaginosa, usque ad corneam, quam tegere poterat, prominens, deficiente plane caruncula. 15.) Cetera cum aliorum auctorum relationibus conspirabant (*).

§. XXXIV.

Göttingensia.

D. IV. Septembr. 1734. *Academia* nostra *Göttingensis* scholas suas proximo mense aperiet. Ordo medicus tribus professoribus constabit, de quibus nuperrime certi facti sumus. Laudabis habitum delectum virorum, quos & abs Te (D. *Trew*) & ab orbe litterato maximi fieri scio. Nominare nondum mihi licet. Sunt vero inter illos nomina, quibus, si in medicis, physicis, mathematicis, paria habet litteratus orbis, majora an habeat haud scio.

Prodiit nuper heic apud haeredes Foersterianos liber vernacula lingua: Goettingische Zeit- und Geschicht-Beschreibung &c. i. e. *Chronica Gottingensia.* Subjuncta est doctissimi viri Chrph. Henr. *Papen* medicinae candidati, kurtze Untersuchung der Luft und des Wassers der Stadt Göttingen, i. e. brevis inquisitio in aerem & aquas civitatis Gottingensis. Opusculum perelegans duabus constat plagulis. Prooemium inquisitionum ejusmodi necessitatem ex Hippo-

(*) conf. quae in eodem hoc commercio noric. ann. subseq. p. 299. descripta extat sectio hujus animalis.

pocrate docet. Cap. I. Signa percenſet, ex quibus, ſi ſitus aerisque rationem habeas, locus aliquis ſalubris vel inſalubris, judicari debeat. Cap. II. Criteria illa ad Gottingenſis urbis ſitum, ejusque aeris qualitates nativas & adventitias applicat, ſimulque collectam inde loci ſalubritatem fertilitate agri, plantarum medicinalium & paſſim rariorum ubertate, pecudum proventu paſtuque locupleti, & longaevorum atque a morbis immunium hominum frequentia, corroborat. Cap. III. Inquirit in indolem aquarum Gottingenſium, easque omnes & ſingulas curioſis experimentis phyſicis, hydroſtaticis, chemicis explorat. Cap. IV. Ex illis experimentis ſalubritatem Gottingae, quod ad aquas attinet, demonſtrat, & praecipue fontis cujusdam, qui maximae urbis parti, una cum Leina fluvio, aquas ſuppeditat, quique Reinholdi fons dicitur, felices effectus in ipſis febribus continuis dilaudat, tribuitque partim terrae ſubtili alcalinae, cujus in libris ejus aquae civilibus quatuor, grana XXV. reperit, partim ſali neutri amaro, cujus V. grana ex totidem libris nanciſci licuit. Concludit denique obſervatione ſingulari, quod & morbi ibi pauci ſint, & plane nulli endemii, & ſi qui epidemii adveniant, benigni neque impenſe graves eſſe ſoleant, eamque rem, & obſervatam aeris, aquae, loci ſalubritatem, inter praecipuas cauſſas refert, cur & ab antiquis inde temporibus locus ille incolarum nobilium plebejorumque frequentia ſcatuerit, & tot ordinum ſacrorum coenobiis, principumque vel domiciliis, vel praetoriis, collocandis, deinceps etiam fundando celebri gymnaſio, & nunc denique almae ſtudiorum univerſorum matri academiae, quam univerſitatem dicunt, fuerit electus.

§. XXXV.

Conſtitutio aeris.

Tempeſtas nobis, poſt Julii menſis initia, ad finem fere Auguſti, calore temperatiſſima, ſed humida nimis & ventoſa fuit, auſtro & Zephyro maxime ſpirantibus. A novilunio Auguſti calidior ſereniorque eurus, ad auſtrum tamen fluctuans aſpirat. Morbis infeſta-

ſtamur praecipue tuſſibus frequentibus chronicis, & hic illic in tabem degenerantibus, diarrhoeis, febribus tertianis, duplicibus praeſertim, cortici ex noſtrarum obſervationum methodo facile, aliis remediis difficulter, obtemperantibus. Pleuritides etiam & purpurae varios corripuerunt.

§. XXXVI.

Febris ſcarlatina.

Poſt *Purpuram* (ebullition du ſang, das Frieſel) & *febrim ſcarlatinam* (*), vel neglecto caloris regimine, vel natura in excretionibus

(*) Scarlatina, quae, uti teſtibus *Roſenſtein*, *de Haen*, & *Plencitz* in Svecia Belgio & Auſtria, ita & hic loci ſaepius epidemice, fere ſemper ſporadice graſſatur, digna ſane fuiſſet, quam *Werlhofius* exactius deſcriberet, praeſertim quum haud rara complicatione cum aliis exanthematibus acutis v. g. Variolis, letalis evadat, atque peſſimum ejus ſymptoma, inflammatio faucium —— Paedanchone *Severini*, omnem opem medicam interdum reſpuat. Sed cum modo dicti autores integram morbi hiſtoriam contexere, ejusque genium ſat vivis coloribus adumbrare ſumma cum laude allaboraverint, nihil ſupereſſe videtur quam ut ea tantum brevibus recenſeam, quae praeceptor adverſus malum rebellius vel ejus ſequelas molitus ſit. Urgente inflammatione tonſillarum ſvaſit interdum in principio morbi venaeſectionem, in infantibus ventoſas illi ſubſtituens. Ob citum morbi & inflammationis in cute progreſſum, in initio ſtatim veſicatorium applicuit. Interne acida vegetabilia, oxymel ſimpl; Roob ſambuc. in mixtura admiſcuit Nitro, juncta pro indicatione Camphora, hisque ad convaleſcentiam usque pergendum ſvaſit. Roob ſamb. & decoctum ejusdem florum pro gargarismate inſerviebat volentibus. Caracterem mali inflammatorium magis vel catarrhalem, nunquam, quantum memini, putridum vocavit, quem quidem innuere videtur *Tiſſot* tit. Mal de Gorge epidemique not. §. 117. ideoque a catharticis in ipſo morbi incremento ſedulo abſtinuit. Ad ſequelas morbi, praeſertim tumorem illum leucophlegmaticum, —— Hydropem abdominis & pectoris, quem fere unice a neglecto caloris regimine, vel a liberioris aeris ad corpus laeviori intra primas tres morbi hebdomades acceſſu oriri experientia abunde monſtrat, reiteratae obſervationes inſignem uſum Lactis ſulphuris in textu laudati comprobarunt, eoque in ultima Epidemia anni 1766. cum ſucceſſu autor uſus eſt. Reliquias febris & infarctus glandularum colli reſiduos aggreſſus plerumque eſt hacce formula: R. Acet. ſcill. unc. III. Ol. Tart. per deliq. drachm. II. D. gut-

bus fatiscente, aliquoties nuper, saepe alias, observavimus *Leucophlegmatiam.* Egregium huic remedium fuit lac sulfuris, tertia forte quaque hora ad scrupulum, imo vel in adultis ad drachmam, in pulvere vel mixtura exhibitum, quod per alvum & urinam, exturbatis humoribus ventrem emollire, spiratum levare, statim svevit, subsidente etiam plerumque post paucos dies tumore leucophlegmatico. Qui, si illo remedio non satis superari visus est, dedi, velut ad tertianam febrim, corticem eoque facile exhausi, quicquid morbi reliquum fuit, habitumque & colorem vividum cum viribus restitui.

§. XXXVII.

Pleuritis.

Notus est *Baglivi* aphorismus (k), in *pleuritide & puerperis, tanquam pestem, fugienda esse purgantia.* Quod ad puerperas attinet, dicere non opus est, quantopere huic vel limites ponant, vel contradicant, qui tantum non omnibus mulierum per puerperia affectibus, vel praesentibus, vel ullo modo metuendis, pilulas aloeticas *Becherianas*, aut similes, opponendas, immensis cum salubritatis pollicitationibus, svadent. De pleuritide sat contraria sentire videntur eidem *Baglivi* effato, qui celebratum illum pulverem pleuriticum *Mynsichti*, secretissimum dictum, in ejus armamentario, & plerisque Germaniae dispensatoriis descriptum, in H. *Regii* etiam praxi medica (l) ad pleuritidem puerperae, sine *Mynsichti* nomine, egregie, pro praesentaneo doloris remedio, laudatum, tantopere commendant. Verum profecto est & nostra, & amicissimi nobis Viri, ill. *Hugonis* nostri, experientia nuper, & multoties olim confirmatum, manifestae illum (*) pulverem esse efficaciae, in levandis ni-

guttae 20-40. quater de die cum aqua; simul glandulas induratas eodem aceto squill. lavare consvevit.

(k) Prax. med. L. I. c. 13. §. 10.

(l) Lib. 2. cap. 8.

(*) Ex longo tempore in officinis nostris non amplius prostat, certo documento, *Werlhofium* ejus usum postea neglexisse.

nimium acutis pleuritidis verae spuriaeque doloribus, & inchoante strepitu pectoris, ferali illo tam saepe symptomate, turgentis & ferocienti abundantia ad pectus ruentis humoris indiciis, quem tunc ad alvi vias eo remedio feliciter duci expertum habemus, dato, quam diu opus videtur, scrupulo circiter uno, tertia quaque hora. Sub istis indicationis momentis, ubi praecipue alvus siccior justo est, vel certe diarrhoea metuenda non adest, tuto id medicamen, & haud sine fructu dari potest, quovis morbi tempore. Neque inde calorem intendi, aut crisin justo tempore evenientem praepediri ullo modo, notavimus; dolores vero levari, & turgentem nimis, & impetuose ad pectus ruentem materiem feliciter diverti ad vias alvinas, saepe saepius compertum habemus. Id tamen, quod in alvi excretione moderanda per omnes morbos acutos necesse est, etiam heic observamus, neque lecti tepore ideo efferendum, neque a declivi situ erigendum esse aegri corpus, sed commode suppositis vasis excipienda recrementa. Quae de usu hujus pulveris in pleuritide diximus, eadem de ejus utilitate fere pari in *arthritide vaga*, hujusque dolorum violentia dicta sunto.

§. XXXVIII.

Status meteoricus. Pleuritis.

Calend. Novembr. 1734. *Status meteoricus* heic duobus, qui elapsi sunt, mensibus plerumque Zephyrinus variansque fuit, depresso barometro, quod demum ante paucos dies, ultra totius anni morem elevari coepit, aspirante sereniori frigidiorique euro-borea. Morbi non valde epidemii, frequentiores tamen fuerunt atque sunt febres tertianae, quartanae, pleraeque duplices, faucium inflammationes, pleuritides, purpurae infantum, diarrhoeae sine caussa procatarctica manifesta subitae. Senes, infantuli, tabidi funerum sat parcorum numerum fere complent. Ruri varioli multi sunt, passim pravae indolis. Quartanos quatuor, superiori mense, restitui solo *mercurio vitae coelesti Klaunigii* (a), seu antimonio vitriolato, bis ex-

(a) vid. Observat. nostrae de febribus Sect. VI. Epicris. not. m.

exhibito; ceteris omnibus justus corticis usus sanitatem firmam reddidit. In *pleuriticis*, praeter venaesectionem unam atque alteram, epispastica ex cantharidibus, vulgataque remedia alia; tum pro re nata, camphora, qua nuperrime senex octuagenario major, ad quem sexto demum morbi, in peripneumoniam degeneris, die vocabar, ex mortis quasi faucibus eripi visus & restitutus est; tum quem nuper commendavi, pulvis pleuriticus Mynsichti; tum denique, quod legere me nusquam memini, *decoctum simplicium florum sambuci*, ex manipulo uno in aquae libra, vice aliorum decoctorum pectoralium, frequenter calide ad aliquot uncias exhibitum, egregia praestiterunt. Prima hujus medicamenti, quod evidentis adeo in externis inflammationibus & tumoribus efficaciae est, ad hunc internum morbum inflammantem applicandi occasio fuit puerperae lactantis pleuritis declinans, cui, ut una fidelia duos dealbarem parietes, resolvendo inflammationis reliquias, & lacteos tubulos aperiendo, hosce flores, adeo ad lac augendum a *Langio* in miscellaneis, & *Wedelio* in amoenit. mat. med. intrinsecus commendatos, mihique eodem scopo haud infeliciter usitatos, praescribebam. Successus in doloribus, residuaque febricula ex inflammationis reliquiis tollenda, felicitas me excitavit, ut incipiente praecedenteque etiam pleuritide euporiston hoc adhiberem. Idque felicissime factum est, praesertim in viro quodam fere sexagenario, chronica tussi, cum recurrente haemoptoe, tabefacto, cui pleuritis vehemens supervenerat, vix relicto efficacibus aliis remediis loco, ubi hoc fere unum inflammationem febremque expugnavit, extus juvante emplastro hyoscyami cum camphora.

§. XXXIX.

Taenia.

Femina quaedam nuper, aliquot ante partum hebdomadibus, post tormina & dysuriam, ejecit alvo, cum levamine maximo, quinque eodem die lumbricos latos, sive, uti το πλατυ Graecorum rectius explicari videtur, planos, *taenias*, nostratibus Glied-Würme i. e. ver-

vermes articulatim diſtinctos, ulnam circiter longos, viventes omnes ac ſingulos, ſed ita ut quam leniſſime ſeparati ſingulorum articuli, ſive vermes illi cucurbitini articulorum inſtar concatenati, e quibus hoc lumbricorum genus compoſitum eſſe videtur, nullum vitae indicium praeberent, manente, integro die, majoris illius partis, a qua aliquot articuli ſeparabantur, vitali motu, licet caput notabile diſtinguere haud licuerit. Vidimus paria olim bis, in ſingulis longiſſimis taeniis, quas ſingulae mulieres excreverant, easque vere, ut cum cl. D. *Andry* loquar, ſolitarias (*). Vivebat utraque, mo-

(*) Lectorem hic rurſus monitum velim, deſcriptionem hanc philologicam magis quam Zoologicam Taeniae, factam ab autore eſſe priusquam obſervationibus ac inventis hiſtoriam naturalem ditarent *Trembley*, *Peysſonel*, *Linné*, *Ellis* &c. atque horum Zoophytorum naturam prae aliis penitius indagarent *Pallas*, *Bonnet*, *Fehr*, *Roſenſtein*, *Limbourg* &c. Nihil igitur ad refutandam theoriam vermium *Werlhofii*, vel ſtabiliendam aliam meliorem hic addo —— Quae practicae utilitatis forſan eſſe poſſent, hic unice ſubjungo: In draſticis omnem ſpem *Werlhofius* pro fuganda Taenia poſuit, parum fiſus methodo Aſtonianae, quum vermem quidem per articulos at non perfecte inde expelli obſervaſſet. E draſticis potiſſimum elegit id quod mota aqua torrente quaſi ſecum elueret atque eliminaret taeniam, —— notum illud gummi hydragogum, guttae vel di Gamba dictum. Ad grana usque viginti illud pro doſi propinavit, nulla habita ſexus ratione, nec malum inde timens, quia poſtridie a ſumto pharmaco priſtinum vigorem jam recuperent aegroti. Nihil adjécit quod vomitum impediret, ſed per ſe mane cum pauxillo ſachari miſtum in aqua exhibuit; repetiit eandem doſin in caſu pertinaciori die ſequente, tertiam, ſi opus fuerit, die tertio, donec filum taeniae ſ. mucronem, quem vocat in textu, obtuſiorem alvo exiiſſe compertum haberet. Ad utramque taeniarum ſpeciem hic loci haud infrequentem, tam latam *Linnaei*, *Pallas*, quam cucurbitinam eorund. medelam hancce efficacem experti ſunt plures, & ultimis vitae autoris annis princeps quidam Germaniae, qui celebriores Europae medicos incaſſum antea in conſilium vocaverat. Verum etiam non diffitendum eſt, effectum non ſemper votis reſpondere, nec ſpecificum eſſe illud gummi, ſiquidem ſcrupulum integrum plus una vice omni prorſus effectu adeo carere vidimus, ut ne unicus quidem taeniae articulus excerneretur, omiſſa medicina ſua ſponte deſcendens. Aliam methodum *Werlhofium* adhibuiſſe vel Helvetorum Anglorum ſic dicta ſpecifica, vel Spigeliam anthelmiam &c. non audio; an, quia animadverteret, baſin plerorumque, licet ſplendidiori titulo ſuperbirent, eſſe gummi illud vel aliud purgans? pro ſpecifico gummi illud habere e recentioribus *Biſſet* novimus. Medical eſſays and obſ. 1766. p.

motabatque ſeſe integra, ſed nulla ſpina a ſummo ad imum tendente, & membra quaſi, ut *Spigelius* aliique volunt, conjungente; articulorum vero cucurbitinorum ſeparatorum nullus vitae ſigna dabat, quamvis facile ſecederent, & ſuo modo integri, totidem nempe vermes cucurbitini, viderentur. Neque vita notabatur in cucurbitinorum catena, quae aliquot hebdomadibus ante alterum horum lumbricorum ſolitariorum, excernebatur. Horum uterque una extremitate articulos habebat, magis magisque exiguos & anguſtos, ut quaſi in mucronem obtuſiorem deſinerent. Numquid ſinguli vivi vermes cucurbitini, vel eorum catenae variae invicem cohaerentes, ita denique per naturam ſuam, ſtructuraeque & cohaeſionis & nutritionis rationem, coaleſcunt, ut propriam vitam vivere ſigillatim ceſſent, coarctentur, & in partes ſolidas ſodalis alicujus, quocum ſeſe conjunxere, degenerent, eumque tandem unum magnum lumbricum latum ita componant, de cujus natura tot voluminibus diſputatum eſt? Solitarium eum dicit cl. *Andry*, quia ſolus & unus tantum eſſe ſoleat (a); Solium, alii, quos ſecutus eſt, neutro genere, ſat barbare; haud ſcio, an ab illo quod *Ariſtoteles* (b) obſcure dixit ſoli inteſtino hanc lumbricorum ſpeciem adhaerere; an ζωνιον dicere volentes, id eſt cingulum tenue, veluti *Svidas* huic lumbrico ζωνης ειδος tribuit, an ex ſpolii voce corruptum vocabulum, quia pro ſpolio ſeu abraſione inteſtinorum habebatur olim lumbricus latus, quae poſt *Tyſonem* (c) conjectura eſt doctiſſimi auctoris diſſertationis elegantiſſimae nuper Halae ſub ill. *Hoffmanni* praeſidio diſputatae, de animalibus humani corporis infeſtis hoſpitibus (d).

§. XL.

p. 186. atque ingredi illud praecipue arcanum viduae helveticae *Nouffer*, jam inter omnes conſtat. Ad alios inteſtinorum vermes praeceptoris methodus neutiquam a vulgari per Mercurialia inſtituta differt; ad Aſcarides v. g. uſus eſt Mercurio vivo ea ratione, ut unc. I. coqueret per dimidium horae in unc. VIII. aquae, atque decantatum liquorem pro clysmate praeſcriberet quod jam praecipit *Dover* Lehs p. 167.

(a) conſ. *Spigel* de lumbr. lat. c. 10.

(b) Hiſt. animal. L. 5. c. 19.

(c) apud *Clericum* hiſt. lumbr. lat. p. 60.

(d) Conferri merentur Greg. *Horſtii* obſervat. lib. II. obſ. II. ſeq. Quibus

§. XL.

Sectio venae jugularis. Hemiplegia.

Cl. D. D. *Tralles* commentatio de *vena jugulari frequentius secanda* nuperrime edita novum eſt ingenii magna ſpondentis argumentum. In uſu heic eſt ab aliquo tempore, illa venae ſectio, praecipue feliciter adminiſtrante, in variis oculorum affectibus, doctiſſimo chirurgo, D. *Gladbachio.* Nuperrime ego vetulae, ſexagenaria majori, ſiniſtro latere toto penitus hemiplecticae, quae ante biduum apoplexia correpta, & venae ſectione in brachio, dein emetico, & cantharidibus admotis, ſtatim tractata atque exſuſcitata erat, venam dextram jugularem incidi, & ſanguinis uncias novem emitti curavi, eo cum effectu, ut crus eadem veſpera moveretur, loquela fere libera eſſet. Dedi dein & adhuc continuo *ſpiritum ſcorbuticum Drawizii* ad guttas tertia quaque hora XL. Octiduum effluxit jamque lingua plane reſtituta, cruris motus integer eſt, brachii etiam ſenſus rediit, & humeri motus nonnullus. In eo ſum, ut quum vires conſtent, facies rubeat, venae amplae & plenae ſint, pulſus naturalis & plenus, eandem venam iterum incidendam curem. Mihi haec venae jugularis ſectio, in encephali affectibus, partim remedium nonnihil revellens, hoc eſt, affluentem nimium ad certas partes ſanguinem ad alias invitans; partim remedium ex mente vera veterum, derivans, hoc eſt, ſanguinem circa caput vitioſe jam congeſtum, & ſtaſi ſeu lentore circulationis impeditum, impetu maximo & affluxus celeritate inſigni jam ceſſante, diſſolvens, & per vicinas partes, vaſis nervisque cum affecta conjunctas, evacuans eſſe videtur, quae plerumque congeſtionem aliquam ſimul patiuntur. Legibus humani corporis viriumque motricium hydroſtaticis & mechanicis apprime congruens eſſe videtur vera illa veterum omnium derivatio, quam immerito, ſi quid judico, ex ſua theoria ejicere voluiſſe videtur doctiſſimus *Freindius* (a), dum, poſt *Conringium* (b), plerisque

bus nos ſubjungimus Stephan. *Coulet* tractatum hiſtoricum de Aſcaridibus & lumbrico lato.

(a) comment. de febr. p. 109. ſeq.

(b) de ſanguin. generat. & motu pag. 314. ſeq.

que recentioribus eo praeivit, ut derivationem, quae priscis deductio stagnantis jam sanguinis a parte affecta est, cum acceleratione affluentis ad eandem plane permisceant: quae acceleratio licet, ubi vicinum alicui vas inciditur, per vim maxime solidorum & elateris humorum interni variam, aliqua est, tanta tamen, quanta vulgo aestimatur, ex meris hydraulicis principiis, ut a *Freindio* tentatum est, deduci non potest, quod peculiari dissertatione erudite docuit celeb. *Hambergerus* de venae sectione quatenus motum sanguinis mutat. Ipsa venaesectio repellens (c) quam ill. *Boerhaavius* vocat, derivationis veterum species est, hoc est deductio, non acceleratio, stagnantis potius, quam affluentis sanguinis, quae, si ad animi deliquium usque, quod secta jugulari facilius accedit, sanguinem mittas, itidem laudatio hoc praesidio chirurgico obtineri nonnunquam potest. Evacuans, quae veteribus dicebatur, venaesectio, hoc est, evacuans ex ipsa parte affecta incisa, prope cum derivante convenit, quatenus vicinae partes simul sanguine vitioso & stagnante laborare solent. Exemplum hujus praebet sectio venae penis in phimosi, & scarificatio oculorum & haemorrhoidum apertio, & incisio partium gangraenam minantium, quae tamen omnia ad derivantem sanguinis missionem suo modo simul spectant, dum non proprie solum affecta, sed & vicina pars inciditur, & evidentem verae derivationis veterum utilitatem demonstrant.

§. XLI.

Spiritus scorbuticus Drawizii s. Mixtura simplex antiscorbutica.

Quem dixi *Spiritum scorbuticum Drawizii*, commendavi etiam in observationibus meis (a) sub nomine *mixturae simplicis antiscorbuticae*, & hic est: Spiritus tartari libra, cochleariae unciis quatuor, irrorantur librae duae vitrioli ad rubedinem exsiccati, digeruntur in balneo per octiduum, dein per retortam, aucto gradatim igne, propel-

(c) conf. cl. *Tralles* de camphorae virtute refrig. §. 29.

(a) Sect. IV. §. III. not. m.

pellitur cum reliquis etiam ſpiritus vitrioli volatilis. Ingratum odore, at, ſpiratione inter deglutiendum cohibita, haud ingratum eſt remedium, blandum & efficax. Nuper vir, ſeptuagenario major, militiam olim, in Hungaria maxime ſecutus, vino ſpirituoſisque potibus adſvetus, per octo & quod excurrit menſes, quovis mane libras aliquot bilioſi humoris magno conatu evomuit, periit omnino appetitus, elanguerunt vires, corpus extenuatum eſt. Poſt varia conſilia, vocatus ego, dedi ejus ſpiritus triginta guttas tertia quaque hora, in aqua ſimplici. Poſt quartam doſin, altero mane ceſſavit vomitus, neque rediit deinceps; ſed ſucceſſit, continuato remedio, ſenſim ſenſimque appetitus, & virium robur, &, menſe jam fere elapſo, priſtina viro facies priorque corporis habitus eſt.

§. XLII.

Arthritis chronica ſcorbutica.

Quum nuper per litteras cl. D. Henr. Chriſtiani *Crugeri*, poliatri Luneburgenſis χαριέστατε, mea quoque ſententia conſuleretur de curatione aegrae cujusdam, *arthritide chronica ſcorbutica* laborantis, cui diuturnum uſum radicis valerianae majoris forte profuturum augurabatur vir experientiſſimus, quod multos ab iſchiadicis rheumaticisque doloribus vindicaſſe compertum ſe habere teſtabatur, probavi conſilium, quamvis ipſe nondum expertus, eodem tamen medicamine in recenti amauroſi a colica eamque inſequentibus convulſionibus epilepticis, in cachexia item & nonnullis epilepticis, feliciter uſus: ſed ne quaeſitus ἀσύμβολος eſſem, propoſui *decoctum antipodagricum viennenſe* (*) ſed ſaturatum, inſtar alicujus validi lignorum decocti, doſi quatuor unciarum ter in die, additis ſemper 50 guttis, ſeu ſemidrachma, ſpiritus ſcorbutici laudati. Reſcripſit cl. *Crugerus*: Remedium, quod tuae commendant, omne punctum apud aegrotam noſtram feret. Spiritum illum *Drawizii* ſtatim a lectis

(*) Hoc quidem ſenſim apud Autorem in deſvetudinem abiit, ita ut ultimis 10 vitae annis rariſſime illo uſus ſit.

ctis tuis obſervationibus hic parari juſſi, & in paralytico ſcorbutico affectu aliquoties opinione majus auxilium praeſtitiſſe comperi. De Valeriana αὐτογραφον illuſtriſſimi comitis de *Schulenburg* poſſideo, quod docet, ejus continuatum per ſemeſtre hibernum uſum, iſchiadicum malum prorſus debellaſſe. Nuper etiam vehementiſſimus brachii & ſcapulae rheumatismus, pariter chronicus, & ſaepe revertens, in illuſtri Veſtali, ea adhibita, ceſſavit. In turbatione humoris aquei, a morbillis relicta, externum ejus uſum, in ſacculis cum ſpiritu ex aceto deſtillato & ſpiritus ſalis ammoniaci ad ſaturationis punctum irroratis, & in pulvere ſternutatorio cum turpeto minerali, mira praeſtitiſſe, viſumque fere abolitum reſtituiſſe, expertus ſum.

§. XLIII.

Utrum Apinus Cortice peruviano, an Caſcarillae uſus ſit?

Reſponſio periti illius pharmacopoei Altorfini (*) partim rationes dubitandi meas non attingit, quod vel praecipue optavi, partim de alio plane tempore, loco, & quaeſtionis ſtatu, ac ego, loquitur. Mea ſententia eſt, *Apinum* in hiſtoria epidemia Herſpruccenſi, ubi in omnibus formulis vel *chinchinam*, uti p. 187. & 309. vel corticem peruvianum, claro ſemper nomine praeſcribit, verum corticem, non hodiernam caſcarillam, intelligere, & Herſpruci a. 1694. uſurpaſſe: pharmacopoeus vero Altorfinus de iis, quae poſtmodum Altorfii geſta ſunt, deque praeſcripto ſub nomine caſcarillae remedio dicit. Ego de uno illo ſtatu epidemio Herſprucenſi febrium periodicarum, qui, uti ſat patet ex §. 6. 7. 41. 47. & obſervationibus, ex genere intermittentium fuit, loquor, ibique non caſcarillam, ſed verum corticem peruvianum, adhibitum eſſe, ex ipſo libro, & dilucidis auctoris deſcriptionibus, & certa virtutis febrifugae conſtantia, colligo: pharmacopoeus ille praeſtantiſſimus frequentiorem caſcarillae, infrequentiorem corticis peruviani uſum viro poſtea Altorfii fuiſſe memorat, quod, quum ibi atque tunc ſtatus ille epidemius, libro

(*) vid. ſupra §. XXIII. not. d.

bro eo descriptus, non fuerit, facile crediderim. Casu an consilio *Apinus* in hodiernam tunc demum Cascarillam inciderit, eamque postmodum vero cortici lubenter surrogaverit, non dixerim. Casu id factum, & quum verum corticem praescripsisset, datam aliquando esse Cascarillam, & rem feliciter cessisse, quod saepiuscule fieri posse concedo, retulit mihi amicus quidam defuncti, medicus illustris. Attamen ipse *Apinus* in histor. epid. p. 82. refert, sibi corticis peruviani, procul dubio veri, vim in febribus intermittentibus & remittentibus jam tum, ad modum *Mortoni*, ante statum illum epidemium, propria felicique experientia innotuisse. add. p. 7. 70. 34. ubi facile attento lectori patet, verum etiam corticem in illo ipso statu epidemio, ubi non minus certam opem, quam in alias obviis intermittentibus praestitisse dicitur, adhibitum, primo certe tempore, fuisse. In praefatione dicit: factum deinceps, ut nova corticis species, cascarillae nomine Norimberga afferretur, viribus, odore, & sapore, verae chinchinae prorsus, eadem, sed intus ferrugineo colore diversa, cui non quidem soli, sed potissimum laudes a se cortici datas deberi vult. Ex hac nova specie nunc, a. 1696. ait, suum parari extractum, ut pateat, prius ex alia specie paratum fuisse. Quomodo vero vires, odorem, saporem, cascarillae hodiernae, cum viribus, odore, sapore, noti antea corticis adeo convenire, reputare potuerit, me non capere fateor. Credo igitur adhuc, *hanc ipsam sic dictam cascarillam, Hersprucci usurpatam, veri corticis speciem fuisse*, illo nomine tunc, pro ejus more, insignitam, qua de re conferendus omnino est *Stisserus*, loco nuper a me allegato. Eam puto postea Hersprucci vel Altorfii, sub alio statu epidemio, forsan aliquo modo simili, praescribere virum voluisse, accepisse vero cascarillam hodiernam, quae semper vilior pretio fuit, licet myropolae forte alicubi pretium auxerint, & respondente successu, uti haec suos successus habet, in frequentia deinceps experimenta vocasse. Verum enim vero quisquis tam certam, tam subitam, tam magnam, tamque constantem successuum felicitatem & vim ληξιπυρετον, quovis morbi tempore, sub ullo statu epidemio, pariter de cascarilla mihi ostenderit, uti *Apinus* de suo cortice p. 90. seq. & observat. 31. 32. 33.

33. seq. candide recensuit, is erit mihi magnus Apollo. Conf. *Junckeri* consp. med. p. m. 467. *Storchii* colleg. pract. Stahlian. p. m. 766. seq. 961. E contrario de vero cortice conspirant status epidemii *Sydenhamii*, *Mortoni*, *Lancisii*, *Torti*, *Helvetii*, *Beccarii*, *Boerhaavii*, *Bergeri*, *Hoffmanni*, aliorumque complurium scriptis noti. Considerentur praeterea, quae p. 87. *Apinus* dicit corticem suum aqueo menstruo, quod solum Hersprucci adhibuit, facile parere, quemadmodum pariter nobis cum vero cortice succedit, & sulfur gummeum magis, quam resinosum habere, quod nemo de Cascarilla dixerit; addantur de sapore adstrictorio, amaro, nauseabundo, ingrato, dicta in praefatione, & p. 86. 94. seq.; Jungantur denique repetitae provocationes ad consensum *Mortoni*, *Ledelii*, *Colaei*, quibus certo certius ne quidem in mentem venit de cascarilla loqui: &, ni meae rationes validissimae videbuntur, concedam. B. *Stahlius* in colleg. pract. l. c. dictum *Apini*, ex praefatione, ubi corticem extus cinereum (argenté ou chagriné par dessus, uti Galli dicunt) sed, quod expresse addit, *Stahlius* vero omittit, intus cinnamomeo colore resplendentem (die graue china) chinam cineream vocat, ad cascarillam trahere videtur, de qua tamen sequentia demum verba, si ulla, agunt, quae tertiam speciem, ferruginei coloris, Schacharillae nomine, a secunda illa, uti a priori aliqua styptica, minus amara, passim in officinis prostante, distinguunt. Cinnamomeum intus splendorem cascarillae usquam gentium esse, nemo forte dixerit. Observanter a vobis, viri praestantissimi, peto, ut hanc rem, & rationes meas, iterum in examen vocetis, & pro vestro in veritatem amore publice decidatis. Elegantissimum candidissimi *Apini* librum recte, & non de remedio, quod ab altero multis parasangis diversum est, intelligi publice interest, praesertim quum tot imitatores sine successu cascarillam, in similibus statibus epidemiis, febribusque periodicis periculosis, frustra jam surrogarint: ubi fortassis, si *Apinum* praeeuntem recte intellexissent, omittendo verum corticem, saepe unice salutarem, non peccassent, frustra, & ad mortem usque, expectantes opem a cascarilla, plerumque in isto morbi genere invalida. Hanc vero si in illo statu epidemio usurpavit *Apinus*, inso-

lita

lita plane, neque alibi adhuc obſervata felicitate uſus ſit neceſſe eſt, quam imitatores optare potius, quam ſperare debere videntur: qui praeterea id monendi ſunt, ne, ut ſolent, vim ſpecificam febrifugam ad quaslibet febres malignas, ex alio plane quam intermittentium genere, ab *Apino* praedicatam eſſe, opinentur, ejusque cordate dicta erroris & vanitatis arguant, quia ſibi, in alio morbi genere curando verſantibus, ad votum non reſpondere reperiunt (*).

§. XLIV.

Hernia incarcerata.

Menſis circiter eſt, quum *iliaca ex hernia incarcerata* obiit vir robuſtus, qui vitium medico ſuo occultaverat: heri ad moribundam feminam vetulam arceſſitus ſum, quam ex eodem morbo medicaſter per octiduum male curaverat. Ter heic in eodem, ab ea cauſſa, affectu, me medico ſvadente, primum ſolo, iterum cum ill. *Hugone*; tertium cum cl. D. D. *Wreden*, a tribus diverſis chirurgis expertiſſimis, primum in hernia inguinali a D. *Wreden*, jam ſereniſſimi Walliae principis cubiculario, iterum in magna hernia umbilicali a D. *Gladbachio*, chirurgo hic regio primario, tertium in inguinali cum febre magna & inflammatione gangraenoſa a D. *Witſtein*, chirurgo cohortis praetoriae pedeſtris regiae, operatio ſeu ſectio herniae incarceratae, ſummo ſucceſſu, & pleniſſima cum ſanatione, inſtituta eſt: quod ſolum certum & ſecurum periculoſiſſimi ejus affectus remedium ne negligatur, quamprimum ſeſe iliacae hernioſae ſigna oſtendunt, neque ſubito emolliri & reſtitui prolapſum vel incarceratum inteſtinum, frequentiſſima iliacae cauſſa, ſe patitur, etiam atque etiam ſvadeo. Neque non ſvadendum etiam eſt, ut ne medentes praetermittant, in colicis pathematibus inquirere in hernias, quae ſaepe vel exiguae ſunt, & ab aegrotis inſuper habentur, vel pudo-
re

(*) Quae poſtea nova disquiſitione ad conciliandam utramque ſententiam eruere tentaverit *Trew*, & quomodo in utramque partem diſputantes intelligi debeant, leguntur in Commerc. noric. ejusd. ann. hebd. 52. pag. 409. ſeq.

re occultantur; quod mihi, licet iterum iterúmque inquirenti, in prioribus duobus casibus, ad extremum fere usque inficiantibus aegris, contigit. Plures, quam credi potest, homines, ob omissionem ejus inquisitionis, aut curationis generosae, intereunt, cujus rei multa exempla enarrari possent, quo pertinere videtur aliquod medici inclíti, Viti *Riedlini*, in ejus memoria volumini secundo Actorum Academiae Leopoldino-Carolinae subjuncta, relatum, qui ipse eo affectu extinctus est. Neque vero, modo adsit apta chirurgi, anatomes periti, manus, periculum ex ea sectione timendum est, quae pro iliacae avertendae scopo, in ipsa hernia scrotali, annuli musculorum abdominis justa incisione, & intestinorum reductione, sine castrationis crudelitate, perfici potest. Ceterum praeter fotus externos, clysmata ex colocynthide, & nicotianae fumus (*) immissus, & pulvis pleuriticus *Mynsichti*, egregia sunt solvendae incarcerationis non nimis impactae remedia, subjuncto, post solutam alvum, medicamento anodyno. In tertio, quem supra memoravi, iliacae ex hernia casu, putredo jam gangraenosa supra intestinum incarceratum in cute & pinguedine imminebat ante sectionem, & post eam, perdurante febricula lenta, sese manifestabat, cui rei penitus obstitit, viresque & sanitatem restituere egregie adjuvit, efficax corticis peruviani usus. Idem remedium ante aliquod tempus, Peinae, curante ibi medico cl. D. D. *Jenisch*, feminam hernia inguinali, exinde iliaca, & abscessu ilei sphaceloso, rupto, & faeces ibi evacuante, laborantem, unice restituit, ut sphacelus brevi cohiberetur, febris cessaret, vulnus sensim sanesceret. Similis fere heic casus obtigit haud pridem similis curatio, in uxore militis abscessum parem passa, sed sine iliaca, me id remedii cum aliis medicis svadente, manus operam adhibente peritissimo Dom. *Forstmeyer*, praetoriae cohortis regiae pedestris chirurgo.

§. XLV.

(*) Balnea, vel violentiora autorem usurpasse v. g. Emetica, drastica, Mercurium vivum &c. non memini; id quidem novi, ad severiorem alvi obstructionem in genere referandam, uti & ipsam passionem iliacam praeter sales catharticos saepissime illum dedisse Lac sulphuris pluries de die ad drachmam dimidiam pro dosi exoptatissimo successu.

§. XLV.

Cortex peruvianus ad Sphacelum.

Veriſſima eſt inſignis illa efficacia *corticis peruviani ad Sphacelum* & gangraenam, quam indies heic pluribus experimentis firmatam, poſt Anglos, primus in Germania notavi (a), ubi ſimul ſpem viri cujusdam egregii memoravi, ad cancrum (*) etiam coercendum forte eodem medicamine aliquid praeſtari poſſe. Hanc vero ſpem fruſtra fuiſſe, duobus in caſibus veri cancri expertus ſum.

§. XLVI.

Status epidemicus. Anthrax.

D. 30. Decembr. 1754. *Novembris* menſis totus borealis frigidusque fuit, elato ſemper ultra 27½ pollices ad 28. barometro, ſed nubilus ſine ulla ſerena die. Principium Decembris poſt nives ſerenum & frigidius fuit; reliqua maxima pars, prolapſo inſigni ter barometro, varians, ventoſa, rarius pluvioſa, ſed tepida, Zephyrina, auſtrina. Morbos vere epidemios hic nullos dicere poſſumus. Frequentiores, uti toto hoc anno, fuerunt tuſſes & faucium inflammationes, cum catarrhali febre; pleuritides & febres quartanae ſporades ſunt. Podagrici & *nephritici* ſuos hoc menſe paroxysmos habent multi; hypochondriaci & hyſtericae querelas graves profundunt; apoplexia aliquos, haemorrhagiae variae plures corripiunt; moriuntur, praeter tabidos, paucioresque hydropicos,

(a) in obſervat. meis de febrib. Sect. V. §. IX. not. i.

(*) Commodiorem occaſionem nullibi in toto opere invenio teſtificandi, autorem ad verum Cancrum nullam a Cicuta utilitatem expertum eſſe. Pravos quidem effectus ſe inde non vidiſſe per litteras mihi 1761. declaravit, ſed ſucceſſum pariter vobis nunquam reſpondiſſe; timendum itaque eſſe, ne malum, quod chirurgica ope tolli potuiſſet, per longas moras atque protractum Cicutae uſum invaluerit. Vires plantae quacunque demum forma, quantitate & ratione tentavit, & ipſum Extractum Viennenſe ad plures uncias nobili matronae exhibitum ſpem fefellit, prouti & quaevis alia ſanando diro Morbo longe inferiora deprehendit, & inopiam artis haud ſemel confeſſus eſt.

picos, vix pauci. Ruri graſſantur variolae pleraeque benignae, quae, uti & morbilli, urbe plane jam exſulant. Inter funera hujus menſis fuerunt duo, quibus anthrax mortem vel accivit, vel accelevavit. Puella viginti circiter annorum, non bene ſano parentum ſanguine nata ulceribus variis ante aliquot menſes afflicta, poſtmodum rurſus ſanitate gaudere viſa, corripiebatur ante hos duos circiter menſes tuſſi ſicca, cum febre hectica & contabeſcentia. Septem ante mortem, quae nuperrime accidit, diebus, ſuperveniebant febris magis ardens, deliria, tremores, ſubſultus tendinum, & *anthrax*, dimidii pugni magnitudine, ſiccus, nigerrimus, circa anum in nate ſiniſtra, ejus ſpeciei, quam Avicenna prunae nomine deſcribit (a). Medicus mecum fuit cl. D. D. *Wolff.* Vir ſexagenarius, obeſus, difficili reſpiratione & tuſſi chronica, quam habitualem dixeris, afflictus, cetera ſanus, & ſat vegetus, ſubito nuper anthracem humidum, ejus ſpeciei, quam Avicenna ignis perſici nomine diſtinguit, in cubito dextro nactus eſt. Supervenit febris ardens cum deliriis itidem tremoribusque & tendinum ſubſultibus, & non obſtante cl. D. D. *Ebelii* cura, ſeptimo die mors.

§. XLVII.

Uſus corticis. Camphorae.

Litterae illuſtris viri, Joh. Samuelis, nobil. Domini de *Berger*, conſiliarii caeſarei, & M. Brittanniae Regis archiatri, Cellis Luneburgicis ad me d. 15. Apr. a pr. ſcriptae, ſequentia tradebant: "Plane tecum ſentio circa *uſum Corticis*, tempusque eum exhibendi: etiam in eo, quod qui negant, experientiam refragantem habent, datum brevi ante acceſſionem virtute magna non deſtitui (a). Ipſe eum ſaepe ſaepius, ſummo cum ſucceſſu, prope imminentem paroxysmum exhibui. Doſis vero tunc ad drachmas ſex vel unciam unam,

(a) Lib. IV. fen. 3. tract. 1. cap. 9. de pruna & igne perſico, & ex eo tractatus noſter de variolis & anthracibus, qui jam ſubpraelo ſudat, p. 62. ſeq.

(a) vid. obſervat. de febribus Sect. IV. §. VII. not. a.

unam, (velut alias in *Tortiana* methodo, medicis italis, & ill. D. de *Garelli*, & mihi jam ab anno 1719. feliciſſime uſitata) eſſe debet: quod quidem aegroto aliquanto moleſtius, ſed eximiae efficaciae eſt. Plerumque, data ejus rei indicatione, praebeo pulverem aqua & vino dilutum, quarta vel dimidia quaque horae parte, doſi pocilli majoris, quo Caffé potum haurire ſolemus, donec juſta quantitas ante paroxysmun aſſumta ſit; qui aut plane tum non accedit, aut poſtponit, aut certe tolerabilis eſt, & evanescunt periculoſa ſymptomata, quorum cauſſa ad hanc præcipue methodum confugio.„ Eædem litteræ ſequentia dabant, quorum gratia eas jam revolvi, quum mihi occaſionem dederint ſcribendarum ad Vos obſervationum de Camphora: "Nuperis diebus accepi cl. D. D. *Tralles* tractatum de virtute camphorae refrigerante, optime, me judice, ſcriptum. Inquirit A. in vim camphorae a priori. Multoties hoc remedio in mea praxi utor, praecipue in inflammationibus internis, magno cum ſucceſſu, & demiror tam multos medicos ab uſu ejus interno abhorrere. Non diu eſt, quod praemiſſis praemittendis maniacum eo ſanitati penitus reſtitui. In eo vero momentum praecipuum ſitum eſt, ut ſufficiente doſi & diu ſatis exhibeatur.„ Excitatus hac judicioſiſſimi medici ſententia avide perlegi cl. D. D. *Tralles* opusculum & deinde obſervationes quasdam meas de camphora exaravi, Vobisque permiſi. Quas quum commercio Veſtro inſerueritis (b), nuperrimae ill. *Bergeri* litterae denuo ita me allocutae ſunt:„ Legi & probavi obſervationes Tuas de camphora. Spero plures ea re medicos ad fiduciam uſumque egregii ejus medicaminis excitatum iri. Ipſe illud praecipue in pleuritide, aliisque internis inflammationibus, majori etiam doſi, quam quae abs Te commendatur, ſaepiſſime feliciſſimeque uſurpo.„

§. XLVIII.

(b) A. 1734. Hebd. XXXIII. p. 258. ſeq. & Hebd. XXXIV. p. 268. ſeq.

§. XLVIII.

Morbus maculosus haemorrhagicus.

Puella adulta, robusta, sine caussa procatarctica manifesta, incidebat nuper, versus mensium tempus in subitam narium haemorrhagiam ingentem, elabente sanguine limpido, sed foetido, una cum vomitu cruento sanguinis spissi nigerrimi. Accedebant statim circa collum & in brachiis, maculae partim nigrae, partim violaceae aut purpureae, quales in malignis variolis saepe visuntur. Prostratio virium subita, & nota mihi satis indoles *morbi hujus maculosi haemorrhagici* singularis, de quo quidem non nisi pauca apud scriptores medicos est tractatio (a), venaesectionem prohibebant. Dabam primo die remedia acida & largiter nitrosa, quae quum nihil proficerent, sed perdurante assidue utraque haemorrhagia, (*) per nares nempe

(a) Egi de eo in tractatu de variolis & anthracibus nuper excitato cap. III. not. 65. Egit etiam de eo cl. D. D. *Behrens* in dissertatione de affectionibus a comestis Mytulis, nostro illi tractatui subjuncta.

(*) Morbum hunc a nemine nisi ab autoribus not. antecedente adductis sub hoc nomine descriptum memini; casus similis autem in praxi 1766. occurrens, ad quem *Werlhofium* in consilium vocaveram, probavit, esse has maculas easdem, quas Petechiarum nomine alii insignire solent, variolis malo omine sese immiscentium. Exanthemata in infante quinque annorum, irregularis figurae, raro lentis magnitudinem excedentia, alia minora, hinc inde cohaerentia, supra cutem non levata, neque prurientia, neque inflammationis signa exhibentia, coloris cinnabarini laete rubentis, pauca purpurei, extremitates potissimum inferiores, dorsum atque collum obsident adeo confertim ut discerni vix queant, & unam quasi rubedinem constituant. — Color stigmatum vividus sensim minuitur, sicque paullatim evanescunt intra 21. dies. Nares & os per primos morbi dies ex incerto fonte sanguine conspurcata apparent. Morbus virium dejectione, Cephalaea, vomituritione, (non cruenta) alvi segnitie, tussicula, sub quibus mens sibi semper constat, stipatus, absque pravo symptomate sub usu Corticis & acidorum mineralium sine opiatis, placide sua stadia decurrit. — Eaedem maculae post 5-6. hebdomades in eodem infante cum variolis optimi moris complicatae iterum comparent, adeo parvam virium fracturam comitem habentes, ut puer in publicum prodeat & valeat, nec magis haemorrhagia oris vel narium in hoc aegro notatae, quam in innumeris aliis qui easdem cum variolis tunc temporis epidemicis in cute gerebant, pejori quidem omine.
Num haemorrhagia caracterem morbi constituit particularis, vel potius cum morbo

nempe & vomitum, deliquia & extremorum perfrigeratio, cum pulſu parvo & frequentiſſimo, efficacius auxilium urgerent; aucto etiam macularum numero, & toto utriusque oculi ambitu, & naſi dorſo & cute circa os & mentum, livido nigricante colore, velut a ſugillatione, perfuſis, dedi in miſtura quovis bihorio corticis peruviani drachmam dimidiam, addito alternis praebiis laudano liquido Sydenhami ad guttas quatuor. Subſtitit ſenſim eo die narium ſanguis, vomitus minutus eſt, & altero die ceſſavit; deliquia nulla redierunt; maculae indies, una cum livore faciei, primo rubicundum magis, dein pallidum colorem induerunt, evanueruntque die ſeptimo; quo etiam pulſus jam naturalem motionis ſuae modum receperat, viribus ferme cum ſanitate penitus reſtitutis, licet menſes juſto tempore non advenerint, quod ab haemorrhagiis haud inſolens eſt.

§. XLIX.

Conſtitutio aeris.

D. 18. Jan. 1735. *Conſtitutio aeris* noſtri Zephyrina, tepida, humida, ventoſa, depreſſo inſigniter barometro, manet. Morbos epidemios non habemus. Frequentiores ſunt catarrhi, rheumatismi, faucium inflammationes; podagrica, hyſterica, hypochondriaca pathemata; diarrhoeae. Ruri variolae paſſim cladem faciunt. Funera in urbe rara ſunt, eorumque, ſuperiori anno, paucitas major fuit, quam ſex & viginti annis praegreſſis.

§. L.

Molimina hydropica.

Juvenis ille vinoſus, quem in commercio Veſtro (a) memoravi, paullo poſt ad diaetae ſuae vitia reverſus, *tumorem denuo crurum*,

morbo petechiali idem eſt, quem pariter reſoluti ſanguinis ſigna comitari ſolent? Conferri merentur quae habent *Pringle* obſervat. on Army-diſeaſes append. CIV. edit. 6. *Strack* de Morbo c. petechiis pag. 19.

(a) Ann. 1734. Hebd. XXXIV. p. 268.

rum, scroti, abdominis oedematosum sibi conciliavit. Adjuncta erat diarrhoea, malum minime minuens, vires prosternens. Dedi pulveris rhei drachmas duas aqua menthae dilutas, terque per tres dies continuos repetii, & en! omnis tumor evanuit, & diarrhoea cessavit. Subjunxi, ut tonum roborarem, & serum ad vias urinarias dirigerem, & epilepsiae denuo forsan metuendae obicem ponerem, corticis peruviani (b) radici valerianae mixti usum, ea illius dosi & ratione, qua ad febrem quartanam uti soleo. Menses jam fere duo effluxerunt, ex quo plena constat sanitas. Quem quamque tutum effectum praestet in hydropicis expurgandis rheum, sed dosi magna pulveris ad duas tresve drachmas, aliquot mihi observationibus compertum est, praesertim ubi diarrhoea inutilis & aliae rationes, aliis pharmacis acrioribus & tono adversis contradicere visae sunt.

§. LI.

Cortices aurantiorum ad quartanas.

Corticibus aurantiorum, quorum vim contra *quartanas* alibi (a) dubiam proposui, nuper bis quartanam fugavi, data drachma pulveris, tertia quaque hora. Primus paroxysmus statim ab eo remedio mitescebat, &, continuato usu, sensim cessabat febris, nondum chronica. In aliis quartanis pluribus tentatum voto nondum satisfecit.

§. LII.

Lues venerea.

Electuarium mundificans, quod in effectibus sine febre venereis, similibusque, ubi ligna & cathartica indicantur, prodesse ibidem (a) docui, atque descriptum dedi, recipit pulveris sarsae uncias tres, ligni sancti unam, sennae unam cum semisse, rhei drachmas duas, cort. ligni sassafras, anisi ana drachmam, mellis despumati duplum, calide

(b) conf. Anno. 1732. Hebdom. XLI. p. 323.

(a) in tract. de limitanda febris laude. §. XXX. not. 7.

(a) ibid. not. 7.

calide in electuarium redigenda. Hujus in affectibus venereis, similibusque, excepta gonorrhoea adhuc sola, ubi nihil id juvat, bis quotidie, semunciam circiter praebeo, eoque per mensem dimidium, integrum, vel ultra, prout res poscit, una cum potione ptisanae ex sarsa, justaque diaeta, continuato, gravia mala felicissime tollo. Si quid gravius urget, addo quavis vespera pilulam unam, vel pulverem, cum mercurii dulcis grano uno cum dimidio, aut granis duobus, vel interpono quarta quaque vespera ejusdem grana quindecim aut viginti. Sic plerumque & sine salivatione, atrocissima mala venerea, & multo magis leviora extirpantur: praesertim si, ubi opus est, per duos, tres menses, & amplius, continuare non detrectes, quod multi molestiis salivationis praeferunt, hac medicatione neque domui, neque rigidae diaetae adstricti, neque debilitati, neque in famae aut valetudinis pericula adducti. Tamdiu continuandum est, donec nulla plane amplius symptomata supersint: certe eo usque, si non ipsum simul electuarium, dosis tamen quarta quavis vespera mercurii dulcis, continuari debet: imo, obtenta licet sanitate, porro id aliquantum facere, vel verno aut autumnali tempore aliquamdiu repetere praestat, quam a doloso morbo medicam manum nimis cito removere. Electuario substitui potest validum ligni sancti & sarsae, aut, prout videtur, alterutrius decoctum, cum infusa senna; vel haec & rheum, si quid purgationi obsit, in ipso electuario omitti. Ingeniosissima sunt, quae ill. *Boerhaavius* in exasciatissima illa ad *Luisini* aphrodisiacum praefatione, de modo operandi mercurii in affectibus venereis disputavit. Supersunt tamen plura, ultimae forsan posteritati deregenda, quae mirandi hujus fluminis sicci, & ligni sancti ac sarsae vires, ad prodigium usque specificas, clara explicatione caussarum determinent. Mihi sane, aliisque ob multa phaenomena & promtissimam mitigationem effectuum materiae aphrodisiacae ab usitatis qualitercunque his remediis, nimisque certam per haec, incertam per omnia alia, aut nullam, ejus specifici mali, curationem, semper adhuc ea haeret opinio, esse in sale mercurii, qui cum succis corporis humani aliisque emergit, & in sale, balsamo, mucagine, ligni sancti, & sarsae, aliquid singulare,

lare, atque, per particularum miasmatis & remediorum ſubtilitatem, nondum ſatis explicatum, quod cohaeſione & conflictu cum ipſo veneno venereo, hoc enervet, vereque ita corrigat, ut partim affligere ceſſet, partim tranſpiratione, excretionibus naturalibus, vel aucto ſudore aut ſeceſſu, vel ipſa ſalivatione, per ſalem mercurii, & colliquefactos humores ſingulariter exſtimulata, eliminari queat.

§. LIII.

Salivatio.

Sicubi *ſalivatio* ſive neceſſaria videatur, ſive utilis, eamque commode inſtituere liceat, praecipio ipſam vel inunctione, ad methodum b. *Stahlii* aliorumque, notiſſimam, vel cum turpetho minerali, exiguis repetitisque praebiis, fere uti *Wepferus* in tractatu de affectibus capitis p. 971. deſcribit; (licet minoribus adhuc doſibus, iisque aequalibus & quotidie repetitis, res peragi queat;) vel praecipue mercurio dulci ordinario pharmacopoearum (*). Neque vero opus

(*) Collatis illis, quae autor in obſervat. de febr. ſect. III. §. VIII. not. b. it. in diſſ. de limitanda laude febris §. XXX. not. 7. fuſe circa hoc argumentum in medium protulit, nihil ſupereſt quod adjiciam, quum ad finem vitae eandem ſemper rationem miasmati ſyphilitico medendi ſtrictiſſime ſervaverit, atque in caſibus inveteratis, pertinaciſſimis, deſperatis haec medela ipſi ſuffecerit, & adhucdum ſufficiat. Non autem ad luem veneream ſolum hunc ſanandi modum ipſum ſecutum eſſe, ſed ad alios quoque morbos liberaliorem ipſi Mercurialium uſum fuiſſe tam in adultis quam ipſis infantibus v. g. ad Herpeten chronicum, fluorem album, Scabiem, ulcera ani fiſtuloſa, Morſum canis rabidi &c. id ſilentio hic praeterire nequeo. Ad fluorem album uti morbum rebelliorem cum rogaſſet me perill: *Pringle* per litteras ut in autoris methodum inquirerem, reſpondit hic, morbum hunc & ſibi pariter obſtinatum eſſe & plerumque omnia remedia eludere, interdum vero cum ſucceſſu ſe dediſſe Extractum Rhabarb. ad ſcrupulum dimidium quavis nocte; per aliquot menſes autem ejus uſum protrahendum eſſe — Materiae effluentis acrimoniam & eroſionem ſuſpicionem ipſi ſemper movere latentis miasmatis venerei, & quamvis injuſtum ſaepius foret de aegris viro nuptis hanc ſuſpicionem fovere, tacentem ſe nihilominus parvam quantitatem Mercurii Extracto Rhab. feliciter jungere. Nihil quidem praeter haec at quaeſtionem amici mihi reſpondit, ad certo certius novi, haud raro draſtica (AloeGummi gutt.) Saepe balſamica, ſaepius roborantia ejusmodi

opus eſt magnis, &, ut fieri ſolet, augendo cumulatis, hujus & aliorum remediorum mercurialium doſibus; ſed ſufficit trium circiter mercurii dulcis rite parati granorum ſufficienter una doſi repetitus uſus, quum doſis doſin, niſi aliquot dies interponas, fere nunquam non ad ſalivationem usque roboret. Praebeo ter in die, octava quavis hora, grana tria, quocunque modo deglutienda. Qua doſi per tres, quatuor, quinque dies repetita, ad juſtam nempe usque ſalivationem, ſaepe expertus ſum, quanta fieri poteſt placiditate, curationem procedere. Immo, ſi adhuc mitius agere velis, ſemel ſolum in die duo cum dimidio, tria aut quatuor grana mercurii dulcis exhibe, &, ubi per quinque forte dies, vel paullo amplius, continuaveris, rariſſimum erit ſalivationis ſigna non accidere: quibus obſervatis, ſi ulterius pari doſi inſiſtas, nunquam fere non plenam, juſtam, &, quantum fieri poteſt, placidam ſalivationem ſenſim excitabis; pro lubitu, ſi poſt aliquod tempus deficit, pari vel majuſcula doſi exſtimulandam, & quamdiu ſymptomata poſcunt, protrahendam. Ita vero varia evitantur praecaventurque pericula, ſaepe metuenda, ſi, ut fieri ſolet, ascendendo augeantur & cumulentur mercurii dulcis doſes, quas novi qui primo die ad decem, altero ad quindecim, tertio ad viginti, quarto ad XXV; quinto, ni ſaliva fluat, ad XXX. urgere ſolent, vix ſine ingenti diarrhoea, ſaepe ſine juſta ſalivatione, non ſine moleſtiis & periculis. Mitius, certius, ſecurius agit, qui didicit parvas doſes continuare, & temporis opem exſpectare. (**) Mallem ego, datis primum majoribus, ſicubi opus videretur, doſibus, minores ſubjungere, contra, quam pleri-

modi aegris propinaſſe, Corticem ſcil. peruv. vel praeparata Martis v. g. pulv. cachect. Querc. partes duas cum parte 1. pulv. Rhab. ad ſcrupul. duos bis die, vel acidulas martiales.

(**) Ultimis praxeos annis autorem raro vel nunquam ſyphiliticos ſuos ptyalismi incommodis expoſuiſſe, ſcio, num vero hanc curationem luis foedae per extinctionem ubivis praeferre conſueverit, vel ideo mitiora elegerit, quia per decennium & quod excurrit, rariora apud nos ſunt hujus mali inveteratioris exempla, quae gravioribus illis caſibus comparari poſſent, quibus in initio comparentis primo mali ſalivationem indicari exiſtimarent medentes, id quidem ignoro.

plerique auctores volunt. Majores vero quotidie ita continuatas praecipue caveo, si aegros habeo, qui, quocunque modo & tempore, plura jam ex mercurio assumserunt. Ii enim facilius ad salivationem moventur. Neque id inde solum est, quia vasa salivalia a priori salivatione jam relaxata sunt; nam & qui nullam salivationem, nulla oris vitia, a sumto prius mercurio senserunt, facilius salivare solent; sed quia ipse mercurius prius non integre e corpore excessit, & vel tenuissime attritus cum sero circumlabitur, vel, uti *Listerus* conjicit, in glandularum alicubi maeandris, aliisve corporis recessibus, longissimo tempore latere, dataque occasione, loco moveri, & recens dati remedii pondus atque vim augere potest. (***)

§. LIV.

Mercurii usus. Scabies.

Qui in venereis malis eradicandis tam singularia praestat *mercurius*, specifica pariter & certa adhaesione & conflictu, enervationem chronicorum cutis exanthematum, scabiei, impetiginis, tineae, leprae graecorum, spondet, si, sine salivatione, articulis solis inungatur. Scite *Willisius* de medicament. operatione p. m. 289. "dicendum, inquit, videtur, mercurii particulas, (nempe cuti illitas, ibique lixiviis seu alcalescentibus effluviis humani corporis mixtas) fermenti cujusvis ψωρώδους extinctivas, quum privatae cuiquam parti applicentur, illico istius loci scabiem tollere, easque insuper a sanguine venoso susceptas per totam hujus massam diffundi, & paullo postea per sanguinem arteriosum, non solum in eundem, ubi suscipiebantur, locum regeri, sed quaquaversus extrorsum latas, ubique in totius corporis cute deponi, ibidemque scabiei miasma quodvis destrue-

(***) Mercurium sublimatum corrosivum majora praestare quam reliqua tutiora Mercurii praeparata, autor negavit, ideoque ipsum methodum *Swittenianam* unquam adoptare non memini. Pilulas quoque *Keyserianas*, Mercurium *Plenkii*, gummosum, aliaque nostra aetate adeo depraedicata non tanti aestimavit ut in usum ipse vocaret, quamvis ob rei novitatem & adductorum autorum ingenium applausum non denegaret.

deſtruere.„ Haud valde abſimilia de ſulfure etiam, cutis effluviis alcalinis ſoluto, dicere forſan licet; ſed id longe imbecillius intra humorum fibrarumque receſſus penetrat, dumque profundiores mali cauſſas non attingit, ſaepe cutem ſanando affectibus anomalis internis anſam praebet, vel relinquit. Reliqua ad *ſcabiem* remedia externa, ſi ipſam munditiem, & dulcis aquae balnea, excipias, minus adhuc interiorem labem corrigere, magis repellere ſolent, ipſo ſulfure, & praeſertim mercurio, minus tuta, niſi ubi plane nihil juvant. Interna ſcabiei ſimiliumque vitiorum remedia, quam incerta, longa, taedioſa ſint, & quam multis interea anomalis vitiis ipſa cauſſa & materia mali, non ſola extrema occupantis, ſed & ſeſe multiplicantis & contagia diffundentis, originem locumque praebeat, expertorum teſtimonio ſatis conſtat. Hinc plerique, praemiſſis, ut ajunt, praemittendis, & correcta mali cauſſa, (quae, ſi correcta ſatis eſſet, malum ſane ceſſaret,) ad externa remedia confugere nos jubent. Concedo praemittenda aut conjungenda externis medicamentis interna eſſe, ſicubi indicentur, plenitudine, primarum viarum vitiis, ſanguinis & humorum corruptelis variis, viscerum obſtructionibus, aliisve morbis complicatis. Ipſa vero ſcabie, praecipue recenti, quae contagio in corpus ſaniſſimum hauritur, indicari nego: (*) & plerumque, quamvis interna aliqua indicentur, conjungi ſtatim tuto & feliciter poſſe unguenta mercurialia apta, expertus ſaepiſſime teſtor. Signum plerumque nullum eſt, quamdiu ſcabies in corpore cetera ſano manet, ex quo colligere poſſis, jam demum tempus eſſe ad externa illa confugiendi, niſi, ut multi faciunt medentes, praemiſſas ſuas ex ordine praeſtabilito formulas pro ſigno, a priori, habere velint. Fruſtra potius multi ſunt, cum fortibus ſuis & repetitis purgationibus aliisque medelis; aut etiam

(*) Qui morbum mere cutaneum, mere localem, unice externo contagio conceptum, nec niſi rariſſime ab interna cauſſa ortum eſſe recordabitur, ſimulque ſcabiem aeque minus ac Tineam, Herpetem chronicum vel alios morbos cutis, internis remediis ſolis rariſſime fugari e praxi didicit, is *Werlhofium* adverſus principia peccaſſe haud facile affirmabit. Conf. de Variol. & Anthrac. not. 54.

etiam partem inquinamenti ſcabioſi a cute introrſum retrahunt, neſcio an corrigant, an educant. In uſu mihi eſt *unguentum* (**) εὐπόριστον, ex adipis, vel unguenti pomati uncia, mercurii praecipitati albi drachma. Nunquam hoc ſalivationem, ejusque vel minimum indicium excitat, neque repellit ſcabiem, ſed primo tempore fortius elicit, deinde poſt unam aut alteram hebdomadem ſanat, penetrando, uti mercurialia omnia, intra humorum glandularumque receſſus. Quo diutius, etiam poſt extus apparentem ſanationem, continuatur, eo tutius eſt, & a regreſſu, aliisque malis, fomiti imperfecte extincto debitis, praecavet. Quavis veſpera ſingulis articulis, cubitorum carporum, &, ubi opus eſt, poplitum tarſorumque, affricatur quantitas circiter avellanae, tepide, vel ad ignem. (***) Mundities, victusque ſalubris ſimul obſervanda ſunt; vitanda, quantum licet, tegmina & opificia lanea; mutandi poſt ſanationem veſtitus, durante morbo

(**) Autori honorem hujus inventionis non deberi, ſed *Zapatae, Zellero*, notum eſt.

(***) Quicquid autores medicinae militaris, optimi, ni fallor, propter frequentiſſimum huic Morbo medendi occaſionem, judices, *Pringle, Monro, Baldinger, Richard* in contrarium obſervaverint, & de praeferendo potius ad ſcabiem uſu ſulfuris adduxerint, quum v. g. ejusmodi aegris vel ptyaliſmum fruſtra expertis ad ſulfur tandem confugiendum fuerit, *Werlhofium* tamen eo adducere non potuit, ut a ſententia hic prolata per totam vitam recederet; eo audaciae potius proceſſit, ut & infantes tenellos linimento illo mercuriali inungeret in textu indicato, nulla fere habita ratione ad diverſum morbi genium. Nunquam, quod magis adhuc mirum videbitur, eo linimento ad ſequentem evacuationem ſenſibilem v. g. ſalivationem uſus eſt, nec ideo ptyaliſmus in hoc malo ſaepe inutilis opinioni autoris videtur refragari, ſupervenientem potius damnavit. Sane, Methodus *Werlhofiana* tot annorum felici experientia nititur, ut & lippis ac tonſoribus hic loci arrideat, eorum fidem nunquam ſibi conciliatura, niſi exempla loquerentur.

Ad alia Exanthemata chronica e. c. Herpetem haud infrequenter *Werlhofius* externe adhibuit ſolutionem illam Mercurii corroſivi ſub nomine Aqu. ad Exanthemata cognitam. Remedia *Goulardiana* ipſi non ſatis innotuerunt. Conf. tr. de Variol. & Anthrac. Cap. IV. §. 13. not. 54. In ſcabie a quacunque cauſſa improvide nimis repulſa, arthritidem ſaepe mentiente, mira praeſtitit cum Antimonio crudo ad unc. un. cum tribus unc. ſachari miſto, atque bis de die ad cochlear parvum exhibito; — inſitione illam autorem revocare, non memini.

morbo geſtati. Interna remedia haemocatharitica, anti ſcorbutica, aliaque, pro re nata, omittimus, praemittimus, conjungimus, ſubjungimus. Damus ſimul praecipue mane & veſperi doſin ſulfuris, aut maxime ejus lactis, quo curatio egregie juvatur, primae viae plerumque expurgantur leniter, roborantur glandulae & vaſa lymphatica, corriguntur intus latentia mali contagia, & eorum motus ad partes externas determinatur. Subjungimus, ſanata cute, aptam laxationem κατ' ἐπίκρασιν. Corrigatur mali fomes remediis ſpecificis, & tunc coctus, non crudus, feliciter expurgabitur, vel ſponte ſecedet. Superiori aeſtate iſta methodo, nempe ſolo interno lactis ſulfuris, externo ejus unguenti uſu, ſed per aliquod menſes, licet primo ſaneſcerent jam omnes, continuato, purum a vetuſtiſſima multorum annorum ſcabie fera reddidi civitatis hujus orphanotrophium & ptochotrophium, (****) ubi nemo ex plus quam centum perſonis habitabat, nemo dudum habitare potuerat, quin contagio fuerit infectus, atque, (praeter multa mala interna, inde propullulantia, vel complicatione aucta, ulcerationes etiam profundas, oculorumque & aliarum partium vitia) ingentes moleſtias turpitudinesque paſſus ſit, a quibus omnibus jam liberati ſunt omnes, & ſaniſſimi degunt.

§. LV.

Status epidemicus.

Februarius ventis, tempeſtatibus, frigore modico, tepore, plane adhuc varius & inconſtans fuit. Morbis eximie epidemiis caremus; frequentius faucium obſervantur inflammationes, eryſipelata, variolae ſpuriae, febres catarrhales, tuſſes, febres quartanae, & quotidiane verae, rarae tertianae, colicae, icterus, diarrhoeae, torminoſae plusculae, dyſenteriae aliquae, (quod hoc anni tempore alias

(****) Pro commendanda autoris methodo non poſſum quin addam, me idem ipſum orphanotrophaeum, iisdem ipſis medicaminibus per ſeptem inde annos liberaſſe ſcabie, eo forſan discrimine, quod ſimul balnea aquae dulcis in uſum vocaverim.

alias rarum eſt,) podagrae & rheumatiſmi plures. Pleraque illa periculo vacant. Ex eryſipelate cruris ſponte regreſſo, cum ſtrepitu pectoris ſonoro, obiit judaeus Rabbinus nonaginta ſex annos natus. Senes & phthiſici, paucique praeterea, funeribus accenſentur. In *faucium inflammationibus* decoctum florum ſambuci intus egregium reperi; in diarrhoeis ipecacuanham, rheum toſtum, anodyna, potum lacteum, aquas Embſanas.

§. LVI.

Morbus caſtrenſis & febris epidemia Apini.

D. 24. Febr. 1735. Quae a Vobis ad elegantiſſimam de *morbo nupero caſtrenſi* recenſionem monentur (a) de convenientia ejus cum febre epidemia Apini, valde limitanda mihi videntur. 1) Febris Apini, in primo ſuo ſtadio, indolem ſuam ex genere intermittentium manifeſte prodebat. Erat quotidiana vera regularis cum plenaria intermiſſione: vid. §. 6. (b) & poſtquam etiam continuitas acceſſerat, periodos exacte ſervabat §. 7. Hic e contrario morbus caſtrenſis, *mentiebatur* ſolum in robuſtis & ſui negligentibus intermiſſionem, eamque vagam & anomalam, ob perfrigerationes admiſſas, rigore in ejusmodi negligentibus aegris, vel ob robuſtum temperamentum primo impetui reſiſtentibus, iterum atque iterum oborto, quod in omni, continentium etiam, febrium genere, & praecipue in catarrhalibus meris frequens eſt. 2) Tuſſis inter ſigna pathognomonica hujus morbi caſtrenſis incipientis primas tenet; in Apiniano vix memoratur, neque niſi raro in quibusdam obſervationibus apparet. 3) Tempus criticum die quarto vel ſeptimo in hoc morbo caſtrenſi ſolenne, ſolennis etiam diarrhoea critica, totum morbum ſolvens; quod apud Apinum nequaquam eo modo notatur, licet diarrhoeas alicubi ſalubres, quod in varii generis epidemiis obvium eſt, enarret: quum adſtringentia tamen & theriacalia paſſim feliciſſime adhibuerit. Morbus etiam Apini, ubi remediis febri-

(a) vid. Ann. hujus Hebd. V. p. 38. (b) Tractatus Apiniani ibidem excitati.

febrifugis maturata non eſt curatio, longe magis duravit: vid. ex. gr. obſervat. 25. 4) Morbus hic caſtrenſis facile redire expreſſe dicitur, quod de ſua febre epidemia expreſſe negat Apinus §. 47. 5) Emetica apud Apinum in principio fere ſemper, ſed & in progreſſu, quarto, quinto, imo nono morbi die, per obſ. 24. ſalutaria, in hoc e contrario morbo caſtrenſi vix admittuntur, & non niſi aliquando in primo principio. 6) Cortex peruvianus ſummum Apini remedium, quia febris illa, etiamſi deinde continua, ex genere vero intermittentium erat, in hoc morbo caſtrenſi, ex mera, ut opinor, catarrhali petechizante, quam vocant, indole, eaque perquam acuta, vix forſan ac ne vix quidem operae pretium facturus fuiſſe videtur, etiamſi tentatus eſſet.

§. LVII.

Camphorae uſus in Purpura.

Camphoram in emulſione ſemin. aquilegiae ante aliquot menſes *in purpura* virginis *alba*, ſeu febre miliari, quae pleuritidis nothae inſtar coeperat, die quarto erumpebat, deliquiis & narium ſtillicidio ſtipabatur, feliciſſime uſurpavi, ut prava ſymptomata ſtatim ceſſarent, & morbus placidiſſime decurreret, undecimoque die declinaret. Die 14. Febr. cl. D. D. *Albrecht*, profeſſor Gottingenſis, ſequentia ad me ſcripſit: "Quae in commercio Norimbergenſi de Camphorae uſu in imminentibus vel jam formatis inflammationibus internis laudas, nuper in primipara nobili, exquiſitae ſenſibilitatis, eximie vera reperi. Primipara, inquam, erat; ſecundinae cum aliqua difficultate eductae, lochia tamen bene progreſſa ſunt. Poſt paucos vero dies purpura rubra ſe oſtenderat, perque totum corpus ſine ſymptomatibus gravioribus eruperat. Aegra ſui nimis ſecura, decimo quarto puerperii die frigus admiſit. Retrogreſſa ſtatim eſt purpura, ſuppreſſus ſudor, qui prius ſemper cum euphoria ſucceſſerat. Hinc febris intenſa, anxietas, dolor capitis, ſub noctem leve delirium, inquietudo, vigiliae. Sequenti die ſub veſperam acceſſi, nihilque dedi, niſi ſuccini albi grana duodecim, nitri ſex, campho-

rae

rae quatuor, pro pulvere quarta quavis hora repetendo. Exinde nox ſtatim placida, ſudoris purpuraeque reditus, & convaleſcentia, plenaque ſenſim ſanitas.,,

§. LVIII.

Infans miraculoſus Kehrbergenſis.

Litterae venerabilis *Reinbeckii*, Theologi berolinenſis, ad amicum mecum communicatae ſunt, e quibus ſequentia notari merentur: *Infantis Kehrbergenſis, qui miracula patraſſe dicitur* (a), mihi a primo principio ſuboluit vanitas. Facta deinde rei inquiſitione conſtitit, ex centum aegris, qui ad illum confluxerant, vix unum eſſe, qui vel diceret ſe ſanatum. Ipſe varios novi auditus vitio aut alio laborantes, qui auxilio deſtituti redierunt omnes. Maximam attentionem in ſe convertit homo aliquis, ſalzburgenſem ſe dicens, grallis claudi inſtar incedens. Hic ſanus revertebatur ſtupente populo. Aſt detecta fraus eſt, novimusque jam nebulonem hunc non niſi ſimulato morbo laboraſſe, quum aliquot teſtes ſint, qui eum propriis pedibus probe inambulantem antea viderant. Si qui praeterea ſunt, qui frictione aut lotione illa vere ſe forſan levatos ſenſere, non ſunt, niſi illi, qui reſolutione membrorum aliqua leviori, vel etiam oculorum fluore ſalſo fuere affecti. Hi oculos perluerunt aqua, qua puer manus ſuas laverat, neque mirum eſt, ſalia ita elota eſſe, quod & cum alia aqua fieri licuiſſet. Quibus membra aliquo modo reſoluta fuerunt, nervos in itinere, & poſt frictionem, tentando magis magisque & bene ſperando, ita intenderunt, ut vel inde melius ſeſe quam antea habere queant, pari felicitate gaviſuri, ſi alias eadem fiducia exploraſſent, quid valeant membra, quid motiones exercitationesque praeſtent.

§. LIX.

(a) conf. Anni 1734. Hebd. XLVII. pag. 369.

§. LIX.

Missio sanguinis (*).

Mentionem nuper feci (a) *missionis sanguinis* derivationis caussa, ad mentem veterum, institutae, quam hodie multi scriptores medici egregii, ubi de mittendi sanguinis scopis & rationibus agunt, immerito omittunt. Intelligunt recentiores plerique sub derivationis nomine accelerationem sanguinis aut humoris ad partem quamcunque sectam, aut irritatam, eique vicinas, affluentis; veteres, & qui iis cum justa explicatione, assentiuntur, eductionem sanguinis aut humoris, congestione, stagnatione, progressione lenta particulari, aliove vitio in certa aliqua parte praecipue laborantis: eductionem, inquam, non quidem per illam ipsam partem praecipue affectam, id quod evacuationem stricte vocant, sed per vicinam, vasis, poris, nervis, fibris motricibus, motuum sanorum morbosorumque directionibus, cum parte primario patiente confluentem, conspirantem, connexam, conjunctam, una patientem. Hanc derivationem veram veterum frustra a medicis quibusdam, ubi de missione sanguinis agunt, in dubium vocari, a pluribus immerito omitti & negligi dico, quum in plerisque & praestantissimis naturae & artis evacuationibus, per morbos, ad oculum pateat, & ex iis ipsis, quae modo innuimus, argumentis, cum legibus mechanicis corporis vivi apprime congruens omnino esse videatur. Cautione tamen opus est, & huc maxime valet illud, cocta, id est, ad evacuationem per certam aliquam partem parata, evacuanda esse, non cruda, nisi turgeant, id est, nisi suo impetu eductionem primo quoque tempore urgere videantur, & quo natura bono vel irrevocabili nisu tendit, non contra. Immo & proportio accelerationis ad partem sectam, eique vicinas, seu derivationis recentiorum attendenda est, quae certe nonnulla est, quod vel ex ipso sanguine arterioso per vasis venosi

(*) Adversus *Hambergeri* disputationem de venaesect. quatenus motum sanguinis mutat.

(a) Anni 1734. Hebdom. XLVII. n. IV. pag. 373.

venosi apertionem manifeste effluente satis constat, ut alia experimenta & multas rationes jam taceam. Ea vero acceleratio, quamvis sit aliqua, non tamen semper, ut aliqui volunt, mala est, aut periculosa, ubi sectio fit in parte laboranti vicina, & saepe adeo momentanea est, &, in proportione ad utilitates ex ipsa evacuatione & derivatione veterum sperandas, adeo nullius saepe momenti, ut tunc quidem vix ac ne vix quidem, si omnia recte fiant, attendi mereatur. Neque vero, quod aliqui volunt, contradictio est, si dicamus, una eademque arteria, aut vena, in certo aliquo morbo aut symptomate, secta, fieri derivationem simul & revulsionem. Veterum praecipue derivationem simul, & veram revulsionem venaesectione fieri, quando partem sanguinis vitiosi ex ipso loco vicino educit, partem, quae alias ad praecipue patientem properabat, intercipit, vel accelerat ad vicinam, & ejusdem ita venaesectionem, si modus & proportio justa observetur, revellere simul, & utroque modo derivare, deprehendi potest. Ita venaesectio in brachio pleuritici lateris affecti, quum pars praecipue laborans pleura sit, brachium tamen ob varias caussas, quas supra innuimus, tanquam pars vicina considerari mereatur, & revellit, & derivat, & hinc subitaneum saepe levamen praestat, prae alia venaesectione quacunque. Adaequata vero esse debet, & cum justa magnaque apertione, ne turgentis sanguinis, cujus pars ita felicissimi detrahitur, acceleratio aliqua detractionem superet. Efficacia venae jugularis externae sectae, quae alio respectu, revellit a partibus encephali, derivando tamen etiam, ob varias solidorum, fluidorum, motriciumque fibrarum communicationes, juvat, etiam per id ipsum, quod, ante sectionis locum, magno uno, minoribus pluribus ramis, cum jugulari interna sociatur, deinde etiam, (id quod, ob rationes directionum in liquidis hydrostaticas, non de nihilo est) versus cor plane unitur, & quod cum sinubus durae matris varie communicat, quodque a carotide externa, tot durae matri vasa suppeditante, & cum vertebrali confluente, oritur: per id ipsum, inquam, juvat, & efficaciam in partes capitis internas exserit, & inde revera derivationem veteram efficere potest. Id vero, quod in omni evacuatione per locum affe-

ctum,

ctum, ejusque affini derivatione veterum, obſervandum eſt, etiam in jugulari ſecanda obſervari debet: ut inſtituatur vel in primo & ſuperabili morbi principio, & adaequate, vel ſaltim revulſionibus, quae vocantur, per partes remotiores ita praemiſſis, vel ſubjunctis, & corporis morbique ratione ita ſe habente, ut non major acceleratio timeri debeat, quam quae ipſa evacuatione, & evacuatorum vaſorum contractione, aliisque cauſſis & medelis, revellendo & corrigendo adjuvantibus, compenſetur vel ſuperetur. Alioqui caveri debet, ne praeſente adhuc, & per ſectionem illius venae vicinae magis aliquantulum accelerando, impetu morboſo eximio, noceamus. Tutius ceteris paribus, cedit circa morbi ſtatum, ubi impetus accelerans deferbuit, vel in lento ſatis incremento, vel declinatione; quamvis debita cum prudentia, in ipſo principio vel progreſſu, efficaciſſima & tuta ſatis eſſe queat. Narrabo exemplum, quod me, inter multa alia, in ſententia de vi & uſu venaeſectionis derivantis, ad mentem veterum, confirmavit. Vocabar ad juvenem pleuritide epidemia, ex vera & notha mixta, eodem die correptum, cum immenſis lateris dextri doloribus. Spirabat difficulter, parum ſanguinolenti exſcreabat, cum tuſſi moleſtiſſima, febrem habebat magnam inflammantem, in neutro decumbere poterat latere, pulſus pleuriticus erat, urina flammea. Acceſſerat ante me chirurgus, & properaverat venae in ſiniſtro brachio apertionem. Superveniens ego eodem momento, emiſſis jam tribus fere unciis ſanguinis floridi atque ſani, non exiguo foramine, & cum ſaltu prodeuntis, claudi vulnus juſſi, & aliud ſat patulum in dextro fieri. Et en! octo adhuc unciae ſanguinis flavi, fere plane cruſtoſi, qualis in ſumma pleuritide eſſe ſolet, proſiluere, momentaneo cum levamine, & felici deinde morbi ſanatione. Sequenti die in pede lateris affecti aliam ad decem uncias venaeſectionem inſtitui, & minus quidem, aliquantum tamen adhuc cruſtoſum, eduxi ſanguinem, cum inflammationis dolorisque ulteriori diminutione. Illi veterum κατ' ἴξιν venaeſectioni ſolidarum fibrarum ſyſtema, exquiſitius hodie cognitum, itidem patrocinatur. Per illam vero, quam praecipue in morbi principio, ubi congeſtio magis particularis eſſe ſolet, cum juſto

moderamine laudo, venaesectionem in brachio lateris pleuritici, derivatio veterum & evacuatio partis sanguinis vitiosi in primis fit. Et facile ita superatur, si sufficiens quantitas emittatur, noxa accelerationis particularis ad latus affectum, seu derivationis recentiorum. Parte enim sanguinis vitiosi exhausta, robur vasorum fibrarumque proprium, se magis restituit, spatiaque subito coarctat, & impedit saepe potius nimium affluentis sanguinis impetum, quem nimis auctum fere semper iri, noxiumque esse debere, metuunt hodie multi, refragantibus innumeris felicissimis experimentis, ex antiqua Galeni aliorumque methodo, venam pleuriticis in lateris affecti brachio, urgente dolorum & inflammationis violentia, pro magis praesentaneo auxilio, secandi: quum praesertim in manu medici fit, revellentia ad partes inferiores praesidia abunde subjungere. Sed &, si magna satis apertio venae brachii lateris affecti fiat, & caussae novae accelerationis insigniores non sint, vera a pleura & latere fit revulsio. Ob multas enim caussas longe magis, in corpore humano, praecipue congestionibus laborante, verum est, quod in canali mortuo homogeneo, ex tubulis diversimode unitis & directis constante, aqua perpetim affusa repleto, ad oculum demonstrari potest, apertis his vel illis luminibus seu foraminibus, non solum in locis contrariae, sed etiam ejusdem directionis in quam locus apertus tendit, aliquam primo momento fieri revulsionem, seu affluxus imminutionem, & ipsam diametri foraminis aperti proportionem ad reliquas partes, quae per evacuationem sat notabili ratione afficiuntur, eximie ad revulsionem ab hisce efficiendam conferre. Dico proportionem ad eas partes, quae per evacuationem sat notabili ratione afficiuntur: nam, licet omnia totius corporis vasa per circulationem confluere & conspirare queant, multa tamen in diversissima tam solidarum, quam fluidarum, partium textura & connexione, indoleque sana & morbosa, obveniunt, quae efficaciam notabilem alicujus evacuationis ad paucas aliquas partes maxime restringunt. *Derivationem* ad mentem recentiorum, ex sanguinis missione, nempe accelerationem ad partem sectione vulneratam eique vicinas, aliquam dari concedo, & per contraria, caeteris paribus, etiam revulsionem.

Nam

Nam licet videri possit, incrementum velocitatis, quod primum in loco aperto contingit, subito deinde per totum corpus, omnemque vasorum ambitum, propter leges circulationis, aeque fere diffundi, attamen universale illud incrementum succedens vix plerumque sensibile, & non nisi momentaneum foret, & contrahentibus se interea, aut prius, per proprium elaterem, aut per internum sanguinis elaterem, repletis, fibris cordis, & auricularum, & remotiorum a loco secto vasorum parietibus, ut nullum majus spatium concedatur, facile nullum fieri posset, aut certe a celeritate sanguinis in ipsa vena secta, & arteriis vasisque propius connexis, iisque praecipue, quae minori vi & velocitate se contrahendi, per sanitatem, vel per morbos, gaudent, longe superari. Caussae hujus rei multae sunt, & sensibiles & permanentes aliquae, saltim saepe: 1) pediluvium in venaesectione pedis, malluvium in sectione salvatellae, eorumque effectus: 2) ligatura nonnihil irritans, & sanguinem retardans, qui deinde acceleretur suo & fibrarum motricium robore oportet, cum vibratione vegetiori versus eum locum, ubi retardatus fuit: 3) Vulnus ipsum, fibris non insensibilibus, eoque ad vibrationes validiores excitatis, factum: 4) ipsa evacuatio & derivatio veterum, sanguinis nempe stagnantis, vel difficulter circulantis, ex parte affecta & connexis, succedensque residui solutio, ut affluenti ibi major libertas fiat: quae res, ubi tota massa peccat, vel locus aliquis praecipue mittens est, itidem interdum ad revulsionem particularem, seu majorem impetum ad partem minus principalem, v. c. in podagra retrograda venae pedis sectio, in haemorrhoidibus aberrantibus hirudinum ad anum applicatio, conferre potest: 5) directio sanguinis lateralis circa factam incisionem, qua, quod alias non fit, tota diametro venae secta evacuatur, quae mutatio oeconomiae naturalis etiam directionem & impetum sanguinis arteriosi aliter, ac pro more, inclinat, ut insolitae vibrationes & collisiones ad particularem accelerationem aliquid conferant: 6) impetuosus egressus sanguinis ex vena aperta, ob minutam longe magis, quam alibi, resistentiam, neque ex vena ipsa solum, sed & ex connexis minoribus, & ipsis arteriis advehentibus, & per anastomoses sociatis, iisque sub ipsa

 san-

ſanguinis miſſione ſaepe mire varians, ut non unam, ſimplicem, aequabilem vim motricem, & effectuum per corpus diſtributionem, eſſe pateat: quum praeterea non tam cito & facile venae ſectae, ceterorumque vaſorum magis connexorum & impetuoſe evacuatorum vis contrahens adeo adaequate impetui reſpondeat, ut nullum majus ſpatium, vel vix ſenſibile, vel plane aequale, humori in locum evacuati allabenti relinquatur: 7) frictio ſanguinis, non mere aquei, ſaepe ſat viſcidi & cohaerentis, vel ad visciditatem, ſicubi ſtagnet, proni, imminuta, ut lateribus vaſorum laxius jam repletorum, ſuisque invicem particulis, minus adhaereat, vel ut ſaltim frictio ipſo impetu, num. 6. dicto, facilius ſuperetur: 8) appulſus vegetior & varius cordis & arteriarum, & aliarum potentiarum motum moderantium, qui, vena adhuc aperta, modo ceſſans, modo rediens, modo varians, ad oculum patet, ipſaque clauſſa, ſaepiſſime ſponte rurſus, poſt horas plures, deligato licet vulnere, niſus ſui continuationem, profluente rurſus ſanguine, declarat: 9) ipſa reſiſtentia in tranſitu ſanguinis arterioſi in venas, per ductus tenerrimos, minime robuſtos, muſculoſis nervoſisque partibus diverſimode junctos, eoque ipſo, & ob cauſſas ſaepe morboſas, non aequaliter pervios, quae difficultas partim mox, partim, collabentibus certe facile ſub primo tranſitus molimine nonnullis vaſis, ſenſim ſenſimque demum ſuperata, auctam vim requiſivit, eamque dubio procul ad ipſas illas partes, & virium inſtrumentis connexas, peculiari directione determinatam: 10) oſcillatio dehinc varia, partim innumerabilium vaſorum & fibrarum, in alteratione & mutatione circuitus, quae ſub ſanguinis miſſione, evacuationeque & repletione nova venae ſectae fit, collaborantium: quae omnis praecipue, & primario, & certiſſime (quum in reliquo corpore ob concurrentes cauſſas & impedimenta ſenſibilitatis, acceleratio incerta ſit) verſus ſectum locum tendit: partim ſanguinis & ipſorum humorum ſanguini ſeſe ex variis vaſis, etiam reſorbentibus, & ipſis cavitatibus, quaſi per ſuctionem, ob exinanitionem, ſociantium, & elateris ſanguinis, qui eo jam tendere debet, quo non adſvetus eſt, dum aperta vena minorem, & clauſſa rurſus majorem, invenit reſiſtentiam, & ad directiones varias cogi-

cogitur. Quae oſcillationum varietas niſus ſaepe ſat diu durantes verſus ſecti loci regionem excitat, immo vel eam adſvetudinem naturae imprimere poteſt, ut, quod multoties comperimus, poſt annua etiam ſpatia, in partibus venaeſectioni adſvetis, ſenſibilitas inſignis notetur, immo ulcera, vel congeſtiones, circumcirca fiant. Haec aliaque documenta monſtrant, quanta prudentia opus ſit, in diſcriminando loco venaeſectionis, & definiendis regulis revulſionis, derivationisque tam veterum, quam recentiorum: quod innui jam & probavi in obſerv. de febr. ſect. III. §. II. not. f. ſeqq. Quae hoc aliisque antehac paragraphis, de variis ſanguinis mittendi ſcopis, data occaſione per elegantiſſimum cl. *Tralleſii* opuſculum *de vena jugulari frequentius ſecanda*, diſſerui, excitabunt, ſpero, me doctiores, ut doctrinis hisce ſumme neceſſariis, & in praxi quotidianis, clariorem lucem ex theoria & praxi affundant, medicosque mire hic diſſentientes concilient.

§. LX.

Specimina duo ex actis edinburgenſibus verſa.

D. 1. Jun. 1735. Typis ante paucos dies tradidi *actorum medicorum Edinburgenſium* (a) *ſpecimina duo*, primum de medicamento alterante ex mercurio, ſecundum de aurigine, ex anglico ſermone a me latine reddita: accedit diſſertatio mea epiſtolica de iisdem argumentis, & de remedio auriginis *Camerariano*, ad ill. Jo. ſamuelem Nob. Dom. de *Berger*, ubi ſimul controverſiae de laude febris merito an falſo ſuſpecta limitanda an ſecus, poſtremum corollarium additur. Occaſionem huic epiſtolicae diſſertationi praebuit cl. D. D. *Goelickii* epicriſis in excerptum commercii veſtri (b) ex litteris meis.

§. LXI.

(a) conf. A. 1734. Hebd. XXIII. p. 177.

(b) A. 1733. Hebd. XXXIX. p. 305. ſeq. Proſtat epicriſis illa Francofurti & Lipſiae 1735. in 4to. plag. 2. Vult ejus auctor, ad aequitatem noſtram provocans, ut has vindicias actis noſtris inſeri curemus, ſed quum ille ipſe optime judicaverit, ſcriptores tales, qui a convitiis ſcriptionis ſuae initium & finem faciunt, ne dignos quidem eſſe, quorum nomina tali in ſcripto-

§. LXI.

Constitutio epidemica.

Mensis Martius nobis fere totus Zephyrinus, vernus, & siccus fuit, nebulosus tamen, depresso plerumque barometro; Aprilis solito calidior, tonitruum ferax & inconstans; Majus frigidior & humidior ex Zephyro & coro. A morbis epidemiis immunes degimus. Priores illi duo menses pleuritidibus maxime feraces fuerunt, tertius febribus tertianis, benignis utrisque. In benignis tamen, etiam illis pleuritidibus *camphoram* ad mitiganda symptomata emulsionibus plerumque addidi, & sancte testor, nullum plane inde caloris incrementum, sed potius placidiora omnia, saltem aeque omnino placida, evenisse, ac ubi nulla, nisi fixa diaphoretica, & aquea, remedia adhibita fuere. In vicinis harum regionum locis grassantur passim purpurae, febresque miliares, satis malignae.

§. LXII.

Idem argumentum.

D. 17. Jul. 1735. *Status aeris* nostri toto mense superiori, & ad hunc usque medium, ex Zephyro & Zephyronoto maximam partem humidus, ventosus, & calore temperatus fuit, depresso plerumque barometro, quod neque nunc elatius est, dum a triduo aestus siccus & serenus ex noto fervet. Morbis epidemiis adhuc caremus. Varioli inter plebejos sporades sunt, aliquibus ferales. Frequentius visuntur febres tertianae, catarrhi, rheumatismi, tusses, pleuritides, colicae. Herpes miliaris varios adultos & infantes infestat; horum etiam plusculos dentitio cum catarrhali febre, difficilis. Funera pauca sunt.

§. LXIII.

scriptorum genere quale est commercium litterarium Norimbergense, memorentur &c. gravissimam virgulam censoriam nos mereremur, si petitis suis annueremus.

§. LXIII.

Mytulorum esus.

Ex litteris cl. D. D. *Stockhausen* Magdeburgo d. 22. Maji ad me scriptis haec addere liceat: Additam tractatui tuo de variolis observationem *de nocivo mytulorum* (*) *esu* multa cum voluptate perlegi. Memini autem, me in Gallia quondam, Angliam versus iter facientem, plures in urbe Bulonia (Boulogne) ad maris littora sita, mytulos crudos absque ullo damno comedisse; observasse tamen, in eorum aliquot latitasse animalcula exigua, araneam corporis textura exprimentia, quos ob venenatam indolem abjiciendos putabant incolae, egoque ipse intactos reliqui, ne per proprium corium tentarem experimenta. Quicquid horum sit, ornatissimo observationis auctori salutare consilium, in quo totus rei medicae cardo versatur, subministranti ex animo gratulor.

Ex litteris ill. JCti Kiloniensis Franc. Ern. *Vogt*: Occasione elegantis epistolae cl. D. D. *Behrens de affectibus a comestis mytulis* memini b. D. D. *Waldschmidium* mihi olim narrare, egregios se aliquando tribus hinc milliaribus, in oppido Eckernförde comedisse mytulos, & ob svavitatem eorum eximiam doliolum iis repletum Kilonium secum asportasse. Qui quum per aliquot ibi dies jacuissent, tum demum manducati uxorem, liberos, famulitium omne, ejusdem speciei morbo, quam cl. D. D. *Behrens* recenset, affecerunt. Sed, per datum a D. D. *Waldschmidio* emeticum, curati sunt omnes. Ipsi mihi simile exemplum hic ante multos annos contigit, ubi duo convivae in eadem inciderunt symptomata, nobis octo reliquis salvis, licet fere aequalem mytulorum numerum assumsissemus. Doctor quidam medicinae, qui nobiscum erat, confestim praescribebat emeticum, quo facto intra paucas horas evanescebant omnia. Quod ad morbi caussam attinet, vulgo quidem hic persvasum est, ex iis eam mytulis esse, in quibus vesiculae sint alba lympha repletae.

(*) Sermo est de *Mytulo eduli*, Linnaei syst. nat. edit. XII. 253. pag. 1157.

tae. Sed b. D. D. *Waldſchmidius* affirmabat, falſum id eſſe, ſeque curioſitatis gratia ejusmodi mytulos ediſſe, ſine noxa. Opinio vero ejus haec erat: ſi mytuli, poſtquam capti ſunt, tempeſtate praecipue tepidiori, per aliquot dies non comeſti manerent, talia fieri poſſe, & quidem ideo, quod recens nutrimentum, & naturalis expurgatio deficiat, quam, quovis νυχθήμερῳ ſemel in aqua marina ſeſe aperientes, aquamque recentem aſſumentes, conciliare ſibi ſoleant. Atque hoc mihi valde fit veroſimile, quia exemplum novi nullum, quo conſtet, a recens captis mytulis, eodemque aut proxime ſequenti die comeſtis, quemquam talia ſymptomata paſſum. Atque (**) ſi iidem, uti heic Kilonii, Eckernfördae, Flensburgi, & Apenradae (quo loco delicatiſſimi maximique reperiuntur) fieri ſolet, quando piſcatio dives eſt, ſtatim coquantur, doliolisque indantur, affuſo condimento ex partibus aequalibus gari & aceti, ut poſtmodum cum pauxillo vini, citri ſucco, butyro, macere, pipere, & mica panis raſa, in patella frixi comedantur, nihil inde nocumenti metuendum erit, etiamſi per menſem integrum in doliolo manſerint.

§. LXIV.

Vermis mictu redditus.

Virgo adulta, habitus corporis ſat pleni, nunquam nephritica, ſed antea ſana, niſi quod ante aliquot annos eryſipelate & abſceſſu gravi ſupra genu, & ſuperiori hieme tuſſi chronica cum febricula laboravit, nuper poſt paroxyſmum ſubitum, violentum, nephritico ſimillimum, remanentibus lateris ſiniſtri, in renis regione, doloribus obtuſis, quum acidulas pyrmontanas biberet, *eminxit vermem album*, vivere viſum, ſex circiter lineas longum, unam latum, planum, ſuperius inferiusque acuminatum, ſed, taeniae omnino ad inſtar,

(**) *Werlhofius* quidem ejus fuit ſententiae, inſectum quoddam parvum, e genere aranearum, in culpa eſſe, (uti ex litteris ad amicum 1746. datis novi) ubi ſimul experimentum culinare cum cepa inſtitutum pro ambiguo declarat. An eadem animalcula praeceptor intellexit, quae nuper adhuc vidit *Baſter*? (hor. ſubſces. L. 3. p. 108.) Suntne Nereides?

ſtar, articulis ſeu lineolis transverſis diſtinctum, non tamen ita, uti in taeniis eſſe ſolet, ſeparabilibus in fruſtula, cucurbitinis ſimilia, ſed ita, ut unum vermis corpus arctiſſima cohaeſione conſtans, & quaſi inſculptis eleganter lineolis tantum ſignatum, appareret: mortuum ipſe paullo poſt vidi & curioſe examinavi. Aegra praeterea neque calculum, neque aliud praeter naturam, niſi urinam mucoſis particulis plerumque ſcatentem, & arenulas graves in fundo urinalis exhibentem, per morbi & ſanationis decurſum, excrevit: neque vero a verme ejecto melius habuit. Curata tamen jam omnino optime valet, poſtquam abſoluto aquae pyrmontanae uſu, per plusculas veſperas florum ſulphuris compoſitorum ſcrupulum cum mercurii dulcis grano & dimidio ſumſit, mane ſerum lactis potavit.

§. LXV.

Hydrops ovarii.

Elegantem tuam *de ovarii hydrope* obſervationem (a), judicioſaque quae ſubjungis, problemata, legi attentus, & horum ſolutionem abs Te aliisque viris doctis exoptavi. Interea ſymbolam levem conferam, ut alios, qui meliora reſpondere poſſunt, excitem. Quaeſtio prima ſic ſe habet: quando abdomen in molem praeternaturalem expanditur, ſimul ponderoſum & grave eſt, quod tympanitidem excludit: fluctuatio vero, ventre percuſſo, ſatis accurate percipi nequit: quaeritur an inde concludere liceat, ovarii hydropem, qui forte frequentior eſt, quam annotatur, prae aſcitide, morbum eſſe appellandum. Reſpondere tentabo. Ovarii hydropem, a *Schorkopſio* & *Brendelio* peculiaribus diſſertationibus, ab aliis paſſim tractatum, in nullo adhuc cadavere oculis uſurpare mihi licuit (*). Suſpi-

(a) Ann. 1734. Hebd. XLIV. p. 348.

(*) An, quia verſus mortem plerumque rupta cyſtide in Aſcitidem mutatur, & ideo raro, poſt haec ſcripta ab aliis autoribus ſectione pathologica inventus eſt verus ovarii hydrops, ut praeter *de Haen* (Rat. med. VI.) & *Morgagni* (de ſect. XXXIX. 39.) nemini fere id contigerit? Nonne Hydatides frequentius ab anatomicis in ovariis viſae naſcentis hujus hydropis initium faciunt?

Suſpicionem tamen ejus haud iniquam tum in aliis habui, tum in matrona praecipue quadam, nunquam partum enixa, quae, poſt multos aegre peractos annos, ineunte ſenectute, rupto, ni fallor, ovarii tumore, & in cavum abdominis effuſo, cruribus, femoribus, & abdominis integumentis etiam ſero magnopere intumeſcentibus, ſenſim, aſcitico-tympaniticorum inſtar, extinguebatur. Coeperat, quum per aetatem ordo menſium inciperet turbari, & magis magisque aucta erat gravitas moleſta, tumida, duriuſcula, hypochondrii, ſiniſtri, ſaepe dolorifica, cum difficultate cubandi in latus dextrum, ſpirationeque laborioſa. Brevi deinde tempore totum abdomen, tympaniticum in morem, hoc eſt, in expanſionem magnam, aequabilem tympani inſtar reſonantem, ſine fluctuatione ulla, elatum eſt; ſed cum ponderis, in ſiniſtro praecipue latere, ſenſu. Hujusmodi ſigna ſi praecedant, & comitentur, hydropem ovarii ſuſpicari licebit, ſi quid judico (**), certo edicere non item. Suſpicatus, inquam, ſum in hac aegra, ſed verae tympanitidi junctum putavi: nempe tumore ovarii eo usque aucto, ut, ramis nervorum ad abdominis muſculos tendentium inſignibus compreſſis, eorum elater impar eſſet coercendis halitibus flatuoſis, in ſaniſſimo quoque corpore, & magis eximie in ejusmodi aegris, intra abdominis cavitatem contentis, adeoque, praevalente horum halituum vi elaſtica, abdomen inflaretur. Multae vero ſunt tumorum abdominis, in viris feminisque, & mire variae ſpecies, ſine fluctuatione ſaepe ulla, cum expanſione ingenti, ponderis gravitate notabili: ubi modo aſcites verus paracenteſi, vel ſectione detectus eſt, quod haud ſemel his oculis vidi, quando tympanitidem ſolum augurati erant multi; modo alia phaenomena, aliae morbi rationes, per anatomen patuerunt: quod ex *Boneti* ſepulcreto, ubi hydrops ovarii inter rariora eſt, aliisque obſervationibus elucet. Neque vero, ni fallor, tympanites ipſe ponderis gravem ſenſum omnino excludit (b). Saepe certe, immo

(**) Hisce ſignis autorem poſtea adnumeraſſe lotii liberum profluvium — crus alterutrum tumens, haud temere mihi perſvaſum habeo.

(b) vid. Boneti ſepulcret. L. 3. ſect. 21. obſ. 26.

mo ante mortem, ſi chronicus eſt, plerumque, aſciten ponderoſum comitem adſciscit; licet ob praeviam, vel conjunctam tympaniticam expanſionem, & copiam ſenſim cum halitibus effuſarum aquarum omne cavum aequabiliter replentium, fluctuatio non percipiatur: ne de viſcerum plerumque in tympanitide valde tumentium, immo quorum tumor praecipua tympanitidis cauſſa eſſe ſolet, & herniae ejusque praecipue umbilicalis, ſaepe cum tympanitide conjunctae, ſenſu ponderoſo dicam.

§. LXVI.

Paracenteſis abdominis.

Quaeſtio ſecunda haec erat: ſi vel a priori judicetur, ovarii ſubeſſe hydropem, vel etiam, ſi idem a poſteriori demum conjicere urgemus, tunc ſcilicet, quando, paracenteſi facta, moles abdominis non aequaliter, ſed in aliqua tantum ſui parte detumeſcit, vel etiam aquae ſponte fluere ceſſant, & nihilominus magna tumeſcentia ſupereſt, quaeritur, num ulteriori perforatione evacuationem proſequi liceat; idque per cavitatis evacuatae fundum aeque, ac per alia tumentis abdominis loca? Reſpondere aliquo modo liceat. Nulla in hydrope paracenteſis ſuo periculo vacat. De cauſſa ſuccedentis tam ſaepe, brevi poſt paracenteſin, tametſi juſtis cum cautionibus inſtitutam, mortis, multi varia conjiciunt. Solum, quod aliqui accuſant, ſerotinum ad hoc remedii genus, ubi viſcera jam corrupta mortem inevitabilem in ſe occultent, refugium, in culpa eſſe non videtur. Ex debilitate potius, quam ex viſcerum corruptelis ſolis, mori videntur, quibus paracenteſeos infelicitas mortem accelerat. Vulnus ipſum, & ſtagnantium praeter naturam aquarum effuſio, periculo per ſe vacant. Neque exinde, quod aere aliquo, extus admiſſo, vel laxata ſtagnantis extra vaſa ſeri compage, putrefactio promoveatur, juſta ratio hauriri poteſt. Neque ſolum fibrarum ſolidarum, tumore antea inſigniter tenſarum, ſubitam reſolutionem accuſare licet, ut ſtricto ſenſim, pro evacuatae aquae ratione, abdomine per ligaturas, periculum omne evitetur. Verum enim vero, ſi

ſi attendamus, eam, quae in vaſto hydropici abdominis ambitu ſtagnarat, aquae copiam, ex ſtagnantibus, vel laceris aut eroſis vaſis lymphaticis, iisque plerumque in diametro magnopere auctis, exſtillaſſe, quae ut deligentur & comprimantur, nulla chirurgia valet; facile eſt judicatu, ni ſpontanea felicitate ſe poſt paracenteſin occludant, quum antehac per ipſam ſtagnantem aquam ſic ſatis coercerentur, magnam vitalis lymphae quantitatem in exhauſti liquoris locum, continuo ſtillicidio, effuſum iri: unde in promtu eſt colligere, quomodo, velut a nimia, eaque vel lenta vel ſubita, haemorrhagia, diarrhoea, aut alia colliquefacti humoris effuſione, mors brevi poſt paracenteſin approperet. Nonne vero haec res eo magis timidiorem reddat operatorem, quo magis ovarii hydrops inter conjecturas manet, & e vaſis conſortio viſcerum propius gaudentibus, & in diametro valde praeter naturam auctis, exſtillaſſe videtur; (ne de probabili genitalis lymphae cum nervorum liquore confluxu & conſenſu magis praecipuo dicam) quoque magis plura & plura aperiri debent receptacula, ſi omnem aquam evacuare velis; & quid in profundo incidas, in tenebroſo illo & anomalo viſcerum ſtatu, non ſatis ſciri poteſt; & licet omnia bene procedant, cauſſa tamen mali videtur (*) eſſe inſuperabilis; quum praeterea, ſi clauſſae ſuo loco aquae ovarii ſtagnantes maneant, vita forte diu protrahi queat. Ipſorum abſceſſuum internorum, ad quos ab externis inciſionibus aditus eſt, quique per ſe periculoſiores ſunt aquoſis ſtagnationibus, non ſatis tuta eſt apertio, neque a ſimilibus periculi cauſſis, ac de hydropicorum paracenteſi dixi, immunis; tutior tamen, uti magis ſaepe neceſſaria, & majori ſpe, quam ovarii hydropis curatio, ſuffulta. Recte *Freindius* (a), "videmus, inquit, in magnis tumoribus ſuppuratis, emiſſa ſimul & ſemel materie, paria ac a paracenteſi con- ſecta-

(*) Juxta rationes recentiorum, qui hoc argumentum fuſius excuſſerunt, *Mead* (monit.) de *Haen* Rat. med. T. IV. &c. *Hunter* lond. med. obſ. T. II. *Monro* &c. atque juxta propria obſervata clinica, certius, procul dubio autor inſanabilem hanc hydropis ſpeciem dixiſſet, ſi iterum opuſcula edendi copia ipſi fuiſſet.

(a) Hiſtory of phyſick. vol. 2. p. 163.

ſectaria prava interdum ſequi. Recte tamen etiam *Brunnerus* (b), mirum ſane, ait, videri debet, ceteri quamvis humores corporis innoxie emittantur, lympham rarius citra praeſens vitae periculum educi. Emiſi dum haec ſcribo ante hos ſeptem dies e thorace *empyici* libras XII. materiei ſubrufae, intra triduum: nullum tamen ſupervenit ſymptoma. Quinto ab operatione die jam appetere coepit & eſurire, pulſum & reſpirationem in primis liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam ſanorum ſimilem reddidit, & modo ad miraculum usque tantum non convaluit. NB. praeſtitum idem vidi in hydrope pectoris; ſed ſiniſtro plane & contrario eventu. Annus, & quod excurrit, elapſus eſt, quod una cum ill. D. D. *Hugone* & cel. D. D. *Wolfio*, archiatris heic regiis, curavi virum eximium, quinquagenario majorem, haemorrhoidarium, hernia dudum inguinali, & prominente umbilico moleſtatum. Hic, poſtquam ultra annum inſigniter emaciatus, viribusque indies fractus eſſet, belle cetera valens, ſubito febri cum colica gravi correptus eſt. Declinavit poſt ſeptiduum colica, mitiorque evaſit, febris vero lento gradu perſeveravit; intumuit, tympanitidemque ſimulavit abdomen, tumore ſenſim maximo, cruribus etiam femoribusque aſcitico more tumentibus cum anxietate ingenti, urina parca & lixivia, variisque ſymptomatibus haemorrhoidalibus, aliisque ita increſcentibus, ut ſub tumore illo abdominis mors propediem imminens latitare videretur. Sed, en ſubito, poſt quinque hebdomades, praevia exigua phlyctaena, umbilicus ſponte ruptus eſt, &, ſine ulla animi defectione, cum levamine ſubito omnium ſymptomatum effluxerunt, nobis praeſentibus, neque, quum nihil mali eveniret, cohibere effluxum volentibus, triginta & multo amplius librae puris veri & foetidiſſimi. Sequentibus diebus ſemper magna adhuc copia denuo affluens emiſſa eſt; detumuit abdomen, femora, crura, pedes; ceſſavit omnino priſca inguinalis hernia; ſanata ſponte eſt, quae durante curatione accidit fiſtula ani; rediit ſanitas: niſi quod fiſtula umbilici adhuc ſupereſt, quotidie puris copiam aliquam emittens, & duo ſcirrhi quaſi glan-

(b) de glandul. duodeni. pag. 84. ſeq.

glandulosi, ad ejus latus, vel in omento, vel inter musculos abdominis, indolentes, solo incessu erecto his molestiis impedito. Abscessum mesenterii glandulosum fuisse, credo, ex glandula una aut pluribus, prius diu induratis, deinde inflammatis, cum intestinorum consensu, hinc suppuratis, ruptis, in abdominis cavitatem effuso pure; quod omentum in umbilici tumore haerens, & ipsum tenuem umbilicum, stagnatione, gravitatione, & arrosione, intra pendulam ejus prominentiam, ita eroserit, ut & subita illa, quam narravi, puris extra corpus effusio, & deinde fistula, quae etiamnum superest, quamque in omenti cellulis haerere puto, contigerit (**). Quid aliis videatur, scire gestio. Problema esto.

§. LXVII.

Concretiones filamentosae in aquis hydropicorum eductis.

Tertia quaestio est, *quid concretiones filamentosae, flocciformes similesque aquis paracentesi evacuatis innatantes, significent?* Neque ad bonum, neque ad malum signum sufficere quicquam putem, quum plerumque ejusmodi sanguinei seri, lymphaeque extra vasa prolapsae, coagulum indicare videantur, quale in pleuriticorum, haemorrhoidariorum, gravidarum, catarrhosorum sanguine, vena secta emisso, & in aqua pediluvii post venaesectionem pedis notari solet.

§. LXVIII.

Hepatis labes an hydropis caussa vel effectus.

Quarta quaestio ambigit, *an si hepar male affectum in hydropicis deprehendatur, caussa id, vel effectus hydropis reputandum sit?* Caus-

(**) Quam verum fuerit autoris judicium de sede mali, ex sequentibus patet, quae ipse manu sua huic observationi subjecit: "Anno post relapsus in eundem morbum aeger & misere mortuus. Sectio detexit glandulas mesenterii multas, magnas, pure albo plenas, duas pugni magnitudine apertas & ulceratas, ipsumque stomachum rodentis puris acrimonia perforatum. — Fistula illa umbilici non sanata est. Erant ipsae illae glandulae mesenterii scirrhum referentes & cum externa fistula suum pus communicantes, quocum octiduo ante mortem ultimo ipsa potulenta etiam effluebant,,.

Caussam primam morborum ex sectionibus, ubi plura confluentium conspirantiumque viscerum vitia apparere solent, eruere difficillimum, & saepe incertissimum est. Hydropes, praecipue ovarii, sine hepatis vitio nasci posse, non dubito: posse tamen etiam, ex vitio hepatis, aut alius visceris lympha copiosa perlui soliti, alias atque alias partes, etiam remotissimas, sed ob propriam constitutionem lymphaticae congestioni & depositioni extra vasa expositas, hydrope affici, credibile est. Atque eodem modo vicissim ovarium, primitus laborans, suae corruptionis cum reliquo corpore communicatione, ipsum hepar, aliaque viscera, disperdere potest. Et praecipue eadem caussa, eadem vitiosa seri qualitas, quae lymphatica unius visceris, verbi gratia ovarii, vasa praeter naturam affecit, aliis etiam visceribus, exempli caussa hepati, similem aliamve labem morbosam, pro re nata, imprimere valet: ut adeo ne quidem semper hepatis vitium, in hydropicis repertum, pro caussa, aut effectu ipsius hydropis haberi queat, sed saepe pro effectu secundario ejusdem caussae, quae hydropem ingenuit: quamvis id deinceps ad augendum eundem morbum, ejusque symptomata, symbolum conferat (*).

§. LXIX.

(*) Idoneum magis locum de specialiori methodo autoris ad Hydropem differendi nullibi habeo. Theoreticis autem in textu ab autore ample satis enarratis practica sola subjungo. In Anasarca uti & Ascitide omnem sanationis spem in eliminanda aqua per alvum drasticorum ope posuit, pro hoc scopo potissimum eligens & alias sibi adamatum illud gummi guttae dictum, quod vel per se pauxillo sachari nuptum a granis duobus ad viginti usque pro ratione morbi, sexus, aetatis exhibuit, nullo fere habito ad viscerum robur respectu, nisi quod pro stomacho teneriori ad praecavendam emesin solveret gummi in vitello ovi, adjecta aqua Cinamomi s. v. Sic quotidianum saepe illius gummi usum ad plenariam seri stagnantis evacuationem svasisse *Werlhofium* vidimus, praestantius nihil se nosse persvasum, quum neque longo tempore coctionis praesidia destruat, neque ut alia drastica tormina cieat. Dosis major vel semel de die dabatur, vel saepius eodem die minores 2 granorum. — Anasarcam post febres praecipue residuam fugavit aqua benedicta Rulandi ad uncias 2 mane absque vehiculo pota, vel Infuso baccar. juniper. in vino rhen. subjunctis tonicis. Praeter fortiora haec autem diureticorum usum non prorsus in con-

§. LXIX.

Quinta quaeſtio ſic ſe habet: *num cauſſa hydropis nimiae ac praeternaturali lymphae excretioni, vel potius ejusdem deficienti abſorptioni, adſcribenda ſit?* Sapienter hac quaeſtione reſpicitur ad doctrinam vaſorum naturaliter exhalantium & reſorbentium, intra cavitates majores minoresque corporis humani, & intra ipſos internorum viſcerum receſſus. Certum ſane eſſe videtur, utramque hydropi cauſſam, modo ſeorſim, modo ſimul, eſſe poſſe, & ſaepe rupturam arroſionemque vaſorum lymphaticorum, & nimiam effuſionem ſtatui, ubi, ſi abſorptio cum juſta proportione fieret, neque praeter naturam deficeret, vel von eventurus eſſet hydrops, vel facile foret ſanabilis.

contemtu habuit, ex illis prae aliis ipſi arriſit e ſcillae praeparatis acetum, vel per ſe ad guttas 90 pro doſi, vel cum ſale tartari ſaturatum, vel & ſequenti formula lotium nonnunquam potenter movens: Aq. Chaere fol. unc. 8. Acet. ſcill. unc. dimid. ol. Tartar. p. deliq. gutt. 20. ſachar, unc. dimid. ſumend. inde cochl. 1. omni trihorio.

Oxymel ſquillae in graviori caſu raro, vel juxta *Meadianum* praeceptum in uſum traxit, — illud ex Colchico nuper paratum pariter quidem adhibuit, ſed vires ejus rite explorandi praematura mors occaſionem abſtulit. Cantharidum internum uſum quamvis *Werlhofius* magni fecerit, ne unicum tamen exemplum mihi innotuit tentatae ab illo vel perfectae per eas hujus morbi medelae, id quod pariter de methodo *Menghiniana* — de externo uſu olei olivarum &c. valet. Et lectoris intereſt, niſi me omnia fallunt, vel ea noſſe quae *Werlhofius non* egerit. Plura alia ad hoc argumentum facientia in obſ. de febribus reperiuntur v. g. pag. 100. ſeq. ſic & alibi de remedio, ad tumorem leucophlegmaticum febris ſcarlatinae pediſſequum, vere ſpecifico, dictum eſt.

Com-

COMMERCIVM PRIMVM
INTER
P. G. WERLHOF, & F. SAALMAN

DE
DYSENTERIA
ANNI 1761.
ADEO IMMITI MONASTERIENSI,
EJVSQVE
FACTA CVRA.

MONASTERII WESTPHALIAE.

VIR ILLVSTRISSIME, MEDICE EXCELLENTISSIME!

En! Quem Te memorem? quae Tibi, *Vir optime!* aut quibus Tibi me debeo? qui toties benefecisti mihi, mihi Servo toties beneficisti Tuo, gravissimos enim, quibus hic milito, labores solus sustinuisti meos. Desiderio desideravi, ut saltem obedientes litterae meam erga Te, & ad Te portarent necessitudinem, ne fraudarer officio in Te meo; hinc vide laborem, quo Te vincere cogito.

Late sparsa nostram per urbem, regionem, quam inhabito Westphaliae, *Dysenteria* malignante effervescebat, & effervescit acie, senilem, teneram, & infantilem aetatem prae reliquis periculosiùs impetens, aut quibus justa in tantum hostem mensura virium non nata erat à solidâ naturâ, qui porrò seriores approperàbant ad generosam, quam elegeram, curam, respuentes medicamina, frigoris inimicitiam negligentes, aut alia diaetae errantis vitia in sui ipsius ruinam regnare permiserant; his omnibus ferè inconsolabile fuit fatum, & sceleratâ eviscerabantur poenâ ruentes in praedam mortis. Sed felici mox dicendâ curâ omine pugnavi in aliis, & ferè in omnibus, nec strages morientium cum segete erat adeò divite.

Limen morbi ingressus sum cum vomitoriis bis, ter, vel pluries repetitis, post propinatum vomitorium elegi mixturam ex Rhabarbaro

barbaro drachmis duabus, ad unciam dimidiam cum connubio ſalis Ammoniaci unciâ dimidiâ, ad unciam, cum paucis guttulis Laudani liquidi Sydenhami, repetita ſunt haec pro rerum ordine fortiori praeſertim ſalis antiputredinoſi doſi. Poſt haec perrexi cum ſale dicto, junxi Mixturam ſimplicem ad unciam dimidiam, ob particulam, quam alit camphorae (aut ut delicatulis faverem mulierculis, earúmque guſtui, liquorem mineralem *Hoffmanni* cum connubio opiatorum prudenti, & ferè perpetuo, ut frangerem dolorum atrocitatem.

En totum Tramitem: addas clyſmata, & occurſuris ſymptomatibus conſolantia. Cum conſopita viderem excercitia febrilia, & pericula, quae minabatur morbus, ſenſim fugere,

Elegi extracta amara
ex gentianâ
Carduobenedicto
Centaurio minore
ana ad drachmas duas — ad unciam dimidiam ſolutis in
Elixirio Balſamico temperato *Hoffmanni*,
Elixirio Vitrioli *Mynſichti*, ana ad uncias tres & Liquore minerali *Hoffmanni*, ad unciam unam Ter, vel pluries de die cochlear.

De veſperi his extractis addidi mitius opiatum, ut elicerem quietem nocturnam, quae tantum pondus reconvaleſcentiae citiori promiſit.

Diaeta inſtructa fuit ex omnis generis cibis, & potiunculis, ſi exceperis olera, & cereviſias malae notae, nil excipias ampliùs.

Neglecta fuit venae ſectio, niſi urgebat neceſſitas. Neglexi decantatam *Simamrubam* (a).

Neglexi

(a) Minimè negligo in Dyſenteriâ ſtatu imperante Medicamenta efficacia, & exaltata, *Simamrubam & Corticem peruvianum.*

Neglexi mihi dictu absurdum abusum Terreorum sic ventilatorum adstringentium,

Nec cogitavi ad implorandum usum *Corticis Peruviani*, aut alia ex gente adstringentium.

Luxuries haec in diaetâ concedenda mea erat, ut pauperiem naturae sustinerem. Vale! & diligere pergas me, qui diligo Te, & morior

Dabam Monasterii in Westphalia
Die 4ta Novembris 1761.

Servus tuus Perpetuus
FERDINANDVS SAALMAN.

VIRO EXPERIENTISSIMO,
D. FERD. SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSERVANTISSIMVS
WERLHOF.

Aegrè ex gravi pleuritide convalescere incipio, & vix pauca verba dictare possum, ut gratias Tibi agam, quòd de statu vestro Epidemio, methodòque Tuâ in curandâ Dysenteriâ benevolè mihi referre volueris. Novus mihi est in eo morbi genere *Salis Ammoniaci* usus, rationi tamen probè congruens. Etiam apud nos impensè grassatum est illud contagium. Felix fuit medicatio per emeticum, Rhabarbarum, demulcentia, anodina, sinè quibus vix quicquam boni obtinere licuit.

Sima-

Simaruba in declinatione operae pretium fecit, Peruvianus cortex, ubi febris periodica eodem tempore Epidemia complicata fuit. Venae Sectio in ſtatu inflammante ſaepè neceſſaria. Vale! & feliciter omnia age. Dabam Hannoverae, Die XIII. Novembris 1761.

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO,
FAVTORI AETERNVM VENERANDO
S. P. D.

CVLTOR PIISSIMVS,
FERDINAND. SAALMAN.

Querenti ſtatum Tuum, qui ex gravi pleuritide convaleſcens (Deo ſint Laudes) aufugiſti illaeſus, moeſtiſſima detuliſti nuntia. O ſi meis foret in viribus conſolari ſortem Tuam! quem jubes aggredi laborem? crede, quae prae nimio laceranda dolore pagina Tibi promittit. Deme mihi namque renovatae foedus amicitiae non ſupererit mihi ſenſibile, quod ſuſtuleris. Heſterna poſta humaniſſimas ferens ad me litteras Tuas reſponſorias hoc mihi inflixit vulnus, quod non ceſſabit recrudeſcere priùs, quàm de integrâ valetudine Tuâ laetiſſima ad me Transmiſiſti commercia, quae avidus quotidiè ſuſpirabo à Te *Judice*, quem in laboribus poſueram, meo.

Dixeram felicem in *Dyſenteria* impugnandâ Tibi narratum tramitem, quem inter locum obtinebat *Sal Ammoniacum*, Egregium hoc Antiſepticum, virtute ſuâ aperiente, deobſtruente, & nonnihil adſtrin-

adſtringente famoſum, experientiâ mihi abundante compertum quaerere non potueram obliviſci in tanto morbo praeſertim ad loca foeta, id eſt inteſtina verſo.

Quam non praeternaturalem induit mutationem *bilis*, quam quaſſat reciprocum in imo ventre, hujùsque viſceribus vaſorum commercium? annon armatâ vi haec à minaci corruptione defenſare operis, & laboris erat? Nec ultrà moleſtus ero, ſed Tibi ex vero corde propriam curare valetudinem impono. Vale! & vive diù felix in ſolatium Tuî amantiſſimi

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ,
Die 22dâ Novembris 1771.

EXPERIENTISSIMO VIRO
D. FERDINANDO SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSERVANTISSIMVS
WERLHOF.

Gratus exoſculor benevolentiam, quàm ſollicitudine, & votis pro meâ valetudine teſtaris. Superavi gravis morbi pericula, neque ex eo quicquam praeter debilitatem, quae à conſuetis extra aedes negotiis me adhuc prohibet, ſupereſſe ſentio. Tu vale ex animo, & feliciter omnia agere, & mihi favere perge.

Dabam Hannoverae Die 3tiâ
Decembris 1761.

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO,
D. WERLHOFIO
S. P. D.

CVLTOR DEVOTISSIMVS,
FERDINANDVS SAALMAN.

Onus dolorum, quod me hactenùs de Te gementem ferre voluisti, partitus es mecum exoptato, quo mihi de valetudine Tuâ novâ felix fuisti Testis, nuntio. Deus Te liberavit à morbo praecipiti in annis, Deus, me precante, liberabit Te à perfidiis, & morborum iniquitatibus in altâ, & senescente canitie. Sic amplector Te, *Vir bone*! nec exspecto responsum, nisi nova, & à me probata ad Te exaraverim Practica, Te jamjam integerrimè valentem valere jubeo.

Dabam Monasterii Die 10mâ
Decembris 1761.

Viro

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO
WERLHOFIO.

FELICITATEM
FERDINANDVS SAALMAN.

Quem me dixeris? *Vir illuſtriſſime!* qui Tibi quidem moleſtus, ſed de Tuâ felicitate gaudens, Tibi nuntio, & Te integrâ vivere valetudine beatum exiſtimo.

Plurimos inter labores cogito hic mihi adeſſe:

Arthritidem Rheumaticam hyemalem, inquilinis ex *Dyſenteriâ* reliquiis magnâ parte natam, & pertinaciter radicatam.

Tenax namque obſervator juvantium in *Dyſenteriâ* ſymptomatum non paucis vidi in Dyſentericis, qui vel leviori morbi ſpecie laborârunt, & quibus ſola natura non ſuffulta medicamentis in auxilium properaverat, qui graviori Dyſenteriâ decumbebant, & juſtam minime quaeſiverant curam, quibus familiaris quondam *Rheumatiſmus*, aut *Arthritis* erat, connatum quaſi, & dehinc erumpentem rebellem hunc morbum, quem vocavi barbaro nomine: *Arthritidem Rheumaticam Hyemalem:* quoniam alternas ex tendinibus, & aponeuroſibus ab articulis ad fibras carneas muſculares radices miſerat, & hoc praeſertim hyemali tempore endemiè excarnificantem offendo. Non ad eruendas mali cauſas, ex ſanguine inflammatorio, venâ ſectâ, miſſo teſtatas, non ad duritiem morbi magnis inſultantem practicis, non ingeminantia malum ſymptomata, dolores lancinantes impios, turbatam quietem nocturnam, ſic febrem

 per-

perpetuam inflammatoriam comitem, aut alia &c. &c. Dicere propero, sed mensurare didici pondus virium, aetatem, tempus anni: audente studio, & ratione invitatus acceleravi ad hic narrandam, etsi multis offensae futuram curam: incepi, praemissa venae sectione, cum vomitorio, in plurimis, & ubi vestigia suspicabar Dysenterica, solam Tibi nuper, descriptam curam Dysentericam suâ lege imitatus sum. Insolenter repetita fuit à me Venae sectio, sexies, octies; duodecies, & pluries pro ingruente necessitate. Ingravante febre, solis Rhabarbaro drachmis duabus, Nitro drachmis sex; vel Sale Ammoniaco drachmis sex in gratam cum aquâ, & syrupo mixturam redactis quotidie, & in tantâ dosi sumendam obstiti, & haec fuit sola medicatio.

Dùm exacerbationes febriles notabiliter quieverant, quae in multùm dolentibus tertiâ, quartâ, etiam quintâ septimanâ erant plurimam partem debellatae,

Tum invocavi Antimonialia, & Mercurialia,

Ex Aetiope minerali scrupulis duobus, regulo Antimonii medicinali scrupulo uno.

De mane & à meridie talem dosin, cum junctis Pilulis

Ex extracto Catholico,

Extracto panchymagogo Crollii, Sulfure aurato Antimonii, Mercurio dulci – – ana drachmis duabus,

Cum Oleo Guajaci,

Et ligni Sassafras ana scrupulis duobus, in Pilularum formâ trium granorum ponderantium, de vesperi quotidie novem, vel plures.

Sub

Sub hoc ordine incurſus in quibusdam levior ptialiſmus prudenter à me ductus eſt in vera aegrotorum commoda.

Diaeta fuit febrilis, carnium quantùm poſſibilis expers, & lactea.

Hac arte vidi omnes in ſextâ vel ſeptimâ ſeptimanâ, vel priùs integerrimè ſanatos.

In novo anno novus mihi eſto, & in plurimis ſecuturis mane fautor. Vale!

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ
Die 28vâ Decembri 1761.

D. FERDINANDO SAALMAN
VIRO EXCELLENTISSIMO,
S. P. D.

CVLTOR OBSEQVIOSISSIMVS
WERLHOF.

Salvum Te boni publici cauſâ eſſe jubeat, & longaevâ felicitate frui Deus. Ità me, quoad vixero, redamare pergas. Endemius dudùm Weſtphalis dictus eſt, quem memoras à Dyſenteriae reliquiis excitatum morbum. Exſtat in *Smetii* miſcellaneis p. 224. Epiſtola *Henrici Wieri*, quâ *de endemio inter Weſtphalos morbo:* Die Varen: Sententiam exponit, & p. 227. *Joannis Wieri* Tractatus de *Varenis morbo endemio Weſtphalorum permoleſto.*

Arthritidem vagam vocant hodie in Germaniâ plures, aliqui *Scorbuticam*, *Sydenhamus*, & *Galli Rheumatiſmum*, & *Sydenhamus*, quidem maximum curationis momentum in Venae ſectione repetitâ poſuit, quem ego Tecum feliciter imitatus ſum.

Nam & apud nos ille morbus rarus non eſt, etſi poſt Dyſenteriam hoc anno epidemiam non obſervatus, in illius reliquiis per hunc morbum evacuandis, Emeticum aptum, catharſis ex Rhabarbaro cum temperantibus, febri junctae congruentibus, indicata omninò fuerunt. Et ſuperatâ febre tenacior ſeroſa colluvies haud immeritò ſulfuris Antimonii, & Calomelitos juſtis doſibus, & catharticis efficacioribus, tentata videtur, ſucceſſu medelae patrocinante. Vale! & ubique ſucceſſibus optatis utere.

Dabam Hannoverae Die 3tiâ
Januarii 1762.

Com-

COMMERCIVM SECVNDVM
INTER
P. G. WERLHOF, & SAALMAN

DE
PTHISI
EX
HAEMOPTYSI
EJVSQVE
HACTENVS PROLONGATA CVRA.

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO WERLHOFIO
FELICITATEM,

CVLTOR DEVOTISSIMVS
FERDINANDVS SAALMAN.

Si *Tibi, Vir illuſtriſſime!* ſtatum aegroti, ſtatum amici mei narraverim, an dedignaberis me litteris reſponſoriis vivere caſſum? Amicum aegrotum Tibi deſcribo, qui fatô, neſcio, quodam tribus ante menſibus *haemoptyſi* corripiebatur graviſſimâ, ut ineluctabilis mihi ex tantâ impete ſupermanſerit terror.

Paroxyſmum quidem graviſſimum, qui incredibili ſputi ſanguinei vehementiâ per medium duravit diem, eluſit juſtâ impugnatus aeger methodô, praeſertim venae ſectione repetitâ.

Aegrotus, quem appellavi Amicum meum, vir eſt 27. vel 8. annorum, qui diaetae impatiens, & innocente ductus errore, vini vel generoſioris, vel minùs ſalubris, atque hujus (proh dolor!) amaverat abuſum, dudum leviſſimè aegrotaverat, & *pthiſico* levior morbi ſpecies aemulabatur ſimulacro.

Sub hac ſcenâ videtur per 14. circiter dies novam, & ferè omnis expertem aegritudinis naturam inducere: vividum corpus mentitur innovare robur perditum priùs, artus impingueſcunt, vel meliùs intumeſcunt, circumvehitur virium fallaci, quaſi tutus, incrêmentô cum omnibus bonae ſpei conſiliis.

Sed mox infeſtus ipſi erat dies 13tius elapſi menſis Octobris, quô tantâ attactus *haemoptyſi* cum ſymptomatibus, mortem praeſentiſſimam indicantibus, in miſerandam, quâ jam quidem adhuc circumambulat, trahitur vitam.

In profuſiſſimo ex pectore, & pulmonibus ſanguinis ſputô intra 12. horas terna à me praecepta fuit venae ſectio, quaelibet unciarum ad minimùm 12. Sputum ſanguinis in obtutu minuitur copiâ, dum altero die planè ceſſat 4tâ, & 5tâ vice repetitâ venae ſectione.

Sanguis præter meram *cruſtam inflammatoriam* vix alium colorem, vix purpuram, quae parciſſima erat, & ſolâ nigredine obducta, monſtrabat ſuam univerſalem inflammationem, viſcerum omnium atoniam, ad labem, & tabem prolabentium.

Febris perpetua, ex ſanguine inflammatorio, *pleuropneumonica*, ad terrendas monebat *venae ſectiones*, ut ſalvarem ſaltem vitam.

In meris *antiphlogiſticis*, *venae ſectionibus*, *quae* 18*ies*, neceſſitate imperante, modò repetitae ſunt, in *lacticiniis*, *acidulis ſelteranis cum lacte*, & aliis ex indicatione neceſſariis, miſerrimam, quâ adhucdum vivit, ſuſtineo vitam.

Vitam dixi miſerrimam ex perpetuis ſymptomatibus *Pleuriticis*, *Rheumaticis*, *tuſſi inexorabili*, *ſputô purulentô*, *ſed non coctô*, *pinguiſſimô:*

Animô, in tantâ malorum ſerie, moroſiſſimô, ex *haemorrhoidum fluentium*, variìsque turbis circuli ſanguinis per abdomen, ſic in totâ oeconomiâ naturali, & animali cauſis triſtibus, & aliis.

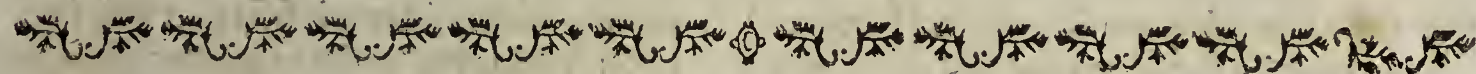
Cura praeter dicta antiphlogiſtica manet, & à me praecipitur in hodiernum diem, *ex acidulis ſelteranis cum lacte* de mane.

Pran-

Prandenti *acidulas* ob ventriculum aduſtum ex ardentibus ſpiritibus paucô vinô rubrô imbuo. Et 14. ante diebus hic junxi *corticem peruvianum cum curâ antipthiſicâ*, hodiernâ noſtrâ *in praxi* ſolitâ.

Tu ſolus, *Vir illuſtriſſime!* meus es fautor, hinc imploro venerandam amicitiam Tuam, ut meus in anguſtâ hac ſpe, pii hujus Amici mei fautor, laborem mecum partiaris, & ſi reſponſum non negaveris, quid auxilii, & quid in praxi Tuâ in tantis malis erueris conſilii? mihi in fide Tuâ, vel unâ, vel alterâ litterâ transmittas, quam exſpecto, & Te valere jubeo.

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ
Die 22dâ Januarii 1762.

VIRO EXCELLENTISSIMO,
D. FERDINANDO SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSEQVIOSISSIMVS
WERLHOF.

Morbum Amici tui narras, *pthiſin* ex *haemoptyſi* ob ea, quae anteceſſerunt, quaeque comitantur, vix ſanabilem. Remedia, & diaetam, abs te praeſcripta, probo omni modô. Et quî poſſim aliter? ex indicatione facta ſunt omnia. Sed valde vereor, ne omni medicinâ ſuperior ſit vis morbi, *corrupto ſanguine, aduſtis viſceribus, ulcerato pulmone.*

Corticem peruvianum, quem jam in ſubſtantiâ, nî fallor, adhibuiſti, in teneriori, & magìs pectori amico extracto aquoſo, & cum *medicinâ balſamicâ* adhibendum ſuaſerim, continuatis *acidulis cum lacte:*

R: Balſami peruviani drachmas duas, ſolve vitello ovi Nro. 1.

Adde: Extracti corticis peruviani aquoſi drachmas ſex, Mellis roſati uncias tres, & dimidiam.

M. Exactè. Detur in fictili, ut quovis trihoriô cochlear, quô ad theae pocula utimur, ſumatur, & pro euphoriâ continuetur (**).

Multa, & varia, & mutanda remedia proponere nolim, Deus auxilium adſpiret. Fiunt interdum in arte miracula. Vale! & me redama.

Dabam Hannoverae Die 29nâ
Januarii 1762.

(*) En opportunam de uſu balſamicorum in phthiſi dicendi, ac praxin *Werlhofianam* defendendi occaſionem! at, in utramque partem adeo gravis autoritatis teſtes diſputant, ut qui a neutra ſtare poſſet, beatus videatur; id igitur tantum addo: quantumvis theoriae rationali uſus Balſamorum e vulneris externi topico ad pulmonum ulcera applicatus refragetur, non diffitendum tamen eſſe, *Werlhoſium* magis obſervationum exactitudini, quam theoriis nixum, felicem ſubinde ex iis expertum fuiſſe ſucceſſum. — Suam ipſius filiam, adhuc in vivis, inter alios, hic ipſis medicamentis in textu memoratis, e phthiſeos periculo eripuit. In uſu ipſi erat vel in textu indicata formula, vel Balſamum copaivae per ſe ſolum ſachari pulveri ad guttas usque 20. bis de die inſtillatum, ſub ſeveriori ſimul a victu animali &c. abſtinentia. Eandem vero ſucceſſus felicitatem ubivis autori contigiſſe, vel praeter cognita & ſveta medicamina habuiſſe illum, quod aliis praeferret, ipſe negavit. Stipites Dulcamarae (Solanum Dulcamara, caule inermi fruteſcente &c. Linn.) felicem nonnunquam praeſtitiſſe effectum retulit amico ſuo *Pringle*, hac forma propinatos: R: ſtipit. Dulcamar. contus. unc. ſem. coq. ex aq. font. libris 3. ad 2. Col: add. vel ſachar. vel ſyrup. pro grato ſapore. — ſumend. ſecunda quaque hor. cochlear. 2. Interim revera parum tribuit huic remedio, ſed in eo cum *Pringlio* convenit, primarium eſſe in hoc morbo, abſtinentiam ab omni victu animali, ovis, potu fermentato, caſeis vel aliis nimii nutrimenti aut difficilis digeſtionis, ſub rigore diaetae vegetabilis & lacticiniorum. Explicari inde quodammodo poterit ſilentium, quo *Linnaeus* (in nupera diſſertatione) & *Sauvages*, quum eorundem ſtipitum virtutes ad multos morbos nominatim extollunt, *Boerhaavium* & phthiſin praetereunt. Anne Cortex, Polygala amara, lichen islandicus & alia nuper ad phthiſin laudata, his ipſis lacticiniis, quae ſimul in uſum vocata legimus, & quibus *Werlh.* multum fidebat, maximam laudis partem debent?

Viro

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO
WERLHOFIO
S. P. D.

DEVOTISSIMVS
FERDINANDVS SAALMAN.

Litteras Tuas reſponſorias, etſi incertâ moratas poſtâ, gratiſſimus accepi. Deus Tibi, & mihi adſit, Tibi, ut in artis noſtrae decus fias longaevus, mihi, ut Tibi gratias perſolvere poſſim dignas.

Aegrotus meus vivit, vivit amicus meus, & meliori vivit vitâ indies. Quid non tentavi in boni viri, amici mei commoda? ut forti, ſi dicere liceat, manu averterem mortis aciem, tanto tempore mecum luctantem.

Benevola conſilia Tua, nuper mihi transmiſſa, in propinando extracto *Corticis peruviani* aquoſo cum melle, & balſamicis, Tuâ fide inſcius, modò imitatus fueram, ſed ſub hac lege nihil lucratus fui, nisì ut bilance ponderarem morbi duritiem, vix memorabili virium cum incremento aemulantem: ſic vel ſpes metum, vel metus ſpem ſuperabat.

In hoc lamentabili regno, ſed experientiâ mihi viam monſtrante, movenda mihi ſupererant omnia, quaeque in *pthiſicis* ex pectore, & pulmonibus, pauper, & tyro practicus videram utilia,

in auxilium vocare aggreſſus ſum, & *corticem* in ſubſtantiâ, ſed *ſalibus* nuptum, & aliis, adhibui: ſic Tuum, meùmque oportuit mutare conſilium: Quid enim mihi ſupermanſerat, collabente corporis mole, quàm ponere ſpem in talibus, quae me in hujusmodi malis non fefellerant? in *divino cortice peruviano cum melle, oleoſis, balſamicis, lacticiniis, acidulis cum lacte*, & paucô vinô, cum diaetâ congruâ ſola hactenus vidi auxilia.

Hinc triſtis ob moram periculi, amiciſſimô reſponſô Tuô ob incertitudinem poſtae defraudatus, elegeram *corticem* in ſubſtantiâ, cum pulvere antiſpaſmodico.

Corticis peruviani quotidie ſumpſi unciam unam, & *pulveris antiſpaſmodici* unciam dimidiam pro doſi. Et perrexi jam in tertiam ſeptimanam hiſce, & cum aliis laboranti *pthiſi* utilibus.

Sub his mirabili natura reviviſcit opere, redeunt ſua ad Commercia virtutes corporeae, & ſacratum foedus renovant, quô videbantur depauperatae priùs.

Sic aegrotus, ſic amicus meus vivit, & meliori vivit vitâ indies, ſic porto pauperiem naturae, & ſpem mihi penitus fractam revocavi: Suſtineas hunc mihi laborem pietate Tuâ, & doce me, quae docuiſti ſemper, & experieris, quòd ubique laudem, & virtutem Tuam magnificaverim. Vale! & meus eſto judex.

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ
Die 14ta Februar. 1762.

EX-

EXPERIENTISSIMO VIRO
D. FERD. SAALMAN
S. P. D.

CULTOR OBSERVANTISSIMUS
WERLHOF.

Gaudeo vivere amicum Tuum, & convalescere, quod herì demum ex litteris Tuis Amicissimis, die 14to hujus mensis datis, percepi. Continuatus est, dubiô procul, *cortex*, pro indicatione juvaminis evenientis, quô sufficienter, quantùm jugi usu obtineri potuit, obtentô crediderim eandem medicinam alternis hebdomadibus aequè efficaciter repetendam, ut roborata viscera reversioni meliùs resistant. Quô ter fortè per alternas hebdomades factô, *acidulae cum lacte* subjungi tutò posse, & cum fructu videntur, nisì quid aliud rerum circumstantium momenta indicent, quae, absenti mihi, & in retardato adeo per veredorum moram litterarum commercio perspicere non licet, & meliús me omnia ipse praesens judicabis. Vale! & omni ex parte beatus, me Tuâ semper amicitiâ bea.

Dabam Hannoverae Die XXVIII. Febr.
1762.

Viro

VIRO ILLVSTRISSIMO, MEDICO EXPERIENTISSIMO, WERLHOFIO S. P. D.

CVLTOR DEVOTISSIMVS,
FERDINANDVS SAALMAN.

Pergit convalescere, de quo gavisus fuisti, amicus meus, cùm *Tuum*, & magni *Brendelii*, praeceptoris mei, praeceptum eligere statueram, mutavi per alternas hebdomades tramitem ita, ut per octo dies continuos praescripserim *corticem*, cum pulvere *Antispasmodico*, & alios octo dies continuos solô *Antispasmodico* (ne fallerem tempus, & increscens in *sanguine principium gelatinosum* mihi novo ictu imponeret) hactenus usus sum, usùmque continuo.

Perrexeram efficaci arte ultra duos menses cum solo *cortice*, & *pulvere Antispasmodico*, & aliis, ne ductus ratione consilii (eò quòd resurgentem videram reviviscere naturam, ejùsque emolumenta) lacerarem hanc mihi ridentem, conservando amicum, felicitatem.

Itaque leges artis, queîs nutritus fueram, paulisper inverteram: Memini enim documenta mihi fuisse nata à *Göttingensibus*, *corticis* usum per alternas septimanas in chronicis repetendum, & relegendum. Jungo abhucdum *acidulas cum lacte*, *lacticiniis*, *cortici*, & *salibus*, sìcque ferè penitus restitutum, Tuis, meisque gratifico laboribus aegrum, nisì quòd vestigia quaedam *crustae inflammatoriae* in misso, venâ sectâ *sanguine*, & ex his non omnino confirmatum *visceribus robur* arguerim, cum *tussiculâ* quadam, sic dictâ siccâ, superstite.

Quid

Quid *Tibi, Vir juste!* reddam pro omnibus? animum, quoad vixero, gratum, qui Tuae in me benevolentiae nusquam immemor erit. Vale! & amicissimô responsô Tuô recrea me.

Dabam Monasterii in Westphaliâ
Die 2dâ April. 1762.

EXCELLENTISSIMO VIRO,
D. FERDINANDVS SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSERVANTISSIMVS
WERLHOF.

Gratulor ex animo progressus, quos in difficilis morbi curatione facis efficaci medelâ. Equidem, quando *Corticem peruvianum* morbo alicui opportunum invenio, continuo usum unô tramite, quousque indicatio, à juvamine magìs magisque eveniente, videtur requirere.

Tunc vel alternis, vel tertiis hebdomadibus repeto efficaciter ad reversiones praecavendas, prout morbus vel *tertiani febrium* generis, vel *quartani, quotidianive* veri typum habere, visus est, ùt *in observationibus de febribus scripsi.* Ubi nihil hujusmodi typi est, ibi continuatus unô tenore usus ad felicem usque successum sufficere potest; attamen in chronico morbi genere alternis fortè hebdomadibus naturae quies ab efficaci medicinâ congruens esse videtur.

Superest sanè in aegro Tuo debilitas quaedam, & *acrimonia calidioris indolis*, quae *serum sanguinis in crustae speciem condensat*, pectus ad tussiculam siccam stimulat, hanc post robur *cortice*, quantùm eo fieri potest, & *lacteo alimento* restitutum, proximo fortè mense *erum lactis* bene limpidum etiam atque etiam corriget, si ejus cum succo citri parati, cum ovorum albuminibus clarificati, ùt vocant, &

 postea

postea tantillô lapidum cancrorum pulvere additô ab acore liberati, & si placet, extinctione octo frustorum Chalybis roborati, librae duae manè potentur sensim. Ipse omnia me meliùs judicabis. Vale! & fave.

Dabam Hannov. Die 5tâ April. 1762.

VIRO ILLVSTRISSIMO,
MEDICO EXCELLENTISSIMO
WERLHOFIO.
S. P. D.

CVLTOR, PIISSIMVS
FERDINANDVS SAALMAN.

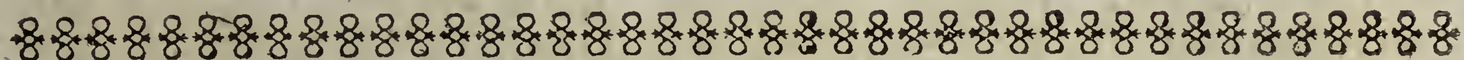
Litteras mihi nuper dedisti responsorias, Tui in me amoris testes: Laeta mihi veniet dies, qua fidem, famam, & virtutem Tuam pleniùs agnoverim. Ita me, licet hactenus de Te non meritum, benevolentiâ Tuâ prosequi, perge. Aegrotus noster, amicus meus, quem indefatigabilibus in tantis malis hucusque portavi oneribus, cujus futura salus adeo iniqua & anceps, bella mecum gerebat, ex faucibus fati ereptus Tibi, mihìque sortem suam tradit, & vivit gratiori quotidie vitâ, vivit brevì integerrimè.

Per mensem bibit *serum lactis* à Te praeceptum, cui junxi *Corticem cum sale ammoniaco*, quoniam natura ipsi dedit alvum prae aliis magìs lubricam. *Corticis peruviani* sumpsi quotidie unciam dimidiam, & *salis ammoniaci* drachmas duas. Prandenti, & pro potu ordinario per reliquum diem concessi *acidulas selteranas* cum vino roboratas, & bibendas. Sub hoc ord ne fugit *tussicula* illa monstrosa, sic dicta sicca, surgit incrementum virium, novàmque naturam induit, cùm *crusta inflammatoria* sanguinis, adeo *radicata*, in floridissimam

ſimam jamjam verſa ſit *purpuram.* Te volente pergam cum *ſero lactis, cortice, ſalibus, acidulis, lacticiniis,* ſed parciori pergam qualibet hebdomadâ doſi. *Venae ſectiones,* quas omni ſeptimanâ hactenus renovare, & repetere praeceperam, in arctiores ponam limites, ita, ut quolibet menſe, vel ſeriùs novam venae ſectionem inſtituam.

Fides Tua, Vir bone! adeo gravis, & pretioſa mihi eſt, ut foederata amicitia Tua laborum ſola futura ſit merces meorum. Ergo vale! & doce me veritatem Tuam, quae dehinc in felicitatem publicam exſurget.

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ
Die 22dâ Maji 1762.

EXCELLENTISSIMO MEDICO,
D. FERD. SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSEQVIOSISSIMVS,
WERLHOF.

Gratulor ex animo felicem, Deo favente, medicationem. Rectè continuandum cenſeo pro euphoriâ & *ſerum* blandô alimentô *ſerum ſanguinis* reparans, & *corticem* roborantem, & *ſal reſolvens,* & *antiphlogiſticum,* & *aquam ſalubrem* vinum temperantem. Crediderim jam ſufficere poſſe, ſi *cortex* per alternas hebdomades ad drachmas duas, & dimidiam, vel quinquies drachma dimidia indies ſumatur. Idque quieſcendo per hebdomadem unam, repetendo per alteram, quater fortè adhuc, ſive ad menſes duos ita fiat. Neque *venae ſectiones* ſine novâ indicatione cumulare, ulteriùs neceſſum eſſe, tecum ſentio. Exſpectari hoc rerum ſtatu, bimeſtre vel trimeſtre tempus tutô poſſe videtur, vel ſiquid ſit, quod *maturandam* indicet. Vale! omni ex parte felix, mihìque fave.

Dabam Hannov. Die XXVIII Maji 1762.

ANNOTANDA
CIRCA HVNC CASVM.

Tantus hucusque in tanto morbo labor felici ſidere cum curâ nimiùm favente votis ceſſit meis. Sed neſcio, quô inimicô aëre ſub finem menſis Maji, & incipientis Julii praeteritorum, *morborum genus endemium*, *pleuriticae*, vel *catharralis febris* ſpeciem malignâ facie, ex graviſſimo ſymptomatum ordine, induens, furens undique, feriènsque, deinde à me narrandum, & typis mandandum ſperanti mihi illuſit, & morbo amici mei graviter infeſtans, hunc quoque corripuit, atque indefeſſum in hoc oppugnando laborem novo ſauciavit vulnere meum. Corripitur itaque dulcis amicus ex clanculum latente viſcerum debilitate, aéris infarcti ſceleratâ lue, unâ cum multis aliis hoc morbi genere, depaſcitur corpus viribus, & quae bona, medium jam annum ſpem ſimulantia, *tot libris Corticis peruviani*, *aliquot centum menſuris aquae ſelteranae*, *ad minimum triginta venae ſectionibus* faecundo, & (mihi conſcio,) caſu amici ſcaturiente, obtinueram, rapit infelix morbus: diripit ſic laborem meum, & ſacratum pii medici conſilium infenſiſſimô premit onere. Quidquid ejus ſit, quod primas in interitum amici radices jecerat, quid tantis incuſare doloribus juvat? ſi didicerim magnâ ſpe, & graviſſimis argumentis in morbo implacabili differre *mortem*, cùm vitam ancipitem amici in undecimum modò traxi menſem, inter ſpem & metum aemulantia.

Pergo quidem in hanc uſque horam *cum acidulis ſelteranis cum lacte*, *ſalibus*, *cortice*, *balſamicis*, & generoſâ contra *pthiſin* cura: junxi per intervalla his *antimonialia*, ex *regulo antimonii medicinali*: & *extracta amara*, *ex felle tauri inſpiſſato*, *extractô carduibenedictô*, *centauriô minore*, *gentianâ*, & aliis; ſed irreparabile damnum paſſa fuiſſe videntur aduſta viſcera, indomabili jamjam febre teſte. Sic factus in ludibrium fortis, ſpem fatuam, etſi plenis adhuc contrà militem viribus, & capio, iterùmque amitto. Atrox me monet morbus, & pergere magnanimâ arte, & extremis interdum lenire amicum auxiliis, ipſique de omnibus, quaecque humana ſvadet vita, provideri, duxi ſapientis eſſe medici. Etſi nunc amicum ſatis dehinc mihi rapiendum lugerem, viderit tamen *urbs*, & *orbis* laborem meum, qui franget perpetuò & *pthiſin* & *haemoptyſin*, ſi vel umbra futurae ſpei aderit, utì hoc graviſſimis quotidie exemplis ferè in omnibus demonſtrare aegrotis, veriſſimus auctor ero.

Com-

COMMERCIVM TERTIVM

INTER

P. G. WERLHOFIVM

ET

FERDINAND. SAALMAN.

DE

PASSIONE HYPOCHONDRIACA CONFIRMATA, ET EX HOC FONTE DEIN SECVTA HYDROPE VNIVERSALI, CVM SVA TENTATA, ET HIC POSTERIS RELICTA CVRA.

EPISTOLA
AD
WERLHOFIVM
à
CVLTORE DEVOTISSIMO
FERDINAND. SAALMAN.

Graves, queis aliquot annis frequentius affligor, morbi meo imposuere animo, ut devotam amicis optimis, vel Tibi, *Vir illustrissime!* in tanto tempore pietatem dicere nesciverim: vix enim resurgo ex plurimis miseriis, & longis sopitus tandem reviviſco corporis punitionibus, cum praxin, quam dudum hic *monasterii* pia inceperam lege, laetus profitear medicam, felici haec indies aggravata animatur successu. Inter alios rebelli semifractus morbo meae commissus fidei decumbit mihi sub cura *aeger*, unicus filius, cujus sortem moerentes lamentantur senio confirmati parentes, & justum movent animum mihi meum, hunc possibili arte e faucibus fati eripere.

Confidentia major erga Te, *Vir illustrissime!* mea est, quam ut indigneris hanc, qua Te gravor, molestiam, quin fugitivam perlegas descriptionem morbi, quo jam luctatur, curatu pertinacissimi.

Sed

Sed haec praemoneo, me non in limine morbi, neque in decurſu, ſed jam in fine, cum conclamato fere omine ſuperſtitia laborantis naturae diſcrepent molimina, advocatum fuiſſe, hinc plenarium morbi ludibrium non ita fideliter deſcribere, humanis mihi in viribus eſt; Sed memoro dictione pauciſſima, quae ſe ſe ſub decurſu morbi extulere magis notanda ſymptomata, quantum D D. *parentum* ingenii memoriaeque virtus, aut judicium componere, & mihi de tanto narrare morbo didicerant.

Filium eſſe virum 32. annorum, variis, & periculoſis intra annos aliquot jam conflictatum morbis, quos ſolutos, aut diuturnum oedema pedum, aut aegra reconvaleſcentia tandem eluſiſſet; ante 12. ſeptimanas hoc genus morborum, queis antea labefactatus fuiſſet, iterum recruduiſſe, & hic narrandis ſociatum fuiſſe ſymptomatibus, ſcilicet: Invaſiſſe clandeſtinum morbi initium *ex lurido, & quaſi ſubtumido habitu corporis, cum quadam notabili faciei ſubinflatione, moroſitate, fugitiva triſtitia, praecipiti in affectus animi, praeſertim in iracundiam proclivitate, mutabili appetitus mox dejecti, mox in varia avidioris ſcena.* Sub his tragoediis natura collabitur, qui antea *mitis melancholicus* virium augmento vehebatur, jam in lectum projicitur varia *ſymptomatum* inclementia: fit *ſoporoſus, ſtupidus, pervigil, clanculum convulſus: gliſcentia prius deliria matureſcunt,* & *maniacorum inſtar fere intractabilis eſt.* Interdum luſibus geminis, mox cum taciturna, mox cum *apertiore melancholia* altius increſcens prorumpit morbus.

Accedunt *ſopores* 36. interdum horis infeſtantes, quos excipiunt *perpetuae vigiliae*, aliaque graviſſima ſymptomata &c. &c. vires corporis paulatim depaſcuntur. Perdurat hic ſtatus miſerrimus in 11mam ſeptimanam. Hoc tempore duorum conſilia *medicorum* in tanto experiuntur onere.

Qua arte *boni hi Viri* uſi fuere, ignoro: an neglectis forſan in limine morbi *vomitoriis, venae ſectionibus, evacuantibus, antifebrilibus* (cum *febris* ſane his turbis fuerit exaggerata comes) ſed perdita

illa

illa *rarefacientium*, *&* *nugacium*, ſic dictarum, *excitantium* methodo, quin *opiatorum*, queis *deliriorum*, & *vigiliarum* conſopire immanitatem ſtuduerunt, deſperata pugnarint ſalute, inveſtigare humano praeterivi ſilentio; ſed propono, quae praeſens, & octo ante diebus advocatus invenerim mala. Haec fuere: *Totum corpus inveſtiens anaſarca, ſeu elatus undique tumor hydropicus, totum intumuit caput, abdomen tumore obſitum tympanitico, ſcrotum ſcatebat lympha turgidum; artus inferiores, ſuperioresque in vaſtam extenſi molem, inſolita adeſt ſomnolentia, appetitus dejectiſſimus, ſumma virium jactura, cum ſtupiditate, memoriae imbecillitate, deliriis perpetuis melancholicis: urinae pallidiſſimae, difficillime fluentes, flatulentiae, moleſtiſſimae pectoris oppreſſiones cum anxietatibus praecordialibus, alvus turbata, egerens male mixta &c. &c.*

Pondero haec, & alia: & arguo manifeſtam, *quin confirmatam paſſionem hypochondriacam*, & ex hoc fonte, morbis praegreſſis non rite oppugnatis, ad haec mala latentem *viſcerum imi ventris* opportunitatem, queis accedit juvenilibus in annis *petulans intemperantia*. *Viſcerumque chylopoeorum praeſertim hepatis lienisque clandeſtinam labem cum turbato ſanguinis circulo haſce per regiones, nervorumque inde infectorum aperta vitia, cum inconſolabilibus totius oeconomiae animalis, & naturalis cauſis, & atonia viſcerum veriſſima.*

Parciſſima urina, ſudor nullus, & lamentabile omnium corporis virtutum regnum, me movent pronuntiare: Hic eſſe *morbum inter deſperatos medium*, & quanquam monente *Hippocrate* (*Hydropem ex inſania hanc ſolvere*) geminum in utroque ſtatu mihi certamen eſſe.

Attamen magnanimus aggregior curam, & quae longo exhauſto corpori morbo poſſibilis permittit opera, quaeque *pii* poſt fata *venerandi praeceptores* Gottingenſes: *Hallerus*, *Brendelius & Röderus* monuere praecepta, juſta imitor lege. Incipio per lenia, *alvum moventia*, *amara*, *mitia diuretica*, *aperitiva*, & *his ſocio ſcillina.*

 Horum-

Horumque delectus, & usus spem mihi emortuam resuscitant exspectato, quem non negarunt hactenus, effectu. His ergo adhibitis fugit paulatim *tumor corporis*, *abdomen tympaniticum decrescit mole sua*, & *molliusculum fit*, *scrotum ad naturalem redit magnitudinem suam*, *urina fluit copiosior*, *alvus respondet frequentioribus secessibus*, *respirandi minuitur difficultas*, *fugitivus redit appetitus*, & *virium quoddam* sub hac lege obrepit incrementum, & non omnia penitus desperata esse, labilem spem erigunt meam. Vereor tamen clandestinam ad *pthisin* proclivitatem, & ob nimium exhaustas vires tristia incuso omina.

Quid in his angustiis praxis Tibi, *Vir illustrissime!* uberrima felicitatis, aut medicamentorum spem haud eludentium data monstraverit copia, longaque confirmatus experientia duxeris in pretio, doce me, ut fidem Tuam magis magisque amplificare discam, nec graveris citissimum hunc calamum, qui Te quidem fideliter de tam an – & praecipiti morbo erudivit, sed ob morae periculum, & difficilem, quo ipse quinque jam hebdomadibus depascor, morbum fusius, & plura describere haud permittit. Vale! & amicum dones responsum.

Dabam Monasterii in Westphalia
Die 1mâ Octobr, 1760.

Viro

VIRO EXCELLENTISSIMO
D. FERD. SAALMAN
S. P. D.

CVLTOR OBSEQVIOSISSIMVS
WERLHOF.

Gratulor mihi litteris humaniſſimis demonſtratam medici doctiſſimi, & experientiſſimi benevolentiam. Servet de mihi fautorem, omni honoris cultu proſequendum, ſervet bono publico Deus a morbis aliisque calamitatibus, ad ſeros annos immunem, & omni felicitatis genere beatum. *Aegrotum* deſcribis, qui, ſi ab aegritudinum, quibus adhuc laboravit, *ſyrmate* liberetur, *gallum*, ut ajunt, Tibi *Aeſculapio* debebit.

Graves viſcerum in hypochondriis obſtructiones, & preſſiones, tum nervorum, tum vaſorum lymphaticorum, melancholiam, hydropem, caetera ſymptomata produxerunt. Scilla, quam praecipue adhibuiſſe videris, potentiſſimum remedium eſt, *ad turgentes hydropicorum aquas, per urinam evacuandas*, & ſpem penes hujusmodi aegros fere conclamatam denuo erigendam. Aperit etiam *obſtructiones viſcerum pertinaces*, & *colluviem ſeri a capite, & nervis revellit;* modo debilitas, & ad ſtagnationes, exundationesque niſus, conſtantiam ſanationis permittat. Interim pro magna illa a juvantibus indicatione, continuandus videtur ejus medicinae uſus, quousque ſenſim ſenſimque meliora fiunt omnia.

In caſu haud valde abſimili, ubi *melancholia hydropi* juncta erat in femina, haud pridem remedium, ex *herba anagallidis*, & *ſcilla*, diu pro euphoria uſurpatum, feliciſſime mihi ſucceſſit.

Dedi: Decoctum ex anagallidis unciis quatuor, cum aquae libris duabus ad tertiae partis conſumptionem factum.

Addidi: Oxymelitis ſcillitici unciam unam

& tertia quaque hora cochlearia duo exhibui.

Ita intra duas hebdomades, *profluente copioſius urina*, *habitus corporis penitus detumuit*, *mente etiam in integritatem reſtituta.* Perrexi tamen ulterius ad alias hebdomades duas. Quievi poſtea ab omni medicatione per menſis dimidium, ut conſtantiam curationis explorarem. Diaeta imperata fuit ex cibis ſiccioribus, facilisque digeſtionis, & pauco potu.

Tum: Vitrioli martis grana ſex cum extracto abſynthii in pilularum formam redacta mane,

& hora ſexta veſpertina *grana decem* quotidie exhibui, & adhuc praebeo menſe exacto, cum interea *cataemenia*, antehac ſuppreſſa, redierint.

Placetne in aegroto Tuo, *Vir excellentiſſime!* ſimili medicationis ratione uti? *Doſeos ſcilliticorum* remediorum ea mihi ratio eſt, ut ne nauſeam moveant. *Vitrioli martis* doſis matutina, ſi major ſit, nauſeant, vel vomunt aegri, a veſpertina nihil tale evenit, experientia teſte.

Noctuas mitto Athenas.

Tu praeſens, & ſtatum aegri, & vires, & medicaminum effectus, & ſigna omnia intuens, me melius judicabis, agesque. Vale! & feliciter omnia age.

Dabam Hannoverae Die IX. Octobr.
1 7 6 0.

AN-

ANNOTATA.

Vidiſtis, *amici lectores!* quae mea de lamentabili hoc *morbo* fuerit *ſententia:* legiſtis reſponſum medicum magni in arte viri *Werlhofii*, quae huic animo de tanto morbo ſurrexerit prognoſis. Equidem ingeminavi labores ita, ut univerſam impugnare artem, mihi viſus fuerim: ipſum vocavi, decreſcente *tumore abdominis*, in auxilium *Corticem peruvianum* per hebdomades ſex, ut ſaltem naturam, quia juvenis erat, aegroti aequilibrarem, novoque induerem robore, quo reſiſteret inimiciſſimis ſymptomatibus, atque ut elicerem appetitum, qui collabentibus conſuleret viribus.

Mentitur *Corticis uſus* ſpem reconvaleſcentiae inter perpetua, atque indomabilia ſecuturae mortis omina. Junxeram *Cortici ſalia, mellita, amara,* & alia, atque alia, quae ars uberior in conſilium largita fuerat auxilia, ut fatis cedentem, quantum in humanis erat, mihi conſervarem *naturam.*

Sub hac lege quieſcit haec, id eſt, non multum in melius, nec multum in deterius ruit. Spectaculum hoc errans durat in undecimam hebdomadem, peſſimis ſtipatum ſignis, quae erant: *facies triſtis, ſquallida, non nihil inflata, rarae cadentes ex naribus ſanguinis guttae (contabefactorum deſperato omine viſcerum imi ventris argumentum) appetitus dejectiſſimus, quid? nullus, & ſiquid ſpurius petierat ciborum, per vomitus auſteros, & acidos (me obſervante manifeſto hepatis vitio hos generante) rejectum, ſtertoroſus, & terrens ſopor, urina aquoſiſſima, nullo tincta colore, alvus turbata, variae in quiete nocturna noxae, tuſſicula monſtroſa frequens, & ſcreans illa in hydropicis ſuſpecta, febricula perpetua,* quam quidem *Cortex peruvianus* aliquantulum obedire fecerat.

 Luxu-

Luxurians & perpetuum in pedibus oedema, aliaque graviſſima ſymptomata cum non ſperanda ſalute vires exſuperant meas, ut tandem aegrotum meum armem *cura ſolatoria*, & *mitigatoria*, morbis hiſce familiari. Sic ſenſim ſemſimque collabitur *moles corporea*, *ſenſus interni & externi magis*, *magisque extinguuntur*, *nec foedus habent lymphae amplius* ſed *laceratur virtus corporis*: ſociat ſeſe inimicus *rheumatiſmus*, inſurgit acerbiori exacerbatione *febricula*, *reſpiratio* fit *peripneumonica &c. &c.*

Sic me praeſente cum bono judicio & fallentibus ſignis, non adeo propinquam eſſe mortem, intra quadrantem ſuffocatur, & mortis falce reſectus jacet, qui ante horae medium adhuc conſueto modo garriebat, & ſolitos de die ad ſe ſumpſerat cibos. Sic tenui eum, tandem tamen dimittere debui.

Memorandum hunc caſum, etſi a me non debellatum tacere haud potui; ſed monſtravi veram in his *morbis curam*, & tradidi, quo modo *liganda & releganda* ad tempus *mors* ſit, nec minus didici felicem, ubi non omnis abſumpta ſpes eſt, in talibus morbis *curam*, quam non una ſorte, vel plusquam ſecunda expertus fui.

Com-

COMMERCIVM QVARTVM
INTER
P. G. WERLHOF, & F. SAALMAN.

DE
FEBRE PARAPHRENITICA,
EJVSQVE
FACTA CVRA.

EPISTOLA
AD
WERLHOFIVM
CONTINENS
DESCRIPTIONEM MORBI,
QVO OPPRIMEBATVR
ILLVSTRISSIMVS COMES
ANNO 1756.
DIE 14ta FEBRVARII MALE ORTI.

Illustrissimus Comes, 24 annorum, mense Septembri, anni praeteriti corripitur *febre intermittente*, qua affligitur per aliquot hebdomades, & bono praesentis medici consilio (sed nescio, qua usus fuit methodo) fugatur morbus. Post aliquot tempus irruit recidiva: iterum & haec a praesentis medici docta proscribitur cura. Mense Novembri mutat patriam, & in aliam proficiscitur provinciam, huc nempe *Monasterium*. Sed ejus vix fuit huc accessus, repetita ludit scenam recidiva; quam vero absque ullius consilio medici, sibi ipsi experimentator, praepostero frangit usu *corticis*, nec salutares amplius curans artis leges, aut diaetae studium. Repetunt aliquoties per hyemen *recidivae intermittentis* lusus; quos tamen, sibi ipsi artifex, supprimit *cortice*, immemor malorum, quae incauta morborum suppressio sine duce artis, sine lege

diaetae progenerando apta nata ſit mala, quamve ſtragem minari poſſit corpori humano, eheu! tam fragili. Hic ortus & tranſitus malorum, quae ante adventum meum paſſus fuit *illuſtriſſimus comes.* Cum advocer ego die 14ta Februarii anni currentis de veſperi, & videam ipſum veriſſima decumbentem tertiana, nullo memorabili ſigno, niſi quod hiſce debetur febribus, quam ergo aggredior:

Rhabarbarinis, Nitro, ſalibus mediis, Acidis &c.

Potu maximam partem ex *ſucco citri* compoſito, largisque ſumpto hauſtibus; queis ſolis quatuor vel quinque per dies propinatis quieſcit tertiana, neque amplius ſuas repetit exacerbationes; ſed aeger meus ſe ſe habet optime. Scopo roborandi praeſcribo ipſi:

Extracti corticis Peruviani drachmas duas, Gentianae, cardui benedicti ana drachmam unam, Solutis in elixirio balſamico temperato Hoffmanni unciis tribus, Liquore terrae foliatae tartari & liquore anodyni Hoffmanni ana uncia dimidia.

Atque inſontiſſima hac arte ſanatus, perfecta fruitur valetudine.

Imprimo ſtrictum tenacis diaetae conſilium, atque hoc ſanatum dimitto aegrum, nil metuens amplius, cum omnia reſponderint votis. Sed quomodo monitum hoc meum ſecutus ſit: an verum exhibuerit diaetae teſtimonium? an toediis afflictus acerbis, aliisque contritus doloribus? queis animi paſſionibus injuriatus? quodve amplexus ſit vitae genus? non valeo reſpondere, quia his turbis me non habuit comitem; atque hoc enarrare fuſius, aut incuſare, non patitur anguſtia temporis, ſed propero ad deſcriptionem duri (quo hactenus laboravit) morbi. Hic valde ſubdolus obrepit cum levi algore die 3tia ni fallor, Martii, ſuccedente quodam aeſtu, ut ingruentem catharrum, aut recidivam ſimulare adſtantibus viſus fuerit, neque tantus fuit, ut lectum quaerere neceſſum fuerit, nullo memorabili ſymptomate, niſi quod cum parvis protinus & fugacibus deliriis (non male cum acuta quadam melancholia comparaveris) ſtipatus fuerit; moroſitate autem inſolita, triſtitia & iracundia quoque aliqua ſe ſe magis magisque prodit.

Neque

Neque hactenus lecto fixus, circumambulabat 14ta Martii, 5ta iterum simulacrum hoc febris intermittentis, cum levi algore, & narrato symptomatum satellitio, brevibus & fallacissimis initiis suis ordinem prioris servet exacerbationis, neque aegrum lecto addicat.

Haec sunt, quae mihi de ortu & transitu morbi intra hos tres dies continuos acta esse, adstantes narrant, cum 6ta Martii de vesperi advocer, dicta enim symptomata non parum coeperant ingravescere; Fugitiva illa, & aliis diebus leniora, & tantum gliscentia deliria obrepunt jam graviora cum insolita praesertim tristitia, morositate; quin & iracundia, exprimentibus saepe lacrymas, pulsu autem non multum mutato, neque aliis, quorum jam meminisse horreret, plorabilibus symptomatibus: quamque ex suis latentem signis propululaturam penitus credo belluam, hucusque doleo manifestam.

Hoc morbi ordine bono cum Deo fieri jubeo venae sectionem, cum altero mane alvum largius ducere per laxans *Rhabarbarinum* & *antiphlogisticum* aggrediar curam. Describam prius cursum morbi, dein causas, demum quae justa lex artis fieri posse suggessit. Fallacissimus itaque & pessimae notae morbus, vere subdolus (maxime quod ob levia & fallacia sua initia incautos creberrime fallat medicos) invasit cum levi algore, & instar febris tertianae, aut initio etiam, ob levissima sua initia, catharralem, quasi nil mali lateret, mentiens febrem, cui succedit aliquis aestus, sic ad contactum mitis est. Quod ludibrium in septimum producitur diem, ita ut alter & alter dies paroxysmis levissimis aemulentur, nullo memorabili signo, nisi stupenda illa, superius descripta, morositate, tristitia, anxietate, terrore, iracundia quoque, quae symptomata paululum ingravescere ab adstantibus notantur.

Atque his diebus aeger manet orthostadius, id est, lecto carere potest; dum 9na Martii latens bellua luculentius erumpat: Nam omnia, quae antea videbantur mitia, jam invalescunt symptomata cum anxietate horrenda, ita, ut aeger vix contineri possit, perpetuis deliriis, mox mitioribus & melancholicis, mox audacioribus & maniacis; cum modo taciturnus, modo furiosus non amplius respondeat distincte, sed circa consveta plurimam deliret partem, infestant vigiliae, pulsant praecordia, hypochondria aliquo modo sunt tensa, oculi tristes & lacrymosi, sudant caput & cervices, febris erraticae speciem induit, ita, ut interdum binis de die exacerbationibus, prae-

greſſo levi aut graviori algore, feriat; alterum vero diem incipiens, graviorque diſtinguat horror, initium exacerbationis: quem ſequitur fortis aeſtus calidiſſimus, finiens cum profuſiſſimis interdum ſudoribus. Queis finitis, aeger nonnihil & aliquoties ad ſe redire viſus, ut intermittentium genus ſubludere cum *magno Hippocrate* ſtatuiſſes. Lingua initio alba & reſiccata aſpera, urinae plurimo morbi tempore pallidae & aquoſae, etiam inter fallacia boni ominis ſigna, ſedimentum interdum deponentes album, alvus modo dura, foetidiſſima, foecibus aliquo modo albicantibus, facies vix florida, ſubitoque palleſcit, acutiſſime audit, ita, ut ſtrepitus vere omnes percipiat, & minimos, reſpiratio profunda & ſuſpirioſa, parciores etiam in tendinibus ſubſultus ſentiuntur, aliaque &c. &c. & quae non dolenda terrent ſymptomata.

Nullam legem, nullum ordinem peſſima offert febris, ſed erraticae ludit tragoedias.

Producitur ſpectaculum hoc in 8tavum 9numve diem ad 16tam Martii, cum pauca luctantis huc illuc, & quaſi onere ſub hoc haeſitantis naturae, dubiis fractus anguriis, rudera ſuſtinenda improba allaborem virtute; ſed ſubito cum malis ſignis omnia in pejus degenerant, & reliquia ſpei, quam juſtiſſimum inter metum concipio, penitus mihi rapere, incurſantia minantur ſymptomata, atque fere conclamatum eſſe modo deplorem: Nam robur virium, quae me hactenus in ſpe aliqua confirmabant, collabitur, & vigilias perpetuas excipit ſopor febrilis, aufugiunt virtutes corporeae, convulſiones invaleſcunt, & quod memorabile, in latere ſiniſtro, praeſertim muſculorum capitis fortiores ſentiuntur, devaſtatur ſentiens in corpore virtus, accedunt ſingultus, reſolvitur lingua, quae tumidiuſcula, & nigra retro, ſordida ſquallitie undique obruta, voxque paullatim obmuteſcit, tremunt extrema, frigentque ſudoribus madida frigidis, pulſus intermittens & debiliſſimus eſt, oculus ſiniſter dextro apparet minor, tenditur in praegrandem molem abdomen, alvus & urina cohibentur, audiuntur in deglutitione ſtrepitus, ſtertorque in pectore, aliaque horrendo ingravant ſpectaculo.

Paucis plura: Hic aſpexeris ruinam omni momento ſuccumbentis naturae, & perfidioſae laborioſum opus aleae, virtutumque corporis lamentabile regnum.

Non dubium, *hic vere morbum fuiſſe inflammatorium ex Paraphrenitidum genere, qui ex ſtaſi quodam ſanguinis inflammatorio in viſceribus imi ventris*

tris praesertim circa hepar, cum turbis sanguinis in tota oeconomia naturali causam habuit proximam: *Causam antecedentem ex clandestinis & latentibus opportunitatibus vitiorum circuli sanguinis per vasa abdominis & pelvis*, speciatim *viscerum chylopoeorum*, exempla sunt: *Tot recidivae intermittentium per hyemem*: (& recte infallibilis hic *Vates parensquae* noster *Hippocrates* vaticinatus est, *intermittentes autumnales*, incongrue suppressas, facile hos morbos, ex genere *phrenitidum*, excipere) *Procatharticae causae* sunt errores diaetae, taedia, aliaque.

Medicamenta, quibus inter hos 14decim dies alui aegrum, fuere: *Acida, nitrum, salia media, sal ammoniacum, bezoardica* &c. &c. & quaecunque fieri posse urgebat indicatio, alvique quotidie apertae servandae, & respondentis vel clysteribus cura fuit, aut aliis. Sic meris pugnavi antisepticis, ut sustineam *naturam*.

Haec, quae tam desperata rerum facie, malis undique signis, 36 fere horis huc illuc vacillans, clamabat auxilia, tanto ingemiscens sub onere, sustenta jusculis carnium confortantibus, & nutrientibus, aliisque, mirabili resurgit opere, atque in sui molitur vindicias, alvo & urina antea cohibitis, nunc apertis, largeque fluentibus, redeunt paulatim in sua commercia vires vitae, remittunt convulsiones, confluit in suum ordinem errans alias naturae opus, pulsui succrescit robur, & omnia bonae spei consilia denuo se se efferunt.

Natura quotidianis *diarrhoeis criticis*, etsi *foetidis* & *biliosis*, quater quinquiesve de die fluente alvo, in tantum vincit, ut indies & indies omnia in melius conversa solentur cum *urinis coctis, declinantibus exacerbationibus, redditisque parcioribus, remissionibus largioribus, remittente siti, lingua prius atra, jam rubra, vivida, fluidoque suo rorido undique obsita, recreantibus somnis, appetitu quotidie aucto, mole abdominis sensim evanescente, & in naturalem redeunte*, atque manifestum augmentum virium verissima atque praesentissima sanitatis sperandae argumenta praebent.

Sic *natura* radicatas prodigiosae febris mitigat iras, & bono hoc opere pergit quatuordecim diebus & ultra. Hoc tempus transegi parciori, ne naturam turbem, medicina, videndo saltem, quo labore, qua via exules revocem vires, quas reduces cogunt: jusculа carnium gallinarum, aliarumque, sunt propositi hujus mei comites: laeta aegroti juventus, arridens tum temporis aura, tranquillior animus, strictioris observantiae diaeta &c. Medicamenta, sed parca dosi propinata, fuerunt *ex* superius dictis *antisepticis*.

 Sed

Sed vix *diarrhoeae* illae foetidae amplius fluere cessant, alvus aliquo modo constipata redditur cum vestigiis *materiae albae* praeternaturalis, *urinae* sedimentum deponentes cum foetore quodam, vix notabiles hactenus febris exacerbationes lento ordine graviores fiunt, morbumque ex omnibus suis signis recrudescentem volunt minari, atque imperfectam hactenus fuisse *crisin* nuntiant: Nam augmentum habent exacerbationes febris quotidianae remittentis; ita tamen, ut alter & alter dies (quemadmodum per totum morbi decursum observavi) gravioribus exacerbationibus sibi respondeant, urinae fortius foetent, copia materiae augenda deponentes mox rubrae, mox crudae, mox aquosae pallidae ex odore quoque materiem suam. Materies per alvum secedens majori redditur copia cum, & sine excrementis. Non negavero, quod excrementis sub his foetidis biliosis, superius dictis, aliquid hujus materiae potuerit latere, sed quia erant biliosa & male mixta excrementa tum temporis descendentia, non potuit discerni.

Sic *alicubi in imo ventre circa ambitum intestinorum crassorum* (locum autem explorans non potuit monstrare digitus) *generatum crisi imperfecta abscessum offendi*, & merito, quia altiori in loco radices jecerat, metuendam vereor *pthisin* inconsolabilem, aut aliud grave malum, id est, *ulcus fistulosum* &c. &c.

Itaque mutare tramitem laboris fuit mei, & me vertere ad *acidulas selteranas cum lacte*, corpus nutriendo *meris lacticiniis*: Tentavi per aliquot *doses Corticis peruviani*, graviorem indies redditam exacerbationem febris frangere, ne vires nimium subitoque perderem ob ferientem febris rabiem.

Hinc aggredior *curam antipthysicam*, habita semper ratione febris, siquae exasperandae moneant vestigia, abscessum omni possibili arte sanandum externis internisque *balsamicis abstergentibus*, *consolidantibus*, *vulnerariis.* Interna fuere: *Balsamum copaivae*, *tholutanum*, *peruvianum nigrum*, aliaque, quae campus materiae medicae largitur. Binis quotidie clysteribus *balsamico-vulnerariis ex therebinthina*, *balsamo lucatelli*, *herbis vulnerariis*, *balsamicis*, decoctorum ordine internis, & externis; atque hac arte hucusque sum indefatigabilis, ut ipsam nusquam fallentis, hic autem aegrotare minantis, impugnare artis fidem videar.

Haec sunt, quae facilis transitoriae memoriae error, temporis penuria de morbo tam gravi, tam longo, & hucusque rebelli, ac perti-

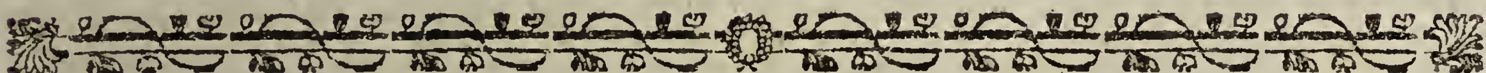
pertinaciter durante, cum fluente materia, ſed compactiori & flaventiori, interdum largiſſima copia, interdum fere plane ceſſante, praeſertim, ſiquae fluat, de nocte collecta, de mane deſcendente, inter alia tamen bona ſigna aegroti mei narrare, meique me permittunt delineare ingenii limites.

Duravit pertinaciſſimus hic morbus ad 12mam Julii, dum natura, tanto gravata onere, tandem ſurrexit propria ſibi in commoda, large *fluentibus*, & per octo dies continuis *haemorrhoidibus*, magno (*Immortali* ſi fides *Hippocrati*) in his morbis commodo.

Igitur ad expellendas penitus morbi reliquias, raptum viſceribus imi ventris robur reddendum animavi animum, & cogitavi, ſi ad *acidulas ſpadanas cum lacte* ſuis cum cautelis ſorbillandas, & pro cura ſumendas, jamtum properarem.

Vale! & Fave.

Dabam Monaſterii in Weſtphaliâ
Die 26tâ Julii 1756.

EXCELLENTISSIMO MEDICINAE DOCTORI
FERD. SAALMAN
S. P. D.

DEVINCTISSIMVS
W E R L H O F.

Gratus accepi humaniſſimas litteras tuas, benevolentiae in me immeritum teſtes, quam omni cultu & obſequio mereri ſtudebo. Hiſtoriam morbi, graphice deſcriptam, perite judicatam, legi attente, & penitus probavi. Ortum primitus duxit aegritudo a febre tertiana, ſaepius recidiva, an ſua indole, an medicationis aliquo vitio, an diaetae erroribus? non dixerim.

Quid-

Quidquid ejus eſt, inducta inde videtur viſceribus abdominis, quae vena portarum adluit, debilitas, & ad vaſorum obſtructiones, nervorumque paris vagi & intercoſtalis preſſiones, proclivitas: & relictus aliquis ejusdem tertianae febris fomes.

Hinç ſuperiori vere orta febris maligna hypochondriaca, cum graviſſimis ſymptomatibus, quam ars ſollicitis auxiliis aegre curavit; neque vero impedire potuit, quin facta, ut in his morbis ſaepe fit, criſi imperfectiori, abſceſſus ſuccederet, per alvi vias feliciter evacuatus, ipſis tamen viis labem minitans, balſamica & vulneraria medela difficulter ſanandam.

Auſpicato ſupervenit, inſurgente naturae robore, haemorrhoidum fluxus. Quo poſt octiduum ceſſante, ad expellendas tanti morbi reliquias, ad reſtituendum liberum ſanguinis per hypochondriorum viſcera circuitum, ad vaſorum nervorumque robur reſtaurandum, ad temperandam denique reſiduam forte acrimoniam ulceroſam, & perſanandas abſceſſûs in inteſtinis latebras ſapienti conſilio *ſpadanae aquae*, *lacte mixtae*, juſtis cum cautionibus ſuadentur.

Nihil habeo, quod in praeſenti addam, niſi vota, ut & haec curatio, & quidquid praeterea ſuſceperis, proſperrimo beentur ſucceſſu.

Ita vale! & meritorum tuorum, quae inſignia eſſe vel ex hoc ſpecimine ſentio, juſta proemia nanciſcere.

Dabam Hannoverae Die XVII. Auguſti
MDCCLVI.

Sphalmata Typographi.

Pag. 136. lin. 20. lactæ. leg. lacte.
— 271. not. *. videntus. leg. videntur.
— 244. lin. 16. ætare. leg. ætate.
Pag. 550. not. *. agros. leg. ægros.
— 736. not. Lehs. leg. Legs d'un ancien medecin.

INDEX.

INDEX.

A.

B.

C.

E.

Scele-

T.

U.

V.

